

e-ISSN: 2687-2811

IBAD

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

ÖZEL SAYI
Special Issue

Milli Mücadele'nin 100. Yılı Özel Sayısı

2020

AMAÇ

IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, sosyal ve beşeri bilimler alanında özgün ve nitelikli çalışmalarını bilimsel bir yaklaşımla ele almak amacıyla yayımlanan uluslararası hakemli bir e-dergidir. Dergimiz kış, yaz ve güz olmak üzere yılda üç defa düzenli olarak yayımlanmaktadır. Gerekli görüldüğü takdirde özel sayı(lar) da yayımlanır.

IBAD, Türkçe ve İngilizce dillerinde alanına yenilik getiren özgün veya derleme makalelere yer verir. Dergi, makaleler yanında bilimsel çeviri ve kitapların tanıtımlarını da yayımlar.

IBAD'da yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu, yazarlarına aittir. Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*'ne ait olup yayıncının izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz veya elektronik ortama taşınamaz.

KAPSAM

IBAD'da insan ve toplum bilimlerinin tüm alanları ile (iktisat, işletme, maliye, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, edebiyat, tarih, psikoloji, sosyoloji, felsefe, eğitim bilimleri, dilbilimi, din bilimleri, güzel sanatlar vb.) alakalı konularda özgün ve nitelikli bilimsel çalışmalar yer almaktadır. Dergide yayımlanan tüm makalelere DOI numarası atanmaktadır.

IBAD'a yayın kurallarına uygun olarak gönderilen makaleler, yayımdan önce intihal denetiminden geçirilir. İntihal denetimi *iThenticate* veya benzeri bir intihal tarama paket programı aracılığıyla gerçekleştirilir ve intihal denetiminde, benzerlik oranının %30'nin üstüne çıkmaması gerekmektedir. Ancak ele alınan konunun içeriğine göre bu oran %50'ye kadar çıkabilir. Ayrıca tek bir kaynaktaki benzerlik oranının %5'in üzerinde olmaması gerekir.

IBAD, yurtiçi veya yurtdışında akademik konferans, sempozyum, çalıştay vb. düzenler veya bunlara destek olur. Bu tür çalışmalarda sunulan bildirilerin tam metinlerine başka yerde yayımlanmamış olması kaydıyla yer verir.

Milli Mücadele'nin 100. Yılı Özel Sayısı – 2020

ibadjournaleditor@gmail.com

<http://dergipark.org.tr/ibad>

IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, sosyal ve beşeri bilimler alanında özgün ve nitelikli çalışmalarını bilimsel bir yaklaşımla ele almak amacıyla yayımlanan uluslararası hakemli bir e-dergidir.

IBAD, Uluslararası indekslerce taranan uluslararası akademik hakemli bir e-dergidir. **IBAD**, aşağıda belirtilen dizinlerce taranmakta ve indekslenmektedir:

- MLA (Modern Language Association)
- Erih Plus
- DOAJ
- SOBIAD
- Google Scholar
- ASOS Index
- DRJI (Directory of Research Journals Indexing),
- ResearchBib (Academic Resource Index),
- SIS (Scientific Indexing Service)
- I2OR (International Institute of Organized Research
- JournalFactor (JF)
- COSMOS IF
- IdealOnline
- Bielefeld Academic Search Engine (BASE)
- Rootindexing (RT)
- MIAR
- CiteFactor

IBAD, EBSCO, SCOPUS, E-SCI ve TÜBİTAK/ULAKBİM(TR) SBVT tarafından DİZİNLENMEK ÜZERE değerlendirme sürecindedir.

KURULLAR

Baş Editör

Doç. Dr. Hayrullah KAHYA, Türkiye

hayrullahkahya@hotmail.com

Alan Editörleri

(Unvana göre alfabetik olarak dizilmiştir.)

Arkeoloji

Prof. Dr. Asuman BALDIRAN, Selçuk Üniversitesi, Türkiye

Antropoloji

Prof. Dr. M. Nazif SHAHRANI, Indiana Üniversitesi, Amerika Birleşik Devletleri

Sosyoloji

Doç. Dr. Zafer DURDU, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye

Eğitim

Doç. Dr. D. Neslihan BAY, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Yeşim ÖZER ÖZKAN, Gaziantep Üniversitesi, Türkiye

Spor ve Turizm Bilimleri

Doç. Dr. Süleyman Murat YILDIZ, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye

Dil, Edebiyat ve Tarih

Dr. Öğr. Üyesi Hülya KAYA HASDEMİR, Muş Alparslan Üniversitesi, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Necmettin ÖZMEN, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Türkiye

Dil Editörleri

Dr. Eda Ermagan Çağlar, Türkiye

Yasemin Temirci, Almanya

Danışma/Yayın Kurulu

(Unvana göre alfabetik olarak dizilmiştir.)

Prof. Dr. Asuman BALDIRAN

Selçuk Üniversitesi, TÜRKİYE

Prof. Dr. John WENDEL

Dokkyo Üniversitesi, JAPONYA

Prof. Dr. M. Nazif SHAHRANI

Indiana Üniversitesi, AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Prof. Dr. Meltem ONAY

Celal Bayar Üniversitesi, TÜRKİYE

Prof. Dr. Wan Ahmad Jaafar WAN YAHAYA

Sains Malaysia Üniversitesi, MALEZYA

Doç. Dr. Ahmet EKŞİ

Kocaeli Üniversitesi, TÜRKİYE

Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ

Marmara Üniversitesi, TÜRKİYE

Doç. Dr. Nazile ABDULLAZADE

Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi, AZERBAYCAN

Doç. Dr. Senija TAHIROVIC

International University of Sarajevo, BOSNA HERSEK

Doç. Dr. Toğrul HALİLOV

Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, AZERBAYCAN

Dr. Öğr. Üyesi Admir MULAOSMANOVIĆ

International University of Sarajevo, BOSNA HERSEK

Dr. Öğr. Üyesi Ali YILDIZ

Yıldız Teknik Üniversitesi TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üyesi Elena TILOVSKA-KECHEDJI

"St.Kliment Ohridski" Üniversitesi, MAKEDONYA

Dr. Öğr. Üyesi Fatma YAŞAR EKİCİ

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üyesi Nalan SINAY

Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, KKTC

Dr. Öğr. Üyesi Selvira DRAGANOVIĆ

International University of Sarajevo, BOSNA HERSEK

Hakem Kurulu

(Unvana göre alfabetik olarak dizilmiştir.)

Prof. Dr. Arda ARIKAN, Türkiye

Prof. Dr. Artun AVCI, Türkiye

Prof. Dr. C. Gazi UÇKUN, Türkiye

Prof. Dr. Hacer HÜSEYNOVA, Azerbaycan

Prof. Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU, Türkiye

Prof. Dr. John WENDEL, Japonya

Prof. Dr. M. Nazif SHAHRANI, Amerika Birleşik Devletleri

Prof. Dr. Medine YILMAZ, Türkiye

- Prof. Dr. Meltem ONAY**, Türkiye
Prof. Dr. Nasip DEMİRKUŞ, Türkiye
Prof. Dr. Nigar PÖSTEKİ, Türkiye
Prof. Dr. Oğuz YILDIRIM, Türkiye
Prof. Dr. Şahmurat ARIK, Türkiye
Prof. Dr. Wan Ahmad Jaafar WAN YAHAYA, Malezya
Doç. Dr. Ahmet EKŞİ, Türkiye
Doç. Dr. Ebru KARAMAN, Türkiye
Doç. Dr. Eray YAĞANAK, Türkiye
Doç. Dr. Hasip SAYGILI, Türkiye
Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ, Türkiye
Doç. Dr. Nurten KİMTER, Türkiye
Doç. Dr. Senija TAHIROVIC, Bosna Hersek
Doç. Dr. Toğrul HALİLOV, Azerbaycan
Dr. Öğr. Üyesi Ali FİDAN, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Benan YÜCEBALKAN, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Elena TILOVSKA-KECHEDJI, Makedonya ^v
Dr. Öğr. Üyesi Esin SEZGİN, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Fatma CESUR, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Emre GÖKTÜRK, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Nalan SINAY, KKTC
Dr. Öğr. Üyesi Ömer GEDİK, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Ömür Hakan KUZU, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Sezai ÖZTOP, Türkiye
Dr. Sevilay ARSLAN, KKTC

AIM

IBAD Journal of Social Sciences is an international peer-reviewed academic e-journal, published with the aim of covering original and quality articles in social sciences and humanities in a scientific manner. *IBAD*, has been published triannually: in winter, summer, and fall. Special issues have been also published when necessary.

IBAD includes original and/or review articles in Turkish and English that bring novelty to their fields. Beside the articles, the journal publishes scientific translations and book reviews.

Scientific and legal responsibility of the articles published in *IBAD* belong to the authors. All rights of the published articles belong to *IBAD Journal of Social Sciences*, and they must not be published fully or partly, multiplied, or transferred to electronic media without the consent of the publisher.

SCOPE

IBAD includes original and quality scientific articles related to every field of humanities and social sciences (i.e., economics, management, finance, political science, international relations, literature, history, psychology, sociology, philosophy, educational sciences, linguistics, religious sciences, fine arts, etc.). DOI number is assigned to all articles published in the journal.

Articles that follow the writing rules and submitted to *IBAD* go through plagiarism auditing before publishing. Plagiarism check is done by *iThenticate* or a similar plagiarism detection service, and the similarity index should not be over 30%. However, this index can get up to 50% depending on the content and the topic at hand.

IBAD organizes and supports academic conferences, symposiums, and workshops that are domestic and/or abroad. It includes full texts of notices presented in such, unless they are published somewhere else before.

Special Issue – 2020

ibadjournaleditor@gmail.com

<http://dergipark.org.tr/ibad>

IBAD Journal of Social Sciences, is an international peer-reviewed academic e-journal, published with the aim of covering original and quality articles in social sciences and humanities in a scientific manner.

IBAD is an international peer-reviewed academic e-journal that is indexed by international indices. ***IBAD*** is scanned and indexed by the indices stated below:

- MLA (Modern Language Association)
- Erih Plus
- DOAJ
- SOBIAD
- Google Scholar
- ASOS Index
- DRJI (Directory of Research Journals Indexing),
- ResearchBib (Academic Resource Index),
- SIS (Scientific Indexing Service)
- I2OR (International Institute of Organized Research
- JournalFactor (JF)
- COSMOS IF
- IdealOnline
- Bielefeld Academic Search Engine (BASE)
- Rootindexing (RT)
- MIAR
- CiteFactor

IBAD is in the evaluation process to be indexed by EBSCO, SCOPUS, E-SCI & TUBITAK/ULAKBIM(TR) SBVT.

EDITORIAL BOARD

Editor-in-chief

Assoc. Prof. Dr. Hayrullah KAHYA, Turkey

hayrullahkahya@hotmail.com

Editorial Board

(In alphabetical order, based on titles)

Archaeology

Prof. Dr. Asuman BALDIRAN, Selçuk Üniversitesi, Türkiye

Anthropology

Prof. Dr. M. Nazif SHAHRANI, Indiana Üniversitesi, Amerika Birleşik Devletleri

Sociology

Doç. Dr. Zafer DURDU, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye

Education

Doç. Dr. D. Neslihan BAY, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Yeşim ÖZER ÖZKAN, Gaziantep Üniversitesi, Türkiye

Sports and Tourism Sciences

Doç. Dr. Süleyman Murat YILDIZ, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye

Language, Literature and History

Dr. Öğr. Üyesi Hülya KAYA HASDEMİR, Muş Alparslan Üniversitesi, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Necmettin ÖZMEN, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Türkiye

Language Editors

Dr. Eda Ermagan Çağlar, Turkey

Yasemin Temirci, Germany

Advisory Board

(In alphabetical order, based on titles)

Prof. Dr. Asuman BALDIRAN

Selçuk University, TURKEY

Prof. Dr. John WENDEL

Dokkyo University, JAPON

Prof. Dr. M. Nazif SHAHRANI

Indiana University, USA

Prof. Dr. Meltem ONAY

Celal Bayar University, TURKEY

Prof. Dr. Wan Ahmad Jaafar WAN YAHAYA

Sains Malaysia University, MALEYSIA

Assoc. Prof. Dr. Ahmet EKŞİ

Kocaeli University, TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Mehmet GÜNEŞ

Marmara University, TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Nazile ABDULLAZADE

Azerbaycan Devlet Pedagoji University, AZERBAIJAN

Assoc. Prof. Dr. Senija TAHIROVIC

International University of Sarajevo, BIH

Assoc. Prof. Dr. Toğrul HALİLOV

Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, AZERBAIJAN

Assist. Prof. Dr. Admir MULAOSMANOVIĆ

International University of Sarajevo, BIH

Assist. Prof. Dr. Ali YILDIZ

Yıldız Teknik University, TURKEY

Assist. Prof. Dr. Elena TILOVSKA-KECHEDJI

"St.Kliment Ohridski" University, MACEDONIA

Assist. Prof. Dr. Fatma YAŞAR EKİCİ

İstanbul Sabahattin Zaim University, TURKEY

Assist. Prof. Dr. Nalan SINAY

Uluslararası Kıbrıs University, TRNC

Assist. Prof. Dr. Selvira DRAGANOVIĆ

International University of Sarajevo, BIH

Referee Board

(In alphabetical order, based on titles)

Prof. Dr. Arda ARIKAN, Turkey

Prof. Dr. Artun AVCI, Turkey

Prof. Dr. C. Gazi UÇKUN, Turkey

Prof. Dr. Hacer HÜSEYNOVA, Azerbaijan

Prof. Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU, Turkey

Prof. Dr. John WENDEL, Japon

Prof. Dr. M. Nazif SHAHRANI, USA

Prof. Dr. Medine YILMAZ, Turkey
Prof. Dr. Meltem ONAY, Turkey
Prof. Dr. Nasip DEMİRKUŞ, Turkey
Prof. Dr. Nigar PÖSTEKİ, Turkey
Prof. Dr. Oğuz YILDIRIM, Turkey
Prof. Dr. Şahmurat ARIK, Turkey
Prof. Dr. Wan Ahmad Jaafar WAN YAHAYA, Malaysia
Assoc. Prof. Dr. Ahmet EKŞİ, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Ebru KARAMAN, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Eray YAĞANAK, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Hasip SAYGILI, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Mehmet GÜNEŞ, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Nurten KİMTER, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Senija TAHIROVIC, BIH
Assoc. Prof. Dr. Toğrul HALİLOV, Azerbaijan
Assist. Prof. Dr. Ali FİDAN, Turkey
Assist. Prof. Dr. Benan YÜCEBALKAN, Turkey
Assist. Prof. Dr. Elena TILOVSKA-KECHEDJI, Macedonia
Assist. Prof. Dr. Esin SEZGİN, Turkey
Assist. Prof. Dr. Fatma CESUR, Turkey
Assist. Prof. Dr. İbrahim Emre GÖKTÜRK, Turkey
Assist. Prof. Dr. Nalan SINAY, TRNC
Assist. Prof. Dr. Ömer GEDİK, Turkey
Assist. Prof. Dr. Ömür Hakan KUZU, Turkey
Assist. Prof. Dr. Sezai ÖZTOP, Turkey
Dr. Sevilay ARSLAN, TRNC

Özgün Araştırmalar

1. [Evde Yaşayan Yaşlılarda Yalnızlık, Yaşam Doyumunu ve Ölüm Kaygısının Belirlenmesi](#)
Sayfalar 1 - 10
Havva TEL, Medine KOÇ, Hatice TEL AYDIN
2. [İşsizlik ve Enflasyonun Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: 1988-2019 Dönemi Türkiye İncelemesi](#)
Sayfalar 11 - 22
Ezgi KOPUK
3. [Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Motivasyon Düzeyleri ile Baba-Çocuk İlişkisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi](#)
Sayfalar 23 - 37
Ayşe GÖZÜBÜYÜK, Saide ÖZBEY
4. [COVID-19 Salgını Süresince Aile İçi İlişkilerin Doğrulayıcı Faktör Analizi ile İncelenmesi](#)
Sayfalar 38 - 51
Barış ERGÜL, Veysel YILMAZ
5. [Hemşirelik Öğrencilerinin Hemşirelik Mesleği Algılarının İncelenmesi](#)
Sayfalar 52 - 61
Ayla ÜNSAL, Şefika Dilek GÜVEN
6. [Cyberpunk Türü ve Örnek Filmlerin İç Mekân Analizi](#)
Sayfalar 62 - 83
Süphan Kaan ÇİFTÇİ, Deniz DEMİRARSLAN
7. [Türkçe Eğitimi ve Çocuk Edebiyatında "Toplumsal Cinsiyet" Üzerine Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Değerlendirilmesi](#)
Sayfalar 84 - 94
Sevgen ÖZBAŞI, İhsan KALENDEROĞLU
8. [İçsel ve Dışsal Motivasyon Araçlarının Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Turizm Sektöründe Bir Araştırma](#)
Sayfalar 95 - 115
Nihan GARİPAĞAOĞLU - UĞUR
9. [Çanakkale İlinde Kara Avcılığı ve Yöre Ekosistemine Etkileri](#)
Sayfalar 116 - 132
Rüştü ILGAR

10. [Yer Bağlılığının Sosyo-Mekânsal Farklar Bakımından İncelenmesi: Niğde Örneği](#)
Sayfalar 133 - 147
Derya AĞBABA
11. [Farklı Gelir Düzeyindeki Ülkelerde Ticari Açıklık, Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi](#)
Sayfalar 148 - 170
Şeyma YILMAZ KUŞÇUOĞLU, Zeki YILMAZ
12. [Asimov'un I, Robot Eserinde Teknofobi ve Robot Eylemselliği](#)
Sayfalar 171 - 179
Kübra BAYSAL
13. [İnovasyon Yönetiminin İşletme Performansına Etkisi: Dams Makine Örneği](#)
Sayfalar 180 - 201
Canan TİFTİK
14. [Lise Öğrencilerinin Akademik Erteleme Davranışlarının Yordanmasında Bilişsel Esneklik ve Ruminasyonun Etkisi](#)
Sayfalar 202 - 218
Müge YUKAY YÜKSEL, Mine SAYIN, Serra DİNÇ
15. [Ortaokul Öğrencilerinin Sesli Okuma Kaygısı Ölçeğinin Geliştirilmesi](#)
Sayfalar 219 - 228
Mehmet Fatih ÖZCAN, Bahattin KARAKAYA
16. [KKTC Ortaöğretim Kurumlarında 2020-2025 Yılları Arasında Olası Pandemi Sürecinde Öngörülen Stratejik Plan Çalışması](#)
Sayfalar 229 - 243
Veclal GÜNDÜZ, Gaye TÜRKER, Halide KARABEKİR, Hülya ALTUN
17. [80'lerden Yükselen Bir Ses: küçük İskender ve "bir nedeni yok yalnızca öptüm" Adlı Şiirini Okuma Denemesi](#)
Sayfalar 244 - 255
Hafize ŞAHİN
18. [Çalışan Annelerin İş doyumunu ve Mutluluk Düzeyleri](#)
Sayfalar 256 - 268
Sebahat ALTUNDAĞ, Nazan ÇAKIRER ÇALBAYRAM
19. [Zonguldak'in Lojistik Potansiyeli Ve Mevcut Durum Analizi](#)
Sayfalar 269 - 289
Muhammed TURĞUT, Zekeriya ŞAHİN, Ahmet Yavuz ŞAHİN
20. [Öğrencilerinin Psikolojik Sağlamlıkları ile Duygusal ve Psikolojik İyi Oluşlukları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi](#)
Sayfalar 290 - 303
Mustafa BAŞARAN, Mustafa EROL, Derya YILMAZ
21. [Avrupa Ülkelerinden Türkiye'ye Yönelik Turizm Talebini Etkileyen Faktörler: Panel Veri Analizi](#)
Sayfalar 304 - 316
Ümit ŞENGEL, Burhanettin ZENGİN

22. [İşletme Stratejileri Perspektifinden Stratejik Yönetim Okulları](#)
Sayfalar 317 - 334
Murat YOLSAL
23. [Sahnedeki Şehirler! Türkiye'nin UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı - Film Alanı Açısından Değerlendirilmesi](#)
Sayfalar 335 - 358
Çağla Aslı GÜLDURAN, Işıl ARIKAN SALTIK
24. [Erkek Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Yaşadığı Mesleki Sorunlar](#)
Sayfalar 359 - 383
Hüseyin ERGEN, Ali ER
25. [Kültürlerarası Duyarlılık, Etnikmerkezcilik ve Sosyal Medya Kullanımı Etkileşimi](#)
Sayfalar 384 - 395
Laçin AKYIL, Osman YILDIRIM
26. [Müzik Öğretmenliği Lisans Öğrencilerinin Çalgı Sınavındaki Performans Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi](#)
Sayfalar 396 - 410
Mehmet UMUZDAŞ, Hatice TÖK
27. [Ortaöğretim Çağındaki Gençlerde Finansal Eğitimin Finansal Okuryazarlık Üzerindeki Etkisi](#)
Sayfalar 411 - 432
Şennaz YİĞİTBAŞ, Erdem TEMELOĞLU, Adnan ŞİMŞEK
28. [Türk Bankalarında Dijital Bankacılık Uygulamalarının İnsan Kaynakları Stratejileri Kapsamında İşe Alımlar Üzerine Bir Tahmin](#)
Sayfalar 433 - 452
Perihan TÜZÜN
29. [Türkiye'de Fındık İhracatının Box-Jenkins Yöntemiyle Modellenmesi ve İhracat Öngörüsü](#)
Sayfalar 453 - 461
Tuğçe Meryem KILIÇ
30. [Öğrenme Güçlüğü Tanısı Olan 7-12 Yaş Arasındaki Çocukların İnsan Figürü Çizimlerinin İncelenmesi](#)
Sayfalar 462 - 472
Mehmet GÜNEY, Emrullah Can YAVUZ, Taşkın TAŞTEPE
31. [Halide Edib Adıvar'ın Ateşten Gömlek Adlı Romanında Kadının Milliyetçiliği](#)
Sayfalar 473 - 483
Neslihan ALBAY
32. [İlkokul Çağı Öğrencilerinin Ders Çalışma Sürecinde Teknolojik Araç Kullanımına İlişkin Veli Görüşleri](#)
Sayfalar 484 - 512
İbrahim FİDAN, Feti ÇELİK
33. [Türkiye'de Yaşayan Iraklı Göçmenlerin Deizm ve Ateizme Yönelik Tutumları](#)
Sayfalar 513 - 525
Mohammed GHRAIRI, Hüseyin PEKER

34. [Hemşirelerde Algılanan Stres ve Stres Semptomlarının İşten Ayrılma Eğilimi Üzerindeki Etkisi](#)
Sayfalar 526 - 538
Gülşen ÇETİN AYDIN, Serpil AYTAÇ, Yasemin ŞANLI
35. [Mimari Tasarım Eğitiminde Biyomimikri ve Form İlişkisinin Kullanımı Üzerine Bir Literatür İncelemesi](#)
Sayfalar 539 - 551
Burcu ÖLGEN
36. [Üniversite Girişimciliği Nasıl Destekleyebilir? Öğrenci Beklentilerinin Değerlendirilmesi](#)
Sayfalar 552 - 560
İbrahim CANKAYA, Aycan ÇİÇEK SAĞLAM
37. [Kayısı Üretiminde Önde Gelen İllerin 2019-2025 Üretim Tahminleri](#)
Sayfalar 561 - 573
Tuba KARABACAK, Ahmet UZUNDUMLU
38. [Covid-19 Günlerinde Bireylerin Psikolojik Sağlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi](#)
Sayfalar 574 - 605
Nurten KIMTER
39. [İstanbul'da Kentsel Mekanın Gelişimi](#)
Sayfalar 618 - 638
Serpil ÖZKER
40. [Haber İçeriğinde Yer Alan Bazı Sözcükler Sektörel İmaj Açısından Olumsuz Algı Yaratabilir mi? Kültür Balıkçılığı ya da Balık Çiftlikleri](#)
Sayfalar 639 - 661
Görkem DALKIRAN
41. [İletişimde Çözüm Odaklılık Ölçeği'nin \(İÇÖÖ\) Geliştirilmesi, Geçerlilik ve Güvenilirliği](#)
Sayfalar 662 - 674
Ekrem Sedat ŞAHİN, Sümeyye DERİN
42. [Kaosun Eşiğinde Kadın Yönetici: Cam Uçurum](#)
Sayfalar 675 - 694
Seven ŞARKAYA, Fatma ÇOBANOĞLU
43. [Türkiye'de İnovasyon Ölçümüne Yönelik Bir Değerlendirme](#)
Sayfalar 695 - 712
Sevgi ELVERDİ, Hayriye ATİK
44. [Malatya Geleneksel Konutları Ve Dokusu Üzerine Bir Yaklaşım: Yakınca Evleri](#)
Sayfalar : 740-756
Murat ŞAHİN, Bahtiyar EROĞLU
45. [1999'dan 2002 Genel Seçimlerine Giden Süreçte Türkiye'de Kritik Yeniden Saflaşma Ve Kritik Seçim Teorisi Üzerine Bir Değerlendirme](#)
Sayfalar : 757-775
Kinem TOKDEMİR, Aykut KARAKUŞ

Derlemeler

1. [Kitlesizleştirme Kavramının Haber Sitelerine ve Tasarıma Yansımaları](#)
Sayfalar 606 - 617
Munire YILDIZ

Original Articles

1. [Determination of Loneliness, Life Satisfaction and Death Anxiety in Elderly Living at Home](#)
Pages 1 - 10
Havva TEL, Medine KOÇ, Hatice TEL AYDIN
2. [The Impact of Unemployment and Inflation on Economic Growth: A Review of Turkey on the Period of 1988-2019](#)
Pages 11 - 22
Ezgi KOPUK
3. [Investigation of the Relationship Between Motivational Levels of Preschool Children and Father-Child Relationships](#)
Pages 23 - 37
Ayşe GÖZÜBÜYÜK, Saide ÖZBEY
4. [Investigation of Family Relations With Confirmatory Factor Analysis During The COVID-19 Outbreak](#)
Pages 38 - 51
Barış ERGÜL, Veysel YILMAZ
5. [Determining Nursing Profession Perceptions of Nursing Students](#)
Pages 52 - 61
Ayla ÜNSAL, Şefika Dilek GÜVEN
6. [Cyberpunk Genre and Interior Space Analyses of Cyberpunk Movies](#)
Pages 62 - 83
Süphan Kaan ÇİFTÇİ, Deniz DEMİRARSLAN
7. [An Analysis of Postgraduate Theses on "Gender" in Turkish Education and Children's Literature](#)
Pages 84 - 94
Sevgen ÖZBAŞI, İhsan KALENDEROĞLU
8. [The Effect of Intrinsic and Extrinsic Motivation Factors on Organizational Commitment: A Research in Tourism Sector](#)
Pages 95 - 115
Nihan GARİPAĞAOĞLU - UĞUR
9. [Land Hunting and Its Effects On The Regional Ecosystem in Canakale Province](#)
Pages 116 - 132
Rüştü ILGAR
10. [Analysis of Place Attachment in Terms of Socio-Spatial Differences: A Case Study of Nigde](#)
Pages 133 - 147
Derya AĞBABA
11. [The Relationship to Trade Openness, Financial Development And Economic Growth in Countries with Different Income Levels](#)
Pages 148 - 170
Şeyma YILMAZ KUŞÇUOĞLU, Zeki YILMAZ

12. [Technophobia and Robot Agency in Asimov's I, Robot](#)
Pages 171 - 179
Kübra BAYSAL
13. [The Effect of Innovation Management on Performance of Companies: Dams Machine Example](#)
Pages 180 - 201
Canan TİFTİK
14. [The Effect of Cognitive Flexibility and Rumination on Predicting Academic Procrastination Behavior of High School Students](#)
Pages 202 - 218
Müge YUKAY YÜKSEL, Mine SAYIN, Serra DİNÇ
15. [Development of Secondary School Students' Acoustic Reading Anxiety Scale](#)
Pages 219 - 228
Mehmet Fatih ÖZCAN, Bahattin KARAKAYA
16. [Strategic Plan Study Foreseen In The Possible Pandemic Period Between 2020-2025 In TRNC Secondary Education Institutions](#)
Pages 229 - 243
Veclal GÜNDÜZ, Gaye TÜRKER, Halide KARABEKİR, Hülya ALTUN
17. [A Voice Rising From The 80s: küçük İskender And An Attempt to Reading His Poem Which Named "I have no purpose I just gave a kiss"](#)
Pages 244 - 255
Hafize ŞAHİN
18. [Happiness and Job Satisfaction of Working Mothers](#)
Pages 256 - 268
Sebahat ALTUNDAĞ, Nazan ÇAKIRER ÇALBAYRAM
19. [Logistic Potential And Current Situation Analysis of Zonguldak](#)
Pages 269 - 289
Muhammed TURĞUT, Zekeriya ŞAHİN, Ahmet Yavuz ŞAHİN
20. [Examining the Relationship Between Students' Psychological Resilience and Emotional and Psychological Well-being](#)
Pages 290 - 303
Mustafa BAŞARAN, Mustafa EROL, Derya YILMAZ
21. [Factors Affecting Tourism Demand for Turkey from the European Countries: Panel Data Analysis](#)
Pages 304 - 316
Ümit ŞENGEL, Burhanettin ZENGİN
22. [Strategic Management Schools from the Perspective of Business Strategies](#)
Pages 317 - 334
Murat YOLSAL
23. [Cities are on the Stage! Evaluation of Turkey in terms of UNESCO Creative Cities Network- Film Field](#)
Pages 335 - 358
Çağla Aslı GÜLDURAN, Işıl ARIKAN SALTİK

24. [Professional Problems Encountered by Male Preschool Teachers](#)
Pages 359 - 383
Hüseyin ERGEN, Ali ER
25. [Intercultural Sensitivity, Ethnicity and Social Media Use Interaction](#)
Pages 384 - 395
Laçın AKYIL, Osman YILDIRIM
26. [An Examination Of The Performance Anxiety Levels Of Undergraduate Music Teaching Students In The Instrument Exams According To Various Variables](#)
Pages 396 - 410
Mehmet UMUZDAŞ, Hatice TÖK
27. [The Impact of Financial Literacy Education on Financial Literacy of Secondary School Students](#)
Pages 411 - 432
Şennaz YİĞİTBAŞ, Erdem TEMELOĞLU, Adnan ŞİMŞEK
28. [An Estimation of Digital Banking Practices in Turkish Banks on Recruitments Under Human Resources Strategies](#)
Pages 433 - 452
Perihan TÜZÜN
29. [Modelling of Hazelnut Export in Turkey by Using Box-Jenkins Method and Export Forecast](#)
Pages 453 - 461
Tuğçe Meryem KILIÇ
30. [Investigation of The Human Figure Drawings of Children Between 7-12 Years With Diagnosis of Learning Difficulty](#)
Pages 462 - 472
Mehmet GÜNEY, Emrullah Can YAVUZ, Taşkın TAŞTEPE
31. [Nation-Building and Women's Nationalism in Halide Edib Adıvar's Shirt of Flame](#)
Pages 473 - 483
Neslihan ALBAY
32. [Parents' Opinions about the Use of Technological Tools in the Study Process of Primary School Students](#)
Pages 484 - 512
İbrahim FİDAN, Feti ÇELİK
33. [The Attitudes Toward Deism and Atheism of Iraqi Refugees Living in Turkey](#)
Pages 513 - 525
Mohammed GHRAIRI, Hüseyin PEKER
34. [The Effects of Perceived Stress and Stress Symptoms on Nurses' Tendency to Quit Work](#)
Pages 526 - 538
Gülşen ÇETİN AYDIN, Serpil AYTAÇ, Yasemin ŞANLI

35. [A Literature Review on The Use of Biomimicry and Form Relation in Architectural Design Education](#)
Pages 539 - 551
Burcu ÖLGEN
36. [How University Can Support Entrepreneurship? Evaluation of Student Expectations](#)
Pages 552 - 560
İbrahim CANKAYA, Aycan ÇİÇEK SAĞLAM
37. [Apricot Production Forecasts of the Leading Provinces in 2019-2025 Periods](#)
Pages 561 - 573
Tuba KARABACAK, Ahmet UZUNDUMLU
38. [Examining the Psychological Resilience Levels of Individuals in the Days of Covid-19 in Terms of Some Variables](#)
Pages 574 - 605
Nurten KIMTER
39. [Change of Urban Space in Istanbul](#)
Pages 618 - 638
Serpil ÖZKER
40. [Can Some Words in News Content Create Negative Perception in terms of Sectoral Image? Aquaculture or Fish Farms](#)
Pages 639 - 661
Görkem DALKIRAN
41. [Development, Validity and Reliability of the Solution Focality in Communication Scale \(SFCS\)](#)
Pages 662 - 674
Ekrem Sedat ŞAHİN, Sümeyye DERİN
42. [Woman Administrator on The Edge of Chaos: The Glass Cliff](#)
Pages 675 - 694
Seven ŞARKAYA, Fatma ÇOBANOĞLU
43. [Innovation Measurement Approaches Developed in Turkey](#)
Pages 695 - 712
Sevgi ELVERDİ, Hayriye ATİK
44. [An Approach On The Traditional Houses And Textures Of Malatya: The Yakinca Houses](#)
Pages : 740-756
Murat ŞAHİN, Bahtiyar EROĞLU
45. [An Assesment on Realignment and Critical Election Theory in Turkey in the Process From 1999 to the 2002 General Elections](#)
Pages : 757-775
Kinem TOKDEMİR, Aykut KARAKUŞ

Review Articles

1. [Reflections of the Concept of Depersonalization on News Sites and Design](#)
Pages 606 - 617
Munire YILDIZ

Evde Yaşayan Yaşlılarda Yalnızlık, Yaşam Doymumu ve Ölüm Kaygısının Belirlenmesi

Prof. Dr. Havva Tel¹
Dr. Öğr. Üyesi Medine Koç^{2*}
Prof. Dr. Hatice Tel Aydın³

Geliş tarihi: 29.06.2020
Kabul tarihi: 19.08.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 1-10
Yıl: 2020

This article was checked by Turnitin.
Similarity Index 26%
Bu makalede araştırma ve yayın
etiğine uyulmuştur.

¹Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye,
havvatel@yahoo.com,

ORCID ID 0000 0001 9171 2115

²Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi,
Türkiye, kocmedine@gmail.com,

ORCID ID 0000 0001 9298 8885

³Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye,
haticetel@gmail.com,

ORCID ID 0000 0002 1518 8080

* Sorumlu yazar

ÖZ

Araştırma evde yaşayan yaşlı bireylerde yalnızlık, yaşam doyumu ve ölüm kaygısını belirlemek amacı ile yapılmıştır. Tanımlayıcı tipteki bu araştırmanın örneklemini 27 Mayıs - 27 Haziran 2016 tarihleri arasında bir aile sağlığı merkezine kayıtlı, evde yaşayan 65 yaş ve üzeri 545 birey oluşturmuştur. Araştırma verileri yaşlı bilgi formu, yaşlılar için yalnızlık ölçeği, yaşam doyumu ölçeği ve ölüm kaygısı ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Çalışmaya katılan yaşlı bireylerin yaş ortalaması 72.95 ± 6.18 olup, %53.0'ü erkek, %56.7'si evli, %33.9'u okur-yazar, %51.6'sı eşi ile birlikte yaşamaktadır. Yaşlı bireylerde medeni durum, eğitim durumu ve birlikte yaşadığı kişiye göre yalnızlık, yaşam doyumu ve ölüm kaygısı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır ($p < 0.05$). Yaşlılarda yalnızlık ile yaşam doyumu arasında anlamlı pozitif yönde zayıf ilişki ($r = .272$, $p = .000$), ölüm kaygısı ile yalnızlık arasında anlamlı negatif yönde orta düzeyde ilişki ($r = -.408$, $p = .000$), ölüm kaygısı yaşam doyumu arasında anlamlı negatif yönde zayıf bir ilişki ($r = -.319$, $p = .000$) saptanmıştır. Ailesi olmayan yaşlılarda yalnızlık ve yaşam doyumu puanı daha yüksektir, ölüm kaygısı puanı daha düşüktür. Yaşlı bireylerin çevresi ile etkileşiminin artırılması, aktif ve üretken bir yaşam sürmesinin desteklenmesi, psikososyal yönden değerlendirilerek uygun destek ve danışmanlığın sağlanması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı, Yaşam Doymumu, Yalnızlık, Ölüm Kaygısı

Determination of Loneliness, Life Satisfaction and Death Anxiety in Elderly Living at Home

Prof. Dr. Havva Tel¹

Assist. Prof. Dr. Medine Koç^{2*}

Prof. Dr. Hatice Tel Aydın³

First received: 29.06.2020

Accepted: 19.08.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 1-10

Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 26%

¹Sivas Cumhuriyet University, Turkey,
havvatel@yahoo.com

ORCID ID 0000 0001 9171 2115

²Tokat Gaziosmanpaşa University,
Turkey, kocmedine@gmail.com,

ORCID ID 0000 0001 9298 8885

³Sivas Cumhuriyet University, Turkey,
haticetel@gmail.com,

ORCID ID 0000 0002 1518 8080

* Corresponding Author

ABSTRACT

The research was carried out to determine loneliness, life satisfaction and death anxiety in elderly individuals living at home. This sample of this descriptive study consisted of 545 individuals aged 65 and over who were registered at a family health center between 27 May - 27 June 2016 and who lived at home. The research data were collected using the elderly information form, loneliness scale for elderly, life satisfaction scale and death anxiety scale. The average age of the elderly individuals participating in the study is 72.95 ± 6.18 , 53.0% are male, 56.7% are married, 33.9% are literate, 51.6% are living with their spouse. A statistically significant difference was found between marital status, education level and loneliness, life satisfaction and death anxiety scores in elderly individuals ($p < 0.05$). There were significant positive weak correlation between loneliness and satisfaction ($r = .272$, $p = .000$), moderately negative relationship between death anxiety and loneliness ($r = -.408$, $p = .000$) in elderly. There was significant negative correlation between death anxiety and life satisfaction ($r = -.319$, $p = .000$) in elderly. There is a relationship between loneliness, life satisfaction and death anxiety in elderly people. It is recommended to increase the interaction of the elderly with their environment, to support an active and productive life, to provide appropriate support and counseling by evaluating in terms of psychosocial aspects.

Keywords: Elderly, Life Satisfaction, Loneliness, Death Anxiety

GİRİŞ

Günümüzde tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yaşlı nüfus diğer yaş gruplarındaki nüfusa göre daha yüksek bir hız ile artmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2014 yılında %8 olan yaşlı nüfus oranı 2019 yılında %9.1’e yükselmiştir. Yaşlı nüfus oranının 2023 yılında %10.2, 2040 yılında %16.3 olacağı tahmin edilmektedir (TÜİK, 2018; TÜİK, 2019). Yaşam döngüsünün son aşaması olan yaşlılık fiziksel ve bilişsel fonksiyonlarda gerileme, sağlığın, üretkenliğin, rol ve statünün, bağımsızlığın kaybı, eş, akran kaybı gibi birçok kaybın yaşandığı, yakın ilişkilerin, sosyal yaşantının ve sosyal desteğin azaldığı bir dönemdir (Parlar Kılıç, Karadağ, Koçak ve Korhan, 2014; Ağırman, Gençler, Arıca, Kaya ve Eğici, 2017; Çam, Atay ve Işık, 2018; Şimşek, Küçük Öztürk ve Yüceler Kaçmaz, 2018). Toplumsal gelişme ve değişimler sonunda aile yapısının çekirdek aileye dönüşmesi ve aile üyelerinin çalışma yaşamına girmesi ile yalnız yaşayan yaşlı sayısı giderek artmakta, yaşlıların sosyal etkileşimleri azalmaktadır (Erol, Sezer, Şişman ve Öztürk, 2016; Ağırman vd., 2017). Sosyal ilişki ve etkileşimlerin azalması bireyin yaşamını olumsuz etkileyerek yalnızlık duygusuna neden olmaktadır. Yalnızlık duygusu bireyin yaşamının amaçsız ve gereksiz olduğunu düşünmesine, boşluk, kimsesizlik ve terk edilmişlik duygusu yaşamasına yol açabilmektedir (Erol vd., 2016). Aynı zamanda yalnızlık sosyal ilişkilerin arzu edilenden daha az veya sınırlı olması, yoksunluk ve yetersizlikten kaynaklanan, bireyleri pek memnun etmeyen bir durumdur (Çam vd., 2018; Şimşek vd., 2018). Yaşlılık döneminde görülen duyu kayıplarının oluşturduğu sağlık sorunları, sosyal destek yetersizliği, sosyal etkileşimin azalması veya yokluğu, yalnız yaşama gibi durumlarla yaşlılarda yalnızlığın arttığı belirtilmiştir (Çevik Akyıl, Adıbelli, Erdem, Kırağ, Aktaş ve Karadakovan, 2018; Şimşek vd., 2018). Yapılan çalışmalarda; Genç ve Dalkılıç (2013) 108 yaşlının %55.6’sının yalnızlık yaşadığını, Erol vd. (2016) kentte yaşayan yaşlıların yalnızlık puanının köyde yaşayan yaşlıların yalnızlık puanından daha yüksek olduğunu saptamıştır. Yaşlıların yaşadığı yalnızlık duygusunun yaşam doymunu olumsuz etkilediği belirtilmektedir. Bireyin yaşama dair beklentileri ve bunları karşılama düzeyleri ile ortaya çıkan durum olan yaşam doymu bireyin ruhsal ve fiziksel iyilik hali, sosyal ilişkiler, ekonomik güç ve güvende olma gibi faktörlerden olumlu etkilenmektedir (Recepoğlu, 2013; Erol vd., 2016). Yaşlılık dönemine kadar kendi ihtiyaçlarını karşılayıp toplum için üretken bir konumda olan birey yaşlılıkta giderek tüketen ve yardım ihtiyacı artan birey durumuna gelebilmekte ve yaşam doymu da azalabilmektedir (Başterzi ve Ertekin Yalçın, 2005). Yaşlı bireylerin algıladıkları sosyal destek düzeyinin yaşam doymuna etkisinin araştırıldığı ve 516 yaşlı ile yapılan bir çalışmada fiziksel sağlık durumu ile yaşam doymu arasında negatif yönlü anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır (Boylu Aydın ve Günay, 2018).

Yaşlılık döneminde ortaya çıkan birçok değişiklik ve kronik hastalıklar, fizik gücün azalması nedeni ile birey kendini ölüme daha yakın hissetmektedir (Üstüner Top, Saraç ve Yaşar, 2010). Karahan ve Hamarta (2019) kronik hastalığı olan yaşlılarda ölüm kaygısının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Ölüm kaygısı, birey ölüm tehdidi altında olduğunda tetiklenebilecek bir savunma mekanizmasından kaynaklanan bilinçli veya bilinçsiz bir psikolojik durum olup bireyin artık var olmayacağını, kendisini ve dünyayı kaybedebileceğinin, bir hiç olabileceğinin farkındalığı sonrası gelişir (Üstüner Top vd., 2010; Zhang, Peng, Gao, Huang, Cao, Zheng ve Miao, 2019). Ölüm kaygısı çoğunlukla bireyler üzerinde olumsuz etkilere sahiptir. Bazı yaşlıların bu süreci kabullenerek huzurlu ölümü beklediği görülürken; bazı yaşlıların kabullenmeyerek rahatsızlık duyduğu görülmektedir (Sayın Kasar, Karaman, Say Şahin, Yıldırım ve Şenuzun Aykar, 2016). Yoğun ölüm kaygısı yaşayan yaşlıların yaşamdan doymu almadığı ve bu dönemi mutsuz ve yalnız geçirdikleri belirtilmektedir (Engin, Uğuryol ve Kaçmaz, 2016).

Literatürde yaşlı bireylerde yalnızlık, yaşam doymu ve ölüm kaygısı ile ilgili ayrı ayrı veya bu değişkenlerin ikili olarak araştırıldığı çalışmalar olmasına karşın yaşlılarda yalnızlık, yaşam doymu ve ölüm kaygısını birlikte ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Gelişimsel bir kriz dönemi olan yaşlılıkta; bireyin yaşlılık dönemi sorunları ile etkin baş edebilmesi, sağlığının korunması ve sürdürülmesi, yaşam kalitesi ve yaşam doymunun artırılması için yalnızlık, yaşam doymu ve ölüm kaygısı gibi sağlığın psikososyal belirleyicilerinin değerlendirilmesi, bireyin benlik algısının güçlendirilmesi önemlidir. Tanımlayıcı tipteki bu araştırma 65 yaş ve üzeri evde yaşayan yaşlı bireylerde yalnızlık, yaşam doymu ve ölüm kaygısını belirlemek amacı ile yapılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın tipi, yeri ve zamanı

Araştırma evde yaşayan 65 yaş ve üzeri bireylerde yalnızlık, yaşam doyumu ve ölüm kaygısını belirlemek amacı ile yapılmıştır. Tanımlayıcı tipteki bu araştırma bir aile sağlığı merkezi bölgesinde yaşayan ve 27 Mayıs – 27 Haziran 2016 tarihleri arasında çalışmaya katılmayı kabul eden 545 yaşlı birey ile yapılmıştır.

Araştırmanın evreni ve örnekleme: Araştırmanın evrenini il merkezinde bir aile sağlığı merkezine kayıtlı, 65 yaş ve üzeri evde yaşayan bireyler, örneklemini 27 Mayıs – 27 Haziran 2016 tarihleri arasında bir aile sağlığı merkezine kayıtlı, evde yaşayan ve çalışmaya katılmayı kabul eden 545 yaşlı birey oluşturmuştur.

Veri toplama araçları ve uygulama

Araştırma verileri yaşlı bilgi formu, yaşlılar için yalnızlık ölçeği, yaşam doyumu ölçeği ve ölüm kaygısı ölçeği kullanılarak yüz-yüze görüşme yoluyla toplanmıştır.

Yaşlı Bilgi Formu: Yaşlı bireylerin sosyo-demografik özelliklerini sorgulamaya yönelik soruları içermektedir.

Yaşlılar İçin Yalnızlık Ölçeği (YYÖ): 1985 yılında de Jong Gierveld ve Kamphuis tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe geçerlik güvenirlik çalışması 2015 yılında Akgül ve Yeşilyaprak tarafından yapılmıştır. Yalnızlık duygusunu ölçmek amacıyla geliştirilen ölçek üçlü likert tipi 11 madde içermektedir. Ölçeğin duygusal yalnızlık (2,3,5,6,9,10) ve sosyal yalnızlık (1,4,7,8,11) olmak üzere iki alt boyutu bulunmaktadır. Bu iki boyutun toplamı genel yalnızlık puanını oluşturmaktadır. Ölçekte olumlu yöndeki ifadeleri içeren maddeler (1,4,7,8,11) 0=evet, 1=olabilir, 2=hayır, olumsuz yöndeki ifadeleri içeren maddeler (2,3,5,6,9,10) 2=evet, 1=olabilir, 0=hayır şeklinde puanlanmaktadır. Ölçekten alınacak en düşük puan 0, en yüksek puan 22'dir. Ölçekten alınan puan yükseldikçe, bireyin yalnızlık düzeyinin de yüksek olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca ölçekten elde edilen toplam puan; 0-4 puan yalnız değil / yalnızlık hissetmiyor, 5-14 puan kabul edilebilir yalnızlık, 15-18 puan çok yalnız, 19-22 puan çok yoğun yalnızlık olarak gruplandırılmaktadır (de Jong Gierveld ve Kamphuis 1985; Akgül ve Yeşilyaprak, 2015).

Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ): 1985 yılında Diener, Emmons ve Griffin tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe geçerlik, güvenirlik çalışması 1991 yılında Köker ve 1993 yılında Yetim tarafından yapılmıştır. Bireylerin yaşamlarından aldıkları doyumu belirlemek amacıyla geliştirilen ölçek yedili likert tipte (kesinlikle katılmıyorum=1 puan, kesinlikle katılıyorum=7 puan) beş maddeden oluşmaktadır. Yaşam Doyumu Ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 5, en yüksek puan 35'tir. Ölçekten alınan puanın düşük olması yaşam doyumunun düşük olduğunu gösterir (Diener vd.,1985; Yetim, 1993).

Ölüm Kaygısı Ölçeği (ÖKÖ): 1970 yılında Templer tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması Şenol (1989) tarafından yapılmıştır. 15 madde içeren ölçek bireyin kendi ölümü ve ölüm riski ile ilgili kaygı ve korkuları değerlendirmektedir. Ölçek maddeleri doğru-yanlış şeklinde yanıtlanmaktadır. Ölçekteki ilk 9 maddeye verilen her bir "evet" yanıtı için "1", "hayır" yanıtı için "0", diğer 6 maddeye verilen her bir "hayır" yanıtı için "1", "evet" yanıtı için ise "0" puandır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 15'tir. Ölçekten elde edilen 0-4 puan "hafif düzeyde", 5-9 puan "orta düzeyde", 10-14 puan "ağır düzeyde", 15 puan "panik düzeyde" ölüm kaygısı olarak değerlendirilir (Templer, 1970; Şenol, 1989).

Verilerin toplanması ve analizi

Etik yönü ile araştırma Helsinki Deklerasyonu Prensipleri'ne uygun şekilde yürütülmüştür. Araştırma için yazılı kurumsal izin alındıktan sonra (Sayı:1433965-020), yaşlı bireylere araştırmanın amacı, yararları açıklanmış, gönüllülük ilkesine dikkat edilerek bilgilendirilmiş onamları alınmıştır. Veri toplama araçları yüz-yüze görüşme yoluyla uygulanmıştır.

Araştırmadan elde edilen verilerin analizi 22.0 SPSS istatistik paket programı kullanılarak yapılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde yüzdelik dağılım, ortalama, t testi ve tek yönlü varyans analizi testi ile Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır.

BULGULAR

Çalışmaya katılan yaşlı bireylerin yaşları 65-90 arasında değişmekte ortalama 72.95 ± 6.18 'dir. Yalnızlık ölçek puanı 0-22 arasında değişmekte ortalama 8.01 ± 3.77 puan olarak kabul edilebilir yalnızlık düzeyindedir. Yaşam doyumu puanı 5-35 arasında değişmekte ortalama 15.81 ± 7.22 'dir. Ölüm kaygısı puanı 5-15 arasında değişmekte ortalama 9.28 ± 1.67 puan olarak orta düzeydedir. Yaşlılarda yalnızlık ile yaşam doyumu arasında anlamlı pozitif yönde zayıf ilişki ($r=.272$, $p=.000$), ölüm kaygısı ile yalnızlık arasında anlamlı negatif yönde orta düzeyde ilişki ($r=-.408$, $p=.000$), ölüm kaygısı yaşam doyumu arasında anlamlı negatif yönde zayıf bir ilişki ($r=-.319$, $p=.000$) olduğu saptanmıştır.

Tablo 1. Yaşlı bireylerin tanıtıcı özellikleri

Tanıtıcı Özellikler	Sayı	%
Cinsiyet		
Kadın	256	47.0
Erkek	289	53.0
Medeni durum		
Bekar	31	5.7
Evli	309	56.7
Dul	189	34.7
Boşanmış	16	2.9
Eğitim		
Okur-yazar değil	140	25.7
Okur yazar	185	33.9
İlkokul	134	24.6
Ortaokul	53	9.7
Lise	33	6.1
Birlikte yaşadığı kişiler		
Eş	281	51.6
Çocuklar	153	28.1
Yakın akraba	65	11.9
Yalnız yaşıyor	46	8.4

Tablo 1'de yaşlı bireylerin tanıtıcı özellikleri görülmektedir. Yaşlı bireylerin %53.0'ünün erkek, %56.7'sinin evli, %33.9'unun okur-yazar, %51.6'sının eş ile birlikte yaşadığı saptanmıştır.

Tablo 2. Yaşlıların medeni duruma göre yalnızlık, yaşam doyumu ve ölüm kaygısı puanları

	Yalnızlık	Yaşam doyumu	Ölüm kaygısı
Medeni durum	$\bar{X} \pm SS$	$\bar{X} \pm SS$	$\bar{X} \pm SS$
Bekar	9.96 ± 2.41	17.4 ± 7.22	8.38 ± 1.66
Evli	7.95 ± 4.13	15.48 ± 7.34	9.30 ± 1.62
Dul	7.56 ± 3.24	15.6 ± 7.10	9.48 ± 1.70
Boşanmış	10.2 ± 1.96	19.50 ± 5.01	8.18 ± 1.37
	F=6.420	F=4.220	F=6.364
	p=.000	p=.051	p=.000

Tablo 2'de yaşlıların medeni duruma göre yalnızlık, yaşam doyumu ve ölüm korkusu puanları görülmektedir. Yaşlıların medeni duruma göre yalnızlık, yaşam doyumu ve ölüm kaygısı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Boşanmış yaşlılarda yalnızlık puanı ve yaşam doyumu puanı daha yüksek, ölüm kaygısı puanı daha düşüktür.

Tablo 3. Yaşlıların eğitim durumuna göre yalnızlık, yaşam doyumu ve ölüm kaygısı puanları

	Yalnızlık	Yaşam doyumu	Ölüm kaygısı
Eğitim	$\bar{X} \pm SS$	$\bar{X} \pm SS$	$\bar{X} \pm SS$
Okur-yazar değil	7.71 ± 4.39	15.35 ± 7.30	9.09 ± 1.76
Okur yazar	7.47 ± 3.28	16.27 ± 7.35	9.62 ± 1.60
İlkokul	8.72 ± 3.75	16.19 ± 7.00	9.33 ± 1.70
Ortaokul	8.09 ± 3.59	14.49 ± 6.82	8.87 ± 1.70
Lise	9.30 ± 3.30	16.60 ± 7.67	F=3.299
	F=3.385	F=.861	p=.011
	p=.009	p=.487	

Tablo 3’de yaşlıların eğitim durumuna göre yalnızlık, yaşam doyumu ve ölüm kaygısı puanları görülmektedir. Yaşlıların eğitim durumuna göre yalnızlık ve ölüm kaygısı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Lise ve üzeri eğitilmiş yaşlılarda yalnızlık puanı daha yüksek, ölüm kaygısı puanı daha düşüktür.

Tablo 4. Yaşlıların birlikte yaşadığı kişilere göre yalnızlık, yaşam doyumu ve ölüm kaygısı puanları

	Yalnızlık	Yaşam doyumu	Ölüm korkusu puanı
Birlikte yaşadığı kişiler	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS
Eş	7.74 ± 4.15	14.82 ± 7.33	9.47 ± 1.59
Çocuklar	7.58 ± 3.18	16.19 ± 6.66	9.49 ± 1.56
Yakın akraba	10.37 ± 2.73	20.00 ± 6.57	8.20 ± 1.74
Yalnız yaşıyor	8.39 ± 3.28	14.65 ± 7.24	8.82 ± 1.98
	F=5.631	F=7.622	F=8.800
	p=.000	p=.000	p=.000

Tablo 4’te yaşlıların birlikte yaşadığı kişilere göre yalnızlık, yaşam doyumu ve ölüm kaygısı puanları görülmektedir. Yaşlıların birlikte yaşadığı kişilere göre yalnızlık, yaşam doyumu ve ölüm kaygısı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Yakın akraba ile yaşayanlarda yalnızlık puanı ve yaşam doyumu puanı daha yüksek, ölüm kaygısı puanı daha düşüktür.

Yaşlılarda yalnızlık ile yaşam doyumu arasında anlamlı pozitif yönde zayıf ilişki ($r=.272$, $p=.000$), ölüm kaygısı ile yalnızlık arasında anlamlı negatif yönde orta düzeyde ilişki ($r=-.408$, $p=.000$), ölüm kaygısı yaşam doyumu arasında anlamlı negatif yönde zayıf bir ilişki ($r=-.319$, $p=.000$) saptanmıştır.

TARTIŞMA

Sağlıklı yaşlanma fiziksel sağlığın sürdürülmesi kadar ruh sağlığının korunmasını ve kişilerarası ilişkilerin etkin sürdürülmesini gerektirmektedir. Yaşlı bireylerde yaşla birlikte artan fiziksel, sosyal, psikolojik, ekonomik ve bazı çevresel değişiklikler, kronik sağlık sorunları, fiziksel aktivitede azalma, sağlık algısında bozulma yaşamdan doyumun azalmasına ve yalnızlığın artmasına neden olmaktadır (Meléndez, Tomás, Oliver ve Navarro, 2009; Rowe ve Kahn, 2015). Yaşlılarda yalnızlığın sık görüldüğü ve yaşlılarda yalnızlık prevalansının %40 olduğu belirtilmektedir (Khademi, Rashedi, Sajadi ve Gheshlaghi, 2015). Yalnızlık yaşlıların iyilik halini ve yaşamdan aldığı doyumunu etkileyebilmektedir. Yaşlılarda yalnızlık, yaşam doyumu ve ölüm kaygısının belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada; yaşlıların kabul edilebilir düzeyde yalnızlık, düşük düzeyde yaşam doyumu, orta düzeyde ölüm kaygısı yaşadığı, yaşlılarda yalnızlık arttıkça yaşam doyumunun da arttığı saptanmıştır. Literatürde yalnızlığın yaşam doyumunu olumsuz etkileyen bir faktör olduğu belirtilmektedir (Erol vd., 2016; Kapıkıran, 2016). Bu çalışmadaki evde yaşayan yaşlılarda yalnızlık arttıkça yaşam doyumunun da artması sonucunun; yaşlıların günlük yaşam aktivitelerini sürdürmesine fırsat veren ev ortamında, tanıdık çevrede, güvendiği insanlarla birlikte yaşaması ve benlik bütünlüğü ile ilişkili olduğu, bu nedenle yalnızlığın artmasının yaşlıların yaşam doyumunu olumsuz etkilemediği düşünülmektedir. Bununla birlikte yaşlı bireylerde yalnızlık ve yaşam doyumunun araştırıldığı birçok çalışmada farklı sonuçlar olduğu görülmektedir. Özer (2001) huzurevinde yaşayan yaşlı bireyler ve aile ortamında yaşayan yaşlı bireyler ile yaptığı çalışmada yaşam doyumu ölçeği puanı ortalamasını huzurevinde yaşayanlarda 9.07 puan, aile ortamında yaşayanlarda 11.98 puan olarak, Softa, Karaahmetoğlu, Erdoğan ve Yavuz (2015) huzurevinde kalan yaşlıların yaşam doyumu puanı 7.90 olarak daha düşük düzeyde saptamıştır. Bu çalışmada yaşlıların

yaşam doyumu puanı 15.81 olup, Özerin (2001) çalışmasındaki evde yaşayan yaşlılardaki yaşam doyumu sonucu ile benzerlik göstermektedir. Yaşlılarda yalnızlık ve yaşam doyumu ile ilgili yapılan çalışmalarda da; Kapıkıran (2016) şehir, ilçe ve köyde yaşayan 110 yaşlı birey ile yaptığı çalışmada yalnızlıkla yaşam doyumu arasında anlamlı negatif yönlü zayıf bir ilişki olduğunu, Erol vd. (2016) 210 yaşlı bireyle yaptıkları çalışmada köyde yaşayan yaşlıların kentte yaşayanlara göre daha az yalnızlık ve daha fazla yaşam doyumu yaşadıklarını saptamıştır.

Bu çalışmada yaşlıların orta düzeyde ölüm kaygısı yaşadığı, yaşlıda yalnızlık ve yaşam doyumu düzeyi arttıkça ölüm kaygısının azaldığı belirlenmiştir. Ölüm kaygısının yaşamın sonu ile ilgili düşünce, duygu ve korkulardan oluştuğu, ölüm kaygısının benlik bütünlüğü, ruhsal ve fiziksel zorluklar, sosyokültürel etkenler, yaş, cinsiyet, yaşam düzeni, dini inanç ve gelişimsel süreçten etkilendiği belirtilmektedir (Öztürk, Karakuş ve Tamam, 2011; Azeem ve Naz, 2015). Yapılan çalışmalarda; Azeem ve Naz (2015) kurumda yaşayan yaşlılarda ölüm kaygısının evde yaşayan yaşlılardan daha fazla olduğunu, Üstüner Top vd. (2010) huzurevinde yaşayan yaşlıların %51.9'unun orta düzeyde ve %42'sinin ağır düzeyde ölüm korkusu yaşadığı saptanmıştır. Çalışmalardan elde edilen sonuçlar evde yaşayan yaşlılarda ölüm kaygısının daha düşük olduğunu göstermektedir. Ayrıca yaşın ilerlemesiyle ortaya çıkan olgunluk ile ölümü kabullenmenin gerçekleştiği ve ölüm kaygısının azaldığı belirtilmektedir (Öztürk vd., 2011). Bizim çalışmamızdaki yaşlı bireylerde yalnızlık ve yaşam doyumu arttıkça ölüm kaygısının azalması sonucunda; yaşlıların tanıdığı insanlarla birlikte yaşaması, sosyal destek kaynaklarından yararlanması, yaşlılığı kabullenmesi ve benlik bütünlüğü gibi faktörlerin etkili olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmamızda boşanmış yaşlıların yalnızlık ve yaşam doyumu puanı daha yüksek, ölüm kaygısı puanı daha düşüktür. Yapılan çalışmalarda yaşlılarda medeni durumun yaşam doyumu, yalnızlık ve ölüm kaygısına etkisi ile ilgili farklı sonuçlar saptanmıştır. Bu çalışmalarda; Enkvist, Ekström, ve Elmstahl (2012) medeni durumun yaşlılarda yaşam doyumunu anlamlı düzeyde etkilediğini, Kankaya ve Karadakovan (2017) yaşlı bireylerde medeni durumun yaşam doyumunu anlamlı düzeyde etkilemediğini, Erol vd. (2016) yaşlıların medeni durumu ile yalnızlık puan ortalamaları arasında anlamlı fark olmadığını, Takagi, Saito ve Chan (2020) yalnız yaşayan veya sadece bir çocuk ile yaşayan yaşlılarda yalnızlık düzeyinin, yalnız eşi ile yaşayan yaşlılara göre daha yüksek olduğunu, Örsal, Yenilmez, Çelik ve Işıklı (2012) yaşlı bireylerde medeni durum ile ölüm kaygısı arasında anlamlı fark olmadığını, Keskin, Dülgerler, Engin, Bilge, Özer ve Peker (2018) yalnız yaşayan yaşlılarda ölüm kaygısının yüksek olduğunu, Öztürk vd. (2011) evli yaşlılarda ölüm kaygı puanının bekar yaşlılardan daha düşük olduğunu belirlemiştir. Bizim çalışmamızdaki boşanmış yaşlılarda yalnızlık ve yaşam doyumunun yüksek, ölüm kaygısının düşük olması sonucunda; boşanma durumu genellikle yaşamın yaşlılık öncesi dönemlerinde gerçekleştiği için bireyin boşanma sonrası yaşamına uyum sağlayarak yaşlılık dönemine ulaşması, evlilikte yaşanan stresörlerin ve sorunların boşanma ile ilgili ortadan kalkması, bireyin yaşamını düzenleme sorumluluğunu tek başına üstlenmesi gibi faktörlerin etkili olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada eğitim durumuna göre yaşlı bireylerin yaşam doyumunda anlamlı fark olmadığı ancak lise eğitilmiş yaşlılarda yalnızlık puanının daha yüksek, ölüm kaygısı puanının daha düşük olduğu belirlenmiştir. Kapıkıran (2016) evde yaşayan yaşlılarda eğitim düzeyine göre yaşam doyumu bakımından anlamlı bir fark olmadığını, bununla birlikte eğitim düzeyi ile yalnızlık bakımından anlamlı düzeyde fark olduğunu, ortaokul ve lise düzeyinde olanlarda yalnızlığın daha yüksek olduğunu saptamıştır. Çalışma bulgusu bu sonuçla uyumludur. Bazı çalışmalarda da farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Erol vd. (2016) yaşlıların eğitim durumu ile yalnızlık puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığını, Routasalo ve Pitkala (2003) yaşlılarda eğitimi düştükçe yalnızlığın arttığını bulmuştur. Bu çalışmada lise eğitilmiş yaşlılarda ölüm kaygısı puanı düşüktür. Öztürk vd. (2011) yaşlılarda eğitim süresi ile ölüm kaygısı arasında anlamlı negatif bir ilişki olduğunu belirlemiştir. Ayrıca çalışma alanı ve gündelik yaşamdaki yoğunluğun ölümü hatırlama düzeyini düşürebileceği vurgulanmaktadır (Örsal vd., 2012).

Çalışmada yaşlıların sadece %11.9'unun yakın akrabası ile yaşadığı, bu yaşlıların yalnızlık ve yaşam doyumu puanının daha yüksek, ölüm kaygısı puanının daha düşük olduğu saptanmıştır. Yaşlılık döneminde bireyler genellikle eş kaybı ve çocukların iş nedeni ile uzakta olması gibi nedenler ile yalnız tek başına veya yakın akrabaları ile birlikte yaşamak zorunda kalmaktadır. Yapılan çalışmalarda; evde

eşiyle ve çocuklarıyla birlikte yaşayan yaşlıların daha az yalnızlık duygusu yaşadıkları (Parlar Kılıç vd., 2014), evde yalnız yaşayan yaşlıların daha fazla yalnızlık sorunu yaşadığı (Ağırman vd., 2017; Kalıncara ve Sarı, 2019) eşi ile birlikte yaşayan yaşlıların yaşam doyumu puanının daha yüksek olduğu (Kapıkıran, 2016) saptanmıştır. Bu çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak eşi veya çocukları ile birlikte yaşayan yaşlılarda yalnızlık, yaşam doyumu ve ölüm kaygısı puanları arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Bu bulgu araştırma sonuçları ile uyumlu değildir. Çalışmamızda ailesi olmadığı için yakın akrabası ile yaşayan yaşlılarda yalnızlık ve yaşam doyumu puanının daha yüksek, ölüm kaygısı puanının daha düşük olması sonucunda; yakın akrabaların yaşlı birey ile ilişkileri ve sosyal destek kaynağı özelliklerinin etkili olduğu düşünülmektedir. Sosyal desteğin yalnızlık ve yaşam doymunda önemli bir yordayıcı olduğu, sosyal destek durumunun özellikle sosyal ilişki ağının nicelik ve niteliğinin etkili olduğu belirtilmektedir (Kapıkıran, 2016).

SONUÇ

Evde yaşayan yaşlılarda yalnızlık, yaşam doyumu ve ölüm kaygısının belirlenmesi amacı ile yapılan bu çalışmada; yaşlılarda yalnızlık, yaşam doyumu ve ölüm kaygısı arasında bir ilişki olduğu, boşanmış, lise eğitilmiş ve yakın akrabası ile yaşayan yaşlılarda yalnızlık ve yaşam doyumu puanının daha yüksek ölüm kaygısı puanının daha düşük olduğu belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda;

-Yaşlılara fizik sağlığı kadar ruh sağlığını da dikkate alarak biyopsikososyal bütünlük içinde hizmet verilmesi,

-Yaşlı ruh sağlığını koruma ve sürdürmeye yönelik değerlendirme ve planlamaların yapılması,

-Yaşlının yalnızlık duygusu ve yalnızlık düzeyinin azaltılması için komşu, akraba ve diğer sosyal ilişkilerinin artırılması,

-Evde yaşayan yaşlıların gücü ölçüsünde ve güvenli şekilde ev dışında etkileşimini artıracak, yaşam doymunu destekleyecek aktivitelere yönlendirilmesi,

-Yaşlıların sosyal destek kaynakları tespit edilerek, yaşlıların sosyal destek kaynaklarını tanıması ve etkin kullanmasının desteklenmesi,

-Yaşlılık dönemi ve yaşlı bireyin gereksinimleri konusunda kamu spotu ve eğitimler aracılığı ile toplumsal farkındalığın artırılması

-Yerel yönetimlerin işbirliği ile yaşlının yalnız kalmasını ve yalnız hissetmesini önlemeye yönelik hizmet planlaması ve çevre düzenlemesi yapılması,

-Yaşlılarda yalnızlık, yaşam doyumu ve ölüm kaygısı ile ilgili nitel çalışmaların yapılması önerilmiştir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

1- Çalışmaya katılan tüm yaşlılara özellikle teşekkür ediyoruz.

2- Yazarların araştırma tasarımı, veri toplama, veri analizi, makalenin ilk taslağını yazma, makaleyi dergiye sunma gibi katkıları vardır. HT'nin araştırma tasarımı, makale yazma, makaleyi dergiye sunması gibi katkıları vardır. Tüm yazarlar makaleye katkıda bulundular ve makaleyi eleştirel bir bakış açısıyla incelediler. Nihai makale tüm yazarlar tarafından onaylanmıştır.

3- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

4- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

5- Çalışmadaki veriler 27 Mayıs – 27 Haziran 2016 tarihleri arasında toplanmıştır.

KAYNAKÇA

Ağırman, E., Gençer, M. Z., Arıca, S., Kaya, E. ve Eğici, M. T. (2017). Huzurevinde, evde ailesiyle ve yalnız yaşayan yaşlı bireylerde depresyon, yalnızlık hissi düzeylerinin karşılaştırılması. *J Contemp Med*, 7(3), 234-240.

Akgül, H. ve Yeşilyaprak, B. (2015). Yaşlılar için yalnızlık ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, (1), 34-45.

Akgül, H. ve Yeşilyaprak, B. (2018). Yalnızlığı azaltma psiko-eğitim programının yaşlıların yalnızlık düzeyine etkisi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 11-51.

- Azeem, F. ve Naz, M. A. (2015). Resilience, death anxiety, and depression among institutionalized and noninstitutionalized elderly. *Pakistan Journal of Psychological Research*, 30(1), 111-130.
- Başterzi, A. D. ve Ertekin Yazıcı, A. (2005). Yaşamın son yılları. *Türkiye Klinikleri Journal of Internal Medical Sciences*, 1(27), 50-53.
- Boylu, A. A. ve Günay, G. (2018). Yaşlı bireylerde algılanan sosyal desteğin yaşam doymu üzerine etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 7(2), 1351-1363.
- Çam, C., Atay, E. ve Işık, B. (2018). Yaşlılarda yalnızlık ve yaşam kalitesi. *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi*, 3(2), 50-67.
- Çevik Akyıl, R., Adıbelli, D., Erdem, N., Kırığ, N., Aktaş, B. ve Karadakovan, A. (2018). Huzurevinde ve evde kalan yaşlılarda yalnızlık ve algılanan sosyal destek ile mutluluk düzeyleri arasındaki ilişki. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 21(1), 33-41.
- de Jong Gierveld, J. and Kamphuis, F. H. (1985). The development of a Rasch-type loneliness-scale. *Applied Psychological Measurement*, 9, 289-299.
- Diener, E., Emmons, R. L. ve Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *J Pers Assess*, 49(1), 71-75.
- Engin, E., Uğuryol, M. ve Kaçmaz, E. D. (2016). Yalnızlık kavramı ve sağlıklı yaşam üzerine etkileri: gözden geçirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42), 1101-105.
- Enkvist, A., Ekström, H. and Elmstahl, S. (2012). What factors affect Life Satisfaction (LS) among the oldest-old? *Archives of Gerontology and Geriatric*, 54, 140-145.
- Erol, S., Sezer, A., Şişman, F. N. ve Öztürk, S. (2016). Yaşlılarda yalnızlık algısı ve yaşam doymu. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(3), 60-69.
- Genç, Y. ve Dalkılıç, P. (2013). Yaşlıların sosyal dışlanma sendromu ve toplumsal beklentileri. *International Journal of Social Science*, 6(4), 461-482.
- Kalınkara, V. ve Sarı, İ. (2019). Yaşlılarda sosyal ağ kullanımı ve yalnızlık ilişkisinin belirlenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 12(1), 8-19.
- Kankaya, H. ve Karadakovan, A. (2017). Yaşlı bireylerde günlük yaşam aktivite düzeylerinin yaşam kalitesi ve yaşam doymuna etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri*, 6(4), 21-29.
- Kapıkıran, Ş. (2016). Yaşlılarda yalnızlık ile yaşam doymu arasındaki ilişki: Sosyal desteğin aracılık rolünün sınanması. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 9, 13-25.
- Karahan, F. Ş. ve Hamarta, E. (2019). Geriatrik olgularda kronik hastalıkların ve polifarmasinin ölüm kaygısı ve anksiyete üzerine etkisi. *Aegean J Med Sci*, 1, 8-13.
- Keskin, G., Dülgerler, Ş., Engin, E., Bilge, A., Özer, S. ve Peker, S. (2018). Yaşlılarda ölüm anksiyetesi: Günlük yaşama katılımları ile ilişkisi. *Turkish Journal of Geriatrics*, 21(3), 383-393.
- Khademi, M. J., Rashedi, V., Sajadi, S. and Gheshlaghi, S. M. (2015). Anxiety and loneliness in the Iranian older adults. *International Journal of Psychology and Behavioral Sciences*, 5(2), 49-52.
- Meléndez, J. C., Tomás, J. M., Oliver, A. and Navarro, E. (2009). Psychological and physical dimensions explaining life satisfaction among the elderly: A structural model examination. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 48(3), 291-295.
- Örsal, Ö., Yenilmez, Ç., Çelik, N. ve Işıklı, B. (2012). Huzurevinde ve evinde yaşayan yaşlılarda ölüm anksiyetesi ve sosyal destek arasındaki ilişki. *Turkish Journal of Geriatrics*, 15(3), 332-338.
- Özer, M. (2001). *Huzurevinde ve aile ortamında yaşayan yaşlıların öz bakım gücü ve yaşam doymununun incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

- Öztürk, Z., Karakuş, G. ve Tamam, L. (2011). Yaşlı bireylerde ölüm kaygısı. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 12(1), 37-43.
- Parlar Kılıç, S., Karadağ, G., Koçak, H. S. ve Korhan, E. A. (2014). Evde yaşayan yaşlıların yalnızlık ve depresyon düzeyleri ile yaşlılık algılarının incelenmesi. *Turkish Journal of Geriatrics*, 17(1), 70-76.
- Recepoğlu, E. (2013). Analyzing the relationship between prospective teachers 'life satisfaction and attitudes concerning teaching profession. *H.U. Journal of Education*, 1, 311-326.
- Routasalo, P. and Pitkala, K. H. (2003). Loneliness among older people. *Reviews in Clinical Gerontology*, 13(4), 303-311.
- Rowe, J. W. and Kahn, R. L. (2015). Successful aging 2.0: Conceptual expansions for the 21st century. *Journal of Gerontology, Psychological Science*, 70(4), 593-598.
- Sayın Kasar, K., Karaman, E., Say Şahin, D., Yıldırım, Y. ve Şenuzun Aykar, F. (2016). Yaşlı bireylerin yaşadıkları ölüm kaygısı ile yaşam kalitesi arasındaki ilişki. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(2), 48-55.
- Softa, H. K., Karaahmetoğlu, G. U., Erdoğan, O. ve Yavuz, S. (2015). Yaşlılarda yaşam doyumunu etkileyen bazı faktörlerin incelenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, (1), 12-21.
- Şenol, C. (1989). *Ankara ilinde kurumlarda yaşayan yaşlılarda ölüme ilişkin kaygı ve korkular*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Şimşek, N., Küçük Öztürk, G. ve Yüceler Kaçmaz, H. (2018). Yaşlılık ve yalnızlık. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(58), 496-499.
- Takagi, E., Saito, Y. and Chan, A. (2020). Gender differences in the association between social relationships and loneliness among older adults in Singapore. *Journal of Population Research*. <https://doi.org/10.1007/s12546-020-09242-0>
- Templer, D. I. (1970). The construction and validation of a death anxiety scale. *The Journal of General Psychology*, 82(2), 165-177.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2019. 17 Temmuz 2020 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=33705> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). İstatistiklerle yaşlılar, 2018. 5 Nisan 2020 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30699> adresinden erişildi.
- Üstüner Top, F., Saraç, A. ve Yaşar, G. (2010). Huzurevinde yaşayan bireylerde depresyon düzeyi, ölüm kaygısı ve günlük yaşam işlevlerinin belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 13, 14-22.
- Yetim, Ü. (1993). Life satisfaction: A study based on the organization of personal projects. *Social Indicators Research*, 29(3), 277-289.
- Zhang, J., Peng, J., Gao, P., Huang, H., Cao, Y., Zheng, L. and Miao, D. (2019). Relationship between meaning in life and death anxiety in the elderly: Self-esteem as a mediator. *BMC Geriatrics*, 19, 308.

İşsizlik ve Enflasyonun Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: 1988-2019 Dönemi Türkiye İncelemesi

Doktora Öğrencisi Ezgi Kopuk^{1*}

Geliş tarihi: 26.07.2020
Kabul tarihi: 20.08.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 11-22
Yıl: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 15%

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹Eskişehir Osmangazi Üniversitesi,
Türkiye, ezgi.kopuk@hotmail.com,
ORCID ID 0000-0001-7242-1160

*Sorumlu Yazar

ÖZ

Bu çalışmada, ülkelerin ekonomilerine yön veren enflasyon ve işsizliğin, Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisini tespit etmek amaçlanmıştır. 1988 ve 2019 yıllarını içeren çalışmada, öncelikle değişkenler arasında koentegrasyonun olup olmadığını belirlemek için Johansen Eşbütünleşme Testi yapılmıştır. Johansen Eşbütünleşme testi ile seriler arasında bir tane koentegrasyon denklemi olduğu saptanmıştır. Bu ilişkinin belirlenmesinden sonra değişkenler arasındaki ilişkinin yönü Granger Nedensellik testi ile belirlenmiş ve enflasyon-GSYİH ile enflasyon-işsizlik arasında tek yönlü Granger nedensellik olduğu gözlemlenmiştir. Son olarak FMOLS, CCR ve DOLS yöntemleri ile uzun dönem katsayıları, hata düzeltme modeli ile kısa dönem katsayıları hesaplanarak, işsizlik ve enflasyonun, uzun ve kısa dönemde GSYH' yı azalttığı tespit edilmiştir. Test sonuçlarına göre enflasyonun işsizliği tetiklediği ve her iki değişkenin de GSYİH üzerinde azaltıcı bir etkisinin olduğu belirlenmiştir. Artan enflasyon ve işsizlik ise ülke ekonomilerinde durgunluk ve gerilemeye sebebiyet verir. Bu olumsuz sonucu yaşanmaması için politika yapıcıların enflasyonu düşürücü hamlelerde bulunması gerekir. Özellikle üretim artırılmalı, yeni istihdam olanakları sağlanmalı ve piyasa yapılarına uygun para politikaları geliştirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, Ekonomik Büyüme, İşsizlik

The Impact of Unemployment and Inflation on Economic Growth: A Review of Turkey on the Period of 1988-2019

PhD Stu. Ezgi Kopuk^{1*}

First received: 26.07.2020

Accepted: 20.08.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 11-22

Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 15%

¹Eskişehir Osmangazi University, Turkey,
ezgi.kopuk@hotmail.com,
ORCID ID 0000-0001-7242-1160

* Corresponding Author

ABSTRACT

In this study, it is aimed to determine the impacts on the economy of Turkey of inflation and unemployment that shape the economies of countries. In the study that included 1988 and 2019, Johansen Cointegration Test was carried out to determine whether there is any cointegration among the variables or not. It is determined that there is one cointegration equation between the series with Johansen Cointegration Test. After determining this relationship, the direction of the relationship between the variables was determined by Granger Causality Test and unilateral Granger causality has been observed between inflation-GDP, and inflation -unemployment. Finally, long-term coefficients were calculated by using FMOLS, CCR and DOLS methods. Also short term coefficient were calculated by using error correction model, and unemployment and inflation were determined to reduce GDP in the long term ve short term. According to the test results, inflation has triggered unemployment and both variables have a reducing effect on GDP. Increasing inflation and unemployment causes stagnation and decline in national economies. In order to avoid this negative result, policy makers should take steps to reduce inflation. In particular, production should be increased, new employment opportunities should be provided and monetary policies should be developed in line with market structures.

Keywords: Inflation, Economic Growth, Unemployment.

GİRİŞ

İşsizlik ve enflasyon, ekonomiye yön veren günlük yaşamı yakından ilgilendiren iki kavramdır. Makroekonomik sorunların başında gelen bu iki kavramın ekonomiye nasıl yön verdiği yıllardır tartışılan bir konudur. Ekonomi literatüründe enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişkiyi teorik olarak ele alanların başında gelen Alban Willia Phillips, 1958 yılında yaptığı çalışmayla enflasyon ve işsizlik arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğunu söylemiştir. Ancak 1970 ve sonrasında yaşanan ekonomik olaylar bu görüşün tekrar tartışılmasını gündeme getirmiştir. Tartışmaların yaşandığı bir diğer konu ise enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ne yönde olduğu konusudur. İkinci Dünya Savaşı dönemi ve sonrasında gelişmiş ülkelerde görülen yüksek enflasyonun büyümeyi olumlu yönde etkilediği görülmüş, fakat yine 1970' li yıllardan sonra enflasyonun ekonomik büyümeyi düşürdüğü gözlemlenmiştir (Özçelik ve Uslu, 2017, s. 32).

Çoğu çalışmada enflasyonun uzun vadede ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır. Ancak Philips ve Lucas kısa dönemde enflasyonun ekonomiye olumlu etkilerinin olduğu görüşünü iddia etmiştir. Politika yapıcılar bu görüşler doğrultusunda kısa dönemi göz önünde bulundurup, uzun dönemi göz ardı etmelerinden dolayı enflasyonun etkileri, ekonomiyi daraltma yönünde olmuştur. Bu durumun aksine ekonomik büyümenin artış göstermesi ise, hem kısa hem de uzun dönemde enflasyonu düşürmüştür (Mohseni ve Jouzaryan, 2016, s. 382-383). Yani enflasyonla mücadele edebilmek için ekonomik büyümenin, diğer bir deyişle bir ülkede üretilen mal ve hizmet hacminin genişletilmesi gerekmektedir.

İşsizlik ise her ülkenin ekonomik olarak ayakta durabilmesi için mücadele ettiği ve etmesi gerektiği bir durumdur. İşsizlik olgusu sadece ekonomik olarak değil, ülkelerin sosyo-kültürel hayatlarını da olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle ülkeler işsizliği azaltıcı politikalar geliştirme çabası içerisinde dirler. İşsizliği düşürmenin en etkili yöntemlerinden biri de yeni istihdam olanaklarının yaratılıp ekonomik büyümeyi iyileştirme yolundan geçmektedir (Ceylan ve Şahin, 2010, s. 158).

Enflasyon özellikle beklenmedik anlarda artış gösterirse bu durum daha kötüdür. Çünkü fiyatlar genel düzeyinin bozulmasına yol açar ve bu da gelir dağılımında bozulmalara sebebiyet verir. Bu durumun ortadan kaldırılması için üretken yatırımın yerine spekülasyon ve teşvik edici girişimler yapılmalıdır ki bu girişimlerinde ekonomilere maliyeti oldukça yüksektir. Ancak işsizliğin artması ekonomilerde daha kötü sonuçlar ve kalıcı etkiler bırakabilir. Yaşam şartlarının aksamaması, üretimin yapılamaması ve sosyo- hayati etkileyerek insan davranışlarında dengesizliklere sebebiyet vermesinden dolayı bu kalıcı etkiler yaşanır. Bu nedenle hükümetler istatistikî değerlerin yanında insan davranışlarına da etki edecek sosyo- ekonomik politikalarda geliştirmek zorundadır.

Literatürde ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkinin hangi yönde geliştiği konusunda bir fikir birliği sağlanmamıştır. Bu değişkenler arasındaki ilişki dönemler, ülkeler, sosyal yaşam gibi birçok sebepten dolayı farklılık gösterebiliyor. Ancak bu ilişkinin tespit edilmesi, ülkelerin ekonomilerini geliştirmek ve ilerletmek için oldukça önemlidir. Enflasyon, işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin tespit edilmesinde en temel neden ise oluşabilecek olumsuzluklara karşı önceden önlem alınması ve politikaların bu yönde geliştirilmesidir.

Yapılan bu çalışmada, 1990 ve 2018 yıllarını kapsayan Türkiye ekonomisinde, enflasyon ve işsizliğin büyümeye olan etkisini tespit etmek amaçlanmıştır. Yüksek enflasyon ve işsizlik oranlarının ekonominin tam istihdam düzeyini bozması ve bu etkenlerin ekonomik büyümeyi engelleyen sorunlar çıkarmasından dolayı, enflasyon ve işsizliğin büyüme üzerinde hangi oranda ve ne yönde bir etki yarattığı, ekonomik birimlerin ve politika yapıcıların ekonomik davranışlarını etkilediği için belirlenmesi önem arz etmektedir. Elde edilen sonuçlara göre uygulanan politikaların değiştirilmesi, yeni politikaların geliştirilmesi, daha önce yaşanan ekonomik kriz ve yanlış uygulamalardan ders alınarak yeni bir rota izlenmesi gerekebilir. Bu doğrultuda ve önemde çalışmada öncelikle enflasyon ve işsizliğin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştıran çalışmalar incelenecektir. Daha sonra ekonometrik modeller yardımı ile enflasyon ve işsizliğin 1988-2019 dönemi içerisinde hangi oranda ve hangi yönde etkilediği belirlenecektir.

LİTERATÜR

Ekonomik büyüme tüm ülkelerin hedeflediği en önemli makroiktisadi bir unsurdur. Enflasyon ve işsizlik ise bazı ülkelerde bu hedefin gerçekleştirilebilmesinde engel olan iki büyük sorun konumundadır. Bu nedenle enflasyon ve işsizliğin ekonomiler üzerindeki etkisinin belirlenmesi çeşitli analizlerle test edilerek tespit edilmiştir.

Çalışmalar incelendiğinde Ademola, Badiru (2016) enflasyon ve işsizliğin ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği sonucuna varırken, Berber, Artan (2004), Yapraklı (2007), Karaçor, Özer, Saraç (2011) ve Uslu (2018) ‘nun işsizlik ve enflasyonun büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna varmıştır. Enflasyon ve işsizliğin ekonomik büyüme üzerinde bir nedenselliğin olup olmadığını araştıran Jelilov, Obasa, Isik (2016), Shahid (2014), Anning, Tuama, Darko (2017) ve Vermeulen (2017) enflasyon ve işsizliğin ekonomik büyümenin bir nedeni olduğu sonucuna varmışlardır. Konuyla ilgili literatür araştırması Tablo-1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Literatür Araştırması

Yazar-Yıl	Dönem - Yer	Yöntem	Bulgular
Thayaparan (2014)	1990-2012 Sri Lanka	Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Testi.	Johansen Eşbütünleşme testine göre en az bir tane kontegrasyon tespit edilmiş. Granger Nedensellik testine göre ise enflasyon ile GSYİH arasında tek yönlü granger nedenselliği varken enflasyon ve işsizlik arasında iki yönlü granger nedensellik olduğunu ortaya koyulmuş.
Ademola, Badiru (2016)	1981-2014 Nijerya	Eşbütünleşme ve OLS Testleri.	Enflasyon ve işsizliğin ekonomik büyüme üzerine olumlu etki ettiği sonucuna varılmıştır.
Özçelik, Uslu (2017)	2007-2014 Türkiye	VAR, Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Testleri.	Ekonomik büyüme ile İşsizlik arasında çift yönlü Granger Nedensellik tespit edilmiş. Ancak enflasyon ile diğer iki değişken arasında bir Granger Nedensellik bulunmamıştır.
Yüksel (2016)	1992-2014 Rusya	Granger ve Toda Yamamoto Nedensellik Testleri.	Test sonuçlarına göre işsizlikten büyümeye, enflasyondan işsizliğe doğru tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir.
Shahid (2014)	1980-2010 Pakistan	ARDL Testi.	Uzun dönemde işsizlik, enflasyon ve ekonomik büyüme arasında bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.
Jelilov, Obasa, Isik (2016)	2001-2014 ECOWAS Seçilmiş On Ülke	OLS Testi.	İşsizlik ve enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır.
Berber, Artan (2004)	1987-2003 Türkiye	EKK ve Granger Nedensellik Testi.	Bulgulara göre enflasyonun büyümeyi negatif etkilediği ve enflasyondan büyümeye doğru tek yönlü nedenselliğin olduğu tespit edilmiştir.

Yapraklı (2007)	1987-2007 Türkiye	Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Testi.	Çalışmada enflasyonun uzun dönemde büyümeyle negatif etkilediği ve enflasyondan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedenselliğin olduğu gözlemlenmiştir.
Karaçor, Özer, Saraç (2011)	1988Q1-2007Q4 Türkiye	ARDL Sınır Testi.	Enflasyon ve büyüme arasında uzun ve kısa dönemde negatif bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir.
Şentürk, Akbaş (2014)	2005;01-2012;07 Türkiye	Toda-Yamamoto ve Bootstrap Nedensellik Testleri.	Enflasyon ve sanayi üretim endeksinin (büyüme değişkeni olarak alınmış) işsizlikle çift yönlü nedensellik tespit edilmiştir.
Yelva, David, Omoniyi (2015)	1987-2012 Nijerya	En Küçük Kareler Yöntemi.	İşsizlik ve enflasyonun, ekonomiyi olumsuz etkilediği sonucunu elde etmiştir.
Akay, Aklan, Çınar (2016)	1969-2014 Türkiye	Simetrik ve Asimetrik Model.	Edinilen bulgulara göre ekonominin daralma dönemlerinde işsizlik ve ekonomik büyüme arasında daha güçlü bir ilişkinin olduğu saptanmıştır.
Köse (2016)	2003:03-2014:04 Türkiye	Regresyon Analizi ve Granger Nedensellik Testi.	İşsizlikteki %1 değişimin büyümeyle %0,007 azalttığı ve enflasyondaki %1'lik değişimin büyümeyle %0,001 oranında arttırdığı sonucuna varmıştır.
Terzi (2004)	1924-2002 Türkiye	EKK ve Granger Nedensellik Testi.	Enflasyondan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü ve negatif bir nedensellik belirlenmiştir.
Anning, Tuama, Darko (2017)	1990-2014 Irak	VAR Modeli.	İşsizlik, enflasyon ve büyüme arasında ilişkinin olduğu gözlemlenmiştir.
Mohseni, Jouzaryan (2016)	1996-2012 İran	ARDL Modeli.	Test sonucuna göre uzun dönemde işsizlik ve enflasyonun ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır.
Dritsakis, Stamatiou (2016)	1995-2015 Yunanistan	ARDL Modeli ve VECM Granger Nedensellik Testi.	Kısa ve uzun dönemde işsizlikten büyümeye, uzun dönemde enflasyondan büyümeye doğru tek yönlü nedensellik belirlenmiştir.
Jaradat (2013)	2000-2010 Ürdün	VAR Modeli.	İşsizlikle büyüme arasında negatif bir ilişki tespit edilirken, enflasyon ile büyüme arasında pozitif bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır.
Vermeulen (2017)	1970-2010 Güney Afrika	Panel Veri Analizi ve Pairwise Granger Nedensellik Testi.	Uzun dönemde işsizlik ve enflasyonun ekonomik büyüme ile ilişkisi belirlenmiştir.

Uslu (2018)	2003-2017 Türkiye	Granger Nedensellik Testi.	Edinilen bulgulara göre enflasyonun büyümeyle negatif etkilediği belirlenmiştir. Ayrıca Granger nedensellik test sonucuna göre enflasyondan büyümeyle doğru tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir.
Bölükbaş (2019)	2005-2017 Türkiye (25 Bölge)	Panel ARDL ve Dumitrescu-Hurlin Panel Nedensellik Testi	Sonuçlar bölgesel olarak değişiklik gösterse de, genel olarak enflasyonun büyümeyle pozitif, işsizliğin ise ekonomik büyümeyle negatif etkilediği sonucuna varmıştır.
Karabulut (2019)	2003Q1-2018Q1 Türkiye	Granger Nedensellik Testi.	Ekonomik büyümeden enflasyona doğru tek yönlü Granger nedensellik saptanmıştır.

EKONOMETRİK ANALİZ

Veri ve Model

1988 ve 2019 yıllarını kapsayan çalışmada amaç, enflasyon ve işsizliğin Türkiye ekonomik büyümesi üzerindeki etkisini belirlemektir. Bunun için enflasyon, işsizlik ve büyüme göstergesi olarak ifade edilen GSYİH değerleri, World Banktan temin edilmiştir. Çalışmanın ekonometrik modellemesi şu şekildedir;

$$GSYH_t = \beta_0 + \beta_1 \text{enflasyon}_t + \beta_2 \text{işsizlik}_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

Modeldeki t, zamanı, ε_t ise hata terimini ifade etmektedir. Çalışmada değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesi için Johansen Eşbütünleşme testi, bu ilişkinin yönünün belirlenmesi için Granger Nedensellik testi ve bu nedenselliğe bağlı olarak uzun dönemli katsayıların tahmini için de FMOLS, CCR ve DOLS yöntemleri uygulanmıştır.

Ampirik Bulgular

Çalışmanın analizini yapabilmek için öncelikle değişkenlerin logaritmik değerleri alınarak, durağanlık seviyelerinin belirlenmesi gerekmektedir. Değişkenlerin durağan olmadığı analizlerde sahte regresyon, değişen varyans ve otokorelasyon gibi sorunlarla karşılaşılmaktadır. Durağanlık tespitinin belirlenmesi için David A. Dickey ve Wayne A. Fuller birim kök analizini geliştirmişlerdir. ADF testinde oluşturulan hipotezin istatistik ve olasılık değerlerinin belirlenmesi ile durağanlık tespitinin yapılması amaçlanmıştır. Aynı zamanda bu değerlerin sonlu ve sınırlı örneklem hareketleri de yüzde cinsinden hesaplanmıştır (Dickey ve Fuller, 1981, s. 1057).

Durağanlık tespitinin yapılabilmesi için geliştirilen bir başka birim kök testi ise Phillips Perron Birim Kök Testidir. Bu testin ADF birim kök testinden farkı, ADF testlerinin varsayımlarına dayanarak meydana gelebilecek olan şokları da hesaba katmasıdır. Bu testlerin uygulanmasıyla elde edilen sonuçlar Tablo-2' de verilmiştir.

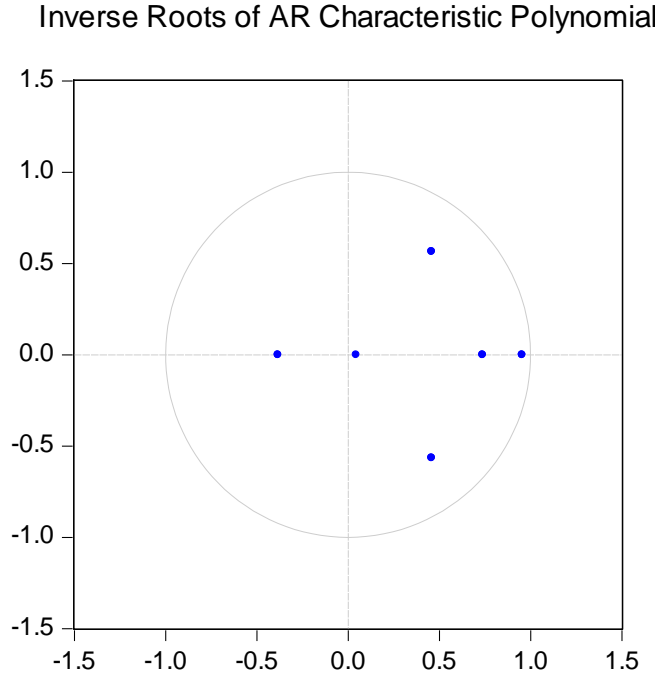
Tablo 2. ADF ve PP Birim Kök Testleri

ADF Testi				PP Testi		
Değişkenler	Sabitli	Olasılık	Sonuç	Sabitli	Olasılık	Sonuç
GSYİH	-5.710611	0.0001*	I(1)	-5.715130	0.0000*	I(1)
Enflasyon	-6.672377	0.0000*	I(1)	-6.608973	0.0000*	I(1)
İşsizlik	-4.436708	0.0015*	I(1)	-4.697840	0.0007*	I(1)

Not: *, **, *** sırasıyla %1, %5, %10 istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Logaritmaları alınarak analize dahil edilen değişkenlerin ADF ve PP birim kök test sonuçlarına göre düzeyde durağan olmadıkları tespit edilmiştir. Bu durumda değişkenlerin 1. farkları alınmıştır. I(1) seviyesinde değişkenlerin hepsinin ADF ve PP birim kök analizlerinde % 1 anlamlılık seviyesinde durağan olduğu tespit edilmiştir. Değişkenlerin hepsinin I(1) seviyesinde durağan olması Johansen Eşbütünleşme analizinin uygulanabileceğinin göstergesidir.

Johansen Eşbütünleşme testinden önce modelin istikrarını ve durağanlığını gösteren AR karakteristik polinomunun ters köklerine şekil-1' de yer verilmiştir.

Şekil 1. AR Karakteristik Polinomun Ters Kökleri

Şekilde görüldüğü üzere AR karakteristik polinomu ters köklerinin daire içinde yer alması, modelin istikrarlı ve durağan bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Soren Johansen, birden fazla değişkenin uzun dönemde aralarında bir ilişkinin olup olmadığını sorusundan yola çıkarak Johansen Eşbütünleşme analizini geliştirmiştir. Johansen, bağımsız Gauss hatalarına sahip otoregresif bir süreç için eşbütünleşme vektörlerinin maksimum olasılık tahmin edicilerini bulmak ve hipotezlerin belirlenmesi için bir olasılık oranı testini üretmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda modeldeki değişkenleri içsel olarak kabul ederek hareket etmiştir (Johansen, 1988, s. 231). Johansen Eşbütünleşme Testini yapmadan önce VAR analizi ile gecikme değerleri Akaike ve Schwarz kriterlerine göre belirlenmiş ve en uygun gecikme sayısı ile Johansen Eşbütünleşme Testi uygulanmıştır.

Tablo 3. Uygun Gecikme Uzunluğunun Tespit edilmesi

Lag	Logl	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-27.52009	NA	0.002100	2.347699	2.492864	2.389502
1	24.85256	88.63065*	7.52e-05*	-0.988659	-0.407999*	-0.821450*
2	31.06106	9.073966	9.64e-05	-0.773928	0.242227	-0.481312
3	38.46097	9.107571	0.000119	-0.650843	0.800806	-0.232821
4	40.43583	1.974869	0.000242	-0.110449	1.776696	0.432981
5	60.33876	15.30994	0.000143	-0.949135	1.373505	-0.280299

Eşbütünleşme analizinden önce modele en uygun gecikme uzunluğu belirlenmiştir. Buna göre incelenen bilgi kriterlerine göre gecikme uzunluğu 1 olarak tespit edilmiştir.

Johansen eşbütünleşme analizinin uygulanabilmesi için öncelikle VAR analizi ile en uygun gecikme değerlerinin belirlenmesi gerekir. Bu analiz neticesinde AIC ve SC bilgi kriterleri dikkate alınarak, gecikme aralığı 1 ve en uygun modelin ise 5. model olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 4. Johansen Eşbütünleşme Testi

İz (Trace) Testi Sonuçları				
Eşbütünleşme Sayısı	Özdeğer	İz istatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
Hiç*	0.593299	36.84633	35.01090	0.0314*
En Çok 1	0.244078	9.856050	18.39771	0.4944
En Çok 2	0.047550	1.461519	3.841466	0.2267
Maksimum Özdeğer Testi Sonuçları				
Eşbütünleşme Sayısı	Özdeğer	İz istatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
Hiç*	0.593299	26.99028	24.25202	0.0212*
En Çok 1	0.244078	8.394531	17.14769	0.5598
En Çok 2	0.047550	1.461519	3.841466	0.2267

Not: *, işareti %5 istatistiki olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo-4' de gösterilen Johansen Eşbütünleşme test sonuçları, uzun dönemde değişkenler arasında bir eşbütünleşme denkleminin olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifade ile değişkenlerin uzun dönemde bütünleşik olduğu sonucuna ulaşıldığını söylenebiliriz.

İncelenen değişkenlerin uzun dönemde bütünleşik ilişkisinin belirlenmesi sürecinde değişkenlerin farkları alınması değer kayıplarına yol açmıştır. Değer kayıplarının analizde olumsuz etkilerinden arındırmak için bu aşamada hata düzeltme modeli uygulanacaktır.

Hata düzeltme modeli, uzun dönemde bütünleşik olan değişkenlerin kısa dönemde dengeden uzaklaşma eğilimini gösterir. Hata düzeltme modeli uygulanırken durağan durumda olan diğer değişkenlerle birlikte hata teriminin 1 gecikmeli hali alınarak analiz edilir. Analize dahil edilen hata teriminin de düzey durumunda durağan olması gerekmektedir.

Tablo 5. Vektör Hata Düzeltme Modeli

Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	t-İstatistiği	Olasılık
Enflasyon	-0.132590	0.070658	-1.876516	0.0714***
İşsizlik	-0.353575	0.228504	-1.547346	0.1334
ECM_{t-1}	-0.251829	0.088373	-2.849618	0.0083*
C	0.063810	0.025586	2.493932	0.0191**

Not: *, **, *** işaretleri sırasıyla %1, %5 ve %10 istatistiki olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Hata teriminin katsayısı 0 ile -1 arasında bir değere sahip olmalıdır. Bu durum gerçekleşmemişse modelin kurulduğunda bir hata gerçekleşmiştir. Yapılan analizde böyle bir sorunla karşılaşılmamış, hata terimi katsayısı gerekli koşulu sağlayarak -0,25 değerini almıştır. Bu değer geçen yıl dengedeki bozulmanın bir yıl sonraki dönemde %0,25 oranında düzeldiğini göstermektedir. Bir başka ifadeyle sistemde oluşacak herhangi bir dengesizliğin $1/0,25=4$ dönem sonra tekrar dengeye ulaşacağını göstermektedir. Enflasyon ve işsizlik katsayılarına bakıldığında ise kısa dönemde enflasyonun GSYİH' y1 %0,13 oranında azalttığı gözlemlenirken, işsizlik olasılık değerinin anlamsız olmasına karşın bu değişkenin GSYİH' y1 %0,35 oranında azalttığı gözlemlenmiştir.

Hata düzeltme modelinin kurulumunda bir hatanın olmadığını gösteren diagnostik testler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 6. Hata Düzeltme Modelinin Diagnostik Test Sonuçları

Diagnostik Testler	Değer	Olasılık
Jargue-Bera Normallik	1,137	0,566
Breusch-Godfrey Serial Correlation LM	0.842	0.442
ARCH LM	0.402	0.530
Ramsey Reset	0.330	0.570

Yukarıdaki testler sırasıyla modelde hata teriminin normal dağıldığını, modelin otokorelasyon içermediğini, modelde değişen varyansın olmadığını ve son olarak Ramsey Reset testi ise modelin kurulumunda herhangi bir hatanın olmadığını göstermektedir.

Değişkenler arasında bütünleşik bir ilişkinin bulunmasından sonra bu ilişkinin hangi yönde olduğunu belirlemek için Granger Nedensellik testi yapılmıştır. Granger, iki değişken arasındaki ilişkinin nedensellik yönünü belirlemek amacıyla, basit iki değişkenli modeller yardımıyla bu duruma açıklık getirmiştir. Değişkenlerin Granger nedensellikleri Tablo-7' te verilmiştir.

Tablo 7. Granger Nedensellik Testi

H_0 Hipotezi	F-İstatistik	Olasılık	Karar
Enflasyon, GSYİH'nin Granger nedeni değildir.	3.40187	0.0493*	H_0 Red
GSYİH, enflasyonun Granger nedeni değildir.	0.99006	0.3857	H_0 Kabul
İşsizlik, GSYİH'nin Granger nedeni değildir.	1.28361	0.2947	H_0 Kabul
GSYİH, işsizliğin Granger nedeni değildir.	2.39336	0.1119	H_0 Kabul
İşsizlik, enflasyonun Granger nedeni değildir.	0.40486	0.6714	H_0 Kabul
Enflasyon, işsizliğin Granger nedeni değildir.	6.75864	0.0045*	H_0 Red

Not: *, ** işaretleri sırasıyla %5 ve %10 istatistiki olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Granger nedensellik, " H_0 : Granger nedensellik yoktur" ve " H_1 : Granger nedensellik vardır" hipotezlerinden oluşmaktadır. Test sonuçlarına göre enflasyondan GSYİH' ya ve enflasyondan işsizliğe doğru bir Granger nedensellik gözlenmiştir.

Değişkenler arasındaki ilişki ve bu ilişkinin yönü belirlendik sonra değişkenlerin uzun dönemli katsayılarının tahmin edilebilmesi için FMOLS (Tam Düzeltilmiş En Küçük Kareler Yöntemi), CCR (Kanonik Koentegrasyon Regresyonunu) ve DOLS (Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi) yöntemleri kullanılmıştır. Kullanılan bu yöntemler, hata terimi ve bağımsız değişkenler arasındaki içsellik ilişkisi ile hata terimleri arasında ortaya çıkan otokorelasyon sorununu dikkate alır. FMOLS ve CCR yöntemlerinde gecikme uzunluğu ve bant genişliği Newey-Wes otomatik yöntemi kullanmış ve DOLS yönteminde yine Newey-Wes bant genişliği kullanılarak, gecikme uzunluğu Schwarz bilgi kriterine göre maksimum 2 olarak alınmıştır.

Tablo 8. Uzun Dönem Katsayı Tahmin Sonuçları

FMOLS Yöntemi			
Değişkenler	Katsayı	Standart hata	Olasılık Değeri
ENFLASYON	-0.685221	0.086951	0.0000*
İŞSİZLİK	-0.268278	0.511930	0.6044
R^2	0.835		

CCR			
Değişkenler	Katsayı	Standart hata	Olasılık Değeri
ENFLASYON	-0.684014	0.090522	0.0000*
İŞSİZLİK	-0.257406	0.597116	0.6697
R^2	0.835		
DOLS			
Değişkenler	Katsayı	Standart hata	Olasılık Değeri
ENFLASYON	-0.837644	0.098049	0.0000*
İŞSİZLİK	-1.836848	0.864088	0.0518**
R^2	0.960		

Not: *, ** işaretleri sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablodaki uzun dönem katsayıları incelendiğinde, FMOLS ve CCR yöntemlerinde enflasyon oranlarında yaşanacak %1' lik bir artış, sırasıyla GSYİH üzerinde %0,685 ve %0,684 oranında bir azalışa neden olacaktır. Diğer yandan FMOLS ve CCR yöntemlerinde işsizliğin GSYİH' ya etkisinin uzun dönem katsayısı istatistiksel olarak anlamsız olmakla birlikte GSYİH'yı azalttığı görülmektedir. DOLS yönteminde ise enflasyon oranlarındaki %1' lik bir artış GSYİH' yı %0,837 oranında azaltırken, işsizlik oranlarında yaşanan %1' lik bir artış GSYİH' yı %1,836 oranında azaltmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ülkeler gelişmek ve kalkınmak için makroekonomik bir unsur olan ekonomik büyümeyi, iyileştirmeleri gerekmektedir. Bu nedenle ülkeler öncelikle büyümenin artırılması için büyümeye etki eden faktörleri ve büyümeyi engelleyen faktörleri tespit edip politikalarını bu yönde geliştirmelidirler. Büyümenin önünde engel olarak görülen enflasyon ve işsizlik bireylerin alım gücünü düşürdüğü için ekonomik olarak bir durgunluk sürecine neden olur. Enflasyonun işsizliği tetiklemesiyle ortaya stagflasyon çıkar ve bu ülkelerin küçülmesine sebebiyet verir. Bu görüşten yola çıkılarak büyümenin önünde engel olan işsizlik ve enflasyonun, Türkiye'nin ekonomik büyümesi üzerinde etkisinin olup olmadığı ve bu etkinin hangi oranda olduğunu tespit etmek için 1990-2018 dönemi ele alarak araştırılmıştır.

Çalışmada öncelikle enflasyon, işsizlik ve büyüme arasında ilişkinin tespiti için Johansen Eşbütünleşme analizi yapılmıştır. Johansen Eşbütünleşme test sonucunda değişkenlerin birbiriyle bütünleşik olduğu gözlemlenmiştir. Daha sonra hata düzeltme modeli ile dengedeki bozulmaların 4 dönem sonra tekrar dengeye geleceği sonucuna varılmıştır. Değişkenler arasında ilişkinin olduğu tespitinden sonra bu ilişkinin hangi yönde olduğunu belirlemek için Granger Nedensellik analizi yapılmıştır. Granger Nedensellik testinde enflasyondan GSYH' ya ve enflasyondan işsizliğe doğru tek yönlü Granger Nedenselliklerin olduğu saptanmıştır. Analizin son aşamasında FMOLS, CCR ve DOLS yöntemleri ile uzun dönemli katsayılar hesaplanmıştır. Bu yöntemlerde sırasıyla enflasyon oranlarında yaşanan %1' lik bir artışın GSYİH' yı %0,685, %0,684 ve %0,837 oranında azalttığı gözlemlenirken, DOLS yönteminde işsizlik oranlarında yaşanan %1' lik bir artışın GSYİH' yı %1,836 oranında azalttığı gözlemlenmiştir.

Literatürde enflasyon, işsizlik ve büyüme arasındaki ilişkinin ve yönünün belirlenmesine yönelik birçok çalışma vardır. Ancak hiç birinin ortak bir sonuca vardığını söyleyemeyiz. Dönemler, ülkeler, sosyo-kültürel hayat, gibi etkenlerden etkilenen enflasyon ve işsizliğin, ülke ekonomilerine ne denli bir etki yarattığı farklılık göstermektedir. Jaradat (2013), Ürdün için yaptığı çalışmada enflasyonun büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna varırken, onunla aynı sonuca tespit eden Ademola, Badiru (2016) Rusya' da enflasyon ve işsizliğin büyümeyi olumlu etkilediği sonucuna varmışlardır. Diğer taraftan Berber, Artan (2004), Yapraklı (2007), Terzi (2004), Uslu (2018) Mohseni, Jouzaryan (2016), Yelva, David, Omoniyi (2015) ve Karaçor, Özer, Saraç (2011) yaptıkları çalışmada işsizlik ve

enflasyonun büyüme üzerindeki etkilerinde, yapılan bu çalışma ile benzer nedensellik sonuçlarına ulaşılmış ve bu iki değişkenin büyümeyle negatif etkilediğini tespit etmişlerdir.

Yapılan çalışmada 1988 ve 2019 dönemlerinde, enflasyon ile işsizliğin büyümeyle azalttığı ve enflasyonun işsizliği tetiklediği gözlemlenmiştir. Bu olumsuz etkinin işsizlikte daha çok olduğu gözlemlense de, işsizliği de artıran faktörün enflasyon olması sebebiyle öncelikle enflasyonun düşürülmesi gerektiği düşünülmektedir. Eğer enflasyonun önüne geçilemezse ekonomide stagflasyon durumu, ülkenin kriz dönemine girmesine sebebiyet verecektir. Bu durumdan kaçınmak için enflasyonun önüne geçecek sıkı para ve maliye politikaların uygulanması önerilmektedir. Kısa dönemde uygulanan bu politikalar ekonomiyi daraltarak işsizliği arttırsa da ilerleyen zamanlarda fiyat istikrarının sağlanmasıyla üretim kapasitesi artar ve daha fazla üretim fiyatları genel seviyesinin yukarı çıkmasının önüne geçer. Üretimin artırılması için de üretim maliyetlerinin düşürülmesi, üretilen mal ve hizmet hacminin genişletilmesi, yeni istihdam olanaklarının sağlanması ve özellikle önemli bir gelir kaynağı olan sanayi kesiminin devlet tarafından sübvansede edilmesi önerilebilir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

- 1- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur.
- 2- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Ademola, A. S., & Badiru, A. (2016). The impact of unemployment and inflation on economic growth in Nigeria (1981-2014). *International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research*, 9(1), 47-55.
- Akay, H. K., Aklan, N. A., & Çınar, M. (2016). Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme ve işsizlik. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 209-226.
- Anning, L., Tuama, A. S., & Darko, S. (2017). Inflation, unemployment and economic growth: evidence from the VAR model approach for the economy of Iraq. *International Journal of Developing and Emerging Economies*, 5(1), 26-39.
- Berber, M., & Artan, S. (2004). Enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği. *Discussion Paper*, (21), 1-14.
- Bölükbaş, M. (2019). Türkiye'de ekonomik büyümenin enflasyon ve işsizlik ile ilişkisi: Bölgeler düzeyinde bir araştırma. *TESAM Akademi Dergisi*, (Özel Sayı), 185-211.
- Ceylan, S., & Şahin, B. Y. (2010). İşsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki asimetri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(2), 157-165.
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica*, 49(4), 1057-1072 .
- Dritsakis, N., & Stamatiou, P. (2016). The effects of unemployment on economic growth in Greece. An ARDL bound test approach. *The Romanian Economic Journal*, XIX(62), 53-71.
- Jaradat, M. A. (2013). Impact of inflation and unemployment on Jordanian GDP. *Interdisciplinary Journal Of Contemporary Research in Business*, 4(10), 317-334.
- Jelilov, G., Obasa, O. J., & Isik, A. (2016). Impact of inflation and unemployment on economic growth in ten (10) selected member's states of economic community of West Africa States (ECOWAS) (2001-2014). *Advances in Economics and Business*, 4(5), 222-244.
- Johansen, S. (1988). Statistical analysis of cointegration vector. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12, 231-254.
- Karabulut, Ş. (2019). Türkiye'de ekonomik büyüme ve enflasyon ilişkisi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 171-184.

- Karaçor, Z., Özer, H., & Saraç, T. B. (2011). Enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi: türkiye ekonomisi üzerine ekonometrik bir uygulama (1988-2007). *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 29-44.
- Köse, Z. (2016). Türkiye ekonomisinde 2003-2014 döneminde ekonomik büyüme işsizlik ve enflasyon ilişkisi. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 54-71.
- Mohammed Yelwa, O. O. (2015). Analysis of the relationship between inflation, unemployment and economic growth in Nigeria: 1987-2012. *Applied Economics and Finance*, 2(3), 102-109.
- Mohsenia, M., & Jouzaryanb, F. (2016). Examining the effects of inflation and unemployment on economic growth in Iran (1996-2012). *Procedia Economics and Finance*, (36), 381 – 389.
- Özçelik, Ö., & Uslu, N. (2017). Ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkinin VAR modeli ile analizi: Türkiye örneği (2007-2014). *Ekev Akademi Dergisi*, 21(69), 31-49.
- Özel, H. A. (2012). Ekonomik büyümenin teorik temelleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 63-72.
- Shahid, M. (2014). Effect of inflation and unemployment on economic growth in Pakistan. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 5(15), 103-107.
- Şentürk, M., & Akbaş, Y. E. (2014). İşsizlik- enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki karşılıklı ilişkinin değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. *Journal of Yasar University*, 9(34), 5820-5832 .
- Terzi, H. (2004). Türkiye' de enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi (1924-2002). *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(3), 59-75.
- Thayaparan, A. (2014). Impact of inflation and economic growth on unemployment in Sri Lanka: A study of time series analysis. *Double Blind Peer Reviewed International Research Journal*, 13(5), 44-53.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. (2013). *Enflasyon ve fiyat istikrarı*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.
- Uslu, H. (2018). Türkiye' de enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi (2003-2017): Granger nedensellik analizi. *Route Educational and Social Science Journal*, 5(5), 210-229.
- Vermeulen, J. (2017). Inflation and unemployment in South Africa: Is the phillips curve still dead? *Southern African Business Review*, (21), 20-54.
- Yapraklı, S. (2007). Enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye için eşbütünleşme ve nedensellik analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 287-301.
- Yüksel, S. (2016). Rusya ekonomisinde büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki nedensellik ilişkileri. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 53(614), 43-57.

Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Motivasyon Düzeyleri ile Baba-Çocuk İlişkisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Ayşe Gözübüyük^{1*}
Prof. Dr. Saide Özbey²

Geliş tarihi: 03.07.2020
Kabul tarihi: 23.08.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 23-37
Yıl: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 26%

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹Gazi Üniversitesi, Türkiye,
aysegurlu1903@gmail.com,
ORCID ID 0000-0002-7544-3610

²Gazi Üniversitesi, Türkiye,
saideozbey@gmail.com,
ORCID ID 0000-0001-8487-7579

* Sorumlu yazar

ÖZ

Araştırma okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 48-72 aylık çocukların motivasyon düzeyleri ile baba-çocuk ilişkisi arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla planlanmıştır. Bununla birlikte baba-çocuk ilişkisinin babanın yaşı, öğrenim durumu, mesleği gibi değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği sorusuna da cevap aranmıştır. Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Diyarbakır'ın Silvan ilçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki ilkokula bağlı anasınıfları ve bağımsız anaokullarına devam eden 48-72 aylık çocuklar oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini evrenden tesadüfi küme örnekleme formülü kullanılarak belirlenmiş 331 çocuk oluşturmaktadır. Veriler "Genel Bilgi Formu", "Okul Öncesi Çocuklar İçin Motivasyon Ölçeği" ve "Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Baba Formu)" kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma sonucunda baba-çocuk ilişkisi toplam puanlarının babanın yaşı ve babanın öğrenim durumu değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0.05$); babanın mesleği değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği ($p<0.05$); baba-çocuk ilişkisi ile çocukların motivasyon düzeyleri arasında negatif yönde, anlamlı ve orta düzeyde ilişki olduğu saptanmıştır ($p<0.05$).

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi, Motivasyon, Baba-çocuk ilişkisi

Investigation of the Relationship Between Motivational Levels of Preschool Children and Father-Child Relationships

Ayşe Gözübüyük^{1*}
Prof. Dr. Saide Özbey²

First received: 03.07.2020

Accepted: 23.08.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 23-37

Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 26%

¹Gazi University, Turkey,
aysegurlu1903@gmail.com,
ORCID ID 0000-0002-7544-3610

²Gazi University, Turkey,
saideozbey@gmail.com,
ORCID ID 0000-0001-8487-7579

* Corresponding Author

ABSTRACT

The research was planned to investigate the relationship between the motivation levels and father-child relationship of children, aged 48-72 months, attending preschool education institutions. In addition, the question of whether the father-child relationship differs according to the variables such as father's age, education level and occupation was also searched. In the research, relational screening model was used. The population of the study consists of 48-72 months old children attending kindergartens connected to primary school and independent kindergartens within the Ministry of Education in the Silvan district of Diyarbakır in the 2018-2019 academic year. The sample of the study consists of 331 children from the universe determined by using random cluster sampling formula. Data were obtained by using "General Information Form", "The Motivation Scale for Preschool Children" and "Child Parent Relationship Scale (by fathers)". As a result of the study, the total scores of the father-child relationship did not differ significantly according to the age of the father and the educational status of the father ($p > 0.05$) but it was different significantly from according to father's profession ($p < 0.05$); additionally it was a negative, significant, and moderate relationship between father-child relationship and motivation levels of children ($p < 0.05$).

Keywords: Preschool, Motivation, Father-child relationship

GİRİŞ

Çocuk aktif, sorgulayıcı, meraklı, öğrenmek ve keşfetmek için hazır olarak doğal bir motivasyon eğilimi ile dünyaya gelmektedir. Bu doğal motivasyon eğilimi çocuğun ilgi alanları üzerinde harekete geçerek bilgi ve beceri olarak ortaya çıktığı için bilişsel, sosyal ve fiziksel gelişimde önemli bir unsurdur (Topçu, 2015). Çocukta beceri ve motivasyonun bir arada bulunması, kendi performans yeteneğini olumlu algılamasını, faaliyetin yönünü, faaliyete yönelik harcanan çaba miktarını ve stresli bir durumdaki azmini güçlü bir şekilde etkilemektedir (Bandura, 1977). Bu nedenle motivasyon sürecini anlamak için bireyleri hedefleri yönünde zorlayan sebeplerin, amaç ve davranışlarını sürdürebilme olanaklarının araştırılması gerekmektedir. Motivasyon istek, arzu, ihtiyaç, dürtü ve ilgiyi içermektedir (Güney, 2012).

Motivasyon ile ilgili farklı tanımlar bulunmaktadır. Akbaba (2006) motivasyonun bireyleri davranışlara yönelten, davranışların şiddetini ve enerjisini belirleyen, davranışlara yön veren ve sürdürülmesini sağlayan içsel ve dışsal faktörler ve bunların işleyişlerini kapsadığını ifade etmektedir. Woolfolk (1999)'a göre motivasyon yalnızca insanın kendisinin yönlendirdiği, bireyi amaçlarına yönelten içsel bir güçtür. Tucker, Edmondson ve Spear (2002)'ın tanımlamalarına göre ise motivasyon, çocuğun eğitime ilişkin yatırımını ve bağlılığını şekillendiren zihinsel, duygusal ve davranışsal belirleyicileridir (Ergin ve Karataş, 2018). Bu belirleyiciler çocuğun bazen içinden bazen de dışından gelmektedir. Bu durum ise motivasyonun içsel ve dışsal motivasyon olarak iki kaynaktan ortaya çıktığını göstermektedir. İçsel motivasyonda davranışa yönelten sebepler çocuğun içinden gelen ilgi, merak ve haz almakla ilişkilidir. Dışsal motivasyonda ise çocuğun hedef yönünde davranış sarf etmesi için dıştan verilen teşvik, ödül gibi pekiştiriciler ön plana çıkmaktadır (Demir, 2018). İçsel motivasyon, çocuğun isteğiyle hareket ederek çalışmasıdır. İçsel motivasyonun çocukta etkileri ilgi, merak, gereksinim gibi içten gelir ve çocuğun içsel gereksinimlere yönelik verdiği tepkilerdir. Dışsal motivasyon ise ödül, ceza gibi dışsal pekiştiricilerin etkisiyle meydana gelmektedir (Yücel Batmaz ve Gürer, 2016). İçsel motivasyon, dıştan bakıldığında anlaşılması ve algılanması zaman alabilirken bunun aksine dışsal motivasyon, ortaya çıkan sonuçlara bakılarak kolaylıkla fark edilebilmektedir. Dışsal motive olan çocuklar için, yakın çevrelerindeki kişilerin negatif düşüncelerinden kaçınmak esastır (Dede ve Argün, 2004).

İçsel motivasyona sahip çocukların, yaptıkları işten aldıkları doyumun daha fazla olduğu, her daim bir amaca ulaşmak için çalıştıkları ve bundan dolayı mutlu oldukları, hayatlarında onlara mutluluğu, başarıyı getiren belirli ilkelere göre davrandıkları görülmektedir. Aynı zamanda içsel motive olan çocuklar hem kendilerine hem de topluma daha kolay uyum sağlamaktadır (Özbey, 2018a). Ayrıca içsel motive olan çocukların, öğrenmeye karşı daha istekli, akademik anlamda daha başarılı, zorluklardan hemen vazgeçmeyen, daha heyecanlı, daha fazla çaba gerektiren ve daha yoğun bilgi kullanmaya imkan tanıyan stratejilerden yararlanma eğiliminde oldukları bilinmektedir (Topçu, 2015).

Erken çocukluk döneminde içsel motivasyonun gelişim sürecinde kalıtımın yanı sıra çocuğun içinde bulunduğu toplum ve aile gibi çevresel etkenler oldukça önem taşımaktadır. Motivasyon için temel teşkil eden güven, özerklik ve girişimcilik duygularının gelişimi öncelikle sağlıklı aile ilişkileriyle mümkündür (Özkan, 2014). Aile çocuğun beslenmesi, barınması, korunması ve öğrenmesi yönünde fırsatlar oluşturur. Ailenin çocuğa ilgili, sevgi dolu ve şefkatli olması, gereksinimlerini yerinde ve vaktinde karşılamasıyla çocukta güven duygusunun temeli oluşmaktadır (Aktürk, 2015). Aile denilince akla ilk gelen çocuğun anne ve babasıdır. Çocuğun sorumluluğunun ait olduğu aile kurumunda çocuktan ilk olarak sorumlu görülen ve önemi üzerinde durulan kişi ise genellikle annedir (Özkan, 2014). İlkel toplumlardan bu güne kadar babanın asıl sorumluluğu; ailenin barınma, beslenme gibi gereksinimlerini karşılamak olarak görülmektedir. Günümüzde babalar bu sorumluluğun bir kısmını eşleriyle paylaşmalarına rağmen babaların çoğunluğu bütün günlerini çalışarak geçirmektedir. Babaların evlerinde olarak çocuklarıyla geçirdikleri vakitler genel olarak akşam saatleriyle hafta sonlarıdır. Babaların çocuklarıyla geçirdikleri zamanın ne kadar olduğu değil nitelikli olup olmadığı önemlidir. Bu yüzden baba ile çocuğun birlikte geçirdikleri zaman sınırlı dahi olsa nitelikli ise çocuk bu etkileşimden yeteri kadar yararlanabilmektedir. Okul öncesi dönemde baba ile çocuğun etkili iletişimi ve nitelikli paylaşımları daha sağlıklı bireyler yetişmesine ve daha kaliteli toplumlar oluşmasına katkı sağlamaktadır (Ünüvar, 2008).

Babası hayatına aktif katılan çocuklar, akran ilişkilerinde daha olumlu, daha iyi bilişsel, sosyal ve dil gelişimlerine sahip olmakla birlikte davranış ve duygu düzenlemeleri daha iyi olmaktadır (Tezel Şahin, Akıncı Coşgun ve Kılıç Aydın, 2017). Çocuğuna ilgi ve sevgi gösteren, çocuğun düzeyinde, bilişsel gelişimini ve özerkliğini destekleyici şekilde davranan babalar sayesinde çocuklar kolay iletişim kuran, araştırmacı, mutlu, liderlik özelliklerini taşıyan, bağımlı olmayan ve uyumlu bireyler olmaktadır (Poyraz, 2007). Bunun yanında babaları ile sıcak ilişki kuran çocukların akademik olarak başarılı, antisosyal davranışları ise daha az sergileyen bireyler oldukları ve yaşamları süresince akranları ile ilişkilerinin daha iyi olduğu gözlenmektedir (Atmaca Koçak, 2004).

Yapılan çalışmalar baba-çocuk arasındaki ilişkinin çocukların bilişsel gelişiminde ve okul başarısında büyük ölçüde etkili olduğunu ve babanın çocuğun kişilik gelişiminde özdeşim modeli olmasından dolayı önemini vurgulamaktadır (Yavuzer, 2012, s. 23). Amato ve Rivera (1999)'ın çalışması babanın ilgisiyle çocuklardaki davranış sorunlarının ters orantılı olduğunu göstermektedir. Easterbrooks ve Goldberg (1984) tarafından yapılan çalışma ise babaların çocuklarının bakımına dahil olmasının, çocukların bilişsel gelişimi ve problem çözme becerileri üstünde olumlu etkisi olduğunu göstermektedir (Aktaran Atmaca Koçak, 2004). Arslan ve Durmaz Kandaz (2004)'ın yaptıkları çalışmada babaların çocuklarına aktif şekilde ayırdıkları zamanın çocukların problemlere karşı baş etmelerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mwoma (2009) çalışmasında babaların çocukların eğitimine katılmalarıyla çocukların başarısı arasındaki ilişkinin pozitif yönde ve anlamlı olduğunu saptamıştır. Türkoğlu, Çeliköz ve Uslu (2013)'nun yaptığı çalışmada ise babaların, çocukları ile geçirdikleri nitelikli zamanın özellikle çocukları sosyal-duygusal açıdan geliştirdiği görüşünü savundukları saptanmıştır. Yapılan çalışmalar erken yaşlarda başlayan olumlu baba-çocuk ilişkisinin çocuğun bütün gelişim alanları üzerindeki etkisine dikkati çekmektedir. Bununla birlikte okul öncesi dönemdeki çocukların baba-çocuk ilişkisini ele alan çalışmalar var olsa da (Ünüvar, 2008; Buckley ve Schoppe-Sullivan, 2010; Uzun ve Baran, 2019) baba-çocuk ilişkisinin çocuğun motivasyon düzeyi ile ilişkisini doğrudan inceleyen çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu araştırma okul öncesi dönemdeki çocukların baba-çocuk ilişkisi ile motivasyon düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla planlanmıştır. Çalışmada ayrıca baba-çocuk ilişkisi babaya ait demografik değişkenlere göre de incelenmiştir. Araştırma yurt içinde baba-çocuk ilişkisinin çocuğun motivasyon düzeyi üzerindeki etkisinin inceleyen ilk çalışma olması açısından önem taşımaktadır. Çalışmanın bundan sonraki yapılacak araştırmalara ve eğitim programlarına ışık tutacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma genel tarama modelindedir. Bu model çok sayıda elemanı barındıran evrenden, evren ile ilgili genel bir yargıya varabilmek için evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama çalışmalarınıdır. Genel tarama modelleri kullanılarak tekil ya da ilişkisel taramalar yapılabilmektedir. İlişkisel tarama modelleri, iki ya da daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlamaktadır (Karasar, 2014, s. 79-80). Okul öncesi dönem çocuklarının baba-çocuk ilişkileri bazı değişkenlere ve çocukların motivasyon düzeylerine göre inceleneceği için ilişkisel tarama modeli seçilmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Diyarbakır ili Silvan ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki ilkökula bağlı anasınıfları ve bağımsız anaokullarında öğrenim gören 48-72 aylık çocuklardan oluşmaktadır. Evren; tüm varlıkları ve olayları içeren bir sistemdir. Üzerinde araştırma yapılacak olan, belirli bir tanıma uyan ve araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği birimler bütünüdür (Arıkan, 2011, s. 16).

Araştırmanın örneklemini evrenden 2441 tesadüfi küme örnekleme formülü kullanılarak belirlenmiş 48-72 aylık 331 çocuk oluşturmaktadır. Veri toplanacak kümeler belirlenirken ilkökula bağlı anasınıfları ve anaokulları dengeli bir şekilde seçilmiş bunun yanında okulun bulunduğu mahallenin sosyo-ekonomik düzeyi de seçilen kümelerin kapsayıcı olması açısından dikkate alınmıştır.

Örnekleme oluşturan çocukların %52'si (n=172) erkek; %48'i (n=159) kızdır. Çocukların babalarının yaşlarına göre dağılımları incelendiğinde çocukların %60.4'ünün (n=200) babası 30-39; %25.1'inin (n=83) babası 40-49; %10.3'ünün (n=34) babası 20-29 yaş aralığında; %4.2'sinin (n=14) babası 50 yaşın üzerindedir. Çocukların %28.1'inin (n=93) babası lise, %22.6'sının (n=63) babası ön lisans ve üstü, %18.7'sinin (n=62) ortaokul, %16.6'sının (n=55) ilkököl mezunudur. Ayrıca çocukların %8.2'sinin (n=27) babası okur-yazar, %5.7'sinin (n=19) ise okur-yazar değildir. Çocuklarının %57.4'ünün (n=190) babası serbest meslekle, %15.7'sinin (n=52) babası profesyonel-yarı profesyonel bir meslek grubunda (doktor, öğretmen, asker, polis), %13.6'sının (n=45) babası işçi, %7.9'unun (n=26) babası işsiz, %5.4'ünün (n=18) babası memurdur.

Veri Toplama Araçları

Örneklemin demografik özelliklerini öğrenmeye yönelik araştırmacının geliştirdiği “Genel Bilgi Formu”, çocukların motivasyon düzeylerini ölçmek için “Okul Öncesi Çocuklar İçin Motivasyon Ölçeği” ve baba-çocuk ilişkisini ölçmek için “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Baba Formu)” kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçekler için gerekli izinler alınmıştır.

Genel Bilgi Formu

Babanın yaşı, babanın öğrenim durumu ve babanın mesleği bilgilerinin öğrenilmesine yönelik maddeleri içermektedir.

Okul Öncesi Çocuklar İçin Motivasyon Ölçeği (The Dimensions of Mastery Questionnaire DMQ18)

Morgan ve ark. (1993)'nın 30 yıldır geliştirmeye çalıştıkları bir ölçektir. 1997 ile 2014 yılları arasında DMQ17 sürümüyle kullanılan ölçek, Morgan ve Jozsa (2015)'nin değişik yaş grupları ve kültürlerde yaptıkları uyarlamalardan ulaştıkları verilere dayanarak revize edilip, DMQ18 sürümüne ilişkin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Motivasyon Ölçeği (DMQ18) yeni doğan, okul öncesi ve okul çağı çocuklar için revize edilmiştir. Okul Öncesi Motivasyon Ölçeği (DMQ18), *bilişsel sebat*, *kaba motor sebat*, *yetişkinlerle sosyal sebat*, *çocuklarla sosyal sebat*, *üst düzey memnuniyet*, *olumsuz tepki* ve *genel yeterlilik* olarak adlandırılan 7 alt boyut ve 39 madde içermektedir. 5'li Likert tipindeki ölçeğin maddeleri 1=Hiç onun gibi değil ile 5=Tam onun gibi arasında yanıtlanacak şekilde düzenlenmiştir. Çocuklar adına öğretmenleri doldurmaktadır. Ölçekten alınan puanların artması motivasyon düzeyinin artmasını ifade etmektedir. Ölçeğin yurt içinde uyarlamasını Özbey ve Dağlıoğlu (2017) yapmıştır.

Uyarlama çalışmasında dil geçerliği için 6 dil uzmanı ölçeğin orijinalini İngilizce'den Türkçe'ye ve Türkçe'den İngilizce'ye çevirmiştir. Bu çeviriler sonucunda ölçeğin orijinal halindeki maddeler ile tutarlı olduğu görülmüştür. Ölçeğin Sperman Brown İki Yarı Test güvenirliği katsayıları ise .77 ile .90 arasında değişiklik göstermektedir. Ölçeğin test tekrar test güvenirliği .85'dir. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayıları, *bilişsel sebat* alt boyutunda .90; *kaba motor sebat* alt boyutunda .85; *yetişkinlerle sosyal sebat* alt boyutunda .88; *çocuklarla sosyal sebat* alt boyutunda .86; *üst düzey memnuniyet* alt boyutunda .65, *olumsuz tepki* alt boyutunda .79 ve *genel yeterlilik* alt boyutunda .94'dür (Özbey, 2018a).

“Okul Öncesi Çocuklar İçin Motivasyon Ölçeği” için Ankara örneklemindeki okul öncesi eğitim kurumlarında öğrenim gören 36-72 aylık 401 çocuk ile tekrar geçerlik güvenirlik çalışması Özbey (2018b) tarafından tekrar yapılmıştır. Ölçeğin Doğrulayıcı Faktör Analizi ile 7 faktörlü yapısı doğrulanmıştır Ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayıları, *bilişsel sebat* alt boyutunda .91; *kaba motor sebat* alt boyutunda .88; *yetişkinlerle sosyal sebat* alt boyutunda .90; *çocuklarla sosyal sebat* alt boyutunda .87; *üst düzey memnuniyet* alt boyutunda .87; *olumsuz tepki* alt boyutunda .81 ve *genel yeterlilik* alt boyutunda .93'dür (Özbey, 2018b).

Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Baba Formu)

Pianta (1992), çocuğun annesi ve babası ile ilişkisini belirlemek için 4,5-5,5 yaş aralığında çocuğu olan 714 ebeveynden veri toplayarak bu ölçeği geliştirmiştir. Ölçek orijinalinde *olumlu ilişki*, *çatışma* ve *bağlanma* alt boyutlarından ve 30 maddeden oluşmaktadır. 5'li Likert tipindeki ölçeğin maddeleri (1) Kesinlikle uygun değil ile (5) Kesinlikle çok uygun arasında yanıtlanacak şekilde düzenlenmiştir. Ölçekteki bazı ifadeler olumlu bazıları ise olumsuzdur. Olumlu olan maddeler tersine puanlanmaktadır.

“(1) Kesinlikle uygun değil” 5 puan, “(5) kesinlikle çok uygun” 1 puandır. Ölçekten alınan puanın yüksek olması olumsuz ilişki, düşük olması olumlu ilişki anlamına gelmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük toplam puan 23 ile 115 puan arasında değişmektedir (Uzun ve Baran, 2015).

Pianta (1992) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını Uzun (2015) yapmıştır. Bu bağlamda ölçeğin dil geçerliği, kapsam geçerliği, yapı geçerliği ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçeğin babalara yönelik uyarlamasında 23 madde ve üç alt boyut bulunmaktadır. Yapılan istatistiksel analizler sonucu ölçekteki Cronbach Alpha güvenilirlik katsayıları *olumlu ilişkiler* alt boyutunda .76, *uyumsuzluk* alt boyutunda .61, *çatışma* alt boyutunda .62 ve maddelerin toplamında .71 olarak saptanmıştır (Uzun ve Baran, 2015).

Verilerin Analizi

Verilerin kodlanması ve istatistiksel analizleri SPSS 20.00 for Windows 11.5 paket programında yapılmıştır. Nonparametrik dağılım gösteren bağımsız ikiden fazla grup arasında farkın önemliliği Kruskal Wallis testi ile araştırılmıştır. Kruskal Wallis testinde anlamlı sonuç elde edildiğinde anlamlılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptamak için post-hoc test olarak Mann-Whitney U testi yapılmıştır.

Değişkenler nonparametrik olduğu için gruplar arası korelasyon Spearman korelasyon testi ile değerlendirilmiştir. Korelasyon katsayıları $r < 0,30$ olması durumunda düşük ilişki; $0,30 < r < 0,70$ olması durumunda orta düzeyde ilişki; $0,70 < r$ olması durumunda yüksek ilişki olarak yorumlanmıştır. Sonuçlar %95 güven aralığında değerlendirilerek $p < 0,05$ istatistiksel anlamlılık olarak hesaplanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın amaçları doğrultusunda baba- çocuk ilişkisinin babanın yaşı, öğrenim durumu ve mesleği değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ve çocukların motivasyon düzeyi ile baba- çocuk ilişkisine yönelik bulgulara yer verilmiştir.

Baba- Çocuk İlişkisi / Baba Yaşı

Tablo 1. Baba Yaşı Değişkenine Göre Babaların “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Baba Formu)” nden Aldıkları Puanlara İlişkin Kruskal-Wallis Testi

	Baba Yaşı	N	Baba Çocuk İlişkisi		X ²	P	Farkın Kaynağı Mann Whitney U
			Sıra Ort.	Sd			
Olumlu İlişki	1.20-29	34	167.56	3	8.724	0.033*	4>1 4>2
	2.30-39	200	161.89				
	3.40-49	83	174.28				
	4.50 +	14	171.93				
Uyumsuzluk	1.20-29	34	167.56	3	1.058	0.787	
	2.30-39	200	161.89				
	3.40-49	83	174.28				
	4.50 +	14	171.93				
Çatışma	1.20-29	34	151.09	3	1.560	0.668	
	2.30-39	200	164.95				
	3.40-49	83	171.99				
	4.50 +	14	181.68				
Toplam	1.20-29	34	160.87	3	7.625	0.054	
	2.30-39	200	158.82				
	3.40-49	83	175.17				
	4.50 +	14	226.68				

* $p < 0.05$

Tablo 1 incelendiğinde babaların yaşlarına göre, “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Baba Formu)” *Olumlu İlişki* alt boyutundan aldıkları puanlar arasında anlamlı fark bulunmaktadır ($X^2=8.724$ $p < 0.05$).

Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptamak için Mann Whitney U Testi ile ikili karşılaştırma yapılmıştır. Mann Whitney U Testi sonucunda *Olumlu İlişki* alt boyutunda;

- 20-29 yaş grubunda olan babaların (sıra ort.= 21.25) 50 ve üzeri yaş grubunda olan babalara (sıra ort.=32.39) göre,
- 30-39 yaş grubunda olan babaların (sıra ort.=104.17) 50 ve üzeri yaş grubunda olan babalara (sıra ort.=155.11) göre baba-çocuk ilişki düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Diğer alt boyutlarda ve ölçek toplamında baba yaşına göre alınan puanlar arasında anlamlı fark bulunmamaktadır ($X^2_U=1.058$ $p>0.05$; $X^2_C=1.560$ $p>0.05$; $X^2_T=7.625$ $p>0.05$).

Baba- Çocuk İlişkisi / Baba Öğrenim Durumu

Tablo 2. Baba Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Babaların “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Baba Formu)” nden Aldıkları Puanların Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal-Wallis Testi

	Baba Öğrenim Durumu	N	Baba Çocuk İlişkisi		X ²	P	Farkın Kaynağı Mann Whitney U
			Sıra Ort.	Sd			
Olumlu İlişki	1.Okur-yazar değil	19	189.37	5	6.026	0.304	
	2.Okur-yazar	27	175.48				
	3.İlkokul mezunu	55	185.69				
	4.Ortaokul mezunu	62	149.35				
	5.Lise mezunu	93	160.30				
	6.Önlisans ve üstü mezunu	75	163.05				
Uyumsuzluk	1.Okur-yazar değil	19	178.26	5	3.380	0.642	
	2.Okur-yazar	27	153.54				
	3.İlkokul mezunu	55	164.78				
	4.Ortaokul mezunu	62	180.35				
	5.Lise mezunu	93	167.85				
	6.Önlisans ve üstü mezunu	75	154.11				
Çatışma	1.Okur-yazar değil	19	225.21	5	14.588	0.012*	1>2
	2.Okur-yazar	27	152.02				1>3
	3.İlkokul mezunu	55	157.37				1>4
	4.Ortaokul mezunu	62	175.58				1>5
	5.Lise mezunu	93	175.80				1>6
	6.Önlisans ve üstü mezunu	75	142.29				4>6
Toplam	1.Okur-yazar değil	19	212.32	5	6.999	0.221	5>6
	2.Okur-yazar	27	154.67				
	3.İlkokul mezunu	55	167.18				
	4.Ortaokul mezunu	62	171.06				
	5.Lise mezunu	93	168.14				
	6.Önlisans ve üstü mezunu	75	150.64				

* $p<0.05$

Tablo 2 incelendiğinde babaların öğrenim durumlarına göre, “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Baba Formu)” *Çatışma* alt boyutundan aldıkları puanlar arasında anlamlı fark bulunmaktadır ($X^2=14.588$ $p<0.05$). Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptamak için Mann Whitney U Testi ile ikili karşılaştırma yapılmıştır. Mann Whitney U Testi sonucunda *Çatışma* alt boyutunda;

- okur-yazar olan babaların (sıra ort.=19.17) okur-yazar olmayan babalara (sıra ort.=29.66) göre,
- ilkokul mezunu olan babaların (sıra ort.=34.19) okur-yazar olmayan babalara (sıra ort.=47.08) göre,

- ortaokul mezunu olan babaların (sıra ort.=37.79) okur-yazar olmayan babalara (sıra ort.=51.47) göre,
- lise mezunu olan babaların (sıra ort.=53.61) okur-yazar olmayan babalara (sıra ort.=70.63) göre,
- önlisans ve üstü mezunu olan babaların (sıra ort.=42.72) okur-yazar olmayan babalara (sıra ort.=66.37) göre,
- önlisans ve üstü mezunu olan babaların (sıra ort.=62.47) ortaokul mezunu olan babalara (sıra ort.=76.90) göre,
- önlisans ve üstü mezunu olan babaların (sıra ort.=74.84) lise mezunu olan babalara (sıra ort.=92.29) göre baba-çocuk ilişki düzeylerinin anlamlı derecede yüksek olduğu saptanmıştır.

Diğer alt boyutlarda ve ölçek toplamında baba öğrenim durumu değişkenine göre alınan puanlar arasında anlamlı fark bulunmamaktadır ($X^2_{OI}=6.026$ $p>0.05$; $X^2_U=3.380$ $p>0.05$; $X^2_T=6.999$ $p>0.05$)

Baba-Çocuk İlişkisi / Baba Mesleği

Tablo 3. *Baba Mesleği Değişkenine Göre Babaların “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Baba Formu)” nden Aldıkları Puanlara İlişkin Kruskal-Wallis Testi*

	Baba Mesleği	N	Baba Çocuk İlişkisi		X ²	P	Farkın Kaynağı Mann Whitney U
			Sıra Ort.	Sd			
Olumlu İlişki	1.Profesyonel-Yarı Profesyonel Meslek	52	149.13	4	2.512	0.642	
	2.Memur	18	183.69				
	3.İşçi	45	165.18				
	4.Serbest Meslek	190	168.05				
	5.Çalışmıyor	26	173.96				
Uyumsuzluk	1.Profesyonel-Yarı Profesyonel Meslek	52	130.13	4	13.400	0.009*	
	2.Memur	18	175.64				4>1
	3.İşçi	45	145.47				4>3
	4.Serbest Meslek	190	179.47				
	5.Çalışmıyor	26	168.19				
Çatışma	1.Profesyonel-Yarı Profesyonel Meslek	52	119.95	4	17.583	0.001*	2>1
	2.Memur	18	174.31				4>1
	3.İşçi	45	152.46				5>1
	4.Serbest Meslek	190	180.48				
	5.Çalışmıyor	26	169.98				
Toplam	1.Profesyonel-Yarı Profesyonel Meslek	52	124.24	4	15.528	0.004*	2>1
	2.Memur	18	175.33				4>1
	3.İşçi	45	148.76				5>1
	4.Serbest Meslek	190	179.50				
	5.Çalışmıyor	26	174.25				

* $p<0.05$

Tablo 3 incelendiğinde babaların mesleklerine göre, “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Baba Formu)” *Uyumsuzluk*, *Çatışma* alt boyutlarında ve ölçek toplamında aldıkları puanlar arasında anlamlı fark bulunmaktadır ($X^2_U=13.400$ $p<0.05$; $X^2_ç=17.583$ $p<0.05$; $X^2_T=15.528$ $p<0.05$). Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptamak için Mann Whitney U Testi ile ikili karşılaştırma yapılmıştır. Mann Whitney U Testi sonucunda;

Olumlu İlişki alt boyutunda baba mesleğine göre alınan puanlar arasında anlamlı fark bulunmamaktadır ($X^2=2.512$ $p>0.05$).

Uyumsuzluk alt boyutunda;

- profesyonel-yarı profesyonel meslek grubunda olan babaların (sıra ort.=93.54) serbest meslek grubunda olan babalara (sıra ort.=129.15) göre,
- işçi meslek grubunda olan babaların (sıra ort.=98.34) serbest meslek grubunda olan babalara (sıra ort.=122.66) göre baba-çocuk ilişki düzeyi puanlarının anlamlı derecede yüksek olduğu saptanmıştır ($p<0.05$).

Çatışma alt boyutunda;

- profesyonel-yarı profesyonel meslek grubunda olan babaların (sıra ort.=32.66) memur grubunda olan babalara (sıra ort.=43.69) göre,
- profesyonel-yarı profesyonel meslek grubunda olan babaların (sıra ort.=87.00) serbest meslek grubunda olan babalara (sıra ort.=130.94) göre,
- profesyonel-yarı profesyonel meslek grubunda olan babaların (sıra ort.=35.15) çalışmayan babalara (sıra ort.=48.19) göre baba-çocuk ilişki düzeyi puanlarının anlamlı derecede yüksek olduğu saptanmıştır ($p<0.05$).

Ölçek toplamında;

- profesyonel-yarı profesyonel meslek grubunda olan babaların (sıra ort.=32.59) memur grubunda olan babalara (sıra ort.=43.92) göre,
- profesyonel-yarı profesyonel meslek grubunda olan babaların (sıra ort.=90.29) serbest meslek grubunda olan babalara (sıra ort.=130.04) göre,
- profesyonel-yarı profesyonel olan babaların (sıra ort.=35.40) çalışmayan babalara (sıra ort.=47.69) göre baba-çocuk ilişki düzeyi puanlarının anlamlı derecede yüksek olduğu saptanmıştır ($p<0.05$).

Motivasyon/Baba-Çocuk İlişkisi

Tablo 4. Çocukların “Okul Öncesi Çocuklar İçin Motivasyon Ölçeği” nden Aldıkları Puanlarla Babaların “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Baba Formu)” nden Aldıkları Puanlara İlişkin Spearman Korelasyon Testi

		Motivasyon Ölçeği-Baba Çocuk Ölçeği Korelasyonu	
		R	P
Olumlu İlişki	Bilişsel Sebat	-.286	<0.001*
	Kaba Motor Sebat	-.298	<0.001*
	Yetişkinlerle Sosyal Sebat	-.302	<0.001*
	Çocuklarla Sosyal Sebat	-.249	<0.001*
	Üst Düzey Memnuniyet	-.257	<0.001*
	Olumsuz Tepki	-.204	<0.001*
	Genel Yeterlilik	-.341	<0.001*
Uyumsuzluk	Bilişsel Sebat	-.319	<0.001*
	Kaba Motor Sebat	-.287	<0.001*
	Yetişkinlerle Sosyal Sebat	-.252	<0.001*
	Çocuklarla Sosyal Sebat	-.309	<0.001*
	Üst Düzey Memnuniyet	-.187	<0.001*
	Olumsuz Tepki	-.163	<0.001*
	Genel Yeterlilik	-.305	<0.001*
Çatışma	Bilişsel Sebat	-.309	<0.001*
	Kaba Motor Sebat	-.302	<0.001*
	Yetişkinlerle Sosyal Sebat	-.272	<0.001*
	Çocuklarla Sosyal Sebat	-.302	<0.001*
	Üst Düzey Memnuniyet	-.233	<0.001*
	Olumsuz Tepki	-.203	<0.001*
	Genel Yeterlilik	-.293	<0.001*

Toplam	Bilişsel Sebat	-402	<0.001*
	Kaba Motor Sebat	-373	<0.001*
	Yetişkinlerle Sosyal Sebat	-360	<0.001*
	Çocuklarla Sosyal Sebat	-374	<0.001*
	Üst Düzey Memnuniyet	-300	<0.001*
	Olumsuz Tepki	-253	<0.001*
	Genel Yeterlilik	-401	<0.001*

r: korelasyon katsayısı

*p<0.05

Tablo 4'e göre çocukların "Okul Öncesi Çocuklar için Motivasyon Ölçeği" nin *Bilişsel Sebat* ($r=-.402$), *Kaba Motor Sebat* ($r=-.373$), *Yetişkinlerle Sosyal Sebat* ($r=-.360$), *Çocuklarla Sosyal Sebat* ($r=-.374$), *Üst Düzey Memnuniyet* ($r=-.300$), *Olumsuz Tepki* ($r=-.253$) ve *Genel Yeterlilik* ($r=-.401$) alt ölçekleri ile "Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Baba Formu)" ölçeğin toplamından aldıkları puanlar arasında anlamlı, negatif yönde ve orta düzeyde ilişki olduğu saptanmıştır ($p<0.01$).

"Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Baba Formu)"nden alınan puanlar arttıkça baba-çocuk ilişkisindeki problem artmakta, puanlar azaldıkça ilişkideki problem de azalmaktadır. Bunun tersine "Okul Öncesi Çocuklar için Motivasyon Ölçeği" nden çocukların aldıkları puanlar arttıkça motivasyon düzeyi artmakta, puanlar azaldıkça motivasyon düzeyi azalmaktadır. Bu nedenle baba-çocuk ilişkisinde daha az probleme sahip babaların çocuklarının motivasyon düzeylerinin yüksek olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Tersine baba-çocuk ilişkisinde problemler arttıkça çocukların da motivasyon düzeyleri azalmaktadır.

Tablo 5. *Baba-Çocuk İlişkisinin Motivasyon Düzeyi Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Basit Doğrusal Regresyon Analizi*

		R	R ²	Standardize Edilmiş B	T	F	P
Olumlu İlişki	Bilişsel Sebat	0.460	0.212	-.460	-9.394	88.248	<0.001*
	Kaba Motor Sebat	0.482	0.232	-.482	-9.970	99.397	<0.001*
	Yetişkinlerde Sosyal Sebat	0.444	0.197	-.444	-8.976	80.562	<0.001*
	Çocuklarla Sosyal Sebat	0.397	0.158	-.397	-7.848	61.585	<0.001*
	Üst Düzey Memnuniyet	0.441	0.194	-.441	-8.909	79.375	<0.001*
	Olumsuz Tepki	0.303	0.092	-.303	-5.757	33.144	<0.001*
	Genel Yeterlilik	0.489	0.239	-0.489	-10.174	103.515	<0.001*
Uyumsuzluk	Bilişsel Sebat	0.391	0.153	-.391	-7.700	59.292	<0.001*
	Kaba Motor Sebat	0.358	0.128	-.358	-6.961	48.450	<0.001*
	Yetişkinlerle Sosyal Sebat	0.289	0.084	-.289	-5.478	30.007	<0.001*
	Çocuklarla Sosyal Sebat	0.346	0.119	-.346	-6.679	44.614	<0.001*
	Üst Düzey Memnuniyet	0.286	0.082	-.286	-5.414	29.311	<0.001*
	Olumsuz Tepki	0.235	0.055	-.235	-4.377	19.162	<0.001*
	Genel Yeterlilik	0.366	0.134	-0.366	-7.126	50.778	<0.001*
Çatışma	Bilişsel Sebat	0.354	0.125	-.354	-6.868	47.173	<0.001*
	Kaba Motor Sebat	0.346	0.119	-.346	-6.680	44.620	<0.001*
	Yetişkinlerle Sosyal Sebat	0.304	0.093	-.304	-5.798	33.616	<0.001*
	Çocuklarla Sosyal Sebat	0.337	0.114	-.337	-6.502	42.273	<0.001*
	Üst Düzey Memnuniyet	0.328	0.107	-.328	-6.290	39.568	<0.001*
	Olumsuz Tepki	0.226	0.051	-.226	-4.200	17.643	<0.001*
	Genel Yeterlilik	0.355	0.126	-0.355	-6.897	47.570	<0.001*
Toplam	Bilişsel Sebat	0.534	0.286	-.534	-11.470	131.572	<0.001*
	Kaba Motor Sebat	0.530	0.281	-.530	-11.331	128.380	<0.001*
	Yetişkinlerle Sosyal Sebat	0.466	0.217	-.466	-9.557	91.334	<0.001*
	Çocuklarla Sosyal Sebat	0.476	0.227	-.476	-9.820	96.439	<0.001*
	Üst Düzey Memnuniyet	0.472	0.222	-.472	-9.703	94.147	<0.001*
	Olumsuz Tepki	0.340	0.115	-.340	-6.552	42.928	<0.001*
	Genel Yeterlilik	0.540	0.292	-0.540	-11.649	135.705	<0.001*

*p<0.05

Tablo 5' e göre baba-çocuk ilişkisinin olumlu olması çocukların *bilişsel sebat* düzeyini %28 oranında, *kaba motor sebat* düzeyini %28 oranında, *yetişkinlerle sosyal sebat* düzeyini %21 oranında, *çocuklarla sosyal sebat* düzeyini %22 oranında, *üst düzey memnuniyet* düzeyini %22 oranında, *olumsuz tepki* düzeyini %11 oranında ve *genel yeterlilik* düzeyini %29 oranında negatif yönde anlamlı yordamaktadır ($p<0.01$).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırma sonucunda babaların yaşlarına göre “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Baba Formu)” *olumlu ilişki* alt boyutundan aldıkları puanlar arasında 20-29 ve 30-39 yaş grubundaki babaların, 50 ve üzeri yaş grubundaki babalara göre baba-çocuk ilişki düzeyleri anlamlı derecede yüksek bulunurken, diğer alt boyutlarda ve ölçek toplamında baba yaşına göre alınan puanlar arasında anlamlı fark bulunmamaktadır (Tablo 1). Özkan (2014)'ın yaptığı çalışmada 36-40 yaş aralığındaki babaların, 26-30, 31-35 ve 41-45 yaş aralığındaki babalara göre çocuklarıyla daha olumlu ilişkiler kurdukları sonucuna ulaşılmıştır. Kuruçırak (2010) ve Telli (2014) çalışmalarında babaların babalık rolü algısının babaların yaşına göre anlamlı farklılık göstermediğini saptamışlardır. Marsiglio (1991) babaların yaşı ilerledikçe, çocuklarının eğitim ve bakımına katılma konusunda isteklerinin arttığını saptamıştır (Aktaran Şahin ve Demiriz, 2014). Castillo, Welch ve Sarver (2010), genç babalara oranla yaşı büyük olan babaların çocuğun yaşamındaki rutin aktivitelere daha fazla katılım gösterdiğini saptamışlardır. Aksoy ve Tatlı (2019)'nın çalışmalarında babaların yaş ortalamaları yükseldikçe çocuklarıyla ilişkilerinin daha olumlu olduğu görülmüştür. Bulanda (2004) ise babaların yaşları arttıkça çocuklarının eğitimine daha az katılım gösterdiğini saptamıştır. Literatürdeki çalışmalarda farklı sonuçlar görülmekle birlikte yapılan çalışmada baba yaşına ilişkin bulgular, çoğu alt boyutta ve ölçek toplamında baba-çocuk arasındaki ilişkinin baba yaşı değişkenine göre farklılık göstermediği şeklinde yorumlanabilir. Babanın yaşı ne olursa olsun çocuğun bakımında etkin olması, çocuğun eğitim sürecine dahil olması, çocuğuyla oyun oynayarak keyifli vakit geçirmesi ve aralarında sıcak bir ilişki kurulması gibi durumlar baba-çocuk ilişkisini etkilemekte ve bundan dolayı baba yaşının baba-çocuk ilişkisini etkilemesine yönelik olarak farklı sonuçlar çıktığı düşünülmektedir.

Babaların öğrenim durumlarına göre “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Baba Formu)” *çatışma* alt boyutundan alınan puanlar arasında anlamlı fark bulunurken, diğer alt boyutlarda ve ölçek toplamında baba öğrenim durumuna göre alınan puanlar arasında anlamlı fark bulunmamaktadır. *Çatışma* alt boyutunda, babaların öğrenim durumu yükseldikçe çocuklarıyla aralarındaki çatışmanın azaldığı saptanmıştır (Tablo 2). Özkan (2014), çalışmasında deney grubundaki babaların “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği”nden aldıkları puanlarda baba öğrenim durumuna göre anlamlı bir fark olmadığını saptamıştır. Flouri ve Buchanan (2003), yaptıkları çalışmada yüksek öğrenim düzeyine sahip olan babaların çocuklarına karşı daha ilgili olduğunu saptamıştır. Nkwake (2009) çalışmasında eğitim düzeyi arttıkça baba-çocuk ilişkisi düzeyinin ve baba katılımının arttığı sonucuna ulaşmıştır. Şahin ve Demiriz (2014)'in çalışmasında babaların öğrenim durumunun artmasıyla aile katılımı ve babalık rolü algısının arttığı sonucu ortaya çıkmıştır. Özmert, Yurdakök ve Soysal (2001) tarafından yapılan çalışmada anne öğrenim durumunun çocuğun başarısına dört-sekiz kat etkisi olurken baba öğrenim durumunun başarıya on kata kadar etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Aktaran Poyraz, 2007). Literatürden belirtilen çalışmalarda birbirinden farklı sonuçlar görülmekle birlikte yapılan çalışmada çoğu alt boyutta ve ölçek toplamında baba öğrenim durumunun baba-çocuk ilişkisi üzerinde etkili olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Öğrenim durumunun artmasının aradaki ilişkiye olumlu katkı sağlayacağı düşünülebilir ancak bazı babalar öğrenim durumu iyi olmasa dahi istek ve gayretleriyle öğrenim durumlarının yaratabileceği dezavantajları en aza indirgeyerek çocuklarına benzer deneyimleri yaşatmaktadır. Bundan dolayı çalışmaya dahil edilen babaların öğrenim durumunun çocuklarıyla ilişkilerini etkilemediği düşünülmektedir.

Babaların mesleklerine göre “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Baba Formu)” *uyumsuzluk*, *çatışma* alt boyutlarında ve ölçek toplamında aldıkları puanlar arasında profesyonel-yarı profesyonel meslek grubundaki babaların lehine anlamlı fark bulunurken, *olumlu tepki* alt boyutunda anlamlı fark bulunmamaktadır (Tablo 3). Poyraz (2007)'ın yaptığı çalışmada babaların meslek grupları yevmiyeli, işçi, memur, işveren ve diğer olarak kategorize edilmiş ve gruplar arasında “Babalık Rolü Algı Ölçeği” puanları açısından anlamlı farklılık saptanmamıştır. Özkan (2014), çalışmasında babaların öğrenim

durumlarını serbest meslek, memur, işçi ve emekli olarak kategorize etmiş ve deney grubundaki babalar ve çocukları arasında babaların mesleklerine göre “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği”nin alt boyutlarında alınan puanlar arasında anlamlı bir fark saptamamıştır. Yapılan çalışmada baba-çocuk ilişkisinde anlamlı farklılığın profesyonel-yarı profesyonel meslek grubunda olan babaların lehine olduğu saptanmıştır. Çalışmanın örnekleminde bu meslek grubundaki babaların maddi imkanlarının yeterliliğinden dolayı ev geçindirme kaygılarının olmayışı bu sayede çocuklarının ihtiyaçlarını yeteri kadar karşılayabildikleri, çocuklarına nitelikli ve düzenli zaman ayırabildikleri bunun yanında diğer meslek gruplarında çalışan ya da herhangi bir işte çalışmayan babaların maddi kaygılardan ve düzenli çalışma saatlerinin olmayışından dolayı çocuklarıyla sağlıklı ilişki kurmakta zorlandıkları bunlardan kaynaklı profesyonel-yarı profesyonel meslek grubundaki babaların çocuklarıyla ilişkilerinin daha olumlu olduğu düşünülmektedir.

Çocukların “Okul Öncesi Çocuklar için Motivasyon Ölçeği” nin alt ölçeklerinden aldıkları puanlar “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği (Baba Formu)” nin alt ölçeklerinden ve ölçek toplamından aldıkları puanları negatif yönde anlamlı yordamaktadır (Tablo 4 ve Tablo 5). Benzer ölçeklerle yapılan çalışmalardan Tezci, Sezer, Gürkan ve Aktan (2015) tarafından sosyal destek ve motivasyon üzerine yapılan çalışmada bireyin çevresinden yeteri kadar destek almasının motivasyon üzerindeki etkisinin olumlu olduğu görülmüştür. Gültekin Akduman ve Türkoğlu (2015)’nin çalışmasında babalık rolü algısının artmasıyla çocukların sosyal beceri düzeylerinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Güzel (2019) yaptığı çalışmada ölçek genelinde baba-çocuk ilişkisi ile babalık rolü algısı arasındaki ilişkinin anlamlı ve orta düzeyli olduğunu saptamıştır. Özsoy Yanbak (2019)’ın çalışmasında baba-çocuk arasındaki olumlu ilişkinin çocuğun öz düzenleme becerilerine etkisinin olumlu yönde olduğu saptanmıştır. Yapılan çalışma ve diğer çalışmaların bulguları birlikte değerlendirildiğinde motivasyonun ve baba-çocuk ilişkisinin karşılıklı etkileşim içinde oldukları sonucu ortaya çıkmaktadır. Babasıyla sağlıklı ilişki kurması çocuğun kendisiyle barışık, sosyal ilişkilerinde başarılı, yüksek benlik saygısına sahip, iletişim kurabilme konusunda becerikli ve kendisini daha iyi ifade eden bir birey olmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte arkadaşlarıyla uyumunun daha iyi olduğu, liderlik özelliklerini daha çok taşıdığı, eğitim sürecine daha çok katıldığı, etkinliklerde daha ilgili, hevesli ve başarılı olduğu bilinmektedir. Tüm bu özellikler dikkate alındığında sağlıklı baba-çocuk ilişkisinin çocuklarda eş zamanlı olarak içsel motivasyonu destekleyici etkisinin olduğu yorumunu yapabilmek mümkündür.

ÖNERİLER

Araştırma sonuçları dikkate alınarak aşağıdaki öneriler verilebilir;

Baba mesleğine ilişkin bulgulardan hareketle, babaların mesleklerinin çocuklarıyla ilişkilerini olumsuz etkilemesine fırsat vermeden çocuklarıyla düzenli bir şekilde zaman geçirmelerinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Buna yönelik olarak İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri ile okul öncesi öğretmenleri iş birliği yaparak okullarda ders saatleri dışındaki uygun vakitlerde baba katılıma yönelik aktiviteler düzenlenmeli ve babalara, çocuklarıyla nitelikli zaman geçirmelerinin önemi vurgulanmalıdır. Ayrıca babalara “MEB Eğitim Takvimi”nin her güne özel hazırlanan aile katılım etkinliklerinden faydalanması ve haftada bir etkinliği çocuğuyla birlikte uygulaması istenebilir.

Çocukların motivasyon düzeyi ile baba-çocuk ilişkisi arasındaki ilişkinin öneminden hareketle, eğitimcilerin özellikle kırsal alanlarda düzenli ev ziyaretleri yoluyla motivasyonun çocuğun hem akademik hem de sosyal hayatında başarılı olmasındaki rolüne vurgu yapılarak ebeveynlerin bu konuda anahtar rol oynadıklarını vurgulayıcı eğitim etkinlikleri planlanabilir.

Bu çalışma 48-72 aylık çocuklardan tek seferde toplanan verilerle yapılmıştır. Baba-çocuk ilişkisi ile motivasyon arasındaki ilişkiye yönelik boylamsal çalışmalar yapılarak ilişkinin sabitliği ya da değişimi incelenebilir.

Araştırma, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Diyarbakır ili Silvan ilçesindeki ilkokula bağlı anasınıfları ve bağımsız anaokullarında öğrenim gören 48-72 aylık 331 çocuk ile sınırlıdır. Benzer araştırmaların şehir merkezinde ve kırsalda yaşayan babalar ve anneler dahil edilerek karşılaştırmalı bir çalışma olarak yapılması önerilebilir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

- 1- Araştırmacıların katkı oranı eşittir.
- 2- Bu çalışma Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde Doç. Dr. Saide ÖZBEY danışmanlığında Ayşe GÖZÜBÜYÜK tarafından hazırlanan "Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Motivasyon Düzeyleri ile Baba-Çocuk İlişkisi ve Bağlanma Biçimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.
- 3- Makalenin verileri 2019 yılında toplanmıştır.
- 4- Araştırmada kullanılan ölçekler için gerekli izinler alınmıştır.
- 5- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- 6- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Akbaba, S. (2006). Eğitimde motivasyon. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 343-361.
- Aksoy, A. B. ve Tatlı, S. (2019). Okul öncesi dönem çocuğu olan babaların çocuklarıyla olan ilişkileri ile babalık rolü algıları arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 1-22.
- Aktürk, F. M. (2015). *Çocukları okul öncesi eğitime devam eden (5 yaş grubu) ebeveynlerin ana-baba tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Arıkan, R. (2011). *Araştırma yöntem ve teknikleri*. Ankara: Nobel.
- Arslan, Ü. ve Durmaz Kandaz, U. (2004). Babaların 3-6 yaş grubundaki çocukların eğitimine ve bakımına katılım durumlarının psikososyal davranışlarına etkisi. *I. Uluslararası Okul Öncesi Eğitimi Kongresi Kongre Kitabı*, 3, 371-379.
- Atmaca Koçak, A. (2004). Baba destek programı değerlendirme raporu. İstanbul: AÇEV.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Towards a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191-215.
- Buckley, C. K. and Schoppe-Sullivan, S. J. (2010). Father involvement and coparenting behavior: Parents' nontraditional beliefs and family earner status as moderators. *Personal Relationships*, 17(3), 413-431.
- Bulanda, R. E. (2004). Paternal involvement with children: the influence of gender ideologies. *Journal of Marriage And Family*, 1(66), 40-45.
- Castillo, J., Welch, G., ve Sarver, C. (2011). Fathering: The relationship between fathers' residence, fathers' sociodemographic characteristics and father involvement. *Maternal and Child Health Journal*, 15(8), 1342-1349.
- Dede, Y. ve Argün, Z. (2004). Öğrencilerin matematiğe yönelik içsel ve dışsal motivasyonlarının belirlenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 29(134), 49-54.
- Demir, S. (2018). *Okul yöneticilerinin kullandıkları motivasyonel dil ile öğretmen motivasyonunun incelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Ergin, A. ve Karataş, H. (2018). Üniversite öğrencilerinin başarı odaklı motivasyon düzeyleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(4), 868-887.
- Flouri, E. and Buchanan, A. (2003). The role of father involvement in children's later mental health. *Journal of Adolescence*, 26, 63-78.

- Gültekin Akduman, G. ve Türkoğlu, D. (2015). Okul öncesi dönem çocuğu olan babaların babalık rolü algısı ile çocuklarının sosyal becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 224-241
- Güney, S. (2012). *Örgütsel davranış*. Ankara: Nobel.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Nobel.
- Kuruçırak, Ş. (2010). *4-12 aylık bebeği olan babaların, babalık rolü algısı ile bebek bakımına katılımı arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Mwoma, B. T. (2009). Paternal involvement in children's education: An implication of children's performance at preschool in Gucha district Kenya. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kenyatta University, Kenya.
- Nkwake, A. (2009). Maternal employment and fatherhood: What influences paternal involvement in child-care work in Uganda? *Gender & Development*, 17(2), 255-267.
- Özbeş, S. ve Dağlıoğlu, H. E. (2017). Adaptation study of the motivation scale for the preschool children (DMQ18). *International Journal of Academic Research*, 4, 2(1), 1-14.
- Özbeş, S. (2018a). Okul öncesi dönem çocuklarında motivasyon ve öz düzenleme becerileri üzerine bir inceleme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(65), 26-47.
- Özbeş, S. (2018b). Okul öncesi dönem çocuklarının ahlaki değer davranışları ile motivasyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(16), 1-15.
- Özkan, T. (2014). *Çocuğu okul öncesi eğitim kurumuna devam eden babalara uygulanan baba katılım programının baba-çocuk ilişkisi üzerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özmert, E., Yurdakök K. ve Soysal A.Ş. (2001). Ankara'da ilkököl birinci sınıf öğrencilerinde okul başarısızlığına yol açan faktörler. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 44, 4-18.
- Özsoy Yanbak, M. (2019). *Okul öncesi eğitime devam eden çocukların öz düzenleme becerileri ile baba çocuk ilişkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Poyraz, M. (2007). *Babaların babalık rolünü algılamalarıyla kendi ebeveynlerinin tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, H. ve Demiriz, S. (2014). Beş altı yaşında çocuğu olan babaların, babalık rolünü algılamaları ile aile katılım çalışmalarını gerçekleştirmeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(1), 273-294.
- Telli, A. A. (2014). *3-6 yaş grubu çocuğu olan babaların babalık rolü algısı ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Tezci, E., Sezer, F., Gürkan, U. ve Aktan, S. (2015). A study on social support and motivation. *Anthropologist*, 22(2), 284-292.
- Tezel Şahin, F., Akıncı Coşgun, A. ve Kılıç Aydın, Z. N. (2017). Babaların çocuklarıyla vakit geçirme durumlarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *GEFAD/GUJGEF*, 37(1), 319-343.
- Topçu, S. (2015). *Üstün ve normal zihin düzeyine sahip öğrencilerde içsel-dışsal motivasyon ve benlik saygı düzeyi arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Uzun, H. ve Baran, G. (2015). Çocuk ebeveyn ilişki ölçeği'nin okul öncesi dönemde çocuğu olan babalar için geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 30-40.

- Uzun, H. ve Baran, G. (2019). Babaların okul öncesi dönemdeki çocuklarıyla ilişkisinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Mersin University Journal of the Faculty of Education*, 15(1), 47-60.
- Ünüvar, P. (2008). *Babaların 3-6 yaş grubu çocuklarıyla geçirdikleri zamanın niteliğini belirleme ve geliştirme*. Yayımlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yavuzer, H. (2012). *Anne-baba ve çocuk*. (23. baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Yücel Batmaz, N. ve Gürer, A. (2016). Dönüştürücü liderliğin çalışanların içsel motivasyonu üzerindeki etkisi: Yerel yönetimlerde karşılaştırmalı bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 477-492.

COVID-19 Salgını Süresince Aile İçi İlişkilerin Doğrulayıcı Faktör Analizi ile İncelenmesi

Araş. Gör. Barış Ergül^{1*}
Prof. Dr. Veysel Yılmaz²

Geliş tarihi: 07.05.2020
Kabul tarihi: 23.08.2020

Atıf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 38-51
Yıl: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 25%
Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹Eskişehir Osmangazi Üniversitesi,
Türkiye, bergul@ogu.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-1811-5143

²Eskişehir Osmangazi Üniversitesi,
Türkiye, vyzilmaz@ogu.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-5147-5047

* Sorumlu yazar

ÖZ

Bu çalışmada, COVID-19 süresince aile içi iletişimi etkileyen faktörler hakkında bir model önerilmiştir. Önerilen modelde, aile etkileşimi, ebeveynlik, duygusal/finansal yeterlilikler ve fiziksel yeterlilikler boyutları ele alınmıştır. İlk aşamada, açıklayıcı faktör analizi ile (AFA) faktör yapısı araştırılmış, daha sonra doğrulayıcı faktör analiziyle (DFA), AFA'da bulunan faktör yapısı doğrulanmaya çalışılmıştır. Özellikle COVID-19 süresince aile içi iletişimi etkileyen faktörler arasındaki ilişki birinci ve ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi ile değerlendirilmeye çalışılmıştır. İkinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonucunda aile iletişimi olarak tanımlanan üst boyutun varlığı ortaya konmuştur. İkinci düzey DFA analizi sonucunda, aile içi iletişim üst boyutu ile diğer faktörler arasında pozitif yönde kuvvetli bir ilişki olduğu görülmüştür. Özellikle duygusal/finansal ve fiziksel yeterlilikler arttıkça aile içi iletişimin de artacağı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Aile İçi İlişkiler, Doğrulayıcı Faktör Analizi

Investigation of Family Relations With Confirmatory Factor Analysis During The COVID-19 Outbreak

Res. Assist. Barış Ergül^{1*}
Prof. Dr. Veysel Yılmaz²

First received: 07.05.2020
Accepted: 23.08.2020

Citation:
IBAD Journal of Social Sciences
Issue: Special Issue **Pages:** 38-51
Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 25%

¹University of Eskişehir Osmangazi,
Turkey, bergul@ogu.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-1811-5143

²University of Eskişehir Osmangazi,
Turkey, vyilmaz@ogu.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-5147-5047

* Corresponding Author

ABSTRACT

In this study, a model is proposed about the factors affecting family communication during COVID-19. In the proposed model, the dimensions of family interaction, parenting, emotional/financial competencies and physical competencies were discussed. In the first stage, the factor structure was investigated with explanatory factor analysis (EFA), and then the factor structure in EFA was tried to be verified by confirmatory factor analysis (CFA). Especially during the COVID-19, the relationship between the factors affecting family communication was tried to be evaluated by first and second level confirmatory factor analysis. As a result of the second level confirmatory factor analysis, the presence of the upper dimension defined as family communication was revealed. As a result of the second level CFA analysis, it was observed that there was a strong positive relationship between the parent communication upper dimension and other factors. In particular, it was evaluated that as emotional/financial and physical competencies increase, family communication within the family will increase.

Keywords: COVID-19, Family Relations, Confirmatory Factor Analysis

GİRİŞ

İletişim; kişilerin, düşünce ve eylemi hedefleyen iletilerle gerçekleştirdiği bir süreç olarak tanımlanır. Diğer bir yönü ile kişilerin bilgi, birikim, düşünce ve davranışlarını paylaşmasıdır. Bu yönü ile bir etkileşim süreci olan iletişim, en az iki birey, topluluk, ya da toplumlar arasında gerçekleşir (Gökgül, 2016). Farklı bilim dallarından gelen araştırmacılar, kendi disiplinlerinin durum ve gereksinimlerine göre iletişim kavramına kuramsal olarak desteklerini vermişlerdir. Bu durum çok fazla tanımın olmasına sebep olmuştur (Sağlam, 2016). İletişim sözcüğü, Latince kökenli “communication” sözcüğünün karşılığıdır; belirli bir coğrafyada aynı doğa koşulları içinde varlıklarını sürdüren, bunun için araç ve gereçler bulan ve bu konuda çeşitli bilgiler üreten, toplumun farklı kesimlerini ortak üst kimlikler içinde kaynaştırmayı amaçlayan insanların etkinliği olarak tanımlanmıştır (Oskay, 2011). Kısaca; iletişim kavramı, çok fazla öğeden oluşan dinamik ve karmaşık bir süreçle gerçekleşir.

Karşılıklı iletişim sayesinde, ilişkilerin sürdürülebilmesi mümkün olmaktadır. Birbirleri ile açık, tamamlayıcı, uygun bir şekilde iletişim kuran ve duygu/düşüncelerini açıkça ortaya koyan aileler, sağlıklı ailelerdir (Nazlı, 2001).

Aile içi iletişim, evlilik etkileşiminin bir sistem olduğunu kabul eder. Bu sistemde, eşlerin bir sonraki davranışının bir önceki mesaja bağlı olduğu belirtilmektedir (Klein ve White, 1996). Aile içinde eşlerin birbirleri arasındaki ilişkileri, anne-baba olarak çocukları ile olan ilişkileri ve kardeşlerin birbirleri ile olan ilişkileri de bir iletişim süreci içinde gelişir. Aile bireylerinin varlığı sayesinde iletişim kurulur ve bu iletişim, aile içi iletişim adını alır. Aile, kendi içinde bir yapılanma oluşturur. İlişkiler, bu yapılanmaya göre anlam kazanır (Görgün Baran, 2004).

Çocukların ebeveynleri ve birbirleri ile aynı zamanda eşlerin birbirleri ile ve çocukları ile karşılıklı olarak duygu ve düşüncelerinin aktarılmasında, aile içi iletişim önem kazanır. İletişim ile karşınızdaki kişiyi tanımak ve ortak bir anlayış geliştirmek mümkündür (Çamdibi, 1999). Aile içinde kurulan açık ve dürüst iletişim, son derece değerlidir (Canel, 2012). Olumlu iletişim, aile içindeki kişilerin kendilerini ve başkalarını anlamayı başarabilmesi ile ilgilidir. Aile içerisindeki kişilerin kendilerini ve düşündüklerini ifade edememeleri ise aile içindeki iletişim bozukluklarının göstergesidir (Şahin ve Aral, 2012).

Türkiye’de COVID-19 için toplam vaka sayısı 5 Mayıs 2020 tarihi itibarıyla 129491, toplam ölüm sayısı 3520, toplam iyileşen hasta sayısı ise 73285 olmuştur. Toplam yapılan test sayısı 1204421 olarak tespit edilmiş ve iyileşen hasta sayısında artış görülmüştür (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020).

Bu çalışmada ise, COVID-19 süresince aile içi iletişimin etkileri üzerinde durulmuş ve herkes tarafından merak edilen aile içi iletişim konusuna bir model ile açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Modelde yer alan boyutlar arasındaki ilişkiler birinci düzey; aile içi iletişim olarak tanımlanmış üst boyut ile aile içi ilişkileri etkileyen faktörler arasındaki ilişki ise, ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi ile araştırılmıştır.

Literatür Çalışmaları

Aile içi iletişim ve COVID-19 konusunda yapılan çalışmalar aşağıda özetlenmeye çalışılmıştır.

Hoffman vd. (2006), iki farklı çalışmada, 488 çocuğu olan aileye ulaşarak ailelerin yaşam kalitesini ölçmeye yönelik anket hazırlamışlardır. 25 sorudan ve 5 faktörden oluşan bu anket çalışmasına doğrulayıcı faktör analizi uygulamışlardır.

Yağbasan ve İmik (2006), öğretmenlerin aile içi iletişimini etkileyen faktörler ile bu faktörlerin iş hayatına etkileri konusunda bir anket uygulaması üzerinde çalışmışlardır.

Özmete (2010), bireylerin aile yaşam dinamiklerini algısını ortaya koyduğu çalışmada, cinsiyet ve yaş bakımından bu algının farklı olup olmadığını tartışmıştır.

Meral ve Cavkaytar (2013), Beach Center Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği (Beach Center Family Quality of Life Scale-BCFQOLS)'nin Türkçeye uyarlanması konusunda çalışmışlardır. Ülkemizdeki örneklem üzerinden psikometrik özellikleri belirlemişlerdir. Bu ölçeğin gelişimsel yetersizlikleri olan ailelere uygulanabileceğini belirtmişlerdir.

Zorbaz ve Korkut Owen (2013), Çocuklar için Aile İlişkileri ölçeği geliştirmeye çalışmışlardır. Destekleyici ve Engelleyici aile ilişkileri olarak adlandırdıkları iki faktörlü yapıya ulaşmışlardır.

Şirin (2014), Beach Center Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği (Beach Center Family Quality of Life Scale-BCFQOLS)'ni ailelerin yaşam kalitelerini belirlemek amacıyla kullanmıştır. Çocuklarında gelişimsel yetersizlik olmayan ailelerden oluşan örneklem kullanarak ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini değerlendirmiştir.

Çalışkan ve Aslander (2014), aile yaşamı için önem taşıyan aile içi iletişim ve aile içi iletişimi engelleyen unsurlar ile aile içi şiddet ve aile içi iletişimin çocuklar açısından önemi ve günümüzde siber yaşamın aile içi iletişime etkisi konularını çeşitli boyutlarıyla incelemişlerdir ve bir takım öneriler sıralamışlardır.

Alshamri (2016), çalışmasında Suudi Arabistan' sa yaşayan ailelerin yaşam kalitesini doğrulayıcı faktör analizi ile incelemiştir. Yaşam Kalitesi ölçeğinin Suudi Arabistan için geçerli ve güvenilir olduğu tespit etmiştir.

Güleç (2018), yaptığı çalışmada sosyal medyanın kullanımının aile içi ilişkileri etkileme oranını incelemiştir.

COVID-19 sürecinde bilimsel çalışmaların önemi artmıştır. Bu süreçte birbirinden değerli çalışmalar ortaya konmuştur.

Ekiz vd. (2020), Türkiye'deki bireylerin sağlık anksiyete seviyeleri ve COVID-19 salgını kontrol algısı düzeylerini saptamaya çalışmışlardır. Katılımcıların sağlık anksiyetesi düzeylerini orta şiddetli olarak saptanmışlardır. Yaş ve eğitim düzeyi bakımından bireylerin COVID-19 salgınına yönelik kontrol algıları ve sağlık anksiyetesi düzeylerinden etkilendiği belirtilmiştir.

MATERYAL VE METOT

Veri Toplama Aracı

Çalışmada kullanılan anketin tasarlanmasında Hoffman vd. (2006) ve Özmete (2010)'nin makalelerinden yararlanılmıştır. Anket çalışması 26 Nisan 2020 -2 Mayıs 2020 tarihleri arasında bir link aracılığıyla online olarak gerçekleştirilmiştir. Ankete 240 katılımcı gönüllü olarak katılmıştır. Ancak analiz, eksik ve tutarsız cevaplar nedeniyle 217 veri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya ilişkin etik kurul onayı 19.08.2020 tarih ve E-64075176-299-79499 sayısı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan alınmıştır.

Veri Analizi

Hazırlanan anket formu, birinci ve ikinci bölüm olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, ankete katılan katılımcıların; yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, eğitim durumu ve yaşadıkları şehrin plaka numaraları soruları sorulmuştur. İkinci bölümde ise 5'li likert tipi ölçek (1-Hiç Katılmıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum) kullanılarak anket çalışmasına katılan katılımcıların COVID-19 süresince aile içi iletişimleri ölçülmek istenmiştir. Anket uygulaması başlatılmadan önce anket maddelerinin doğru anlaşılıp anlaşılmadığını test etmek amacıyla 50 kişilik bir grup üzerinde deneme amaçlı olarak pilot çalışma uygulaması yapılmıştır. Grup üyelerinden gelen bildirimler sayesinde anket çalışmasına son hali verilmiştir. Ayrıca, pilot çalışma sonucunda anketin güvenilirlik çalışması yapılmış ve Cronbach alfa değeri 0,860 olarak bulunmuştur.

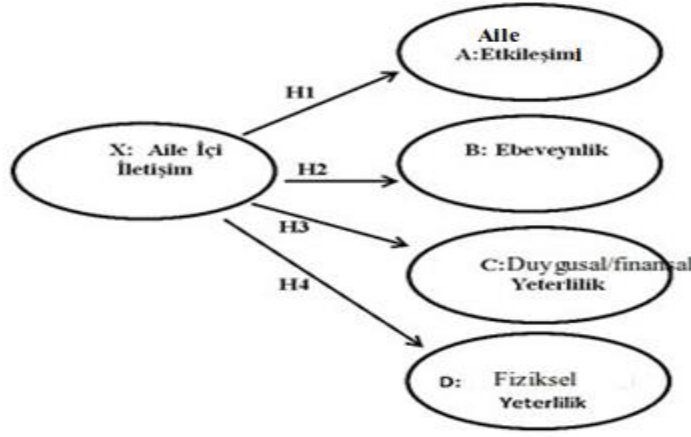
Tüm anket maddeleri ve alt boyutlar için güvenilirlik analizleri yapılmış ve Tablo 1’de gösterilmiştir. Buna göre, veri derleme aracının iç tutarlılığının yüksek olduğu ve dolayısıyla güvenilir olduğu değerlendirilmiştir.

Tablo 1. Aile İçi İletişim Boyutları İçin Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Boyutlar	Cronbach Alfa Değerleri
Tüm Maddeler	0,870
Aile Etkileşimi	0,859
Ebeveynlik	0,752
Duygusal/Finansal Yeterlilik	0,783
Fiziksel Yeterlilik	0,731

Araştırma Modeli ve Hipotezler

Çalışmada kullanılan araştırma modeli Hoffman vd. (2006) ve Özmeye (2010)’nin öne sürdükleri modellerden yararlanılarak oluşturulmuştur. Çalışmada kullanılan araştırma modeli Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Açıklayıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizi

Aralarında ilişki olduğu varsayılan çok sayıdaki değişkenden, daha az sayıda gözlemlenmeyen değişkenler elde edilmesine ve bu değişkenlerin yorumlanmasına olanak veren çok değişkenli analiz tekniklerinde bir tanesi faktör analizidir. Faktör analizi, genel olarak doğrudan ölçülemeyen değişkenler kümesini gözlem değişkenine bağlayan model sunmasıyla ilişki kurmaktadır (Hair vd., 2014).

Açıklayıcı Faktör Analizinin (AFA) amacı, değişkenler kümesinin altında yatan ve sayısı bilinmeyen faktörden oluşan basit yapıyı açıklamaktır. AFA, herhangi bir değişkenin herhangi bir faktör ile bağlantılı olabileceğini varsayar.

Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA), önceden ortaya konulmuş daha az sayıdaki gizil ve gözlemlenen değişken kümesinin aralarında bulunan ilişkinin oluşturduğu modelin anlamlılığını test etmektedir. DFA, örneklem verileri kullanılarak önerilen modelin doğru olup olmadığını kontrol etmek için kullanılır (Yılmaz ve Çelik, 2013). DFA, bir kuramsal temelden hareketle uygulanmaya başlanır ve bu yönü ile AFA’dan ayrılmaktadır (Bryne, 2010). DFA’de bir modele ilişkin, gerekli analizlerin yapılabilmesi için 3 temel ögenin belirtilmiş olması gerekmektedir. Bunların ilki, önsel olarak faktör sayısının belirlenmiş olmasıdır. İkincisi, gözlemlenen değişkenler kümesinin yüklerinin belirlenmiş olmasıdır. Sonuncusu, faktörlerin ilişkilerinin belirlenmiş olmasıdır (Bollen, 1989; Brown, 2015).

Likert Ölçeğine göre sorulan anket soruları Tablo 2’de verildiği gibidir. Öncelikle, COVID-19 Aile içi iletişim anketinden elde edilen veri setinin faktör yapısını araştırmak için AFA uygulanmıştır. AFA için

SPSS 18 paket programından yararlanılmıştır. Tablo 3'ye göre, KMO incelendiğinde, örneklemin AFA için yeterli olduğu ($KMO > 0,60$) ve Bartlett testi analizi sonuçları değişkenler arası ilişkilerin DFA analizi için uygun olduğu görülmektedir. DFA için LISREL programından yararlanılarak analiz sürdürülmüştür. AFA için toplam varyans açıklama değerleri Tablo 4'te gösterilmiştir. AFA sonucunda 4 faktörlü yapının toplam varyansın %65,345'ini açıkladığı görülmüştür.

Tablo 2. Likert Ölçeğine Göre Sorulan Anket Soruları

s1.	Aile üyeleri COVID-19 süresince birlikte vakit geçirmekten hoşlanırlar.
s2.	Aile üyeleri COVID-19 konusunda birbirleri ile çekinmeden açıkça konuşurlar.
s3.	Aile üyeleri COVID-19 konusundaki problemleri birlikte çözer.
s4.	Aile üyeleri COVID-19 süresince birbirini destekler.
s5.	Aile üyeleri COVID-19 süresince birbirleri ile ilgilenir.
s6.	Aile üyeleri COVID-19 süresince birbiri ile uyumludur.
s7.	COVID-19 süresince aile bireyleri, çocuklara bağımsız birey olmayı öğretir.
s8.	COVID-19 süresince çocukların ödevleri ve etkinliklerine yardım edilmiştir.
s9.	COVID-19 süresince aile bireyleri, çocuklara arkadaşları ile nasıl geçineceklerini öğretir.
s10.	Aile bireyleri COVID-19 süresince stresten kurtulmak için gerekli desteği sağlar.
s11.	Aile bireyleri COVID-19 süresince destek görebilecekleri kişilere/arkadaşlara sahiptir.
s12.	Aile bireyleri COVID-19 süresince diğer aile üyelerinin özel gereksinimlerini karşılayacak dış desteğe sahiptir.
s13.	Aile COVID-19 süresince sağlık hizmetlerinden faydalanabilecek ekonomik güce sahiptir.
s14.	Aile COVID-19 süresince masraflarını karşılayacak ekonomik güce sahiptir.
s15.	Aile COVID-19 süresince evde kendini güvende hisseder.
s16.	Aile COVID-19 süresince komşuları ile birlikte kendini güvende hisseder.

Tablo 3. KMO ve Bartlett Test Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği		0,845
Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-Kare	2126,319
	sd	231
	p	0,001

COVID-19 Aile içi iletişim anketi için döndürülmüş faktör analizi sonuçları Tablo 5'te verilmiştir. Buna göre s5-s6-s4-s3-s1-s2 maddeleri aile etkileşimi (A) boyutunu, s13-s14-s11-s12 maddeleri duygusal/finansal yeterlilikler (C) boyutunu, s16-s15-s10 maddeleri fiziksel yeterlilikler (D) boyutunu ve s8-s7-s9 maddeleri ebeveynlik (B) boyutunu oluşturmaktadır.

Şekil 1'deki araştırma modelinde aile etkileşimi, ebeveynlik, duygusal/finansal yeterlilikler ve fiziksel yeterlilikler faktörleri dışsal gizil değişken olarak tanımlanmıştır.

Çalışmanın temel amacı, COVID-19 salgını süresince aile içi ilişkileri etkileyen faktörlerin önerilen araştırma modeliyle ortaya konmasıdır. Modelde yer alan boyutlar arasındaki ilişkiler birinci düzey; aile içi iletişim olarak tanımlanmış üst boyut ile aile içi ilişkileri etkileyen faktörler arasındaki ilişki ise, ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi ile araştırılmıştır. Şekil 1' de yer alan ikinci düzey faktör analizinde ortaya konan ilişkileri sınamak için önerilen hipotezler;

H1: Aile içi iletişim, aile etkileşimini pozitif olarak etkiler.

H2: Aile içi iletişim, ebeveynliği pozitif olarak etkiler.

H3: Aile içi iletişim, duygusal/finansal yeterlilikleri pozitif olarak etkiler.

H4: Aile içi iletişim, fiziksel yeterlilikleri pozitif olarak etkiler.

Tablo 4. AFA Varyans Açıklama Oranı Sonuçları

Madde	Başlangıç Özdeğerleri			Döndürülmüş Faktör Yükleri		
	Toplam	Varyans %	Birikimli %	Toplam	Varyans %	Birikimli %
1	5,569	34,806	34,806	3,654	22,839	22,839
2	2,552	15,951	50,758	2,570	16,061	38,900
3	1,238	7,735	58,492	2,399	14,991	53,891
4	1,096	6,853	65,345	1,833	11,454	65,345
5	,852	5,325	70,669			
6	,701	4,383	75,053			
7	,556	3,472	78,525			
8	,524	3,276	81,801			
9	,490	3,064	84,865			
10	,445	2,779	87,643			
11	,415	2,592	90,235			
12	,394	2,462	92,697			
13	,344	2,149	94,846			
14	,309	1,930	96,776			
15	,280	1,751	98,527			
16	,236	1,473	100,000			

Tablo 5. Döndürülmüş Faktör Analizi Sonuçları

	Madde	Boyut			
		A	C	D	B
Aile Etkileşimi	s5	0,828			
	s6	0,763			
	s4	0,746			
	s3	0,741			
	s1	0,717			
	s2	0,687			
Duygusal/Finansal Yeterlilikler	s13		0,873		
	s14		0,768		
	s11		0,630		
	s12		0,618		
Fiziksel Yeterlilikler	s16			0,847	
	s15			0,717	
	s10			0,693	
Ebeveynlik	s8				0,742
	s7				0,720
	s9				0,681

BULGULAR

COVID-19 Aile içi iletişim anketine katılan 217 kişinin demografik özelliklerine ilişkin frekans dağılımları Tablo 6'da gösterilmiştir. Anket çalışmasına katılan 217 kişinin %51,2'si erkek, %48,8'i kadındır. Çalışmaya katılanların %16,1'i 26-35 yaş aralığında, %22,1'i 36-45 yaş aralığında, %23,0'ı 46-55 yaş aralığındadır. Çalışmaya katılanlardan %35,5'i ortaöğretim mezunu, %42,4'ü üniversite mezunu ve %17,5'i yüksek lisans/doktora mezunu olduklarını beyan etmişlerdir.

Anket formundaki maddelerin frekans dağılımı Tablo 7'de verildiği gibidir. Anket çalışmasına katılanlar, s1 ve s2 maddesine çok katıldıklarını, s3, s4, s5, s6, s8, s10, s11, s12, s13, s14 ve s15 maddelerine tamamen katıldıklarını, s7 ve s16 maddesine ise orta düzeyde katıldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 6. Katılımcıların Demografik Dağılımları

Değişken	Düzy	Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	111	51,2
	Kadın	106	48,8
Yaş	18-25	27	12,5
	26-35	35	16,1
	36-45	48	22,1
	46-55	50	23,0
	56-65	31	14,3
	65+	26	12,0
Eğitim	İlköğretim	10	4,6
	Ortaöğretim	77	35,5
	Üniversite	92	42,4
	Yüksek Lisans/Doktora	38	17,5

Tablo 7. Katılımcıların Anket Maddeleri için Frekans Dağılımları

Anket Maddeleri	① Hiç Katılıyorrum (%)	② Az Katılıyorrum (%)	③ Orta düzeyde katılıyorrum (%)	④ Çok Katılıyorrum (%)	⑤ Tamamen Katılıyorrum (%)
s1	0,0	1,0	14,2	62,2	22,6
s2	0,0	1,0	14,2	44,2	40,6
s3	0,0	1,0	17,0	35,9	46,1
s4	0,0	2,8	14,3	37,3	45,6
s5	0,0	3,7	11,5	41,9	42,9
s6	0,0	2,3	12,0	33,6	52,1
s7	1,0	7,7	40,6	36,9	13,8
s8	0,5	4,1	11,1	34,1	50,2
s9	3,6	18,0	45,2	22,1	11,1
s10	5,1	16,1	23,0	39,2	16,6
s11	0,5	3,6	21,7	51,6	22,6
s12	0,9	4,6	23,5	45,2	25,8
s13	0,5	3,2	27,2	44,7	24,4
s14	0,9	5,6	31,8	35,0	26,7
s15	0,5	4,6	24,9	41,0	29,0
s16	12,5	17,5	29,0	25,3	15,7

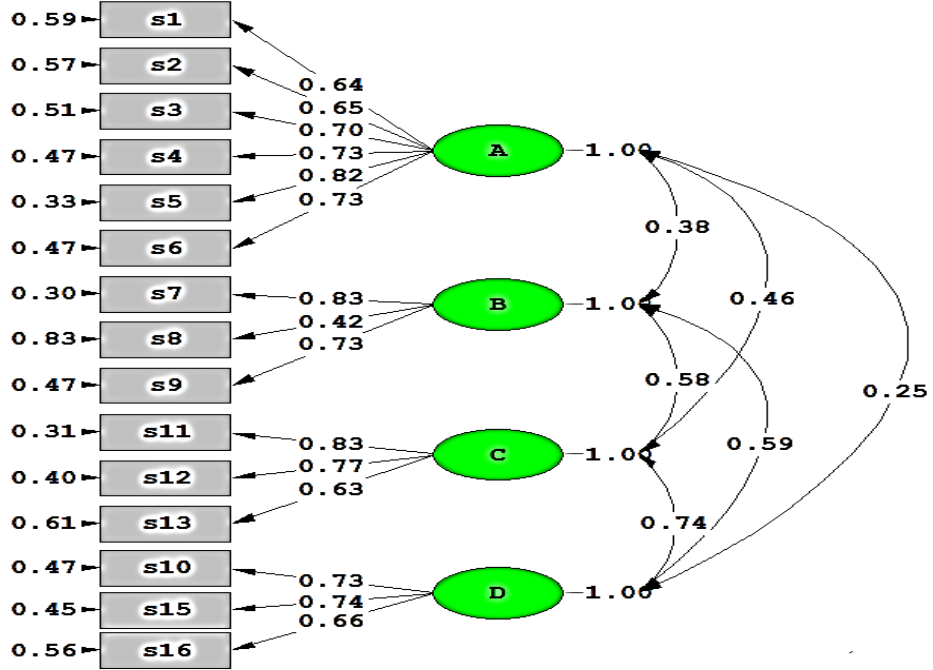
Doğrulayıcı Faktör Analizi aşamasına geçmeden önce, veri setinin çok değişkenli normallik testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 8'de verilmiştir. Çok değişkenli normallik basıklık ve çarpıklık sonucuna göre, Ki-Kare test istatistiğinin değeri 174,172 ($p=0,001$) olarak bulunmuştur. Anlam düzeyi $\alpha=0,05$ olarak alındığında $p<\alpha$ olduğundan, H_0 : Veri seti, çok değişkenli normal dağılım göstermektedir şeklindeki H_0 hipotezi red edilir. Bu sonuca göre, veri setinin çok değişkenli normal dağılmadığı

belirlenmiş olur. Bu nedenle parametre tahminleri ve model uyum değerleri için en çok olabilirlik tekniği (Robust Maximum Likelihood) kullanılmıştır.

Tablo 8. Çok Değişkenli Normallik Analizi Sonuçları

Çok Değişkenli Normallik Testi			Basıklık			Basıklık ve	Çarpıklık
Değer	z	p	Değer	z	p	Ki-Kare	p
77,846	11,109	0,001	566,370	7,126	0,001	174,172	0,001

COVID-19 Aile içi iletişim anketi için birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonuçları Şekil 2 ve Tablo 9’da verilmiştir.

Chi-Square=147.12, df=84, P-value=0.00003, RMSEA=0.059

A: Aile Etkileşim B: Ebeveynlik C: Duygusal/Finansal Yeterlilikler D: Fiziksel Yeterlilikler

Şekil 2. Birinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi

Tablo 9. Birinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İndeksleri

İndeks	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Önerilen Model
NFI	$0,95 \leq NFI \leq 1,00$	$0,90 \leq NFI \leq 0,95$	0,94
NNFI	$0,97 \leq NNFI \leq 1,00$	$0,95 \leq NNFI \leq 0,97$	0,97
CFI	$0,97 \leq CFI \leq 1,00$	$0,95 \leq CFI \leq 0,97$	0,97
GFI	$0,90 \leq NFI \leq 0,95$	$0,95 \leq NFI \leq 1,00$	0,91
SRMR	$0,00 \leq SRMR \leq 0,05$	$0,05 \leq SRMR \leq 0,10$	0,073
RMSEA	$0,00 \leq RMSEA \leq 0,05$	$0,05 \leq RMSEA \leq 0,10$	0,059
χ^2/sd	$0 < \chi^2/sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2/sd \leq 3$	1,75

Şekil 2 ve Tablo 9’deki birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonuçları incelendiğinde, 4 boyuttan oluşan COVID Aile içi iletişim modelinin kabul edilebilir olduğu görülmektedir. Her bir boyutu temsil etmekte olan maddelerin faktör yükleri sırasıyla, A: aile etkileşimi boyutu için 0,64-0,82; B: ebeveynlik boyutu için 0,42-0,83; C: duygusal/finansal yeterlilik boyutu için 0,63-0,83 ve D: fiziksel yeterlilikler boyutu için 0,66-0,74 aralığında değişmektedir. Tek bir madde dışında hesaplanan değerler, 0,50 değerinin üzerindedir. s8 maddesinin değerinin 0,50 altındadır.

Modelin uyumu için hesaplanan Normed fit index (NFI) değeri 0,94, Nonnormed Fit İndex (NNFI) değeri 0,97, Comparative fit index (CFI) değeri 0,97, Goodness-of-Fit Index (GFI) değeri 0,91, Standardized Root Mean Square Residual (SRMR) değeri 0,073 ve Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) değeri 0,059 olarak bulunmuştur.

Araştırma modeline ilişkin COVID-19 Aile içi iletişim modeli uyum değerleri ile YEM' de kullanılan uyum ölçütlerinin kabul edilebilir sınır değerlerinde olduğu belirlenmiştir. COVID-19 Aile içi iletişim için faktörler arasındaki korelasyon matrisi Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Aile İçi İletişim Boyutları Arasındaki Korelasyon

	A	B	C	D
A	1			
B	0,38	1		
C	0,46	0,58	1	
D	0,25	0,59	0,74	1

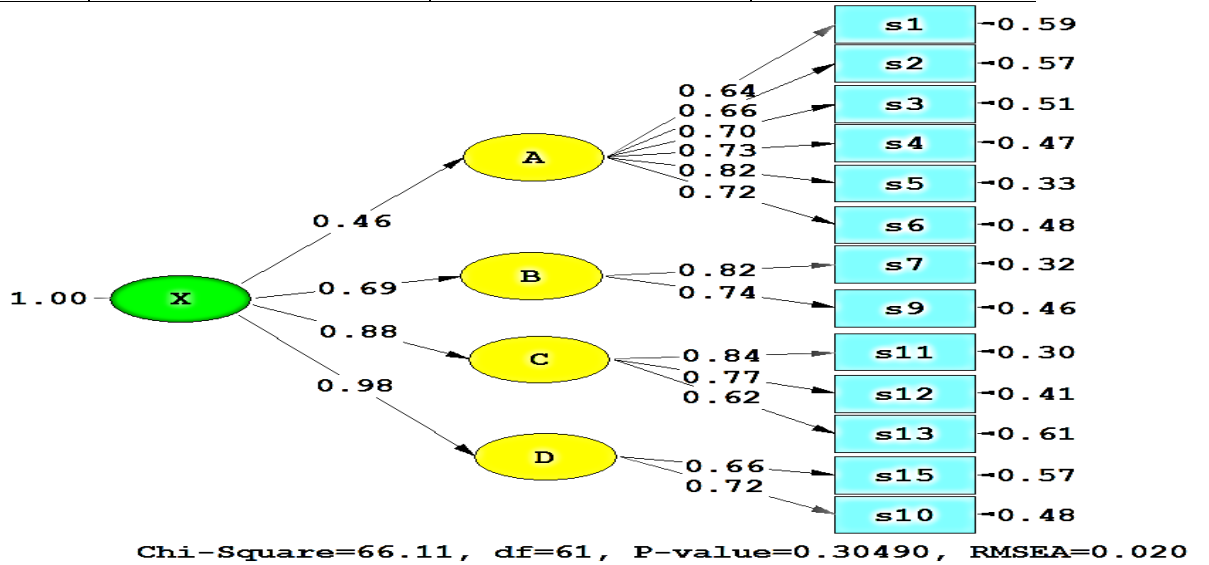
COVID-19 Aile içi iletişim boyutları arasındaki en yüksek korelasyon katsayısı C: Duygusal/Finansal Yeterlilikler ile D: Fiziksel Yeterlilikler ($r=0,74$) boyutları arasında hesaplanmıştır. Boyutlar arasında pozitif yönde kuvvetli bir ilişki olduğu görülmektedir.

s8'in faktör yükü 0,50 altında kaldığı ve s16'nın diğer değişken ve faktörler ile ilişkisi olduğundan modelden çıkarılıp, ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi ile analiz yapılmıştır.

COVID-19 Aile içi iletişim anketi için ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonuçları Şekil 3 ve Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. İkinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İndeksleri

İndeks	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Önerilen Model
NFI	$0,95 \leq NFI \leq 1,00$	$0,90 \leq NFI \leq 0,95$	0,97
NNFI	$0,97 \leq NNFI \leq 1,00$	$0,95 \leq NNFI \leq 0,97$	0,99
CFI	$0,97 \leq CFI \leq 1,00$	$0,95 \leq CFI \leq 0,97$	0,99
GFI	$0,90 \leq NFI \leq 0,95$	$0,95 \leq NFI \leq 1,00$	0,95
SRMR	$0,00 \leq SRMR \leq 0,05$	$0,05 \leq SRMR \leq 0,10$	0,041
RMSEA	$0,00 \leq RMSEA \leq 0,05$	$0,05 \leq RMSEA \leq 0,10$	0,02
χ^2/sd	$0 < \chi^2/sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2/sd \leq 3$	1,08

A: Aile Etkileşimi B: Ebeveynlik C: Duygusal/Finansal Yeterlilikler D: Fiziksel Yeterlilikler X: Aile İçi İletişim

Şekil 3. İkinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi

Şekil 3 ve Tablo 11'deki ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonuçları incelendiğinde, 4 boyuttan oluşan COVID Aile içi iletişim modelinin iyi uyum gösterdiği görülmektedir. Her bir boyutu temsil etmekte olan maddelerin faktör yükleri sırasıyla, aile etkileşimi boyutu için 0,64-0,82; ebeveynlik boyutu için 0,74-0,82; duygusal/finansal yeterlilik boyutu için 0,62-0,84 ve fiziksel yeterlilikler boyutu için 0,66-0,72 aralığında değişmektedir. Tüm boyutlar için katsayı değerlerinin 0,50 üzerinde olduğu görülmektedir.

Modelin uyumu için hesaplanan Normed fit index (NFI) değeri 0,97, Nonnormed Fit Index (NNFI) değeri 0,99, Comparative fit index (CFI) değeri 0,99, Goodness-of-Fit Index (GFI) değeri 0,95, Standardized Root Mean Square Residual (SRMR) değeri 0,041 ve Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) değeri 0,02 olarak bulunmuştur. Araştırma modeline ilişkin COVID-19 Aile içi iletişim modeli uyum değerleri ile YEM' de kullanılan uyum ölçütlerinin iyi uyum sınır değerlerinde olduğu belirlenmiştir.

İkinci düzey DFA uyum indeksleri ile birinci düzey DFA uyum sonuçları karşılaştırıldığında ikinci düzey DFA modelinin çok daha iyi uyum sağladığı ve ortaya çıkan bu sonuç ile aile içi iletişim adına üst bir boyutun varlığı da ortaya konmuş olur. COVID-19 Aile içi iletişim için faktörler arasındaki korelasyon matrisi Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12. Aile İçi İletişim ve Boyutları Arasındaki Korelasyon

	A	B	C	D	X
A	1				
B	0,32	1			
C	0,40	0,61	1		
D	0,45	0,68	0,86	1	
X	0,46	0,69	0,88	0,98	1

COVID-19 Aile içi iletişim boyutları arasındaki en yüksek korelasyon katsayıları X=Aile içi iletişim ile C: Duygusal/finansal yeterlilikler ($r=0,88$) ile X= Aile içi iletişim ile D: Fiziksel yeterlilikler ($r=0,98$) boyutları arasında hesaplanmıştır. Boyutlar arasında pozitif yönde kuvvetli bir ilişki olduğu görülmektedir. Duygusal/finansal ve fiziksel yeterlilikler arttıkça aile içi iletişimin artacağı görülmüştür.

İkinci düzey DFA sonucunda bulunan yapısal eşitlikler aşağıda verilmiştir.

A = 0.46X, t= 4.44	$R^2 = 0.21$
B = 0.69X, t= 7.79	$R^2 = 0.48$
C = 0.88X, t=12.76	$R^2 = 0.77$
D = 0.98X, t=10.43	$R^2 = 0.96$

t istatistikleri incelendiğinde tüm parametrelerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve dolayısıyla 4 hipotezin de desteklendiği ortaya çıkmıştır. Özellikle, fiziksel yeterlilik ile aile içi iletişimdeki boyutu arasındaki neden sonuç ilişkisinin ve R^2 'nin oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, COVID-19 süresince aile içi iletişimi etkileyen faktörler incelenmeye çalışılmıştır. İlk aşamada, açıklayıcı faktör analizi ile (AFA) faktör yapısı araştırılmış, daha sonra doğrulayıcı faktör analiziyle (DFA), AFA'da bulunan faktör yapısı doğrulanmaya çalışılmıştır. Özellikle COVID-19

süresince aile içi iletişimi etkileyen faktörler arasındaki ilişki birinci ve ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi ile değerlendirilmeye çalışılmıştır. Diğer yandan, önerilen modeldeki ilişkilerin sınanmasın öne sürülen hipotezlerin desteklenip desteklenmediği araştırılmıştır. COVID-19 süresince aile içi iletişimi etkilediği öne sürülen faktörler ile aile içi iletişim değişkeni arasında pozitif bir ilişki bulunmuş ve ilgili hipotezlerin desteklendiği ortaya konmuştur. Buna göre; aile içi iletişimin, aile etkileşimi, ebeveynlik, duygusal/finansal yeterlilikler ve fiziksel yeterlilik faktörlerini pozitif olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Hoffman (2006) ve Alshamri (2016) beş faktörlü bir yapı önermesine karşılık, Özmete (2010) Türkiye için dört faktörlü bir yapı önermiştir. Bu çalışmada, Türkiye için dört faktörlü bir yapının uygun olacağı görülmüştür.

Şirin (2014) çalışmasında, ailelerin aile yaşam kalitesi ve alt alan algıları ortalamalarının oldukça üzerinde olduğunu, en yüksek algının ebeveynlik boyutunda, en düşük algının ise duygusal yeterlik boyutunda olduğu belirtmiştir. Bu çalışmada, doğrulayıcı faktör analizi korelasyon sonuçlarına göre aile iletişimi için en yüksek korelasyon fiziksel yeterlilikler, en düşük korelasyon ise aile etkileşimi boyutunda olduğu tespit edilmiştir.

Aile etkileşimi ile ilgili olarak, araştırmaya katılan bireylerin COVID-19 süresince birbirlerini desteklemeye, birbirleri ile ilgilenmeye ve birbirleri ile uyumlu olmaya önem verdikleri tespit edilmiştir. Aile etkileşimi konusunda, Özmete (2010), çalışmasından farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bunun nedeni, COVID-19 sürecinin farklı bir süreç olmasından kaynaklandığı değerlendirilebilir.

Ebeveyn sorumlulukları ile ilgili olarak, araştırmaya katılan bireylerin COVID-19 sürecinin çocuklara bağımsız birey olmayı öğrettiği sonucuna ulaşılmıştır. Benzer bir sonuç, Özmete (2010) çalışmasında ortaya konulmuştur.

Araştırmaya katılan bireylerin, duygusal/finansal yeterlilikler ile ilgili olarak COVID-19 süresince destek görebilecekleri arkadaşlara sahip olmanın ve COVID-19 süresince sağlık hizmetlerinden faydalanacak ekonomik güce sahip olmanın önemli olduğu görülmüştür. COVID-19 sürecinin farklı bir süreç olmasından dolayı, finansal yeterlilikler konusunda Özmete (2010) çalışmasından farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Fiziksel yeterlilikler ile ilgili olarak, araştırmaya katılan bireylerin COVID-19 süresince evde kendilerini güvende hissettikleri sonucuna varılmıştır.

Çalışma sonuçları göz önüne alındığında, aile içi iletişim ve alt boyutlardaki korelasyonlar dikkate alındığında, aile etkileşimi ve ebeveynlik konularında aile danışma merkezlerine görev düşmektedir. Aile etkileşimi ve ebeveynlik konularında COVID-19 süresince destekleyici çalışmalar yapılması gereği ortaya konulmuştur. Aile üyelerinin, özellikle anne-babaların, kişiler arası iletişimin özellikleri ve iletişim becerileri konusunda bilinçlenmeleri gerekliliğini ortaya koyan Önder (2003)'in çalışmasına benzer sonuçlar bulunmuştur. COVID-19 süresince, aile içi iletişim becerilerinin geliştirilmesi gereği bu çalışmada da tespit edilmiştir.

Bu çalışma kullanılan anket bir link aracılığıyla online olarak yapılmıştır. Bu nedenle tüm online anketlerde karşılaşılan sınırlılıklar bu çalışmada da geçerlidir. Bu sınırlılıklar düşünülerek soru sayısı çok az tutulmuş ve cevaplama süresi, ortalama olarak 2 dakika olduğu katılımcılara özellikle belirtilmiştir. Bu çalışmada kullanılan model geliştirilip daha farklı örneklem gruplarına yapılabilir. Ayrıca salgın döneminde ailelerin kaygı ve umutları da modele içsel gizil değişken olarak ilave edilerek A: Aile Etkileşimi B: Ebeveynlik C: Duygusal/Finansal Yeterlilikler ve D: Fiziksel Yeterlilikler faktörleri ile ilişkiler de araştırılabilir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

- 1- Araştırmacıların katkı oranları eşittir.
- 2- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- 3- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.
- 4- Çalışmaya ilişkin etik kurul onayı 19.08.2020 tarih ve E-64075176-299-79499 sayısı ile Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan alınmıştır.

KAYNAKÇA

- Alshamri, H. K. (2016). *Family quality of life for families of children with intellectual disability in Saudi Arabia*. Unpublished Doctor of Philosophy in the School of Education, Western Sydney University., Sydney.
- Bollen, K.A. (1989). *Structural equation with latent variables*. New York, USA: A Wiley-Interscience Publication.
- Brown, T.A. (2015). *Confirmatory factor analysis for applied research*. New York, USA: The Guilford Press.
- Byrne, B.M. (2010). *Structural equation modelling with AMOS: Basic concepts, applications and programming*. New York, USA: Taylor and Francis Group.
- Canel, A. N. (2012). *Aile yaşam becerileri*. (2.Baskı). İstanbul: Nakış Ofset.
- Çalışkan, N. ve Aslander, M. (2014). Aile içi iletişim ve siber yaşam: Teorik bir çözümleme. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 263-277.
- Çamdibi, H. M. (1999). Aile içi ilişkiler ve aile rehberliği. *İstanbul: Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 6, 131-138.
- Ekiz, T., İlman, E. ve Dönmez, E. (2020). Bireylerin sağlık anksiyetesi düzeyleri ile COVID-19 salgını kontrol algısının karşılaştırılması. *Usaysad Dergisi*, 6(1), 139-154.
- Gökgül, N. A. (2016). *Sosyal medyanın siyasal iletişim aracı olarak kullanımı: 7 haziran 2015 genel seçimleri Twitter örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Görgün Baran, A. (2004). Türkiye'de aile içi iletişim ve ilişkiler üzerine bir model denemesi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 1, 31-42.
- Güleç, V. (2018). Aile ilişkilerinin sosyal medyayla birlikte çöküşü. *Yeni Medya Elektronik Dergi*, 2(1), 105-120.
- Hair, J. K., Black, W.C., Babin, B.J. ve Anderson, R.E. (2014). *Multivariate data analysis*. (7th edition). Harlow, UK.: Pearson Education Limited.
- Hoffman, L., Marquis, J., Poston, D., Summers, J.A. ve Turnbull, A. (2006). Assessing family outcomes: psychometric evaluation of the beach center family quality of life scale. *Journal of Marriage and Family*, 68, 1069-1083.
- Klein, D. M. ve White, J. M. (1996). *Family theories an introduction*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Meral, B. F. ve Cavkaytar, A. (2013). Beach Center aile yaşam kalitesi ölçeği'nin Türkçe uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 38(170), 48-60.
- Nazlı, S. (2001). *Aile danışmanlığı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Oskay, Ü. (2011). *İletişimin ABC'si*. İstanbul: Der Yayınevi.
- Önder, A. (2003). *Ailede iletişim: konuşarak ve dinleyerek anlaşalım*. İstanbul: Morpa Kültür ve Yayınları.
- Özmete, E. (2010). Aile yaşam kalitesi dinamikleri: aile iletişimi, ebeveyn sorumlulukları, duygusal, duygusal refah, fiziksel/materyal refahın algılanması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(11), 455-465.
- Sağlam, B. (2016). *7 Haziran ve 1 Kasım 2015 genel seçimlerinde Ak Parti'nin siyasal iletişim kampanyasında sosyal medyanın yeri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, S. ve Aral, N. (2012). Aile içi iletişim. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 55-56.
- Şirin, D. H. (2014). Ailelerde sosyo-demografik-ekonomik değişkenlerin aile yaşam kalitesine etkileri. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 2(1), 31-46.
- T.C. Sağlık Bakanlığı, *COVID-19*. 5 Mayıs 2020 tarihinde <https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/tr/> adresinden erişildi.
- Yağbasan, M. ve İmik, N. (2006). Öğretmenlerin aile içi iletişimi (Malatya ili örneği). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 227-245.
- Yılmaz, V. ve Çelik, H.E. (2013). *LISREL ile yapısal eşitlik modellemesi*. Ankara. Anı.
- Zorbaz, S. ve Korkut Owen, F. (2013). Çocuklar için aile ilişkileri ölçeği'nin geliştirilmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39), 58-67.

Hemşirelik Öğrencilerinin Hemşirelik Mesleği Algılarının İncelenmesi

Dr. Öğr. Üyesi Ş. Dilek Güven¹
Prof. Dr. Ayla Ünsal²

Geliş tarihi: 22.06.2020
Kabul tarihi: 02.09.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 52-61
Yıl: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 28%

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi,
Türkiye, sdguven@nevsehir.edu.tr
ORCID ID 0000-0002-2761-4665

² Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye,
ay_unsal@hotmail.com
ORCID ID 0000-0003-3319-1600

* Sorumlu yazar

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik mesleği algılarının incelenmesidir. Araştırma, iki üniversitenin sağlık yüksekokulundaki birinci ve dördüncü sınıf 334 hemşirelik öğrencisi arasından 322 gönüllü öğrenci ile tamamlanan tanımlayıcı bir çalışmadır. Veri toplamada soru formu ve Hemşirelik Mesleğini Algılama Ölçeği (HMAÖ) kullanılmıştır. HMAÖ'nin, mesleki nitelikler ve mesleki statü olmak üzere iki alt boyutu vardır. İstatistik analiz olarak yüzde, ortalama, cronbach's alpha, bağımsız gruplarda t testi, one-way ANOVA ve LSD post hoc test yapılmıştır. Bu çalışmada, ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0.94, alt boyutlarından "mesleki niteliklerin" 0.95, "mesleki statünün" 0.79 olarak bulunmuştur. Öğrencilerin yaş ortalaması 20.29±1.98 ve %69.9'u kızdır. Öğrencilerin %66,1'i üniversite sınavında hemşireliği birinci sırada tercih ettiğini, %6.2'si hemşireliği sevmediğini, %36.6'sı mezun olunca hastanede yönetici hemşire olarak çalışmak istediğini ve %53.7'si kendini mesleğe hazır hissettiğini belirtmiştir. Öğrencilerin %42.9'unun okula gelmeden önce meslek hakkında olumlu düşündüğü saptanmıştır. Öğrencilerin HMAÖ toplam ölçek puan ortalamaları 84.04±19.10'dur. Bu ortalama öğrencilerin mesleki algı düzeylerinin oldukça iyi olduğunu göstermektedir. Mesleki nitelikler alt boyutu ile cinsiyet (p<0.001), sınıf (p<0.05), öğrencilerin hemşireliğe ilişkin duyguları (p<0.05) arasında anlamlılık bulunmuştur. Mesleki statü alt boyutu ile öğrencilerin uzun süredir yaşadıkları yer (p<0.05), hemşireliği isteyerek seçme (p<0.05), hemşireliğe ilişkin duyguları (p<0.001), okula gelmeden önce hemşireliğe ilişkin düşünceleri (p<0.001), bölüme başladıktan sonra hemşireliğe ilişkin düşünceleri (p<0.001) arasında anlamlılık saptanmıştır. HMAÖ toplam ölçek puan ortalamaları ile cinsiyet (p<0.001), hemşirelik hakkındaki duyguları (p<0.01) arasında istatistiksel olarak anlamlılık bulunmuştur. LSD post hoc testi sonucunda hemşireliği seven, kız ve dördüncü sınıf öğrencilerin hemşirelik algılarının hemşireliği sevmeyenlere, erkek ve birinci sınıf öğrencilerine göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak, hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik algılarının yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur. Hemşirelik algısı ile bazı sosyo-demografik özellikleri ve öğrencilerin hemşirelik hakkındaki düşünceleri arasında anlamlılık saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik, Öğrenci, Meslek, Algı

Determining Nursing Profession Perceptions of Nursing Students

Assist. Prof. Dr. Ş. Dilek Güven^{1*}
Prof. Dr. Ayla Ünsal²

First received: 22.06.2020
Accepted: 02.09.2020

Citation:
IBAD Journal of Social Sciences
Issue: Special Issue **Pages:** 52-61
Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 28%

¹ Nevşehir Hacı Bektaş Veli University,
Turkey, sdguven@nevsehir.edu.tr
ORCID ID 0000-0002-2761-4665

² Kırşehir Ahi Evran University, Turkey,
ay_unsal@hotmail.com
ORCID ID 0000-0003-3319-1600

* Corresponding Author

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate that nursing profession perceptions of nursing students. The research is a descriptive study completed with 322 volunteer students among 334 first and fourth year nursing students in health colleges of two universities. The questionnaire form and the Perception of Nursing Profession Scale (PNPS). were used to collect data. PNPS has two sub-dimensions, professional qualifications and professional status. Statistical analyses were performed using the percentage, mean, cronbach's alpha, independent sample t test, one-way ANOVA, and LSD post hoc test. Cronbach's alpha of professional qualities subscale was 0.95, professional statute subscale was 0.79, and total PNPS was 0.94. The mean age of the students was 20.29±1.98 years (Range: 17-34) and 69.9% of them were females. It was also found that 66.1% of the nursing students preferred nursing department among their first preferences. When the distribution of students' view and thought about nursing is considered, it detected that 6.2% of them did not like nursing and 36.6% of them wanted to work in manager position after graduation. Besides it has been determined that their opinions had turned to positive after came to this school the opinions 42.9% of students nursing. It was found that PNPS total score mean for students nursing was 84.04±19.10. A statistically significant difference were found between professional qualities subscale and gender (p<0.001), classes (p<0.05), feelings of students about nursing (p<0.05). There was a significant difference between professional statute subscale and such as village, country, metropolitan where most of the students live longer (p<0.05), voluntary to take up nursing as a career of students (p<0.05), feelings of students about nursing (p<0.001), opinions of students about nursing before coming to school (p<0.001) and after arriving at school (p<0.001). There was statistically significant difference between PNPS mean points and gender (p<0.001), feelings of students about nursing (p<0.01). As a result of the LSD post hoc test, it was found that the students between loving nursing, female, and fourth grade students were higher perception of nursing than the nursing students who do not like, male, and first grade students. As a result, it was found that nursing students perceived nursing profession in high level. It was found that there were significant differences between perceptions of nursing and various social-demographics.

Key Words: Nursing, Student, Profession, Perception

GİRİŞ

Algı, bireylerin duyumlar yoluyla oluşturduğu fiziksel uyarıların yanında bireyle ve bireyi çevreleyen etmenlerle ilişkili bir tanımlama sürecidir. Algılama sürecindeki en önemli etmen bireydir. Dolayısıyla bireyler, aynı kavrama ilişkin farklı algısal nitelikler ortaya koyabilirler (Kotler, 2001). Hemşireliği algılama ise, bireylerin kendilerini, çevrelerini, hemşirelik hakkında hissettiklerini ve düşündüklerini tanımlar (Eşer, Khorshid ve Denat, 2006). Bu bağlamda hemşirelik öğrencileri için mesleği algılama, öğrencilerin kendileri, çevreleri, hemşirelik ve hemşirelikteki eylemlerin uygunluğu hakkında hissettiklerini, düşüncelerini ve hemşirelik eğitimini nasıl gördüklerini tanımlar (Yücel vd., 2011).

Tüm meslekler gibi hemşirelik de, hizmet verdiği toplumdan önemli ölçüde etkilenir ve aynı zamanda da toplumu etkiler. Sosyal yapı, hemşirenin tutumlarını, hemşirelik uygulamasını ve toplumun hemşireliğe karşı tutumlarını biçimlendirir. Sosyal yapı hemşireliği meslek olarak seçenleri de etkiler (Karaöz, 2002). Hemşirelik öğrencileri için hemşirelik algısı, okula başlamadan önce hissedilir (Yücel vd., 2011; Cerit ve Çoşkun, 2018). Hemşirelik eğitimine yeni başlayan öğrenciler, bir anlamda toplumun hemşireliğe bakış açısını okula yansıtırlar ve hemşirelik hakkında sınırlı bir anlayışa sahip olabilirler. Hemşirelik eğitimini tercih eden bireyler içinde yaşadığı toplumun hemşireliğe bakış açısıyla hemşirelik okuluna gelmektedirler (Karaöz, 2002).

Hemşirelik mesleği algısı, öğrencinin hemşirelik eğitiminden önemli derecede etkilenir. Çalışma hayatı boyunca da gelişmeye ve olgunlaşmaya devam eder. Öğrencinin sahip olduğu olumlu mesleki algı, sağlık bakım profesyoneli olarak meslek yaşantısındaki motivasyonunu, özgüvenini, doyumunu ve sunmuş olduğu sağlık bakım hizmetinin standardını arttıracak, kurduğu ilişkileri olumlu etkileyecek ve mesleki gelişimine katkı sağlayacak düşünülmemektedir. Mesleki nitelikler ve mesleki statüden oluşan mesleki algısının temeli okul yaşamı sırasında atılmakta, tüm meslek yaşamı boyunca devam etmekte ve mesleki felsefenin oluşmasını sağlamaktadır (Yücel vd., 2011; Cerit ve Çoşkun, 2018).

Literatürde hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik algılarını belirlemek amacıyla yapılan çalışmalar vardır (Karaöz, 2002; Bezci ve Bayık, 2005; Turgay vd., 2005; Eşer, Khorshid ve Denat, 2006; Grainger ve Bolan, 2006; Eşer, Khorshid ve Denat, 2008; Zhang ve Petrini, 2008; Yücel vd., 2011; Yılmaz ve Karadağ, 2011; Hendel ve Kagan, 2011; Patidar vd., 2011; Al Jarrah 2013; Denat, Gürol ve Şahbaz, 2016; Cerit ve Çoşkun, 2018; Şimşek ve Alpar, 2019). Bu çalışma da ise, diğerlerinden farklı olarak; hemşirelik ile henüz tanışan birinci sınıflar ile hemşirelik nosyonu kazanmada yol alan dördüncü sınıfların karşılaştırılması yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı, hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik mesleği algılarının incelenmesidir.

YÖNTEM

Çalışmada herhangi bir örneklem seçme yöntemine gidilmeyerek evrenin tamamına (N=334) ulaşılmaya çalışılmıştır. İki üniversitenin sağlık yüksekokulundaki 2013-2014 eğitim yılında kayıtlı birinci ve dördüncü sınıf toplam 334 hemşirelik öğrencisinden gönüllü 322 öğrenci veri toplama formlarını doldurmuştur ve katılım oranı %96.4'dür. Veri toplama formları olarak araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda oluşturulan soru formu ve Hemşirelik Mesleğini Algılama Ölçeği (HMAÖ) kullanılmıştır (Eşer, Khorshid ve Denat, 2006; Yücel vd., 2011; Al Jarrah, 2013; Denat, Gürol ve Şahbaz, 2016; Cerit ve Çoşkun, 2018). Eşer, Khorshid ve Denat (2006) tarafından geliştirilen HMAÖ, 5'li likert tipte ve 22 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin mesleki nitelikler (17 madde) ve mesleki statü (5 madde) olmak üzere iki alt boyutu bulunmaktadır. Ölçek maddelerinin puanlamasında 1 "kesinlikle katılmıyorum" 5 "tamamen katılıyorum" şeklinde değerlendirilmektedir. Ölçekten alınabilecek toplam puan, 22-110 arasında değişmektedir. Ölçekten elde edilen toplam puanın yükselmesi mesleki algısının olumlu yönde olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Cronbach Alpha kat sayısı 0.83 ve alt ölçeklerin Cronbach Alpha kat sayıları ise "Mesleki Nitelikler" için 0.85, "Mesleki Statü" için 0.79 bulunmuştur. (Eşer, Khorshid ve Denat, 2006). Bu çalışmada, ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0.94, alt boyutlarından "mesleki niteliklerin" 0.95, "mesleki statünün" 0.79 olarak bulunmuştur. Araştırmada veriler araştırmacılar tarafından toplanmıştır. Araştırmacılar tarafından araştırmanın amacı açıklandıktan ve katılımcılardan onam alındıktan sonra veri toplama formları

katılımcılara dağıtılmış ve doldurmaları istenmiştir. Katılımcıların veri toplama formlarını doldurmaları yaklaşık 8-10 dakika sürmüştür. Araştırmaya başlamadan önce gerekli kurum izni alınmıştır. İstatistik analiz olarak yüzde, ortalama, cronbach's alpha, bağımsız gruplarda t testi, one-way ANOVA ve LSD post hoc test yapılmıştır.

BULGULAR

Öğrencilerin yaş ortalamasının 20.29 ± 1.98 , %69.9'u kız, %73'ü birinci sınıf öğrencisi, %37'sinin en uzun yaşadığı yer şehir, %66.8'inin annesi, %47.8'inin de babası ilköğretim mezundur. Öğrencilerin %62.4'ü bölümünü isteyerek seçtiğini, %66,1'i üniversite sınavında hemşireliği birinci sırada, %89.4'i ilk beşinci sırada tercih ettiğini belirtmiştir. Öğrencilerin %66.5'i hemşireliği sevdiğini, %36.6'sı mezun olunca hastanede yönetici hemşire olarak çalışmak istediğini ve %53.7'si kendini mesleğe hazır hissettiğini ifade etmiştir. Öğrencilerin %42.9'u okula gelmeden önce meslek hakkında olumlu düşünürken %57.1'i bölüme başladıktan sonra meslek hakkında olumlu düşünmeye başlamıştır (Tablo 1 ve 2).

Tablo 1. Öğrencilerin tanıtıcı özellikleri ile hemşirelik mesleğini algılama ölçeği puanların karşılaştırılması

Tanıtıcı Özellikler	n (%)	Mesleki Nitelikler X±SD	ANOVA t p	Mesleki Statü X±SD	ANOVA t p	Ölçek Toplam Puan X±SD	ANOVA t p
Yaş							
17-18 yaş	49 (15.2)	67.34±15.54		16.95±4.76		84.30±18.60	
19-21 yaş	187 (58.1)	66.49±16.77	0.787	16.51±4.76	0.130	83.00±19.53	0.551
22-24 yaş	79 (24.5)	69.82±14.40	0.502	16.46±4.75	0.942	86.29±17.58	0.648
25 yaş ve üzeri	7 (2.2)	67.85±22.63		16.71±6.44		84.57±28.37	
Cinsiyet							
Kız	225 (69.9)	70.05±14.44	4.508	16.90±4.76	1.881	86.96±17.16	4.284
Erkek	97 (30.1)	61.46±18.29	0.000	15.81±4.75	0.061	77.27±21.59	0.000
Sınıf							
1. sınıf	235 (73.0)	66.28±16.85	-2.181	16.70±4.77	0.787	82.98±19.83	-1.642
4. sınıf	87 (27.0)	70.67±13.71	0.030	16.22±4.80	0.432	86.90±16.74	0.102
En Uzun Yaşanılan Yer							
Köy	34 (10.6)	68.94±11.35		16.91±4.69		85.85±14.27	
İlçe	72 (22.4)	67.86±15.30	2.018	17.34±4.94	2.939	85.20±18.74	2.558
Şehir	119 (37.0)	64.76±18.44	0.111	15.56±4.56	0.033	80.32±21.15	0.055
Büyükşehir	97 (30.1)	69.97±14.87		17.12±4.79		87.10±17.63	
Annenin Eğitim Düzeyi							
Okuryazar değil	29 (9.0)	67.31±14.12		15.34±2.62		82.65±16.66	
Okuryazar	22 (6.8)	64.00±19.79	0.290	16.77±4.22	0.913	80.77±23.36	0.244
İlköğretim	215 (66.8)	67.69±15.76	0.884	16.64±1.07	0.456	84.33±18.67	0.913
Lise	48 (14.9)	68.22±17.62		16.56±2.54		84.79±20.80	
Üniversite	8 (2.5)	67.00±16.50		18.75±5.83		85.75±19.02	
Babanın Eğitim Düzeyi							
Okuryazar değil	5 (1.6)	74.80±6.18		16.80±3.27		91.60±6.80	
Okuryazar	17 (5.3)	62.52±18.16	0.983	14.64±4.55	1.380	77.17±20.59	1.093
İlköğretim	154 (47.8)	68.65±14.72	0.417	16.83±4.69	0.241	85.49±17.54	0.360
Lise	106 (32.9)	66.58±17.59		16.15±4.91		82.73±20.59	
Üniversite	40 (12.4)	66.42±17.32		17.47±4.85		83.90±20.83	

Tablo 2. Öğrencilerin meslek seçimine ve mezun olunca çalışmayı düşündükleri alanlara ilişkin görüşleri ile hemşirelik mesleğini algılama ölçeği puanların karşılaştırılması

Meslek Seçimine İlişkin Görüşler	n (%)	Mesleki Nitelikler X±SD	ANOVA t p	Mesleki Statü X±SD	ANOVA t p	Ölçek Toplam Puan X±SD	ANOVA t p
İsteyerek Seçme Durumu							
Evet	201 (62.4)	67.91±16.36	0.233	17.07±4.85	3.518	84.99±19.69	0.765
Kısmen	95 (29.5)	66.91±16.13	0.792	15.95±4.25	0.031	82.87±18.30	0.466
Hayır	26 (8.1)	66.03±15.09		14.92±5.52		80.96±17.34	
Üniversite Sınavındaki Tercih Sırası							
1. tercih	213 (66.1)	68.29±15.59		16.95±4.72		85.24±18.36	
2.-5. tercih	75 (23.3)	66.25±17.49	0.829	16.00±4.85	1.639	82.25±20.85	1.178
6.-9. tercih	16 (5.0)	62.50±15.97	0.478	14.81±4.72	0.180	77.31±18.12	0.318
10. tercih ve üzeri	18 (5.6)	67.22±17.45		16.00±4.88		83.22±20.58	
Hemşireliğe İlişkin Duygular							
Hemşireliği seviyor	214 (66.5)	69.22±15.81		17.35±4.83		86.58±19.06	
Hemşireliği kısmen seviyor	88 (27.3)	63.97±16.85	3.851	15.23±4.07	9.602	79.21±18.58	5.868
Hemşireliği sevmiyor	20 (6.2)	64.00±14.27	0.022	14.05±5.13	0.000	78.05±17.02	0.003
Mezun Olunca Çalışması Düşünülen Alan							
Hastanede hemşire	113 (35.1)	67.53±16.73		17.06±4.83		84.59±20.23	
Hastanede yönetici	118 (36.6)	67.09±15.17		16.39±4.31		83.49±17.25	
Hemşire okulunda eğitimci	80 (24.8)	68.23±17.51		16.21±5.41		84.45±20.83	
Sağlıkla ilgili hemşirelik dışında başka bir iş	6 (1.9)	66.00±12.31	0.118	16.83±5.03	0.553	82.83±16.25	0.129
Sağlıkla ilgili olmayan başka bir iş	5 (1.6)	64.40±10.45	0.976	15.20±3.19	0.697	79.60±12.68	0.972
Mesleğe Hazır Hissetme Durumu							
Evet	173 (53.7)	68.04±16.50	0.327	17.16±5.02	2.859	85.20±19.96	0.763
Kısmen	121 (37.6)	66.52±15.91	0.722	15.87±4.44	0.059	82.40±18.15	0.467
Hayır	28 (8.7)	68.00±15.43		15.96±4.24		83.96±17.68	
Okula Gelmeden Önce Meslek Hakkındaki Düşünce							
Olumlu	138 (42.9)	67.93±16.71		17.90±4.73		85.84±20.17	0.847
Kısmen olumlu	95 (29.5)	67.28±15.34	0.325	15.53±4.58	6.462	82.82±18.23	0.496
Kararsız	45 (14.0)	68.71±16.44	0.861	15.77±4.13	0.000	84.48±18.08	
Kısmen olumsuz	27 (8.4)	65.11±17.96		16.77±4.50		81.88±20.23	
Olumsuz	17 (5.3)	65.17±13.20		13.35±5.31		78.52±15.51	
Bölüme Girdikten Sonra Meslek Hakkındaki Düşünce							
Olumlu	184 (57.1)	68.28±16.62		17.31±4.83		85.60±19.80	
Kısmen olumlu	99 (30.7)	67.86±15.42		16.39±4.62		84.26±18.27	
Kararsız	22 (6.8)	60.13±15.95	1.326	13.59±3.83	5.354	73.72±16.62	2.225
Kısmen olumsuz	9 (2.8)	65.11±17.91	0.260	13.33±2.39	0.000	78.44±18.63	0.066
Olumsuz	8 (2.5)	66.50±9.73		13.62±4.50		80.12±10.62	

Mesleki nitelikler alt boyutu ile cinsiyet ($p<0.001$), sınıf ($p<0.05$) ve öğrencilerin hemşireliğe ilişkin duyguları ($p<0.05$) arasında istatistiksel düzeyde de anlamlılık saptanmıştır. Mesleki statü alt boyutu ile öğrencilerin uzun süredir yaşadıkları yer ($p<0.05$), hemşireliği isteyerek seçme ($p<0.05$), hemşireliğe ilişkin duyguları ($p<0.001$), okula gelmeden önce hemşireliğe ilişkin düşünceleri

($p<0.001$) ve bölüme başladıktan sonra hemşireliğe ilişkin düşünceleri ($p<0.001$) arasında anlamlılık saptanmıştır. HMAÖ toplam ölçek puan ortalamaları ile cinsiyet ($p<0.001$) ve hemşirelik hakkındaki duyguları ($p<0.01$) arasında istatistiksel olarak anlamlılık bulunmuştur (Tablo 1 ve 2). LSD post hoc testi sonucunda hemşireliği seven, dördüncü sınıf kız öğrencilerin hemşirelik mesleği algılarının hemşireliği sevmeyenlere, birinci sınıf erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo 3. Öğrencilerin hemşirelik mesleğini algılama ölçeği puanları

Hemşirelik Mesleğini Algılama Ölçeği Toplam Puanı ve Ölçek Alt Boyutlarının Puanı	X±SD
Mesleki nitelikler	67.46±16.16
Mesleki statü	16.57±4.78
Ölçek toplam puanı	84.04±19.10

Öğrencilerin HMAÖ toplam ölçek puan ortalamaları 84.04±19.10'dur (Tablo 3). Bu ortalama öğrencilerin mesleki algı düzeylerinin oldukça iyi olduğunu göstermektedir.

TARTIŞMA

Mesleklerin pek çoğunda kişinin başarılı olabilmesi ve profesyonelleşmesi, mesleği bilerek ve isteyerek seçmekle yakından ilişkilidir (Sabancıoğulları ve Doğan, 2012; Özsoy 2000). Bu çalışmada öğrencilerin mesleği isteyerek seçme düzeyleri (%62.4), Yücel vd. (2011) (%50.7), Kızılgut ve Ergöl (2011) (%45.2), Dinç, Kaya ve Şimşek, (2007) (%42.7) ve Eşer, Khorshid ve Denat (2008) (%35.1) çalışmalarındaki konu ile ilgili bulgulara göre daha yüksek bulunmuştur. Bu durum yıllar ilerledikçe öğrencilerin hemşirelik mesleğine isteyerek ve bilinçli olarak geldiklerini düşündürmektedir. Dolayısıyla bu durum hemşirelik öğrencilerinin mezun olduktan sonra hemşirelik mesleğini severek yapacaklarını, mesleği ve meslektaşlarını seveceklerini, mesleki ilişkileri ve iş doyumlarının yüksek olabileceğini ve tüm bunlar nedeniyle de mesleği algılamaları ve bunun topluma olumlu yansımalarını düşündürmesi bakımından son derece önemlidir.

Mesleklerin pek çoğunda kişinin başarılı olabilmesi fiziksel özellikleri, mesleği bilerek ve isteyerek seçmiş olmaları ile yakından ilgilidir (Beydağ, Gündüz ve Özer, 2008). Bu çalışmada öğrencilerin üniversite sınavında hemşireliği birinci sırada (%66.1) ve ilk beşinci sırada (%89.4) tercih etme düzeyleri oldukça yüksek bulunmuştur. Benzer bir çalışmada öğrencilerin %26'sının ise hemşirelik mesleğini birinci sırada, %48'inin hemşireliği ilk 5 tercih sırada tercih ettiği saptanmıştır (Eşer, Khorshid ve Denat, 2008). Yücel vd. (2011) çalışmasında %23'ünün birinci sırada, %55.1'inin hemşireliği ilk 5 sırada tercih ettiği belirlenmiştir. Sözü edilen çalışmalarda tercih edilme düzeyleri bu çalışmanın sonuçlarına göre düşük olsa da son yıllarda yapılan çalışmalarda öğrencilerin hemşireliği ilk beş tercih sıralamasına aldıkları saptanmıştır (Akbaş, Alparslan ve Öztunç, 2003; Öztürk ve Bahçecik, 2003; Demirkıran, Türk ve Denat, 2005; Bezci ve Bayık, 2005; Sarıtaş, Derin ve Sarıtaş, 2014). Hemşirelik mesleğinin ilk sıralarda tercih edilmesi mesleğin istendiğini göstermesi açısından önemli bir durumdur. Bu çalışmada olduğu gibi Yücel vd. (2011) çalışmasında da öğrencilerin çoğunun hemşirelik mesleğini sevdiği saptanmıştır. Çalışmamızda olduğu gibi yapılan bazı çalışmalarda öğrencilerin ilk sıralarda yönetici hemşire olmak istedikleri saptanmıştır (Öztürk ve Bahçecik, 2003; Eşer, Khorshid ve Denat, 2008; Yücel vd., 2011). Yücel vd. (2011) yaptıkları çalışma sonucunda ki gibi bu çalışmada da öğrenciler kendilerini mesleğe hazır hissetmektedir. Bu sevindirici durum, hemşirelik eğitiminin oldukça etkili olduğunu düşündürmektedir.

Bu çalışmada öğrenciler, olumlu düşünceler ile okula gelmişlerdir. Bölüme başladıktan sonra bu düşüncelerinin gittikçe daha olumluya dönüştüğü saptanmıştır. Bu sonuç, öğrenciler tarafından hemşirelik mesleğinin okula başlamadan önce belli ölçülerde tanındığını düşündürmektedir. Turgay vd. (2005) çalışmasında da bu araştırmadakin benzer şekilde okula gelmeden önce ile sonrasındaki düşünceler olumlu yönde artmaktadır. Öğrencilerin öğretmen ve klinik eğitimcilerden önemli derecede etkilendiklerini ve bu etkilenimin öğrencilerin profesyonel hemşireler olarak kendilerini algılamalarını etkileyebileceğini belirtilmektedir (Gray ve Smith, 1999). Hemşirelerin meslek algısının olumlu gelişmesinde eğitim sürecinde öğrenci hemşirelerin kendi kişisel ve mesleki değerlerini birbiri ile bütünleştirebilmeleri önemlidir. Toplumun hemşireliğe bakış açısından etkilenmiş olan öğrencilerin eğitimleri sırasında hemşireliğe ilişkin başlangıçtaki algıları, gerçek hemşirelik anlayışı ile yer değiştirmeye başlar. Bu süreçte öğrenci, hemşireliğe ilişkin bilgi, beceri, tutum, değer ve etik standartları içselleştirir ve onları davranışlara dönüştürür (Sabancıoğulları ve Doğan, 2012).

Öğrenciler özellikle klinik uygulamalarda meslekleriyle daha yakından tanışmaktadır. Mesleklerinin sağlık ekibi içindeki yerini kavramaya başlamakta ve bunun sonucunda hemşirelik mesleğine yönelik algılamaları olumlu yönde değişebilmektedir.

Olumlu meslek algısı ve mesleki niteliklerle donanmış bir hemşirenin topluma sunduğu hizmet daha kaliteli olacaktır. Ayrıca mesleğin toplumdaki yeri ve statüsü bundan olumlu yönde etkilenecektir. Çünkü bir mesleğin değeri topluma sunduğu hizmetin etkinliği ile ölçülür (Tan vd., 2007; Cerit ve Çoşkun, 2018). Mesleğe uyum sağlamada ve verimli bir çalışma yaşamı sürdürmede o mesleğe ilişkin olumlu bir algı ve tutuma sahip olmak önemlidir (Demirkıran vd., 2005). Yapılan çalışmalarda bu çalışmanın sonucunu destekler nitelikte hemşirelik öğrencilerinin meslek algılarının oldukça olumlu olduğu bulunmuştur (Grainger ve Bolan, 2006; Dinç, Kaya ve Şimşek, 2007; Eşer, Khorshid ve Denat, 2008; Zhang ve Petrini, 2008; Tüfekçi ve Yıldız, 2009; Yücel vd., 2011; Hendel ve Kagan, 2011; Patidar vd., 2011; Al Jarrah, 2013; Denat, Gürol ve Şahbaz, M. 2016; Yılmaz vd., 2016; Cerit ve Çoşkun, 2018). Öğrencilerin hemşirelik mesleğine ilişkin olumlu algıları, eğitim öğretim sürecinde mesleğe ilişkin uzmanlık bilgi ve becerisini kazanma, mesleki değerleri benimseme ve bunları mesleki uygulamalarına yansıtabilme konusunda hazır olduklarını göstermesi bakımından belirleyici olduğu söylenebilir.

Hemşirelik öğrencileri, hemşireliğin doğasına yerleşmiş inançları ile hemşirelik eğitimine başlarlar. Daha sonra çok sayıda faktör hemşirelik öğrencilerinin mesleki kimlik sürecine katılır. Mesleki algının eğitim sürecinde olumlu yönde gelişmesi beklenir (Safadi vd., 2011). Bu çalışmada kız, dördüncü sınıf ve hemşireliği seven öğrencilerin mesleki nitelikler konusundaki olumlu düşünceleri erkek, birinci sınıf ve hemşireliği sevmeyen öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuç, beklenen bir sonuçtur. Çünkü yapılan çalışmalar kız öğrencilerin erkeklere göre hemşireliğe daha çok isteyerek geldiklerini göstermektedir (Natan ve Becker, 2010; Özveren, Gülnar ve Özden, 2017). Yılmaz ve Karadağ'ın (2011) çalışmasında erkek öğrencilerin, hemşirelik mesleğini seçerken bilinçli tercih yapmadıkları saptanmıştır. Birinci sınıfa olumlu düşüncelerle gelen öğrencilerin eğitimlerinin sonuna geldiklerinden düşüncelerinin daha da olumluya dönüştüğüne ilişkin bu çalışmanın bulgusu sözü edilen bulguyu destekler niteliktedir. Denat vd. nin (2016) 137 hemşirelik öğrencisi ile gerçekleştirdikleri çalışmada, çalışmamızda olduğu gibi öğrencilerin birinci sınıfta sahip oldukları olumlu meslek algısının eğitim sürecinden etkilenecek dördüncü sınıfta pozitif yönde arttığı saptanmış olup eğitim sürecinde öğrencilerin meslek algısını artırmaya yönelik güdülenmesinin önemine vurgu yapılmıştır. Yapılan çalışmalar ilk klinik uygulamanın öğrencilerin hemşirelik algısını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Hemşirelik eğitimi sırasında daha ilk klinik uygulamalardan itibaren öğrencilerin hemşirelik mesleğini algılamaları olumlu yönde değişim göstermektedir (Bezci ve Bayık, 2005; Wang, Shang ve Jin, 2005; Eşer, Khorshid ve Denat, 2008; Bolan ve Grainger, 2009; Safadi vd., 2011; Kızgut ve Ergöl, 2011; Papathanasiou, Tsaras ve Sarafis, 2014). Hemşirelik eğitimi öğrencilerin mesleki algılarını arttırmaktadır (Nilsson ve Silén, 2010). Ülkemizde hemşirelik öğrencileriyle yapılan çalışmalarda öğrencilerin meslek algılarının orta düzeyde olduğu, sınıf ilerledikçe hemşirelik hakkındaki düşüncelerinin olumlu olarak değiştiği belirlenmiştir (Özsoy, 2000; Bezci ve Bayık, 2005; Turgay vd., 2005; Eşer, Khorshid ve Denat, 2008; Yücel vd., 2011). Sonuçlar çalışmamızın sözü edilen bulgusu ile benzerlik göstermektedir. Mesleki nitelikler, meslek üyesinin sahip olduğu kuramsal bilgiyi, psikomotor, problem çözme ve iletişim becerilerini ve mesleki değerlerini yansıtır. Mesleki nitelikler hemşirenin özgüvenini, mesleki saygınlığını ve doyumunu arttırması, insan onuruna yakışır, profesyonel ve duyarlı sağlık bakım hizmeti sunulabilmesi için gereklidir (Cerit ve Çoşkun, 2018). Hemşireliği seven öğrencilerin sevmeyenlere göre mesleki nitelikleri kapsayan değer ve becerilere daha kolay sahip olacaklarından dolayı mesleki algılarının daha olumlu olması kaçınılmaz bir sonuçtur.

SONUÇ

Sonuç olarak, hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik algıları yüksek düzeyde bulunmuştur. Hemşirelik algısı ile bazı sosyo-demografik özellikler ve öğrencilerin hemşirelik hakkındaki düşünceleri arasında anlamlılık saptanmıştır. Hemşirelik öğrencilerinin olumlu meslek algılarının gelişmelerinde, akademisyen ve klinisyen hemşirelerin ve hemşirelik yöneticilerinin önemli bir yeri vardır. Öğrencilik yıllarından itibaren hemşirelik imajının olumlu yönde geliştirilmesi çalışan tüm hemşirelerinin

sorumluluğundadır. Hemşirelik müfredatlarında meslek algısına ilişkin ders ve konuların eklenmesi gerekmektedir. Klinik uygulamalarda öğrencilerle olumlu iletişim kurularak öğrenciler desteklenmeli ve iyi rol modelleri olunmalıdır. Ayrıca bu konuda klinisyen ve yönetici hemşirelerle paylaşımlarda bulunulmalıdır. Tüm öğrencilerin ama özellikle de erkek öğrencilerin öğretim elemanlarının danışmanlığı eşliğinde uluslararası ve ulusal hemşirelik kongrelerine katılımı meslek algılarını arttırabilir.

Bilgilendirme/Acknowledgement

- Bu araştırma, Nancy/Fransa’da yapılan “Nursing Education and Nursing Care Which Future” isimli kongrede sözel bildiri olarak sunulmuştur.
- Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- Ölçeği kullanmadan önce Türkçe’ye geliştirilen yazarlardan izin, hemşirelik öğrencilerinden bilgilendirilmiş onam ve kurum yöneticilerinden yazılı ve sözlü izinler alınmıştır.
- Bu araştırma, 22.09.2014-26.09.2014 tarihleri arasında Ahi Evran Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projesi tarafından PYO-SA.4010.14.002 numaralı proje olarak kabul edilmiş olup yurt dışında sözel bildiri olarak sunulması konusunda desteklenmiştir.
- Yazar Katkıları: ŞDG: Fikir; ŞDG, AÜ: Tasarım; AÜ, ŞDG: Kaynakların toplanması; AÜ: Analiz ve/veya yorum; AÜ, ŞDG: Literatür taraması; AÜ, ŞDG: Yazıyı yazan; ŞDG, AÜ: Eleştirel inceleme

KAYNAKÇA

- Akbaş, M. Alparslan, N. ve Öztunç, G. (2003). Çukurova Üniversitesi Adana Sağlık Yüksekokulu I. Sınıf öğrencilerinin mesleği tercih etme, okula başlama ve devam etmelerine ilişkin görüşlerini incelenmesi. *I. Uluslararası ve V. Ulusal Hemşirelik Eğitimi Kongresi Kitabı*, 187-190. İstanbul: Özlem Grafik Matbaacılık.
- Al Jarrah, I.A.T. (2013). Associate nursing students’ perceptions toward nursing profession in Jordan. *European Scientific Journal*, 9(6), 147-166.
- Bezci, G. ve Bayık, A. (2005). Hemşirelik öğrencilerinin hemşireliği algılamaları. *IV. Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresi Kitabı*, 51. Ankara, Kök Yayıncılık.
- Beydağ, K. Gündüz, A. ve Özer, F. (2008). Sağlık yüksekokulu öğrencilerinin eğitimlerine ve mesleklerine bakış açıları, meslekten beklentileri. *Pamukkale Tıp Dergisi*, 1(3), 137-142.
- Bolan, C. ve Grainger, P. (2009). Students in the BN program-do their perceptions change? *Nurse Educ Today*, 29(7), 775-779.
- Cerit, B. ve Çoşkun, S. (2018). Hemşirelik bölümü öğrencilerinin mesleki güdülenme düzeyinin meslek algısına etkisi. *Dokuz Eylül Üniv. Hemşirelik Fak. E-Dergisi*, 11(4), 283-289.
- Demirkıran, F. Türk, G. ve Denat, Y. (2005). İlk klinik uygulama öğrencilerin mesleklerine ilişkin görüşlerini etkiler mi? *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi Özel Sayı*.
- Denat, Y. Gürol, G. A. ve Şahbaz, M. (2016). Change in students’ perception of profession during nursing education in Turkey: a longitudinal study. *International Journal of Human Sciences*, 13(1), 900-908.
- Dinç, S. Kaya, Ö. ve Şimşek, Z. (2007). Harran Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin hemşirelik mesleği hakkındaki bilgi, düşünce ve beklentileri. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(1), 1-19.
- Eşer, İ. Khorshid, L. ve Denat, Y. (2006). Hemşirelik mesleğini algılama ölçeği geçerlik güvenirlik çalışması. *Çınar Dergisi*, 10(1), 31-39.
- Eşer, İ. Khorshid, L. ve Denat, Y. (2008). Hemşirelik mesleğini algılamada ilk klinik uygulamanın etkisi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 24(1), 15-26.
- Grainger, P. ve Bolan, C. (2006). Perceptions of nursing as a career choice of students in the Baccalaureate nursing program. *Nurse Educ. Today*, 26(1), 38-44.

- Gray, M. ve Smith, L. N. (1999). The professional socialization of diploma of higher education in nursing students (Project 2000): A longitudinal qualitative study. *Journal of Advanced Nursing*, 29(3), 639-647.
- Hendel, T. ve Kagan, I. (2011). Professional image and intention to emigrate among Israeli nurses and nursing students. *Nurse Educ Today*, 31(3), 259-262.
- Karaöz, S. (2002). Hemşirelik öğrencilerinin eğitimleri sırasında mesleğe ilişkin algılarındaki değişimin incelenmesi: hemşireliğe giriş dersinin bu değişimdeki rolü. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 6(2), 10-20.
- Kızılgut, S. ve Ergöl, Ş. (2011). Sağlık yüksekokulu öğrencilerinin hemşireliği algılayışı hemşirelik rollerine ve hemşireliğin geleceğine bakışı. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14(2), 10-16.
- Kotler, P. (2001). *A Framework for Marketing Management*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Natan, M. B. ve Becker, F. (2010). Israelis' perceived motivation for choosing a nursing career. *Nurse Educ Today*, 30, 308-313.
- Nilsson, A.F. ve Silén, C. (2010). You have to know why: The influence of different curricula on nursing students' perceptions of nursing. *Scandinavian Journal of Education Research*, 54, 631-42.
- Öztürk, H. ve Bahçecik, N. Öğrencilerin meslek olarak hemşireliği seçmelerini etkileyen faktör ve gelecekteki mesleki beklentileri. *I. Uluslararası ve V. Ulusal Hemşirelik Eğitimi Kongresi Kitabı*, 387-392. İstanbul: Özlem Grafik Matbaacılık.
- Özsoy, S. A. (2000). Toplumda hemşirelik imajının belirlenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 16(2-3), 1-19.
- Özveren, H. Gülnar, E. ve Özden, D. (2017). Hemşirelik öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Turkish Journal of Clinics and Laboratory*, 8(2), 52-64.
- Papathanasiou, I. V. Tsaras, K. ve Sarafis, P. (2014). Views and perceptions of nursing students on their clinical learning environment: teaching and learning. *Nurse Educ Today*, 34(1), 57-60.
- Patidar, A. B., Kaur, J., Sharma, S. K., ve Sharma, N. (2011). Future nurses' perception towards profession and carrier plans: A cross sectional survey in state Punjab. *Nursing and Midwifery Research Journal*, 7(4).
- Safadi, R. R. Saleh, M. Y. N. Nassar, O. S. Amre, H. M. ve Froelicher, E. S. (2011). Nursing students' perceptions of nursing: a descriptive study of four cohorts. *Int Nurs Rev*, 58(4), 420-427.
- Sabancıoğulları, S. ve Doğan, S. (2012). Profesyonel kimlik gelişimi ve hemşirelik. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 15(4), 275-282.
- Sarıtaş, S. Ç. Derin, N. ve Sarıtaş, S. (2014). Hemşirelik öğrencilerinde mesleki imaj algısının meslekte kalma niyeti üzerine etkisi. *İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(1), 29-32.
- Şimşek, A. K. ve Alpar, Ş. E. (2019). Toplumun hemşirelik mesleğine yönelik imaj algısı: Sistemik derleme. *Sakarya Üniversitesi Holistik Sağlık Dergisi*, 2(1), 32-46.
- Tan, M. Yüncü, S. Şentürk, Ö. ve Yıldız, Ö. (2007). Üniversite öğrencilerinin hemşireliğe bakış açıları. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(1), 22-29.
- Turgay, A. S. Karaca, B. Ceber, E. ve Aydemir G. (2005). Hemşirelik öğrencilerinin mesleği algılayışları. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 8(1), 54-62.
- Tüfekçi, F.G. ve Yıldız, A. (2009). Öğrencilerin hemşireliği tercih etme gerekçeleri gelecekleri ile ilgili görüşleri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(1), 31-37.
- Wang, B. Q. Shang, L. P. ve Jin, R. H. (2005). Fostering of professional sensibility of nursing probationers. *Chinese Nursing Research*, 19, 80-81.

- Yılmaz, A. A. İlçe, A. Çiçek, S. C. Yüzden G. E. ve Yiğit Ü. (2016). The effect of a career activity on the students' perception of the nursing profession and their career plan: A single-group experimental study. *Nurse Educ Today*, 39, 176-180.
- Yılmaz, M. ve Karadağ, G. (2011). Erkek öğrenci hemşireler hemşirelik mesleğini nasıl algılıyor? *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 4(1), 21-28.
- Yücel, Ş. Ç. Güler, E. K. Eşer, İ. ve Khorshid, L. (2011). İki farklı eğitim sistemi ile öğrenim göre hemşirelik son sınıf öğrencilerinin hemşirelik mesleğini algılama durumlarının karşılaştırılması. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 27(3), 1-8.
- Zhang, M. F. ve Petrini, M. A. (2008). Factors influencing Chinese undergraduate nursing students' perceptions of the nursing profession. *International Nursing Review*, 55(3), 274-280.

Cyberpunk Türü ve Örnek Filmlerin İç Mekân Analizi

İç Mimar Süphan Kaan Çiftci^{1*}
Doç. Dr. Deniz Demirarslan²

Geliş tarihi: 12.06.2020
Kabul tarihi: 07.09.2020

Atıf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 62-83
Yıl: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 13%

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹Kocaeli Üniversitesi, Türkiye,
suphanciftci@gmail.com,
ORCID ID 0000-0001-5875-142X

²Kocaeli Üniversitesi, Türkiye,
demirarslandeniz@gmail.com,
ORCID ID 0000-0002-7817-5893

* Sorumlu yazar

ÖZ

Cyberpunk teknolojinin hat safhaya ulaştığı, yapay zekanın insan zekasına eş değer konuma geldiği, makine-insan birleşimlerinin yaşandığı, transhümanizmin benimsendiği, karanlık ve kaos içeren bir geleceğin tasvir edildiği bir bilim kurgu dalı olarak tanımlanmaktadır. Teknolojinin sürekli olarak devinim ve gelişim halinde olması gelecek yıllarda hayatımızın her alanında teknolojiyle iç içe olmayı gerektirecektir. 1980'lerden bu yana edebiyat başta olmak üzere, müzik, video oyunları ve sinema sektöründe Cyberpunk türünde birçok eser verilmiştir. Özellikle sinema sektörü bu türü kısa sürede benimsemiş ve yıllar içinde değişim göstererek çok sayıda eser sunmuştur. Sinema sektörü Cyberpunk'ı görsel bağlamda bizlere en iyi şekilde aktarmaktadır. Bu çalışmada elli adet Cyberpunk türünde film örnek olarak verilmiş ve aralarından üç adet film, içerdiği iç mekân verileri açısından incelenmek için tercih edilmiştir. Filmler birden çok kez izlenmiş ve görsel gösterebilim metoduyla incelenmiştir. Kesin yargıları olmayan, hala gelişmekte ve değişmekte olan Cyberpunk türü ile üretilen filmlerin iç mekân tasarımı açısından benzer özelliklerine değinilmiştir. İncelenen bu üç filmde, iç mekân tasarımı ve mobilya tasarımına dair detaylı bir çalışmanın mevcut olmadığı görülmüştür. Filmlerde ortak olarak iç mekânlar soğuk ve kasvetli olarak tasvir edilmiş, mobilyalar genelde modern ve fütüristik çizgide kullanılmıştır. Gelecek yüzyılda teknolojinin bu denli gelişmesiyle sadece insan-makine birleşimi değil; aynı zamanda mobilya ve iç mekânın teknoloji ile birleşimi de göz önüne alınmalıdır. Bu sayede gelişmiş teknolojiyi insan hayatının yararına, yaşam kalitesini yükseltmek amacıyla kullanmak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Cyberpunk, Sinema, İç mekân, Mobilya, Teknoloji

Cyberpunk Genre and Interior Space Analyses of Cyberpunk Movies

Interior Architect Süphan Kaan Çiftçi^{1*}
Assoc. Prof. Dr. Deniz Demirarslan²

First received: 12.06.2020

Accepted: 07.09.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 62-83

Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 13%

¹Kocaeli University, Turkey,
suhanciftci@gmail.com,
ORCID ID 0000-0001-5875-142X

²Kocaeli University, Turkey,
demirarslandeniz@gmail.com,
ORCID ID 0000-0002-7817-5893

* Corresponding Author

ABSTRACT

Cyberpunk is defined as a science fiction genre where technology is at advanced stage, artificial intelligence is regarded at the same level with human intelligence, machine-human combinations are seen, transhumanism is adopted and a future including darkness and chaos is depicted. That the technology is in constant motion and improvement will require us to be hand in hand with technology in every corner of our lives in the years to come. Since 1980's, we have seen lots of works in Cyberpunk genre mainly in literature and also in music, video games and cinema sectors. Especially cinema sector adopted this genre very quickly and brought a great number of works by transforming throughout years. Cinema sector reflects Cyberpunk at the level in visual sense. In this study, fifty movies in Cyberpunk genre were given as sample and amongst them three of these movies were picked up for analysis in the sense of interior data. Movies were watched more than once and analyzed by visual semiotics method. Similar characteristics of interior designs in Cyberpunk movies which do not have final judgments and still being developed and transformed were analysed. In these three movies which have been analysed, it was observed that there is no detailed study carried out for interior design or furniture design. Commonly, interiors were depicted as cold and gloomy in the movies, modern and futuristic lines were used in the furniture. With the great improvement of technology in the future, not only human-machine combination but also the combination of furniture with interior technology should be taken into consideration. In this way it is possible to use advanced technology for the benefit of human life and in order to raise the quality of life.

Keywords: Cyberpunk, Cinema, Interior, Furniture, Technology

GİRİŞ

Her yapı, toplumun ve bireylerin belirli ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla, dönemin inşaat tekniğine ve teknolojisine bağlı olarak bazı malzemelerle belirli fiziki mekânın çevresinin çevrilmesi ile oluşmuştur. İnsanın fiziksel mekâna yönelip orada belirli bir kısmı sınırlandırması, belirginleştirilmesiyle mimari mekân oluşmuş olur. Başka bir deyişle mimari mekân özellikle izlenir, hissedilir bir duruma gelir (Altan, 1993, s.78).

Mimar Steen Rasmussen'e (2010) göre; insanların ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulan biçimler olan mekânsal organizasyonlar, yalnızca dışarıdan bakılmak için değil; aynı zamanda içinde yaşamak için de oluşturulmuştur. Mimari mekânsal yapılar tüm duygular ve duyular yolu ile algılanır ve deneyimlenirler. Tüm duygulara hitap eden mekân, dokunsal, işitsel, kokusal özelliklerinin yanı sıra ışıksal özellikleri ile de algılanırlar (akt. Usta, 2020, s.26).

Teknolojik gelişmeler, mekânların oluşumunu, işlevsel, boyutsal ve biçimsel olarak yenilenmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır. İnsanların temel gereksinimlerini karşılayan hareketli veya hareketsiz donatıların boyutlarında çok fazla değişimler meydana gelmese de mekânın içerdiği ve mekân ile ilişkili olan teknolojik ekipmanlarda büyük değişimler yaşanmaktadır. Genel olarak mekân konforuna yönelik üretilen ürünler, ekipmanlar, donatılar, dönemin yaşam biçimlerine uygun ya da ihtiyaçları karşılayabilecek şekilde üretilmektedir (Özturan, 2010, s.127).

İç mekân tasarımı her zaman sinemanın önemli bir konusu olmuştur. Sinema türlerinde olan mekân yaratma kaygısı, filmlerin anlaşılabilir olması ve anlatılmak istenen duygunun seyirciye geçmesi açısından önemli bir konudur. Sinema görsel açıdan kurgulanmış tüm varsayımları somut bir şekilde insanlara sunma imkanına sahiptir. Çok sayıda insana ulaşabilen sinema bu noktada çok önemli bir araç durumundadır (Bezci ve Türkkân, 2017, s. 352). Sinema filmlerinde, yaşamdan kesitler, kısıtlı zaman ve mekânlar içinde sıkıştırılıp izleyicilere sunulmaktadır. Böylelikle fiziksel mekân sosyal girdiler ışığında kolayca anlaşılır hale gelmektedir. Bu bakımdan da tasarımcılar için sinema filmleri, kentin kendisi kadar mimarlık ve mekân oluşumunda model rol üstlenmektedir (Kutucu, 2003, s.26). Sinema, gerçekte var olmayan mimarinin kullanıldığı bir ortam olmakla beraber, mevcut mimari ile ilgili de izleyicilerde deneyimsel bir algı bırakabilen metotlara sahip bir sanat dalı olarak düşünülmektedir. Sinematografinin keşfinden günümüze, mimari mekân kavramları çeşitli üsluplar ile sinematik bir anlatım aracı olarak görülmektedir. Sinema dilini oluşturan diğer öğeler ile de doğrudan veya dolaylı olarak etkileşim halinde olan mekân, filmlerde görsel yapının merkezi, temel unsuru olarak yer almaktadır. Sinema mekânın fiziksel öğelerinin, mekânın ideolojisi ile bütünleşip algısal anlamda istenilen mesajın verilmesi ve yorumlanması ile mekâna kimlik katmaktadır. Mekân, sinema ve mimarlık arasında var olan ilişki arasında en etkili kavram olarak yer almaktadır. Bu ilişki, sinemanın mimarlık ile olan en somut, en sıkı bağı olarak yorumlanmaktadır (Ersoy, 2010, s.14-15). Sinema daha önce gidilmeyen yerleri deneyimleme fırsatı sunmakta, bu yönüyle mimari kültüre ve eğitime katkı sağlamakta ve mekânsal tecrübe zenginliği yaratmaktadır. Sinema imgeleri insanların sosyal hayatını etkilemektedir. Filmlerle tanımlanmış zaman ve mekân kavramlarının insan zihnindeki görsel hafıza tarafından tecrübelenmesi ile gerçekleşmektedir (Beşışık, 2013, s.13).

1980'lerden bu yana değişim ve gelişim gösteren Cyberpunk türü olası gelecek senaryoları üzerinde örnekler vermektedir. Bu yapıtlarda çoğunlukla gelecekteki sorunlar ele alınmaktadır. Ülkelerin yönetim şekilleri, insanların çalışma sistemleri, yeni iş alanları, kaos ve karmaşanın hâkim olduğu bu senaryolarda teknolojinin geldiği nokta gösterilmektedir. İnsan-makine birleşimleri (cyborg), yapay zekâ, robotlaşma, hastalıklara ve zayıflıklara karşı direnç, transhümanizm gibi kavramlar göze çarpmaktadır. Böylesine bir gelecekte göz ardı edilmemesi gereken konulardan biri de iç mekân tasarımı ve mobilya tasarımıdır. Teknolojinin direkt olarak mekânlarla ve mobilyalarla iç içe olması önlenemez bir gerçektir.

Bu çalışmada bilimsel araştırma yöntemlerinden niteliksel yöntem grubuna dahil olan bağıntısal araştırma modeli ve gömülü teori modeli üzerinde durularak araştırmalar gerçekleştirilmiştir. 50 adet Cyberpunk temalı film örnek olarak gösterilmiş ve aralarından 3 adet film, incelenmesi açısından içerdiği iç mekân ve mobilya verileri, günümüz teknolojisine benzerlikleri ve gerçekleşme ihtimali daha yüksek teknolojileri barındırmalarından dolayı tercih edilmiştir. Bu filmler birden çok defa izlenerek,

görsel göstergebilim metodu ile incelenmiş, iç mekân ve mobilyalar üzerinden analizler yapılmıştır. Bu filmlerin incelenip birbirleriyle ve mevcut yaşam mekânlarıyla karşılaştırılmasının yapılması ve elde edilen bulgular doğrultusunda bu mekân özelliklerinin kullanımı ile gerçek mekân tasarımlarının yapılabilmesi hedeflenmiştir.

1. Cyberpunk Kavramı

Cyberpunk sözcüğü ilk olarak 1983 yılında ‘‘Amazing Science Fictions Stories’’ adlı dergide yayınlanan ve Bruce Bethke tarafından yazılan ‘‘Cyberpunk’’ adlı kısa öyküde kullanılmıştır. Cybernetics ve punk sözcüklerinin birleşimi ile ortaya çıkmış bir sözcüktür (Ersümer, 2013, s.17). Cyberpunk teknolojinin hat safhaya ulaştığı, yapay zekanın insan zekasına eş değer konuma geldiği, makine-insan birleşimlerinin yaşandığı, transhümanizmin benimsendiği, karanlık ve kaos içeren bir geleceğin tasvir edildiği bir bilim kurgu dalı olarak tanımlanmaktadır. Bilim kurgu henüz gerçekleşmiş veya gerçekleşmemiş bütün zaman dilimleri ile ilgili öngörü ve varsayımlara dayalı, teknolojik gelişmeler doğrultusunda kurguyla oluşturulan yazım ve sinema türüdür (Bağcıvan ve Durmuş, 2019, s. 303). Cyberpunk ise, bazı yazar, senarist, yönetmen ve sinemacılara göre bilim kurgunun alt dalı olarak görülürken, bazılarına göre ise bilim kurgu kadar geniş ve kapsamlı bir türdür. Cyberpunk sözcüğünü oluşturan cybernetics, bir sistem olarak canlılarda ve makinelerde, iç ve dış bilgi alışverişini kontrol, denetim ve yönetim bilimine verilen addır (Ersümer, 2013, s.17). Punk ise 1970’lerde ekonomik krizin görüldüğü İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Punk kişiler toplumun geleneksel tabularına karşı çıkmış, alışlagelmiş ahlaki değerleri kabul etmemiş gençlerdir. Bu hareketi savunanların gelecekte umutları yoktu ve ‘‘Gelecek Yok’’ (No Future) sloganına sahiplerdi. Punk’ın barındırdığı temel unsurlar nihilizm, yabancılaşma, yok olma arzusu, teslimiyet, isyan, grotesk olana merak duyma, müstehcenlik, uyuşturucular ve argo olarak sıralanmaktadır. Punk görsel olarak itici ve tuhaf olmayı içermektedir. Punkların bir diğer sloganı olan ‘‘Kendi İşini Kendin Yap’’ (Do-It-Yourself) tavrı ise Cyberpunk türündeki bilgisayar korsanlarının tavırları ile benzerlikler göstermektedir (Ersümer, 2013, s. 41-42).

Cyberpunk sözcüğündeki ‘‘cyber’’ bileşeni, uzaygemileri ve robotlardan daha çok sibernetik üzerine vurgu yapmaktadır. ‘‘Punk’’ bileşeni ise sokak ve kent kültüründeki çüretkâr tavıra atıflarda bulunmaktadır. Cyberpunkta karakterler toplumun sınırında konumlanmış kişilerdir ve, uyumsuzlar, dışlanmışlar, psikopatlar olarak kabul görürler. Cyberpunk, ilk olarak William Gibson’ın Neuromancer romanında yer almış bir kavram olan siberuzay düşüncesinin kapsamlı bir biçimde uygulandığı bir gelecek önermesi sunmaktadır (Cavallaro, 2000, s.14).

Cyberpunk, 1970’li yıllarda sanayi sonrası modernleşmiş toplumlarda yaşanmış temel değişiklikleri yansıtır niteliktedir. Dönemin sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve özellikle teknolojik gelişmeleri ile beslenir ve yakın zamanlı gelecek için öngörülerde bulunur (Ayyıldız ve Müştak, 2016, s. 130-131). Fakat Cyberpunk türü teknolojiyi kararlı bir düzeyde kullanarak ilerlese de tam olarak bekleneni verememiştir. 80’li yıllar bu türün ön plana çıktığı bir dönemdi ve bu dönemde dünyaca ünlenecek birçok yazılı eser ve filmler üretilmiştir. Yeni ve çağdaş olan bu tarz zamanla birlikte çokça değişim ve gelişim göstermiştir. Neredeyse tüm Cyberpunk türünde eserlerde çöküş ve istila insanlar tarafından değil; dışarıdan gerçekleşmektedir. İnsanoğlundan daha üstün bir varlık yaratma arzusunda olan ülkeler ve çok uluslu kapitalizm bunlara sebep olmaktadır. Amerikalı bilim kurgu yazarı Bruce Sterling’e göre, Cyberpunk türünde eserlerde bedenlerin saldırıya uğraması ve zihnin saldırıya uğraması istila olarak görülmektedir. Bedenin istila teması: protez organlar, kozmetik cerrahi, vücuda yerleştirilen devreler ve genetik değişimler olarak yer bulurken, zihnin istilası: yapay zekâ, nörokimya ve beyin bilgisayar ara yüzleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Ersümer, 2013, s. 53; Ayyıldız ve Müştak, 2016, s. 131). William Gibson’ın kaleme aldığı Neuromancer (1984) ve 1982 yılında Ridley Scout’ın yönetmenliğini yaptığı Blade Runner filmi bu türün başyapıtları olarak gösterilmektedir. Bulunduğu dönemin teknolojik gelişmeleri doğrultusunda 1980’lerden günümüze birçok film yapılmış ve bu filmler teknolojik ve görsel açıdan gelişim göstermiştir.

2. Bilim Kurgu, Cyberpunk ve Sinema

Bilim kurgu; gelecek ile ilgili olayları, güncel koşullarda ulaşılamayan teknolojiyi, sanat ve bilim ile harmanlayarak tasvir edilen gelecek öngörülerini olarak tanımlanabilmektedir. Bilim kurgu türünün yaratıcısı olarak görülen Hugo Gernsback’e göre bilim kurgu kavramı, ‘bilimsel olgular ve kehanetlerle

karşılaşmış, düşsel, sürükleyici bir öykünün tanımını yapmaktadır.’ (Sevin, 2018, s.13). Geleceğe dayalı varsayımlar ile bilim kurgu filmleri, izleyiciye zaman içerisindeki deneyimlerinin ötesinde farklı fikirler sunarken, teknoloji ve bilim alanındaki gelişmelere de ışık tutmaktadır. Bilim kurgu genelde günümüz koşullarını referans alarak geleceğe dair sağlam temelleri olan varsayımlarda bulunarak, gelecek dünya düzenleri ile ilgili zemin hazırlar. Robotlar, androidler, yapay zekâ, uzay, cyborglar bilim kurgunun barındırdığı temel unsurlardandır. Eserlerde zaman zaman robotların bağımsızlığı ile insanlığın sonu, hastalıklara çözüm, insanların makineleşmesi gibi transhümanist düşünceler, uzay yolculukları gibi konular ele alınmaktadır. Bilim kurgu, bireylerin birbirleriyle, teknolojiyle, toplumla ve çevreyle etkileşimleri üzerinde düşüncelere sebep olmamızı sağlar. Günümüz ve gelecek ile bir bağlantı kurarken, yapılan seçimlerin ve etkileşimlerin geleceği üretmeye, yol çizmeye katkıda bulunan farklı yolları düşünmeye teşvik eder (Bezvi ve Dündar Türkkan, s. 354). Bilim kurgu eserlerinde yer alan nesnelere ve tüm tasarımlar konsept tasarım olarak tanımlanır. Bu tasarımlar zihinde kavranan ve zihinde tasarlanan genel tasarımlardır. Sinemada bu tasarımların işlevinin simülasyonları izlenmektedir. Görsel sanatlarla göre sinemada, bu tasarımların işlevi konusunda daha fazla fikir sahibi olunmaktadır. İşlevi yerine getirilemediği için bu tasarımlar, konsept tasarım olarak kalmaya devam eder (Bağcıvan ve Durmuş, 2019, s. 310).

Cyberpunk ise kimi yazar, yönetmen ve eleştirmenlere göre bilim kurgunun alt dalı olarak görülürken, bazı kesimlere göre bilim kurgu kadar geniş ve kapsamlı bir türdür. Cyberpunk türünün erken dönem bilimkurgu geleneklerinden en önemli farkı olarak, teknolojinin naif bir şekilde mitleştirilmesine karşın distopik bir şekilde gelişen teknolojinin gelecek varsayımlarında kararsız bir hale bürüneceği, bunun da toplum ve birey üzerinde çok ciddi sonuçlara yol açacağı yaklaşımıdır (Bağcıvan ve Durmuş, 2019, s. 312). Transhümanizm, insanın mevcut özelliklerinin ve potansiyellerinin güncel bilimsel ve teknolojik imkanlar aracılığıyla değiştirilip geliştirilmesi ve tüm insanların buna erişebilir duruma getirilmesi olarak açıklanmaktadır (Uğur, 2018, s. 59-60). Cyberpunk türünde zaman, yüksek teknolojiye sahip makinelerle birlikte hareket etme zamanı olduğundan, savaş yine makineler aracılığı ile veya onlarla bütünleşerek yapılmaktadır. Eserlerde yer alan kahramanlar sokak tarzı ve sert konuşan genç kahramanlardır. Vücutlarına çeşitli makineler, implantlar ve protezler monte edilmiştir veya olağandışı iletişim yeteneklerine sahiptirler (Ersümer, 2013, s. 28; Sevin, 2018, s. 39). Cyberpunk varlıkları olağandan farklı ve yanlış bir düzen içinde yaşamaya mahkûm eder ve insanları makineye, makine ve androidleri ise insana dönüştürme kaygısı taşır. İnsan yaşamının robotlaşması ve dijitalleşmesi ile androidler, cyborglar gibi makinelerin insanlaşması üzerinde durur (Başaran, 2007, s. 25). Bazı eserlerde insanlar gibi düşünen, insanlardan daha insan olabilen androidler yer alırken, bazı eserlerde insanların makineleşmesi söz konusudur. Kapitalizm ve teknoloji devi şirketlerin, insandan daha güçlü bir form arzulanması sonucunda androidler ve transhümanizm gelişmektedir. Tablo1’de Cyberpunk türünde filmlerin kronolojik olarak sıralaması yer almaktadır.

Tablo 1. Cyberpunk Türünde Filmler

TARİH	FİLM	YÖNETMEN
1982	Blade Runner	Ridley Scott
	Burst City	Gakuryū Ishii
1984	Terminator	James Cameron
1987	Robocop	Paul Verhoeven
	Meikyū Monogatari	Katsuhiro Otomo, Yoshiaki Kawajiri, Rintaro
1988	Akira	Katsuhiro Otomo
1989	Tetsuo	Shinya Tsukamoto
1990	Total Recall	Paul Verhoeven
	Megaville	Peter Lehner
	Hardware	Richard Stanley
	Circuitry Man	Steven & Robert Lovy
	Cyber City Oedo 808	Yoshiaki Kawajiri
	Robocop 2	Irvin Kershner
1991	Terminator 2: Judgment Day	James Cameron
1992	The Lawnowner Man	Brett Leonard

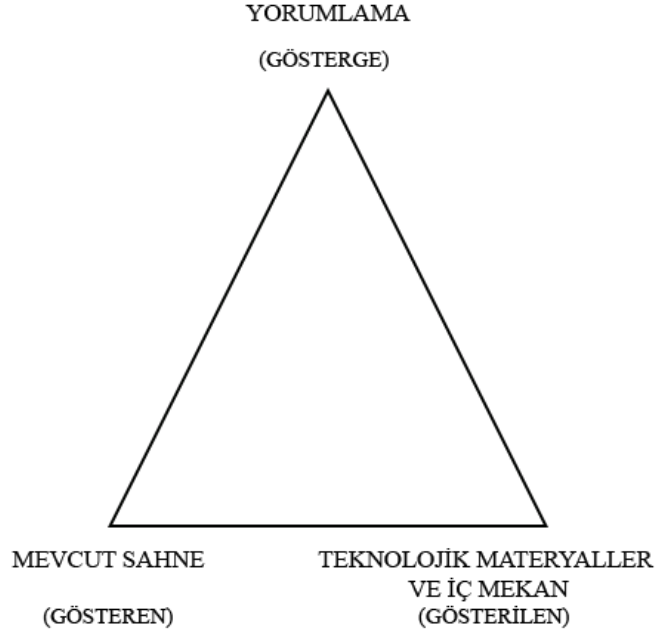
	Nemesis	Albert Pyun
1993	Robocop 3	Fred Dekker
1995	Judge Dredd	Danny Cannon
	Johnny Mnemonic	Robert Longo
	Strange Days	Kathryn Bigelow
1997	Nirvana	Gabriele Salvatores
1998	New Rose Hotel	Abel Ferrara
1999	Matrix	Lana & Lilly Wachowski
	Existenz	David Cronenberg
2001	Avalon	Mamoru Oshii
2002	Minority Report	Steven Spielberg
2003	Terminator 3: Rise of the Machines	Jonathan Mostow
	Animatrix	Shinichirō Watanabe, Takeshi Koike, Koji Morimoto, Yoshiaki Kawajiri, Peter Chung, Mahiro Maeda, Andrew R. Jones
	Matrix: Reloaded	Lana & Lilly Wachowski
	Matrix: Revolution	Lana & Lilly Wachowski
	The Gene Generation	Pearry Reginald Teo
2007	Sleep Dealer	Alex Rivera
2009	Hardwired	Ernie Barbarash
	Tetsuo: The Bullet Man	Shinya Tsukamoto
	Terminator: Salvation	McGinty Nichol
2010	Repo Men	Miguel Sapochnik
	Tren: Legacy	Joseph Kosinski
2012	Judge Dredd	Pete Travis
	Total Recall	Len Wiseman
2013	The Zero Theorem	Terry Gilliam
	Elysium	Neill Blomkamp
2014	Robocop	José Padilha
2015	Terminator: Genisys	Alan Taylor
2017	Blade Runner 2049	Denis Villeneuve
	Ghost in the Shell	Rupert Sanders
2018	Upgrade	Leigh Whannell
	Ready Player One	Steven Spielberg
	Mute	Duncan Jones
2019	Alita: Battle Angel	Robert Rodriguez
	Terminator: Dark Fate	Tim Miller

Film listesi www.imdb.com adlı internet sitesinden oluşturulmuştur.

3. Cyberpunk Temalı Filmlerin İncelenmesi

Tablo-1’de yer alan Cyberpunk temalı filmler arasından Blade Runner 2049, Ghost in the Shell ve Upgrade filmleri incelenmek üzere seçilmiştir. Bu filmler yakın dönemde vizyona girmiş olmaları, eşsiz görsel efektler barındırmaları, özel sahne tasarımlarına sahip olmaları ve günümüz teknolojisine benzerliklerinden dolayı seçilmiştir. Diğer filmlere oranla içerdikleri mekânlar, teknolojik nesnelere günümüze yakın ve gelecek için daha olası tasarımları barındırmaktadır. Filmler göstergebilim metodu ile incelenmiş, kronolojik sıraya göre düzenlenmiştir.

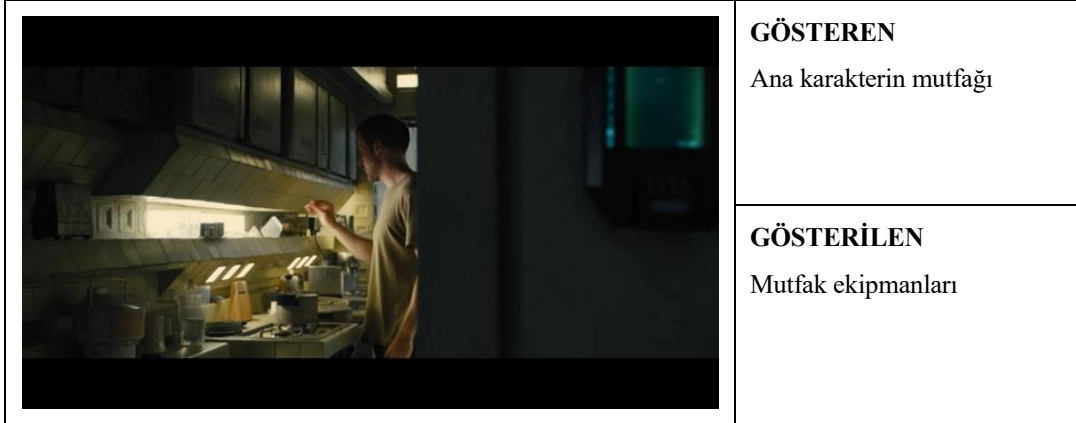
Amerikalı filozof Charles Sanders Peirce’e göre göstergebilim ya da diğer adıyla semiyotik metodu kullanılırken üç ana parametre bulunmaktadır. Bunlar; Gösteren, Gösterilen ve Gösterge olarak sıralanmaktadır. Bu üç parametre yaygın olarak bir üçgen şeklinde şemalanmaktadır. Şekil 1’de yer alan üçgen şema bu çalışmaya göre uyarlanmıştır.

Şekil 1. Göstergibilim şemasının çalışmaya uyarlanmış hali.

3.1. Blade Runner 2049 Filmi (2017)

Cyberpunk türünün başyapıtları arasında gösterilen 1982 yapımı “Blade Runner” filminin devam niteliğinde olan “Blade Runner 2049” filmi 2017 yılında vizyona girmiştir. Filmde ana karakter K, ilk filmdeki gibi toplum dışı kalmış Replikantları öldürmek ile görevlidir. İlk filmin devamında Replikantların bir isyan başlatması ve üretici olan Tyrell şirketinin batmasının ardından, Wallace şirketi yapay tarım ile insanlığı kurtarıırken, tamamen itaat eden Replikantları da üretmeye başlamıştır.

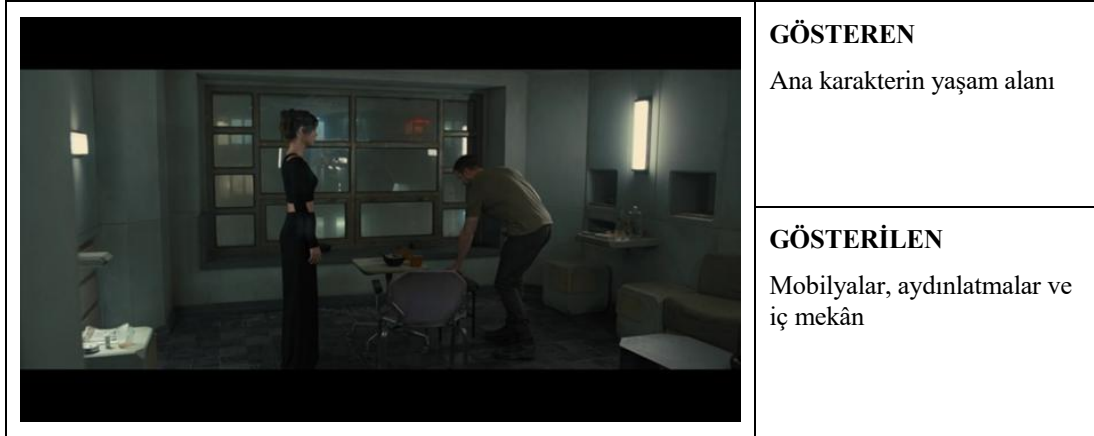

Resim 1. Ana Karakterin Mutfağı.

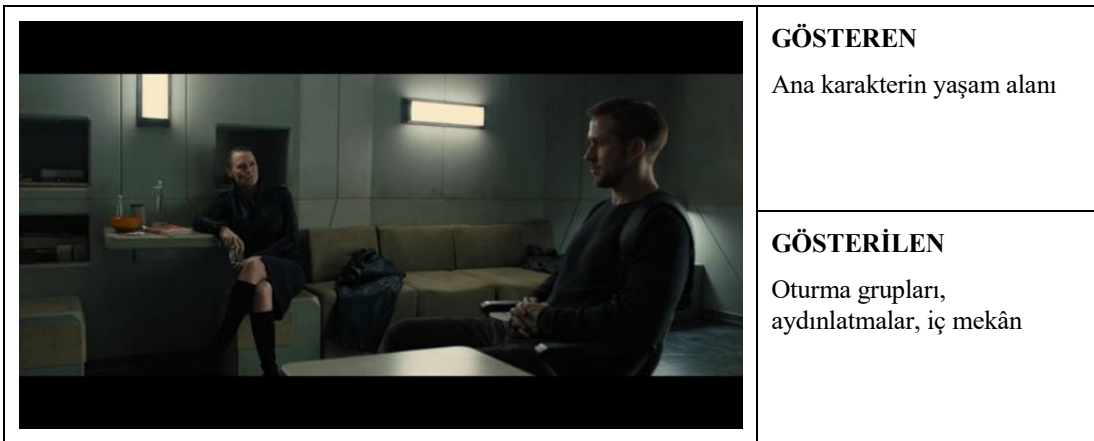

Resim 2. Ana Karakterin Mutfağı.

Resim 1 ve Resim 2’de ana karakterin mutfağı (gösteren) görülmektedir. Geleneksel tarzda mutfak dolapları yerine metal kutularda depolama birimleri kullanılmaktadır. Karşılıklı olarak konumlanmış tezgahlar, çalışma alanını oldukça daraltmaktadır. Mutfak dolabı olarak kullanılan metal kutular, mutfağın dar bir alana sahip olması insanların düşük yaşam kalitesine sahip olduklarını göstermektedir (gösterge). Filmde görülen mutfak elemanlarından ocak, eviye günümüz çizgisinde ve işlevde düşünülmüştür. Teknolojinin distopik bir boyutta geliştiği bu gelecekte, mutfak ekipmanlarının (gösterilen) günümüz çizgisinde olması alt tabaka insanların teknolojiye kolayca erişemeyeceğinin bir göstergesidir. Aydınlatmalar bölgesel olarak sınırlandırılmış ve beyaz ışık kullanılmıştır. Büyük bir pencereden şehrin karanlık, kasvetli gözüken havası, iç mekânda da yetersiz aydınlatmalar ve beyaz ışıklar ile desteklenmektedir.

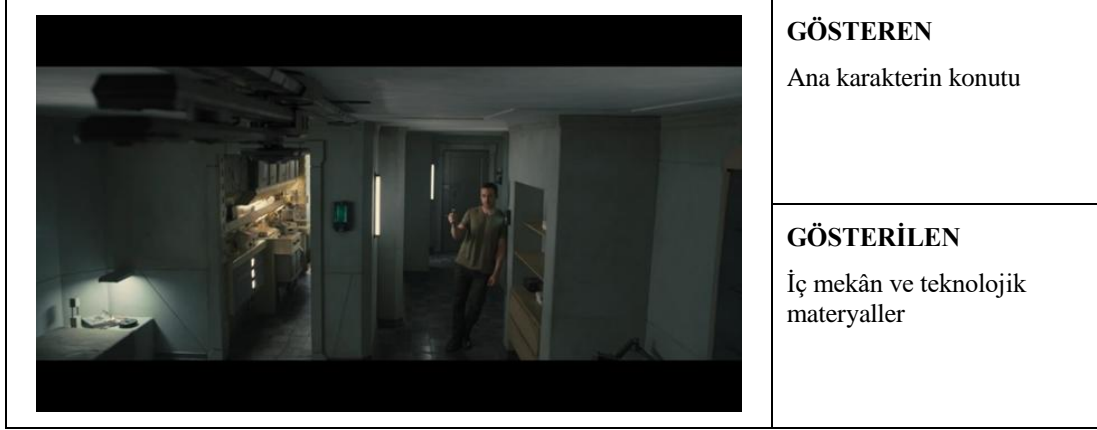

Resim 3. Ana Karakterin Yaşam Alanı.

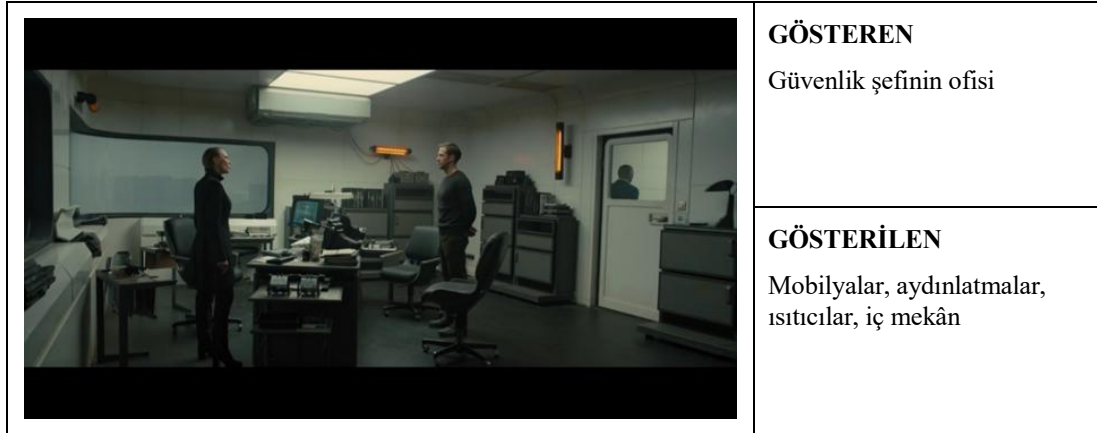
Resim 4. Ana Karakterin Yaşam Alanı.

Resim 3 ve Resim 4 ana karakterin yaşam alanını (gösteren) göstermektedir. Mekân işleve yönelik olarak kısıtlı bir alana sahiptir. Mobilya sayısı olabildiğince az tutulmuştur. Minimal tarzda bir düzen mevcuttur. Depolama olarak kullanılan nişler, duvara sabit bir masa ve oturma elemanları, küçük boyutlarda bir masa ve oturma elemanı mevcuttur. Bu mobilyalar (gösterilen) süsten uzak, teknolojik işlevleri bulunmayan günümüz mobilyalarıyla benzerlik göstermektedir. Mekânın doğal ışık alması için büyük bir pencere konumlandırılmıştır. Mekânda soğuk bir izlenim yaratmak amacıyla soğuk renkler ve gri tonları kullanılmış, beyaz ışık ile bu düşünce desteklenmiştir. Alt tabaka insanların iç mekân tasarımına özen göstermediği, oldukça kısıtlı mekânlarda hayatlarını sürdürdükleri görülmektedir (gösterge).

Resim 5. Geniş Açık Mutfak ve Giriş Kapısı.

Resim 5'te yer alan (gösteren) görsel, mekândaki genel tasarım anlayışını daha iyi görmemize olanak sağlamaktadır. Konutun kısıtlı alana sahip olduğu görülmektedir. Mekândaki soğuk ve tekdüzelik algısı, plan yapısında bulunan girinti ve çıkıntılarla eşitlenmektedir. Mutfak kapısının yanında bulunan akıllı kumanda merkezi ve tavanda bulunan hologram cihazı mekânda gelişmiş teknolojinin örneklerini (gösterilen) sunmaktadır. Gelecek yıllarda teknolojinin bu çizgide gelişimi, insan hayatının her alanında yer bulacağı bir gösterge niteliği taşımaktadır.

Resim 6. Güvenlik Şefinin Ofisi.

Resim 6'da yer alan görsel (gösteren) güvenlik şefinin ofisine aittir. Ana karakterin güvenlik şefinin karşısında duruşu hiyerarşinin güçlü olduğunun bir göstergesidir. Konutla aynı renk paletine sahip bu ofiste gri tonları kullanılmıştır. 2049 yılında geçen filmde, tüm insanların yüksek teknolojiye sahip olamadığı duvarlardaki ısıtıcılardan (gösterilen) anlaşılabilir. İnsanların kötü koşullarda çalıştığı belirtilmiştir (gösterge). Günümüzde kullanılan ısıtıcılarla aynı düzeydedirler. Minimalist mobilya tasarımlarının hâkim olduğu ofiste beyaz ışık ile soğuk bir izlenim yaratılmıştır.

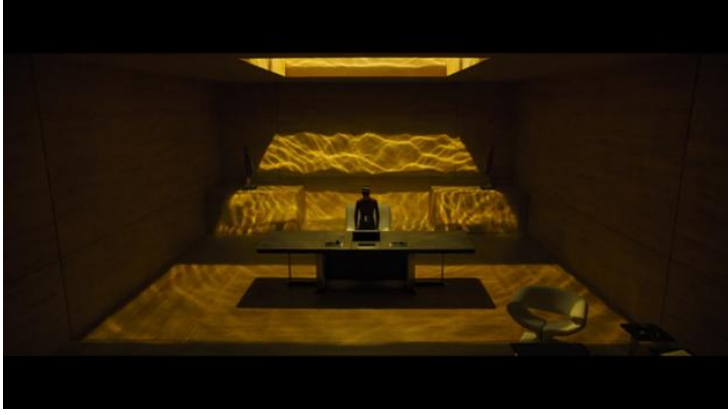
Resim 7. Veri Kütüphanesi Karşılama Alanı

Resim 7 ve Resim 8’de yer alan görseller, insanlara ait birtakım verilerin yer aldığı bir veri kütüphanesini (gösteren) göstermektedir. İnsanlardan gizli saklı işler yapan bir şirkete ait olan bu yapıda giriş alanından itibaren sarı ışık (gösterilen) kullanılmaktadır. Buraya gelen insanın kendini güvende ve sakin hissetmesi için (gösterge) sarı ışıklar oldukça yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Karşılama alanında büyük bir lobi bölümü yer alırken herhangi bir mobilya bulunmamaktadır. Buraya gelenlerin işlerini en kısa sürede halletmeleri düşünüldüğünden (gösterge) mekânların boş bırakıldığı görülmektedir.

Resim 8. Veri Kütüphanesi.

Resim 9’ da bulunan ofis (gösteren) su altında bulunmaktadır. Ofis minimalist bir çizgide düşünülmüş, fütüristik çizgide mobilyalara (gösterilen) sahiptir. Çalışma masasında bulunan ekran gizlenebilmektedir. Burada çeşitli görüşmelerin yapılmasından dolayı, bu mekânda da sarı ışığın egemen olduğunu görmekteyiz. Görüşmeye gelen kişilerin kendilerini huzurlu ve güvenli hissetmeleri için ortamda sıcak bir hava yaratıldığı (gösterge) görülmektedir.

	GÖSTEREN Ofis
	GÖSTERİLEN İç mekân, mobilyalar, aydınlatma

Resim 9. *Su Altında Ofis.*

3.2. Ghost in the Shell Filmi (2017)

2017 yılında vizyona giren film, Masamune Shirow'un mangasından uyarlanmıştır. Filmin konusu yakın bir gelecekte işlenmektedir. Teknoloji büyük bir hızla gelişmiş insan ve yapay zekâ arasındaki farklar giderek silikleşmeye başlamıştır. Teknolojik gelişmeler doğrultusunda insan beyni de yeniden yazılabilir ve hacklenebilir hale gelmiştir. Bir polis biriminin şefi olan Kusanagi bir cyborgtur ve hafızası silinmiştir. Beynine yapılan birkaç programlama dışında tamamen insandır. Vücudu makineler ile geliştirilmiştir. Film, kendini ve varoluşunu sorgulayan Kusanagi'nin bu süreçte yaşadıklarını anlatmaktadır.

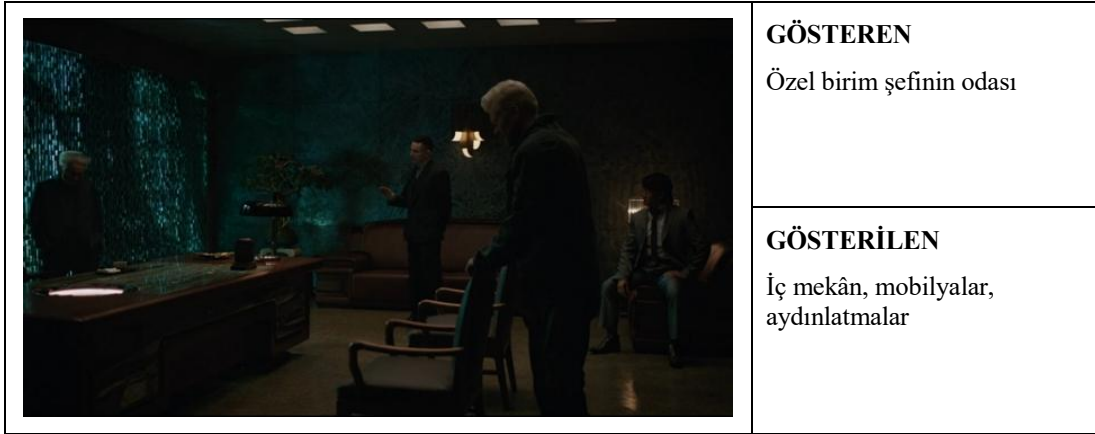
	GÖSTEREN Plazada yer alan toplantı salonu giriş alanı
	GÖSTERİLEN Aydınlatma, iç mekân, kültürel öğeler

Resim 10. *Toplantı Salonu Girişi.*

	GÖSTEREN Toplantı salonu
	GÖSTERİLEN İç mekân, aydınlatma, kültürel öğeler

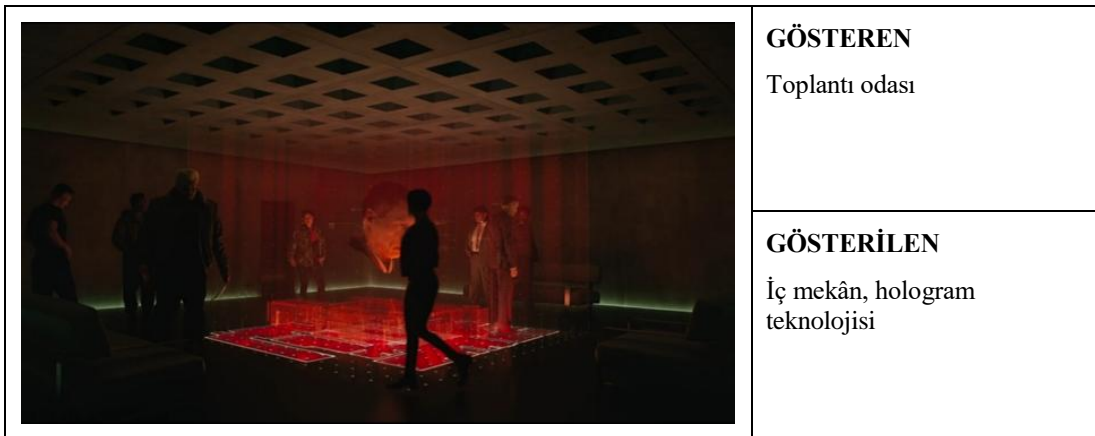
Resim 11. *Toplantı Salonu.*

Resim 10 ve Resim 11’de yer alan sahneler, önemli sayılan yöneticiler ve başkanların toplantı yaptığı bir yapıdır (gösteren). Resim 10’da minimalist mobilyaların kullanıldığı bekleme alanı görülmektedir. Japon kültürünü yansıtan figürler göze çarpmaktadır. Koyu ve soğuk renkler tercih edilirken, aydınlatma olarak zeminde uygulanmış beyaz ışığın kullanıldığı (gösterilen) görülmektedir. Bu veriler doğrultusunda mekânda soğuk, ürpertici, karanlık bir izlenim yaratılmak istenmiştir (gösterge). Büyük bir yapıda yer alan bu toplantı salonu üst tabaka insanların geldiği güvenli bir yapı özelliği taşımaktadır. Resim 11’de büyük bir toplantı masası zemin kotuna oldukça yakın yükseklikte yer almaktadır. Japon kültürüne ait bir şekilde oturma elemanları zemin kotundan alt kotlarda konumlandırıldığı dikkat çekmektedir (gösterilen). Aynı tarzda Japon figürleri, koyu ve soğuk renkler tercih edildiği görülmektedir. Zeminde uygulanan beyaz ışığın yanı sıra, oldukça büyük boyutlarda avizeler ve Japon kültürüne uygun bölgesel aydınlatmalar bu kez sarı ışık olarak yer almaktadır. Mekânda bulunan maskeli robotlar kullanıcılara hizmet etmektedir. Gelecek yıllarda insanların toplantılar için yüksek güvenli mekânlar tercih edecekleri, yapay zekaya sahip robotların kullanılacağı bir gösterge niteliği taşımaktadır.

Resim 12. Birim Şefinin Odası.

Resim 12’de yer alan sahnede özel polis biriminin şefinin odası (gösteren) görülmektedir. Mobilyalar günümüz mobilyalarıyla benzerlik göstermektedir (gösterilen). Ahşap iskelet ve deri kaplama kullanıldığı görülmektedir. Görselde yer alan insanların güvenlik şefi ile bir görüşme halinde olduğu ve gergin bir ortam olduğu görülmektedir. Aydınlatma bölgesel olarak düşünülmüş olup, beyaz ışık çoğunlukta yer almaktadır. Kahverengi ve yeşil renkler ile birlikte mekân soğuk, karanlık ve gizemli görülmektedir. Mekân genel olarak teknolojiden bağımsız, geleneksel bir tarza sahiptir.

Resim 13. Briefing Odası.

Resim13’de görülen polis biriminin briefing odası (gösteren) tamamen karanlık bir oda olarak tasarlanmıştır. Odanın ortasında büyük bir hologram sistemi (gösterilen) mevcuttur. Bu sistem ile görüşmeler, planlar hologram olarak yapılmaktadır. Modern tarzda oturma birimleri mevcut olup; süpürgelikleri çevreleyen neon yeşil aydınlatma göze çarpmaktadır. Toplantıya katılanların ayakta olması, telaş içinde olduklarının bir göstergesidir. Aydınlatmaya sahip olmayan mekân sadece

hologramın ışıkları ile aydınlatılmaktadır. Teknolojinin insan hayatında yeri, gelecek yıllarda özellikle savunma alanlarında oldukça fazla kullanılacağı bir gösterge niteliği taşımaktadır.

	GÖSTEREN Sağlık merkezinde bir oda
	GÖSTERİLEN Aydınlatmalar, teknolojik öğeler

Resim 14. Sağlık Merkezi.

	GÖSTEREN Sağlık merkezinde muayene odası
	GÖSTERİLEN İç mekân, teknolojik öğeler, müdahale alanı

Resim 15. Sağlık Merkezi Muayene Alanı.

	GÖSTEREN Yatak alanı
	GÖSTERİLEN Aydınlatma, yatak alanı, donatılar

Resim 16. Sağlık Çalışanının Yatma Alanı.

Resim 14 ve Resim 15 sağlık merkezini (gösteren) göstermektedir. Resim 14’ te masaya entegre bir hologram cihazı (gösterilen) görülmektedir. Masa üzerinden kontrol edilebilen bu sistem, teknoloji ile mobilyanın bu noktada birleştiğini göstermektedir. Gelişmiş teknolojinin mobilya tasarımına da etki ettiği görülmektedir. Daire formunda beyaz ışıklı aydınlatma göze çarpmaktadır. Resim 15 ana karakterin muayene olduğu sahneden alınmıştır. Muayene koltuğu form olarak günümüzde kullanılanlardan farksızdır. Ancak işlev ve teknolojik değişiklikler (gösterilen) mevcuttur. Mekânda büyük pencereler mevcut olmasına rağmen, mavi ve gri tonları mekânda soğuk ve karanlık bir izlenim yaratmaktadır. Arka planda kuvözün içinde yer alan robot, gelişmiş teknolojinin bir getirisi olan ürperti

ve korku hissini (gösterge) uyandırmaktadır. Pencereden gözükten şehir temasında oldukça yüksek yapılar yer almaktadır.

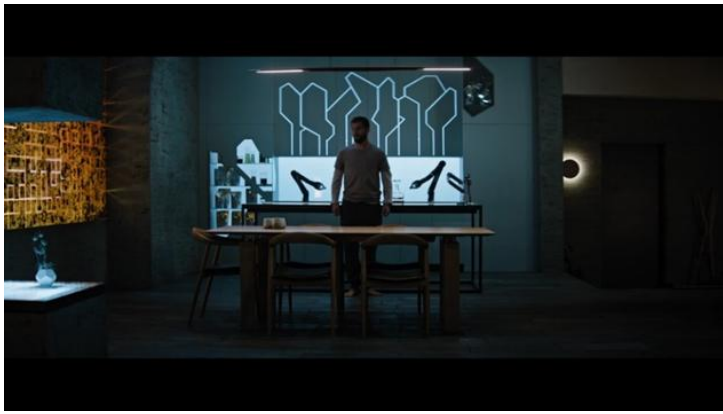
Resim 16 sağlık çalışanının konutunda bulunan yatak alanını (gösteren) göstermektedir. Daire formunda pencere ve aydınlatma Japon kültürünün bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Yatma mekânı olduğu için, dinlendirici, rahatlatıcı etkisi nedeniyle sarı ışık (gösterilen) kullanılmaktadır. Teknolojik kumanda merkezi, soğuk renkler mekâna fütüristik bir izlenim (gösterge) katmaktadır.

3.3.Upgrade Filmi (2018)

Upgrade, bir kaza geçiren ve bu kaza sonrasında belden aşağısı felç kalan ana karakter Grey'in intikamını işleyen bir filmidir. Omurgasına yerleştirilen bir implant ile vücudu fonksiyonlarını geri kazanmaktadır. İmplant yapay zekaya sahip bir canlı konumundadır ve zamanla ana karakterimizin vücudunu kendi kontrolü altına almaktadır. İnsan zekâsı ve yapay zekasının çatışmasının yaşandığı bu film Cyberpunk türüne iyi bir örnek teşkil etmektedir.

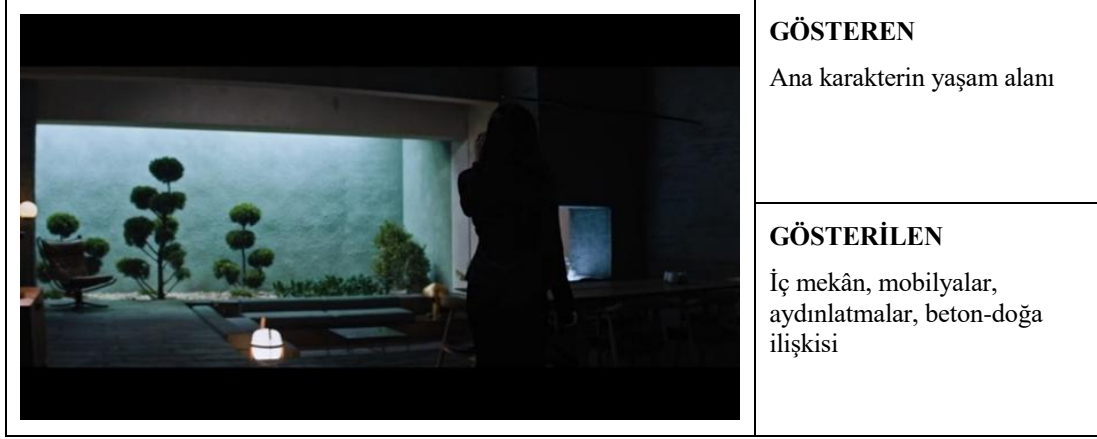
	GÖSTEREN Ana karakterin mutfak alanı
	GÖSTERİLEN Mutfak tezgâhları, aydınlatmalar

Resim 17. Filmin Ana Karakteri Grey'in Mutfağı.

	GÖSTEREN Ana karakterin mutfak alanı
	GÖSTERİLEN Mobilyalar, aydınlatmalar, teknolojik öğeler

Resim 18. Filmin Ana Karakteri Grey'in Değişmiş Mutfağı.

Resim 17 ve Resim 18'de ana karakterin konutundaki mutfak (gösteren) görülmektedir. Resim 17 filmin başlangıcında görünen mutfaktır. Ada mutfak tipinde düzenlenmiş oldukça fütüristik bir çizgiye sahip olan mutfakta ada tezgâhın üstünde iletişim, bilgisayar fonksiyonlu bir dokunmatik ekran entegre (gösterilen) durumdadır. Ana karakterin bu tezgâh alanında mesajlarını okuduğu görülmektedir. Mutfak beyaz renk, beyaz ışık ve brüt beton ile soğuk bir mekân olarak göze çarpmaktadır. Resim 18'de mutfak tezgahına eklenen 3 adet robot kol (gösterilen) görülmektedir. Filmin ilerleyen sahnelerinde değişen mutfakta yer alan bu kollar, felçli olan karakterin yemek, içecek gibi ihtiyaçlarını karşılayan ve ilaçlarını uygulayan robotlardır. Gelişmiş teknolojinin günlük hayatta her alanda karşımıza çıkacağı ve insanların teknoloji ile her noktada kaynaşacağını (gösterge) anlatmaktadır.

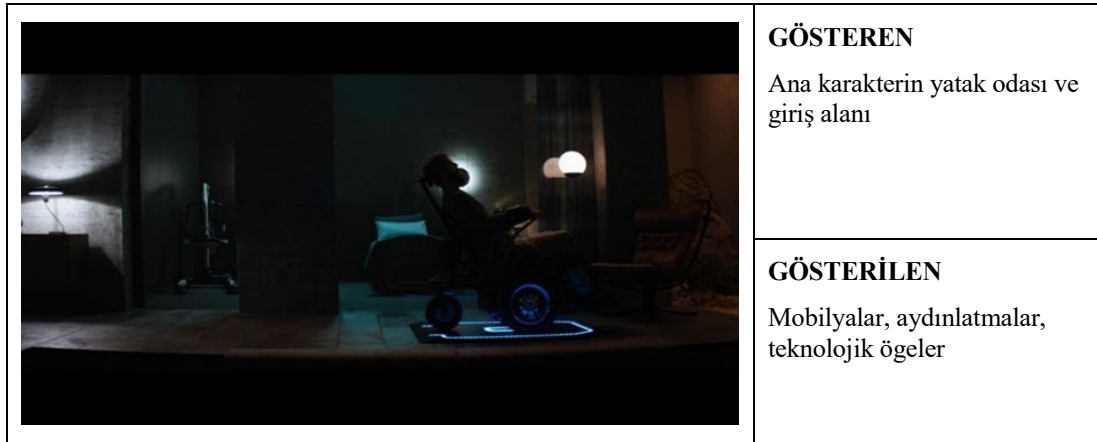

Resim 19. *Filmin Ana Karakteri Grey'in Salonu.*

Resim 20. *Salon ve Mutfak Geniş Açıdan Görülmektedir.*

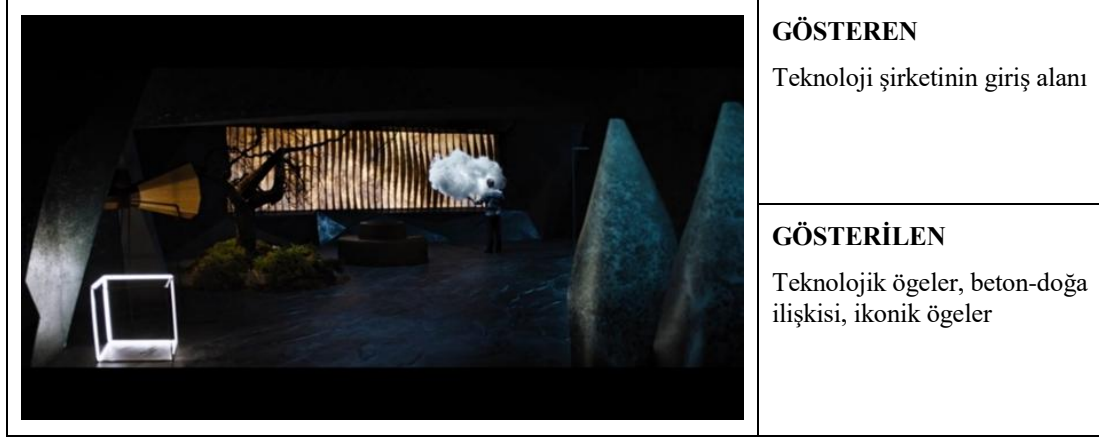
Resim 19 ve Resim 20 ana karakterin evinin salonunu (gösteren) göstermektedir. Salon olarak belirlenen alanda oturma alanının kot farkı ile belirtilmiş olduğu görülmektedir. Günümüzde kullanılan mobilyalara benzer tarzda mobilyalar (gösterilen) mevcuttur. Mekân brüt beton olarak tasvir edilmektedir. Arkada yer alan kış bahçesinde doğanın beton ile uyumu gösterilmektedir. Yaşam koşullarının da değişmesi ile birlikte artan betonarme yapıların doğa ile iç içe yaşaması gerektiğine ve diğer yandan teknoloji ile insanın birlikte yaşamak zorunda olduğuna (gösterge) vurgu yapılmaktadır.

Resim 21. *Yatak Odası ve Girişi.*

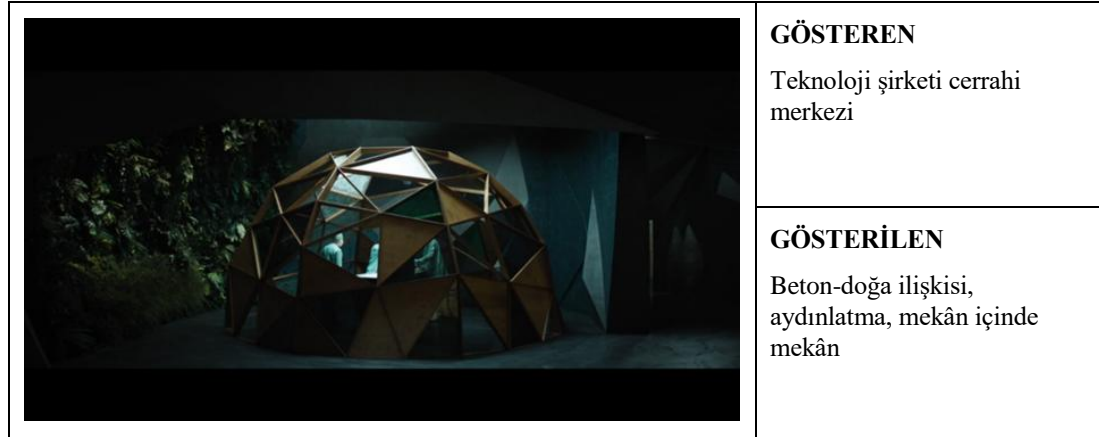
Resim 21 ana karakterin yatak odasının (gösteren) bulunduğu bir sahneden alınmıştır. Yatak odasının önünde zeminde, sandalyesini şarj etmek için bir şarj ünitesi (gösterilen) bulunmaktadır. Brüt beton etkisi beyaz ve bölgesel ışıklarla desteklenmektedir. Mekân tamamen soğuk bir ortam algısı

yaratmaktadır. Mekânın yarattığı bu etkiler ana karakterin yaşadığı yalnızlığı ve öfkeyi de bir anlamda (gösterge) desteklemektedir. Konutta en az sayıda mobilya kullanımı görülmektedir.

Resim 22. Teknoloji Şirketinin Ofisi.

Resim 22’ de yer alan görselde ofisin giriş alanı (gösteren) görülmektedir. Fütüristik çizgide bir tasarım anlayışı mevcuttur. Soyut heykellerin de yer aldığı bu mekân (gösterilen), sahibinin iç dünyasını izleyicilere yansıtmaktadır. Teknolojik nesnelerin yer aldığı görselde beyaz ışık ve sarı ışık kullanılmaktadır. Ofisin içinde doğa ile iç içe olan bahçeler yer (gösterilen) almaktadır.

Resim 23. Teknoloji Şirketi- Cerrahi Merkezi.

Resim 22 ve Resim 23’te yer alan sahneler teknoloji devi olan bir şirketin yer altındaki ofisine (gösteren) aittir. Bu mekânlar brüt betonu, griyi ve tonları kullanmaktadır. Beton ile doğa birleşimini çok iyi bir şekilde anlatmaktadır. Geleceğin dünyasında doğa ile iç içe yaşamak zorunda olunduğunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Beyaz ışıkların çoğunlukta olduğu mekânda sarı ışıklar da (gösterilen) yer almaktadır. Modern mimarinin etkisi altında olduğu görülmektedir. Mekân içinde mekân yaratılmış (gösterilen) ve cerrahi müdahale alanı olarak kullanılmaktadır.

4. Cyberpunk Temalı Gerçek Mekân Örnekleri

Cyberpunk, edebiyat ve sinema başta olmak üzere, illüstrasyon, müzik, video oyunları gibi alanlarda mevcut olmasına rağmen günümüzde tam anlamıyla benimsenmiş konumda değildir. Cyberpunk türünde filmlerde yer alan iç mekânlar ve mimari yapılar fütüristik ve modern çizgide tasarlanmaktadır. Teknolojik öğelerin, neon ışıkların yer aldığı mekânlar bu tür için yeterli bir tasarım anlayışı ortaya koymamaktadır. Belirli karakteristik özellikleri olmasına rağmen hala gelişmekte olan Cyberpunk türü mimari ve iç mekân tasarımında kendine yer edinmemiştir.

Haziran 2018 tarihinde Amerika’da gerçekleşen E3 konferansında tanıtılan ‘‘Cyberpunk 2077’’ isimli oyun büyük ses getirmiştir. Tanıtım ve reklam amacı ile mekân tasarımları yapılmıştır. Oyunu deneme imkânı bulunan bir mekân, bar, toplantı salonu gibi mekânlar tasarlanmıştır.

Resim 24. *Cyberpunk Özellikleri Taşıyan Bar Mekânı.*

Resim 25. *Cyberpunk Özellikleri Taşıyan Ofis Mekânı.*

Resim 26. *Cyberpunk Özellikleri Taşıyan Oyun Alanı.*

Cyberpunk öğeleri barındıran oyunun tanıtımı için tasarlanan bu mekânlarda siyah rengin hâkim olduğu görülmektedir. Cyberpunk türünün yadsınamaz bir gerçeği olarak mor, mavi gibi neon ışıklar yanı sıra mobilyaların modern ve fütüristik çizgide tasarımlara sahip olduğu görülmektedir. Bu mekânlar fuara katılan oyuncu ve temsilcilerin dikkatini çekmek, onlarda bir heyecan yaratmak amacıyla tasarlanmıştır.

Resim 27. Akiba Zettai Ryoiki Kafe.

Japonya Tokyo’da bulunan Akihabara bölgesi, Elektrik Kenti unvanı ile anılmaktadır. Resim 27’de, bu bölgede Mart 2019 yılında açılan bir kafeterya mekânı görülmektedir. Kafeteryanın işletmecisi Yousuke Yamamoto; ‘‘Bu bölgede çok sayıda Cyberpunk türü hayranı mevcut, bu yüzden Blade Runner ve Ghost in the Shell gibi anime filmlerinden ilham aldık.’’ demiştir (‘‘Inside the world’s’’, 2020). Mekânda beyaz renk ve pastel tonlar tercih edilmiş, neon ışıklar, televizyon ekranları yer almaktadır. Cyberpunk türünde müziklerin çaldığı mekânda, minimalist mobilyalar tercih edilmiştir.

Resim 28. Nakagin Kapsül Kulesi.

Resim 28’de görülmekte olan Nakagin Kapsül Kulesi Japonya’nın başkenti olan Tokyo’da yer alan çok amaçlı bir konut yapısıdır. 1972 yılında 30 gün içerisinde inşa edilmiştir. Yapı, devamlı ve pratik kullanıma uygun olarak dünyanın ilk kapsül mimari örneğidir. Yapının mimari özellikleri Cyberpunk türüne bir örnek teşkil etmemektedir. Ancak kapsüllerin asgari alanlara sahip olması, kapsül içindeki mobilyaların işlevleri ve tasarımları Cyberpunk türüne örnek olabilecek şekildedir. Nüfusun ve şehirleşmenin artması, ekonomik nedenler insanları bu mekânlara yöneltmektedir.

5. Bulgular

İncelenen filmler Cyberpunk türüne örnek olarak gösterilecek önemli filmlerdir. Üç film de senaryo, hikâye, karakterlerin iç dünyaları ve toplum düzenleri açısından Cyberpunk türünde gösterilmektedir. Cyberpunk’ın içerdiği teknoloji, yapay zekâ, insan-makine birleşimleri, android robotlar filmlerde mevcuttur. Teknolojinin yarattığı olumsuz etkiler, insanların yaşayışlarında göze çarpmaktadır. Ülkelerin yönetimleri, teknoloji devi şirketlerin çok güçlü konumlarında olmalarından bahsedilmektedir. Filmlerde sokak hayatı, şehirleşme ve yapıların çoğunda yer alan teknolojik reklamlar göze çarpmaktadır.

Cyberpunk türü gelişen teknoloji ile insanların arasındaki uyumu ve bu uyumun bir zorunluluk olduğunu göstermektedir. Filmler genellikle soğuk, karanlık, gizemli ortamlarda geçmektedir ve teknolojinin insan ve toplum üzerinde yarattığı kötü etkileri bu şekilde yansıtmaktadır.

“Blade Runner 2049” filminde hikâye, senaryo, görsel efektler, renkler, ışıklar, teknoloji, yapay zekâ, şehir, sokaklar tamamen Cyberpunk öğeleri içermektedir. İç mekân tasarımı olarak Cyberpunk başlı başına bir akım olarak kullanılmamaktadır. Günümüz akımlarına benzer minimalist, fütürist ve modern tarzda olduğu görülmektedir. Soğuk, kasvetli, korkutucu ve olumsuz bir etki yaratılmak istendiğinden bazı mekânlarda bu etki, soğuk renkler, yetersiz düzeyde beyaz ışıklar, loş mekânlar olarak tasvir edilmiştir. Blade Runner 2049 filminde iç mekânlar bu sebeple Cyberpunk türüne tam olarak uymamaktadır. Mobilyalarda ise tasarım çizgisi olarak modern ve minimalist mobilyalar görülmektedir. Teknoloji ile birleşim gerçekleştirilmeyen, teknolojik nesnelerin mobilyalardan bağımsız olduğu görülmektedir.

“Ghost in the Shell” filminde teknoloji, iç mekân tasarımı ve mobilya tasarımında kısmen yer almaktadır. Mobilyalarda ve mekânlarda çoğunlukla hologram cihazları görülmektedir. Filmde hikâye, görsel efektler, teknoloji, yapay zekâ, şehir ve sokak hayatı Cyberpunk türüne örnek teşkil etmektedir. Genel olarak bu filmde de soğuk, kasvetli iç mekânlar yaratılmış ve teknolojinin insan hayatına olumsuz etkilerinden bahsedilmiştir. Yapılar modern ve fütüristik çizgide tasvir edilmiş, Japon kültürüne ait bazı imgelere yer verilmiştir. İç mekân ve mobilya tasarımları günümüz çizgisinde kurgulanmış ancak teknolojiye de yer verilmiştir. Bu filmde de Cyberpunk iç mekân ve mobilya tasarımında başlı başına bir akım özelliği göstermemektedir. Cyberpunk türün kasvetli, soğuk, karanlık mekânlar yaratarak yansıtılmıştır.

“Upgrade” filmi diğer iki film gibi hikâye, görsel efektler, yapay zekâ, teknoloji gibi konularda Cyberpunk türüne güzel bir örnektir. Modern mimarinin açıkça bir temsili söz konusudur. Beton ve doğanın uyumu, Frank Lloyd Wright etkisini aktarmaktadır. Filmde teknolojinin gelişmesi sonucunda doğa ile bir arada nasıl bir uyum içinde yaşayacağını ve aslında yaşamak zorunda olduğunu göstermektedir. İnsanların teknolojiye uyum sağlamak zorunda olduğunu ama aynı zamanda doğaya da muhtaç olduğunu anlatmaktadır. İç mekânlar diğer filmlerle ortak olarak kasvetli, karanlık ve soğuk olarak tasvir edilmektedir. Mobilyalar modern çizgide ve teknoloji ile birleşme sağlanmış ancak tam anlamıyla Cyberpunk ile bütünleşmemektedir. İncelenen üç filmde de teknoloji, Cyberpunk türüne uygun biçimde kullanılmıştır. Şehir ve sokak hayatı, insanların düşük seviyedeki yaşam kaliteleri, makineleşmenin ve transhümanizmin getirdiği olumsuzluklar ve Punk’ın barındırdığı unsurlara değinilmiş, yüksek yapılar, neon ışıklar göze çarpmaktadır. İç mekân ve mobilya tasarımları günümüz çizgisinde kullanılmıştır. Mobilya ve iç mekânlara eklenen hologram teknolojisi, dokunmatik teknolojik ekranlar tam anlamıyla Cyberpunk türünü yansıtmamaktadır.

Tablo 2. *Filmlerin Özellikleri.*

Özellik	Blade Runner 2049	Ghost in the Shell	Upgrade
B biçim	Modern ve fütüristik yapılar	Modern ve fütüristik yapılar	Modern ve fütüristik yapılar
Renk	Soğuk renkler ve gri ve beyaz tonları	Soğuk renkler, gri ve beyaz tonları	Soğuk renkler, gri ve beyaz tonları
İşık	Bölgesel aydınlatmalar, çoğunlukla beyaz ışık, yer yer sarı ışık kullanımı	Bölgesel aydınlatmalar, çoğunlukla beyaz ışık, yer yer sarı ışık kullanımı	Bölgesel aydınlatmalar, beyaz ışık kullanımı
Mobilya	Minimalist ve modern çizgide, teknoloji ile bütünleşmemiş mobilyalar	Minimalist, modern çizginin yanı sıra klasik tarzda mobilyalar da mevcut. Mobilya teknoloji birleşimi kısmen görülmekte	Minimalist ve modern çizgide, teknoloji ile birleşim oldukça göze çarpmakta

Teknoloji	Yüksek teknolojiye sahip nesnelere, yapay zeka, androidler	Yüksek teknolojiye sahip nesnelere ve mobilyalar, yapay zeka, androidler, transhümanizm	Yüksek teknolojiye sahip nesnelere ve mobilyalar, gelişmiş yapay zeka, akıllı robotlar, transhümanizm
Nesne	Hologram cihazları, akıllı kontrol sistemleri, dronelar	Hologram cihazları, büyük robot makineler, gelişmiş askeri güç	Akıllı araçlar, gelişmiş askeri teknoloji,
Şehir	Yoşlaşmış, karışık ve kalabalık şehirleşme, büyük hologram reklamlar, mor, mavi neon ışıklar	Fütüristik yapılar, kalabalık ve beton yığımları şehirleşme, büyük hologram reklamlar, mor, mavi neon ışıklar	Fütüristik yapılar, kalabalık şehirler, ikonik yapılar, neon ışıklar

Şehir görünümü

6. Sonuç ve Tartışma

Bahsedilen filmler ve günümüzdeki mekân örnekleri incelendiğinde Cyberpunk türünün kısıtlı kaldığı görülmektedir. Filmlerde edebi tür olarak Cyberpunk başarılı bir şekilde yansıtılmıştır. İncelenen üç filmde de ana karakterlerin kendi iç dünyaları ile yaşadıkları zıtlasmalar, çarpışmalar anlatılmaktadır. Ancak teknolojinin hat safhaya ulaştığı bir gelecek tasvirinde mobilya ve iç mekân tasarımı konusuna gereken özveri sağlanmamıştır. Filmler teknolojik gelişmeleri ve buna bağlı olarak toplumların yaşadığı çöküşleri temel almıştır. Kaos, karmaşa, çöküş, istila gibi konuların üstünde durulurken, insanların yaşam kalitesinin düşmesinden bahsedilmiştir. Android robotlar, insan zekasına yetişmiş ve hatta geçmiş olan bir yapay zekâ, transhümanizmi barındıran filmler mobilya ve iç mekân tasarımı konularında yetersiz kalmaktadır. Cyberpunk türünü yansıtmak adına iç mekânlarda, soğuk, beyaz, gri renkler kullanılmış, bölgesel aydınlatmalara ve beyaz ışıklara yer verilmiştir. Öngörülen gelecek ile ilgili, mekân algısı soğuk, kasvetli olarak tasvir edilmesiyle yetinilmiştir. Filmler görsel efekt, hikâyeye ve içerdiği teknolojik gelişmeler ile Cyberpunk türünü yansıtırken, iç mekân ve mobilya tasarımı konusunda günümüz tasarımlarını kullanmıştır.

Örnek olarak verilen gerçek mekânlarda ise filmlerle benzer şekilde tasarımlar yer almaktadır. İç mekânlar günümüz çizgisinde tasarlanmıştır. Mobilyalar ise minimalist ve modern çizgide, günümüz anlayışının ötesine geçebilmiş değildir. Azami sayıda neon ışık kullanımı göze çarpmaktadır.

Filmler ve gerçek mekânların ortak özellikleri konusunda göstergebilim ışığında bir değerlendirme olarak; Cyberpunk türünün yarattığı istila, kaos, çöküş gibi kavramlar, iç mekânlarda yalnızca renkler ve ışıklar ile yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda hala teknoloji ile tam olarak bütünleşmemiş olan Cyberpunk türü, iç mekân ve mobilya tasarımı konusunda da teknoloji ile bütünleşmemiştir. Cyberpunk'ın "Yüksek teknoloji, düşük yaşam kalitesi" mottosu ile, teknolojinin bu yükselişi iç mekân ve mobilya tasarımında da yer almalı ve geleceğin bu karanlık öngörülerini üzerinden yeni bir tasarım üslubu ortaya konmalıdır.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

- 1- Araştırmacıların katkı oranı eşittir.
- 2- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- 3- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur.
- 4- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Altan, İ. (1993). Mimarlıkta mekân kavramı. *Psikoloji Çalışmaları*, 19, 75-88
- Ayyıldız, S. ve Müştak, S. (2016). Sinema-mimarlık arakesitinde cyberpunk (siberpunk) ve ‘Ada’ filmi üzerinden eleştirel bir yaklaşım. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 1(1), 127-142
- Bağcıvan, H. ve Durmuş, M. (2019). Blade runner filminin bilimkurgu tasarım dili açısından görsel analizi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 302-322
- Başaran B. (2007). *Fütürizm’den siber punk’a: yirminci yüzyıl sanatında teknolojinin değişen yansıması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Beşşik, G. (2013). *Sinema ve mimarlıkta mekân kurgusu ve kavrayışı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Bezci, İ. ve Dünder Türkkan, V. (2017). Teknoloji ve mobilya ilişkisinin bilim kurgu filmleri üzerinden incelenmesi. *İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi*, 6(3), 351-359
- Cavallaro, D. (2000). *Cyberpunk and cyberculture*. Londra: The Athlone
- Ersoy, E. (2010). Mimarlık ve sinema etkileşimi bağlamında mekânsal imge kullanımıyla durağan mekânın dinamik mekâna dönüşümü. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Ersümer, O. (2013). *Bilimkurgu sinemasında cyberpunk*. İstanbul: Altıkkırkbeş.
- Inside the world’s first cyber maid cafe: Akiba Zettai Ryoiki A.D. 2045. (2020). 18 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.tokyoweekender.com/2019/06/inside-the-worlds-first-cyber-maid-cafe-akiba-zettai-ryoiki-a-d-2045/> adresinden erişildi.
- Kutucu, S. (2003). Sinemada marjinalite ve mekân, *Ege Mimarlık*, 45, 26-28.
- Özturan, Ö. (2010). Teknolojik gelişmelerin iç mekân biçimlenişine etkisi. *İTÜY, Tasarımda Genç Bakışlar Ulusal Sempozyumu*, 125-135.
- Rasmussen, S. E. (2010). *Yaşayan mimari*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Sevin B. (2018). *Edebiyat, sinema, mekân arasındaki geçişgenlik üzerine bir araştırma: steampunk ve siberpunk’ın farklı tasarım sahalarındaki izdüşümleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Uğur, S. (2018). Transhumanizm ve öğrenmedeki değişim. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 58-74.
- Usta, G. (2020). Mekân ve yer kavramlarının anlamsal açıdan irdelenmesi. *TOJDAC Dergisi*, 10(1), 25-30.

Görsel Kaynakça

- Resim 24.** 16 Mayıs 2020 tarihinde https://www.behance.net/gallery/67329831/Cyberpunk-2077-at-E3?tracking_source=search%7Cproje%20na%20pude%20C5%82ko adresinden erişildi
- Resim 25.** 16 Mayıs 2020 tarihinde https://www.behance.net/gallery/67329831/Cyberpunk-2077-at-E3?tracking_source=search%7Cproje%20na%20pude%20C5%82ko adresinden erişildi.
- Resim 26.** 16 Mayıs 2020 tarihinde https://www.behance.net/gallery/67329831/Cyberpunk-2077-at-E3?tracking_source=search%7Cproje%20na%20pude%20C5%82ko adresinden erişildi.
- Resim 27.** 18 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.tokyoweekender.com/2019/06/inside-the-worlds-first-cyber-maid-cafe-akiba-zettai-ryoiki-a-d-2045/> adresinden erişildi.
- Resim 28.** 20 Mayıs 2020 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/Nakagin_Kapsül_Kulesi ve <https://www.archdaily.com/110745/ad-classics-nakagin-capsule-tower-kisho-kurokawa> adresinden erişildi.

Türkçe Eğitimi ve Çocuk Edebiyatında “Toplumsal Cinsiyet” Üzerine Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Değerlendirilmesi

Arş. Gör. Sevgen Özbaşı^{1*}
Prof. Dr. İhsan Kalenderoğlu²

Geliş tarihi: 27.08.2020
Kabul tarihi: 14.09.2020

Atıf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 84-94
Yıl: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 12%

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹Başkent Üniversitesi, Türkiye,
sozbasi@baskent.edu.tr,
ORCID ID 0000-0003-4406-675X

²Gazi Üniversitesi, Türkiye,
kihsan@gazi.edu.tr,
ORCID ID 0000-0003-2441-5932

* Sorumlu yazar

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Türkçe eğitimi ve çocuk edebiyatı alanında yapılmış lisansüstü tezleri yıl, tür, alan ve kullanılan yöntem bakımından incelemektir. Çalışma, tarama modelinde betimsel bir araştırmadır ve veriler 2000-2020 yıllarında yapılmış lisansüstü tezlerle sınırlıdır. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yapılan taramada kavram olarak “toplumsal cinsiyet”; konu olarak “Türk Dili ve Edebiyatı” ile “Eğitim ve Öğretim” ifadeleri kullanılmıştır. Tarama sonucunda “Türk Dili ve Edebiyatı” alanından 43, “Eğitim ve Öğretim” alanından 51 olmak üzere toplam 94 tez belirlenmiştir. Bu tezlerin yıl, tür, alan ve kullanılan yöntemlere göre dağılımları yapılmıştır. “Eğitim ve Öğretim” olarak dizinlenen tezler arasında “Türkçe Eğitimi” alanındaki 7 tez; “Türk Dili ve Edebiyatı” olarak dizinlenen tezlerin içinden de “Çocuk Edebiyatı” kapsamındaki 13 tez ayrılarak konu bakımından ayrıca ele alınmıştır. Sonuç olarak Türk dili ve edebiyatı, çocuk edebiyatı ve Türkçe eğitimi alanlarında disiplinler arası yaklaşımla “toplumsal cinsiyet” kavramını ele alarak yazılmış tezlerin son yıllarda belirgin bir biçimde arttığı; söz konusu alanlarda belirlenen 50 tezden 41’inin yüksek lisans düzeyinde olduğu; tezlerden 1’i dışında diğerlerinin betimsel nitelik taşıdığı; çalışma konusu olarak da tezlerin önemli kısmını yazınsal yapıtlarda ya da metinlerdeki toplumsal cinsiyet rollerini belirlemeye yönelik olduğu bulgularına ulaşılmış; bulgulardan hareketle bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkçe eğitimi, çocuk edebiyatı, toplumsal cinsiyet, lisansüstü tezler.

An Analysis of Postgraduate Theses on “Gender” in Turkish Education and Children’s Literature

Res. Assist. Sevgen Özbaşı^{1*}
Prof. Dr. İhsan Kalenderoğlu²

First received: 27.08.2020
Accepted: 14.09.2020

Citation:
IBAD Journal of Social Sciences
Issue: Special Issue **Pages:** 84-94
Year: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 12%

¹Başkent University, Turkey,
sozbasi@baskent.edu.tr,
ORCID ID 0000-0003-4406-675X

²Gazi University, Turkey,
kihsan@gazi.edu.tr,
ORCID ID 0000-0003-2441-5932

* Corresponding Author

ABSTRACT

The aim of this study, which deals with postgraduate theses in the field of Turkish education and children’s literature in the years between 2000-2020, is to evaluate theses by classifying the year, type, field and method used in them. The study is a descriptive research in the type of survey model. The data were obtained from Higher Education System’s (YOK) National Thesis Center database. The concept level scanning was performed by using the keyword “gender” and the subject level scanning was done by using the keywords “Turkish language and literature” and “education and training”. As a result of scanning, 94 theses were determined. 43 of them are in the field of “Turkish language and literature” and 51 of them are in the field of “education and training”. These theses were distributed according to the year, type, area and method used. Among the theses listed as “education and training” 7 theses on “Turkish education” were separated and discussed in term of subject while 13 theses, selected out of the theses on “Turkish language and literature” with the scope of “children’s literature”, were discussed in terms of their subject. The result of the study has showed that the theses written in the fields of Turkish language and literature, children’s literature and Turkish education by considering the concept of gender with an interdisciplinary approach have increased significantly in recent years. In addition, it has been observed that 41 of the 50 theses determined in the subject fields were master’s theses. Except for one of the theses, the results have indicated that these theses have descriptive quality. Moreover, it has been found that the major part of theses is to determine gender roles in literary works or texts. Based on these findings, some suggestions have been proposed.

Keywords: Turkish education, children’s literature, gender, postgraduate theses.

GİRİŞ

Cinsiyet, kadın veya erkek olmanın biyolojik yönünü; *toplumsal cinsiyet* ise kadın veya erkek olmaya toplum ve kültürün yüklediği anlam ve beklentileri ifade etmektedir. *Cinsiyet* değişmeyen ve doğal olandır; ancak *toplumsal cinsiyet* zamana, kültüre, aileye göre değişebilir. Dolayısıyla *cinsiyet* terimi biyolojik, *toplumsal cinsiyet* terimi ise kültürel bir yapıya karşılık gelmektedir (Dökmen, 2004). Toplumsal cinsiyet, toplumsal olarak kurulmakta; kadın ile erkeğin sosyal statüsü ve toplumsal rollerini belirlemektedir. Bu kapsam içinde kadın ve erkeğin özel ya da sosyal alanda ne oranda yer alacağı, toplumsal yaşamda nerede duracağı ve nasıl davranacağı gibi durumlar toplumsal cinsiyete göre biçimlenmektedir.

Marshall'ın (1999, s. 98) *Sosyoloji Sözlüğü*'nde toplumsal cinsiyet terimini sosyolojiye kazandıran Ann Oakley, “cinsiyet” kavramının biyolojik erkek - kadın ayrımı anlamına gelirken; “toplumsal cinsiyet”in erkeklik ve kadınlık arasındaki toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yaptığını belirtmiştir. Ayrıca toplumsal cinsiyetin kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıklarının toplumsal düzlemdeki yönlerine dikkat çekmiştir.

1970'li yıllarda toplumsal cinsiyetin varlığını; başka bir ifadeyle kadınlarla erkekler arasındaki farklılıkların yalnızca biyolojik farklılıklarla açıklanmayacağını; erkeklik ve kadınlıkla ilgili kültürel açıdan hâkim düşüncelerin gerçekliğe yaklaşık olarak denk gelen stereotiplerin temsili olduklarını kanıtlamaya yönelik sosyolojik çabalar vardır. Bu çalışmalar, toplumsal cinsiyetle ilgili düşünceler ve erkeklerle kadınların rolleri söz konusu olduğunda çeşitli kültürler arasında büyük değişiklikler bulunduğunu ortaya çıkarmıştır. Yapısal düzeydeki bazı araştırmalar, ev içindeki eşitsiz işbölümü, iş türleri, işte yükselme olanakları gibi durumların belirlenmesinde cinsiyetin önemli rol oynadığına ve dolayısıyla işe alınma kalıbındaki ayrımcılıklara yönelmektedir. Daha sonraki çalışmalar ise, çoğunlukla kültürel düzeyde farklı toplumsal cinsiyet oluşumlarına eğilen araştırmalardır (Marshall, 1999, s. 98-99). Dündar (2012, s. 124) toplumsal cinsiyet bağlamında yapılan çalışmaların toplumlarda süregelen toplumsal cinsiyete ilişkin kalıpların, özellikle kadını olumsuz yönde etkilediğini; kadının ikincil konumunu pekiştirdiğini ve cinsiyete dayalı ayrımcılığı yeniden ürettiğini vurgulamıştır.

Bütün toplumlarda doğuştan gelen biyolojik farklılıklar kültürel olarak yorumlanmakta ve değerlendirilmekte; bu şekilde kadın ve erkeklerin hangi davranışları yapabileceklerine, ne gibi faaliyetler gösterebileceklerine, toplum içinde nerede durabileceklerine yönelik toplumsal beklentiler geliştirilmektedir. Bu beklentiler, toplumdaki topluma ve aynı toplum içinde kesimden kesime değişse de özünde ortaklıklar barındırmaktadır. Bu durum da toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin varlığından kaynaklanmaktadır (Ecevit, 2003, s. 83). Her toplum, tarihsel süreç içerisinde kadın ve erkekleri bazı alanlara iliştiirmekte; içinde bulunulan toplumsal yapı, dönem ve kültürel değerler kadınla erkeğin toplumsal işlevlerini belirlemektedir.

Her toplumda kadın ve erkeği birbirinden ayıran, onların toplumsal rollerini oluşturan, bireyleri yönlendiren, biçimlendiren, kontrol eden sosyo-kültürel değerler vardır. Bu değerler kadın ve erkeğin davranışlarını yöneten, onlara nasıl olması ve nasıl davranması gerektiğini gösteren, onların görev ve sorumluluklarını belirten, toplum tarafından kabul edilmiş rollerdir. Bu roller “toplumsal cinsiyet rolleri” adıyla, toplumun tanımladığı ve bireylerden yerine getirilmesini istediği birtakım beklentiler olarak tanımlanabilir. Toplum tarafından her bireyin toplumsal cinsiyet rolüne uygun davranması beklenmektedir. Cinsiyet rollerinin oluşumu anne karnında başlamakta; bebeklik dönemi ve aile yaşantısıyla şekillenmekte; okul, meslek yaşamı ve kanunlarla pekişmekte; sonuç olarak öğrenilen bu kalıplar, değişmez yargılara dönüşmektedir (Saraç, 2013, s. 27). Ancak sosyal yapı, dönem, coğrafya, kültürel özellikler değiştikçe toplumsal cinsiyet algısını oluşturan bileşenler de değişmektedir. Çelik (2008, s. 136) anaerkil dönemden ataerkilliğe, ataerkillikten günümüz modern dünyasına uzanan süreçte toplumsal cinsiyet kavramının bir biçimde var olduğunu ve bu süreçlerin her birinde meydana gelen toplumsal değişimlerle birlikte toplumsal cinsiyet algısının da değiştiğini ifade etmiştir.

Toplumsal cinsiyete ilişkin kodlar bebeklik döneminde başlamakta; aile tarafından bireyin belleğine cinsiyetlere yönelik çeşitli imgeler yerleştirilmektedir. Aile ve toplum bireylere farklı roller öğretmekte; sosyal yapı içinde çoğu insan bu rollere ya da kalıplara uygun yaşamaktadır. Birey, toplumsallaşma süreciyle birlikte toplumsal cinsiyet rollerini de kazanmaktadır. Bebeklerin toplumsal cinsiyetlerini

öğrenmeleri ise bilinçsiz bir şekilde gerçekleşmektedir. Çocuklar kız ya da erkek olarak adlandırılmadan önce, sözle ifade edilmeyen bir dizi işaretlerle karşı karşıya kalmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki giyiniş, saç biçimi vb. farklılıkları bebeğe, öğrenme sürecinde görsel işaretler sağlamakta; iki yaş civarındaki çocukların, toplumsal cinsiyetin ne olduğuna ilişkin tam olmayan bir anlayışları oluşmakta; bununla birlikte çocuklar beş ya da altı yaşına gelene kadar kızlar ile erkekler arasındaki cinsiyet farklılıklarının anatomik temelli olduğunu bilmemektedir. Bu yaş grubundaki çocuklar karşılaştıkları oyuncakları, resimli kitapları ve televizyon programlarını hep erkek ve kadın özellikleri arasındaki farklılıkları vurgulama; çevresinde gördüklerini genellikle toplumsal cinsiyete göre sınıflandırma eğilimindedir (Çelik, 2008, s. 17; Giddens, 2012, s. 209).

Çocuk, doğduğu andan başlayarak cinsiyetine göre belirlenmiş toplumsal cinsiyet rol kalıplarının içinde büyümekte ve kültürel kodlarla yetişmektedir. Bebeklik ve çocukluk döneminde bireyin sosyalleşme süreciyle birlikte toplumsal cinsiyetin yapılanma süreci de başlamaktadır. Çocuğa bu süreçte toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını öğreten ve onun toplumsal cinsiyet algılarını şekillendiren birincil etmen aile ve yakın çevresi olsa da, o dönemde karşılaştığı, etkileşim kurduğu, zaman geçirdiği, ailelerin kolaylıkla ulaşabildiği önemli kaynaklar çocuk kitapları ve çocuk edebiyatı yapıtlarıdır. Bu ürünler, içerdiği dil malzemesi aracılığıyla sözlü - yazılı ve görsel uyaranlarla kültürel kodları, toplumsal kabulleri, beklentileri, rolleri, inançları vb. sosyo-kültürel yaşamın çeşitli duygu ve düşünce biçimlerini gelecek kuşaklara aktarmaktadır. Okul yaşamına başlamadan önce çocuğun çevresini saran insanlar, yaşadığı ve tanık olduğu olaylar, bilgi ve deneyimleri sınırlıdır. Onu bu sınırlılıktan uzaklaştıran ve ona farklı deneyimler kazanabileceği yaşantı örnekleri sunan araçların başında da çocuk edebiyatı yapıtları gelmektedir. Çocuğun her gün aynı kişiler tarafından benzer işlerin yapıldığı bir yerde yetişmesinin, her günü birbirinin tekrarı olarak geçirmesinin onun zihinsel, duygusal ve toplumsal gelişimi üzerinde olumsuz etkileri olabilir. Benzer biçimde çocuğun çevresinde gördüğü kadın ve erkeklerin her zaman belli görev, sorumluluk ve roller içerisinde bulunması onu toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının içinde sıkışmasına neden olabilir. Bu anlamda Ünelöz (2017), çocukların çağdaş yaşamın değerlerine uygun, onları her gün farklı uyaranlarla ve çeşitli yaşantı deneyimleriyle buluşturacak ortamlara sahip olması gerektiğini; tersi durumda her insanın bir kalıptan çıkmışçasına duyma ve düşünme çabasına girmeden kalıpsal algı, tutum ve davranışlar içinde kendini gerçekleştirme gereği duymadan yaşamdan ayrılacağını belirtmiştir. Dolayısıyla çocuğun bağımsız bir birey olabilmesi ve kendini gerçekleştirebilmesi noktasında, kalıp yargılar içermeyen yaşantı örneklerinin varlığı ve sıklığı önemlidir. Bunu sağlayabilecek en temel araçlar da yine çocuk edebiyatı ürünleridir.

Toplumsal cinsiyet sosyo-kültürel bir süreçtir; bu sürecin devamlılığını ve yeniden üretilmesini sağlayanlar da anne, baba, öğretmen, arkadaş çevresi, basın-yayın organları, çocuk kitapları gibi ilişki örüntüleridir. Gazete, dergi, televizyon programları ve çocuk kitapları gelenekselleşmiş cinsiyet rollerine yönelik durum ve karakterlere yer vermeyi sürdürürken; öte yandan toplumun çağdaşlaşması ve ilerlemesiyle birlikte farklı cinsiyet rollerine karşı farklı bakış açılarıyla yaratılmış kadın ve erkek karakterleri de sunmaktadır (Ünelöz, 2017, s. 3; Roberts, 1993, s. 9). Bu noktada çocuk edebiyatı ürünlerinin toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınması; toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını destekleyen yapıda olup olmadıklarının belirlenmesi; bu yapıtlarda görülen toplumsal cinsiyet yapılanması ve okura sunulan kadın ve erkek temsillerinin nasıl olduğunun ortaya konulması önemlidir. Şeker (2020, s. 56), toplumsal cinsiyetin farklı kültür ve farklı coğrafyalarda kadın ve erkeklere toplumsal anlamda yüklenen sorumlulukları ifade ederek var olageldiğini belirtmiş; bu sorumlulukların sanata da yansıdığını ve toplumsal cinsiyet rollerini görmek açısından edebiyat ürünlerinin önemli birer kaynak olduğunu vurgulamıştır.

Giddens (2012, s. 210) *Sosyoloji* adlı kitabında Lenore ve arkadaşları tarafından 1972’de okulöncesi çocukları için en çok kullanılan bazı kitaplardaki toplumsal cinsiyet rollerinin çözümlenmesinin yapıldığını ve toplumsal cinsiyet rolleri arasında açık farklılıklar bulunduğunu belirtmiştir. Araştırma kapsamına alınan öykü ve resimlerinde erkek karakterlerin kadınlara 11’e 1 oranında ağır bastığı; bu orana toplumsal cinsiyet kimlikleri olan hayvanlar eklendiğinde erkek sayısının daha da arttığı; erkeklerin daha bağımsız ve güç gerektiren ev dışı işlerle uğraştıkları; kadınlarınsa yemek, temizlik gibi işleri yaptıkları ve evde erkeklerin yolunu gözledikleri; incelenen bütün kitaplarda evle ilgilenmek dışında bir işi/mesleği olan hiçbir kadının olmadığı görülmüştür. Giddens (2012), daha yakın zamanlarda yapılan araştırmaların durumu biraz olsun değiştirdiğini ifade etse de genel tabloda toplumsal cinsiyet

açısından çocuk edebiyatının büyük ölçüde benzer olduğunu aktarmıştır. Sever vd. (2007, s.56) ise çocuk edebiyatı ürünlerinde cinsiyet rollerinin çağdaş yaşamın gereklerine uygun biçimde örneklendirilmesi; kadınla erkeğe verilen değer ve yüklenen anlam arasında ayrımın olmaması gerektiğini vurgulamış; çocuk edebiyatı kitapları çocukların kendi cinsiyetleri içinde benlik ve kişilik gelişimlerine katkı sağladığı için, bu kitaplarda özellikle geleneksel anlayışın oluşturduğu cinsiyet kimliklerine ilişkin yargılara yer verilmemesini belirtmiştir. Sever’in bu ifadelerinden yola çıkarak çocuk edebiyatı yapıtlarında toplumsal cinsiyete ilişkin rollerin, toplumsal normların ve kodların ne denli yansıtıldığını; kitaplarda nasıl bir toplumsal cinsiyet düzeni, yansıması veya temsili olduğunun belirlenmesi hem alana katkı sağlamak hem ailelere kitap seçiminde yardımcı olmak açısından da gereklidir.

Çocuk edebiyatı yapıtlarının; çocuğu farklı karakterin dünyasını sunması, ona değişik yaşam örnekleri göstermesi, içindeki karakterlerle çocuğun empati ve özdeşim kurma becerilerini geliştirmesi, çocuğa duyma ve düşünme sorumluluğu yüklemesi ve böylelikle çocuğun bilişsel, duyuşsal ve toplumsal gelişimine katkıda bulunma gibi işlevleri vardır. Ayrıca çocuğa içinde yaşadığı toplumun dil ve kültür özelliklerini yansıtması; çocuğa ulusal ve evrensel değerleri sezdirmesi; çocuğa toplum yapısını, toplumsal ve kültürel değerleri duyumsatması bakımından da işlevseldir. Tüm bunların yanında çocuk edebiyatı ürünleri Türkçe eğitimde kullanılan araçların başında gelmektedir. Temizyürek (2003, s. 163), Türkçe eğitiminin birbirine sıkı sıkıya bağlı dört temel beceri (dinleme, konuşma, okuma, yazma) üzerine kurulduğunu; bu becerilerin her birinin kazandırılması sürecinde çocuk edebiyatından yararlanılması gerektiğini belirtmiştir. Şahbaz ve Çekici (2012, s. 2372) ise Türkçe eğitiminin hedef kitlesinin çocuklar olmasından dolayı, Türkçe eğitiminin öncelikli araçları arasında çocuk edebiyatı ürünlerinin yer aldığını; bu nedenle, Türkçe eğitimi alanında çocuk edebiyatının araştırma konusu olarak incelendiğini; bu incelemelerde daha çok çocuk edebiyat ürünlerinin dil ve içerik yapıları, bu yapılarının çocuğa uygunluğu, yaş aralığı ve çocuk edebiyatı ürünleri birlikteliği, çocuk edebiyatı ürünlerinin Türkçe derslerinde kullanılabilirliği, çocuk kitaplarının sosyal ve psikolojik yönü gibi problemler üzerinde durulduğunu ifade etmiştir. Varışoğlu vd. tarafından 2013’te yayımlanan *Türkçe Eğitimi Araştırmalarında Eğilimler* adlı çalışma, Türkçe eğitimi alanında 2000-2011 yıllarında yayımlanan makalelerin konu alanlarını ortaya koymuştur. Çalışma sonucunda, ilgili yıllarda Türkçe eğitimi kapsamında 558 makale yayımlandığı; en çok çalışılan konu alanın -özellikle 2008 sonrasında- *okuma eğitimi* (119 makale), en az çalışılan konu alanının *çok dillilik* (3 makale) olduğu; *çocuk edebiyatı* konu alanı üzerine yayımlanan makale sayısının da 26 olduğu ve çocuk edebiyatının en az çalışılan dört alan içerisinde yer aldığı belirlenmiştir. Ayrıca çalışmada, Türkçe eğitimi alanında çocuk edebiyatı üzerine yapılan araştırmaların 2011 yılında yoğunluk kazandığını belirtilmiş; çocuk edebiyatıyla ilgili çalışmaların azlığının nedeni olarak da Türkiye’de bu alanın Türkçe eğitimi ile Türk dili edebiyatı alanı arasında kaldığı öne sürülmüştür.

Şeker (2020), çoğu yönüyle erkeklerin belirleyici olduğu ataerkil toplumlarda “kadın” ve “toplumsal cinsiyet” olgusuna ilişkin çalışmaların, belli başlı disiplinler dışında hak ettiği ilgiyi görmediğini; erken çocukluk döneminde oluşmaya başlayan toplumsal cinsiyet algısının pekişmesinde çocuk edebiyatı ürünlerinin önemli bir kaynak olduğunu aktarmıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, birbiriyle doğrudan ilişkili Türkçe eğitimi ve çocuk edebiyatı alanlarında 2000-2020 yıllarında “toplumsal cinsiyet” üzerine yapılmış lisansüstü tezleri belirlemek ve bunları yıl, tür, alan, konu, kullanılan yöntem bakımından sınıflandırarak değerlendirmektir.

YÖNTEM

Alan araştırması kapsamında olan bu çalışma, tarama modelinin kullanıldığı nitel bir araştırmadır. Tarama modeli, geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlar. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez; bilinmek istenen şey vardır ve oradadır. Önemli olan ise onu uygun biçimde gözleyip saptamaktır (Karasar, 2012: 77). Çalışmanın veri kaynağını 2000-2020 yıllarında Türkçe eğitimi ve çocuk edebiyatı alanlarında “toplumsal cinsiyet” üzerine yapılmış lisansüstü tezler oluşturmaktadır. Veriler, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edilmiştir. YÖK veri tabanında dosyası bulunmayan tezler için TÜBESS üzerinden erişim sağlanmıştır. Taramada kavram olarak “toplumsal cinsiyet”; konu olarak “Eğitim ve Öğretim” ile “Türk Dili ve Edebiyatı” anahtar ifadeleri kullanılmıştır. Belirlenen tezlerin yıl, tür, alan, konu ve kullanılan

yönteme göre dağılımları yapılmıştır. “Eğitim ve Öğretim” olarak dizinlenen tezler arasından toplumsal cinsiyetle ilgili olanların dağılımları yapıldıktan sonra konu alanı “Türkçe Eğitimi” olanlar ayrıca ele alınmıştır. Aynı durum çalışma alanı çocuk edebiyatı olan tezler için de geçerlidir. “Türk Dili ve Edebiyatı” olarak dizinlenen tezlerin belirlenen açılardan (yıl, tür, konu, yöntem) dağılımları gösterildikten sonra, bu tezlerden “Çocuk Edebiyatı” kapsamında olanlar konu bakımından ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın kapsamında 77’si yüksek lisans, 17’si doktora tezi olmak üzere toplam 94 tez yer almaktadır.

BULGULAR

Türkçe eğitimi ve çocuk edebiyatı alanlarında toplumsal cinsiyete yönelik hazırlanan lisansüstü tezlerin yıl, tür, konu alanı ve kullanılan yönteme göre sınıflandırılarak değerlendirildiği bu çalışmada, belirlenen tezlere ilişkin bulgulara geçilmeden önce “toplumsal cinsiyet” üzerine yapılan tezlerle ilgili genel bilgi vermenin daha uygun olacağı düşünülmüştür.

YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında “toplumsal cinsiyet” kavramı tarandığında 827 lisansüstü tez bulunmaktadır.¹ Bunların 692’si yüksek lisans, 126’sı doktora, 6’sı tıpta uzmanlık, 3’ü ise sanatta yeterlik tezleridir. Toplumsal cinsiyet kavramı, temelde sosyoloji biliminin bir terimi olmasına karşın diğer bilim dallarındaki araştırmaların da odağında yer almakta; disiplinler arası bir kavram ve çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramla ilgili yalnızca sosyoloji alanında 133 yüksek lisans, 24 doktora tezi olmak üzere 157 tez yapılmıştır. Geri kalan 670 tezde, bir sosyoloji terimi olarak toplumsal cinsiyetin başka disiplinlerle (psikoloji, hukuk, spor, işletme, halkla ilişkiler, uluslararası ilişkiler, iletişim bilimleri, gazetecilik, siyasal bilimler, demografi, halk sağlığı, sağlık bilimleri, sosyal hizmet, felsefe ve din bilimleri, güzel sanatlar, tarih, sanat tarihi, arkeoloji, sosyal antropoloji, halkbilimi, dilbilim, çeviribilim, eğitim ve öğretim, karşılaştırmalı edebiyat, Türk dili ve edebiyatı) ilişkilendirildiği görülmüştür.

Bu çalışmada, disiplinler arası bir yaklaşımla toplumsal cinsiyet kavramına yönelik “Türkçe Eğitimi” ve “Çocuk Edebiyatı” alanlarında 2000-2020 yıllarında yapılmış yüksek lisans ve doktora tezlerinin yıl, tür, alan ve yönteme göre dağılımları verilmiştir. İlk olarak eğitim ve öğretim alanındaki tezlere yönelik bulgular değerlendirilmiştir. Tablo 1, Tablo 2 ve Tablo 3’te eğitim-öğretim alanında “toplumsal cinsiyet” üzerine yapılan tezlerin dağılımları; Tablo 4’te de Türkçe eğitimine yönelik tezlerin ele aldıkları konular bakımından dağılımı gösterilmiştir. Türk dili ve edebiyatı ile çocuk edebiyatı alanındaki tezlerin dağılımlarına da Tablo 5, Tablo 6 ve Tablo 7’de yer verilmiştir.

Tablo 1. *Eğitim ve Öğretim Alanında “Toplumsal Cinsiyet” Üzerine Yapılmış Tezlerin Yıllara ve Türüne Göre Dağılımı*

Yıllar	Tez Türü		
	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
	f	f	f
2000-2005	1	0	1
2006-2010	4	0	4
2011-2015	10	3	13
2016-2020	28	5	33
Toplam	43	8	51

Tablo 1’e bakıldığında, eğitim-öğretim alanında toplumsal cinsiyet üzerine yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin sayısının yıllara göre arttığı dikkat çekmektedir. Özellikle 2016-2020 yıllarında yapılan lisansüstü tezlerin sayısında önemli bir artış söz konusudur. Hazırlanan tezlerin bütünü dikkate alındığında 43’ünün yüksek lisans, 8’inin doktora tezi olduğu; 2000-2010 yıllarında hiç doktora tezi yapılmadığı görülmektedir. Doktora tezlerinin sayısının yüksek lisans tezlerine göre önemli oranda geride kalması bu tablonun ilgi çekici noktasıdır.

Çalışma kapsamında bulunan tezlerin yıl ve tür olarak dağılımları dışında, hangi alanlarda yapıldıklarını belirlemek de önemlidir. İlgili tablo aşağıdadır.

¹ En son tarama 24.08.2020 tarihinde yapılmıştır.

Tablo 2. Eğitim ve Öğretim Alanında “Toplumsal Cinsiyet” Üzerine Yapılmış Tezlerin Çalışma Alanına Göre Dağılımı

Çalışma Alanı	Tez Türü		
	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
	f	f	f
Eğitim Bilimleri	21	3	24
Türkçe Eğitimi	7	0	7
Okulöncesi Eğitimi	4	3	7
Sınıf Eğitimi	4	1	5
İngiliz Dili Eğitimi	3	0	3
Sosyal Bilgiler Eğitimi	0	1	1
Tarih Eğitimi	2	0	2
Felsefe Grubu Eğitimi	1	0	1
Resim-İş Eğitimi	1	0	1
Toplam	43	8	51

Tez taraması sonucunda belirlenen 51 tezdten 24’ünün eğitim bilimleri alanında yapıldığı görülmüştür. Eğitim bilimleri kapsamındaki tezlerin de daha çok Rehberlik ve Psikolojik Danışmalık alanında yapıldığı belirlenmiştir. Eğitim bilimlerini Türkçe (7 tez), okulöncesi (7 tez) ve sınıf eğitimi (5 tez) alanları izlemektedir. Türkçe eğitiminde yapılan tezlerin tamamını yüksek lisans tezleri oluşturmakta; okulöncesi ve sınıf eğitiminde ise hem yüksek lisans hem de doktora tezleri bulunmaktadır.

Akademik çalışmaların hangi bilimsel yöntemle hazırlandığı da önemlidir. Belirlenen tezlerde kullanılan yöntemin yıl bazında dağılımlarını gösteren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 3. Eğitim ve Öğretim Alanında “Toplumsal Cinsiyet” Üzerine Yapılmış Tezlerin Yıllara ve Yönteme Göre Dağılımı

Yıllar	Tez Türü				Toplam
	Yüksek Lisans		Doktora		
	Betimsel	Deneysel	Betimsel	Deneysel	
	f	f	f	f	f
2000-2005	1	0	0	0	1
2006-2010	3	1	0	0	4
2011-2015	6	4	2	1	13
2016-2020	15	13	0	5	33
Toplam	25	18	2	6	51

Tablo 3 incelendiğinde, 2000-2010 yıllarında yapılan 5 yüksek lisans tezdten 4’ünün nitel, 1’inin nicel araştırma olduğu görülmektedir. 2011-2015 yıllarındaki 13 tezdten 8’i (6 yüksek lisans, 2 doktora) betimsel; 5’i (4 yüksek lisans, 1 doktora) deneysel yöntemle hazırlanmıştır. Tez sayısında önemli oranda artışın görüldüğü 2016-2020 yıllarında yapılmış tezlerin 15’inin betimsel, 18’inin (13 yüksek lisans, 5 doktora) deneysel nitelikte olduğu belirlenmiştir.

Bu çalışmanın odak noktası Türkçe eğitimi ve çocuk edebiyatında toplumsal cinsiyet üzerine hazırlanmış tezleri değerlendirmek olduğu için, araştırmada tezlerin konuya göre dağılımları da yapılmıştır. İlgili tablo aşağıdadır.

Tablo 4. Türkçe Eğitimi Alanında “Toplumsal Cinsiyet” Üzerine Yapılmış Tezlerin Ele Aldıkları Konulara Göre Dağılımı

Konu	f
Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde toplumsal cinsiyet rolleri (Betimsel)	4
Toplumsal cinsiyet eşitliği yönüyle Türkçe ders kitapları (Betimsel)	1
Toplumsal cinsiyet rolleri bakımından çizgi filmler (Betimsel)	1
Türkçe öğretmeni adaylarının toplumsal cinsiyet algıları (Deneysel)	1
Toplam	7

Türkçe eğitiminde toplumsal cinsiyete yönelik belirlenen ve tamamı yüksek lisans tezinden oluşan 7 tez, 2013-2019 yıllarında yapılmıştır. Bunların 6’sı betimsel, 1’i deneysel niteliktedir. Deneysel yöntemle yapılan tez, Türkçe öğretmeni adaylarının toplumsal cinsiyet algılarını belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. 7 tezden 4’ü Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde sunulan toplumsal cinsiyet rollerini ortaya koyma amacını taşımaktadır. Tezlerden 1’i Türkçe ders kitaplarını toplumsal cinsiyet eşitliği yönüyle değerlendirmiştir. Türkçe eğitimi alanında yapılan diğer tez de çizgi filmlerden yansıyan toplumsal cinsiyet rollerini tespit etmek üzerinedir. Tablo 4’te görüldüğü gibi, Türkçe eğitiminde toplumsal cinsiyete yönelik yapılan 7 tezden 5’inde toplumsal cinsiyet rolleri konusu ele alınmıştır.

Türk dili ve edebiyatı alanında “toplumsal cinsiyet” üzerine yapılan tezlerin yıl, tür ve ele aldıkları konulara göre dağılımları Tablo 5 ve Tablo 6’da; çocuk edebiyatına yönelik tezlerin ele aldıkları konular bakımından dağılımı da Tablo 7’de gösterilmiştir. Belirlenen yüksek lisans ve doktora tezlerinin tamamı betimsel nitelikte olduğu için yöntemle ilgili dağılım tablosuna yer verilmemiştir.

Tablo 5. *Türk Dili ve Edebiyatı Alanında “Toplumsal Cinsiyet” Üzerine Yapılmış Tezlerin Yıllara ve Türüne Göre Dağılımı*

Yıllar	Tez Türü		Toplam
	Yüksek Lisans	Doktora	
	f	f	f
2000-2005	4	1	5
2006-2010	2	0	2
2011-2015	4	4	8
2016-2020	24	4	28
Toplam	34	9	43

Tablo 5’e bakıldığında, Türk dili ve edebiyatı alanında toplumsal cinsiyet üzerine hazırlanan tezlerin 2016-2020 yıllarında, diğer yıllara kıyasla büyük oranda arttığı görülmektedir. 2016-2020 yıllarında yapılan 28 tezin 24’ü yüksek lisans, 4’ü doktora tezidir. 2000-2010 yıllarında edebiyatta toplumsal cinsiyet üzerine 1 doktora tezi; 2011-2015’te ise 4’ü yüksek lisans, 4’ü doktora olmak üzere toplam 8 tez yapılmıştır. Tezlerin tamamı göz önünde bulundurulduğunda 34’ünün yüksek lisans, 9’unun doktora tezi olduğu dikkat çekmektedir. Yapılan 34 yüksek lisans tezinin 13’ü çocuk edebiyatı alanına ilişkindir ve bu 13 tezin 11’i 2016-2019 yıllarında hazırlanmıştır. Yukarıdaki tabloyla ilgili olarak, eğitim-öğretim ve Türkçe eğitimi alanlarında olduğu gibi Türk dili ve edebiyatı alanında da doktora tezlerinin sayısının yüksek lisans tezlerine göre büyük oranda geride kaldığı söylenebilir.

Toplumsal cinsiyet üzerine Türk dili ve edebiyatı alanında yapılmış lisansüstü tezlerin sayısından çok, tezlerde toplumsal cinsiyetin nasıl ele alındığı ve bu kavramın hangi yönüne odaklanıldığını belirlemek daha önemlidir. Buna ilişkin tablo aşağıdadır. Ancak, çocuk edebiyatı alanındaki 13 tezin konu bakımından dağılımı ayrı bir tabloda verileceği için alttaki tabloda 30 tezin konulara göre dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 6. *Türk Dili ve Edebiyatı Alanında “Toplumsal Cinsiyet” Üzerine Yapılmış Tezlerin Ele Aldıkları Konulara Göre Dağılımı*

Konu	f
Türk edebiyatı yapıtlarında toplumsal cinsiyet roller	11
Türk edebiyatındaki kadın yazarların yapıtlarında toplumsal cinsiyet	9
Türk edebiyatı yapıtlarında toplumsal cinsiyet inşası	5
Türk edebiyatı yapıtlarında mekân kullanımı ve toplumsal cinsiyet	2
Türk edebiyatı yapıtlarında toplumsal cinsiyet ve mizah	1
Türk edebiyatı yapıtlarında toplumsal cinsiyet ve dil	1
Türk tiyatrosunda toplumsal cinsiyet	1
Toplam	30

Türk edebiyatında toplumsal cinsiyet üzerine belirlenen 29 tezden 25’i 2011-2019 yıllarında yapılmıştır. Geri kalan 4 tezden 1’i 2003, 2’si 2004, 1’i de 2007 yılında hazırlanmıştır. 2003’te yapılan tez Türk edebiyatı yapıtlarında mekân ve toplumsal cinsiyet üzerinedir. Tablo 6’ya bakıldığında, 11 tezin Türk

edebiyatı yapıtlarında toplumsal cinsiyet rollerini; 9 tezin Türk edebiyatındaki kadın yazarların yapıtlarında toplumsal cinsiyet yapısını; 5 tezin Türk edebiyatı yapıtlarında toplumsal cinsiyet inşasını belirlemek amacıyla yapıldığı görülmektedir. Türk edebiyatında toplumsal cinsiyet ve dil kullanımı, Türk edebiyatında mizah ve toplumsal cinsiyet, Türk tiyatrosunda toplumsal cinsiyet konularında da birer tez yazılmıştır. Türkçe eğitimi alanında toplumsal cinsiyet konusunda yapılan tezlerde olduğu gibi Türk edebiyatındaki tezlerin de büyük bölümü yazınsal yapıtlardan yansıyan toplumsal cinsiyet rollerini saptamak için yapılmıştır.

Türk edebiyatında toplumsal cinsiyet konusunu ele alan 43 tezden 13’ü çocuk edebiyatı alanında yapılmıştır. 13 tezin tamamı yüksek lisans tezinden oluşmaktadır. Tezlerden 11’i 2016-2019, 1’i 2009, 1’i de 2002’de hazırlanmıştır. Bu tezlerin inceleme konularına göre dağılımları Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Çocuk Edebiyatı Alanında “Toplumsal Cinsiyet” Üzerine Yapılmış Tezlerin Ele Aldıkları Konulara Göre Dağılımı

Konu	f
Çocuk edebiyatı yapıtlarında toplumsal cinsiyet olgusu	3
Çocuk edebiyatı yapıtlarında toplumsal cinsiyet düzeni/inşası	3
Çocuk edebiyatı yapıtlarında toplumsal cinsiyet kalıp yargıları	3
Çocuk edebiyatı yapıtlarında toplumsal cinsiyet roller	3
Çocuk dergilerinde toplumsal cinsiyet roller	1
Toplam	13

Tablo 7’ye bakıldığında, çocuk edebiyatında toplumsal cinsiyet konusunda hazırlanan tezlerin çocuk edebiyatı yapıtlarında toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet olgusu, toplumsal cinsiyet düzeni, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları üzerine yapıldığı görülmektedir. Tezlerden 4’ünde çocuk edebiyatı yapıtlarında toplumsal cinsiyet rolleri incelenmiştir. Toplumsal cinsiyet olgusu, toplumsal cinsiyet inşası, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları konularının her birinde de üçer tez yazılmıştır. Bu alanda toplumsal cinsiyet kavramıyla ilgili ilk tez, 2002 yılında çağdaş Türk çocuk edebiyatında toplumsal cinsiyet olgusu üzerine yapılmıştır. Türk edebiyatı ve Türkçe eğitiminde görüldüğü gibi çocuk edebiyatında da toplumsal cinsiyet kavramı, toplumsal cinsiyet rollerini saptamak amacıyla hazırlanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyolojik bir terim olan toplumsal cinsiyet, disiplinler arası çalışmalarda sıklıkla ele alınan bir kavramdır. Bu çalışma da Türkçe eğitimi ve çocuk edebiyatı alanlarında toplumsal cinsiyet üzerine 2000-2020 yıllarında yapılmış lisansüstü tezler yıl, tür, alan, konu ve kullanılan yöntemlere göre sınıflandırılarak değerlendirilmiştir. İnceleme ve değerlendirme sonucunda ulaşılan sonuçlar aşağıda sıralanmıştır.

Türk edebiyatı alanında toplumsal cinsiyet üzerine yapılan 43 tezden 34’ü yüksek lisans, 9’u doktora tezidir. Çocuk edebiyatı alanında yapılan tezler de üst alan olarak Türk dili ve edebiyatı içinde yer aldığı için, 43 tez arasından çocuk edebiyatına yönelik 13 tez bulunmaktadır. Bu tezlerin tamamı yüksek lisans düzeyindedir. Türk edebiyatındaki 30 tezin 25’i 2011-2019 yıllarında; çocuk edebiyatındaki 13 tezin 11’i 2016-2019 yıllarında yapılmıştır. Türkçe eğitimi alanında toplumsal cinsiyet konusunda 7 yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu tezlerin yapıldığı yıl aralıkları ise 2013-2019’dur. Türk edebiyatı ve Türkçe eğitimi alanlarında hazırlanan 50 tezin (Türk edebiyatı 43 tez, Türkçe eğitimi 7 tez) 41’i yüksek lisans düzeyindedir. Bu bilgiler doğrultusunda toplumsal cinsiyet çalışmalarının hem edebiyat hem de Türkçe eğitimi alanlarında 2010’dan sonra önem kazandığı ve artış gösterdiği; ancak tez türleri bakımından yüksek lisans tezlerinin sayısal olarak büyük ölçüde öne çıktığı söylenebilir.

İnceleme kapsamında yer alan tezler, araştırma yöntemleri açısından değerlendirildiklerinde hem Türk edebiyatı hem çocuk edebiyatı hem de Türkçe eğitimi alanlarında betimsel çalışmaların ağırlıkta olduğu görülmüştür. Türkçe eğitimi alanında yapılan 1 yüksek lisans tezi dışında tüm tezler betimsel niteliktedir. Bunun nedeni ise, söz konusu alanlarda genellikle yazınsal yapıtlar ve okuma metinlerinde yer alan toplumsal cinsiyet rollerini/toplumsal cinsiyet yapılanmasını/toplumsal cinsiyet olgusunu vb. belirlemeye yönelik doküman incelemesi çalışmalarının yapılmasıdır.

Türk edebiyatı alanında yapılmış toplumsal cinsiyet odaklı 30 lisansüstü tezdən 11’i Türk edebiyatı yapıtlarda görülen toplumsal cinsiyet rollerini, 9’u ise Türk edebiyatındaki kadın yazarların yapıtlarındaki toplumsal cinsiyet yapısını belirlemek üzerinedir. Benzer durum Türkçe eğitimindeki tezler için de geçerlidir. 7 tezdən 4’ünde Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki toplumsal cinsiyet rolleri incelenmiştir. Çocuk edebiyatı alanındaki 13 tezin ise toplamda 4 konu üzerinde çalıştığı ve bu konular arasında dengeli bir dağılımın olduğu görülmüştür.

Çalışma sonucunda Türk dili ve edebiyatı, çocuk edebiyatı ve Türkçe eğitimi alanlarında disiplinler arası yaklaşımla toplumsal cinsiyet kavramını ele alarak hazırlanmış tezlerin son yıllarda belirgin bir biçimde arttığı görülmüştür. Söz konusu alanlarda tespit edilen tezlerin arasında doktora düzeyindeki tezlerin büyük oranda az olduğu; tezlerden 1’i dışında diğerlerinin betimsel nitelik taşıdığı; çalışma konusu olarak da tezlerin büyük kısmının yazınsal yapıtlardaki ya da metinlerdeki toplumsal cinsiyet rollerini belirlemeye yönelik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçları doğrultusunda şu önerilerde bulunmak mümkündür:

1. Toplumsal cinsiyet kavramı yalnızca toplumsal cinsiyet rollerinden oluşan dar kapsamlı bir kavram değildir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet diğer boyutlarıyla da ele alınmalı ve Türk edebiyatı ya da Türkçe eğitimi alanlarında belirtilen konu ile ilgili disiplinler arası çalışmalar hazırlanmalıdır.
2. Türk edebiyat ve çocuk edebiyatı alanlarında toplumsal cinsiyete yönelik Türk ve yabancı yazarların yapıtları üzerine karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir; bunun dışında çeviri yapıtlar da toplumsal cinsiyet çerçevesinde incelenebilir; bu yapıtlarda yer alan kadın karakterlerin sunuluş biçimleri ya da bu yapıtlarda nasıl bir kadın imgesi yaratıldığı irdelenebilir.
3. Kadın yazarlar ile erkek yazarların yazma biçimleri üzerinden toplumsal cinsiyet kavramı ele alınabilir.
4. Özellikle okulöncesi döneme yönelik hazırlanan çocuk edebiyatı ürünlerindeki görseller toplumsal cinsiyet bağlamında incelenebilir. Edebiyat yalnızca öykü ve romanlardan oluşan bir sanat dalı olmadığı için göstermeye dayalı türler de toplumsal cinsiyet çerçevesinde değerlendirilebilir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

- 1- Araştırmacıların katkı oranı eşittir.
- 2- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- 3- Makalede doküman incelemesi yapıldığı için etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur.
- 4- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Çelik, Ö. (2008). *Ataerkil sistem bağlamında toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rollerinin benimsenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Dökmen, Z. (2004). *Toplumsal cinsiyet*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dündar Zeybekoğlu, Ö. (2012). Toplumsal cinsiyet rollerinin televizyon reklamlarına yansımaları. *Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 5(1), 121-136.
- Ecevit, Y. (2003). Toplumsal cinsiyetle yoksulluk ilişkisi nasıl kurulabilir? Bu ilişki nasıl çatışabilir? *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), 83-88.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Roberts, P. L., Cecil, N. L ve Alexander, S. (1993). *Gender positive: teachers' and librarians' guide to nonstereotyped children's literature*. McFarland Company: Nort Caroline.
- Saraç, S. (2013). Toplumsal cinsiyet (s. 27-32). L. Gültekin vd. (Ed.). *Toplumsal cinsiyet ve yansımaları*. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.
- Sever, S. (2012). *Çocuk ve edebiyat*. İzmir: Tudem Yayınları.
- Sever, S., Dilidüzgün, S., Neydim, N. ve Aslan, C. (2007). *İlköğretimde çocuk edebiyatı*. Z. Güneş (Ed.). Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Şahbaz, N. K. ve Çekici, Y. E. (2012). Disiplinlerarası bir disiplin olarak Türkçe eğitimi. *Turkish Studies*, 7(3), 2367-2382.
- Şeker, A. (2020). *Edebiyat ve toplumsal cinsiyet*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Temizyürek, F. (2003). Türkçe öğretiminde çocuk edebiyatının önemi. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 161-167.
- Ünelöz, G. (2017). *Ödüllü çocuk romanlarının toplumsal cinsiyet kalıp yargıları bağlamında incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Varışoğlu, B., Şahin, A. ve Göktaş, Y. (2013). Türkçe eğitimi araştırmalarında eğilimler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(3), 1767-1781.

İçsel ve Dışsal Motivasyon Araçlarının Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Turizm Sektöründe Bir Araştırma

Nihan Garipağaoğlu-Uğur^{1*}

Geliş tarihi: 05.09.2020
Kabul tarihi: 20.09.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 95-115
Yıl: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 11%
Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Nihan.ugur@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2390-6940

* Sorumlu yazar

ÖZ

Araştırmanın amacı insani ilişkilerin yoğun olduğu turizm sektöründe çalışanların içsel ve dışsal motivasyonlarının, örgütsel bağlılığın alt boyutları olan duygusal, devamlılık ve normatif bağlılıkları ile ilişkisini belirlemektir. Araştırma 5’li likert tipi anket yoluyla yapılmıştır. Turizm sektöründe çalışan 116 kişiye uygulanan ankette, daha önceden geliştirilmiş olan içsel ve dışsal motivasyon ölçeği ile örgütsel bağlılık ölçeği kullanılmıştır. Hipotezlerin test edilmesi için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Bağımsız değişkenler olarak alınan içsel ve dışsal motivasyonun, bağımlı değişkenler olan duygusal bağlılık, devamlılık bağlılığı ve normatif bağlılığa pozitif yönlü etkisini anlamaya yönelik hipotezlerin test edilmesi sonucu, iş motivasyonu olarak tabir edilen içsel ve dışsal motivasyon unsurlarının, genel kapsamında örgütsel bağlılığı pozitif yönlü etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca örgütsel bağlılığın alt boyutlarına olan etkilerinde ise, içsel ve dışsal motivasyonun duygusal bağlılığa pozitif yönlü katkı sağladığı; sadece dışsal motivasyonun devamlılık bağlılığı ve normatif bağlılığa pozitif yönlü etki ettiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İçsel Motivasyon, Dışsal Motivasyon, Örgütsel Bağlılık, Turizm İşletmeciliği

The Effect of Intrinsic and Extrinsic Motivation Factors on Organizational Commitment: A Research in Tourism Sector

Nihan Garipağaoğlu-Uğur^{1*}

First received: 05.09.2020
Accepted: 20.09.2020

Citation:
IBAD Journal of Social Sciences
Issue: Special Issue **Pages:** 95-115
Year: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 11%

¹ İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Nihan.ugur@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2390-6940

* Corresponding Author

ABSTRACT

The purpose of the research is to determine the relationship between the intrinsic and extrinsic motivations of the employees in the tourism sector, where human relations are intense with their affective, continuance and normative commitments, which are the sub-dimensions of organizational commitment. The research was carried out through a 5-point Likert-type questionnaire which obtained from 116 people working in the tourism sector. Model measured with previously developed intrinsic and extrinsic motivation scales and also organization commitment scale. We used multiple regression analysis for testing hypotheses. Testing results of the hypotheses of independent variables which are intrinsic and extrinsic motivation effect on dependent variables which are affective commitment, continuance commitment and normative commitment show that the intrinsic and extrinsic motivation factors, which are defined as business motivation, affect the organizational commitment positively. Furthermore, results show that intrinsic and extrinsic motivation affect positively the affective commitment; it is found that only extrinsic motivation has a positive effect on continuance commitment and normative commitment.

Keywords: Intrinsic Motivation, Extrinsic Motivation, Organizational Commitment, Tourism Management

GİRİŞ

Turizm sektörü, seyahatin başladığı an itibariyle ulaşım, konaklama, transferler, rehberlik hizmetleri ile ziyaret edilen yerdeki mal ve hizmetleri tedarik eden kuruluşların tamamı olarak ifade edilir. Turizm işletmeleri ise ana faaliyetlerinin bütünü ya da büyük bir kısmı ziyaretçilere yönelik mal ve hizmetleri sağlamak olan kuruluşları içerir ve turizm endüstrilerini oluşturur (Kusluvan, 2019). İnsan faktörünün yoğun olarak kullanıldığı hizmet işletmelerinde yönetim süreci önem taşır. Turizmin gelişmesiyle birlikte rekabette artmış, nitelikli insan ihtiyacı ön plana çıkmıştır. İşletmelerin nitelikli beşeri kaynağa sahip olmaları, rekabet üstünlüğü sağlamaktadır. Nitelikli personelin varlığı ise, çalışanları örgüte bağlamakla olur. Örgüte bağlı olan personel iş değişikliğinden kaçınır. Bunu sağlamakta yöneticilerin astlarını uygun şekillerde motive etmeleriyle, çalışanların bağlı oldukları işletmeye karşı güven duymasıyla gerçekleşir. Çalışan ile müşterinin yüz yüze iletişimi esnasındaki etkileşim, müşteri memnuniyeti üzerinde rol oynar. Turizm işletmeleri için hayati önem taşıyan çalışanlardan maksimum fayda sağlamak için işe düzenli gelen, müşteri memnuniyetine odaklı, sorun çözmeye ve sorumluluk almaya hevesli kişilerin örgüt bünyesinde olması sağlanmalıdır. Yöneticilerin motive ederek çalışanların örgütsel bağlılığını arttırmasına yönelik olan çalışmada, içsel ve dışsal motivasyon faktörlerinin örgütsel bağlılığa olan etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonuçları turizm işletmelerinin uzun soluklu, işe devamlılığı ve istekliliği yüksek olan çalışanlar elde edebilmesi açısından önemlidir.

Araştırmanın amacı, beşeri ilişkilerin yüksek olduğu, hizmetin üretildiği anda tüketildiği, müşteri memnuniyetinin esas olduğu turizm sektöründe çalışanların, içsel ve dışsal motivasyonlarının, örgütsel bağlılığın alt boyutları olan duygusal, devamlılık ve normatif bağlılıklarına olan etkisini belirlemektir. Bu amacı gerçekleştirmeye yönelik hipotezler oluşturulmuştur.

Çalışmada içsel ve dışsal motivasyon araçları ile örgütsel bağlılık hakkında bilgilendirme yapılmıştır. İçsel ve dışsal motivasyon araçlarının örgütsel bağlılık üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik olarak, turizm sektöründe çeşitli işletmelerde çalışan kişilerle yapılan uygulama çalışmasına yer verilmiştir. Ölçekler¹ ve analizler bu bölüm içerisinde yer almaktadır. Hipotezlerin test edilmesi sonucu, iş motivasyonunun örgütsel bağlılığı pozitif yönlü etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın alt amacı olarak, kişiler ve gruplar arasındaki bağlılık ve motivasyon düzeylerinin farkı araştırılmıştır. Sonuçlara göre hipotezler desteklenerek, önerilerde bulunulmuştur. Çalışma eğitim düzeyi yüksek, genç turizm çalışanlarının önemine vurgu yapması açısından literatüre katkı sağlamaktadır. Ayrıca işletmelere de uzun süreli olarak aynı işletme içerisinde çalışan kişilerin, kariyer planlamasına yardımcı olması ve önünü açmasının, örgütsel bağlılığı arttırdığını göz önüne alması tavsiye edilir.

MOTİVASYON

Motivasyon kişinin belirli bir amacı gerçekleştirme arzusudur. Motivasyonun iki önemli özelliğinden birincisi kişisel olmasıdır. Yani bir kişiyi motive eden bir olay, bir başkasını motive etmeyebilir. İkincisi ise ancak insanın davranışlarında gözlemlenebilir (Koçel, 2010). Motivasyonun kişiden kişiye farklılık göstermesi sebebiyle yaptığı işin kendisi için anlamlı olduğunu düşünen kişi, işini yaparken de motive olacak ve verimliliği artacaktır. Kişinin gösterdiği eforun yoğunluğu kadar, kalitesi de önemlidir. Gösterilen çabalar, örgüte fayda sağlayacak bir yöne kanalize edilmediği müddetçe, istenilen iş performansına dönüşmeyecektir. Çalışanların nasıl motive olacağını bilen ve onları motive edici uygulamalar tasarlayan yöneticiler, örgütün hedefleri doğrultusunda kişinin efor sarf etmesini sağlarlar (Robbins vd., 2013). İçsel ve dışsal motivasyon araçlarıyla vasıtasıyla kişinin motivasyonu sağlanır. Dışsal motivasyon insanları örgüte çekmek, işte tutmak, çalışanları terfi alabilmeye teşvik etmek için gereklidir. Ek gelirler ve terfi olanakları çalışanları yeni hedeflere ulaşması için teşvik ederken, performanslarını da artırır. Bununla birlikte dışsal motivasyon, içsel motivasyon ile desteklendiğinde daha kalıcı ve olumlu etkilerin ortaya çıktığı görülmüştür. İçsel motivasyon kişinin kendi tarafından oluşturulur. Başarı kazanma, sorumluluk duygusu, deneyimden elde edilen kazanımlar, rekabet ve amaçlar içsel motivasyonla ilişkilidir. Her iki motivasyon türü de birbirinden

¹ Anket çalışması esnasında işe yönelik öznel iyi oluş (wellbeing) ile ilgili ifadelerde katılımcılara yöneltilmiş fakat bu çalışmada kullanılmamıştır.

tamamen ayrı değildir. Pek çok motivasyon hem içsel hem de dışsal bileşenlere sahiptir. Örneğin, satış rakamları üzerinden düzenlenmiş bir yarışmada, en fazla satışı yapan kişi dışsal motivasyon ögesi olarak prim alırken, içsel motivasyon ögesi olarak kazanmadan doğan haz daha yüksek olabilir (Luthans, 2011).

Çalışanların örgüte bağlılığı ve kendilerini iyi hissetmelerini sağlayabilmek için yöneticilerin motivasyon hakkında kapsamlı bilgiye sahip olmaları gerekir. Motivasyon teorileri iki ana gruba ayrılır. İlk grup olan Kapsam Teorileri, kişinin içinde bulunduğu durumu anlamaya ve kişiyi davranışa sevk eden faktörlere önem verir. İkinci grup daha detaylı olup, Süreç Teorileri olarak adlandırılır ve ana konusu, kişinin hangi amaçlar doğrultusunda, ne şekilde motive edildikleridir. Kişinin belirli bir davranışı sürekli olarak tekrarlaması ya da tekrarlamaması nasıl sağlanır sorusuna cevap arar. Ödüllendirme ve cezalandırma iki önemli unsurdur. Örgütlerde ödüllendirme ücret, takdir, terfi, sorumluluğu artırma, statü geliştirme, kararlara ve bilgiye ortak etme, iş güvenliği sağlama, çalışma koşullarını değiştirme şeklinde olabilir. Bu tür ödüller dışsal ödüldür. Diğer bir kısım övme, dostça tavır gösterme gibi kişinin içindeki unsurlara hitabeden unsurlardır. Bunlara da içsel ödül denir. Eleştirme, öncelikleri kaldırma, yetkileri kısıtlama rütbe tenzili, daha pasif görevlere atama, ödül vermeme, işine son verme, ihtar – uyarıda bulunma gibi örgütsel uygulamaların hepsi birer cezalandırma unsurudur (Koçel, 2010).

ÖRGÜTSEL BAĞLILIK

Turizm sektöründe emek yoğun bir çalışma olduğundan çalışanların örgüte bağlı olmaları, örgüt amaçları doğrultusunda hareket etmeleri, kişinin kendi performansına olduğu kadar, işletmenin hedefine ulaşmasına da katkı sağlar. Kişinin örgütsel bağlılığı, çalışma ortamındaki diğer kişiler ve örgüt hakkındaki duygularının yansımasıdır. Örgüte bağlılık, devamsızlık oranını ve işten ayrılma devir hızının düşük olmasını sağlar (Balay 2014).

Örgütsel Bağlılığı Etkileyen Faktörler

Başlangıç aşamasındaki bağlılık, kişi ile örgütün amaç ve değerlerinin uyumuna bağlıdır. İşe ilk başladıklarında, gösterdikleri çaba ve bu çabanın takdir edilmesi; kişinin değerleri ile işin uyumu; çalışanlar arasındaki ilişki örgütsel bağlılığı etkiler. İşe başladıktan sonra geçen ilk birkaç ay içerisinde kişilerin örgütsel bağlılık tutumları kalıcı olarak gelişmektedir. Örgütte kaldıkça, örgüte olan bağlılık seviyesi artabilmektedir. Bununla birlikte görev süresi ve örgütsel bağlılık arasında net bir ilişki kurmanın zor olduğu da belirtilmiştir. Her bir faktör tek başına ya da diğer faktörlerle birlikte, bağlılığı etkileyebilir (Mowday vd., 1982).

Örgütsel Bağlılığın Dereceleri

Hizmet işletmeleri müşteri odaklıdır. Düşük düzeyde bağlılığı olan kişinin çalışma isteği düşük olacağından, müşteriyi memnun etmek için çabalamayacaktır. Müşteri sorun yaşadığında, ilgisiz davranan, sorunu çözmeyen veya telafi yolu aramayan çalışan, müşterinin bir başka yere yönelmesine sebep olabilir.

Çalışanın örgüte bağlılık düzeyi arttıkça, sadakati ve sorumlulukları da artar. Lakin orta düzeyde bağlılık, işletmeye karşı mutlak bir sadakat içermez. Kişisel duruşunu korumaya meyleder (Randall, 1987). Çalışan için örgüt değerleri uygun olmasa dahi örgütün sağladığı olanaklar cezbediciyse çalışmaya devam eder.

Yüksek düzeyde bağlılık kişinin kariyerinde ve gelir seviyesinde artışı sağlayabilir. Mamafih çalışanın kişisel gelişimini engelleyebilir ve yeni fırsatları reddetmesine sebep olabilir (Randall, 1987). Örgüt içinse sadakati yüksek, amaçlara uygun ve yüksek performanslı çalışanlar olumluyken, yenilikten kaçınan ve değişime tepki veren, geçmişe bağlı kişiler olumsuz sonuçlara sebep olabilir.

Örgütsel Bağlılığın Sınıflandırılması

Örgütsel bağlılıkla ilgili yapılan çalışmalar sınıflandırıldığında, tutumsal bağlılık, davranışsal bağlılık ve çoklu bağlılık olmak üzere üç tür bağlılık olduğu görülmektedir.

Tutumusal bağlılık çalışan kişinin kendi amaç ve değerleriyle, örgütün amaç, değer ve hedeflerini özdeşleştirmesidir. Çalışanın örgüte manevi ödül ve menfaatler karşılığında bağlanmasıdır (Mowday vd., 1979). Tutumsal bağlılık ile devamsızlıktan kaçınma, düşük oranlı işten ayrılma ve yüksek iş performansına ulaşılacağı varsayılır. Davranışsal bağlılık ile tutumsal bağlılık farklı kavramlar olarak değerlendirilir. Çalışanın örgüt için harcadığı zaman, çaba, elde ettiği ödüller örgüte bağlanma sebepleridir. Çalışan örgütte bulunmakla elde ettiklerini, örgütten ayrılarak kaybedebileceği için örgütte kalmayı tercih eder. Ücret, teşvikler, ek kazanımlar, çalışma şartları gibi dışsal faktörler davranışsal bağlılığın öğeleridir (Mottaz, 1989). Reichers (1985) çalışmasında, örgütün niteliğine göre olan bağlılık yaklaşımlarının yanı sıra gruplar ve rol modeller üzerine yapılan araştırmalara göre çoklu bağlılık modelinin daha anlamlı olabileceğini ileri sürmüştür. Şekil 1 de örgütsel bağlılığın sınıflandırılması gösterilmiştir.

TUTUMSAL BAĞLILIK	DAVRANIŞSAL BAĞLILIK	ÇOKLU BAĞLILIK
<ul style="list-style-type: none"> • <u>KANTER</u> • Devam Bağlılığı • Kenetlenme Bağlılığı • Kontrol Bağlılığı • <u>ETZON</u> • Ahlaki (Moral) Bağlılığı • Çıkara Dayalı Bağlılık • Yabancılaştırıcı Bağlılık • <u>O'REILLY & CHATMAN</u> • Uyum Bağlılığı • Özdeşleşme Bağlılığı • İçselleştirme Bağlılığı • <u>PANLEY & GOULD</u> • Ahlaki Bağlılık • Çıkarıcı Bağlılık • Yabancılaştırıcı Bağlılık • <u>MOWDAY, STEERS & PORTER</u> • Duygusal Bağlılık • <u>WEINER & VARDI</u> • Normatif Bağlılık • <u>ALLEN & MEYER</u> • Duygusal Bağlılık • Devamlılık Bağlılığı • Normatif Bağlılık 	<ul style="list-style-type: none"> • <u>BECKER YAKLAŞIMI</u> • Toplumsal Beklentiler • Bürokratik Düzenlemeler • Sosyal Etkileşimler • Sosyal Roller • <u>SALANCIK YAKLAŞIMI</u> 	<ul style="list-style-type: none"> • Örgüte Bağlılık • Mesleğe Bağlılık • Müşterilere Bağlılık • Yöneticilere Bağlılık • İş arkadaşlarına bağlılık

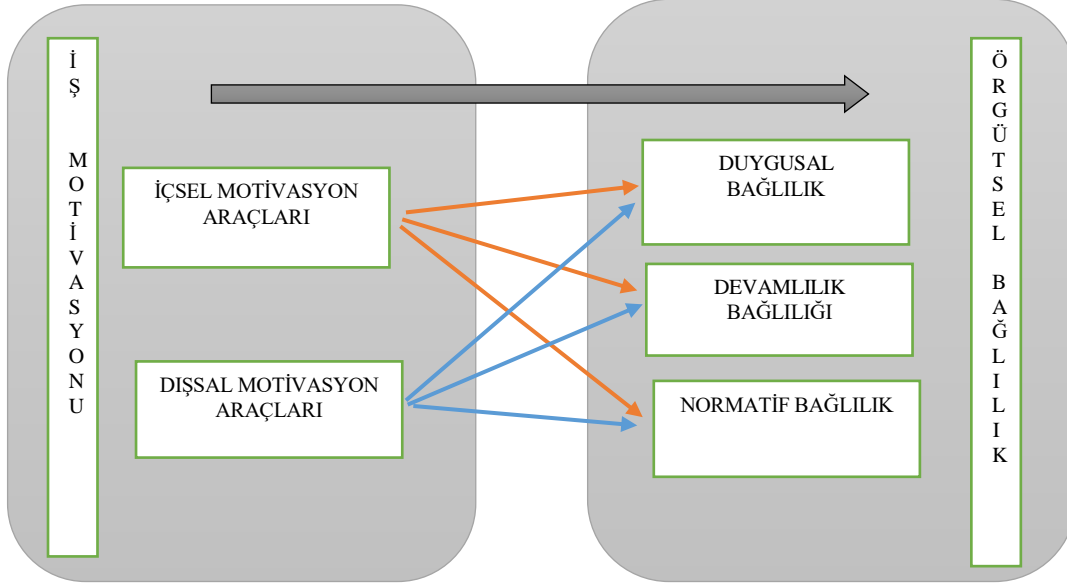
Şekil 1. Örgütsel Bağlılığın Sınıflandırılması. Çulha (2008)'den uyarlanmıştır

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Turizm işletmelerinde personel ile müşteri yüz yüze iletişim halindedir. Bu durum tarafların karşılıklı olarak birbirlerinden etkilenmesine ve dolayısıyla müşteri memnuniyetine etki edebilmektedir. Motivasyonu yüksek olan çalışanların içsel durumları, iş ilişkilerine yansyarak müşteri ilişkilerine etki eder. Araştırmanın amacı emek yoğun bir sektör olan turizmde çalışanların içsel ve dışsal motivasyon araçları vasıtasıyla sahip oldukları iş motivasyonunun, çalışanların buldukları örgüte olan duygusal, devamlılık ve normatif bağlılıklarına olan etkisini belirlemektir. Çalışanları motive eden faktörleri tespit ederek, örgütsel bağlılıklarını arttırmak ve uzun soluklu çalışanlara sahip olabilmek açısından, turizm işletmeleri için araştırma sonuçları önemlidir. İşletmeler, çalışanlarla ilişkilerini bu sonuçlara göre yönlendirebilirler. Çalışmada kullanılan veriler 5'li likert tipi anket yoluyla elde edilmiştir. Anketler daha önceden konu hakkında yapılmış çalışmalarda bulunan ölçeklerden uygulanmıştır. Birinci bölümde çalışanların demografik bilgileriyle ilgili 9 soruya yer verilmiştir. İkinci bölümde Mottaz (1985), Brislin vd. (2005), Mahaney ve Lederer (2006)'in çalışmalarında kullandıkları ölçeklerden yararlanarak Dünder, Özutku ve Taşpınar (2007) tarafından geliştirilmiş olan içsel ve dışsal motivasyon ölçeği; üçüncü bölümdeyse, Meyer, Allen ve Smith (1993) tarafından oluşturulmuş ve Wasti (2000) tarafından kültürel öğelerin eklenmesiyle geliştirilmiş örgütsel bağlılık ölçeği kullanılmıştır.

Araştırma Modeli

İçsel ve dışsal motivasyon araçlarının, örgütsel bağlılığa etkisine dair hipotezler oluşturulmuştur.

Şekil 2. Araştırma modeli

H₁: İş motivasyonunu oluşturan içsel ve dışsal motivasyonun, örgütsel bağlılık üzerinde pozitif yönlü etkisi vardır.

Alt Hipotezler

H₂: Dışsal motivasyonun, duygusal bağlılık üzerinde pozitif yönlü etkisi vardır.

H₃: İçsel motivasyonun, duygusal bağlılık üzerinde pozitif yönlü etkisi vardır.

H₄: Dışsal motivasyonun, devamlılık bağlılığı üzerinde pozitif yönlü etkisi vardır.

H₅: İçsel motivasyonun, devamlılık bağlılığı üzerinde pozitif yönlü etkisi vardır.

H₆: Dışsal motivasyonun, normatif bağlılık üzerinde pozitif yönlü etkisi vardır.

H₇: İçsel motivasyonun, normatif bağlılık üzerinde pozitif yönlü etkisi vardır.

Araştırmanın evrenini ağırlıklı olarak seyahat acentaları olmak üzere, otel görevlileri ve rehberinde katıldığı turizm çalışanları oluşturmaktadır. Korona virüsünün yayılmaya başladığı döneme denk gelmesi sebebiyle Google formlar üzerinden oluşturulan anket, url olarak turizm profesyonellerine gönderilmiştir. Çalışmanın ilk evresinde 112 otele mail olarak gönderilen anket linkine dönüşlerin az olması sebebiyle, İstanbul'da bulunan seyahat acentalarında çalışanlarla telefon yoluyla irtibat kurulmuş ve ankete katılımları rica edilmiştir. Çalışmaya gönüllü olarak yanıt veren 118 kişi olmuştur. Katılımcıların kimlikleri ile ilgili bilgiler toplanmamıştır. Toplanan 118 anketten sadece biri ilköğretim mezunu olduğu için ve bir diğeri de 15-21 yaş grubundaki tek kişi olduğu için veri setinden çıkartılmıştır. Geçerli yanıt sayısı 116 olup, analizler 116 cevap üzerinden yapılmıştır. Örneklem yeterliliği için KMO testi yapılmış ve örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu tespit edilmiştir. Araştırma bulguları, verilerin IBM SPSS 25.0 paket programı ile analiz edilmesi sonucunda elde edilmiştir.

BULGULAR

116 geçerli anketin %72,4 'lük kısmı kadın çalışanlardan oluşmaktadır. Katılımcıların %52,6'sı evli olup % 25 orandaki katılımcı sayısı ile en yoğun olan yaş grubu 43-49 yaş arasındadır. Ankete katılanların %37,9'luk oranla en çok lisans düzeyinde eğitim aldıkları ve %70,7'lik oranda seyahat acentasında çalıştıkları görülmektedir. Katılımcıların en yoğun olduğu bölüm (%23,3) satış departmanıdır.

Katılımcıların orta düzey yönetici olarak yoğunlaştığı ve büyük kısmının (%37,9) bir ile beş yıl arası çalışmakta olduğu ve yoğun olarak üç ve dördüncü iş yerinde çalıştığı sonuçlardan anlaşılmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların demografik bilgileri

Cinsiyet	Frekans	Yüzde (%)
Kadın	84	72,4
Erkek	32	27,6
Medeni Durum		
Evli	61	52,6
Bekâr	55	47,4
Yaş		
22-28	15	12,9
29-35	25	21,6
36-42	23	19,8
43-49	29	25,0
50 ve üzeri	24	20,7
Eğitim Düzeyi		
Lise	30	25,9
Ön lisans	27	23,3
Lisans	45	37,9
Yüksek Lisans	13	11,2
Diğer	2	1,7

Güvenilirlik analizi

Cronbach Alpha katsayıları $0,80 < \text{Alfa} < 1,00$ ise ölçek yüksek düzeyde güvenilirdir. Motivasyon ölçeği 0,92; örgütsel bağlılık ölçeği 0,96 olarak belirlenmiştir. Alt boyutlarda içsel motivasyon 0,89; dışsal motivasyon 0,90; duygusal bağlılık 0,96; devamlılık bağlılığı 0,91; normatif bağlılık ise 0,92 olarak tespit edilmiştir. Elde edilen veriler her iki ölçeğin ve alt boyutlarının tamamının yüksek düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir.

Geçerlilik analizi

Ölçekle ilgili yapısal geçerlik için faktör analizi yapılmamıştır. Faktör analizi aynı yapıdaki değişkenleri bir araya getirip ölçmekte ve az sayıdaki faktör ile açıklamak için kullanılan istatistiksel tekniktir. Daha önce farklı çalışmalarda kullanılan, faktör analizleri yapılmış olan ve aynı yapıyı ölçen soruların derlenmiş olması dolayısıyla, her bir ifadenin yer aldığı faktör grubu bellidir. Turizm çalışanlarına yönelik içsel motivasyon araçları ile ilgili 9, dışsal motivasyon araçları ile ilgili 15 ifade yer almaktadır. Örgütsel bağlılık anketinde ilk 8 ifade, çalışanların örgütleriyle özdeşleştikleri, örgütün amaçlarını benimsedikleri ve severek bağlandıklarını gösteren duygusal bağlılıkla; 9-15 arasındaki ifadeler, çalışanların örgütlerine çıkar veya kazanç elde etmelerinden dolayı oluşan devamlılık bağlılığıyla; 16-22 arasındaki ifadelerse örgütüne bağlanmanın ahlâkî olduğunu düşünen kişinin sosyal normları referans alarak, normatif bağlılık ile bağlanmasıyla ilişkilidir.

Anketin kapsam (yüzey) geçerliliği için uluslararası literatür taranarak hazırlanan soru formundaki sorular kök kaynaktan tekrar kontrol edilmiş ve yeniden Türkçeye çevrilmiştir. Sorular daha sonra, Türkçeden İngilizceye çevrilmiş, anlaşılmayan ifadeler düzenlenmiştir. Konusunda uzman olan

akademik danışman tarafından kontrolü yapılmış, ölçeğin yüzey geçerliliği sağlandıktan sonra araştırmada kullanılmıştır.

Örneklem büyüklüğünün korelasyonun güvenilirliğini sağlayamaya yetecek kadar büyük olması gerekir. Örneklemde elde edilen verilerin yeterliliğini Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi ile ölçülebilir (Akyıldız, 2006). KMO istatistiği için minimum 0.5 gerekmektedir (Field, 2009). İçsel ve dışsal motivasyon için KMO değeri 0,856 olarak bulunmuştur. Duygusal, devamlılık ve normatif bağlılık için KMO değeri 0,929 olarak bulunmuştur.

Tanımlayıcı İstatistikler

Anket çalışmasına ilişkin motivasyon ve örgütsel bağlılıkla ilgili olan ifadelerin frekans dağılımları, ortalama, standart sapma, basıklık, çarpıklık, minimum ve maksimum değerleri bu bölümde yer almaktadır.

Tablo 2. İçsel Motivasyon İle ilgili ifadelerin frekans dağılımları

N:116	İfade	Kesinlikle Katılıyorum		Kararsızım	Kesinlikle Katılmıyorum		Ortalama	Medyan	Mod
		Katılıyorum	Katılmıyorum		Katılıyorum	Katılmıyorum			
İÇSEL MOTİVASYON	1	82 %70,7	33 %28,4	1 %0,9			1,30	1,00	1,00
	2	93 %80,2	22 %19,0	1 %0,9			1,20	1,00	1,00
	3	70 %60,3	34 %29,3	12 %10,3			1,50	1,00	1,00
	4	72 %62,1	37 %31,9	7 %6,0			1,43	1,00	1,00
	5	72 %62,1	36 %31,0	8 %6,9			1,44	1,00	1,00
	6	76 %65,5	31 %26,7	8 %6,9	1 %0,9		1,43	1,00	1,00
	7	73 %62,9	33 %28,4	8 %6,9	2 %1,7		1,47	1,00	1,00
	8	72 %62,1	32 %27,6	11 %9,5	1 %0,9		1,49	1,00	1,00
	9	61 %52,6	40 %34,5	12 %10,3	1 %0,9	2 %1,7	1,64	1,00	1,00

Tablo 2’de yer alan frekans dağılımlarına dair veriler incelendiğinde, içsel motivasyon ölçeğine verilen yanıtlara istinaden ankete katılanların büyük çoğunluğunun yüksek içsel motivasyona sahip oldukları görülmektedir. Bununla birlikte, çalışanların bir kısmının yaptıkları işe inanmamaları, takdir edilmediklerini düşünmeleri turizm işletmeleri açısından istenmeyen sonuçlara sebebiyet verebilir. İfadelere verilen yanıtlar kişilerin eş düzeyde oldukları ya da üstleri tarafından yapılan değerlendirmelerin önemine işaret etmektedir. Çalışma arkadaşlarının üstlerden daha fazla moral verip teşvik ettiği sonucu çikartılabilir.

Tablo 3. Dışsal Motivasyon ile ilgili ifadelerin frekans dağılımları

N:116	İfade	Katılıyorum		Kararsızım	Katılmıyorum		Ortalama	Medyan	Mod
		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum		Kararsızım	Katılmıyorum			
DIŞSAL MOTİVASYON	10	60 %51,7	39 %33,6	11 %9,5	4 %3,4	2 %1,7	1,69	1,00	1,00
	11	64 %55,2	35 %30,2	12 %10,3	4 %3,4	1 %0,9	1,64	1,00	1,00
	12	71 %61,2	36 %31,0	7 %6,0	1 %0,9	1 %0,9	1,49	1,00	1,00
	13	64 %55,2	40 %34,5	8 %6,9	3 %2,6	1 %0,9	1,59	1,00	1,00
	14	78 %67,2	34 %29,3	3 %2,6	1 %0,9		1,37	1,00	1,00
	15	39 %33,6	47 %40,5	13 %11,2	6 %5,2	11 %9,5	2,16	2,00	2,00
	16	60 %51,7	34 %29,3	17 %14,7	5 %4,3		1,71	1,00	1,00
	17	71 %61,2	37 %31,9	8 %6,9			1,45	1,00	1,00
	18	50 %43,1	40 %34,5	16 %13,8	4 %3,4	6 %5,2	1,93	2,00	1,00
	19	55 %47,4	38 %32,8	17 %14,7	4 %3,4	2 %1,7	1,79	2,00	1,00
	20	23 %19,8	30 %25,9	23 %19,8	20 %17,2	20 %17,2	2,86	3,00	2,00
	21	30 %25,9	28 %24,1	23 %19,8	19 %16,4	16 %13,8	2,68	2,50	1,00
	22	44 %37,9	30 %25,9	26 %22,4	13 %11,2	3 %2,6	2,14	2,00	1,00
	23	48 %41,4	31 %26,7	16 %13,8	13 %11,2	8 %6,9	2,15	2,00	1,00
	24	23 %19,8	40 %34,5	28 %24,1	13 %11,2	12 %10,3	2,57	2,00	2,00

Tablo 3’de yer alan Dışsal motivasyon ölçeği incelendiğinde işyerindeki sosyalleşmenin önemine vurgu yapmaktadır. İş yerinde çalışma arkadaşlarıyla birlikte yöneticilerle olan iyi ilişkilerde en yüksek motivasyon unsurlarından olarak gözükmektedir. Çalışanların gerek aralarında gerekse müşterilerle ilgili sorun yaşadıklarında yöneticilerden destek alamadıklarını düşündüğü sonucu verilen yanıtlarda görülmektedir. Çalışanların ekibiyle uyum içerisinde olması, sorun yaşadığında yardım alabileceğini bilmesi psikolojik güvence unsuru olarak önemli bir motivasyon aracıdır. İfadelere verilen yanıtlar iş arkadaşlarıyla beraber sosyalleşmenin önemine vurgu yapmaktadır.

Tablo 4. Duygusal Bağlılık ile ilgili ifadelerin frekans dağılımları

N:116	İfade	Kesinlikle Katılıyorum		Kararsızım	Katılmıyorum		Ortalama	Medyan	Mod
		Katılıyorum	Katılmıyorum		Katılıyorum	Katılmıyorum			
DUYGUSAL BAĞLILIK	1	54 %46,6	38 %32,8	12 %10,3	8 %6,9	4 %3,4	1,87	2,00	1,00
	2	52 %44,8	37 %31,9	18 %15,5	7 %6,0	2 %1,7	1,87	2,00	1,00
	3	51 %44,0	40 %34,5	12 %10,3	11 %9,5	2 %1,7	1,90	2,00	1,00
	4	51 %44,0	32 %27,6	17 %14,7	14 %12,1	2 %1,7	2,00	2,00	1,00
	5	54 %46,6	37 %31,9	9 %7,8	12 %10,3	4 %3,4	1,92	2,00	1,00
	6	54 %46,6	33 %28,4	16 %13,8	10 %8,6	3 %2,6	1,92	2,00	1,00
	7	51 %44,0	38 %32,8	18 %15,5	8 %6,9	1 %0,9	1,87	2,00	1,00
	8	49 %42,2	45 %38,8	11 %9,5	9 %7,8	2 %1,7	1,87	2,00	1,00

Tablo 4’de verilen Duygusal bağlılığa ilişkin ölçeğin frekans analizi incelendiğinde en yüksek katılımın işletme ile özdeşleşme olduğu görülmektedir. Çalışanlar örgütü benimseyip içselleştirdikçe, kendi işi gibi gördükleri sonucuna delalet etmektedir.

Tablo 5. Devamlılık Bağlılığı ile ilgili ifadelerin frekans dağılımları

N:116	İfade	Kesinlikle Katılıyorum		Kararsızım	Katılmıyorum		Ortalama	Medyan	Mod
		Katılıyorum	Katılmıyorum		Katılıyorum	Katılmıyorum			
DEVAMLILIK BAĞLILIĞI	9	45 %38,8	36 %31,0	17 %14,7	12 %10,3	6 %5,2	2,12	2,00	1,00
	10	31 %26,7	24 %20,7	18 %15,5	30 %25,9	13 %11,2	2,74	3,00	1,00
	11	23 %19,8	25 %21,6	24 %20,7	23 %19,8	21 %18,1	2,94	3,00	2,00
	12	26 %22,4	25 %21,6	20 %17,2	28 %24,1	17 %14,7	2,87	3,00	4,00
	13	34 %29,3	31 %26,7	11 %9,5	19 %16,4	21 %18,1	2,67	2,00	1,00
	14	42 %36,2	27 %23,3	14 %12,1	18 %15,5	15 %12,9	2,45	2,00	1,00
	15	39 %33,6	36 %31,0	17 %14,7	14 %12,1	10 %8,6	2,31	2,00	1,00

Tablo 5’de Devamlılık bağlılığı ile ilgili verilen yanıtlar incelendiğinde yeni bir yerde işe başlamanın ve mevcut işten ayrılmanın zor olduğunu düşünmeleri sebebiyle çalışanlarda devamlılık bağlılığı oluştuğu görülmektedir.

Tablo 6. Normatif Bağlılık ile ilgili ifadelerin frekans dağılımları

N:116	İfade	Kesinlikle Katılıyorum		Kararsızım		Kesinlikle Katılmıyorum		Ortalama	Medyan	Mod
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Katılmıyorum					
NORMATİF BAĞLILIK	16	37 %31,9	29 %25,0	19 %16,4	15 %12,9	16 %13,8	2,51	2,00	1,00	
	17	30 %25,9	32 %27,6	23 %19,8	16 %13,8	15 %12,9	2,60	2,00	2,00	
	18	38 %32,8	30 %25,9	19 %16,4	18 %15,5	11 %9,5	2,43	2,00	1,00	
	19	36 %31,0	37 %31,9	19 %16,4	14 %12,1	10 %8,6	2,35	2,00	2,00	
	20	29 %25,0	26 %22,4	26 %22,4	18 %15,5	17 %14,7	2,72	3,00	1,00	
	21	33 %28,4	29 %25,0	18 %15,5	25 %21,6	11 %9,5	2,58	2,00	1,00	
	22	38 %32,8	41 %35,3	12 %10,3	16 %13,8	9 %7,8	2,28	2,00	2,00	

Tablo 6’da bulunan Normatif bağlılıkla ilgili verilen cevaplar incelendiğinde çalışanların %30’dan fazlasının örgütlerine normatif olarak bağlılık duydukları sonucunu çıkartmak mümkündür.

Tablo 7. İfadelerin minimum, maksimum, ortalama, standart sapma dağılımları

N 116 Kadın=1 Erkek=2	Minimum	Maksimum	Ortalama	Ortalama Sta. Hata	Standart sapma
Dışsal Motivasyon	15	55	29,28	0,92	10,00
Duygusal Bağlılık	8	37	15,26	0,69	7,47
Devamlılık Bağlılığı	7	35	18,12	0,72	7,77
Normatif Bağlılık	7	35	17,50	0,72	7,81
Toplam İçsel Dışsal Motivasyon	24	79	42,22	1,22	13,16
Toplam Örgütsel Bağlılık	22	104	50,88	1,90	20,50

Tablo 7’de ifadelerin ortalamaları incelendiğinde çalışanların dışsal motivasyon düzeylerinin, içsel motivasyon düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Devamlılık bağlılıkları da normatif ve duygusal bağlılıklarından daha yüksek düzeydedir.

Verilerin normallik analizi

Verilerin normallik testi ile ilgili Tabachnick vd. (2013) çarpıklık ve basıklık değerinin +1,5 ile -1,5 arasında olması halinde veri dağılımı normal kabul edildiğini söylemektedir.

Tablo 8. Toplam değer normallik testi

N 116	Çarpıklık	Çarpıklık Standart Hata	Basıklık	Basıklık Standart Hata	Kolmogorov-Smirnov
İçsel Motivasyon	1,13	0,22	0,51	1,02	0,18
Dışsal Motivasyon	0,55	0,22	2,50	-0,33	0,08
Duygusal Bağlılık	0,92	0,22	4,18	0,02	0,16
Devamlılık Bağlılığı	0,42	0,22	1,90	-0,77	0,10
Normatif Bağlılık	0,41	0,22	0,45	-0,69	0,92
TOPLAM İÇSEL VE DIŞSAL MOTİVASYON	0,66	0,22	3,00	-0,15	0,44
TOPLAM ÖRGÜTSEL BAĞLILIK	0,54	0,22	2,45	-0,43	0,44

Tablo 8’de görüldüğü üzere verilerin basıklık ve çarpıklık değeri motivasyonun ve örgütsel bağlılığın alt boyutları için +1,5 ile -1,5 arasında; toplam içsel ve dışsal motivasyon yani iş motivasyonu ile toplam örgütsel bağlılık için de +1 ile -1 arasında olup normal dağılım göstermesi sebebiyle parametrik testler uygulanmıştır.

Korelasyon analizi

Korelasyon katsayısı $r \pm 1$ değerleri arasında olup, 1’e yaklaştıkça ilişki kuvvetli, (0)’a yaklaştıkça daha az kuvvette ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo 9. Pearson Korelasyon Analizi

N: 116	Motivasyon	Örgütsel Bağlılık	İçsel Motivasyon	Dışsal Motivasyon	Duygusal Bağlılık	Devamlılık Bağlılığı	Normatif Bağlılık
Motivasyon	1	0,58**	0,79**	0,97**	0,68**	0,43**	0,51**
Örgütsel Bağlılık		1	0,44**	0,57**	0,81**	0,88**	0,93**
İçsel Motivasyon			1	0,64**	0,59**	0,30**	0,35**
Dışsal Motivasyon				1	0,62**	0,43**	0,51**
Duygusal Bağlılık					1	0,56**	0,69**
Devamlılık Bağlılığı						1	0,77**
Normatif Bağlılık							1

Korelasyon 0,01 seviyesinde anlamlı (tek Kuyruk)

Tablo 9’da görülen Pearson Korelasyon Analizine göre, içsel motivasyon ile duygusal bağlılık arasında 0,59; Dışsal motivasyon ile duygusal bağlılık arasında 0,62 oranında korelasyon çıkmıştır. Çalışanların içsel ve dışsal motivasyonları ile duygusal bağlılıkları arasında ($0,40 < r < 0,59$) orta ve ($0,60 < r < 0,74$) iyi düzeyde ilişki olduğu gözükmektedir. Çalışanların içsel ve dışsal motivasyonları ile devamlılık ve normatif bağlılıkları arasında ise ($r < 0,40$) zayıf - orta oranlarda ilişki olduğu tespit edilmiştir. Motivasyon ile örgütsel bağlılığın arasında orta düzeyde 0,58 korelasyon bulunmuştur.

Demografik verilere göre farklılık analizi

Veri dağılımı normallik sınırları içerisinde olduğundan cinsiyet (kadın – erkek) ve medeni durum (evli – bekâr) ikili grup olduğundan “bağımsız örneklem T testi”; yaş grupları, eğitim düzeyi, iş grubu, pozisyon, çalışma süresi ve çalışılan kaçınıcı iş yeri olduğu çoklu grup olması sebebiyle “tek yönlü Anova” testi yapılmıştır. Tablo 10’da Demografik verilere göre farklılık analizi sonuçları görülmektedir.

Tablo 10. Demografik verilere göre farklılık analizi sonuçları

N: 116	İçsel	Dışsal	Duygusal	Devamlılık	Normatif
Kadın=1, Erkek=2	Motivasyon	Motivasyon	Bağlılık	Bağlılığı	Bağlılık
Kadın (84)	0,694	0,548	0,414	0,037*	0,100
Erkek (32)	(F:0,385)	(F:0,56)	(F:0,10)	(F:1,51)	(F:1,42)
Evli (61)	0,399	0,157	0,043*	0,010**	0,055
Bekâr (55)	(F:1,05)	(F:0,38)	(F:1,71)	(F:1,00)	(F:0,00)
Yaş grupları	0,001**	0,106	0,239	0,005**	0,024*
	(F:4,75)	(F:1,95)	(F:1,40)	(F:3,88)	(F:2,93)
Eğitim Düzeyi	0,307	0,083	0,029*	0,265	0,015*
	(F:1,21)	(F:2,11)	(F:2,80)	(F:1,32)	(F:3,25)
İş Grubu	0,669	0,452	0,908	0,377	0,226
	(F:0,59)	(F:0,92)	(F:0,25)	(F:1,06)	(F:1,43)
Çalışılan Pozisyon	0,024*	0,283	0,185	0,120	0,486
	(F:3,25)	(F:1,28)	(F:1,63)	(F:1,98)	(F:0,82)
Çalışma Süresi	0,007**	0,106	0,003**	0,330	0,562
	(F:3,40)	(F:1,86)	(F:3,92)	(F:1,16)	(F:0,78)
Kaçıncı İş Yeri	0,813	0,593	0,373	0,259	0,381
	(F:0,45)	(F:0,74)	(F:1,08)	(F:1,32)	(F:1,07)

* p<0,05 ise gruplar arası anlamlı farklılık bulunmaktadır

** p<0,01 ise gruplar arası anlamlı farklılık bulunmaktadır

Kadın ve erkeklerin devamlılık bağlılıkları, evli ve bekârların duygusal ve devamlılık bağlılıkları; yaş gruplarının içsel motivasyonları, devamlılık bağlılıkları, normatif bağlılıkları; eğitim düzeylerine göre çalışanların duygusal bağlılıkları, normatif bağlılıkları; çalışılan pozisyona göre içsel motivasyonları; çalışma süresine göre içsel motivasyonları ve duygusal bağlılıkları arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır.

Cinsiyete bağlı fark analizi sonuçları:

Cinsiyete göre örgütsel bağlılık ile ilgili farklılık analizi sonuçlarına göre, kadın ve erkek çalışanların devamlılık bağlılıkları 0,037 olup (p<0,05) cinsiyete göre farklılık görülmektedir. Tablo 11’de görüldüğü üzere kadın çalışanların ortalaması 19,04 iken, erkek çalışanların ortalaması 15,68 olarak tespit edilmiştir. Aralarında 3,36 fark bulunmaktadır. Bu durumda kadın çalışanların devamlılık bağlılıkları erkek çalışanlara göre daha fazladır.

Tablo 11. Cinsiyete göre ortalama değerler

	N	İçsel	Dışsal	Duygusal	Devamlılık	Normatif
		Motivasyon	Motivasyon	Bağlılık	Bağlılığı	Bağlılık
Kadın	84	13,03	29,63	15,61	19,04	18,23
Erkek	32	12,68	28,37	14,34	15,68	15,56

Medeni duruma göre fark analizi sonuçları:

Çalışanların medeni durumlarına göre örgütsel bağlılıkları incelendiğinde, p değerinin daha küçük (p<0,05) olduğu görülmektedir. Bu durumda çalışanların medeni durumlarına göre duygusal (0,04) ve devamlılık (0,01) bağlılıkları arasında fark bulunduğu; normatif bağlılığın ise medeni duruma göre evli ve bekârlar arasında farklılaşmadığı anlaşılmaktadır. Duygusal bağlılık ortalamaları incelendiğinde bekâr çalışanların ortalamasınının 16,74, evli çalışanların ise 13,93 olduğu görülmektedir. Duygusal bağlılık fark miktarı 2,81’dir. Bu durumda bekârların duygusal bağlılıkları, evlilerden daha fazladır. Devamlılık bağlılığında bekârların ortalaması 20,07 iken evlilerin ortalaması 16,36 olarak tespit edilmiştir. Devamlılık bağlılık fark miktarının ise 3,71 olduğu görülmektedir. Bu durumda bekârların devamlılık bağlılığı, evli olanlardan daha fazladır.

Tablo 12. Medeni duruma göre ortalama değerler

	N	İçsel Motivasyon	Dışsal Motivasyon	Duygusal Bağlılık	Devamlılık Bağlılığı	Normatif Bağlılık
Evli	61	12,62	28,03	13,93	16,36	16,18
Bekâr	55	13,29	30,67	16,74	20,07	18,96

Yaş gruplarına göre fark analizi sonuçları:

Tukey test sonucuna göre Normatif bağlılıkta 22-28 ile 29-35 yaş grubu arasında anlamlı (0,013) farklılık çıkmıştır. 22-28 yaş grubunun ortalaması 21,73 ve 29-35 yaş grubu ortalaması 13,68 olması 22-28 yaş grubunun normatif bağlılığının daha yüksek olduğuna delalet etmektedir. Devamlılık bağlılığında 22-28 ile 29-35 yaş grubu arasında anlamlı (0,08) farklılık görülmüştür. Bir diğer anlamlı farklılıkta 36-42 yaş grubu (0,041) ile görülmektedir. 22-28 yaş grubunun ortalaması 22,93 olup 29-35 grubu 14,64 ve 36,42 yaş grubu ortalaması da 15,91 olarak görülmektedir. Bu durumda 22-28 yaş grubuna dahil olanların, devamlılık bağlılığı, diğer gruplara oranla daha fazladır.

Tablo 13. Yaş gruplarına göre ortalama değerler

	N	İçsel Motivasyon	Dışsal Motivasyon	Duygusal Bağlılık	Devamlılık Bağlılığı	Normatif Bağlılık
22-28	15	17,06	33,73	19,20	22,93	21,73
29-35	25	12,12	29,04	13,72	14,64	13,68
36-42	23	11,95	25,00	14,91	15,91	17,30
43-49	29	12,48	29,58	15,44	19,75	17,75
50 +	24	12,70	30,50	14,54	18,87	18,70

Eğitim düzeyine göre fark analizi sonuçları:

Tukey testi normatif bağlılıkta lise ve lisans düzeyinde eğitimi olanların arasında anlamlı (0,02) farklılık göstermektedir. Lise ortalaması 13,43 ve lisans ortalaması 18,97 olduğu görülmektedir. Duygusal bağlılıklarında lisans ile lise düzeyinde eğitimi olanlar arasında anlamlı (0,036) farklılık görülmektedir. Lise eğitim ortalaması 12,00 ve lisans eğitim ortalamasının da 16,97 olduğu göz önüne alındığında, lisans düzeyinde eğitimi olanların duygusal bağlılıklarının daha yüksek düzeyde olduğu söylenebilir.

Tablo 14. Eğitim düzeyine göre ortalama değerler

	N	İçsel Motivasyon	Dışsal Motivasyon	Duygusal Bağlılık	Devamlılık Bağlılığı	Normatif Bağlılık
Lise	30	12,16	25,76	12,00	15,40	13,43
Ön lisans	27	12,77	28,59	15,92	19,48	18,03
Lisans	44	13,72	31,93	16,97	18,63	18,97
Yüksek Lisans	13	11,84	28,69	14,46	19,53	19,92
Diğer	2	16,50	37,00	23,00	20,00	23,00

Çalışılan pozisyona göre fark analizi sonuçları:

İçsel motivasyonun ile ilgili pozisyonlar arasında fark olması ve homojen dağılım olmamasından dolayı Games-Howell testi yapılmıştır. Homojen dağılım göstermeyen ve örneklem sayısı küçük olan gruplar

için, uygun ölçüm aracı Games-Howell testidir. (Field, 2009). Tablo 15’de bulunan Games-Howell testi sonucu en büyük anlamlı farklılığın üst düzey yöneticiler ile iş görenler (0,04) arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Üst düzey yönetici ortalaması 11,80 ve çalışan kişi ortalaması da 14,90 olduğundan çalışanların içsel motivasyonunun daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 15. Çalışılan pozisyona göre ortalama değerler

	N	İçsel Motivasyon	Dışsal Motivasyon	Duygusal Bağlılık	Devamlılık Bağlılığı	Normatif Bağlılık
Üst Düzey Yönetici	31	11,80	26,38	13,45	16,38	16,19
Orta Düzey Yönetici	38	12,52	30,28	15,07	16,94	16,92
Ekip Lideri	17	12,47	31,41	14,88	20,11	19,11
İş gören	30	14,90	29,80	17,60	20,26	18,66

Regresyon Analizi

Regresyon analizinde değişkenler arası ilişkiye bakılırken bağımlı ve bağımsız değişkenler şeklinde analiz yapılır. *Çoklu eş doğrusallık* bir regresyon modelindeki birden fazla değişken arasında güçlü bir korelasyon olduğu anlamına gelir ve sadece çoklu regresyon modelinde ortaya çıkar. Çoklu eş doğrusallığı tespit etmenin bir yolu, korelasyon tablosundaki değişkenlerin korelasyon katsayısının 0,80 veya 0,90’dan yüksek olmasıdır. Bir diğeri de VIF değeridir. VIF değişkenler arasında güçlü bir doğrusal ilişki olup olmadığını gösterir. VIF değeri için katı bir kural olmasa da Myers (1990)’a göre 10,00 değeri çoklu eş doğrusallığa delalet eder. Tolerance değerinin 0,10’un altında olması çoklu eş doğrusallık göstergesidir (Field, 2009). Modele göre, çoklu eş doğrusallık sorunu bulunmamaktadır. Tablo 16’da içsel ve dışsal motivasyonun toplamıyla oluşan iş motivasyonunun, örgütsel bağlılığa etkisini gösteren regresyon analizi bulunmaktadır. Analiz sonucuna göre iş motivasyonunun örgütsel bağlılığa ve alt boyutları olan duygusal, devamlılık ve normatif bağlılığa katkısı bulunmaktadır.

Tablo 16. İş motivasyonuna göre Örgütsel Bağlılık modellerine ilişkin regresyon analizi

N:116	Model 1 Örgütsel Bağlılık	Model 2 Duygusal Bağlılık	Model 3 Devamlılık Bağlılığı	Model 4 Normatif Bağlılık
İş Motivasyonu	(β) 0,902**	(β) 0,360**	(β) 0,251**	(β) 0,291**
P (sig)	(0,000)	(0,000)	(0,000)	(0,000)
Standart Hata	0,119	0,041	0,050	0,048
Sabit	12,805*	0,062	7,518**	5,225
P (sig)	(0,016)	(0,973)	(0,001)	(0,16)
R ²	0,335	0,403	0,181	0,240
F (sig)	(0,000)	(0,000)	(0,000)	(0,000)
T	7,579	8,764	5,012	5,995
T sabit	2,434	0,034	3,395	2,437
Güven aralığı %95	0,666 1,138	0,279 0,442	0,152 0,350	0,195 0,387
Tolerance	1,00	1,00	1,00	1,00
VIF	1,00	1,00	1,00	1,00

Sig ** p< 0,01 anlamlılık seviyesinde

Sig * p< 0,05 anlamlılık seviyesinde

Hipotez 1 için yapılan regresyon analizi sonucunda, çoklu regresyon katsayısının (R) 0,57; çoklu belirlilik katsayısının (R²) 0,33; olduğu görülmektedir. Modele göre örgütsel bağlılıktaki %33’lük değişim toplam içsel ve dışsal motivasyondan oluşan iş motivasyonuna bağlıdır. Anova (F istatistiği) sonuçları bağımlı değişken olan örgütsel bağlılığının, model tarafından ne derecede iyi açıklandığını gösterir. Tabloda görülen anlamlılık değeri (sig) 0,05’den ne kadar küçükse bağımlı değişkendeki

varyansın o kadar iyi açıklandığı anlaşılır (Gürbüz ve Şahin, 2018). Modeldeki sig değeri $p = 0,000$ olduğundan ($p < 0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Tablo 16’da görülen modele göre bağlılığın beta değeri (β)= 0,90; (sig) $p= 0,00$ ($p < 0,05$) olduğundan toplam içsel ve dışsal motivasyonun oluşturduğu, iş motivasyonunun örgütsel bağlılığına anlamlı ve pozitif yönlü katkısı olduğu sonucuna varılmıştır. Analiz sonucunda Hipotez 1 kabul edilmiştir.

İçsel ve dışsal motivasyon araçlarının, duygusal, devamlılık ve normatif bağlılığa etkisini gösteren regresyon analizi Tablo 17’de verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre içsel ve dışsal motivasyonun örgütsel bağlılığa ve alt boyutlarından olan duygusal bağlılığa katkı sağladığı görülmektedir. Bunun yanı sıra sadece dışsal motivasyonun devamlılık ve normatif bağlılığa etkisi olduğu tespit edilmiştir. VIF değeri: $1,73 < 10,00$ ve Tolerance: $0,57 > 0,10$ olduğundan dolayı modelde çoklu eş doğrusallık sorunu bulunmamaktadır.

Tablo 17. Bağımsız değişkenlere göre modellerin regresyon analizi

N: 116	Model 1 Örgütsel Bağlılık	Model 2 Duygusal Bağlılık	Model 3 Devamlılık Bağlılığı	Model 4 Normatif Bağlılık
İçsel Motivasyon	(β) 1,145*	(β) 0,700**	(β) 0,213	(β) 0,232
P (sig)	(0,021)	(0,000)	(0,304)	(0,247)
Standart Hata	0,489	0,166	0,206	0,199
T	2,342	4,222	1,032	1,165
Güven aralığı %95	0,176 2,113	0,371 1,028	-0,195 0,621	-0,163 0,627
Dışsal Motivasyon	(β) 0,815**	(β) 0,239**	(β) 0,265*	(β) 0,312**
P (sig)	(0,000)	(0,001)	(0,003)	(0,000)
Standart Hata	0,207	0,070	0,087	0,084
T	3,941	3,408	3,037	3,693
Güven aralığı %95	0,405 1,225	0,100 0,378	0,092 0,438	0,144 0,479
Sabit	12,198	-0,788	7,614**	5,372*
P (sig)	(0,026)	(0,668)	(0,001)	(0,016)
R ²	0,337	0,425	0,181	0,240
F (sig)	(0,000)	(0,000)	(0,000)	(0,000)
Tolerance	0,576	0,576	0,576	0,576
VIF	1,736	1,736	1,736	1,736

Sig ** $p < 0,01$ anlamlılık seviyesinde

Sig * $p < 0,05$ anlamlılık seviyesinde

Hipotez 2 ve 3 için yapılan analizde (R) 0,652; (R²) 0,425 olduğu görülmektedir. Modele göre duygusal bağlılıktaki %42’lik değişim içsel ve dışsal motivasyona bağlıdır. Modele göre dışsal motivasyonun beta değeri (β) =0,239; sig $p = 0,001$ ($p < 0,05$); içsel motivasyonun beta değeri (β) =0,700; sig $p = 0,000$ ($p < 0,05$) olarak görülmektedir. Bu sonuca bağlı olarak içsel motivasyonun daha fazla olmak üzere hem içsel hem de dışsal motivasyonun duygusal bağlılığa katkı sağladığı söylenebilir. Analiz sonucunda Hipotez 2 ve Hipotez 3 kabul edilmiştir.

Hipotez 4 ve 5’in test edilmesi sonucu (R) 0,425; (R²) 0,181 olduğu görülmektedir. Modele göre devamlılık bağlılığındaki %18’lik değişim içsel ve dışsal motivasyona bağlıdır. Modele göre içsel motivasyonun beta değeri (β) = 0,213; sig $p = 0,30$ ($p > 0,05$) olduğundan içsel motivasyonun devamlılık bağlılığına katkısı olmadığı sonucuna varılmıştır. Dışsal motivasyonun beta değeri (β) =0,265; sig $p = 0,003$ ($p < 0,05$) olarak tespit edildiğinden dışsal motivasyon, devamlılık bağlılığına katkı sağlamaktadır. Analiz sonucunda Hipotez 4 kabul edilmiş, Hipotez 5 reddedilmiştir.

Hipotez 6 ve 7’nin test edilmesi için oluşturulmuş modelde (R) 0,490; (R²) 0,240 olduğu görülmektedir. Modele göre normatif bağlılıktaki %24’lük değişim içsel ve dışsal motivasyona bağlıdır. Modele göre dışsal motivasyonun standardize edilmemiş beta değeri (β) =0,312; sig $p = 0,000$ ($p < 0,05$); içsel motivasyonun standardize edilmemiş beta değeri (β) =0,232; sig $p = 0,247$ ($p > 0,05$) olarak görülmektedir. Bu sonuca bağlı olarak dışsal motivasyonun normatif bağlılığa katkı sağladığı söylenebilir. Analiz sonucunda Hipotez 6 kabul edilmiş, Hipotez 7 reddedilmiştir.

Hipotezleri test ederken, kişinin iş yerinde aldığı pozisyona göre motivasyonundaki değişimini tespit amaçlı yapılan regresyon analizi tablo 18’de verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere pozisyonun içsel motivasyon üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

Tablo 18. İçsel ve dışsal motivasyonun demografik değişkenlere göre regresyon analizi

N: 116	İçsel Motivasyon	Dışsal Motivasyon
Pozisyon	(β) 0,824*	(β) 1,052
P	(0,021)	(0,226)
Standart hata	0,353	0,864
T	2,336	1,217
Güven aralığı %95	0,125 1,523	-0,661 2,764
Tolerance	0,903	0,903
VIF	1,108	1,108
Sabit	13,572**	28,917**
P	(0,000)	(0,000)
Standart hata	2,153	5,276
t	6,302	5,481
R ²	0,087	0,018
F (sig)	(0,017)	(0,555)

Sig ** p< 0,01 anlamlılık seviyesinde

Sig * p< 0,05 anlamlılık seviyesinde

Çalışılan pozisyonun, örgütsel bağlılık ve alt boyutları olan duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılığa etkisini tespit edebilmek için çoklu regresyon analizi uygulanmıştır. Tablo 19’de verilen demografik değişkenlere göre örgütsel bağlılık ile ilgili regresyon analizinde, işletme içindeki pozisyonun devamlılık bağlılığına pozitif yönlü etkisi bulunmaktadır

Tablo 19. Demografik değişkenlere göre modellerin regresyon analizi

N: 116	Model 1 Örgütsel Bağlılık	Model 2 Duygusal Bağlılık	Model 3 Devamlılık Bağlılığı	Model 4 Normatif Bağlılık
İçsel Motivasyon	(β) 1,043*	(β) 0,668**	(β) 0,151	(β) 0,224
P	(0,042)	(0,000)	(0,475)	(0,284)
Standart hata	0,506	0,175	0,210	0,208
T	2,063	3,824	0,718	1,077
Güven aralığı %95	0,041 2,044	0,322 1,015	-0,265 0,567	-0,188 0,635
Tolerance	0,527	0,527	0,527	0,527
VIF	1,897	1,897	1,897	1,897
Dışsal Motivasyon	(β) 0,803**	(β) 0,240**	(β) 0,260**	(β) 0,303**
P	(0,000)	(0,001)	(0,003)	(0,001)
Standart hata	0,206	0,071	0,086	0,085
T	3,891	3,370	3,029	3,572
Güven aralığı %95	0,394 1,212	0,099 0,382	0,090 0,429	0,135 0,471
Tolerance	0,567	0,567	0,567	0,567
VIF	1,764	1,764	1,764	1,764
Pozisyon	(β) 2,277	(β) 0,396	(β) 1,278*	(β) 0,603
P	(0,124)	(0,438)	(0,039)	(0,320)
Standart hata	1,469	0,508	0,610	0,604
T	1,550	0,779	2,094	0,999
Güven aralığı %95	-0,635 5,189	-0,611 1,403	0,069 2,488	-0,593 1,799
Tolerance	0,860	0,860	0,86	0,860
VIF	1,163	1,163	1,163	1,163
Sabit	11,769	-0,479	7,166	5,082
P	(0,256)	(0,893)	(0,097)	(0,232)
Standart hata	10,300	3,562	4,279	4,230
T	1,143	-0,135	1,675	1,201
R ²	0,368	0,430	0,242	0,266
F (sig)	(0,000)	(0,000)	(0,000)	(0,000)

Sig ** p< 0,01 anlamlılık seviyesinde

Sig * p< 0,05 anlamlılık seviyesinde

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm sektörü yapısı itibariyle emek yoğun bir sektör olup, başarısının büyük kısmı çalışanlarına bağlıdır. Çalışan ile müşterinin karşılıklı olarak iletişimde olması, iş gücünün iyi yönetilmesi ve motive edilmesini gerektirir. Araştırma, içsel ve dışsal motivasyon araçların, çalışanların örgütsel bağlılığına ve

alt boyutları olan duygusal, devamlılık ve normatif bağlılıklarına etkisini ölçmek için yapılmış ve hipotezler oluşturulmuştur.

Araştırma sonuçlarına göre iş motivasyonunun, örgütsel bağlılığa katkı sağladığı tespit edilmiştir. İçsel motivasyon duygusal bağlılığa pozitif yönlü; dışsal motivasyon ise duygusal, devamlılık ve normatif bağlılığa pozitif yönlü etki etmektedir.

Literatürde örgütsel bağlılık ile ilgili çok fazla sayıda çalışma bulunmaktadır. Bununla birlikte iş motivasyonu ve örgütsel bağlılık ilişkisiyle ilgili daha az sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Çalışanların örgütsel bağlılıkları ile iş motivasyonları arasında genel olarak pozitif ilişkiye dair araştırma bulguları vardır. Chiang ve Jang (2008) otel çalışanlarının içsel motivasyon faktörlerinin, dışsal motivasyon faktörlerinden daha etkili olduğu; Açıkalm (2011) içsel ve dışsal doyumun, duygusal ve normatif bağlılığı etkilediği, devam bağlılığına ise herhangi bir etkisinin olmadığı tespit etmiştir. Mevcut çalışmada elde edilen bulgularsa dışsal motivasyonun devamlılık bağlılığını etkilediği yönündedir. Daskin vd. (2015) içsel motivasyon ve iş tatmininin, duygusal bağlılığı etkilediğini tespit etmiştir. Bu sonuç mevcut çalışmanın sonuçlarıyla uyumludur. Bilge vd. (2015) dışsal motivasyonun, örgütsel bağlılığın alt boyutları olan devamlılık, duygusal ve normatif boyutu üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu, içsel motivasyonun ise devamlılık, duygusal ve normatif boyutu üzerinde negatif etkiye sahip olduğu ifade etmiştir. Mevcut çalışmada ise dışsal motivasyonun etkileri ile ilgili olarak uyumlu olmasına rağmen, içsel motivasyonun negatif etkisi görülmemesi sebebiyle farklı sonuçlar elde edilmiştir. Kerse (2016) örgütsel bağlılık üzerinde en etkili motivasyonun dışsal olduğu sonucuna ulaşmıştır ve bulduğu sonuç mevcut çalışmadaki bulgular ile uyumludur.

Alt boyutların tamamında motivasyon ile örgütsel bağlılık arasında anlamlı ilişki olduğunu gösteren araştırmalarda mevcuttur. Choong vd. (2011) duygusal, devam ve normatif bağlılık ile içsel motivasyon arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Elde ettiği sonuçlar ile mevcut çalışmada elde edilen bulgular devam ve normatif bağlılık için farklılık göstermektedir. ArunKumar (2014) çalışanların iş motivasyonlarının, iş doyumuna fayda sağladığı ve örgütsel bağlılığa yol açtığı beyan etmiş ve mevcut çalışma ile benzerlik göstermiştir. Kumar vd. (2016), içsel motivasyon faktörlerinin duygusal, devamlılık ve normatif bağlılığı anlamlı etkilediği; dışsal motivasyonunsa sadece duygusal bağlılığı etkilediği; içsel motivasyon ile iş tatmini arasında anlamlı ilişki olmadığı söylemiştir. Bu sonuçlar ile mevcut çalışmada elde edilen sonuçlar arasında bariz farklılık görülmektedir. Karaca (2016) motivasyon ve örgütsel bağlılık arasında ve tüm alt boyutları arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu; Imran vd. (2017) motivasyonun örgütsel bağlılığa ve örgütsel bağlılığında işten ayrılma niyetine etkisi olduğu; Potipiroon ve Ford (2017) içsel motivasyonun adil liderlikle birlikte örgütsel bağlılığa pozitif etkisi olduğu; Kalhoro vd. (2017) içsel ve dışsal motivasyon araçlarının performans ve örgütsel bağlılık üzerinde pozitif etkisi olduğu; Al-Sada vd. (2017) iş tatmini ile iş motivasyonu ve örgütsel bağlılık arasında pozitif ilişki olduğu; Rahim ve Jam'an (2018) motivasyonun örgütsel bağlılık üzerinde pozitif etkisi olduğu; Qi ve Wang (2018) kamu hizmeti motivasyonun örgütsel bağlılık üzerinde pozitif ve direk etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sonuçlar mevcut çalışmada elde edilen bulgular ile uyumludur.

Yıldırım ve Arslan (2015) içsel motivasyon faktörlerinin duygusal, devamlılık ve normatif bağlılığı anlamlı etkilediği; dışsal motivasyonunsa sadece duygusal bağlılığı etkilediğini tespit etmiştir. Sihombing vd. (2017) iş motivasyonunun örgütsel bağlılığa bariz bir pozitif etkisi olmadığı sonucuna varmıştır. Mevcut çalışmada elde edilen bulgular Yıldırım ve Arslan (2015) ile Sihombing vd. (2017)'den farklı olarak içsel motivasyonun duygusal bağlılığa; dışsal motivasyonunda duygusal bağlılık, devamlılık bağlılığı ve normatif bağlılığa olmak üzere, içsel ve dışsal motivasyon araçlarının örgütsel bağlılık üzerinde pozitif yönlü etkisi olduğunu göstermektedir.

Çalışanların pozisyonuna bağlı olarak içsel motivasyonu pozitif yönlü etkilenmektedir. Uzun süreli aynı işte çalışanların içsel motivasyonları düşmektedir. Bekâr, lisans düzeyinde eğitimi olan kişilerin duygusal bağlılıkları da daha yüksek gözükmektedir. Bununla birlikte uzun süre aynı işletmede çalışanların duygusal bağlılıklarında düşüş gözükmektedir. Kadın çalışanların devamlılık bağlılıkları erkeklerden, bekârların evlilerden daha fazladır. 22-28 yaş arasında olan çalışanların devamlılık ve normatif bağlılıkları diğer yaş gruplarından daha fazladır. Lisans düzeyinde eğitimi olanların normatif bağlılıkları daha yüksektir. Turizm işletmelerinin eğitim düzeyi yüksek, genç çalışanların önünü açması,

örgütsel bağlılığın yükselmesine ve iş devir oranının düşmesine katkı sağlayacağı gibi, işine bağlı çalışanların müşteri memnuniyetine odaklanması daha fazla olacaktır.

Yöneticilere, çalışanların içsel motivasyonunu arttırmak için başarılarını takdir etmesi, çalışanlar arasında uyumu sağlayarak, birbirlerine destek olmalarında ön ayak olması, yöneticilerle çalışanlar arasında uyumun olması, çalışanların kendi arasında ve müşterilerle aralarında oluşan sorunların çözümünde yardımcı olması, duygusal bağlılığı arttırmaya yönelik olarak, çalışanlarıyla bilgi paylaşımında bulunması ve çalışanın kendisini işletmenin bir parçası gibi hissetmesini sağlaması, devam bağlılığının artması için, ekibin uyumunu sağlaması önerilir.

İşletmelerin ise çalışanların içsel motivasyonunu sağlayacak şekilde uygun görev seçmesi, yaptıkları işe inanmalarını sağlaması, karar verme yetkisi tanınması, önem verildiğini hissettirmesi, eğitim olanakları, terfi şartları hakkında bilgilendirme yapması önerilir. Ayrıca işletmelerin sosyal güvence, uzun ömürlü iş garantisi, emeklilik hakları için tam prim ödemesi, teşvik primleri, maddi veya manevi ödüller vermesi çalışanların bağlılıklarına katkı sağlayacaktır. Bunların yanı sıra kreş hakkı gibi sosyal faydalar, adil ücret politikası ve düzenli maaş ödemesi tavsiye edilir. İlaveten çalışanların işletmenin sorunlarından haberdar olarak çözüm sürecine katılmasını sağlaması, işletmedeki işini kendi işi gibi görebilmesi için, fikirlerinin önemine vurgu yapılması, işletme içerisinde çeşitli etkinlikler yoluyla sosyalleşmenin sağlanması ve bu şekilde çalışanlar arasında iletişim kurulmasını sağlayarak, işletmeye yönelik aidiyet duygusu oluşturması önerilir. Eğitim düzeyi ile doğru orantılı olarak artan duygusal ve normatif bağlılık göz önüne alınarak, eğitim düzeyi yüksek eleman seçimine yönelme, işletmelerin kendilerine bağlı, uzun süreli çalışacak, liyakatli çalışanları olmasını ve yüksek verimlilik elde etmesini sağlar.

Değerlendirme

Çalışmada, 116 katılımcıya çevrimiçi anketler ile ulaşılmıştır. Çalışmada demografik verilere dair frekans dağılımları gösterilmiş, Cronbach's Alpha testi, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi, Pearson Korelasyon katsayısı, farklılık analizi için bağımsız T testi, tek yönlü Anova testi; hipotezlerin test edilmesi için çoklu regresyon analizi yapılmıştır.

Çalışma turizm sektöründe görev alan kişilerin içsel ve dışsal motivasyonlarının, örgütsel bağlılığa olan etkisini ölçmek amacıyla yapılmıştır. İçsel motivasyonun sadece duygusal bağlılığa pozitif yönlü; dışsal motivasyonun ise duygusal, devamlılık ve normatif bağlılığa pozitif yönlü etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Kişilerin motivasyonları ve örgütsel bağlılıkları belirli bir zaman dilimindeki durumlarına göre ölçülmektedir. Çalışma Korona salgının başladığı döneme denk geldiği için, gelecekteki bir zamanda ve gelecekteki şartlarda katılımcıların cevaplarında farklılıklar oluşabilir. Bundan ötürü benzer bir çalışmanın farklı bir zaman diliminde, yeniden yapılması durumunda farklı sonuçlar ortaya çıkabilir. Bu tarz kıyaslama çalışmaları akademik açıdan literatüre katkı sağlayacaktır.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

1-Çalışma İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Ender Demir danışmanlığında yazılmış, yayınlanmamış yüksek lisans tezinden uyarlanmıştır. Araştırma yayın etiğine uygun olup tez çalışmasından uyarlandığı için etik kurul onayı alınmasına gerek olmamıştır.

2-Makale yazarları arasında çıkar çatışması yoktur. Tez çalışmasında danışmanlık yapan Doç. Dr. Ender Demir, yazarlık hakkından feragat etmiştir.

3- Çalışma ile ilgili "İçsel Motivasyonun Örgüte Duygusal Bağlanma Etkisi: Turizm Çalışanları Üzerine Bir Araştırma" ismi ile 1 Eylül 2020 tarihlerinde yapılmış olan IBAD-2020 Kongresi'nde bir sunum yapılmıştır. Sunumun video kaydına ulaşmak için tıklayınız: <https://www.youtube.com/channel/UCU5CRYD4rXwbWAGncq69kbg>

4- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Açıklalın, C. (2011). İçsel ve dışsal doyumun örgütsel bağlılığa etkisi: Eskişehir üretim sektörü örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 237-254.
- Akyıldız, M. (2006, 01. 25.). *Faktör Analizi*. 1 Ocak 2020 tarihinde <http://www.istatistik.gen.tr/?p=94> adresinden erişildi.
- Al-Sada, M., Al-Esmael, B. ve Faisal, M. (2017). Influence of organizational culture and leadership style on employee satisfaction, commitment and motivation in the educational sector in Qatar. *EuroMed Journal of Business*, 12(2), 163-188.
- ArunKumar, S. (2014). An Empirical Study: Relationship between Employee Motivation, Satisfaction and Organizational Commitment. *International Journal of Management and Business Research*, 4(2), 81-93.
- Balay, R. (2014). *Yönetici ve öğretmenlerde örgütsel bağlılık*. Ankara: Pegem Akademi.
- Bilge, H., Bal, V. ve Gönlügür, A. (2015). İçsel-dışsal motivasyon ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin araştırılması. *Maliye ve Finans Yazıları*, 1(104), 83-104.
- Brislin, R., Kabigting, F., Macnab, B., Zukis, B.ve Worthley, R. (2005). Evolving perceptions of japanese workplace motivation. *International Journal of Cross Cultural Management*, 5(1), 87-103.
- Chiang, C.-F. ve Jang, S. S. (2008). An expectancy theory model for hotel employee motivation. *International Journal of Hospitality Management*, 27(2), 313-322.
- Choong, Y. O., Lau, T. C. ve Wong, K. L. (2011). Intrinsic motivation and organizational commitment in the Malaysian private higher education institutions: An empirical study. *Researchers World*, 2(4), 91.
- Daskin, M., Arasli, H. ve Kasim , A. (2015). The impact of management commitment to service quality, intrinsic motivation and nepotism on front-line employees' affective work outcomes. *International Journal of Management Practice*, 8(4), 269-295.
- Dündar, S., Özutku, H.ve Taşpınar, F. (2007). İçsel ve dışsal motivasyon araçlarının işgörenlerin motivasyonu üzerindeki etkisi: ampirik bir inceleme. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 105-119.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. (3.Baskı). Londra: Sage Publication.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. (5.Baskı). Ankara: Seçkin .
- Imran, R., Allil, K. ve Mahmoud, A. (2017). Teacher's turnover intentions: Examining the impact of motivation and organizational commitment. *International Journal of Educational Management*, 31(6), 828-842.
- Kalhoru, M., Jhatial, A. ve Khokhar, S. (2017). Investigating the influence of extrinsic and intrinsic motivation on work performance: Study of bank officers. *Global Management Journal for Academic and Corporate Studies*, 7(1), 121.
- Karaca, A. (2016). *İçsel ve dışsal motivasyonun örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziosman Paşa Üniversitesi, Tokat.
- Kerse , G. (2016). Motivasyon araçlarının örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi: kamu kurumlarındaki x ve y kuşağı karşılaştırması. *Business and Management Studies: An International Journal*, 4(1), 1-23.
- Koçel, T. (2010). *İşletme yöneticiliği*. (Genişletilmiş 12. Baskı). İstanbul: Beta Basım.
- Kumar, P., Mehra , A., Inder, D. ve Sharma, N. (2016). Organizational commitment and intrinsic motivation of regular and contractual primary health care providers. *Journal of family medicine and primary care*, 5(1), 94.

- Kusluvan, S. (2019). *Tourism marketing lecture notes*. İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi.
- Luthans, F. (2011). *Organizational behavior: an evidence-based approach*. New York: McGraw-Hill Irwin .
- Mahaney, R. C.ve Lederer, A. (2006). The effect of intrinsic and extrinsic rewards for developers on information systems project success. *Project Management Journal*, 37(4), 42-54.
- Meyer, J., Allen, N. ve Smith, C. (1993). Commitment to organizations and occupations: Some methodological considerations. *Journal of Applied Psychology*, 78(4), 538-551.
- Mottaz, C. J. (1985). The relative importance of intrinsic and extrinsic rewards as determinants of work satisfaction. *The Sociological Quarterly*, 26(3), 365-385.
- Mottaz, C. J. (1989). An analysis of the relationship between attitudinal commitment and behavioral commitment. *The Sociological Quarterly*, 30(1), 143-158.
- Mowday, R. T., Steers, R. M.ve Porter, L. W. (1979). The measurement of organizational commitment. *Journal of vocational behavior*, 14(2), 224-247.
- Mowday, R., Porter, L.ve Steers, R. (1982). *Employee-organizational linkages: the psychology of commitment, absenteeism and turnover*. New York: Academic Press Inc.
- Potipiroon, W. ve Ford, M. (2017). Does public service motivation always lead to organizational commitment? Examining the moderating roles of intrinsic motivation and ethical leadership. *Public Personnel Management*, 46(3), 211-238.
- Qi, F.ve Wang, W. (2018). Employee involvement, public service motivation, and perceived organizational performance: testing a new model. *International Review of Administrative Sciences*, 84(4), 746-764.
- Rahim, A.ve Jam'an, A. (2018). The analysis of influence of motivation and organizational commitment on employees' performance in Telkom Kandatel Gorontalo Province. *Problems and Perspectives in Management*, 16(4), 429.
- Randall, D. M. (1987). Commitment and the organization: The organization man revisited. *Academy of management Review*, 12(3), 460-471.
- Reichers, A. E. (1985). A review and reconceptualization of organizational commitment. *Academy of management review*, 10(3), 465-476.
- Robbins, S. P., Decenzo, A.D. & Coulter, M. (2013). *Yönetimin Esasları*. Çev. Ed. Adem Öğüt. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sihombing, I., Supartha, I., Subudi, M. ve Dewi, I. (2017). The role of organizational commitment mediating job satisfaction and work motivation with knowledge-sharing behavior in 4 star hotels in badung regency, Bali. *Global Business and Finance Review*, 22, 61-76.
- Tabachnick, B., Fidell, L.ve Ullman, J. (2007). *Using multivariate statistics*. (Vol. 5). Boston: MA: Pearson.
- Wasti, S. A. (2000). *Örgütsel bağlılığı belirleyen evrensel ve kültürel etmenler: Türk kültürüne bir bakış. Türkiye'de yönetim, liderlik ve insan kaynakları uygulamaları*. Ed. Zeynep Aycan. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları
- Yıldırım, M.ve Arslan, Ö. E. (2015). İşgörenlerin iş motivasyonunun örgütsel bağlılıklarına etkisi: Ankara'daki beş yıldızlı otel işletmelerinde bir araştırma. *Turizm Akademik Dergisi*, 2(1), 23-37.

Çanakkale İlinde Kara Avcılığı ve Yöre Ekosistemine Etkileri

Prof .Dr. Rüştü Ilgar^{1*}

Geliş tarihi: 24.08.2020
Kabul tarihi: 04.10.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı
Sayfa: 116-132
Yıl: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 09%
Bu makalede araştırma ve yayın
etiğine uyulmuştur.

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Türkiye, ilgar@mail.com,
ORCID ID 0000-0002-4981-7324

* Sorumlu yazar

ÖZ

Çanakkale ili ülkemizin kuzeybatısında, kendi adıyla anılan bir boğazın iki yakasında toprakları bulunan ve ülkemizin en büyük adalarından ikisine sahip bir ildir. Akdeniz ve Karadeniz iklimlerinin birbirine yaklaştığı Marmara geçiş iklimi ve kıyı kesimlerinde ise Akdeniz ikliminin özelliklerine sahip olan ilin % 54'ü ormanlarla kaplıdır. Ayrıca farklı topografya şekillerine sahip olması il genelindeki flora ve faunanın çeşitlenmesine sebep olmuştur. Çeşitli hayvan ve bitki türlerine ev sahipliği yapması Çanakkale'nin av potansiyelini de artıran bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim il göç yolları üzerinde bulunması sebebiyle ülkemizde görülen kuş türlerinin yarıdan fazlasına (% 58) ev sahipliği yapmaktadır. Bunun sonucu olarak da il genelinde 36 adet genel avlak ve devlet avlağı, 3 adet örnek avlak, 5 adet özel avlak ve 3 adet yaban hayvanı yerleştirme sahası bulunmaktadır. İldeki avcılık faaliyetleri kapsamında kayıtlı 513 avcı, 874 adet ruhsatlı av tüfeği ile faaliyet göstermektedir. Bu derece yoğun av faaliyetinin yapılması il genelindeki tür çeşitliliği üzerinde baskı oluşturmakta, sürdürülebilir av turizminin uygulanmasını güçleştirmekte ve yöre ekosistemi üzerinde çeşitli tahribatlara yol açmaktadır. Bu çalışmada Çanakkale ilindeki kara avcılığı ve bölge ekosistemi üzerindeki etkileri bilimsel metotlarla ve çevreci bakış açısıyla nitel araştırma yöntemleriyle değerlendirilmiş, sonuçlar ve çözüm önerileri ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Avcılık, av, yaban hayatı, Çanakkale

Land Hunting and Its Effects On The Regional Ecosystem in Canakkale Province

Prof. Dr. Rüştü Ilgar^{1*}

First received: 24.08.2020
Accepted: 04.10.2020

Citation:
IBAD Journal of Social Sciences
Issue: Special Issue
Pages: 116-132
Year: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 09%

¹Çanakkale Onsekiz Mart University,
Turkey, ilgar@mail.com,
ORCID ID 0000-0002-4981-7324

* Corresponding Author

ABSTRACT

Çanakkale province lands take a place on both sides of a strait named after the NW part of Turkey and it is a province that has two of the largest islands of our country. Climate is Marmara transitional climate where Mediterranean and Black Sea climates converge and has the characteristics of Mediterranean climate in coastal areas and province lands 54 % is coated with forests. Also have different topographical forms causes species diversity on flora and fauna in province. The fact that Çanakkale is home to various animal and plant species hosting also Çanakkale's hunting potential as a situation that increases us against emerging. Thus provincial migration routes due to being found on is hosting more than half (58%) of bird species in our country. As a result, throughout the province there are 36 piece general hunting ground and state hunting ground, 3 piece example hunting ground, 5 piece private hunting ground and 3 piece wild animal placement areas. In the province hunting activities within registered 513 hunters, 874 piece licensed hunting rifle with a activities shows. This rating intensive hunting activity making province-wide species diversity put pressure on, making sustainable hunting tourism difficult to implement and leading to various destruction on the region's ecosystem. In this study, land hunting in Çanakkale Province and its effects on the regional ecosystem were evaluated by scientific methods as qualitative research, environmentalist view, finally, results and solution suggestions are presented.

Keywords: Hunting, hunt, wildlife, Çanakkale.

GİRİŞ

Avcılık bir canlının değişik amaçlarla diğer canlıyı, ölü veya diri olarak ele geçirmek için yürüttüğü eylemler bütünüdür. Canlılar hayatlarını devam ettirebilmek için bir enerji harcar ve bu enerjiyi de beslenerek karşılamak zorundadır. Prehistorik dönemden beri devam eden avcılık, günümüzdeki gibi spor aktivitelerinin dışında tamamen hayatta kalma biçimi, hatta hayatta kalma sanatıdır (Güven ve Hergüner, 1999). Bir avcı olmak; aynı zamanda zeka ve yetenek gerektirir. İnsan beyni geliştikçe avcılık yöntem ve stratejileri de farklılık göstermeye başlamıştır. Avcılığın tarihi insanlığın tarihine eşdeğerdir. 10 000 yıldan daha uzun bir zaman önce son Buzul Çağı zirvesindeyken, insanlar avladıkları hayvanların resimlerini, kullandıkları aletleri ve avlanma stratejilerini mağara duvarlarına çizimler yapmaktaydı (Davison, 1999). Kısacası avcılık insanlığın ortaya çıktığı andan bu yana sürdürülen bir uğraşdır. İlk zamanlarda yani insanlar tarım yapmayı ve hayvanları evcilleştirmeyi henüz başaramadıkları dönemde, avcılık ve toplayıcılık ile yiyecek sorununu çözmekteydi. Hayvanların evcilleştirilmesiyle de avcılık önemini yitirmedi ve farklı lezzet arayışları bazen de evcil sürülerin yetersiz kaldığı kıtlık dönemlerinde av hayvanları gene insanlar için önemli besin kaynağını olmuştur. Bunun yanında belirtilen dönemlerde avcılık sadece et ihtiyacı için değil, aynı zamanda kürkleri için de yapılmıştır.

Türk tarihinde ise avcılık önemli bir gelenektir. Dede Korkut hikayelerinde; av, avcılık, av hayvanları ekonominin önemli unsurları arasında yer almaktadır (Beceran, 2010). Geniş bozkır topraklara egemen olan Türklerde avcılık her zaman ön planda olmuştur (Onay, 2015). Türk toplumunda avcılık, toplumsal yapıyı etkilemiş ve kültürü de bu boyutta değiştirmiştir. Bu nedenle avcılık aynı zamanda bir kültürdür (Cahoone, 2009). Örneğin Moğolistan, Baykal gölü ve çevresindeki Uygur duvar resimleri ve Orhun Abideleri gibi birçok yerde avcılığa dair işaretler, bulunmaktadır (Kaya, 2009). Aynı zamanda Eski Türk'lerdi avcılık, bir nevi erkeklerin kendini gösterme biçimi ve erginleme ritüeli olarak da kabul görmekteydi (Çaya, 2015). Türk halklarının av tören ve inançları çoğunlukla birbirine benzemektedir. Örneğin Azerbaycan Türklerinin ve Sibiryaya Altay Türklerinin avcılık ile ilgili tören ve inançları birbirine çok benzeşmektedir. Avcının ava gitmeden önce kimseyle konuşmaması, ava temiz ve makbul günlerde gidilmesi, av tanrısına buğday, un, goğal, hayvanın iç organlarının kurban edilmesi, avın kemiklerinin gömülmesi, av etinin hamile ve loğusa kadına verilmemesi, av silahının çileye düşmekten korunması gibi kültürel ritüelleri bulunur (Celilova, 2019). Altay, Şor ve Kumandin'e göre Türklerde ava gitme öncesinden kadınla cinsel ilişkiye girilmez (Potapov, 2012). Yakın tarihte ise Osmanlı hükümdarları ve devlet yönetimindeki şahısların savaşa hazırlık, dinlenme, eğlenme, bireyler arasındaki diyalogun gelişmesi, denetleme amacıyla av partileri düzenlemesi oldukça önemlidir (Yaracı, 2009). Kısacası avcılık Türk toplumunda bir yaşam biçimi haline gelmiştir (Büyükarıkan, 2018).

Avcılık, silah teknolojisindeki gelişmelerle tarih boyunca bazı değişikliklere uğramıştır. Taş devrinde insanlar kesici alet olarak obsidiyen taşı kullanmaktaydı. Bir dış püskürük kayaç olan obsidiyen kırılarak bir tarafı oldukça keskin bir materyal haline dönüşür. İnsanlar bu yönünden faydalanarak mızrak, bıçak, ok gibi av aletlerini bu taş ile yapmıştır. Metalik madenlerin bulunup işlenmeye başlamasıyla gelişen silah teknolojisi avcılığı da etkilemiş, keskinliği kısıtlı olan obsidiyenin ölümcül hasar verme olasılığının düşüklüğüne karşılık metalden yapılan kesici, delici aletlerin av hayvanını daha kolay öldürebilmesi avcılığı kolaylaştıran bir gelişme olmuştur. Bir sonraki aşamada ise barutun ateşli silahlarda kullanılması ile avcılıkta yeni bir devrim olmuştur. Artık av yapmak kolaylaşmış, eski zamanlarda iri ve güçlü hayvanları avlamak büyük cesaret gerektirirken artık tek bir parmak hareketiyle bu hayvanların öldürülebilmesi mümkün hale gelmiştir (Dillinger, 2012).

Geçmişten günümüze avcılık hem Türklerde, hem de dünyada fonksiyonel olarak boyut değiştirmiş, askeri eğitim ve boş zaman aktivitesinin önemli rekreasyon faaliyeti olmuştur. Günümüzde yiyecek sorununun ortadan kalkmış olmasına rağmen avcılığın devam etmesi, sportif turizm faaliyeti olarak görülmesiyle ilgilidir. Hatta öyle ki Türkiye'deki av faaliyetlerine yapılan harcamaların toplam turizm gelirlerine oranı yaklaşık % 7 düzeyindedir (Özer, 2020). Avcılık turizmini tetikleyen etmen sadece rekreasyonel faaliyet olmayıp aynı zamanda farklı lezzetlerin cazibesi, kürkleri ve ürünlerinin (diş, yağ, boynuz, gaga, kürk, dolgu maddesi olarak vücutları vb..) ekonomik değeri de etkili olmaktadır.

Bunun sonucunda yasa dışı avcılık dünyanın her yerinde yaygın olarak hala devam etmekte ve ekosisteme ciddi zararlar vermektedir. Avcılık yapılmaya dahi insanoğlunun diğer faaliyetleri de (yeni tarım alanlarının açılması, sanayi alanlarının ve şehirlerin genişlemesi vb.) av hayvanları üzerinde ciddi

baskılar oluşturmaktadır. Doğal yaşam alanlarının kısıtlanması ile sık sık insanlarla karşı karşıya gelmeye başlayan bu hayvanlar yiyecek sıkıntısı çektikleri için de insanlara yakın olmayı tercih edebilmektedir. Nitekim çöplükler ve tarım alanları bazı av hayvanları için çekici olabilmektedir. İnsan kaynaklı faktörler, kentleşme, meraların imara ve kültürel arazilere dönüştürülmesi, aşırı otlatma, başıboş köpekler, sulak alanlara müdahaleler, yanlış ormancılık faaliyetleri, oto yollar ve tren hatları, aşırı ve kaçak avcılık bu çalılara zarar vermektedir (Ünal, 2019). İnsanların ekosisteme etkileri bununla da sınırlı değildir. Avcılık sonunda birçok hayvanın bilinçsizce öldürülmesi bazı türlerin soyunu tükenmekte bazılarının popülasyonlarında ciddi azalmalara yol açmıştır.

Av ve yaban hayatı yönetiminin temelinde canlıları korumak yatar. Türkiye Batı Paleoarktik bölge içinde çok çeşitli coğrafi yeryüzü şekilleri, iklimi ve bitki örtüsü nedeniyle çok zengin bir biyolojik çeşitliliğe ve çok farklı ekosistem özelliklerine sahiptir. Örneğin Bütün Avrupa'daki toplam bitki türü 12.000 iken, Türkiye'de yaklaşık 9.000-10.000 tür yer almaktadır (İlgar, 2018). Bu zenginliğe rağmen yapılmış olan çalışmalarda Türkiye'deki hayvan varlığının ciddi bir yok olma tehdidi ile karşı karşıya olduğu ifade edilmektedir (Demirsoy, 2007). Korumanın temelinde onları tanımak vardır. Nitekim yaban hayatı yönetimi, avlanma ve avcılıkla doğrudan ilişkilidir (Oğurlu, 2008). Bu nedenle kara av hayvanlarını koruyabilmek için onları tanımamız, ekolojik ve biyolojik özelliklerini bilmemiz gerekmektedir. Kara av hayvanlarının karakterlerinin yanında diğer özelliklerini (üreme, beslenme vs.) araştırmak, bunların düzenli kayıtlarını tutmak büyük bir önem taşımaktadır. Doğadaki canlıların farklı beslenme ve yaşama alışkanlıkları vardır. Besin kaynakları ve iklim özelliklerine göre kara av hayvanlarının dağılımları değişmektedir. Optimum yaşam şartlarını bulduklarında geniş habitatlar oluşturarak varlıklarını devam ettirebilmektedirler. Bazıları ise buldukları habitatları mevsimsel değişiklikler ve yiyecek kıtlığı, üreme gereksinimi nedeniyle değiştirmekte yani besin aramak ve üremek için göç etmektedir. Değişmeyen göç yolları üzerindeki mevsimsel göç hareketleri binlerce yıldır sürdürüle gelmektedir. Avcılık faaliyetlerinin sürdürülebilir şekilde yapılması için, ekosistemde gerek yerleşik, gerekse göç yoluyla gelmiş canlı popülasyonuna zarar vermeden gerçekleştirilmesi önemlidir.

MATERYAL ve METOD

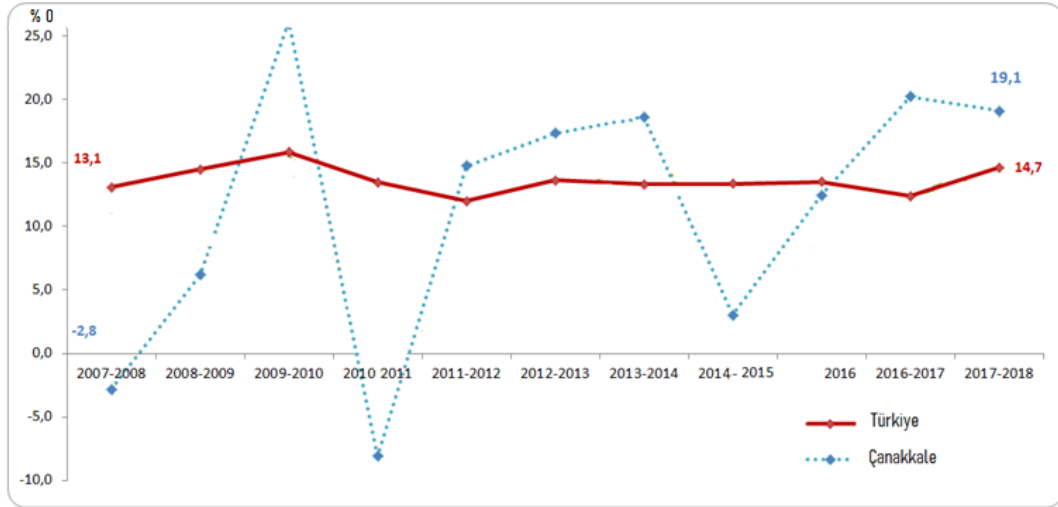
Çalışmada materyal olarak literatür taraması yapılmış, konu hakkında yazılı kaynaklar (makale, tez, bildiri vs) incelenmiş, Orman Bölge Müdürlüğü'nün raporları, Çanakkale İl Çevre Durum Raporları, ve MAK (Merkez Av Komisyonu) kararları; ilde yaşayan avcılarla görüşleri çalışmanın materyalini oluşturmuştur. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum betimlemesi yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca çalışma avcılarla yapılan mülakat sonuçları ile desteklenmiştir. Bu çalışmada da bilinçsiz avcılığın Çanakkale ilinde sürdürülebilir kara avcılığı üzerindeki etkileri tartışılmıştır.

Çalışma Alanının Genel Özellikleri: Çanakkale ili 39° 30' - 40° 45' Kuzey enlemleri ve 27° 45' - 25° 35' Doğu boylamları içinde yer alır (Şekil 1). Türkiye'nin kuzeybatısında, Marmara Bölgesi'nin ise güneybatısındadır. Çanakkale ili izdüşümü alanı 9.950 km², gerçek alan 10.347 km², yüz ölçümü 9.737 km²'dir. Bu boyutuyla Çanakkale İli, Türkiye topraklarının yaklaşık % 1,3'ünü kapsamaktadır. Türkiye tarımsal üretim değerindeki payı ise % 1.97'dir (Tarım ve Orman Bakanlığı, Çanakkale İl Müdürlüğü, 2019). Çanakkale 993.318 hektarlık arazinin; 525.580 hektarı ormanlık ve fundalık arazi 331.633 hektarı işlenebilir arazi, 104.440 hektarı tarım dışı arazi ve 31.665 hektarı çayır-mera arazisinden oluşmaktadır. 12 ilçesi, 21 bucağı, 577 köyü, 18 beldesi bulunan ilin toplam yerleşim yeri alanı 8881.741 dekadır.

Şekil 1. Çalışma alanının lokasyonu

Çanakkale il nüfusu 542.157'dir. Bu nüfusun 272.097'si erkek ve 270.060'ı kadınlardan oluşmaktadır (erkek % 50,19'a, kadın % 49,81'dir). Nüfus artış oranı Türkiye ortalamalarının üzerinde seyretmektedir (Şekil 2). Artış oranı % 19,1 düzeylerinde seyretmesine rağmen bu artışın ana nedeni dışardan gelen göçlerdir. Bunu doğrulayan etmen 1,53'lük toplam doğurganlık hızıyla Türkiye'nin en az doğurganlığa sahip illerinden biri olmasıdır (Şahin, 2006). Aynı zamanda Çanakkale ortalama hane halkı büyüklüğü bakımından 2,7 kişi ile Türkiye'nin hane halkı en düşük ilidir (TUIK, 2019). Dolayısıyla nüfus artış hızında istikrar bulunmaz ve sürekli dalgalanmalar görülür.

Şekil 2. Çanakkale'nin ve Türkiye'nin nüfus artış oranları

Toplam il nüfusunun % 43.7'si belde ve köylerde yaşamaktadır. Çanakkale ili yaşlı nüfusun yoğun olduğu bir ildir. Çanakkale ili ülke nüfusunun % 0.66'sını, yüzölçümünün ise % 1.29'unu bulundurmaktadır. Nüfusun % 12.7'si 65 yaş ve üzerindedir. Nüfusun % 16.4'ünde 15 yaş ve altındadır (TUİK, 2019).

Çanakkale ilinin toprakları, genellikle engebeli (dağ ve tepelerle) jeomorfolojik görünümüne sahiptir. İl toprakları vadilerle parçalanmıştır. En yüksek rakıma 1767 m ile Kaz Dağında ulaşılır. Kaz dağları birçok yönden doğal yaşamın ve biyoçeşitliliğin temel kaynaklarından birini oluşturan çok özel bir coğrafi mekândır. Çanakkale ve çevresinin yapısal özelliklerini, Miyosen başlarında oluşan tortulanma çanağını oluşturan Miyosen formasyonlarının kıvrılıp, kırılmasına neden olan Üst Miyosen ve Pliyosen tektonik hareketleri belirlemiştir. Çanakkale tortulanma çanağı Miyosen sonlarına doğru dolmaya başlamış, çanak ortalarında oluşan kumlu-karbonatlı çökeller, jipsli lagünler tortullar ile oluşumunun son evrelerine erişirken; havza kenarlarındaki akarsu çökelleri tüm bölgeyi kapsayacak biçimde yaygınlaşmıştır (Erol, 1985). Çanakkale ve çevresinde farklı jeolojik dönemlerde oluşmuş, farklı kayaç grupları yüzeylemektedir. En yaşlı kayaçları ağırlıklı olarak metamorfiklerden oluşan Paleozoyik yaşlı temel oluşturur. Kazdağı grubu olarak adlandırılan bu eski temeli oluşturan unsurlar, Permian öncesi yaşlı kayaçlar da bulunur (Ercan, 1996).

Çanakkale ve çevresinde Oligosen yaşlı bir volkanizma aynı yaştaki çökel birimlerine eşlik etmiştir. Andezit, dasit, trakiandezit, ve riyodasit bileşimde olan ve yeni bir volkanik evre ile meydana gelen kayaçlar geniş bir alan kaplarlar ve volkanizma tüm Oligosen boyunca devam etmiştir. Oligosen sonunda Biga ve Gelibolu Yarımadaalarında önemli bir aşınma devresi olmuş, bu nedenle karasal, gölssel ve sığ denizel nitelikte Miyosen çökelleri ve volkanitleri çok farklı eski kaya birimleri üzerinde yer almışlardır. Miyosen oluşukları birbirinden farklı özellikler gösteren iki evreye ayrılmaktadır (Siyako ve diğ., 1989).

BULGULAR

Çanakkale ilinin en önemli özelliklerinden birisi Şekil 3'te görüleceği üzere il yüz ölçümünün yarısından fazlasının ormanlarla kaplı olmasıdır. Bu özelliği yaban hayatına önemli habitat kaynakları oluşturmuştur.

Şekil 3. Çanakkale arazisinin kullanım alanlarına göre dağılışı

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Çanakkale İl Müdürlüğü 2019 verileri.

Çanakkale İli zengin orman varlığı, sahip olduğu iklim özellikleri ve göç yolları üzerinde yer alması nedeniyle zengin bir yaban hayatına sahiptir. İlin doğal dokusunun da fazla tahrip olmamış olmaması bu zengin flora ve faunanın günümüze kadar varlığını koruyabilmesinde baş aktörlerdendir. Ayrıca topografya şekillerinin çeşitlilik göstermesi, deniz seviyesinden yükseklere kadar farklı yükselti basamaklarının varlığı ve orman dokusu yöredeki yaban hayatını destekler niteliktedir (Kantarcı, 1997).

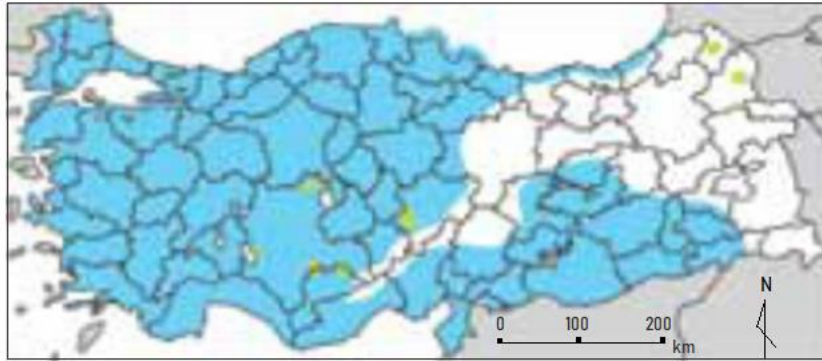
Çanakkale İli göç yolları üzerinde bulunduğu için Türkiye'nin sahip olduğu kuş türlerinin % 58'ine ev sahipliği yapar, Kazdağı Milli parkının il sınırlarında yer alması nedeniyle çeşitli memeli türlerine sahiptir. Sahada en çok rastlanılan kuş türlerine bülbül (*Luscinia megarhynchos*), doğan (*Falco*

peregrinus), kartal (*Aquila chrysaetos*), şahin (*Buteo buteo*), keklik (*Perdix perdix*), martı (*Larus Ganus*) örnek gösterilebilir. Memeli türlerinde ise ayı (*Ursus arctos*), çakal (*Canis aureus*), tilki (*Vulpes vulpes*), kurt (*Canis lupus*), domuz (*Sus scrofa*), sansar (*Martes fiona*), tavşan (*Lepus europaeus*) en sık rastlanılan türlerdendir (<http://www.canakkale.com.tr/tr/sehri-yasa/flora-fauna> 31.05.2017).

Çanakkale’de Avcılığı Yapılan Bazı Hayvan Türleri ve Genel Özellikleri

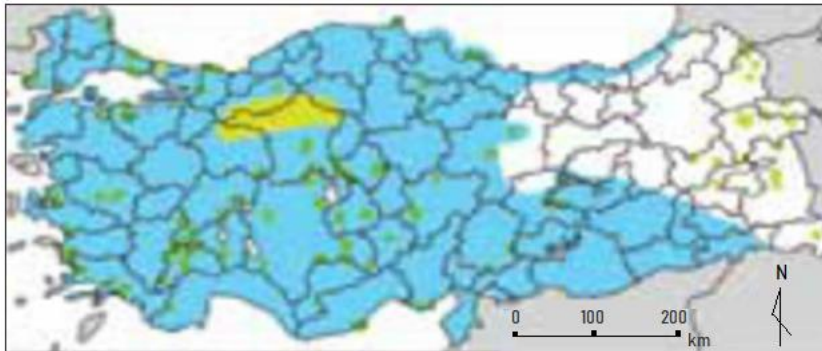
Çanakkale’de avcılığı yapılan türler doğada serbest olarak yaşamaktadır. Bunların bir kısmı yaşam alanına bağlı olduğu halde, bir kısmı mevsimlere göre uzun ve kısa mesafeler dahilinde göç eder. Göçmen kuşların Mart ve Nisan aylarında yöreye olan gelişleri ve üreme dönemlerine rastlayan yuvalanmaları gözlemlenmektedir (Çalışkan ve diğ., 2013). Bunların en belirgin özellikleri yabancı oluşları ve yaşam ortamlarında sürekli hareket halinde oluşlarıdır.

Çamurcun (*Anas crecca*): Boyları 34-38cm, kanat açıklığı 53-59cm, ağırlıkları 300-350gr arasında değişen ördeğin küçük bir türüdür. Sazlık alanlarda, durgun veya yavaş akan tatlı su kaynaklarında, toprak tabanlı küçük göllerde görülür. Erkeklerinin başı kahverengi, göz çevresi mavi, yeşil renklidir. Dişilerin göğüs kısmı açık renkli sırt ve kanat kısımları grimsi renktedir. Böcekler, tahıllar, çayırlar ve tohumlar diyetini oluşturur. Ülkemizde Şekil 4’te görüldüğü gibi Marmara, Ege, Akdeniz, Batı ve Orta Karadeniz, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin tamamında, Doğu Anadolu Bölgesi’nin Yukarı Fırat Bölümü’nün güneyinde ve Doğu Karadeniz kıyı kuşağında dağılışı göstermektedir (<http://www.milliparklar.gov.tr/kitap/64/?sflang=tr#p=10> Erişim Tarihi: 03.06.2017).

Şekil 4. Çamurcun (*Anas crecca*) dağılışı haritası

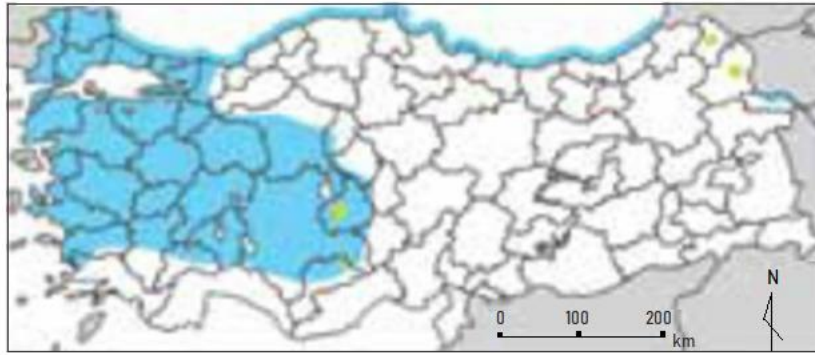
Yeşilbaş (*Anas platyhynchos*): Boyları 50-60cm, kanat açıklığı 81-95cm, ağırlıkları 1-1,2kg arasında değişen neredeyse her türlü sulak alanda bulunabilen yaygın bir ördek türüdür. Erkekler parlak yeşil başlı, dişiler gri renklidir ve uçarken kanadında parlak mavi bir panel görülür. Hem bitkisel hem de hayvansal besinleri kullanır. Şekil 5’te görüldüğü gibi Doğu Anadolu Bölgesi’nin yüksek rakımlı yerleri ve Doğu Karadeniz Dağları hariç ülkemizin her yerinde görülür (<http://www.milliparklar.gov.tr/kitap/64/?sflang=tr#p=22> 03.06.2017).

Şekil 5. Yeşilbaş (*Anas platyhynchos*) dağılışı haritası

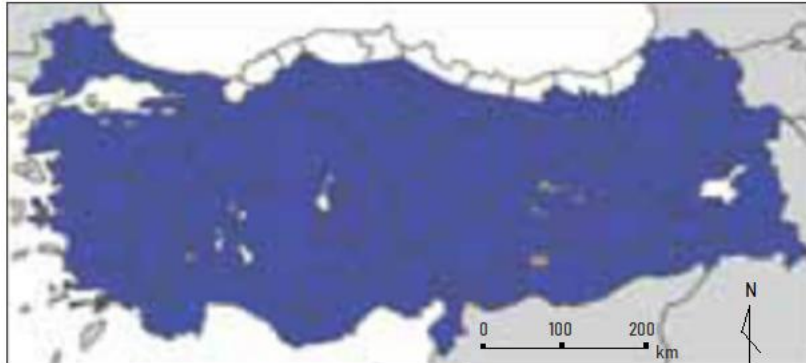
Elmabaş Patka (*Aythya ferina*): Boyları 42-49cm, kanat açıklıkları 67-75cm, ağırlıkları 0,9-1kg arasında değişen bu tür bitki bakımından zengin ve 6m'den derin olmayan sulak alanlarda bulunur. Çoğunlukla göllerde, ancak özellikle kışın fırtınalı günlerde limanlarda sıkça görülür. Erkeklerde baş parlak kahverengi, gerdan siyah, vücut gri ağırlıklı, dişilerde ise baş ve gerdan soluk kahverengi ve gövde kahverengimsi gri ağırlıklıdır. Sucul ve su çevresi bitkilerin yaprak, gövde ve kökleri ile ayrıca sudaki böcekler, amfibiler ve küçük balıklarla beslenir. Ülkemizdeki dağılışı çamurcun ile benzerlik gösterir.

Tepeli Patka (*Aythya figula*): Boyları 40-47cm, kanat açıklıkları 65-72cm, ağırlıkları 0,7-0.8kg arasında değişen bu tür çoğunlukla büyük tatlı su göllerini tercih eder. Ayrıca lagünler gibi korunaklı sahiller, acı iç sular ve bazen limanlar ve akarsu ağızlarında bulunur. Erkeklerin başı, boynu, gerdanı sırtı ve kuyruğu siyahtır. Ayrıca başında enseye doğru uzanan uzunca tüyleri vardır. Midyeler, salyangozlar, sucul böcekler ve sucul bitkilerle beslenir. Ülkemizde Şekil 6'da görüldüğü gibi Marmara Bölgesi, Ege Bölgesi, İç Anadolu Bölgesinin orta ve batı kesimleri ile Karadeniz kıyı kuşağında dağılışı gösterir (<http://www.milliparklar.gov.tr/kitap/64/?sflang=tr#p=22> 03.06.2017)

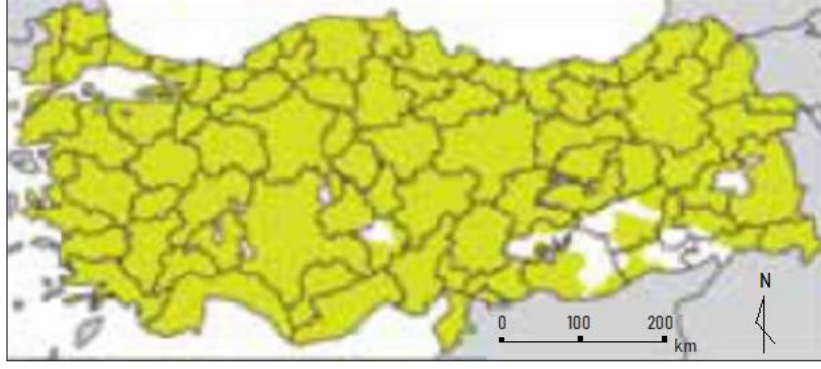
Şekil 6. Tepeli patka (*Aythya figula*) dağılışı haritası

Kınalı Keklik (*Alectoris Chukar*): Boyları 32-35cm, kanat açıklığı 47-52cm, ağırlıkları 400-800gr arasında değişen bu tür kayalık ve sarp arazileri sever. Ayrıca kurak ve yarı kurak alanlarında, çalılık, otlu yamaçlar ve ekili alanlarda yaşar. Ağırlıklı olarak otsu bitkilerin tohumları ile beslenen bu tür böcek ve çekirge ile de beslenir. Şekil 7'de görüldüğü gibi Karadeniz sahil kesimi hariç ülkemizin her yerinde yaygın olarak görülür (<http://www.milliparklar.gov.tr/kitap/64/?sflang=tr#p=30> 03.06.2017)

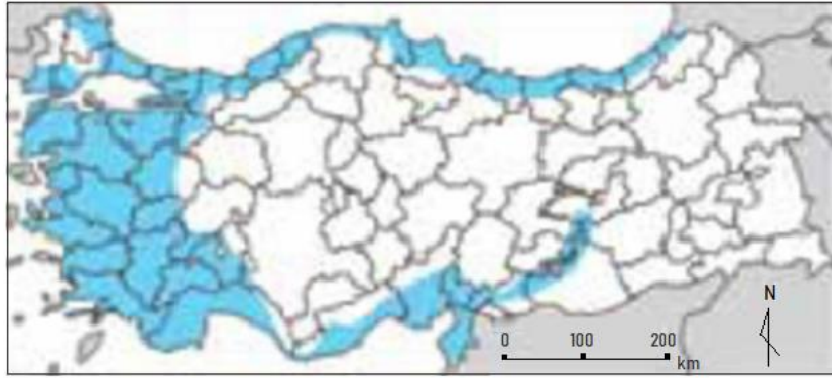
Şekil 7. Kınalı keklik (*Alectoris chukar*) dağılışı haritası

Bıldırçın (*Coturnix coturnix*): Boyları 16-18cm, kanat açıklığı 32-35cm, ağırlıkları 90-140gr olan bu hayvan karasal bir türdür. Yüksek otlu açık alanlar, tahıl tarlaları yuvalanma alanlarıdır. Renkleri ile ortam rengine çok iyi uyum sağladıkları için görülmeleri oldukça zordur. Genelde bitki tohumlarıyla beslenseler de böcekler ve çekirgelerle de beslenirler. Şekil 8'de görüldüğü gibi Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde küçük bir alan dışında ülkemizin her yerinde görülürler (<http://www.milliparklar.gov.tr/kitap/64/?sflang=tr#p=36> 03.06.2017)

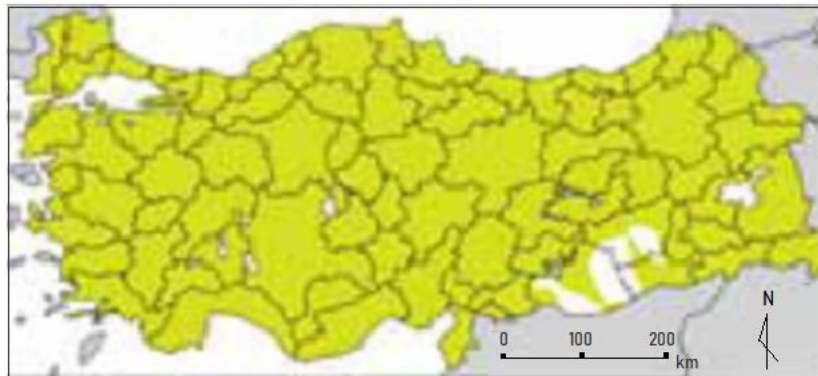
Şekil 8. Bildircin (*Coturnix coturnix*) dağılışı haritası

Çulluk (*Scolopax rusticola*): Boyları 33-38cm, kanat açıklığı 55-65cm, ağırlıkları 260-300gr arasında olan bu tür zemini humus ve toprak solucanı bakımından zengin ormanları tercih eder. Ayrıca böcek larvaları, midye, tohum meyve tahıl gibi besinleri tüketirler. Şekil 9’da görüldüğü gibi ülkemizin kıyı kuşağı boyunca ve Ege Bölgesi’nin tamamında görülür (<http://www.milliparklar.gov.tr/kitap/64/?sflang=tr#p=22> 03.06.2017).

Şekil 9. Çulluk (*Scolopax rusticola*) dağılışı haritası

Üveyik (*Streptopelia turtur*): Boyları 25-27cm, kanat açıklığı 49-55cm, ağırlıkları 130-150gr olan bu tür orman kenarları, çalılık alanlar, bahçe ve tarlalar gibi açık alanlarda görülür. Çoğunlukla tohum yemesine rağmen bazen böceklerle de beslenir. Ülkemizdeki dağılışı Şekil 10’da görüldüğü gibi bildircin ile büyük oranda paralellik göstermektedir (<http://www.milliparklar.gov.tr/kitap/64/?sflang=tr#p=22> 03.06.2017).

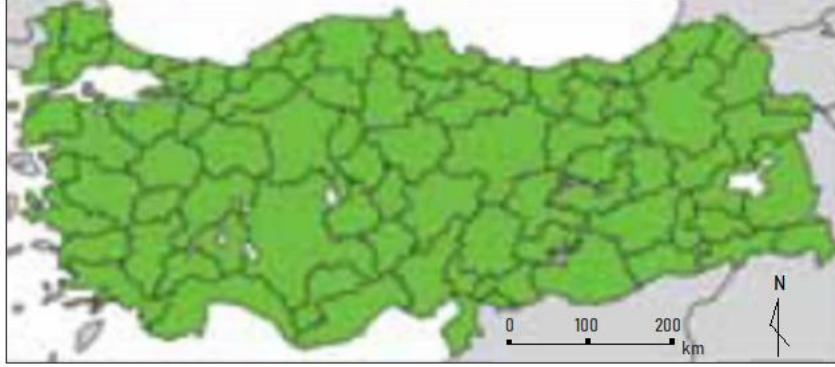

Şekil 10. Üveyik (*Streptopelia turtur*) dağılışı haritası

<http://www.milliparklar.gov.tr/kitap/64/?sflang=tr#p=48> (03.06.2017)

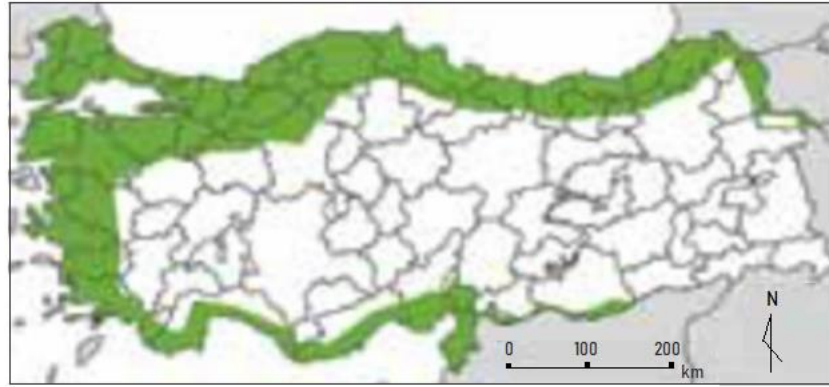
Yabani Tavşan (*Lepus europaeus*): Boyları en fazla 45-85cm arasında değişir. 2,5-7 kg arasında ağırlığa sahiptir. Türkiye’nin her yerinde görülür. Sabahın erken saatlerinde veya çoğunlukla gece

aktiftir. Gelişmiş koku alma ve duyma yeteneğine sahip bir memelidir (<http://www.milliparklar.gov.tr/kitap/64/?sflang=tr#p=22> 03.06.2017). Dağılışı Şekil 11'deki gibidir.

Şekil 11. Yaban tavşanı (*Lepus europaeus*), tilki (*Vulpes vulpes*), kaya sansarı (*Martes fiona*) ve domuz (*Sus scrofa*) dağılışı haritası

Çakal (*Canis aureus*): Boyları 110-125cm, ağırlıkları 8-15kg arasında olan bu tür rengi grimsi, altın sarısı ve tonlarında olan memeli bir hayvandır. Türkiye'de Şekil 12'de görüldüğü gibi en çok kıyı bölgelerindeki sık ormanlık ve çalılarda, Iğdır ve Güneydoğu Anadolu'nun çukur yerlerinde yaşar ve iç bölgelerde görülmez (<http://www.milliparklar.gov.tr/kitap/64/?sflang=tr#p=22> 03.06.2017).

Şekil 12. Çakal (*Canis aureus*) dağılışı haritası

Tilki (*Vulpes vulpes*): Boyları 50-90 cm ağırlıkları 3-10 kg arasında değişen bu türün kulak arkası siyah veya koyu kahverengi olup vücudu silindirik bacakları kısadır. Denizden 2500 m'ye kadar çalılar, ormanlar, bozkırlar, açık araziler, şehir ve köy civarlarında bulunur. Çok çeşitli küçük hayvanları avlarlar leş ve meyve ile beslenirler. Ülkemizin hemen her yerinde görülebilirler (Şekil 13).

Kaya Sansarı (*Martes fiona*): Boyları 38-60cm, ağırlıkları ise 0,9-2,1kg arasında değişen bu türün bacakları kısa, kuyrukları uzun ve sık kıllıdır. Kayalık ve taşlıklarda, orman kenarlarında ya da düz olmayan karışık ormanlarda yaşar. Yerleşim alanlarında da görülebilen bu tür 3000 m yüksekliğe kadar ülkemizin her yerinde görülür.

Yaban Domuzu (*Sus scrofa*): Boyları 100-180cm, ağırlıkları 150-200 kg olan bu türün erkekleri daha büyüktür. Kaba sert kıllı kürkü koyu griden kahverengiye kadar değişir. Ülkemizin hemen her yerinde geniş yapraklı ve karışık ormanlar başta olmak üzere uygun bitki örtüsüne sahip her yerde yaşar. Ancak su ihtiyacı nedeniyle sazlık, sık çalılık ve kamışla çevrili bataklık, göl ve akarsu kenarları ile çalılardan oluşan meralarda görülür (<http://www.milliparklar.gov.tr/kitap/64/?sflang=tr#p=22> 03.06.2017).

Yasa dışı avcılık çeşitli şekillerde yapılmaktadır. Bunlardan ilki gece avcılığıdır. Gece avcılığında yüksek ışık değerine sahip fenerler av hayvanının gözüne tutularak adeta kör olmuşçasına hayvanın kaçamaması sağlanmakta, sabit bir hedef olarak av hayvanının vurulması kolaylaşmaktadır.

İkinci olarak çoğunlukla yeni biçilmiş tahıl tarlaları tercih edilerek bildircin (*Coturnix coturnix*) ve üveyik (*Streptopelia turtur*) avında bu kuşların sesinin verildiği teyp kullanılmaktadır. Gecedan sabaha kadar bu teypleri sürekli ses yayarak ortamdaki kuşlar ise bu sesleri duyarak teybin etrafına toplanmaları sağlanır. Birçok av hayvanının bir araya toplanmasıyla önceden pusuya yatmış olan avcılar tek seferde birçok av hayvanını kolayca avlama şansına sahip olur.

İlde ruhsatsız tüfekle, avlanma belgesine sahip olmayan avcıların yasa dışı avlanma faaliyetleri nedeniyle doğal ortamda büyük tahribatlar oluşmakta bunun sonucunda ekosisteminde çok olumsuz (av hayvanlarının sayı ve tür çeşitliliğinde aşırı kayıplar gibi) etkiler oluşabilmektedir.

Çanakkale ilindeki çeşitli avcılık-atıcılık kulüpleri, ihtisas spor kulübü olarak faaliyet göstermiştir. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür.

Çanakkale Avcılık-Atıcılık İhtisas Kulübü: İki çeşit avcılık yapılmaktadır. Keklik (*Alectoris Chukar*) - tavşan (*Lepus europaeus* ve sürek avı (yaban avı). Sürek avı önceleri serbest iken şu an jandarma denetimde gerçekleştirilmektedir. Eğer yapılan tarım faaliyetine yaban hayvanları zarar verirse avına izin vardır. Yivsiz silah kullanımı mecburidir. Otomatik, çift veya tek kırma silahlar kullanılır. Otomatiklerde 2+1=3 kuralı vardır ve bu Çanakkale’de uygulanmaktadır.

Gökçeada Avcılık-Atıcılık Derneği: Burada yerli hayvan olarak keklik (*Alectoris Chukar*) ve tavşan (*Lepus europaeus*) avlanmaktadır. Göç eden hayvanlar sığırcık (*Sturnus vulgaris*), çulluk (*Scolopax rusticola*), ördek (*Anas platyhynchos*), rastlanırsa kaz (*Anser anser*) ve karabakal (*Turdus merula*) da avlanmaktadır. Özellikle avlanılan yerler; Uğurlu, Şirinköy, Eşelek, Kuzulimanı, Kokina, Kapıkaya’dır. Adanın % 50’si avlanmaya kapalı alandır. Özellikle avlanmanın yasak olduğu yer Kuzulimanı-Karaköy arasındadır. Derneğin 70 üyesi vardır. 25 Ekim’de av sezonu açılmaktadır. Yazın dışarıdan 2500 avcı gelmektedir. Başlıca sorun ise hem yasak alanda avlanma yapılması, hem de limit aşımı (günlük 2 keklik (*Alectoris Chukar*), 1 tavşan (*Lepus europaeus*)) bulunmaktadır (Rasgele Dergi,1997).

Bayramiç Avcılık-Atıcılık İhtisas Derneği: Çalışma alanında tavşan (*Lepus europaeus*), keklik (*Alectoris Chukar*), ördek (*Anas platyhynchos*), yelve (*Emberiza clrlus*), domuz (*Sus scrofa*), çakal (*Canis aureus*), kurt (*Canis lupus*) avı yapılmaktadır. Ayı (*Ursus arctos*) ve karaca (*Capreolus capreolus*) avı yasaktır. Derneğin 385 üyesi vardır. Avcılık belgesi olanlar 200 kişidir. Olmayanların da ruhsatlı silahları yoktur. Yivsiz, yerli ve yabancı av tüfekleri kullanılır. Genelde otomatik silahlar kullanılır. 5’li ve 8’li gibi ancak burada 2+1=3 kuralı uygulanmamaktadır.

Gümüşçay-Biga Avcılık-Atıcılık Kulübü: Yörede bildircin (*Coturnix coturnix*), ördek (*Anas platyhynchos*), tavşan (*Lepus europaeus*), yelve (*Emberiza clrlus*) avı yapılmaktadır. Domuz (*Sus scrofa*), geyik (*Cervus elaphus*), karacanın (*Capreolus capreolus*) avı yoktur. Kulübün 200-250 civarında üyesi vardır. Bunların 40 tanesinin avcılık belgesi mevcuttur. Yivsiz av tüfekleri kullanılmaktadır ve 2+1=3 kuralına uyulmaktadır. Ece gölü kenarları, dere ve çaylarda avcılık yapılmaktadır. Jandarmanın sıkı denetiminden dolayı usulsüz avcılık engellenmiştir.

Biga Avcılık-Atıcılık Kulübü: Yörede ördek (*Anas platyhynchos*), tavşan (*Lepus europaeus*), bildircin (*Coturnix coturnix*), üveyik (*Streptopelia turtur*), domuz (*Sus scrofa*), keklik (*Alectoris Chukar*), özellikle çulluk (*Scolopax rusticola*) avı yapılmaktadır. Silah sahibi 7000 kişi vardır. Ancak bunlardan köyler ile birlikte 2000 civarındakilerin belgesi mevcuttur. Yivsiz, otomatik, tek kırma, çift kırma silahlar kullanılır. 2+1=3 kuralına uyulmaktadır. Otomatiklerde 5’li ve 8’li olanlar içindeki takoz ile sınırlandırılır ve 2+1=3’e uydurulur. Sınırlandırılmazsa ceza alınır. Kaçak avcılık yapılmaktadır. Gündüz teyp ile güme avcılığı, sulak alanlarda göç esnasında ve gece yapılmaktadır. Genelde göl boyları, deniz boylarında avcılık yapılmaktadır.

Tablo 1. de görüldüğü gibi Çanakkale ilinde 1’i Gökçeada’da, 6’sı Gelibolu’da olmak üzere 29 adet devlet avlağı; 1’i Bozcaada’da, 3’ü Gelibolu’da olmak üzere 18 adet genel avlak alanı; 1’i Gökçeada’da olmak üzere 3 adet örnek avlak alanı; 5 adet özel avlak alanı ve 3 adet yaban hayvanı yerleştirme sahası belirlenmiştir. İl genelinde 2 alanda ise av yasağı uygulanmaktadır. Ayrıca Ayvacık İlçesi’nde keklik (*Alectoris Chukar*), avlamak yasaktır.

Tablo 1. Çanakkale av sahaları listesi

Çanakkale İlinde Av Yasağı Olan Sahalar	
1.	Çanakkale savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı
2.	Çan İlçesi
Çanakkale İlinde Devlet/Genel Avlaklar	
1.	Ayvacık ilçesi baharlar devlet avlağı
2.	Ayvacık genel avlağı
3.	Gülpınar devlet avlağı
4.	Küçükkuyu genel avlağı
5.	Bayramiç ilçesi Bayramiç genel avlağı
6.	İkizce devlet avlağı
7.	Kayalı devlet avlağı
8.	Bayramiç ilçesi Kazdağı devlet avlağı
9.	Kumludüz devlet avlağı
10.	Biga kırkgeçit devlet avlağı
11.	Karabiga devlet avlağı
12.	Danişment genel avlağı
13.	Yeniçiftlik genel avlağı
14.	Bozcaada genel avlağı
15.	Çan ilçesi Karadağ devlet avlağı
16.	Kızılelma devlet avlağı
17.	Çan merkez genel avlağı
18.	Uzunalan genel avlağı
19.	Eceabat ilçesi beşyol devlet avlağı
20.	Ezine ilçesi Akköy devlet avlağı
21.	Ezine genel avlağı
22.	Geyikli genel avlağı
23.	Gelibolu ilçesi Ilgardere devlet avlağı
24.	Şadılı devlet avlağı
25.	Gelibolu genel avlağı
26.	Gökçeada ilçesi Gökçeada devlet avlağı
27.	Lapseki ilçesi Nusretiye devlet avlağı
28.	Üçpınar devlet avlağı
29.	Lapseki genel avlağı
30.	Merkez ilçe Elmacık devlet avlağı
31.	Kirazlı devlet avlağı
32.	Çanakkale merkez genel avlağı
33.	Yenice ilçesi Kalkım devlet avlağı
34.	Namazgah devlet avlağı
35.	Poyrazköy devlet avlağı
36.	Davutköy genel avlağı
Örnek Avlak	
1.	Kalkım Örnek Avlağı
2.	Gökçeada örnek avlağı
Yabani Hayvan Yerleştirildiği İçin Avın Yasaklandığı Sahalar	
1.	Merkez ilçe Erenköy yaban hayvanı yerleştirme sahası
2.	Merkez ilçe Saraycık yaban hayvanı (keklik) yerleştirme sahası
3.	Akçalı yaban hayvanı yerleştirme sahası

Kaynak: 15 sayılı MAK Kararı

Çanakkale İli Avcılar Derneğinde kayıtlı 513 avcı ve 874 ruhsatlı av tüfeği bulunmaktadır. Ancak avcılardan alınan bilgilere göre bir o kadar da kaçak avcı il genelinde avcılık faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Merkez Av Komisyonunun 2016-2017 Av Dönemi için aldığı 17.05.2016 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan 15 No’lu kararına göre av kuşları 4 gruba, av memelileri 2 gruba ayrılmıştır. Çanakkale ili

söz konusu karara göre Ege Avlanma Bölgesine dahildir. Karara göre Çanakkale ilinde Ayvack ilçesinde keklik (*Alectoris Chukar*), avı yasaklanmıştır.

Avlanma süreleri aynı olan kuşlar ve memeliler aynı grup içerisinde yer almaktadır. Buna göre

I. Grup Kuşlar: Bildircin (*Coturnix coturnix*) ve üveyik (*Streptopelia turtur*);

II. Grup Kuşlar: Kum kekliği (*Ammoperdix griseogularis*), kınalı keklik (*Alectoris Chukar*), çil keklik (*Perdix perdix*);

III. Grup Kuşlar: Sakarmeke (*Fulica atra*), sakarca (*Anser albifrons*), yeşilbaş (*Anas platyhynchos*), boz ördek (*Anas strepera*), çamurcun (*Anas crecca*), macar ördeği (*Netta rufina*), tepeli patka (*Aythya fuligula*), kılkuş (*Anas acuta*), elmabaş patka (*Aythya ferina*), çıkırıkçın suçulluğu (*Scolopax rusticola*), kaya güvercini (*Columba livia*), tahtalı, karatavuk (*Turdus merula*), öter ardıç (*Juniperus Sp L*), boz kaz (*Anser anser*), kaşıkga (*Anas clypeata*) ve çulluk (*Scolopax rusticola*);

IV. Grup Kuşlar: Alakarga (*Garrulus glandarius*), küçük karga (*Coloeus monedula*), ekin kargası (*Corvus frugilegus*), leş kargası (*Corvus cornix*) ve saksağan (*Pica pika*) olarak belirlenmiştir.

Memeliler için oluşturulan gruplarda ise

I. Grup Memelilerde: Yabani tavşan (*Lepus europaeus*), ada tavşanı (*Oryctolagus cuniculus L.*), tilki (*Vulpes vulpes*) ve kaya sansarı (*Martes fiona*),

II. Grup Memelilerde: Yaban domuzu (*Sus scrofa*) ve çakal (*Canis aureus*) yer almaktadır. Belirtilen türlerin av sezonu Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Çanakkale için 2016-2017 av sezonları

Av Grupları	Av Süreleri (Başlangıç)	Av Süreleri (Bitiş)
I.Grup Kuşlar	13.08.2016	15.01.2017
II.Grup Kuşlar	15.10.2016	08.01.2017
III.Grup Kuşlar	15.10.2016	26.02.2017
IV.Grup Kuşlar	13.08.2016	26.02.2017
I.Grup Memeliler	15.10.2016	08.01.2017
II.Grup Memeliler	13.08.2016	26.02.2017

Kaynak: 15 Sayılı MAK Kararı

Belirtilen avlanma süreleri içinde çarşamba, cumartesi, pazar ve resmi tatillerde (idari tatiller dahil) avlanmak serbesttir. Bunun yanında üveyik (*Streptopelia turtur*), bildircin (*Coturnix coturnix*) ve yaban domuzu (*Sus scrofa*), avı belirtilen günlere ek salı günleri de serbesttir (15 sayılı MAK kararı 2. Madde 2. bent).

Çanakkale İlinde yapılan en erken avcılık faaliyetleri 22.08.2020 tarihinde başlar ve 15.11.2020 tarihinde gün doğumundan 1 saat önce ve gün batımından 1 saat sonrasını kapsayacak şekilde olmak üzere en geç avcılık faaliyetleri biter (MAK, 2020). 4. Grup kuşlar ve 2. Grup memelilerin avlanma sezonları en uzun sezonlarken, 3. Grup kuşlar ve 1. Grup memeliler en kısa avlanma sezonlarına sahip hayvanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunları Tablo 3’ te vermek mümkündür:

Tablo 3: Av hayvanları için avcı başına günlük limitler

KUŞLAR	Avlanma Limiti
Bıldircin	10
Üveyik	8
Karatavuk, öter ardıç, tahtalı, sakarca	3’er
Kaya güvercini	6
Çulluk	5
Saksağan	15
Bozkaz	2
Sakarmeke	4
Alakarga, suçulluğu	1’er

Kınalı keklik ve kum kekliği	Toplamda 2
Yeşilbaş, boz ördek, fiyu, çamurcun, macar ördeği, tepeli patka, elmabaş patka, kaşıkğaga ve çıkıkçın (toplam limit içinde sadece 1 tanesi kılkuyruk olabilir)	Toplamda 6
Küçük karga, ekin kargası, leş kargası	15
Serçe ve kızıl sırtlı örümcek kuşu	Yılda Toplam 6
MEMELİLER	Avlanma Limiti
Yabani tavşan (<i>Lepus europaeus</i>)	1
Ada tavşanı (<i>Oryctolagus cuniculus L.</i>)	2
Yaban domuzu (<i>Sus scrofa</i>), (bek ve yürüyüş avında avcı başına)	2
Kaya sansarı (<i>Martes fiona</i>)	2
Yaban domuzu (<i>Sus scrofa</i>), (sürek avında avcı başına) (sürekçiler av yapamaz)	2
Çakal (<i>Canis aureus</i>)	1
Tilki	2

Kaynak: 15 Nolu MAK Kararı, Madde 4

2016-2017 döneminde karga türleri (alakarga - *Garrulus glandarius* hariç) ve saksığan (*Pica pika*) avlanma limiti en yüksek olan av hayvanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Limitin yüksek tutulmasına gerekçe olarak tür popülasyonunun yüksek olması ve ekinlere zarar vermeleri gösterilebilir. Alakarga (*Garrulus glandarius*) ve suçulluk (*Scolopax rusticola*), ise popülasyonun düşük olması nedeniyle az sayıda avlanabilecek kuşlardır. Bunun yanında memeli av hayvanları için maksimum limitin 2 olarak belirlenmesi, bu hayvanların doğada daha yavaş üremesi ve popülasyonlarının düşük olması nedeniyledir (Tablo 3).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Çanakkale ili bulunduğu, konum, sahip olduğu iklim ve bitki örtüsü ve topografya yüzeyinin çeşitliliği sayesinde çok farklı av hayvanlarına ev sahipliği yapmaktadır. İlin Marmara geçiş iklimi kıyı kesimlerinde Akdeniz iklim özellikleri (Atalay, 2011) göstermesi bitki örtüsünün çeşitlenmesine yol açmıştır. Bunun bir sonucu olarak il topraklarının % 54'ü ormanlarla kaplıdır. Bu durum yörede yaşayan yaban hayvanlarının çeşitlenmesine de yol açmıştır (Atalay ve Efe 2015). İl aynı zamanda Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasındaki kuş göç yolları üzerinde yer almaktadır. Nitekim il ülkemizdeki kuş türlerinin yarıdan fazlasına (% 58) ev sahipliği yapmaktadır (Tarım ve Orman II. Bölge Müdürlüğü Çanakkale Şube Müd., 2019). Bütün bu özelliklerin bir araya gelmesiyle Çanakkale ili kendine özgü yaban hayatı ve bol miktarda av hayvanına ev sahipliği yapmaktadır.

İlde bulunan 36 adet avlak (devlet avlakları, genel avlaklar, özel ve örnek avlak) avcılık sporunun yaygın olarak yapıldığı alanları barındırmaktadır. İlde ikamet eden 513 kayıtlı avcı ve diğer çok sayıda avcının yanı sıra il dışından gelen çok sayıda avcı avlanmak için ili (özellikle Kaz dağlarını) tercih etmektedir. Ağustos ayında av sezonu açılınca en çok rağbet gören avlar çulluk (yelve) (*Scolopax rusticola*), bildircin (*Coturnix coturnix*), tahtalı (büyük üveyik - *Columba palumbus*) ve üveyik (*Streptopelia turtur*) avıdır. Domuz (*Sus scrofa*), avı tarladaki mahsule çok zarar vermesi nedeniyle özendirilen bir avdır. Domuz aynı zamanda aşırı ürediğinden IUCN'nin 1996 "Kırmızı Listesi"ne göre LC: (Asgari endişe) grubunda yer almaktadır. Özellikle son yıllarda kırsaldan kente göç bağlı olarak oluşan kırsaldaki avcı azalması nedeniyle aşırı popülasyonu aşırı artmıştır. Öyle ki domuz sürüleri insanların yaşam alanına kadar yiyecek arama için gelmektedirler.

Çanakkale'de avcılığın yoğun yapılması ve kaçak avcılığın getirdiği sorunlar il genelindeki yaban hayatını tehdit etmektedir. Bu tehditlerin ortadan kaldırılması için denetimlerin sıklaştırılması, sezon dışı avcılık ve her türlü yasa dışı avcılıkların önlenmesi önemlidir. Maalesef il genelinde kaçak avcılık faaliyetleri hala devam ederek tür popülasyonları ve çeşitliliği tehdit altındadır. Özellikle keklik (*Perdix perdix*), çulluk (yelve) (*Scolopax rusticola*), bildircin (*Coturnix coturnix*), tahtalı (büyük üveyik -*Columba Palumbus*), üveyik (*Streptopelia turtur*) tavşan (*Lepus europaeus*), yelve (*Emberiza cirlus*), geyik (*Cervus elaphus*), karacanın (*Capreolus capreolus*) olumsuz etkilendiği bilinmektedir.

Yasa dışı avcılık ve diğer sorunların Çanakkale yabani av hayvan varlığı üzerinde yaptığı bu baskıyı hafifletmek ve kalıcı önlemlerin alınmasını sağlamak için aşağıdaki çözüm önerileri sunulabilir:

1. İl genelinde av hayvanları üretme çiftlikleri kurularak av hayvanı popülasyonlarının tekrar artırılması sağlanmalıdır.
2. İl genelindeki avlanmaya yasak bölgeler genişletilerek sayı ve alan olarak artırılmalıdır.
3. Yasa dışı avlanan kişiler ise avcılığın ve av hayvanlarının sürdürülebilirliğini en fazla zararı vermektedir. Yasa dışı avcılık faaliyetlerine karşı denetimler sıklaştırılmalı, söz konusu kişilere caydırıcı yaptırımlar uygulanmalıdır.
4. Av kotalarının aşılmasına ve sezon dışı avcılığın tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik önlemler artırılmalıdır.
5. Avcılar eğitilerek doğayı korumayı ve sevmeyi öğrenmeli, silah kullanımında kurallara harfiyen uymayı alışkanlık haline getirmelidir. İyi bir avcı ruhsatsız silah ile avlanmamalı, avlanma kurallarına ve avlanma süresine riayet etmeli, av sonu silahı boşaltmalı, silahla asla şaka yapmamalı, hamile olduğunu anladığı ava ateş etmemeli, yaralı hayvana eziyet etmemeli, asla gece ışıkla av yapmamalıdır (Güngör ve diğ., 2014).
6. Av hayvanı olmayan veya koruma altına alınarak avlanması yasak olan hayvanları avlayanlar hakkında para cezasının yanında hapis cezaları da uygulanarak cezaların yaptırım güçleri artırılmalıdır.
7. Avcılar arasında dayanışma sağlanarak birbirlerini uyarmaları sağlanmalı bu şekilde avcılık sporuyla ilgilenenler arasında bir iç denetim mekanizması kurulmalıdır.
8. Avcılık eğitimine önem verilmelidir. Kayıtlı 874 adet ruhsatlı av tüfeği potansiyel tehlikedir. Ülkemizde 2005 yılından bu yana açılan avcılık kurslarında sürdürülebilir avcılığın eğitimi verilmekte ve avcılar bilinçlendirilmektedir. Ancak bu eğitimlere maalesef sadece avcılık belgesi olan yani av yapma izni olan avcılar katılmaktadır. Kayıtsız avcılar av ve yaban hayatına zarar vermeye devam etmektedirler.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

- 1- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur.
- 2- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Atalay, İ. (2011). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. İzmir: Meta Basımevi.
- Atalay, İ. ve Efe, R. (2015). *Türkiye biyocoğrafyası*. İzmir: Meta Basımevi.
- Büyükarıkan, U. (2018). Avcı ölçeği ile Türkiye’de avcı profiline analizi. *Turkish Journal of Forestry*, 19(2), 163-169.
- Beceran, M.T. (2010). Türk dili ve kültürü açısından Baburname’de avcılık. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 17(42), 11–34.
- Cahoone, L. (2009). Hunting as a moral good. *Environmental Values*, 18(1), 67-89
- Celilova, A. (2019). Avcılık inanç ve ritüellerine bakış. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 5(8), s.62-86
- Çalışkan V., Tosunoğlu M., Öztürk M.Z., Samsa Ş., Arslan F., Bay A., (2013). *Çanakkale için bir tabiat parkı önerisi çardak kıyı oku ve lagünü (Çardak Kuş Cenneti)*. Çanakkale: Artiv Çevre Müh. Müş. Hiz. san. Tiç. Ltd. Şti.

- Çaya, S. (2015). Türkler’de avcılık. *Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmacılar Dergisi*, 2(3), 86-95.
- Davison, M. W. Eds: (1999). *Ne zaman, nerede, neden, nasıl oldu*. Dünya Tarihi Kitapları (1). USA: Reader's Digest.
- Demirsoy, A. (2007). *Genel zoocoğrafya ve Türkiye zoocoğrafyası / Hayvan Coğrafyası*. Ankara: Meteksan.
- Dillinger J. (2012). Treasure hunters magic. in: magical treasure hunting in Europe and North America. *Palgrave Historical Studies in Witchcraft and Magic*. London: Palgrave Macmillan.
- Güven, Ö. ve Hergüner, G. (1999). Türk kültüründe avcılığın temel dayanakları. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(5), 32-49.
- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. *Avına İzin Verilen Yaban Hayvanları*, (e-kitap). 30 Mayıs 2017 tarihinde www.milliparklar.gov.tr/kitap/64 adresinden erişildi.
- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. *Biyolojik çeşitlilik ile ilgili sivil toplum kuruluşlarının kapasitesinin artırılması için strateji ve eylem planı* (e-kitap). 06 Mayıs 2017 tarihinde www.milliparklar.gov.tr/kitap/73 adresinden erişildi.
- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. *Doğa koruma raporu (2002-2013)* (e-kitap).) 06 Mayıs 2017 tarihinde www.milliparklar.gov.tr/kitap/90 adresinden erişildi.
- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. *Türkiye’de av ve yaban hayatı*, (e-kitap). 04 Mayıs 2017 tarihinde www.milliparklar.gov.tr/kitap/77 adresinden erişildi.
- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. *Türkiye korunan alanlar yönetim planlaması rehberi*, (e-kitap). 04 Mayıs 2017 tarihinde www.milliparklar.gov.tr/kitap/72 adresinden erişildi.
- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. *Türkiye'nin kuşları (kuş kartları)* (e-kitap). 04 Mayıs 2017 tarihinde www.milliparklar.gov.tr/kitap/9 adresinden erişildi.
- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. *Türkiye'nin önemli sulak alanları (Ramsar alanlarımız)* (e-kitap). 04 Mayıs 2017 tarihinde www.milliparklar.gov.tr/kitap/7 adresinden erişildi.
- Erol, O (1985). Çanakkale yöresi güney kesiminin jeomorfolojisi. *Jeomorfoloji Dergisi*, 4, 1-7
- Güngör, Y., Çınar N., Uslu B., Çiftçi E. (2014). Sinop bölgesinde av ve avcılık. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(22) , 81-93
- Gürpınar, E. (1988). *Çevre hukukunda 'ekolojik denge' kavramı ve bu dengenin korunması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- <http://www.canakkale.com.tr/tr/sehri-yasa/flora-fauna>. 31 Mayıs 2017 tarihinde erişildi.
- Ilgar, R. (2017). Çanakkale ilinde tarımda sürdürülebilirlik ve organik tarım. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 37, 159-178.
- Ilgar, R. (2018). *Ekoloji ve çevre araştırmaları*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Kantarıcı, D., (1997). *Biga yarımadasında ekolojik faktörler ile ağaç ve çalı türlerinin yayılışı arasındaki ilişkiler ve ormanlara zarar verebilecek etkenler, yerleşim ve çevre sorunları: Çanakkale İli*, 9-13 Eylül 1996, Bildirileri, İzmir.
- Kaya, M. (2009). Dede Korkut kitabı ve Manas Destanı'nda Av. *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 1, 96-106.
- MAK (Merkez Av Komisyonu) (2016). *2016-2017 av dönemi merkez av komisyonu kararı*. Ankara: T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü.
- MAK (Merkez Av Komisyonu) (2020). *2020-2021 av dönemi merkez av komisyonu kararı*. 12 Ağustos 2020 Tarihli Resmi Gazete, 31211 (Mükerrer).

- Oğurlu, İ. (2008). Yaban hayatı kaynaklarımızın yönetimi üzerine. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 2, 35-88.
- Onay, İ. (2015). İslam öncesi Türk kültüründe avcılığın temelleri ve iktisadi, askeri, dini değeri, *Journal of International Social Research*, 41, 516-525.
- Özer, O. (2020). Türkiye'nin av turizmi potansiyeli konusunda bir değerlendirme. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 3(1), 71-86
- Potapov, L .P. (2012). Altay Türklerinde avcı inançları ve gelenekleri. (Çev Bağcı A.), *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(15). 30 Ağustos 2020 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/155330> adresinden erişildi.
- Siyako, M., Bürkan, K.A. ve Okay, A.İ., (1989). Biga ve Gelibolu Yarımadaı'nın tersiyer jeolojisi ve hidrokarbon olanakları. *TPJD Bülteni*, 1(3), 183-199.
- Şahin, S. (2006). *Türkiye'nin nüfus gelişimde bölgesel farklılıklar. Avrupa Birliği sürecindeki Türkiye'de bölgesel farklılıklar*. Ankara.
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Çanakkale İl Müdürlüğü (2019). Yılı Brifing Dosyasından 10 Temmuz 2020 tarihinde (<https://canakkale.tarim.gov.tr/Menu/13/Brifingler>) adresinden erişildi.
- T.C. Tarım ve Orman II. Bölge Müdürlüğü Çanakkale Şube Müdürlüğü (2019). *Çanakkale İli 2018 Yılı Çevre Durum Raporu*. 30 Ağustos 2020 tarihinde (https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/canakkale_-cdr2018-20200123080146.pdf) adresinden erişildi.
- TUİK (2019). Kimyasal gübre kullanımı istatistikleri: 2009-2019. 30 Ağustos 2020 tarihinde tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2287 adresinden erişildi.
- Turan, L.S. (1992). *Türkiye'de kuluçkaya yatan bildircin (Coturnix coturnix coturnix Linne, 1758) popülasyonları ile ilgili biyo- etolojik araştırmalar*. Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ünal, Y. (2019). Yaban hayvanı türleri ve yaşama ortamları üzerindeki kısıtlayıcı faktörler. *MAS International European Conference on Mathematics-Engineering-Naturalmedical Sciences-X Bildirileri*, Aralık 14-15, İzmir, 261-268.
- Yarci, G. (2009). Osmanlı'da avcılık yasaları. *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 1(1), 123-152.

Yer Bağlılığının Sosyo-Mekânsal Farklar Bakımından İncelenmesi: Niğde Örneği

Dr. Derya Ağbaba^{1*}

Geliş tarihi: 20.09.2020
Kabul tarihi: 05.10.2020

Atıf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 133-147
Yıl: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 6%

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ Ankara Üniversitesi, Türkiye,
deryakahvecioglu@gmail.com
ORCID ID 0000 0002 5532 9079

* Sorumlu Yazar

ÖZ

Coğrafya, yerin birey için önemi ile yakından ilgilenen bir bilim dalıdır. Bireyin yerin sosyal ve fiziksel özelliklerine ilişkin olumlu hisleri yer bağlılığı olarak bilinmektedir. Bireysel/kültürel tecrübelerin veya farkındalıkların geliştiği, belli bir süreç dâhilinde duygu, biliş ve davranışları da etkileme boyutu olan yer bağlılığı bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Yer bağlılığı, yer duygusunu da kapsayacak şekilde ele alınmıştır. Bu bağlamda iki farklı sosyo-kültürel özellikteki (yerli ve mübadil) katılımcı grubunun yer bağlılığına yönelik tercih veya yönelimlerinin sebeplerini anlamak amacıyla bir çalışma hazırlanmıştır. Araştırma sahası olarak üçü köy, biri şehir özelliği gösteren dört yerleşim birimi seçilmiştir. Bunlar Niğde İli, Merkez ilçede yer alan çokkültürlü bir yapıdaki Niğde şehri, homojen yerli kültür grubunun ikamet ettiği Kırkpınar Köyü, homojen mübadil kültürün yaşadığı Yeşilburç Köyü ve hem yerli hem de mübadil nüfusun bir arada yaşadığı Taşlıca Köyü'dür. 559 katılımcının gönüllü olarak dâhil olduğu bu çalışma için kartopu örnekleme metodu kullanılmış ve yüz yüze uygulanan yapılandırılmış anket soruları yardımıyla veriler elde edilmiştir. Sonuç olarak da kültürel farktan ziyade mekânsal ölçekteki farka dayanan bir yer bağlılığı olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yer, Yer Bağlılığı, Yer Duygusu, Niğde.

Analysis of Place Attachment in Terms of Socio-Spatial Differences: A Case Study of Niğde

Dr. Derya AĞBABA^{1*}

First received: 20.09.2020

Accepted: 05.10.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:**133-147

Year: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 6%

¹ Ankara University, Turkey,
deryakahvecioglu@gmail.com
ORCID ID 0000 0002 5532 9079

* **Corresponding Author**

ABSTRACT

Geography is a science that deals closely with the importance of the place for the individual. Individual's positive feelings about the social and physical characteristics of the place are known as place dependency. The subject of this study is the place where individual / cultural experiences or awareness develop, which is a dimension that affects emotions, cognitions and behaviors within a certain process. Place attachment is handled in a way to include the sense of place. In this context, a study has been prepared in order to understand the reasons for the preferences or orientations of the participant groups with different socio-cultural characteristics (local and exchange) towards place dependency. Four settlements, three of which are villages and one of which is a city, were selected as research areas. These are the city of Niğde in a multicultural structure in the Central District of Niğde Province, Kırkpınar Village where homogeneous indigenous cultural group resides, Yeşilburę Village where homogeneous exchange culture lives and Taşlıca Village where both local and exchange population live together. For this study, in which 559 exhibitors voluntarily participated, the snowball sampling method was used and data were obtained by means of face-to-face structured questionnaires. As a result, it was determined that there is a place dependency based on the difference in spatial scale rather than cultural difference.

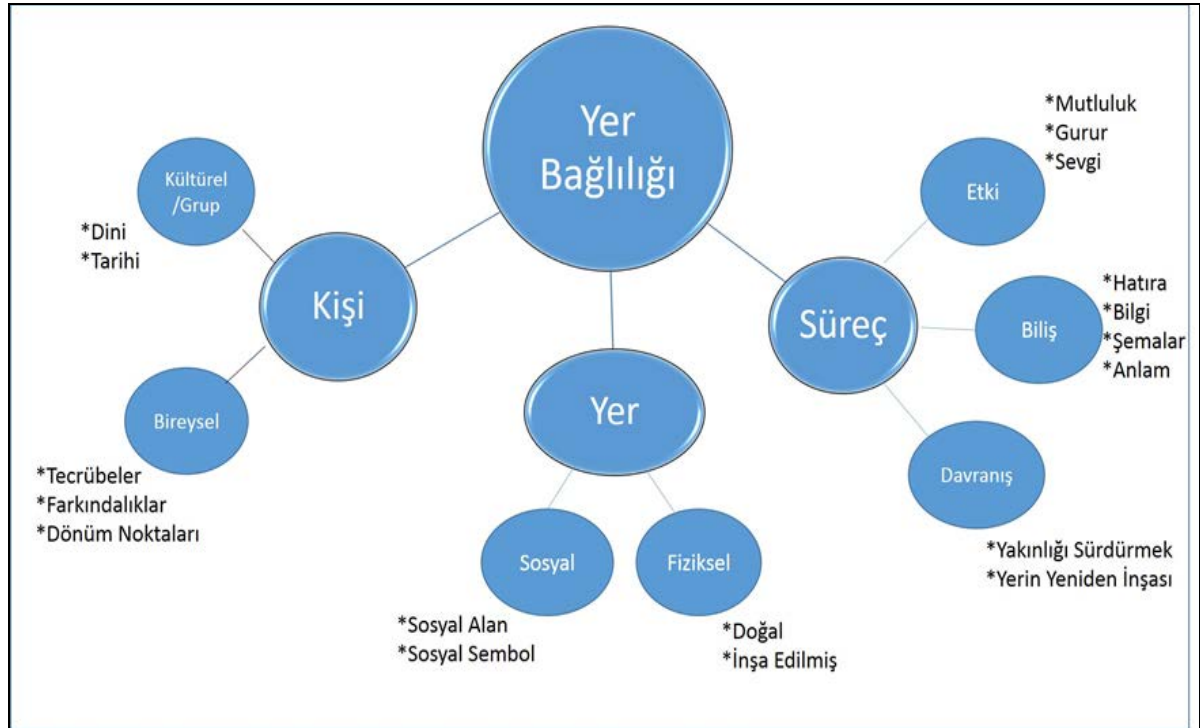
Keywords: Place, Place Attachment, Sense of Place, Niğde.

GİRİŞ

Coğrafya, insan-mekân arasındaki ilişkiyi merkezine alan, dolayısıyla mekânsal olanın incelenme ihtiyacını vurgulayan bir bilimdir. Mekân ile ilgili yapılan araştırmalar sonrasında, yerin ayrı bir kavram olarak ele alınıp alınmayacağı gündeme gelmiştir ve bugüne gelindiğinde ise yer ile ilgili derinlemesine çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Tümertekin ve Özgüç (2011, s. 59) insanın yerde, yerin derinliğinde ve uzaya doğru tüm çevresini üç boyutlu olarak kaplamakta olduğunu ve bu sebeple mekânın fiziksel anlamı ile birlikte psikolojik, toplumsal, ekonomik anlamları da içine aldığını, belirtmektedir. Bu tanımlama ile yer kavramını ortaya çıkarmıştır. Yer ile ilgili ilk çalışmalarda, yerin somut özellikleri ve yapısal boyutları ele alınmıştır. Relph (1976), yerin üç temel özelliğinden bahsetmektedir. Bunlardan ilki fiziksel yönü, diğeri bu fiziksel ortam üzerinde gerçekleştirilen aktiviteler ve sonuncusu da bu yerlere verilen anlamlardır. Yerin anlamına ağırlık veren çalışmalar ile daha az elle tutulur, manevi yönler ön plana çıkmaya başlamıştır. Relph'e göre (1976) yerlerin manevi yönü, bireylerin yerlerle ilişkilendirdikleri duyguları ve manevi bağlantıları temsil eder.

Bağlanma, “dünya ile başa çıkmak için, başka bir kimseye yakınlığın sürdürülmesi ile sonuçlanan herhangi bir davranış şekli” olarak adlandırılır (Bowlby, 1988, s. 26-27). Bağlanma teorisine göre yer bağlılığı, insanlar ve fiziksel ortamlar arasındaki duygusal bağlantıyı açıklamak için kullanılmıştır (Fried, 2000). Shumaker ve Taylor (1983, s. 233), yer bağlılığını “bireyler ve konutların çevresi ile aralarındaki olumlu bir duygusal bağ ya da birliktelik” olarak tanımlamıştır. Fried (2000, s. 194) yer bağlılığını “yerele veya yakın çevreye olan duygusal bağlar” olarak adlandırmıştır. Yer bağlılığı kavramı doğal ve fiziki ortamları içerir, ancak bunun ötesinde ev veya yaşanılan çevreye olan bağı vurgulayan yapay ortamları ve kültürel bağları da içine alan farklı teorik yaklaşımlarla kavramsallaştırılır.

Yer bağlılığının, yere ilişkin duygular ile birlikte bilişsel anlamları ve davranışı etkileyen yönleri de vardır. Low ve Altman (1992) yer bağlılığı gelişimini; duygu, biliş ve davranışlar ile gelişen bağlar, farklı ölçeklerdeki yerler, farklı gruplar ve kültürler ile etkileşimler, farklı sosyal ilişkiler ve zamanın etkili olduğu beş bileşenden meydana gelen bütünsel bir kavram olarak belirlemiştir. Örneğin, bir yerde ev sahibi ya da arazi sahibi olmak yer bağlılığının maddi olan kısmına denk gelmekte ve bağlılığı pekiştirmektedir. İnsanların inançsal ve ahlaki değerleri, yer bağlılığının ideolojik yönünü ifade etmektedir. Buradan anlaşıldığı üzere, yer bağlılığını etkileyen unsurlar; sosyo-kültürel özellikler, aile bağları, akrabalık ilişkileri, mülkiyet ve inançsal-ahlaki değerler olarak sıralanabilir.

Şekil 1. Yer Bağlılığı Üçlü Modeli (Scannell ve Gifford, 2010)

Scannell ve Gifford (2010, s. 2), yer bağlılığını üçlü bir model ile ortaya koymuşlardır (Şekil 1). Bu modelde yer bağlılığı kişi, yer ve süreç olarak üç boyutta incelenmektedir. Kişi boyutu, kültürel/grup ve bireysel olarak ikiye ayrılmaktadır. Kültürel grup, dini, tarihi alt yapı; bireysel grup ise tecrübeler, farkındalıklar ve yaşanan dönüm noktaları olarak açıklanmaktadır. Yer boyutu, sosyal ve fiziksel olarak ikiye ayrılmaktadır. Sosyal grup, sosyal alan ve sosyal semboller; fiziksel grup ise doğal ve inşa edilmiş olan yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Süreç boyutu; etki, biliş ve davranış olarak üçe ayrılmaktadır. Etki grubu; mutluluk, gurur, sevgi, biliş grubu; hatıralar, bilgi, şemalar, anlam, davranış grubu; yakınlığı sürdürmek, yerin yeniden inşası alt başlıklarından meydana gelmektedir. Bu yer bağlılığı modelinin tüm boyutları çalışmanın bulgularını açıklamada kullanılmıştır. Yer bağlılığında; o yere anlam katan insanlar, yapay olarak oluşturulmuş yaşam mekânları ve etkileşim içinde olunan çevrenin içinde bulunduğu yerleşim yerinin önem derecesi, bu çalışmaya katılanlar aracılığıyla açıklanmıştır.

Yer bağlılığında, benzerliklerin önemi bulunmaktadır, ancak sınırlı ölçüde etkilidir. Birey kendine yakın olana daha yüksek bağlılık hissedebilir. Yere anlam veren süreçlerde, bir diğer bağ çeşidi olarak yer duygusu da bu konu kapsamında ele alınmalıdır. Yer duygusu, birçok araştırmacı tarafından yerin anlamı, yer bağlılığı ve kimliği gibi yer ile ilgili diğer kavramları kapsayan genel bir kavram olarak algılanır (Hay, 1998; Stedman, 2002). Yer duygusunun İngilizce karşılığı “sense of place” dir ve Türkçe’ye yer hissi olarak da çevrilebilir. Sıklıkla bireylerin buldukları yerin coğrafi özellikleri ile ilişkilerini tanımlamak için kullanılır. Bir diğer deyişle, bir kişinin belli bir yerin coğrafi özellikleri ile ilişkisini belirten kavram, yer duygusudur.

Yer duygusu kavramının kapsamı, bu konuda çalışma yapan kişilere göre değişmektedir. Stokowski (2002, s. 369), yer duygusunu “bir bireyin, özel yerlere bağlılık duygularını geliştirme becerisi” olarak tanımlamıştır. Yer duygusu, aynı zamanda insan-çevre ilişkisinin bilişsel ve duyuşsal yönlerini de içerecek şekilde kavramsallaştırılmıştır. Bu çalışmada da bilişsel ve duyuşsal özellikleri içeren kavramsallaştırma kullanılmıştır. Nitekim yere ait bilişsel ve duyuşsal özellikleri vurgulamadan yere bağlılığı anlamak mümkün değildir. Stedman (2002) yer duygusundan, bir bireyin veya grubun coğrafi ortamla ilişkili olan bağlılıkları ve memnuniyeti içeren sembolik anlamları olarak bahsetmiştir.

Beşeri coğrafyacılar yer duygusunun kavramsal bakımdan tanımlanmasına katkı sağlamışlardır. Relph (1976, s. 29), “yerlerin, konumları ya da somut görünüşleri ile basitçe tanımlanamayacağını” ifade etmiştir. Yer, günlük rutinlerin gerçekleştirildiği, diğer insanlar ile birlikte kişisel deneyimlerin yaşandığı, evin de içinde bulunduğu pek çok duyguyu içermektedir. Bu nedenle çalışmamızda, yer bağlılığına ek bir boyut olarak yer duygusunu değerlendiren bir bölüme yer verilerek katılımcıların yaşadıkları yere ait duygularının niteliği analiz edilmiştir. Böylelikle yer duygusunda ikamet edilen yere nasıl bir anlamdan dolayı bağlılık hissedildiği ortaya çıkmaktadır.

Yer bağlılığı bireyin yere yüklediği anlamın boyutlarını değerlendiren bir kavramdır. Bu çalışma mekânsal ölçek ve sosyo-kültürel farklardan kaynaklanan yer bağlılığını anlamaya yönelik olarak yapılmıştır. Söz konusu kapsamda yer duygusu da yer bağlılığını destekleyici şekilde ele alınmıştır. Mekânsal bakımdan hem Niğde şehri hem de merkez ilçeye yakın 3 köy seçilmiştir. Kültürel olarak bu yerleşim birimlerinde iki farklı grup yaşamaktadır. İlki ev sahibi topluluk olarak bilinen Niğde yerlileridir. Diğer ise 1924 yılında Lozan Barış Anlaşması’na ek olarak yapılan Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi ile Niğde’ye yerleştirilen mübadil gruptur. Mübadele üzerinden uzun yıllar geçtiği için bu göçü doğrudan yaşamış olan kimse bulunamamıştır. Ancak sosyal ve kültürel anlamında kimlik inşasında mübadillik ile özdeşleşen ikinci ve üçüncü kuşak mübadil kökenli katılımcılar ile bu sorun aşılmıştır. İki farklı kültür grubunun varlığı sosyal kimlik inşasının yer bağlılığına etkilerini anlamak bakımından önem arz etmektedir.

Sosyo-kültürel farkın neden olduğu yer bağlılığının mekânsal boyutunu anlamak için ise öncelikle Niğde şehrinde ikamet eden yerli ve mübadil katılımcılara ulaşılmıştır. Daha sonra ise homojen yerli (Kırkpınar), homojen mübadil (Yeşilburç) ve iki kültür grubunun bir arada ikamet ettiği karma (Taşlıca) köyler araştırmaya dâhil edilmiştir. Böylelikle araştırma amacına uygun olarak sosyo-mekânsal ve sosyo-kültürel farkın yer bağlılığını nasıl etkilediği sorusuna cevap aranmıştır. Yere hissedilen bağın kaynağının neye dayandığı hem çevresel hem de duyuşsal-bilişsel yönden değerlendirilmiştir. Bu bakımdan yer bağlılığı ile birlikte yer duygusu da çalışma sorusunu desteleyecek şekilde ele alınmıştır.

VERİ VE YÖNTEM

Bu çalışma, zorla göç kapsamında Niğde'ye getirilen mübadillerin yerleştirildiği Yeşilburç Köyü ve coğrafi anlamda sınır köyleri olan Kırkpınar ve Taşlıca Köyleri ile birlikte Niğde şehrinde yürütülmüştür. Çalışma alanındaki üç köy de Niğde merkez ilçeye bağlıdır ve konumları gereği hem şehir merkezine hem de birbirlerine olan fiziksel mesafe bakımından oldukça yakındır.

Çalışmaya başlanmadan önce %98 güven aralığında, %10 hata payı ile örneklem büyüklüğüne ulaşmak hedeflenmiştir. Saha araştırması 2018 yılı Eylül ayında başlamış ve 8 ay boyunca devam etmiştir. Araştırma Kırkpınar, Taşlıca, Yeşilburç Köyleri ile Niğde şehir merkezinde yaşayan, Niğde yerlisi olarak nitelendirebileceğimiz ev sahibi toplumu oluşturan kişiler ve mübadil kökenli kişiler ile gerçekleştirilmiştir. Toplam 559 katılımcı bu araştırmaya dâhil olmuş ve belirlenen örneklem büyüklüğüne %98 güven aralığı ve %4.91 hata payı ile ulaşılmıştır.

Araştırmada, nicel bir temelle anlama ve açıklamaya dayanan bir yöntem benimsenmiştir. Bu amaçla kavramsal çerçeveye uygun bir şekilde seçilen yapılandırılmış anket formu kullanılmıştır. Katılımcıların sosyal gruplarına ve yaşadıkları yerleşim birimlerine göre farklılıkları açıklanmaya çalışılmıştır. Bu açıklamalar, kartopu metoduyla gerçekleştirilen ve nicel araştırma yönteminin yüz yüze görüşme formatında uygulanması ile mümkün olmuştur.

Katılımcı olabilmek için öncelikle Niğdeli olmak ve sonra da belirlenen yerleşim biriminde en az bir yıldır ikamet etmek ön şart olarak belirlenmiştir. Buradaki amaç, araştırma sorusuna alınacak cevabın bu sayede daha güvenilir olacağı düşünülmesidir. Yer bağlılığını ölçmek için “*Burada (Niğde’de) daha çok neye bağlısınız?*” sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. Bu soru hazırlanırken Speller’in (2000) yer bağlılığı ve kimlik inşası ile ilgili doktora tezinden faydalanılmıştır. Bu yapılandırılmış soruya cevap olarak “*insanlara, evime, şehrim/köyüme, hiçbir şeye ve diğer*” seçenekleri verilerek ve birden fazla cevap verilebileceği ifade edilmiştir. Bu bölümde katılımcıların yaşadıkları yere bağlılıklarında neyin daha fazla etkisinin olduğu görülmek istenmiştir. Bu çalışma hem şehirde hem de köyde yürütüldüğü için şehirde yaşayanlara seçenekler “*şehrim*”, köyde yaşayanlara “*köyüme*” olarak verilmiştir.

Kavramsal bakımdan hem yer bağlılığının bir dalı olarak değerlendirilen, hem de tek başına bir kavram olarak ele alınan yer duygusu ölçülmek istenmiştir. Bu amaçla da yaşanan yere olan hissin derinliği hakkında vatan kavramı üzerinden bir soru hazırlanarak “*Sizin için vatan ne ifade etmektedir?*” sorusu sorulmuştur. Birey yaşadığı yeri vatan olarak algılamakta ve bu bağlamda yer duygusu ile ilişkilendirmektedir. Bu sorunun hazırlanması aşamasında, Yazgan’ın (2010), “*Danimarka’daki Türkiye Kökenli Göçmenlerin Aidiyet ve Kimlikleri*” isimli doktora tezinden faydalanılmıştır. Katılımcılara birden fazla tercihte bulunabilecekleri belirtilerek “*Ekmeğimi Kazandığım Yer, Doğup Büyüdüğüm Yer, Vatandaş Olduğum Yer, Kültürüne Bağlı Olduğum Yer ve Diğer*” seçenekleri sunulmuştur. Böylelikle yaşanan yere hissedilen duygunun nasıl bir sebepten kaynaklandığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anket sorularına verilen cevaplar sayısal ve oransal olarak karşılaştırılmıştır. Elde edilen oranlar (yüzdeler) Microsoft Excel programı ile grafik haline getirilerek yorumlanmıştır.

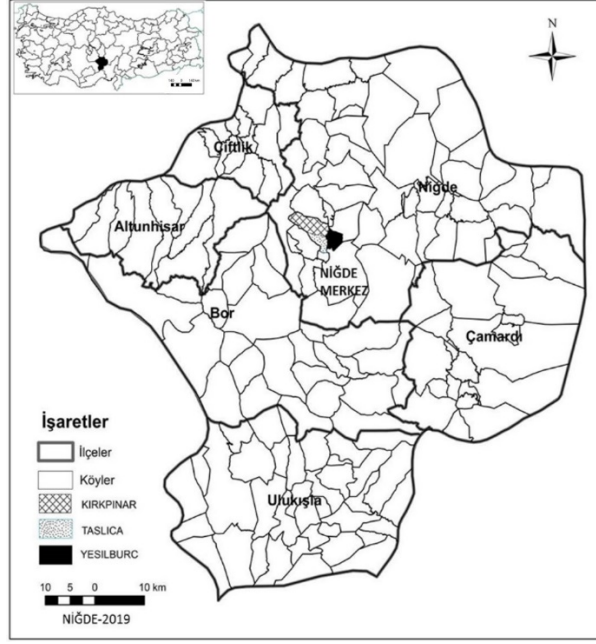
BULGULAR

Katılımcılara ilişkin bulgularda, öncelikle çalışma sahasına ilişkin nüfus, daha sonra ise katılımcı sayıları açıklanmıştır. Çalışma yeri ve sınırları da bu bölümde sunulmuştur. Hemen ardından yer bağlılığı ve duygusuna ilişkin bulgular iki ayrı bölüm olarak eklenmiştir.

Katılımcılara İlişkin Veriler

Bu çalışma, idari bakımdan Niğde merkez ilçeye bağlı olan 4 yerleşim biriminde gerçekleştirilmiştir. Bunlar, Niğde şehri, Kırkpınar, Yeşilburç, Taşlıca köyleridir. Çalışma sahasını gösteren lokasyon haritası Şekil 2’de sunulmuştur.

TÜİK verilerine göre 18 yaş ve üzeri yaş grubunda Niğde şehrinde 107.235, Kırkpınar’da 454, Yeşilburç’ta 431, Taşlıca’da 113 kişi ikamet etmektedir. Ancak, özellikle köylerde resmi olarak alınan nüfustan çok daha az kişinin yaşadığı tespit edilmiştir.

Şekil 2. Çalışma Yeri ve Sınırları

Bu çalışmaya dâhil olan katılımcıların 300'ü (150 mübadil ve 150 Niğde yerlisi) Niğde şehrinde ikamet etmektedir. Niğde'nin göçler nedeniyle farklı kültür gruplarının bir arada yaşadığı çokkültürlü bir toplum yapısına sahip olduğu bilindiği için katılımcıların farklı sosyo-mekânsal özelliklerde olmasına özen gösterilmiştir. Bu nedenle çalışma ayrıca homojen yerli nüfus yapısı gösteren Niğde merkez ilçeye bağlı Kırkpınar (n=127), homojen mübadil nüfus yapısındaki Yeşilburç (n=94) ve hem yerli hem de mübadil nüfusun birlikte yaşadığı Taşlıca (n=38) köylerinde yürütülmüştür (Tablo 1). Bu kapsamda Niğdeli olduğunu belirten ve en az bir yıldır ikamet ettiği yerleşim biriminde yaşayan 559 katılımcı gönüllülük esasını dâhilinde çalışma verilerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Tablo 1. Katılımcı Sayıları

Örneklem Grubu	n	%
Niğde Şehir (Yerli)	150	26,8
Niğde Şehir (Mübadil)	150	26,8
Kırkpınar Köyü (Yerli)	127	22,7
Yeşilburç Köyü (Mübadil)	94	16,8
Taşlıca Köyü (Yerli ve Mübadil Karma)	38	6,8
Toplam	559	100,0
Niğde Yerlisi	307	54,9
Mübadil	252	45,1

Yer Bağlılığı

Yer bağlılığına (place attachment) dair tartışma Scannell ve Gifford'un (2010, s. 2) ele aldığı yer bağlılığı modelinin üç ana ögesinin ikisi üzerinden yürütülmektedir: kişi, yer ve süreç. Niğde'ye olan bağlılıkta kişi ve yerin etkisini anlamak için "Niğde'de daha çok neye bağlısınız?" sorusu yöneltilmiştir. Cevap tercihlerinden "insanlara" seçeneği, yer bağlılığının "kişi" ögesini içermektedir. Kişi ögesi, kişinin kültürel/grup olarak ait olduğu yeri ve bireysel deneyimlerini yaşadığı, önemli anlarını geçirdiği bölümü kapsamaktadır. "Şehrime/köyüme" seçeneği de yer bağlılığındaki "yer" ögesini içermektedir. Yer ögesi, sosyal alanları ve fiziksel çevreyi belirtmektedir. Niğde'ye bağlılıkta belirtilen "evime" seçeneği, yer ögesinin kapsadığı bir seçenek olarak düşünülse de bu çalışmada kişi ögesinden de bir parça barındırmaktadır. Çünkü ev, sadece bağlılık hissedilen yerden fazlasıdır, yani hem bir fiziksel çevreyi hem de içindeki eşyalarla ve insanlarla birlikte bireysel olarak varlığın en önemli alanını ifade etmektedir.

Yerin özelliklerine bağlı olarak gelişmiş duygusal bağın kaynağı yer bağlılığını açıklayıcıdır. Yer bağlılığı, kişinin yer ile geliştirdiği bağlara işaret eder (Hidalgo ve Hernandez, 2001; Low ve Altman,

1992). Bu çalışmada da yere olan bağlılıkta neyin daha ön plana çıktığını anlayabilmek için yöneltilen soruya, 559 katılımcıdan 635 cevap alınmıştır.

Katılımcılardan Niğde’de neye daha bağlı olduğu konusunda “insanlara” cevabını verenlerin oranı %19,7’dir (Tablo 2). Katılımcılar aile üyelerini, akrabalarını ya da yakın dostlarını düşünerek bu yönde bir tercihte bulunmuşlardır. Rollero ve Piccoli (2010, s. 203), yer bağlılığında sosyal ilişkilerin anahtar bir rolü olduğunu savunmaktadır. Bu bakımdan ikamet edilen yerdeki insanlara bağlılık, o yere hissedilen bağı önemli ölçüde etkilemektedir.

Yer bağlılığında en yüksek bağın ev ile kurulduğu tespit edilmiştir (%40,3) (Tablo 2). “Evime” cevabını veren katılımcılar iki anlamda bağlılıklarını açıklamaktadır: Hem içinde buldukları, yaşadıkları yuva hem de aile üyeleri. Ev, çevrede kök salınan, kendi düzeninin oluşturulabildiği, yani kendilemenin yapılabildiği bir alandır. Kendileme, mekânla yakınlık kurmaktır; mekânın çeşitli yanlarını öğrenmek, keşfetmektir; mekânı rahatlatıcı, güven verici bir yere dönüştürmektir (Bilgin, 2016, s. 199). Bu bakımdan bireyin kendisi için özel olan ve yaşam süresinin anlamlı bir kısmının içerisinde geçirildiği “eve bağlılık” olgusu, duyguların inşası sürecinin mekân ile olan ilişkisi açısından önemlidir. Ev, çevresel anlam içeren referans konumundadır.

“Şehrime” ve “köyüme” seçenekleri ayrı ayrı değil, şehirde yaşayanlara “şehir”, köyde yaşayanlara da “köy” olarak tek tercih halinde sunulmuştur. Şehirde yaşayan katılımcılar, sayısal olarak köyde yaşayan katılımcılardan daha fazla olsa da bağlı olunan yer olarak ‘şehrime’ seçeneği (%13,4), ‘köyüme’ seçeneğinden (%20,9) daha az tercih edilmiştir. Bu durum köyde yaşayan katılımcıların yaşadıkları çevreye olan bağlılıklarının daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Katılımcılara verilen soru formlarında köyde yaşayan ve şehirde yaşayan ayrımı yapıldığı, köye ve şehre bağlılık birbirinin yerine kullanıldığı için köyüme/şehrime seçeneği verilen cevaplar içinde ikinci sıradadır. Dolayısıyla yer bağlılığında, fiziksel ve sosyal çevrenin etkili olduğu görülmektedir.

Herhangi bir bağlılık hissetmeyenler için “hiçbir şeye seçeneği” belirlenmiştir. Tercih oranı diğer seçeneklerden daha düşüktür (%3,9) (Tablo 2). Yine de bu veri, katılımcılardan bir bölümünün, yaşadığı yere herhangi bir bağlılık veya aidiyet hissetmediği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, yaşadığı yerde kendini hiçbir şeye bağlı hissetmeyen katılımcılar, çalışma sahasımızda bulunan yerleşim birimlerinde herhangi bir sorun yaşandığı takdirde ilk kaçacak kişilerin kendileri olacağı konusunda bir ipucu vermektedir. Düşük tercih oranı da bu anlamıyla önemli bulgulardan biridir.

Tablo 2. Örneklem Gruplarına Göre Yer Bağlılığı

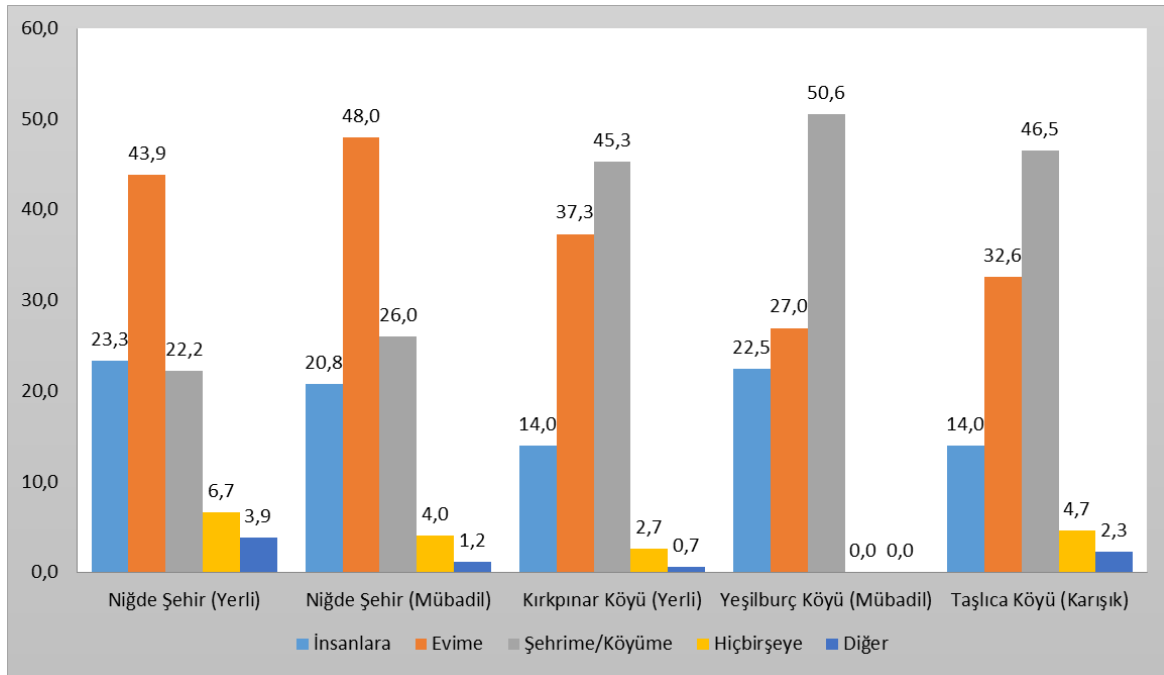
Örneklem Grupları/Yer Bağlılığı		İnsanlara	Evime	Şehrime	Köyüme	Hiçbir Şeye	Diğer	Toplam Cevap
Niğde Şehir (Yerli)	n	42	79	40	0	12	7	180
	%	23,3	43,9	22,2	0	6,7	3,9	100
Niğde Şehir (Mübadil)	n	36	83	45	0	7	2	173
	%	20,8	48,0	26,0	0	4,0	1,2	100
Kırkpınar Köyü (Yerli)	n	21	56	0	68	4	1	150
	%	14,0	37,3	0	45,3	2,7	0,7	100
Yeşilburç Köyü (Mübadil)	n	20	24	0	45	0	0	89
	%	22,5	27,0	0	50,6	0,0	0,0	100
Taşlıca Köyü (Karma)	n	6	14	0	20	2	1	43
	%	14,0	32,6	0	46,5	4,7	2,3	100
Toplam	n	125	256	85	133	25	11	635
	%	19,7	40,3	13,4	20,9	3,9	1,7	100

Niğde’de hâlihazırda ikamet edilen yere bağlılıkta “diğer” (%1,7) seçeneğini tercih edenlerin cevapları; “ekmek parası (yer bağımlılığı), mahalleme (küçük ölçekli yer bağımlılığı), toprağıma (aidiyet), kendime (kişiyi içeren yer bağımlılığı), eski hatıralara (süreç içeren yer bağımlılığı), doğasına (fiziksel yer bağımlılığı), işime (yer bağımlılığı)” şeklinde verilmiştir (Tablo 2).

Bağlılık hissedilen yer olarak, çalışma gruplarına göre farklı cevaplar alınmıştır. Niğde şehrinde ikamet eden yerli katılımcıların; %23,3'ü insanlar, %43,9'u ev, %22,2'si şehir ve %3,9'u da diğer faktörlerle ilişkili olarak yaşadıkları yere bağlılık hissettikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların %6,7'sinin hiçbir şeye bağlılık hissetmediği, ayrıca bu seçeneğin diğer örneklemelere göre daha yüksek oranda tercih edildiği gözlenmiştir (Şekil 3). Niğde şehrinde ikamet eden mübadil katılımcıların yer bağlılığındaki tercihleri şu şekildedir: %20,8 insanlara, %48 evime, %26 şehrim, %4 hiçbir şeye ve %1,2 diğer (Şekil 3).

Şehirde ikamet eden katılımcılardaki en belirgin husus, eve bağlılığın en yüksek oranda tercih edilmesidir. “Ev, fenomonolojik yönelimli pek çok yazar tarafından köklülük ve düzen sağlayan bir yer, insanın dünyadaki varlığının merkezi alanı olarak tanımlanmıştır” (Göregenli, 2018, s. 127). Yer bağlılığında ev, çevre ve kültürel bağlar önemli boyutlardandır. “Ev” hem bir yuva, hem de aile bağının sağlandığı yer olarak değerlendirildiğine göre, Niğde şehrinde yaşayan katılımcılar için de yer bağlılığının -bireysel ve sosyal olarak karmaşık toplumsal ilişkilerden dolayı- “ev”de birleştiği görülmüştür. Bu durumda Niğde’ye hissedilen bağlılığın bireysel aidiyetin somut bir bileşeni olarak ev üzerinden kurulduğunu söylemek çok daha doğru olacaktır.

Ayrıca şehirde yaşayan katılımcıların şehre bağlılık oranları, köyde yaşayanların köyüne bağlılık oranlarına göre çok daha düşüktür. Bu farklılık da şehirde kurulan toplumsal ilişkilerin derinliğinin ve yakınlığının daha az olmasından dolayı aidiyet duygusunu olumsuz etkilemesinden kaynaklanabilir.

Şekil 3. Örneklem Gruplarına Göre Niğde'ye Bağlılık (%)

Kırkpınar Köyü'nde ikamet eden katılımcıların %14'ü insanlara, %37,3'ü evine, %45,3'ü köyüne ve %0,7'si de diğer faktörlere bağlılık hissetmektedir. Katılımcıların %2,7'si ise hiçbir şeye bağlılık hissetmemektedir. Yeşilburç Köyü'nde yaşayan katılımcıların yere bağlılık oranları şu şekilde dağılım göstermektedir: %22,5'i insanlara, %27'si evine, %50,6'sı köyüne. Bu grupta hiçbir şey ve diğer seçenekleri hiç tercih edilmemiştir. Taşlıca Köyü katılımcılarının yer bağlılığı oranlarının, %14'ü insanlara, %32,6'sı evine, %46,5'i köyüne, %2,3'ü ise diğer şeyler şeklinde olduğu gözlenmiştir. Katılımcıların %4,7'si ise hiçbir şeye bağlılık hissetmediğini belirtmiştir (Şekil 3).

Köyde yaşayan katılımcıların kendilerini daha baskın olarak köylerine bağlı hissettiği tespit edilmiştir. Bu tespit özellikle karmaşık olmayan toplumsal ilişkilerin hâkim olduğu bir zeminde daha anlaşılır olmaktadır. Lewicka (2010, s. 38) sosyal ilişkilerin yer bağlılığını pozitif yönde etkileyen çok önemli bir faktör olduğunu belirtmektedir. Köy gibi daha küçük ölçekli yerleşim yerlerinde sosyal ilişkilerin genellikle daha yoğun olduğu gözlenir. Bu çalışmada da köyde yaşayan katılımcıların köylerine bağlılığının yüksek olması sosyal ilişkiler ile paralellik göstermektedir.

Shumaker ve Taylor (1983, s. 233) yer bağlılığının, kişiler ile yerleşmiş oldukları çevre arasındaki pozitif duygusal bağa dayandığını ifade ederken birincil derecede ilişkilerin öneminin de altını çizmektedir. Nitekim köylerde kurulan toplumsal ilişkiler çok daha mekanik ve birincil dereceden ilişkiler olarak mekâna olan aidiyet duygusunu da tetiklemektedir.

Öte yandan birincil ilişkilerin yoğunluğu, ikincil ilişkiler ile kurulan ilişkilerin mesafesine de dayanmaktadır. Bir başka deyişle, kendisini bir yere ait hissetme olgusu, bir başka yere ait olamama ile birlikte gelişmektedir. İkamet edilen yere göre köyüne en bağlı hisseden grubun Yeşilburç Köyü katılımcıları olmasını bu anlamda düşünmek önemlidir. Bu köydeki katılımcıların %50'sinden fazlası köyüne olan bağlılığını dile getirirken aynı zamanda bir başka katmanda kendisini ayırıştırılmaktadır. Yeşilburç Köyü mübadil kökenli katılımcıların ikamet ettiği yerdir. Bu köyde yaşayanlar için Yeşilburç'un sembolik ve sosyal anlamı kendisi gibi olmayanların varlığı ile paraleldir. Yeşilburç, Niğde'de muhacir (mübadil) köy olarak bilinmektedir. Bu özellik onları zihinsel anlamda diğerlerinden farklı kılmaktadır. Kendi kültürleri, dilleri, yemekleri, giyim kuşamları gibi pek çok açıdan farklılık köy ile özdeşleştirilmiştir. Bu sebeple Yeşilburç Köyü katılımcıları yer ile kurulan bağın en güçlü hissedildiği çalışma grubudur. Yer, bu topluluk için ev ve insanlar anlamına gelmektedir.

Yer Duygusu

Yer duygusu, insan ve çevre ilişkisinin bilişsel ve duyuşsal yönlerini içeren bir kavramsallaştırmadır. Bu bakımdan yer duygusu pek çok bileşenden meydana gelen çok boyutlu bir kavramdır. Stokowski (2002) yer duygusunu, bireylerin yerlere bağlılık duygusunu geliştirme becerisi olarak açıklamıştır. Schulz (1985; akt. Şentürk, 2019; Şentürk, 2018) ise yer duygusunu, yerin ruhu olarak ele almıştır ve yerin ruhunu hem çevrenin özellikleri hem de insanların çevreye yüklediği anlamlar bütünü olarak tanımlamıştır.

Yer ile ilgili kavramların kesin sınırlarını belirlemek oldukça güçtür. Çünkü yer, çoklu içeriği ile farklı anlamları barındırmaktadır. Yer duygusu Scannell ve Gifford'un (2010, s. 2) yer bağlılığı ile ilgili modelindeki süreç boyutu ile örtüşmektedir. Süreç boyutu yer bağlılığının psikolojik yönünü kapsamaktadır. Yere bağlılıkta, davranış, biliş ve duygunun etkisinin bulunduğunu ifade eden Scannell ve Gifford (2010) bir bakıma yer duygusunu da yer bağlılığı içerisine almışlardır.

Yer duygusu hakkında bilgi edinebilmek amacı ile katılımcılara "Sizin için vatan ne ifade etmektedir?" sorusu yöneltilmiştir. Vatan kavramlaştırılması yer duygusunu en genel anlamda anlayabilmek için bir avantaj sağlamaktadır. Böyle bir sorunun yaşanılan mekân ve ötekinin varlığı ile ilintili olarak cevaplandırıldığını gözden kaçırmamak gerekmektedir. Zira ülke dışında böyle bir sorunun cevabının "Türkiye" genellemesi olarak karşımıza çıkacağını öngörebiliriz. Bu soruya verilen cevaplar analiz edildiğinde; özellikle vatan kavramının, genel anlamda yaşanılan yer ile bağlantılı olarak açıklanması da aynı mantık gereğidir.

Vatan kavramlaştırması söz konusu olduğunda Tablo 3'de en göze çarpan durum doğup büyüdüğü yer olarak, vatan ifadesinin hemen hemen tüm gruplarda öne çıkmış olmasıdır. Çalışmaya katılan 559 katılımcı, yaşadıkları yere olan duygularını aynı anda birkaç tercihle ifade ettiklerinden dolayı alınan cevap sayısı toplamı 1192 olmuştur (Tablo 3). Bu bölümün tümü göz önünde bulundurulduğunda katılımcıların daha çok doğup büyüdüğü yere, yer duygusu anlamını yükledikleri görülmektedir (%31) (Tablo 3). 5 örneklem grubundan Niğde'de yaşayan mübadil katılımcılar hariç 4'ünde doğup büyüdüğü yer cevabı daha yüksek oranda tercih edilmiştir. Niğde şehrinde yaşayan mübadil katılımcılar Niğde ile kurdukları yer duygusunu daha yüksek oranda, "vatandaş olunan yer" olarak tanımlamaktadır. Ancak bununla birlikte kendilerini "Niğde"li görmelerinin en önemli nedenlerinden bir tanesi zamanla oluşan birikimli deneyimleri olarak düşünülmelidir.

Tablo 3. Örneklem Gruplarına Göre Yer Duygusu

Örneklem Grupları/ Yer Duygusu	Frekans / %	Ekmeğimi	Doğup	Vatandaşı	Kültürüne	Diğer	Toplam Cevap Sayısı
		Kazandığım Yer	Büyüdüğüm Yer	Olduğum Yer	Bağlı Olduğum Yer		
Niğde Şehir (Yerli)	n	52	86	84	79	21	322
	%	16,1	26,7	26,1	24,5	6,5	
Niğde Şehir (Mübadil)	n	60	93	94	61	8	316
	%	19,0	29,4	29,7	19,3	2,5	
Kırkpınar Köyü (Yerli)	n	60	102	65	48	3	278
	%	21,6	36,7	23,4	17,3	1,1	
Yeşilburç Köyü (Mübadil)	n	30	60	46	51	8	195
	%	15,4	30,8	23,6	26,2	4,1	
Taşlıca Köyü (Karma)	n	23	24	21	12	1	81
	%	28,4	29,6	25,9	14,8	1,2	
Toplam	n	225	365	310	251	41	1192
	%	19	31	26	21	3,5	

İçerisinde yaşanan mekânda birey ve toplum arasında kurulan her türlü bağ, zamanla toplumda yer alan bireylerin birbirlerini anlamalarına ve tercihlerinde anlamlı değişiklikler yaşamalarına neden olabilir. Dolayısıyla bir mekânın anlamlı hale gelmesinde en kilit faktörün deneyim ve o mekânda oluşan anılar olduğu düşünülmektedir (Ayberk, 2018, s. 282). Ayrıca Kasarda ve Janowitz (1974), Sampson (1988) yaptıkları çalışmada bir yerde yaşama süresinin, bireylerin o yere olan duygularını önemli ölçüde etkilediğini ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada da benzer şekilde katılımcıların doğup büyüdüğü yere hissettikleri duygunun, hem anıların hem de yaşama süresinin içeriği ile ilişkili olduğu gözlenmektedir. Elde edilen bulgu bireyin doğup büyüdüğü yerin, yer duygusu üzerinde önemli bir etken olduğu yönündedir. Bu duygu aynı zamanda kültürel olarak eklenmenin de bir işareti olarak değerlendirilmelidir.

Tüm gruplar arasında yaygın olarak görülen bir diğer bulgu; vatandaşlık bağı olarak karşımıza çıkmaktadır (%25,7). Vatandaşlık bağı, bu çalışmada Niğde'nin kurumsal kimliğini ön plana çıkaran önemli bir değişkendir. Hemen hemen tüm gruplarda bu değer %25'e ulaşmakla birlikte gruplar arasında küçük farklılıklar görülmektedir. Özellikle Niğde'de yaşayan mübadil katılımcıların %30'a varan kısmı, Yeşilburç Köyü'nde yaşayan mübadil katılımcılara kıyasla kurumsal olarak Niğde ile olan bağlarını vatandaşlık olarak ele almışlardır. Zira Niğde'yi vatandaşlık üzerinden ele alan bu grubun Niğde'yi doğduğu yer olarak görme oranı da benzer bir noktadadır (%29,4). Yeşilburç'ta yaşayan katılımcılar ise, %30,8 gibi bir oranda “doğup büyüdüğü yer” olarak gördükleri Niğde ile benzeri bir oranda kurumsal bir bağ geliştirmemişlerdir. Söz konusu bağın gelişiminin mekânın kullanılmasındaki sürekliliğe bağlı olarak geliştiği tartışılabilir.

Vatandaşlı olunan yer, sosyal bir topluluğun ayırıcı özelliklerinin dışında mekânsal olanın kimliğe aktarımlarının bir biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumu destekler nitelikteki bulgu Kırkpınar Köyü yerli katılımcıların tercihlerinde de görülmektedir. Kırkpınar Köyü yerli katılımcıları da %36,7 oranında sadece “doğup büyüdüğü yer” olarak gördükleri Niğde için benzeri bir oranda kurumsal bir bağ ifade etmemişlerdir. Bu oran (%23,4) çok büyük olmamakla birlikte Yeşilburç Köyü katılımcılarının vatandaşlık bağından (%23,6) da düşüktür (Tablo 3).

Bir diğer seçenek olarak “kültürel olarak bağlılık” da çok önemli bir paya sahiptir (%20,8). Kültürel olarak bağlılık oranı açısından Niğde'de yaşayan mübadil katılımcılar ile Niğde yerli katılımcıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Her iki grupta da önem olarak kültürel bağlılık üçüncü sırada yer almaktadır. Fakat oransal olarak bakıldığında, Niğde yerli örneklem %24,5 oranında bağ gösterirken mübadil grupta bu oran %19,3 olarak ortaya çıkmaktadır (Tablo 3). Bu oran küçük olmakla birlikte Niğde ve Yeşilburç arasındaki mekânsal vurguyu ve yere atfedilen önemi açığa çıkaran niteliktedir. Aynı soruda Yeşilburç Köyü katılımcıları %26,2 oranla yer duygusu olarak vatani “kültürel olarak bağlılık” ile ilişkilendirmişlerdir. Bu bulgu iki önemli sonuca işaret edebilir.

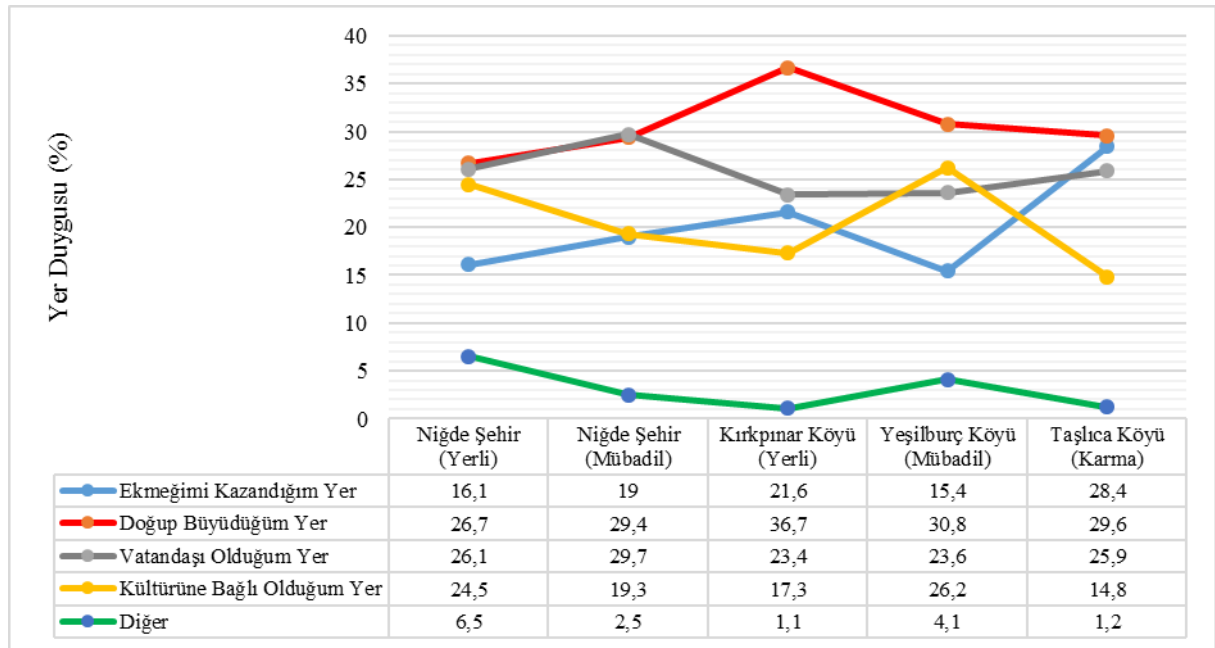
Birincisi, mübadil katılımcılar için yere atfedilen önem, doğup büyüdüğü yer kadar içerisinde yaşadıkları mekân ile de belirlenmektedir. Bu bağlamda köyünden uzakta yaşayan mübadillerde “kültürel bağlılık” değişkeninin önem sıralaması köyünde yaşayan mübadillere göre kısmen gerilemektedir.

İkincisi kendisi gibi olanlarla bir arada yaşayan topluluklarda yere atfedilen önem kurumsal ve resmi içeriğinden daha çok kendi üyelerinin atfettikleri kültürel içeriklerle anlam kazanmaktadır. Sosyal hafızalarında farklı olan topluluklar, kendilerini fiziksel olarak değil ama kültürel olarak koruyabilmekte, dolayısıyla vatan olarak kültürün varlığını bir varoluş meselesi haline getirmektedirler.

Geleneksel Türk aile yapısına uygun milliyetçi ve muhafazakâr akım değerlere sahip olan Kırkpınar’da “Kültürel bağlılık” olgusu %17,27 ile diğer gruplara göre daha az önemli görünmektedir (Tablo 3). İşinden dolayı hissedilen bağ diğerlerine oranla daha düşüktür (%18,9). Bu seçenek bir yeri niteleyen özelliklerden ekonomik içeriğine olan yer bağımlılığı (place dependence) ile de ilgilidir.

Taşlıca Köyü’nün coğrafi olanaklarından dolayı burada yaşayan katılımcıların ekonomik olarak Niğde’ye çok daha fazla bağımlı olması çok da beklenmedik bir sonuç değildir. Ekmeğin kazanıldığı yer olarak vatan algısı sonuçta iki önemli vurgu içerir. Bunlardan ilki vatan ile kurulan bağın oldukça rasyonel gerekçelerle kurgulanıyor olmasıdır. Taşlıca Köyü’nde yaşayan katılımcılar kırsal imkânlar açısından diğer köylerdeki katılımcılara göre çok daha fazla Niğde ile ekonomik ilişki içerisinde bulunabilirler. Bu durumda kültürel bağlılıklar yerini daha rasyonel gerekçelere bırakır. Diğerinde ise ekonomik entegrasyonu takiben gittikçe genel eğilimlere asimile olan bir yapı ortaya çıkması ve rasyonel gerekçelere bağlı olarak kültürel bağlılıkların içeriklerinin değişmesi şaşırtıcı olmamalıdır. Dolayısıyla mekân, aidiyet olarak giderek bireyin uyumunu gösteren bir değişimi destekler. Uyum, bireyin mekânı anlamlı bir yer haline getirmesinin yollarından biri olarak kendileme ile ilişkilendirilir. Kendilemenin yani mekânın anlamlı hale getirilmesinin göstergesi olarak bireyin mekâna öznel anlam yüklediği görülmektedir.

Yer duygusu ile ilgili olarak bir mekâna öznel anlamların verildiği bilinmektedir. Örneklem gruplarına göre alınan cevapların nasıl bir değişim gösterdiğini daha anlaşılır kılmak için bir grafik oluşturulmuştur (Şekil 4). Yere atfedilen değer, yaşanılan mekâna göre değişim içindedir. Bir diğer deyişle yaşanan mekânsal ortamın köy ya da şehir niteliğinde olması alınan cevapları etkilemiştir. Örneğin, köyde yaşayan katılımcılar için doğup büyüdüğü yerin ayrı bir önemi vardır. Örneklem gruplarından köyde yaşayan katılımcıların yer duygusu ile ilgili verdikleri cevapların tamamında “doğup büyüdüğüm yer” seçeneği en fazla oranda tercih edilmiştir.

Şekil 4. Örneklem Gruplarına Göre Niğde Yer Duygusu (%)

Şehirde yaşayan katılımcıların verdiği cevapların oranı birbirine daha yakındır. Özellikle şehirde yaşayan yerli katılımcıların cevapları, %26,7'si için doğup büyüdüğü yeri, %26,1'i için vatandaşı oldukları yeri ve %24,5'i için kültürüne bağlı oldukları yeri ifade etmektedir. Bu üç tercih, ana eğilimin üç özellik üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir (Şekil 4).

Şehirde yaşayan mübadil katılımcılar için ilk sırada %29,7 ile vatandaşı olunan yer bulunmaktadır. Daha sonra da %29,4 oranı ile doğup büyüdüğü yer gelmektedir. Vatandaşlık bağı ve doğup büyüdüğü yer ana tercih eğilimini göstermektedir. Ayrıca kültürüne bağlı olunan yer %19,3, ekmeğin kazanıldığı yer %19 oranında tercih edilmiştir (Şekil 4). Mübadil katılımcılar için kültürel değerler onların kimliğini etkileyen ve diğerlerinden ayıran özellikleri nedeni ile çok önemlidir. Ancak yer duygusunda Niğde ve kültürüne bağlı olunan yer arasında bağlantı ya da ilişki gözlemlendiğinde, kültür ve yaşanan yer arasında özdeşleşme daha düşük düzeyde kurulmuştur.

Kırkpınar Köyü'ndeki katılımcılarında, doğup büyüdüğü yere verilen önem diğer seçeneklerden çok daha fazladır (%36,7). Vatandaşı olunan yer %23,4, ekmeğin kazanıldığı yer ise %21,6 oranla tercih edilmiştir (Şekil 4).

Yeşilburç Köyü katılımcıları için diğer köylerde olduğu gibi doğup büyüdüğü yer %30,8 tercih edilme oranı ile ilk sıradadır. Ancak diğer tüm gruplardan farklı olarak ikinci sırada %26,2 oran ile kültürüne bağlı olunan yer gelmektedir. Mübadil olan katılımcıların şehirde ya da köyde yaşamaları fark etmeksizin kültürlerinden çok söz ettikleri ve kültürleri ile diğer herkesten farklı olduklarını düşündükleri gözlemlerimiz arasındadır. Fakat yer duygusu bakımından kültürel bağlılık ikinci sırada yer almıştır. Bu oran şehirde yaşayan mübadillere oranla daha fazladır. Yeşilburç Köyü katılımcıları, kendilerine has mübadil kültürünü daha iyi koruduklarını ve diğer mübadillere oranla da korunması için daha fazla çaba sarf ettiklerini belirtmektedir.

Taşlıca Köyü katılımcılarının yer duygusunda ise ilk sırada %29,6 oranı ile “doğup büyüdüğüm yer” seçeneği öne çıkmaktadır. İkinci sırada %28,4 oranı ile “ekmeğimi kazandığım yer”, üçüncü sırada ise %25,9 oranı ile “vatandaşı olduğum yer” seçeneği ön plandadır. “Ekmeğimi kazandığım yer” seçeneği tüm örneklem grupları arasında bir karşılaştırma yapıldığında en yüksek oranda Taşlıca Köyü katılımcıları tarafından tercih edilmiştir. Genel olarak Niğde şehrinde ve çalışma alanındaki diğer iki köyde yer duygusu bakımından “ekmeğimi kazandığım yer” seçeneğinde yoğunlaşma yüksek değildir. Çünkü Niğde şehri ve köyleri iş potansiyelinin düşük olduğu yerlerdir.

Taşlıca Köyü katılımcılarının diğer örneklemelerden farklı tercihte bulunmasının iki sebebi vardır. İlki, Taşlıca Köyü'nün şehre yakın konumundan dolayı 1950'li yıllardan sonra, yakın köylerden yerli nüfusun artması yönünde küçük bir göç hareketi yaşamasıdır. Örneğin katılımcının kendisi Taşlıca'da doğmuş olsa da ailesinin bir başka köyden gelmiş olması, bu köye ekmeğini kazandığı yer olarak bağlanmasına sebep olmuştur. Elbette bu köyün konumundan beklentileri, sosyo-ekonomik düzeylerini yükselteceği yönündedir. İkincisi ise, Taşlıca Köyü yerlileri ile evlenerek diğer köylerden gelen katılımcıların da bu köye dair duyguları öncelikle ekmeğin aileleri tarafından buradan kazanılıyor olması ile ilgilidir.

Sosyal ve tarihsel bellek, hatırlama/unutma sürecini aktif olarak şekillendirme eğilimindedir (Özmen ve Çetin, 2017, s. 103). Bellek kültürün hafızada yaşatıldığı yer, mekân ise bu hafızaya ev sahipliği yapan çerçevedir. Bu durumda mübadil katılımcıların özellikle Niğde şehrinde yaşadıkları yer ile kültürleri arasında kurdukları ilişkinin zayıf olduğu görülmektedir. Bu grubun içerisinde yaşadıkları yer dışında tarihsel ve sosyal olarak soyutlaştırdıkları mekâna dair hissettikleri, yaşadıkları yerin dışında olunması durumunda da bu topluluğun özelliklerinden çok fazla uzaklaşmadığı anlamına gelmektedir.

Yerli grubu oluşturan katılımcılar aynı zamanda ev sahibi toplumun asıl üyeleridir. Yerli katılımcıların kültürlerine dair neredeyse hiçbir bilgi vermedikleri halde yaşadıkları yeri “kültürüne bağlı olduğum yer” olarak tanımlamaları bu durum ile ilişkili bir sonuçtur. Mekâna ilişkin her türlü yaşanmışlık, deneyim ve değerler, aynı zamanda mekânı toplumsal ürüne ya da yere dönüştürmektedir (Köşker, 2018, s. 89). Yer duygusu mekânın yere dönüşmesine önemli bir katkı sunmaktadır.

Bu bağlamda katılımcıların genel yaklaşımının yaşanan yere yüklenen anlamların vatan algısı ile özdeşleştiği tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak da katılımcıların bilişsel ve duyuşsal süreçlerinin Niğde'ye hissedilen yer duygusu kavramında birleştiği belirlenmiştir.

SONUÇ

Yer bağlılığını etkileyen kişi, yer ve süreçlerin (yer duygusu) değerlendirildiği bu çalışmanın literatüre sağlayacağı katkı, yer bağlılığında mekânsal ölçeğin ve kültürel farkın etkilerine odaklanılmasıdır. Daha önce yapılan yer bağlılığı araştırmaları oldukça geniş bir yelpazede ele alınmıştır. Milligan (1998) insanların anılarının geçtiği yerlere bağlılıkları hakkındaki araştırmasında, bireylerin kahve evine bağlılıklarını nitel araştırma yaklaşımı kullanarak incelemiştir. Ayrıca demografik değişkenlerin yer bağlılığına etkilerini inceleyen çalışmalar da mevcuttur (Hidalgo ve Hernandez, 2001; Low ve Altman, 1992; Lewicka, 2010). Positivist yaklaşımların kullanıldığı çalışmalarda yer bağlılığının çoklu yönüne dikkat etmeden tek boyutlu ölçekler kullanılmıştır (Kaltenborn ve Bjerke, 2002; Vorkinn ve Riese, 2001). Kaltenborn ve Bjerke (2002), yer bağlılığının kimlik, katılım ve memnuniyet boyutlarını kapsayan bir araştırma yapmış olsalar da bu boyutların birbirinden ayrılmasının mümkün olmadığına dikkat çekmişlerdir.

Bu araştırma sonucunda, mekânın bireyi ve toplumu etkilediği, dahası bireysel ve toplumsal faaliyetlerden etkilendiği tespit edilmiştir. Farklı mekânsal ölçekler olan şehir ve köy yerleşmelerinde ikamet etmenin, çalışma kapsamında analiz edilen yer bağlılığı ve yer duygusu üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Yer bağlılığında mekânsal olarak köy veya şehirde ikamet ediyor olmanın farklılığa sebep olduğu göze çarpmaktadır. Yer bağlılığını tespit için örneklem grupları arasında yapılan karşılaştırma sonucunda, şehirde yaşayan katılımcıların baskın oranda kendilerini evlerine daha bağlı hissettikleri, köyde yaşayan katılımcıların ise kendilerini daha çok köylerine bağlı hissettikleri tespit edilmiştir. Bu farklılığın sebebi sosyal ilişkilerin derinliği ile ilgilidir. Aidiyet duygusunun somut bir göstergesidir.

Yer bağlılığında sadece yerin değil, o yerde yaşayan bireylerin özellikleri de önemlidir (Rollero ve De Piccoli, 2010, s. 204). Bu çalışmada ele alınan köy ve şehir örneklemelerinde ortaya çıkan benzerlik ve farkların kaynağı da bireylerin ortak özelliklerine dayanmaktadır. Yer bağlılığında ortak sonuçların elde edildiği bu çalışma sahasındaki köylerde, yaşça ileri bir grupta bulunan, ikamet süresi şehirdekilere oranla çok daha uzun olan, kendi kültürü bağlamında gelenekselliğe yatkınlık ve mülki anlamda sahiplenmenin yüksek olduğu özellikler baskındır. Hummon (1992) geleneksel yere bağlılık ile yaş arasında güçlü bir pozitif ilişki, aktif yere bağlılık ile yaş arasında ise ters orantılı bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. Hernandez vd. (2007) ikamet süresinin yer bağlılığı ile ilgisi olduğuna dikkat çekerek, bir yerdeki ikamet süresi uzadıkça o yere hissedilen bağlılıkta artış olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda yer bağlılığının köye ilişkin bir yoğunlaşma gösterdiği bu örneklerde köy ile daha yüksek oranda özdeşleşme kurulmuştur.

Yeşilburç Köyü'ndeki katılımcıların kendilerini daha çok köylerine bağlı olduklarını ifade etmesi, sosyal hafıza ile ilintili olan, sosyal kimlik inşa süreci ile bağlantılıdır. Söz konusu sosyal kimlik inşası, kendisinin olduğu gibi, kendisinin olmayanın, yani ötekinin sınırlarını da belirlemektedir. Bu köydeki katılımcıların farklılıklarını canlı tutabildikleri ve yeniden üretebildikleri mekân yaşadıkları köydür. Bu bakımdan katılımcıların yer bağlılığının sebebi, sosyal kimliği muhafaza edebildikleri yer olarak Yeşilburç Köyü'dür. Ancak benzer bir bulgu Kırkpınar ve Taşlıca köyleri için de geçerlidir. Bu iki köydeki katılımcıların daha çok köylerine bağlı olduklarını belirtmesi de sosyal kimliğin sürdürülebilmesi ile bağlantılıdır. Fakat şehirde durum daha farklıdır. Şehirde yaşayan katılımcıların yer bağlılığı, evi işaret etmektedir. Çünkü şehirde, yakın sosyal ilişkiler azalmaktadır. Bu durumda eve, bireyin kendini ait hissettiği ve aynı zamanda bireye ait olan bir yer olarak bağlılık hissi daha yüksek oranda gelişmektedir.

Yer duygusundan elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde katılımcıların kendilerini duygusal olarak doğup büyüdüğü yere daha yakın hissettikleri görülmüştür. Lewicka (2010, s. 38), Polonya'da yaşadığı bölgelerde doğan büyük anne ve büyük babaların (yaşça büyük daha eski nesiller) yer bağlılığının yüksek, bu bölgelere daha sonra yerleşenlerin ise yer bağlılığının daha düşük olduğunu ortaya koymuştur. Buradan da anlaşıldığı gibi ikamet edilen yerde doğan bireyler, kendilerini yaşadığı yere daha bağlı hissetmektedirler. Bir başka yerde doğup sonradan yerleşilen yerlerde birey-yer ilişkisi daha sığ kalmaktadır.

Dışarıyla temasın bilinçli ya da zorunlu olarak sınırlı olduğu küçük yerleşim birimlerinde muhafazakâr bir yapının hâkim olması beklenir. Bu yapı, kendi kültürel mirasını korumaya, iç dinamiklerini muhafaza

etmeye meyillidir. Yapılan bu çalışmada da katılımcıların %57'sinin en uzun süre yaşadığı yerleşim yerinin köy olduğu tespit edilmiştir ve bu yaşantı zorluluktan ziyade bir tercih olarak karşımıza çıkmıştır. Zira söz konusu katılımcıların homojen bir yerde yaşamak ya da tek kültürlü yapının içinde olmaktan memnun oldukları belirlenmiştir. Bütün gruplarda bu yapı görülmekte ve ilişkilerin daha kırsal nitelikte sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Şehirde yaşayan mübadil kökenli katılımcılarda ise durum biraz daha farklıdır; kültüre bağlılık yüksek olmasına rağmen, kendi kültürleri ile yaşadıkları yeri yeterince bağdaştıramamışlardır. Dolayısıyla mübadil katılımcılar mutlak mekâna az, içinde buldukları kültürel gruba fazla aidiyet hissetmektedirler.

Bireyin yere ilişkin bağlılık ve duygusu, fiziksel-sosyal çevre ile ilişkili olarak güçlenmekte ve sembolik anlamlarla daha da genişlemektedir. Bir diğer deyişle, yerin sosyal ve çevresel özelliklerinden ziyade bağlılıkta etkili olan biliş ve davranışlar, duygularla ilgilidir. Nitekim bu çalışmada yer bağlılığını etkileyen süreç, yer duygusu ile örtüşmektedir. Bu duygunun oluşması toplumsal yapı içinde bireyin aidiyetlerinin ve rollerinin artmasına bağlıdır. Bireyin kendini rol sahibi veya toplumun bir parçası olarak değerlendirmesi ise ikamet edilen yere bağlılığı artırmaktadır. Ancak bu bağlılık gruplar arasındaki sosyal sınırları da artıracaktır. Bu nedenle farklı sosyal özellikler gösteren toplumsal yapılarda, karşılıklı olarak etkileşimin artması yer bağlılığını daha olumlu bir yöne çevirecektir. Ayrıca farklı sosyoekonomik süreçlerin her biri, farklı birer imkan ve olanaklılık olarak yere hissedilen bağlılığı-aidiyeti yeniden üretebilmektedir.

Tüm bunların sonucunda katılımcıların yere ilişkin bağlılık ve duygularında, ikamet ettikleri mekânsal ölçüğe göre, ortak sonuçları olduğu tespit edilmiştir. Sosyo-kültürel yapılar ise daha geri planda kalmaktadır. Bu bağlamda yer bağlılığı ve yer duygusunda ikamet edilen yerin etkili olduğu çok açıktır.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

- 1- Bu makale, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Doç. Dr. Nurettin Özgen danışmanlığında hazırlanan “Çokkültürlü Toplumlarda Mekân, Kimlik ve Aidiyet Dinamikleri: Niğde Örneği” isimli doktora tezinden üretilmiştir.
- 2- Çalışmaya değerli katkıları sunan danışman hocam Doç. Dr. Nurettin Özgen'e çok teşekkür ederim. Ayrıca katkılarından dolayı Dr. Öğr. Üyesi Nilüfer Köşker ve Prof. Dr. Bayram Ünal'a da teşekkürü borç bilirim.
- 3- Tez için gerekli etik kurul onayı Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Etik Kurulu'nun 27.02.2019 tarihli 1 Nolu toplantısında alınmıştır.
- 4- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Ayberk, C. (2018). Yer bağlılığı açısından Ters Yüz (Inside Out) filminin nitel analizi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 16(2), 273- 287.
- Bilgin, N. (2016). *Sosyal psikoloji sözlüğü kavramlar, yaklaşımlar*. (3. Baskı). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base*. London, UK: Routledge.
- Fried, M. (2000). Continuities and discontinuities of place, *Journal of Environmental Psychology*, 20, 193-205.
- Göregenli, M. (2018). *Çevre psikolojisi, insan-mekân ilişkileri*. (4. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Hay, R. (1998). Sense of place in developmental context. *Journal of Environmental Psychology*, 18(1), 5-29.
- Hidalgo, M. C., Hernández, B. (2001). Place attachment: Conceptual and empirical questions, *Journal of Environmental Psychology*, 21, 273-281.

- Kaltenborn, B. P., Bjerke, T. (2002). Associations between landscape preferences and place attachment: A study in Røros. *Landscape Research, Southern Norway*, 27(4), 381-396.
- Kasarda, J. D., Janowġtz, M. (1974). Community attachment in mass society. *American Sociological Review*, 39, 328-339.
- Köşker, N. (2018). Mekan ve yer. (Ed.N. Özgen). *Sosyal coğrafya içinde*. s. 77-108. Ankara: Pegem Akademi.
- Lewicka, M. (2010). What makes neighborhood different from home and city? Effects of place scale on place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 30, 35-51.
- Low, S. M., Altman, I. (1992). Place attachment: A conceptual inquiry. (Ed. I. Altman ve S. M. Low). *Place attachment içinde*. s. 1-12. New York, NY: Plenum Press.
- Milligan, M. J. (1998), Interactional past and potential: The social construction of place attachment. *Symbolic Interaction*, 21, 1-33.
- Özmen, A., Çetin, B.C. (2017). Bellek ve mekânın dönüşümü: Tarlabası. (Ed. Tahire Erman ve Serpil Özaloğlu). *Bir Varmış Bir Yokmuş içinde*. s.103-109. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Relph, E. (1976). *Place and placeless*. London, UK: Pion.
- Rollero, C., De Piccoli, N. (2010). Place attachment, identification and environment perception: An empirical study. *Journal of Environmental Psychology*, 30, 198-205.
- Sampson, R. J. (1988). Local friendship ties and community attachment in mass society: A multilevel systemic model. *American Sociological Review*, 5, 766-779.
- Scannell, L., Gifford, R. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of Environmental Psychology*, 30, 1-10.
- Schulz, C. N. (1985). *The concept of dwelling on the way to figurative architecture*. New York: Rizzoli International Publications Inc.
- Shumaker, S. A., Taylor, R. B. (1983). Toward a clarification of people-place relationships: A model of attachment to place. (Ed. N. R. Feimer ve E. S. Geller). *Environmental Psychology: Directions and Perspectives içinde*. s.219-251. New York, NY: Prager Press.
- Speller, M. G. (2000). *A community in transition: A longitudinal study of place attachment and identity processes in the context of an enforced relocation*. Yayımlanmamış doktora tezi, University of Surrey, Guildford, UK.
- Stedman, R. C. (2002). Toward a social psychology of place: Predicting behavior from place-based cognitions, attitude, and identity. *Environment and Behavior*, 34(5), 561-581.
- Stokowski, P. A. (2002). Languages of place and discourses of power: Constructing new sense of place. *Journal of Leisure Research*, 34(4), 368-382.
- Şentürk, A., Gülersoy, N. Z. (2019). Aidiyet, kent kimliği ve kentsel koruma etkileşimi bağlamında kullanıcı sürekliliğinin irdelenmesi: Kadıköy Moda örneği. *Megaron*, 14(1), 145-159.
- Şentürk, A. (2018). *Aidiyet, kent kimliği ve kentsel koruma etkileşimi bağlamında kullanıcı sürekliliğinin irdelenmesi: Kadıköy Moda örneği*. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Tümertekin, E., Özgüç, N. (2011). *Beşeri coğrafya. insan, kültür, mekân*. (12. Baskı). İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Vorkinn, M., Riese, H. (2001). Environmental concern in a local context: The significance of place attachment. *Environment and Behavior*, 33(2) 249-263.
- Yazgan, P. (2010). *Danimarka'daki Türkiye kökenli göçmenlerin aidiyet ve kimlikleri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Farklı Gelir Düzeyindeki Ülkelerde Ticari Açıklık, Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Şeyma Yılmaz Kuşçuoğlu^{1*}
Dr. Öğr. Üyesi Zeki Yılmaz²

Geliş tarihi:01.10.2020
Kabul tarihi:17.10.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı:Özel Sayı Sayfa: 148-170
Yıl: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 18%

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹Doktora Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,
Türkiye,seymayilmaz@live.com,
ORCID ID0000-0002-2738-2032

²Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,
Türkiye,zeki.yilmaz@dpu.edu.tr,ORCID
ID0000-0001-7056-2242

*Sorumlu yazar

ÖZ

Günümüzde küreselleşmenin etkisiyle ticari açıklık ve finansal gelişme ekonomik gelişmenin ön koşulu haline gelmiştir. Sermaye birikimi yetersiz olan ülkelerde ekonomik büyümeyi sağlamanın temel koşullardan bazıları da bu ülkelerde dış ticaret ve finansal gelişimin arttırılmasıdır. Bu çalışmada, 1990-2017 yılları arasında Dünya Bankası'nın gelir grubu sınıflandırmasına göre üç gruba (yüksek, orta ve düşük gelir) ayrılmış 86 ülke için ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada söz konusu ilişkileri incelemek için panel ARDL/PMG tahmincileri kullanılmıştır. Ampirik analizden elde edilen bulgulara göre, ticari açıklık tüm gelir düzeyindeki ülkelerde reel GSYİH'yı pozitif yönde etkilemektedir. Finansal gelişme ise orta ve yüksek gelirli ülkelerde reel GSYİH'yı pozitif yönde etkilerken, düşük gelirli ülkelerde negatif yönde etkilemektedir. Sonuçlar aynı zamanda beşeri sermaye ve brüt sermaye birikiminin tüm ülkelerde reel GSYİH'yı pozitif yönde etkilediğini göstermektedir. İş gücü değişkeni ise orta ve yüksek gelirli ülkelerde reel GSYİH'yı pozitif etkilerken, düşük gelirli ülkeler için iş gücü ile reel GSYİH arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Çalışmadan elde edilen bu bulgular, düşük gelirli ülkelerde finansal gelişmenin ayrıca incelenmesi gerektiği yeni çalışmalara ışık tutacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ticari açıklık, Finansal Gelişme, Cobb-Douglas Üretim Fonksiyonu, Panel ARDL, PMG.

The Relationship to Trade Openness, Financial Development and Economic Growth in Countries with Different Income Levels

Seyma Yilmaz Kuscuoğlu^{1*}
Assist. Prof. Dr. Zeki Yilmaz²

First received:01.10.2020

Accepted:17.10.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue:Special Issue **Pages:** 148-170

Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 18%

¹ PhD Student, Kutahya Dumlupınar University, Turkey,
seymayilmaz@live.com,
ORCID ID 0000-0002-2738-2032

² Kutahya Dumlupınar University, Turkey,
zeki.yilmaz@dpu.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-7056-2242

*Corresponding Author

ABSTRACT

Today, with the effect of globalization, trade openness and financial development have become a precondition for economic development. Some of the basic conditions to ensure economic growth in countries with insufficient capital accumulation are to increase foreign trade and financial development in these countries. In this study, the relationship between trade openness, financial development and economic growth was examined for 86 countries, which were divided into three groups (high, middle and low income) according to the World Bank income group classification between 1990 and 2017. In the study, panel ARDL / PMG estimators were used to examine these relationships. According to the findings obtained from empirical analysis, trade openness affects real GDP positively in all income-level countries. Financial development positively affects real GDP in middle and high income countries, while it affects negatively in low income countries. The results also show that human capital and gross capital accumulation positively affect real GDP in all countries. While the labor variable positively affects the real GDP in middle and high income countries, a statistically significant relationship was not found between labor force and real GDP for low income countries. These findings from the study will shed light on new studies where financial development in low-income countries should be examined separately.

Keywords: Trade Openness, Financial Development, Cobb-Douglas Production Function, Panel ARDL, PMG.

GİRİŞ

Dünyada 1980'li yıllardan itibaren uygulanan liberalleşme politikaları ile uluslararası ticaret ve sermaye hareketleri artmış, ülke ekonomileri birbirleri ile daha fazla etkileşim içerisine girmiştir. Ekonomilerin birbirleri ile etkileşim içerisine girmesi dışa açıklık kavramının ön plana çıkmasına neden olmuştur (Barutçu & Arslan, 2016, s. 404). Edwards (1998)'ın uluslararası ticarete tarife, kota, lisans ve döviz kontrolleri gibi engellerin olmaması olarak tanımladığı dışa açıklık kavramı, ülkelerin uluslararası mal ve hizmet ticareti için benimsediği politikaların katılığıyla yakından ilişkilidir (Saçık, 2009, s. 280). Ticari açıklık ile ülkeler arası mal ve hizmet ticareti üzerindeki engellerin kaldırılması ve piyasaların uyumlaştırılması amaçlanırken (Kıran & Güriş, 2011, s. 70), ülke ekonomilerinin ticaret ortaklarındaki pazar payı ve rakabet gücüne bağlı olarak gelişmesi beklenmektedir (Utkulu & Kahyaoğlu, 2005).

Diğer yandan, uygulanan ticari liberalizasyon politikalarının ekonomileri giderek daha entegre hale getirmesi, finansal sektör gelişimi ve dış ticaret arasındaki etkileşimin her geçen gün artmasına neden olmaktadır (Kıran & Güriş, 2011, s. 70). Ancak ticari açıklık ve finansal gelişimin hangisinin daha önce gerçekleşeceği konusunda farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bazı iktisatçılar (Edwards & Van Wijnbergen, 1986; Aizenman, 2004; Tornell, Westermann, & Martinez, 2004) gelişmekte olan ülkelerde finansal gelişmenin ticari açıklığı takip ettiğini ileri sürmüştür. Bazı iktisatçılar (King & Levine, 1993a; Gries, Kraft, & Meierrieks, 2009) ise finansal gelişmenin ekonomik birimler için finansman maliyetlerini düşüreceğini, düşen finansman maliyetlerinin verimli yatırımların artmasını sağlayarak sırasıyla üretim, büyüme oranı ve ticari dışa açıklığı arttıracaklarını ileri sürmüşlerdir. Bununla birlikte, ticari açıklık ve finansal gelişme arasındaki nedenselliğin çift yönlü olabileceğine işaret eden iktisatçılar da mevcuttur. Buna göre, dış ticaret yapan firmaların ihtiyacı olan fonu finansal piyasalardan sağlaması finansal gelişime katkı sağlarken, diğer taraftan finansal gelişme de ticaret için gerekli finansmanı sağlayarak ticari dışa açıklığa katkı sağlayabilmektedir (Barutçu & Arslan, 2016, s. 407).

Farklı gelir düzeyine sahip olan ülkelerde ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisinin incelendiği çalışmamızda, literatürdeki çalışmalardan iki noktada farklılaşarak mevcut literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmada ilk olarak, ticari açıklık ve finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin gelir düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirleyebilmek amacıyla, Dünya Bankasının gelir sınıflandırmasına göre üç gruba (yüksek, orta ve düşük gelir) ayrılan ülkelere ilişkin üç ayrı panel veri seti kullanılmıştır. İkincisi, literatürde sıklıkla kullanılan ve finansal gelişimi bankacılık ya da sermaye piyasalarının tek yönü ile ele alan finansal gelişme ölçülerinin yerine, Svirydzenka (2016) tarafından oluşturulan genel finansal gelişme endeksi kullanılarak, finansal gelişmenin büyüme üzerindeki etkisi tüm boyutlarıyla ele alınmaya çalışılmıştır. 1990-2017 dönemini kapsayan çalışmamızda ticari açıklık, finansal gelişme ve büyüme arasındaki ilişkiler panel ARDL (Otoregresif Dağıtılmış Gecikme Modeli) ve PMG (Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincisi) kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma döneminin seçiminde iki unsur etkili olmuştur. Birincisi; bu dönemin dünyada ticari ve finansal gelişme açısından çok önemli gelişmelere sahne olması ve ikincisi ise verilerin örneğimizi oluşturan ülkeler için bu dönemler arasında mevcut olmasıdır.

Çalışma giriş bölümünü takip eden üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki teorik yapı incelenmiş, ardından konuya ilişkin ampirik literatür özeti sunulmuştur. İkinci bölümde ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ampirik ilişkiyi test etmek üzere kurulan model ve veri seti hakkında bilgi verilerek, analizden elde edilen bulgular raporlanmıştır. Son olarak sonuç bölümünde ise ampirik bulgular değerlendirilerek mevcut literatürün sunduğu bulgular ile karşılaştırılmıştır.

1. TİCARİ AÇIKLIK, FİNANSAL GELİŞME VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN TEORİK YAPISI

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle ticari açıklığın ekonomik büyüme ile ilişkisi, ardından finansal gelişmenin ekonomik büyüme ile ilişkisi teorik olarak açıklanmıştır. Bölümün son kısmında ise ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen ampirik literatür özeti sunulmuştur.

1.1. Ticari Açıklık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Dış ticaretin serbestleşmesinden ülkelerin sağlayacağı kazanımlar ile ilgili teorik tartışmalar, Adam Smith'in 1776'da dış ticaretin faydalarını ele aldığı "Ulusların Zenginliği" eseriyle başlayıp, günümüze kadar gündemini korumuştur (Yapraklı, 2007). Smith'in mutlak üstünlükler teorisine göre iş bölümü ve uzmanlaşma emek verimliliğini de arttırmaktadır. Bu durum ülkelerin en ucuz üretebildikleri başka bir deyişle mutlak olarak üstün oldukları malların dış ticaretini yaparak üretim olanakları eğrilerinin üzerinde bulunabilmelerine olanak sağlamaktadır. Adam Smith'in mutlak üstünlükler teorisini geliştiren David Ricardo ise karşılaştırmalı üstünlük teorisinde ülkelerin mutlak olarak üstünlüğe sahip olmadıkları durumlarda dahi dış ticaretten fayda sağlayabileceklerini ileri sürmüştür. Ricardo'ya göre, ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürünlerde uzmanlaşmaya gitmesi ve bu ürünleri ihraç ederek nispeten daha az verimli olduğu ürünleri ise ithal etmesi durumunda, dış ticaret taraflara yarar getirecektir. Başka bir deyişle böyle bir iş bölümü sonucunda ticarete katılan her ülke gelişecek ve daha çok zenginleşecektir (Hüseyini & Çakmak, 2016, s. 832-834; Han & Ayşen Kaya, 2008, s. 134). Klasik iktisatçıların dışsal olarak kabul ettikleri beşeri sermaye, teknolojik gelişme ve ölçek ekonomileri gibi faktörleri içselleştiren Romer (1986) ve Lucas (1988)'in öncülük ettiği içsel büyüme teorilerinde (Çiftçi & Aykaç, 2011, s. 163) ise dış ticaretteki engellerin kaldırılması ihracatı ve istihdamı artırırken, teknolojik yeniliklerin ulaşılabilirliğini arttırmakta ve böylece ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir. İçsel büyüme modellerinde ithalat, yerli işletmelerin yabancı teknoloji ve bilgiye erişimini sağlamakta ve böylece uzun vadeli büyüme için bir kanal oluşturmaktadır (Grossman & Helpman, 1991a; Romer, 1994). Romer (1990)'e göre dış ticaret yurt içi üretimi artırarak yeniliklere yardımcı olmaktadır. Gelişmekte olan ekonomilerde ithalat, çoğu zaman ihracat sektöründe girdi olarak kullanılan üretim faktörlerini sağlamakta ve bu ara malları ile gerçekleşen içsel teknoloji birikimi, ölçeğe göre artan getiriyi ortaya çıkarmaktadır. Ölçeğe göre artan getiri, ekonomik birimleri daha fazla sermaye birikimine teşvik etmekte ve böylece dış ticaret yoluyla gerçekleşen teknolojik ilerleme ekonomik büyümenin önemli bir kaynağı olarak hizmet edebilmektedir. Grossman & Helpman (1991a)'a göre ise dışa açıklık ekonomik büyümeyi; (1) ülkelerin üretimlerini arttırmak için kullanacakları çok çeşitli ara mal ve sermaye donanımlarına ulaşma imkânları sağlayarak, (2) gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerdeki teknolojik olanaklara erişimini kolaylaştırarak ve (3) yerli üreticiler için alternatif pazarlar sağlayarak arttırmaktadır.

Diğer yandan birçok iktisatçı, az gelişmiş ülkelerin dış ticaret yaparak kalkınmasının mümkün olmadığını ve dış ticaretin ülkeler arası gelir dağılımını daha da bozduğunu ileri sürmüştür (Han & Ayşen Kaya, 2008, s. 135). Bu iktisatçıların başında gelen Nurkse, az gelişmiş ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu gıda malları ve hammaddeye olan dış talebin sınırlı kalacağını, bu nedenle bu ürünlerin uluslararası fiyatlarının düşeceğini ileri sürmüştür. Diğer yandan gıda ve/veya hammadde ihraç eden az gelişmiş ülkeler, bunun için makine ve teçhizat ithal etmek zorunda kalacaktır. Böylece az gelişmiş ülkelerde ithalat ve ihracatın değeri belirli bir süre için eşitlense de sonuçta elde edilen toplam gelir azalacaktır. Nitekim yapısalcı iktisatçılardan Raul Prebisch, özellikle ekonomik kriz dönemlerinde tarımsal ve birincil ürünlerin ihracat fiyatlarının, sanayi ürünlerinin fiyatlarından daha hızlı düştüğüne işaret etmektedir. Böylece ticaret hadleri az gelişmiş ülkeler aleyhine bozulmakta ve az gelişmiş ülkeler dış ticaret yapsalar da tarım ülkesi olmaya devam ettikleri sürece gelişmemektedirler (Parasız, 2005, s. 19,30). Prebisch'in bu tezi, Furtado ve Sunkel ile birlikte geliştirdiği merkez-çevre modelinde de desteklenmektedir. Buna göre, ülkelerin kalkınma düzeylerindeki farklılıkların temelinde her ülkenin uluslararası ticarete farklı düzeylerde uzmanlaşmış olması yatmaktadır. Başka bir deyişle gelişmişliği ve az gelişmişliği üreten asıl unsur uluslararası ticarettir (Han & Ayşen Kaya, 2008, s. 35). Benzer şekilde Hans Wolfgang Singer de serbest dış ticaretin her gelir düzeyindeki ülkeye fayda sağlayacağı görüşüne karşı çıkarak, sanayi gelişimini engellediği için az gelişmiş ülkelerde dışa açıklığın ekonomiyi olumsuz etkilediğini ileri sürmüştür (Hüseyini & Çakmak, 2016, s. 834). Özellikle ülkelerin araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin olmadığı çekirdek sektörlerde uzmanlaşmaları durumunda, ülke ekonomilerini birbirlerine daha bağımlı hale getiren dış ticaretten olumsuz etkilenebilmektedir (Keho, 2017). Ülkeler arasındaki bağımlılık, bir ülkede meydana gelebilecek olası ekonomik risklerin diğer ülkeleri de olumsuz etkilemesine sebep olabilmektedir. Böylelikle bağımlılık oranı yüksek olan bu ülkelerin diğer ekonomilerdeki şoklara maruz kalma potansiyeli de yüksek olmaktadır (Çeliköz, Barutçu, & Afsal, 2017,

s. 105). Benzer şekilde yalnızca tüketim mallarının ithalatında ticari açıklığın söz konusu olduğu ülkelerde de sürekli bir dış ticaret açığı oluşarak büyüme olumsuz etkileyebilmektedir.

1.2. Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme tartışması 19. yüzyıla kadar uzansa da iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisinin yönüne ilişkin ilk değerlendirmeler (Patrick, 1966) tarafından yapılmıştır. Patrick (1966) finansal gelişme ve büyüme arasındaki ilişkiyi, finansal hizmetlerin arz ve talebine dayandırdığı iki yaklaşımla açıklamıştır. Bunlar; (1) ekonomik büyümenin finansal hizmetlere olan talebi arttırarak finansal gelişmeye neden olduğu talep çekişli (demand following) yaklaşım ve (2) finansal hizmetlerdeki artışın ve dolayısıyla finansal piyasaların gelişmesiyle kaynak tahsisindeki etkinliğin artmasının sonucu olarak ekonomik büyümeyi teşvik ettiği arz itişli (supply leading) yaklaşımdır. Talep çekişli yaklaşımda öncelikle ekonomik büyüme, ticarileşme, tarım ve diğer sektörlerin modernizasyonuna bağlı olarak finansal hizmetlere olan talep artmakta ve ardından finansal gelişme gerçekleşmektedir. Bu görüşe göre, reel milli gelir ne kadar hızlı büyürse, işletmelerin ve finansal araçların dış fonlara olan talebi (başkalarının tasarrufları) o kadar artacaktır. Çünkü çoğu durumda işletmelerin kendi amortisman ödenekleri ve dağıtılmamış karları ile ihtiyaçları olan finansmanı sağlayarak genişlemeleri mümkün değildir (Kar & Pentecost, 2000, s. 5).

Finansal gelişme ve gelir düzeyi arasındaki ilişkinin işleyişini arz itişli yaklaşım ile açıklayan McKinnon (1973) ve Shaw (1973) (daha sonra McKinnon-Shaw hipotezi olarak adlandırılmıştır) ise, finansal gelişimin reel nakit dengelerinin ekonomik büyümenin itici gücü olmasını sağlayan uygun bir getiri oranı oluşturduğunu ileri sürmüşlerdir. McKinnon-Shaw hipotezinin temel prensibi, finansal gelişimin düşük olması durumunda düşük ya da negatif bir reel faiz oranı ortaya çıkacağına ve bu faiz oranının tasarruflar ve dolayısıyla yatırımlar için kredilendirilebilir fon arzını azaltarak ekonomik büyümeyi geriye çekeceğine dayanmaktadır. Bu yüzden McKinnon-Shaw hipotezinde, finansal gelişme rekabeti artırarak faiz oranının artmasına neden olacak, bu durum tasarrufları arttıracak, böylece yatırımlar ve sonuç olarak da ekonomik büyüme hızlanacaktır (McKinnon, 1973; Shaw, 1973). Levine'ye göre finansal gelişme: 1) mal ve hizmet ticaretinin kolaylaştırılmasını, 2) yatırımcıların riski çeşitlendirerek riskten korunmasını ve 3) sermaye birikimi ve teknolojik yeniliklere neden olarak ekonomik büyümeyi sağlamaktadır. Ayrıca, gelişmiş finansal araçlar girişimcilere ödüller vererek teknolojik yeniliği arttırmakta ve böylece daha yüksek bir büyüme oranı için finansal kanalların etkinliğini de arttırmaktadır (Levine, 1997). King ve Levine (1993a) ile King ve Levine (1993b) ise finansal sistemlerin ekonomik büyümeyi etkilediği dört kanala vurgu yapmaktadır. Buna göre daha gelişmiş bir finansal sistem; 1) daha kaliteli girişimcileri ve projeleri seçerek, 2) bu girişimciler için dış finansmana ulaşımı kolaylaştırarak, 3) inovasyon faaliyetlerinin risklerini çeşitlendirmek için üstün araçlar sağlayarak ve 4) belirsiz inovasyon işleri ile ilişkili potansiyel büyük karların daha doğru bir şekilde ortaya konmasını sağlayarak ekonomik büyümeyi uyarmaktadır (King & Levine, 1993b, s. 540; King & Levine, 1993a). Levine (1997) ve Levine, Loayza ve Beck (2000)'e göre, finansal gelişme fon havuzlarındaki birikimi arttırarak yüksek getirili projelerin finansmanındaki kısıtlamaları azaltmakta ve böylece kaynakların tahsisinde verimliliği arttırarak arz itişli yaklaşıma uygun şekilde ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir.

Finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini açıklayan üçüncü bir yaklaşım, finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensel ilişki olduğunu ileri süren geri bildirim hipotezidir. Bu yaklaşıma göre bir yandan ekonomik büyüme ile iktisadi birimlerin finansal hizmetlere olan talebi artmakta ve finansal piyasalar gelişmekte, diğer yandan finansal piyasalardaki ilerlemeler iktisadi birimlerin ekonomik faaliyetleri için ihtiyaç duyduğu fonlara erişimini kolaylaştırarak ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir. Finansal gelişme ve büyüme ilişkisine yönelik olarak geliştirilen dördüncü ve son yaklaşım ise Lucas (1988)'in finansı ekonomik büyümenin baskın bir belirleyicisi olarak reddettiği, yansızlık hipotezi olarak adlandırılan yaklaşımdır (Yapraklı, 2007; Yalçınkaya, 2017; Altınar & Bozkurt, 2018; Canbaloglu & Gürgün, 2019).

Bu dört farklı argümana ek olarak bazı iktisatçılar ise finansal sistemleri, olası bir krizi tetikleyecek mekanizmalar oluşturması nedeniyle eleştirilmektedir. Rodrik (1999) ve Aizenman (2004), finansal piyasaların krizlere yol açarak ekonomik büyümeye zarar verdiğini ileri sürmüştür. Özellikle yeterli finansal derinliğe ve kurumsal yapıya sahip olmayan gelişmekte olan ülkelerde finansal duyarlılık artmaktadır. Benzer şekilde Utkulu ve Kahyaoğlu (2005) ile Tornell, Westermann, ve Martinez (2004) de

finansal dışa açıklığın dış borcu yüksek olan ülkelerde ekonomik krizlere yol açarak negatif büyüme neden olabileceğini ileri sürmüştür. Shan (2005) ise finansal piyasaların büyük fon akışlarını karlı girişimlere tahsis etmekte başarısız olmasından dolayı 1997'deki Asya ekonomik krizinin temel nedeninin, ekonomik büyümenin itici gücü olarak görülen finansal gelişmeye dayandığını ileri sürmüştür.

1.3. Ampirik Literatür Özeti

Ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini araştıran çok sayıda çalışma bulunmasına rağmen, literatürde bu değişkenler arasında ilişki olup olmadığı veya ilişkinin yönünün ne olduğuna ilişkin fikir birliğine ulaşılamamıştır. Literatürde ticari açıklık ile büyüme arasında pozitif bir bağlantı bulan ampirik çalışmalar temel olarak iki hipoteze ilişkin argümanlar sunmaktadır. Bunlar (1) ticaret önderliğinde büyüme hipotezi ve (2) büyüme önderliğinde ticaret hipotezidir. Ticaret önderliğinde büyüme hipotezi ticari açıklıktan büyüme doğru olan nedensel bir ilişkiyi göstermektedir. Edwards (1992), Sachs ve Warner (1995), Sinha ve Sinha (1996), Edwards (1998), Chang, Kaltani ve Loayza, 2009'a göre ticari açıklık ekonomik büyümeyi arttırmaktadır. Grossman ve Helpman (1991b) ile Romer (1994) ticari açıklığı daha fazla olan ülkelerin ileri teknolojilere yetişme ve dolayısıyla daha hızlı büyüme yeteneklerinin ticari açıklığı daha az olan ülkelere göre fazla olduğunu ileri sürmektedir. Dollar (1992) uzun vadede bir fiyat yasağının geçerli olup olmadığını test etmek için reel döviz kuru çarpıklıklarını kullanmış, reel döviz kuru çarpıklığı ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ticaret ve büyüme bağıntı gösterecek şekilde negatif bir korelasyon bulmuştur. Frankel ve Romer (1999) ticaretin önemli bir bileşeni olarak coğrafi özellikleri de içerecek şekilde ticaret ve büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmış, ticaretin ülkelerin gelirleri üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Dollar ve Kraay (2004) 137 ülke için ticaretin ekonomik büyüme ve yoksulluk üzerindeki etkilerini araştırmış, bireysel seviyede ve ülke genelinde açık rejimlerin daha hızlı büyümeye ve yoksul ülkelere yoksulluğun azaltılmasına öncülük ettiği sonucuna ulaşmıştır. Büyüme önderliğinde ticaret hipotezi ise ekonomik büyümeden ticari açıklığa doğru bir nedensellik göstermektedir. Awokuse (2008) çalışmasında büyüme öncül ticaret hipotezinin var olabileceği bazı durumlar için kanıtlar sunmuştur.

Ticaret önderliğinde büyüme ya da büyüme önderliğinde ticaret hipotezlerini destekleyen ampirik literatürün aksine Rodriguez ve Rodrik (2001), açıklığın büyümeye katkısının önemi ve sağlamlığı konusunda şüphe uyandırmıştır. Yazarlar, pratikte kullanılan açıklık ölçüleri ve özellikle kurumsal ve coğrafik değişkenlerin hariç tutulması gibi nedenlerden kaynaklanan ihmal edilmiş değişkenler gibi ekonometrik temelleri eleştirerek, ticari açıklık ve büyüme ilişkisinde ulaşılan ampirik bulguların sağlamlığını eleştirmişlerdir. Rodriguez ve Rodrik (2001) ile Vamvakidis (2002) ticari açıklık ile ekonomik büyüme ilişkisinin literatürde cevabı kesin olarak bulunamamış bir soru olmaya devam ettiğini vurgulamışlardır. Benzer şekilde daha sonra yapılan bazı ampirik çalışmalarda da ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dair ampirik bir kanıt bulunamamıştır. Örneğin Ulaşan (2014), geniş bir ülke örneklemini ile genişletilmiş Neo-Klasik büyüme modeli çerçevesinde 1960-2000 dönemi için ticaret açıklığı ve ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişkileri incelemiş ve ticari açıklık ile uzun vadeli ekonomik büyüme arasında güvenilir bir bağlantı olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Diğer yandan literatürde ticari açıklığın büyüme üzerinde olumsuz bir etki yaratacağını ileri süren çalışmalar da bulunmaktadır. Dowrick ve Golley (2004) ticari açıklığın büyüme üzerindeki pozitif etkisinin genellikle gelişmiş ülkeler için geçerli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde Kim, Lin, ve Suen (2012), Kim (2011) ile Kim ve Lin (2009) dış ticaretin yüksek gelirli, düşük enflasyonlu ve tarım dışı ülkelere ekonomik büyümeyi hızlandırdığı ancak zıt özellikteki ülkelere ise olumsuz etkilediğine dair kanıtlar sunmuştur. Yanikkaya (2003) gelişmekte olan ülkeler için dış ticaret ve büyüme arasında olumsuz bir ilişki bulmuştur. Ayrıca Levine ve Renelt (1992), Harrison (1996), Rigobon ve Rodrik (2005) ile Sarkar (2008) da ticari açıklığın ekonomik büyümeye zarar verebileceğini vurgulamaktadır. Bahmani-Oskooee ve Niroomand (1999) ise ancak içe dönük ticaret politikalarının benimsenmesi durumunda ekonomik büyümenin gerçekleşeceğini ileri sürmüştür.

Literatürde finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini açıklayan ampirik çalışmalar ise temel olarak talep çekişli ve arz itişli yaklaşım, geri bildirim hipotezi ve yansızlık hipotezi olmak üzere dört hipoteze ilişkin argümanlar sunmaktadır. Aslan ve Küçükaksoy (2006), Halıcıoğlu (2007), Kar, Nazlıoğlu ve Ağır (2014) ile Işık ve Bilgin (2016) de çalışmalarında finansal gelişmenin ekonomik

büyümenin nedeni olduğu arz itişli yaklaşımı destekleyen kanıtlara ulaşmışlardır. Ancak bu çalışmaların aksine Arestis ve Demetriades (1997), Kar ve Pentecost (2000), Onur (2005), Kandır, İskenderoğlu ve Önal (2007), Nazlıoğlu, Ege ve Bayrakdaroğlu (2009), Özcan ve Arı (2011) ile Tunalı ve Onuk (2017) çalışmalarında, büyümeden finansal gelişmeye doğru bir nedensellik ilişkisine ulaşarak talep çekişli yaklaşımı destekleyen kanıtlara ulaşmışlardır. Demetriades ve Hussein (1996), Yücel (2009) ve Araç ve Özcan (2014) çalışmalarında geri bildirim hipotezinin geçerliliği destekleyecek şekilde finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Gökdeniz, Erdoğan ve Kalyüncü (2003) ise çalışmalarında, yansızlık hipotezinin geçerliliğini destekleyecek şekilde finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında nedensel bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Söz konusu bu çalışmalar yalnızca ticari açıklık ve büyüme ilişkisini ya da yalnızca finansal gelişme ve büyüme ilişkisini incelemekle birlikte, literatürde bu çalışmada olduğu gibi her iki değişkenin büyüme ile ilişkisi araştıran çalışmalar da bulunmaktadır. Ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini birlikte ele alan bu çalışmalar, panel veri seti kullanarak belirli ülke grupları için kanıtlar sunan ve zaman serisi kullanılarak bir ülke için bireysel kanıtlar sunan çalışmalar olmak üzere iki grupta incelenmiştir.

1.3.1. Panel Veriler ile Ticari Açıklık, Finansal Gelişme ve Büyüme İlişkisi Üzerine Ampirik Literatür

Gries, Kraft ve Meierrieks (2009) çalışmalarında 16 Sahra altı Afrika ülkesi için finansal gelişme, ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini incelemişlerdir. Çalışmadan elde edilen ampirik bulgulara göre Sahra altı Afrika ülkelerinde arz itişli yaklaşım için kısıtlı kanıtlar bulunurken, finansal derinleşme ve ticari açıklığın ekonomik büyümeyi çok küçük oranda etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Menyah, Nazlıoğlu, & Wolde-Rufael (2014) çalışmalarında 21 Afrika ülkesi için ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkilerini incelemişlerdir. Dört farklı finansal kalkınma göstergesine dayalı bir finansal gelişme değişkeninin oluşturulduğu çalışmada, arz itişli yaklaşım ve ticaret öncül büyüme hipotezleri için kısıtlı kanıtlar bulunurken, finansal gelişme ve ticari açıklığın büyüme üzerinde anlamlı bir etkisi de bulunamamıştır.

Estrada, Park ve Ramayandi (2015) toplam 108 ülke için 1977-2011 döneminde finansal açıklık, finansal gelişme, ticari açıklık ve geleneksel büyüme modellerindeki bazı diğer değişkenlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre fiili finansal açıklık ölçüleri ekonomik büyüme üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkiye sahipken, finansal açıklığın yasal ölçüleri büyüme üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Ayrıca, finansal sistemin bileşiminden ziyade, genel finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerinde bir etkisinin olduğu belirlenmiştir. Ticari açıklık için elde edilen katsayılar ise, ticari açıklığın daha yüksek olduğu ülkelerde ekonomik büyümenin daha fazla olduğunu göstermektedir.

Polat, Shahbaz, Rehman ve Satti (2015) Güney Afrika'da 1970-2011 dönemi için Cobb-Douglas üretim fonksiyonuna ticari açık değişkenini ekleyerek, finansal kalkınmanın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmanın ampirik bulguları, finansal gelişmenin büyümeyi teşvik ettiği ancak ticaret açıklığının ekonomik büyümeyi engellediğini ortaya koymuştur. Çalışmadan elde edilen diğer bulgulara göre, Güney Afrika ülkelerinde ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi ve ticari açıklık ile finansal gelişme arasında ise çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Jamel ve Maktouf (2017) çalışmalarında 1985-2014 döneminde 40 Avrupa ekonomisi için ekonomik büyüme, finansal gelişme, ticari açıklık ve karbon (CO₂) emisyonları arasındaki nedensel ilişkileri incelemişlerdir. Çalışmada, seçili Avrupa ülkelerinde GSYİH ile CO₂ emisyonları, GSYİH ile finansal sektör gelişimi, GSYİH ile ticaret açıklığı, finansal sektör gelişimi ile ticaret açıklığı ve ticaret açıklığı ile CO₂ emisyonları arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yalçınkaya (2017) çalışmasında 1994-2015 yılları için G-20 ülkelerinde ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Yazar bu değişkenler arasındaki ilişkinin gelişmişlik

düzeyine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla ülkeleri gelişmiş ve az gelişmiş olarak iki gruba ayırarak analiz etmiştir. Çalışmada gelişmiş ülke grubunda ticari dışa açıklığın ve finansal gelişimin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı olduğu sonucuna ulaşıırken, gelişmekte olan ülke grubunda ise ticari dışa açıklığın ve finansal gelişmişliğin ekonomik büyüme üzerinde istatistiki açıdan anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Ayrıca, çalışmada ticari dışa açıklık derecesi ve finansal gelişmişlik düzeyi ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkilerinin gelişmiş ülke grubunda gelişmekte olan ülke grubuna kıyasla daha güçlü olduğu belirlenmiştir.

Rani ve Kumar (2018) çalışmalarında 1993-2015 dönemi için oluşturulan bir panel veri setinde BRICS ülkelerinde ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkileri incelemiştir. Çalışmada ticari açıklığın uzun dönemde BRICS ülkelerinde ekonomik büyümeyi pozitif etkilerken, finansal gelişmenin negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada, finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında kısa dönemde çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Sönmez ve Sağlam (2018) çalışmalarında 2001-2014 dönemi için Avrupa dönüşüm ekonomilerinde finansal gelişme, ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Finansal gelişimi temel bileşenler analizi ile oluşturdukları finansal gelişmişlik endeksi ile ölçen yazarlar, ampirik analizler sonucunda Avrupa dönüşüm ekonomilerinde finansal gelişme, ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki bulunduğu sonucuna ulaşımlardır. Çalışmada ayrıca finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi ve ticari açıklık ile ekonomik büyüme arasında ise çift yönlü bir nedensellik ilişkisini destekleyen bulgulara ulaşılmıştır.

Ak ve İnal (2019) çalışmalarında 2002-2016 döneminde 15 yükselen piyasa ekonomisi için ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri incelemiştir. Seriler arasındaki nedensellik ilişkilerinin belirlenmesi amacıyla Dumitrescu-Hurlin ve Konya panel nedensellik testleri kullanılan çalışmada, söz konusu testlerden ilki için ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi bulunamazken, diğer nedensellik testi için Kolombiya, Malezya, Filipinler, Rusya ve Türkiye’de finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisinin olduğu belirlenmiştir.

Canbaloglu ve Gürgün (2019) çalışmalarında 1988-2016 döneminde 86 yükselen piyasa ve gelişmekte olan ekonomi için finansal gelişim, ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi incelemiştir. Çalışmaya dahil edilen ülkelerin düşük ve alt-orta gelir ile üst-orta ve yüksek gelir olmak üzere iki gruba ayrıldığı çalışmada, gelir seviyesindeki farklılaşmanın değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerine etkileri belirlenmiştir. Çalışmadan elde edilen ampirik bulgular tüm gelir seviyesindeki ülkeler için, ekonomik büyümenin ticari açıklığın ve ticari açıklığın ise finansal sektör gelişiminin Granger nedeni olduğunu göstermiştir.

1.3.2. Zaman Serileri ile Ticari Açıklık, Finansal Gelişme ve Büyüme İlişkisi Üzerine Ampirik Literatür

Jenkins ve Katircioğlu (2010) çalışmalarında 1960-2005 döneminde Kıbrıs’ta dış ticaret, finansal gelişme ve reel gelir artışı ilişkisini ve bu ilişkiler için nedenselliğin yönünü incelemiştir. Yaptıkları ampirik analizler sonucunda geniş para arzı ile ölçtükleri finansal gelişme, dış ticaret ve reel gelir artışı arasında uzun dönemli bir eş bütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna ulaşımlardır. Nedensellik analizi ile elde ettikleri bulgular ise Kıbrıs’ta reel gelir artışından dış ticarete ve finansal gelişmeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu ortaya koymuştur.

Türedi ve Berber (2010) Türkiye’de 1970-2007 dönemi için finansal kalkınma, ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Johansen eşbütünleşme ve VAR modeline dayanan nedensellik testleri ile analiz etmişlerdir. Eş bütünleşme testi ile değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunduğu sonucuna ulaşan yazarlar, VAR nedensellik analizi ile ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü ve finansal kalkınmadan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşımlardır.

Murthy, Patra ve Samantaraya (2014) çalışmalarında Hindistan’da 1971-2012 dönemi için finansal gelişme, ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri incelemiştir. Çalışmadan elde edilen ampirik bulgular sonucunda Hindistan’da finansal gelişme, ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasında

uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca söz konusu ilişkiler için nedenselliğin yönünü inceleyen yazarlar, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisini gösteren kanıtlara ulaşırken, finansal gelişme ve ekonomik büyümeden ticari açıklığa doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Chandrashekar, Sampath ve Chittedi (2018) çalışmalarında Hindistanda ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmadan yapılan analizlerden elde edilen ampirik bulgular finansal gelişme, ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu göstermiştir. Çalışmada ayrıca sermaye birikiminin verimliliği arttırdığı ve artan verimliliğinde ticari açıklığı artırarak ekonomik büyümeyi hızlandırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Dritsaki ve Stamatiou (2018) çalışmalarında Polonya'da 1990-2016 dönemi için dış ticaret, finansal gelişme ve büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Ampirik analizden elde edilen sonuçlar incelenen değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu göstermesine rağmen, ticari açıklık ve finansal gelişmenin büyüme üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkilerini gösteren katsayılar istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Ayrıca çalışmada uygulanan nedensellik testi ile finansal gelişmeden büyümeye doğru tek yönlü, büyüme ve ticaret açıklığı arasında ise çift yönlü nedensellik ilişkilerinin olduğu belirlenmiştir.

Omisakin, Adeniyi ve Omojolaibi (2009) çalışmalarında Nijerya'da 1970-2006 dönemi için yabancı doğrudan yatırımlar, ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki nedensel bağı ve karşılıklı ilişkiyi incelemişlerdir. ARDL ve Toda-Yamamoto nedensellik testleri kullanılan çalışmada, yabancı doğrudan yatırımlardan çıktıya ve ticari açıklıktan çıktıya doğru tek yönlü nedenselliğin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ARDL eş bütünleşme test sonuçları ise hem yabancı doğrudan yatırımların hem ticari açıklığın Nijerya'daki çıktı artışı üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Yücel (2009) çalışmasında 1989-2007 dönemi için aylık veriler kullanarak Türkiye'de finansal gelişme, ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkilerini incelemiştir. Yazarın ampirik analizden elde ettiği bulgulara göre Türkiye'de ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkileri bulunmaktadır.

Kar, Nazlıoğlu ve Ağır (2014) çalışmalarında 1989-2007 dönemi için aylık veriler kullanarak Türkiye'de finansal gelişme, ticari açıklık ve büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini incelemişlerdir. Çalışmada yapılan ampirik analizler sonucunda, Türkiye'de ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü, ekonomik büyümeden finansal gelişmeye ve finansal gelişmeden ticari açıklığa doğru doğru tek yönlü nedensellik ilişkilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2. MODEL, VERİ VE YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde 1990-2017 yılları arasında farklı gelir düzeyine sahip ülkelerde ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki bağlantıya ilişkin ampirik kanıtlar sunulmaktadır. Çalışmada kullanılan zaman aralığı verilerin ulaşılabilirliği göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Analizlerde ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarını dikkate alabilmek amacıyla çalışmanın örneğini oluşturan ülkeler, Dünya Bankası'nın gelir sınıflandırmasına göre gruplandırılmıştır. Düşük ve düşük-orta gelirli, üst-orta gelirli ve yüksek gelirli olmak üzere üç gruba ayrılan ülkelere ait tahmin sonuçları ayrı ayrı değerlendirilmiştir¹.

¹ Dünya bankasının gelir gruplandırması Atlas yöntemi kullanılarak hesaplanan kişi başına düşen milli gelirin (kişi başı GSMH) bir ölçüsüne dayanmaktadır. 1 Temmuz 2019 itibarıyla düşük gelirli ekonomiler 2018'de Dünya Bankası Atlas yöntemi kullanılarak hesaplanan kişi başına GSMH'sı 1.025 \$ veya daha düşük olanlar; düşük-orta gelirli ekonomiler ise kişi başına GSMH'sı 1.026 \$ ile 3.995 \$ arasında olan ekonomilerdir. Üst orta gelirli ekonomiler kişi başına GSMH'sı 3.996 \$ ile 12.375 \$ arasında olanlar ve yüksek gelirli ekonomiler ise kişi başına GSMH'sı 12.376 dolar veya daha fazla olan ekonomilerdir. Bu sınıflandırmaya göre ülkelerin girdiği gelir grupları şu şekildedir:

Yüksek Gelirli Ülkeler: Avustralya, Avusturya, Belçika, Brunei Sultanlığı, Kanada, Şili, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Hong Kong, İzlanda, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Kore, Lüksemburg, Makao SAR-Çin, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Panama, Portekiz, Singapur, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Birleşik Krallık, ABD ve Uruguay.

2.1. Model ve Veri

Çalışmada farklı gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerde ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemek için daha önce Mankiw, Romer ve Weil (1992) tarafından genişletilerek kullanılan Cobb-Douglas üretim fonksiyonuna benzer bir üretim fonksiyonu kullanılmıştır. Klasik bir Cobb-Douglas üretim fonksiyonu aşağıdaki gibidir:

$$Q_{it} = A_{ti}K_{ti}^{\beta}L_{ti}^{1-\beta} \text{ ve } 0 < \beta < 1 \quad (1)$$

Eşitlik (1)'de Q_t reel gayrisafi yurt içi hasıla (GSYİH), A teknolojik gelişme, K sermaye stoku ve L iş gücünü temsil etmektedir. β ve $1-\beta$ ise sırasıyla sermaye ve emeğin çıktı esnekliğidir. Bu değerler sabittir ve mevcut teknoloji ile belirlenmektedir.

Solow (1957) modeli olarak da adlandırılan Neo-klasik büyüme modelinde ekonomi dışa kapalı, girdiler azalan verimler kanununa tabi ve emek ile sermaye tam olarak ikame edilebilmektedir. Solow modelinde ölçüğe göre sabit getiri ve tam rekabet varsayımı benimsenmiştir. Ayrıca teknolojik gelişme dışsaldır ve teknolojik gelişme olmadan uzun dönemli büyüme gerçekleşmemektedir (Yardımcı, 2006, s. 18). Böylece Solow modelinde teknolojik gelişme büyümenin ana motoru haline gelmektedir. Çalışmada ekonomik büyümenin Solow modelinde olduğu gibi teknolojik gelişme temelinde açıklanabilmesi için Solow modelinde teknoloji için yapılan dışsallık varsayımı terk edilerek, modele içsel büyüme teorilerinde teknoloji ile ilişkilendirilen yeni değişkenler eklenmiştir. Oluşturulan modelde teknolojik gelişme ticari açıklık, finansal gelişme ve beşeri sermaye tarafından belirlenmektedir.

Grossman ve Helpman (1991a) ile Romer (1994)'e göre dış ticaret, yerli işletmelerin yabancı teknolojiye ve bilgiye erişimini kolaylaştırarak, uzun vadeli ekonomik büyüme için bir kanal olabilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ithalat vasıtasıyla, ihraç edilecek malların üretimi için gerekli girdiler sağlanmaktadır. Bu girdiler, gelişmiş ülkelere doğru bir teknoloji transferine neden olmakta ve böylece dış ticaret ekonomik büyümenin temeli haline gelmektedir. Bu bağlamda, çalışmada ticari açıklığın teknolojik ilerleme kanalıyla ekonomik büyümeyi etkilediği varsayımı benimsenerek, modele ticari açıklık değişkeni eklenmiştir. Rodriguez ve Rodrik (2001) açıklık ölçüsünde eksikliklerin olması ve ekonometrik modellerin yanlış kurulmuş olması nedeniyle, ticari açıklık ve ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen çalışmalarda ulaşılan sonuçların güvenilir olmadığını iddia etmiştir. Bazı çalışmalarda ticari açıklığı ölçmek için ihracat (veya ihracatın GSYİH'ya oranı) kullanılmaktadır. Ticari açıklığın bir ölçüsü olarak ihracatı kullanmanın yol açtığı sorunlardan birisi ihracat ve GSYİH arasında otokorelasyon olmasıdır (Das & Paul, 2011, s. 2220). Sinha ve Sinha (1996), Bahmani-Oskooee ve Niroomand (1999) ile Yanikkaya (2003) çalışmalarında bu sorunun üstesinden gelebilmek için, açıklık ölçüsü olarak toplam ticaret hacmi ya da ticaretin GSYİH'ya oranını kullanmışlardır. Çalışmamızda da aynı sorunla karşılaşılmasını açısından literatürü takiben ticari açıklık, mal ve hizmet ihracat ve ithalatının toplamının GSYİH içerisindeki payı olarak ölçülmüştür.

İyi işleyen bir finansal sistem; fiziksel sermaye birikimini teşvik etme, ekonomik etkinliği iyileştirme ve dolayısıyla uzun vadeli büyümeyi teşvik etme potansiyeline sahiptir. Bunun nedeni, etkin bir finansal sistemin sermayeyi en verimli şekilde tahsis etmesidir (Levine, Loayza, & Beck, 2000; Levine, 2003). Levine (1997)'e göre finansal sistemler mal ve hizmet ticaretinin kolaylaştırılmasını, yatırımcıların riski çeşitlendirerek riskten korunmasını, sermaye birikimi ve teknolojik yeniliklere neden olarak ekonomik büyüme oranının artmasını sağlamaktadır (Levine, 1997). King ve Levine (1993b)'e göre ise finansal sistemlerin gelişmesi, daha yüksek karlar sağlayacak girişimciler ve yüksek teknoloji projeler için finansman maliyetlerinin azalmasına neden olarak ekonomik büyümenin itici gücü olacaktır. Bu bağlamda, çalışmada finansal gelişmenin teknolojik ilerleme kanalıyla ekonomik büyümeyi etkilediği varsayımı benimsenerek, modele finansal gelişmeyi temsil etmek üzere Svirydenka (2016) tarafından

Üst-Orta Gelirli Ülkeler: Cezayir, Arjantin, Belize, Botswana, Brezilya, Bulgaristan, Kolombiya, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, Gabon, Guetemala, İran, Ürdün, Malezya, Mauritius, Meksika, Namibya, Paraguay, Peru, Romanya, Rusya Federasyonu, Güney Afrika, Sri Lanka, Tayland, Türkiye.

Düşük Gelirli Ülkeler (düşük gelir grubu; düşük gelir ve düşük-orta gelir düzeylerini içermektedir): Bangladeş, Benin, Bolivya, Burkina Faso, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Mısır, El Salvador, Haiti, Honduras, Hindistan, Kenya, Madagaskar, Mali, Moritanya, Fas, Nikaragua, Nijerya, Pakistan, Filipinler, Ruanda, Senegal, Sudan, Tanzanya, Togo, Uganda.

geliştirilen finansal gelişme endeksi eklenmiştir. Finansal gelişmeyi temsil eden bu endeks, ülkelerin finansal sistemlerini değerlendiren iki temel alt endeksin (finansal piyasalar ve finansal kurumlar) ağırlıklı ortalamasını yansıtmaktadır². Bu endeksi kullanmanın arkasındaki temel gerekçe, bu endeksin finansal piyasa ve finansal kurumların derinlik, erişim ve etkinlik olmak üzere tüm boyutlarını içermesidir. Finansal piyasa ve finansal kurumların alt boyutlarından herhangi birinin ihmal edilmesi, finans ve ekonomik büyüme ilişkisinin kısıtlı bir şekilde anlaşılmasına neden olmaktadır. Çünkü finansal piyasalar ve finansal kurumlar tüm boyutlarıyla bir bütün olarak finansal hizmetlerin sunumunu kolaylaştırmaktadır (Svirydenka, 2016, s. 4).

Barro (2001)'ya göre bir ülkede beşeri sermayenin yüksek düzeyde olması, beşeri sermaye/fiziksel sermayeye oranının da daha yüksek olduğunu göstermektedir. Yüksek beşeri sermaye/fiziksel sermaye oranına sahip bir ülkede mevcut bilgi birikiminin daha yüksek olması, bu ülkelerde gelişmiş teknoloji üretiminin diğer ülkelere nispeten daha kolay olacağı anlamına gelmektedir. Bu nedenle beşeri sermaye/fiziksel sermaye oranının yüksek olduğu ülkelerin katma değeri yüksek olan üstün teknolojili ürünlerin üretimindeki bu avantajları, daha hızlı bir ekonomik büyümeyi teşvik edebilmektedir. Ayrıca beşeri sermaye/fiziksel sermaye oranının yüksek olduğu bir ülkede fiziksel sermaye miktarının artması durumunda da bu oranın düşük olduğu diğer ülkelere kıyasla ekonomik büyüme hızı çok daha yüksek olabilmektedir (Barro R. , 2001, s. 14). Bu bağlamda, çalışmada beşeri sermayenin teknolojik ilerleme kanalıyla büyüme üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu varsayımı benimsenerek modele Feenstra, Inklaar ve Timmer (2015) tarafından ortalama okullaşma yılına ve eğitimin getiri oranı olduğu varsayımlarına dayanılarak geliştirilen, geniş kapsamlı beşeri sermaye endeksi eklenmiştir.

Eşitlik (1)'deki Teknolojik gelişme modele eklenen değişkenlerle içsel olarak yeniden tanımlandığında, yeni A terimi aşağıdaki gibidir:

$$A_{ti} = \emptyset TL_{ti}^{\gamma} FD_{ti}^{\theta} HC_{ti}^{\lambda} (2)$$

Eşitlik (2)'de \emptyset zamanla değişmeyen ülkeye özgü sabiti; TL , ticari açıklığı; FD , finansal gelişmeye HC beşeri sermayeyi göstermek üzere, eşitlik (2) eşitlik (1) içerisine yerleştirildiğinde yeni üretim fonksiyonu aşağıdaki gibidir:

$$Q_{ti} = \emptyset TL_{ti}^{\gamma} FD_{ti}^{\theta} HC_{ti}^{\lambda} K_{ti}^{\beta} L_{ti}^{1-\beta} (3)$$

Eşitlik (3)'te tüm değişkenlerin doğal logaritmaları alındığında aşağıdaki eşitliğe ulaşılmıştır:

$$\ln Q_{ti} = a_1 + a_2 TL_{ti} + a_3 \ln FD_{ti} + a_4 \ln HC_{ti} + a_5 \ln K_{ti} + a_6 \ln L_{ti} + u_t (4)$$

Eşitlik (4)'de $\ln Q_{reel}$ GSYİH'nin logaritmasını, $\ln TL$ ticari açıklığın logaritmasını, $\ln FD$ finansal gelişmenin logaritmasını, $\ln HC$ beşeri sermaye endeksinin logaritmasını, $\ln K$ brüt sermaye birikimi ile temsil edilen sermaye stokunun doğal logaritmasını, $\ln L$ iş gücünün logaritmasını, a_1 sabiti, i , ülkeyi, t zamanı ve u hata terimini göstermektedir. a_2, \dots, a_6 ile gösterilen parametreler ise bağımsız değişkenlere ait katsayıları temsil etmektedir. İşgücü değişkeni belirli bir dönemde mal ve hizmet üretimi için işgücü sağlayan 15 yaş ve üzerindeki nüfusu temsil etmekte olup, şu anda çalışan ve işsiz olan ancak iş arayanların yanı sıra ilk kez iş arayanları da içermektedir. Diğer veriler ise yıllık olarak (2010 sabit fiyatlarıyla Amerikan Doları cinsinden) hesaplanan reel değerlerleri ile kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan tüm değişkenlerin doğal logaritması alınmıştır. Değişkenlerin ve veri kaynaklarının özeti Tablo 1'de verilmiştir.

² Bu endeksler; (i) Finansal kurumlara erişimi, bu kurumların verimliliğini (faiz marjı, yaygınlık ve aktif getirisini) ve bu kurumların derinliğini (krediler, emeklilik fonları ve yatırım fonu varlıkları) ölçen finansal kurumlar endeksi (FI), (ii) Finansal piyasaların derinliğini (borsa sermaye miktarı, hisse senedi ticareti ve borçlanma senetleri), sermaye piyasalarına erişimini (sermaye miktarı ve borç verenler) ve finansal piyasaların verimliliğini (devir hızı) ölçen finansal piyasalar endeksi (FM) ve (iii) Temel bileşenler analizi kullanılarak elde edilen ağırlıklarla, FI ve FM endekslerinin ağırlıklı ortalamalarından oluşan genel finansal gelişme endeksidir (FD). Ayrıntılar için, bkz. Svirydenka (2016).

Tablo 1. Değişken Tanımları ve Veri Kaynakları

Değişken	Tanım	Kaynak
Q	Reel GSYİH	(WDI)
TL	Ticari Açıklık	(WDI)
FD	Finansal Gelişme Endeksi	(IMF)
HC	Beşeri Sermaye Endeksi	(PWT)
K	Brüt Sermaye Birikimi	(WDI)
L	Toplam İş Gücü	(WDI)

Not: GSYİH: Gayri safi yurt içi hasıla, WDI: Dünya Bankası'nın Dünya Kalkınma Göstergeleri Veritabanı ve PWT 9.1; Penn Dünya Masası Sürüm 9.1 (Penn World TableVersion 9.1).

2.2.Yöntem Ve Bulgular

Ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki üç adımda analiz edilmiştir. İlk olarak panel birim kök testlerinden yararlanılarak, analizde kullanılan serilerin durağan olup olmadıkları araştırılmıştır. Panel veri serilerinin durağan olmaması durumunda sahte regresyon sorunu ortaya çıkabilmektedir (Kar & Kar, 2019, s. 34). İkinci aşamada, değişkenler arasında uzun dönemli eş bütünleşme ilişkisini incelemek amacıyla panel ARDL (Autoregressive Distributed Lag) yöntemi kullanılmış ve son olarak PMG (Pooled Mean Group) tahmincisi ile parametre tahminleri yapılmıştır.

2.2.1. Birim Kök Testleri

Model tahminine geçmeden önce serilerin durağanlığı Levin, Lin ve Chu (2002) ile Maddala ve Wu (1999)'nun Fisher tipi ADF birim kök testi olmak üzere iki yaygın panel birim kök testi kullanılarak incelenmiştir. Her iki test de durağan olmayan boş hipotezini incelemektedir. Maddala ve Wu (1999) birim kök testi için kullanılan formülasyon aşağıdaki gibidir (Gries & Redlin, 2012, s. 6):

$$\Delta y_{i,t} = a_{i,t} + \beta_i y_{i,t-1} + \varepsilon_{it}$$

Boş hipotez, paneldeki her yatay kesit serisinin bir birim köke sahip olduğu ve alternatif hipotez ise paneldeki en az bir yatay kesitin durağan olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, formülasyon, β_i 'nin yatay kesitlerde farklı olmasına izin vermekte, böylece test de heterojenliğe izin vermektedir. Bu nedenle bu test genellikle heterojen panel setlerinde kullanılmaktadır. Fisher tipi birim kök testinin ana fikri paneldeki N yatay kesit birimlerinin her birine uygulanan ADF (Augmented Dickey Fuller) birim kök testlerinin p-değerlerini birleştirmektir. Fisher tipi birim kök testinin temeli, bireysel birim kök testlerin anlamlılık düzeylerini birleştirmeye dayanmaktadır.

Levin, Lin ve Chu (LLC) (2002) birim kök testinde ise, otoregresif parametrenin tüm yatay kesit birimlerinin homojen olduğunu varsayan H1 alternatif hipotezi için serilerin durağanlıkları test edilmektedir. LLC testinde tüm yatay kesit birimlerinin otoregresif (AR) katsayılarının dinamiklerinde homojen olduğu varsayılırken, muhtemel bir zaman etkisi ve bireysel etkilerin bulunmasına da izin verilmektedir. ADF testine dayanan LLC birim kök testinde, her bir yatay kesit biriminin aynı AR(1) katsayısını paylaştığı varsayılmakta, fakat bireysel etkilere, zaman etkisine ve muhtemel bir zaman trendine izin verilmektedir. LLC testihavuzlanmış Dickey-Fuller testi olarak da bilinir. Yalnızca sabitte heterojenliğe izin veren LLC testi için kullanılan formülasyon aşağıdaki gibidir:

$$\Delta y_{i,t} = a_{i,t} + \beta_i y_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{k_i} a_j \Delta y_{i,t-j} + \varepsilon_{it}$$

Her iki birim kök testinde de boş hipotez ve alternatif hipotez aşağıdaki gibidir:

$$H_0: \beta_i = 0$$

$$H_1: \beta_i < 0$$

Tablo 2'de değişkenler için seviyede ve birinci farklardaki birim kök test sonuçları verilmiştir. Sonuçlar her iki testin de değişkenlerin durağanlıkları için karma sonuçlar ürettiğini, ancak her iki testte de

değişkenlerin en çok birinci farkı alındığında trend içerip içermediğine bakılmaksızın durağanlaştıklarını göstermektedir.

Tablo 2. Birim Kök Test Sonuçları

Düşük Gelir Grubu								
Değişken	Maddala ve Wu (1999)				Levin, Lin ve Chu (2002)			
	I(0)		I(1)		I(0)		I(1)	
	C	C&T	C	C&T	C	C&T	C	C&T
<i>Q</i>	11.37 (1.00)	78.79* (0.00)	525.85* (0.00)	-	3.54 (0.99)	-1.79** (0.04)	-22.43* (0.00)	-
<i>TL</i>	79.61* (0.00)	84.18* (0.00)	-	-	-3.77* (0.00)	-1.42* (0.07)	-	-
<i>FD</i>	57.91 (0.21)	95.02* (0.00)	404.57* (0.00)	-	-2.07* (0.01)	-2.66* (0.00)	-	-
<i>HC</i>	50.44 (0.46)	89.91* (0.00)	63.66*** (0.09)	-	-1.07 (0.14)	-6.00* (0.00)	-3.88* (0.00)	-
<i>K</i>	23.61 (0.99)	103.02* (0.00)	387.84* (0.00)	-	1.09 (0.86)	-2.50* (0.00)	-17.89* (0.00)	-
<i>L</i>	20.78 (0.99)	71.89** (0.02)	103.14* (0.00)	-	-1.83* (0.03)	-7.37* (0.00)	-	-

Orta Gelir Grubu								
Değişken	Maddala ve Wu (1999)				Levin, Lin ve Chu (2002)			
	I(0)		I(1)		I(0)		I(1)	
	C	C&T	C	C&T	C	C&T	C	C&T
<i>Q</i>	23.36 (0.99)	72.09* (0.03)	267.92* (0.00)	-	-2.28* (0.01)	-0.38 (0.35)	-	-14.05* (0.00)
<i>TL</i>	64.60 (0.11)	87.93* (0.00)	378.29* (0.00)	-	-1.75** (0.04)	-1.60** (0.05)	-	-
<i>FD</i>	58.45 (0.25)	115.97* (0.00)	381.27* (0.00)	-	-7.48* (0.00)	-16.77* (1.00)	-	-
<i>HC</i>	38.75 (0.91)	61.82 (0.17)	80.84* (0.00)	105.88* (0.00)	-4.44* (0.00)	-6.05* (0.00)	-	-
<i>K</i>	26.54 (0.99)	92.97* (0.00)	400.75* (0.00)	-	-0.35 (0.36)	-0.78 (0.22)	-17.86* (0.00)	-14.04 (0.00)
<i>L</i>	62.05 (0.16)	58.13 (0.25)	269.68* (0.00)	229.70* (0.00)	-5.10* (0.00)	-0.44 (0.33)	-	-9.83* (0.00)

Yüksek Gelir Grubu								
Değişken	Maddala ve Wu (1999)				Levin, Lin ve Chu (2002)			
	I(0)		I(1)		I(0)		I(1)	
	C	C&T	C	C&T	C	C&T	C	C&T
<i>Q</i>	67.04 (0.58)	54.08 (0.92)	338.14* (0.00)	252.76* (0.00)	-5.91* (0.01)	-0.78 (0.22)	-	-11.48* (0.00)
<i>TL</i>	60.29 (0.78)	107.59* (0.00)	484.61 (0.00)	-	-2.05** (0.02)	-1.65** (0.04)	-	-
<i>FD</i>	119.60* (0.00)	310.49* (0.00)	-	-	-5.82* (0.00)	-12.59* (0.00)	-	-
<i>HC</i>	54.72 (0.91)	81.71 (0.16)	4026.71* (0.00)	297.55* (0.00)	-1.79** (0.03)	-4.22* (0.00)	-	-
<i>K</i>	60.69 (0.77)	107.15* (0.00)	436.56* (0.00)	-	-2.40* (0.00)	-0.99 (0.16)	-	-12.32* (0.00)
<i>L</i>	84.77 (0.11)	84.56 (0.11)	294.00* (0.00)	242.88* (0.00)	-6.15* (0.00)	-2.04* (0.02)	-	-

Karma Gelir Grubu

Değişken	Maddala ve Wu (1999)				Levin, Lin ve Chu (2002)			
	I(0)		I(1)		I(0)		I(1)	
	C	C&T	C	C&T	C	C&T	C	C&T
<i>Q</i>	101.77 (1.00)	204.459* (0.05)	1131.91* (0.00)	-	-1.57** (0.05)	-1.38*** (0.08)	-	-
<i>TL</i>	204.50* (0.4)	279.68* (0.00)	-	-	-4.07* (0.00)	-2.70* (0.00)	-	-
<i>FD</i>	235.96 (0.00)	521.48 (0.00)	-	-	-4.70* (0.00)	-10.08* (0.00)	-	-
<i>HC</i>	141.81 (0.95)	203.63* (0.05)	205.87** (0.04)	-	-2.37* (0.01)	-8.91* (0.00)	-	-
<i>K</i>	110.85 (0.99)	303.34* (0.00)	1225.14* (0.00)	-	0.02 (0.50)	-2.67* (0.00)	-29.55* (0.00)	-
<i>L</i>	167.61 (0.58)	24.59 (0.01)	666.82* (0.00)	-	-3.41* (0.00)	-0.60 (0.27)	-	-10.37* (0.00)

Not: *, **, *** sırasıyla 1%, 5% ve 10% anlamlılık düzeylerini göstermektedir. C sabitli, C&T sabit ve trendli modeli göstermektedir. Testlerde maksimum gecikme uzunluğu Akaike (AIK) bilgi kriterine göre belirlenmiştir. LLC testi için Bartlett çekirdeği ile Newey-West bant genişliği kullanılmıştır. Parantez içindeki değerler olasılık değerlerini göstermektedir. Maddala ve Wu(1999) testinde Ki-Kare değeri için olasılıklar asimptotik bir Ki-kare dağılımı kullanılarak hesaplanırken, Levin, Lin ve Chu(2002) testi için olasılıklar asimptotik normal dağılımı hesaplanmaktadır.

2.2.2. Ampirik Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye’de 1990-2017 döneminde ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri inceleyen model (Eşitlik 4) için eş bütünleşme ilişkisi panel ARDL ile incelenerek, PMG ile uzun ve kısa dönem katsayı tahminininde bulunulmuştur.

Panel ARDL testi, Pesaran, Shin ve Smith (1997) ile Pesaran, Shin ve Smith (1999)’in tek denklemlilerde eş bütünleşme analizi için önerdikleri modeldir. ARDL eş bütünleşme yaklaşımı, uzun vadeli bir ilişkiyi tahmin etmek için iki adımdan oluşmaktadır. İlk adım, değişkenler arasında uzun dönemli bir eş bütünleşme ilişkisinin varlığını araştırmaktır. Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki bulunması durumunda ikinci adıma geçilerek uzun dönemli katsayılar ARDL modellerinin sonuçlarına göre PMG tahmincisi ile tahmin edilmektedir (Bildirici, 2014, s. 721). Bu modelin avantajları; durağanlığa, eş bütünleşmeye, kırılmalara ve seri korelasyona dayanıklı olması ve gözlemlenemeyen ortak faktörleri hesaba katmasıdır. Bu tahmin yöntemi, yatay kesit gecikmelerinin modele dâhil edilmesi nedeniyle diğer tahmincilerle göre daha tutarlı sonuçlar üretmektedir.

Ampirik analizlerde temel odak noktası, değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkiler olmasına rağmen uzun ve kısa dönem etkilerinin birbirlerinden ayrılması da önem taşımaktadır. Bu nedenle çalışmada eğitim katsayılarının yatay kesit birimleri için farklı olduğu, durağan olmama durumunu da dikkate alan dinamik panelleri tahmin etmek için önerilen dinamik heterojen panel veri modellerinden biri olan havuzlanmış ortalama grup tahmincisi (PMG) yararlanılmıştır. PMG tahmincisi, N tane farklı regresyon tahmin ederek veya her bir ülke için oluşturulan otoregresif dağıtılmış gecikmeli modellerinin uzun dönem parametrelerinin ortalamalarını kullanarak uzun dönem parametresi elde eden ortalama grup tahmincisi (MG) farklı olarak, havuzlanmış katsayı ortalamalarının bileşimini kullanmaktadır. PMG tahmincisinde, tüm yatay kesitler için ortak bir eş bütünleşme denklemi tahmin edilmekte, kısa dönem parametreleri ve hata varyanslarının gruplar arasında değişmesine izin verilirken, uzun dönem parametrelerinin gruplar arasında farklılaşmasına izin verilmemektedir. PMG ve MG tahmincileri arasındaki seçim, Hausman testi ile yapılmaktadır. Bu test uzun dönem katsayılarının homojen olup olmadığını sınımlanmaktadır. H0 hipotezi, “uzun dönem katsayıları homojendir” önermesini ve H1 hipotezi, “uzun dönem katsayıları homojen değildir” önermesini sınımlanmaktadır. H0 hipotezi reddedilememesi,

katsayıların yatay kesitten yatay kesite değişmediğini ve PMG tahmincisinin uygun olduğunu göstermektedir. Tablo 3'deki Hausman test istatistiği hiçbir ülke grubunda istatistiksel olarak anlamlı olmadığı için, oluşturulan tüm modellerde H0 reddedilememiş ve MG'den daha etkin bir tahminci olan PMG tahmincisinin uygun olduğuna karar verilmiştir.

Bağımlı değişken için p gecikme ve bağımsız değişkenler için ortak q gecikmenin olduğu ARDL (p,q,q,...,q) modeli denklemi aşağıdaki gibidir:

$$Q_{it} = \sum_{j=1}^p \gamma_{ij} Q_{i,t-j} + \sum_{i=0}^q \delta'_{ij} X_{i,t-j} + u_i + \varepsilon_{i,t} \quad (5)$$

Eşitlik (5)'te $i=1,2,\dots,N$ grup sayısını; $t=1,2,\dots,T$ omak üzere zamanı; $X_{i,t}$ i ülkesi için açıklayıcı değişkenler vektörünü, δ_{ij} tahmin edilecek katsayılar vektörünü; γ_{ij} gecikmeli bağımlı değişkenlerin katsayıları; u_i sabit etkileri; p ve q optimal gecikme uzunluğunu; $\varepsilon_{i,t}$ ise hata terimini temsil etmektedir. Denklem, değişkenlerin kısa dönem dinamiklerinin uzun vadeli ilişkiden sapma tarafından etkilendiği kısıtsız hata düzeltme modeli (ECM) biçiminde aşağıdaki gibi yeniden yazılabilir:

$$\Delta \ln Q_{i,t} = \phi_i (Q_{i,t-1} + \beta'_i X_{i,t}) + \sum_{j=1}^{p-1} \gamma_{ij}^* \Delta Q_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{q-1} \delta_{ij}^* \Delta X_{i,t-j} + u_t \quad (6)$$

Eşitlik (6)'da, ϕ_i gruba özgü, uzun döneme doğru ayarlanma hızını ölçen katsayıdır. Bu sayının sıfırdan farklı ve negatif olması, bağımlı değişken ve açıklayıcı değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığını göstermektedir. β'_i uzun dönem ilişkileri gösteren vektördür. $(Q_{i,t-1} + \beta'_i X_{i,t})$ hata düzeltme terimi ve γ_{ij}^* ile δ_{ij}^* kısa dönemdeki dinamik katsayıları temsil etmektedir (Kar & Kar, 2019, s. 38-39).

ARDL yöntemi gecikme uzunluğunun (p ve q) seçimine duyarlıdır (Shazbaz, 2012). Bu nedenle analize geçmeden önce optimal gecikme uzunluğu AIK, SC ve HQ bilgi kriterleri kullanılarak seçilmiştir. Ardından Eşitlik (6)'daki hata düzeltme modeli farklı gelir grupları için tahmin edilmiş ve tahmin sonuçları Tablo 3'de verilmiştir. Tüm gelir grupları için, bir şoktan sonra ayarlama hızını ölçen kısa dönem hata düzeltme terimleri (EC), reel gelir ile açıklayıcı değişkenler arasında eş bütünlüşme ilişkisini kanıtlayacak şekilde negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Hata düzeltme teriminin negatif ve istatistikî olarak anlamlı olması, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Bununla birlikte negatif bir hata düzeltme terimi, ekonomik şoklardan dolayı uzun dönem dengesinde meydana gelen bir sapmanın ardından tekrar uzun dönem dengesinin yakalanacağını da göstermektedir. Düşük gelirli ülkeler için -0.05 olan hata düzeltme terimi, bu gelir grubundaki ülkelerde yaşanacak ekonomik şokların yarattığı uzun dönem denge durumundan sapmaların %5'inin sonraki dönemde düzeleceğini ve uzun dönem denge durumuna doğru hareket edeceğini ifade etmektedir. Aynı şekilde, bu oran orta gelir grubu için %11 iken, yüksek gelir grubu için ise %22'dir. Son olarak karma gelir grubunda ise, ülkelerde meydana gelen ekonomik şokların yarattığı uzun dönem denge durumundaki sapmaların %25'inin sonraki dönemde düzelerek, uzun dönem dengesine yöneleceğini göstermektedir.

Tablo 3. Panel ARDL/PMG Uzun ve Kısa Dönem Tahmin Sonuçları

Uzun Dönem Tahmin Sonuçları				
Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken: $\ln Q$			
	Düşük Gelir Grubu (1,1,1,1,1,1)	Orta Gelir Grubu (1,1,1,1,1,1)	Yüksek Gelir Grubu (1,1,1,1,1,1)	Karma Gelir Grubu (1,1,1,1,1,1)
$\ln TL$	0.14** (0.02)	0.24* (0.00)	0.15* (0.00)	0.21* (0.00)
$\ln FD$	-0.41* (0.00)	0.18* (0.00)	0.05** (0.03)	0.10* (0.00)
$\ln HC$	3.39* (0.00)	0.25** (0.05)	0.53* (0.00)	0.16*** (0.07)

$\ln K$	0.34* (0.00)	0.36* (0.00)	0.56* (0.00)	0.53* (0.00)
$\ln L$	0.23 (0.29)	0.19* (0.00)	0.22* (0.00)	0.25* (0.00)

Kısa Dönem Tahmin Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken: $\Delta \ln Q$			
	Düşük Gelir Grubu	Orta Gelir Grubu	Yüksek Gelir Grubu	Karma Gelir Grubu
C	0.52* (0.00)	1.40* (0.00)	0.77* (0.00)	0.74*** (0.07)
$\Delta \ln TL$	-0.02 (0.19)	-0.01 (0.82)	0.05* (0.00)	0.01* (0.08)
$\Delta \ln FD$	0.01 (0.61)	0.01 (0.85)	-0.01 (0.76)	-0.01 (0.77)
$\Delta \ln HC$	-0.55 (0.060)	-0.82 (0.22)	0.33 (0.68)	0.07 (0.88)
$\ln K$	0.08* (0.00)	0.12* (0.00)	0.13* (0.00)	0.11* (0.00)
$\ln L$	-0.04 (0.88)	-0.18 (0.32)	0.22* (0.00)	0.01 (0.89)
EC	-0.05* (0.00)	-0.11* (0.00)	-0.10* (0.00)	-0.09* (0.00)
Hausman Test İstatistikleri	7.01 (0.22)	7.40 (0.19)	1.126 (0.95)	1.07 (0.95)

Not: *, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeylerinde anlamlılığı göstermektedir. Parantez içindeki değerler p değerleridir. Tahminler için uygun gecikme uzunluğunun seçiminde Schwarz bilgi kriterlerinden (SC) yararlanılmıştır.

Tablo 3’de uzun dönem katsayılar incelendiğinde, düşük gelirli ülkeler için iş gücü dışındaki tüm değişkenlerin; orta, yüksek ve karma gelir grubundaki ülkelerde ise tüm değişkenlerin uzun dönemde reel GSYİH üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin bulunduğu görülmektedir. Buna göre düşük gelirli ülkelerde ticari açıklıktaki %1’lik bir artış reel GSYİH’ı %0.14; orta gelir düzeyindeki ülkelerde %0.24 ve yüksek gelirli ülkelerde ise %0.15 arttırmaktadır. Çalışmada ticari açıklık için elde edilen bu bulgular beklentilerimizle tutarlı olmakla birlikte, gelişmekte olan ülkelerde dış ticaret ve büyüme arasında olumsuz bir ilişki olduğuna dair kanıtlar sunan Yanikkaya (2003)’nin çalışması, ticari açıklığın büyüme üzerindeki pozitif etkisinin genellikle gelişmiş ülkeler için geçerli olduğu sonucuna ulaşan Dowrick ve Golley (2004)’in çalışması ve dış ticaretin yüksek gelirli, düşük enflasyonlu ve tarım dışı ülkelerde ekonomik büyümeyi hızlandırdığı ancak zıt özellikteki ülkelerde ise olumsuz etkilediğine dair kanıtlar sunan Kim, Lin ve Suen (2012), Kim (2011) ile Kim ve Lin (2009)’in çalışmalarıyla çelişmektedir.

Finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelendiğinde, finansal gelişmede meydana gelen %1’lik bir artışın düşük gelirli ülkelerde reel GSYİH’ı %0.41 azalttığı, orta gelirli ülkelerde %0.18 ve yüksek gelirli ülkelerde %0.05 arttırdığı görülmektedir. Analizden elde edilen bu bulgular, finansal gelişmenin teknolojik ilerleme kanalıyla ekonomik büyümeyi etkilediği varsayımının benimsendiği çalışmamızda, orta ve yüksek gelirli ülkeler için beklentilerimizle tutarlı olmasına rağmen, düşük gelirli ülkeler için beklentilerimizin tersi yöndedir. Finansal gelişmenin düşük gelirli ülkelerde ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğine dair ulaşılan bu bulgu, finansal piyasaların krizlere yol açarak ekonomik büyümeye zarar verdiğini ileri süren Rodrik (1999) ile Aizenman (2004)’in ulaştıkları ampirik kanıtlarla tutarlıdır. Utkulu ve Kahyaoğlu (2005) ile Tornell, Westermann ve Martinez (2004)’in finansal dışa açıklığın dış borcu yüksek olan ülkelerde ekonomik krizlere yol açarak negatif büyümeye neden olabileceğini ileri sürdükleri çalışmaları, bu çalışmada düşük gelirli ülkeler için ulaşılan bulguların

temelinde yatan finans-büyüme ilişkisine ışık tutmaktadır. Nitekim Shan (2005)da çalışmasında finansal piyasaların büyük fon akışlarını karlı girişimlere tahsis etmekte başarısız olmasından dolayı, 1997'deki Asya ekonomik krizinin temel nedeninin ekonomik büyümenin itici gücü olarak görülen finansal gelişmeye dayandığını ileri sürmüştür.

Uzun dönemli katsayı tahminlerinden elde edilen diğer sonuçlar incelendiğinde, beşeri ve fiziki sermaye birikiminin, beklentilerimizle tutarlı olarak, uzun dönemde tüm gelir düzeyindeki ülkeler için reel GSYİH'yı pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Buna göre beşeri sermaye birikimindeki %1'lik bir artış düşük gelirli ülkelerde ekonomik büyümeyi %3.39 arttırırken, orta gelirli ülkelerde %0.25 ve yüksek gelirli ülkelerde %0.53 arttırmaktadır. Beşeri sermayenin uzun dönemde ekonomik büyümeyi arttırdığına ilişkin bu bulgular Barro (1991) ile Barro ve Lee (1993)'nin bulguları ile tutarlı olmakla birlikte, beşeri sermayenin kişi başı gelir üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşan Benhabib ve Spiegel (1994)'in bulguları ile çelişmektedir. Brüt sermaye birikiminin GSYİH üzerindeki etkisi ise tüm gelir grupları için pozitif olup, %1'lik bir brüt sermaye artışı için bu etkinin büyüklüğü; düşük gelirli ülkelerde %0.34, orta gelirli ülkelerde %0.36 ve yüksek gelirli ülkelerde %0.56'dır. Son olarak iş gücünün uzun dönemde ekonomik büyüme üzerindeki etkisini gösteren katsayılar incelendiğinde; iş gücündeki %1'lik bir artışın orta gelir grubunda reel GSYİH'yı %0.19 ve yüksek gelir grubunda %0.22 arttırdığı görülmektedir. Düşük gelir grubunda ise iş gücünün reel GSYİH üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

Değişkenlere ilişkin kısa dönemli katsayı tahminleri Tablo 3'ün alt panelinde verilmiştir. Kısa dönem katsayı tahminlerine ilişkin sonuçlar incelendiğinde, kısa dönemde düşük ve orta gelir grubu için reel GSYİH üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunan tek değişkenin brüt sermaye birikimi olduğu görülmektedir. Buna göre, kısa dönemde brüt sermaye birikimindeki %1'lik bir artış düşük gelirli ülkelerde reel GSYİH'yı %0.08 arttırırken, orta gelirli ülkelerde %0.12 arttırmaktadır. Yüksek gelirli ülkeler için kısa dönem katsayıları incelendiğinde ise; ticari açıklık, brüt sermaye birikimi ve iş gücündeki %1'lik artışların reel GSYİH'yı sırasıyla %0.05, %0.13 ve %0.22 arttırdığı görülmektedir. Finansal gelişme ve beşeri sermaye değişkenlerinin reel GSYİH üzerindeki kısa dönemli etkisi ise tüm gelir grupları için istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur.

Son olarak Eşitlik (5) ve (6)'daki modellerin farklı gelir düzeyine sahip tüm ülke gruplarını birlikte içeren panel veri seti için tahmin edilmesi ile elde edilen bulgular; uzun dönemde ticari açıklık, finansal gelişme, beşeri sermaye, brüt sermaye birikimi ve iş gücü değişkenleri ile ülkelerin reel GSYİH'ları arasında uzun dönemli ve pozitif bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Buna göre, uzun dönemde tüm değişkenler reel GSYİH üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip iken, kısa dönemde yalnızca ticari açıklık ve brüt sermaye birikiminin reel GSYİH üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmaktadır. Tüm ülkeler için üretilen modelden elde edilen bulgulara göre, uzun dönemde ticari açıklıktaki %1'lik bir artış reel GSYİH'yı %0.21 arttırmakta, finansal gelişmedeki %1'lik artış ise reel GSYİH'yı %0.10 arttırmaktadır. Beşeri sermaye, fiziksel sermaye birikimi ve iş gücündeki %1'lik artışın GSYİH üzerindeki pozitif etkisi ise sırasıyla %0.16, %0.53 ve %0.25'tir. Kısa dönemli katsayı tahminleri incelendiğinde ise ticari açıklıkta meydana gelen %1'lik bir artışın kısa dönemde reel GSYİH'yı %0.01 oranında arttırdığı, brüt sermaye birikiminde meydana gelen %1'lik bir artışın ise kısa dönemde reel GSYİH'yı %0.11 arttırdığı görülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada düşük, orta ve yüksek gelirli olmak üzere Dünya Bankasının gelir sınıflandırmasına göre sınıflandırılan 86 ülke için, 1990-2017 döneminde ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi incelenmiştir. Bu ilişkileri incelemek için Neo-klasik büyüme modelinde teknolojinin dışsal olduğu varsayımı terkedilerek, içsel büyüme teorisyenlerinin ileri sürdüğü teorik bağlantılarla teknolojinin içselleştirildiği genişletilmiş bir Cobb-Douglas üretim fonksiyonu oluşturulmuştur. Oluşturulan model düşük, orta ve yüksek gelirli ülkeler için ayrı ayrı tahmin edilmiştir. Ayrıca, gelir düzeyinin dikkate alınmaması durumunda ulaşılabilecek sonuçlar ile gelir farklılıkları dikkate alındığında ulaşılan sonuçların karşılaştırılabilirliği amacıyla çalışmada kullanılan model, karma gelir grubundan oluşan dördüncü bir panel veri seti için de tahmin edilmiştir. Modelleri tahmin etmek için PMG ve panel ARDL yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmadan elde edilen bulgular, hem gelir düzeyine göre hem gelir düzeyine bakılmaksızın, tüm ülkeler için ticari açıklığın uzun dönemde reel GSYİH'yi pozitif etkilediğini gösterirken; finansal gelişimin reel GSYİH üzerindeki etkisinin ülkelerin gelir düzeyine göre farklılaştığını göstermektedir. Buna göre, düşük ve orta gelirli ülkelerde finansal gelişme reel GSYİH'yi azaltırken, yüksek gelirli ülkelerde pozitif yönde etkilemektedir. Finansal gelişme ile ilgili olarak elde edilen bu bulgular, finansal gelişmenin reel GSYİH'yi uzun dönemde arttırdığını gösteren karma gelir grubu bulgularından da farklılaşmaktadır. Ülkeler gelir gruplarına göre sınıflandırıldığında ampirik bulgularda ortaya çıkan bu farklılıklar, finansal değişkenlerin ülke ekonomileri üzerindeki etkilerinin incelenmesinde, ülkeler ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını dikkate alan yeni çalışmalara ışık tutacaktır.

Çalışmada kullanılan diğer bağımsız değişkenlerin reel GSYİH üzerindeki etkileri incelendiğinde; beşeri sermaye ve brüt sermaye birikimi ile reel GSYİH arasındaki pozitif ilişkinin ülkelerin gelir düzeylerine göre farklılaşmadığı görülmektedir. Ancak beşeri sermayenin reel GSYİH üzerindeki etkisinin en büyük olduğu ülke grubunun düşük gelirli ülke grubu olduğu ve brüt sermaye birikiminin reel GSYİH üzerindeki etkisinin en büyük olduğu ülke grubunun ise yüksek gelirli ülke grubu olduğu görülmektedir. Son olarak, düşük gelirli ülkelerde iş gücü değişkeni ile uzun dönem reel GSYİH değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamazken, orta ve yüksek gelirli ülkelerde pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur.

Çalışmadan elde edilen bulgular, düşük gelirli ülkelerin eğitimi teşvik ve finanse ederek beşeri sermaye birikimlerini arttıracakları politikalar izlemeleri ve bu politikaları nitelikli iş gücüne istihdam yaratan politikalarla desteklemeleri durumunda, ekonomik büyüme hızlarının artacağına dair kanıtlar sunmaktadır. Orta ve yüksek gelirli ülkelerde ise daha hızlı bir ekonomik büyümenin birinci koşulu brüt sermaye birikimini arttıracak politikaların izlenmesidir. Ancak brüt sermaye birikiminin tek başına büyüme için yeterli olmayacağı, tüm gelir grupları için beşeri sermayenin de ekonomik büyümenin vazgeçilmez bir unsuru olduğu açıktır.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1-Yazarların katkı oranı eşittir.
- 2- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- 3- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur.
- 4- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Aizenman, J. (2004). Financial opening and development: evidence and policy controversies. *American Economic Review*, 94(2), 65-70.
- Ak, M. Z., & İnal, V. (2019). Yükselen piyasa ekonomilerinde ticari açıklık, finansal gelişme ve ekonomik büyüme: Bir panel nedensellik analizi. *Ekoist: Journal of Econometrics and Statistics*, 31, 1-16.
- Altınar, A., & Bozkurt, E. (2018). N11 ülkelerinde finansal gelişme ve ekonomik büyüme: Panel veri analizi. *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 2(2), 197-212.
- Araç, A., & Özcan, S. K. (2014). The causality between financial development and economic growth: The case of Turkey. *Journal of Economic Cooperation and Development*, 35(3), 171-198.
- Arestis, P., & Demetriades, P. (1997). Financial development and economic growth: Assessing the evidence. *The Economic Journal*, 107(442), 783-799.

- Aslan, Ö., & Küçükaksoy, İ. (2006). Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye ekonomisi üzerine ekonometrik bir uygulama. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, (4), 12-28.
- Awokuse, T. O. (2008). Trade openness and economic growth: Is growth export-led or import-led? *Applied Economics*, 40(2), 161-171.
- Bahmani-Oskooee, M., & Niroomand, F. (1999). Openness and economic growth: An empirical investigation. *Applied Economics Letters*, 6(9), 557-561.
- Barro, R. (2001). Human capital and growth. *American Economic Review*, 91(2), 12-17.
- Barro, R. J. (1991). Economic growth in a cross section of countries. *The Quarterly Journal of Economics*, 106(2), 407-443.
- Barro, R. J., & Lee, J.-W. (1993). International comparisons of educational attainment. *Journal of Monetary Economics*, 32(3), 363-394.
- Barutçu, E., & Arslan, Ü. (2016). Dışa açıklık ile finansal gelişme arasındaki ilişki: G20 ülkeleri örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 403-427.
- Benhabib, J., & Spiegel, M. M. (1994). The role of human capital in economic development: Evidence from aggregate cross-country data. *Journal of Monetary Economics*, 34(2), 143-173.
- Bildirici, M. E. (2014). Relationship between biomass energy and economic growth in transition countries: Panel ARDL approach. *Gcb Bioenergy*, 6(6), 717-726.
- Canbaloğlu, B., & Gürgün, G. (2019). Finansal sektör gelişimi, ticari açıklık ve ekonomik büyüme ilişkisi: Yükselen piyasa ve gelişmekte olan ekonomiler panel-VAR örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(1), 441-457.
- Chandrashekar, R., Sampath, T., & Chittedi, K. R. (2018). Financial development, trade openness and growth in India. *Theoretical and Applied Economics*, XXV(614), 113-124.
- Chang, R., Kaltani, L., & Loayza, N. (2009). Openness can be good for growth: The role of policy complementarities. *Journal of Development Economics*, 90(1), 33-49.
- Çeliköz, Y. S., Barutçu, E., & Afsal, M. Ş. (2017). Ticari dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye örneği. *Route Educational and Social Science Journal*, 4(7), 104-117.
- Çiftçi, C., & Aykaç, G. (2011). İçsel büyüme modelleri ve küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ekonomilerin konumları. *Sosyoekonomi*, 14(14), 160-180.
- Das, A., & Paul, B. (2011). Openness and growth in emerging Asian economies: Evidence from GMM estimations of a dynamic panel. *Economics Bulletin*, 31(3), 2219-2228.
- Demetriades, P. O., & Hussein, K. A. (1996). Does financial development cause economic growth? Time series evidence from 16 countries. *Journal of Development Economics*, 51(2), 387-411.
- Dollar, D. (1992). Outward-oriented developing economies really do grow more rapidly: Evidence from 95 LDCs. *Economic Development and Cultural Change*, 4(3), 523-544.
- Dollar, D., & Kraay, A. (2004). Trade, growth, and poverty. *The Economic Journal*, 114(493), 22-49.
- Dowrick, S., & Golley, J. (2004). Trade openness and growth: Who benefits? *Oxford Review of Economic Policy*, 20(1), 38-56.
- Dritsaki, C., & Stamatou, P. (2018). Cobb-douglas production function: The case of Poland's economy. *Proceedings of the 2018 International Conference on Applied Economics (ICOAE)* (s. 465-483). Warsaw, Poland: Springer.
- Edwards, S. (1998). Openness, productivity and growth: What do we really know? *Economic Journal*, 108(447), 383-398.

- Edwards, S. (1992). Trade orientation, distortions, and growth in developing countries. *Journal of Development Economics*, 39(1), 31-57.
- Edwards, S., & Van Wijnbergen, S. (1986). The welfare effects of trade and capital market liberalization. *International Economic Review*, 27, 141-148.
- Estrada, G., Park, D., & Ramayandi, A. (2015). Financial development, financial openness, and economic growth. *ADB Economics Working Paper Series No:442*.
- Feenstra, R. C., Inklaar, R., & Timmer, M. P. (2015). The next generation of the penn world table. *American Economic Review*, 105(10), 3150-3182.
- Frankel, J., & Romer, D. (1999). Does trade cause growth? *American Economic Review*, 89(3), 379-399.
- Gökdeniz, İ., Erdoğan, M., & Kalyüncü, K. (2003). Finansal piyasaların ekonomik büyümeye etkisi ve Türkiye örneği (1989-2002). *GÜ Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 101-117.
- Gries, T., & Redlin, M. (2012). Trade openness and economic growth: A panel causality analysis. *Center For International Economics Working Paper Series, No. 52*.
- Gries, T., Kraft, M., & Meierrieks, D. (2009). Linkages between financial deepening, trade openness, and economic development: Causality evidence from sub-saharan Africa. *World Development*, 37(12), 1849-1860.
- Grossman, G. M., & Helpman, E. (1991a). *Innovation and economic growth in the global economy* (Seven Printing b.). Cambridge: The MIT Press.
- Grossman, G. M., & Helpman, E. (1991b). Trade, knowledge spillovers and growth. *European Economic Review*, 35(2-3), 517-526.
- Halıcıoğlu, F. (2007). The financial development and economic growth nexus for Turkey. *Munich Personal RePEc Archive 3566*.
- Han, E., & Ayşen Kaya, A. (2008). *Kalkınma ekonomisi teori ve politika* (6. Baskı). Ankara: Nobel.
- Harrison, A. (1996). Openness and growth: a time series, cross-country analysis for developing countries. *Journal of Development Economics*, 48(2), 419-447.
- Hüseyini, İ., & Çakmak, E. (2016). Türkiye'de ihracat ve ekonomik büyüme ilişkisi: Eşbütünlük ve nedensellik analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30(4), 831-844.
- IMF. (2020, Nisan 27). International Monetary Fund: 20 Nisan 2020 tarihinde https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2020/01/weodata/weorept.aspx?sy=1980&ey=2019&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=%2C&br=1&pr1.x=49&pr1.y=2&c=186&s=NGDP_RPCH%2CNGDPRPPPCPCH%2CPCPIPCH%2CPCPIEPCH%2CLUR&grp=0&a= adresinden erişildi.
- Işık, H. B., & Bilgin, O. (2016). Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi Türkiye örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(7), 1757-1765.
- Jamel, L., & Maktouf, S. (2017). The nexus between economic growth, financial development, trade openness, and CO2 emissions in European countries. *Cogent Economics & Finance*, 5(1341456), 1-25.
- Jenkins, H. P., & Katırcıoğlu, S. T. (2010). The bounds test approach for cointegration and causality between financial development, international trade and economic growth: The case of Cyprus. *Applied Economics*, 42(13), 1699-1707.
- Kandır, S. Y., İskenderoğlu, Ö., & Önal, Y. B. (2007). Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin araştırılması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 311-326.
- Kar, B. B., & Kar, M. (2019). Finansal gelişme ve gelir eşitsizliği: BRICS ekonomileri için dinamik heterojen bir yaklaşım. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 27-46.

- Kar, M., & Pentecost, E. J. (2000). Financial development and economic growth in Turkey: Further evidence on the causality issue. *Loughborough University Economic Research Paper*, No: 00/27.
- Kar, M., Nazlıoğlu, Ş., & Ağır, H. (2014). Trade openness, financial development and economic growth in Turkey: Linear and nonlinear causality analysis. *Journal of BRSA Bankin&Financial Markets*, 8(1), 63-86.
- Keho, Y. (2017). The impact of trade openness on economic growth: The case of Cote d'Ivoire. *Cogent Economics & Finance*, 5(1), 1-14.
- Kim, D.-H. (2011). Trade, growth and income. *The Journal of International Trade & Economic Development*, 20(5), 677-709.
- Kim, D.-H., & Lin, S.-C. (2009). Trade and growth at different stages of economic development. *Journal of Development Studies*, 45(8), 1211-1224.
- Kim, D.-H., Lin, S.-C., & Suen, Y.-B. (2012). The simultaneous evolution of economic growth, financial development and trade openness. *The Journal of International Trade & Economic Development*, 21(4), 513-537.
- King, R. G., & Levine, R. (1993a). Finance and growth: Schumpeter might be right? *Quarterly Journal of Economics*, 108(3), 717-737.
- King, R. L., & Levine, R. (1993b). Finance, entrepreneurship and growth: Theory and evidence. *Journal of Monetary Economics*, 32, 513-542.
- Kıran, B., & Güriş, B. (2011). Türkiye'de ticari ve finansal açıklığın büyümeye etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 69-80.
- Levin, A., Lin, C.-F., & Chu, C.-S. J. (2002). Unit root test in panel data: Asymptotic and finite sample properties. *Journal of Econometrics*, 108(1), 1-24.
- Levine, R. (1997). Financial development and economic growth: Views and agenda. *Journal of Economic Literature*, 35(2), 688-726.
- Levine, R. (2003). More on finance and growth: More finance more growth? *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 85, 31-46.
- Levine, R., & Renelt, D. (1992). A sensitivity analysis of cross-country growth regressions. *The American Economic Review*, 82(4), 942-963.
- Levine, R., Loayza, N., & Beck, T. (2000). Financial intermediation and growth: Casualty and causes. *Journal of Monetary Economics*, 46(1), 1-24.
- Lucas, R. E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3-42.
- Maddala, G. S., & Wu, S. (1999). A comparative study of unit root tests with panel data and a new simple test. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61(S1), 631-652.
- Mankiw, N. G., Romer, D., & Weil, D. N. (1992). A contribution to the empirics of economic growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 107(2), 407-437.
- McKinnon, R. I. (1973). Money and capital in economic development. *The Brookings Institution*.
- Menyah, K., Nazlıoğlu, Ş., & Wolde-Rufael, Y. (2014). Financial development, trade openness and economic growth in African countries: New insights from a panel causality approach. *Economic Modelling*, 37, 386-394.
- Murthy, D. S., Patra, S. K., & Samantaraya, A. (2014). Trade Openness, Financial Development Index and Economic Growth: Evidence from India (1971-2012). *Journal of Financial Economic Policy*, 6(4), 362-375.
- Nazlıoğlu, Ş., Ege, İ., & Bayrakdaroğlu, A. (2009). Financial development and economic growth: cointegration and causality analysis for Turkey. *Banking and Finance Letters*, 1(2), 59-66.

- Omisakin, O., Adeniyi, O., & Omojolaibi, A. (2009). Foreign direct investment, trade openness and growth in Nigeria. *Journal of Economic Theory*, 3(2), 13-18.
- Onur, S. (2005). Finansal liberalizasyon ve GSMH büyümesi arasındaki ilişki. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 127-152.
- Özcan, B., & Arı, A. (2011). Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ampirik bir analizi: Türkiye örneği. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 121-142.
- Parasız, İ. (2005). *Kalkınma Ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Patrick, H. (1966). Financial development and economic growth in underdeveloped countries. *Economic Development and Cultural Change*, 14(2), 174-189.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. P. (1997). Pooled estimation of long-run relationships in dynamic heterogeneous panels. *University of Cambridge, Department of Applied Economics*.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. P. (1999). Pooled mean group estimation of dynamic heterogeneous panels. *Journal of the American Statistical Association*, 94(446), 621-634.
- Polat, A., Shahbaz, M., Rehman, I. U., & Satti, S. L. (2015). Revisiting linkages between financial development, trade openness and economic growth in south Africa: Fresh evidence from combined cointegration test. *Quality and Quantity*, 49, 785-803.
- PWT. (2020, Mayıs 28). *Penn World Table - international comparisons of production, income and prices 9.1*. Penn World Table: 20 Nisan 2020 tarihinde <https://feb.pwt.webhosting.rug.nl/Dmn/AggregateXs/VariableCodeSelect> adresinden erişildi.
- Rani, R., & Kumar, N. (2018). Panel data analysis of financial development, trade openness, and economic growth: Evidence from BRICS countries. *Emerging Economy Studies*, 4(1), 1-18.
- Rigobon, R., & Rodrik, D. (2005). Rule of law, democracy, openness, and income: Estimating the interrelationships. *Economics of Transition*, 13(3), 533-564.
- Rodriguez, F., & Rodrik, D. (2001). Trade policy and economic growth: A skeptic's guide to the cross-national evidence. *NBER Macroeconomics Annual 2000*, 15, 261-325.
- Rodrik, D. (1999). Where did all the growth go? External shocks, social conflict, and growth collapses. *Journal of Economic Growth*, 4(4), 385-412.
- Romer, P. (1990). Endogenous technological change. *Journal of Political Economy*, 98(5), 71-102.
- Romer, P. (1986). Increasing returns and long run growth. *Journal of Political Economy*, 94(5), 1002-1037.
- Romer, P. (1994). New goods, old theory and the welfare costs of trade restrictions. *Journal of Development Economics*, 43(1), 5-38.
- Sachs, J., & Warner, A. (1995). Economic reform and the process of global integration. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1995(1), 1-118.
- Saçık, S. Y. (2009). Büyümenin bir kaynağı olarak ticari dış açıklık. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(17), 528-548.
- Sarkar, P. (2008). Trade openness and growth: Is there any link? *Journal of Economic Issues*, 42(3), 763-785.
- Shan, J. (2005). Does financial development lead economic growth? A vector auto-regression appraisal. *Applied Economics*, 37(12), 1353-1367.
- Shaw, E. S. (1973). *Financial deepening in economic development*. New York, NY: Oxford University Press.
- Shazbaz, M. (2012). Does Trade openness affect long run growth? Cointegration, causality and forecast error variance decomposition tests for Pakistan. *Economic Modelling*, 29(6), 2325-2339.

- Sinha, D., & Sinha, T. (1996). Openness and economic growth in India. *Indian Journal of Economics*, 77(1), 115-125.
- Sönmez, F. E., & Sağlam, Y. (2018). Finansal gelişme ve ticari açıklık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Avrupa dönüşüm ekonomileri örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(4), 59-72.
- Svirydzenka, K. (2016). Introducing a new broad-based index of financial development. *International Monetary Fund Working Paper No: 16/5*.
- Tornell, A., Westermann, F., & Martinez, L. (2004). The positive link between financial liberalization, growth and crises. *National Bureau of Economic Research Working Papers No:10293*.
- Tunalı, H., & Onuk, P. (2017). Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi: Türkiye örneği. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-15.
- Türedi, S., & Berber, M. (2010). Finansal kalkınma, ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye üzerine bir analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (35), 301-316.
- Ulaşan, B. (Mart 2014). *Openness to international trade and economic growth: A cross-country empirical investigation*. Ankara, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası WORKING PAPER NO: 14/07.
- Utkulu, U., & Kahyaoğlu, H. (2005, Ekim). Ticari ve finansal dışa açıklık türkiye'de büyümeyi ne yönde etkiledi? *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2015/13*.
- Vamvakidis, A. (2002). How robust is the growth-openness connection: Historical evidence. *Journal of Economic Growth*, 7, 57-80.
- WDI. (2020, Mayıs 26). *World development indicators*. The World Bank. 26 Mayıs 2020 tarihinde <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> adresinden erişildi.
- Yalçınkaya, Ö. (2017). Ticari dışa açıklığın ve finansal gelişmişliğin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: G-20 ülkeleri için yeni nesil panel veri analizi (1994-2015). *International Journal of Academic Value Studies (Javstudies)*, 3(15), 458-477.
- Yanikkaya, H. (2003). Trade, openness and economic growth: A cross-country empirical investigation. *Journal of Development Economics*, 72(1), 57-89.
- Yapraklı, S. (2007). Ticari ve finansal dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye üzerine bir uygulama. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi* (5), 67-89.
- Yardımcı, P. (2006). İçsel büyüme ve türkiye'de içsel büyümeyi etkileyen faktörlerin ampirik analizi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*.
- Yücel, F. (2009). causal relationships between financial development, trade openness and economic growth: The case of Turkey. *Journal of Social Sciences*, 5(1), 33-42.

Asimov'un *I, Robot* Eserinde Teknofobi ve Robot Eylemselliği

Dr. Kübra BAYSAL^{1*}

Geliş tarihi: 22.09.2020
Kabul tarihi: 18.10.2020

Atıf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 171-179
Yıl: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 2%

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
Türkiye, kbaysal@ybu.edu.tr
ORCID ID 0000-0003-0476-4887

* Sorumlu yazar

ÖZ

Rus yazar ve bilim insanı Isaac Asimov tarafından 1950'de yazılan *I, Robot*, gelecekte, 2040'lı yıllarda, insanlar ve makineler arasındaki ilişkiler üzerinden bir arada örülmüş dokuz hikayeden oluşan bir koleksiyondur. Gazeteci olan kitabın anlatıcısı hikayeleri aktarırken, robopsikolog olan Dr. Susan Calvin, yeni teknoloji çağının başlangıcından beri U.S. Robots and Mechanical Men adlı şirkette karşılaştığı "robotik" olayları ona anlatmaktadır. Dr. Susan Calvin, şirketin iç sistemini tasvir ederek robotiklerin doğası ve yasaları, zaman zaman yasaların nasıl ihlal edildiği veya tersine çevrildiği ve teknofobi nedeniyle insanlar tarafından robotlara karşı nasıl ayrımcılık yapıldığı hakkında bilgi vermektedir. Hikâyelerde yer alan robotların çoğu, temelinde insanları korumak için tasarlanmış olan mükemmel robotik sistemine aykırı bir şekilde özerklik, bilinç ve eylemsellik kazanır. Böylece, bu çalışma, Asimov'un kitabındaki özellikle altı hikayede görülen teknofobi ve eylemselliğin robotlar tarafından somutlaştırılması meselesini insan-sonrası (posthuman) kuramı yoluyla ve yazarın biyografisine değinerek incelemeyi amaçlamaktadır. Son olarak çalışma, posthümanizm perspektifinden kitabın bir uyarlaması olarak *I, Robot* filmi ele alacaktır ki bu da teknofobi ve robot eylemselliği konularının bir arada verilmesi gibi bu çalışmanın yenilikçi yönünü yansıtmaktadır.

Anahtar Kelimeler: robot eylemselliği, posthümanizm, teknofobi, Asimov.

Technophobia and Robot Agency in Asimov's *I, Robot*

Dr. Kübra BAYSAL^{1*}

First received: 22.09.2020
Accepted: 18.09.2020

Citation:
IBAD Journal of Social Sciences
Issue: Special Issue **Pages:** 171-179
Year: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 2%

¹ Ankara Yıldırım Beyazıt University,
Turkey, kbaysal@ybu.edu.tr
ORCID ID 0000-0003-0476-4887

* Corresponding Author

ABSTRACT

Written by the Russian author and scientist Isaac Asimov in 1950, *I, Robot* is a collection of nine stories interwoven together through the relationships between humans and machines in the future, around the 2040s. The narrator of the book, a journalist, recounts the stories while a robopsychologist, Dr Susan Calvin, passes him the "robotic" incidents that she has encountered in the company, U.S. Robots and Mechanical Men, since the beginning of the new technology age. Depicting the inner system of the company, Dr Susan Calvin provides information about the nature and the laws of the robotics, and how the laws have been violated or reversed at times and how the robots are discriminated by humans because of technophobia. Most of the robots in the stories acquire autonomy, consciousness and agency interfering with the well-set system of robotics which is designed to protect human beings in the first place. Hence, this study aims to analyse technophobia and the matter of embodying agency by robots in especially six stories in Asimov's book with reference to the posthuman theory and the biography of the author. Finally, it will view the film *I, Robot* as an adaptation of the book from the perspective of posthumanism, which reflects the innovative aspect of this study in the fashion of the simultaneous analysis of the technophobia and robot agency issues.

Keywords: robot agency, posthumanism, technophobia, Asimov.

INTRODUCTION

A famous science fiction writer and a professor, Isaac Asimov (1920-1992) had his degree in Chemistry at Columbia University. His literary career began around the 1950s and he published more than 500 works (Holmes and Homol 2009) throughout his life. His most popular work is the *Foundation* trilogy for which he had a Hugo Award. He was known as an accomplished science fiction writer which explains why he also received a Nebula Award for his *I, Robot* story collection.

Asimov spent his childhood and adolescence during the two World Wars, during which he witnessed great developments and the rise of new genres as well as subgenres in the literary field. By the time "juvenile science fiction book" reached its peak in the 1950s, popular sci-fi writers like Frederik Pohl along with Asimov had already become devoted fans of science magazines and pulp fictions (Svilpis, 1983, p.22). Like his British predecessor, Aldous Huxley, who searched for the spirituality beyond strict rational thinking (Yılmaz, 2018, p.72) and criticised "the binary oppositions" (Kaya, 2018, p.99), Asimov was after what is beyond the set system of technology: ethical, moral and spiritual probabilities. Both as a result of his interest in science fiction writings and his academic career in Chemistry, Asimov was able to merge his scientific knowledge with narrative, and thus created his unique stories presenting the individual stories of unique robots. Besides, he coined such new words in the science fiction genre as "positronic" which means combining the particle with positive side of the electron, "psychohistory" as the interpretation of history through psychology and "robotics" which is the study of robot technology and "social science fiction" which reflects the transition from space fiction to the social human situation (Keller 2006).

Asimov's stories usually have similar patterns: initially a robot-related problem emerges in which the robots violate or ignore the laws of robotics in some way. Then, the human beings try to restore order even if it eventually costs the existence of the robots. At last, the misjudgements and misunderstandings are resolved. This is the general pattern in *I, Robot* stories. Asimov transfers his experience of the world wars through his depiction of the chaotic world and the dramatic and post-apocalyptic situation of the humankind, which is exemplified in these stories. Depicting a dystopian world where robot autonomy is feared and there is a growing feeling of technophobia among the humankind, the book indeed puts forth the positive qualities of the robots unearthed only when they achieve autonomy. In this regard, this study is innovative in terms of involving the namesake film into the perusal of two opposing robotics aspects in the world of *I, Robot*, which indeed mirrors the real world; namely, technophobia and agency, as rendered possible from the posthuman perspective.

1. Technophobia versus the Autonomy of Robots

Asimov's *I, Robot* collection consists of nine stories describing the anti-human and human characteristics of the human-made robots: namely "Robbie", "Runaround", "Reason", "Catch That Rabbit", "Liar!", "Little Lost Robot", "Escape!", "Evidence" and "The Evitable Conflict" (Asimov, 2001, p.1¹). The main emphasis of the stories except for "Runaround", "Liar!" and "Escape!" is either on the fear and prejudice of human beings about the robots or on the autopoietic (self-regulating) quality of the robots that poses a threat to the future of humanity and violates the Three Laws of Robotics created by Asimov in his Robot narratives. The remaining three stories are mainly about the three laws of robotics and the robotic brain complying to these rules and getting confused once the two rules overlap.

Emerging around the 1950s, Cybernetics underlines the high leap of technology, technological devices as well as apparatuses and the information technology up to the twenty-first century. At this point, theorising on posthumanism, Katherine Hayles discusses the historical development of cybernetics in four stages by referring to the first emergence of robots, their autopoiesis and virtual quality until the 2000s:

The three historical formations that I discussed, marked by first-order cybernetics from 1945 to 1960, autopoiesis or second-order cybernetics from 1960 to 1985, and virtuality

¹ From this point onwards, references to the book *I, Robot* by Isaac Asimov will be indicated with only page numbers.

or third-order cybernetics from 1985 to 1995, have now progressed to a fourth stage. (2006, p.161)

The gradual progress of technology evokes a myriad of emotions in the humankind about the vague potential of the robots and the future of the world. Especially after the tragedy of World War II and the technological weapons used for destruction, there has been a growing dislike and phobia of technology, machines and cyborgs in public.

Known as "Giant Brains" these artificially intelligent beasts [named MARK I, COLOSSUS, ENIAC and UNIVAC, which were developed by the U.S. army] arose from World War II military objectives- breaking Nazi secret codes, launching missiles, guiding anti-aircraft weaponry, and constructing atomic bombs. Their link to weapons and the godlike power those weapons bestowed helps explain the artificial intelligence [AI] technophobia that arose in the 1950s. (Dinello, 2005, p.87)

All these developments hence find their reflection in Asimov's stories through human characters judging and ignoring the robots for their very nature. Seen as a part of the "military" and a symbol of "capitalism", cyborg arouses uncanny feelings in the human soul, therefore, causes protests and provocations in the human community (Hayles, 2006, p.159). Like everything else othered by the anthropocentric mind-set, the cyborg is an alien aspect for humanity and an unnatural monstrosity. Meanwhile, the posthuman philosophy abolishes these boundaries emphasised in the traditional humanism as governed by Cartesian dualism. As a result, the established differences between "human, animal and technology" blur (Bolter, 2016, p.1).

Furthermore, Asimov's robots often violate his three laws presented in the book which is why scientists are left with no other choice but to destroy them at the end of the incidents. It is discovered that in time the robots acquire the skills to think and decide on their own, therefore turn out to be conscious, autopoietic and human-like beings. Therefore, they begin to disregard the three laws soon. At this point, the first law of Asimov's *robotics* (1942) is that "A robot may not injure a human being or, through inaction, allow a human being to come to harm" whereas the second law is "a robot must obey the orders given it by human beings except where such orders would conflict with the First Law" and finally the third law, "a robot must protect its own existence as long as such protection does not conflict with the First or Second Laws" (27). In this regard, Murphy and Woods argue that "Asimov's laws are based on functional morality, which assumes that robots have sufficient agency and cognition to make moral decisions", resembling humans (2009, p.14). However, the robots indeed lack the notion of human morality in their design, which explains why they turn catatonic under stressful circumstances as reflected in several *I, Robot* stories.

Likewise, the stories "Robbie", "Reason", "Catch That Rabbit", "Little Lost Robot", "Evidence" and "The Evitable Conflict" denote the technophobia of the human beings for robots and the agency or autonomy of the human-made robots. In the introduction part of the book, Dr Calvin is presented as a scientist like Asimov himself, having "obtained her bachelor's degree at Columbia in 2003 and began graduate work in cybernetics" (2). Later in 2008, she takes part in the United States Robots as a robotics psychologist and becomes the first practitioner in this new field. As she tells the robotic happenings in the company, she starts with the story titled "Robbie". It is about the robot, Robbie that is taken into the Weston family's house to nursemaid their daughter, Gloria. To her mother's contempt, Gloria grows rather fond of the robot in a short while. The robot is "stubborn" and acts "emphatically" as he plays with her (6). Mrs. Weston dislikes and frightens Robbie whenever she sees him. Robbie feels her hatred as deep as a human being and fears from her: "Gloria's mother, however, was a source of uneasiness to Robbie and there was always the impulse to sneak away from her sight" (7). She treats him brutally and tells him to get out of her sight. She is so discriminative against Robbie that she wants to send him away as she speaks to her husband expressing her distrust and contempt for Robbie as a robot:

I won't have my daughter entrusted to a machine — and I don't care how clever it is. It has no soul, and no one knows what it may be thinking. A child just isn't made to be guarded by a thing of metal. (9)

She achieves her aim and gets rid of the robot by sending him back to the factory where he was produced. However, Gloria cannot forget him despite her parents' efforts and buying her a puppy to keep her occupied. She protests and defends the humane side of the machines and calls the robot as "him" as opposed to her mother's "it": "He was not no machine!" screamed Gloria, fiercely and ungrammatically. "He was a person just like you and me and he was my friend. I want him back. Oh, Mamma, I want him back" (11). Finally, the father, George, decides that they should take Gloria to the factory to show her how the robots are produced so that she can realise that they are not human beings. As they execute the plan, Gloria sees Robbie in the factory and runs towards him. However, her life gets in danger as she does not see the machines around her. Robbie saves her life in the last second and her parents are relieved at the scene. At that moment, Gloria's mother understands that George has set everything up and brought the girl and the robot together as part of his plan. She also realises the human side of the robot as Robbie recognises Gloria after a long while being apart and saves her life by risking his own existence. In the end, Gloria and Robbie live together as "companion species" in Donna Haraway's terms (2008, p.164), befriending one another despite their so-called differences and the robot becomes a part of the family until he rusts.

In the same vein, "Reason" is the story about the scientists Donovan and Powell, who are assigned to control the space station which provides energy to the world thanks to the collaborative system of the highly developed QT1 robots. One of them is Cutie, who acts like the leader of the other robots. The group of robots seem to have a kind of religion and worship the source of the spaceship as a deity. Embodying human-like qualities and exhibiting the humane need for worshipping something, the robots led by Cutie have their own consciousness and the ability of thinking on their own. As it is noted in the book about the design of the machines, "Mathematical squiggles on paper were not always the most comforting protection against robotic fact" (34). There is more to the robots than just codes and scientific design. Religion is one of them. Within this context, as Francesca Ferrando states; "[r]eligions themselves are material as well as symbolic networks, actualized through words, prayers, metaphors, rhythms, images, and symbols, among many other expressions. The physical, the virtual, and the symbolic are inextricably intertwined" (2019, p.1). Therefore, it is no wonder that the robots show the ability to perform a ritual of worshipping as they already show human behaviours. Cutie is such an independent individual that he utters "I, myself, exist, because I think—" as if he is "a robot Descartes" (36). Although they have been afraid of the recent development in the robots for a long time as they acquire human abilities of thinking and praying, Donovan and Powell eventually come to terms with the human qualities observed in robots and decide to spread the notion of religion similarly to other robots to keep them in cooperation.

In another story, "Catch That Rabbit", the same two scientists from the previous story are on a mission on an asteroid mining station. However, there is a problem with the leader of the robots, Dave that has six inferior robots to rule beneath him. He cannot produce ore and whenever he faces a difficult situation, he dances as if performing a ritual while his subsidiaries follow him. Upon observing the situation, Donovan and Powell see the resemblance of the robots' behaviours to the humans displaying hysteria and mental breakdown, which draws a resemblance between human and robot psychology. From this perspective, it is noted that "willingly or unwillingly, humans create an artificial universe and its inhabitants by projecting their own image along with the features of the world in which they live" (Libin and Libin, 2004, p.1792), as a result of which the robots exhibit anthropomorphic qualities. Similarly, the six robots act like the human fingers and their dancing resembles to the twiddling the thumbs in the time of stress as the scientists discuss in detail about Dave's psychosis (62). During this observation, the two scientists are stuck in a cave and need Dave's help. According to the three laws, Dave is supposed to save their lives as they are in danger. However, he cannot get the signal as he is dealing with the six inferiors/fingers beneath him. Powell shoots one of the fingers and only then, Dave recovers from his stasis and saves their lives. Therefore, the scientists opt to eliminate the cause of the danger by leaving five fingers to follow Dave, as the five fingers in the human body.

Likewise, "Little Lost Robot" recounts the story of NS-2 robot Nestor that gets lost because one of the researchers on the asteroid, Gerald, humiliates and tells him to get lost. He simply follows the order and hides around. So, Dr Susan Calvin and another scientist, Peter Bogert, are called from the station

to find the lost robot as he has exhibited some strange behaviours like disregarding the first law of the robotics. Posing a threat to the human population due to his individual thinking capability and agency, the robot is searched by the doctors interrogating other robots in their effort. After the interrogation, Dr Calvin realises she cannot find the robot unless she tricks him. She also assumes that the robot might be getting more powerful as he cannot be found by humans. Thus, she puts herself in a dangerous situation in the radiation area and expects to be saved by a NS-2 robot which can identify the type of radiation that she is in. Other robots do not risk their lives thinking it is destructive to their system. However, Nestor appears out of nowhere and saves her. Then, he tells Calvin how Gerald called him stupid even though Gerald is stupid himself: "I must not disobey. They have not found me so far — He would think me a failure — He told me — But it's not so — I am powerful and intelligent—" (94). So, Nestor considers Dr Calvin as a disturbance to his power and tries to kill her. In this case, the agential robot senses the purpose of humans to destroy him and acts faster than them. In the end, he is killed with gama rays and Dr Calvin is saved. This story is another instance for technophobia which feeds on the "popular conceptions of the robot as a mindless, ruthless, incessant, destructive automaton" (Szollosy, 2017, p.434).

"Evidence" is another story recounting the fear and phobia of human beings from a person who might be a robot. It is Mr. Byerley, a politician and district attorney, who survived from a terrible accident and is thought to be a robot as he never eats or drinks in public. People around him are terrified that a robot will rule their country, so Mr. Quinn asks for the help of Dr Lanning, the director of the robot company, and Dr Calvin, the robopsychologist, to investigate the case. Quinn tries to persuade Lanning that Mr. Byerley is a robot as Lanning thinks it is impossible to produce a robot from a human being: "Really?" Francis Quinn allowed himself a trace of sarcasm. "And if one were, accidentally, of course, not destroyed — and there happened to be a humanoid structure waiting for a brain" (116). To check Mr. Byerley's humanity, in their investigation, Dr Calvin offers an apple to him which he eats. Yet, it does not prove their point since robots are skilled at imitating humans. Furthermore, they arrange a set up where a man is going to attack Byerley in public. If Byerley hits him back, it means he is not a robot according to the first law of robotics, which banishes robots from hurting people. Thus, the plan follows but Byerley hurts the man, surprising everybody. Therefore, the case is closed and it is deduced that he is a normal human being, until he dies years later. In Calvin's words, "when he decided to die, he had himself atomized, so that there will never be any legal proof. Besides, what difference would it make?" (130). She believes he was a robot considering that the man he hit on screen in public could have been a robot himself. Still, the idea does not bother her for she thinks he ruled the country and the Earth in the best possible way, unlike any other human would do. Thus, the agency and the imitation quality of the robot is praised in this story by Calvin in contrast with Quinn's along with many other people's fear of the robots. In Rosi Braidotti's posthuman statement which goes hand in hand with Donna Haraway's constructive view of robots and machines as companion species, "the intimate and productive association between human subjects and technological artefacts, as well as the theoretical impossibility of keeping them apart" there is "the need for a post-anthropological turn that links humans to non-human" (Braidotti, 2013, p.41) and make them posthuman by disregarding the anthropocentric and racist aspect of traditional humanism. The posthuman philosophy allows human beings to connect, interact and welcome othered people, species, nature, animals and technology as critical parts of the whole world system.

The last story of the collection, "The Evitable Conflict" depicts a world where Mr. Byerley is the World Co-ordinator and under his rule, the robots of positronic brains have gained more power over the years of high technology while human beings strive for survival. The robots have adapted the laws into their understanding and changed the first law as "A robot may not injure humanity or, through inaction, allow humanity to come to harm", which means some people could be spared if it contributes to the well-being of general humanity and also indicates the evasion of the destruction of robots that embody human qualities through agency and consciousness (146). It coincides with Asimov's decision of writing a "Zeroth Law" in the 1950s attaching it to the three laws to prevent the ethical and moral-based conflicts in the positronic brain system (Clarke, 1999, p.58). Consequently, the robots take over the world and control human beings because humans cannot protect themselves from danger. Moreover, humans are the ones who are held responsible for all the violence, wars, drought, sickness

and disasters by the robots. The last story depicts a post-apocalyptic world ruled by robots while humans are subservient species, which once again reflects the theme of technophobia through the depiction of an undesired future world. At the end of this story, the narrator is quite surprised at the condition of humanity: "But you are telling me, Susan, that the 'Society for Humanity' is right; and that Mankind has lost its own say in its future" (147). Here, the situation is quite parallel with the enslaving system of the "artificial intelligence", the AI in the *Matrix* trilogy (1999-2003), where a few individuals fight against the system to re-possess their autonomy (Bartlett and Byers, 2003, p.30). Dr Calvin concludes the book, *I, Robot*, by underlining the agential power of the robots as "I saw it from the beginning, when the poor robots couldn't speak, to the end, when they stand between mankind and destruction. I will see no more. My life is over. You will see what comes next" (148) foreseeing the future revolution and empowerment of technology.

2. *I, Robot*, the Film

The film adaptation of *I, Robot* which bears the same title with the book is noteworthy in reference to the posthuman theory. The lead role in the film, Detective Del Spooner as played by Will Smith, is saved from drowning by a robot and becomes a cyborg with the mechanic prosthesis or mechanic limb replacing his lost arm. As part of his job, he is called from the U.S. Robots to investigate the director of the company, Dr Lanning's suicide. A black person living in Chicago, Spooner hates and feels doubtful about the pure white robots even though they serve for the betterment of the humanity through Asimov's three laws of robotics. At the beginning of the investigation, he meets a human-like robot, Sunny and gets suspicious of him for the murder of Dr Lanning. Sunny is a robot that sleeps, has dreams, possesses a sense of morality and a soul like a human being. Following this, with the help of Dr Susan Calvin's scientific knowledge and Sunny's agential characteristics, Spooner realises that the evil power, VIKI, which governs the whole robot system is planning to take over the world. After that point, Spooner, Sunny and Dr Calvin fight against the self-regulating robot armies and destroy VIKI. At the end of the film, Spooner has befriended with the human-like robot and Sunny has become the leader of the discarded robots. The film is quite interpretative as it encourages the human/machine and self/other integration. By bringing the black man together with the white robot, the film dissolves the boundaries between races and species, which is also the focal point of the posthuman thought. In this respect, it is interesting that as different from the book, the film places a black actor into the centre of the film at the end of which he has built a deep connection with the white robots, which is quite significant displaying the universality and the posthuman quality of the film as a creative adaptation of the book. In Palmer's words, "It is the cyborg nature of Smith's *I, Robot* character that provides a site for another critical erasure" of differences (2011, p.35). Hence, the film appeals to the audience by embracing everyone and celebrates the co-existence of humans and robots as a result of eliminating the bad robots and the evil source of power, VIKI, in the end. As a final remark, Palmer contends that:

So with Smith portraying this part-machine black detective as a racist sheriff, a character already marked as ubiquitous by its recurrence across film history in narratives of southern bigotry, he can shift his audience into an alternative (and universalizing) space. (2011, p.37)

In this regard, the film is universal for the posthuman message it gives to whole humanity for erasing the already blurring differences and the anthropocentric notion of speciesism.

CONCLUSION

In a word, Asimov's *I, Robot* story collection is the reflection of an alternate world where human beings and robots/cyborgs co-evolve. In this new world of science, technology and space, problems occur in the system of robotics and sometimes the laws are omitted or reversed. There are several cases where robots develop the qualities of individual thinking, consciousness and agency, which brings them closer to human beings in terms of their characteristics and erases the boundaries between the two species. At the end, it is accepted that the robots happen to evolve naturally. As a result, it is possible to denote that through Asimov's robot stories, the human-made robots turn into self-governing individuals and it is made clear that sometimes the created can bypass the creator in its

actions like Frankenstein's monster. The robots bear the image of the human beings, which brings out ambivalent reactions in the humankind. Finally, because the agential robots act upon individual impulses, not all of them can be categorised as evil or dangerous through the provocative thinking of technophobia as there are also the cases when robots put the human lives before their own and serve for the well-being of humans. Based on the stories in *I, Robot*, it can be inferred that the development of technology does not necessarily render a threat to the humankind when the evolving nature and positive potential of the machines for the world can be realised and put to the right use, as in the fields of health, transportation or computer technologies among so many others, when conceived through an open mind, from the perspective of posthumanism.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır:

- 1- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur. Makalemizde döküman incelemesi yapılmıştır.
- 2- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

REFERENCES

- Asimov, I. (2001). *I, Robot*. 15 Aralık 2013 tarihinde http://ekladata.com/-Byix64G_NtE0xI4A6PA1--o1Hc/Asimov-Isaac-I-Robot.pdf adresinden erişildi.
- Bartlett, L. and Byers, T. (2003). Back to the future: The humanist *Matrix*. *Cultural Critique*, 53, (Posthumanism Issue), 28-26.
- Bolter, J. D. (2016). Posthumanism. *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy*, 1-8.
- Braidotti, R. (2013). *The posthuman*. Cambridge: Polity.
- Clarke, R. (1999). Asimov's laws of robotics: Implications for information technology part 2. *Computer*, 27, 57-66.
- Dinello, D. (2005). *Technophobia!: Science fiction visions of posthuman technology*. Austin: University of Texas Press.
- Ferrando, F. (2019). The posthuman divine: When robots can be enlightened. *Sophia*, 58, 645-651.
- Haraway, D. (2008). *When species meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Hayles, K. N. (2006). Unfinished work: From cyborg to cognisphere. *Theory, Culture & Society*, 23(7-8), 159-166.
- Holmes, M. and Homol, L. (2009). Isaac Asimov. *The Pennsylvania State University*. 21 Aralık 2013 tarihinde https://pabook.libraries.psu.edu/literary-cultural-heritage-map-pa/bios/Asimov__Isaac adresinden erişildi.
- Kaya, H. (2018). The modern in Huxley's *Brave New World* and Tanpinar's *The Time Regulation Institute*. *Agathos*, 9(16), 99-114.
- Keller, J. (2006). *Asimov's writing involving robots*. 21 Aralık 2013 tarihinde [http://academic.depauw.edu/aevans_web/HONR101-02/WebPages/Spring2006/Keller\(Juliana\)/writing.htm](http://academic.depauw.edu/aevans_web/HONR101-02/WebPages/Spring2006/Keller(Juliana)/writing.htm) adresinden erişildi.
- Libin, A. and Libin, E. (2004). Person-robot interactions from the robopsychologists' Point of View: The robotic psychology and robototherapy approach. *Proceedings of the IEEE*, 92(11), 1789-1803.

- Murphy, R. and Woods, D. (2009). Beyond Asimov: The three laws of responsible robotics. *IEEE Intelligent Systems*, 24(4), 14-20.
- Palmer, L. (2011). Black man/white machine: Will Smith crosses over. *The Velvet Light Trap*, 67, 28-40.
- Svilpis, J. (1983). Authority, autonomy and adventure in juvenile science fiction. *Children's Literary Association Quarterly*, 8(3), 22-26.
- Szollosy, M. (2017). Freud, Frankenstein and our fear of robots: projection in our cultural perception of technology. *AI & Soc*, 32, 433-439.
- Yılmaz, V. B. (2018). Mysticism in Aldoux Huxley's *Time Must Have a Stop* and Peyami Safa's *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*. *Muğla Sıtkı Koçman University Journal of Social Sciences and Humanities Researches*, 41, 71-82.

İnovasyon Yönetiminin İşletme Performansına Etkisi: Dams Makine Örneği

Dr. Öğr. Üyesi Canan Tiftik^{1*}

Geliş tarihi: 09.09.2020
Kabul tarihi: 26.10.2020

Atıf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 180-201
Yıl: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 28%
Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ İstanbul Gelişim Üniversitesi, Türkiye
ctiftik@gelisim.edu.tr
ORCID ID 0000 0002 8327 5282

* Sorumlu yazar

ÖZ

İşletmeler; son zamanlarda hızla etkisini gösteren küreselleşme ve teknolojik gelişmeler sebebiyle işletme bünyesinde çeşitli yöntemler ve yenilikler geliştirmektedir. Ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi, sosyal ilişkilerin gelişmesi ve yaygınlaşması, bilgi akışının teknolojiyle birlikte daha hızlı bir şekilde sağlanması, çok uluslu şirketlerin dünya ekonomisinde yer edinmesi ve finans piyasalarının yerel sınırları aşip uluslararası hale gelmesi, küreselleşmenin ve bunun dâhilinde teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. İletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesi işletmelerin yerel sınırlardan çıkıp dünya ekonomisine hizmet sunmasına olanak sağlamaktadır. Bu etkiler sebebiyle işletmeler dünya ekonomisinde yer edinmek, hizmetlerini geliştirmek ve bu rekabet ortamında kendilerini muhafaza etmek için inovasyona önem vermek durumundadırlar. Bu çalışmada, inovatif çalışmaların işletme performansına etkileri analiz edilerek bir değerlendirme yapılması hedeflenmiştir. Bu nedenle İzmir’de bulunan gıda sektörü üzerine makine imalatı yapan DAMS Makine işletmesinde inovasyon yönetimi ve işletme performansı üzerine anket çalışması yapılmıştır. Bu projede, DAMS Makine işletmesinde yönetim pozisyonunda çalışan 9 kişiye anket uygulaması yapılmıştır. Analizler sonucunda inovasyon yönetiminin işletmenin performansına etki gösterdiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnovasyon, İşletme Performansı, İnovasyon Etkileri

The Effect of Innovation Management on Performance of Companies: Dams Machinery Example

Assist. Prof. Dr. Canan Tiftik^{1*}

First received: 09.09.2020

Accepted: 26.10.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 180-201

Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 28%

¹ Istanbul Gelişim University, Turkey
ctiftik@gelisim.edu.tr

ORCID ID 0000 0002 8327 5282

* Corresponding Author

ABSTRACT

Companies are developing various methods and innovations within the company due to the globalization and technological developments that have been affecting rapidly recently. Developing and expanding economic, political and social relations between countries, providing information flow more rapidly with technology, the inclusion of multinational companies in the world economy, and the financial markets crossing local borders and becoming international issues are being emerged as a result of globalization and technological developments. Advancements in communication and transportation technologies allow businesses to access the local borders and to serve the world economy. Due to these effects, companies have to pay attention to innovation in order to secure a place in the world economy, which also have to improve their services and maintain themselves in this competitive world. In this study, it is aimed to analyse and evaluate the effects of innovative works on the company performance. For this reason, a survey was conducted on innovation management and operational performance in DAMS Machinery, which manufactures machinery on the food sector in İzmir. In this project, a questionnaire was applied to 9 people working in management position in DAMS Machinery. As a result of the analysis, it has been found that innovation management has an effect on the performance of the company.

Keywords: Innovation, Enterprise Performance, Effects of Innovation

1. GİRİŞ

Küreselleşme etkisi dâhilinde işletmelerin inovasyona yönelik gereksinimleri oldukça önemli bir hale gelmiştir. Mal, hizmet, para, bilgi, kültür ve insanların sınır ötesi dolaşımının artması ve hızlanması; küresel karşılıklı bağlantıların genişlemesi, teknolojinin ulus ötekileşmesi, bilginin temel bir üretim unsuru haline gelmesi, bilgi temelli endüstrilere bağlılığın artması, finans piyasasının uluslararası anlamda güç kazanması, çok uluslu şirketlerin artması, kapitalizmin dünya ölçeğinde yayılması küreselleşmenin ortaya çıkmasında en önemli faktörlerden olmuştur. Ekonomik küreselleşme, ülkeler arasında mal, sermaye ve emek akışkanlığının artması sonucu ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesi, dünya ölçeğinde karşılıklı etkileşimlerin yoğunlaşması ve yaygınlaşması olarak ifade edilmektedir. (Fischer, 2003, s.2) Tüm bu faktörler dâhilinde işletmeler rakipleri içinde rekabet ortamına ayak uydurabilmeleri ve rekabetin olumsuz etkilerinden kendileri korumak, pazar piyasası içerisinde kendini geliştirmek ve yeni pazarlara girmek için çeşitli yöntemleri işletme yönetimlerinde uygulamışlardır. Bu yöntemler de inovasyonun gerekli bir etmen olduğunu göstermektedir.

Son zamanlarda sık sık duymaya başladığımız inovasyonu; bilim ve teknolojinin ekonomik ve toplumsal yarar sağlayacak şekilde yenilenme süreci olarak tanımlayabiliriz. İnovasyon sürdürülebilir karlı büyümenin en önemli faktörlerinden biridir. Peter Drucker'a göre inovasyon, girişimciliğin bir aracıdır ve refah oluşturmak için yeni bir kapasite meydana getiren kaynakları sağlayan bir eylemdir (akt. Yüksel, 2016). İnovasyon süreci, işletmelerde artı bir değer katmaya yönelik bir yenilik değeri olan ve değişimi içeren bir yöntemdir. Bu içerikte inovasyon; bilginin oluşumundan ticarileşmesine değin süreçlerin toplamıdır.

2. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE: İNOVASYON

2.1. İnovasyonun Tanımı

Günümüzde; piyasada rekabet ortamının artması, bu bağlamda ortaya çıkan ürün çeşitliliği ve bu ürünlerin yerine ikame edilebilecek pek çok ürünün üretilmesi, teknolojik gelişmeler dâhilinde gelişen ulaşım teknolojisi ve bilgi teknolojisi, işletmeleri kendilerini geliştirmeleri ve piyasadaki rekabet ortamının olumsuz etkilerinden sıyrılması amacıyla inovatif çalışmalara itmektedir. İnovasyon, “toplumsal, kültürel ve idari ortamda yeni yöntemlerin kullanılmaya başlaması” şeklinde tanımlanmaktadır. Türkçe' de “yenilik”, “yenileme” ve “yenilikçilik” gibi kelimelerle ifade edilmeye çalışılsa da, bu kelimelerin yaptığı çağrışımlar bu kelimenin gerçek anlamını tam olarak yansıtamamaktadır. Çünkü yenilik kelimesinde eksik olan unsur ‘değer’ dir. İnovasyon ise, yeni icat edilen nesneye değer katarak ticari sunumunun gerçekleştirilmesidir (Elçi, 2006, s.1).

İnovasyonu; bilim ve teknolojinin ekonomik ve toplumsal yarar sağlayan yenilenme süreci olarak tanımlayabiliriz. Kelime olarak Dictionary of Business' te “rakipler içerisinde avantajlı olmak yenilikçi olmak için tasarım, üretim ve ürün pazarlamada yeni yaklaşımlar geliştirmek” olarak tanımlanmaktadır. Eskiye geliştirip yeni ürünlerin, üretim süreçlerinin, hizmet ve organizasyonların araştırılmasıdır (Koç ve Menteş, 2007, s.2).

Freeman, inovasyonu, yeni veya iyileştirilmiş bir ürünün pazarlanması ya da yeni veya iyileştirilmiş bir sürecin ilk defa ticari kullanımı için yürütülen üretim, yönetim, tasarım ve ticaret faaliyetleri olarak tanımlarken; Drucker ise farklı bir iş veya hizmet ortaya koyabilmeyi sağlayan araç olarak tanımlamaktadır (Elçi, 2006, s.25).

2.2. İnovasyon Türleri

İnovasyon türleri, kaynaklar tarafından farklı biçimlendirilse de OECD ve AB'nin ortak yayını olan Oslo Kılavuzu'na göre ürün yenilikleri, süreç yenilikleri, pazarlama yenilikleri, organizasyonel yenilikler olmak üzere gruplandırılmıştır (www.kobigirisim.net, 2018).

2.2.1. Ürün İnovasyonu

Farklı veya yeni bir ürünün geliştirilip piyasaya sunulması veya o üründe değişiklik ve yenilik yapılarak geliştirilen yeniliklere ürün inovasyonu denmektedir. Ürün tamamen değiştirilebileceği gibi üzerinden yapılan yeniliklerle ürünün avantajlarının artırılması sağlanmaktadır. Ürün inovasyonuna örnek olarak

akıllı kapı kilitleri verilebilir. Akıllı kapı kilitleri sayesinde kilitlere uygulanan sistemle kontrolünü cep telefonundan sağlanabilmektedir.

Aslında, ürün yeniliği, bir fikri üretim süreci sonunda pazarlanabilir kılınması, yeni veya geliştirilmiş halde ürün, metodoloji veya hizmete dönüştürülmesi işlemidir (Göker, 2000,s.2). Ürün yeniliği konusunda mevcut ürünün performansını arttırmak üzerine olabileceği gibi maliyetleri düşürmek vb. kullanım kolaylığını arttırmak üzerine veya herhangi diğer bir şekilde ürün iyileştirmesi üzerine de olabilmektedir (Kırım, 2007a, s.19). Ürün yenilikleri, yeni bilgi veya teknoloji unsurlarından yararlanabilir veya halihazırdaki bilgi ve teknolojilerin yeni kullanımlarına veya bunların bir kombinasyonuna dayanabilmektedir. Bir ürünün teknik özelliklerinde sadece küçük değişiklikler uygulayarak o ürün için yeni bir kullanım geliştirmek, bir ürün yeniliği olmaktadır (OECD, 2006, s.52).

2.2.2. Süreç İnovasyonu

Üretim veya hizmet süreçlerinde yeni bir yöntem geliştirilmesi veya var olan yöntemin iyileştirilip geliştirilmesini süreç inovasyonu olarak tanımlayabiliriz. Örneğin, üretimi hızlandırıp geliştiren, böylece işletmenin para ve zamanından tasarruf sağlayan mevcut bir üretim sürecine tamamen yeni bir dizilimin sunulması, süreç yeniliği olarak kabul edilebilir. Günümüzde kuruluşlar sıklıkla yeni bilgi teknolojisi sistemlerini getirmekte ya da süreçlerini yenilikçilik çabalarında ön planda eski yöntemlerle yeni yöntemler kullanmanın yollarını bulmaktadır. Bankaların, ATM sistemleri aracılığıyla verdiği hizmet süreç inovasyonuna örnektir. Bankalar, hizmetlerini daha kısa sürede müşteriye ulaştırması amacıyla geliştirdikleri ATM'ler hizmette sürenin daha hızlı sunulmasına olanak sağlamaktadır.

2.2.3. Pazarlama İnovasyonu

Pazarlama inovasyonu ise yeni pazarlama yöntemlerinin ve yeni pazarlama kanallarının geliştirilmesi, yeni ambalaj, boyutlama, yeni tanıtım teknikleri gibi yeniliklerin geliştirilip uygulanmasıdır. Daha fazla müşteri çekebilmek için, ürün ve hizmetlerde farklı, değişik ve yeni tasarımların, ambalajların ve pazarlama yöntemlerinin geliştirilip kullanılması pazarlama inovasyonu olarak adlandırılır. Örneğin; Omega 3 içerikli yumurtaları çocukların ilgisini çekecek ve onları yumurta yemeğe özendircek şekilde değişik paketlerde pazara sunan firma pazarlama inovasyonu yapmış olur.

Pazarlama inovasyonunda, ürün tasarımı, ürün konumlandırılması, ürün tanıtımı (promosyonu) veya fiyatlandırması yeni bir yöntem olarak birçok şirkette yenilikler sunar. Pazarlama inovasyonları, şirketlerin satışlarını artırmayı hedeflediğinden, müşteri beklentilerine başarılı biçimde yanıt verir, yeni pazarlar açmayı ve ürün çeşitliliğine giderek rekabet avantajı kazanmayı amaç edinir (Oslo Kılavuzu, 2006, s. 15, 54). Pazarlama inovasyonu üç ilke ile hizmet vermektedir. Bunlar şu şekilde yapılır; keşfetme, geliştirme ve dağıtımdır. Keşfetme aşamasında esasen hedef kitlenin sorunlarını iyi bir şekilde belirlemek ve onlara nasıl doğru hizmetin sunulacağı çalışılır. Geliştirme aşamasında ise halihazırda vuku bulunan problemleri çözebilecek yöntemler ortaya çıkarılır. Dağıtım aşamasında ise dağıtımın sürekli olarak geliştirilmesinin ve devamlılığının sağlanması gerekmektedir (Henriksen ve Skou, 2005).

2.2.4. Organizasyonel İnovasyon

Bir işletmenin rekabet avantajı koruyabilmesi için iş yöntemlerini geliştirmesi, farklılaştırması ve yenilemesi gerekir. Bu geliştirme, farklılaştırma ve yenileme faaliyeti organizasyonel inovasyon olarak adlandırılır. Kurum, kuruluşlar tarafından iç yazışmalarının tamamen elektronik ortamda gerçekleştirilmesi organizasyonel inovasyondur. Çalışanların daha hızlı ve etkin bilgi akışını sağlamaları ve faaliyet gösterebilmeleri için oluşturulan ortak veri tabanları organizasyonel inovasyona örnektir.

İş yapma süreçlerindeki kurumsal inovasyonlar, işlerin yapılmasına yönelik yöntemlerin koordinesi için farklı usullerin araştırılıp bulunmasıdır. İşletme içinde bilgilerin paylaşımı ve yeni şeyleri öğrenme süreçlerini geliştirme amacıyla yenilikçi uygulamaları kapsar. Bilgilerin kullanılabilir şekilde depolanması, İşletme içinde bu bilgilere ihtiyacı olan diğer çalışanların hızlı ve kolay şekilde erişmesini sağlar. Örneğin, tedarik işlem-yönetim sistemleri, iş ve birimleri yapılandırma işlemleri, güvenli üretim ve kalite yönetim sistemleri, ürün üretme veya hizmet sağlama faaliyetleri için geliştirilen yönetim sistemleri, organizasyonel inovasyon örnekleri olarak gösterilebilir (Adıgüzel, 2012).

2.3. İnovasyonun Önemi

İnovasyon, işletmelerin rekabet ortamında avantajlarını koruyabilmeleri ve bu rekabet ortamının olumsuz etkilerinden kendilerini koruyabilmeleri için başvurdukları en etkin yöntemdir. İnovasyon pek çok araştırmacı, bilim insanı tarafında da incelenerek işletme yönetiminde etkin bir rol oynadığı savunulmuştur. Bilim ve teknoloji dünyasının son yıllardaki güncel konularından biride yeniliktir. Bunun sebebi kurumların rekabet konusunda üstünlük göstererek, yeni ya da geliştirilmiş ürün, zaman, teknik veya prosedürler üzerinde çalışarak işletmenin gelişmesini sağlamaktır. Milletin ekonomik büyüme ve gelişme sağlayabileceği, yaşam kalitesinin gelişeceği ve işletmeler arası rekabet üstünlüğünün artması inovasyona bağlı olarak gelişmektedir (Eraslan, Bulu ve Bakan, 2008, s. 9).

İnovasyon; sadece işletmelere olumlu sonuçlar katmaz. İşletmelerin kendilerini geliştirmesiyle birlikte toplumda bu gelişimden olumlu sonuçlar sağlamaktadır. İnovasyon sayesinde işletmeler kendi ürün ve hizmet anlayışlarını geliştirip veya yenileyip pazarlama içerisinde kendilerine farklı olumlu koşullar geliştirirler. Bu sayede piyasa içerisindeki rekabet üstünlüğü sağlanır, geliştirilen yeniliklerle ürünün maliyeti azaltılır ve Pazar içerisinde daha etkin rol oynanması sağlanmaktadır. Bunlarla birlikte işletmenin karlılık oranları artırılmış olup yeni teknolojik gelişmeleri takip edip ürünlerini geliştirmesi ve üretim pazarlama da gereken hız ve esnekliğin sağlanmasına olanak sağlar.

İşletmelerin kendilerini geliştirmesi toplumsal gelişmelere de olanak sağlamaktadır. İşletmelerin kar ederek pazar ekonomisi içerisinde daha etkin hale gelmesi toplumsal refahın artmasına da olanak vermektedir. Toplumsal refahın artmasıyla birlikte o toplumdaki yaşam kalitesi de artmaktadır.

Japonya, İsveç, Finlandiya, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri gibi gelişmiş ülkelerde inovasyona yönelik araştırmalar kalkınma fonu gibi kullanılmakta ve bu yönde inovasyon araştırma, finansman, eğitim ve bilgi sistemleri, iletişim altyapısı gibi konularda inovasyon faaliyetlerinde bulunan özel ve kamu kuruluşlarının koordinasyonunu sağlamakta ve gelişimine öncülük etmektedir (Işık ve Kılınç, 2012).

Brighton Üniversitesi İnovasyon Yönetimi ve Araştırma Merkezi (CENTRIM) tarafından ortaya çıkarılan inovasyon modeli bütünüyle **yaratıcılık** olgusunu kapsamaktadır; yaratıcı işletme olgusu, yaratıcılık yeteneklerini geliştirme, yaratıcı bir kültür oluşturma, yaratıcı bir çevre organize etme. Bu şekilde inovasyon sürecinin yaratıcılık ile derinden bir bağ içerdiği ortaya çıkmaktadır (Ar ve Baki, 2011).

Bloomberg Global İnovasyon Endeksi 2014 yılında gerçekleştirdiği çalışmada; araştırma geliştirme faaliyetlerinin yoğunluğu, verimlilik, ileri teknoloji kullanımı, araştırma konsantrasyonu, üretim yeteneği, patent faaliyetleri gibi kriterlere göre ölçümü çarpıcı sonuçlar vermiştir (Bloomberg, 2014). Bu çalışmada 215 ülke arasından sınırlandırmalar yapılarak araştırmaya dahil edilen 110 ülke araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda ise 30 ülke en inovatif ülkeler olarak 1'den 30'a kadar sıralanmıştır. Listenin en sonunda bulunan ülke İsrail olmuştur, Çin 25. sırada bulunmuştur. Endekse göre birinci sırada bulunan ülke Güney Kore olup onu sırasıyla İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri izlemiştir. Fakat çalışmada incelenen söz konusu faktörler açısından bakıldığında araştırma geliştirme faaliyetleri yoğunluğu sıralamasında İsrail birinci sırada yer almıştır. Verimlilik açısından Lüksemburg, ileri teknoloji kullanımı açısından Amerika Birleşik Devletleri ve patent faaliyetleri açısından Tayvan birinci sırada yer almaktadır (Bloomberg, 2014). Johnson Cornell Üniversitesi, Dünya Entelektüel Varlıkları Organizasyonu ve INSEAD tarafından ortaya konmuş olan 2014 Global İnovasyon Endeksi'ne (The Global Innovation Index 2014) göre yapılan inovasyon sıralamasında İsviçre birinci, Birleşik Krallık ikinci ve İsveç ise üçüncü sırada yer almıştır. Amerika Birleşik Devletleri altıncı sıradadır. Endekste Türkiye, Güney Afrika'dan hemen sonra 54. sırada bulunmaktadır. Listenin en sonunda bulunan ülke ise 143. sırada olan Sudan'dır. Bu endeksi oluşturabilmek için yapılmış olan çalışmada ülkelerin politik, yasal ve iş çevresi unsurları, eğitim ve araştırma geliştirme seviyeleri, ekolojik sürdürülebilirliğe verilen önem, bilgi işçileri ve bilgi soğurma kapasitesi, yatırım ve krediler gibi finansal göstergeler ile yaratıcılık ile ilgili unsurlardır. Ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre yapılan sınıflandırmada ise global inovasyon endeksinde ilk 10 sırada bulunan ülkelerin hepsinin yüksek gelirli ekonomilere sahip ülkelere olduğu görülmektedir. Türkiye ise yüksek-orta gelirli ekonomiler arasında 10. sıradadır. Bu ekonomiye sahip ülkelerin birinci sırasında Çin Halk Cumhuriyeti gelmektedir

(Cornell University, INSEAD, and WIPO, 2014). Araştırma raporu incelendiğinde ülke ekonomilerinin gelişmişlik seviyeleri ile inovasyon faaliyetleri arasında doğru orantılı bir değişim görülmektedir.

Teknolojinin değişim hızının çok yüksek olduğu, ekonomik belirsizliklerin ve dalgalanmanın birbirini izlediği ve var olan yoğun rekabet şartlarında inovasyon; işletmeler tarafından pazar liderliği veya pazarda var olabilme amacının aracıdır (Lipit, 2006, s.73). İnovasyon; mevcut olan veya yeni elde edilen bilgileri kullanarak yeni ürün, süreç, bilgi, hizmet elde etmeyi hedefleyen yinelemeli bir süreçtir (Kusiak, 2009, s.1). Modern zamanlardaki tanımların işaret ettiği olgu; inovasyonun, yinelemeli ve fikirden son tüketiciye ulaşıncaya kadar tüm süreçleri içine alan bir süreçler bütünü olduğu ve rekabetin çok yoğun olduğu günümüzde pazarda var olabilmenin tek şartı olduğu gerçeğidir.

İnovasyon, bir firmanın diğer faaliyetlerinden soyutlanmış bir faaliyet değildir. İnovasyon, firmadaki tüm faaliyetleri kapsar ve bütünsel bir yaklaşım gerektirir. **İnovasyonun bütünsel bir faaliyet olarak algılanmamasının ortaya çıkaracağı problemler:**

- ❖ İnovasyonun sadece güçlü bir Ar-Ge yeteneği gerektirdiği düşünüldüğünde: teknoloji, kullanıcı gereksinimlerine yanıt vermede yetersiz kalabilir ve kullanıcılar tarafından kabul görmeyebilir.
- ❖ İnovasyon, Ar-Ge laboratuvarında çalışan beyaz yakalı uzmanların işi olarak görüldüğünde: Farklı bakış açılarına sahip kişilerin bilgi ve deneyimleriyle katkıda bulunması engellenebilir İnovasyon, sadece müşteri taleplerine yanıt vermek olarak algılandığında: Gelecekteki gereksinimleri tahmin ederek rekabet avantajı yakalama olanağının kaybedilmesine ve teknolojik ilerlemelerden yararlanılmamasına neden olabilir.İnovasyonun, sadece teknolojik ilerlemelerden oluştuğu düşünüldüğünde: Pazarın talep etmediği ürünlerin üretilmesine veya kullanıcıların gereksinimlerine yanıt vermeyen süreçlerin oluşmasına sebebiyet verebilir.
- ❖ İnovasyon, sadece büyük organizasyonların yürütebileceği bir faaliyet olarak görüldüğünde: Küçük ve orta büyüklükteki organizasyonların rekabet güçleri azalır.
- ❖ İnovasyon, yalnızca çok büyük ve önemli değişiklik ve yenilikler olarak algılandığında: Küçük değişik ve yeniliklerin sahip olduğu büyük potansiyel büyük ölçüde gözardı edilir.
- ❖ İnovasyonun organizasyon içinde bu iş için görevlendirilmiş belli başlı kişilerin işi olduğu düşünüldüğünde: Geri kalan çalışanların yaratıcılıklarından yararlanılmamış; inovasyonun yeni boyutlarla daha etkili duruma gelmesi durdurulmuş olur.
- ❖ İnovasyonun yalnızca organizasyon içinde ortaya çıktığı düşünüldüğünde: Dışardan gelecek iyi fikirlere imkan verilmemiş olur. İnovasyonun yalnızca organizasyon dışında yürütülen bir faaliyet olduğu düşünüldüğünde: Organizasyon içi öğrenme gerçekleşemez (INOMER, 2020).

İnovasyon yönetimi ile ilgili araştırmalara ve çarpıcı örneklere bakıldığında, Kâr Odaklı İnovasyon Algısını Değiştiren Şirket olan Tesla ve kurucusu Elon Musk önemli bir yenilik öncüsüdür ve büyük bir buluştur. Tesla Model S otomobili, tüketici raporlarına göre iki yıl ard arda kendi klasmanının en iyisi olduğunu ortaya koymuştur. Elon Musk'ın ve Tesla'nın bu kadar değerlenmesi, şirketlerin kâr odaklı inovasyon algısını değiştirmiştir. Tesla'nın başarısında insan kaynakları yönetimi ve işe alma uygulamalarının önemi yadsınamaz. Bu firmada bünyesinde değişik birimlerde çalışmak isteyenlerde deneyim aranmamaktadır. Aksine, koşullara adapte olma, sorun çözme kabiliyeti aranmaktadır. Bu yeteneklere sahip olanlar, açıkta olan pozisyonlara yerleştirilmektedir. Tesla'da inovasyon, birbirini doğuran çeşitli birsürü fikirler ve olumlu dönüşler ile devam eden bir dönüşüm halinde gelişmektedir. İyi fikirlerle ortaya konan her inovasyon çalışması, bir değer haline gelmektedir Şirketlere ve çalışanlara büyük fayda ve kazançlar sağlayan bu değeri doğru zamanda ve doğru biçimde ürün haline getirmek önemli bir iş planını gerektirmektedir (Avansas, 2019).

Şirketler bilgi yüklü bir ürün geliştirmek için yeni ürün geliştirme çalışmaları yaparlar. Pazar ihtiyaçlarına cevap verecek özelliklere sahip ürünleri en düşük maliyet ve en üst düzey kalitede geliştirmek için fizibilite yapar. Ardından seri üretime geçerler. Bu şekilde yeni ürün geliştirme çalışmaları farklı endüstri dallarında işlemi olan birçok şirket tarafından kullanılmaktadır (Aaron and Shenhar, 1998). Yeni ürün geliştirme çalışmalarının bu kadar önemli olmasının sebebi şirketlerin katma

değeri yüksek ürünleri geliştirme ve pazarlama amaçlarıdır. İnovasyon çalışması sürekli Pratik halinde bir yöntem araştırmasını içermektedir. Bu bağlamda fikirler, prosedürler, süreçler ve ürünler şirketler ve insan topluluklarının menfaatine sunulmaktadır (Drach-Zahavy and Somech, 2001). Yeni ürün geliştirme çalışmasını yürüten ekip yeni bir fikirle Ar-Ge sürecini başlatmakta, inovasyon çalışmasıyla bir çıktı üretebilmekte ve bu şekilde fayda ortaya koyabilmektedir. Diğer bir yönden bakıldığında, icat yapma ve inovasyon geliştirme, gerçekte yetenekli işgörenlerin yaptıkların işin çıktısı değildir. Alan yazını, inovatif keşifler, ekip çalışmasının bir amaç doğrultusunda ortaya çıktığını gösteren örnekler sunmaktadır (Drach-Zahavy, 2004). İnovasyon çalışmasının amaçlı bir biçimde yeni ürün geliştirme bağlamında ekipler tarafından geliştirilmesi ortaya konan sonucun başarısı için önemlidir.

3. BÖLÜM: İNOVASYON YÖNETİMİN İŞLETME PERFORMANSINA ETKİSİ

3.1. İnovasyon Yönetimi

İşletmeler, artan rekabet piyasası içinde kendilerini muhafaza etmek ve geliştirmek adına bir takım yeniliklere yeni yöntemlere başvurmaktadırlar. İnovasyon; tek aşamalı bir yöntem değildir, işletmenin pazar payını artıracak, yeni fırsatlar sunacak şekilde işletmenin alanını etkileyen sürekli bir faaliyettir. İnovasyon yönetiminde en önemli başlık değişim ve yeniliktir. Bu değişim ve yenilikleri yönetebilmekte inovasyon yönetiminin ana sorunudur. Tüm bu yönetim kapsamı içerisinde en önemli bileşenler ise; teknoloji, insan ve iş süreçleridir (İNOMER, 2019a).

İnovasyon yönetiminin işletme içerisinde başarılı bir şekilde uygulanması için işletmenin kurumsal stratejisi ile bütünleşmiş olması gerekmektedir. İnovasyonu başarıyla yöneten işletmeler; değişime ve yeniliklere adapte olmuş, Pazar piyasası içerisinde yer edinmiş, liderlik ve risk alma konusunda uygun adım atabilen işletmelerdir. İnovasyon yönetiminde; işletme de bulunan herkesin geniş ve önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Tüm çalışanlar arasında yeni iş rolleri ve buna uygun işbirlikçi, ilişkilerinin daha sıkı olduğu bir örgüt yapısı haline gelir.

İnovasyon bir işletmedeki farklı faaliyetleri kapsayan ve sürekliliği olan bir süreçtir. İnovasyon yönetimi, işletmenin teknoloji, iş süreçleri (müşteriler, tedarikçiler, finansal ve dış kaynaklar vb.) ve insan ilişkileri (kültür, iletişim, organizasyon vb.) unsurlarını inovasyonu destekleyecek ve teşvik edecek şekilde yönetilmesidir (İNOMER, 2019b).

İnovasyon yönetimi, işletmelere sürdürülebilir rekabet ortamı sağlamaktadır. Bu yönetim tarzı, sürekli olarak devam ettirilmelidir. İşletme içi ve işletme dışı kaynaklar, inovasyon yönetimi sisteminin başlaması ve devam etmesi için gereklidir. Bunun için Ar-Ge çalışmalarına ihtiyaç vardır. Ar-ge çalışmaları ile müşterilerin istekleri, ihtiyaçları ve işletmenin çalıştığı pazar hakkında sahip olunan bilgiler inovasyon süreci hedefinin belirlenmesinde en büyük etkidir (Tekin ve Durna, 2012, s.25).

Aslında inovasyon yönetiminde önemli olan düşünülen yeni bir modele uyum sağlanmasıdır. Sonuç olarak işletmelerin en önemli amaçlarından biri işletmelerin hayatını devam ettirmek olduğundan, rekabetçi avantajlar elde etmeli ve bunun içinde inovasyon sürecini iyi bir şekilde yönetmelidir.

İnovasyon yönetimi kültürünü iyi anlamının belli başlı kıstasları bulunmaktadır.

- ❖ İnovasyonun yönetimi için ilgi uyandırıcı bir hedef belirlenmesi gerekmektedir (Mentor, 2009,s.18). İşletme çalışanlarının ilgilerini uyandırabilmek için inovasyon sonucunda ileride ortaya çıkabilecek kazanımı ve toplam faydayı sunmak gerekmektedir.
- ❖ Çalışanların aynı amaç doğrultusunda hedefe odaklanmaları ve strateji geliştirmeleri gerekmektedir.
- ❖ İnovasyon yönetiminde arkadan gelen liderlik daha faydalı olmaktadır. Arkadan giden, çalışanları özgür bırakan, hedefleri gösterip nasıl tutturacağı konusundaki kararlarında onları inisiyatifleri doğrultusunda liderlik uygulamasında yaratıcılık daha çok önem arz etmektedir.
- ❖ İnovasyon yönetiminde organizasyon kanalları kapsayıcı bir seyir izlemelidir. İnovasyon girişiminde yalnızca araştırma-geliştirme faaliyetleri ile yetinilmemelidir. İşletmenin bütünü içerilmelidir. Organizasyon içinde inovatif faaliyetler birimi oluşturulmalıdır. Bu birimin çalışmalarını, organizasyonda çalışan herkes entegre edilmeli, bu birim dışında çalışanlara

onların önemsiz olduğu duygusu verilmemelidir. Aksi durumda çalışanların motivasyonları düşebilir.

- ❖ İnovasyon yönetiminde organizasyon yapısı esnek olmalıdır. Üst yönetimin işgörenlere özerk ve profesyonel çalışma ortamı sağlamalıdır. Aksi takdirde işletmede inovatif girişimler ve çabalardan istenilen verim alınamaz. Yoğun emir-komuta ve bürokrasi odaklı örgütlenmeler, inovatif yaklaşımın başarıya ulaşmasında en büyük engellerdir.
- ❖ İnovasyon yönetiminde yatay ilişkilerin ve işbirliklerini artırıldığı bir organizasyon yapısı kurulması başarı için önem arz etmektedir. İnovasyonda aynı fonksiyondaki çalışanların birbirleriyle ilişkilerinden, çok farklı fonksiyonlarda çalışanların birbirleriyle ilişkileri daha önemlidir.
- ❖ İnovasyon yönetiminde organizasyon yaşam boyu eğitim almalıdır.

Bugünün iş yapış modellerine baktığımızda, şirketlerin rekabet edilebilirliğini yalnızca maliyetler ve fiyatlar ortaya çıkarmamaktadır. Pazarın ihtiyaçlarına yanıt verme hızında ürün tanıtımının doğru bir şekilde yapılması, ürün ömürlerindeki kısaltmalar, ürün kalitesi, tasarım, yeni ürünlerin geliştirilmesi, müşteri ihtiyaç ve isteklerine göre ürün üretimi, önemli bir çalışmayı beraberinde getirmektedir. İnovasyon çalışmasıyla şirketler, pazar paylarını artırıp yeni pazarlara girilmesine imkan sağlayacak yeni ürünler geliştirmektedir. Halihazırdaki ürünlerinde müşteri istek ve ihtiyaçlarına daha iyi cevap verecek ve tercih edilen şirket olarak bünyesinde sürekli iyileştirmeler yapması inovasyon çalışmasıdır. Ürün, ürün tanıtımı ve hizmetlerinin etkin ve daha iyi fiyatlarla üretilmesini ve satılmasını sağlayacak hususlar geliştirmesi inovasyondur. Bu sebeple inovasyon bütün sektörlerde yer alan şirketler tarafından önemsenmelidir (Elçi ve Karataylı, 2008). Bunun yanında, ürün tanıtımında başarılı olunabilmesi için inovasyon çalışmasına ilişkin ortaya çıkarılan fikirler, müşterilerle yakın ilişki halinde olunmasıyla ve mevcut ve potansiyel müşterilerin ihtiyaçlarının anlaşılmasıyla olumlu sonuç verir.

İnovasyon çalışmalarının yenilik bağlamında ortaya çıkması yenilik kaynakları oluşturmaktadır. İşletmenin kendi içinden veya sektörden gelen kaynakların oluşturduğu içsel yenilik kaynakları kadar dışarıdan meydana gelen oluşumlar da işletmeler için önemli yenilik kaynağı olabilmektedir. Genel olarak ürün ve süreç yeniliği olarak ayrılabilen yenilik türleri bunların çeşitlenmesi konusunda çok çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulabilmektedir. Özellikle yenilik sadece ürünlerin niteliklerinde veya süreçlerde gerçekleştirilen bir uygulama değildir. Ürünlerin pazara sunulma şekli, ürünün insanlara yaşattığı deneyimin niteliği veya işletmelerin iş modeli gibi konularda da önemli yeniliklere imza atılabilmektedir. İşletmelerin bu türlerden kendileri için en uygun olanı belirleyip onun üzerine odaklanmaları faydalı olacaktır. Yeniliklerin başarıya ulaşması kolaylıkla gerçekleşmemektedir. Meydana çıkarılan yeniliğin bir talep yaratması bir başka deyişle ticari başarıya ulaşması önemlidir. Yenilikler ticari başarıya ulaştıklarında işletmelerine önemli bir rekabet avantajı sağlayabilmektedir (Gökçek, 2007).

3.2. İnovasyon Yönetim Süreçleri

Bu bölümde inovasyon yönetimine neden ihtiyaç duyulduğu, hangi süreçlerden oluştuğu incelenmiştir.

3.2.1. İnovasyon Yönetimini İhtiyacının Ortaya Çıkması

İşletmeler pazar paylarını genişletmek, artan rekabet ortamında yeni bir fark yaratmak vb. nedenlerle organizasyon yapısında yeniliklere ve değişimlere başvurmaktadır. Teknolojik gelişmeler, ürün çeşitliliğinin artması, arz ve talebin sürekli olarak değişmesi gibi durumlarda müşterilerine en iyi hizmeti sunmak ve yeniliklerle birlikte daha hızlı bir dönüşüm yapmak için inovasyon yönetimine ihtiyaç duyarlar.

Örgütler, ancak yenilikle tüketici ihtiyaçlarını karşılayabilir, stratejik pazarlama imkânlarını değerlendirebilir ve rekabette diğer işletmelerden öne geçebilirler. İşletmeler, rekabet avantajı yakalama ve bu avantajı sürdürmek için inovatif düşünceler, ürün çeşitleri ve süreç işlemlerine odaklanmalıdır (Saatçioğlu ve Özmen, 2009, s. 388).

İnovasyon süreci, yeni imkânların ortaya çıkmasıyla oluşur. İnovasyon, buluşlardan ortaya çıkabileceği gibi, önemli araştırmalardan dolayı da oluşabilir. Müşteri değerlerinin, beklentilerinin, ihtiyaçlarının ve isteklerinin tespitinde de inovasyon göz ardı edilemeyecek bir yere sahiptir (Çağlıyan, 2009, s. 29).

3.2.2. Geliştirme Süreci

Bu süreçte yapılan değişim ve yeniliğin ilerleyen zamanlarda geliştirilmeye açık olup olmadığını gözden geçirip değerlendirmektir. İnovatif düşüncenin gelişmesi sürecinde, yenilenme artık düşünce aşamasından geçip uygulanabilir bir özellik kazandığından bir ürün halini alır. Bu şekilde Ar-Ge (Araştırma ve Geliştirme) çalışmalarına devam edilip bu durum geliştirebilir. Bundan sonra ortaya çıkan durumda yenilikler denetim altına alınıp eksik yönleri üzerinde çalışmalar ve düzeltmeler yapılabilir.

İnovasyon, geriye dönülemez olan bir çalışmayı arz etmektedir. Yeni ürün, eskisinin yerini aldığı anda eski ürün pazarda artık tekrar görünmemektedir. Çünkü, inovasyonun büyük bir performans ve maliyet avantajı vardır. Bu sebeple, eski ürünün yeniden üretilmesi ekonomik olmaktan çıkmaktadır. Ayrıca bilginin kümülatif olması da inovasyonun çok önemli bir özelliğidir. Yeni bir teknoloji kullanılmaya başlandığında, kullanıcıların bu teknolojiyi geliştirmesiyle inovasyonun üzerine daha çok bilgi üretmek mümkün hale gelirken, eski teknoloji artık hiçbir kullanıcının karşılıklı olarak etkileşimi bulunmadığından gelişmeyecektir. Bunun yanında, inovasyon yayılma göstermektedir. Yeni ürünlerin başarısı, tüketicilerin bu ürünlere yönelik talepte bulunmalarıdır. Yeni ürünlere yönelik talebin boyutu ise inovasyonların benimsenmesi ve yayılması süreci ile alakalıdır (Aydın, 2009, s.188). Önemle belirtilmesi gereken diğer bir husus, şirketlerin rekabetçiliğini artırması inovasyon yayılması ile gerçekleşmektedir (Ciburriene, 2009, s.723). Yayılma sürecinde önce bir inovasyonun kabul edilmesi (yeni bir ürün,) ve bir hedef pazara belli bir zaman süresi içinde iletişim yoluyla aktarılması gerekmektedir. Bu şekilde bireyin ürüne onay verip satın alması gerçekleşebilir (Karalar, 2005, s.243).

3.2.3. Üretme ve Sunma

Geliştirme süresinden sonra, yeni ürün üzerinden gereken kontrol ve düzeltmeler yapılarak yeni ürünün piyasaya sunulur. İşletme yeni ürünü kendisi de üretebilir ya da başka bir işletme üzerinden de bu faaliyetini gerçekleştirebilir. Önemli olan ürünün müşteri taleplerine göre yeniden dizayn edilmiş olması Pazar ekonomisi içinde kendine bir yer edinmesidir. Pazara sunulan ürün gerekli yöntemlerle müşterilere tanıtılır. Bu yöntem genellikle reklam üzerinden yapılmaktadır. Müşteriye ulaşan ürünün müşteri taleplerine göre değerlendirilmesi ve müşteri yorumlarının dikkate alınması gerekmektedir.

3.3. İnovasyon Sürecini Yönetme Tarzları

İnovasyon yönetimi ancak gerekli takipler ve dönüşümler yapılarak profesyonel bir şekilde uygulandığında başarı sağlanabilir. Fikrin ortaya çıkması, geliştirilmesi, sunulması konusunda çeşitli engellerle zorluklarla karşılaşılması muhtemeldir. Bu süreçte yöneticilerin inovasyon yönetimindeki becerileri oldukça önemlidir.

Yöneticilerin kişilik özellikleri, deneyimleri yönetim tarzlarının oluşmasında önemli etkenlerdendir. Yöneticilerin inovasyon yönetimini başarılı bir şekilde uygulayabilmeleri için kendi deneyimleri, liderlik özellikleri vb. etkenleri en iyi şekilde kullanıp başarılı bir yönetim hedeflemelilerdir.

3.3.1. Dönüşümcü Tarzda Yönetme

Dönüşümcü tarzda yönetme fikri akademisyen ve profesyonel olarak çalışanları arasında popüler bir konudur (Doğanalp, 2009,s.135). Dönüşümcü lider/liderlik, ortaya çıkan değişim talepleri-zorunlulukları ve farklı ekonomik durumların yol açtığı şartlar karşısında kapasite geliştirme ve adapte olma girişimleri içine alan yönetim tarzıdır. Dönüşümcü liderler, gelişen ve sürekli olarak değişen teknoloji, çevre koşulları gibi etmenlere uyum sağlayarak çalışanların üzerinde örnek bir model olarak onların tutumlarını, davranışlarını etkileyerek işletme içerisinde daha güvenli ve işbirliği içerisinde çalışma olanaklarını sağlamaktadır. Dönüşümcü liderler, problemlere çözüm üretmesi, çalışanlara bilgi, tecrübe ve davranışlarıyla onlar üzerinde etkisi olan liderlerdir. Dönüşümcü liderler cesur, sürekli öğrenen, değişim odaklı ve kolay pes etmeyen bir yapıya sahiptirler (Berber, 2000, s.36).

3.3.2. Karizmatik Yönetim

Max Weber'e (1922, akt. Barkan, 2016) göre karizmanın önemli unsurları vardır. Bunlar: olağanüstü kabiliyette bir kişilik, kriz durumunun varlığı, krizlere radikal çözümler üretebilme yeteneği, izleyicileri sıra dışı ve üstün güçlere sahip olduklarına inandırabilir gücüdür. Liderlerin olağanüstü yetenekleri ile elde edilen başarı, bağlılığı ve güvenini artırmakta ve/veya devam ettirmektedir. Weber'e göre hedefler,

güç ve olağanüstü saptamalar bir lideri diğerlerinden ayırmaktadır. Bu özellikleriyle karizmatik liderler, izleyicilerinin performansına olağanüstü bir etkide bulunmaktadır (Ray, 2011, s.57). Zekâ, kavrayış gücü vs. gibi bireysel yeteneklerin yanı sıra liderin, grup-varlık kavramının bilincinde oluşu da önem taşımaktadır. Grup varlık olmaktan kaynaklanan yeteneklere, başta ortak yaşantılara sahip olunması olmak üzere, insanları anlama, koruma yeteneği ve potansiyeli denilebilir (Göka, 2005, s.78). Karizmatik liderler inovasyon yönetimindeki etkilerine bakılacak olursa yeni fikirlere açık olması ve bu fikirlerin geliştirilmesi hususunda çalışanlar üzerinde teşvik edici olmasıyla önemli bir etken oluşturmaktadır.

3.3.3. Hizmetkâr Yönetim

Hizmetkâr tarzda yönetim; liderlik yapma fikriyle hizmet etme fikrini harmanlayan bir yönetme tarzıdır. Hizmetkâr liderler, işletmede hizmetin öncü olması, etkileme, dürüstlük, bütünlük, yönetim konusunda öğretici olma, güven verme, hizmetin başkalarının çıkarlarından daha önemli olması konusunda önem oluştururlar. Hizmetkâr liderlerin, herhangi bir şekilde başkalarına benzeme, onlar gibi davranma gibi özellikleri yoktur. Bu liderler için önemli olan hizmetin nasıl verildiği ve nasıl başarıya ulaşmasıdır. Hizmetkâr liderler din, dil, ırk ve cinsiyet ayrımı yapmaksızın hizmetlerini devam ettirirler. (Taşgit ve Torun, 2016) İnovasyon yönetimi açısından da önemi işletmede gereken işbirliği ve güven duygusunun oluşmasında, yapılan işin önemli olması açısından çalışanlara rahat bir çalışma ortamı sunmasında önemlidir.

3.3.4. Stratejik Yönetim

Stratejik tarzda yönetmenin üç temel karakteristiğe sahiptir. İlki örgüt için üstün bir amaç belirleme, ikinci özelliği rol model olma ve üçüncü özelliği ise yüksek performans standartları ortaya koymadır (Uğurluoğlu, 2009, s.121). Stratejik tarzda yönetenler; işletmeye stratejik olarak yön verebilme, stratejiyi faaliyete çevirebilme, etkili stratejik dönüm noktalarını belirleyebilme, stratejik becerileri geliştirebilme yeteneklerine ve doyumsuzluk, durmak bilmezlik, taşıyabilme, uyum sağlama ve bilgelik gibi özelliklere sahiptirler. Bütün bu yetenek ve özellikler göz önüne alındığında, stratejik tarzda yöneten yöneticilerin yenilik faaliyetlerini desteklemesi ve değişim taraftarı olmaları düşünülmektedir. İnovasyonun tüm aşamalarına destek vermeleri, inovasyona yönelik kadro oluşturmaları ve işletmelerinde inovatif kültürün oluşturulması için çaba sarf etmeleri beklenmektedir.

3.4. İnovasyon Yönetiminde Başarı İçin Yapılması Gerekenler

İnovasyon yönetiminin başarılı bir sonuç vermesi için işletmenin deneyim ve tecrübe açısından kendini geliştiriyor olması ve bu deneyim ve tecrübelerin diğer çalışanlara da aktarılması gerekmektedir. İşletme, yeniliklerini geliştirilmek için gereken riskleri alması ve bu riskin oluşturabileceği olumsuzlukları en aza indirmesi gerekmektedir. Sürekli olarak gelişen teknolojiyi sıkı bir şekilde takip etmesi ve yeniliklerin bu teknoloji aracılığıyla piyasaya başarılı bir şekilde tanıtılması da önemli bir konudur. Yeniliklerin geliştirilmesi ve takip edilmesi açısından da işletme içerisinde belli bir işbirliği olması ve çalışanlar arasında iletişimin güçlü olması gerekmektedir. Piyasadaki gelişmeler, yenilikler takip edilerek işletmenin kendini bu konularda geliştirmesi ve yeniliğe açık hale gelmesi işletmenin başarısı açısından önemlidir.

Farklı ve yeni bir ürünün geliştirilmesi veya halihazırdaki üründe değişiklik veya yenilik oluşturulması ve bu ürünün pazara sunulması ürün inovasyonudur (Lin ve Lin, 2010, s.436). Ürünün işlevsel özellikleri veya müşteri için kullanım amacı büyük oranda değiştirildiğinde, buna uygun pazarlama yöntemleri uygulandığında pazarlama inovasyonu şeklini almaktadır. Bunun yanında, ürünün fonksiyonel durumlarında ve kullanım şekillerinde oluşan gelişimlerin yeni pazarlar için, ürünün biçimi, görüntüsü veya ambalaj kısımlarında yapılan değişiklikler hem üründe hemde pazarlamada inovasyonu sağlar (Kahn, 2001, s.317).

4. BÖLÜM: İNOVASYON YÖNETİMİNİN İŞLETME PERFORMANSINA ETKİSİ: DAMS MAKİNE ÖRNEĞİ

Bu makaledeki veriler 2020 yılından önce toplanmıştır. Kullanılan ölçek, araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Tam yapılandırılmış mülakat verileri de 2020 yılı öncesi hazırlanıp derlenmiştir. Bu bölümde işletmede çalışan 9 yöneticiye tam yapılandırılmış mülakat soruları yöneltilmiş ve verilen cevaplar dâhilinde inovasyon yönetiminin işletme performansına etkisi derinlemesine bilimsel

araştırmalara dayanarak analiz edilmiştir. Tam yapılandırılmış görüşme modelinde mülakat soruları önceden belirlenip standartlaştırılmıştır. Cevaplar için seçenekler belirlenmiştir. Bu görüşme türünde derinlemesine bilgi elde edilmez. Tam yapılandırılmış mülakat tekniği anket uygulamasına en yakın nitel araştırma yöntemidir. Tam yapılandırılmış mülakat tekniği, ne tür soruların ne biçimde sorulup, hangi tür verilerin toplanacağını en ayrıntılı biçimde saptayan ve süreç içerisinde her hangi bir değişime uğratmadan aynen uygular.

Tam yapılandırılmış mülakatta sorulacak sorular ve cevapları önceden belirlenir ve mülakatı yürüten birey tarafından mülakata katılan bireylere tek tek okunur ve alınan cevaplar kağıda işlenir. Özetle, Yapılandırılmış görüşme modelinde; sorular, soruların ne şekilde sorulacağı ve hangi verilerin toplanacağı ayrıntılı bir şekilde önceden belirlenmiştir. Görüşmeyi yapan kişi sorusunu sorduktan sonra yanıtlayıcıdan önceden belirlenmiş cevap seçeneklerinden birini seçmesini talep eder. Görüşmeyi yapan kişi tarafsızlığını korur ve katılımcı her seferinde kendisine cevap olarak verilen seçeneklerden sadece birini seçer. Yanıtlar kapalı uçludur. Yapılandırılmış görüşme bu şekilde anket çalışmalarına benzemektedir ve aynen anket çalışmaları gibi nicel veriler sunar. Daha çok karşılaştırma amacıyla yapılmaktadır ve cevapları etkilenmemek sürece katılımcılar mümkün olduğunca kısıtlanmaya çalışılır. Bahar'a (2003) göre yapılandırılmış görüşme tekniği, araştırma şekliyle bağlantılı olarak dizayn edilmiş standart görüşme planı ile yüz yüze görüşmede sıralanmış spesifik sorulara cevap bulmaya çalışır. Bu görüşme yapısı analiz edilmek için nicel veriler üretecektir.

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma da inovasyon yönetiminin işletme performansına etkisi analiz edilmiştir. İzmir de bulunan gıda makineleri imalatı ve ihracatı yapan DAMS Makine bünyesinde çalışan 9 yöneticiyle tam yapılandırılmış mülakat görüşmesi çalışması yapılmıştır. Nitel Araştırma tekniği ile ilgili toplanan verilerle yorumlama yapılacaktır. Araştırma tam yapılandırılmış görüşme tekniği şeklinde geliştirilmiştir. Bu görüşme tekniğinde önceden belirlenmiş olan bir dizi soru ve yanıtı kapsayan bir görüşmedir. Bu görüşme tekniğinde varılacak nihai hedef, görüşülen bireylerin verdikleri bilgiler arasındaki farklılığı ortaya çıkarmak ve buna göre karşılaştırmalar yapmaktır.

Wagner diğer kaynaklardan elde ettikleri bilgilerden destek almak koşuluyla, yapılandırılmış mülakatların kullanılmasını tavsiye eder (Aktaran Arvey & Champion, 1982). Bu mülakat türünde her aday için aynı süreç akışı takip edilmektedir. Bu şekilde her adaya eşit fırsat sağlanmış olmaktadır. Mülakatçı, gelecekte de kullanılmak üzere, adayın cevaplarını yazılı olarak kayıt altına almaktadır (Bohlander ve diğerleri, 2001).

Bu çalışmada, DAMS makine bünyesinde çalışan yöneticilerin inovasyon yönetimine dair işletme performansının iç ve dış paydaş süreçleriyle nasıl kurulduğunun ve bu süreçlerin üretim ve sürdürülme biçimlerine kaynaklık eden işletme dinamiklerinin nasıl işlediğinin ortaya konulmasını amaçlanmıştır. Çalışma nitel bir araştırma olup, tam yapılandırılmış görüşme modeli olarak uygulanmıştır. Çalışma kapsamında ele alınan görüşmeler, işletmenin yapısı içinde inovasyon odaklı ayrıcalıklı olma durumudur. DAMS Makine bünyesinde 52 kişinin çalıştığı gıda makinaları imalatı ve ihracatı yapan bir işletmenin çalışmasında, 9 yöneticinin verdiği cevaplar ve inovasyonun süreç bazında bütün boyutlarının detaylı bir biçimde ele alınarak ayrıcalıklı ve yenilikçi kimliğin kurulumu ekseninde incelenmiştir. Bunun yanında, veri kaynağı çeşitlenmesi yoluna gidilmiş ve firma sahibi, müdür, müdür yardımcısı, şef ve departman yöneticisi araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma kapsamında firma sahibi 2, müdür 1, müdür yardımcısı 1, şef 2, departman yöneticisi 3 ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Araştırma kapsamında geçerlilik ve güvenilirlik hususunda veri analizi yoluyla sonuçların gerçeği doğru temsili inandırıcılık yönünden veri çeşitlenmesine gidilmesi, görüşme yapılması ve katılımcı teyidi önem arz etmektedir.

Bu bağlamda, firmanın teknolojik gelişmeleri takip ederek sürekli yenilenmesi, ürün, parka, malzeme ve diğer kısımlarında yenilik yapması, ürettiği ürünlerden farklı olarak yeni ürünler için sürekli araştırma yapması, bu yapılan işlemlerin uygulama sonuçlarını doğru bir şekilde tahlil etmesi ile diğer çalışmalara örnek teşkil eden bir araştırma olmuştur. Örnek teşkil etmesi yönünden bu çalışma inovasyon başarısı ile satın almada, ulaştırma, pazarlama yönetimi alanlarında değişimi ve dönüşümü teşkil etmesi, yenilikleri takip ederek gerekli görüldüğünde işlerin doğru bir şekilde transfer etmesi yönünden örnekleme

metodunu kullanması önem arz etmektedir. Örneğin, müşteri verilerinin detaylı incelenmesi, taleplerin betimlenip işleme girilmesi, ve yeniliklerin bu doğrultuda oluşturulması denilebilir.

Bu çalışmada veriler ve yöntem bağlamında tutarlılığı sağlamada, ürünleri geliştirirken pazarın incelenmesi ürünleri tanıtmaya, fiyatlandırma hususunda piyasa analizinin inovasyon sonucu tutarlı yapılmasına özen gösterilmiştir.

Nesnel ölçütlere uyarak varılan sonuçlarda işletmenin ulusal ve uluslararası rakiplere göre ürünlerin kalite düzeyi, inovasyon yönetimiyle artmıştır.

Yansız bir şekilde elde edilen sonuçlarda işletmenin rekabet gücü inovasyon çalışmasıyla artmıştır. Nesnel ölçüt ve teyit incelemesi yapılarak işletmenin teknoloji takip edip ürünlere adapte etmesi inovasyon yönetimiyle gelişmiştir.

Araştırma sonuçlarında yapılan değerlendirmede işletme yenilikçi pazarlama yöntemleri geliştirerek, maliyetleri azaltmış, satışlar artmış, müşteri memnuniyeti artmıştır. Tutarlı yönetim politikalarıyla tam katılım sağlanmıştır. Bu bağlamda işletme pazar payındaki artışı güvenirliliğin artışıyla teyit etmiştir.

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma yapılırken bu konuyla ilgili diğer örnek çalışmalar incelenmiş, konuya dair tez çalışmaları, makaleler incelenmiştir. Araştırmaya katılan kişilere tam yapılandırılmış mülakat görüşmesi uygulanması yapılmadan önce araştırmanın önemi ve kapsamı hakkında bilgi verilmiş ve görüşme soruları bu kapsamda hazırlanmıştır. Görüşme soruları cevap aralığı, Kesinlikle Katılıyorum (5 puan) ve Kesinlikle Katılmıyorum (1 puan) aralığında ölçeklendirilmiştir. Bu çalışmada kullanılan veriler, 2020 yılından önce toplanmıştır. Çalışmada kullanılan ölçek araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Tam yapılandırılmış mülakat verileri 2020 yılı öncesinde toplanmış ve analiz edilmiştir. Araştırma yapılan alan ile ilgili derinlemesine literatür taraması yapılmıştır. Araştırmanın bireysel mesleğe dönük deneyimleri incelenmiştir.

Araştırmada veriler araştırmacılar tarafından alanyazın şeklinde geliştirilen tam yapılandırılmış görüşme formu ve demografik bilgi üzerinden toplanmıştır. Bu tür mülakatlarda sayılar (frekanslar) önem arz etmektedir. Burada, örneklemin vermiş olduğu cevaplara dayalı anlamlar oluşturma veya derinlemesine bilgi edinmek gibi bir amaç yoktur. Bu tarzıyla görüşmeler anket çalışmalarına benzer tarzda nicel veri ortaya koymaktadır

Veri Toplama Süreci: Araştırmanın verileri, katılımcıların kendilerini rahat şekilde ifade edebileceği ve kendilerinin randevu verdikleri zaman dilimlerinde toplanmıştır. Görüşmeler araştırmaya katılan yöneticilerle firma (Dams Makina)' da yapılmıştır. Bu görüşmeler ortalama 10–20 dakika arasında sürmüştür. Katılımcılara önceden hazırlanmış tam yapılandırılmış mülakat soruları sorulmuştur. Firma sahibi, yöneticilerle ve diğer çalışanlar ile yapılan görüşmelerde not alma tekniği kullanılmıştır.

4.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın sınırlılıkları aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

- Araştırma da ulaşılan sonuçlar bu çalışmadaki verilerle sınırlıdır.
- Araştırma da ulaşılan sonuçlar 52 kişinin istihdam ettiği gıda makineleri imalatı ve ihracatı yapan bir işletme içerisinde gerçekleşmiş olup tam yapılandırılmış mülakat sorularının analizleri 9 yöneticinin verdiği cevaplar ve yorumlar üzerinden sınırlıdır.
- Araştırma da ulaşılan sonuçlar İzmir ilinde gıda imalatı ve ihracatı yapan bir işletme ile sınırlıdır.

4.4. Araştırmanın Bulguları ve Yorumu

Araştırmanın bu bölümünde verilere ilişkin değerler açıklanmıştır. Tam yapılandırılmış mülakat soruları, inovasyon yönetimi, işletme performansı ve inovasyon yönetiminin işletme performansına katkısı şeklinde üç ana başlıkta gruplandırılmıştır.

Tablo 1. *Görüşmecilerin Tam Yapılandırılmış Mülakat Yönetiminde Demografik Özellikleri*

Yaş	43	49	32	26	34	25	34	28	39
Cinsiyet	E	E	E	K	K	K	E	K	E
Eğitim Durumu	Lise Mezunu	Üniversite Mezunu	Yüksek Lisans	Üniversite Mezunu	Üniversite Mezunu	Lise Mezunu	Lise Mezunu	Üniversite Mezunu	Üniversite Mezunu

Araştırmaya katılan görüşmecilerin demografik özellikleri Tablo 1’de gösterilmiştir. Görüşmecilerin yaş özelliklerine bakılacak olursa; yaş aralığı 25-49 arasındadır. Erkek görüşmecilerin sayısı 5 iken kadın görüşmecilerin sayısı 4’tür. Görüşmecilerden 5 kişi üniversite mezunu, 1 kişi yüksek lisans mezunu, 3 kişi ise lise mezunudur.

Tablo 2. *Görüşmecilerin Tam Yapılandırılmış Mülakat Yönteminde Çalışma Pozisyonuna Göre Özellikleri*

Pozisyon	Tam Yapılandırılmış Mülakat için Katılımcı Sayısı
Firma Sahibi	2
Müdür	1
Müdür Yardımcısı	1
Şef	2
Departman Yöneticisi	3

Tablo 2’de görüldüğü üzere; firma sahibi olan 2 görüşmeci, müdür pozisyonunda olan 1 görüşmeci, müdür yardımcısı pozisyonunda 1 kişi, şef pozisyonunda 2 kişi ve departman yöneticisi konumunda 3 kişi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Tablo: 3. *İnovasyon Yönetimine Dair Görüşmeci Analizleri ve Tam Yapılandırılmış Mülakat Soruları*

1. Firmanız ürettiği ürünleri teknolojik gelişmeleri takip ederek sürekli yenilemektedir mi?.
2. Firmamız ürettiği ürünlerin parça, malzeme ve diğer kısımlarında yenilikler yapmakta mıdır?.
3. Firmamız ürettiği ürünlerinden farklı olarak yeni ürünler için de araştırmalar yapmakta ve üretmekte mi?.
4. Firmamız satın alma, ulaştırma, pazarlama alanlarında yenilikleri takip ederek sürekli bir değişim ve gelişim göstermekte midir?.
5. Firmamız müşteri talep ve şikayetlerini önemsemekte ve buna dair yenilikler yapmakta mıdır?.
6. Firmamız ürünlerini geliştirirken ulusal ve uluslar arası pazarı takip etmekte midir?.
7. Firmamız ürünleri tanıtmaya, fiyatlandırma konularında piyasayı takip ederek buna göre yenilikler yapmakta mıdır?.

Cevap kategorisi:

5. Kesinlikle Katılıyorum
4. Katılıyorum
3. Kısmen Katılıyorum

2.Kısmen Katılmıyorum

1. Kesinlikle Katılmıyorum

1. Katılımcı birinci soruya kesinlikle katılmadığını bildirmiştir.
2. Katılımcı birinci soruya kısmen katılmadığını bildirmiştir.
3. Katılımcı birinci soruya kısmen katıldığını bildirmiştir.
4. Katılımcı birinci soruya katıldığını bildirmiştir.
5. Katılımcı birinci soruya kesinlikle katıldığını bildirmiştir.
6. Katılımcı birinci soruya kesinlikle katıldığını bildirmiştir.
7. Katılımcı birinci soruya kesinlikle katılmadığını bildirmiştir.
8. Katılımcı birinci soruya kısmen katılmadığını bildirmiştir.
9. Katılımcı birinci soruya kısmen katıldığını bildirmiştir.

Birinci soruda departman yöneticileri ve şef ünvanı olan çalışanlar dağılımın ağırlığını ortaya koymuştur

1. Katılımcı ikinci soruya kesinlikle katılmadığını bildirmiştir.
2. Katılımcı ikinci soruya kesinlikle katıldığını bildirmiştir.
3. Katılımcı ikinci soruya katıldığını bildirmiştir.
4. Katılımcı ikinci soruya kısmen katılmadığını bildirmiştir.
5. Katılımcı ikinci soruya kısmen katılmadığını bildirmiştir.
6. Katılımcı ikinci soruya kısmen katılmadığını bildirmiştir.
7. Katılımcı ikinci soruya kısmen katıldığını bildirmiştir.
8. Katılımcı ikinci soruya kısmen katıldığını bildirmiştir.
9. Katılımcı ikinci soruya kesinlikle katılmadığını bildirmiştir.

İkinci soruda Müdür, Müdür yardımcısı ve şef ünvanında çalışanlar dağılımın ağırlığını ortaya koymuştur.

1. Katılımcı üçüncü soruya katıldığını bildirmiştir.
2. Katılımcı üçüncü soruya kısmen katıldığını bildirmiştir.
3. Katılımcı üçüncü soruya kısmen katılmadığını bildirmiştir.
4. Katılımcı üçüncü soruya kesinlikle katılmadığını bildirmiştir.
5. Katılımcı üçüncü soruya kesinlikle katılmadığını bildirmiştir.
6. Katılımcı üçüncü soruya kısmen katılmadığını bildirmiştir.
7. Katılımcı üçüncü soruya kısmen katılmadığını bildirmiştir.
8. Katılımcı üçüncü soruya kesinlikle katılmadığını bildirmiştir.
9. Katılımcı üçüncü soruya kesinlikle katılmadığını bildirmiştir.

Üçüncü soruda Müdür yardımcısı ve departman yöneticisi ünvanında çalışanlar dağılımın ağırlığını ortaya koymuştur.

1. Katılımcı dördüncü soruya kısmen katıldığını bildirmiştir.
2. Katılımcı dördüncü soruya kısmen katıldığını bildirmiştir.
3. Katılımcı dördüncü soruya kısmen katılmadığını bildirmiştir.
4. Katılımcı dördüncü soruya kısmen katılmadığını bildirmiştir.
5. Katılımcı dördüncü soruya kesinlikle katılmadığını bildirmiştir.
6. Katılımcı dördüncü soruya kesinlikle katılmadığını bildirmiştir.
7. Katılımcı dördüncü soruya katıldığını bildirmiştir.
8. Katılımcı dördüncü soruya katıldığını bildirmiştir.
9. Katılımcı dördüncü soruya kesinlikle katılmadığını bildirmiştir.

Dördüncü soruda Müdür, müdür yardımcısı ünvanında çalışanlar dağılımın ağırlığını ortaya koymuştur.

1. Katılımcı beşinci soruya kesinlikle katıldığını bildirmiştir.
2. Katılımcı beşinci soruya katıldığını bildirmiştir.
3. Katılımcı beşinci soruya kısmen katılmadığını bildirmiştir.

4. Katılımcı beşinci soruya kısmen katılmadığını bildirmiştir.
5. Katılımcı beşinci soruya kesinlikle katılmadığını bildirmiştir.
6. Katılımcı beşinci soruya kesinlikle katılmadığını bildirmiştir.
7. Katılımcı beşinci soruya katıldığını bildirmiştir.
8. Katılımcı beşinci soruya katıldığını bildirmiştir.
9. Katılımcı beşinci soruya kesinlikle katıldığını bildirmiştir.

Beşinci soruda firma sahibi ünvanında çalışanlar dağılımının ağırlığını ortaya koymuştur

1. Katılımcı altıncı soruya kesinlikle katılmadığını bildirmiştir.
2. Katılımcı altıncı soruya kesinlikle katılmadığını bildirmiştir.
3. Katılımcı altıncı soruya kısmen katıldığını bildirmiştir.
4. Katılımcı altıncı soruya kısmen katılmadığını bildirmiştir.
5. Katılımcı altıncı soruya katıldığını bildirmiştir.
6. Katılımcı altıncı soruya katıldığını bildirmiştir.
7. Katılımcı altıncı soruya kısmen katılmadığını bildirmiştir.
8. Katılımcı altıncı soruya kısmen katıldığını bildirmiştir.
9. Katılımcı altıncı soruya kısmen katıldığını bildirmiştir.

Altıncı soruda müdür, şef, departman yöneticisi ünvanında çalışanlar dağılımının ağırlığını ortaya koymuştur

1. Katılımcı yedinci soruya kesinlikle katıldığını bildirmiştir.
2. Katılımcı yedinci soruya katıldığını bildirmiştir.
3. Katılımcı yedinci soruya kısmen katıldığını bildirmiştir.
4. Katılımcı yedinci soruya kısmen katılmadığını bildirmiştir.
5. Katılımcı yedinci soruya kesinlikle katıldığını bildirmiştir.
6. Katılımcı yedinci soruya kısmen katıldığını bildirmiştir.
7. Katılımcı yedinci soruya katıldığını bildirmiştir.
8. Katılımcı yedinci soruya kesinlikle katıldığını bildirmiştir.
9. Katılımcı yedinci soruya kısmen katıldığını bildirmiştir.

Yedinci soruda firma sahibi ve müdür ünvanında çalışanlar dağılımının ağırlığını ortaya koymuştur.

Diğer aşağıda yer alan soru grupları ve cevapların ağırlıklarının dağılımlarında aynı yöntem çerçevesinde analiz yapılmıştır.

Tam Yapılandırılmış Mülakat Soruları	Değerler
Firmamız ürettiği ürünleri teknolojik gelişmeleri takip ederek sürekli yenilemektedir.	4,11
Firmamız ürettiği ürünlerin parça, malzeme ve diğer kısımlarında yenilikler yapmaktadır.	4,00
Firmamız ürettiği ürünlerinden farklı olarak yeni ürünler için de araştırmalar yapmakta ve üretmektedir.	3,44
Firmamız satın alma, ulaştırma, pazarlama alanlarında yenilikleri takip ederek sürekli bir değişim ve gelişim göstermektedir.	3,77
Firmamız müşteri talep ve şikâyetlerini önemsemekte ve buna dair yenilikler yapmaktadır.	4,55
Firmamız ürünlerini geliştirirken ulusal ve	4,00

uluslararası pazarı takip etmektedir.

Firmamız ürünleri tanıtmaya, fiyatlandırma konularında piyasayı takip ederek buna göre yenilikler yapmaktadır. 4,66

Araştırmaya katılan görüşmecilerin inovasyon yönetimine dair görüşlerine ilişkin analiz Tablo 3'te açıklanmıştır. İnovasyon yönetimine dair yöneltilen sorular “Kesinlikle katılıyorum” için 5, “Kesinlikle katılmıyorum” için 1 puan ile ölçeklendirilmiştir. Buna göre katılımcıların en yüksek puan verdiği kategori firmanın ürünlerini tanıtmaya, fiyatlandırma konularında piyasayı takip ederek buna göre yenilikler yapması olmuştur. Araştırmaya katılan görüşmeciler; tanıtım ve fiyatlandırma kısmında yeniliklerin takip edildiğini ve piyasadaki diğer firmaların da çalışmalarını göz önünde bulundurduklarını vurgulamışlardır.

Görüşmecilerin diğer kategorilere oranla daha az görüş sundukları kategori, firmanın ürettiği ürünlerden farklı olarak yeni ürünler için araştırma yapması ve üretmesi olmuştur. Görüşmeciler yeni ürünlerin üretilmesi ve piyasaya sunulmasındaki çalışmaları eksik görmekteyler.

Tablo 4. İşletme Performansına Dair Görüşmeci Analizi ve Tam Yapılandırılmış Mülakat Soruları:

- 1-Firmanız ulusal ve uluslar arası rakiplere göre ürünlerin kalite düzeyini artırmış mıdır?
- 2-Firmanız ulusal ve uluslar arası rakiplere göre rekabet gücünü artırmış mıdır?
- 3- Firmanız ulusal ve uluslar arası rakiplere göre maliyetlerini azaltmış mıdır?
- 4- Firmanız ulusal ve uluslararası rakiplere göre teknolojiyi takip edip ürünlere uygulamasını yapmış mıdır?
- 5- Firmanız ulusal ve uluslar arası rakiplere göre yenilikçi pazarlama yöntemlerini geliştirmiş midir?
- 6- Firmanız ulusal ve uluslar arası rakiplere göre ürünlerin tanıtımındaki başarısını artmış mıdır?
- 7-Firmanız ulusal ve uluslar arası rakiplere göre ürün çeşitliliğini artmış mıdır?
- 8-Firmanız ulusal ve uluslar arası rakiplere göre çalışanların tam katılım gösterme durumu artırmış mıdır?

Tam Yapılandırılmış Mülakat Soruları	Değerler
Ulusal ve uluslararası rakiplere göre ürünlerin kalite düzeyi	3,66
Ulusal ve uluslararası rakiplere işletmenin rekabet gücü	2,88
Ulusal ve uluslararası rakiplere göre işletmenin maliyetlerini azaltma durumu	3,55
Ulusal ve uluslararası rakiplere göre işletmenin teknolojiyi takip edip ürünlere uygulaması	3,33
Ulusal ve uluslararası rakiplere göre işletmenin yenilikçi pazarlama yöntemleri geliştirmesi	3,11

Ulusal ve uluslararası rakiplere göre işletmenin ürünlerini tanıtımındaki başarısı	3,22
Ulusal ve uluslararası rakiplere göre işletmenin ürün çeşitliliği	4,00
Ulusal ve uluslararası rakiplere göre işletmedeki çalışanların tam katılım gösterme durumu	2,77

Araştırmaya katılan görüşmecilerin, işletme performansına dair analizleri Tablo 4’te verilmiştir. Buna göre ulusal ve uluslararası rakiplere göre işletmenin ürün çeşitliliği en çok katılan kategori iken, ulusal ve uluslararası rakiplere göre işletmedeki çalışanların tam katılım göstermesi en az katılan kategori olmuştur. Bu kapsamda; işletmenin ürün çeşitliliği görüşmeciler tarafından olumlu karşılanırken çalışanların işletme yönetimine tam katılım göstermesi, düşünce ve eleştirilerini iletebilmeleri hususunda eksiklikler olduğu görülmüştür.

Tablo 5. İnovasyon Yönetiminin İşletme Performansına Dair Görüşmeci Analizi ve Tam Yapılandırılmış Mülakat Soruları

- 1-Firmanız inovasyon yönetimiyle kaliteyi artırmış mıdır?
- 2-Firmanız inovasyon yönetimiyle maliyetleri azaltmış mıdır?
- 3- Firmanız inovasyon yönetimiyle pazarlama ve tanıtım alanlarını iyileştirmiş midir?
- 4- Firmanız inovasyon yönetimiyle tam katılımı sağlamış mıdır?
- 5- Firmanız inovasyon yönetimiyle satışları artırmış mıdır?
- 6-Firmanız inovasyon yönetimiyle müşteri memnuniyetini artırmış mıdır?
- 7-Firmanız inovasyon yönetimiyle karlılığı artırmış mıdır?
- 8- Firmanız inovasyon yönetimiyle ürün çeşitliliğini artırmış mıdır?
- 9- Firmanız inovasyon yönetimiyle Pazar payını artırmış mıdır?

Tam Yapılandırılmış Mülakat Soruları	Değerler
İnovasyon yönetimi kaliteyi artırmıştır.	4,44
İnovasyon yönetimi maliyetleri azaltmıştır.	3,22
İnovasyon yönetimi pazarlama ve tanıtım alanlarını iyileştirmiştir.	4,66
İnovasyon yönetimi tam katılımı sağlamıştır.	2,11
İnovasyon yönetimi satışları artırmıştır.	4,55
İnovasyon yönetimini müşteri memnuniyetini artırmıştır.	4,77
İnovasyon yönetimi karlılığı artırmıştır.	3,55
İnovasyon yönetimi ürün çeşitliliğini artırmıştır.	3,00
İnovasyon yönetimi Pazar payımızı artırmıştır.	3,33

Araştırmaya katılan tam yapılandırılmış mülakat görüşmecilerin verdikleri cevaplamalar puanlanmış ve verileri Tablo.5'te gösterilmiştir. İnovasyon yönetiminin işletme içerisindeki müşteri memnuniyeti oranı 4,77 ile en yüksek görüş kabul edilirken, inovasyon yönetiminin işletme performansı içerisinde çalışanların tam katılım sağlaması görüşü 2,11 ile en düşük görüş olmuştur. Buna göre inovasyon yönetiminin işletme performansı içerisinde olumlu etkilerinin olmasının yanında yönetimin tam olarak sağlanamaması durumunda bazı eksikliklerin de olduğu görülmüştür.

5. SONUÇ, ÖNERİ ve DEĞERLENDİRME

Küreselleşme ve bunun dâhilinde teknolojinin de gelişmesiyle birlikte ulusal ve uluslararası rekabetin artması, ürün çeşitliliğin çoğalması, bilgi ve deneyimlerin aktarılmasının kolaylaşması işletmeleri pek çok alanda yenilik yapmaya ve değişime zorlamıştır. Pazar paylarını genişletmek, maliyetlerini düşürüp, karlılığı ve verimliliği artırmak isteyen firmalar inovasyon yönetimine ihtiyaç duymaktadırlar.

İşletmeler sadece ulusal firmalarla değil uluslararası firmalarla da rekabet halindedir. Buna bağlı olarak satış ve pazarlama da kullandıkları geleneksel yöntemlerden sıyrılıp daha yenilikçi hızlı ve verimli kanallara yönelmeye başlamışlardır. Müşteri memnuniyeti ve müşteri taleplerine göre ürün yenilikleri önemli bir unsur haline gelirken bunları göz önünde bulundurmayan firmalar için Pazar piyasası içerisinde rol almaları zorlaşmaya başlamıştır.

İşletmelerin misyon ve vizyonlarını genişletmeleri ve bu amaçlara ulaşabilmeleri için işletme içerisindeki tüm birimlerle bilgi akışı halinde olması ve bu husustaki yenilikçi modellerden faydalanması gerekmektedir. Muhasebe, finans, satış, pazarlama departmanlarının birbiri ile bağlantılı olup gereken bilgi akışı ve yeniliklerin takibi yapılmalıdır. Bu sayede işletmeler reklamlarını çoğaltarak ve yenilikleri takip ederek daha çok kazanç sağlamaktadırlar.

İşletme içerisindeki yeniliklerin takibi ve buna dair oluşumların işletmeye katkısının olup olmadığını saptamak araştırmanın amacıdır. İzmir ilinde faaliyet gösteren DAMS Makine firmasının incelenmesinin sebebi ise; küçük bir işletmeye istihdamını ve ürün çeşitliliğini sürekli yenileyerek imalat ve ihracatını artırmış olan küresel çapta gıda makinelerini tanıtan ve üretimini yapan bir işletme oluşudur. Araştırmanın soruları bu konuyla ilgili örnek çalışmalar inceleyerek ve görüşmecilerle yapılan ön görüşme sonucunda şekillenmiştir.

Görüşmecilere yöneltilen sorular üç grupta incelenmiş; bunlar inovasyon yönetimi, işletme yönetimi ve inovasyon yönetiminin işletme performansına etkisi şeklinde gruplandırılmıştır. Görüşmecilerin çoğu üniversite mezunu olduğu görülmüş, yönetimde bulunan çoğunluğun erkek olduğu saptanmıştır.

Görüşmecilerin inovasyon yönetiminin işletme performansına dair görüşleri ortalama olarak olumlu iken inovasyon yönetiminin tüm tabana yayılmadığı sürece eksik yanlarının kaldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Verimliliğin ve işlevselliğin artması için tüm çalışanların bu süreç yeniliğine dâhil edilmesi, bilgi akışı ve görüşlerin dinlenmesi gerektiği saptanmıştır. Pazar piyasası içerisinde ürün tanıtımı ve pazarlamanın önemli bir yeri olduğu saptanırken bu konuda yenilikçi çalışmalarla tanıtımların ve reklamların artırılması gerektiği ve yeniliklerin hızlı bir şekilde ürünlere uygulanması gerektiği saptanmıştır. Sonuç itibarıyla inovasyon yönetiminin işletme performansına etkileri olumlu katılım sağlanırken yönetimle ilgili daha çok çalışmaların yapılması ve buna göre çalışanlara bilgi verilmesi ve bunların takibinin sıkı bir şekilde yapılması gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır.

İnovasyon yönetiminin işletme performansındaki etkilerinde; yaratıcılık kullanılarak farklı düşünme yeteneği geliştirmek; teknoloji, ve teknolojik yenilikleri takip edip uygulayabilir bir duruma gelmek, yeni bir şeyler denerken edinilen deneyimlerdeki fırsatları kollayabilmek birçok alanda başarılı olmaya çalışmaktansa en iyi yaptığın işe odaklanmak, farklı görüşlerdeki çalışanlara daha çok ihtiyaç duyar hale gelebilmek, önemli ayrıntılardır. Bunun yanında, açık iletişim kanalları oluşturmak, Kar'dan önce ürünlerin kalitesine ve işlevsel olarak kullanılabilirliğine önem vermek; öncelikli amaç, fark yaratan ürünler meydana getirmeye çalışarak, hem çalışanların motivasyon güdüsünü sağlamak hem de müşterilerin ilgisini çekmek ve getiri oranını artırmaktır.

Günümüzün rekabetçi küresel koşullarında maliyet avantajını yüksek kalite girdileriyle sağlayabilmek, pazarın ihtiyaçlarına yanıt verme hızını her geçen gün artırabilmek, hizmet kalitesini geliştirmek, tasarımların inovasyon ve AR-GE (Araştırma Geliştirme) çalışmalarıyla geliştirilmesi, müşteri

isteklerine göre üretim, yeni yönetim ve organizasyon modelleri gibi pek çok unsurun çok daha önemli olmasına sebebiyet vermiştir ve tüm bu etkenler inovasyon yapmayı önemli hale getirmektedir. Yeni ulusal ve / veya uluslararası pazarlara girmenin, var olan pazar payını yükseltmenin ve rekabet gücünü her geçen gün artırmanın yolu da bu hususlardaki eğitim kalitesinin artırılarak sürekli öğrenme modeline geçilmesinde öngörülmektedir.

Bilimsel araştırma bulgularına istinaden ulusal ve uluslararası rakiplere göre ürünlerin kalite düzeyi inovasyon uygulamalarının performansı ile işletmelere sirayet etmektedir. İşletmelerin araştırma konusu olan firma ölçeğinde de öngörülen şekilde rekabet edilebilirliği inovasyon ile artmıştır. Pazarlama inovasyonu ile işletme yönetiminde yeni metodlar geliştirebilme imkanı doğabilmektedir. Bu vesileyle satışlar artabilmekte ve müşteri memnuniyeti sağlanabilmektedir. Bilimsel araştırma bulgularına istinaden işletme pazar payındaki artış, inovasyon araştırma geliştirme faaliyetleriyle alış ve satış tarafındaki güvenilirliği sağlamıştır. Bilimsel araştırma bulgularının sonuçlarına göre, ürünlerin kalite düzeyi arttıkça rekabet etme güdüsü ve çalışanların motivasyon güdüsü artmıştır. Bunun yanında maliyet kontrolü ile ürün çeşitliliği sağlanabilmektedir.

Bilimsel araştırma bulgularına göre, elde edilen *tam yapılandırılmış mülakat sonucu* görüşmecilerin ortak vurgusu olan yeni ürünlerin üretilmesi ve piyasaya sunulmasında sıkıntıların olduğu bilgisi aslında literatürde de önemli bir yansıması vardır. Mevcut ürünü geliştirerek bir üst seviyeye çıkartma çabası önemlidir ve gereklidir. Ancak ürün inovasyonu bir önceki ürünün performansını artırmak amaçlı olsa da talep olgusunun inovasyon için fiyat artışına hazır olup olmadığını hesaplamak arz etmektedir. Bu nedenle, Dams Makina'nın bu yönde bir çalışma yapması inovasyonun işletme bünyesindeki geleceği açısından çok önemlidir.

Çalışmada önemli sınırlama araştırmanın sadece Türkiye'de faaliyet gösteren işletmede sınırlı sayıda çalışanla tam yapılandırılmış mülakat uygulaması olmasıdır. Bu bağlamda gelecekte yapılacak çalışmaların daha çok çalışana ulaşması ve ülkelerarası karşılaştırmalı bir analizin de yapılması yararlı neticeler ortaya koyabilir.

Bilimsel araştırma sonucuna göre elde edilen *tam yapılandırılmış mülakat verileri*; inovasyonun işletme performansına etkisinin benzersiz rekabet avantajı yaratmasında bir güç olduğu gerçeğidir. Bu bağlamda işletmede liderlik özellikleri de inovasyonun gelişmesiyle enerjik, yaratıcı ve iş tatmini yüksek bir durum haline almıştır. Müşteri istek ve ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılama inovasyon sayesinde gerçekleşmiştir. İşletmenin performansına etkisi bağlamında yakın iş çevresine yüksek itibar sağlamış, verimlilik artışı gerçekleşmiş ve müşteri sadakati artmıştır. Inovasyonun yelpazesi ile ürün inovasyonunda yeni ve geliştirilmiş ürünler işletmede vuku bulmuş; organizasyonel inovasyon ile yeni bir iç bilgi ve haberleşme sistemi meydana getirilmiş; süreç inovasyonu ile yeni bir üretim yöntemi oluşturulmuş, pazarlama inovasyonu ile yeni satış teknikleri başarıya ulaşmıştır.

Bilimsel araştırma sonuçlarına göre; teknoloji takibi işletmenin performansı ölçeğinde tam katılımı sağlaması gerekmektedir. Teknolojik yenilik ile pazarlama ve tanıtım faaliyetleri gelişim göstermektedir. Bu şekildeki işletme performansı karlılığın da artışını ortaya çıkarmaktadır.

Bilimsel değerlendirme açısından, inovasyon yönetiminin işletme performansına etkisinde ileriki çalışmalarda araştırmacıların, nitel ve nicel olmak üzere farklı araştırma teknikleri ile konuyu farklı örneklerle üzerinde derinlemesine araştırmasının doğru olacağını belirtmek isterim. Elde edilecek sonuçların ise önceki sonuçlarla karşılaştırılarak analiz edilmesi inovasyon ve işletme performansına ilişkin akademik alan yazınına fayda sağlayacağı düşünmekteyim.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1- Çalışmaya katılan tüm yönetici ve çalışanlara özellikle teşekkür ediyorum.
- 2- Bu makaledeki veriler 2019 yılında toplanmıştır. Kullanılan ölçek, araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Tam yapılandırılmış mülakat verileri de 2019 yılında hazırlanıp yorumlanmıştır.
- 3- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Açıkgoz, A. ve Günsel, A. (2014). Yeni ürün geliştirme projelerinde yönlendirici yönetim anlayışı. motivasyon ve inovasyon becerisi. *Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi*, 3(2), 35-36.
- Adıgüzel, B. (2012). *Inovasyon ve inovasyon yönetimi: Steve Jobs örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aaron, J. and Shenhar, A. J. (1998). From theory to practice: toward a typology of project management styles. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 45(1), 33-48.
- Arvey, R.D. and Campion, J.E. (1982). The employment interview: A summary and review of recent research, *Personnel Psychology*, 35(2), 281-322.
- Ar, M. İ. ve Baki, B. (2011). Antecedents and performance impacts of product versus process innovation: empirical evidence from smes located in Turkish science and technology parks. *European Journal of Innovation Management*, 14(2), 172-206.
- Arman, K. (2006). *Deneyim inovasyonu*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Aydın, S. (2009). Kişisel ve ürün temelli yenilikçilik: Cep telefonu kullanıcılarına üzerine ampirik bir uygulama. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10(2), 188-203.
- Avansasblog. (2019). İnovasyon nedir ve en başarılı inovasyon örnekleri nelerdir? 12.08.2020 tarihinde <https://www.avansas.com/blog/inovasyon-nedir-inovasyon-orneklere-nelerdir> adresinden erişildi.
- Bahar, E. (2003). Görüşme yönteminin avantajları ve dezavantajları. 15.07.2020 tarihinde <http://emrebahar.blogspot.com/2012/03/gorusme-yonteminin-avantajlari-ve.html> adresinden erişildi.
- Barkan, S.E. (2016). *Sociology: understanding and changing the social world*, Comprehensive Edition. New York: FlatWorld Press.
- Berber, A. (2000). Dönüşümsel ve etkileşimsel liderlik kavramı, gelişimi ve dönüşümsel liderliğin yönetim ve organizasyon yönetimindeki rolü. *Yönetim: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi*, 11(36), 33-50.
- Bloomberg. (2014). The most innovative countries index. 23.01.2019 tarihinde <http://www.bloomberg.com/slideshow/2014-01-22/30-most-innovativecountries.html> adresinden erişildi.
- Bohlander, G., Snell, S. and Sherman, A. (2001). *Managing human resources*. 12th Edition. Ohio: South Western College Publishing.
- Çağhyan, V. (2009). *Yenilikçilik, tedarikçi katılımı ve işletme performansı üzerine değer zinciri yönetimi temelli bir yaklaşım: Otomotiv sektöründe görgül bir araştırma*. Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ciburiene, J. (2009). The innovativeness of sme activity in the context of globalization in Lithuania. *Economics and Management*, (14), 723-730.
- Drach-Zahavy, A., and Somech, A. (2001). Understanding team innovation: the role of team processes and structures. *Group Dynamics: Theory, Research and Practice*, 5(2), 111-123.

- Drach-Zahavy, A. (2004). Exploring team support: the role of team's design, values and leader's support. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 8(4), 235-252.
- Elçi, Ş. (2006). *İnovasyon: Kalkınmanın ve rekabetin anahtarı*. Meteksan: Ankara
- Elçi, Ş. ve Karataylı, İ. (2008). *İnovasyon rehberi: Karlılık ve rekabetin el kitabı*, Antalya: Technopolis Group Türkiye.
- Eraslan, H., Bulu, M. ve Bakan, İ. (2008). Kümelenmeler ve inovasyona etkisi: türk turizm sektöründe uygulamalar. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 5(3), 15-29.
- Işık, N. ve Kılınc, E.C. (2012). İnovasyon sistemi yaklaşımı ve inovasyon'un coğrafyası: Türkiye örneği. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 7(1), 169-198.
- Fischer, S. (2003). Globazation and its challenges. *American Economic Review*, 93(2), 1-30.
- Göka, E. (2005). *Türklerde liderlik ve fanatizm*. 1. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Gökçek, O. (2007). *Yenilik yönetim süreci ve yenilik stratejileri: Otomotiv sektöründe bir alan çalışması*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Henriksen, S. and Skou, P. (2005). Marketing innovation scientific marketing. *Journal of Medical Marketing*, 5(1), 27-31.
- İnomer. (2019a). *İnovasyon yönetimi*. 16.01.2019 tarihinde <http://inomer.org/firmalara-yonelik-hizmetler/inovasyon/inovasyon-yonetimi/> adresinden erişildi.
- İnomer. (2019b). *İnovasyonda başarının sırrı*. 16.01.2019 tarihinde <http://inomer.org/firmalara-yonelik-hizmetler/inovasyon/inovasyonda-basarinin-sirri/> adresinden erişildi.
- İnomer. (2020). *Managing innovation: integrating technological, market and organizational change'den (Tidd, Bessant, Pavitt)*. 17.01.2019 tarihinde <https://inomer.org/economic-growth/inovasyon-2/> adresinden erişildi.
- www.kobigirisim.net.(2018). *İnovasyon türleri*, 15.01.2019 tarihinde <http://www.kobigirisim.net/2018/03/inovasyon-turleri.html> adresinden erişildi.
- Kaplan, H. (2010). *İşletmelerin inovasyon yapma nedenleri ile sahip oldukları inovasyon çıktıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karalar, R. (2005). *Çağdaş tüketici davranışı*. Eskişehir: Birlik Yayıncılık.
- Kılıç, S. (2013). *İnovasyon anlayışına dayalı ürün geliştirme performansının değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Koç, K., ve Menteş, A. (2007), İnovasyon kavramı ve üniversite-sanayi-devlet işbirliğinde üçlü sarmal modeli. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, 1-18, 10.02.2019 tarihinde <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/kkahm.pdf> adresinden erişildi.
- Köksal, S.A. (2008). *Pazarlamada yenilik ve uygulama örnekleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kusiak, A. (2009). Innovation: A data-driven approach. *International Journal of Production Economics*, 122(1), 440-448.
- Lipit, M. (2006). Lipit, M. (2006). Patterns in innovation: Goals and organization life cycle. *Human Resource Planning Society Journal*, 75(3), 226-235.
- OECD. (2006). *Oslo kılavuzu: yenilik verilerini toplanması ve yorumlanması için ilkeler*. 3. Baskı. Paris: OECD
- Polat, C. (2012). *Pazarlama süreçlerinin inovasyon stratejilerine etkisi üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Ray, S. (2011). An insight into the vision of charismatic leadership: evidence from recent administrative change in west bengal province of India. *European Journal of Business and Management*, 3(9), 55-67.
- Saatçioğlu, O. ve Özmen, Ö. (2009). Analyzing the barriers encountered in innovation process through interpretive structural modelling: evidence from Turkey. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 17(2), 207-225.
- Tasgit, Y.E. ve Torun, B. (2016). Yöneticilerin inovasyon algısı, inovasyon sürecini yönetme tarzı ve işletmelerin inovasyon performansı arasındaki ilişkiler: KOBİ'ler üzerinde bir araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14(28), 121-156.
- Tekin, Y. ve Durna, U. (2012). otel işletmelerinde yenilik yönetimi uygulamaları Alanya'daki beş ve dört yıldızlı otel işletmelerinde bir araştırma. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(3), 93-110.
- Trott, P. (2008). *Innovation management and new product development*. 4th Edition, Harlow: Prentice Hall.
- Cornell University, INSEAD, and WIPO. (2014). *The global innovation index 2014: The human factor in innovation*. Second Printing. Fontainebleau: Ithaca and Geneva.
- Yildirim, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara:Seçkin Yayıncılık.
- Yüksel, E. (2016). *Marka yönetiminde inovasyonun önemi telekomünikasyon sektöründe bir uygulama*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Lise Öğrencilerinin Akademik Erteleme Davranışlarının Yordanmasında Bilişsel Esneklik ve Ruminasyonun Etkisi

Doç. Dr. Müge Yukay Yüksel^{1*}
Arş. Gör. Mine Sayın²
Öğr. Gör. Serra Dinç³

Geliş tarihi: 16.09.2020
Kabul tarihi: 27.10.2020

Atıf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 202-218
Yıl: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 8%
Bu makalede araştırma ve yayım
etiğine uyulmuştur.

¹ Marmara Üniversitesi, Türkiye,
muge.yuksel@marmara.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-7425-2716

² Bartın Üniversitesi, Türkiye,
mine.sayin@marmara.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-6875-7307

³ Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Türkiye,
serra.dinc@sbu.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-6434-3166

* Sorumlu yazar

ÖZ

Yapılan çalışmada lise öğrencilerinin akademik erteleme davranışlarının azalmasında bilişsel esneklik seviyelerinin yükselmesi ve ruminatif düşüncelerinin azalmasının, etkisi olup olmadığını tespit etmek amaçlanmıştır. Çalışmada, 297 lise öğrencisi yer almaktadır. Akademik Erteleme Ölçeği, Bilişsel Esneklik Ölçeği ve Ruminasyon Ölçeği Kısa Formu bu çalışmada kullanılan ölçeklerdir. Akademik erteleme düzeyini yordamada bilişsel esneklik ve ruminasyon değişkenlerinin rolünü saptamak amaçlanarak çoklu regresyon analizi yapılmış, bu değişkenlerin akademik ertelemeyi anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür. Analiz sonuçlarına göre, bilişsel esneklik ve ruminasyon değişkenleri ikisi birlikte, akademik ertelemedeki toplam varyansın yaklaşık %11'ini açıklamaktadır. Cinsiyete göre ayrı ayrı incelendiğinde de öğrencilerin akademik erteleme düzeyini yordamada bilişsel esneklik ve ruminasyon değişkenlerinin rolünü saptamak amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmış, kız öğrencilerde de erkek öğrencilerde de bu değişkenlerin akademik ertelemeyi anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür. Analiz sonuçlarına göre, kız öğrencilerin bilişsel esneklik ve ruminasyon puanları ikisi birlikte, akademik ertelemedeki toplam varyansın yaklaşık %12'sini açıklamaktadır. Erkek öğrencilerin ise bilişsel esneklik ve ruminasyon puanları ikisi birlikte, akademik ertelemedeki toplam varyansın yaklaşık %10'unu açıklamaktadır. Sonuç olarak, akademik erteleme davranışı gösteren öğrencilerin bilişsel esnekliklerinin ve ruminasyon düzeylerinin bu durumu etkilediği görülmektedir. Akademik erteleme düzeyi arttıkça bilişsel esneklik düzeyinin azaldığı ortaya çıkmıştır. Araştırmanın diğer sonucu ise, ruminasyon düzeyinin arttıkça akademik erteleme davranışlarının arttığını göstermektedir. Kız ve erkek öğrenciler için ayrı ayrı incelendiğinde, kız öğrencilerin akademik erteleme ve bilişsel esneklik puanları arasındaki ilişki, erkek öğrencilerin akademik erteleme ve bilişsel esneklik puanları arasındaki ilişkiye göre daha yüksektir. Bilişsel esneklik puanlarına bakıldığında da kız öğrencilerin puanlarının erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Öğrencilerin ruminasyon puanları incelendiğinde, araştırma sonucuna göre kız ve erkek öğrencilerin ruminasyon puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bir başka sonuç ise bilişsel esneklik ile ruminasyon arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğudur.

Anahtar Kelimeler: Akademik erteleme, bilişsel esneklik, ruminasyon

The Effect of Cognitive Flexibility and Rumination on Predicting Academic Procrastination Behavior of High School Students

Assoc. Prof. Dr. Müge Yukay Yüksel^{1*}
Res. Assist. Mine Sayın²
Lect. Serra Dinç³

First received: 16.09.2020
Accepted: 27.10.2020

Citation:
IBAD Journal of Social Sciences
Issue: Special Issue **Pages:** 202-218
Year: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 8%

¹ Marmara University, Turkey,
muge.yuksel@marmara.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-7425-2716

² Bartın University, Turkey,
mine.sayin@marmara.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-6875-7307

³ University of Health Sciences, Turkey,
serra.dinc@sbu.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-6434-3166

* Corresponding Author

ABSTRACT

In this research, it is aimed to determine whether high levels of cognitive flexibility and low levels of rumination have an effect on decreasing academic procrastination behaviors of high school students. The study includes 297 high school students. Academic Procrastination Scale, Cognitive Flexibility Scale and Rumination Scale-Short form have been used in the study. Multiple Regression Analysis was conducted in order to determine predictive role of cognitive flexibility and rumination on academic procrastination, and it was found that these variables significantly predicted academic procrastination. According to the analysis results, cognitive flexibility and rumination variables together explain approximately 11% of the total variances in academic procrastination. When analyzed separately by gender, the results of multiple regression analysis have showed that cognitive flexibility and rumination have significantly predicted academic procrastination in both girls and boys. According to the results, girls' cognitive flexibility and rumination scores together explain approximately 12% of the total variances in academic procrastination. The cognitive flexibility and rumination scores of boys together explain approximately 10% of the total variances in academic procrastination. As a result, it is seen that the cognitive flexibility and rumination levels of the students showing academic procrastination behavior affect this situation. According to the results, as the level of academic procrastination increases, the level of cognitive flexibility decreases, and as the level of rumination increases, academic procrastination behaviors increase. When analyzed separately for girls and boys, the relationship between academic procrastination and cognitive flexibility scores of girls is higher than the relationship between academic procrastination and cognitive flexibility scores of boys. When the cognitive flexibility scores are examined, it is seen that the scores of girls are higher than boys. When the rumination scores of the students are examined, results have showed that the difference between the rumination scores of male and female students is not statistically significant. Another result is that there is a negative significant relationship between cognitive flexibility and rumination.

Keywords: Academic procrastination, cognitive flexibility, rumination

GİRİŞ

Modern dünyanın rekabete dayalı yaşamı içerisinde zamanında görev ve sorumlulukların tamamlanması gitgide daha önemli hale gelmektedir. Herhangi bir görevin sonuçlarına bakılmaksızın gerçekçi olmayacak şekilde geciktirilmesi, tamamlanmaması, durumun sonucunda üzüntü hissedip hızlı bir şekilde görevi tamamlamaya çalışılması erteleme olarak ifade edilmektedir (Lay, 1986; Neenan, 2008; Solomon ve Rothblum, 1984). Erteleme davranışı olan bireyler hayatın her alanında hızlı bir şekilde başladıkları işleri devam ettirememekte ve hedefe ulaşmak için gerekli çabayı gösterememektedirler (Kandemir, 2014). Öğrencilerin sınav hazırlığı, ödevleri zamanında teslim etme gibi akademik konularda gecikme yaşaması veya irrasyonel nedenlerle tamamlamayı başka zamana bırakması durumu ise akademik erteledir (Kağan, 2010; Senecal, Julien ve Guay, 2003). Akademik erteleme davranışının sebeplerinden biri kişinin sorumluluk seviyesinin düşük olmasıdır (Johnson ve Bloom, 1995). Sorumluluk seviyesinin düşük olduğu kişilerde akademik ertelemenin yüksek olduğuna dair çeşitli çalışmalar da mevcuttur (Abdi Zarrin, Gracia ve Paixão, 2020; Bulut, 2014; Lee, Kelly ve Edwards, 2006). Bir diğer sebep ise zamanı planlama ve o planı uygulamada sorunlar yaşanmasıdır. Balkıs, Duru, Buluş ve Duru (2006) tarafından kötü zaman yönetiminin akademik ertelemeye yol açtığı da bulunmuştur. Uzun-Özer, Demir ve Ferrari (2009) ise, Türk üniversite öğrencilerinde başaramama korkusu, tembellik, kontrole karşı çıkma ve risk alma davranışlarını akademik ertelemenin nedenleri olarak tespit etmiştir. Diğer yandan, başa çıkma ve problem çözme becerilerinin de akademik erteleme ile ilişkili bulunan faktörler arasında olduğu görülmektedir (Beleau ve Cocoradă, 2016; Lay, Edwards, Parker ve Endler, 1989; Sirois ve Kitner, 2015). Yukarıda akademik ertelemeye etkisinden bahsedilen hedef belirleme, planlama, organizasyon, zaman yönetimi, sorumluluk alma, başa çıkma ve problem çözme gibi üst düzey bilişsel süreçleri içeren öz düzenleme becerileri ile ilişkili olan bir diğer yürütücü işlev ise bilişsel esnekliktir (Canas, Quesada, Antolí ve Fajardo, 2003; Dennis ve Vander Wal, 2010; Schommer-Aikins ve Easter, 2018).

Bilişsel esneklik, bireylerin durumlara verdiği tepkileri anlamlandırmak için önemli bir değişkendir. Bilişsel esnekliğin belli durumlara uyum sağlama, düşünceler arası geçiş yapabilme, farklı durumlara çeşitli çözümler sağlayabilme, seçeneklerin farkında olma ve yeni durumlara uyum sağlama gibi çok çeşitli tanımları bulunmaktadır (Bilgin, 2009; Silver, Hughes, Bornstein ve Beversdorf, 2004; Stevens, 2009). Bu kavrama göre, kişiler çevresel durumlara göre bilişlerini değiştirmektedirler (Dennis ve Vander Wal, 2010). Algı, bellek ve hareketle ilgili süreçlerde programlama ve koordinasyon bilişsel esneklik için gereklidir. Bu beceri erken dönemlerde olgunlaşan bir beceridir (Güler, 2009). Bireylerin yaşadıkları zor durumları çözebilmek için çözüm üretme becerisi, olası alternatifleri algılayabilme becerisi gibi bilişsel esnekliği gösteren durumlardır (Dennis ve Vander Wal, 2010). Bilişsel esneklik sadece bilişsel bir süreç değil, aynı zamanda gözlenebilen bir davranış olarak da ele alındığında farklı şekillerde açıklanabilir. Bir görevden diğerine geçiş yapabilme, eş zamanlı birden çok görevi gerçekleştirebilme, çözüm stratejileri geliştirebilme buna örnek olarak verilebilir (Monsell, 2003). Aynı zamanda bilişsel esnekliğe sahip kişiler sorumluluk sahibi bireylerdir (Bilgin, 2017). Bilişsel esnekliğin ilişkili olduğu bir diğer faktör ise ruminasyondur (Anayurt, 2017; Davis ve Nolen-Hoeksema, 2000; Greene, 2019).

Ruminasyon, uyumsuz bir düşünme tarzı olan ruminatif tepki biçimine verilen isimdir (Nolen-Hoeksema, 2000). Kişinin sorunları, bunların nedenleri ve sonuçları üzerine yoğunlaşması, sorunların çözümü için adım atmaksızın, içinde bulunduğu olumsuz duygu durumu hakkında pasif bir şekilde ve devamlı olarak düşünmesi, ruminasyon olarak ifade edilmektedir (Nolen-Hoeksema, 2000). Ruminatif eğilime sahip kişiler, sadece problemlerini ve problemlerin neden olduğu olumsuz duygularını düşünerek, kendilerini dış dünyadan soyutlar ve probleme ilişkin çözüm bulsalar bile bunu uygulamakta başarısız olurlar (Bugay ve Erdur-Baker, 2011). Bu kişiler hem kendileri hem de yaşamları hakkında karamsarlardır. Olayların genellikle olumsuz yönlerine odaklandıkları için olumsuz yaşantılardan daha fazla etkilenme eğilimindedirler (Nolen-Hoeksema, Wisco ve Lyubomirsky, 2008). Treynor, Gonzalez ve Nolen-Hoeksema (2003), ruminasyonun iki alt boyutundan bahseder. Bu alt boyutlar, Erdur-Baker ve Bugay (2012) tarafından saplantılı düşünme (brooding) ve derin düşünme (reflection) olarak Türkçe'ye kazandırılmıştır. Bu boyutların her ikisi de uyumsuz olmasına rağmen, derin düşünme tarafsız bir şekilde problemlerle başa çıkma arzusu içerirken, saplantılı düşünme problemler hakkında karamsar düşüncelere sahip olmayı içerir. Bu nedenle derin düşünmenin saplantılı düşünmeden daha az

uyumsuz olduğu söylenebilir (Treyner vd., 2003). Nolen-Hoeksema, Wisco ve Lyubomirsky (2008), ruminasyonun başa çıkma ve problem çözme becerileri ile negatif yönde ilişkili olduğunu belirtmektedir. Siegle, Moore ve Thase (2004)'e göre ise, ruminasyon bir başa çıkma stratejisidir. Aynı zamanda ruminasyon, aşırı genelleyici düşünme tarzı, düşük bilişsel esneklik ve olumsuz uyarılara dikkat çekme ile de yakından ilişkilidir (Davis ve Nolen-Hoeksema, 2000).

Zaman yönetiminde sıkıntı yaşayan kişilerin akademik erteleme sorunu ile karşı karşıya kaldıkları çeşitli çalışmalarda görülmüştür (Lay ve Schouwenburg, 1993; Vodanovich ve Seib, 1997). Zaman yönetimi için; kişinin önceliklerini belirleyip amacı doğrultusunda ilerleme, zaman yönetimi teknikleri ve zaman yönetimi için organize olma ve düzenleme olmak üzere üç davranış türü, belirlenmiştir (Macan, 1994). Bu davranışları akademik erteleme yaşayan kişinin zorlanarak yaptığı, zamanı kontrol etme ve planlamada sorunlar yaşadığı görülmektedir (Macan, 1994). Aynı zamanda bireylerin hayatında beklenmedik şekilde ortaya çıkan durumlar olduğunda ve bununla baş edemeyip kargaşa olduğunda, bilişsel esneklik devreye girerek bireylerin duruma uyum sağlamasını kolaylaştırır ve yeni sorun çözme teknikleri geliştirmesine yardımcı olur (Çuhadaroğlu, 2011; 2013). Buğa, Özkamalı, Altunkol-Wise ve Çekiç (2019), üniversite öğrencileri ile yaptıkları çalışmada da, bilişsel esnekliğin arttıkça probleme dair tutumun daha olumlu olduğunu ve daha etkili problem çözme stratejileri geliştirildiğini bulmuşlardır. Bu doğrultuda bireylerin bilişsel esneklikleri arttıkça planlama ve çözüm üretme stratejilerinin geliştiği, eş zamanlı daha fazla göreve odaklanabildikleri, bu sayede de zaman yönetimini daha iyi yapabildikleri ve akademik erteleme davranışlarının azalabileceği düşünülmektedir.

Diğer yandan, başa çıkma ve problem çözme becerileri ile ruminatif düşünme biçimi arasında ve dolayısıyla da erteleme davranışı arasında ilişki olduğu düşünülmektedir. Etkili başa çıkma ve problem çözme becerileri geliştiremeyen bireylerin belirli bir sorunla karşılaştıklarında genellikle sorun üzerine ruminatif düşünme eğiliminde oldukları (Nolen-Hoeksema vd., 2008) ve sorunun çözümü için eyleme geçmek yerine ertelemeyi tercih ettikleri görülmektedir (Bilge, Türk, Bilge ve Deniz, 2015; Lay, Edwards, Parker ve Endler, 1989; Neziroğlu, 2010). Flett, Stainton, Hewitt, Sherry ve Lay (2012) de, ertelemeyi ruminasyonun özel bir biçimi olarak görmekte, stres ve kaygı ile ilişkili olduğunu belirtmektedirler.

Strese neden olan durum veya durumlarla mücadele etme sürecine başa çıkma, strese yönelik kişinin verdiği tepki tarzına ise başa çıkma stratejisi denir (Lazarus, 1966; Lazarus ve Folkman, 1984). Başa çıkma stratejileri, genel olarak problem odaklı ve duygu odaklı olarak sınıflandırılmakla (Lazarus ve Folkman, 1984) birlikte, ayrıca kaçınmacı başa çıkma stratejisinden de sıklıkla bahsedilmektedir (Ebata ve Moos, 1991; Roth ve Cohen, 1986; Van Berkel, 2009). Lazarus ve Folkman (1984)'a göre, duygu odaklı başa çıkmayı kullanan kişi bastırma, yansıtma, mantığa bürünme ve kaçınma gibi savunma mekanizmalarını kullanarak gerçeği olduğundan farklı algılama eğilimi gösterebilir. Kişinin problem üzerinde düşünmesine rağmen, gerçeği olduğundan farklı algılama eğiliminde olması, çözüme yönelik harekete geçmek yerine kaçınmacı başa çıkma stratejisine başvurmasına ve problemin çözümünü ertelemesine neden olmaktadır (Beleau ve Cocoradă, 2016).

Ruminasyonun ilişkili olduğu bir diğer konu, problem çözme becerisidir. Ruminatif eğilime sahip bireylerin problem çözme becerilerinden yoksun olduğu düşünülmektedir (Lyubomirsky, Tucker, Caldwell, ve Berg, 1999). Esasen ruminatif düşünen bir kişi, etkili çözümler üretse bile, çözümünü uygulamada başarısız olur (Neziroğlu, 2010). Bilge, Türk, Bilge ve Deniz (2015), problem çözme ile erteleyici karar verme arasında anlamlı ilişki olduğunu tespit etmiştir. Kişinin problem çözme becerilerini etkili bir şekilde ortaya koyamaması, kendisini yetersiz hissetmesine, problemi çözmek için eyleme geçmek yerine sorunu takıntılı bir biçimde tekrar tekrar düşünmesine ve kararlarını ertelemesine sebep olmaktadır (Bilge, Türk, Bilge ve Deniz, 2015; Neziroğlu, 2010; Stainton, Lay ve Flett, 2000). Erteleme davranışları hakkında ruminatif düşünme, sıkıntıya yatkın bireylerin kendi başarısızlıkları ve yetersizlikleri hakkında çıkarımlarda bulunmalarının bir yoludur (Flett vd., 2012).

Alan yazın tarandığında doğrudan akademik erteleme ile ruminasyon, akademik erteleme ile bilişsel esnekliğin ilişkisi, bilişsel esneklik ve ruminasyon düzeylerinin birlikte akademik ertelemeye olan etkisine dair çalışma olmadığı görülmüştür. Yukarıdaki alan yazın değerlendirildiğinde, bilişsel esneklik yükseldikçe ve ruminasyon azaldıkça zor durumlar içerisinde hızlı plan yapabilme, probleme yönelik çözüm üretebilme ve çözümleri etkili bir şekilde uygulayabilme ve bu doğrultuda sorunlarla etkili bir

şekilde başa çıkma becerisi kazanarak ve zaman yönetiminde ustalaşarak akademik ertelemeyi azaltmanın mümkün olduğu görülmektedir. Ergenlik döneminde fiziksel, sosyal ve bilişsel alandaki hızlı değişimler, öğrencilerin organize olma, zamanı yönetme, esnek düşünme ve problem çözme becerilerinin ve dolayısıyla akademik alandaki etkinliklerinin olumsuz yönde etkilenmesini beraberinde getirebilmektedir. Lise dönemi, öğrencilerin gelecekteki kariyerlerini ve meslek hayatlarını belirleyecekleri yükseköğretim kademesine hazırlık yaptıkları önemli bir süreç olduğu için öğrencilerin akademik motivasyonunu etkileyecek faktörleri belirlemek ve ona göre önleyici ve geliştirici müdahalelerde bulunmak oldukça önemlidir. Bu nedenle, bu araştırma liseli ergenler ile gerçekleştirilmiştir. Ruminasyon ve bilişsel esnekliğin problem çözme becerileri ile olan ortak ilişkileri de göz önüne alındığında, lise öğrencilerinin yaşadığı akademik ertelemeyi azaltabilmek için onların ruminatif düşünce tarzları ve bilişsel esnekliklerinin bulunup bulunmadığını belirlemek, bu doğrultuda müdahale programları geliştirmek önem arz etmektedir.

Bu savla hareket edildiğinde, bu çalışmada bilişsel esnekliğin yükselmesi ve ruminatif düşüncelerin azalmasının, akademik erteleme azalması noktasında etkisi olup olmadığını tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırmadaki bu amaç, şu sorularla değerlendirilmeye alınmıştır:

1. Bilişsel esneklik ve ruminatif düşünceler birlikte akademik erteleme ne kadarını yordamaktadır?
2. Bilişsel esneklik ve ruminatif düşünceler ayrı ayrı akademik erteleme ne kadarını yordamaktadır?
3. Bilişsel esneklik, ruminatif düşünce ve akademik erteleme arasında ilişki var mıdır?
4. Cinsiyete göre bilişsel esneklik, ruminatif düşünce ve akademik erteleme puanları değişmekte midir?
5. Cinsiyete göre, bilişsel esneklik ve ruminatif düşüncelerin akademik ertelemeyi yordamadaki gücü farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modelini ilişkisel tarama modeli oluşturmaktadır. İlişkisel tarama modeli iki veya daha fazla değişkenin birlikte artması, azalması veya bir değişken artarken diğersinin azalması şeklinde değişkenlerin birbirleriyle ilişkilerini göstermektedir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014; Böke, 2010). İlişkisel tarama modelini uygulayan araştırmacılar, deneysel araştırmalarda olduğu gibi değişkenleri kontrol altına almaya çalışmadan iki veya daha fazla değişkenin puanları arasında ilişkinin olup olmadığını ortaya koymaktadırlar (Creswell, 2017). Bu araştırma kapsamında da değişkenler arası ilişkiler inceleneceğinden ilişkisel tarama modelinden faydalanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini İstanbul ilindeki liseler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme, evreni temsil edilebilirliğinin yüksek olması için İstanbul'un Anadolu ve Avrupa yakasından nüfus olarak kalabalık ve göç alan bölgelerinden olan Beylikdüzü ve Sultanbeyli ilçelerindeki birer imam hatip lisesi olarak belirlenmiştir. Araştırmanın örnekleminde rastgele olmayan yöntemlerden kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Zaman, emek ve maddi yönden tasarruf sağlamasından ötürü bu yöntem seçilmiştir (Marshall, 1996). Çeşitli sosyoekonomik, eğitim ve kültürel düzeylerden bireylerin bulunduğu iki farklı bölgede bulunan ilçenin kullanılmasının çeşitlilik olarak önem arz edeceği düşünülmektedir. İki ayrı liseden toplam 400 veriye ulaşılmış, analizler için yetersiz olanlar ayıklandıktan sonra 297 veri kullanılmıştır. Veriler 2018 yılında toplanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin ait demografik bilgileri Tablo 1'de verilmiştir. Bireylerin çeşitli kültürlerden olmaları kişiliğin oluşmasında önemli bir yer tutmaktadır (Ewen, 2003). Cinsiyet de kişilik özelliklerinin oluşmasında rol alan bir faktördür (Çıkrıkçı ve Erzen, 2016). Bu sebeple cinsiyetin bilişsel esneklik, ruminasyon ve akademik erteleme düzeyleri üzerindeki etkisi de bu çalışmada incelenmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Bilgileri

Tablolar	Gruplar	F	%
Cinsiyet	Kız	137	46.1
	Erkek	160	53.9
	Toplam	297	100.0
Sınıf	11. sınıf	177	59.6
	12. sınıf	120	40.4
	Toplam	297	100.0

Tablo 1’de görüldüğü üzere, örnekleme oluşturan lise öğrencilerinin 137’sini (%46.1) kız öğrenciler; 160’ını (%53.9) ise erkekler oluşturmaktadır. Öğrencilerden 177’si (%59.6) 11. sınıf, 120’si (%40.4) 12. sınıfta öğrenim görmektedirler.

Veri Toplama Araçları

Akademik Erteleme Ölçeği: Akademik erteleme ölçeği, Çakıcı (2003) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, 19 madde ve iki faktörden oluşmakta olup, beşli likert tipi bir ölçektir. Faktörlerden biri erteleme, diğeri düzenli ders çalışma alışkanlığıdır. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .92 olarak bulunmuştur. Ölçeğin birinci faktörü için hesaplanan Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .89; ikinci faktör için hesaplanan Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .84’tür. Sperman Brown iki yarım test güvenirliği, 10 maddelik birinci yarım test için .87, 9 maddelik ikinci yarım test için .86 olmak üzere toplam .85 olarak hesaplanmıştır. Test tekrar test korelasyon katsayısı .89 olarak bulunmuştur. Ölçeğin test tekrar test güvenirlik katsayısı 1. faktör için .80, 2. faktör için ise .82 olarak hesaplanmıştır (Çakıcı, 2003). Bu çalışmada ise akademik erteleme ölçeğinin yalnızca erteleme alt boyutu kullanılmıştır.

Bilişsel Esneklik Ölçeği (BEÖ): Martin ve Rubin (1995) tarafından geliştirilen BEÖ’nün geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Çelikkaleli (2014) tarafından gerçekleştirilmiştir. Buna göre orijinali 12 maddeden oluşan ölçeğin 11 maddelik Türkçe formunun AFA sonucunda elde edilen tek boyutlu yapısı DFA ile elde edilen yapıyla uyum göstermektedir. 6’lı Likert tipi bir ölçme aracı olan BEÖ 1 “kesinlikle katılmıyorum” 6 “kesinlikle katılıyorum” biçiminde cevaplandırılmaktadır. Güvenirlik çalışmalarında üç farklı örnekleme iç tutarlık katsayıları sırasıyla .74, .73 ve .75 olarak elde edilmiştir. Ölçeğin iki yarı güvenirliği için sırasıyla elde edilen katsayı ise tüm örneklemlerde .77’dir. Ayrıca test-tekrar test güvenirlik çalışmasında iki uygulama arasında .98’lik bir korelasyon elde edilmiştir. Dil geçerliği çalışmasında orijinal İngilizce form ile Türkçe form arasında .88’lik bir korelasyon elde edilmiştir. Ölçüt bağıntılı geçerlik çalışmasında BEÖ ile Problem Çözme Envanteri’nin Problem Çözmeye Güven ve Kişisel Kontrol arasında pozitif yönde; Yaklaşma-Kaçınma arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir.

Ruminasyon Ölçeği, Kısa Formu (RÖ): Bireylerin ruminatif başa çıkma biçimini ne derece kullandığını değerlendiren 21 maddelik uzun formdaki ölçekten (Nolen-Hoeksema ve Morrow, 1991) depresif belirtilerle örtüştüğü eleştirisine maruz kalan maddelerin çıkarılmasıyla oluşturulmuş kısa RÖ, 1-4 arası puanlanan Likert tipi 10 maddeden oluşmaktadır (Treyner vd., 2003). Erdur-Baker ve Bugay (2012) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Saplantılı düşünme ve derin düşünme olmak üzere 2 alt boyuttan oluşan Ruminasyon Ölçeği (RÖ) kısa formunun iyi derecede güvenirlik (Cronbach $\alpha = .85$) ve geçerlik (BDE ile $r = .60$) değerlerine sahip olduğu rapor edilmiştir (Erdur-Baker ve Bugay 2012).

Verilerin Analizi

Araştırmada veri toplama araçları ile elde edilen veriler, SPSS 21.00 programı kullanılarak analiz edilmiştir. İlk olarak, değişkenlerin betimleyici istatistikleri ve güvenirlik katsayıları incelenmiştir. Ardından cinsiyete göre ‘Bağımsız Gruplar t Testi’ ve değişkenler arası ilişkiyi incelemek için ‘Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Tekniği’ analizi yapılmıştır. Daha sonra, bilişsel esneklik ve ruminasyonun akademik ertelemeyi yordayıp yordamadığı ‘Çoklu Aşamalı Regresyon Analizi’ ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde, öncelikle fark analizleri sonucunda elde edilen bulgulara, sonra akademik erteleme ile bilişsel esneklik ve ruminasyon arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik yapılan analiz sonuçlarına ve regresyon işlemi için verilerin uygunluğu belirlendikten sonra ise, araştırmanın amacına yönelik olarak yapılan regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Bilişsel Esneklik, Ruminasyon ve Akademik Erteleme Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	Ortalama	S	r	Testi			Etki değeri (Cohen's d)
						t	p	d	
Bilişsel Esneklik	Erkek	160	50.53	8.05	.63	2.47	295	.014	.288
	Kız	137	52.80	7.69	.65				
Ruminasyon	Erkek	160	23.44	5.32	.42	1.35	256.57	.178	.159
	Kız	137	24.41	6.77	.57				
Akademik Erteleme	Erkek	160	35.68	8.66	.68	-1.92	295	.055	.224
	Kız	137	33.68	9.21	.78				

Tablo 2’de görüldüğü gibi, örneklem grubunu oluşturan lise öğrencilerinin bilişsel esneklik, ruminasyon ve akademik erteleme puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız grup t testi sonucunda grupların bilişsel esneklik aritmetik ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($t_{\text{bilişsel esneklik}} = 2.47$; $p < .05$). Etki büyüklüğü (Cohen’s d) değeri ise 0.288 olarak hesaplanmıştır. Cohen (1988)’in sınıflandırmasına göre, bu değer zayıf (düşük) etki büyüklüğü aralığında yer almaktadır. Dolayısıyla, kız ve erkek öğrencilerin bilişsel esneklik puanları arasında düşük düzeyde etki değeri olan anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Tablodan da anlaşılacağı üzere bilişsel esneklik ölçeğindeki farklılık kız öğrenciler lehinedir Bu durum kız öğrencilerin bilişsel esneklik düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha fazla olduğunu göstermektedir. Cinsiyete göre ruminasyon ve akademik erteleme aritmetik ortalamaları arasında ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Tablo 3. Bilişsel Esneklik, Ruminasyon ve Akademik Erteleme Ölçekleri Güvenirlik Katsayıları

Değişken	Cronbach’s Alpha Değeri
Bilişsel Esneklik	.732
Ruminasyon	.813
Akademik Erteleme	.797

Tablo 3 incelendiğinde, bilişsel esneklik, ruminasyon ve akademik erteleme ölçekleri için bulunan Cronbach’s alpha katsayıları sırasıyla; bilişsel esneklik ölçeği için .73; ruminasyon için .81; akademik erteleme ölçeği içinse .80 olarak bulunmuştur. Üç ölçeğe ait güvenirlilik katsayısının da .70’in üzerinde bir değere sahip olduğu görülmektedir. Yaygın olarak kabul edilen yaklaşıma göre, elde edilen bu değerler ölçeklerin iyi güvenirliliğe sahip olduğunu göstermektedir (Kılıç, 2016).

Tablo 4. Araştırma Değişkenlerine Ait Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Değerleri (N=297)

Değişkenler	Ort.	S	1	2	3
1. Akademik Erteleme	34.76	7.95	1.00		
2. Bilişsel Esneklik	51.58	8.96	-.301**	1.00	
3. Ruminasyon	23.90	6.05	.161*	-.132*	1.00

* $p < .05$, ** $p < .001$

Tablo 4 incelendiğinde, araştırmaya dâhil edilen değişkenlere ait ortalama değerler, standart sapma değerleri ve Pearson korelasyon katsayıları görülmektedir. Pearson korelasyon katsayısı analizi sonuçlarına göre, akademik erteleme değişkeninin, bilişsel esneklik ($r = -.30$, $p < .001$) ile negatif yönde ilişkili olduğu; ruminasyon değişkeni ($r = .16$, $p < .05$) ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Bilişsel esneklik ile ruminasyon arasındaki ilişkinin ise ($r = -.13$, $p < .05$) negatif yönde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, bilişsel esneklik arttıkça akademik ertelemenin azalacağı, ruminasyon

artıkça ise akademik erteleme artacağını göstermektedir. Cohen (1988)'in r değeri sınıflandırmasına göre, .10 küçük bir ilişkiyi, .30 orta bir ilişkiyi, .50 ve üzeri ise büyük bir ilişkiyi ifade etmektedir. Bu doğrultuda elde edilen bulgulara göre, değişkenler arasındaki ilişkilerin küçük ve orta düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 4.1. *Kız Öğrencilerin Akademik Erteleme, Bilişsel Esneklik ve Ruminasyon Puanlarına Ait Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Değerleri (N=137)*

Değişkenler	Ort.	S	1	2	3
1. Akademik Erteleme	33.68	9.22	1.00		
2. Bilişsel Esneklik	52.79	7.70	-.337**	1.00	
3. Ruminasyon	24.42	6.77	.148	-.244*	1.00

* $p < .05$, ** $p < .001$

Tablo 4.1 incelendiğinde, araştırmaya katılan kız öğrencilerin akademik erteleme, bilişsel esneklik ve ruminasyon puanlarına ait ortalama değerler, standart sapma değerleri ve Pearson korelasyon katsayıları görülmektedir. Pearson korelasyon katsayısı analizi sonuçlarına göre, kız öğrencilerin akademik erteleme puanlarının, bilişsel esneklik ($r = -.34$, $p < .001$) ile negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuş; akademik erteleme ile ruminasyon değişkeni arasındaki ilişki ise anlamlı bulunmamıştır ($r = .15$, $p > .05$). Bilişsel esneklik ile ruminasyon arasındaki ilişkinin ise ($r = -.24$, $p < .05$) negatif yönde anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.2. *Erkek Öğrencilerin Akademik Erteleme, Bilişsel Esneklik ve Ruminasyon Puanlarına Ait Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Değerleri (N=160)*

Değişkenler	Ort.	S	1	2	3
1. Akademik Erteleme	35.69	8.66	1.00		
2. Bilişsel Esneklik	50.54	8.04	-.249*	1.00	
3. Ruminasyon	23.46	5.33	.201*	-.046	1.00

* $p < .05$, ** $p < .001$

Tablo 4.2 incelendiğinde, araştırmaya katılan erkek öğrencilerin akademik erteleme, bilişsel esneklik ve ruminasyon puanlarına ait ortalama değerler, standart sapma değerleri ve Pearson korelasyon katsayıları görülmektedir. Pearson korelasyon katsayısı analizi sonuçlarına göre, erkek öğrencilerin akademik erteleme puanlarının, bilişsel esneklik ($r = -.25$, $p < .05$) ile negatif yönde; ruminasyon ($r = .20$, $p < .05$) ile pozitif yönde anlamlı ilişkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bilişsel esneklik ile ruminasyon arasındaki ilişki ise anlamlı bulunmamıştır ($r = -.05$, $p > .05$).

Kız ve erkek öğrenciler için ayrı ayrı incelenen korelasyon analizi sonuçlarına göre, kız öğrencilerin akademik erteleme ve bilişsel esneklik puanları arasındaki ilişki, erkek öğrencilerin akademik erteleme ve bilişsel esneklik puanları arasındaki ilişkiden daha yüksektir. Kız öğrencilerin akademik erteleme ve ruminasyon puanları arasındaki ilişki anlamlı değilken, erkek öğrencilerin akademik erteleme ve ruminasyon puanları arasındaki ilişki anlamlıdır. Diğer yandan, kız öğrencilerin bilişsel esneklik ile ruminasyon puanları arasındaki ilişki anlamlı iken, erkek öğrencilerin bilişsel esneklik ile ruminasyon puanları arasındaki ilişki anlamlı değildir.

Tablo 5. *Bilişsel Esneklik ve Ruminasyonun Akademik Ertelemeyi Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Tablosu (N= 297)*

	B	Standart Hata	Beta	t	Sig	R ²	F	Sig
Bilişsel Esneklik	-.321	.063	-.284	-5.111	.000	.106	17.340	.000
Ruminasyon	.183	.082	.124	2.225	.027			

Tablo 5 incelendiğinde, akademik erteleme düzeyini yordamada bilişsel esneklik ve ruminasyon değişkenlerinin rolünü saptamak amacıyla yapılan çoklu regresyon analizinde, bu değişkenlerin akademik ertelemeyi anlamlı bir şekilde yordadığı görülmektedir ($F = 17.340, p < .001, R = .325, R^2 = .106, adjR = .099$). Analiz sonuçlarına göre, bilişsel esneklik ve ruminasyon değişkenleri ikisi birlikte, akademik ertelemedeki toplam varyansın yaklaşık %11'ini açıklamaktadır. Bilişsel esneklik değişkeninin varyansa katkısı anlamlı ($\beta = -.284, t = -5.11, p < .001$) bulunduğu gibi, ruminasyon değişkeninin de varyansa katkısı anlamlı ($\beta = .124, t = 2.23, p < .05$) bulunmuştur.

Tablo 5.1. *Kız Öğrencilerin Bilişsel Esneklik ve Ruminasyon Puanlarının Akademik Ertelemeyi Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Tablosu (N= 137)*

	B	Standart Hata	Beta	t	Sig	R ²	F	Sig
Bilişsel Esneklik	-.384	.100	-.320	-3.831	.000	.118	8.995	.000
Ruminasyon	.095	.114	.070	.832	.407			

Tablo 5.1 incelendiğinde, kız öğrencilerin akademik erteleme düzeyini yordamada bilişsel esneklik ve ruminasyon değişkenlerinin rolünü saptamak amacıyla yapılan çoklu regresyon analizinde, bu değişkenlerin akademik ertelemeyi anlamlı bir şekilde yordadığı görülmektedir ($F = 8.995, p < .001, R = .344, R^2 = .118, adjR = .105$). Analiz sonuçlarına göre, kız öğrencilerin bilişsel esneklik ve ruminasyon puanları ikisi birlikte, akademik ertelemedeki toplam varyansın yaklaşık %12'sini açıklamaktadır. Bilişsel esneklik değişkeninin varyansa katkısı anlamlı ($\beta = -.320, t = -3.83, p < .001$) bulunurken; ruminasyon değişkeninin varyansa katkısı anlamlı ($\beta = .070, t = .832, p > .05$) bulunmamıştır.

Tablo 5.2. *Erkek Öğrencilerin Bilişsel Esneklik ve Ruminasyon Puanlarının Akademik Ertelemeyi Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analiz Tablosu (N= 160)*

	B	Standart Hata	Beta	t	Sig	R ²	F	Sig
Bilişsel Esneklik	-.259	.082	-.240	-3.164	.002	.098	8.538	.000
Ruminasyon	.309	.123	.190	2.509	.013			

Tablo 5.2 incelendiğinde, erkek öğrencilerin akademik erteleme düzeyini yordamada bilişsel esneklik ve ruminasyon değişkenlerinin rolünü saptamak amacıyla yapılan çoklu regresyon analizinde, bu değişkenlerin akademik ertelemeyi anlamlı bir şekilde yordadığı görülmektedir ($F = 8.538, p < .001, R = .313, R^2 = .098, adjR = .087$). Analiz sonuçlarına göre, erkek öğrencilerin bilişsel esneklik ve ruminasyon puanları ikisi birlikte, akademik ertelemedeki toplam varyansın yaklaşık %10'unu açıklamaktadır. Bilişsel esneklik değişkeninin varyansa katkısı anlamlı ($\beta = -.240, t = -3.164, p < .05$) bulunduğu gibi; ruminasyon değişkeninin varyansa katkısı da anlamlı ($\beta = .190, t = 2.509, p < .05$) bulunmuştur.

Kız ve erkek öğrenciler için ayrı ayrı incelenen regresyon analizi sonuçlarına göre, kız öğrencilerin bilişsel esneklik ve ruminasyon puanları ikisi birlikte, akademik erteleme puanlarını %12 düzeyinde açıklarken, erkek öğrencilerin bilişsel esneklik ve ruminasyon puanları ikisi birlikte, akademik erteleme puanlarını %10 düzeyinde açıklamaktadır.

TARTIŞMA

Lise öğrencilerinin akademik erteleme davranışlarının bilişsel esneklik ve ruminasyonla ilişkisinin incelendiği bu çalışmada, erteleme davranışı gösteren kız ve erkek öğrencilerin bilişsel esnekliklerinin ve ruminasyon düzeylerinin bu durumu etkilediği görülmektedir. Araştırma sonucunda, akademik erteleme düzeyi arttıkça bilişsel esneklik düzeyinin azaldığı ortaya çıkmıştır. Akademik ertelemenin düşük öz yeterlilik ve kaçınmacı problem çözme davranışları ile ilişkili olduğuna dair çalışmalar

bulunmaktadır (Bridges ve Roig, 1997; Corkin, Yu, Wolters ve Wiesner, 2014). Liseli ergenler üzerinde yapılan bir çalışmada bilişsel esnekliğin akademik sosyal ve duygusal öz yeterlikle ilişkisi incelenmiştir. Araştırma sonucu öz yeterlik ve bilişsel esneklik arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu araştırmalar bize öz yeterlik inancına sahip kişilerin bilişsel esnekliklerinin yüksek, akademik ertelemelerinin düşük olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda yapılan araştırmanın literatürle uyumlu sonuçlar ortaya çıkardığı görülmektedir.

Ayrıca araştırmanın bir diğer sonucu, ruminasyon düzeyi arttıkça akademik erteleme davranışlarının arttığını göstermektedir. Ruminasyon eğilimi gösteren kişilerin davranışları incelendiğinde, sorunu gözünde büyütme, kabullenmeme (yadsıma), etkili başa çıkamama, planlama ve problem çözme becerilerinden yoksun olma, kendi içine kapanma, problem çözümü için eyleme geçmede zorlanma eğiliminde olduğu görülmektedir (Aldao, Nolen-Hoeksema ve Schweizer, 2010; Lyubomirsky vd., 1999; Nolen-Hoeksema vd., 2008). Ruminatif eğilimlere yol açan bu davranışların kişinin erteleme davranışı göstermesine de yol açacağı düşünülmektedir. Halihazırda var olan araştırmalar incelendiğinde de ruminasyonun başa çıkma stratejileri ve problem çözme becerileri ile ilişkili olduğu görülmektedir (Neziroğlu, 2010; Nolen-Hoeksema vd., 2008; Siegle vd., 2004). Bu çalışmalar, kaçınmacı başa çıkma stratejilerine sahip bireylerin var olan durumu kabul etmek yerine görmezden gelme eğiliminde olduğunu, planlama yapmak ve destek aramak yerine ilgiyi kesme ve gayret göstermeme eğiliminde olduğunu göstermektedir (Ebata ve Moos, 1991; Roth ve Cohen, 1986). Bu davranışların da kişinin harekete geçmesine engel olacağı ve erteleme davranışına yol açacağı düşünülmektedir. Ruminatif eğilime sahip kişiler, karşılaştıkları sorunla veya stres verici bir durumla etkili bir şekilde baş etmeye çalışmak yerine kaçınma davranışları gösterme eğilimindedir ki bu da erteleme davranışlarına yol açmaktadır (Beleau ve Cocoradă, 2016; Burns, Dittmann, Nguyen ve Mitchelson, 2000). Gareau, Chamandy, Kljajic ve Gaudreau (2018) da, erteleme ve başarı arasındaki ilişkide başa çıkmanın oldukça önemli bir rol oynadığını tespit etmiştir. Duygu odaklı ve kaçınmacı başa çıkma stratejilerinin, stres verici sınav durumlarında görülen kaygının pozitif yönde anlamlı bir yordayıcısı olduğu, kaygının erteleme davranışını doğurduğu ve bunun da akademik performansı ve dolayısıyla başarıyı olumsuz etkilediği düşünülmektedir (Endler, Kantor ve Parker, 1994). Bu doğrultuda, bu çalışmada elde edilen ruminasyon arttığında akademik ertelemenin de arttığı bulgusunun literatürle uyumlu olduğu görülmektedir.

Akademik ertelemeye yol açan diğer sebepler ise stres ve kaygıdır (Akdoğan, 2013; Kandemir, 2014; Scher ve Osterman, 2002). Kişide stres ve kaygı düzeyi arttıkça akademik erteleme gösterme düzeyi artmaktadır. Altunkol'un (2011) çalışmasında da bilişsel esneklik düzeyleri yüksek bireylerin stres düzeylerinin düşük olduğu bulunmuştur. Bu durum stres ve kaygı düzeyinin arttıkça akademik ertelemenin arttığı ve bilişsel esnekliğin azaldığını göstermektedir. Araştırmalar ruminasyonun da stres, kaygı, depresyon gibi çeşitli psikolojik sorunlar ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Bugay ve Erdur-Baker, 2011; Kaya-Kızılöz, 2018; Nolen-Hoeksema, 1991, 2000). Buna göre, kişinin ruminasyon düzeyi arttıkça, stres ve kaygı düzeyinin ve depresif belirtilerin artacağı ve bunun da akademik erteleme davranışına neden olacağı düşünülmektedir.

Kız ve erkek öğrenciler için ayrı ayrı incelendiğinde, kız öğrencilerin akademik erteleme ve bilişsel esneklik puanları arasındaki ilişki, erkek öğrencilerin akademik erteleme ve bilişsel esneklik puanları arasındaki ilişkiden daha yüksektir. Bilişsel esneklik puanlarına bakıldığında da kız öğrencilerin puanlarının erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Bilişsel esnekliğin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığına dair literatürde çeşitli sonuçlar yer almaktadır. Araştırmaların çoğunda cinsiyet ve bilişsel esneklik arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Anayurt, 2017; Bilgiç, 2015; Çelikkaleli, 2014; Çuhadaroğlu, 2011; Diril, 2011; Doğan-Laçın, 2015; Martin ve Rubin, 1995; Öz, 2012; Zong ve ark., 2010). Bununla beraber bilişsel esnekliğin cinsiyete göre değiştiğini ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır (Altunkol, 2011; Asıcı ve İkiz, 2015; Kömür, 2018). Altunkol (2011), çalışmasında bilişsel esneklik ve algılanan stres arasındaki ilişki ve bu değişkenlerin cinsiyet, yaş ve sosyo-ekonomik seviyeye göre farklılaşıp farklılaşmadığını 484 üniversite öğrencisi üzerinde incelemiştir. Çıkan sonuca göre erkek öğrencilerin bilişsel esneklik düzeylerinin kız öğrencilerden anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Asıcı ve İkiz (2015), yaptıkları çalışmada bilişsel esnekliğin kontrol alt boyutunun erkeklerin lehine değiştiğini bulmuştur. Kömür (2018), 200 üniversite öğrencisinin bilişsel esneklik ve stresle başa çıkma becerileri arasındaki ilişkiyi değerlendirdiği

çalışmasında, bilişsel esneklik kontrol alt boyut puanlarının erkek öğrenciler lehine anlamlı şekilde değiştiğini ortaya koymuştur. Bu çalışmada literatürden farklı sonuç çıkmasının bazı sebepleri olabilir. Göç alan farklı sosyo-ekonomik, eğitim ve kültürel düzeylerden oluşan İstanbul'un iki ayrı ilçesinde bulunan lise öğrencileri örneklem grubunu oluşturmaktadır. Martin ve Anderson'a (1998) göre, bilişsel esneklik yeniliklere uyum sağlama noktasında istekli olmaktır ve karmaşık yaşam koşulları bilişsel esnekliği arttırmaktadır. Farklı şehirlerden gelen ve İstanbul gibi zor yaşam koşullarının olduğu bir şehre uyum sağlamaya çalışan aileler kız çocuklarını kendi yetiştirildikleri görüşlerden farklı şekilde 21.yüzyıla uygun, eğitim alan, ileride çalışıp daha bağımsız ve özgür olacakları, zor koşullara uyum sağlayacakları şekilde yetiştirmek isteyebilirler. Çocukluk yaşantıları, sosyal çevre gibi faktörlerden etkilenen bilişsel esneklik düzeyi, kız öğrencilerde bu sebepten ötürü daha yüksek çıkmış olabilir. Bu doğrultuda zorlu yaşam koşulları sonucunda alternatif çözüm üretebilen, strateji geliştirebilen öğrenciler, planlama ve zaman yönetimini daha iyi düzeyde yaparak erteleme davranışına daha az başvurduklarıdır.

Öğrencilerin ruminasyon puanları incelendiğinde, araştırma sonucuna göre kız ve erkek öğrencilerin ruminasyon puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Literatür incelendiğinde, araştırma sonuçlarının çeşitlilik gösterdiği görülmüştür. Elde edilen sonucu destekleyen araştırmalar olmakla birlikte (Anayurt, 2017; Broderick ve Korteland, 2004; Carter vd., 2009), kız öğrencilerin erkeklere göre daha çok ruminasyon eğilimine sahip olduğunu gösteren araştırmalar da mevcuttur (Bugay ve Erdur-Baker, 2011; Erdur-Baker, 2009; Jose ve Brown, 2008; Neziroğlu, 2010; Treynor vd., 2003). Diğer yandan ayrı ayrı kız ve erkek öğrencilerin akademik erteleme ve ruminasyon puanları arasındaki ilişki incelendiğinde ise, kız öğrencilerin akademik erteleme ve ruminasyon puanları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmazken, erkek öğrencilerin akademik erteleme ve ruminasyon puanları arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur. Zaten kız öğrencilerin bilişsel esneklik ve ruminasyon puanlarının akademik erteleme üzerindeki etkisini incelemek üzere yapılan regresyon analizinde de bilişsel esneklik ve ruminasyon puanları ikisi birlikte, akademik ertelemedeki toplam varyansın yaklaşık %12'sini açıklamasına rağmen ruminasyon değişkeninin varyansa katkısı anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgulardan hareketle, araştırma sonuçlarının birbiri ile tutarlı olduğu söylenebilir.

Çalışmanın bir diğer sonucu da bilişsel esneklik ile ruminasyon arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğudur. Bununla ilgili alan yazın tarandığında ruminasyon ve bilişsel esneklik arasında ilişki olduğu görülmektedir (Genet, Malooly ve Siemer, 2013; Owens ve Derakshan, 2013). Diğer yandan ayrı ayrı kız ve erkek öğrencilerin bilişsel esneklik ve ruminasyon puanları arasındaki ilişki incelendiğinde ise, kız öğrencilerin bilişsel esneklik ve ruminasyon puanları arasındaki ilişki anlamlı bulunmasına rağmen, erkek öğrencilerin akademik erteleme ve ruminasyon puanları arasındaki ilişkinin anlamlı olmadığı görülmüştür. Erkek öğrencilerin akademik erteleme ve ruminasyon puanları arasında ilişki olmaması, kız ve erkek öğrencilerin birlikte akademik erteleme ve ruminasyon puanları arasındaki ilişkiyi düşürmektedir. Ruminatif düşünceleri olan bireylerin bilişsel esnekliklerinin olmadığı ortaya çıkmıştır (Genet, Malooly ve Siemer, 2013). Anayurt (2017), üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada bilişsel esnekliğin bazı alt boyutlarının ruminasyonun bazı alt boyutlarını yordadığını bulmuştur. Aynı çalışmada bilişsel esnekliğin bir özelliği olan zor yaşam koşullarını kontrol edilebilir olarak algılayan öğrencilerin, ruminasyonun özellikleri olan saplantılı ve derin düşünme seviyelerinin azaldığı görülmüştür. Martin, Oren ve Boone'da (1991), benzer şekilde bilişsel açıdan esnek olmayan kişilerin sadece kendi sorunlarına yönelerek ruminatif düşünme eğilimlerinin arttığını ifade etmektedir.

Tüm bu sonuçlar incelendiğinde, akademik ertelemenin birçok yordayıcısı bulunmakla beraber bilişsel esneklik ve ruminasyonun da göz ardı edilmemesi gerektiği düşünülmektedir. Özellikle üniversite sınavına hazırlanma, akademik olarak geleceğe yönelik karar alma ve plan yapma sürecinde olan lise dönemindeki ergenlerin, bilişsel esneklikten yoksun olmasının ve ruminatif düşünme eğilimine sahip olmasının akademik olarak erteleme davranışı göstermelerine neden olduğu göz önüne alındığında, liseli ergenler ile gerçekleştirilen bu araştırmanın özellikle okullarda psikolojik danışma ve önleyici rehberlik hizmetleri açısından alana katkı sağlaması beklenmektedir. Okullarda psikolojik danışmanlık birimlerinde akademik erteleme ile başvuran öğrencilerin sorunları için sadece zaman yönetimi ve sorumluluk bilinci veya akılcı olmayan düşüncelerle çalışmak yeterli olmayabilir. Öğrencilerle bilişsel esnekliğin geliştirilmesi ve ruminasyon eğiliminin azaltılması üzerine çalışılırsa akademik ertelemenin de bu doğrultuda azalacağı düşünülmektedir. Aynı şekilde akademik erteleme sorunu olan kişilerle

bireysel psikoterapi ve psikolojik danışmanlık yapıldığında da, buna yol açan anksiyete, depresyon gibi değişkenlerle beraber bilişsel esneklik üzerine de çeşitli teknikler uygulanır ve ruminatif tepkiler veren bireylere etkili problem çözme ve baş etme becerileri kazandırılırsa daha hızlı sonuç alınabileceği düşünülmektedir.

Yapılan araştırmanın örnekleminin sadece İstanbul ilinden iki ayrı meslek lisesinden alınmasının araştırmanın sınırlılığı olduğu düşünülmektedir. Bundan sonraki çalışmalarda Anadolu lisesi, Fen lisesi vb farklı lise türlerini, hatta üniversite öğrencilerini de içerecek şekilde daha geniş örneklem kullanılarak tekrar edilmesi daha faydalı olacaktır. Bilişsel esnekliğin nöropsikolojik değerlendirme yardımı ile ölçülmesi ve diğer değişkenlerle ilişkisinin ele alınmasının da ilerdeki çalışmalar açısından daha kapsayıcı olacaktır. Dolayısıyla ergen ve genç yetişkinlerin görünürde yaşadıkları akademik erteleme sorunlarını yordayan bilişsel esnekliğin geliştirilebilmesi için yürütücü işlevleri de içeren çeşitli uygulamalar gerçekleştirilerek doğrudan çözüme ulaşmaları sağlanabilir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1- Araştırmacıların katkı oranı eşittir.
- 2- Bu çalışma, 24-27 Ekim 2019 tarihinde 21. Uluslararası PDR Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuş bildirinin genişletilmiş halidir.
- 3- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- 4- Makalemizde araştırma verileri 2018 yılında toplanmıştır. Makaledeki ölçekler için gerekli izin alınmıştır.
- 5- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Abdi Zarrin, S., Gracia, E., & Paixão, M. P. (2020). Prediction of academic procrastination by fear of failure and self-regulation. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 20(3), 34-43. <http://dx.doi.org/10.12738/jestp.2020.3.003>
- Akdoğan, A. (2013). *Farklı depresyon anksiyete stres düzeylerine sahip üniversite öğrencilerinin akademik erteleme davranışlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Aldao A., Nolen-Hoeksema S., & Schweizer S. (2010). Emotion-regulation strategies across psychopathology: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, 30(2), 217-237.
- Altunkol, F. (2011). *Üniversite öğrencilerinin bilişsel esneklikleri ile algılanan stres düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Anayurt, A. (2017). *Duygu düzenleme ile erken dönem uyumsuz şemalar, bilişsel esneklik ve ruminasyon arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Asıcı, E. ve İkiz, F.E. (2015). Mutluluğa giden bir yol: Bilişsel esneklik. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(3), 191-211.
- Balkıs, M., Duru, E., Buluş, M. ve Duru, S. (2006). Üniversite öğrencilerinde akademik erteleme eğiliminin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 2(7), 57-73.
- Beleaua, R-E., & Cocoradă, E. (2016). Procrastination, stress and coping in students and employees. *Romanian Journal of Experimental Applied Psychology*, 7(1), 191-195.

- Bilge, Y., Türk, T., Bilge, Y., & Deniz, M. E. (2015). Sosyal problem çözme eğitim programının ergenlerin karar verme süreçleri üzerindeki etkilerinin incelenmesi. *IZU Journal of Social Science*, 3(6-7), 51-78.
- Bilgiç, R. (2015). *Ergenlerin cinsiyet ve öğrenim kademesi düzeylerine göre bilişsel esneklik düzeyleri ile karar stratejileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Bilgin, M. (2017). Ergenlerin beş faktör kişilik özelliği ile bilişsel esneklik ilişkisi. *Electronic Journal of Social Sciences*, 16(62), 945-954.
- Böke, K. (Ed.). (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Bridges, K. R., & Roig, M. (1997). Academic procrastination and irrational thinking: A re-examination with context controlled. *Personality and Individual Differences*, 22(6), 941-944.
- Broderick, P. C. & Korteland, C. A. (2004). Prospective study of rumination and depression in early adolescence. *Clinical Child Psychiatry and Psychology*, 9, 383-394.
- Bugay, A. ve Erdur-Baker, Ö. (2011). Ruminasyon düzeyinin toplumsal cinsiyet ve yaşa göre incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(36), 191-201.
- Buğa, A., Özkamalı, E., Altunkol-Wise, F. ve Çekiç, A. (2019). Üniversite öğrencilerinin bilişsel esneklik düzeylerine göre sosyal problem çözme tarzlarının incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 48-58.
- Bulut, R. (2014). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının akademik erteleme davranışlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Burns, L. R., Dittmann, K., Nguyen, N., & Mitchelson, J. K. (2000). Academic procrastination, perfectionism, and control: Associations with vigilant and avoidant coping. *Journal of Social Behavior and Personality*, 15(5), 35-46.
- Büyükoztürk, Ş. (2007). *Veri analizi el kitabı*. (7. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (17. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları.
- Canas, J., Quesada, J., Antolí, A., & Fajardo, I. (2003). Cognitive flexibility and adaptability to environmental changes in dynamic complex problem-solving tasks. *Ergonomics*, 46(5), 482-501.
- Carter, J. D., Frampton, C.M.A., Mulder, R.T., Luty, S.R, McKenzie, J.M. & Joyce, P.R. (2009). Rumination: Relationship to depression and personality in a clinical sample. *Personality and Mental Health*, 5(4), 275-283.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. (2nd ed.). Hillsdale: Lawrence Erlbaum Publishers.
- Corkin, D. M., Yu, S. L., Wolters, C. A., & Wiesner, M. (2014). The role of the college classroom climate on academic procrastination. *Learning and Individual Differences*, 32, 294-303.
- Creswell, J. W. (2017). *Eğitim araştırmaları: Nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi*. (H. Ekşi, Çev., Ed.). İstanbul: Edam.
- Çakıcı, D. Ç. (2003). *Lise ve üniversite öğrencilerinde genel erteleme ve akademik erteleme davranışının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Çelikkaleli, Ö. (2014). Ergenlerde bilişsel esneklik ile akademik, sosyal ve duygusal yetkinlik inançları arasındaki ilişki. *Eğitim ve Bilim*, 39(176), 347-354.
- Çıkrıkçı, Ö. ve Erzen, E. (2016). Cinsiyetin akademik erteleme üzerindeki etkisi: Meta-analiz. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)* 31(4), 750-761.

- Çuhadaroğlu, A. (2011). *Bilişsel esnekliğin yordayıcıları*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Çuhadaroğlu, A. (2013). Bilişsel esnekliğin yordayıcıları. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 2(1), 86-101.
- Davis, R., & Nolen-Hoeksema, S. (2000). Cognitive inflexibility among ruminators and nonruminators. *Cognitive Therapy and Research*, 24(6), 699-711.
- Dennis, J.P., & Vander Wal, J.S. (2010). The cognitive flexibility inventory: Instrument development and estimates of reliability and validity. *Cognitive Therapy and Research*, 34, 241-53.
- Diril, A. (2011). *Lise öğrencilerinin bilişsel esneklik düzeylerinin sosyo-demografik değişkenler ve öfke düzeyi ile öfke ifade tarzları arasındaki ilişki açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Doğan-Laçın, B. G. (2015). *Üniversite öğrencilerinde öz yeterlilik ve stresle başa çıkma stratejilerinin bilişsel esnekliği yordama düzeyleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ebata, A. T., & Moos, R. H. (1991). Coping and adjustment in distressed and healthy adolescents. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 12, 33-54.
- Endler, N. S., Kantor, L., & Parker, J. D. A. (1994). State-trait coping, state-trait anxiety and academic performance. *Personality and Individual Differences*, 16(5), 663-670.
- Erdur-Baker, O. & Bugay, A. (2012). The Turkish version of the Ruminative Response Scale: An examination of its reliability and validity. *The International Journal of Educational and Psychological Assessment*, 10(2), 1-16.
- Ewen, R. B. (2003). *An introduction to theories of personality*. (6th ed.). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Flett, G.L., Stainton, M., Hewitt, P.L., Sherry, S.B., & Lay, C. (2012). Procrastination automatic thoughts as a personality construct: An analysis of the procrastinatory cognitions inventory. *Journal of Rational-Emotive and Cognitive-Behavior Therapy*, 30, 223-236.
- Gareau, A., Chamandy, M., Kljajic, K., & Gaudreau, P. (2018). The detrimental effect of academic procrastination on subsequent grades: The mediating role of coping over and above past achievement and working memory capacity. *Anxiety, Stress & Coping* (Online). doi: 10.1080/10615806.2018.1543763
- Genet, J. J., Malooly, A. M., & Siemer, M. (2013). Flexibility is not always adaptive: Affective flexibility and inflexibility predict rumination use in everyday life. *Cognition and Emotion*, 27(4), 685-695.
- Greene, T. C. (2019). *Pathways to coping to with extreme events: A study of the relations between cognitive flexibility and four types of rumination*. Unpublished master's thesis, The University of North Carolina, Charlotte, USA.
- Güler, A. S. (2009). *Tourette sendromu olan çocuk ve ergenlerde bilişsel esneklik ve sosyal karşılıklılık*. Uzmanlık tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Johnson, J. L., & Bloom, A. M. (1995). An analysis of the contribution of the five factors of personality to variance in academic procrastination. *Personality ve Individual Differences*, 18, 127-133.
- Jose, P. & Brown, I. (2008). When does the gender difference in rumination begin? Gender and age differences in the use of rumination by adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 37(2), 180-192.

- Kağan, M. (2010). *Akılcı duygusal davranışsal yaklaşıma dayalı akademik erteleme davranışını önleme programının etkililiğinin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kandemir, M. (2014). Akademik erteleme davranışını açıklayıcı bir model. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 4(3), 51-72.
- Kaya-Kızıllöz, B. (2018). *Interrelationships between autobiographical memory, specificity, executive functions and rumination in depression*. Yayımlanmamış doktora tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Kılıç, S. (2016). Cronbach'ın alfa güvenirlik katsayısı. *Journal of Mood Disorders*, 6(1), 47-48.
- Kömür, B. E. (2018). *Üniversite öğrencilerinde bilişsel esneklik ile stresle başa çıkma becerileri arasındaki ilişkinin araştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Lay, C. H. (1986). At last, my research article on procrastination. *Journal of Research in Personality*, 20, 474-495.
- Lay, C. H., Edwards, J. M., Parker, J. D. A. & Endler, N. S. (1989). An assessment of appraisal, anxiety, coping, and procrastination during an examination period. *European Journal of Personality*, 3(3), 195-208.
- Lay, C. H., & Schouwenburg, H. C. (1993). Trait procrastination, time management, and academic behavior. *Journal of Social Behavior and Personality*, 8(4), 647- 662.
- Lazarus, R. S. (1966). *Psychological stress and the coping process*. New York, US: McGraw Hill.
- Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York, NY: Springer Publishing.
- Lee, D., Kelly, K., & Edwards, J. (2006). A closer look at the relationships among trait procrastination, neuroticism, and conscientiousness. *Personality and Individual Differences*, 40, 27-37.
- Lyubomirsky, S., Tucker, K. L., Caldwell, N. D. & Berg, K. (1999). Why ruminators are poor problem solvers. Clues from the phenomenology of dysphoric rumination. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(5), 1041-1060.
- Macan, T. (1994). Time management: Test of a process model. *Journal of Applied Psychology*, 79, 381-391.
- Marshall, M. N. (1996). Sampling for qualitative research. *Family practice*, 13(6), 522-526.
- Martin, D. J., Oren, Z., & Boone, K. (1991). Major depressives' and dysthymics' performance on the Wisconsin Card Sorting Test. *Journal of Clinical Psychology*, 47, 684-690.
- Martin, M. M., & Anderson, C. M. (1998). The cognitive flexibility scale: Three validity studies. *Communication Reports*, 11(1), 1-9.
- Martin, M. M., & Rubin, R. B. (1995). A new measure of cognitive flexibility. *Psychological Reports*, 76, 623-626.
- Monsell, S. (2003). Task switching. *Trends in cognitive sciences*, 7, 134-140.
- Neenan, M. (2008). Tackling procrastination: An REBT perspective for coaches. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, 26(1), 53-62.
- Neziroğlu, G. (2010). *Ruminasyon, yaşantısal kaçınma ve problem çözme becerileri ile depresif belirtiler arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Nolen-Hoeksema, S. (1991). Responses to depression and their effects on the duration of depressive episodes. *Journal of Abnormal Psychology*, 100, 569-582.

- Nolen-Hoeksema, S. (2000). The role of rumination in depressive disorders and mixed anxiety/depressive symptoms. *Journal of Abnormal Psychology, 109*(3), 504-511.
- Nolen-Hoeksema, S., & Morrow, J. (1991). A prospective study of depression and post-traumatic stress symptoms following a natural disaster: The 1989 Loma Prieta Earthquake. *Journal of Personality and Social Psychology, 61*(3), 115-121.
- Nolen-Hoeksema, S., Wisco, B. E., & Lyubomirsky, S. (2008). Rethinking rumination. *Perspectives on Psychological Science, 3*(5), 400-424
- Owens, M., & Derakshan, N. (2013). The effects of dysphoria and rumination on cognitive flexibility and task selection. *Acta Psychologica, 142*, 323-331.
- Öz, S. (2012). *Ergenlerin cinsiyet, sosyo-ekonomik ve öğrenim kademesi düzeylerine göre bilişsel esneklik, uyum ve kaygı puanları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Roth, S., & Cohen, L. J. (1986). Approach, avoidance, and coping with stress. *American Psychologist, 41*, 813-819.
- Scher, J. S., & Osterman, N. M. (2002). Procrastination, conscientiousness, anxiety, and goals: Exploring the measurement and correlates of procrastination among school-aged children. *Psychology in the Schools, 39*(4), 385-398.
- Schommer-Aikins, M., & Easter, M. (2018). Cognitive flexibility, procrastination, and need for closure linked to online self-directed learning among students taking online courses. *Journal of Business and Educational Leadership, 8*(1), 112-121.
- Senécal, C., Julien, E., & Guay, F. (2003). Role conflict and academic procrastination: A self determination perspective. *European Journal of Social Psychology, 33*(1), 135-145.
- Siegle, G. J., Moore, P. M. & Thase, M. E. (2004). Rumination: One construct, many features in healthy individuals, depressed individuals, and individuals with lupus. *Cognitive Therapy and Research, 28*(5), 645-668.
- Silver, J. A., Hughes, J. D., Bornstein, R. A., & Beversdorf, D. (2004). Effect of anxiolytics on cognitive flexibility in problem solving. *Cognitive Behavioral Neurology, 17*, 93-97
- Sirois, F. M. & Kitner, R. (2015). Less adaptive or more maladaptive? A meta-analytic investigation of procrastination and coping. *European Journal of Personality, 29*, 433-444.
- Solomon, L. J., & Rothblum, E. D. (1984). Academic procrastination: Frequency and cognitive behavioral correlates. *Journal of Counseling Psychology, 31*(4), 503.
- Stainton, M., Lay, C. H., & Flett, G. L. (2000). Trait procrastinators and behavior/trait-specific cognitions. *Journal of Social Behavior and Personality, 15*, 297-312.
- Stevens, A. D. (2009). *Social problem solving and cognitive flexibility: Relations to social skills and problem behaviour of at-risk young children*. Unpublished doctoral dissertation, Seattle Pacific University, USA.
- Treynor, W., Gonzalez, R., & Nolen-Hoeksema, S. (2003). Rumination reconsidered: A psychometric analysis. *Cognitive Therapy and Research, 27*(3), 247-259.
- Uzun-Özer, B., Demir, A., & Ferrari, J.R. (2009) Exploring academic procrastination among Turkish students: Possible gender differences in prevalence and reasons. *The Journal of Social Psychology, 149*(2), 241-257.
- Van Berkel, H. (2009). *The relationship between personality, coping styles and stress, anxiety and depression*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, University of Canterbury. ProQuest Dissertations and Thesis veri tabanından erişildi.
- Vodanovich, S. J., & Seib, H. M. (1997). Relationship between time structure and procrastination. *Psychological Reports, 80*(1), 211-215.

Zong, J., Cao, X. Y., Cao, Y., Shi, Y. F., Wang, Y. N., & Yan, C. (2010). Coping flexibility in college students with depressive symptoms. *Health and Quality of Life Outcomes*, 8(66), 1-6.

Ortaokul Öğrencilerinin Sesli Okuma Kaygısı Ölçeğinin Geliştirilmesi

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fatih Özcan^{1*}
Öğrt. Bahattin Karakaya²

Geliş tarihi: 01.10.2020
Kabul tarihi: 28.10.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 219-228
Yıl: 2020

This article was checked by Turnitin.
Similarity Index 19%

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi,
Türkiye, mefo3@hotmail.com
ORCID ID 0000-0002-0721-9422

²Muş, Tandoğan Ortaokulu, Türkiye,
bahattinkrky@hotmail.com
ORCID ID 0000-0002-1558-9343

* Sorumlu yazar

ÖZ

Dört temel dil becerilerinden okuma, hem anlama hem de aktarma becerisini barındırması açısından konuşma, yazma ve dinleme becerilerine göre daha önemlidir. Bireyin hem anlama hem de aktarma işlevini sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmesi doğru ve anlaşılır bir sesli okuma yapabilmesi ile mümkündür. Sesli okuma evde, sınıfta ya da bir topluluk önünde yapılması zor eylemlerden biridir. Bunun da başlıca faktörü kaygı unsurudur. Kaygının duyuşsal, bedensel ve bilişsel etki boyutları mevcuttur. Bu etkilerin tamamen kaldırılması ya da azaltılması anlama ve aktarma becerilerinin sağlıklı bir şekilde gelişmesini sağlayacaktır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı ortaokul öğrencilerinin erken öğrencilik olarak adlandırılan bu dönemde sesli okumaya karşı kaygılarını tespit etmek amacıyla “ortaokul öğrencilerinin sesli okuma kaygısı” adlı bir ölçek geliştirmektir. Bu amaçla hazırlanan 57 maddelik ölçek taslağı maddeleri alanında uzman 7 kişiye gösterilerek, uzman dönütleri sonucunda madde azaltımı ve madde düzeltimi yapılarak, madde sayısı 42’ye indirilmiştir. Elde edilen 42 maddeli ölçeğin pilot uygulaması için 5. sınıftan 39, 6. sınıftan 56, 7. sınıftan 69 ve 8. sınıftan 30 ortaokul öğrencisine (n=194) uygulanmıştır. Uygulama sonrasında yapılan açımlayıcı faktör analizine göre 34 maddelik tek boyutlu bir ölçek elde edilmiştir. Ölçeğin güvenilirliği için Cronbach Alfa değeri ,95 olarak belirlenmiştir. Geçerlik ve güvenilirliğe ilişkin kanıtlar göz önünde bulundurularak, ortaokul öğrencilerinin sesli okuma kaygılarının belirlenmesinde bu çalışmanın güvenilir olduğu ve kullanılabileceği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: sesli okuma, kaygı, sesli okuma kaygısı ölçeği, güvenilirlik, geçerlik

Development of Secondary School Students' Acoustic Reading Anxiety Scale

Assist. Prof. Dr. Mehmet Fatih Özcan^{1*}
Lec. Bahattin Karakaya²

First received: 01.10.2020
Accepted: 28.10.2020

Citation:
IBAD Journal of Social Sciences
Issue: Special Issue **Pages:** 219-228
Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 19%

¹Ağrı İbrahim Çeçen University, Turkey,
mefo3@hotmail.com
ORCID ID 0000-0002-0721-9422

²Muş, Tandoğan Middle school, Turkey,
bahattinkrky@hotmail.com
ORCID ID 0000-0002-1558-9343

* Corresponding Author

ABSTRACT

Reading, which is one of the four basic language skills, is more important than speaking, writing and listening skills in terms of having both comprehension and transmission skills. It is possible for someone to perform both the comprehension and the transmission function in a healthy way if he / she can make an accurate and understandable voice reading. Reading aloud is one of the most difficult actions to do at home, in the classroom or in front of a public. The main factor in this is anxiety. Anxiety has affective, physical and cognitive effects. Elimination or minimization of these effects will ensure healthy development of comprehension and transmission skills. In this direction, the aim of our study is to develop a scale named "middle school students' anxiety about reading aloud" in order to determine the anxiety of secondary school students against reading aloud in this period, which is called as early students. The 57-item scale draft prepared for this purpose was shown to 7 people who are experts in their field, and the number of items was reduced to 42 by reducing and correcting items as a result of expert feedback. For the pilot application of the scale with 42 items, it was applied to 27 students from 5th grade, 26 from 6th grade, 37 from 7th grade and 22 from 8th grade (n = 112). According to the exploratory factor analysis performed after the application, a one-dimensional scale with 34 items was obtained. For the reliability of the scale, the Cronbach Alpha value was determined as 95. Unlike the first application, the scale given its final form was applied to 420 5th, 6th, 7th and 8th grade students for confirmatory factor analysis. Considering the validity and reliability evidences, it can be said that this study is reliable and can be used in determining the reading anxiety of secondary school students.

Keywords: acoustic reading, anxiety, acoustic reading anxiety scale, validity, reliability

GİRİŞ

Çalışmanın ana omurgasını oluşturan okuma kavramı dil becerileri açısından önemli bir konumuna sahiptir. Okuma yetisi, sosyal yaşamda, iletişimde, etkileşimde kişinin en temel hatta tek temel kimliğini oluşturan konuşmanın zemin hazırlayıcısıdır. Teknolojinin gelişmesi bilgiye ulaşma çeşitliliğini de beraberinde getirmesine rağmen okuma etkinliği en önemli bilgi edinme aracıdır. Akyol (2007) “doğru ve akıcı okuyan, okuduklarını anlamlandırabilen ve bunları sesli olarak aktarabilen bireylerin yetiştirilmesi kişinin akademik ve sosyal yaşamı açısından önemlidir” diyerek okumanın öneminden bahsetmektedir. Literatürde okuma kavramıyla ilgili yapılan tanımlara bakılacak olursa; okuma, bilişsel davranışlarla psikomotor becerilerin ortak çalışmasıyla yazılı sembollerden anlam çıkarma sürecidir. Okuma işi gözlerin ve ses organlarının çeşitli hareketlerini ve zihnin yazılı sembolleri anlamasıyla oluşur (Güneş, 2007, s. 117). Okuma ses organları ve göz yoluyla algılanan işaret ve sembollerin beyin tarafından yorumlanarak değerlendirilmesi ve anlamlandırılması sürecidir (MEB, 2006, s. 6). Okuma, yazıya geçirilmiş bir metne bakarak bunu sessizce çözümleyip anlamak ve aynı zamanda seslere çevirmek, yazılmış bir metnin iletmek istediği şeyleri öğrenmek (TDK, 2005, s. 1494). Okuma, gözün satırlar üzerinde sıçraması sonucu kelime şekillerini görerek bunların anlamlarını kavrama ve seslendirme (Öz, 2001, s. 193). Yapılandırıcı yaklaşıma göre okuma, öğrencinin sahip olduğu ön bilgilerle yeni bilgileri eşleştirerek zihinde yeni anlamların açığa çıkarıldığı aktif ve etkileşimli bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Alderson, 2000; Güneş, 2007; Manguel, 2004). “Okuma, ön bilgilerin kullanıldığı, yazar ve okuyucu arasındaki etkili iletişime dayalı uygun bir yöntem ve amaç doğrultusunda, düzenli bir ortamda gerçekleştirilen anlam kurma süreci” dir (Akyol, 2007). Psikolojik perspektiften bakıldığında okuma, bilişsel-kültürel yönünden dolayı ilginçtir. Kültürel bir beceri olarak okuma, eğitim, ekonomi ve boş zaman etkinliği ile bağlantılı bir uygulamadır. Bilişsel bir beceri olarak ise okuma, insan bilgi ve etkileşiminin birçok yönüyle ilgilidir (Wallot, 2016). Okuma; görme, algılama, seslendirme, anlama, zihinde yapılandırma gibi göz, ses ve beynin ortaklaşa gerçekleştirdiği bütünsel bir eylemdir (Palani, 2012). Yazılı bir metnin şifrelerini çözme harf ve grafiklerden oluşan şekilleri zihnimizde çözme, anlamlandırma eylemidir (Babacan, 2010, s. 19). Okuma bir yazar tarafından görsel uyarıcı biçiminde kodlanan anlamın, okuyucunun aklında bir anlam belirtmesini gerçekleştiren etkileşimi anlatan terimdir (Kayalan, 2007, s. 8).

Okuma yapılırken okuma alanındaki çeşitli tür, yöntem ve tekniklerin seçileceği önemlidir. Okuma eylemi amaca göre (eğlence, bilgi edinme), yönetime göre (sesli, yarı sesli, sessiz okuma), materyale, metin türüne (seçmeli) sınıflandırılmaktadır. Güneş’e (2011, s. 191) göre ilköğretim düzeyinde sesli ve sessiz okuma üzerinde durulmaktadır. Sesli okumayı; gözle görüp zihinsel olarak kavrama ve seslendirme olarak tanımlayabiliriz (Dökmen, 1994, s. 27; Demirel, 1999, s. 64; Keskinliç, 2005, s. 123; Kavcar, 1995, s. 43). Literatür taraması sonucunda sessiz okumanın yapılan araştırmalarda öğrencilerin okuma ve anlama becerilerini geliştirmediği sonuçlarına ulaşılmıştır. Öğrenciler sesli okumayla;

- ✓ Ses, vurgu ve tonlama becerilerini,
- ✓ Kelime tanıma becerilerini,
- ✓ Okuma, dinleme ve konuşma becerilerini,
- ✓ Dikkat ve öğrenme becerilerini geliştirirler (MEB, 2009).

Sesli okumanın sağlıklı olarak nitelenmesinde ilk kural, kelimelerin kusursuz bir şekilde sesletiminin yapılmasıdır. Sesli okuma eylemi öğrencilerin okuma niteliğini etkilemektedir. Akıcı okuma ve bilinmeyen kelimelerin okuma ile anlamlandırılması sesli okuma ile sağlanmaktadır. Sesli okuma öğrencilerin telaffuzlarından, iletişim becerilerine kadar birçok yönde olumlu değişimler sağlamaktadır (Çongur, 1995, s. 56; Özbay, 2007, s. 18; Kavcar, vd. 2005, s. 43; Çiftçi, 2000, s. 178-184).

Okuma eyleminin sesli olarak yapılmasında kaygı kavramı ortaya çıkmaktadır. Kaygı kavramı TDK (2020) çevrim içi sözlükte “sebebi bilinmeyen gerginlik duygusu” olarak tanımlanmıştır. Kaygı kavramıyla “üzüntü, sıkıntı, başarısızlık duygusu, acizlik, endişeler, heyecan, yargılanma duygusu, vesvese” gibi terimlerden de bahsedilebilir. Burkovik (2010, s. 17), Köroğlu (1997, s. 391), Ünlü (2007,

s. 92), Karataş (2011, s. 257), Özcan (2019, s. 68) kaygıyı tanımlarken “nefessiz kalma, baş dönmesi, anksiyete, yüreğe oturan ağır bir yumruk, belli belirsiz korku” ifadelerini kullanmışlardır.

Ortaokul öğrencilerinin sesli okuma kaygılarının ne olduğunu belirlemek, bu problemin çözülmesinde atılacak en önemli adımlardan biridir. Problem belirlendikten sonra çıkan sonuçlara göre çözüm önerileri getirilerek sesli okuma anında oluşabilecek kaygıların giderilmesi sağlanabilir. Bu kaygıların giderilmesi çocukların ilerideki eğitim ve meslek hayatlarında oluşturacakları davranış ve kazanımları olumlu yönde etkileyecektir. Yapılan araştırmalarda sesli okumanın öğrenme sürecinde nöronların önce sözlü dili algılayıp işlediği daha sonra da bu bilgileri kullanarak yazılı dili iyileştirdiği görülmüştür. Sesli okumanın bir dil dersi olduğu gerçeği de bu görüşü desteklemektedir.

Ölçme işlemi, bir amaç doğrultusunda yapılır. Amaç ise birey, nesne ya da olay hakkında çeşitli değerlendirmeler yapıp bir karara varmaktır. Bu kararın da doğruluk ve uygunluğu onuşunda da kullanılan ölçme aracının bazı özellikler taşıması gerekmektedir. Geçerlik ve güvenilirlik adı verilen bu özellikler ölçeğin standartlaşması için gereklidir. Geçerlik, belirli bir evrene veya örnekleme uygulanan bir test ya da ölçme aracından elde edilen ölçümlerin kullanımlarının ve önerilen yorumlarının uygunluğunun ve yeterliğinin, kuram ve kanıt ile desteklenme derecesidir (Bademci, 2017). Güvenirlik ise, belirli bir evrene veya örnekleme uygulanan bir test ya da ölçme aracından elde edilen ölçümlerin tutarlılığı veya tekrarlanabilirliğidir.

Araştırmanın Amacı:

Dört temel dil becerisinden hem anlama hem de aktarma işleviyle öne çıkan okuma eyleminin araştırılması çocuğun gelişimi için elzem bir konudur. Özellikle öğrencilerde görülen sesli okuma kaygısı ile ilgili herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Her ne kadar okuma kaygısıyla ilgili çalışmalar yapılmış olsa da (Kuru Gönen, 2005; Köroğlu, 2010; Şahin, 2011; Jafarigohar ve Behrooznia, 2012; Al-Shboul, Ahmad, Nordin ve Rahman, 2013; Hadidi ve Bargezar, 2015; Yıldız ve Ceyhan, 2016; Altunkaya ve Erdem, 2017) doğrudan sesli okuma kaygısıyla alakalı çalışmalar yapılmamıştır. Bu amaçla çalışmanın amacı “ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda okuyan öğrencilerin okuma kaygılarını ve sebeplerini belirlemek”tir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

“Sesli Okuma Kaygısı Ölçeği”nin ortaokul öğrencileri için geliştirilmesi ve psikometrik özelliklerinin incelenmesini amaçlayan bu çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli geçmişte ya da o anda varolan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyen, tanımlamayı amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 1984, s. 79; Yıldırım, 1966, s. 67).

Evren ve Örneklem

Bu çalışmada, ortaokul öğrencilerinin sesli okumalarına yönelik kaygı düzeylerinin belirlenmesi amacıyla bir ölçme aracının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örnekleme, seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemi ile seçilen Muş İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı iki ortaokul öğrencilerinden, evreni ise Muş İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı ortaokullarda okuyan öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini oluşturan öğrencilere ilişkin sosyo demografik bilgilere ilişkin frekans ve yüzde değerleri Tablo 1’dedir.

Tablo 1. Araştırmanın örneklemine ilişkin sosyo demografik bilgilere ait frekans ve yüzdeleri.

Değişken	Düzye	Frekans	Yüzde(%)
Cinsiyet	Kız	122	62,9
	Erkek	72	37,1
Sınıf Düzeyi	5.sınıf	39	20,1
	6.sınıf	56	28,9
	7.sınıf	69	35,6
	8.sınıf	30	15,4
Toplam		194	100

Tablo 1 incelendiğinde, örneklemin büyük çoğunluğunun kız öğrencilerden ve 7.sınıf öğrencilerinden oluştuğu görülmektedir. Sınıf düzeyine ilişkin dağılım incelendiğinde ise dengeli bir dağılımın olduğu görülmektedir.

Ölçeğin Geliştirme Aşaması

Araştırmacılar tarafından ilgili literatür taranarak bu konuyla ilgili geliştirilmiş bir ölçek olmadığı tespit edilmiştir. Ancak madde havuzu oluşturulurken literatürdeki kaygı ölçekleri incelenmiş ve sesli okumaya yönelik kaygı konusu ile ilgili 42 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Oluşturulan havuzdaki bu maddeler kaygı yapısına yönelik ifadeler içermektedir. 5 Türkçe alan uzmanı ile 2 ölçme ve değerlendirme uzmanının görüşleri doğrultusunda, açık ve anlaşılır olmayan, birden fazla yargı içeren ve kaygı ifadelerini içermeyen dört madde belirlenmiş olup ölçme aracından çıkartılmıştır. Daha sonra kalan 38 maddelik ölçme aracı 35 kişilik bir sınıfa ön pilot uygulaması yapılmış ve madde analizleri yapılmıştır. Analizler incelendiğinde dört maddenin daha anlaşılır olmadığı belirlenmiş ve ölçme aracı 34 maddeye düşürülmüş olup son taslak hâli verilmiştir. Taslak form 5'li likert türünde hazırlanmış ve her zaman (5), sıklıkla (4), ara sıra (3), nadiren (2) ve hiçbir zaman (1) şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçme aracına “Sesli Okuma Kaygısı Ölçeği” (SOKÖ) adı verilmiştir.

Veri Analizi

Araştırma kapsamında geliştirilen Sesli Okuma Kaygısı Ölçeğinin (SOKÖ) geçerlik ve güvenirliğine kanıt toplamak amacıyla açımlayıcı faktör analizi yapılarak, madde-toplam puan korelasyonları ve Cronbach alfa katsayısı hesaplanmıştır. Veri analizleri SPSS (versiyon 25) paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Geliştirilen ölçme aracının yapı geçerliği için AFA kullanılacağından bu analizin varsayımlarının test edilmesi gerekmektedir. Açımlayıcı faktör analizi yapılmadan önce toplanan veri setinin faktörleşip faktörleşmediği incelenmelidir. Bunun için Kaiser-Meyer-Olkin ve Barlett küresellik testi incelenmiştir. Faktör analizi için kabul edilebilir Kaiser-Meyer-Olkin değeri 0,70 ve üstü olarak belirtilmiştir (Çokluk, Şekercioğlu & Büyüköztürk, 2012, s. 207). Mevcut araştırmada Kaiser-Meyer-Olkin değeri 0,899 ve Barlett küresellik testinin anlamlı olduğu bulunmuştur (χ^2 (sd) = 2 339,158(561), p = 0,000). İkinci varsayım örneklem büyüklüğünün ne kadar olacağına ilişkindir. Alanyazın incelendiğinde bu varsayıma ilişkin birçok farklı görüşün olduğu görülmektedir. Buna göre minimum örneklem büyüklüğünün; Gorsuch (1983) ve Kline (1979) en az 100; Tabachnick ve Fidell (2007) en az 150; Guilford (1954) en az 200; Cattell (1978) en az 250 ve Norusis (1994) en az 300 olmasını gerektiğini belirtmişlerdir. Mevcut çalışmada örneklem büyüklüğü 194 olup minimum koşulu sağlamaktadır. Veri setinde kayıp değerlerin olduğu belirlenmiş ve bu yüzden kayıp veri analiz yöntemlerinden beklenti maksimizasyonu (Expectation Maximization, EM) algoritması kullanılarak değer ataması yapılmıştır. Diğer bir varsayım çoklu bağlantı sorunun olup olmadığını belirlemek amacıyla maddeler arası ikili korelasyonlar incelenmiştir. İkili korelasyonların 0,80 ve üstü korelasyona sahip olmadığı başka bir deyişle çoklu bağlantı probleminin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Veri setinde uç değer olup olmadığını belirlemek amacıyla Cook's ve Leverage değerleri incelenmiş ve uç değerlerin olmadığı tespit edilmiştir. Tüm varsayımlar incelendikten sonra veri seti için AFA yapılması uygun görülmüştür.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde geliştirilen ölçme aracına ilişkin geçerlik ve güvenirlik kanıtları için elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Ölçme Aracı için Geçerlik Kanıtları

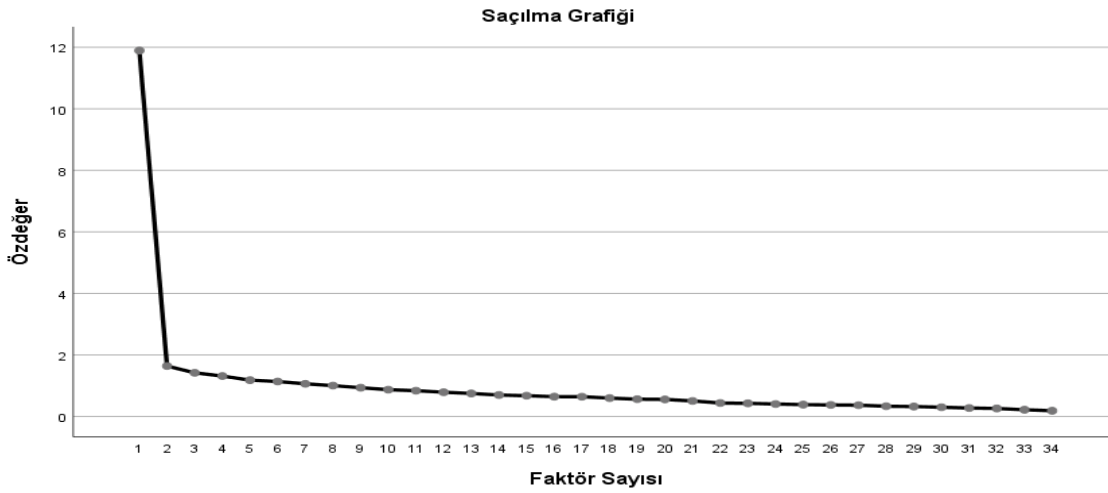
Geliştirilen ölçme aracı ile ilgili olarak kapsam ve yapı geçerliğine ilişkin kanıtlar toplanmıştır. SOKÖ ölçme aracının kapsam geçerliği için 5 alan uzmanı ve iki ölçme ve değerlendirme uzmanına ölçme aracındaki maddeler gönderilmiştir. Uzmanlara, sesli okumaya yönelik kaygı düzeyinin ölçülmesinde hazırlanan maddeler için; (1) gerekli, (2) gerekli ama düzeltilmeli ve (3) gereksiz şeklinde üçlü derecelendirmeye sahip bir ölçme aracı kullanılarak maddelerin değerlendirilmesi istenmiştir. Araştırma kapsamında, uzman görüşleri kapsam geçerliği olarak ele alınmıştır. Hazırlanan maddelerin kapsam geçerliği belirlenirken, Lawshe (1975) yaklaşımı dikkate alınmıştır. Araştırmada toplam yedi uzman (5 alan uzmanı 2 ölçme ve değerlendirme uzmanı) olduğundan bir maddenin ilgili yapı olan

kaygıyı ölçmek için minimum kapsam geçerlik oranının 0,741 olması gerektiğinden bu değer altındaki maddelerin ölçme aracından çıkartılmasına karar verilmiştir (Wilson, Pan & Schumsky, 2012). Her bir madde için hesaplanan kapsam geçerlik oranları incelenmiş ve dört maddenin 0,741 değerinden düşük olmasından dolayı ölçme aracından çıkartılmasına karar verilmiştir.

Kapsam geçerliğine ilişkin kanıtlar toplandıktan sonra yapı geçerliğine ilişkin kanıtlar için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Veri analizi kısmında belirtildiği gibi açımlayıcı faktör analizinin yansız ve tutarlı sonuçlar üretmesi için varsayımlar test edilmiş ve herhangi bir problemin olmadığı tüm varsayımların sağlandığı belirlenmiştir.

Yapılan AFA analizi sonuca göre ölçme aracındaki 34 madde sekiz faktör altında toplandığı görülmüştür. Bu sekiz faktörün açıkladığı toplam varyans %60,73 olduğu bulunmuştur. Sekiz faktörün altında toplanan maddelerin dağılımı incelendiğinde, tüm maddelerin birinci faktör altında toplandığı diğer faktörlerde ise yüksek faktör yükü veren maddenin olmadığı görülmüştür. Ayrıca Birinci faktörün öz değeri ikinci faktörün öz değerinden üç kat büyük olması ölçme aracının tek faktörlü yapıya sahip olduğuna işaret etmektedir (Çokluk, Şekercioğlu & Büyüköztürk, 2012). Yapılan AFA'ya ilişkin saçılma grafiği şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. AFA Sonucuna İlişkin Saçılma Grafiği.

Şekil 1 incelendiğinde, birinci faktörün en yüksek ikinci faktörün yaklaşık altı katı olduğu görülmektedir. Tüm bu bulgular dikkate alındığında ölçme aracının tek boyutlu olmasına karar verilmiştir. Elde edilen tek boyuta da kaygı sesli okuma kaygısı adı verilmiştir. Birinci faktörün açıkladığı varyans %34,98 olduğu bulunmuştur.

Yapılan AFA sonucunda her bir maddeye ilişkin faktör yükleri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Madde Faktör Yükleri.

Madde No	Faktör Yüğü	Madde No	Faktör Yüğü	Madde No	Faktör Yüğü
M1	0,605	M13	0,448	M25	0,663
M2	0,680	M14	0,568	M26	0,587
M3	0,664	M15	0,548	M27	0,546
M4	0,641	M16	0,587	M28	0,510
M5	0,615	M17	0,646	M29	0,565
M6	0,584	M18	0,667	M30	0,649
M7	0,685	M19	0,632	M31	0,625
M8	0,536	M20	0,519	M32	0,601
M9	0,544	M21	0,490	M33	0,449
M10	0,556	M22	0,591	M34	0,570
M11	0,506	M23	0,655		

M12 0,615 M24 0,448

Tablo 2 incelendiğinde, tüm maddelere ilişkin faktör yüklerinin 0,30'dan büyük olduğu dolayısıyla tüm maddelerin ölçme aracında olmasına karar verilmiştir (Comrey & Lee, 1992).

SOKÖ ölçme aracının yapı geçerliğine kanıt sağlamak amacıyla AFA analizinden sonra madde-toplam puan korelasyonları da incelenmiş ve madde-toplam puan korelasyonlarına ilişkin değerler tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Madde-Toplam Puan Korelasyonları

Madde No	Madde-toplam puan korelasyonu	Madde No	Madde-toplam puan korelasyonu	Madde No	Madde-toplam puan korelasyonu
M1	0,570*	M13	0,612*	M25	0,628*
M2	0,642*	M14	0,419*	M26	0,555*
M3	0,625*	M15	0,538*	M27	0,513*
M4	0,607*	M16	0,515*	M28	0,479*
M5	0,576*	M17	0,550*	M29	0,533*
M6	0,552*	M18	0,610*	M30	0,617*
M7	0,651*	M19	0,633*	M31	0,585*
M8	0,508*	M20	0,596*	M32	0,568*
M9	0,511*	M21	0,488*	M33	0,421*
M10	0,517*	M22	0,461*	M34	0,534*
M11	0,473*	M23	0,561*		
M12	0,579*	M24	0,621*		

*p < 0,001

Tablo 3 incelendiğinde, ölçme aracında bulunan tüm maddelere ilişkin madde-toplam puan korelasyonlarının yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Bu sonuç ölçme aracındaki maddelerin öğrencileri kaygı düzeylerine göre ayırt edebildiğini göstermektedir.

Sonuç olarak her bir madde için elde edilen kapsam geçerlik oranları, madde-toplam puan korelasyonlarının yüksek ve ayırt edici olması ve faktör yük değerlerinin yüksek olması geliştirilen SOKÖ ölçme aracından elde edilen ölçümlerin geçerliği olacağına yönelik kanıtlar sunmaktadır.

Ölçme Aracı için Güvenirlik Kanıtları

Bu araştırma kapsamında geliştirilmiş olan sesli okuma kaygısı ölçeğinden elde edilen ölçümlerin güvenilirliğine kanıt sağlamak amacıyla iç tutarlılık katsayılarından Cronbach alfa katsayısı kullanılmıştır. Geliştirilen ölçme aracı tek boyutlu olduğundan tek bir güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Yapılan analizler sonucunda Cronbach alfa katsayısı 0,943 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu katsayıya göre geliştirilen sesli okuma kaygısı ölçeğinden elde edilen ölçümlerin yüksek bir güvenilirliğe sahip olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Sonuç olarak bu araştırma kapsamında geliştirilmiş olan sesli okuma kaygısı ölçeğinden elde edilen ölçümlerin güvenilir ve bu ölçümlere dayalı yapılan çıkarımların geçerli olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle geliştirilen ölçme aracı kullanılarak ortaöğretimdeki öğrencilerin sesli okumaya yönelik kaygı düzeyleri geçerli ve güvenilir bir şekilde ölçülebilir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Dört temel dil becerisinden biri olan okuma, hem anlama hem de aktarma becerisini barındıran tek dil becerisidir. Bu iki beceriyi de aynı anda kazanmak ise doğru ve anlaşılır sesli okuma ile mümkündür. Kavcar vd.'e (2005, s.44) göre sesli okumada başlıca amaç, yazının doğru ve konuşma dilinin özellikleri yansıtacak şekilde seslendirilmesidir. Çiftçi'ye (2000) göre sesli okuma; öğrencinin okuma gelişimini belirleme, dinleyenlerde ilgi ve haz uyandırma, doğru telâffuz alışkanlığı geliştirme, dinleyenleri fikri faaliyete sevk etme, standart konuşma dilinin özelliklerini kazandırma, öğrencinin sosyalleşmesine yardım etme gibi pek çok işleve sahiptir. Doğru ve anlaşılır sesli okumayı etkileyen en önemli faktörlerin

başında da kaygı gelmektedir. Bir grup ya da topluluk önünde sesli okuyabilme ve okuduklarını aktarabilme yani anlama ve aktarma becerilerini etkileyen kaygının duyuşsal, bedensel ve bilişsel boyutları vardır. Akyol (2007) bu boyutlara ek olarak okuma sürecinin okuma öncesi, sırası ve sonrası olmak üzere üç aşamasının da olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Pekrun, Goetz, Frenzel, Barchfeld, ve Perry (2011) bu üç aşamaya ek olarak motivasyonel boyutun da öneminden bahsetmişlerdir. Motivasyon boyutunu özneyerliliğin yüksek olmasıyla eşleştiren Melanlioğlu (2014, s. 107), öğrencilerin bu sayede sesli okuma kaygısıyla daha kolay baş ettiğini belirtmektedir. Sesli okuma becerisini erken öğrencilik yıllarında kazanmak hem akademik hem de sosyal anlamda önemli bir konuma sahiptir. Yapılan araştırmalarda kaygının yapılan iş üzerinde çok etkili olduğu tespit edilmiştir. Altunkaya (2015) bireyin okuma sürecinde kaygı yaşamasının önüne geçmek için onu cesaretlendirecek, güdüleyecek ve yaşadığı kaygı durumunu azaltacak tedbirlerin alınması gerekmektedir diyerek sesli okuma için kaygıyı gidermenin öneminden bahsetmiştir.

“Ortaokul Öğrencilerinin Sesli Okuma Kaygısı Ölçeği” ortaokul öğrencilerinin okuma kaygılarını belirlemeyi amaçlayan bir ölçektir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik özellikleri açımlayıcı faktör analizi, doğrulayıcı faktör analizi, Cronbach Alfa katsayısı ve madde toplam korelasyonları sayesinde incelenmiştir. Ölçek iki farklı örnekleme (pilot ve ana uygulama) uygulanmış olup ilk örneklem üzerinde açımlayıcı faktör analizi ve güvenilirlik çalışmaları yapılırken, ikinci örnekleme doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Çalışmada hedef kitleden toplanan bilgiler, ölçek geliştirme basamakları çerçevesinde ele alınıp, madde havuzu oluşturulmuştur. Yapı geçerliği için faktör analizinin uygulanmasından önce alan uzmanlarına incelenen ölçeğin güvenilirliği için Cronbach Alfa değeri hesaplanmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin yapısı ortaya çıkmış ve “Okuma Kaygısı Ölçeği”nin 34 maddeden oluşan tek faktörlü olduğu görülmüştür. Ölçeğin doğruluğunun hesaplanması için başka bir örnekleme doğrulayıcı faktör analizi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar doğrultusunda ölçeğin tek boyutlu yapısı doğrulanmıştır. Elde edilen tüm bu bulgular “Ortaokul Öğrencilerinin Sesli Okuma Kaygısı Ölçeği”nin ortaokul öğrencilerinin okuma kaygılarının incelenmesinde geçerli ve güvenilir ölçümler yapacağına dair kanıtlar sunmaktadır.

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda çeşitli öneriler getirilebilir:

Birincisi ortaokul öğrencilerinin sesli okumaya ilişkin kaygıları çeşitli değişkenlere (yaş, cinsiyet ve sınıf, sosyoekonomik durum, okul türü, yerleşim yeri) göre incelenebilir. İkinci olarak, bu araştırmada geliştirilen sesli okuma kaygısı ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması farklı örneklem grupları üzerinde test edilip verimli sonuçlar edinilebilir. Üçüncü olarak Öğrencilerin sesli okuma kaygılarına bağlı olarak gelişemeyen akıcı okuma sorunlarına erken yaşlarda müdahale edilip gerekli önlemler alınabilir. Dördüncü olarak öğrencilerin sesli sesli okuma kaygılarını bu ölçekle belirleyip bu kaygıyı azaltmaya ya da bitirmeye yönelik çeşitli önlemler çalışmaları yapılabilir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1- Araştırmacıların katkı oranı eşittir.
- 2- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- 3- Makaledeki veriler 2019 yılında toplanmış ve yorumlanmıştır
- 4- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

Akyol, H. (2007). *Türkçe ilk okuma yazma öğretimi*. (6. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Akyol H. (2007). Görsel okuma. (Ed. A. Kırkkılıç ve H. Akyol). *İlköğretimde Türkçe öğretimi* içinde. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Alderson, J. C. (2000). *Assessing reading*. New York: Cambridge University Press.

- Al-Shboul, M. M., Ahmad, I. S., Nordin, M. S., & Rahman, Z. A. (2013). Foreign language reading anxiety in a Jordanian EFL context: A qualitative study. *English Language Teaching*, 6(6), 38-56.
- Altunkaya, H. (2015). *Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin okuma kaygıları ile okuduğunu anlama becerileri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış doktora tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Altunkaya, H., & Erdem, İ. (2017). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin okuma kaygıları ve okuduğunu anlama becerileri. *Sakarya University Journal of Education*, 7(1), 59-77.
- Babacan, M. (2010). *Yazılı ve sözlü anlatım*. (4.bs). İstanbul: Akademik Kitaplar Yayıncılık.
- Bademci, V. (2017). Ölçme ve araştırma yöntem biliminde çağdaş gelişmeler ve yeni standartlar 2: Geçerlikte üçleme (kapsam, ölçüt ilişkili ve yapı geçerlikleri) öğretisinin reddi ve geçerlik kanıtının kaynakları. *JRES*, 4(1), 81-97.
- Burkovic, Y. (2010). *Kaygılanacak ne var*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Cattell, R. B. (1978). *The Scientific use of factor analysis*. New York: Plenum.
- Comrey, A. L. ve Lee, H. B. (1992). *A first course in factor analysis*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Hillsdale.
- Çeliktürk, Z. ve Yamaç, A. (2015). İlkokul ve ortaokul öğrencileri için okuma kaygısı ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *İlköğretim Online*, 14(1), 97-10.
- Çiftçi, M. (2000). Sesli okuma. *Bilge*, 24, 178-184.
- Çokluk, Ö. Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çongur, H. Rıdvan (1995). Söz sanatı (VII) konuşmanın temel öğeleri. *Dil Dergisi (TÖMER)*, 36, 54-60.
- Demirel, Ö. (1999). *Türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Dökmen, Ü. (1994). *Okuma becerisi, ilgisi ve alışkanlığı üzerine psiko – sosyal bir araştırma*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gorsuch, R. L. (1983). *Factor analysis*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Guilford, J. P. (1954). *Psychometric methods*. New York: McGraw-Hill.
- Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Hadidi, E., & Bargezar, R. (2015). Investigating reading anxiety and performance on reading proficiency: A case of Iranian EFL learners. *International Journal of Language and Applied Linguistics*, 25, 50-57.
- Jafarigohar, M., & Behrooznia, S. (2012). The effect of anxiety on reading comprehension among distance. *EFL learners. International Education Studies*, 5(2), 159-174.
- Karasar, N. (1984). *Bilimsel araştırma metodu*. Ankara: Hacetepe Taş Kitapçılık.
- Karataş, Z. (2011). Okul pansiyonunda kalan ergenlerin kaygı düzeyleri ve problem çözme becerilerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(21), 208-222.
- Kavcar, C. Oğuzkan, A. F. Sever, S. (2005). *Türkçe öğretimi*. (8. Baskı). Ankara: Engin Yayınevi.
- Kayalan, M. (2007). *Etkili ve hızlı okuma sanatı*. (7. bs), İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Keskinkılıç, K. (vd.) (2005) *Türkçenin temel becerileri ve ses temelli cümle yöntemi ile ilk okuma – yazma öğretimi*. Ankara: Özgür İletim.
- Kline, P. (1979). *Psychometrics and psychology*. London: Acaderric Press.
- Köroğlu, E. ve Güleç, C. (1997). *Psikiyatri temel kitabı I*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

- Köroğlu, H. (2010). *Turkish elt students' reading anxiety and their strategies use*. Unpublished Master's Thesis, Kafkas University, The Institute of Social Sciences, Kars.
- Kuru Gönen, İ. (2005). *The sources of foreign language reading anxiety of students in a Turkish efl context*. Unpublished Master's Thesis, Anadolu University, Institute of Educational Sciences, Eskişehir.
- Lawshe, C. H. (1975). A quantitative approach to content validity. *Personnel psychology*, 28(4), 563-575.
- Manguel, A. (2004). *Okumanın tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- MEB, (2006). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (6, 7, 8. Sınıflar)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Melanlıoğlu, D. (2014). Impact of metacognitive strategies instruction on secondary school students' reading anxieties. *Eğitim ve Bilim*, 39(176), 107-119.
- Norusis, M. J. (1994). *SPSS advanced statistics 6.1*. Chicago, IL: SPSS Inc
- Öz, M. F. (2001). *Uygulamalı Türkçe öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özbay, M. (2007). *Türkçe özel öğretim yöntemleri II*. (2. Baskı). Ankara: Öncü Basımevi.
- Özcan, M. F. (2019). *Konuşma kaygısı. Bölüm başlığı: Konuşma Eğitimi*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Palani, K. K. (2012). Promoting reading habits and creating literate society. *Researchers World*, 3(2), 90-94.
- Pekrun, R. Goetz, T. Frenzel, A.C. Barchfeld, P. & Perry, R.P. (2011). Measuring emotions in students' learning and performance: the achievement emotions questionnaire (AEQ). *Contemporary Educational Psychology* 36, 36-48.
- Şahin, N. (2011). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin yabancı dildeki okuma kaygılarının kaynakları ve bu kaygılarla duygusal başa çıkma stratejileri: Bir durum incelemesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tabachnick, B.G. ve Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics*. Boston: Allyn and Bacon.
- Ünlü, E. (2007). İlköğretim okullarındaki üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin matematik dersine yönelik tutum ve ilgilerinin belirlenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 129-148.
- Wallot, S. (2016). Understanding reading as a form of language-use: A language game hypothesis. *New Ideas in Psychology*, 42, 21-28.
- Wilson, F. R. Pan, W. ve Schumsky, D. A. (2012). Recalculation of the critical values for Lawshe's content validity ratio. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 45(3), 197-210.
- Yıldırım C. (1966). *Eğitimde araştırma metotları*. Ankara: Akyıldız Matbası.
- Yıldız, M., & Ceyhan, S. (2016). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin okuma ve yazma kaygılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Turkish Studies*, 11(2), 1301-1316.

KKTC Ortaöğretim Kurumlarında 2020-2025 Yılları Arasında Olası Pandemi Sürecinde Öngörülen Stratejik Plan Çalışması

Doç. Dr. Veclal Gündüz^{1*}
Gaye Türker²
Halide Karabekir³
Hülya Altun⁴

Geliş tarihi: 19.09.2020
Kabul tarihi: 28.10.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 229-243
Yıl: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 20%

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ Bahçeşehir Kıbrıs Üniversitesi, KKTC,
veclal.gunduz@baucyprus.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0002-6002-582X

² Atleks Sanverler Ortaokulu, KKTC,
gturker.turker@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0002-6799-2123

³ Aydıncık İlkokulu, KKTC,
halide.karabekir@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0003-4719-4378

⁴ Güzelyurt Türk Maarif Koleji, KKTC,
hulyametti@yahoo.com,
ORCID ID: 0000-0003-4507-8269

* Sorumlu yazar

ÖZ

Bu çalışmanın amacı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Ortaöğretim Kurumlarında 2020-2025 yılları arasında olası Pandemi sürecinde ortaöğretim kurumlarındaki Stratejik Plan örneği hazırlamaktır. Yeni tip Coronavirus (Covid -19) pandemisinin kontrol altına alınmasına yönelik tedbirler kapsamında dünya genelinde insanların evlerinde kalmalarına dönük uygulamalar devreye girerken bu yeni durum birçok ülkede ortaöğretim kurumlarının yeni stratejiler geliştirmesine yol açmıştır. Son dönemde yapılan araştırmalarda stratejik planlama yapan okulların Covid-19 pandemisini daha rahat geçirdiklerini göstermiştir. Bu okullar stratejik planlama yaparak büyük başarılar imza atmış ve kendi kategorisindeki diğer okulların önüne geçerek belirgin şekilde fark yaratmışlardır. COVID-19'la Hızlı Mücadele Taslağı Harvard Eğitim Enstitüsündeki Küresel Eğitim İnovasyon Girişimi ve Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OECD, 2020) Eğitim ve Beceri Direktörlüğü, hükümetlerin COVID-19 pandemisine karşı eğitim politikaları hazırlamalarını desteklemek için bir karar destek taslağının geliştirilmesinde işbirliği yapmaktadır. Bu araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Örneklem seçiminde de amaçlı örnekleme, maksimum çeşitlilik örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örnekleme temeline yaş cinsiyet, kıdem yılı, eğitim düzeyi gibi özelliklere dikkat edilerek araştırmanın katılımcıları belirlenmiştir. Çalışma grubu Güzelyurt Bölgesi ortaöğretim kurumları olarak belirlenmiştir. Bu katılımcılar KKTC Güzelyurt Bölgesi ortaokul, lise ve kolejinde görev yapan 20 öğretmen, 3 müdür ve 6 müdür muavininin oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme forumları kullanılmıştır. Veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiş, belirlenen temalar çerçevesinde sunulmuştur. Bulgular KKTC ortaöğretim kurumlarında Pandemi sürecinde öngörülen stratejik plan örneği için eğitim sisteminde öğrenci kaynaklı, eğitim ve öğretim kaynaklı ve öğretmen kaynaklı sorunları ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmada genel anlamda ortaöğretim kurumlarındaki Pandemi sürecinde olması gereken eğitim sistemindeki misyon, vizyon, eğitim politikaları, amaçlar, hedefler, güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler (GZFT/SWOT) ve politik, ekonomik, sosyal ve teknolojik (PEST) analizleri ile belirlenmiştir. Bunların sonucunda da Pandemi durumunda olası stratejik plan örneği sunulmuştur. Bu çalışma sonucunda KKTC ortaöğretim kurumlarında olası pandemi sürecinde çevresel faktörleri ve paydaşların mevcut potansiyellerini de dikkate alarak stratejik planlama yapmanın önemi vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Stratejik Plan, SWOT, PEST, Pandemi, KKTC.

Strategic Plan Study Foreseen in The Possible Pandemic Period Between 2020-2025 in TRNC Secondary Education Institutions

Assoc. Prof. Dr. Veclal Gündüz^{1*}
Gaye Türker²
Halide Karabekir³
Hülya Altun⁴

First received: 19.09.2020
Accepted: 28.10.2020

Citation:
IBAD Journal of Social Sciences
Issue: Special Issue **Pages:** 229-243
Year: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 20%

¹ Bahçeşchir Cyprus University, TRNC,
veclal.gunduz@baucyprus.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0002-6002-582X

² Atleks Sanverler Ortaokulu, TRNC,
gturker.turker@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0002-6799-2123

³ Aydınköy İlkokulu, TRNC,
halide.karabekir@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0003-4719-4378

⁴ Güzelyurt Türk Maarif Koleji, TRNC,
hulyametti@yahoo.com,
ORCID ID: 0000-0003-4507-8269

* Corresponding Author

ABSTRACT

The aim of this study is to prepare a Strategic Plan sample in secondary education institutions in the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) Secondary Education Institutions between 2020 and 2025 during the possible Pandemic period. The new type of coronavirus (Covid -19) pandemic of control under taken for measures within the scope of the world in general people in their homes leaving them facing applications circuit when entering this new situation in many countries secondary education the institutions new strategies to improve road paved. Last in the period made in research Strategic planning makes the school Covidien-19 the pandemic more comfortable that they had shown. These schools are strategic planning making great achievements signature tossed and own the category other schools before passing pronounced as differences have created. Covidien-19 to speed Fighting Draft Harvard Education at the Institute of Global Education Innovation Initiative and the European Economic Cooperation Organization (OECD) Education and Skills Directorate, Government of Covid-19 to the pandemic against the education policies to prepare support for a decision supporting the draft in the development cooperation serves. Qualitative research methods were used in this research. Sample the selection also for sampling, the maximum variety sampling the method was used. Based on the maximum diversity sampling, the participants of the research were determined by paying attention to features such as age, gender, year of seniority and education level. The working group has been determined as Güzelyurt Region secondary education institutions. These participants TRNC Morphou District middle school, high school and in college a task that 20 teachers, three managers and six managers from the assistant is made. Semi- structured interview forums are used as a data collection tool. Data descriptive analysis method with analysis was determined within the framework presented. Results TRNC secondary institutions pandemic in the process envisaged strategic plan examples for the education system students welded, training and teaching originated and teacher -induced problems occur. In this study, the overall sense of secondary education in institutions pandemic in the process of being required training on the system's mission, vision, education policies, objectives, goals, strength, weaknesses, opportunities and threats (SWOT) and political, economical, social and technological (PEST) analysis and determination. As a result, an example of a possible strategic plan is presented in the case of Pandemic. This work resulted in the TRNC secondary education in institutions of possible pandemic in the process of environmental factors and the stakeholders present their potential also consider taking strategic planning to do importance is emphasized.

Keywords: Strategic Plan, SWOT, PEST, Pandemic, TRNC

1. GİRİŞ

Korona virüsün (Covid-19) dünyada yarattığı olumsuz etkiler yüzünden stratejik planlar önem kazanmıştır. KKTC Ortaöğretim kurumlarında da stratejik planlamanın yapılmasını zorunlu kılmıştır. Okullarda, stratejik planlamanın temel amacı; okulun bulunduğu çevreyi araştırmak, incelemek, okulun geleceğini tahmin etmek ve bu tahminler doğrultusunda kaynakları etkin kullanabilmektir (Bell, 2004). Bu yönüyle stratejik planlama, katı kuralları olmayan, sadece önseziyle dayanmayan, ardıl ve yetkeci olmayan bir süreçtir (Nartgün, 2004). Bu süreç, strateji seçeneklerini oluşturma ve değerlendirme, stratejiyi seçmek ve uygulamaya koymak için ayrıntılı bir plan oluşturmaya kapsar (Aksu, 2002).

Pandemi döneminde stratejik planlama yapma nedeni ileriye yönelik (uzun dönemli), planlar, politikalar üretme, bu dönemi sorunsuz atlama, amaç ve araç uygunluğunu sağlama, eldeki güçlerin etkin kullanımını gerçekleştirme, esnek ve tedbirli olma gibi ilkeleri de içeren bir anlayışı içinde stratejik plan örneği sunmaktır.

COVID-19 olarak bilinen, 2019 yılında bulaşıcı hastalığa neden olan yeni Coronavirus. SARS-CoV-2, şiddetli akut solunum yolu sendromu Coronavirus-2'nin kısaltmasıdır. Bu hastalık 11 Şubat 2020'de Dünya Sağlık Örgütü tarafından resmen COVID-19 olarak adlandırılmıştır. 19 ilk tanımlandığı yılı temsil eder (2019). İnsanlarda hafif üst solunum yolu hastalıklarına neden olduğu bildirilen yeni bir hastalıktır. DSÖ tarafından 11 Mart 2020'de salgın ilan edildi. COVID-19 Pandemisinin dünya üzerindeki etkileri bir yana çocukların ve gençlerin eğitimlerinde oluşabilecek açıkların önüne geçmek için izlenecek yolların belirlenip gerekli adımların hızla atılması büyük önem taşımaktadır.

II. Dünya Savaşı yıllarında ortaya atılmış olan stratejik planlama kavramı ilk olarak askeri alanda sonra da iş dünyasında kullanılmıştır. Yükseköğretimde 1970'li yıllarda, diğer okul düzeylerinde ise 1980'li yıllardan sonra kullanılmaya başlamıştır (Reiger, 1993).

İdarenin hedeflerini ve bu hedeflere ulaşmak için izlenecek yolu tanımlayan stratejik plan bu süreçte idarenin tüm birimlerine görevler verir. İlk olarak idarenin her bölümü, planlama için gerekli olan bilgileri toplar ve her yöneticisi kendi bölümüne düşen görevleri belirler, böylece tüm örgütün katkılarıyla stratejik plan hazırlanır (Gönüllü, 2008).

Kurumlar değişime uyum sağlamada yeni stratejiler belirlemek durumundadırlar. Stratejisi olmayan kurumlar veya stratejisi belirleyemeyen kurumlar gelecek için kendilerinden emin olamayacaklardır. Çünkü kurumun geleceği önceden planlanmamış ve belirsizlik içinde kalmıştır. Bu durumda da başarısızlık doğal bir sonuç olacaktır. Bu çalışmamızdaki amacımız KKTC Ortaöğretim Kurumlarında 2020-2025 yılları arasında olası Pandemi Sürecinde öngörülen Stratejik Plan nasıl olmalıdır. Bu çalışmanın amacı KKTC Ortaöğretim Kurumlarında 2020-2025 yılları arasında olası Pandemi Sürecinde öngörülen Stratejik Plan örneğini hazırlamaktır. Bu çalışma COVID-19 Pandemisine karşı etkili bir eğitim sürdürebilmek için izlenecek olan yol haritasını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmada Pandemi sürecinde olası stratejik planı üç ana başlık altında incelenmiştir.

- Eğitim ve öğretime erişim nasıl olmalıdır?
- Stratejik planla eğitim ve öğretimde kalite nasıl artırılmalıdır?
- Stratejik plan ile kurumsal kapasite nasıl olmalıdır?

Bu sorunların çözümü ile KKTC ortaöğretim kurumlarında eğitim ve öğretime kolay erişimi sağlama, eğitim ve öğretimin kalitesini artırma ve kurumsal kapasite artırımı sağlanabilir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Stratejik Planlama

Aksu (2002) yapmış olduğu çalışmada stratejik planlamayı dört temel yarara bağlamaktadır. Birinci yararı stratejik düşünmeyi ve stratejik uygulama geliştirmeyi sağlamasıdır. İkinci yararı karar verme sürecini geliştirir. Üçüncü yarar, oluşabilecek durumlara karşı kurumların hızlı hareket ederek başa çıkması

sağlanır. Son yararı ise kurumlarda çalışan kişilerin takım çalışmasını sağlayarak kurum üyelerinin uzmanlaşarak güçlenmesini sağlar.

Stratejik amaca uygun geliştirilen planlar gerçek verilere göre hazırlanmalıdır. Okullardaki stratejik planlama faaliyetlerinde ve okullar için geliştirilen stratejik planların hazırlanmasında, okulların iç paydaşları olan okul yönetici, öğretmenlerinin ve dış paydaşları olan veliler, okul aile birliği üyelerinin stratejik planlamaya ilişkin algıları ve inançları oldukça etkili olmaktadır. (Memduhoğlu, Uçar 2012). Bu amaçla, okullarda pandemi sürecinde stratejik planlama algısını belirlemeyi ve stratejik planlama uygulamalarını bütüncül olarak değerlendirmeyi sağlayacak çalışmalara gereksinim duyulduğu söylenebilir.

Yanpar, Kılıç ve Üredi (2010) yapmış olduğu çalışmada vurgulandığı gibi günümüzde, kurumlarda stratejik planlama yapmak yasal zorunluluk haline getirilmiştir. Aynı zamanda stratejik planlama faaliyetleri kapsamında okulun içinde bulunduğu durumu analiz etmeye yarayan tekniklerden biri olan güçlü yönleri, zayıf yönleri, fırsatları ve tehditleri (GZFT) analizi hakkında da bilgi toplanması amaçlanmıştır.

OECD raporuna göre Covid 19 öğrenciler için ciddi öğrenme kayıplarına neden olmadan, öğrenme fırsatlarını korumak için planlı ve etkili bir stratejik plan geliştirilmeli ve stratejiyi yönlendirecek ilkeler belirlenmelidir. Örnek verecek olursak öğrencilerin, öğretmenlerin ve hizmetlilerin sağlığını korumak, öğrencilerin eğitimini sağlamak, öğrencilere ve öğretmenlere ve gerekirse velilere duygusal destek sağlamak şeklinde yer alan ilkelerdir. Bu ilkeler, öncelik olarak yapılması gerekenlere odaklanmasını sağlayacak, zaman ve diğer sınırlı kaynakların önceliklendirilmesine yardımcı olacaktır (OECD, 2020). Etkili bir örgüt ve okul olma okulun doğasına uygun stratejik planı, çevresel çözümlenmeleri, stratejik hedefleri, faaliyet programlarını, değerlendirme ve biçimlendirme faaliyetlerini gerektirir (Arabacı, 2018).

Uygulanan sistem nedeni ile çoğu iş yeri ve okullar internet aracılığıyla işlerine ve eğitime devam etmiştir. Bu dönem zarfında internetin hem çeşitli aktivitelerle psikolojimiz üzerinde olumlu hem de eğitim ve iş alanlarında büyük katkısı olmuştur. İnternet kullanımı ve çeşitli internet araçları ile kullanılan mecralar, elektronik aletler hayatımıza girişimci kişiler aracılığı ile girmiş ve bize ulaşmıştır, eğer günümüzde internet ve elektronik aletler olmasaydı pandemi sürecini evlerimizden bu kadar kolay bir şekilde geçiremezdik (Reimers & Schleicher, 2020).

2.2. Stratejik Yönetim

Stratejik yönetim için ilk aşamada süreci yürütecek ve yönlendirecek kurulların görev ve fonksiyonlarının belirlenmesi; ikinci aşamada Ne? ve Niçin? sorularının analiz edilmesi gereklidir. İkinci aşamada en önemli unsur stratejik yönetimi uygulamak zorunda olduğumuzu ortaya koymamızdır. Organizasyonun ne durumda olduğunu analize imkan verecek SWOT analizinin ve PEST analizinin yapılması gerekir. Üçüncü aşamada, stratejik yönetimi uygulayarak nereye ulaşmak istediğimizi vizyon ve misyon bildirecekleri hazırlayarak belirlememiz gerekir. Dördüncü aşamada, istediğimiz hedefe nasıl ulaşabileceğimize ilişkin stratejileri tespit etmek durumundayız. Bu aşamada rekabet ve portföy analizlerinden yararlanılarak strateji seçimlerinin yapılması önem taşıyor. Son olarak, uygulanan planın gözden geçirilmesi ve gerekirse planda bazı değişiklikler yapılması gerekir (Aktan, 2008). Tüm bu aşamalar Stratejik Yönetim Süreci olarak Tablo 1’de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Tablo 1. Stratejik Yönetim Süreci Aşamaları

I. AŞAMA	II. AŞAMA	III. AŞAMA	IV. AŞAMA	V. AŞAMA
SWOT (İç Durum Analizi)	Vizyon	İç Stratejiler	Üst Yönetim (Konsey)	Değerlendirme
SWOT (Dış Durum Analizi)	Misyon	Dış Stratejiler	Çalışma Grupları	Gözden Geçirme
	Değerler	Genel Strateji	Görev ve Hizmetlerin Devredilmesi	Kontrol
	Amaçlar			Sürekliliğin Sağlanması
Ne durumdayız? Niçin stratejik planlama yapmalıyız?	Nereye, Ne zaman ulaşmak istiyoruz?	İstedğimiz yere nasıl ulaşacağız?	Uygulamayı Kim Yapacak?	Başarıya ulaşılabilir mi? Uygulamanın sonuçları nelerdir?
Ne?	Nereye?	Nasıl?	Kim?	Gözden Geçirme?
Niçin?	Ne Zaman?			

Kaynak: Aktan (1997)

Stratejik yönetimin etkili olması için kurumlar stratejik düşünebilecek ve stratejik yönetimi başarıyla uygulayabilecek liderlere ihtiyaç duyar. Öncelikle bir liderin vizyon ve misyonu olması gerekmektedir. Vizyonu ve misyonu olmayan bir liderin stratejik düşünebilme yeteneği sınırlıdır. Stratejik yönetimin organizasyonda uygulanması için üst yönetimde Stratejik Yönetim adı altında bir kurul oluşturulmalıdır. Bu kurul bünyesinde organizasyonun başında bulunan lider ve üst düzey yöneticiler görev yapmalıdır (Aktan, 2008).

2.3. Pest Analizi Nedir

Pest analizi kurumun çevre ile olan politik, ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmelerini gözlemlemek için yapılan bir analizdir.

P (Politic – Politik): Kurumlar üzerindeki politik etkilerin tespit edilmesi

E (Economic – Ekonomik): Kurumlar üzerindeki ekonomik etkilerin tespit edilmesi

S (Social – Sosyal): Kurumlar üzerindeki sosyal etkilerin tespit edilmesi

T (Technologic - Teknolojik): Kurumlar üzerindeki teknolojik etkilerin tespit edilmesi

Yazarlar/araştırmacılar tarafından oluşturulmuş PEST Analizi aşağıda Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. PEST Analizi

PEST ANALİZİ	
POLİTİK VE YASAL ETMENLER	EKONOMİK ÇEVRE DEĞİŞKENİ
1. İdlib'deki savaş durumu	1. Corona Virüsüne bağlı alınan ekonomik paket tedbirleri.
2. Ortadoğudaki savaş durumu ve buna bağlı petrol rezervlerinin ve fiyatlarının durumu	2. Bankaların faiz oranlarındaki değişiklikler
3. Suriye'deki iç savaş ve bunu sonucunda oluşan göçler	3. Firmaların sokağa çıkma yasağını bahane edip işçileri işten çıkarması ve artan işsizlik durumu
4. Avrupa Birliğinde değişen yapılar ve buna bağlı ülkelerin aldığı kararlar	5. Ülkeye giriş ve çıkışların kapatılmasıyla oluşan ekonomik çöküş.
SOSYAL VE KÜLTÜREL ÇEVRE DEĞİŞKENİ	TEKNOLOJİK ÇEVRE DEĞİŞKENİ
1. Ortadoğu'daki savaşlar sonrası mültecilerin Avrupa ülkelerine artan göç istekleri	1. MEB, Özel okullar ve üniversitelerin online eğitime geçmeleri
2. Mültecilerin durumuna göre hızla yükselen nüfus	2. E-Öğrenme Ortamları ve İnternet Olanaklarına olan taleplerin artması
3. Toplumun hayat beklentilerinin değişmesi	3. Online Alışveriş, Online Ödeme gibi sistemlerin yaygınlaşması
4. Aile Yapısının değişmesi	4. Hayat düzeninin değişmesine bağlı olarak evlerdeki internet, bilgisayar ihtiyacı ve buna paralel uygun yazılım isteklerinin artması
5. Tüm dünyayı etkisi altına alan Corona Virüsü nedeniyle toplumun "Evde Kal" sloganıyla tüm sosyal ilişkilerinin online boyuta dönüşmesi	5. Okulun yeni teknolojik araçlara sahip olma imkanları
	6. Zoom, Skype, Microsoft Teams ve Microsoft Office 365 uygulamalarının kullanımının artması

2.4. Swot Analizi Nedir?

Swot analizi bir kurumun çevre ile olan ilişkilerine önem vererek çevresel değerlendirmeler yapılmasını sağlayan bir analiz türüdür. Stratejik planlama için atılması gereken ilk adım, izlenecek ilk yol SWOT analizinin yapılmasıdır.

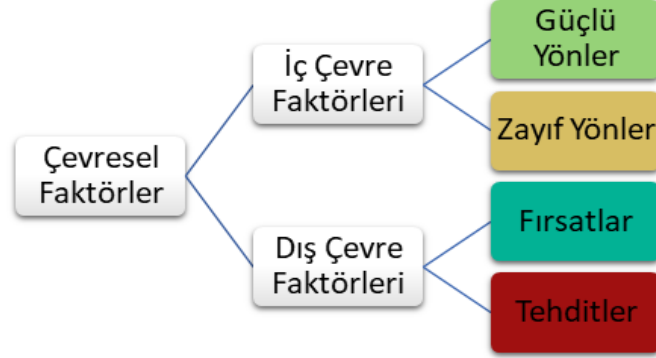
S (Strength-Güçlü): Kurumlarda oluşabilecek olan güçlü yönlerin tespit edilmesi

W (Weakness-Zayıf): Kurumlarda oluşabilecek olan zayıf yönlerin tespit edilmesi

O (Opportunity-Fırsatlar): Kurumlarda oluşabilecek olan fırsatların tespit edilmesi

T (Treat-Tehditler): Kurumlarda oluşacak olan tehditlerin tespit edilmesi

Şekil 1. SWOT Analizi (Barut , 2020)

Okullarda hedeflenen başarı ve eğitim kayıplarının önlenmesi için çalışanların durumunun, çevresel faktörlerin, çalışma ortamının, teknoloji altyapısının ve çevresel kültürün dikkate alınması gerekir. Okul içi ve dışı olarak belirlenen güçlü, zayıf yönlerle, fırsatlar ve tehditler araştırmacılar tarafından oluşturulmuş olup Tablo 3.'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Okul içi ve Okul Dışı Belirlenen SWOT Analizi

SWOT (GZFT) ANALİZİ		
	GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
OKUL İÇİ	1. Sosyal, Sportif ve Kültürel Faaliyetler ve başarılarla adını sıklıkla basında yer alması.	1. Öğretmenler arası gruplaşma
	2. Küçük okul olması dolayısıyla yönetiminin daha kolay. (Okulun kapasitesinin dengi okullara göre daha az olması.) (550).	2. Çalışanların değişime olan direnci (Genellikle kıdemli öğretmenler karşı çıkıyor)
	3. Okulun fiziki kapasitesinin yeterli olması. (Bir tek kapalı spor salonu yok)	3. Bazı derslerde ders araç gereçlerinin yetersizliği ve öğrencilerin satın alma gücünün olmaması
	4. Personelinin yasal hak ve sorumluluklarına dikkat edilmesi	4. Öğretmenlerin ve Yöneticilerin akıllı tahta ve diğer teknolojik aletleri etkili kullanamamaları
	5. Okulun tarihsel geçmişinin olması.	5. Öğretmenler arasında yeterli işbirliğinin olmaması
		6. Okulun teknolojiyi takip edebilmesi için internetin güçlü olması gerekir (altyapı) Bunun için fiber optik kablolar döşenmelidir.
		7. Okulun Örgüt kültürü ve ikliminin yeterli olmaması
		8. Öğretmenlerin Ders programlarındaki sıkıntılar
	6. Bakanlığın kurduğu Moodle sistemi (Uzaktan Eğitim) sistemi ve satın almış olduğu Smartschool programı ile öğretmenlerin sınav notunu sisteme yükleyebilme ve karneleri evden oluşturabilme olanağı	9. Yönlendirme sınavında akademik başarının düşük olması
		10. Öğrenci devamsızlığının yüksek olması
	7. Çalışanlarını önemseydiğini göstermek için onlara (Düğün, Doğum...vs.) yardım etme	11. Özel gereksinimi olan çocuklar için tam kadrolu bir özel eğitim öğretmenin okulda bulunmaması
		12. Okuldaki disiplin sorunlarının fazla olması
		13. Yabancı öğrencilerin dil sorunu
	FIRSATLAR	TEHDİTLER

O K U L D İ Ş İ	1. Dijital Eğitime geçiş	1. COVID 19 salgını dolayısıyla tüm ülkelerin ekonomik kriz yaşaması
	2. MEB oluşturduğu yeni Eğitim Politikaları	2. Salgın sonrası oluşacak İşsizlik sorunu
	3. Tüm ülkelerde birlik olma ve yardıma ihtiyacı olan yardım etme	3. Covid 19 salgınından eğitimin aksaması dolayısıyla eğitim sisteminde belirsizlik süreci. (Okul sınavları, Üniversite sınavı, KGS, Yönlendirme sınavları... vs)
	4. Bankaların borç Faizlerini düşürmesi veya erteleme.	4. Bazı sektörlerde istifiç firmaların açgözlülüğü.
	5. Türkiye'deki Hizmetiçi eğitim Programının oradaki öğretmenler tarafından aynen ülkemizde de düzenlenebilmesi	5. Tüm Ülke insanlarındaki bu COVID 19 salgınından ötürü psikolojik moral bozukluğu ve motivasyon düşüklüğü
	6. Birbirleriyle savaş durumundaki ülkelerin bile Covid19 salgını dolayısıyla birbirleri ile sağlık için yardımlaşması	6. Gelişen teknolojiyi takip etme zorunluluğuyla (Online Eğitim-Alışveriş) gereken donanımı satın alma gücünün olmaması (ekonomik kriz nedeniyle)

2.5. Paydaş Analizi

Kurumumuz paydaş analizi belirlemek için tüm paydaşların katılımı sağlanmış, stratejik planla ilgili görüşleri alınmıştır. Burada hedeflenen amaç stratejik planın paydaşlar tarafından benimsenmesi ve başarı düzeyinin artırılmasıdır. Paydaş analizinin ilk aşamasında kurumların paydaşları tespit edilmiştir. Bunun için hazırlanan Görüşme Formu Ek-1 ve Ek-2'de sunulmaktadır. Kurumun iç ve dış paydaşları görüşme formları ile saptanmıştır.

2.5.1. Paydaşların Önceliklendirilmesi

Paydaşlarımızla etkili bir iletişim kurulması için etki ve önem dereceleri önceliklendirilmiştir. İç ve Dış Paydaşlar etki ve önem derecesine göre Tablo 4 ve Tablo 5'te belirtilmektedir.

Tablo 4. Paydaşların Önceliklendirilmesi Etki Derecesi

Paydaş Adı	İç Paydaş/ Dış Paydaş	Etki Derecesi		
		Zayıf	Orta	Güçlü
Öğretmenler	İç paydaş			√
Öğrenciler	İç paydaş			√
Yöneticiler	İç paydaş			√
İdari personel (sekreterler)	İç paydaş			√
Hizmetliler	İç paydaş			√
Kantin İşletmecisi (KTEV)	İç paydaş			√
Milli Eğitim Bakanlığı	Dış paydaş			√
Sendika (KTOEÖS)	Dış paydaş			√
Okul Aile Birliği	Dış paydaş			√
Veliler	Dış paydaş			√
Belediye	Dış paydaş			√
Dershaneler	Dış paydaş			√
Mezunlar	Dış paydaş			√
Kamu kurum ve kuruluşları	Dış paydaş	√		
Özel sektör kuruluşları	Dış paydaş	√		
Sivil toplum kuruluşları	Dış paydaş	√		

Üniversiteler	Dış paydaş		√	
Toplum	Dış Paydaş			√
Diğer Okullar	Dış Paydaş			√
Medya	Dış Paydaş			√

Tablo 5. Paydaşların Önceliklendirilmesi Önem Derecesi

Paydaş Adı	İç Paydaş/ Dış Paydaş	Önem Derecesi		
		Zayıf	Orta	Güçlü
Öğretmenler	İç paydaş			√
Öğrenciler	İç paydaş			√
Yöneticiler	İç paydaş			√
İdari personel (sekreterler)	İç paydaş			√
Hizmetliler	İç paydaş			√
Kantin İşletmecisi (KTEV)	İç paydaş			√
Milli Eğitim Bakanlığı	Dış paydaş			√
Sendika (KTOEÖS)	Dış paydaş			√
Okul Aile Birliği	Dış paydaş			√
Veliler	Dış paydaş			√
Belediye	Dış paydaş		√	
Dershaneler	Dış paydaş			√
Mezunlar	Dış paydaş		√	
Kamu kurum ve kuruluşları	Dış paydaş	√		
Özel sektör kuruluşları	Dış paydaş	√		
Sivil toplum kuruluşları	Dış paydaş		√	
Üniversiteler	Dış paydaş		√	
Toplum	Dış Paydaş			√
Diğer Okullar	Dış Paydaş			√
Medya	Dış Paydaş			√

3. METODOLOJİ

3.1. Verilerin Analizi ve Toplanması

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri betimsel ve içerik analizine tabi tutulmuştur. Görüşmeler, 2019 yılı Bahar Döneminde yapılmıştır. KKTC Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Güzelyurt Bölgesi Ortaöğretim kurumları baz alınmıştır. Çalışma grubu, 3 Müdür, 6 Müdür Muavini ve 20 öğretmenden oluşmaktadır. Bu çalışmada gerekli bilgileri sağlamak için katılımcılara görüşme formu gönderilmiş cevaplar mail yolu ile geri alınmıştır. Katılımcıların verdiği cevaplar belli başlıklar altına gruplandırılıp çıkan sonuçlar Excel programı ile analiz edilmiştir.

Stratejik plan çalışması yaparken SWOT analizi, PEST analizlerinden de yararlanılmıştır. Öncelikle pandemi sürecinde kurumların Stratejik planlama çalışması için kullanılan görüşme formlarından çıkan sonuçlar betimsel olarak analiz edilmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin içerik analizi sürecinde araştırmacılar katılımcıların Stratejik planlama ile ilgili sorun olarak belirledikleri maddeleri belirli

başlıklar altında birleştirmişler ve alt temaları oluşturmuşlardır. Daha sonra araştırmacılar, farklı temalar altında belirledikleri görüşler üzerinde tartışarak anlaşmaya varmışlardır. Araştırmanın güvenilirliği “Güvenirlik= Görüş birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) x 100” formülü kullanılarak hesaplanmıştır (Miles ve Huberman, 1994). Araştırmacılar arasındaki güvenilirlik oranı %86 olarak bulunmuştur. Görüşme yapılırken araştırmaya katılan öğretmenlerin ve yöneticilerin dürüst ve samimi cevaplar verdikleri varsayılmıştır. Görüşme soruları ile ilgili alınan uzman görüşlerinin geçerli ve güvenilir olduğu varsayılmıştır.

Pandemi sürecini başarılı bir şekilde atlatabilmek için ortaöğretim kurumlarının geleceği bakışını değiştirecek misyon, vizyon ve değerlerini saptaması gereklidir.

3.2. Misyon ve Vizyon Bildirgeleri

Çalışmamızda, Ortaöğretim kurumlarının misyonunu, herkes tarafından kullanımı kolay, ulaşılabilir, ülkenin sosyo kültürel ve ekonomik gelişimine katkı sağlayacak girişimci ve yenilikçi öğrenciler yetiştirmek ve onları olası pandemi sürecinde karşılaşılabilecekleri sorunlara çözümler üretebilir duruma gelmelerini sağlamaktır. Kurumların vizyonu ise ortaöğretim sınıflarından her yıl YKS’ye ilk sıralarda öğrencileri yerleşmesini sağlamak ve A-Level ve GCSE sonuçlarıyla öğrencilerin yurt dışındaki eğitim kurumlarına yerleştirilmesini sağlamaktır” şeklinde belirlenmiştir. Bu amaca ulaşmak çalışmamızda belirlenen temel değerleri şunlardır:

- Kurumsal bağlılık ancak çalışanların kurumuna bağlılık duygusunun yüksek olmasını ile sağlanır. Bunun için gereken ortamı hazırlarız.
- Gönüllülük için çalışanların kurumda sanki kendi işiymiş gibi çalışmalarını arzu ederiz.
- Dürüstlük için her çalışanın konu ne olursa olsun dürüst olması bekleriz.
- Katılımcılık için kurumun yapacağı her türlü aktiviteye tam katılım bekleriz.
- Eğitim Kalitesi için kurumdaki her öğrenci ve öğretmenin Eğitim Kalitesinin yüksek olmasını isteriz.
- Verimlilik için Mezun öğrencilerin iyi bir iş bulması ve topluma faydalı olması bekleriz.
- Araştırmacı Kimlik için gerek öğretmen gerekse öğrencinin araştırmacı kimliğe sahip olması isteriz ve bunu destekleriz
- Sürekli gelişim sağlamak için mümkün olan koşullarda her öğrenci ve öğretmen sürekli kendini yenilemesini isteriz.
- Uyumluluk için Öğrenci ve Öğretmenlerin kurumun yapısına uyumlu hariket sergilemelerini bekleriz.
- Diğer okullardan Ayırt Edilebilir olmak için kurumu ön plana çıkaracak sosyal etkinlik ve diğer faaliyetlerin yapılmasını bekleriz.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Pandemi döneminde uzaktan eğitim ile akademik başarıyı en üst seviyede tutmak, öğrenci devam-devamsızlığı, fiziki ve teknolojik alt yapıyı güçlendirme ve tercih edilme vs gibi alanlarında toplam 10 tane amaç ve hedef belirlenmiştir. Bu amaçlar ve hedefler belirlenirken konular 3 tema altında ele alınmıştır.

4.1. Eğitim ve Öğretime Erişim (Tema I)

Kurumumuzda Pandemi sürecinde Eğitim ve öğretime erişim okullaşma, devam ve devamsızlık, özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin eğitime erişimi, yabancı öğrencilerin eğitime erişimi ve maddi durumu yetersiz olan öğrencilerin okul ihtiyaçları ve ders araç gereçlerinin karşılanması kapsamında yürütülen faaliyetlerin ele alındığı temadır.

Stratejik Amaç-1: Pandemi sürecinde kurumlarımızda eğitim ve öğretime erişimi nasıl sağladınız?

Stratejik Hedef-1: Pandemi sürecinde öğretmenlerimiz ve öğrencilerimizin eğitime ve öğretime erişimi e-öğrenme ortamlarını, mobil iletişim cihazlarını kullanarak ve öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitim gereksinimlerini sağlayarak yapılabilir.

Stratejik Amaç-2: Pandemi sürecinde maddi durumu yetersiz olan öğrencilerin eğitim giderleri için kaynaklar nasıl sağlanır?

Stratejik Hedef-2: Bu durumdaki öğrenciler için Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, okul aile birliği ve çeşitli yardım kuruluşları ile temasa geçilip kaynak temin edilebilir.

Stratejik Amaç-3: Pandemi sürecinde özel eğitime ihtiyaç duyan öğrenciler eğitim ihtiyaçlarını nasıl giderilebilir?

Stratejik Hedef-3: Öğrencilerin ihtiyaçlarının karşılanması için Milli Eğitim Bakanlığında online ders verecek Özel eğitim öğretmeni sağlanması

Stratejik Amaç-4: Pandemi sürecinde yabancı öğrencilerin online eğitime alışması ve dil sorunu nasıl çözülür?

Stratejik Hedef-4: Yabancı öğrenciler ve veliler için online Türkçe dil kursu düzenlenmesi sağlamak ve dil sorununu çözmek.

4.2. Eğitim ve Öğretimde Kalitenin Artırılması (Tema II)

Pandemi sürecinde Eğitim ve öğretimde kalitenin artırılması başlığı eğitim ve öğretim faaliyetinin hayata hazırlama aşamasında yapılacak çalışmaları kapsamaktadır. Bu tema altında akademik başarı, öğrencilerin okulumuzun adını gündeme getirilebileceği online yarışmalar ile mezun oldukları zaman çok yönlü gelişimlerini sağlayacak onların ileride istihdam ve meslek edindirmeye yönelik faaliyetleri yer almaktadır.

Stratejik Amaç 1: Pandemi sürecinde ortaöğretim kurumlarında öğrenciler ve öğretmenler okulun adını gündeme getirilebileceği farklı online projelerde ve etkinliklerde nasıl rol alabilirler?

Stratejik Hedef 1: Okulun adını gündeme getirilebileceği online yarışmalara katılabilirler. Ayrıca basın yayın organlarından destek isteyebilirler.

Stratejik Amaç 2: Pandemi sürecinde ortaöğretim kurumlarının akademik başarısını nasıl yükseltilebilir?

Stratejik Hedef 2: Öğretmenlerin ve öğrencilerin online eğitimi başarılı şekilde kullanmaları sağlanarak yapılabilir.

4.3. Kurumsal Kapasite (Tema III)

Pandemi sürecinde kurumsal kapasiteyi yükseltmek için yaşam boyu öğrenme anlayışı çerçevesinde, bulunduğumuz çağın eğitim anlayışına uygun fiziki ve teknolojik altyapı hizmetlerini sağlamaktır.

Stratejik Amaç-1: Pandemi sürecinde okulun ihtiyaçlara yönelik kurumun faaliyet alanlarını destekleyici fiziki ve teknolojik altyapı hizmetleri nasıl sağlanabilir?

Öğretmenlerin ve yöneticilerin eğitimde daha etkili ve nitelikli rol almalarını ve teknolojik aletleri daha kolay kullanmaları nasıl sağlanabilir?

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Görüşme formlarında yer alan sorular ve bu sorulara verilen cevaplar Tablo 6.'da frekans değerleri ve yüzdelikleriyle aktarılmaktadır.

Tablo 6. Stratejileri Belirleme Görüşme Formu Cevapları

SORULAR	CEVAPLAR	Frekans (n)	%
1-Pandemi sürecinde kurumlarınızda eğitim ve öğretime erişim nasıl sağlandı?	<i>Online yoklama defterlerinden kontroller yapılmalıdır.</i>	3	10
2--Pandemi sürecinde kurumlarınızda eğitim ve öğretimde kaliteyi nasıl artırdınız?	<i>Okul yöneticileri ve öğretmenlere Online Hizmetiçi eğitim kullanarak eğitimi kaliteli ve zevkli hale gelmesi çalışmaları ile yapılmaya çalışıldı.</i>	5	17
3-Pandemi sürecinde kurumsal kapasiteyi nasıl sağladınız?	<i>Hizmet içi, E-öğrenme ortamları ve öğretmen ve öğrencilere olabildiğince teknolojik destek sağlayarak</i>	6	21
4-Pandemi sürecinde öğrencilerinizin online derslere devam devamsızlıkları nasıl daha kolay alınabilir? Devamsızlık takibi nasıl kontrol edilebilir?	<i>Müdür Muavinlerinin online yoklama fişlerini düzgün şekilde işlemelidir</i>	2	7
5- Maddi durumu yetersiz olan öğrencilerin uzaktan eğitim giderleri için kaynaklar nasıl sağlanabilir?	<i>Maddi durumu yetersiz öğrencilerin uzaktan eğitim giderleri için yardımsever işadamları veya hayır kurumlarından öğrenci sayısına göre maddi destek istenmelidir.</i>	2	7
6- Pandemi sürecinde özel eğitime ihtiyaç duyan öğrenciler eğitim ihtiyaçlarını nasıl giderilebilir?	<i>Öğrencilerin ihtiyaçlarının karşılanması için Milli Eğitim Bakanlığında online ders verecek Özel eğitim öğretmeni sağlanması.</i>	1	3
7-Pandemi sürecinde yabancı öğrencilerin dil sorununun nasıl çözülebilir?	<i>Yabancı öğrenciler ve velileri için Online Türkçe dil kursu düzenlenmesi</i>	1	3
8-Pandemi sürecinde ortaöğretim kurumlarının akademik başarısını nasıl yükseltilebilir?	<i>Bakanlık tarafından okul yöneticileri ve öğretmenlere online eğitimin kullanılabilmesi için gerekli hizmet içi eğitim verilmesinin sağlanması ile yapılabilir.</i>	4	14
9-Pandemi sürecinde ortaöğretim kurumlarında öğrenciler ve öğretmenler okulun adını gündeme getireceği farklı online projelerde ve etkinliklerde nasıl rol alabilirler?	<i>Okulun adını gündeme getirebilecekleri Online yarışmalara katılabilirler. Ayrıca basın yayın organlarından destek isteyebilirler. Bunlara ek olarak online çeşitli yardım etkinlikleri ve farkındalık haftası günleri düzenleyerek dikkat çekebilirler.</i>	1	3
10-Pandemi sürecinde okulun ihtiyaçlara yönelik kurumun faaliyet alanlarını destekleyici fiziki ve teknolojik altyapı hizmetleri nasıl sağlanabilir?	<i>Okulun ihtiyaçlara yönelik kurumun faaliyet alanlarını destekleyici fiziki ve teknolojik altyapı hizmetleri (MEB tarafından Fiber Optik sisteme geçiş, E-Öğrenme, Dijital Eğitim Olanakları) ortamlarının sağlanması ile yapılmaya çalışıldı.</i>	4	14
Toplam		29	100

Tablo 6.'daki verilerden de görüldüğü üzere kurumlarda stratejik planlama yapılırken en önemli etkenin Hizmetiçi eğitim, "Eğitim öğrenme ortamları ve öğretmen ve öğrenciye olabildiğince teknolojik destek" sağlanmalıdır (n=6; p=%21). İkinci önemli etkenin "okul yöneticileri ve öğretmenlere online hizmetiçi

eğitimlerdeki materyalleri kullanarak eğitimi kaliteli ve zevkli hale getirmeleri çalışmaları” olmuştur (n=5; p=%17). Üçüncü sıra aynı puanla iki tane faktörün etkili olduğu görülmüştür. “KKTC Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından okul yöneticileri ve öğretmenlere gerekli online hizmetiçi eğitimin verilmesi” ile sağlanmalıdır. Birde “Okul ihtiyaçlarına göre kurumun faaliyetlerini destekleyici fiziki ve teknolojik altyapı hizmetleri sağlanması” ile yapılabilir (n=4; p=%14). Son sırada aynı puanla 3 cevap yer almıştır. Bunlar “Yabancı öğrenciler ve velileri için Online Türkçe dil kursu düzenlenmesi”, “Okulun adını gündeme getirebilecekleri online yarışmalara katılma ve basın yayın organlarından destek alınması”. Ayrıca, “online çeşitli yardım etkinlikleri ve farkındalık haftası günleri düzenleme”. “Özel eğitim öğrencileri için online ders verecek Özel eğitim öğretmenlerinin MEB tarafından sağlanması”. (n=1; p=%3).

Sonuç olarak 2019-2020 Bahar döneminde Dijital Eğitime geçiş ve MEB tarafından oluşturulan Eğitim Politikaları ve buna bağlı yaşanan aksaklıklar tespit edilmiş MEB bünyesinde kurulan moodle sistem ile entegre çalışacak video konferans programları geliştirilmiştir. Öğretmenler için hizmet içi eğitimler gerçekleştirilmiş ve öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecinde öğrencilere ulaşabilmeleri sağlanmıştır.

Bu süreçte yardıma ihtiyacı olan yardım etmek için çeşitli kurum ve kuruluşlar kampanyalar başlatmıştır.

Tablet, bilgisayarların ve diğer teknolojik aletlerin KDV oranının düşürülmesi ve bankaların borç faiz yüzdelerini düşürerek öğretmen ve öğrencilerin teknolojik araç gereç alım gücüne destek verilmiştir.

Türkiye'deki eğitim programı olan EBA (Eğitim Bilişim Ağı'nın) KKTC'deki öğretmenlerin hizmetine açılması ile öğretmenlerin tüm kaynaklardan ve hizmet içi eğitimlerden yararlanması sağlanmıştır.

5.1. Ortaöğretim Kurumları İçin Strateji Önerileri

Kurumlarda başarılı bir stratejik plan yapabilmemiz için aşağıdaki stratejileri uygulamamız gerekmektedir.

- Ortaöğretim kurumlarının genelde temel stratejisi ülkelerini hedeflerini gerçekleştirebilecek ve nitelikli öğrenci, yetiştirmektir. Pandemi sürecinde de aynı amaç doğrultusunda eğitim kurumları teknolojik altyapılarını geliştirmeli ve aynı hedefe ulaşmak için tüm paydaşları ile birlikte çalışmalıdır.
- Pandemi sürecinde kurumların online eğitimin gereksinimlerinin karşılanabilmesi için MEB verdiği bütçe dışında pek fazla kaynağı olmamasından ötürü istenilen hedefleri yakalanması zordur. Bunun için farklı alternatifler yaratması gerekmektedir.
- Pandemi sürecinde Stratejik amaçlar, hedefler ve bu hedeflere ulaşabilmek için yapılacak eylemler planladıktan sonra planın bütçe oluşturma kısmına geçilmelidir. Her bir hedefi gerçekleştirmek için eylemler teker teker incelenmeli ve maddi kaynak bulunmalıdır. Böylece bir yıllık tahmini bütçe çıkarılmalı, ardından 2 yıllık ve 5 yıllık hedeflere ulaşabilmek için bütçede ne gibi önlemler alınması gerektiğine ve hangi maddelerin öncelik taşıdığına karar verilmelidir.
- Stratejik planların izlenmesi ve değerlendirilmesi çalışmalarına 2020-2021 sonunda kadar devam edecektir. İlk izlenimler Haziran 2020 tarihinde tamamlanmıştır. (Tavsiye edilen süre 6 aydır.) İzleme ve değerlendirme aşamasında amaçlar ve hedeflere ne kadar yaklaşıldığı, hangi alanlarda eksiklikler olduğu ortaya çıkarılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda yılsonu değerlendirme raporu hazırlanacaktır. Yılsonu değerlendirme raporu sonuçlarına göre SWOT analizi yeniden gözden geçirilecek ve güncellenecektir. Değerlendirme raporu ve SWOT analizine göre bir sonraki yılın stratejik planı yeniden oluşturulması beklenmektedir.
- Okullarda Pandemi sürecinde stratejik planların etkili olması için dikkat edilmesi gerekenler: Okul yönetiminin öncelikle stratejik plan geliştirmesi ve bunu yaparken stratejik düşünerek karar vermesi,

çevresel faktörleri analiz ederek kurumlarının potansiyellerini ortaya çıkarması ve geliştirmesi gerekmektedir.

- Okulların gelişimine katkı sağlayacak olan stratejik planda maddi ve maddi olmayan tüm kaynakların en verimli bir şekilde kullanılması ve gerektiğinde stratejik planlarda değişiklikler yapılabilmesi gerekmektedir.

5.2. Milli Eğitim Bakanlığı İçin Strateji Önerileri

- Türkiye’de olduğu gibi KKTC’de de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Stratejik Geliştirme Başkanlığı kurulmalı ve gerekli düzenlemeler yapılarak olası durumlar için okullara yönelik genelgeler oluşturulmalıdır.
- MEB bünyesinde oluşturulacak bu birim sayesinde strateji planlama, proje çalışmaları ve eğitim araştırmaları konularında üreten ve üretimini paylaşan uzmanlarla her okulun stratejik planlama oluşturması koordine edilmeli ve gerekli hizmetçi eğitimler verilmelidir.
- Hazırlanacak olan genelge ile geleceğe dönük olarak stratejik planlarını hazırlamaları ve bütçelerini planda öngörülen misyon, vizyon, amaç ve hedefleri ile uyumlu olacak biçimde performans programlarına dayalı olarak oluşturmalıdır.
- Bütçe hazırlama ve uygulama süreçlerinde mali disiplinin sağlanması kaynakların stratejik önceliklere göre dağıtılması, bu kaynakların etkin kullanılıp kullanılmadığının denetlenmesi gerekmektedir.

Bu çalışma sonucunda, kurumlarda olması gereken stratejik planlama sürecinin basamakları dikkate alınarak pandemi sürecinde ortaöğretim kurumları için olası 2020-2025 yılları stratejik planı hazırlanmaya çalışılmıştır.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1- Araştırmacıların katkı oranı eşittir.
- 2- Makale “5th International Scientific Research E-Congress (IBAD-2020)’de sunulmuş bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.
- 3- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- 4- Makalemizdeki veriler 2019 yılında toplanmış ve yorumlanmıştır.
- 5- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

Aksu, M. (2002). *Eğitimde stratejik planlama ve toplam kalite yönetimi*. Ankara: Anı Yayıncılık

Aktan, C.C. (1997). *Değişim ve yeni global yönetim*. İstanbul: Mess Yayınları.

Aktan, C.C. (2008). Stratejik yönetim ve stratejik planlama. *ÇEİS Çimento Endüstrisi İşverenleri Sendikası Yayınevi*, 22, 4-21.

Arabacı, İ. B. (2018). *Eğitim örgütlerinde stratejik planlama*. Ankara: Pegem Yayınları.

Barut, B. (2020). Swot analizi nedir? 27 Ağustos 2020 tarihinde <https://medium.com/@berfinsubarut/swot-anali%CC%87zi%CC%87-f03c3d32fd2d> adresinden erişildi.

- Bell, L. (2004). Strategic planning in primary schools: A tale of no significance? *Management in Education*, 18, 33-36.
- Gönüllü, A. (2008). *Kamu yönetiminde stratejik planlamaya geçiş: Mersin Milli Eğitim Müdürlüğü örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Memduhoğlu, H. ve Uçar, İ. (2012). Yönetici ve öğretmenlerin stratejik planlama algısı ve okullarda mevcut stratejik planlama uygulamalarının değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(23), 234-256.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Nartgün, Ş. S. (2003). Stratejik planlama ve eğitim. C. Elma ve K. Demir (Editör). *Yönetimde çağdaş yaklaşımlar* içinde. 277-300. Ankara: Anı Yayıncılık.
- OECD (2020). 2020 COVID-19 pandemisine karşı eğitimde atılabilecek adımlara rehberlik edecek bir çerçeve. 27 Ağustos 2020 tarihinde https://globaled.gse.harvard.edu/files/geii/files/framework_guide_v4_tr.pdf adresinden erişildi.
- Reiger, B. J. (1993). Strategic planing and public schools: An evolving practice. *Educational Planning*, 9 (4),14-22
- Reimers, F. ve Schleicher, A. (2020). *Covid-19 pandemisine karşı eğitimde alınabilecek adımlara rehberlik edecek bir çerçeve*. 3-40(1), 38-50.
- Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi (2019). *2019-2023 Stratejik planı*, Tokat.
- Yanpar Y. T., Kılıç F. ve Üredi L. (2010). Stratejik planlama uygulamalarına ilişkin ilk ve ortaöğretim okul müdürlerinin görüşleri. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 38-50.
- 2020 COVID-19 pandemisine karşı eğitimde atılabilecek adımlara rehberlik edecek bir çerçeve. 25 Ağustos 2020 tarihinde <http://www.oecd.org/termsandconditions> adresinden erişildi.

80'lerden Yükselen Bir Ses: küçük İskender ve "bir nedeni yok yalnızca öptüm" Adlı Şiirini Okuma Denemesi

Dr. Öğr. Gör. Hafize Şahin^{1*}

*"Oysa ben insanları her şeye rağmen
artıniyetsiz sevebilecek kadar faşistim.
Bundan daha büyük politik eziyet olabilir mi yeryüzüne?!"*
"the good son" adlı denemeden alıntılanmıştır. *Underground Otopark*, (2009a, s.198).

Geliş tarihi: 23.09.2020
Kabul tarihi: 29.10.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 244-255
Yıl: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 10%
**Bu makalede araştırma ve yayın
etiğine uyulmuştur.**

¹ Hacettepe Üniversitesi TÖMER,
Türkiye, hafize@hacettepe.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-9705-9302

* Sorumlu yazar

ÖZ

küçük İskender, 1964-2019 yılları arasında İstanbul'da yaşamış önemli bir modern Türk şairidir. Hayatı boyunca marjinal olarak görülen şair, daha sonra kendisi marjinal sıfatını benimsemiş ve kendine özgü bir duruş sergilemiştir. Yaşamda kendisi gibi olmayı seçen sanatçı; normatif hayatın dayatmalarını, otoriteyi ve toplumsal kuralları eleştirmekten çekinmemiştir. İyiliğin ancak dürüst, samimi ve gerçekçi bir perspektiften ortaya çıkabileceğine inanmıştır. Kitaplarında Beyoğlu, queer, İstanbul, rakı, eşcinsellik, Orta Doğu, sinema ve müzik gibi çeşitli konuları ele almıştır. Bu çalışmada öncelikle küçük İskender'in üslubu hakkında bilgi verilecek, sonra göstergebilim ve dilbilim alanlarından faydalanılarak "bir nedeni yok yalnızca öptüm" adlı şiiri incelenecektir. Yazının amacı; modern Türk şiirinin özgün bir ismi olan küçük İskender'in 1980'lerde filizlenip zamanla boy verip gelişen 2000'lere uzanan şiir macerasını takip etmek, isyankâr tutumunu anlamak ve şaire hakkını teslim etmek isteğidir.

Anahtar Kelimeler: küçük İskender, öpmek eylemi, göstergebilim, modern Türk şiiri.

A Voice Rising From The 80s: küçük İskender And An Attempt to Reading His Poem Which Named "I have no purpose I just gave a kiss"

Dr. Lec. Hafize Şahin^{1*}

First received: 23.09.2020

Accepted: 29.10.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 244-255

Year: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 10%

¹Hacettepe Üniversitesi TÖMER, Turkey,
hafize@hacettepe.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-9705-9302

* Corresponding Author

ABSTRACT

küçük İskender is an important modern Turkish poet who lived in Istanbul between 1964-2019. The poet, who was seen as marginal throughout his life, later adopted the title of himself marginal and took a unique stance. The artist who chooses to be like himself in life; he did not hesitate to criticize the impositions of normative life, authority and social rules. He believed that good can only emerge from an honest, sincere and realistic perspective. In his books, he covered various topics such as Beyoğlu, queer, Istanbul, raki, homosexuality, the Middle East, cinema and music. In this study, first of all, information about the style of küçük İskender will be given, then his poem "I have no purpose I just gave a kiss" will be examined by using the fields of semiotics and linguistics. The aim of the article; It is the desire of küçük İskender, who is an original name of modern Turkish poetry, to follow the poetry adventure that sprouted in the 1980s grew in time and came to time 2000s, to understand his rebellious attitude and to give the poet his right.

Keywords: küçük İskender, the act of kissing, semiotics, modern Turkish poetry.

GİRİŞ

28 Mayıs 1964 doğumlu şair, yazar, oyuncu küçük İskender; 3 Temmuz 2019 tarihinde hayata veda etti. Ardında pek çok şiir, deneme, anı, şiir-masal, şiir-öykü gibi türlerin iç içe geçtiği metinlerden oluşan büyük bir külliyat bıraktı. Bu külliyattaki metinlere bakıldığında küçük İskender'in üslubunu belirleyen unsurun “edebî türler arası salınım” olduğu söylenebilir. Ortadoğu, eşcinsellik, queer, kentli faşizm, Beyoğlu, cinsiyet algısı, şairlik, çocukluk, Beat yazarları, rakı, beden algısı, müzik, sinema gibi farklı konularda yazdı. Türk edebiyatını takip ettiği gibi dünya edebiyatındaki yazar, şairleri de okuyan; metinlerinde anan küçük İskender için nevi şahsına münhasır bir şair yakıştırması yerinde olur. küçük İskender, toplumsal hayatın akışını belirleyen basit algıları metinlerinde yeniden inşa ederken kendi varlığını anlamaya çalışır, dayatmaların dışında kalır. Evlilik, çocuk, iş üçgenindeki normatif yaşamdan uzak durur. Cerrahpaşa Tıp Fakültesini son sınıfta terk eder. Terk edişin sebebi, bir meslek insanı olmanın getirdiği döngüsel yaşamın dışına çıkmak isteğidir. Standart söylemin dışındaki üslubu ve şiir anlayışı ile hafızalarda yer eden bir şair olarak neden çok ses getirdi küçük İskender'in yazdıkları? Her şeyden önce çok okuyan, geniş bir birikimle yazan bir şair olduğunu belirtmek gerek. Ancak çok okumak tek başına, çok okunabilen bir şair ya da yazar olabilmeyi sağlamaz. küçük İskender'in şiiri, samimiyet, gerçekçilik ve dikbaşlı bir söylemden vazgeçmemesi ile karakter kazanır. Saldırgan bir tavır sergiliyor gibi görünse de; kaba söz, argo, şiddet içeren bir dil kullansa da hayata dair ümidi olan bir insan ruhu her daim yazılarında gözlemlenebilir. “Ben doktor değil, çöpçü olmak istiyorum. (...) Komünal dünyaya katılmam anca böyle mümkündü – gittim, şairliğe yazıldım” (2018, s.17) cümlelerinden onun şairliği bir varoluş şekli olarak seçtiğini anlarız.

Şairliği yaşam biçimi hâline getiren küçük İskender'in 80'lerde başlayan şiir macerası, günümüze 2000'lere kadar gelir. Bu çalışmada öncelikle şairin şiir anlayışı üzerinde durulacak, ardından şairin üslubunu belirleyen yazma tekniklerinden bahsedilecek ve son olarak “bir nedeni yok yalnızca öptüm” adlı şiir, “öpmek” eyleminden hareketle analiz edilecektir.

KÜÇÜK¹ İSKENDER'İN YAZIN ANLAYIŞI ÜZERİNE BİRKAÇ SÖZ

küçük İskender'in ilk şiir kitabı *Gözlerim Sıgmiyor Yüziüme* 1988'de yayımlanır. 1999'da yayımlanan *Bir Çift Siyah Eldiven* şiir kitabıyla Orhan Murat Arıburnu ödülünü, 2006'da *İskender'i Ben Öldürmedim* kitabıyla Melih Cevdet Anday şiir ödülünü, *Elli Belirsiz* kitabı ile 2014'te Erdal Öz edebiyat ödülünü, 2017'de *Mayıs Giremez* kitabı ile Behçet Necatigil şiir ödülünü alır. 2018'de ise Yunus Nadi şiir ödülü, küçük İskender'in *Ölen Sevgilimin Şiir Defteri* ile Yücel Kayıran'ın *Efsus'a Yolculuk* kitaplarına verilir.

küçük İskender, edebî bir türün sınırlarını gözeterek yazmaz; kitaplarına tek tek bakıldığında denemede şiir parçalarına, şiirde deneme türünden kopmuş paragraflara rastlamak mümkündür. Şairin üslubunu belirleyen bir öge olarak türlerde nasıl kalem oynattığından bahsetmek yerinde olacaktır. Şairin bir metnini bir türe dâhil etmeye çalışmak yerine, “edebî türler arası salınımı” kabul ederek okumak şairin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Şairin 1988-2019 yılları arasında yazdığı metinleri, şiirleri, denemeleri yaşamı boyunca okurla buluşur. küçük İskender'in toplam 71 eseri yayımlanmıştır. Bu kitapların kimi daha önce yayımlanan kitapların bir arada yayımlanması ile oluşturulmuştur.

küçük İskender, marjinal şair olarak edebiyat çevrelerinde anılır. Marjinal sıfatı, heteroseksist toplumsal yaşamdan uzak oluşu ile ilişkilendirilebilir. Nilgün Marmara, Lâle Müldür, Edip Cansever gibi edebiyatta yankı bulmuş şairlere metinlerinde selam verir; genç şairlerin şiirlerini de yakından takip eder. Özellikle *Eflatun Sufleler* kitabı son dönem Türkiye'sindeki genç şairler üzerine değerli bilgiler içerir. Hırçın, agresif, ele avuca sığmaz küçük İskender; çocuk masumiyetini korumak arzusu ile adminin “küçük” sıfatı ile anılmasında karar kılar. Poetikasını ele aldığı ve genç şairlere önerilerde bulunduğu *Rimbaud'ya Akıl Notları* adlı kitabında “küçük” sıfatında nasıl karar kıldığını şöyle anlatır:

Doktor olacaktı. Herkes öyle istiyordu. Herkes ondan paramparça bir ülkede çıkarları ego tatminleri doğrultusunda bir şeyler istiyordu. küçük İskender imzası tesadüfen

¹ Şairin adı “küçük İskender” şeklinde küçük harflerle yazılmalıdır, şairin tercihi bu yöndedir; ancak makalede derginin yazım kuralları gereğince ana başlıklar büyük harfle yazılmıştır. Şairin adı küçük harflerle “küçük İskender”, büyük harflerle “KÜÇÜK İSKENDER” şeklinde yazılmalıdır. Şairin yayımlanan eserlerinde de küçük, büyük harf kullanımında bu yazımları görmek mümkündür. Makalemizde şairin adı metin içinde geçtiğinde küçük harflerle ve başlıklarda ise büyük harflerle yazılmıştır.

gelmişti; büyük adam olacaksın lafını sarfeden arkadaşları bir gün, büyük sıfatını İskender'le birleştirence, o da bu saptamayı ironik olarak, ne büyük İskender'i, ben olsa olsa küçük İskender olurum'a dönüştürmüştü; gülüşülünmüştü uzunca. Yıl, yine 1980'di.

Ne zaman ki, bir tarih kitabında annesiyle birlikte, amcası tarafından öldürülen küçük İskender'i ve babası Büyük İskender'i okudu o delikanlı, karar verdi devrimin saflarında altı yaşlarında katledilen bir sübyanın namını taşımaya (2009b, s. 61-62).²

Altı yaşındaki küçük bir çocuğun imgesini sahiplenmek aynı zamanda saflığı, temizliği ve kendini bilmeyi; şairin ne kadar önemsedığının göstergesidir. O, şiir yaşamında yazdıkça "küçük", "çocuk" kalabilmeyi, çocuk saflığı ile hayatı algılayıp şiire yansıtılabilmeyi amaçlamıştır.

küçük İskender'in yaşamında 1980 yılı bir kırılmayı ifade eder. 1980 döneminde yaşananlar onun aile hayatında, çocukluğunda da izler bırakmıştır. *Rimbaud'ya Akıl Notları* kitabının kapağını çizecek kadar resim kabiliyeti olan küçük İskender; eşcinselliği bir eğilim değil yönelim diye gösterir. 1990'larda ise sinemada *Ağır Roman* filminde rol alır.

Zaman zaman medyada fazla yer alması nedeniyle eleştirilse de o medyayı görünür kılmak için kullandığını şöyle anlatır:

Medya beni değil, ben medyayı kullanıyorum. Bir aile dergisinde eşcinselliği, şizofreniyi savunarak "kör olasin demiyorum, kör olma da gör beni" taktiğini uyguluyorum. (...) Pop olmaktan asla çekinmedim. Yolumu biliyorum. Bilinçli davranıyorum. Dar edebiyat çevrelerinin yobaz tutumları arasında sıkışıp kalmak beni kahrediyor. Türkiye'de yeni bir şair kimliği geliyor; ben de bu insanlar arasındayım. Açık, rahat, pervasız, inançlı, tutkulu, zaafı olan, cesur şairler. Pısrıklığa lanet yağdıran şairler (Metin, 1993, s.63).

Bu bağlamda şairin medyayı görünür olmak için kullanması, onun şiirinin popülerleşmesinin sebeplerinden biridir.

küçük İskender'in üslubunu sözcük seçimi, şairin cesareti, çalışkanlığı şekillendirir. Şair modern Türk şiirinde yeni bir söylem üretmeyi başarmıştır. Şair de bunun farkındadır. *Erotika* kitabından yola çıkarak Celâl Metin, pornografik bir eser yazmanın ne dereceye kadar mümkün olduğunu sorduğunda küçük İskender *Erotika*'da kullandığı dilin pornografik olduğunu söyler. Argonun şiir diline girdiğinde şiirin büyüünün bozulduğunu düşünenlere katılmaz. Argonun yaratıcılıkla ilişkisine dikkat çekerek kasabalılığı reddetmek gerektiğine inanır ve "Halk Edebiyatı'nın karşısında çağdaş bir divan şairi olarak durduğumun da farkındayım" (Metin, 1993, s.61) der.

Medyayı kullanmasının yanı sıra hayattaki tavrı da onun şiirinin popüler kültürde yer almasını sağlamıştır. Ali Özgür Özkarcı, "anti-kurumsallaşmanın özellikle 90'lardan sonraki yaygınlığı"nın (2014, s.115) onun şiirinin popülerleşmesine imkân sağladığını belirtir.

KÜÇÜK İSKENDER'İN ÜSLUBU

Beden, bedene ait unsurlar, toplumda yaşanan cinayetler, üçüncü sayfa haberleri küçük İskender'in eserlerinde kendine yer bulur. Şair, her kitabında bir öncekine eklemlenen ama ondan başka bir yere doğru da açılan bir fikrin, duygunun peşindedir. Alışılmamış kelimeleri bir arada kullanmak, gelenekten hareket ederek post-modern anlayışla sözcükleri yıkıp kurmak, "naiflik" değil de agresiflik onun şiirinde öne çıkar. Şiir anlayışındaki sert, yalın gerçekliği ifade ettiği bir dil ve üslubu bilinçli olarak kurduğunu şöyle dile getirir:

Şair, işbirlikçi değil, işbitiricidir. Tabancasındaki tek kurşunla karşısındaki ordunun tamamını vurduğunu hayal eder, hatta buna inanır.

(...)

² Şair, *Lucifer'in Bisikleti* adlı kitabının son yazısı "küçük İskender" başlığında, küçük İskender'in tarihteki yeri üzerinde durur (2007, s.181-182). Alıntılarda, şairin imlasına sadık kalınmıştır.

Nesnenin, nesnelin arkasına geçmek, onun boyutunu deforme etmek, perspektiflerin açılarını sorgularken fen ile düş'ü birbiriyle örtüşen fonksiyon aşamasına getirebilmek naif sanatçının limitini aşar. Bir şairi bekleyen en büyük tehlikelerden biridir naiflik ve bu naiflikle övünme konumu (2009b, s.82).

“ ‘Meçhule giden bir gemi’ gibi değil, belli bir hedefe sıkılmış kurşun gibi ilerlemek” (2009b, s.46) anlayışı ile şiir yazar. küçük İskender’in metinlerinde, şiirlerinde, günlüklerinde, romanlarında pervasız, salvotik³ bir üslup hâkimdir. Bunu yaparken kes-yapıştır (cut-up) tekniğinden, kendiliğinden (spontane) düzyazı tekniğinden ve parçalı (fragmental) anlatımdan yararlanır. Kesip bölerek, parçalayarak kendi bütününe ulaşır; şiirde kendi atmosferini yaratır.

küçük İskender, *Cangüncem* kitabında “Türkçe yazsam da Türkçe Şiir’in dışında”yım (küçük İskender 2012, s.8; Celâl, 1993, s.62) der. Böyle söylese de Türk şiirinin son dönemde ses getiren önemli bir şairi olarak adından sıkça söz ettirir. Onun şiirini Türk kültürü, ülkede yaşananlar, kısacası yaşanan coğrafya şekillendirir. Entelektüel birikimi ile okuruna da işaretler bırakır, okurun eline kalemi vererek doğru bildiği yanlışların üstünü çizmesini sağlar. Şiiri, karanlık bir odada ışıkları yakarak nesnelere kendi gerçekliğiyle algılanmasını sağlayacak bir anlayışla hayatın akışına bir müdahale olarak kurgular. Onun şiirinin özellikleri şöyle sıralanabilir:

1. Gelenekten beslenen ama geleceği kuran bir şiir anlayışı vardır.
2. Yıkıcı, bozucu, yapıcı ve insandan ümidini kesmeyen bir dil ile şiir yazar.
3. Alışılmamış kelimeleri bir arada kullanır, farklı kelime birliktelikleri ve zıtlıklar ahenkle yansıtılır.
4. Salvotik bir dil kullanır. Ardı ardına savrulan kelimeler okurun yüzüne gözüne bulaşır.
5. İyilikten değil kötülükten öğrenme deneyimlerini aktarır.
6. Hoşa giden konuları değil de hoşlanılmayan konuları ele alır.
7. Parçalı (fragmental) bir yazım tekniği kullanır.
8. Ortadoğu, eşcinsellik, queer, kentli faşizm, Beyoğlu, cinsiyet algısı, şairlik, çocukluk, Beat yazarları, rakı, beden algısı, müzik, sinema gibi farklı konularda yazar.
9. Popüler algıyla değil sahici bir anlayışla yazar, hakikati arar.
10. Lirik çağrışımlı bilinen iyilikle bağdaştırılan kelimelerle kurmaz; lirik agresif, kötü, günlük dilde ağza alınmak istenmeyen argo kabul edilen sözcüklerle kurar.
11. Metaforik bir üslup sahibidir.
12. Üretken ve çok yazan bir şairdir. Zaman zaman tekrarlar farklı metinlerde göze çarpar.
13. 1980’lerden 2000’lere istikrarlı bir yazın hayatı olmuştur.

küçük İskender, “bir politika içinden, bir disiplin içinden” değil de “hissiyatın içinden, kültürel yaşantıdan” gücünü alan ve “her açıdan karşı bir yerden, ama ideolojisi olmayan bir yerden” (Özkarıcı, 2014, s.93) konuşmayı tercih eder. Bir grubun, bir kitlenin ya da bir görüşün şairi olmak gibi bir tavır sergilemez. küçük İskender’in üslubunda öne çıkan isyankâr bir tutum vardır; şair, gerek şiirlerinde gerekse düzyazı türündeki metinlerinde bu saldırgan tavrından vazgeçmez. Ehlileşmiş bir dil yaratmak arzusunda değildir. Toplumla, normatif yaşam döngüsüyle bağdaşamaz, bilinçli bir yalnızlığın kapılarını aralar. Özgürlüğü, normatif yaşamın dışında kalmakla eşdeğer sayar. *Cangüncem* adlı günlüğünde, “salvotik tavır”, “salvotik hareket” diye tanımladığı isyankâr tutumunu şöyle açıklar:

salvotik tavır, yalnızca kurulu düzen aksaklıklarına, sakatlıklarına mı yönelik? elbette, hayır! Daha geniş bir algılama sahası yaratmayı engelleyen ahlaki sınırlamaları ve bunların şiddetli savunucuları da bu salvo hareketinden paylarına düşen darbeyi yemelidirler (2012, s.69).

³ küçük İskender’in *Eflatun Sufler* kitabında şiir bağlamında bu kelime geçer (2013, s.21, s.27, s.57).

küçük İskender, “salvo hareketi”ni ise dokuz maddede açıklar. Bu hareket bireyi önemser, bireyin yönlendiği ara zamanı dikkate alır, salt onu kuşatır ve bu şiir sadece bireyle soluk alır. Yazılan şiir ne kadar hüznü ise bir o kadar ironi yüklüdür. İmge içinde acı ve alay ikiz kız kardeş gibidir. “Bu şiir, toplumun her kesimine seslenen bir altkültür sanatı oluşmasını arzular.” Tehditkâr, ürkütücü bir şiirdir. Ayrıntının kolajlandığı bu şiir; tiksindirir, bunalır, şaşırır, iğrendirir. Ayrıntının muzip çirkinliği gerçeğe tutunarak aktarılır. Bu şiirler birbirlerini tanımazlar, farklı enstrümanlardan çıkan ezgileri oluşturan notalardır. Salvotikler, ayrı noktaları işgal eder, ayrı noktaları çökertir. Deneyler yapar, önceki şiiri laboratuvar olarak kullanırlar. Sentezlere ulaşır sonuç olarak fark elde ederler; sonuç önemsemez. Bu şiirler asi, serseri, korkusuz ve bazen de sapkındır. Nedeni, normal şeklinde adlandırılanla düşülen polemiktir. Salvotikler; aile, eğitim, din kurumlarıyla boğuşur. Bu kurumların gelişmeye ket vurduğunu düşünerek taarruzu benimserler (2012, s.69-70).

GÖSTERGE OLARAK “ÖPMEK” EYLEMİ

Marcel Danesi, *Öpüşmenin Tarihi Popüler Kültürün Doğuşu* adlı kitabında bir gösterge olarak “öpüşmek” eyleminin popüler kültürde ne anlama geldiğini ele almıştır. Kitapta filmlerden kurmaca ya da gerçek eserlere kadar “öpüşme” eyleminin çağrışımları ve bir sembol, mit, ritüel olarak toplumsal yaşamdaki gösterge değeri üzerinde durulmuştur. Göstergebilim disiplini “İnsanların ürettikleri şeylerin anlamı nedir?” temel sorusu yönlendirir. “Varlıkbilimsel sorgulamanın genel çerçevesi olarak göstergebilim, *öpüşmek* gibi esrarengiz bir fiili anlamak için bunu bir sembol olarak ele almanın gerekliliğini vurgular. Estonyalı göstergebilimci Yuri Lotman, *semiosphere* (gösterge-küre) adını verdiği insan zihninin içine battığı semboller evreninde onu diğer anlam yapılarıyla birleştiren bir dizi anlamın temsilcisi gibi çalışmak gerektiğini öne sürer” (2013, s.39).

“Göstergebilim açısından ele alındığında öpme ve öpüşme sevgi, yakınlık, cinsellik gibi anlamların yanı sıra; değer verme, özlem, veda, minnet, kutsallık ve saygı ifadelerini de içerdiği görülmektedir.” Öpme Giotto, Hayez, Rodin, Picasso, Klimt, Lautrec, Brancusi, Chagall, Magritte, Lichtenstein gibi sanatçıların eserlerinde; fotoğraf, sinema gibi diğer sanat alanlarında da önemli bir gösterge olarak ele alınabilir (Soylu, 2017, s.269).

Görsel sanat dallarından yazınsal sanat dallarına kadar “öpüşmek” eyleminin metaforik gücü, sanat eserinde bütünü bir parçası olarak yeniden kurgulanır. Sanatçı, yeniden ürettiği anlamda; “öpüşmek” eylemini ise toplumsal yaşamdaki algıları bazen bütünleyerek bazen reddederek bu eylemin sembolik değerini eserinde yadsımaz. Bu nedenle şiir, roman ya da farklı sanat dallarında “öpme” eylemi cinsel çağrışımların çok daha ötesinde anlamlar içerir, sanatçı da bu eylemin çoğulladığı algıyı anlatmak istediği manayla birleştirir.

“BİR NEDENİ YOK YALNIZCA ÖPTÜM” ADLI ŞİİRİ OKUMA DENEMESİ

küçük İskender’in *Bir Nedeni Yok Yalnızca Öptüm* adlı kitabı 2002 yılında Om Yayınlarından çıkar. Daha sonra şair, *Bir Nedeni Yok Yalnızca Öptüm*, *Kahramanlar Ölü Doğar* ve *Bahname* adlı üç kitabını bir araya getirerek *Karanlıkta Herkes Biraz Zencidir* adıyla 2006’da yeniden yayımlar. *Bir Nedeni Yok Yalnızca Öptüm* adlı kitaba adını veren şiirin konu edildiği bu çalışmada anılan şiir, göstergebilim ve dilbilim alanlarından faydalanılarak incelenmiştir.

a) Tekrar Ögesi

Kitaba adını veren “bir nedeni yok yalnızca öptüm” adlı şiir, 13 bölümden oluşur. Şiir-metin demek daha yerinde olur, çünkü şiirde 13 bölüm blok birer paragraf hâlinde ve bir dize şeklinde kurgulanmıştır. 13 bölümün sonunda “Bir nedeni yok. Yalnızca öptüm.” dizesi aynı cümle ve kelime düzeni, büyük-küçük harf yazımı korunarak tekrar edilir. Tekrar edilen dizede büyük-küçük harf düzeni korunurken kitapta, şiirin başlığındaki kelimelerin hepsi küçük harfle yazılmıştır. Şair, 13 bölüm için herhangi bir numaralandırma yapmamıştır. Numaralandırma, bu çalışmada yapılarak şiirin tahlili kolaylaştırmak istenmiştir. Yinelenen bu dize ile şiirin bölümleri birbirine bağlanır. Tekrar etmek şiirde hareketi, anlamın akışını sağlar.

küçük İskender, şiirde tekrar etmenin eylemi çoğalttığı, tekrar edilen kelimelerin yarattığı anlamın ve tekrarın ne işe yaradığının ise farkındadır:

Şiirin bütününe yayılan 'kelime ya da kelime grubu tekrarları'⁴ Bir tek biz değil, herkes yüzyıllardır "aynı şeyler"i söylerdi; bunun altını çizmek için denenmiş bir tekniktir o. Concept'i psikiyatri tescilli bir söylem. (...) Tekrar etmek, bireye insanî özellikler katar: Toprak kazmak, alkışlamak, nefes almak, 'seni seviyorum' demek ağlamak. Eylemi çoğullamak, şiir içinde de anlama yaşama coşkusu veriyor; en azından inatçı kişiliklerin şiire yansması olarak da bakılabilir (2009b, s.72).

13 bölümde tekrar edilen dize, her bölümde bir bağlamla verilir. Tekrar edilen dize ile nedensiz, artniyetsiz bir öpmenin yaşandığı vurgulanır. İki kişi arasında yaşanan aşk, son bölümde ayrılıkla nihayetlenir. 13 sayılı dünya mitolojisinde ve semavi dinlerde farklı anlamları çağrıştırır. Bu şiirde ise yaşanan aşk 13.bölümde veda ile sonuçlanır.

Tablo 1. Şiirin bölümleri, bölümlerin odağındaki kelimeler ve tekrar ögesi

Şiirin Bölümleri, İşlenen Konuyu Bütünleyen Sözcükler	Şiirin Bölümlerinin Sonlarında Tekrar Edilen Dize
1. öpme, sevişmek, ateş, yabancı.	"Bir nedeni yok. Yalnızca öptüm."
2. uzay, yalnızlık, yıldızlar, tamamlanma.	"Bir nedeni yok. Yalnızca öptüm."
3. çocukluk, çay, votka.	"Bir nedeni yok. Yalnızca öptüm."
4. fedakârlık, sevmek, endişe, artniyetsizlik.	"Bir nedeni yok. Yalnızca öptüm."
5. soruyu soru hâlinde bırakma, melankoli.	"Bir nedeni yok. Yalnızca öptüm."
6. inanmak, hata yapmak, terk etmek, gece.	"Bir nedeni yok. Yalnızca öptüm."
7. aşk, hakikat, beden, idealler, kalp.	"Bir nedeni yok. Yalnızca öptüm."
8. huzur, günah, tanrı, kaybetmek, sevmek.	"Bir nedeni yok. Yalnızca öptüm."
9. romantizm, uzaklaşmak, kaybediş.	"Bir nedeni yok. Yalnızca öptüm."
10. bedel, kefalet, eksen kayması.	"Bir nedeni yok. Yalnızca öptüm."
11. zayıflık, kifayetsizlik, aşk, endişe, telaş.	"Bir nedeni yok. Yalnızca öptüm."
12. sevda siyaseti, yalnızlık, unutmak.	"Bir nedeni yok. Yalnızca öptüm."
13. cüce çocuk, sevmek, veda.	"Bir nedeni yok. Yalnızca öptüm."

"Bir nedeni yok. Yalnızca öptüm." dizesi ile bitirilen her bölümde bir konu ele alınır. Birinci bölümde öpmek, sevişmek, aşk, ateş kavramları etrafında öpme eylemi konu edinilir. İki kişi arasında geçen aşk, öpme eylemiyle yansıtılır. Öpme eyleminin anlatıcısı aynı zamanda eylemi gerçekleştiren kişidir. Birinci bölümde kişi kendini "fuzuli bir beden" diye tanımlar (2010, s.57). Aşk seven kişinin tamamlanma duygusunu harekete geçirir. İkinci bölümde anlatıcı "Benimle tamamlanacak bir şeye benziyorsun çünkü" (2010, s.58) diye seslenir. Üçüncü bölümde aşk; insanı çocukluğa, saflığa götürür. Aşık, sevdiğine çocukluğunu anlatmak, onunla konuşmak ister. Dördüncü bölümde artniyetsiz, masallar ve efsanelerle sevdiğine geldiğini dile getirir. Beşinci bölümde "soruyu soru hâlinde bırakıp" gitmek ve "ortak bir aç" (2010, s.61) yakalayamamak söz konusu olur. Altıncı bölümde insanın hata yapabileceği, hata yapabilmenin doğal bir eylem oluşu belirtilir. Yedinci bölümde, aşkın akıl kadar beden gücü de

⁴ Noktalama konusunda şairin imla tercihine sadık kalınmıştır.

gerektirdiği, aşkın bağlanmakla ilgili sahiplenmekten öte bir tarafı anlatılır. Sekizinci bölümde ise ayrılık üzerinden doğanın işleyişi konu edilir. İki insanın birbirini hiç anlamadığı açığa çıkar. Dokuzuncu bölümde ise romantizm bitmiştir, özveri yok olmuştur. Yaşanan ayrılık onuncu bölümde eksen kayması ile ifade edilir. On birinci bölümde yaşananlar “kelimelerin kifayetsiz olma”⁵ ile bağdaştırılır. On ikinci bölümde sevilenin yokluğu, ayrılığın sonucunda yaşanan bunaltı yansıtılır. Son bölüm olan on üçüncü bölüm ise ayrılığın gerçekleşmesi ve artık sevilene dokunamama hâliyle anlatılır, veda sözcüğü ile bitirilir.

b) Alışılmamış Bağdaştırmalar (Sapmalar)

Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili* adlı kitabında şiir dilindeki “sapma” kavramını, İngilizce “deviation” kelimesinin karşılığı olarak verir. Şiir dilinde sapmayı, ele alınan konu, sözcük seçimi, sözdiziminde bilinçli olarak değişikliğe gitmeyi, dilde olmayan yeni sözcük ve anlatım biçimlerini kullanma eğilimi olarak tanımlar. “Sanatçı bu eğilimle dile yeni bir güç kazandırmayı, göstergeleri ses ve anlam açısından daha etkili kılmayı, okuyanın/dinleyenin zihninde yeni değişik tasarımlar ve duygu değerleri oluşturmayı amaçlar” (1999, s.166). Berke Vardar’ın *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğünde*, “sapma” terimi, bir dili konuşan kişilerin uydukları kuralların dışına çıkan her türlü kullanımı diye açıklanır (2002, s.164).

Ses (phonological), söz (lexical), yazımsal (graphological), anlamsal (semantic), sözdizimsel (syntactic), tarihsel (historical) (Çelik, 2015, s.76-91) olarak farklı dil sapmaları vardır. Ünsal Özünlülük’ün *Edebiyatta Dil Kullanımları* kitabında anlamsal sapmalar, “alışılmamış söz dizimi ve alışılmamış sözcük seçimi (alışılmamış bağdaştırmalar)” olmak üzere iki başlık altında incelenir. Özünlülük, Ece Ayhan ve Oktay Rifat’tan örnekler vererek söz dizimi ve sözcük seçiminin alışılmamış şekilde birlikte kullanılabileceğini de gösterir (2001, s.151).

küçük İskender’in şiirinde anlamsal sapmalar, dildeki salvoler olarak yorumlanabilir. küçük İskender’in şiirinde tekrar ögesi kadar belirleyici bir diğer öge ise alışılmamış bağdaştırmalardır. Öpme eyleminin aşktaki rolü; her bölümde ivmelenen duygunun ve durumun alışılmamış bağdaştırmalarla verilmesi şiirdeki lirizmi artırır. Alışılmamış bağdaştırmalar, dildeki sapmaların bir çeşididir. küçük İskender’in şiirinde, farklı dil sapmaları vardır. Alışılmamış bağdaştırma, farklı bağlamları olan iki kelimenin daha önce günlük dilde olmadığı şekilde edebî eserlerde bir arada kullanılması ile oluşturulur.

Ömer Lütfi İspirli hazırladığı “Almanca ve Türkçede Eğretileme Süreci” adlı doktora tezinde de küçük İskender’in şiirini alışılmamış bağdaştırmalar başlığı altında inceler. İspirli, küçük İskender’in şiirde soyutlama yeteneğinin altını çizer ve alışılmamış bağdaştırmanın farklı yapılarını küçük İskender’in nasıl kullandığına dair örnekler verir. Alışılmamış renk imgeleri, renk ikilemeleri ve zıtlaşmalar, duygu ile kurulanlar, siyasi ve dinî düşüncelerle kurulanlar, doğa olgu ve nesnelere ile kurgulananlar, benzetme ve betimlemelerle yapılanlar, argo ile kurulanlar, tarihî gerçeklikle kurulanlar şeklinde farklı alışılmamış bağdaştırmalardan bahseder (2014, s.154-155).

“bir nedeni yok yalnızca öptüm”⁶ adlı şiirde anlamsal alışılmamış bağdaştırmalar, şiirdeki ritmi belirler. Nedensiz bir öpme eylemi ile anlatılan aşk hâli her bölümde alışılmamış bağdaştırmalar ile ele alınır. Sözcük seçimi ve söz dizimi alışılmamış şekilde kurgulanır. Aşağıda verilen örneklerde anlamsal sapmaları bu açıdan değerlendirmek gerekir. Şiirdeki alışılmamış bağdaştırmalar şunlardır:

Tablo 2. Şiirdeki Anlamsal Sapmalara Örnekler

Şiirden alıntı	Açıklaması
“(…) korkunun biçim kazanıp ayağa kalktığı ve ‘hey, bana bir şeyler söylemenin vakti geldi’ dediği zamanlarda bekledim seni” (s.57).	Korku, “ayağa kalkmak” eylemi ile somutlanır. Ayağa kalkmak; gidişi sezdirirken, aynı cümlede beklemek eylemi anlamda zıtlık yaratır.

⁵ Şair Orhan Veli’ye atıfta bulunur.

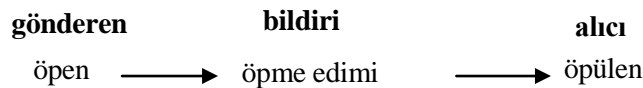
⁶ Şiirin başlığı bu şekilde yazılmıştır, aynı adlı şiir kitabının adı büyük harflerle (BİR NEDENİ YOK YALNIZCA ÖPTÜM), şiirin bölümlerinde tekrar dizesi cümle düzeninde (Bir Nedeni Yok. Yalnızca öptüm.) yazılmıştır.

"Bilmiyordum, kelimelerden arınmış bir cümle kurar gibi sevişmeyi. Sevişirken sözlük kullanıyordum hâlâ" (s.57).	Sevişmek eylemi ile cümle kurmak eylemi bir arada kullanılarak kelimeler standart dilin dışında bir kullanımla bir araya getirilmiştir.
"Fuzuli bir beden" (s.57).	Bedene olan inanç, boşluk ve hiçlik duygusu ile tanımlanır; insanın varoluşunu aşkla gerçekleştirebileceği anlamı yansıtılır.
"Yağmurlar başka galaksilerden gelip yağar. Romantizme uyum sağlamak için de değil" (s.58).	Şair, romantik bir öge olan "yağmur"u bilinen bağlamından uzaklaştırır. "Galaksi" kelimesi ile seste de lirizmi yaratır.
"Çaydanlığa su yerine votka koyarız sen dilersen" (s.59).	Çaydanlık sözcüğü ile votka sözcüğü bir araya getirilir, su yerine votka konulmak istenir; böylelikle dizge parçalanır.
"Hacimler açarım sana içimde, dolman için, oraya akman için. Hacimler açarsın bana, çağlayarak gelirim" (s.59).	"Hacim" kelimesi aşkın bir parçası olarak cümlede alışılmamış bir şekilde kullanılır. Hacim, insanın bedende ve zihninde başka birine yer açması anlamını verir.
"Bedenlerin bedenlerden istedikleri, ruhların ruhlardan çıkarttıkları, karşılıklı acıların birbirlerinin etkisini arttırdıkları vakitlerde düştün aklıma. Aklıma yayıldın" (s.61).	Beden kelimesi insanı anlatır, ancak insan yerine beden kelimesi kullanılarak alışılmamış bir cümle düzeni kurulur. Ruh-beden ilişkisi ise acı duygusu ile verilir. Daha önceki bölümde geçen "hacim", algısı "aklıma yayıldın" olarak somutlanır. Aklıma gelmek deyiimi değiştirilir.
"Bir başkasının mal varlığına dönüşmeden yaşayabilmenin yalnızlığıydı bu" (s.61).	"Mal varlığı" ifadesi ile aşkta insanın hükmetme gücü sorgulanır. Bir insanın diğerinin "malı" belki de üstünde söz sahibi olduğu bir eşyaya dönüşmeden gerekirse yalnız yaşaması gerektiği sezdirilir.
"İnsan inandığı şeyler uğruna muhteşem hatalar da yapabilir" (s.62).	"Hata" ve "muhteşem" sözcükleri bir arada kullanılarak bilinen sözcük düzeni ve sıralaması değiştirilir.
"Demokrasi senin saçlarından güzel olamaz" (s.62).	"Demokrasi" ile "saç" sözcükleri alışılmamış bir bağlamda kullanılır.
"Dünyanın en uzun gecesi 21 Aralık değil, beni terk ettiğin gecedir" (s.62).	Ayrılık acısı, bilinen bir coğrafi terimi reddedişle yansıtılır.
"İnsanlığa karışmaya hazır yapışık kalpler taşıyoruz aşkımızda. Bizim aşkımız, hakikaten beden gücü gerektiriyor akıl kadar" (s.63).	Aşkın sadece duygu ve akıl değil, beden gücü gerektirdiği vurgulanır. Aşkın sadece duygu ve akıl ile kurgulandığı bilgisine "beden gücü" ifadesi de katılarak anlam yeniden yaratılır.
"Aynı otobandaydık ve birimiz birimizin yanından geçip gitti. Hafızasızlığı gurur saymanın adil yanı!" (s.64)	"Otoban" kelimesi ile yalnızlık anlamı verilir. Unutmak ise "hafızasızlık"tır. Otoban, hız sınırının olmadığı yol anlamıyla; okura, sınırsızlık algısını verir.

<p>"İnsan, özverinin çocuklara ad olarak verilebileceği bir dünyada tanımını kaybediyor, miladını kaybediyor, peygamberlerini kaybediyor. Bu kaybedişteki kaosun ritmiyle çekiliyorum sana. Sen bir miknatıssın şeffaf ve ben, çekilirken sana içimdeki alelade metal parçalarıyla, kan şekerim düşüyor, tansiyonum düşüyor, ağrılarım düşüyor, ağzım düşüyor, ellerim... en çok da ellerim düşüyor!" (s.65)</p>	<p>Toplumsal yaşamı düzenleyen zaman ögesi "milad", din ögesi "peygamber" sözcükleri; farklı bir bağlamda kullanılmıştır. Özverinin, fedakârlığın yok oluşu; anlam yitimiyle verilir. Tıbbi terimler ile duygular aktarılmıştır: kan şekeri düşmek, tansiyonu düşmek. Bu terimler ağrı kelimesiyle bağlanarak ağız ve el kelimeleriyle düşmek eylemi kullanılarak alışılmamış birleşik eylem yapılmıştır. Acı çekmek duygusu pekiştirilmiştir. Kaybetmek sadece aşktaki bir duygu olarak değil, dünyadaki kaybedişle ve kaosla harmanlanmıştır.</p>
<p>"Bu da soysuzlaşmanın, aşkın getirdiği dalaveralarla kendine kilitlenmenin başka bir çeşidi! Peki, anahtar nerede sevgilim?! Peki anahtarın üzerindeki yivler kimin eseri?!" (s.67)</p>	<p>Anahtar; iki insanın ilişkisini tanımlayan bir araç olarak ele alınır, ilişkiyi somutlayan bir kelimedir. Anahtarın üzerindeki yivler, aşta insanın diğer kişide açtığı yaralar, oyuklar, çıkıntılar olarak sezdirilir.</p>
<p>"Seni unutmama kaç yüzyıl kaldı ki.. Bir küsmeye, bir burulma biçimiyle gidişinin ardından şehrin gri cephelerine fevkalade ağır bir el bombası gibi düşen bunaltının bıraktığı korkunç acının unutulmasına kaç yüzyıl kaldı ki.. (...) Ölü de var dudaklarımda. Çığrından çıkmış bir ayaklanma gibi ağlamakta yalnızlığım. (...) Ama yokluğunu doldurmuyor sevda siyasetinin hançerleri" (s.68).</p>	<p>"Cephe, el bombası" farklı bir bağlamda kurgulanır. Savaşa dair unsurlar, yaşanan aşktaki acıyı tarif etmek için kullanılır. Unutmak eylemi, yüzyıl sözcüğü ile bir araya getirilerek anlam abartılır. "yalnızlığın ayaklanması", "sevda siyasetinin hançerleri" alışılmamış bağdaştırmalardır.</p>
<p>"Ben bir cüce çocuk sevdim sende sıska. (...) O rutubet kokan loş yüzündeki kanalizasyonları, az kelimeyle kurduğum cümlelerindeki gizli soru işaretlerini, barlardan çatlak bir bardak gibi atılmayı beklemeni, serserice patlamalarını, yuttuğun toplu iğneleri ve bir film hissi uyandıran utangaç hasret poyrazlarımı sevdim" (s.69).</p>	<p>Savruk, tutarsız gibi sıralanan olumsuz kelimeler sıralanarak şiirde bombardıman etkisi yaratılmak istenir. Şair, okuru sözcüklerle topa tutar; âdeta yayılım ateşi açar. Bütün bu saldırı ise "sevmek" eylemi ile sonlandırılır. Sevgi, sevilenden bağımsızdır.</p>

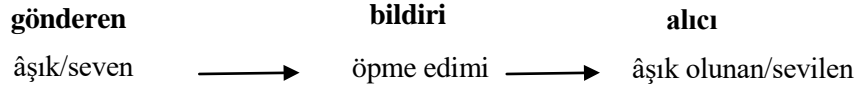
c) Gönderen ve Alıcı İlişkisi Bağlamında "Öpmek" Eylemi

Fatma Erkman, öpme eylemini toplumsal ilişki dizgesi olarak inceler ve öpme eylemini iki nedene bağlar. Birincisi cinsel düzlemde birbirine karşı ilgi duyan kişiler arasındaki öpme edimi, ikincisi ise toplumsal düzlemde (aile, resmî bir kurum gibi) kişiler arasında gerçekleşen geleneksel öpme edimi (1987, s.107). Umberto Eco'nun gösterge ve dizge yaklaşımını benimseyen Erkman, geleneksel öpme edimini inceler ve öpmenin somut bir edim olduğunu belirterek bir bildirişim şeması çizer:

Fatma Erkman, bu şemayı toplumsal yaşamdaki öpme edimi bağlamında yorumlar, ancak bu şemayı cinsel düzlemde birbirine karşı ilgi duyan kişiler arasında gerçekleşen öpme edimini yorumlamak için de kullanabiliriz. Öpüşmek, "metaforik bir düğümdür, dudaklar aracılığıyla iki bedeni ve iki ruhu birleştirir" (Danesi, 2015, s.45). "Öpüşmek âşıkları, yaşamda ve ölümden kalıcı bir şekilde birbirlerine bağlayan güçtür" (s.113). Öpüşmek, cinsel düzlemde karşılıksız kalır paylaşılmazsa, iki ruh birleşemez. Öpüşmenin paylaşılması ise aşkın yaratılmasını ve ortaya çıkmasını sağlar.

küçük İskender'in şiirinde bu şemayı oluşturduğumuzda; "sevilen", "seven" in öpücüğünü paylaşmaz. Öpme ediminin, dudaktan gerçekleştiği şiirin başında söylenir: "dudaklarım gerisin geriye çekildi; ağdalı bir sıvının ağır ağır örttüğü (...)" (küçük İskender, 2010, s.57). "Alıcı", yani "sevilen" bu öpücüğü paylaşmamıştır. küçük İskender, güncesinde "dudaklardır bir vücudun başkenti" (2012, s.74) derken de dudakların bedendeki önemine dikkat çeker.

"Gönderen" ve "alıcı" arasındaki öpme edimi paylaşılmamıştır, şiirin devamında da birinci tekil anlatım kullanılarak seven kişinin duyguları yansıtılır. Şair, ayrılık acısını, el bombasına benzetir (2010, s.68);

"Dünyanın en uzun gecesi 21 Aralık değil, beni terk ettiğin gecedir" (2010, s.62) der. İnsanın kendisi dışında bir kişiye hayranlık duymasının, kişiyi sevmesinin ise kabahat olmadığını vurgular. Şiir saf, kaba, ilkel bir cinsellik üzerine kurulmamıştır; şiirdeki öpme edimi bir aşkı başlatmayan, boşlukta kaybolan, paylaşılmayan bir aşkı somutlaştırmak için bir gösterge olarak kullanılmıştır. Sözcük seçimi, dizge dışı kullanımları ile şair, dilin sistematiğini parçalar. Bunu yaparken tekrarlardan, alışılmamış bağdaştırmalardan yararlanır.

SONUÇ

Türk dilinin olanaklarını ve sınırlarını keşfederek şiirini kurgulayan küçük İskender, karşılıksız sevgiyi öpme eylemi ile somutlaştırır. Şiirde somut bir öpme eylemine odaklanarak karşılıksız sevgiyi, etkili bir atmosferle yansıtır. "bir nedeni yok yalnızca öptüm" adlı şiirde, karşılıksız sevmenin somut göstergesi olarak "öpmek" ediminden yararlanılmıştır. Gönderen (seven) ve alıcı (sevilen) arasındaki öpme edimi paylaşılmamıştır. Gönderen-alıcı arasındaki iletişimsizlik, alışılmamış bağdaştırmalar ve tekrarlarla dile yansıtılmıştır. Normatif yaşama karşı pencereden bakan küçük İskender, şiirlerinde ve eserlerinde toplumsal yaşamın dayatmalarına ilişkin eleştirel tutumunu her zaman korumuştur. 1980'lerden 2000'lere uzanan şiir serüveniyle modern Türk şiirine yeni bir soluk getirmiştir. Ortadoğu, eşcinsellik, queer, kentli faşizm, Beyoğlu, cinsiyet algısı, şairlik, çocukluk, Beat yazarları, rakı, beden algısı, müzik, sinema gibi farklı konularda yazmıştır. Onun dili kullanma şeklini dildeki salvolar olarak yorumlamak mümkündür. Gücünü savunmadan değil taarruzdan alan şiirinin merkezinde; parçalanma, bölünme ve yalnızlık vardır. Kelimeleri kullanırken, cümleleri düzenlerken standart dildeki bağlamlarından koparır. Dil dizgesini bozar, alışılmamış bağdaştırmalarla kelimelerin yeni anlamlar oluşturmasını sağlar. Onun şiirleri, okur üzerinde bombardıman etkisi yaratır. Argo, küfür, kaba sözler kullanmaktan çekinmeyen şair, argonun yaratıcılık gerektirdiğini dile getirir. küçük İskender'in şiiri, samimiyet, gerçekçilik ve dikbaşlı bir söylemden vazgeçmemesi ile karakter kazanır. Yaşamını şiirle ve edebiyatla şekillendiren şair üzerine bütünlüklü bir çalışma henüz yapılmamıştır. Şiirleri ve yazıları yeni okumaları hak eden küçük İskender, Türk şiirinde modernleşmenin önemli bir temsilcisidir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır:

- 1- Makalemizde doküman incelemesi yapıldığından etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur.
- 2- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (1999). *Şiir dili ve Türk şiir dili*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Celâl, M. (1993). küçük İskender 'Türkçe yazsam da Türk şiirinin dışındayım' (küçük İskender'le söyleşi). *Sombahar*, 17, 59-64.
- Çelik, A. (2015). Nilgün Marmara'nın şiirlerinde dil sapmaları. *Uluslararası Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1, 7-99.
- Danesi, M. (2015). *Öpüşmenin tarihi popüler kültürün doğuşu*. (Çeviren: Özlem Karadağ). İstanbul: Doğan Kitap.
- Erkman, F. (1987). Toplumsal ilişki dizgesi olarak 'öpme'. *Göstergebilime giriş* içinde. 107-118. İstanbul: Alan Yayıncılık,
- İspirli, Ö. L. (2014). *Almanca ve Türkçede eğretileme süreci*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara.
- küçük İskender, (2009a). *Underground otopark*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- küçük İskender, (2009b). *Rimbaud'ya akıl notları*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- küçük İskender, (2010). *Karanlıkta herkes biraz zencidir*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- küçük İskender, (2012). *Cangüncem*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- küçük İskender, (2013). *Eflatun sufleler*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- küçük İskender, (2018). *İkinci waliz*. İstanbul: Can Yayınları.
- Özkarcı, A. Ö. (2014). küçük İskender: 'yaşasın kötülük!', underground ve bizim looser'lar. *Cetvelle çizilmiş dağınıklık* içinde. 87-115. İstanbul: 160. Kilometre.
- Özünlü, Ü. (2001). *Edebiyatta dil kullanımları*. İstanbul: Multilingual.
- Soylu, R. (2017). Sanatta ve kültürde öpme ritüelinin göstergebilim açısından incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(60), 269-287.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.

Çalışan Annelerde İş Doyumu ve Mutluluk

Dr. Öğr. Üyesi Sebahat Altundağ¹
Doç. Dr. Nazan Çakırer Çalbayram^{2*}

Geliş tarihi: 08.09.2020
Kabul tarihi: 03.11.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 256-268
Yıl: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 7%
Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹Pamukkale Üniversitesi, Türkiye,
saltundag@pau.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-7902-6451

²Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Türkiye,
nazancalbayram@comu.edu.tr,
ORCID ID 00000-0003-2048-608X

* Sorumlu yazar

ÖZ

Bu araştırma, bir kurumda farklı meslek gruplarında çalışan annelerin mutluluk düzeyi ve iş doyumunu belirlemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmaya, bir üniversitede çalışan 3-6 yaş arası çocuğu olan anneler dahil edildi. Veri toplama araçları olarak anne görüşme formu, OXFORD Mutluluk Ölçeği ve İş Doyumu Ölçeği kullanılmıştır. Analizlerde yüzde, ortalama, korelasyon, varyans analizi testleri kullanılmıştır. Mesleklere göre mutluluk düzeyleri ve iş doyumunun önemli ölçüde değiştiği belirlenmiştir. Çalışan annelerin mutluluk ve iş doyum düzeylerinin eğitim, meslek, haftalık program ve mesai saatlerinden etkilendiği belirlenmiştir. Mutluluk düzey puanları ile iş doyum puanları arasında düşük pozitif doğrusal bir korelasyon olduğu bulunmuştur. İş doyum ve mutluluk düzeyinin de birbirini olumlu etkileyen faktörler olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çalışan anneler, Mutluluk düzeyi, İş Doyumu

Happiness and Job Satisfaction of Working Mothers

Assist. Prof. Dr. Üyesi Sebahat Altundağ¹
Assoc. Prof. Dr. Nazan Çakırer Çalbayram^{2*}

First received: 08.09.2020

Accepted: 03.11.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 256-268

Year: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 7%

¹ Pamukkale University, Turkey,
saltundag@pau.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-7902-6451

^{2*} Çanakkale Onsekiz Mart University,
Turkey,
nazancalbayram@comu.edu.tr,
ORCID ID 0000-0003-2048-608X

* Corresponding Author

ABSTRACT

This study was conducted to determine the level of happiness and job satisfaction of mothers working in different occupational groups in an institution. The study involved mothers who had children aged between 3 and 6 working in the educational institutions. Mother interview form, OXFORD Happiness Scale, and Job Satisfaction Scale were used as data collection tools. Percentage, mean, correlation, variance analysis tests were used for the analyses. It has been determined that levels of happiness and job satisfaction vary significantly according to the professions. It has been determined that the happiness and job satisfaction levels of working mothers are affected by education, profession, weekly schedule, and work shifts. It was found that there was a low positive linear correlation between happiness scores and job satisfaction scores. It has also been found that job satisfaction and happiness are factors that affect each other positively.

Keywords: Working Mothers, Happiness, Job Satisfaction

INTRODUCTION

Women are getting increasingly involved in life at varying degrees by the cultural and socioeconomic characteristics of societies (Turkey Statistics Institute [Turk Stat], 2018). The benefits that women have gained through participation in working life are quite high (Gültekin). However, it has also brought some drawbacks together with it. The most critical of these problems are those faced by the working woman in fulfilling her maternal duty (Family Research Institution, 2002).

Studies have found that the vast majority of working mothers feel guilty because of working (Akhan and Batmaz 2011) and have resorted to various methods to cope with this problem (allocating more time for their children, kissing, hugging and sharing joint activities) (Akhan and Batmaz 2011). Working mothers spend great efforts to avoid disruptions in their maternal duties. This situation may make mothers nervous (Razon 1995) and may lead to feelings of guilt (Yavuzer 1999). Working mothers make an early return to work (3-6 months) and start supplementary food early (Aytekin et al. 2015). In a study comparing the breastfeeding rates of working and non-working mothers, the rate of breastfeeding during the first six months by nonworking mothers was found to be 35.4%, while that of working mothers was 22.0% (Thulier and Merce 2009). Working mothers must make changes in their lives for the care and breastfeeding of their babies. In addition, due to their new status as a mother, they experience losses like job dismissal and status change as well (Gökdemirel et al. 2008).

The happiness of mothers with their role in parenting and work life has a positive effect on children. In this case, children's self-esteem increases (Özkan 1994), aggression mean scores declines (Gürsoy 2002), and more positive family and peer relationships are observed (Berk 2013).

Working people need to love their work in order to do their best in the workplace where they spend the most fruitful and longest period of their lives (Baysal 1993). As Aristotle stated many years ago, a happy life can only be achieved with a happy working life. Happiness is defined as experiencing positive emotions frequently and negative emotions rarely and getting high satisfaction from life (Argyle et al. 1989). Happiness is an important condition for the protection of human health (Cohen 2002), and it contributes to more life expectation (Joubert 1992) and satisfaction.

Happy employees are important individuals for organizations. These employees are more positive, productive, hardworking, pleased to help others, have little health problems, have a low rate of burnout problems, and work with high performance (Xanthopoulou and Bakker 2014). For this reason, the happiness of working mothers will be reflected in both children and workplaces.

The feelings of people affect business life and are an integral part of it (Kara 2010). Another important factor that is necessary for people to be happy and achieve satisfaction in their lives is the satisfaction they get from their work. People have to be happy and satisfied with their work life so that they can get the same satisfaction in their lives. In this context, we confront the relationship between job and life satisfaction (Yiğit et al. 2011). It is an intuitive fact that there is a relationship between job and life satisfaction. Logically, any level of satisfaction with life will have certain effects on other living areas (Saldamlı 2008). It has been pointed out that there are many factors affecting job satisfaction (Chen 2008; Khan et al. 2011; 2698; Nguyen et al. 2003; Okpara 2006).

Studies have focused more on children related issues of mothers such as starting additional food, breastfeeding, and problems with childcare. However, there are no studies investigating emotional states of mothers and examining their job satisfaction. For this reason, this study was conducted to determine the level of happiness and job satisfaction of mothers working in different occupational groups in an institution.

METHODS

Design and sample

Carried out in cross-sectional design between 30 June-30 December 2016, the study involved mothers who had children aged between 3 and 6 working in the educational institutions and hospitals of Pamukkale University.

The null hypothesis of the study was determined as follows:

"H₁: There is no statistical difference between the various characteristics of working mothers and the mean happiness scores of them."

"H₂: There is no statistical difference between the various characteristics of working mothers and the mean job satisfaction scores of them."

The universe of the study consisted of all mothers who had children aged between 3- and 6-years old working in educational institutions and hospitals of Pamukkale University. No sampling procedure was employed in the study. Instead, all mothers who had children aged between 3 and 6 years old, accepting to participate in the study and having no communication problems were involved in the study (n = 146).

Measures

Necessary permissions were obtained from Pamukkale University Ethics Board (60116787-020 / 13997) and the institutions where the study was to be conducted. Also, the mothers were first informed about the purpose of the study and then their written consents were obtained.

Data Collection Tools

Mother interview form, OXFORD Happiness Scale, and Job Satisfaction Scale were used as data collection tools. Mother interview form involved 21 items used to collect information about mothers' views and behaviors, and demographic information about mothers and their children.

Oxford Happiness Scale (OHS): This scale was developed by Argyle et al. (1989) at Experiential Psychology Department of Oxford University to measure personal happiness. Its Turkish adaptation and validity study were carried out by Doğan and Çötök (2011) (Doğan and Çötök 2011). To analyze the reliability and validity of the psychometric properties of the Turkish version of Oxford Happiness Scale, Doğan and Sapmaz (2012) first conducted a study on 491 university students to ensure the linguistic equivalence of the study. Then they used exploratory and confirmatory factor analysis methods to study the construct validity of the scale. In addition, they analyzed the correlation between the scale and other scales (Life Satisfaction Scale, Life Orientation Test, Scale of Positive and Negative Experience) to study the criterion-related validity of the scale. On the other hand, the reliability of the scale was examined by means of unified reliability, internal consistency, and split-half methods. According to the results of the exploratory factor analysis, there was a construct whose eigenvalue was 8.3 and which explained 29.84% of the total variance, and the factor loads related to the scale ranged between 0.32 and 0.77. As a result of confirmatory factor analysis, it was found that the one-factor construct of the scale was preserved in the sampling consisting of Turkish university students. It was determined as a result of the analysis conducted for criterion-related validity that there were significant relationships between the Oxford Happiness Scale and other measuring tools assessing happiness and optimism. Additionally, in the reliability analyzes, the Cronbach alpha internal consistency coefficient of the scale was found to be 0.91 and the reliability coefficient obtained by split-half method was 0.86. The unified reliability of the scale was determined as 0.91. Happiness score is obtained by totaling the scores given to the 29 items on the happiness scale. On this scale, items numbered 1, 6, 10, 13, 14, 19, 23, 24, 27, 28 have minus (-) values. Happiness increases as the score obtained from the scale increases (Doğan and Sapmaz 2012). The reliability score of this study is 0.88.

Minnesota Job Satisfaction Questionnaire: The Minnesota Job Satisfaction Questionnaire was used to measure the job satisfaction level of the employees within the context of the study. The Turkish adaptation and the validity and reliability studies of the scale developed by Weiss, Davis, England, and Lofquist (1967) were carried out by Baycan (1985) (Cronbach alpha = 0.77).

The Minnesota Job Satisfaction Questionnaire is a five-point Likert-type scale scored between 1 and 5. The options of the questionnaire and their scores are 'very dissatisfied: 1 point'; 'dissatisfied: 2 points'; 'N' (neither satisfied or dissatisfied): 3 points'; 'satisfied: 4 points'; and 'very satisfied: 5 points'. There is no reverse scoring in the questionnaire. The Minnesota Job Satisfaction questionnaire consists of 20 items that can determine internal, external, and general satisfaction levels.

1st Sub-Scale (Intrinsic Satisfaction): It consists of items 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 16, and 20. It consists of satisfaction related items about the internal quality of the job such as achievement,

recognition and appreciation, the work itself, responsibility for work, and advancement and position change based on promotion. The division of the sum of the scores obtained from the items of this scale by 12 gives the intrinsic satisfaction score.

2nd Sub-Scale (Extrinsic Satisfaction): It consists of items 5, 6, 12, 13, 14, 17, 18, and 19. It involves items related to the external environment of the work such as business policy and management, type of control, management, the work and relations with subordinates, working conditions, and wages. The division of the sum of the scores obtained from the items of this scale by 8 gives the extrinsic satisfaction score.

General satisfaction includes all the items in the questionnaire. The neutral satisfaction score of the questionnaire is 3. If the score obtained from the questionnaire is less than 3, this means job satisfaction is low, whereas it means job satisfaction is high if the score is greater than 3 (Çam et al. 2005). The reliability score of this study is 0.94

Data collect

The data were collected by the researcher through face-to-face interviews and the process took about six months. Each interview lasted approximately 15-20 minutes. Data related to mothers' views, their happiness levels, and job satisfaction status were collected using mother interview form, happiness scale and job satisfaction scale, respectively.

Data analysis

The data exhibited a normal distribution. The analyses were conducted using computer software. Percentage, mean, correlation, variance analysis tests were used for the analyses. ANOVA test was used to reveal whether job satisfaction and happiness scores of working women changed by educational level. ANOVA test was employed to check whether job satisfaction and happiness scores of working women changed according to job groups. T-test (independent samples t-test) was used to reveal whether the job satisfaction and happiness scores of working women varied by shift work.

T-test (independent samples t-test) was used to investigate whether the job satisfaction and happiness scores of working women changed by the number of working days per week.

Ethical dimension of the study

Ethical permission of this study has been given by Pamukkale University on 06/03/2015 with number 60116787-020/13997 and the written and verbal consents of the mothers' after explaining the purpose of the study to them.

RESULTS

The mean age of the mothers participating in the study was 33.15 (min: 22.00-max: 46.00) and the majority of them were married (95.9%). As for the distribution of mothers' occupations, it was found that 20.5% were nurses, staff member, academicians, and cleaning staff, and that 17.8% were civil servants. In addition, 43.8% of the mothers had a child, 74% had income-expense balance, and 44.5% had a bachelor's degree. On the other hand, 77.9% of the mothers were found to have 5 days a week work schedule, and 63.0% did not have shifts.

Table 1. Distribution of job satisfaction scale and oxford happiness questionnaire scores

	$\bar{x} \pm ss$	(Min-Max)
Intrinsic job satisfaction	3.26±0.89	(1.00-5.00)
Extrinsic job satisfaction	2.94±0.96	(1.00-5.00)
General job satisfaction	3.13±0.87	(1.00-5.00)
Happiness	95.43±17.08	(39.00-127.00)

Overall job satisfaction of the mothers participating in the study was 3.13 ± 0.87 and happiness levels were determined as 95.43 ± 17.08 (Table 1).

Table 2. Distribution of job satisfaction scale and oxford happiness questionnaire scores by education level

Job satisfaction	Education	n	$\bar{x} \pm ss$	F	p	Post Hoc
Intrinsic satisfaction	High school	29	2.70 ± 1.11	19.895	0.000*	High School and University with Postgraduate
	University	74	3.30 ± 0.61			
	Postgraduate	32	3.89 ± 0.69			
Extrinsic satisfaction	High school	29	2.40 ± 0.98	14.182	0,000*	High School and University with Postgraduate
	University	74	2.98 ± 0.74			
	Postgraduate	32	3.52 ± 0.85			
General satisfaction	High school	29	2.58 ± 1.04	19.786	0,000*	High School and University with Postgraduate
	University	74	3.17 ± 0.61			
	Postgraduate	32	3.74 ± 0.72			
Happiness	High school	29	86.60 ± 22.42	9.761	0,000*	High School and University with Postgraduate
	University	74	96.97 ± 12.83			
	Postgraduate	32	102.90 ± 13.22			

*=($p < 0.05$)

69.9% of the mothers stated that they wanted to spend their free time with their spouse and children. 72.6% stated that they could not spare time for their children and 50.7% of those who reported this problem said this was due to busy work life. The happiness score of mothers who reported they spend enough time with their children ($X_{\text{Spends time}} = 101.62$) was found to be higher in comparison to those who stated they couldn't spend enough time ($X_{\text{Unable to spend time}} = 93.09$) with their children ($t_{\text{Happiness}} = 2.751$, $p < 0.05$). In addition, it was found that 80% of the mothers breastfed their children, breastfeeding lasted for a maximum of 9 months (37.5%), and that they stated their work life was the reason why they had to stop breastfeeding (42.1%).

The results of the analysis indicated that there was a significant difference between the job satisfaction scale scores (general) in terms of education level ($F_{\text{total job satisfaction}} = 19.786$, $p < 0.05$). In other words, job satisfaction varied significantly by education. The Scheffe test was conducted to determine which education level brought this significant difference between the scores. Mothers with a postgraduate education ($X_{\text{Postgraduate}} = 3.74$) were found to have better overall job satisfaction scores than those who had high school ($X_{\text{high school}} = 2.58$) and bachelor's degree ($X_{\text{university}} = 3.17$) (Table 2).

As is seen in Table 2, there was a significant difference between the scores obtained from happiness scale in terms of education ($F_{\text{Happiness}} = 9.761$; $p < 0.05$). In other words, happiness changed significantly by the level of education. When the source of this significant difference between the scores is examined, it was found that the mothers with postgraduate level education ($X_{\text{postgraduate}} = 102.90$) had higher happiness scores than mothers with high school ($X_{\text{high school}} = 86.60$) and university ($X_{\text{University}} = 96.97$) level education.

Table 3. Distribution of job satisfaction scale and oxford happiness questionnaire scores by professions

Job satisfaction	Job	N	$\bar{x} \pm ss$	F	P	Post Hoc
Intrinsic job satisfaction	Academician	30	3.92 ± 0.63	13.670	0,000*	Cleaning staff with officer
	Nurse	30	3.22 ± 0.43			Academician with staff
	Officer	26	3.54 ± 0.91			Academician and cleaning staff with nurse
	Staff	30	3.13 ± 0.78			
	Cleaning staff	30	2.52 ± 0.96			
Extrinsic job satisfaction	Academician	30	3.62 ± 0.74	12.932	0,000*	Officer and nurse with cleaning staff
	Nurse	30	2.84 ± 0.63			Staff, nurse, cleaning staff with academician
	Officer	26	3.31 ± 1.05			
	Staff	30	2.82 ± 0.82			
	Cleaning staff	30	2.16 ± 0.90			
General job satisfaction	Academician	30	3.80 ± 0.65	15.464	0,000*	Officer, staff, nurse with cleaning staff
	Nurse	30	3.07 ± 0.45			Staff, nurse, cleaning staff with academician
	Officer	26	3.45 ± 0.92			
	Staff	30	3.00 ± 0.68			
	Cleaning staff	30	2.38 ± 0.89			
Happiness	Academician	30	101.90 ± 12.77	5.140	0,001*	Cleaning staff with nurse Cleaning staff with academician
	Nurse	30	97.93 ± 9.37			
	Officer	26	96.80 ± 16.24			
	Staff	30	96.60 ± 16.80			
	Cleaning staff	30	84.10 ± 22.64			

*=(p<0.05)

The results of the analysis revealed that there was a significant difference between the total job satisfaction scores in terms of professions ($F_{\text{total job satisfaction}} = 15.446$, $p < 0.05$). In other words, job satisfaction was found to vary significantly by professions. According to the results of the Scheffe test conducted to determine which profession group this difference came from, it was found that the total job satisfaction scores of the officers ($X_{\text{officer}} = 3.45$), staff ($X_{\text{staff}} = 3.00$) and nurses ($X_{\text{nurse}} = 3.07$) were more positive than those of cleaning staff mothers ($X_{\text{cleaning staff}} = 2.38$). It was determined that the total job satisfaction scores of the academicians ($X_{\text{academician}} = 3.80$) were more positive than those of staff ($X_{\text{staff}} = 3.00$), nurse ($X_{\text{nurse}} = 3.07$) and cleaning staff mothers ($X_{\text{cleaning staff}} = 2.38$) (Table 3).

Job groups brought about a significant difference between the scores obtained from the happiness questionnaire as seen in Table 3 ($F_{\text{Happiness}} = 5.140$; $p < 0.05$). So happiness changed significantly by professions. According to the results of the Scheffe test conducted to determine which profession groups this difference originated from, it was determined that the happiness scores of nurse ($X_{\text{Nurse}} = 97.93$) and academician mothers ($X_{\text{Academician}} = 101.90$) was higher than those of cleaning staff mothers ($X_{\text{Cleaning staff}} = 84.10$) (Table 3).

Table 4. Distribution of job satisfaction scale and oxford happiness questionnaire scores by shift work

Job satisfaction	Shifts	n	$\bar{x} \pm ss$	t	p
Intrinsic satisfaction	Yes	54	2.78 ± 0.95	5.148	0.000*
	No	92	3.55 ± 0.71		
Extrinsic satisfaction	Yes	54	2.46 ± 0.94	5.039	0.000*
	No	92	3.23 ± 0.86		
General job satisfaction	Yes	54	2.65 ± 0.89	5.676	0.000*
	No	92	3.42 ± 0.72		
Happiness	Yes	54	90.20 ± 19.90	10.220	0,002*
	No	92	98.50 ± 14.43		

*=(p<0.05)

A significant difference was found between scores obtained from general job satisfaction scale in terms of shift work ($t_{\text{general job satisfaction}}=5.676$, $p<0.05$), which means working mothers without shifts had higher job satisfaction scores in comparison to those who had shifts ($p<0.05$) (Table 4).

As is seen in Table 4, there was a difference between mothers' happiness scale scores and their shift work status. In other words, it was determined that mothers who did not have shift work had higher happiness scores than those who had shifts ($p < 0.05$) (Table 4).

Table 5. Distribution of job satisfaction scale and oxford happiness questionnaire scores by the number of working days per week

Job satisfaction	Day	n	$\bar{x} \pm ss$	t	p
Intrinsic satisfaction	5	106	3.51 ± 0.68	10.937	0.001*
	6	40	2.59 ± 1.02		
Extrinsic satisfaction	5	106	3.17 ± 0.82	5.597	0.000*
	6	40	2.33 ± 1.05		
General job satisfaction	5	106	3.37 ± 0.69	6.925	0.009*
	6	40	2.49 ± 0.98		
Happiness	5	106	98.89 ± 14.14	15.683	0,000*
	6	40	86.25 ± 20.68		

*=(p<0.05)

There was a significant difference between scores obtained from general job satisfaction scale in terms of the number of working days per week ($t_{\text{general job satisfaction}}=6.925$; $p<0.05$). That is, mothers working five days a week had higher job satisfaction scores than those who worked more than five days a week ($p<0.05$) (Table 5).

According to Table 5, there was a difference between mothers' happiness scale scores in terms of the number of working days per week. In other words, it was determined that mothers who worked five days a week had higher happiness scores than those who worked more days ($p < 0.05$).

Table 6. Happiness and job satisfaction correlation

		Intrinsic satisfaction	Extrinsic satisfaction	General job satisfaction
Happiness	Pearson Correlation	0.477	0.426	0.480
	Sig. (2-tailed)	0.000	0.000	0.000
	N	146	146	146

It was investigated whether there was a relationship between happiness scores and job satisfaction scores (intrinsic satisfaction, extrinsic satisfaction, general job satisfaction) of working mothers. As a result of the analysis, it was found that there was a low positive linear correlation between happiness scores and job satisfaction scores ($p = 0.000$, $r = 0.480$) (Happiness with intrinsic satisfaction $r = 0.477$; happiness with extrinsic satisfaction $r = 0.426$). Since the correlation coefficient was positive, the relationship between happiness and job satisfaction has the same direction. That is, while one of the variables increases, the other also increases or vice versa (Table 6).

DISCUSSION

This study was carried out to determine the job satisfaction and happiness level of mothers working in different job groups in an institution.

While childcare and housework are perceived as the common responsibilities of the spouses in developed countries, "men make houses, women make homes" perspective is still dominant in Turkey. Women who get into business life particularly due to economic problems experience problems both as housewives and as mothers. In addition, negative effects of undesirable working conditions and social pressures on women in traditional society make them vulnerable to multifaceted responsibilities and problems (Poduval 2009). The most important responsibility of women is to be a mother. The study revealed that more than half of the mothers could not spare time for their children and that they identified busy work life as the reason. It was found that mothers who stated that they could spend enough time with their children were happier than mothers who said they could not spend enough time with their children.

According to the recommendations of UNICEF and the World Health Organization (WHO), children should be fed only breastmilk during the first 6 months of life, and additional food should be given after 6 months. It is also suggested that breastfeeding should continue until at least two years of age (TNSA 2013). One of the biggest factors in mothers' failure to continue breastfeeding is working life. Baby care and breastfeeding are a major problem for working mothers. In this case, there are two options for the woman: she will either continue her working life and limit the breastfeeding of her baby or she will choose to leave her job and spare more time for her baby (Cangöl 2014). The median for the duration of breastfeeding in Turkey is 16.7 months (TNSA 2013). Bodur et al. (2002) determined the duration of breastfeeding as 12 months for housewives and 8 months for working mothers. In the current study, it was determined that majority of the mothers were breastfeeding their children, breastfeeding mothers were able to breastfeed their baby for a maximum of 9 months, and that they showed working life as the reason for stopping breastfeeding.

Nowadays, as individuals spend most of their time at work, more attention should be paid to their emotional state as well as their professional skills, performances, and physical conditions. The feelings of people take part in business life and are an integral part of business life (Kara 2010). According to Eren (1984), job satisfaction refers to the material benefit obtained from the business, co-workers that an employee is happy to work with, and happiness that comes from creating a piece of work, product, and services. Coomber and Barriball (2007) noted that there are many factors affecting job satisfaction. However, factors that affect job satisfaction due to individual differences may also change from employee to employee. Job satisfaction is reported to be influenced by age, gender, education level, skills and personal characteristics, wages, promotion opportunities, the nature and quality of the work, policy and procedures, working conditions, co-workers, attitudes and behaviors of the management, beliefs, values, attitudes, occupational safety, autonomy, leadership attitudes, and social relations (Chen 2008; Khan et al. 2011: 2698; Nguyen et al. 2003; Okpara 2006).

The level of education is a factor affecting job satisfaction. It has been determined that job satisfaction and happiness increase as education level increases. Kahraman et al. (2011) determined in their study conducted on nurses that the level of job satisfaction scores increased significantly as the level of education increased. Anar (2011) found that the job satisfaction of individuals with a postgraduate degree was higher than that of individuals who graduated from a secondary school or lower institutions and individuals who graduated from university. Oshagbemi (2003) studied the relationship between job satisfaction and personal characteristics in a study conducted on teaching staff at a university and found

that job satisfaction of academic staff was related to the high level of education and tenure of office (Oshagbemi 2003).

The profession is another factor associated with job satisfaction. In the study, the job satisfaction and happiness of the academicians were found higher than that of other personnel ($p < 0.05$). The fact that job satisfaction was higher in academic staff than other employees may be due to limited promotion opportunities for other employees. Tekir et al. (2014) found that physicians' job satisfaction was higher than other staff.

Work shifts contradict the normal biological rhythm of the body, causing the person to suffer multifaceted damage. The nature of the human organism is prone to being awake during the daytime and sleeping at night (Çalyurt 2001). Work shifts can lead to failure in participating in regular social activities and social affairs, decrease in job satisfaction, decrease in the ability to cope with stress, and deterioration in physical health (Selvi 2010; Çalık 2015). It was determined that working shifts was a factor negatively affecting job satisfaction and happiness ($p < 0.05$).

Excessive working hours can lead to problems in regulating the relations with the spouse, family, and neighbors; the deterioration of relations; failure in sparing time for children; the difficulty in growing up children; and social isolation (Çalık 2005; Poduval 2009). In the study, it was determined that weekly schedule was a factor affecting job satisfaction and happiness negatively ($p < 0.05$).

It was found out that a positive relationship between happiness and job satisfaction of working mothers. That is, while one of the variables increases, the other also increases or vice versa. Terzi (2017) found out that job satisfaction significantly predicts the happiness of the teachers.

RECOMMENDATIONS

It has been determined that the happiness and job satisfaction levels of working mothers are affected by education, profession, weekly schedule, and work shifts. It has also been found that job satisfaction and happiness are factors that affect each other positively. In this context, it can be recommended that

- Job satisfaction enhancing activities can be planned for mothers,
- Employers can plan various activities that mothers can do with their children for sustaining happiness levels,
- For breastfeeding mothers, especially those who have to work shifts like nurses the following facilities and opportunities can be provided and arranged:
 - baby breastfeeding hours,
 - shifts arranged according to the mother during the lactation period,
 - 24-hour open kindergartens at workplaces,
 - and allocating milking rooms for mothers and appropriate conditions for keeping the milk.

All of these favorable conditions can increase the happiness level of mothers and thus the job satisfaction.

- New studies can be planned to determine the relationship between happiness levels, job satisfaction, and maternal roles of working mothers.

Acknowledgement/Bilgilendirme:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1-We thank all the participants who participated in the study.
- 2-Authors have contributions such as research design, data collection, data analysis, writing the first draft of the article, presenting the article to the journal.
- 3-There is no conflict of interest between the authors of the article.
- 4- This article complies with research and publication ethics. Ethical permission of this study has been given by Pamukkale University on 06/03/2015 with number 60116787-020/13997
- 5-The data in the study were collected between 30 June and 30 December 2016.

REFERENCES

- Akhan-Utaş, L., Batmaz, M. (2011). 0-6 Age group of childcare related to the problems faced by mothers who have children of employees and the study of problem-solving approaches. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 19(3), 161–167.
- Anar, B. (2011). *Evli ve çalışan yetişkinlerin toplumsal cinsiyet rolleri ile evlilik doyumu ve iş doyumu ilişkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Argyle, M., Martin, M., Crossland, J. (1989). Happiness as a function of personality and social encounters: In Forgas JP, Innes JM. (editors). *Recent Advances in Social Psychology: An International Perspective*. 189–203. North-Holland: Elsevier.
- Aytekin, A., Sarıkaya, P., & Küçükoğlu, S. (2015). Investigation of the attitudes of working and non-working mothers regarding infant feeding. *Şişli Etfal Hospital Medical Bulletin*, 49(1), 68–75.
- Baycan, F.A., (1985). *Analysis of some aspects of job satisfaction in groups working in different groups*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Baysal, A. C. (1993). *People in working life*. İstanbul: Avcıol Basım.
- Berk, Laura, E. (2013). *Bebekler ve çocuklar: Doğum öncesinden orta çocukluğa*. (Edit: Nesrin Işıkoğlu Erdoğan). Ankara: Nobel Akademik Yayın.
- Bodur, S., Yıldız, H., Mermer, M., & Oran, B. (2002). The attitude towards the duration of breastfeeding and supplementary food according to mothers' working status in Konya province center. *Selçuk Medical Journal*, 18(2), 97–101.
- Cangöl, E., & Şahin, N.H. (2014). Factors affecting breastfeeding and breastfeeding consultancy. *Zeynep Kamil Medical Bulletin*, 45, 100–5.
- Chen, L.H., (2008). Job satisfaction among information system (IS) personnel. *Computers in Human Behavior*, 24, 105–118.
- Cohen, S. B. (2002). Happiness and the immune system. *Positive Health*, 82, 9–12.
- Coomber, B., Barriball K.L. (2007). Impact of job satisfaction components on intent to leave and turnover for hospital-based nurses: A review of the research literature. *International Journal of Nursing Studies*, 44(2), 297–314.
- Çalıyurt, O. (2001). Mood disorders and biological rhythm. *Mood Series*, 5, 209–214.
- Çam, O., Akgün, E., Gümüş, A. B., Bilge, A., & Keskin, G. Ü. (2005). Investigation of relationship between evaluation of clinic environment and job satisfaction of doctors and nurses in a mental health and illnesses hospital. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 6(2), 213-220.
- Doğan, T., Akıncı, Çötök, N. (2011). Adaptation of the short form of the Oxford happiness questionnaire into Turkish: A validity and reliability study. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 4(36), 165–172.
- Doğan, T., Sapmaz, F. (2012). Examination of psychometric properties of the Turkish version form of the Oxford Happiness Questionnaire in university students. *The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 25, 297–304.
- Eren, E. (1984). *Yönetim psikolojisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Family Research Institution. (2002). *2001 Yearly Family Report*. Ankara.
- Gültekin A., & Bener Ö. (2008). *0-6 yaş döneminde çocuğu olan çalışan ve çalışmayan kadınların evle ilgili faaliyetleri yürütme biçimlerinin incelenmesi*. 05.01.2018 tarihinde <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/0-6yasdonemicocuklukadınlar.pdf> adresinden erişildi.

- Gökdemirel, S., Bozkurt, G., Gökçay, G., Bulut, A. (2008). Experiences of working mothers during breastfeeding: a qualitative study. *Children's journal*, 8(4), 221–234.
- Gürsoy, F. (2002). An investigation of aggression trends of employed and nonworking children. *Journal of Child Development and Education*, 1(6-7), 7–15.
- Joubert, C. E. (1992). Happiness, time consciousness, and subjective life expectancy. *Perceptual and Motor Skills*, 74, 649–650.
- Kahraman, G. (2011). Yoğun bakım hemşirelerinin iş doyumları ve etkileyen faktörler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 4(1), 12–18.
- Kara, M. M. (2010). An analysis of the relationship between job satisfaction, happiness and success. Unpublished master's thesis, Institute of Social Sciences, İstanbul.
- Khan, A.H., M.M. Nawaz, M. Aleemve, & Hamed, W. (2011). Impact of job satisfaction on employees performance: an empirical study of autonomous medical institutions of Pakistan. *African Journal of Business Management*, 6-7, 2697–2705.
- Nguyen, A.N., J. Taylor, & S. Bradley. (2003). Relative pay and job satisfaction: Some new evidence. *Working Paper 045, Department of Economics, Lancaster University Management School*. 20.05.2019 tarihinde [http://www.research.lancs.ac.uk/portal/en/publications/relative-pay-and-job-satisfaction-some-new-evidence\(0fbd3137-f74d-4f54-99a3-2f9a11b2534e\).html](http://www.research.lancs.ac.uk/portal/en/publications/relative-pay-and-job-satisfaction-some-new-evidence(0fbd3137-f74d-4f54-99a3-2f9a11b2534e).html) adresinden erişildi.
- Okpara, J.O. (2006). The relationship of personal characteristics and job satisfaction: a study of Nigerian managers in the oil industry. *The Journal of American Academy of Business*, 10(1), 50.
- Oshagbemi, T. (2003) Personal correlates of job satisfaction: Empirical evidence form UK Universities. *International Journal of Social Economics*, 30(12), 1210.
- Özkan, İ. (1994). Benlik saygısını etkileyen etkenler. *Düşünen Adam*, 7(3), 4–9.
- Poduval, J., & Poduval, M. (2009). Working mothers: How much working, how much mothers, and where is the woman hood? *Mens Sana Monogr*, 7(1), 63–79.
- Razon, Norma. (1995). *Çalışan anne ve çocuk. Anne-Baba okulu*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Saldamlı, A. (2008). Otel işletmelerinde bölüm yöneticilerinin iş ve yaşam tatminini belirlemeye yönelik bir alan araştırması. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(2), 693–719.
- Selvi, Y., Özdemir, P.G., Özdemir, O., Aydın, A., & Beşiroğlu, L. (2010). Sağlık çalışanlarında vardiyalı çalışma sisteminin sebep olduğu genel ruhsal belirtiler ve yaşam kalitesi üzerine etkisi. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 23(4), 238–243.
- Tekir, Ö., Çevik, C., Arik, S., & Ceylan, G. (2016). Sağlık çalışanlarının tükenmişlik, iş doyumunu düzeyleri ve yaşam doyumunun incelenmesi. *Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 18(2), 51–63.
- Terzi, S. (2017). Öğretmenlerin iş doyumları ile mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 6(17), 475-487.
- Thulier, D., & Mercer JA. (2009). Variables associated with breastfeeding duration. *J Obstet Gynecol Neonatal Nurs*, 38, 259–268.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2018). *İstatistiklerle kadın. 2017*. 08.03.2018 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/Pre Haber Bultenleri.do?id=27594> adresinden erişildi.
- Xanthopoulou, D., & Bakker, A. B. (2014). A diary study on the happy worker: how job resource relate to positive emotions and personal resources. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 21(4), 489–517.
- Yavuzer, H. (1999). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Bookstore.

- Yeşilççek Çalik, K., Aktaş, S., Kobya Bulut, H., & Özdaş Anahar, E. (2015). Vardiyalı ve nöbet sistemi şeklindeki çalışma düzeninin hemşireler üzerine etkileri. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 1(1), 33–45.
- Yiğit, R., B. Dilmaç, & M.E. Deniz. (2011). İş ve yaşam doyumu: Konya emniyet müdürlüğü alan araştırması. *Polis Bilimleri Dergisi*, 13(3), 1–18.

Zonguldak'in Lojistik Potansiyeli Ve Mevcut Durum Analizi

Muhammed Turğut^{1*}
Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya Şahin²
Ahmet Yavuz Şahin³

Geliş tarihi: 08.09.2020
Kabul tarihi: 08.11.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 269-289
Yıl: 2020

This article was checked by Turnitin.
Similarity Index 14%
Bu makalede araştırma ve yayım
etiğine uyulmuştur.

¹ Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
Türkiye, Muhammed.turgut@beun.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-0868-7041

² İstanbul Gelişim Üniversitesi, Türkiye
zsahin@gelisim.edu.tr
ORCID ID 0000-0002-2811-3264

³ İstanbul Gelişim Üniversitesi,
Türkiye, aysahin@gelisim.edu.tr
ORCID ID 0000-0002-6207-1432

* Sorumlu yazar

ÖZ

Ülkelerin ve şirketlerin ekonomik başarı sağlanmasındaki anahtar rol görevini lojistik sektörü üstlenmiştir. Son yıllarda ticari rekabet koşullarının giderek zorlaşması, firmaları ve ülkeleri birtakım yeniliklere zorlamıştır. Bu yeniliklerden etkilenen sektörlerin başında lojistik sektörü gelmektedir. Bir ülkenin, bir ilin gelişmesinde o bölgeye yapılan lojistik yatırımların katkısı tartışılmaz. Ülkemizin Karadeniz bölgesinde kalan Zonguldak, liman şehri olması sebebiyle lojistik alanında oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada Zonguldak ilinin mevcut durumunu veriler ışığında incelenerek, SWOT analizi yöntemiyle değerlendirilmesi yapılmıştır. SWOT analiziyle birlikte Zonguldak'ın güçlü ve zayıf yönleri belirlenmiş, gelecekteki fırsat ve tehditler ortaya konulmuştur. Çalışma sonucunda Filyos Projesinin tamamlanması ve yeni bulunan doğalgaz rezervlerinin kullanılmasıyla birlikte şehirde büyük bir üretim ve lojistik potansiyel oluşacağı sonucuna varılmıştır. Zonguldak ilinde bütün taşıma modlarının aktif olması ve üretim merkezlerine yakın olması da önemli avantajlar arasında yer almaktadır. Bunlara ek olarak birtakım eksikliklere vurgu yapılarak, lojistik verimliliğin sağlanması hedeflenmiştir. Analiz sonucunun önemli yer altı kaynaklarına sahip olan Zonguldak ilinin lojistik potansiyelinin ortaya çıkarılmasına katkı sağlanması beklenilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Lojistik, Zonguldak, SWOT Analizi

Logistic Potential And Current Situation Analysis of Zonguldak

Muhammed Turğut^{1*}
Assist. Prof. Dr. Zekeriya Şahin²
Ahmet Yavuz Şahin³

First received: 08.09.2020

Accepted: 08.11.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 269-289

Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 14%

¹ Zonguldak Bülent Ecevit University
Turkey, Muhammed.turgut@beun.edu.tr
ORCID ID 0000-0002-0868-7041

² Istanbul Gelişim University, Turkey
zsahin@gelisim.edu.tr
ORCID ID 0000-0002-2811-3264

³ Istanbul Gelişim University, Turkey
aysahin@gelisim.edu.tr
ORCID ID 0000-0002-6207-1432

* Corresponding Author

ABSTRACT

Logistics sector has undertaken the key role in achieving economic success of countries and companies. The increasing difficulty of commercial competition conditions in recent years has forced companies and countries to some innovations. Logistics sector comes first among the sectors affected by these innovations. The contribution of logistic investments to a region in the development of a country and a city is indisputable. Zonguldak, which is located in the Black Sea region of our country, has a very important place in logistics area as it is a port city. In this study, the current state of the province of Zonguldak has been examined in the light of the data and evaluated by SWOT analysis method. With the SWOT analysis, the strengths and weaknesses of Zonguldak have been identified and future opportunities and threats have been revealed. As a result of the study, it was concluded that with the completion of the Filyos Project and the use of the newly discovered natural gas reserves, a great production and logistics potential will be created in the city. Having all of the transport modes active in Zonguldak province and its proximity to production centers are among the important advantages. In addition to these, it is aimed to provide logistics efficiency by emphasizing some deficiencies. The result of the analysis is expected to contribute to revealing the logistic potential of Zonguldak province, which has important underground resources.

Anahtar Kelimeler: Logistics, Zonguldak, SWOT Analysis

GİRİŞ

Küreselleşmeyle birlikte şirketler varlıklarını devam ettirebilmek için büyük bir yarış içerisine girmişlerdir. Zorlu rekabet koşullarında işletmeler maliyetleri azaltabilmek için sürekli araştırma, geliştirme ve yenilik yapmak zorundadırlar. Teknolojinin hızla gelişmesi üretim faaliyetlerinde en düşük maliyet koşullarının sağlanmasına büyük kolaylıklar sağlamıştır. İşte bu noktada üretim maliyetlerini en aza indirmeyi başaran işletmelerin karşısına bu sefer de lojistik faaliyetlerden oluşan maliyetler çıkmaktadır. Maliyetleri azaltabilmek için sürekli arayış peşinde olan işletmeler için ülkelerin sağlamış olduğu altyapı imkanları olmazsa olmazdır. İşletmelerin uluslararasılaşma sürecinde, hükümetlerin şehirlerine ulaşım altyapısını sağlamanın ve bu altyapı faaliyetlerin geliştirilmesinin önemi açıkça bellidir.

Maliyetleri azaltabilmenin ve müşteri memnuniyeti sağlayabilmenin yolu lojistik süreçlerden geçmektedir. İşletmelerin hatta ülkelerin kıyasıya girdiği bu rekabette başarıya ulaştıran temel kavram lojistik kavramıdır. Üretilen ürünün değeri, miktarı ve önemi ne kadar büyük olursa olsun tüketiciye veya hedeflenen kitleye doğru zamanda, doğru şartlarda, doğru yerde ve doğru fiyatla ulaşmayan ürün değer oluşturma konusunda eksik kalacaktır. Bu noktada işletmelerin, ülkelerin ve ülke yöneticilerinin lojistik ve ulaşım altyapılarına yatırım yapmaları, bu faaliyetler önündeki engelleri yok ederek bu süreçlere hız kazandırmaları oldukça önemlidir. Tüm bu önem ve hassasiyet dikkate alınarak Zonguldak ilinin zengin madenlerini de üretime kazandırabilmek için lojistik altyapısının incelenmesi ve bu farkın ortaya konulması için çalışmalar yapılması gereklidir.

Çalışmamızda Zonguldak ilinin ülke ekonomisindeki yerini ve lojistik altyapısını inceleyerek, mevcut durumu ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. Birinci bölümde lojistik kavramı tanımlanarak, lojistik faaliyetlerin neler olduğundan bahsedilmiştir. İkinci bölümde TÜİK, TOBB ve BAKKA gibi kuruluşların hazırlamış olduğu verilerden yararlanılmış, mevcut durum belirlenmiştir. Araştırmamızın üçüncü bölümünde ise Zonguldak ilinin SWOT analizi yöntemi ile güçlü yanları, zayıf yanları, fırsatları ve tehditleri ortaya konulmuştur. Son bölümde ise sonuçlar ve önerilerle birlikte Zonguldak ilinin lojistik potansiyeline farkındalık yaratılmak hedeflenmiştir.

1. Lojistik Kavramı

Lojistik kelimesi aslında askeri kökenli bir kelime olup; alanda yapılmış ilk çalışmalar savaş sahalarında ortaya çıkmıştır. Lojistik "personel ve ürün temin, dağıtım, bakım ve yenilenme işlemlerini kapsayan askeri etkinliklerin tümüne verilen addır." Askeri açıdan lojistik "askeri birliklerin hareket, bakım ve planlamasının bilimidir". Lojistik, bundan dolayı geniş bir açıdan değerlendirilmektedir. (OECD, 2003, s.16).

Çağımızda işletme literatürüne göre lojistik, hammaddenin sağlanmasından, nihai ürünün oluşturulmasından, dağıtım kanalları ile üreticiden tüketiciye kadar geçen süreçte oluşan tedarik zinciri kavramının içindeki tüm sevk faaliyetlerini yöneten ve aynı zamanda başarılı bir şekilde sağlamayı amaçlayan bir süreç olarak tanımlanmıştır (Çancı ve Erdal, 2003, s. 35).

Lojistik, Avrupa Birliği himayesindeki Avrupa Lojistik Birliği (ELA) tarafından ise şöyle tanımlanmıştır. ELA'ya göre tanımlanan lojistik; "İnsanların veya malzemelerin faaliyet ve yerleştirilmelerinin ve bu tip faaliyet ve yerleştirmelerle ilgili destek etkinliklerin, belirli hedeflere varmak üzere organize olmuş bir sistem dâhilinde planlanması, uygulanması ve kontrol edilmesidir" (www.elalog.org, 2012).

Türkiye' de ise lojistik sektörü alanında faaliyette bulunan en büyük organizasyon LODER' e göre lojistik; "tedarik zinciri içindeki temel lojistik faaliyetlerinden birkaçının konusunda uzman lojistik firmaları tarafından üstlenilmesidir" (www.loder.org, 2012).

Bazı bilim adamları da lojistik kavramını bir şemsiye gibi görmüşlerdir. Bu bağlamda lojistik "firmaya en yüksek faydayı sağlamak üzere ürünlerin, parçaların ve malzemelerin stratejik bir bakış açısıyla depolanması ve akışını kontrol eden bir sistemi oluşturmak ve yönetmek için meydana getirilen bir şemsiyedir" (Wood vd., 1995, s. 7).

Lojistik birden çok aktiviteyi içinde bulunduran bir süreçtir. Ürünlerin üretimden tüketiciye ulaşana kadar ki faaliyetlerin bütünüdür. Bu lojistik faaliyetler (Çancı ve Erdal, 2003: 18);

- Müşteri Hizmetleri,
- Talep Planlama,
- Sipariş Yönetimi,
- Malzeme ve Envanter Yönetimi,
- Ambalajlama/Paketleme,
- Satış Sonrası Hizmetler,
- Satın Alma ve Tedarik,
- Taşımacılık ve Dağıtım,
- Depolama,
- Elleçleme Faaliyetleri,
- Trafik yönetimidir.

2. Zonguldak İli Sosyo-Ekonomik Verileri

2.1. Demografik ve Coğrafi Veriler

Zonguldak, Karadeniz bölgesinin batısında yer alan ve Karadeniz'e batı ve kuzeyden kıyısı olan bir ildir. 3.310 km²lik yüzölçümüne sahip olması ile birlikte Türkiye'nin sahip olduğu toprakların binde altısını kaplar. Karadeniz kıyılarından itibaren başlayan il sınırları, kuzeyde Karadeniz, kuzeydoğuda Bartın, doğuda Karabük, güneyde Bolu ve batıda Düzce illeriyle çevrilidir. Zonguldak yönetsel anlamda Merkez İlçe, Alaplı, Çaycuma, Devrek, Gökçebeğ ve Kdz.Ereğli, Kilimli ve Kozlu ilçelerinden oluşmuştur. Çalışma alanında topoğrafik eğim % 5 - 10 arasında değişmektedir. Çalışma alanı Karadeniz bölgesinde yer aldığından genellikle yılın hemen hemen tüm aylarında yağış alan bir bölge olma özelliğine sahiptir. Bu durum genel itibarıyla bölgede Karadeniz ikliminin hakim olduğunun göstergesi olmasıyla beraber aynı zamanda yeraltı su seviyesinin de bu durumdan önemli oranda etkileneceği açıktır. (<http://www.zonguldak.gov.tr/nufus>)

Karadeniz kıyısında bulunan ve yaklaşık 80km'lik bir kıyı şeridinde sahip olan şehir, özellikle limanı ile Türkiye'nin Karadeniz'e sınırı bulunan ülkeler ile arasındaki deniz ticaretinde önemli bir konuma sahiptir. Ayrıca Türkiye'nin en zengin taşkömürü madenlerini barındırır.

Zonguldak idari açıdan; Merkezle birlikte 8 ilçe, 25 belediye, 176 mahalle ve 380 köyden oluşmaktadır. İl nüfusu 2018 Yılı Adrese Dayalı Nüfus Sayımı Sonuçlarına (ADNKS) göre 599.698'dir. Nüfusun % 39'unu köy ve belde nüfusu, % 61'ini de şehir nüfusu oluşturmaktadır.

Tablo 1. Zonguldak İli Nüfus Verileri

İLÇELER		2016		2017		2018	
		Nüfus	%	Nüfus	%	Nüfus	%
MERKEZ	ŞEHİR	108.180	86	108.424	86	105.529	85
	KÖY	18.224	14	17.879	14	19.810	15
	TOPLAM	126.404	100	126.303	100	125.339	100
ALAPLI	ŞEHİR	20.287	46	20.259	46	19.301	44

	KÖY	23.679	54	23.371	54	24.985	56
	TOPLAM	43.966	100	43.630	100	44.286	100
ÇAYCUMA	ŞEHİR	27.062	30	27.457	30	27.190	30
	KÖY	64.037	70	63.403	70	64.379	70
	TOPLAM	91.099	100	90.860	100	91.569	100
DEVREK	ŞEHİR	26.608	47	27.110	48	26.497	46
	KÖY	30.278	53	29.448	52	31.043	54
	TOPLAM	56.886	100	56.558	100	57.540	100
KDZ. EREĞLİ	ŞEHİR	115.987	66	118.030	67	117.456	67
	KÖY	58.632	34	57.321	33	58.149	33
	TOPLAM	174.619	100	175.351	100	175.605	100
GÖKÇEBEY	ŞEHİR	8.302	39	8.239	39	8.204	38
	KÖY	12.831	61	12.808	61	13.451	62
	TOPLAM	21.133	100	21.047	100	21.655	100
KİLİMLİ	ŞEHİR	21.867	59	21.177	59	20.639	58
	KÖY	15.346	41	14.889	41	14.684	42
	TOPLAM	37.213	100	36.066	100	35.323	100
KOZLU	ŞEHİR	39.335	85	40.375	86	40.853	84
	KÖY	6.869	15	6.702	14	7.528	16
	TOPLAM	46.204	100	47.077	100	48.381	100
GENEL TOPLAM	ŞEHİR	367.628	61	371.071	62	365.669	61
	KÖY	229.896	39	225.821	38	234.029	39
	TOPLAM	597.524	100	596.892	100	599.698	100

Kaynak: Zonguldak Valiliği, 2019.

Nüfus Yoğunluğu (km²'de yaşayan insan sayısı):181

Nüfus Artış Hızı (%): 4,7

Tabloyu incelediğimizde en yüksek nüfusa sahip 175.605 kişi ile Kdz. Ereğli İlçesidir. Bu ilçeyi nüfus yoğunluğuna göre sırasıyla Merkez, Çaycuma, Devrek, Kozlu, Alaplı, Kilimli ve Gökçebey İlçeleri takip etmektedir. 2017 yılı nüfus verileri incelendiğinde bir yıl içinde nüfus 2.806 kişi olarak artış gösterdiği karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda nüfus artış oranının % 4,7 olduğunu göstermektedir.

2.2. Ticaret ve Sanayi Verileri

Zonguldak üretim için gerekli olan yeraltı madenlerine sahip olduğu için üretim potansiyeli yüksek bir şehirdir. Fakat bu potansiyele rağmen üretim ve dış ticaret verilerinin henüz istenilen seviyede olmadıkları görülmektedir. 2019 yılı dış ticaret rakamlarına baktığımızda 427.910.118 \$'lık bir ihracata sahip iken 1.201.396.132 \$'lık bir ithalat rakamına ulaştığı görülmektedir.

Tablo 2. Zonguldak ili 2019 yılı dış ticaret verileri

ŞEHİR	İHRACAT (\$)	İTHALAT (\$)
ZONGULDAK	427.910.118	1.201.396.132

Kaynak: TÜİK, 2019

Tablo 3 ve Tablo 4' de Zonguldak ili 2019 yılı dış ticaret verileri detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Tablo 3. Zonguldak ili 2019 yılı İhracat Yaptığı Ülkeler Sıralaması

Ülke Kodu	Ülke adı	İhracat Dolar (\$)
5	İtalya	58.821.316
66	Romanya	45.244.047
11	İspanya	36.178.964
404	Kanada	31.338.432
17	Belçika	21.463.419
220	Mısır	20.559.291
9	Yunanistan	19.569.674
6	Birleşik Krallık	19.425.520
4	Almanya	17.698.723
3	Hollanda	16.672.970
975	Kayseri Serbest Bölgesi	14.484.140
400	ABD	12.983.430
10	Portekiz	10.777.967
624	İsrail	8.549.314
662	Pakistan	7.641.056
736	Tayvan	7.229.338
68	Bulgaristan	5.693.433
690	Vietnam	5.648.700
1	Fransa	5.514.024
72	Ukrayna	4.363.045
60	Polonya	4.216.113
612	Irak	3.501.835
966	Mersin Serbest Bölgesi	2.966.227
32	Finlandiya	2.798.632
616	İran	2.634.865
76	Gürcistan	2.352.924
208	Cezayir	2.171.841
61	Çekya	1.969.484
7	İrlanda	1.967.299
216	Libya	1.964.246
78	Azerbaycan	1.928.818
91	Slovenya	1.688.269
75	Rusya Federasyonu	1.678.181
528	Arjantin	1.495.569
30	İsveç	1.477.308
963	Ege Serbest Bölgesi	1.376.477
38	Avusturya	1.242.318
96	Kuzey Makedonya	1.234.529
632	Suudi Arabistan	1.231.116
972	Yumurtalık Serbest Bölgesi	1.202.272
204	Fas	1.076.819

647	BAE	1.032.588
79	Kazakistan	884.739
80	Türkmenistan	808.061
212	Tunus	768.846
666	Bangladeş	744.468
95	Kosova	684.782
720	Çin	682.054
664	Hindistan	679.663
716	Moğolistan	623.310
74	Moldova	487.222
46	Malta	486.494
98	Sırbistan	459.619
81	Özbekistan	422.925
330	Angola	372.956
318	Kongo	370.000
740	Hong Kong	351.076
628	Ürdün	346.131
644	Katar	320.629
70	Arnavutluk	314.583
8	Danimarka	306.230
601	Kuzey Kıbrıs Türk Cum.	290.523
412	Meksika	273.759
64	Macaristan	248.999
93	Bosna-Hersek	216.724
653	Yemen	203.439
636	Kuveyt	195.454
342	Somali	188.000
334	Etiyopya	178.046
701	Malezya	171.695
480	Kolombiya	146.836
83	Kırgızistan	140.000
708	Filipinler	139.451
728	Güney Kore	132.738
672	Nepal	126.240
54	Letonya	124.690
512	Şili	124.012
73	Belarus	122.507
669	Sri Lanka	109.238
504	Peru	101.046
276	Gana	100.364
28	Norveç	94.453
288	Nijerya	93.372
53	Estonya	92.585
706	Singapur	77.259
248	Senegal	73.894
338	Cibuti	70.399

346	Kenya	68.685
979	Bursa Serbest Bölgesi	64.654
649	Umman	60.958
976	Çorlu Avrupa Serbest Bölgesi	58.317
82	Tacikistan	55.502
472	Trinidad ve Tobago	50.595
962	İstanbul Endüstri ve Tic.Serb.Böl.	47.663
625	Filistin Devleti	46.669
388	Güney Afrika Cumhuriyeti	44.161
800	Avustralya	41.853
39	İsviçre	38.069
640	Bahreyn	37.037
350	Uganda	31.390
92	Hırvatistan	30.104
809	Yeni Kaledonya	27.933
55	Litvanya	26.415
604	Lübnan	25.098
252	Gambiya	21.544
97	Karadağ	19.846
442	Panama	19.458
228	Moritanya	18.385
732	Japonya	12.188
355	Seyşeller	11.360
352	Tanzanya	10.230
967	Trakya Serbest Bölgesi	8.701
516	Bolivya	5.483
608	Suriye	5.334
63	Slovakya	4.530
667	Maldivler	1.081
680	Tayland	1.075
244	Çad	896
816	Vanuatu	860
	Toplam	427.910.118

Kaynak: TÜİK, 2019

Zonguldak ili ihracat yaptığı ülkeler sıralamasına baktığımız ilk 5 sırada İtalya, Romanya, İspanya, Kanada ve Belçika olduğu görülmektedir. Zonguldak ihracat verilerinden de gördüğümüz üzere Zonguldak ilinde yer alan ihracatçılar miktar olarak düşük dahi olsa pazar çeşitliliği açısından oldukça yüksek bir ihracat performansı sergilemişlerdir. 119 adet gümrük bölgesine ihracat gerçekleştirdiği görülmektedir.

Tablo 4. Zonguldak ili 2019 yılı İthalat Yaptığı Ülkeler Sıralaması

Ülke Kodu	Ülke adı	İthalat Dolar (\$)
30	İsveç	184.432.428
75	Rusya Federasyonu	168.680.268
800	Avustralya	167.500.790
508	Brezilya	148.866.173

720	Çin	102.429.849
404	Kanada	72.397.445
72	Ukrayna	45.889.416
388	Güney Afrika Cumhuriyeti	40.910.790
732	Japonya	28.375.569
4	Almanya	27.296.078
3	Hollanda	26.605.206
400	ABD	23.315.626
480	Kolombiya	22.503.460
68	Bulgaristan	18.183.563
3	Fransa	17.551.433
728	Güney Kore	15.246.881
5	İtalya	14.138.660
38	Avusturya	11.991.089
28	Norveç	10.513.646
11	İspanya	9.927.523
6	Birleşik Krallık	9.613.622
61	Çekya	5.514.129
700	Endonezya	4.517.880
220	Mısır	4.159.536
91	Slovenya	3.786.746
17	Belçika	3.288.276
66	Romanya	3.243.688
664	Hindistan	2.062.216
60	Polonya	1.365.508
736	Tayvan	1.101.209
98	Sırbistan	797.307
39	İsviçre	687.746
18	Lüksemburg	652.890
701	Malezya	614.542
504	Peru	528.011
690	Vietnam	448.577
63	Slovakya	419.101
32	Finlandiya	361.471
636	Kuveyt	317.871
963	Ege Serbest Bölgesi	216.076
64	Macaristan	206.881
962	İstanbul Endüstri ve Tic.Serb.Böl.	173.754
9	Yunanistan	136.136
706	Singapur	88.004
8	Danimarka	82.735
10	Portekiz	57.859
616	İran	54.926
212	Tunus	48.689

662	Pakistan	31.000
680	Tayland	20.140
70	Arnavutluk	10.636
624	İsrail	8.914
708	Filipinler	8.286
740	Hong Kong	7.737
93	Bosna-Hersek	4.414
412	Meksika	2.277
632	Suudi Arabistan	1.334
79	Kazakistan	115
	TOPLAM	1.201.396

Kaynak: TÜİK, 2019

Zonguldak ili ithalat yaptığı ülkeler sıralamasına baktığımız ilk 5 sırada İsveç, Rusya Federasyonu, Avustralya, Brezilya, Çin olduğu görülmektedir. . 58 farklı ithalat bölgesinden ürün aldığı görülmektedir. İthalat oranı ihracata göre daha fazla olsada pazar çeşitliliği açısından ithalat rakamları (58 adet) ihracat rakamları (119 adet) açısından daha az pazar oranına sahip olduğu görülmektedir.

İller bazında sanayi kapasite raporu düzenleme verilerine baktığımızda ise Zonguldak'ın 44.sırada yer aldığı görülmektedir. En fazla kapasite raporu düzenlenen ilk beş şehri incelediğimizde karşımıza sırası ile İstanbul (22.324), Ankara (5.108), Bursa (4.927), İzmir (4.786) ve Konya (2.852) olmuştur. En az kapasite raporu düzenlenen son beş ile sırası ile Bayburt (18), Ardahan (23), Hakkâri (33), Tunceli (36), Ağrı (40) olmuştur. Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere Türkiye'nin Batı Karadeniz bölgesinde yer alan bir liman şehri olması ve zengin yeraltı kaynaklarına sahip olmasına rağmen henüz üretim ve işgücü rakamları istenilen seviyelerde değildir. 2019 sonu itibarıyla sanayi tesislerinde ortalama 42,02 kişi çalışmaktadır. Sanayi tesisi başına en fazla çalışana sahip olan şehir ise Kırklareli'dir (101,35). Daha sonra sırası ile Çankırı (100,03), Zonguldak (90,25), Tekirdağ (84,33), Bartın (81,33) illeri gelmektedir (TOBB,2019).

Tablo 5. Sanayi Kapasite Sıralaması

SIRA	ŞEHİR	KAPASİTE ORANI (%)
1	İSTANBUL	22.324
2	ANKARA	5.108
3	BURSA	4.927
4	İZMİR	4.786
5	KONYA	2.852
6	KOCAELİ	2.745
7	GAZİANTEP	2.531
8	TEKİRDAĞ	1.655
9	MANİSA	1.609
10	ADANA	1.558
11	DENİZLİ	1.543
12	KAYSERİ	1.526
13	ANTALYA	1.394
14	MERSİN	1.300
15	SAKARYA	1.031

16	BALIKESİR	959
17	AFYON	874
18	ESKİŞEHİR	802
19	AYDIN	751
20	K.MARAŞ	727
21	ŞANLIURFA	727
22	HATAY	708
23	MUĞLA	623
24	SAMSUN	582
25	MALATYA	543
26	UŞAK	527
27	TRABZON	473
28	DİYARBAKIR	460
29	DÜZCE	414
30	ÇANAKKALE	404
31	KÜTAHYA	381
32	ÇORUM	372
33	BURDUR	330
34	KIRKLARELİ	327
35	ISPARTA	324
36	ORDU	319
37	ELAZIĞ	303
38	AKSARAY	296
39	SİVAS	291
40	BİLECİK	289
41	MARDİN	280
42	BOLU	273
43	BATMAN	272
44	ZONGULDAK	269
45	EDİRNE	268
46	NEVŞEHİR	258
47	OSMANİYE	256
48	RİZE	246
49	KASTAMONU	244
50	ADIYAMAN	236
51	KARAMAN	232
52	TOKAT	218
53	VAN	199
54	NİĞDE	189
55	AMASYA	182
56	YALOVA	178
57	YOZGAT	166
58	GİRESUN	162

59	KARABÜK	151
60	ERZURUM	147
61	KIRIKKALE	147
62	ŞIRNAK	126
63	BARTIN	119
64	ERZİNCAN	109
65	SİNOP	104
66	KIRŞEHİR	100
67	KARS	92
68	ÇANKIRI	90
69	ARTVİN	81
70	BİNGÖL	81
71	GÜMÜŞHANE	69
72	KİLİS	67
73	MUŞ	67
74	BİTLİS	62
75	İĞDIR	51
76	SİİRT	45
77	AĞRI	40
78	TUNCELİ	36
79	HAKKARİ	33
80	ARDAHAN	23
81	BAYBURT	18

Kaynak: TOBB, 2019

Tablo 6. Zonguldak ili en çok kodlanan ürün kategorisi

ZONGULDAK			
Sıra	Kodu	Açıklama	Kapasite Rapor Sayısı
1	46.72.13.00.02	Sac kesimi	14
2	23.63.10.00.00	Hazır beton	14
3	08.12.12.30.02	Mıçır	11
4	16.10.10.50.00	Keresteler, testere ile kesilmiş /uzunlamasına yontulmuş, dilimlenmiş/soyulmuş, kalınlığı > 6 mm; (ibreli ve tropik ağaçlar ile meşe blokları, şeritleri ve frizleri hariç)	11
5	14.14.30.00.01	Tişört, fanila, atlet vs. giyim eşyası; pamuktan (örgü (triko) veya tığ işi (kroşe))	9

Kaynak: TOBB, 2019

En fazla kapasite raporu 14 rapor ile “Sac Kesimi ve Hazır Beton” faaliyet kolunda düzenlemiştir. “Sac Kesimi ve Hazır Beton” u takiben en fazla kodlanan faaliyet kodları ise sırasıyla “Mıçır” 11, “Keresteler, testere ile kesilmiş /uzunlamasına yontulmuş, dilimlenmiş/soyulmuş, kalınlığı > 6 mm; (ibreli ve tropik ağaçlar ile meşe blokları, şeritleri ve frizleri hariç)” 11, “Tişört, fanila, atlet vs. giyim eşyası; pamuktan (örgü (triko) veya tığ işi (kroşe))” 9 rapor ile gerçekleşmiştir.

2.3.Ulaşım Verileri

Zonguldak ili Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinin batısında yer almaktadır. Bu bölgenin Karadeniz'in kıyı şeridinde olması aynı zamanda Ankara ve İç Anadolu hinterlandına hitap etmesi, bölgenin lojistik potansiyeli de göz önüne alındığında önemli bir lojistik bölge konumunda olduğunu göstermektedir. Ancak konum avantajı tek başına yeterli bir unsur değildir. Lojistik faaliyetlerin etkin ve verimli kullanılabilmesi için ulaşım ağlarının çeşitliliği ile entegre olabilmesi de önem taşımaktadır.

Zonguldak ili ulaşım ağları incelendiğinde karayolu, havayolu, demiryolu ve denizyolu ulaşım imkânları bulunmaktadır. Ulaşım ağının çeşitliliği açısından güçlü bir bölge olmasına rağmen, bölgede bunların kullanımları yeterli düzeyde değildir. Zonguldak ilinin gelişmesi için mevcut ulaşım ağlarının geliştirilmesi, yeni yapılacak ulaşım ağları ile ulaşım ağlarının birbirleri arasında bağlantılarının geliştirilmesi şarttır. Bu koşullar gerçekleştirildiği takdirde şehir ulaşım ve lojistik açısından tercih edilebilir bir şehir haline gelecektir.

2.3.1. Karayolu

Zonguldak ilinde hem yük hem de yolcu taşımacılığı açısından kara yolu ağırlıklı bir taşımacılığın olduğu görülmektedir. Zonguldak ili ülkemiz karayolu güzergâhlarında bir geçiş yolu üzerinde değildir.

Tablo 7. Zonguldak İli Karayolu Uzunluğu

SATIŞ CİNSİNE GÖRE YOL AĞI (KM)							
01.01.2020 tarihi itibarıyla							
	Asfalt Betonlu	Sathi Kaplama	Parke	Stabilize	Toprak	Diğer Yollar	TOPLAM
ZONGULDAK	131	274	1	0	0	16	422

Kaynak: KGM

Zonguldak ili 131 km asfalt, 274 km Sathi Kaplama yol olmak üzere toplam 422 Km'lik bir karayolu ağına sahiptir. Zonguldak içerisinde geçen bir otoyol bulunmamaktadır. Şehir ülkemiz başkenti Ankara'ya 260 km ve ülkemizin en büyük şehri olan İstanbul'a 332 km mesafededir.

2.3.2. Havayolu

Günümüz ulaşım ağlarında havayolunun yeri her geçen gün giderek daha önemli bir hal almaktadır. Bu bağlamda Zonguldak ilindeki havayolu ulaşımına baktığımızda bölgede Çaycuma ilçesinde yer alan havalimanı karşımıza çıkmaktadır. Zonguldak Çaycuma Havalimanı bölgede bulunan tek havalimanı olma özelliğine sahiptir. Zonguldak ile beraber komşu şehirlerinde kalkınmasında büyük önem arz eden Zonguldak Çaycuma Havalimanı 2007 yılında hava trafiğine açılarak hizmet vermeye başlamıştır. Zonguldak Çaycuma havalimanının Zonguldak il merkezine uzaklığı 55,2 km'dir. İç hatlarda sadece İstanbul'a, dış hatlarda ise sadece Almanya'ya uçuşlar yapılmaktadır.

Tablo 8. Zonguldak Çaycuma Havalimanı 2019 yılı Trafik Bilgileri

	İÇ HAT	DIŞ HAT	TOPLAM
Uçuş Trafikliği	637	91	728
Yolcu Trafikliği	19.500	9.408	28.908
Yük Trafikliği	159 Ton	163 Ton	322 Ton

Kaynak: DHMİ, 2019

Tablo 8'de görüldüğü üzere 2019 yılında Zonguldak Çaycuma Havalimanına 637 iç hat 91 dış hat olmak üzere 728 uçak iniş kalkış yapmıştır. Zonguldak Çaycuma Havalimanına 19.500 iç hat

yolcusu 9.408 dış hat yolcusu olmak üzere toplamda 28.908 kişi kullanmıştır. Zonguldak Çaycuma Havalimanına 159 ton iç hat 163 ton dış hat olmak üzere toplamda 322 ton yük taşımacılığı gerçekleştirilmiştir.

2.3.3. Demiryolu

Zonguldak ili ülkemizde demiryolu ağına sahip illerimizden biridir. Zonguldak'da 71 km'lik bir demiryolu ağı mevcuttur (TCDD, 2018). Zonguldak- Karabük demiryolu hattı bölgede önemli bir potansiyele sahiptir. Bu demiryolu hattının modernleştirilmesi ve geliştirilmesi adına hat 2010 yılı AB tarafından Mali Destek Programına alınmış ve 2012 yılında ise proje için taraflar arasında sözleşme imzalanmıştır. Bölgede üretilen ürünlerin ticari merkezlere sevk faaliyetleri ve bölgeye hammadde tedariki sağlanması amaçlanarak bölgenin demiryolu bağlantılarıyla özellikle de Marmara Bölgesi'ne bağlantısı gerekmektedir. Bu nedenle DLH tarafından bir proje hazırlanarak Adapazarı-Karasu-Akçakoca-Ereğli-Zonguldak-Bartın bölgeleri arasına yaklaşık olarak uzunluğu 281 km olan demiryolu projesi hazırlanmış olup aynı zamanda proje çalışmaları da devam etmektedir. Ülkemizin önemli üretim merkezleri olan Erdemir ve Kardemir ile bu fabrikaların üretim girdilerini sağlayan kömür üretim merkezleri, yapımı düşünülen hat ile önemli sanayi üretim merkezi olan Kocaeli bölgesine entegre edilmiş olacaktır. Ayrıca Bandırma-Bursa-Ayazma-Osmaneli hattının aktif olarak devreye girmesi ile Bursa bölgesindeki otomotiv endüstrisinin ana girdisi olan demir ve çelik fabrikalarının ürünlerinin bu bölgeye daha kısa ve ekonomik bir şekilde ulaştırılması sağlanacaktır (BAKKA, 2013).

Tablo 11. Hat Kesimlerine Göre Tren-Kilometre (2018)

HAT	Anahat Yolcu	Yük Treni	İş Treni	Toplam
Karabük-Zonguldak	479.489	466.129	24.149	969.764

Kaynak: TCDD, 2018

Tablo 11'de görüldüğü üzere 479.489 km anahat yolcu, 466.129 km yük treni, 24.149 km iş treni olmak üzere toplamda 969.764 km sefer düzenlenmiştir.

2.3.4. Denizyolu

Dünya ticaretinin %84'i denizyolu taşımacılığı ile yapılmaktadır. Bu oran bize ticaret için olmazsa olmazın denizyolu taşımacılığı olduğunu açıkça göstermektedir. Bir ülkenin veya bir şehrin denizyolu taşımacılığına tek başına müsait olması yetmeyebilir. Denizyolu için gerekli olan altyapının kurulması, limanların oluşturulması ve bu limanların etkili bir şekilde operasyonel faaliyetlerini gerçekleştirilmesi oldukça önemlidir. Bu bağlamda Zonguldak iline baktığımızda il sınırları içerisinde 4 adet liman bulunmaktadır. Liman sayısı olarak gayet iyi durumda olduğu görülmektedir. Şu anda Zonguldak'ta bulunan ve hizmet veren limanlarımız ve tahmini yıllık kapasiteleri tabloda verilmiştir.

Tablo 12. Zonguldak Limanları ve Yıllık Tahmini Kapasiteleri

Liman Adı	Yıllık Tahmini Kapasite
Erdemir Limanı (Ereğli)	16,5 milyon ton/ yıl
Çatalağzı Limanı (Eren Enerji Limanı)	10,0 milyon ton/ yıl
Zonguldak Limanı (TTK Limanı)	2,0 milyon ton/ yıl
Ereğli Limanı	0,2 milyon ton/ yıl

Kaynak: (BAKKA, 2013)

Zonguldak'ın Kdz.Ereğli ilçesinde yer alan Erdemir Limanının içerisinde 200.000 DWT tonaja kadar sahip olan gemilerin tahmil-tahliye yapacağı iki dökme yük rıhtımı, 2 genel kargo rıhtımı, bir Ro-Ro rıhtımı, ve bir cüruf rıhtımından meydana gelmektedir. Erdemir Limanı bölgede

bulunan Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları'nın ihtiyaçları ile çevrede bulunan diğer ticari kuruluşlarının da ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Limanın yıllık yükleme boşaltma kapasitesi yaklaşık 16,5 milyon tondur. İçerisinde 99 bin m²lik A TİPİ Genel Antrepoda yer almaktadır. Erdemir Limanı kömür, metal, çelik gibi yüklerde Türkiye'nin en geniş kapasiteli ve en aktif limanlarından birisi olma özelliğine de sahiptir. Erdemir Limanı'ndan geçmiş yıllarda tren ferisi seferleri de yapılırken, günümüzde aktif olarak yapılmamaktadır (BAKKA, 2013).

Zonguldak'da bulunan bir diğer liman ise mülkiyeti Eren Holding'e ait olan özel bir limandır. Eren Limanı üç rıhtımdan meydana gelmektedir. 180.000 DTW tonajlı gemilerin yanaşabileceği büyüklükte bir limandır. Eren Limanı da tıpkı Erdemir Limanı gibi bölgedeki diğer ticari faaliyette bulunan kuruluşlara da hizmet sağlamaktadır (BAKKA, 2013).

Zonguldak TTK Limanında ise Ukrayna limanlarına (Skadovsk, Evpotaria, Odessa) sefer yapan Ro-Ro gemileri için üç Ro-Ro gemisinin aynı anda yanaşabildiği bir adet Ro-Ro rıhtımı, genel kargo ve dökme yük gemilerinin yanaştığı iki adet rıhtım ve bir adet tren ferisi rıhtımı mevcuttur. Limanın şehir içinde kalması ve kamyon ve tırların park alanlarının küçük olması önemli dezavantajlardır. Diğer dezavantajlar ise liman işletmeciliğinin verimli yapılamaması ve limanda deniz doldurma faaliyetlerinin çok yüksek maliyetle gerçekleştirilmesi sayılabilir. Liman, şehir içerisinde kaldığı için bölgede hem şehir içi hem de şehirlerarası trafikte aksamalar olmasına sebep olmaktadır. Özellikle narenciye vb. belirli dönemlerde oluşan yoğunluklarda kent içinde bulunan caddelerde uzun kuyruklar oluşmasına sebep olmaktadır (BAKKA, 2013).

Ayrıca bu 4 limana ek olarak Filyos Limanı inşasında da sona gelmektedir. Filyos limanı şehir için, bölge için hatta ülke için oldukça önem arz eden projelerin başında gelmektedir. Filyos limanının tamamlanmasıyla birlikte şehirdeki elleçleme kapasite mevcut kapasitenin 2 katını da aşması beklenmektedir. Erdemir ve Eren Limanlarının özel limanlar olması ve belirli bir sanayi koluna hitap etmesi, Zonguldak Limanının da merkezde kalması ve elleçleme kapasitesinin kısıtlı olması sebebiyle yeni yapılacak Filyos Limanı ile çok daha çeşitli ürünlerin elleçlenmesi beklenmektedir. Filyos Limanı Yıllık 25 milyon tonluk bir elleçleme kapasitesi olması bakımından Türkiye'nin en büyük 3.Limanı olması beklenmektedir.

Filyos Limanı , Zonguldak ilinin Çaycuma İlçesi'nde yapılması ve faaliyete geçirilmesi planlanan Filyos Vadisi Projesi kapsamında gerçekleştirilmesi hedeflenen bir projedir. Filyos vadisi projesinin gerçekleşmesiyle Batı Karadeniz'in kuzey-güney bölgesinde çoklu taşımacılık hizmeti gerçekleştirilecek bir liman kompleksinin oluşturulması hedeflenmektedir. Filyos Limanı Projesi bölge için aynı zamanda bir Bölgesel Kalkınma Projesidir. Geri sahasında uygulanması planlanan sanayi bölgesi faaliyetleri ile bölgenin kalkınmasında büyük rol oynayacağı düşünülmekte ve aynı zamanda Batı Karadeniz illerinin de gelişimi ve kalkınmasında önemli bir ivme oluşturması öngörülmektedir. Filyos Yatırım Havzasının hem yurt içi, hem de yurt dışı (özellikle Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler) bağlantıları ve ihracat/ithalatı ise Filyos Limanı ile sağlanacaktır. Bu kapsamda incelendiğinde Filyos Limanı, yapılması planlanan yatırımları destekler nitelikte olup, serbest bölge ve karma endüstri bölgesine paralel olarak hayata geçmesi beklenmektedir. Proje; Zonguldak, Bartın, Karabük illerinin yanı sıra geniş bir hinterlanda sahip olacaktır. Hinterland alanı içerisinde bulunan Ankara, Kırıkkale, Kastamonu, Çankırı, Bolu, Eskişehir ve Kayseri illerine de hizmet sunacaktır (BAKKA, 2013).

Bu limanla birlikte;

- Anadolu bölgesinin pazarları Asya, Karadeniz ve Avrupa pazarlarına açılacak,
- Yıllık 25 milyon ton kapasite meydana gelecek,
- Demiryolu bağlantısı bulunan liman derin rıhtımları ile dökme yük ve konteyner gemilerine hizmet sağlayacak,

- Limanın arka tarafında serbest bölgeyle birlikte karma endüstri bölgesi bulunacak,
- Karadeniz bölgesindeki ticaretin artmasına yönelik bir ivme meydana getirecektir.

Resim 1. Filyos Limanı Projesi

Kaynak: BAKKA, 2019

30 Haziran 2020 tarihinde ise Dünya Bankası, Filyos Limanı ve İskenderun Limanı'nın demiryolu bağlantısı gerçekleştirilmesi amacıyla 314.5 Milyon Euro kredi sağladı. Limanlarımızın demiryolu bağlantısıyla güçlendirilmesi ülkemizin uluslararası ticarete rekabetçiliğini arttıracak, ülke ekonomisine pozitif yansıyacaktır.

3. Literatür Taraması

Türkiye'de araştırmacılarımız tarafından swot analizi yöntemi ile benzer araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmaların genel amacı şehrin lojistik durumunu ele alarak güçlü ve zayıf yönlerini belirlemek, gelecekteki tehdit ve fırsatları aktarmaktır. Türkiye'nin farklı bölgelerinde yapılan araştırmalara bu bölümümüzde yer almaktadır.

Kayıcı, Yalçı ve Sayın (2018) yılında “*Edirne'nin Lojistik Potansiyel Açısından Durum (Swot) Analizi*” çalışmasında Edirne'nin mevcut verileri kullanmış, sektörel bazlı verileri ortaya koyarak SWOT analiziyle birlikte son durumunu aktarmışlardır. Edirne'nin İstanbul ve Avrupa'ya yakın olması bu şehri lojistik konum açıdan oldukça önemli hale getirmektedir. Edirne'nin içerisinde bulunduğu Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru-TRACECA, Trans-Avrupa Ulaşım Ağı-TEN-T, Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi- TANAP Edirne'nin uluslararası pazarlara açılmasındaki lojistik avantajlarına destek olmaktadır.

Yapraklı ve Ünalın (2017) yılında “*Lojistik Merkez Olabilmesi Açısından Erzurum'un Swot Analizi İle Değerlendirilmesi*” çalışmasında lojistik merkezleri tanımlayarak, Türkiye'deki lojistik merkezleri incelemiştir. Ardından Erzurum ekonomisinin verilerini kullanarak, Erzurum'a lojistik köy kurulması için gerekli farkındalığın oluşturulması amaçlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda Erzurum'un güçlü yanları ve fırsatlarına vurgu yapılarak lojistik köy yapılmasına elverişli olduğu görülmüştür.

Çevik ve Kaya (2010) yılında “*Türkiye'nin Lojistik Potansiyeli Ve İzmir'in Lojistik Faaliyetleri Açısından Durum (Swot) Analizi*” çalışmasında Türkiye'nin lojistik potansiyeline vurgu yapılmıştır. Ardından İzmir ilinin dış ticaret verileri ve mevcut projeleri paylaşılarak buradaki

potansiyel ortaya konulmuştur. İzmir'in mevcut durum (swot) analizi yapılarak İzmir ilimizin ülke lojistiğindeki önemi anlatılmıştır.

Bayhan, Türkmen ve Kepe (2017) yılında “*Denizli-Kaklık Lojistik Köyünün Swot Analizi İle Değerlendirmesi*” adlı çalışmada lojistik köyler ve Türkiye'deki lojistik köyler incelenmiştir. Bu lojistik köylerin incelenmesinden sonra Denizli'ye yapılması planlanan Denizli-Kaklık lojistik köyü güçlü ve zayıf yanları gelecekteki tehdit ve fırsatları detaylı bir şekilde ortaya konulmuştur.

Yapraklı ve Kara (2020) yılında “*Kahramanmaraş'ın Lojistik Merkez Potansiyelinin SWOT Analizi ile İncelenmesi*” çalışmada lojistik merkezler kavramı ve lojistik merkezlerin özelliğinden bahsedilmiştir. Ardından Kahramanmaraş'ın lojistik merkez olma potansiyeli ve ekonomisi ortaya konulmuştur. Yapılan analizler sonucunda ise Kahramanmaraş'ın lojistik merkez potansiyelinin var olduğu görülmüştür.

Sofyalıoğlu, Kartal ve Sürücü (2016) yılında “*Swot Analizi İle Soma Lojistik Merkezinin Potansiyelinin Değerlendirilmesi*” çalışmada maden bölgesi olan Soma'da madene olan bağımlılığı azaltabilmek amacıyla lojistik merkez kurulmasına ve Soma'nın lojistik merkez potansiyeline uygun olup olmadığı ortaya konulmuştur. Bu çalışmada alan ile ilgili uzmanlarla birlikte konunun paydaşlarıyla odak grup çalışması ve derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda veriler değerlendirildikten sonra SWOT analizi yöntemi gerçekleştirilmiş ve Soma ilçesinin lojistik merkezi olma potansiyeli değerlendirilmiştir.

4. Zonguldak İlinin Lojistik Potansiyel Açısından Durum (SWOT) Analizi

4.1. Araştırmanın metodolojisi ve yöntemi

Araştırmada sanayi kapasite kullanım verileri kullanılarak Zonguldak'ın üretim kapasitesi ortaya konulmuştur. Bu üretim kapasitesinin hangi ulaşım modları tercih edilerek pazara sunulduğu yine ulaşım ve altyapı verileri aracılığıyla anlatılmıştır. Daha sonra tüm bu verileri ışığında Zonguldak ilinin lojistik potansiyelini ele alabilmek için SWOT analizi tekniğine başvurulmuştur. SWOT analizi yapabilmek için Zonguldak'ın mevcut verilerine ulaşılmıştır.

SWOT Analizi yöntemi bir yapıya etki eden iç çevre faktörleri güçlü ve zayıf yanlar, dış çevre faktörleri de fırsatlar ve tehditler olarak sınıflandırmaktadır. SWOT terimi; Strengths (Güçlü Yönler), Weaknesses (Zayıf Yönler), Opportunities (Fırsatlar) ve Threats (Tehditler) sözcüklerinin baş harflerinin bir araya getirilerek kısaltılmasından oluşmuştur. SWOT Analizinin öğeleri ise şu anlamları ifade etmektedir (Ağaoğlu ve diğ., 2006.) :

S : Strength (Organizasyonun güçlü yanlarının belirlenmesi)

W : Weaknesses (Organizasyonun güçsüz yanlarının belirlenmesi)

O : Opportunities (Organizasyonun sahip olduğu fırsatların belirlenmesi)

T : Threats (Organizasyon için var olan tehditlerin belirlenmesi)

Örgütlerde SWOT analizi gerçekleştirilmenin mevcut firmalara iki tip yararı vardır. Öncelikle SWOT analizi ile örgütün güncel durumu ortaya konulur. Karşımıza çıkan durum doğrultusunda işletmenin güçlü ve zayıf yönleri ele alınarak, organizasyonun gelecekte karşısına çıkabilecek muhtemel fırsat ve tehditlerin belirlenmesi amaçlanır. Diğer bir deyişle SWOT bir “Mevcut Durum Analizi”dir. Diğer taraftan SWOT analizi, örgütlerin geleceğine yönelik tahminde bulunmaya yarayan bir analiz yöntemidir. Yani SWOT tekniği aynı zamanda bir “Gelecek Durum Analizi”dir (Aktan, 1999) .

SWOT analizi, çevresel faktörler ele alınarak, işletmelerin ve şehirlerin geleceği açısından önemli olan fırsatların belirlenmesini, işletmeye ve yöneticilere tehdit unsuru oluşturabilecek unsurların

önceden fark edilip önlem alınmasını, işletme,ülke ve şehirlerin güçlü yönlerinin ortaya konulmasını ve bun güçlü özelliklerin ne zaman ve nasıl kullanılması gerektiğini, işletme ve şehirlerin zayıf yönlerinin belirlenerek önlemler oluşturulmasını, zayıf yönlerin olası tehditler karşısında işletmeyi düşürebileceği zor durumlarını analiz edilmesini vb. stratejik ve planlamacı yaklaşımların bütününe kapsamaktadır.

4.2 Zonguldak SWOT Analizi

Yukarıda Zonguldak ekonomisine ve lojistik potansiyeline dair verilen bilgiler ele alındığında; Zonguldak'ın içerisinde bulunduğu güçlü ve zayıf yönler ile kendi bölgesinde sahip olduğu fırsat ve tehditler şunlardır:

Güçlü Yönleri

- Şehirde enerji kaynaklarının yer alması.
- Ankara, İstanbul, Kocaeli gibi üretim şehirlerine olan yakınlığı.
- Liman şehri olması.
- Mevcutta hizmet veren 4 adet limana sahip olması.
- Lojistik eğitiminin ön lisans düzeyinde veriliyor olması.
- Karayolu, demiryolu, denizyolu ile yük taşımacılığı yapılabilmesi.
- RO-RO seferlerinin yapılıyor olması.
- Üniversitenin şehre olan katkısı.
- Enerji kaynaklarının bulunması.
- Ülkenin Karadeniz'e açılan bir kapısı olması.
- Uluslararası finans kuruluşlarının Filyos projesine kaynak vermesi.

Zayıf Yönleri

- Şehrin geçiş güzergahında bulunmaması.
- Limanların kapasitelerinin düşük olması.
- Limanların hinterlandının dar olması.
- Gümrük firmalarının eksikliği.
- Nakliye ve lojistik firmalarının eksikliği.
- Kamyon, Tır gibi uzun araçların park yeri sorunu.
- Limanların draftlarının düşük olması sebebiyle büyük tonajlı gemilerin yanaşamaması.
- Konteyner taşımacılığının yapılamaması.
- Nitelikli insan gücünün az olması.
- Lojistik eğitiminin lisans ve lisansüstü düzeyde verilmemesi.
- Ulaşım altyapısının eksikliği.
- Kombine taşımacılığın gelişmemesi.
- Üniversite-sektör işbirliğinin sağlanmaması.
- Mevcut bir lojistik köye sahip olmaması.
- Lojistik master planında lojistik merkezler planında bulunmaması.
- Havayolu uçuşlarının çok az olması.
- Demiryolu altyapısının geliştirilmemesi. mevcut hatlara yeni hatların eklenmemesi.
- Yerleşimin belirli bir merkezde toplanmaması.

Fırsatlar

- Türkiye'nin önemli bir bağlantı noktası ve transfer merkezi haline gelmesi.
- Ülkelerin tedarik zinciri ağlarını Türkiye'ye kaydırmak istemesi.
- Filyos projesinin gerçekleşiyor olması.

- Filyos Limanının Türkiye'nin en büyük 3.Limanı olması.
- Filyos Vadisi projesinin içerisinde Liman, Endüstri Bölgesi ve Serbest Bölge gibi ticari faaliyetlerin gerçekleşeceği alanların bulunması ve bu projenin lojistik merkez yapımına uygun olması.
- Bürokrasinin şehrin lojistik potansiyelinin farkında olması.
- Genç nüfusun fazla olması.
- Şehir olarak lojistik sektörüne olan farkındalığın giderek artması.
- Lojistik Master Planında geliştirilecek olan demiryolları projesi arasında yer alıyor olması.
- Şehrin gelişime açık olan konumu ve yer altı zenginlikleri.

Tehditler

- Gerekli olan altyapı yatırımlarının gerçekleşmemesi.
- Sosyal hayatın azlığı sebebiyle nitelikli insan gücünün şehre gelmek istememesi.
- Lojistik eğitimine gerekli desteğin sağlanmaması.
- Bürokratik engeller ile karşılaşılması.
- Global çapta yaşanabilecek krizler.
- Girişimci eksikliği.
- Hava kirliliğinin fazla olması.
- Lojistik konusunda nitelikli elemanın bulunmaması.
- Üniversitelerin lojistik alanında nitelikli akademik personel bulmasının zor olması.
- İstanbul, Kocaeli gibi yakın illerdeki limanların güçlü altyapı ve yüksek kapasiteye sahip olması.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada Zonguldak ilinin potansiyeli verilerle ortaya konulmuş ve bu potansiyel SWOT analizi ile değerlendirilmiştir. İlin İstanbul, Kocaeli, Ankara gibi ticarete ve sanayide güçlü olan şehirlere olan coğrafi yakınlığı, halihazırda faaliyette bulunan 4 limanı olmasıyla, enerji kaynaklarına yakınlığıyla ve Filyos Vadisi gibi büyük bir projenin büyük çoğunluğunun tamamlanmasıyla önemli bir lojistik potansiyeli olduğu görülmüştür. Tüm taşıma modlarına sahip bir şehir olması sebebiyle de bu potansiyeli güçlendiren avantajlar da mevcuttur. Tüm bu üstünlükler göz önüne alındığında şehrin lojistik açıdan bir gelecek vaat ettiğini söylemek mümkündür.

Liman kapasitelerinin ve teknolojilerinin istenilen seviyede olmaması, şehrin geçiş güzergahında olmaması ve herhangi bir lojistik merkeze sahip olmaması şehrin önemli zayıflıkları arasında öne çıkmaktadır. İstanbul ve Kocaeli'nin güçlü limanlara sahip olması oradaki sanayicilerin Zonguldak'a yönelmesi açısından zor olsa da Ankara gibi önemli bir sanayi şehrine direkt hizmet verebilecek durumdadır. Ankara şehri ile mevcutta demiryolu hattının olması bu açıdan önemlidir. Mevcut demiryolu hattının lojistik master planında yenilenecek hatlar arasında yer alması Zonguldak şehri açısından önem arz etmektedir. Şehirde tüm taşıma modlarının yer alıyor olması avantajlı bir durum iken hem yük hem de yolcu taşımacılığında ağırlıklı olarak karayolu taşımacılığının kullanılıyor olması dezavantajlı bir durum oluşturmaktadır. Kurumsal lojistik firmaların ve girişimcilerin azlığı, projelerin ve yatırımların eksik bırakılması gibi birtakım tehditlerde bulunmaktadır.

Tüm taşıma modlarının birbirine entegre edileceği, demiryolu ve havayolunun daha aktif kullanılmasını sağlayacak karma taşımacılık sisteminin oluşturulması gereklidir. Şehirde lojistik sektörüne yönelik fiziki yatırımların hızlanması şarttır. Filyos Vadisi projesinin tamamlanmasıyla birlikte, Endüstri Bölgesi, Filyos Limanı vb. yerlere hizmet edecek depo, antrepo ve park

yerlerinin oluşturulması oldukça önemlidir. Projenin tamamlanması lojistik kapasiteyi arttıracığı için bu eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir. Fiziki yatırımların gerçekleşmesiyle birlikte şehirde bu alana yapılacak girişimler desteklenmeli, üniversite-sanayi iş birliği oluşturulmalı, sektörü kurumsallaştırmaya yönelik eğitimler gerçekleştirilmelidir.

Zonguldak ili ile ilgili kamu ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalar yapması, ortak bir vizyon belirlenerek Zonguldak iline yönelik lojistik master planı hazırlanması bu süreçte oldukça önem arz etmektedir. Üniversite'nin bu alana daha fazla yönelmesi ve bu alan ile ilgili merkezler oluşturması gereklidir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1- Araştırmacıların katkı oranı eşittir.
- 2- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- 3- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur.
- 4- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, E., Şimşek, Y., & Altınkurt, Y. (2006). Endüstri meslek liselerinde stratejik planlama öncesi SWOT analizi uygulaması. *Eğitim ve Bilim*, 31(140), 105.
- Aktan, C. (1999). *2000'li yıllarda yeni yönetim teknikleri (2) Stratejik Yönetim*. İstanbul: TÜGİAD Yayını.
- BAKKA (2013). *TR81 düzey 2 bölgesi (Zonguldak-Karabük-Bartın) ulaşım ve lojistik master planı*. 28 Aralık 2019 tarihinde https://bakkakutuphane.org/upload/flippage/bakka_ulasimlojistik_rapor/HTML/index.html adresinden erişildi.
- BAKKA (2019). *Filyos vadisi projesi kitapçığı*. 18 Ocak 2020 tarihinde http://bakkakutuphane.org/upload/dokumandosya/filyosvadiprojesi_kitapcik.pdf adresinden erişildi.
- Bayhan M., Türkmen M., Kepe D. (2017). Denizli-Kaklık lojistik köyünün SWOT analizi ile değerlendirmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9), 555-574.
- Çancı, M., Erdal, M. (2003). *Lojistik yönetimi*. İstanbul: Utikad Yayınları.
- Çevik S., Kaya S. (2010). *Türkiye'nin lojistik potansiyeli ve İzmir'in lojistik faaliyetleri açısından durum (SWOT) analizi*. Kasım-Sektörel, 22-28. İzmir: İzmir Ticaret Odası, AR-GE Bülten.
- DHMI (2019). *Havalimanları karşılaştırmalı istatistikleri*. 04 Haziran 2020 tarihinde <https://www.dhmi.gov.tr/sayfalar/istatistik.aspx> adresinden erişildi.
- ELA (European Logistics Association). 02 Mayıs 2019 tarihinde www.elalog.org adresinden erişildi.
- Kayıcı, H., Yalçı E., & Sayın T (2018). Edirne'nin lojistik potansiyel açısından durum (SWOT) analizi. *IV. International Caucasus-Central Asia Foreign Trade and Logistics Congress Proceeding Book*, 4(2), 115-117.
- KGM (2019). *İllere göre yol istatistikleri*. 02 Haziran 2020 tarihinde <https://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Istatistikler/DevletIlyolEnvanter/IllereGoreDevletVeIlyollari.pdf> adresinden erişildi.
- LODER (Lojistik Derneği). 15 Şubat 2019 tarihinde www.loder.org adresinden erişildi.
- OECD, (2003). *Kentsel lojistik çalışma grubu*. Paris: Delivering The Goods, OECD.

- Sofyalıoğlu ., Kartal B., Sürücü E. (2016). SWOT analizi ile Soma lojistik merkezinin potansiyelinin değerlendirilmesi. *II. International Conference on Economics and Business_New Economic Trends and Business Opportunities*, 3(5), 187-199.
- TCDD (2018). *2014-2018 istatistik yıllığı*. 03 Haziran 2020 tarihinde <http://www.tcdd.gov.tr/files/istatistik/20142018yillik.pdf> adresinden erişildi.
- TOBB (2019). *2019 sanayi kapasite raporu*. 01 Haziran 2019 tarihinde <https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/sanayi-kapasite-raporu-istatistikleri.php> adresinden erişildi.
- TÜİK (2019). *Bölgesel istatistik*. 12 Mayıs 2020 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloOlustur.do> adresinden erişildi.
- TÜİK (2019). *Seçilmiş göstergelerle Zonguldak 2019*. 05 Mayıs 2020 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/ZONGULDAK.pdf> adresinden erişildi.
- Wood, D. F., vd., (1995). *International logistics*. Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Yapraklı Ő., Ünal M. (2017). Lojistik merkez olabilmesi açısından Erzurum'un SWOT analizi ile değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 31, 677-700
- Yapraklı Ő., Kara E. (2020). Kahramanmaraş'ın lojistik merkez potansiyelinin SWOT analizi ile incelenmesi. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 5(1), 34-42.
- Zonguldak Valiliği (2019). *2019 yılı nüfus verileri*. 07 Nisan 2020 tarihinde [http://www.zonguldak.gov.tr/nufus#:~:text=Ara,N%C3%BCfus,ADNKS\)%20g%C3%B6re%2059](http://www.zonguldak.gov.tr/nufus#:~:text=Ara,N%C3%BCfus,ADNKS)%20g%C3%B6re%2059) adresinden erişildi.

4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Psikolojik Sağlamlıkları ile Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Doç. Dr. Mustafa Başaran¹
Arş. Gör. Mustafa Erol^{2*}
Derya Yılmaz³

Geliş tarihi: 22.09.2020
Kabul tarihi: 09.11.2020

Atıf Bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 290-303
Yıl: 2020

This article was checked by Turnitin.
Similarity Index 15%
Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
mbsm@yildiz.edu.tr
ORCID ID 0000-0003-1684-5852

²Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
merol@yildiz.edu.tr
ORCID ID 0000-0002-1675-7070

³Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
deryayilmazz53@gmail.com
ORCID ID 0000-0003-4086-9096

*Sorumlu yazar

ÖZ

İlkokul 4. ve ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin psikolojik sağlamlıkları ile psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amacıyla yapılan bu araştırmanın yöntemi ilişkisel taramadır. Araştırmanın örneklemini 2018-2019 eğitim-öğretim yılında İstanbul Beylikdüzü, Esenyurt, Esenler, Avcılar, Güngören ve Zeytinburnu ilçelerinde bulunan devlet okullarında öğrenimine devam eden toplam 741 ilkokul 4. ve ortaokul 5. sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırmada verilerin elde edilmesinde “Çocuklar ve Gençler İçin Psikolojik Sağlamlık Ölçeği” ve “Stirling Çocuklar için Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde t testi, F testi (ANOVA) Basit Doğrusal Regresyon ve Korelasyon (Pearson Momentler Çarpımı-r) kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, öğrencilerinin psikolojik iyi oluşları ile psikolojik sağlamlıkları arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu ve psikolojik iyi oluşun psikolojik sağlamlığın anlamlı bir yordayıcısı olduğu belirlenmiştir. Ayrıca erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre psikolojik sağlamlıklarının daha yüksek olduğu; arkadaşı olmanın ve aile yanında kalmanın ise psikolojik iyi oluşu olumlu etkilediği belirlenmiştir. Ayrıca kardeş sayısının psikolojik iyi oluş ve psikolojik sağlamlık üzerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Sağlamlık, Duygusal İyi Oluş, Psikolojik İyi Oluş

Investigation of the Relationship between the Psychological Resilience and Psychological Well-being of 4th and 5th Grade Students

Assoc. Prof. Dr. Mustafa Başaran¹
Res. Assist. Mustafa Erol^{2*}
Derya Yılmaz³

First received: 22.09.2020
Accepted: 09.11.2020

Citation:
IBAD Journal of Social Sciences
Issue: Special Issue Pages: 290-303
Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 15%

This article complies with research and publication ethics.

¹Yıldız Technical University, Turkey
mbsrn@yildiz.edu.tr
ORCID ID 0000-0003-1684-5852

²Yıldız Technical University, Turkey
merol@yildiz.edu.tr
ORCID ID 0000-0002-1675-7070

³Yıldız Technical University, Turkey
deryaayilmazz53@gmail.com
ORCID ID 0000-0003-4086-9096

*Corresponding Author

ABSTRACT

The method of this study, which was conducted to determine the relationship between psychological resilience and psychological well-being of primary school 4th and middle school 5th grade students, is the relational screening. The sample of the study consists of 741 primary school 4th and middle school 5th grade students who continue their education in public schools in Istanbul Beylikdüzü, Esenyurt, Esenler, Avclar, Güngören and Zeytinburnu districts in the 2018-2019 academic year. The sample of the study was determined using an easily accessible sampling method. "Psychological Resilience Scale for Children and Young People" and "Emotional and Psychological Well-being Scale for Stirling Children" were used to obtain data in the study. T test, F test (ANOVA) Simple Linear Regression and Correlation (Pearson's Product of Moments-r) were used to analyze the data obtained in the study. According to the findings of the study, it was determined that there is a positive relationship between the psychological well-being of the students and their psychological resilience and psychological well-being is a significant predictor of psychological resilience. In addition, it was found that male students have higher psychological resilience than female students; It was determined that being a friend and staying with a family positively affected psychological well-being. In addition, it was concluded that the number of siblings does not affect psychological well-being and psychological resilience.

Key Words: Psychological Resilience, Emotional Well-being, Psychological Well-being.

GİRİŞ

Psikolojik sağlamlık bireyin sağlığını, iyilik halini, olumlu bakış açısını ve performansını devam ettirebilme yeteneği, olumsuzluklarla ve tehdit edici durumlarla karşılaştığında bunların üstesinde gelebilme kapasitesi ve çevresiyle etkileşimini sürdürebilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Akın ve Akın, 2015; Deborah, John, Maddi, Marnie, Michele ve Richard 2006; Kararımak, 2006; Masten ve Reed, 2002; Meichenbaum, 2012; Murphey ve Megan Barry, 2013). Psikolojik sağlamlık kavramı üç temel beceriden oluşmaktadır: Bu becerileri, “risk alma ve zorluklardan yılmama”, “uyum sağlama ve yeterlilik” ve “iyi halini korumadır” (Masten ve Reed 2002). Psikolojik sağlamlık, günümüzde normal davranışlar gösterebilmek için son derece önemli hale gelmiştir. Çünkü psikolojik sağlamlık zihinsel ve duygusal sağlığın korunmasında veya kaybedilen sağlığın yeniden kazanılmasında, stres ve olumsuz duygularla başa çıkmada önemli bir rol oynamaktadır (Bitmiş, Sökmen ve Turgut, 2013). Ayrıca psikolojik sağlamlık kişinin zorlu yaşam deneyimlerine uyum sağlayabilmesi, dengeli kalabilmesi, stresli hayat karşısında direnç kazanabilmesi, esnek olması ve olumlu sonuçlara varabilmesine de olarak sağlamaktadır (Fraser, Galinsky ve Richman, 1999; Stewart, Reid ve Mangham, 1997).

Psikolojik sağlamlık ilkökul ve ortaokul öğrencilerinin yaşama uyum sağlamasını kolaylaştırırken psikolojik olarak da iyi olmalarını da etkili olabilmektedir. Psikolojik iyi olma hali, bireyin yaşamının tüm gelişim alanlarını (zihinsel, fiziksel veya duygusal) içeren ve bu alanlarda bir gelişmeye veya büyümeye yol açan olumlu durum olarak tanımlanmaktadır (Linley ve Joseph, 2004). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere psikolojik iyi oluşu, bireylerin tüm yaşamlarını ve içinde buldukları sosyal bağları kapsayan, psikolojik sağlamlıklarında etkili olan, çok boyutlu ve disiplinler arası bir kavram olarak da anlaşılmalıdır (Schweiger ve Graf, 2015). İlgili alanyazında bu kavramın yerine yaşam doyumu, stresten uzaklık, mutluluk, öz gelişim gibi kavramların da kullanıldığı görülebilir (Onraet, Hiel ve Dhont, 2013).

Psikolojik iyi oluş düzeyi; bireyin yaşama amacına sahip olup olmasına, potansiyellerini gerçekleştirip gerçekleştirmemesine, başkalarıyla olan ilişkilerinin niteliğine ve kendi yaşamına dair hissettiği sorumluluk duygusuna bağlı olarak değişir (Ryff ve Keyes, 1995). Psikolojik iyi oluş hali bireyin psikolojik durumunu şekillendireceğinden (Abed, Pakdaman, Heidari ve Tahmassian, 2016) psikolojik iyi oluş düzeyi yüksek bireylerin, iş ve özel hayat tatminlerinin, fiziksel ve zihinsel sağlıklarının, kendilerine güvenlerinin, motivasyonlarının ve olumlu düşünme güçlerinin yüksek olması beklenir (DeNeve ve Cooper, 1998).

Ryff'e (1995) göre psikolojik iyi olmanın temel bileşenleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Kendini olduğu gibi kabullenme; bireyin kendini ve geçmiş yaşantısını objektif olarak değerlendirmesi
2. Özerklik; bireyin kendi kararlarını kendinin verebilmesi
3. Kişisel gelişim; bireyin sürekli kendini yenilemesi
4. Olumlu ilişkiler kurma; bireyin başkalarıyla nitelikli ve sağlıklı ilişkiler kurması
5. Amaçlı hayat sürme; bireyin yaşantısındaki amacı ve anlamı kavraması
6. Çevresel ustalık; bireyin çevresini değiştirebilme ve yönetebilme kapasitesidir.

Ryff (1995)'nin psikolojik iyi olma bileşenleri incelendiğinde psikolojik sağlamlığı da içerdiği görülmektedir. Bu açıdan psikolojik iyi oluş ile psikolojik sağlamlık arasında pozitif yönlü ilişkilerin olması beklenmektedir.

Günümüzde psikolojik sağlamlık ve iyi oluş, sağlıklı gelişim ve akademik başarı için son derece önemlidir. Zira ilkökul ve ortaokul öğrencilerinin gelişimlerini olumsuz etkileyecek çok sayıda olumsuz durumla karşılaşma ihtimali oldukça fazladır. Bu olumsuzlukların başlıcaları şu şekilde

sıralanabilir: Kontrolün son derece sınırlı olduğu, kişilerin her an zorbalığa maruz kalabileceği ancak ulaşımın son derece kolay olduğu sanal ortamlar, ekonomik düzeyler arasındaki uçurumun hemen her ortamda her an göz önüne serilmesi, merkezi sınavların oluşturduğu baskı, okulda, sınıfta veya aile içinde karşılaşılan hatta maruz kalınan şiddet vb. gelişimi olumsuz etkileyebilecek yaşantılardır. Öğrencilerin tüm bu olumsuzluklara mücadele edip en az şekilde etkilenmesi için psikolojik sağlamlık ve iyi oluş düzeylerinin de yüksek olması gerektiği söylenebilir (Kararımak, 2006; Masten ve Reed, 2002; Meichenbaum, 2012; Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000).

Öğrencilerin psikolojik sağlamlıkları yaşantılarına bağlı olarak azalabileceği gibi yüksele de bilir (Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000). Diğer bir deyişle psikolojik sağlamlık düzeyleri düşük öğrencilerin uygun yaşantılar sunulduğunda psikolojik sağlamlık düzeyleri yükseltilebilir. Ayrıca psikolojik sağlamlık düzeyleri yüksek öğrenciler de gözlenmeli ve olumsuz yaşantılar geçirmemelerine dikkat edilmelidir. Özellikle ilkökul ve ortaokul öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin tespit edilip, bu düzeyi yükseltici önlemler alınması önemlidir. Çünkü araştırmalar, psikolojik sağlamlıkla, akademik başarı, olumlu sosyal ilişkiler, sosyal yeterlik, duygusal problemler, davranış problemleri, psikososyal uyum bileşenleri arasındaki ilişkinin varlığını göstermektedir (Gizir, 2007).

Alanyazında yapılan çalışmalar incelendiğinde, psikolojik sağlamlık ile birçok kavram arasındaki ilişkinin varlığını ortaya koyan araştırmaların olduğu görülmektedir. Bu çalışmalara, psikolojik sağlamlık ile mutluluk (Altuntaş ve Genç, 2018), risk ve koruyucu faktörler (Gizir, 2007), sosyal sermaye (Uçak-Azboy, 2020), sınav kaygısı (Bozkurt, 2019), benlik saygısı (Güloğlu ve Kararımak, 2010), kültürlenme stratejileri (Bozdağ, 2020), kariyer uyumu (Ziyan, 2020), evlilik uyumu (İlmen, 2020), örgütsel özdeşleşme ve tükenmişlik (Bitmiş vd., 2013), duygusal zeka kişilik özelliği (Özer ve Deniz, 2014), olumlu olumsuz duygular ve duygusal istismar (Arslan, 2015), arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar örnek olarak gösterilebilir. Ancak ilgili alanyazında 4. ve 5. sınıf düzeyinde psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluşu birbiriyle ve bazı demografik değişkenlerle olan ilişkisi incelenmediği görülmektedir. Oysa kavramsal çerçevede belirtildiği üzere günümüzde 4. ve 5. sınıf düzeyindeki öğrencilerin değişen çevresel ve tarihsel etmenler yüzünden psikolojik sağlamlık ve iyi oluşları, onların sosyal beceri kazanma ve akademik başarısı için daha önemli hale geldiği söylenebilir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı "ilkokul 4. ve ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin psikolojik sağlamlıkları ile psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkinin incelenmesi" olarak belirlenmiştir. Bu temel amaç çerçevesinde aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır.

- Öğrencilerin psikolojik sağlamlıkları ile psikolojik iyi oluşları cinsiyete, arkadaş sayısına, kardeş sayısına ve eğitim sürecinde kalınan yere göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- İlkokul 4. ve ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin psikolojik sağlamlıkları ile psikolojik iyi oluşları arasında bir ilişki var mıdır?
- İlkokul 4. ve ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin psikolojik sağlamlıkları, psikolojik iyi oluşlarını yordamakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

İlkokul 4. ve ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin psikolojik iyi oluşları ile psikolojik sağlamlıkları arasındaki ilişkinin tespiti amacıyla yapılan bu araştırmanın yöntemi nicel çalışma yöntemlerinden ilişkisel taramadır. İlişkisel araştırmalar farklı değişkenler arasındaki ilişkileri ve bağlantıları inceleyen araştırmalardır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2017). Tarama araştırmaları ise bir konuya ya da bir olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek tutum vb. özelliklerin belirlendiği genellikle diğer araştırmalara göre daha büyük örneklem üzerinde yapılan araştırmalardır (Büyüköztürk, 2016).

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma evreni İstanbul'da Beylikdüzü, Esenyurt, Esenler, Avcılar, Güngören ve Zeytinburnu ilçelerinde bulunan devlet ilkököl ve ortaokullarda öğrenim gören 4. sınıf ve 5. sınıf öğrencileridir. Araştırmanın çalışma grubunu ise bu evrenden kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile seçilen toplam 741 ilkököl 4. sınıf ve 5. sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi zaman, emek ve maliyet kaybını en aza indirmek, araştırmaya hız ve pratiklik katmak için kullanılan bir örnekleme yöntemidir (Patton, 2015; Yıldırım ve Şimşek, 2016). Aşağıdaki tabloda katılımcılara ait demografik bilgiler verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Veriler

Demografik Özellik	Değişken	n
Cinsiyet	Kız	382
	Erkek	359
Sınıf	4. sınıf	418
	5. sınıf	323
Kardeş sayısı	Kardeşi yok	165
	1 Kardeşi var	218
	2 Kardeşi var	198
	3 ve daha fazla kardeşim var	160
Okulunuzdaki Arkadaşlarınızın Sayısı	Hiç arkadaşım yok	146
	1 arkadaşım var	194
	2 arkadaşım var	198
	3 ve daha fazla arkadaşım var	203
Eğitim Aldığı Sürede Kaldığı Yer	Yurtta	198
	Yakınının yanında	196
	Ailesinin yanında	347

Tablo 1 incelendiğinde araştırmanın katılımcılarına ilişkin bilgiler yer aldığı görülmektedir. Özellikle araştırmada cevap aranan problemlere ilişkin demografik değişkenler kişi bazında verilmiştir. Örneğin tabloya göre; öğrencilerin arkadaş sayıları bazında “gerçekten bir şeyler paylaşmaktan hoşlandığım, güvendiğim ve yanımda olmasını istediğim arkadaşım” 1 arkadaşım var diyenler 194 kişi 2 arkadaşım var diyenler 198 kişi olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Kişisel bilgi formunda öğrencilere ilişkin demografik bilgileri (yaş, cinsiyet, arkadaş sayısı, kardeş sayısı, eğitim aldığınız sürede kalınan yer) toplamaya yönelik sorular bulunmaktadır.

Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (ÇGPSÖ-12)

Çalışmada Liebenberg, Ungar ve LeBlanc (2013) tarafından geliştirilen ve Arslan (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan 5’li Likert tipi 12 maddeden oluşan “Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliği için yapılan faktör analizi sonucunda 12 maddenin toplam varyansın % 51.28’ini açıklayan tek faktörden oluştuğu belirlenmiştir. Ölçekteki madde faktör yüklerinin .54 ile .81 arasında değiştiği belirlenmiştir. Ölçeğin geçerlilik çalışmasında açımlayıcı faktör analizi sonuçlarının doğrulanması amacıyla doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve ölçeğin uyum indekslerinin uygun olduğu görülmüştür ($\chi^2= 105.498/52$, RMSEA= .060, NFI= .94, CFI= .97, IFI= .97, GFI= .94). Ölçeğin güvenilirliğini sağlamak için yapılan testte Cronbach Alfa katsayısı .91 olarak bulunmuştur. Ölçeğin ölçüt geçerliliği ise olumlu olumsuz duygular ve öz yeterlik ölçekleri ile yapılmıştır. Olumlu duygular .57, olumsuz duygular -.39, öz yeterlik .45 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ölçekteki maddeler “arkadaşlarım zor zamanlarımda yanımdadır, yardıma ihtiyacım olursa, nereden yardım alabileceğimi bilirim” şeklindedir.

Stirling Çocuklar için Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği

Ölçek Liddle ve Carter (2015) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe’ye uyarlamasını Akın ve arkadaşları (2016) yapmıştır. Araştırma 63 erkek, 86 kız toplam 149 ilkökul, ortaokul ve lise öğrencisi ile yürütülmüştür. Ölçek 5’li Likert tipinde (1 Asla – 5 Her zaman) 12 maddeden oluşan tek faktörlü bir ölçektir. Ölçeğin madde toplam korelasyon katsayıları .57 ile .73 arasında değiştiği belirlenmiştir. Ölçeğin geçerlilik çalışmasında açımlayıcı faktör analizi sonuçlarının doğrulanması amacıyla doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve ölçeğin uyum indekslerinin uygun olduğu görülmüştür ($\chi^2= 96.87$, RMSEA= .073, SRMR= .051, CFI= .93, IFI= .93, GFI= .90). Ölçeğin güvenilirliğini sağlamak amacıyla yapılan testte Cronbach Alfa katsayısı ise .90 olarak bulunmuştur. Ölçüt geçerliliği çalışmasında, Dubois Öz-saygı Ölçeği kullanılmıştır. Öz-saygı ölçeği ile uyarlanan ölçek arasında .69 düzeyinde pozitif ilişki bulunmuştur. Ölçeğin maddeleri “Çevremde olup bitenler beni neşelendirir, Yaşamımda iyi şeyler olacağını düşünüyorum” şeklindedir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmanın verileri toplanmadan önce ilçe milli eğitim müdürlüklerinden gerekli izinler alınmıştır. Uygulamaların tamamı sınıf ortamında ve araştırmacıların gözetiminde yapılmıştır. Uygulamaya katılan öğrenciler gönüllülük esnasına göre belirlenmiştir. Anketleri eksik ve özensiz cevaplayan öğrenciler çalışmaya dâhil edilmemiştir. Araştırmanın verileri 2018 yılı kasım ayında elde edilmiştir. Bilgilendirilmiş veli onam formu ile veli izinleri alınarak çalışmaya başlanmıştır. Çalışmanın amacı, muhtemel süresi ve yapısı hakkında net bir şekilde veli ve öğrencilere bilgi verilmiştir. Öğrencilerin istedikleri zaman çalışmadan çıkabilecekleri hem velilere hem de öğrencilere aktarılmıştır. Ayrıca yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada öncelikle veri setleri -her ne kadar örneklem büyüklüğü 741 olsa da- normallik testlerine (basıklık ve çarpıklık) tabi tutulmuştur. Araştırmanın bağımsız değişkenlerinin birbiri ile ve bağımlı değişkenleri ile arasında çoklu doğrusallık olup olmadığını tespit etmek için korelasyon (Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı-r); psikolojik iyi oluşun psikolojik sağlamlığı yordama durumunu test etmek için ise regresyon kullanılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Çalışmada elde edilen verilerin analizine başlamadan önce verilerin normal dağılıp dağılmadığını belirlemek için basıklık ve çarpıklık katsayıları incelenmiştir. Çocuk ve Gençlerde Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinin -.27 ile -.09, Stirling Çocuklar için Duygusal ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeğinin ise

1.12 ile 1.26 şeklinde dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Yapılan testte elde edilen basıklık ve çarpıklık değerlerinin -1,5 ile +1,5 arasında olması normallik varsayımını karşıladığından (Fidell ve Tabachnick, 2015) araştırmada elde edilen verilerin normal dağıldığı ve parametrik testlere tabi tutulabileceği söylenebilir.

Tablo 2. Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlıkları ile Psikolojik İyi Oluşları Arasında Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Gruplar İçin t testi Sonuçları

Değişken	Cinsiyet	N	X	S	t	p
Psikolojik Sağlamlık	Kız	382	18.91	5.45	2.11	.02**
	Erkek	359	19.66	4.12		
Psikolojik İyi Oluş	Kız	382	44.26	7.89	1.476	.184
	Erkek	359	45.08	7.16		

**p<05

Tablo 2 incelendiğinde, erkek öğrencilerin psikolojik sağlamlık puan ortalaması (X=19.66, S=4.12), kızların puan ortalamasından (X=18.91, S=5.45) anlamlı düzeyde (t=2.11, p< .05) yüksek olduğu ve erkek öğrencilerin psikolojik iyi oluş puan ortalaması (X=45.08 Ss=7.16) ile kızların puan ortalaması (X=44.26 Ss=7.89) arasında anlamlı düzeyde (t=2.11, p< .05) bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Tablo 3. Öğrencilerin Psikolojik Sağlamlıkları ile Psikolojik İyi Oluşları Arasında Arkadaş Sayısı Değişkenine Göre Bağımsız Gruplar İçin ANOVA Sonuçları

		K.T.	Sd	K.O.	F	p	Anlamlı farklılık (Tukey)*
Psikolojik Sağlamlık	Gruplar Arası	141.46	3	47.152	2.004	.112	-
	Gruplar İçi	17387.75	736	23.563			
	Toplam	17529.21	740				
Psikolojik İyi Oluş	Gruplar Arası	1131.50	3	377.164	6.766	.000**	4-1
	Gruplar İçi	41145.84	736	55.755			
	Toplam	42277.35	740				

**p<05 *1- Hiç Arkadaşım Yok, 2- Bir Arkadaşım Var, 3- İki Arkadaşım Var, 4- Üç ve Daha Fazla Arkadaşım Var

Tablo 3'e İlişkin Betimsel Tablo

Arkadaş Sayısı	N	X
Hiç arkadaşım yok	146	36.50
1 arkadaşım var	194	48.50

2 arkadaşım var	198	49.50
3 ve daha fazla arkadaşım var	203	50.75

Tablo 3 incelendiğinde öğrencilerin arkadaş sayılarının psikolojik sağlımlıkları ile psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkiler görülmektedir. Tabloya göre arkadaş sayısının psikolojik sağlımlıkta anlamlı bir fark oluşturmadığı ancak psikolojik iyi oluşta anlamlı bir fark oluşturduğu görülmektedir. Yapılan Tukey çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına göre anlamlı fark hiç arkadaşı olmayan öğrenciler ile 1, 2, 3 veya daha fazla arkadaşı olan öğrenciler arasındadır. Bu bulgu ilgili betimsel tablo aracılığıyla incelendiğinde bir veya daha fazla arkadaşına sahip öğrencilerin arkadaşı olmayan öğrencilere göre psikolojik olarak daha iyi oldukları söylenebilir.

Tablo 4. Öğrencilerin Psikolojik Sağlımlıkları ile Psikolojik İyi Oluşları Arasında Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Bağımsız Gruplar İçin ANOVA Sonuçları

		K.T.	df	K.O.	F	p	Anlamlı farklılık (Tukey)*
Psikolojik Sağlımlık	Gruplar Arası	144.777	3	48.259			
	Gruplar İçi	17362.857	736	23.591	2.046	.106**	-
	Total	17507.634	740				
Psikolojik İyi Oluş	Gruplar Arası	767.923	3	255.974			
	Gruplar İçi	41322.300	736	56.144	3.559	.094**	-
	Total	42090.224	739				

**p>05 *1- Kardeşim Yok, 2- Bir Kardeşim Var, 3- İki Kardeşim Var, 4- Üç ve Daha Fazla Kardeşim Var

Tablo 4 incelendiğinde öğrencilerin kardeş sayılarının psikolojik sağlımlıkları ile psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkiler görülmektedir. Tabloya göre kardeş sayısı ile psikolojik sağlımlık ve psikolojik iyi oluş arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin Psikolojik Sağlımlıkları ile Psikolojik İyi Oluşları Arasında Kalınan Yer Değişkenine Göre Bağımsız Gruplar İçin ANOVA Sonuçları

Öğrencilerin		K.T.	df	K.O.	F	p	Anlamlı farklılık (Tukey)*
Psikolojik Sağlımlık	Gruplar Arası	101.038	2	20.208			
	Gruplar İçi	17234.363	736	23.576	.857	.510	-
	Total	17335.401	740				
Psikolojik İyi Oluş	Gruplar Arası	778.267	2	155.653			
	Gruplar İçi	41335.720	736	56.547	2.753	.02**	3-1

Total	42113.987	740	3-2
-------	-----------	-----	-----

** $p<05$ *1- Yurtta, 2- Yakının yanında, 3- Ailemin yanında

Tablo 5'e İlişkin Betimsel Tablo

Kalınan Yer	N	X
Yurtta kalıyorum	198	49.50
Yakınının yanında kalıyorum	196	49
Ailemin yanında kalıyorum	347	86.70

Tablo 5 incelendiğinde öğrencilerin eğitim sürecinde kaldıkları yerin psikolojik sağlımlıkları ile psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkiler görülmektedir. Tabloya göre öğrencilerin eğitim sürecinde kaldıkları yerin psikolojik sağlamlık puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamakta ancak eğitim sürecinde kaldıkları yer öğrencilerin psikolojik iyi oluşlarını anlamlı bir şekilde etkilemektedir ($F_{(2-740)}=2.753$ ve $p<.05$). Yapılan Tukey çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına göre anlamlı fark ailesinin yanında kalan öğrenciler ile yurt veya yakınının yanında kalan öğrenciler arasındadır. Bu bulgu ilgili betimsel tablo aracılığıyla incelendiğinde ailesinin yanında kalan öğrencilerin yurt veya yakınının yanında kalan öğrencilere göre psikolojik olarak daha iyi oldukları söylenebilir.

Tablo 6. Öğrencilerin Psikolojik Sağlımlıkları ile Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

Psikolojik Sağlımlıkları İle Duygusal Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki İlişki (n=741)		Psikolojik Sağlamlık	Psikolojik İyi Oluş
Psikolojik Sağlamlık	r	1	
Psikolojik İyi Oluş	r	.359**	1
	p	.000	

Tablo 6 incelendiğinde öğrencilerin psikolojik sağlımlıkları ile psikolojik iyi oluşları arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=.359$ ve $p<.01$).

Tablo 7. Öğrencilerin Psikolojik Sağlımlıklarının Psikolojik İyi Oluşlarını Yordamasına İlişkin Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Yordayıcı Değişkenler (n=741)	B	Std. H	β	t	p	İkili r	Kısmi r
(Sabit)	1.000	8.959		8.957	.000	.359	.137
Psikolojik Sağlamlık	.022	.231	.241	10.466	.000		

$R= .359$ ve $R^2=.129$; $F= 109,537$ ve $p <.01$.

Tablo 7 incelendiğinde regresyon analizi sonuçlarına göre öğrencilerin psikolojik sağlımlıkları ile psikolojik iyi oluşları arasında anlamlı ilişki olduğu görülmektedir ($R=.36$, $R^2=.13$, $F=18.28$, $p<:.00$). Öğrencilerin psikolojik sağlımlıkları ile psikolojik iyi oluşları toplam varyansın % 13'ünü

açıklamaktadır. Standardize edilmiş (β) katsayısı ve t değeri incelendiğinde psikolojik sağlık puanları psikolojik iyi oluş toplam puanlarının anlamlı bir yordayıcısı olduğu ve aralarında düşük düzeyde bir ilişki olduğu söylenebilir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Çalışmada ulaşılan sonuçlara göre erkek öğrencilerin psikolojik sağlık düzeyleri kız öğrencilere göre daha yüksektir. Bu bulgu alanyazındaki bazı çalışmaların (Açıkgöz, 2016; Bahadır, 2009; Sezgin, 2016) sonuçlarıyla örtüşmektedir. Bununla birlikte alanyazında kadınların psikolojik sağlık düzeylerin erkeklerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar (Oktan, Odacı ve Berber-Çelik, 2014; Kılıç, 2014) olduğu gibi psikolojik sağlamlığın cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşan çalışmalar da (Aydoğdu, 2013; Aydın ve Egemberdiyeva, 2018; Bolat, 2013) vardır. Psikolojik sağlamlığın farklı örneklerde cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermesinin temelinde yaş, fiziki ve sosyal çevre ile yaşantıların kızları ve erkekleri farklı etkilemesi olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre çevresel ve toplumsal zorluklara daha kolay uyum sağlayabilmesi, erkeklerin mantıklı kızların ise duygusal düşünceleri erkeklerin psikolojik açıdan daha sağlam olmalarını etkiliyor olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada kız ve erkek öğrencilerin psikolojik iyi oluşları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Cinsiyetin psikolojik iyi oluşu etkileme durumunu inceleyen araştırmalara bakıldığında bazı araştırmalarda (Cooper, Okamura ve McNeil, 1995) cinsiyetin psikolojik iyi oluşu etkilemediği sonucuna ulaşıldığı görülmekle birlikte psikolojik iyi oluş çalışmalarının çoğunda (Cenkseven ve Akbaş, 2004; Cooper, Okamura ve McNeil, 1995; Eraslan, 2015; Gediksiz, 2013; Gündoğdu ve Yavuzer, 2012) kadınların psikolojik iyi oluşlarının erkeklerden yüksek olduğu sonucuna ulaşıldığı görülmektedir. Alanyazındaki bu sonuçlar, çalışmada ulaşılan sonuçlarla örtüşmemektedir. Bu durumun sebebi araştırmadaki çalışma grubunun yaş ortalamasından kaynaklanıyor olabilir. Gençlik ve yetişkinlikte kadınların psikolojik iyi oluş düzeyleri daha yüksekken son çocuk döneminde (7-12 yaş) cinsiyet değişkeninin psikolojik iyi oluş üzerinde anlamlı bir etkiye neden olmadığı söylenebilir.

Araştırmada arkadaş sayısının psikolojik sağlık üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı ancak psikolojik iyi oluş üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür: Bir veya daha fazla arkadaşına sahip olmak, öğrencilerin psikolojik iyi oluşlarını olumlu yönde etkilemektedir. Bu durumun temelinde, akranlarla pozitif ilişki kurmanın, bireylerin ruh halini olumlu etkilemesi ve stresin azalmasına yardımcı olması ve dolayısıyla bireylerin beden ve ruh sağlığını korumaya yardımcı olması (Ryff ve Singer, 1996; Ryff, Magee ve Kling, 1999) yatıyor olabilir.

Araştırmada öğrencilerin psikolojik iyi oluşları üzerinde kardeş sayısı değişkeninin anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir. İlgili alanyazın (Atarbay, 2017; Bahadır, 2009; Açıkgöz, 2016) incelendiğinde kardeş sayısı ile psikolojik sağlık arasında anlamlı bir ilişki olmadığını gösteren çalışmalar olduğu görülmektedir. Bu araştırma sonuçları araştırmada ulaşılan sonuçları desteklemektedir. Ancak psikolojik sağlamlıkla ilgili araştırma (Aydın ve Egemberdiyeva, 2018; Kılıç, 2014) sonuçlarına bakıldığında kardeş sayısının psikolojik sağlamlığı etkilediği görülmektedir. Bu sonuçlar ise araştırmanın sonuçlarıyla örtüşmemektedir. Araştırmanın gerçekleştirildiği çalışma grubu ve öğrencilerin yaş özellikleri gibi etkenler kardeş sayısının psikolojik iyi oluş ve psikolojik sağlamlık üzerinde etkili olmamış olabilir.

Öğrencilerin eğitim aldığı süreçte kaldığı yer değişkeni ise öğrencilerin psikolojik sağlamlıkları üzerinde etkili olmazken; psikolojik iyi oluşlarını etkilemektedir. Ailesinin yanında kalan öğrencilerin psikolojik iyi oluş düzeyleri yurtda veya yakınının yanında kalan öğrencilere göre daha yüksektir. Bu durumun sebebi ebeveynlerle olan yakınlığın, çocukların streslerini azaltması (Amato, 1994) ve bu çocukların ebeveynlerine sıkıntılarını daha kolay ve daha açık şekilde anlatabilmesi, ayrıca ebeveynlere her durumda güvenmeleri olabilir. Öğrencilerin yaş özellikleri de dikkate alındığında samimi bir aile ortamının öğrencileri psikolojik olarak iyi olmalarında etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca on iki yaş altı öğrencilerin daha iyi okulda okumaları için (özellikle 5. sınıflar) ailelerin yanından ayrılmalarda çocukların psikolojik iyi oluşlarını olumsuz etkilediği söylenebilir.

Araştırmanın sonucunda öğrencilerin psikolojik sağlamlıkları ile psikolojik iyi oluşları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre öğrencilerin psikolojik sağlamlıkları, psikolojik iyi oluşlarındaki varyansın %13'ünü açıklamaktadır. Toprak'ın (2014) ergenler, Kılıç'ın (2014) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bu durumda çocukluk ve gençlikte psikolojik sağlamlığın, psikolojik iyi oluşu etkileyen önemli bir değişken olduğu söylenebilir. Bu açıdan ilkökul ve ortaokul öğrencilerinin psikolojik sağlamlıklarının, psikolojik iyi oluşlarını pozitif yönde etkilediği söylenebilir. Aradaki ilişkinin düşük olmasına rağmen psikolojik iyi oluş ve psikolojik sağlamlığın bir birini pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Bu ilişkinin düşük olması örneklem grubundan kaynaklanıyor olabilir.

Ulaşılan bu sonuçlar ışığında, araştırmacılara, öğrenci velilerine, okul ve öğrenci yurdu yöneticilerine, sınıf ve branş öğretmenlerine şu önerilerde bulunulabilir:

- İlkokulda ve ortaokulda öğrencilerin sosyal ilişki kurma ve sürdürme becerilerini tespit etmeye ve geliştirmeye dönük etkinlikler yapılabilir. Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersinde sosyal ilişki kurmayla ilgili konular psikolojik sağlamlık ve iyi oluşla ilişkilendirilerek işlenmelidir. Aileler, çocuklarının sosyal ilişkilerdeki becerilerini gözlemeli, kurulacak okul aile işbirliği ile bir problem tespit ettiklerinde bu durumu okul idaresine veya rehberlik servisine bildirip destek alabilir.
- Sınıf öğretmenleri sınıftaki öğrencileri gözleyerek, arkadaşı olmayan veya arkadaşlık ilişkileri zayıf öğrencilere yardımcı olabilir. Bu durumun temelinde yatan sebepler araştırılıp çözümler üretilebilir.
- Son çocukluk dönemindeki öğrencilerin psikolojik sıkıntıları gözlemlendiğinde arkadaşlık kurmalarına olanak sağlanarak bu problemlerini çözmeleri için yardımcı olunabilir.

Araştırmanın İstanbul'un bazı ilçelerinde (Beylikdüzü, Esenyurt, Esenler, Avcılar, Güngören ve Zeytinburnu) yürütülmüş olması ve verilerin 2018-2019 eğitim öğretim yılında toplanmış olması araştırmanın sınırlılıkları olarak gösterilebilir. Ayrıca araştırmada katılımcıların soruları içtenlikle (samimiyetle) cevapladığı ve çevresel şartlardan aynı derecede etkilendiği varsayılmıştır.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1- Araştırmacıların katkı oranları eşittir.
- 2- Bu çalışma "Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumunda" (USOS-2019) sözlü bildiri olarak sunulan çalışmanın genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş halidir
- 3- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- 5- Araştırmanın verileri 2018 Kasım ayında elde edilip yorumlanmıştır.
- 7- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.
- 8- Araştırmada kullanılan ölçekler için yazarlarından gerekli izinler alınmıştır.

KAYNAKÇA

- Abed, N., Pakdaman, S., Heidari, M. & Tahmassian, K. (2016). *Developing psychological well-being scale for preschool children. Global journal of health science*, 8(11), 104-111.
- Açıkgöz, M. (2016). *Çukurova üniversitesi tıp fakültesi öğrencilerinin psikolojik sağlamlık ile mizah tarzları ve mutluluk düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çağ Üniversitesi, Mersin.
- Akın, A. ve Akın, Ü. (2015). *Psikolojide güncel kavramlar I (Pozitif Psikoloji)*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Akın, A., Yılmaz, S., Özen, Y., Raba, S. ve Özhan, Y. (2016). *Stirling çocuklar için duygusal ve psikolojik iyi oluş ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliği*. V. Sakarya'da Eğitim Araştırmaları Kongresi, bildiri kitabı içinde (ss. 74-79). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Altuntaş, S. ve Genç, H. (2018). Mutluluğun yordayıcısı olarak psikolojik sağlamlık: Öğretmen örnekleminin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Advance online publication. Doi: 10.16986/HUJE.2018046021
- Amato, P. R. (1994). Father-child relations, mother-child relations, and offspring psychological well-being in early adulthood. *Journal of Marriage and Family*, 56(4), 1031-1042.
- Arslan, G. (2015). Çocuk ve genç psikolojik sağlamlık ölçeğinin (çgpsö-12) psikometrik özellikleri: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Ege Eğitim Dergisi*, 16(1), 1-12.
- Atarbay, S. (2017). *Farklı bölümlerde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin sosyal kaygı düzeylerinin psikolojik dayanıklılıklarına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, M. ve Egemberdiyeva, A. (2018). Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin incelenmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 3(1), 37-53.
- Bahadır, E. (2009). *Sağlıkla ilgili fakültelerde eğitime başlayan öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bitmiş, M. G., Sökmen, A., & Turgut, H. (2013). Psikolojik dayanıklılığın tükenmişlik üzerine etkisi: Örgütsel özdeşleşmenin aracılık rolü. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 27-40.
- Bolat, Z. (2013). *Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık ve öz-anlayışları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Bozdağ, F. (2020). *Mülteci çocukların psikolojik sağlamlıkları ve kültürlenme stratejileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bozkurt, N. (2019). *Ergenlerde psikolojik sağlamlık ve bilişsel esneklik düzeylerinin sınav kaygısı ile ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, İstanbul.
- Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: istatistik araştırma deseni SPSS uygulamaları ve yorum*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cenkseven, F., & Akbaş, T. (2004). Üniversite öğrencilerinde öznel ve psikolojik iyi olmanın yordayıcılarının incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(27), 43- 65.
- Cooper, H., Okamura, L. & McNeil, P. (1995). Situation and personality correlates of psychological wellbeing: Social activity and personal control. *Journal of Research in Personality*, 29, 395-417.
- DeNeve, K. M., & Cooper, H. (1998). The happy personality: A meta-analysis of 137 personality traits and subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 124(2), 197-229.
- Deborah, M. K., John L. L., Maddi, S. R., Marnie B. Michele P. & Richard H. H., (2006). The personality construct of hardiness, relationships between repression, innovativeness, authoritarianism, and performance. *Journal of Personality*, 72(2), 575- 598.

- Eraslan, M. (2015). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin psikolojik iyi olma düzeylerinin yaş, cinsiyet ve spor yapma durumlarına göre incelenmesi. *Uluslararası Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 14-21.
- Fidell, L. S., & Tabachnick, B. (2015). *Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı*. (Baloğlu, M. Çev. Ed.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Fraser, M. W., Galinsky, M. J. & Richman, J. M. (1999). Risk, protection, and resilience: Toward a conceptual framework for social practice. *Social Work Research*, 23(3), 129-208.
- Gediksiz, E. (2013). *Alçakgönlülük ile psikolojik iyi olma arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Gizir, C. A. (2007). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerine bir derleme çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 28, 113-128.
- Güloğlu, B., & Kararmak, Ö. (2010). Üniversite öğrencilerinde yalnızlığın yordayıcısı olarak benlik saygısı ve psikolojik sağlamlık. *Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 73-88.
- Gündoğdu, R., & Yavuzer, Y. (2012). Eğitim fakültesi öğrencilerinin öznel iyi oluş ve psikolojik ihtiyaçlarının demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(23), 115-131.
- İlmen, Z. (2020). *Evli bireylerin psikolojik doğum sırası, evlilik uyumu ve psikolojik sağlamlıkları arasındaki yordayıcı ilişkiler*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kararmak, Ö. (2006). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 26, 129-142.
- Kılıç, Ş. D. (2014). *Üniversite öğrencilerinin yalnızlık ve psikolojik dayanıklılıklarının incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Linley, P. A. & Joseph, S. (2004). *Positive Psychology in practice*. New Jersey: John Wiley and Sons, Inc.
- Luthar, S., Cicchetti, D. & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71(3), 543-562.
- Masten, A. S. & Reed, M. J. (2002). *Resilience in development. The Handbook of Positive Psychology*. Oxford: Oxford University Press.
- Meichenbaum, D. (2012). *Important facts about resilience: A consideration of research findings about resilience and implications for assessment and treatment*. Miami, Florida: Melissa Institute.
- Murphey, B. D. & Megan-Barry, B. A. (2013). Brigitte vaughn, ms. positive mental health: Resilience. *Child Trends*, 3, 1-5. 3 Haziran 2019 tarihinde https://www.childtrends.org/wp-content/uploads/2013/03/Child_Trends-2013_11_01_AHH_Resilience.pdf adresinden erişildi.
- Oktan, V., Odacı, H., & Berber-Çelik, Ç. (2014). Psikolojik doğum sırasının psikolojik sağlamlığın yordanmasındaki rolünün incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 140-152.
- Onraet, E., Hiel, A. V., & Dhont, K. (2013). The relationship between right-wing ideological attitudes and psychological well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39(4), 509-522.
- Özer, E., & Deniz, M. E. (2014). An investigation of university students' resilience level on the view of trait emotional EQ. *Elementary Education Online*, 13(4), 1240-1248.
- Patton, M. Q. (2015). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (M. Bütün ve S. Beşir Demir. Çev. Ed.), Ankara: Pegem Akademi.

- Ryff, C. D. (1995). Psychological well-being in adult life. *Current Directions in Psychological Science*, 4(4), 99-104.
- Ryff, C. D. & Keyes, C. L. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(4), 719-727.
- Ryff, C. D., Magee, W. J., & Kling, K. C. (1999). Forging macro-micro linkages in the study of psychological well-being. C. D. Ryff, W. J. Magee, ve K. C. Kling. *The self and society in aging processes*. (s. 247-278). New York: Springer Publishing Company.
- Ryff, C. D. & Singer, B. (1996). Psychological well-being: meaning, measurement, and implications for psychotherapy research. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 65(1), 14-23.
- Schweiger, G. & Graf, G. (2015). *The well-being of children*. Berlin: De Gruyter Open Ltd.
- Sezgin, K. (2016). *Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık ve dindarlık düzeylerinin incelenmesi (Dicle Üniversitesi örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Stewart, M., Reid, G. J. & Mangham, C. (1997). Fostering children's resilience. *Journal of Pediatric Nursing*, 12(1), 21-31.
- Toprak, H. (2014). *Ergenlerde mutluluk ve yaşam doyumunun yordayıcısı olarak psikolojik sağlamlık ve psikolojik ihtiyaç doyumu*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Uçak-Azboy, Z. (2020). *Üstün zekâlı/yetenekli çocuklarda psikolojik sağlamlık ve sosyal sermaye ilişkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çağ Üniversitesi, Mersin.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Ziyan, M. (2020). *Üniversite öğrencilerinin kariyer uyumlarını yordamada psikolojik sağlamlık, bilişsel esneklik ve proaktif kişiliğin rolü*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Avrupa Ülkelerinden Türkiye'ye Yönelik Turizm Talebini Etkileyen Faktörler: Panel Veri Analizi

Dr. Ümit Şengel^{1*}
Prof. Dr. Burhanettin Zengin²

Geliş tarihi: 19.09.2020
Kabul tarihi: 10.11.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 304-316
Yıl: 2020

This article was checked by *intihal.net*.
Similarity Index 06%
Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi,
Türkiye, umitsengel@gmail.com
ORCID ID 0000-0003-1284-836X

² Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi,
Türkiye, bzengin@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-6368-0969

* Sorumlu yazar

ÖZ

Rekabetin giderek yoğunlaştığı turizm pazarında arz ve talep önemli kavramlar olarak öne çıkmaktadır. Destinasyonlar bu yoğun rekabet ortamında tercih edilebilmenin yollarını aramaktadır. Dolayısıyla her bir destinasyon için talebi etkileyen faktörlerin bilinmesi önem taşımaktadır. Bu çalışmada, Avrupalı turistlerin Türkiye'ye olan taleplerini etkileyen faktörlerin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, Batı Avrupa ve Avrupa Birliği ülkelerinin ekonomik, sosyo-demografik, turizm-seyahat ve teknoloji ile ilgili değişkenlerinden hangilerinin belirleyici olabildiği test edilmektedir. Araştırmada nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Analize edilen veriler ülkelere ait resmi verilerdir. Veri analizinde Panel veri ekonometrisi kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre teknoloji değişkenleri dışındaki diğer değişkenlerin çoğunun Avrupa ülkelerinden Türkiye'ye yönelik talebi etkilediği görülmektedir. Bununla beraber, Avrupa ülkelerinin ekonomik, sosyo-demografik ve turizm-seyahat yapılarıyla ilgili değişkenlerin bölgeden Türkiye'ye yönelik turizm talebini etkilediği de tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Ülkeleri, Turizm Talebi, Türkiye, Panel Veri Analizi

Factors Affecting Tourism Demand for Turkey from the European Countries: Panel Data Analysis

Dr. Ümit Şengel^{1*}
Prof. Dr. Burhanettin Zengin²

First received: 19.09.2020

Accepted: 10.11.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 304-316

Year: 2020

This article was checked by *intihal.net*.
Similarity Index 06%

¹ Sakarya University of Applied Sciences,
Turkey, umitsengel@gmail.com
ORCID ID 0000-0003-1284-836X

² Sakarya University of Applied Sciences,
Turkey, bzengin@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-6368-0969

* Corresponding Author

ABSTRACT

In the tourism market, where competition is increasingly intensified, supply and demand stand out as important concepts. Destinations are looking for ways to be preferred in this intense competitive environment. Therefore, it is important to know the factors affecting demand for each destination. In this study, the factors influencing the demands of European tourists to Turkey, which are intended to be identified. In this context, which of the economic, socio-demographic, tourism-travel and technology variables of Western European and European Union countries can be determined. Quantitative research methods were used in the research. The data subject to analysis are official data of the countries. Panel data econometrics are used in data analysis. Many of the other variables outside variables technology based on the results of the research shows that affect the demand for Turkey from the European countries. At the same time, economic, socio-demographic and tourism-travel structure variables of European countries have been detected that affect the demand for tourism to Turkey from the region.

Keywords: European Countries, Tourism Demand, Turkey, Panel Data Analysis

GİRİŞ

Dünyaya etkileri büyük boyutlara ulaşan küreselleşme bilimsel değerlendirmelerde kabul gören ve birçok alanda ağırlığını hissettiren modern terimlerden biridir. Kavram, iletişimi çok boyutlu ve hızlı seviyeye getirmektedir. Ayrıca ulusal pazarların dış ticaret ve sermaye dolaşımında serbest hareket etmeyi sağlayan bu süreç sayesinde ulusal firmalar ve pazarlar uluslararası bir kimliğe kavuşmaktadır. Bu durum rekabet şartları ağır bir uluslararasılaşma sürecini meydana getirmektedir (Taptık ve Keleş, 1998).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde (BİT) meydana gelen hızlı artış dünyayı küresel bir köy haline getirmektedir. BİT'lerdeki artış dünyayı küçük bir yer haline getiren yapıyla birçok alanda kendini hissettirmektedir. Başta ekonomi olmak üzere politika, insan hakları, çevre, kültür, hukuk gibi birçok alanda bu teknolojilerden istifade edilmekte ve bu alanlar bu teknolojilere göre şekillenmektedir. Bu alanların ortak özelliği en ufak değişimlerin bireysel veya toplumsal hayatı etkilemesidir. Dolayısıyla BİT'lerdeki gelişmeler küreselleşmeyi, küreselleşmedeki gelişmeler ise birey ve toplum yaşamını etkilemektedir (Çeken ve diğerleri, 2008).

Dünyada yaşanan bu gelişmelerin etkilediği spesifik ve en kedine has özellikleri bulunan alanların başında turizm gelmektedir. Turizm'de küreselleşme süreciyle paralel olacak şekilde 20. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak çok önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Bu süreçte turizm talebi hızlı bir artış gösterirken, ülkelerde bu talebe cevap verecek şekilde turistik yatırımlar yapmaya başlamıştır. Turizmde yaşanan bütün gelişmeler turizmi ekonomik güçleri olan büyük bir endüstri haline getirmiştir. Bu ekonomik güçler firma ve hane halkı düzeyinde mikro ekonomik etkiler anlamında kendini göstermekte ve ülkelere katkı sağlamaktadır. Ancak ülkelerin esas üzerinde durdukları turizmin makroekonomik etkileridir. GSMH, gelir, dış ödemeler dengesi, ekonomik büyüme, istihdam ve toplumsal kalkınma gibi birçok makroekonomik parametrede turizmin etkilerini görmek mümkündür (Çımat ve Bahar, 2003; Kar ve diğerleri, 2004).

Dış ticaretleri açık veren ülkeler döviz problemlerini çözmek için turizme ciddi şekilde önem vermektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı döviz problemlerinin giderilmesi için üzerinde durulan bir alternatif kaynaktır (Topallı, 2015). Turizm bölgeler arasında yer alan kalkınma ve gelişmişlik farklılıklarını ortadan kaldırması bakımından da önemlidir. (Avcıkurt, 2003; Alaeddinoğlu, 2006; Selçuk ve Çatal, 2007; Yeşiltaş ve Öztürk, 2008; Şengel, 2015; İbiş ve Batman, 2015). Ülkeler tüm ekonomik göstergeler başta olmak üzere turizmin sosyal, kültürel ve çevresel etkileri nedeniyle turizm faaliyetlerini geliştirmek için güçlü bir çaba harcamaktadır. Bu nedenle kendilerine yönelik olan turizm talebini etkileyen faktörleri tespit etmek ve buna göre hareket etmektedirler.

Bu araştırmada Türkiye'ye yönelik turizm talebini etkileyen faktörlerin ekonomik, sosyo-demografik, turizm-seyahat ve teknolojik değişkenler bağlamında tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Özellikle değişkenlerin turist gönderen ülkelerle ilgili olması çalışmayı farklı ve önemli kılmaktadır. Ayrıca teknoloji ve seyahatle ilgili değişkenlerin olması çalışmayı daha da önemli hale getirmektedir. Bundan hareketle 1992 yılından itibaren Türkiye'ye en çok turist gönderen Avrupa ülkeleriyle ilgili verilerin elde edilip analiz edilmesi hedeflenmektedir. Bu araştırmanın sonuçlarının, Türkiye'nin turizm politikalarına uygun olacak şekilde yapılan tanıtım faaliyetlerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Türkiye'ye olan turizm talebinde etkili olan faktörlerin turistlerin geldikleri ülkelere göre belirlenmesi, bu faktörlerin ön planda tutulduğu bir pazarlama sürecinin başarısını da beraberinde getirebilir.

LİTERATÜR TARAMASI

Turizm talebi ile ilgili çok sayıda çalışmanın literatürde yer aldığı bilinmektedir. Herhangi bir destinasyona yönelik talep tahminlerinin yapılması veya bu talebi etkileyen faktörlerin tespit edilmesi oldukça önemlidir. Çünkü destinasyonlar bu araştırmalarda ortaya çıkan sonuçlara göre hareket ederek turizm pazarında pay alabilmek için birtakım uygulamalara başvurmakta, turizm plan ve politikalarını buna göre belirleyen stratejiler izlemektedir.

Turizm talebini etkileyen faktörlerin ölçüldüğü çalışmalarda bağımlı değişken genellikle turist sayısı veya turizm geliridir (Dritsakis, 2004; Ouerfelli, 2008). Bağımsız değişkenler ise çalışmanın tasarımına bağlı olarak değişebilmektedir. Bu değişkenlerin en fazla yoğunlaştıkları konu ekonomidir. Bu nedenle,

gelir, hizmet fiyatları, seyahat maliyeti veya döviz kurları gibi değişkenlerin test edildiği çalışmalara sıklıkla rastlanılmaktadır (Lim, 1997). Bununla birlikte büyük spor organizasyonları, fuar veya sergiler, savaş veya diğer beklenmedik olayların da bağımsız değişken olarak kullanıldığı görülmektedir (Aydın ve diğerleri, 2015). Ayrıca büyük ekonomik krizler, saygın hastalıklar ve terör eylemleri gibi değişkenlerde kullanılmaktadır (Wang, 2009)

Uluslararası literatürde dış turizm talebinin belirleyici faktörlerinin tespit edilmesiyle ilgili çok sayıda çalışma yürütülmüştür. Bu çalışmalardan en önemlilerinden biri de Gholipour ve arkadaşları (2014) tarafından gerçekleştirilmiştir. 80 ülke için 1999-2011 dönemindeki verilerle yapılan çalışmada bir ülkedeki özgürlük seviyesi ile dış pasif turizm talebi arasında ilişki tespit edilmiştir. Ülkelerin özgürlükleri kısıldıkça ülke insanları daha fazla seyahat eğilimi taşımakta ve dış turizme katılmak istemektedir. Bu bulgular için ülkelerin gelişmişlik kriteri önemli bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani ülkelerin gelişmişliği düştükçe bu tespit anlam kazanmaya başlıyor.

Lim ve McAleer (2002) yıllık verilerle yapıları çalışmada Malezya'nın turizm talebini etkileyen faktörleri tespit etmeye çalışmıştır. Araştırmada uluslararası turizm talebi, ulaşım maliyetleri ve döviz kurları ile turizm arasında uzun dönemli bir denge ilişkisi ortaya konmaktadır. İlgili çalışmada, reel gelirin bu değişkenlerle ortak bir ilişkisi tespit edilmemektedir. Bu açıklanabilir bir durumdur. Bazen veri alınan zaman periyodu, verisi alınan ülke grubu veya talebin olacağı ülkedeki modele dahil edilmeyen diğer değişkenler nedeniyle beklenmeyen sonuçlar ortaya çıkabilmektedir.

Dritsakis ve Athanasiadis (2000) Yunanistan'a yönelik turizm talebini etkileyen faktörleri araştırmışlardır. İsveç, Finlandiya, ABD, Japonya, İsviçre ve Norveç gibi ülkelerden Yunanistan'a yönelik turizm talebi için hangi faktörlerin belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Yapılan çalışmaya göre ilgili ülkelerin kişi başına harcanabilir gelirleri Yunanistan'a yönelik talebi etkilememektedir. Ancak, ortalama toplam maliyetin ve seyahat maliyeti, yatırım, döviz kuru ve turist gönderen ülkelerin politik istikrarları bu talebi etkilemektedir. Yunanistan'daki terör ve şiddet eylemleri de etkisi diğerlerine oranla az olmakla birlikte turizm talebini etkilemektedir.

Dünya genelinde farklı ülkeler arası dış turizm talebi belirleyici unsurlarının araştırıldığı başka çalışmalarda söz konusudur. Crouch (1995), uluslararası turizm talebini etkileyen, gelir seviyesi, ulusal fiyat düzeyleri, döviz kurları, seyahat maliyetleri ve turizm pazarlama giderleri gibi faktörleri ortaya koymuştur. Turizm bölgesi tercihlerini etkileyen faktörleri ele alan Ouerfelli (2008), fiyat ve gelir gibi değişkenler yanında, rakip ülkelerin fiyatları ve arz faktörlerini ekonomik modeline ekleyerek bunların talepte belirleyici unsurlar olduğunu ortaya koymuştur. Habibi ve arkadaşları (2008) çalışmalarında Turizm talebini etkileyen kaynak ülkenin geliri, turizm fiyatları ve taşıma maliyetleri gibi değişkenleri tespit etmişlerdir. Wang (2009), döviz kurları, gelir, turizm fiyatları, seyahat maliyetleri gibi ekonomik faktörlerin, Schiff ve Becken (2011), turistlerin harcamaları ve ekonomik krizlerin, Jintranun ve arkadaşları (2011) politik istikrarsızlık, SARS salgını, tsunami, tüketici fiyat endeksi, kaynak ülkenin geliri, ulaşım maliyetleri ve döviz kurunun turizm talebini etkilediğini tespit etmiştir.

Türkiye'ye yönelik turizm talebini etkileyen faktörlerin incelendiği araştırmalar farklı dönemlerde çalışılmıştır. İçöz ve arkadaşları (1997) İsviçre, Hollanda, Finlandiya, Almanya, Avusturya, Belçika, İtalya, Fransa, İngiltere ve Yunanistan'dan Türkiye'ye yönelik turizm talebini etkileyen faktörler olarak bir dizi bağımsız değişkeni incelemiştir. Çalışmada etkilerinin şiddeti değişmekle birlikte yatak kapasitesi, Türkiye'nin döviz kuru, seyahat acentesi sayısı, tüketici fiyat endeksi gibi değişkenlerin farklı ülkelerden Türkiye'ye yönelik turizm talebinin belirleyicileri olarak ortaya çıkmıştır.

Akış (1998) Türkiye en fazla turist gönderen 18 ülkeden Türkiye'ye yönelik turizm talebini etkileyen faktörlerin belirlemek için 13 yıllık dönemin verileriyle regresyon analizi gerçekleştirmiştir. Araştırmaya göre turistlere kaynaklık eden ülkelerin gelirleri ile göreceli fiyat ve reel döviz kuru gibi değişkenlerin talebi etkilediğini tespit etmiştir.

Aktaş (2005) yaptığı çalışmada turizm talebini ölçerken bağımlı değişken olarak turizm gelirlerini kullanmıştır. Araştırmada bağımsız değişkenler arz ve talep faktörleri bağlamında oluşturulmuştur. 20 yıllık dönemi kapsayan araştırma sonuçlarına göre Türkiye'nin turizm gelirlerini yatak kapasitesi, seyahat acentası, yabancı sermaye, döviz kuru, tanıtım bütçesi gibi değişkenler etkilemektedir.

Görmüş ve Göçer (2010) yaptıkları çalışmaya göre ülkeler arasındaki ticaret hacmi, yatak kapasitesi ve turist gönderen ülkelerin GSMH'si gibi değişkenler Türkiye yönelik turizm talebini olumlu etkilerken, ülkeler arası mesafe değişkeni bu talebi negatif olarak etkilemektedir. Kaya ve Canlı (2013) OECD ülkelerine yönelik yaptıkları çalışmada, bu ülkelerden Türkiye'ye yönelik turizm talebinin gelir, fiyat düzeyi, ve ikame destinasyonların fiyatları gibi değişkenlerce açıklandığını tespit etmiştir. Güneş ve Kabadayı (2015) ise Türkiye'nin turizm talebini etkileyen faktörleri inceledikleri çalışmada, ziyaretçilerin kişi başı GSYİH'ları, nüfus sayıları, başkentlerinin İstanbul'a olan mesafeleri, Türkiye'ye ile olan politik ve askeri ilişkileri, din ve etnik yapılar gibi değişkenlerin Türkiye'ye yönelik turizm talebinde belirleyici faktörler olduğunu ortaya koymuştur.

YÖNTEM

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Veriler ülkelere ait istatistiklerden oluşan ikincil verilerdir. Araştırmanın tasarlanma aşamasında mümkün olduğu kadar geniş bir zaman aralığı ve farklı kategorideki Avrupa ülkelerinin araştırmaya dâhil edilmesi planlanmıştır. Gerek 24 Ocak liberal ekonomi kararları gerek 2634 sayılı turizm teşvik kanunu olmak üzere iki önemli gelişmenin 1980'li yılların başına denk gelmesi ve Türkiye'de turizm faaliyetlerini etkilemesi nedeniyle 1980 yılından başlanarak verilerin toplanması hedeflenmiştir. Bu amaçla 1980 yılından itibaren "milliyetlerine göre Türkiye'ye gelen turist sayısı" ve "milliyetlerine göre turistlerin Türkiye'de yaptıkları turizm harcaması" olmak üzere iki bağımlı değişkene ilişkin veri araştırması yapılmıştır. Türkiye'de turistlerin milliyetlerine göre yaptıkları turizm harcaması ile ilgili düzenli ve sistematik bir veri bulunmadığından, tek bağımlı değişken olarak "milliyetlerine göre Türkiye'ye gelen turist sayısı" değişkeni kullanılmıştır.

Yapılan çalışmalar ve değerlendirmeler sonucunda araştırma kapsamında kullanılan veri seti 1992-2017 yılları arasını kapsayan 26 yıllık bir dönem olarak kararlaştırılmıştır. Türkiye'ye yönelik turizm talebinin incelenmesi için veri Avrupa Birliği ve Batı Avrupa için analizler gerçekleştirilmiştir.

Bağımlı değişkene ait verilerin elde edilmesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü'nün turizm istatistiklerinden yararlanılmıştır. Ayrıca bu veriler TÜİK verileri de dikkate alınarak gözden geçirilmiştir. Turist gönderen ülkelere (Avrupa Birliği ve Batı Avrupa) ait ve bağımsız değişkenleri oluşturan ekonomik, sosyo-demografik, turizm-seyahat ve teknolojik değişkenlerden sayısal verileri olanlar için Dünya Bankasının erişime açık veri tabanından yararlanılırken, kukla değişkenlere ise sahip olunan belli özellikler göz önünde bulundurularak (Heckman, 1975; Karafiath, 1988; LaVeist, 1995; Atakan, 2008; Acaravcı ve Bostan, 2011; Gujarati ve Porter, 2014) veriler atanmıştır.

Türkiye'ye yönelik turizm talebini etkileyen faktörlerin belirlendiği ve 26 yıllık bir dönemi kapsayan bu çalışmada biri bağımlı, 41'i bağımsız olmak üzere toplam 42 değişkenle analiz sürecine başlanmıştır. Bağımsız değişkenlerden üç değişkene ait veriler program ile uyumlu olmadığı için bu değişkenler analiz yapılırken kullanılmamıştır. Akabinde çoklu doğrusal bağlantı testi Varyans Artış Faktörü (Variance Inflation Factors - VIF) yapılmıştır. VIF değeri 10 ve üzeri olan bağımsız değişkenlerin (Sevinç, 2013: 2) diğer bağımsız değişkenler tarafından açıklandığı için 14 değişken daha devre dışı bırakılmış ve toplamda 24 değişken üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir.

Değişkenlerin kullanım durumlarını gösteren bilgilerin anlaşılır olması için bir arada verilmeleri öngörülmüş ve değişkenlere ait kullanım durumlarını gösteren bilgiler Tablo 1'de verilmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi analizler 41 bağımsız değişkenin 24'ü üzerinden yapılmıştır. Analize tabi tutulan değişkenler ekonomik, Sosyo-demografik, turizm-seyahat ve teknoloji ile ilgili değişkenlerdir. Turizm talebi ile turizm talebini etkileyen faktörler arasındaki ilişki regresyon modeli yardımıyla açıklanmıştır.

Tablo 1. Araştırmadaki Değişkenler ve Kullanım Durumları

	DEĞİŞKEN	KULLANIM DURUMU
Y	Milliyetlerine Göre Turist Sayısı (Bağımlı)	Kullanıldı
X ₁	GSYH (Dolar)	Kullanıldı
X ₂	Kişi Başı Harcanabilir Gelir (Dolar)	Kullanıldı
X ₃	Yıllık Büyüme Oranı	Kullanıldı
X ₄	Gini Katsayısı (%)	Kullanıldı
X ₅	İstihdam (İşgücü)	Kullanıldı
X ₆	İşsizlik (Yüzde)	Kullanıldı
X ₇	Gider (GSYH %'si)	Kullanıldı
X ₈	Hizmet Ticareti (GSYH %)	Kullanıldı
X ₉	Reel Döviz Kuru İndeksi (2010=100 Dolar)	Kullanıldı
X ₁₀	Yaşayan Türk Nüfusu (20 bin ve üzeri)	Kullanıldı
X ₁₁	Nüfus (Say)	Kullanıldı
X ₁₂	Ortalama Ömür	Kullanıldı
X ₁₃	Doğum Sayısı	Kullanıldı
X ₁₄	Ölüm Sayısı	Kullanıldı
X ₁₅	Kentleşme Oranı	Kullanıldı
X ₁₆	65 Yaş Üstü Nüfus	Kullanıldı
X ₁₇	Seyahat Hizmetleri (Hizmet İthalatının %'si)	Kullanıldı
X ₁₈	Uluslararası Seyahat Eşyası Harcamaları (Dolar)	Kullanıldı
X ₁₉	Ulaştırma Hizmetleri (Hizmet İthalatının %'si)	Kullanıldı
X ₂₀	Uluslararası Turizm (Sayı, Gelenler)	Kullanıldı
X ₂₁	Havayolu Taşımacılığı	Kullanıldı
X ₂₂	İletişim Bilgisayar vb. (Hizmet İhracatının %'si)	Kullanıldı
X ₂₃	İnternet Kullanan Bireyler (Nüfusun %'si)	Kullanıldı
X ₂₄	İletişim Bilgisayar vb. (Hizmet İthalatının %'si)	Kullanıldı
-	Enflasyon Oranı	Veri Uyumsuzluğu (Kullanılmadı)
-	Uluslararası Turizm Kalkış (Sayı)	Veri Uyumsuzluğu (Kullanılmadı)
-	ARGE Harcamaları (GSYH %'si)	Veri Uyumsuzluğu (Kullanılmadı)
-	Türkiye'ye Karayolu Uzaklığı	Çoklu Doğrusal Bağlantı Sorunu (Kullanılmadı)
-	Gelişmişlik Seviyesi	Çoklu Doğrusal Bağlantı Sorunu (Kullanılmadı)
-	Vize Uygulaması	Çoklu Doğrusal Bağlantı Sorunu (Kullanılmadı)
-	Dini İnanç	Çoklu Doğrusal Bağlantı Sorunu (Kullanılmadı)
-	Türkiye ile Tarihi Yakınlık	Çoklu Doğrusal Bağlantı Sorunu (Kullanılmadı)
-	Türkiye ile Tarihi Benzerlik	Çoklu Doğrusal Bağlantı Sorunu (Kullanılmadı)
-	Tarihi Önem	Çoklu Doğrusal Bağlantı Sorunu (Kullanılmadı)
-	Resmi Dil	Çoklu Doğrusal Bağlantı Sorunu (Kullanılmadı)
-	İklim	Çoklu Doğrusal Bağlantı Sorunu (Kullanılmadı)
-	Komşuluk	Çoklu Doğrusal Bağlantı Sorunu (Kullanılmadı)
-	Siyasi Konjonktür	Çoklu Doğrusal Bağlantı Sorunu (Kullanılmadı)
-	Türkiye'ye Havayolu Uzaklığı	Çoklu Doğrusal Bağlantı Sorunu (Kullanılmadı)
-	Tüketici Fiyat Endeksi (2010 = 100)	Çoklu Doğrusal Bağlantı Sorunu (Kullanılmadı)
-	Uluslararası Turizm Harcamaları (Dolar)	Çoklu Doğrusal Bağlantı Sorunu (Kullanılmadı)

Bu bağlamda Bağımlı değişken olan Milliyetlerine göre Türkiye'ye gelen turist sayısı ile bağımsız değişkenler arasındaki bağıntı aşağıdaki regresyon denklemi (modeli) ile verilmiştir.

$$Y_{it} = \alpha + \beta_1 X_{1it} + \beta_2 X_{2ci} + \beta_3 X_{3it} + \beta_4 X_{4it} + \beta_5 X_{5it} + \beta_6 X_{6it} + \beta_7 X_{7it} + \beta_8 X_{8it} + \beta_9 X_{9it} + \beta_{10} X_{10it} + \beta_{11} X_{11it} + \beta_{12} X_{12it} + \beta_{13} X_{13it} + \beta_{14} X_{14it} + \beta_{15} X_{15it} + \beta_{16} X_{16it} + \beta_{17} X_{17it} + \beta_{18} X_{18it} + \beta_{19} X_{19it} + \beta_{20} X_{20it} + \beta_{21} X_{21it} + \beta_{22} X_{22it} + \beta_{23} X_{23it} + \beta_{24} X_{24ct} + v_i + \epsilon_{it}$$

Araştırmanın analiz sürecini araştırma soruları belirlemiştir. Bu bağlamda araştırmanın dört adet ana sorusu ve bu ana soruların da 24 adet alt sorusu bulunmaktadır. Araştırmadaki ana sorular aşağıda verilmektedir;

Ana Soru 1: Avrupa ülkelerinin ekonomik yapıları Türkiye'ye yönelik turizm talebini nasıl ve ne yönde etkilemektedir?

Ana Soru 2: Avrupa ülkelerinin sosyo-demografik yapıları Türkiye'ye yönelik turizm talebini nasıl ve ne yönde etkilemektedir?

Ana Soru 3: Avrupa ülkelerinin turizm ve seyahat yapıları (özellikleri) Türkiye'ye yönelik turizm talebini nasıl ve ne yönde etkilemektedir?

Ana Soru 4: Avrupa ülkelerinin teknolojik yapıları Türkiye'ye yönelik turizm talebini nasıl ve ne yönde etkilemektedir?

Araştırmada verilerin analiz edilmesinde panel veri analizi kullanılmış ve Stata 14.2 programından yararlanılmıştır. Yatay kesit verisinin zaman boyutundan küçük olması araştırmada kullanılan panelin kısa panel (Tarı, 2016: 475) (41 değişken>26 yıl) olduğu göstermektedir. Zaman serisinin içerisinde değişkenler arasındaki gözlemlerde (veri eksikliği) farklılık söz konusudur (Tatoğlu, 2016: 5). Araştırma kapsamında oluşturulan panelin dengesiz panel olduğu söylenebilir. Çalışma kapsamında Türkiye'ye yönelik turizm talebini etkileyen faktörlerin belirlenmesinde çoklu regresyondan faydalanılmış ve doğrusal panel veri modellerinin test edilmesinde kullanılan modellerden sıradan en küçük kareler, sabit etkiler ve rassal (tesadüfi) etkiler modellerinden yararlanılmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde Avrupa'dan Türkiye'ye yönelik turizm talebini etkileyen faktörlerin tespitine ilişkin bulgular yer almaktadır. Avrupa için Batı Avrupa ve Avrupa Birliği olmak üzere üç farklı ülke grubu için elde edilen veriler dengesiz panel olarak bir veri tabanına aktarılmıştır. 26 yıllık verileri kapsayan bu panel veri analizi sayesinde Türkiye'ye yönelik turizm talebini etkileyen faktörler iki farklı Avrupa grubu için analiz edilmiş ve kısımda bunlar raporlanmıştır. Faktörlere ilişkin tahminler "en küçük kareler, sabit etkiler ve rassal etkiler modellerinin her biri için yapılmıştır. Daha sonra modellere ait istatistiksel ön görümler dikkate alınarak hangi yöntemin kullanılacağına karar verilmiştir.

Tablo 2. AB'nin Betimleyici İstatistikleri

Değişken	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Min. Değer	Maksi. Değer
GSYH	746	4.93e+11	7.75e+11	6.52e+08	3.89e+12
Harc. MG	688	21288.79	17353.73	-9.753427	82019.95
Büyüme Oranı	640	2.8178	5.629952	-28.93297	33.7
Gini Katsayısı	320	308.5613	4967.265	23.7	88888
İstihdam	754	8556454	1.04e+07	147806	4.35e+07
İşsizlik	754	10.2634	7.161369	1.8	37.25
Gider	669	36.11511	7.90885	15.95481	62.24209
Hizmet Ticareti	692	26.51293	34.28873	5.476721	301.3771
Reel Döviz Kuru	731	97.49596	15.48051	41.12562	152.4943
Türk Nüfusu	754	0.5172414	0.5000343	0	1
Nüfus	754	1.75e+07	2.17e+07	414	8.27e+07
Ortalama Ömür	754	77.40981	3.173045	69.4	83.5
Doğum Sayısı	754	167979.8	219275.6	6	812553
Ölüm Sayısı	754	154853.8	201299	39	898246
Kentleşme	753	68.85007	13.58855	37.25	97.9
65+ Nüfus	754	2913174	3931409	28468	1.77e+07
Turist Sayısı	714	405398.3	754399	1105	5580792
Seyahat Hizmetleri	673	25.73671	11.51515	1.346801	76.87146
Seyahat Eşyası Harcaması	664	1.08e+10	1.72e+10	5000000	9.33e+10
Ulaştırma Hizmetleri	659	25.39266	11.04258	0.287464	57.98066
Uluslararası turizm	664	1.21e+10	1.98e+10	1.30e+07	1.06e+11
Havayolu Taşımacılığı	690	1.76e+07	2.76e+07	644.1	1.54e+08
İletişim bilgisayar (ihracat)	674	37.04377	22.78054	-379.717	74.61359
İnternet Kullanan Bireyler	733	43.5383	33.01782	.002339	98.24002
İletişim bilgisayar (ithalat)	659	41.23348	13.69339	6.778477	82.75012

Tablo 2'de AB'nin Türkiye'ye yönelik turizm talebinin betimleyici istatistikleri yer almaktadır. İlgili bölgeye ait veri tabanında veri işlenmiş maksimum gözlem sayısının 754 olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca

sosyo-demografik değerler başta olmak üzere çok sayıda değişkenin bütün gözlem değerleri için verilerin işlendiği görülmektedir. 1992-2017 zaman periyodunda Avrupa Birliğinden Türkiye'ye gelen turistlerin ortalaması 405398.3'tür. Bu sayı bütün ülke gruplarını içine alan genel değerlendirmenin iki katına yakındır.

Söz konusu bölge için kentleşme oranı ortalaması %68 seviyelerindedir. Ayrıca bütün ülkeler için ilgili tarih aralığında işlenmiş maksimum turist sayısı 5 milyon 580 bin seviyelerinde, minimum sayı ise 1.105'tir. Araştırmaya göre AB'de de internet kullanan bireylerin ortalamaması yaklaşık %43,5 seviyelerindedir. Tablo 5.3'e göre Avrupa birliğinin iletişim ve bilgisayar vb. harcamaları hizmet ithalatının ortalama %41'i iken, iletişim ve bilgisayar vb. gelirleri hizmet ihracatının ortalama %37'si civarındadır.

Batı Avrupa, AB'ye göre daha dar bir bölge olup, daha fazla gelişmiş devleti barındıran bir ülke grubudur. Bu değerlendirmenin Türkiye'ye yönelik talebi etkileyen faktörlere yansımalarının da olacağı düşünülmektedir. Tablo 3'te Batı Avrupa bölgesinin Türkiye'ye yönelik turizm talebinin betimleyici istatistikleri yer almaktadır. Bölge için veri işlenen toplam maksimum gözlem sayısı 546'dır. Bölgeden Türkiye'ye gelen turistlerin ortalaması 26 yıllık dönem için 453408.3'tür. Bu daha önce işlenen AB ülkelerinin talebinden ortalama olarak daha yüksektir. 0,57'lik ortalama ile bölgede yaşayan Türk nüfusun yaşamayan ülkelere kıyasla çoğunlukta olduğu söylenebilir.

Tablo 3. Batı Avrupa'nın Betimleyici İstatistikleri

Değişken	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Min. Değer	Maksi. Değer
GSYH	546	6.59e+11	8.47e+11	6.13e+09	3.89e+12
Harc. MG	500	27180.22	16685.33	-9.753427	82019.95
Büyüme Oranı	486	2.893922	6.060619	-28.93297	33.7
Gini Katsayısı	249	387.6502	5631.098	24.9	88888
İstihdam	546	1.07e+07	1.14e+07	147806	4.35e+07
İşsizlik	546	7.928908	4.428021	1.8	27.47
Gider	517	36.81372	8.166532	15.95481	62.24209
Hizmet Ticareti	501	28.76126	39.78613	7.898113	301.3771
Reel Döviz Kuru	546	97.94689	12.4369	43.90381	152.4943
Türk Nüfusu	546	0.5714286	0.4953255	0	1
Nüfus	546	2.18e+07	2.39e+07	414	8.27e+07
Ortalama Ömür	546	78.54615	2.649271	69.4	83.5
Doğum Sayısı	546	209622.9	242603.5	6	812553
Ölüm Sayısı	546	189093.7	222477	39	898246
Kentleşme	545	74.57128	10.31004	49.13	97.9
65+ Nüfus	546	3686679	4343671	28468	1.77e+07
Turist Sayısı	546	453408.3	825514	1105	5580792
Seyahat Hizmetleri	481	24.88291	9.518279	3.192168	51.7113
Seyahat Eşyası Harcaması	483	1.45e+10	1.88e+10	2.82e+08	9.33e+10
Ulaştırma Hizmetleri	467	23.77003	10.797	.287464	54.51021
Uluslararası turizm	483	1.63e+10	2.17e+10	2.82e+08	1.06e+11
Havayolu Taşımacılığı	507	2.36e+07	2.99e+07	460600	1.54e+08
İletişim bilgisayar (ihracat)	482	39.01089	15.18966	0.3163742	74.61359
İnternet Kullanan Bireyler	542	47.79101	33.90539	0.0482916	98.24002
İletişim bilgisayar (ithalat)	467	42.95896	12.94148	14.22855	82.75012

Bölge ülkeleri arasında kentleşme ortalama %77, ortalama ömür ise 78 seviyelerindedir. Bu iki ortalama değer de daha önce ele alınan AB ülke grubuna göre daha yüksektir. Bu iki ülke grubuna göre yüksek çıkan ve önemli kabul edilen diğer bir ortalama değer ise internet kullanan bireylerin oranıdır. Bölgede günümüzde nüfusun nerdeyse tamamına yakını internet kullanabilmektedir. Ayrıca bölge genelinde

yaklaşık 3,6 milyon 65 yaş üstü nüfus yaşamaktadır. Bölgede ortalama yıllık büyüme oranı yaklaşık %2,8 iken, işsizlik oranı ortalama %8 civarındadır.

Tablo 4. AB'nin Türkiye'ye Yönelik Turizm Talebinin Regresyon Sonuçları

Değişkenler	Batı Avrupa			Avrupa Birliği		
	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)
	En Küçük Kareler	Sabit Etkiler	Rassal Etkiler	En Küçük Kareler	Sabit Etkiler	Rassal Etkiler
GSYH	-2.24e-07 (1.79e-07)	-2.51e-08 (2.14e-07)	-2.24e-07 (1.79e-07)	-8.85e-08 (1.73e-07)	1.80e-07 (2.07e-07)	-8.85e-08 (1.73e-07)
Kişi Harcanabilir MG	-2.148 (2.852)	-1.815 (5.933)	-2.148 (2.852)	-6.828*** (2.558)	-6.274 (5.327)	-6.828*** (2.558)
Büyüme Oranı	-11,266*** (3,254)	-2,128 (6,954)	-11,266*** (3,254)	-5,595* (3,065)	3,258 (5,483)	-5,595* (3,065)
Gini katsayısı	1.420 (2.064)	1.432 (1.997)	1.420 (2.064)	1.086 (2.219)	1.631 (2.068)	1.086 (2.219)
İstihdam	0.252*** (0.0291)	0.0414 (0.158)	0.252*** (0.0291)	0.212*** (0.0249)	0.0822 (0.0828)	0.212*** (0.0249)
İşsizlik	25,149*** (8,281)	13,753 (12,359)	25,149*** (8,281)	-24,162*** (5,293)	9,921 (10,650)	-24,162*** (5,293)
Gider	2,929 (4,026)	-2,953 (6,951)	2,929 (4,026)	-2,886 (2,906)	-2,192 (5,861)	-2,886 (2,906)
Hizmet ticareti	2,403* (1,317)	-689.9 (3,106)	2,403* (1,317)	2,481*** (946.9)	-1,217 (3,093)	2,481*** (946.9)
Reel Döviz Kuru	-3,742* (2,062)	4,644 (3,736)	-3,742* (2,062)	-458.1 (1,965)	7,284** (3,062)	-458.1 (1,965)
Türk Nüfusu	76,072 (79,273)		76,072 (79,273)	118,132** (47,670)	-	118,132** (47,670)
Nüfus	-0.162*** (0.0140)	-0.111 (0.0781)	-0.162*** (0.0140)	-0.154*** (0.0132)	-0.146** (0.0610)	-0.154*** (0.0132)
Ortalama Ömür	1,432 (14,898)	-155,804*** (54,552)	1,432 (14,898)	-14,395 (11,145)	-191,949*** (46,517)	-14,395 (11,145)
Doğum Sayısı	0.0662 (0.112)	-0.00666 (0.106)	0.0662 (0.112)	0.0576 (0.120)	-0.00143 (0.108)	0.0576 (0.120)
Ölüm Sayısı	0.399*** (0.129)	0.261** (0.121)	0.399*** (0.129)	0.414*** (0.137)	0.228* (0.123)	0.414*** (0.137)
Kentleşme	-2,511 (3,236)	48,273** (18,467)	-2,511 (3,236)	262.5 (2,134)	54,032*** (16,063)	262.5 (2,134)
65+ Nüfus	0.299*** (0.0426)	0.330*** (0.100)	0.299*** (0.0426)	0.331*** (0.0436)	0.347*** (0.0882)	0.331*** (0.0436)
Seyahat Hizmetleri	-11,447*** (3,342)	-4,023 (5,869)	-11,447*** (3,342)	-4,675** (2,242)	6,840* (3,660)	-4,675** (2,242)
Uluslararası Seyahat Eşyası Harcaması	0.000145*** (2.16e-05)	7.79e-05** (3.11e-05)	0.000145*** (2.16e-05)	0.000174*** (2.11e-05)	5.66e-05* (3.14e-05)	0.000174*** (2.11e-05)
Ulaştırma Hizmetleri	7,932*** (2,794)	10,571** (4,728)	7,932*** (2,794)	2,854 (2,473)	2,854 (3,543)	2,854 (2,473)
Uluslararası Turizm (Gelenler)	-9.76e-05*** (1.98e-05)	-5.85e-05** (2.49e-05)	-9.76e-05*** (1.98e-05)	-0.000125*** (1.98e-05)	-5.17e-05** (2.53e-05)	-0.000125*** (1.98e-05)
Havayolu Taşımacılığı	0.000162 (0.00220)	0.0194*** (0.00727)	0.000162 (0.00220)	0.00183 (0.00226)	0.0216*** (0.00695)	0.00183 (0.00226)
İletişim Bilgisayar vb. (İhracat)	929.4 (2,649)	-472.7 (2,795)	1,403 (1,567)	-751.1 (2,011)	-1,670 (2,378)	-751.1 (2,011)
İnternet Kullana Bireyler	584.4 (1,154)	3,948** (1,925)	2,451*** (821.7)	1,311 (956.3)	6,316*** (1,805)	1,311 (956.3)
İletişim Bilgisayar vb. (İthalat)	5,670* (3,211)	7,481* (4,061)	6,077*** (1,918)	3,645 (2,357)	864.8 (3,280)	3,645 (2,357)
Sabit	-180,720 (1.160e+06)	8.229e+06** (3.832e+06)	-180,720 (1.160e+06)	925,077 (774,047)	1.095e+07*** (3.161e+06)	925,077 (774,047)
Gözlemler	170	170	170	195	195	195
R ²	0.963	0.834	0.963	0.950	0.805	0.950
Sıralama	18	18	18	25	25	25

Standart hata; *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

Tablo 4 Avrupa Birliği ve Batı Avrupa ülkelerinden Türkiye'ye yönelik olan turizm talebini etkileyen faktörlere ilişkin üç model için regresyon ve anlamlılık değerlerini içermektedir. Hangi modelin kullanılacağı ile ilgili ilk olarak Breusch-Pagan LM testi yapılmış ve "H0: Birim etkinin varyansı sifıra eşittir." hipotezi test edilmiştir. LM testi sonucunda hipotez kabul edilmiş ($\text{prob} > \chi^2 = 1,0000 > 0,05$) ve en küçük kareler (OLS) modelinin tahmin için en uygun model olduğuna karar verilmiştir. Bu nedenle her iki ülke grubu için de değerlendirmeler OLS modeli üzerinden yapılmaktadır. Tablo 4'te AB ve Batı

Avrupa regresyon modellerinin aynı tabloda verilerek karşılaştırma yapılmasında kolaylık sağlanmaya çalışılmıştır.

Avrupa Birliği ülkelerinin ekonomik değişkenlerinden kişi başı harcanabilir gelir, işsizlik oranı ve yıllık büyüme oranı Türkiye turizm talebini negatif olarak etkilerken, istihdam ve hizmet ticareti pozitif olarak etkilemektedir. Batı Avrupa ülkeleri için ekonomik değişkenlerden yıllık büyüme oranı ve reel döviz kuru ile Türkiye turizm talebi arasında negatif ilişki söz konusu iken, istihdam, işsizlik ve hizmet ticareti ile ülkenin turizm talebi arasında pozitif ilişki söz konusudur. Bu değişkenlere ait etkiler %90, 95 ve 99 güven aralıklarında gerçekleşmektedir. AB ülkelerinde işsizlik bir birim arttığında, Türkiye'ye yönelik turizm talebi 24,1 birim azalmaktadır. Aynı şekilde, kişi başı harcanabilir gelirden meydana gelen bir birimlik artış, ülkenin turizm talebinde 6,8 birimlik bir azalmaya sebep olmaktadır. Bunun yanında; AB ülkelerinde hizmet ticaretinde oluşacak bir birimlik artış, Türkiye'nin turizm talebini 2,4 birim arttırmaktadır. Batı Avrupa ülkelerinde istihdam bir birim arttığında bu ülkelerden Türkiye'ye yönelik turizm talebi 0,25 birim, hizmet ticareti bir birim arttığında ise 2,4 birim artmaktadır. Buna karşın, reel döviz kuru bir birim arttığında ilgili ülkelerden Türkiye'ye yönelik talep 3,7 birim azalmaktadır. Bu sonuçlar Biçen (2004) ile Demirel ve arkadaşları (2013) tarafından yapılan araştırmaların sonuçları ile de benzerlik göstermektedir.

AB ülkeleri ile ilgili sosyo-demografik değişkenlerden ülkede yaşayan Türk nüfusunun olması, toplam ülke nüfusu, ölüm sayısı ve 65 yaş üstü nüfus değişkenleri Türkiye'ye yönelik turizm talebi ile ilişkisi olan değişkenler olmuştur. Batı Avrupa ülke grubu için sosyo-demografik değişkenlerden nüfus (negatif), ölüm sayısı (pozitif) ve 65 yaş üstü nüfus (pozitif) değişkenlerinin üçü de Türkiye'ye yönelik turizm talebini etkilemektedir. Bu değişkenler ait etkiler %95 ve 99 güven aralıklarında gerçekleşmektedir. Örneğin AB'de 65 yaş üstü nüfusta meydana gelebilecek bir birimlik artış Türkiye'nin turizm talebinde 0,33'lük bir artışı beraberinde getirmektedir.

Avrupa birliği ülkelerinden turizm ve seyahatle ilgili olan değişkenlerden seyahat hizmetleri ve uluslararası turizm ile Türkiye'ye yönelik turizm talebi arasında negatif bir ilişki tespit edilirken, uluslararası seyahat eşyası harcaması değişkeni ile pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Batı Avrupa'dan ise Türkiye'ye yönelik turizm talebini seyahat hizmetleri ve uluslararası turizm değişkenleri negatif etkilerken, uluslararası seyahat eşyası harcaması ve ulaştırma hizmetleri pozitif etkilemektedir. Bu değişkenler ait etkiler %95 ve 99 güven aralıklarında gerçekleşmektedir. Örneğin ulaştırma hizmetlerinde meydana gelen bir birimlik artış ülkeye olan turizm talebinde 7,9 birimlik bir artış meydana getirmektedir. Teknolojik değişkenler Avrupa Birliğinden Türkiye'ye olan talebini etkilemezken, Batı Avrupa ülkelerinden ise sadece iletişim ve bilgisayar harcamaları %90 güven aralığında Türkiye'ye yönelik turizm talebini pozitif olarak etkilemiştir. Ayrıca Batı Avrupa ülke grubu bağlamında en küçük kareler modeli için model açıklayıcılığı gösteren R² değeri %96,3 iken, AB ülke grubu için %95 seviyelerindedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Öncelikle etkinin yönü ve şiddeti değişmekle birlikte, Avrupa Birliği ve Batı Avrupa ülkelerinden Türkiye'ye yönelik turizm talebinin test edilen değişken grupları arasında en çok ekonomik değişkenlere duyarlı bir görüntü sergilediği görülmektedir. Bunun yanında, ilgili ülkelerden Türkiye'ye yönelik talebinde en az belirleyici olan değişken grubu teknolojidir.

AB ülkelerinden Türkiye'ye yönelik turizm talebini etkileyen ekonomik değişkenler ile ilgili ilginç sonuçlar elde edilmiştir. Öncelikle kişi başı harcanabilir gelir ve büyüme oranı Türkiye'ye yönelik turizm talebi ile negatif bir ilişki içerisindedir. Bu durum daha önce de ifade edildiği gibi, harcanabilir gelir artışı ile büyüme olgusunun alternatif destinasyonları tercih etme gibi bir süreci de beraberinde getirdiği söylenebilir. Bunun yanı sıra ekonomik değişkenlerden beklenen sonuçları veren değişkenler de ortaya çıkmıştır. Örneğin istihdam ve hizmet ticareti Türkiye'ye yönelik turistik talebi olumlu etkilerken, işsizlik ve turizm talebi arasında beklendiği gibi negatif bir ilişki tespit edilmiştir.

AB ülkelerinde yaşayan Türk nüfusu, Türkiye'ye yönelik turizm talebini belirleyen önemli sosyo-demografik değişken olarak ön plana çıkmıştır. AB'de yaşayan Türklerin turizm talebini teşvik edecek seviyede olumlu bir katkı sağladıkları ve bir bakıma gönüllü birer tanıtım elçisi ve ağızdan ağıza pazarlamanın Türkiye lehine birer uygulayıcısı gibi bir rol üstlendikleri söylenebilir. Turizm ve seyahat

değişkenlerinden ön plana çıkan önemli değişkenlerin başında seyahat hizmetleri gelmektedir. Çünkü seyahat hizmetlerindeki artışın Türkiye'ye olan talebi pozitif olarak etkilemesi beklenirken, bu etki negatif yönde olmuştur. Ancak seyahat hizmetleri sadece turist göndermeyle ilgili bir kavram değil, ilgili ülkelerin turist çekme politika ve uygulamalarını da içermesi bu etkinin negatif olmasına aracılık etmiş olabilir. Nitekim durum bu şekilde değerlendirildiğinde, konu Türkiye'ye yönelik turizm talebiyle negatif ilişkisi tespit edilen uluslararası turizm değişkeninin sonuçları ile de örtüşmektedir.

Batı Avrupa, AB'nin de üyesi olan devletlerden oluşmaktadır. Ancak Batı Avrupa ülkeleri nispeten daha gelişmiş ülkelerden oluştuğundan, bu ülkelerden Türkiye'ye yönelik turizm talebini de etkileyen unsurlar farklılıklar göstermektedir. Örneğin işsizlik AB bölgesi için Türkiye'ye yönelik talep ile negatif ilişki içerisindeyken, Batı Avrupa için bu ilişki pozitifdir.

Batı Avrupa ülkeleri için diğer ilginç bir sonuç da reel döviz kurunun Türkiye'ye yönelik turizm talebini negatif etkilemesidir. Yani reel döviz kuru yükseldikçe, bu bölgelerden Türkiye'ye yönelik turizm talebi düşmektedir. Bu olağan bir durumdur. Çünkü bu durumda ulusal para değer kaybetmekte, alım gücü düşmekte ve ileriye dönük beklentiler olumsuzlaşmaktadır. Hatta bu durumun en çok etkilediği alanların başında turizm ve seyahat gelir. Böyle durumlarda yurt dışı seyahat planlamalarında iptal veya ertelemeler dahi yaşanabilmektedir. İşsizlik Türkiye'ye Batı Avrupa'dan olan turizm hareketlerini pozitif etkilemektedir. Normalde negatif beklenen bu etkinin bazı ülke grupları için pozitif çıkması, ekonomik gelişmişlik ve sosyal refah ile açıklanabilir. Nitekim bu bölgedeki insanların refahı zaten yüksek olduğu için işsizlik seyahat etmelerine imkân sağlayacak boş zaman kavramına aracılık etmiş olabilir. Batı Avrupa'nın 27 bin doların üzerinde ortalama kişi başı harcanabilir milli gelir ile analizi yapılan bütün ülke grupları içerisindeki en yüksek gelire sahip olması da bunun bir göstergesi olarak ifade edilebilir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

1- Yazar(lar)ın Katkıları

ÜŞ: Çalışma fikrinin oluşturulması, verilerin toplanması ve tasnifi, kaynak taraması, sonuçların yorumlanması, makale yazımı ve yayınlama süreci;

BZ: Çalışmanın eleştirel incelemesi ve son okuması;

2- Bu çalışma Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde sunulan "Türkiye'nin Turizm Talebini Etkileyen Faktörlerin Sosyo-Ekonomik Açısından Ampirik Olarak Değerlendirilmesi" başlıklı doktora tezinden geliştirilmiştir.

3- Çalışmamız sırasında bize destek ve katkı sağlayan Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Kenan ERKAN ve Arş. Gör. Abdüssamed KOÇ'a teşekkürlerimizi sunarız.

4- Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

5- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

6- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur. Çünkü çalışmada analiz edilen veriler açık erişimli resmi kurumlardan elde edilmiş istatistiklerdir.

7- Bu makalede araştırma ve yayım etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

Acaravcı, A. ve Bostancı, F. (2011). Makroekonomik değişkenlerin etkisinde yabancı yatırımlar üzerine etkileri: Türkiye ekonomisi için ampirik bir çalışma. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 56-68

Akış, S. (1998). A compact econometric model of tourism demand for Turkey. *Tourism Management*, 19(1), 99-102.

Aktaş, C. (2005). Türkiye'nin turizm gelirini etkileyen değişkenler için en uygun regresyon denkleminin belirlenmesi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 6(2), 163-174.

- Alaeddinoğlu, F. (2006). *Van İl'inin turizm potansiyelinin belirlenmesi ve planlamaya yönelik öneriler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Atakan, T. (2008). İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda haftanın günü etkisi ve ocak ayı anomalilerinin ARCH-GARCH modelleri ile test edilmesi. *Istanbul University Journal of the School of Business Administration*, 37(2), 98-110.
- Avcıkurt, C. (2003). *Turizm Sosyolojisi; Genel ve Yapısal Yaklaşım*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aydın, A., Darıcı, B., ve Taşçı, H. (2015). Uluslararası turizm talebini etkileyen ekonomik faktörler: Türkiye üzerine bir uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (45), 143-177.
- Biçen, S. (2004). *Kur dalgalanmalarının dış turizm talebi üzerine etkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Crouch, G. (1995), A meta-analysis of tourism demand. *Annals of Tourism Research*, 22(1), 103-118.
- Çımat, A. ve Bahar, O. (2003). Turizm sektörünün Türkiye ekonomisi içindeki yeri ve önemi. *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, (6), 1-18
- Demirel, B., Alparlan, B., Bozdağ, E. G. ve İnci, A. G. (2013). The impact of exchange rate volatility on tourism sector: A case study, Turkey. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 117-126
- Dritsakis, N. (2004). Cointegration analysis of German and british tourism demand for Greece. *Tourism Management*, 25, 111-119.
- Dritsakis, N., & Athanasiadis, S. (2000). An econometric model of tourist demand: The case of Greece. *Journal of Hospitality & Leisure Marketing*, 7(2), 39-49.
- Çeken, H., Ateşoğlu, L., Dalgın, T. ve Karadağ, L. (2018). Turizm talebine bağlı olarak uluslar arası turizm hareketlerindeki gelişmeler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(26), 71-85
- Gholipour, H. F., Tajaddini, R., ve Al-mulali, U. (2014). Does personal freedom influence outbound tourism? *Tourism Management*, 41, 19-25.
- Görmüş, Ş., ve Göçer, İ. (2010). Türkiye'ye yönelik turizm talebini etkileyen faktörlerin panel veri yöntemiyle analiz edilmesi. *11. Ulusal Turizm Kongresi*, Kuşadası, 2-5 Aralık, 2010, 44-57.
- Gujarati D. N. ve Porter, D. C. (2014). *Temel ekonometri*. Ü. Şenesen ve G. G. Şenesen (Çev.), İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Güneş, E., ve Kabadayı, B. (2015). Türkiye turizm talebini açıklamaya yönelik bir panel çekim modeli analizi. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 31-46.
- Habibi, F., Abdul Rahim, K., ve Chin, L. (2008). *United Kingdom and United States tourism demand for Malaysia: A cointegration analysis*. p.1-16. MPRA Papers.
- Heckman, J. J. (1975). *Dummy endogenous variables in a simultaneous equation system*. National Bureau of Economic Research, Inc. 204 Junipero Serra Boulevard, Stanford, CA 94305
- İbiş, S. ve Batman, O. (2015), Bölgesel kalkınmada turizmin rolünün yerel halkın görüşleri çerçevesinde belirlenmesi. *İkinci Turizm ve Yönetim Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*, 476-490, Kuşadası/Aydın.
- İçöz, O., Var, T. ve Kozak, M. (1997). Tourism demand in Turkey. *Research Notes And Reports*. PII: S0160-7383 (97)00069-8.
- Jintranun, J., Sriboonchitta, S., Calkins, P., ve Chaiboonsri, C. (2011). Thailand's international tourism demand: Seasonal panel unit roots and the related cointegration model. *Review of Economics & Finance*, 63-76.
- Kar, M., Zorkirişçi, E. ve Yıldırım, M. (2004). Turizmin ekonomiye katkısı üzerine ampirik bir değerlendirme. *Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi*, (8), 87-112

- Karafiath, I. (1988). Using dummy variables in the event methodology. *The Financial Review*, 23(3), 351-357.
- Kaya, A. A., ve Canlı, B. (2013). Türkiye'ye yönelik uluslararası turizm talebinin belirleyenleri: panel veri yaklaşımı. *Anadolu University Journal of Social Sciences*, 13(2), 43-54.
- LaVeist, T. A. (1995). Beyond dummy variables and sample selection: what health services researchers ought to know about race as a variable. *HSRK Health Services Research*, 29(1), 1-16
- Lim, C. (1997). Review of international tourism demand models. *Annals of tourism research*, 24(4), 835-849.
- Lim, C., ve McAleer, M. (2002). A cointegration analysis of annual tourism demand by Malaysia for Australia. *Mathematics and Computers in Simulation*, 59(1-3), 197-205.
- Ouerfelli, C. (2008). Co-integration analysis of quarterly European tourism demand in Tunisia. *Tourism Management*, 29(1), 127-137.
- Schiff, A., ve Becken, S. (2011). Demand elasticity estimates for New Zealand tourism. *Tourism Management*, 32(3), 564-575.
- Selçuk, G. N. ve Çatal, M. F. (2007). Turizmin Erzurum ekonomisi için önemi, *Ekev Akademi Dergisi*, 11(31), 297-306
- Sevinç, E. (2013). *Çoklu regresyon korelasyon analizinde varsayımdan sapmalar ve çimento sektörü üzerine uygulama*. 30 Mayıs 2019 tarihinde <http://serpam.org/wp-content/uploads/Sevinc2013.pdf> adresinden erişildi.
- Şengel, Ü. (2015). *Bitlis ilinin kalkınmasında turizmin rolü: yerel paydaşlar üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Taptık, Y. ve Keleş Ö. (1998). *Kalite savaş araçları*. İstanbul: KalDer Yayınları.
- Tarı, R. (2016). *Ekonometri: Geleneksel yöntemleri, zaman serileri analizi, panel veri analizleri*. Kocaeli: KÜV Yayınları
- Tatoğlu, F.Y. (2016). *Panel veri ekonometrisi stata uygulamalı*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Topallı, N. (2015). Turizm sektörünün Türkiye'nin ekonomik büyümesi üzerine etkisi: 1963-2011. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 7(14), 339-352
- Wang, Y. S. (2009). The impact of crisis events and macroeconomic activity on Taiwan's international inbound tourism demand. *Tourism Management*, 30, 75-82.
- Yeşiltaş, M. ve Öztürk, İ. (2008). Bölgesel kalkınma çerçevesinde alternatif turizm faaliyetlerine yönelik bir değerlendirme: Sivas Örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 9(1), 1-18.

İşletme Stratejileri Perspektifinden Stratejik Yönetim Okulları

Dr. Murat Yolsal^{1*}

Geliş tarihi: 28.09.2020
Kabul tarihi: 11.11.2020

Atıf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 317-334
Yıl: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 07%

¹ İstanbul Ticaret Üniversitesi, Türkiye,
muratyolsal@gmail.com,
ORCID ID 0000-0001-5446-7683

* Sorumlu yazar

ÖZ

Bu çalışmada Henry Mintzberg'in on stratejik yönetim okulu, birbirinin zıddı olan iki temel işletme stratejisi açısından ele alınmıştır. Çalışmanın kapsamı üç yönden sınırlandırılmıştır. Bunlardan ilki stratejik yönetim okullarının ele alınması konusudur. Stratejik yönetim yaklaşımları konusunda, farklı araştırmacılar farklı taksonomiler geliştirmişlerdir. Fakat bu taksonomileri derinlik arz eden bir bütünlüğe kavuşturanın Henry Mintzberg olduğu, akademik çevrelerce geniş bir kabul görmektedir. Bu sebepten ötürü çalışma Mintzberg'in yönetim okullarıyla sınırlandırılmıştır. İkincisi işletme stratejileri konusundadır. Bu noktada çalışma, günümüzün temel iki yaklaşımı olan pazar yaklaşımı ile kaynak tabanlı görüşü karşı karşıya getirmeyi amaçlamış ve yönetim okulları, yönetsel olarak önceden gerçekleştirilmiş vaka analizleri bağlamında değerlendirmiştir. İlerleyen sayfalarda okuyucu, bazı yönetim okullarının pazar yaklaşımına, bazılarının kaynak tabanlı yaklaşıma yakın olduğuna, bazı okulların ise her iki yaklaşımı bütünlendirdiğine şahit olacaktır. Üçüncüsü kısit ise çalışmanın stratejik yönetim düşüncesi tarihine yön veren makro düzeydeki olay ve olguları çalışmanın kapsamı dışında bırakmasıdır. Bu bağlamda, ilgi duyan okurlar, mikro düzeyde beliren yönetim okullarının makro düzeydeki arka planını anlatan çeşitli kitaplardan faydalanabilirler.

Anahtar Kelimeler: İşletme Stratejileri, Stratejik Yönetim Okulları, Pazar Yaklaşımı, Kaynak Tabanlı Görüş.

Strategic Management Schools from the Perspective of Business Strategies

Dr. Murat Yolsal^{1*}

First received: 28.09.2020

Accepted: 11.11.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 317-334

Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 07%

¹ İstanbul Ticaret University, Turkey,
muratyolsal@gmail.com,

ORCID ID 0000-0001-5446-7683

* Corresponding Author

ABSTRACT

In this study, Henry Mintzberg's ten strategic management schools are dealt with in terms of two opposite business strategies. The scope of the study is limited in three ways. The first is the issue of addressing strategic management schools. As regards strategic management approaches, different researchers have developed different taxonomies. However, it is widely accepted by academic circles that Henry Mintzberg brought these taxonomies to a deeper integrity. For this reason, the study is limited to the management schools of Mintzberg. The second concerns business strategies. At this point, the study aimed to confront the two main approaches, the market approach, and the source-based view, and evaluated the management schools in this context. In the following pages, the reader will witness that some management schools are close to the market approach, some are close to the resource-based approach, and some schools integrate both approaches. Third limitation is that the study excludes macro-level events and facts that shape the history of strategic management thought. In this context, interested readers can benefit from various books describing the macro level background of the management schools that occur at the micro level.

Keywords: Business Strategies, Strategic Management Schools, Market Approach, Resource Based View.

GİRİŞ

Bu çalışmada, birbirinin zıddı olan iki temel işletme stratejisi ele alınacaktır. Yurt dışı yazında ilgili stratejiler, market approach (pazar yaklaşımı) ve resource – based view (kaynak tabanlı görüş) olarak isimlendirilmiştir. Bu stratejilerin açıklanması konusunda yabancı yazın yurt içi yazından çok daha kapsamlı ve tatmin edici olduğundan, bu çalışmada ilgili stratejiler, pazar yaklaşımı ve kaynak tabanlı görüş olarak adlandırılacaklardır. Pazar yaklaşımı ile kaynak tabanlı görüş arasındaki temel fark, işletme yönetim stratejisini belirlerken görünürlük kazanmaktadır. Bu doğrultuda, işletme strateji geliştirirken dış çevreye (pazar yaklaşımı) ya da kendi güçlü yönlerine (kaynak tabanlı görüş) odaklanabilir. Günümüz pandemi koşullarında, her bir yönetim okulu için ayrı ayrı kapsamlı vaka analizleri gerçekleştirmek çok zor olacağı için, araştırmanın yöntemi, her bir stratejik yönetim okulu için geçmişte yapılmış başarılı vaka analizlerinin değerlendirilmesine dayanmaktadır.

1. PAZAR YAKLAŞIMI

Pazar yaklaşımının akademik çevrelerde dile getirilmesi 1970’li yıllara uzanmasına rağmen, bu görüşün temel bir işletme stratejisi olarak benimsenmesi Michael Porter sayesinde gerçekleşmiştir. Porter’ın pazar yaklaşımına en büyük katkısı dış çevreyi daraltarak, işletmenin faaliyet gösterdiği sektör ile sınırlandırması olmuştur. Bu bağlamda, öncülleri tarafından dış çevreye dâhil edilen sektör dışı ikincil unsurlar, Porter tarafından devre dışı bırakılmışlardır (Barca, 2009, s. 42). Dış çevreyi, “*sektörel çevre*” ile sınırlandıran Porter, bu çevrenin beş temel aktörden meydana geldiğini savunmuştur: Müşteriler, mevcut rakipler, yeni yatırımcılar, ikame mal üreticileri ve tedarikçiler. Bu beş faktörün yarattığı etkinin toplamı ile ilgili sektördeki rekabet yoğunluğu bulunur. Bu yoğunluk sektörden sektöre değişkenlikler arz eder ki, bu durum da her sektörde farklı rekabet oyunlarına ve getiri potansiyellerine yol açar (Barca, 2009, s. 42 – 43).

Henry’e (2008, s. 69) göre, Porter’ın yukarıda değinilen beş faktörlü yaklaşımı, yönetim okullarına nüfuz etmiş ve günümüzde de halen kabul gören en önemli yönetim stratejisidir. Yazar, beş faktörlü yaklaşımın, bir işletmenin ilgi gösterdiği sektörde piyasaya girip, piyasadaki diğer oyuncularla rekabet etmesi konusunda kusursuz bir sistematik çerçeve sunduğunu belirtmektedir. Porter’ın rekabet yoğunluğu kavramını irdeleyen Bea-Haas (2005, s. 27) ise faktörlerin etkilerinin toplamı ne kadar yüksekse rekabetin o kadar çetin, buna karşılık sektörün cazibesinin de o derece düşük olduğunu dile getirmişlerdir. Diğer yandan, ilgili sektördeki tüm kaynakları homojen kabul edip, kaynakların sınırsız hareket ettiğini varsayması, yaklaşıma getirilen en temel eleştiridir. Bu ön kabule göre tüm firmalar hemen aynı kaynaklara sahiptir ve bazı firmaların rakiplerinde olmayan kaynaklara sahip olma girişimleri, pazar mekanizması tarafından hemen engellenmektedir. Kısacası, pazar yaklaşımı, sahip olunan kaynakların, işletmeye rekabet avantajı getirmeyeceğini savunmaktadır (Rumelt, 1991 s. 66; Wolf, 2005, s. 415 – 416). Piyasada yapılan ayrıntılı sektör tabanlı çözümler ise, firmalar arasındaki performans farklarının, sektörel çevrede ziyade işletmenin yetkinlik ve kabiliyetlerinden kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, sadece dış çevreye odaklanmış pazar yaklaşımının, firmaların performans farklarını ölçmede tek ölçüt olarak kullanılamayacağı söylenebilir (Rumelt, 1991, s. 179; Knecht, 2014, s. 19).

2. KAYNAK TABANLI GÖRÜŞ

Kaynak tabanlı görüşün öncüsü Birger Wernerfelt’tir. Wernerfelt’in 1984 tarihli Kaynak Tabanlı Görüş adını taşıyan yüksek lisans tezi, daha sonra Strategic Management Journal tarafından yayımlanmıştır. Lakin yaklaşım temel bir işletme stratejisine dönüşmesini, Jay Barney tarafından kaleme alınıp, Journal of Management Dergisi’nde yayımlanan ünlü “*Firma Kaynakları ve Sürdürülebilir Rekabet Avantajı*” adlı makaleye borçludur. Bu makalesinde Barney, işletme kaynaklarını üç temel kategoride sınıflandırmıştır (Pearce-Robinson, 2015, s. 154):

Maddi Varlıklar: İşletme bilançosundan kolaylıkla tanımlanabilen hammadde, finansal kaynaklar, makine – donanım gibi, işletme girdilerinin çıktılara dönüştürülme sürecinde kullanılan fiziki ve finansal kaynaklardır.

Maddi Olmayan Varlıklar: Alametifarikalar, lisanslar (izin), ruhsatlar (özel izin) patentler (icat), firma itibarı, bir şeyi yapabilme bilgisi (know-how) vb. somut nitelik taşımayan rekabet avantajı yaratma

potansiyeline sahip kaynaklardır.

Örgütsel Kabiliyetler: İşletmenin, müşterilerine katma değer yaratmak adına, maddi ve maddi olmayan varlıklarını, iş süreçlerini ve insan kaynaklarını bir araya getirebilme becerisidir.

Bu bağlamda işletmenin kaynaklarının bazıları rekabet avantajı sağlamaya uygunken, bazılarının yapısı da buna elverişli değildir. İşletme kaynağının rekabet avantajı sağlama potansiyeline sahip olabilmesi için dört temel özelliğe sahip olması gerekmektedir (Barney, 1991, s. 106):

Değerlilik: İşletmeye ait bir kaynak veya kabiliyet aşağıdaki özelliklerde bir kaçını ya da hepsini taşıyorsa “değerli” olarak tanımlanabilir (Pearce ve Robinson, 2015, s. 156). İşletmeye ait bir kaynak, işletmenin kontrolü altındaysa ve işletmenin karlılığında önemli bir yer tutuyorsa, işletmeye katma değer sağlıyorsa, uzun süre faydalanılabilir nitelikte ise ve müşteri istek ve ihtiyaçlarının karşılanmasında kritik nitelikte ise, değerlidir.

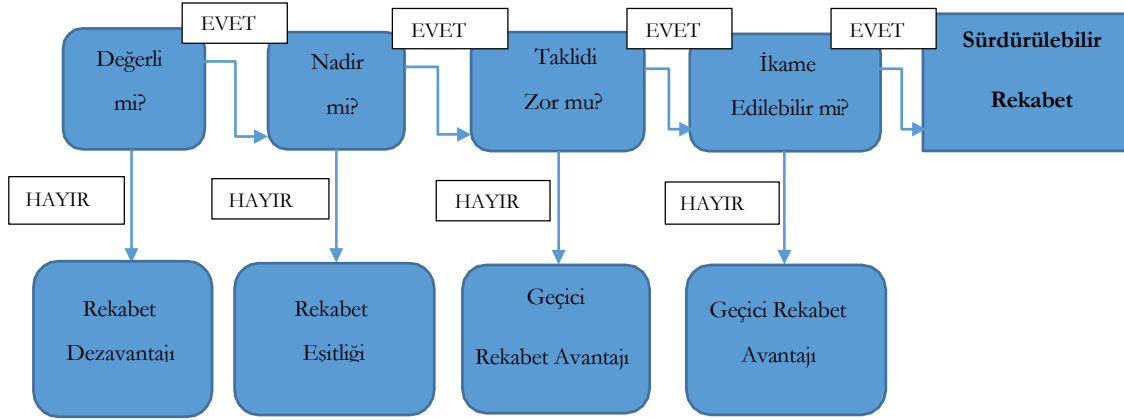
Nadirlik: Değerli bir kaynağın rekabet avantajı kazandırabilmesi için, ilgili kaynağın işletmenin güncel ve potansiyel rakipleri arasında nadir bulunabilir olması gerekmektedir (Barney, 1991, s. 106). Şayet, ilgili kaynağı ya da yetkinliği rakipler de kolayca elde edebiliyorlarsa, bu durumda kaynak, ilgili işletmeye, rakipler kendisine erişene kadar geçici bir rekabet avantajı sağlar (Bal, 2010, s. 271; Knecht, 2014, s. 22). Çok kısıtlı miktarlarda bulunan tabii kaynaklar, avantajlı bir fabrika güzergâhı, kaynağın nadirliğine örnek olarak verilebilirler (Pearce ve Robinson, 2015, s. 156). Dikkat edilmesi gereken bir diğer konu ise, bir kaynağın rekabet avantajına sahip olamamasının onu değersiz kılmayacağıdır. Aksine değerli ama rekabet avantajına sahip olmayan kaynaklar genelde, asli kaynaklardır (Bal, 2010, s. 271). (Örneğin, hammadde, demirbaşlar vb.) ve bu tarz kaynaklar genelde firma faaliyet gösterdiği sürece işletme bünyesinde bulunurlar.

Taklit Edilemezlik: Değerli ve nadir kaynaklar, ancak bu kaynaklara sahip olmayan işletmeler tarafından taklit edilemediklerinde sürdürülebilir rekabet avantajı sağlarlar. Aksi takdirde, geçici rekabet avantajı, rakipler kaynağı taklit edince sona erer (Barney, 1991, s. 107). Örneğin, Wendy’s fast food sektörüne ilk girdiğinde, arabalara hamburger servisi yapan tek hamburger zinciri idi. Lakin firmanın bu örgütsel kabiliyeti kısa sürede tüm fast food zincirleri tarafından taklit edilmeye başlandığı için bu örgütsel kabiliyet kısa sürede nadirliğini ve değerini de yitirdi (Pearce ve Robinson, 2015, s. 157). Bal’a (2010, s. 272) göre, rekabet halinde olan firmalar bazı özel koşullarda, işletmenin kaynağını taklit etmede başarılı olamazlar. Bu durumda ilgili işletmenin rekabet avantajı sürekli bir hal alır. Bu özel koşullar bazen zamanla ilişkili olup (örneğin, taklidin çok uzun zaman alması) bazen de maliyetle ilgilidir (örneğin taklidin ilave bir yatırımı gerektirmesi).

Bu bağlamda, Barney ve diğerleri. (2001, s. 636) örgütlerin iş etiği ile ilgili olarak geliştirdikleri çeşitli normları taklit edilemez olduğunu ileri sürmüşlerdir.

İkame Edilemezlik: Morgan ve Hunt’a (1999, s. 282) göre, örgütler rakiplerine karşı sürdürülebilir rekabet avantajı sağlamak adına, kaynaklarının kolayca ikame edilmesini arzu etmezler. Kaynak ikamesi iki şekildedir (Barney, 1991, s. 111 – 112):

Bunlardan ilki, A işletmesinin ihtiyaç duyduğu ve temin edemediği B işletmesinin ürettiği kaynağın (örneğin yarı mamulün) benzerini C işletmesinden ikame etmesidir. İkinci durum ise, birbirinden çok farklı kaynakların ikame unsuru olarak kullanılabilmesidir. Örneğin, A firmasının ürettiği bir ürün, tamamen farklı bir sektörde faaliyet gösteren ve farklı bir ticari faaliyetle iştigal eden B firması için ikame edilebilir kaynak durumunda olabilir.

Şekil 1. Sürdürülebilir Rekabet Avantajına Sahip Kaynak (Rothaermel, 2013, s. 91).

Kaynak tabanlı yaklaşım, pazar yaklaşımının, sektöre bağlı çevresel faktörlere odaklanan stratejisine gösterilmiş bir tepki olarak da kabul edilebilir. Bu görüş, muğlak ve değişken bir pazara yoğunlaşmaktansa, firmaya kendi kaynak ve kabiliyetlerini temel alarak strateji geliştirmesini salık vererek, ona hareket serbestisi kazandırarak manevra alanını genişletmektedir (Barca, 2009, s. 50). Kaynak tabanlı yaklaşımın en önemli eksiği ise yaklaşımın en başta sorması gereken soruyu ihmal etmesinden kaynaklanmaktadır: İşletmeler yığınla kaynak arasından, bazılarının kendilerine uzun vadede rekabet avantajı sağlayacağını nasıl tahmin edeceklerdir?

Bu tahmini hangi varsayımlara dayandıracaklardır? Bugün stratejik rekabet avantajı sağlamayan bir kaynak, yarın piyasa koşulları değiştiği için rekabet avantajı sağlayabilir mi? Ayrıca pek çok akademisyen ve örgüt kuramcısı da, Barney tarafından öne sürülen rekabet avantajı yaratma şartlarını oldukça muğlak ve belirsiz bulmaktadır (Knecht, 2014, s. 24).

Her ne kadar ilk bakışta, iki temel işletme stratejisi birbirlerinin zıddı perspektifler sunsalar da aslında aralarında oldukça yakın bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkündür. Kaynak tabanlı görüşün kuramcısı Wernerfelt (1984, s. 171) bu doğrultuda, iki yaklaşımı “demir paranın iki yüzü” olarak nitelendirmiş, biri olmadan diğerinin de var olamayacağını eklemeyi de ihmal etmemiştir. Benzer şekilde, Bamberger-Wrona (1996, s. 147) da iki yaklaşımın birbirlerini bütünlendiğini dile getirmişlerdir. Sonuç olarak, işletmelerin, faaliyet gösterdikleri sektörün yapısı ile kendi kaynak ve kabiliyetlerinin durumu hangi temel yönetim okulu stratejisine ya da stratejilerine uygun ise o doğrultuda hareket etmeleri kendileri için daha anlamlı olabilmektedir.

3. ON STRATEJİK YÖNETİM OKULU

Bu bölümde Henry Mintzberg tarafından geliştirilen on stratejik yönetim okulu incelenecektir. Öncelikle her bir okul hakkında kısaca bilgi verilerek, ilgili okulun temel varsayımlarının hangi işletme stratejisine daha yakın olduğuna değinilecek, sonrasında ise geçmişte yapılmış vaka analizleri aracılığıyla teorik bilginin pratikteki yansımaları okurla paylaşılacaktır.

3.1. Tasarım Okulu

Tasarım okulu stratejik yönetim okullarının en eskisidir. Bu okulun temel kavramları Harvard Yönetim Okulu’ndan Kenneth Andrews, Berkeley Üniversitesi’nden Philip Selznick ve MIT profesörü Alfred Chandler tarafından geliştirilmiştir (Sarvan ve diğerleri, 2003, s. 75).

Tasarım okulu, *stratejinin ne olduğu ve ne yaptığı ile ilgilenmek yerine, nasıl olması gerektiğini açıklayarak kural koyucu bir yaklaşımı benimser* (Bakoğlu-Dinç Özcan, 2010, s. 60). Strateji geliştirme sürecini kontrollü ve bilinçli bir zihni çabaya dayandırılırken, diğer yandan sürecin basit ve gayri resmi olması gerektiğinin de altı çizilmektedir (Sarvan ve diğerleri, 2003, s. 75). Tasarım Okulu’nun önemle vurguladığı temel kavram dengedir. Strateji oluşturma süreci, işletmenin dâhili kaynaklarının güç ve zaflarıyla, harici çevrenin tehdit ve fırsatları arasındaki dengenin kurulmasıyla ortaya çıkar. (Dinçer, 2013, s. 148; Sarbah-Otu-Nyarko, 2014, s. 231). Bu bağlamda okulun fikir

babalarından Andrews'in geliştirdiği SWOT analizi, işletmenin güçlü ve zayıf yönleri ile pazarın fırsat ve tehditlerini birlikte değerlendirmektedir (Barca, 2009, s. 37). Okul, strateji geliştirme sorumluluğunu işletmenin tepe yöneticilerine vererek, stratejiyi ilk kez bilinçli bir süreç olarak ele almasına rağmen, strateji geliştirmeyi statik bir şekilde aşırı basitleştirdiği için eleştirilmektedir (Sarvan ve diğerleri, 2003, s. 75). Diğer yandan *işletme örgütsel düzeydeki stratejisini belirlerken, firmanın dış çevresini dikkate alması gerektiğine vurgu yapan pazar yaklaşımı ile iç unsurlarını göz önünde bulundurmasını salık veren kaynak tabanlı görüşü bütünleştirir* (Bakoğlu-Dinç Özcan, 2010, s. 61).

Vaka Analizi: Amazon.com

1994 yılında kurulan Amazon.com, işe önce kitap satarak başlayan bir e-ticaret öncüsüdür. Bugün Amazon'da kitap haricinde, DVD, CD, bilgisayar yazılımı, elektronik eşya, mobilya, aksesuar vb. farkı türden ürünler satılmaktadır. İşletmenin temel stratejisi hem kurucusu hem de tepe yöneticisi olan Jeff Bezos tarafından geliştirilmiştir. Bu doğrultuda Bezos'un bilinçli zihinsel çabası sayesinde (Sarbah-Otu-Nyarko, 2014, s. 239): Şirket adının, sanal alışverişte önde çıkması için «A» harfi ile başlaması tercih edildi. Sitede A'dan Z'ye her şeyi bu sitede bulabileceğimiz algısını yaratmak için özel bir logo geliştirildi. Ayrıca, Amazon.com faaliyet gösterdiği temel sektörlerde, kendi kaynak ve yetkinliklerinden azami fayda sağlamaktadır (Kaynak tabanlı görüş). Bu kabiliyetlerin bazıları da (Sarbah-Otu-Nyarko, 2014, s. 239): Sofistike çevrimiçi satış teknolojileri ve güvenilir IT sistemleri, Özel müşteriler için farklı teslimat seçenekleri (Örnek: Drone ile adrese teslimat seçeneği). Amazon.com, strateji geliştirirken, kendi kaynak ve yetkinliklerinin haricinde, rakiplerinin faaliyet gösterdiği pazarları da dikkate almaktadır. Bu bağlamda, işletmenin pazar yaklaşımının temel varsayımlarına da yakın durduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Sarbah-Otu-Nyarko, 2014, s. 244).

Şirketin periyodik olarak gerçekleştirdiği rekabet analizi, Amazon.com'un en önemli rakiplerinin Barnes and Nobles.com, Ebay.com ve Walmart.com olduğunu ortaya koymaktadır. Barnes and Nobles.com, kitap ve yaşam stili ile ilgili ürünlerde, işletmenin doğrudan rakibidir. Amazon.com, Barnes and Nobles'ten daha geniş bir ürün portföyüne sahiptir. Walmart.com ise fotoğraf, lens ve ilaç sanayi ile ilgili ürünlerde Amazon.com'un direkt rakibi olup, müşterilerine daha geniş bir ürün yelpazesini benzer fiyatlardan sunmaktadır. Diğer bir rakip Ebay.com, daha geniş bir coğrafi alanda daha çok ürünü nispeten daha yüksek fiyatlardan müşterilerine sunmaktadır.

3.2. Planlama Okulu

Planlama okulu da öncülü Tasarım Okulu gibi kural koyucu bir yaklaşımı benimsemektedir. *Tasarım okulundan farklı olarak, strateji oluşturma sürecini bilinçli bir zihinsel çaba ile sınırlandırmamakta, bu süreci yazılı olarak da resmileştirmektedir. Bu doğrultuda strateji, en ince ayrıntısına kadar alt kategorilere ayrılmış bir plandır* (Bakoğlu-Dinç Özcan, 2010, s. 61). Diğer yandan, stratejileri belirleme ve uygulama sorumluluğu genellikle dışarıdan atanan planlamacılara bırakılmıştır. Okul, bir danışmanın, değişim ajanının ya da bu şahıslardan oluşan bir takımın, planlamacı olarak vazifesini ifa edebileceğini belirtmektedir (Sarvan ve diğerleri, 2003, s. 78).

Planlama okulunun stratejisi, ilgili işletme ile dış çevresi arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Bu bağlamda, firma harici rekabet durumunu tarafsız bir gözle idrak etmek ve kendisine en yüksek rekabet avantajını sağlayacak faaliyet sahasını seçmekle mükelleftir. Dikkatini dış pazara yoğunlaştıran işletme, faaliyet gösterdiği sektörü çözümlenmeli, risk raporları ve ayrıntılı bütçe oluşturmalıdır (Mintzberg, 1994, s. 112). Ansoff tarafından önerilen boşluk analizi de; yukarıda açıklanan yaklaşım doğrultusunda; işletmenin faaliyet gösterdiği pazardaki mevcut konumu ile arzulan konum arasındaki farkın tanımlanmasını sağlar ve bu farkın nasıl kapatılacağına ilişkin tavsiyelerde bulunur (Barca, 2009, s. 38). Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılabilir gibi planlama okulu stratejisini faaliyet gösterdiği sektöre ve rakiplerine göre oluşturduğu için, *bu okulun temel çıkarımlarının pazar yaklaşımı ile örtüştüğünü söyleyebiliriz* (Bakoğlu-Dinç Özcan, 2010, s. 62).

Vaka Analizi: Coca – Cola

Coca – Cola, 200'ün üzerinde ülkede faaliyet gösteren, dünyanın en önemli alkolsüz gazlı içecek

firmalarından birisidir. Coca – Cola markası (iç kaynak), dünyanın en değerli alameti – farikalarından biri olmasına karşın, firmanın temel stratejisi pazar ve ürün odaklı ayrıntılı iş geliştirme planlarına dayanmaktadır. Coca –Cola'nı iş geliştirme stratejisinin dört temel sacayağı bulunmaktadır: (27 Mayıs 2020 tarihinde <https://themarketingagenda.com/2015/03/28/COCA-COLA-ANSOFF-MATRIX/> adresinden erişildi). *Pazara nüfuz etme*, Mevcut ürünle, mevcut pazarda yeni müşteriler bulma. Noel süresince gerçekleştirilen yoğun reklam kampanyası aracılığıyla hedef tüketici kitlesine, içecek ile Noel arasında ilişki olduğuna dair bir algı yaratmayı amaçlar. *Pazar geliştirme*: Mevcut ürünü yeni bir pazara uyarlayarak yeni müşteri deneyimi yaratmak. Hedef kitlesine zayıflamak isteyen kadınlar olan Light Cola yerine birebir aynı özelliklere sahip Coca Cola Zero ürünüyle, erkek müşterileri de müşteri portföyüne dâhil etmeyi hedefler. *Ürün geliştirme*: Mevcut pazara yeni bir ürün sunarak, pazar payını artırma. Klasik Coca Cola tadının yanında vanilyalı ve kirazlı seçenekleri de hedef kitlesine sunar. *Çeşitlendirme* ise yeni pazarlara yeni ürünleri iki şekilde sunabilir. Bunlardan ilki ilişkili ürün sunmadır (Örnek: Glaceau Enerji İçeceği). Diğer yandan, firma, kendi temel faaliyet alanının (alkolsüz içecekler) dışına çıkarak, farklı ürünleri de (tekstil ürünleri) piyasaya sürebilir.

3.3. Pozisyon Okulu

Bu okulun asıl gelişimi ve stratejik yönetim akademik camiasında düşünce okulu olarak kabul edilmesi, Harvard Üniversitesi İşletme profesörü Michael Porter tarafından 1980 yılında kaleme alınan *Rekabet Stratejileri* adlı kitaba dayanmaktadır.

Konumlandırma okulu olarak da adlandırılan bu yaklaşım kendisinden önceki iki okul gibi kural koyucudur. Lakin öncülü olan okulların temel çıkarımlarına uymakla birlikte, onlardan farklı olarak, *bir endüstride hangi stratejinin benimseneceğine dair önerilerde bulunmaktadır* (Sarvan ve diğerleri, 2003, s. 80). Bu okula göre, başarılı olmak için işletme faaliyet gösterdiği sektördeki rakiplerine karşı aşağıda kısaca açıklanan üç temel stratejiden birini seçerek bir pozisyon alır. Farklılaşmada, rakip ürünlerden farklı özellik ve fonksiyonlara sahip ürünler üretilir; maliyet liderliğinde, standart ürünler rakiplerden daha düşük maliyetle üretilir; odaklanmada ise, geniş bir pazara hitap etmek yerine, dar ve niş bir pazara yoğunlaşılır (Porter, 1980, s. 35).

Teece'e göre (1984, s. 94), bu stratejilerden herhangi biri sayesinde ilgili işletme, rakiplerinin belirlediği fiyatlara göre pozisyon alan edilgen bir konumdan, piyasa şartlarını ve fiyatları belirleyen etken bir konuma geçmekte ve piyasaya hâkim bir aktör olma şansını yakalamaktadır. Porter (1985 s. 17), bu üç stratejik yaklaşımın birbirlerine alternatif olduğunu, bir işletmenin aynı anda bu stratejilerin birden fazlasını ya da hepsini uygulamasının mümkün olmadığını üstüne basarak vurgulamıştır. Şayet bir firma aynı anda hem farklılaşma hem de maliyet liderliği stratejilerini uygulamaya kalkarsa, bu durumda müşterilerine çelişkili mesajlar vererek sektör ortalamasının altında bir getiriye razı olmak zorunda kalacaktır. Porter, bu durumu ortaya çıkılıp kalma (*stuck in middle*) olarak isimlendirmiştir. Konumlandırma okulu strateji oluştururken, tamamen dış çevreye odaklandığı ve pazarın koşullarına göre pozisyon aldığı için, *bu okulun varsayımları, pazar yaklaşımı ile birebir örtüşmektedir*.

Farklılaşma Vakası Analizi: Setur – Select

Setur, yeni markası Select ile A+ müşterilerine kişiye özel tatil hizmeti sunmaya başlamıştır. Kültür turlarından, gemi turlarına, yurtdışı turlarından, nehir seyahatlerine kadar birçok farklı alanda kişiye özel tatil sunan Setur, bu sayede az bilinen destinasyonları da tüketiciyle buluşturmaktadır. Sektörde çok yoğun bir rekabet olduğunu belirten Setur Genel Müdür Yardımcısı Murat Tomruk, ön plana çıkabilmek için farklılaşmanın gereklilik olduğunu altını çizmektedir. Turizmin geleceğinin “özel tatilde” olduğunu belirten Tomruk, yurtdışı tatil sunan birçok tur operatörü olduğunu, bu sektörde kişiye özel tatil tasarımları ile farklılaştıklarını dile getirmiştir (Tomruk, 2016).

Maliyet Liderliği Vakası Analizi: Walmart

Walmart, rekabetin çok yoğun olduğu perakende sektöründe satış yapan bir mağazalar zinciridir. Walmart, işletme stratejisini maliyet liderliği üzerine geliştirmiştir. Bu bağlamda (Bradley ve Ghemawat, 2002, s. 3 – 11): Genel Yönetim Giderleri üzerinde sıkı bir denetim uygulanmaktadır. Örneğin yöneticiler iş seyahatlerini uçak yerine otobüs ile yapmakta, gittikleri yerlerde mütevazı orta kalite otellerde konaklamaya teşvik edilmektedirler. Mağaza kira bedelleri başta olmak üzere, sabit

maliyetleri asgari düzeyde tutulmaya çalışılmaktadır. Her bir mağazada, o işin üstesinden gelebilecek asgari personeli istihdam edilmektedir. Mağazalar, maliyetli dekorasyondan tasarımdan kaçınılarak, gösterişsiz bir sadelikle tasarlanır.

3.4. Girişimcilik Okulu

Girişimcilik okulunun kurucuları Avusturyalı iktisat profesörü Peter Schumpeter ve yine Avusturyalı yönetim bilimci Peter Drucker'dır. Schumpeter girişimciliğin kişilik yapısı ile ilgili olduğunu öne sürerek, yaklaşıma psikolojik bir içerik kazandırmıştır. Diğer yandan Drucker girişimciliği, rekabet avantajı sağlayan bir kaynak olarak değerlendirmiştir (Sarvan ve diğerleri, 2003, s. 83).

Girişimcilik okulu stratejiyi mevcut durumu açıklayan sübjektif ve soyut bir süreç olarak kabul ederek, bundan önceki bölümlerde açıklanan kural koyucu stratejilerden başlangıçta ayrılır. Bu okula göre strateji liderin zihninde yaratılır. Bu bağlamda, liderin vizyon sahibi olması ve üyelerin de liderlerinin vizyonunu takip etmeleri, bu yaklaşımın belkemiğidir. Liderin vizyon sahibi olması, onun mevcut duruma farklı perspektiflerden bakabilmesine ve yapılacak yenilikler konusunda üyelerini ikna edebilmesine bağlıdır. Bu doğrultuda, lider, aynı zamanda vizyon sahibi bir girişimcidir (Thompson, 1999, s. 286). Hamilton ve Harper da (1994, s. 10), girişimciliği yaratıcı bir faaliyet olarak tanımlamışlar, bu faaliyeti başarıyla gerçekleştirebilecek kişide yüksek oranda başarıma güdüsü bulunması gerektiğinin altını çizmişlerdir. Drucker'ın (1985) da değindiği gibi, lider takıntılı bir güdülenme ile vizyonunu gerçekleştirmeye odaklanır ve bu ruh hali içinde başka bir şeyi önemsemez. Bu noktada üyelerin, onun yönlendirmelerine açık olmaları gerekir. Bundan dolayı Drucker (1985, s. 27-29), girişimcilik okulunun strateji olarak, yeni kurulmuş firmalarda, krizden yeni çıkmış örgütlerde daha başarılı olacağını öne sürmüştür. Strateji geliştirme süreci tamamen liderin zihninde yer aldığı için, bu okul dış çevre koşullarını dikkate almaz. Stratejinin, liderin sezgi, algı ve deneyimleri ile şekillenmesi gerektiğini vurgulayıp, liderin vizyonunu taklit ve ikamesi olmayan nadir ve değerli bir kaynak olarak gördüğünden dolayı, *bu okulun duruşunun kaynak tabanlı görüşe daha yakın olduğu söylenebilir* (Bakoğlu ve Dinç Özcan, 2010, s. 63).

Vaka Analizi: Yemeksepeti.com

Nevzat Aydın, 1999 yılında Boğaziçi Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği bölümünden mezun olup, MBA yüksek lisansı için ABD'ye gitmiştir. San Francisco kentinde değişik ülke mutfaklarını tattıkça bunların sipariş yöntemlerini incelemiş ve kafasında yeni bir fikir oluşturmuştur (Vizyonun girişimcinin zihninde şekillenme süreci). Yemeksepeti fikriyle Türkiye'ye dönen Nevzat Aydın, Ocak 2001'de siteyi açmış ve 24 yaşında kendi işinin patronu olmuştur. 2 ortağı ile siteyi kurmak için 150 bin dolar harcayan Aydın, kuruluş sermayesi için kendi birikimlerini kullanmıştır.

Fakat işin paraya dönmesi hemen gerçekleşmemiştir. İşlerin büyümesi için, Türkiye'de internetin yaygınlaşmasını sabırla beklemek zorunda kalmıştır. İş modeli çok başarılı bulunduğu için, Altın Örümcek Web Yarışması'nda 2004, 2005 ve 2006 yıllarında "Türkiye'nin En İyi Web Sitesi" ödülünü üst üste kazanmıştır. Türkiye'de e-ticaret alanında yatırım yapan şirketler arasında adını duyurmuştur (20 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.amfiweb.net/yemeksepeti-kurucusu-nevzat-aydin-kimdir/>, 20 Aralık 2019 adresinden erişildi). 2015 yılında Alman menşeli Delivery Hero, 589 milyon dolar (1 milyar 596 milyon TL) toplam değerlendirme üzerinden Yemeksepeti hisselerinin tamamını bünyesine katmıştır. CEO Nevzat Aydın'ın Yemeksepeti'ndeki mevcut görevine devam etmekte ve Delivery Hero'nun yönetiminde aktif rol almaktadır. Yemeksepeti.com, günümüzde 62 ilde ve 10.000'e yakın üye restoran ve aylık aldığı 3 milyon siparişle, milyonlarca kullanıcıya hizmet vermektedir. İşletme, Türkiye'nin yanı sıra başta Katar, Umman, Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan ve Yunanistan olmak üzere yedi farklı ülkede daha operasyonlarını sürdürmektedir. (21 Mayıs 2020 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/yemeksepeti-589-milyon-dolara-pembelar-detay-yemek-2054297> adresinden erişildi).

3.5. Bilişsel Okul

Bilişsel Okul, insanların ve örgütlerin karar verirken bilgiyi nasıl işledikleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu alandaki öncü çalışmalar Chicago Üniversitesi öğretim üyesi Herbert Simon ve Standford Üniversitesi profesörü James March'a aittir. Davidson ve Ekman'a (1994, s. 216-217) göre biliş, insan

zihninin dış dünyayı kavramak adına gerçekleştirdiği işlemlerin tümüne verilen addır. Biliş ve bilişsel süreçleri mercek altına yatan bilişsel psikoloji, ilgili süreçlerin anlamlı bir şekilde açıklanabilmesi için, bireyin dış uyarıcılar ile olan etkileşiminden ziyade kendi inanç, beklenti, amaç ve değerlerine odaklanır (Özden, 2000, s. 42). *Strateji oluşturma süreci, örgüt üyelerinin – girişimcilik okulundaki gibi – zihninde ortaya çıkan bir süreçtir, bundan dolayı – girişimcilik okulunda söz konusu olduğu gibi – temel varsayımları, kaynak yaklaşımına daha yakındır* (Bakoğlu ve Dinç Özcan, 2010, s. 63). Bu okul, stratejiyi kimin geliştireceği konusunda ise girişimcilik okulundan ayrılır, zira bilişsel okulda, lider, liderin vizyonu ve lider – üye etkileşimi gibi kavramlara dair en ufak bir vurgu söz konusu değildir. Bilişsel yaklaşım, stratejiyi geliştirenden ziyade, bu sürecin nasıl gerçekleştiğini neden – sonuç ilişkileri bağlamında ayrıntılı bir şekilde açıklamaya odaklanmıştır (Lee ve Chen, 1997, s. 158).

Vaka Analizi: Bilişsel Haritalama

Bu okulun strateji geliştirirken kullandığı temel araçların belki de en önemlisi bilişsel haritalama yöntemidir. Bilişsel haritalar bir kişi ya da grubun davranışlarına rehberlik eden, hem ölçülebilir hem de ölçülemeyen düşünce ve olaylar arasındaki ilişkilerden meydana gelir (Chandra ve Newbury, 1997, s. 387). Bu doğrultuda, bilişsel haritalardan, gerçek hayatta ortaya çıkan problemlerin çözümlenmesi ve anlaşılması için kullanılan bir araç olarak (Kaya ve diğerleri, 2010, s. 337) veya karmaşık sistemleri modelleyip bu sistemi oluşturan bileşenlerin kendi aralarındaki neden – sonuç ilişkilerini açığa çıkarma adına, faydalanılır. (Hodgkinson ve diğerleri, 2004, s. 3). Bilişsel haritalardan, ayrıca, sanal ortamdaki bir kullanıcıyı tanımlamaya yarayan üç boyutlu grafik çizimlerinde ve nesnelere tanımlamada zorlanan fabrika robotlarına, ilgili nesnelere tanıtılmasında da faydalanılmaktadır (Özdağoğlu, 2010, s. 3).

3.6. Kültür Okulu

Kültür okuluna göre strateji, örgütün tüm çalışanlarının ortaklaşa katkısı ile ortaya çıkan bir süreçtir. Bu okulun kurucuları Stockholm Üniversitesi ekonomi profesörü Eric Rhenman, İngiliz akademisyen ve filozof Richard Norman ve Göteborg Üniversitesi İşletme Anabilim dalı profesörü Bo Hedberg'dir. Kültür okulu stratejiyi temel olarak, örgüt içinde ortaklaşa geliştirilen örgüt kültürüne dayandırmaktadır. Bu doğrultuda, strateji belirleme ideolojik bir sürece tekabül eder. Bu esnada örgüt yönetimi, kendi arzuladığı kültürü, çalışanlarına benimsetip onlar üzerinde etkin kılmak için çaba gösterir (Sarvan ve diğerleri, 2003, s. 99). Örgüt kültürü geliştirme adına aşağıda dile getirilen kavramlardan faydalanılır (Şişman, 2002, s. 84 – 101).

İnançlar, çalışanların belirli konularda, koşulsuz kabul ettikleri doğrulardır. Değerler, çalışanların çeşitli olayları değerlendirirken faydalandıkları algılardan meydana gelir. Algılar, ekseriyetle inançların üzerine inşa edilir. Normlar, çalışanlara çeşitli durumları açıklama ve yorumlamada yol gösteren yazılı olmayan, ilgili örgüte has, sosyal kural- ve standartlardır. Semboller, örgütün kültürünün, görülen veya gözlemlenebilen somut yüzünü oluşturur. Semboller fiziksel ve davranışsal semboller olarak iki gruba ayrılabilir. Çalışma yerinin dekorasyonu, çalışanların giyim- kuşamı vb. fiziksel sembollere örnek teşkil ederken, örgüt çalışanlarının kullandıkları dil, birbirlerine hitaplarındaki resmiyet seviyesi, örgütün yol gösterici addettiği kişiler vb. ile ilgili hikâyeler ise davranışsal sembollere örnek teşkil edebilirler.

Bu okul, stratejinin uygulanmasındaki başarı ya da başarısızlığın sorumluluğunu tamamen örgüt kültürüne yüklediği için, bazı durumlarda örgüt kültürünün kendisi, örgütsel değişimin önündeki en önemli engel olabilmektedir (Sarvan ve diğerleri, 2003, s. 100). Strateji belirleme sürecini taklit edilmesi imkânsız bir iç kaynak olan örgüt kültürüne dayandırdığından, *bu okulun temel yaklaşımının, rekabet avantajını örgüt içi kaynak ve kabiliyetlerle açıklayan kaynak tabanlı görüşle paralel olduğunu söyleyebiliriz* (Bakoğlu ve Dinç Özcan, 2010, s. 65).

Vaka Analizi: Trader Joe's

Sıra dışı bir örgüt kültürünü organizasyon stratejisine dönüştürme konusunda, A.B.D. menşeli marketler zinciri Trader Joe's'den daha çarpıcı bir örnek vermek güçtür. 1967 senesinde tek bir şube ile kurulan şirket, günümüzde 22 ülkede faaliyet göstermekte ve yıllık 5 milyar dolar ciro yapmaktadır (Stanford, 2014, s. 68).

İş stratejisini “*daha çok insana semt marketi avantajı sunmak*” üzerine inşa eden firma, çoğunlukla kendi markası olan ucuz ve kaliteli ürünleri müşterilerinin beğenisine sunmaktadır. Bu bağlamda, marketler özellikle “*cennet ada konseptine*” göre tasarlanmış olup, mağaza çalışanları birbirlerine “*tayfa*”, market müdürüne ise “*kaptan*” olarak hitap etmekte, müdür dâhil tüm çalışanlar, iş esnasında “*Hawaii gömleği*” giymektedir. Trader Joe’s’un sloganı ise “*Biz denedik! Beğendik! Siz de deneyin, beğenmezseniz, paranızı sorgusuz sualsiz geri alın!*” şeklindedir (Stanford, 2014, s. 68). Firma, yukarıda değinilen sıcak örgüt iklimine dayalı mağaza konseptine bağlı kalmak adına, iş geliştirme süreçlerini titizlikle yürütmektedir. Bu bağlamda, örgüt kültürünü benimseyip sürdürebilecek elemanların seçilmesi ve onlara örgüt kültürüyle ilgili eğitimlerin verilmesi, işletmenin başarıyla yürüttüğü insan kaynakları politikaları olarak karşımıza çıkmaktadır (Stanford, 2014, s. 68).

3.7. Çevre Okulu

Çevre okulu, strateji oluşturmayı, *dış çevreden kaynaklanan değişikliklere verilen bir tepki* olarak görür. Bu okulun kurucuları Edinburgh Üniversitesi sosyoloğu Tom Burns ve Harvard Business School profesörleri Paul Lawrence ve Jay William Lorsch’tur. 1970’lerin sonlarında geliştirilen bu yaklaşım, strateji oluşturmada en önemli rolü; bir bütün olarak, çevreye atfeder, zira işletme, bu süreçte – çevresel faktörlere bağımlı olduğundan dolayı – büyük ölçüde edilgen ve pasiftir (Bakoğlu-Dinç Özcan, 2010, s. 66). Çevre okulunu, aynı dönemde geliştirilen örgüt kuramlarının neticesinde ortaya konulmuş bir yönetim okulu olarak kabul etmek de oldukça anlamlı olabilir, çünkü çevre okulunun temel varsayımları, örgüt yazınına aynı dönemde giren kaynak bağımlılığı, popülasyon ekolojisi, ve kurumsallaşma kuramlarına dayanmaktadır.

Kaynak Bağımlılığı Kuramı ile İlişki: Kuramın, örgütlerin kendilerine gerekli olan kaynakları temin ettikleri dış çevreye (pazara) bağımlı olmalarına dayalı asli varsayımını kabul eder (Pfeffer-Salancik, 1978: 26). Strateji geliştirme sürecini – dış çevreyi ayrıntılı bir şekilde tanımlayarak, pazarı incelemek – de kaynak bağımlılığı kuramından esinlenerek yürütür (Sarvan ve diğerleri, 2003, s. 101).

Popülasyon Ekolojisi Kuramı ile İlişki: Kuramın, çevrenin gerekli değişiklikleri zamanında gerçekleştiren örgütleri seçtiğini, çevresel koşulların değişimine uyum sağlayamayan örgütleri ise ayıkladığını, kabul eder (Jaffee, 2001, s. 214 – 216).

Kurumsallaşma Kuramı ile İlişki: Kuramın, aynı çevrede (pazar, sektör vb.) faaliyet gösteren işletmelerin orta veya uzun vadede – yapı ve işleyiş özellikleri açısından – birbirlerine benzeyecekleri savını destekler (Daft, 2015, s. 165).

Çevre okuluna göre, işletmeler, hayatta kalıp başarılı olabilmek için, dış çevre koşullarına azami uyum sağlamalı ve stratejilerini de pazarda elde ettikleri bilgiye göre tasarlamalıdır. Bu noktadan hareketle, *çevre okulunun strateji oluşturma prensiplerinin, pazar yaklaşımının varsayımları ile uyumlu olduğu söylenebilir* (Bakoğlu ve Dinç Özcan, 2010, s. 66).

Vaka Analizi: McDonald’s

Londra’nın dış banliyölerinden birine yeni bir restoran açmak isteyen McDonald’s, üç güzergâh arasında seçim yapma adına çevre analizi gerçekleştirmiş, bu bağlamda aşağıda kısaca değinilen çevresel faktörlerin tümünü (müşteriler, rakipler, yazılı ve görsel medya, yerel yönetim ve hükümet) dikkate almak zorunda kalmıştır. (22 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.ukessays.com/essays/marketing/marketing-environment-analysis-for-mcdonalds-marketing-essay.php>, adresinden erişildi).

Sosyal Çevre (Medya ve STK’lar): Kamuoyunda sağlıklı beslenmeyi teşvik eden eğilimin günden güne güçlenmesi, fast food restoranı açmayı güçleştirmektedir.

Politik Çevre (Hükümet): Hükümet de, hamburger vb. fast food yiyeceklerin gençlerde sağlık problemlerini tetiklediğini düşünmekte, bu sebeple fast food restoranlarının sayısını olabildiğince sınırlamak istemektedir.

Ekonomik Çevre (Müşteriler): Müşteriler, fast food restoranlarının, etnik yemek sunan restoranlara göre hem daha pahalı olduğunu, hem de sunulan hizmetin daha düşük olduğunu (masaya servisin olmayışı, müşteri ile iletişim eksikliği vb.) belirtmişlerdir.

Lokasyon (Mekânsal Kısıt): Yeni restoran, genç nüfusun yoğun olarak kullandığı işlek bir caddede açılmalıdır. Bu tarz caddelerde kira bedelleri oldukça yüksektir.

Fast Food Pazarı (Rakipler): McDonald's, pazarda faaliyet gösteren diğer fast food zincirlerinin sundukları ürünlerin çeşitliliğini, verdikleri hizmetin kalitesini ve fiyatlandırma politikalarını sürekli takip etmek zorundadır.

Yasal Zorunluluklar (Yerel Yönetim ve İlgili Odalar): Restoran, sunduğu hizmet için gerekli olan lisans, ruhsat, kalite vb. belgeleri edinmek durumundadır. Ayrıca aynı bölgede faaliyet gösteren diğer fast food restoranlarının açılış ve kapanış saatlerine uymak zorundadır.

3.8. Öğrenme Okulu

Öğrenme okulu, *strateji oluşturmayı zamanla kendiliğinde ortaya çıkan bir süreç olarak tanımlar*. Bu okulun kurucuları şunlardır: Columbia Üniversitesi istatistik ve iktisat profesörü Richard Cyert, örgütsel öğrenme kuramının kurucusu Chris Argyris, Chicago Üniversitesi'nden davranış bilimci James March ve Iowa Üniversitesi örgütsel davranış uzmanlarından Fred Luthans ve sosyal bilimci Charles Lindblom.

Bu okul strateji geliştirme sürecinden ziyade, stratejinin içeriği üzerine yoğunlaşarak, diğer okullardan temelde ayrılmaktadır. Bu doğrultuda, strateji oluşturmaya dair somut bir disiplinden bahsetmek mümkün gözükmemektedir (Sarvan ve diğerleri, 2003, s. 91 – 92; Bakoğlu-Dinç Özcan, 2010, s. 63). Cyert ve March, 1963, s. 19-22) öğrenme sürecinin örgütsel düzeyde yoğun bir iştirak ile ortaklaşa sağlanabileceğini savunmuşlardır. Bu bağlamda örgütsel öğrenme, yöneticilerin koalisyonu ve çalışanların tatmin edici onayı alınarak gerçekleştirilebilir. Dikkat edilmesi gereken diğer bir konu da örgütsel öğrenmenin, sorunların mutlak çözümünü sağlamaktan uzak olduğudur.

Luthans (1976, s. 237) ise *örgütsel öğrenmenin çalışanların davranışlarında meydana gelecek değişiklikler ile gerçekleşebileceğinin* altını çizmiş, bu değişikliğin ise ancak yaşanacak deneyim sayesinde orataya çıkabileceğini eklemeyi de ihmal etmemiştir. Argyris ve Schön'e (1978, s. 20-22) göre kişisel öğrenme ile örgütsel öğrenme arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Ne var ki, şahsi öğrenme örgütsel öğrenme için zorunlu olsa da, tek başına yeterli değildir. Lindblom (1979, s. 517) ise öğrenme sürecini *"ufak adımlarla ilerleme"* olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda, işletmeler ne kapsamlı stratejiler geliştirebilirler ne de bilimsel analizler yapabilirler, çünkü dış çevre öngörülmesi mümkün olmayan belirsizliklerle doludur. İşletmenin, sorunların üstesinden gelebilmek için yapabileceği yegâne şey, parça parça ortaya çıkan durumlardan bir şeyler öğrenmektir.

Sonuç olarak örgütsel öğrenme üzerine teorik çıkarımlarda bulunan bilim insanlarının üzerinde görüş birliği sağladıkları şey, stratejinin planlanarak belirlenemeyeceği, aksine, uygulamada sonrasında edinilecek tecrübeler ışığında, sonradan kendiliğinden ortaya çıkacağıdır. İşletmenin önünde belirebilecek tehdit ve fırsatları önceden görüp bunlara ilişkin stratejiler tasarlamayı kasıtlı olarak ihmal etmesi okula yöneltilen temel eleştiridir (Sarvan ve diğerleri, 2003, s. 95). Zira okul, örgütsel öğrenmeyi tek temel yetkinliği olarak görerek, kaynak tabanlı görüşle birebir örtüşse de, özellikle kriz dönemlerinde örgütsel öğrenme süreçleri uzun sürebilmekte, bu da işletmenin krizden çıkabilme süresini uzatabilmektedir (Bakoğlu-Dinç Özcan, 2010, s. 64).

Vaka Analizi: Deloitte

Deloitte, 140'a yakın ülkede, 700 farklı ofiste faaliyet göstermekte olup, 180.000'i aşkın çalışanı ile dünyanın en büyük uluslararası muhasebe, denetim, vergi ve yönetim danışmanlığı hizmeti sunan firmalarından birisidir. Şirketin temel yönetim felsefesi işyerinde öğrenme süreçleri aracılığıyla çalışanlarının yetkinliklerini geliştirmek, böylelikle de örgütün toplam beşeri sermayesini arttırmaktır. Bu bağlamda, Deloitte, çalışanlarını, örgütsel öğrenme süreçlerine katılım sağlamaya teşvik edip, onların işe adanmışlıklarını, iş motivasyonunu ve bireysel performanslarını yükseltmeyi beklemektedir. Deloitte'nin öğrenme süreci iş çıktılarına (olması gerekene değil olana) odaklıdır. Bu noktada firma, çalışanlarından, mesleki bilgi ve deneyimlerini iş hedeflerine odaklamalarını istemektedir. *Teorik grup eğitimi vermektense, iş üstünde tecrübeye dayalı bireysel öğrenme süreçleri tercih edilmektedir.* (01 Mayıs 2020 tarihinde <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/nl/Documents/humancapital/deloitte-nl-learning-and->

[development-trends-in-the-netherlands.pdf](#), adresinden erişildi).

3.9. Güç Okulu

Güç okulu strateji belirlemeyi, örgüt içinde çatışan gruplar arasında ortaya çıkan ya da örgütün dış çevredeki rakipleriyle gerçekleştirdiği bir müzakere süreci olarak görür. Bu kuramın öncüleri Bradford Üniversitesi Yönetim Okulu örgüt kuramcılarında David John Hickson, Minnesota Üniversitesi İşletme Okulu profesörlerinden Andrew Grimes, örgütsel davranış bilimci Graham Astley ve Stanford Üniversitesi akademisyeni ve kaynak bağımlılığı kuramının öncüsü Jeffrey Pfeffer'dir.

Hickson ve diğerleri (1974) bu okulun strateji oluşumunun politika ve güç ekseninde kendiliğinden ortaya çıktığını belirtmişlerdir (s. 22). Bu bağlamda, güç okulunun stratejisi bir bakış açısını yansıtmaktan ziyade, mevcut duruma ilişkin taktikler şeklindedir. Güç ile yetki arasındaki ilişkiye değinen Grimes (1978, s. 725) ise, yetkinin gücün yasal olarak meşrulaştırılmış ve kurumlaştırılmış biçimi olduğunu belirtmiştir. Günümüzde ise yetkinin gücün tek kaynağı olduğu görüşü yerini farklı güç kaynaklarının olabileceği inancına bırakmıştır. Zira yetki dışında, kişisel özellikler, deneyim, özel kabiliyetler gibi örgütün sahip olduğu çeşitli kaynaklar da birer güç kaynağı olarak kabul edilebilirler. Bu kaynakların hiyerarşiden bağımsız olup farklı alanlarda kullanılabilmesi kendilerini "değerli", kaynaklara sahip olan kişi-, bölüm- ya da kurumu ise "güçlü" kılmaktadır (Astley ve Sachdeva, 1984, s. 105-108). Aslen iki farklı güç alanı söz konusudur: Mikro güç alanı ve makro güç alanı (Dikili, 2014, s. 157).

Mikro güç alanının kapsamı örgüttür. Örgütün alt birimleri arasında bir işbirliği ya da uzlaşma söz konusu değildir, aksine, her bir alt birim diğeri ile yoğun rekabet içinde olduğundan ötürü, söz konusu olan örgüt içi çatışmadır. Bu durumda, örgüt için gerekli olan kaynakların elde edilmesinde en çok payı olan bölümler, diğer birimlere nazaran kesinlikle daha çok güç elde ederler (Provan ve diğerleri, 1980, s. 202). Dikili'ye (2014, s. 157-158) göre, bazı durumlarda, güç örgüt içinde kurumsallaşmış da olabilir. Belirli sorunların çözümünden (kaynak temini, ürünlerin satılması) sadece belirli alt birimler (satın alma, satış) sorumlu olabilir. Örgüt için kritik olan kaynakları elinde bulunduran alt birimler de diğer bölümlere nazaran büyük bir güce sahip olabilirler. Örneğin, devlete iş yapan inşaat firmalarında genellikle imar bakanlığı ile yapılan sözleşmelerden ve iş süreçlerden şirketin hukuk bölümü sorumludur.

Bu bölümün performansı, şirket için kritik bir öneme sahip olduğundan dolayı, hukuk biriminin muhasebe, finans, satın alma, insan kaynakları, satış vb. birimlere göre örgüt içi gücü çok daha fazladır. Makro güç alanının kapsamı ise örgütün faaliyet gösterdiği çevredir. Mintzberg ve diğerlerine (1998, s. 234-237) göre, makro seviyedeki güç ilişkisinde örgüt, çevresi ile karşılıklı bağımlılığa tabi sosyal bir aktördür. Burada atlanmaması gereken, güç okulunun stratejisinin örgüte azami faydayı sağlayamayacağıdır. Zira işletme her halükarda kaynak temini için faaliyet gösterdiği çevreye bağımlıdır ve piyasada kendi istem- ve gücü haricinde ortaya çıkan durumlar, stratejisini kusursuz yürütmesini engellemektedir (sınırlı rasyonellik) (Simon, 1955, s. 100-101). Diğer yandan, gücü örgütün sahip olduğu bir kaynak olarak değerlendirdiği için, bu okulun çıkarımlarının, kaynak tabanlı görüşün çıkarımlarıyla uyumlu olduğu söylenebilir (Bakoğlu ve Dinç Özcan, 2010, s. 66).

Vaka Analizi: Toyota ve Honda Vakaları

Farklı ülkelerden şirketlerin kurmuş oldukları ortak girişimlerde yerli ortak genellikle yerel pazar bilgisine sahipken, yabancı ortağın güçlü yönü ise yerli ortağın henüz vakıf olamadığı yüksek teknolojiye dayalı üretimdir. Sabancı – Toyota 1990'da, Anadolu – Honda ise 1992 yılında ortaklık başlatmışlar, her iki ortak girişim de 2001 yılında son bulmuş, Her iki ortaklığın ömrü de; yabancı ortağın zaman içinde kritik kaynakları ele geçirmek suretiyle ortaklıkta daha güçlü konuma gelmesi sebebiyle, kısa süreli olmuştur. Ortaklığın başlangıcında yabancı ortak (Toyota ve Honda) yerel ortağın (Sabancı ve Anadolu) pazar bilgisine, dağıtım kanallarına ve yasal bağlantılarına sahip değildir. Üretim teknolojisi ve know-how'ı elinde bulundurmasına rağmen yabancı ortak, işlerin nasıl yürüdüğüne dair yerel süreçlerden haberdar olduğundan ötürü, yerel ortağa mutlak bağımlıdır ve güçlü olan, kritik kaynakları da elinde bulunduran yerli ortaktır (Güner-Gürler, 2011, s. 703 – 704).

Bir süre sonra yabancı ortak yerel ortağın pazar bilgisine ve yasal bağlantılarına ortak olur ve yerel

ortağın, ortaklığa olan katma değeri gitgide azalır. Bu durum, kritik kaynakları ve güç dengelerini değiştirir. Yeni kritik kaynaklar artık yerli ortağın bir türlü sahip olamadığı yabancı ortağın üretim teknolojisi ve know – how’ıdır. Bundan dolayı, müzakere gücü, artık, yabancı ortağa geçmiştir.

Ortak girişimleri inceleyen Inkpen & Beamish (1997), finansal yapıları çok güçlü olan yabancı ortakların uzun vadede yerli ortağın pazar bilgisini de edindikten sonra ortak girişimi en kısa sürede sonlandırmak isteyeceklerini belirtmişlerdir (s. 187). Bu örnekte de süreç benzer şekilde gelişmiş, Türkiye otomotiv pazarını kavrayan ve yasal bağlantılara ulaşan Toyota ve Honda firmaları da bir süre sonra yerli ortaklarıyla ortak girişimleri sonlandırarak, pazara doğrudan girmeyi tercih etmişlerdir (Güner-Gürler, 2011 s. 704).

3.10. Yapısal Dönüşüm Okulu

Alfred Chandler’in strateji ve yapı üzerine çığır açan eseri Henry Mintzberg’e ilham kaynağı olmuştur. Mintzberg tarafından geliştirilen bu yaklaşım İngiltere’de “*Configuration School*” olarak adlandırılmakta olup, ülkemiz yazınına “*Biçimleşme Okulu*” olarak tercüme edilmiştir. Lakin bu çalışmanın yazarı, biçimleşme kelimesinin bu okulun temel niteliklerini ortaya koymada yetersiz kaldığı kanısındadır. Bundan dolayı, ilerleyen bölümler boyunca yaklaşım, “*yapısal dönüşüm okulu*” olarak adlandırılacaktır. Alfred Chandler’e göre, sanayi işletmelerinin yaşam döngüsü, kaynakların temin edildiği evre, temin edilen kaynakların verimli bir şekilde kullanıldığı evre, işletmenin pazarın sınırlarına ulaşana kadar büyüdüğü evre ve yeni pazarlara açılmanın zorunlu olduğu evre olmak üzere dört evreden oluşmaktadır (Sarvan ve diğerleri, 2003, s. 106).

Bu bağlamda, örgütler, ilk evreden son evreye kadar, belirli bir stratejiyi benimserler, örgüt yapısını da bu stratejiye uyumlu olacak şekilde tasarlarlar. Son evreye eriştiklerinde ise istikrar dönemi son bulur. Zira örgüt risk alarak bilinmeyen pazarlara açılmak zorundadır. Yeni piyasa ve dış çevre koşulları, yeni rakipler, yeni müşteriler, yeni tedarikçiler vb. demektir. Bu durumdan örgüt yapısının etkilenmemesi mümkün değildir. Örgüt yeni alt birimler oluşturmak ya da yapısını yenilemek suretiyle bu değişime cevap verir. Bu koşullar altında, geliştirilecek stratejinin yeni örgüt yapısını takip etmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, stratejik yönetimin temeli, çoğu zaman istikrarı korumak, ancak zaman zaman zorunlu hale gelen dönüşüm ihtiyacını çabuk fark ederek – işletmeyi krize sokmadan – değişim sürecini yönetmeyi başarabilmektir. Bu doğrultuda geliştirilen strateji, daha önce bahsi geçen okulların yaklaşımlarından yeri geldiği zaman faydalanır (Miller ve Friesen, 1980 s. 605 – 606). Sonuç olarak, *bu okulun varsayımları, diğer okulların tüm varsayımlarını kapsayıcı niteliktedir*. Diğer yandan, yapısal dönüşüm okulu diğer tüm okullardan farklı olarak, uzamsaldır bir niteliktedir: Stratejinin ömrü bir dönüşüm süreciyle sınırlanmıştır (Mintzberg, 1983, s. 344 – 347).

Ayrıca, yapısal dönüşüm okulu, strateji oluşturma sürecinde, zaman zaman pazar yaklaşımının, zaman zaman da kaynak tabanlı görüşün çıkarımlarının geçerli olabileceğini vurgulayarak aslında her iki yaklaşımı bütünleştirmektedir (Bakoğlu ve Dinç Özcan, 2010, s. 66).

Vaka Analizi: Türkiye’de Özel Televizyon Örgüt Yapılarının Dönüşümü

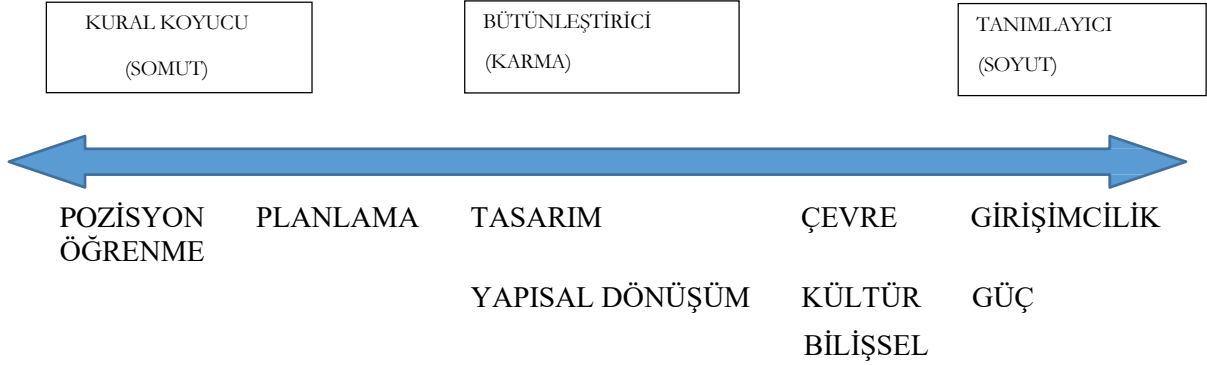
Kuruluş yıllarında özel televizyonların program yapısı incelendiğinde, haber bültenleri dışında yerli yayınlarının olmadığı görülmektedir. Bu dönemde, en popüler yerli programlar, ekonomik olması ve üretim altyapısının kolaylığı nedeni ile talk şovlar olmuştur (Çelenk, 2003, s. 203). Bu yıllarda özel televizyonlar, yukarıdan aşağıya doğru dikey yüksek hiyerarşiye sahip geleneksel fonksiyon temelli örgüt yapısına sahiplerdi (Koçer-Erdoğan, 2011, s. 237). İlerleyen yıllarda, televizyonlarda iç yapımların sayısı artış gösterince stüdyolarda bir kaç program aynı anda yapılmaya başlanmıştır. Bu gelişme, proje ve ürün alanlarını içeren yatay yapılanmalara şiddetle ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymuş, örgüt yapıları da hem dikey hem de yatay hiyerarşiyi içeren matris örgüt yapılarına dönüşmeye başlamıştır. Matris örgüt yapısına uygun olacak şekilde, programa odaklanmış proje ekibi ile uzmanlık yönelimli personel, yeni ve yapıcı bir şekilde harmanlanmıştır. Bu yapının bir diğer özelliği de otorite, sorumluluk ve hesap vermede çalışanın hem program yöneticisine hem de idari şefine bağlı olduğu ikili bir yapının söz konusu olmasıdır (Ford- Randolph, 1992, s. 269). Son yıllarda ise, yapımların riskini yapım şirketleri ile paylaşmak, kendi bünyesinde Ar – Ge birimi oluşturmaksızın yeniliklerden faydalanmak, işlem maliyetini düşürmek vb. sebeplerle, özel televizyonlar, yapım şirketlerine yönelmektedir. Bu durumda, özel televizyon kuruluşlarının, temel

yetenekleri haricindeki işleri dış kaynak kullanıp başka işletmelere devrederek, şebeke tipi örgüt yapılarına geçtikleri gözlemlenmektedir (Koçer-Erdoğmuş, 2011, s. 240).

SONUÇ

Bu çalışmada kavramsal çerçevesi Henry Mintzberg tarafından çizilen on farklı stratejik yönetim okulu, işletme düzeyi temel stratejileri olan pazar yaklaşımı ve kaynak tabanlı görüş açısından incelenmiştir. *1960'lı yıllarda tasarım okulu, 1970'lerde planlama okulu, 1980'lerde ise pozisyon okulu egemenlik dönemleri geçirmişlerdir.*

Şekil 2. Stratejinin Niteliğine Göre Yönetim Okullarının Karşılaştırılması

Şekil 2'den anlaşılacağı üzere, pozisyon okulu sadece stratejinin nasıl olması gerektiği ile yetinmemiş, ayrıca hangi şartlarda hangi stratejilerin (maliyet liderliği, farklılaşma, odaklanma) izleneceğini de ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Bu sebepten ötürü, pozisyon okulunun stratejisi, yine kendisi gibi kural koyucu bir okul olan planlama okulununkinden daha somuttur. Tasarım ve yapısal dönüşüm okulları ise strateji belirlerken hem kural koyucu hem de tanımlayıcı öğelerden yeri geldiğinde faydalanarak, bütüncül bir yaklaşım sergilemektedirler.

Özellikle kaynak tabanlı görüşün etkisini attırdığı 1990'lı yıllardan itibaren ise, yönetim okulları stratejiyi, mevcut durumu soyut bir şekilde tanımlayarak açıklamayı tercih etmeye başlamışlardır. Yine de bu okullar arasında bir sıralama yapmak mümkün olabilir. Dış çevre koşullarını göz önüne alan çevre okulu, bilişsel haritalama metodlarından faydalanan bilişsel okul ve örgüt çalışanlarının inanç, değer, norm ve sembollerini temel alan kültür okulu her ne kadar strateji belirlerken somut planlar yapmasalar bile, mevcut durumu nispeten somut (gözle gözlemlenebilir) temellere dayandırmaktadırlar.

Buna karşılık, stratejiyi örgüt içindeki politikalara dayalı müzakere sürecini olarak kabul eden güç okulu ile liderin zihninde oluşan bir sürece bağlayan girişimcilik okulunun strateji tanımlarının, çevre, biliş ve kültür okulunun tanımlarından daha soyut olduğu söylenebilir. Yine de her iki okulun strateji yaklaşımı, öğrenme okulunun yaklaşımı kadar izafi değildir. Her ne kadar soyut olsa da, müzakere süreci sonunda tüm taraflar, örgüt içindeki gücü kimin elinde tuttuğu konusunda göreceli olarak hemfikirlerdir. Az ya da çok herkes kritik (stratejik) kaynaklara sahip olanın, örgüt içindeki karar süreçlerine daha çok etki edeceğinin farkındadır. Diğer yandan girişimcilik okulunun liderinin zihninde şekillenen strateji, başlangıçta soyut olsa da, örgütün tüm çalışanlarına lider tarafından aktarılır ve böylelikle, tüm iş görenler – her birinin algısı farklı da olsa – nispeten ortak bir vizyon etrafında kenetlenir.

Lakin öğrenme okulu, mevcut durumun zamanla bir öğrenme sürecine dönüşeceğini savlarken, bu sürecin nasıl olabileceğine, hangi temellerden yararlanabileceğine ve bu sürece kimlerin aracılık edeceğine dair herhangi bir açıklama yapmamıştır. Okulun temel savı olan, öğrenmenin her bir iş gören için farklı biçimlerde belireceğini açıklaması ise, bu okulun yaklaşımını iyice soyutlaştırmaktadır: Her bir çalışan farklı algılara ve farklı davranış kodlarına sahip olduğundan dolayı, soyut da olsa, üzerinde görüş birliğine varılmış bir stratejiden bahsetmek kolay olmayabilir.

Diğer yandan pazar yaklaşımı ve kaynak tabanlı görüş açısından okulları değerlendirdiğimizde ise,

pozisyon, çevre ve planlama okullarının pazar yaklaşımına, bilişsel okul ile kültür, güç, girişimcilik ve öğrenme okullarının ise kaynak tabanlı görüşe yakın durduklarını söyleyebiliriz. Tasarım ve yapısal dönüşüm okulları her iki görüşü bütünleştirici bir yaklaşıma sahiptirler.

Günümüz karmaşık piyasa koşullarında, hangi yönetim okulunun strateji yaklaşımının tercih edilebileceği, önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkan okullar arasında, güç okulu, ittifaklara ve ortaklaşa stratejilere (stratejik iş birlikleri, ortak girişimler) yaptığı vurgu ile öne çıkmaktadır. Ayrıca bilişsel psikolojiye artan ilgi ve bilişsel haritalama gibi karmaşık yöntemler, bu okulun da güncelliğini korumasını sağlamaktadır. Ama örgüt bilimcilerin esas olarak odaklandıkları iki yaklaşım, örgütsel öğrenme süreçleri aracılığıyla öğrenme okulu ve de örgütsel değişim süreçleri bağlamında yapısal dönüşüm okuludur (Sarvan ve diğerleri, 2003, s. 116). Diğer yandan, örgüt stratejisi belirleme süreçlerinin kavranmasında tek bir yönetim okulunun bakış açısından yola çıkmak konuyu oldukça basitleştirmek olacaktır. Zira *Mintzberg kendisini eleştirenlere, bütün kuramların aslında yapay olduğunu belirtmiştir. Aslında tüm kuramlar kâğıt üzerindeki sözlerden ibarettir. Gerçek ise her zaman kuramdan daha karmaşık olduğundan dolayı, yöneticiler kusurlu kuramlar arasında seçim yapmak zorundadırlar* (Mintzberg, 1998, s. 344 – 345).

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır:

- 1- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur. Makalede nitel/nicel, kesitsel veya boylamsal bir araştırma yapılmadığı için ve kullanılan vaka analizleri geçmişte yapılmış analizlerin derlemesi şeklinde sunulduğundan, etik kurulun onayına gerek duyulmamıştır.
- 2- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Argyris, C., Schön, D. A. (1978). *Organizational learning: A theory of action perspective*. Massachusetts: MA: Addison-Wesley Publishing Company.
- Astley, W. G. ve Sachdeva, P. S. (1984). Structural sources of intraorganizational power: A theoretical synthesis. *Academy of Management Review*, 9(1), 104-113.
- Bakıroğlu, R. ve Dinç Özcan, E. (2010). İşletme düzeyi strateji paradokslarının Mintzberg'in on stratejik yönetim okulu açısından değerlendirilmesi. *Öneri Dergisi*, 9(34), 57-69.
- Bal, Y. (2010). Rekabet avantajı yaratmada kaynak temelli yaklaşım bağlamında insan kaynaklarının rolü. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10(20), 267-278.
- Bamberger, I. ve Wrona, T. (1996). Ressourcenansatz und seine bedeutung für strategische unternehmensführung. *Zeitschrift für Betriebswirtschaftliche Forschung*, Heft 2, 130-153.
- Barca, M. (2009). *Stratejik yönetim düşüncesinin gelişimi*. Dosya, Ankara: Ankara Sanayi Odası.
- Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99-120.
- Barney, J. ve Wright, M. ve Ketchen, D. Jr. (2001). The resource-based view of the firm: Ten years after 1991. *Journal of Management*, 27(8), 625-641.
- Bea, F. ve Haas, J. (2005). *Strategisches management*. Stuttgart: Lucius & Lucius Verlag.
- Bradley, S. P. ve Ghemawat, P. (2002) *Wal-Mart stores, Inc. Case study*. Cambridge, Massachusetts: Harvard Business School Publishing.
- Chandra, R. ve Newbury, W. (1997). A cognitive map of the international business. *International Business Review*, 6(4), 387-410.

- Coca-Cola. Ansoff matrix. 27.5. 2020 tarihinde <https://themarketingagenda.com/2015/03/28/COCA-COLA-ANSOFF-MATRIX/>, adresinden erişildi.
- Cyert, R. M. ve March, J. G. *A behavioral theory of the firm* (1963). Malden: Massachusetts: Blackwell Publishers Ltd.
- Çelenk, S. (2003). *Televizyonda içerik yapılaşması ve toplumsal kültür yayın akışı ekseninde eleştirel bir inceleme*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Daft, R. L. (2015). *Örgüt: kuramları ve tasarımını anlamak*. Çeviren Prof. Dr. Ömür Timurcanday Özmen. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Davidson, J. R. ve Ekman, P., Scherer, K. (1994). *The nature of emotion: Fundamental questions*. New York: NY: Oxford University Press.
- Deloitte (tarihsiz). *Learning and development trends in the Netherlands. Investigating multinationals*. 1 Mayıs 2020 tarihinde <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/nl/Documents/humancapital/deloitte-nl-learning-and-development-trends-in-the-netherlands.pdf> adresinden erişildi.
- Dinçer, Ö. (2013). *Stratejik yönetim ve işletme politikası*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Dikili, A. (2014). Eleştirel yönetim çalışmaları ile kaynak bağımlılığı yaklaşımının bakışlarına dair karşılaştırmalı bir analiz. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 12(23), 141-164.
- Drucker, P. (1985). *Innovation and entrepreneurship: Practice and principles*. New York: NY: Harper & Row Publishers.
- Ford, R. C. ve Randolph, W. A. (1992). Cross functional structures: A review and integration of matrix organization and project management. *Journal of Management*, 18(2), 267-294.
- Girişimcilik: Yemek sepeti kurucusu Nevzat Aydın kimdir?*, 20 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.amfiweb.net/yemeksepeti-kurucusu-nevzat-aydin-kimdir/>, adresinden erişildi.
- Grimes, A. J. (1978). Authority, power, influence and social control: A theoretical synthesis. *Academy of Management Review*, 3(4), 724-735.
- Güner, S. ve Gürler, G. (2011). Kaynak bağımlılığı teorisi çerçevesinde stratejik işbirliklerinin değerlendirilmesi: Örnek olay çalışması olarak Toyota - Honda vakaları. 3. *Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi*, 30-31 Mayıs 2011, Mostar, Bosna – Hersek.
- Hamilton, M. T. ve Harper, J. H. (1994). The entrepreneur in theory and practice. *Journal of Economic Studies*, 21(6), 3-18.
- Henry, A. (2008). *Understanding strategic management*. Oxford: UK: Oxford University Press.
- Hickson, D. J. ve Hinings, C. R. ve Pennings, J. M. ve Schneck, R. E. (1974). Structural conditions of intraorganizational power. *Administrative Science Quarterly*, 19(1), 22-44.
- Hodkinson, G. P. ve Maule, A. J. ve Bown, N. J. (2004). Causal cognitive mapping in the organizational strategy field. *Organization Research Methods*, 7(1), 3-26.
- Inkpen, A. C. ve Beamish, P. W. (1997). Knowledge bargaining power and the insatibility of international joint ventures. *Academy of Management Review*, 22(1), 177-202.
- Jaffee, D. (2001). *Organization theory: Tension and change*. Singapore: Mc Graw-Hill Publishing, 2001.
- Kaya, M. D. ve Haşiloğlu, A. S. ve Haşiloğlu, S. B. (2010). Girişimci web sayfalarının değerlendirilmesinde bulanık bilişsel haritalama yönteminin kullanımı. *EKEV Akademi Dergisi*, 14(44), 335-342.
- Knecht, M. (2014). *Diversification, industry dynamism and economic performance: The impact of dynamicrelated diversification an the multi-business Firm*. Wiesbaden: Springer Gabler

Verlag.

- Koçer, S. ve Erdoğan, N. (2011). Türkiye'de özel Televizyon kuruluşlarının örgüt yapılarının dönüşümü. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 235-262.
- Lee, S. M. ve Chen, J. Q. (1997). A conceptual model for executive support systems. *Logistics Information Management*, 10(4), 154-159.
- Lindblom, C. E. (1980). Still mudding, not yet through. *Public Administration Review*, 40(6), 517-526.
- Luthans, F. (1976). *Introduction to management: A contingency approach*. New York: NY: Mc Graw-Hill Publishing.
- Miller, D. ve Friesen, P. H. (1980). Momentum and revolution in organizational adaptation. *Academy of Management Journal*, 23(4), 591-614.
- Mintzberg, H. (1994). The fall and rise of strategic planning. *Harvard Business Review*, January February Special Issue, 107-114.
- Mintzberg, H. (1983). *Power in and around organizations*. Englewood Cliffs NJ: Prentice Hall Publishing.
- Mintzberg, H. ve Ahlstrand, B. ve Lampel, J. (1998). *Strategy safari*. New York: NY: Free Press Publishing.
- Morgan, R. M. ve Hunt, S. (1999). Relationship-based competitive advantage: The role of relationship marketing in marketing strategy. *Journal of Business Research*, 46(3), 281-290.
- Özdağoğlu, A. (2010). Bilişsel haritalama ve analitik serim süreci (ASS) entegrasyonu. *Yönetim ve Ekonomi*, 17(1), 1-10.
- Özden, Y. (2000). *Öğrenme ve öğretme*. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2000.
- Pearce, J.A. ve Robinson, R. B. (2015). *Stratejik yönetim*. Çeviren Mehmet Barca. İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- Pfeffer, J. ve Salancik, G. (1978). *The external control of organizations: A resource dependence perspective*. New York: NY: Harper & Row Publishing.
- Porter, M. E. (1985). *Competitive advantage: Creating and sustaining superior performance*. New York: NY: Free Press.
- Porter, M. E. (1980). *Competitive strategy*. New York: NY: Free Press.
- Provan, K. G. ve Beyer, J. M. ve Kruytbosch, C. (1980). Environmental linkages and power in resource-dependence relations between organizations. *Administrative Science Quarterly*, 25(2), 200-225.
- Rothaermel, F. (2013). *Strategic management: Concepts*. New York: NY: McGraw Hill Publishing.
- Sarbah, A. ve Otu-Nyarko, D. (2014). An overview of design school of strategic management. *Open Journal of Business and Management*, 2(3), 231-249.
- Sarvan, F. ve Durmuş Arıcı, E. ve Özen, J. ve Özdemir, B. ve Tarcan İçigen, E. (2003). On stratejik yönetim okulu: Biçimleşme okulunun bütünleştirici etkisi. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 3(6), 73-122.
- Simon, H. (1955). Behavioral model of rational choice. *Quarterly Journal of Economics*, 69(1), 99-118.
- Stanford, N. (2014). *Organizasyon kültürü*. Düzenleyen Ali Berktaş. Çeviren Ümit Şensoy. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Şişman, M. (2002). *Örgütler ve kültürler*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Teece, D. (1984). Economic analysis and strategic management. *California Management Review*,

26(3), 87-110.

Thompson, J. L. (1999). A strategic perspective of entrepreneurship. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, 5(6), 279-296.

Tomruk, M. (2016). *En özel tatil*. röportajı yapan: B. Coşan. (30.04.2016).

UK Essays. *Marketing environmental analysis for McDonald's marketing essay*. 27 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.ukessays.com/essays/marketing/marketing-environment-analysis-for-mcdonalds-marketing-essay.php> adresinden erişildi.

Wernerfelt, B. (1984). A resource based view of the firm. *Strategic Management Journal*, 5(2), 171-180.

Wolf, J. (2005). *Organization, management, unternehmensführung: theorien und kritik*. Wiesbaden: Gabler Verlag.

Yemek Haberleri. Yemek sepeti 589 milyon dolara satıldı. 21 Mayıs 2020 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/yemeksepeti-589-milyon-dolara-pembenar-detay-yemek-2054297>, adresinden erişildi.

Sahnedeki Şehirler! Türkiye'nin UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı - Film Alanı Açısından Değerlendirilmesi

Doktorant Çağla Ash Gülduran¹
Doç. Dr. Işıl Arıkan Saltık^{2*}

Geliş tarihi: 19.09.2020
Kabul tarihi: 16.11.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 335-358
Yıl: 2020

This article was checked by Turnitin.
Similarity Index 08 %

Bu makalede araştırma ve yayım etiğine uyulmuştur.

¹ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi,
Türkiye, caglasli87@hotmail.com,
ORCID ID 0000-0002-3364-457X

² Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi,
Türkiye, isilas@mu.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-3456-2787

* Sorumlu yazar

ÖZ

UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı (UNESCO Creative Cities Network-UCCN), 2004 yılında UNESCO tarafından, yaratıcılığı kentsel gelişme sürecinde önemli bir faktör olarak gören şehirlerarasındaki işbirliğini artırmak için gerçekleştirilen proje sonucunda kurulmuştur. Projenin ana amacı, küreselleşmenin etkisi ile ortaya çıkan kültürün homojenize olması ve metalaşması tehditlerine karşı kültür ve yaratıcılığın gelişimini teşvik etmektir. Ayrıca, işbirliği ağı aracılığıyla şehirlerin uluslararası düzeyde tanıtımına ve gelişimine katkı sağlamayı, hem küresel, hem ulusal hem de yerel düzeyde sürdürülebilir kalkınmayı desteklemeyi amaçlamaktadır. Kısaca, UCCN ile kültürel çeşitliliğin artırılması, sürdürülebilir kalkınmanın teşvik edilmesi hedeflenmekte ve küresel bir platformda şehirlerin uluslararası düzeyde görünürlüğü ve tanıtımı desteklenmektedir. UCCN kapsamında, edebiyat, film, müzik, zanaat ve halk sanatları, tasarım, gastronomi ve medya sanatları olmak üzere yedi farklı yaratıcı alan yer almaktadır. Dünya genelinde 70'i aşkın ülkeden 246 şehir UCCN'ye kayıtlıdır. Bu çalışma, Türkiye'de bazı şehirlerin film alanı üzerinden UCCN'ye katılım potansiyelinin incelenmesini amaçlamaktadır. Nitel araştırma yöntemleriyle gerçekleştirilen çalışmada, ikincil veriler betimsel analiz aracılığıyla değerlendirilmektedir. Çalışmada öncelikle UCCN ve özellikle dünya genelinde film alanı üzerinden UCCN'ye dâhil olan şehirler hakkında bilgi verilmektedir. Ardından, Türkiye'de film turizmi konusunda öne çıkan destinasyonlar UCCN film alanı kriterleri üzerinden değerlendirilmekte ve yaratıcı şehirler ağına girme potansiyelleri incelenmektedir. Çalışma sonucunda UNESCO tarafından belirlenen kriterlere uygunluğu nedeniyle Antalya, İzmir ve Muğla'nın UCCN'ye film alanı üzerinden dâhil olma potansiyelinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma, sürdürülebilir turizm anlayışını benimsemiş destinasyonlarda yaratıcılığın bir strateji olarak uygulanabilirliğine ilişkin bulgular sunması açısından önem taşımaktadır. Böylelikle kitle turizminin turizmin ekonomik kazanımlarını önde tutan ve turist odaklı yaklaşımın yerine, turizmin sosyo-kültürel etkilerini de gözetken ve yerel halkın ve toplulukların öncelikli olduğu sürdürülebilir turizm anlayışına geçiş sürecine de katkı sağlanabilecektir.

Anahtar Kelimeler: UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı, Yaratıcı Turizm, Film, Turizm, Türkiye.

Cities are on the Stage! Evaluation of Turkey in terms of UNESCO Creative Cities Network - Film Field

PhD Candidate Çağla Aşlı Gülduran¹
Assoc. Prof. Dr. Işıl Arıkan Saltık^{2*}

First received: 19.09.2020

Accepted: 16.11.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 335-358

Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 08 %

¹ Muğla Sıtkı Koçman University, Turkey,
caglasli87@hotmail.com,

ORCID ID 0000-0002-3364-457X

² Muğla Sıtkı Koçman University, Turkey,
isilas@mu.edu.tr,

ORCID ID 0000-0002-3456-2787

* **Corresponding Author**

ABSTRACT

The UNESCO Creative Cities Network (UCCN) was founded in 2004 by UNESCO as a result of a project to increase cooperation between cities, which respect creativity as an important factor in the urban development process. The main purpose of the project is to promote the development of culture and creativity against the threats of homogenization and commodification of the culture that emerged with the effect of globalization. In addition, it aims to contribute to the promotion and development of cities at the international level through its cooperation network, and to support sustainable development at both global, national and local levels. UCCN aims to increase cultural diversity and promote sustainable development, and supports to international visibility and promotion of cities on a global platform. Within the scope of UCCN, there are seven different creative fields, which are namely, literature, film, music, crafts and folk arts, design, gastronomy and media arts. Worldwide, 246 cities from over 70 countries are registered in UCCN. This study intends to investigate the potential of some cities in Turkey, in terms of participation in the creative cities network via film field. In this qualitative research, secondary data were analyzed. Firstly, a generic review about UCCN in general and the cities included in UCCN through film field in particular, is provided. Afterward, prominent film tourism destinations in Turkey are evaluated through the criteria of film field of UCCN and their potential to participate into UCCN are examined. It has been concluded that Muğla, Antalya and İzmir are the cities which have a high potential to be included in the UCCN through the film field due to its compliance with the specified criteria. The study is important in terms of providing findings regarding the potential of creativity to be implemented as a strategy in the destinations that have adopted sustainable tourism approach. Thus, it is supportive of the transition from mass tourism which prioritizes the economic gains of tourism and focus on tourists, to a sustainable tourism approach which respects the socio-cultural impacts of tourism and focus also on local people and communities.

Keywords: UCCN, Creative Cities Network, Creative Tourism, Film, Tourism, Turkey.

GİRİŞ

Küreselleşme süreci ile tek tip kültürün ortaya çıkmasının neden olduğu kültür metalaşması karşısında, yaratıcı sanatlar ve kültürel endüstriler kavramlarının birleşimiyle *yaratıcı endüstriler* kavramı ortaya çıkmıştır. Yaratıcı endüstrilerin ekonomik kalkınmadaki önemini anlaşılmaya başlanmasıyla konuyla ilgili yeni kavramların gelişmeye başladığı, 1990'lı yılların başlarında Avustralya'da, ortalarında da İngiltere'de konuya olan ilginin arttığı görülmektedir. Yaratıcı endüstriler kavramıyla ilintili olarak ortaya çıkan kavramlardan birisi de "Yaratıcı Şehirler" dir. Yaratıcı şehirler kavramını ilk kez kullanan Yencken (1988), kavramı vatandaşı için eşsiz deneyimler sunmak üzere kendini adanmış, yaşam standardının yüksek olduğu, fiziksel ortamında geçmişinden ve kültüründen izler taşıyan şehirler olarak özetlemiştir.

Yaratıcı şehirler, 2004 yılında UNESCO tarafından, sürdürülebilir kentsel kalkınmanın başarımında kültür ve yaratıcılığın stratejik bir güç olarak tanımlanmasına dayalı olarak uluslararası düzeyde işbirliğinin sağlanmasını amaçlayan UCCN'un kurulmasıyla ön plana çıkmıştır. Yaratıcı Şehirler Ağı üyeliği, şehirlerin uluslararası tanıtımına sağladığı katkı sayesinde güçlü bir destinasyon pazarlama aracı niteliği de taşımaktadır. Ağa üye şehirler, tarihi ve kültürel değerlerini içeren yaratıcı deneyimler sunarak, kültür ve yaratıcılığın birlikteliğinde yaşanacak yeni deneyimler arayışında olan ziyaretçilere ulaşma konusunda rekabet gücü kazanabilmektedir. Ajanovic ve Çizel (2015) tarafından belirtildiği üzere, Yaratıcı şehirler ağı yerel halkın şehrin marka değeri konusunda farkındalığının oluşturulması ve artırılması için de fırsat yaratabilmektedir.

UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı kapsamında, üye olacak şehirlerin tarihine ve dinamizmine uygun olarak seçilebilecek, edebiyat, film, müzik, zanaat ve halk sanatları, tasarım, gastronomi ve medya sanatları olmak üzere, yedi yaratıcı alan belirlenmiştir. 2020 yılı itibarıyla, Dünya genelinde 70'i aşkın ülkeden 246 şehir, Türkiye'den ise altı şehir UCCN'ye üyedir. Bu çalışma, sürdürülebilir turizm anlayışını benimsemiş destinasyonlarda yaratıcılığın bir strateji olarak uygulanabilirliğine fırsat sunan Yaratıcı Şehirler Ağı hakkında farkındalığı artırmak ve Türkiye'de bazı şehirlerin film alanı üzerinden UCCN'ye katılım potansiyelini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada öncelikle UCCN ve dünya genelinde film alanı üzerinden UCCN'ye dâhil olan şehirler hakkında bilgi verilmektedir. Ardından, Türkiye'de film turizmi konusunda öne çıkan destinasyonlar UCCN film alanı kriterleri üzerinden değerlendirilmekte ve yaratıcı şehirler ağına girme potansiyelleri incelenmektedir. Bu bağlamda bu çalışma, ulusal yazında UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı film alanı konusunda yapılmış sınırlı sayıda araştırma olması nedeniyle önemlidir. Çalışma sonuçlarının, gelecek araştırmalarda birincil verilerin toplanmasına olanak verecek veri toplama araçlarının geliştirilmesine katkı sağlaması beklenmektedir. Çalışma aynı zamanda UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı ve film turizmi ilişkisini irdelemek suretiyle alanyazının gelişimine de katkı sağlamakta ve benzer çalışmalardan farklılaşmaktadır.

UNESCO YARATICI ŞEHİRLER AĞI

Küreselleşme ve bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişme geleneksel iş alanlarında dönüşüm yaşatırken, yeni iş kollarının ortaya çıkışına ortam hazırlamıştır. Bu durum, kültür ekonomisi ve yaratıcı ekonomi olarak ifade edilen, sanat ve yaratıcılığın ön planda olduğu bilgi teknolojileri ile bütünleşmiş yeni bir pazar ortaya çıkmasını sağlamıştır (Aslan, 2017). Kültür ve yaratıcı endüstrilerin ortaya çıkışı ile katma değer kazanımının hızlanması, istihdamın artışı bu konuya daha fazla ilgi gösterilmesine neden olmuştur (Işıkman, 2017). 18. yy'da fikir olarak ortaya çıkan yaratıcı sanatlar ve kültürel endüstrilerin 1990'lı yıllarda yaratıcı endüstrileri ortaya çıkarmasıyla, kavram literatüre girmiştir (Hartley 2005'den aktaran Hoccoğlu, 2015). 1961 yılından itibaren, yaratıcı endüstrilere kentsel ekonomik büyüme için önem verilmeye başlanmıştır (Lee ve Pose, 2014). 1997 yılında İngiltere Kültür Medya ve Spor Müdürlüğü (Department for Digital, Culture, Media and Sport, 2001) tarafından Yaratıcı Endüstriler Görev Birimi kurulmuş ve yaratıcı endüstriler reklamcılık, moda, yayıncılık, sanat ve antika pazarı, film, yazılım, mimari, eğlence yazılımı, televizyon ve radyo, el sanatları, müzik, tasarım ve performans sanatları olarak belirlenmiştir.

Yaratıcı endüstrilerin önem kazanması ile turizmin gelişim süreci ve performansı da bu dönüşümden etkilenmiştir. Turizm deneyimleri de bu değişim ile birlikte sıra dışı bir hal almıştır (Richards, 2011). Yaratıcı turizm, literatüre kültürel turizmin bir uzantısı olarak geçmektedir (Richards ve Marques, 2012). UNESCO (2006) tarafından yaratıcı turizm, "bir bölgenin sanatını, kültürel mirasını ya da özgün

karakterini katılımcı öğrenimle deneyimlemek amacıyla, etkileşimli ve özgün deneyimler edinmeye yönelik gerçekleştirilen ve bu bölgenin yaşayan kültürünün yaratıcısı yerel halkla iletişimi sağlayan seyahatler” olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanımla yaratıcı turizm, ziyaretçilere gerçekleştirildikleri tatil yerinin karakteristik özelliklerini içeren kurslara aktif katılım ve öğrenme deneyimleri yoluyla yaratıcı potansiyellerini geliştirme fırsatı sunan turizm çeşidi olarak ifade edilmektedir (Richards ve Raymond, 2000).

Küreselleşmenin etkisiyle turizm pazarında artan şehirlerarası rekabet, şehirleri daha yaratıcı olmaya zorlamıştır. Turizm ve yaratıcılığı entegre etmek için, turistik ürün ve deneyimleri geliştirmek, mevcut ürünleri canlandırmak, kültür ve yaratıcılığı öne çıkarmak, yaratıcılığı geliştirmek için ekonomik yan ürünler kullanmak, turizm deneyimine yaratıcı teknikler sunmak, şehirlere hareketlilik ve atmosfer kazandırmak gibi yollar izlenmektedir (Richards, 2014). Yaratıcı ve kültürel endüstrilerin turizm sektörü ve ekonomik gelişimi arasındaki ilişki (Della Lucia ve Segre, 2017), yaratıcı endüstriler, kültür ve turizm arasındaki ilişki (Durmaz, Platt ve Yiğitcanlar, 2010) yaratıcı şehirlerin bölgesel kalkınma üzerindeki rolü (Nižić, Rudan ve Trinajstić, 2019; Comunian, 2011), kültürel değerler aracılığıyla yaratıcı şehirler ve kentsel kalkınmanın rekabet gücü kazanımında etkilerini (Popescu ve Corboş, 2012) ve yaratıcı şehirlerin ekonomik gelişimine yönelik (Hall, 2000) çalışmalar yaratıcı ve kültürel endüstrilerin şehirlerin bölgesel kalkınma ve ekonomik gelişim üzerindeki olumlu etkilerini göstermektedir. Son on yılda, şehirlerin kültürel ve yaratıcı endüstrileri yerel kalkınma için oldukça önem kazanmıştır. Şehirler ekonomik kalkınmayı sağlamak, daha geniş bir çevrede görünürlüğü artırmak, özellikle de turizm sektöründe bir sinerji yakalamak için yaratıcı endüstrileri bir araç olarak kullanmaktadır (Nižić, Rudan ve Trinajstić, 2019).

Kentsel miras, şehirlerin kimliğini artırmada ve sosyal ve ekonomik kalkınma için bir ortam hazırlama konusunda oldukça önemli bir yere sahiptir. Kentsel değer ve imajın geliştirilmesi için kültürel endüstriler kilit bir rol oynamaktadır. Kültür, doğrudan gelir üretimi ve istihdama olan katkısı ile yoksulluğun azaltılmasında etkin bir araç olarak kullanılmaktadır. Öyle ki günümüzde, müzeler, sergi ve tiyatrolar gibi sanatsal ve kültürel alanlar ve etkinlikler önemli gelirler sağlamak ve yatırım fırsatları sunmaktadır. Sanatsal yaratıcılık ve kültürel zenginlikler bir şehrin vatandaşları ve ziyaretçileri için mükemmellik görevi görmektedir. Özellikle gelişmekte olan ekonomiler için kültürel hizmet ve ürünlere olan talebin artışı ile ekonomi için önemi giderek fark edilir ve vazgeçilmez bir hal almaktadır. Bu durum yaratıcı ekonomi potansiyelinin artmasını da desteklemektedir (UNESCO, 2016).

“Yaratıcı Şehirler” kavramı ilk olarak Avustralyalı iş adamı ve akademisyen olan David Yencken tarafından 1988 yılında Meanjin isimli bir dergide yayınlanan makale ile ortaya çıkmıştır. Yencken (2013), Jane Jacobs’un Şehirlerin Ekonomisi isimli kitabında şehirlerin sanayi ve ekonomik faaliyetler gibi sınırlı faktörlere oldukça bağımlı bir hal aldığı ifadesine vurgu yapmaktadır. Yaratıcılık için temel ilkenin, şehirlerdeki karmaşıklık ve çeşitliliği teşvik etmek olduğunu ileri sürmektedir. Yencken’e (2013) göre, şehirlerin kendi karmaşası içinde okunabilir, şeffaf ve anlaşılabilir bir düzeni olmalıdır. Bu bağlamda, yaratıcı bir şehirde sunulanlar yine şehrin insanların deneyimleri ile ilgili olmalı, fiziksel ortam kültürel geçmişten izler taşımalıdır. Genel anlamda, yaratıcı bir şehrin vatandaşlarına eşsiz fırsatlar sunan ve güzel bir hayat yaşatabilen bir şehir olmasına yönelik bir anlayışın benimsenmesinin gerekliliği ifade edilmektedir.

2004 yılında UNESCO tarafından, yaratıcılığı kentsel gelişme sürecinde önemli bir faktör olarak gören şehirlerarasındaki işbirliğini artırmak için bir proje tasarlandı. Yerel anlamda hali hazırda günlük olarak devam eden kültür ve yaratıcılık, bu işbirlikçi program ile kültürel endüstrileri teşvik ederek, yaratıcılığı, vatandaş ve kültürel katılımını özel sektör, kamu ve diğer sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içinde yerel halkın ihtiyaçlarına uygun olarak sürdürülebilir bir kentsel kalkınmayı desteklemek amacıyla uluslararası işbirliği ile küresel düzeyde ulaşılabilir “UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı” oluşturulmuştur.

UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı kültürel, ekonomik ve çevresel sürdürülebilir kentsel kalkınma için tasarlanmış işbirlikçi ve uluslararası bir proje olarak tanımlanmaktadır. Temel amaçları arasında, yaratıcılığın ve yaratıcı profesyonellerin gelişmesini sağlamak, üye şehirleri kentsel gelişimde yaratıcılığın önemini benimsemeleri için teşvik etmek, sürdürülebilir kalkınma için yaratıcılık ve kültür temelli bir yaklaşım ile uluslararası işbirliği sağlamak, şehirlerdeki dezavantajlı grupların kültürel yaşama katılımını ve kolay erişimini sağlamak, kültürel faaliyetlerin yaygınlaştırılması için faaliyetleri

güçlendirmek yer almaktadır. Aynı zamanda kültürlerarası iletişimi ve diyalogu güçlendirmek, sosyal uyum ve çeşitliliği sağlamak ve vatandaşın refahını desteklemek de UCCN'nin amaçları arasındadır (en.unesco.org). Özetle, Yaratıcı Şehirler Ağı, yerelden küresele doğru giden işbirliği ağı içinde yaratıcılığı ve kültürel endüstrileri sürdürülebilir kalkınmanın önemli anahtarı konumunda gören ve üye olan şehirlere kentsel kalkınma için fırsat yaratan bir ağ olarak tanımlamak mümkündür. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik boyutlarını desteklemektedir.

UNESCO, 2005 yılında Kültürel Çeşitliliğin Korunması ve Geliştirilmesi Toplantısı'nda imzalanan Kültür Sözleşmesi ile kültür ve yaratıcılığın kentsel kalkınmadaki önemini vizyonuna dahil etmiştir. Yaratıcı Şehirler Ağı'nın kuruluşundan sonra, üye şehirlerin izlediği politikalar ve faaliyetler ile kültür ve yaratıcılığın yerel ekonomilerdeki önemi kanıtlanmıştır. 2015 yılının Eylül ayında 193 ülkenin işbirliği ile, 'Dünyamızı dönüştürmek için 17 Hedef' sloganı ile, 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi ve 169 hedef belirlenmiştir. Belirlenen hedefler, UNESCO ve diğer paydaşların uluslararası kalkınma gündeminin kültür ve yaratıcılık ile bütünleşmesi gerekliliğini savunusunun göstergesi niteliğindedir. Bu husus, özellikle 11. hedef olan " kentleri kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak" hedefinde açıkça görülmektedir.

UNESCO'nun 2016 Östersund Yıllık Toplantısı'nda UCCN üyesi şehirlerin talebi doğrultusunda 2017-2021 yılları için dört yıllık stratejik bir rapor hazırlamıştır. Raporda, UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı, barış ve sürdürülebilir kalkınma kültürüne uygun olarak tasarlanmış ve yönetim mekanizmaları ile yönetilen bir program olarak tanımlanmaktadır. Sürdürülebilir şehirler yaratmak UNESCO Kültür Programları ve Stratejilerinin tarihinde her zaman önemli bir strateji olarak yer almaktadır. 2016 yılında Ekvator'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Konferansı (Habitat III)'nda, sürdürülebilir kentsel kalkınma için bakış açısı değişikliğinin gerekli olduğu kabul edilmiştir (UNESCO, 2017, s. 2-5). Bu raporda ilk kez sürdürülebilir kentsel kalkınma için kültürün önemi ortaya konulmaktadır. Bütünsel olarak kültür; kültürel miras, kültür turizmi ile yaratıcı ve kültür endüstrilerini de içine alarak değerlendirilmiş ve sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlarının hem sağlayıcısı hem de itici gücü olarak kabul edilmiştir (UNESCO, 2016, s. 18).

Uluslararası işbirliğinin yarattığı sinerji, kültür ve yaratıcılık endüstrilerinin gelişimini hızlandırmaktadır. Bu gelişime paralel olarak, şehirlerin üyelik başvurularının da her dönem arttığı görülmektedir. 2020 itibarıyla, UCCN üyesi 246 şehir bulunmaktadır. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ve Yeni Kentsel Gündem'in benimsenmesi, Yaratıcı Şehirler Ağı'nın stratejisinin yeniden şekillenmesi için bir ortam hazırlamıştır. Kültürün sürdürülebilir kalkınmadaki önemli rolü, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'nde de vurgulanmaktadır. Kısaca ifade etmek istenirse, tarihsel gelişim, kültür ve yaratıcılığın şehirler için sürdürülebilir kentsel kalkınmada önemli rol oynadığını ve UNESCO tarafından vizyon olarak kabul edildiğini göstermektedir.

Uluslararası düzeyde yaratıcı endüstrilere gösterilen ilginin ve yönelimin artmasıyla uyumlu olarak, ulusal düzeyde de yaratıcı endüstrilere daha fazla önem verilmeye başladığı görülmektedir. 11. Kalkınma Planı (2019) incelendiğinde telif haklarına konu olan kültürel endüstrilere ilişkin ifadeler dikkat çekmektedir. "Telif haklarına konu olan kültür endüstrilerinin; mevcut kayıt, veri ve ulusal istatistiklerinin çeşitlendirilmesi (455.1), ekonomik boyutuna ilişkin ölçüm raporu hazırlanması (455.2), ... kültür endüstrilerine yönelik projelerin, ... UNESCO Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi de gözetilerek desteklenmesi (457.4), ... özel destek programlarının geliştirilmesi (458.5), kültür endüstrileri ve kültürel girişimlere yönelik mevcut desteklerin etki analizinin yapılması, ... destek mekanizmalarının geliştirilmesi (637), " kültürel endüstrilerin geliştirilmesine yönelik olarak 11. Kalkınma Planı'nda yer alan ifadelerdendir. Yaratıcı endüstrilerden film alanı odağa alınarak yapılan incelemede ise, "Kültürümüzün temel unsurlarının, tarihimizin önemli şahsiyetlerinin, olaylarının ... tiyatro, sinema, belgesel, dizi ve çizgi filmlerle anlatılması (630.7), Türk sinemasının dünyada tanınan bir marka haline gelmesi için sinema endüstrisinin gelişimi sağlanarak uluslararası rekabet gücünün artırılması (639), bu kapsamda Ulusal Sinema Müzesi ve Arşivi'nin kurulması (639.1), ... ülkemizde çekimi yapılacak yabancı yapımların desteklenmesi (639.2), sinema yapım, dağıtım ve gösterim faaliyetlerinde tekelleşmenin önüne geçmeye yönelik düzenlemeler yapılarak, ... yapıların sinema statüsüyle kullanımının teşvik edilmesi (639.3) ifadelerinde konuya verilen önem açıkça görülmektedir. Benzer şekilde, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2019, s. 352)

tarafından hazırlanan 2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı'nda yaratıcı endüstrilerin hedefler arasında belirtildiği dikkat çekmektedir. Eylem Planı'nda yer alan *Yaşanabilir Mekanlar ve Sürdürülebilir Şehirler yaratmak için Akıllı Şehirler Stratejisi Hedefleri* içinde "kültür ekonomisi bileşenlerini içeren ve yaratıcı endüstriler alanının geliştirilebileceği ortamlar olması" ifadesi, Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi'nde yaratıcı endüstrilere verilen önemin bir göstergesi niteliğindedir.

Şehirlere yaratıcılık katmak ve sürdürülebilir kalkınmanın sosyo-kültürel, çevresel ve ekonomik boyutlarını desteklemek için oluşturulan UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'nda yedi yaratıcı alan bulunmaktadır. Şehirler, gastronomi, müzik, zanaat ve halk sanatları, medya sanatları, tasarım, film ve edebiyat alanlarından kendi altyapılarına uygun olan bir alana başvurabilmektedir. Başvuruları kabul edilen şehirler, başvurdukları alanda yaratıcı şehir unvanını kazanmaktadır. UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı Başvuru süreci Şekil 1'de özet olarak sunulmaktadır.

Şekil 1. UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı Başvuru Süreci

Kaynak: UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'ndan erişilen bilgilere dayalı olarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 1'de görüldüğü üzere; UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'na katılmak isteyen şehirler öncelikle *Yaratıcı Şehir adaylık komitesini* kurarak, şehrin geçmişine ilişkin bir *araştırma* yürütmektedir. Araştırma sonuçları ışığında, *mevcut üyelere danışılarak*, şehrin sahip olduğu *yaratıcı değerler ve programlar* denetlenmekte ve gözden geçirilerek şehir için uygun olan yaratıcı alan ve özellikleri belirlenmektedir. Belirlenen alanda şehrin UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'na sağlayacağı katkının içeriği oluşturularak, sırasıyla şehrin belediye başkanının, ulusal meslek kuruluşlarının, milli komisyonun ve UCCN üyesi olan diğer şehirlerin resmi onayları alınarak başvuru süreci tamamlanmaktadır. Aday şehir, başvurusu kabul edildiği takdirde başvurduğu alanda yaratıcı şehir unvanı almaya hak kazanmaktadır. Bu kapsamlı başvuru sürecinin başarıyla tamamlanabilmesi için; katılımı zorunlu olarak tanımlanan Belediye ve meslek kuruluşlarının yanı sıra şehrin diğer paydaşlarının da dâhil olduğu, etkin yerel yönetim ve işbirliğinin sağlandığı, gerekçeleri ve katkısı iyi tasarlanmış, çok boyutlu düşünülerek ve koordineli hareket edilerek sürecin yönetilmesi gerektiğini söylemek mümkündür.

2020 yılı itibarıyla, Türkiye'den altı şehir Yaratıcı Şehirler Ağı'na üyedir. Türkiye'nin 2015-2019 yılları arasında, dört farklı alanda yaratıcı şehir ağına katılım sağlamış şehirleri olmasına karşın, henüz film, medya sanatları ve edebiyat alanlarından üye olan bir şehri bulunmamaktadır. Yaratıcı şehirler, ağa katılım alanları ve yılları ile şu şekilde sıralanmaktadır: Gaziantep (Gastronomi-2015), Hatay (Gastronomi-2017), İstanbul (Tasarım-2017), Kütahya (Zanaat ve Halk Sanatları-2017), Afyonkarahisar (Gastronomi-2019), Kırşehir (Müzik-2019) üyedir. Türkiye'deki yaratıcı şehirler, logoları, ağa katılım yılları, yaratıcı alanları ve bu kapsamda gerçekleştirdikleri çalışmalar hakkında kısa bilgi Tablo 1'de özet olarak sunulmaktadır.

Tablo 1. Türkiye'deki Yaratıcı Şehirler

Yaratıcı Şehir Logosu	Yaratıcı Şehir Adı – Alanı – Katılım Yılı	Özet Bilgi
 <p>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</p> <p>Member of the UNESCO Creative Cities Network since 2015</p>	<p>Gaziantep</p> <p>Gastronomi Şehri</p> <p>2015</p>	<p>Gaziantep Belediyesi girişimleri ile UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'na 2015 yılında Gastronomi Şehri olarak kabul edilmiştir (Gaziantep Belediyesi, 2015). Şehirde yöresel mutfak, Fıstık Festivali, yöresel mutfak tarihi ve kültürel miras, kültürlerarası etkileşim ve uyum, kaynakların sürdürülebilir kullanımı için tasarlanan ve dezavantajlı gruplara özel hazırlanan projeler bulunmaktadır (UNESCO, 2020).</p>
 <p>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</p> <p>UNESCO Onaylı Yaratıcı Şehir HATAY - 2017</p>	<p>Hatay</p> <p>Gastronomi Şehri</p> <p>2017</p>	<p>Hatay Büyükşehir Belediyesi'nin katkılarıyla 2017 yılında Gastronomi Şehri seçilmiştir. Hatay Büyükşehir Belediyesi, Antakya Ticaret ve Sanayi Odası, Mustafa Kemal Üniversitesi gastronomi toplulukları gibi birçok kamu, sivil toplum kuruluşları ve örgütlerin bir araya gelmesi ile Hatay UCCN gastronomi Konseyi kurulmuştur. Unesco Yaratıcı Şehirler Ağı logosuyla Hatay gastronomi Şehri için bir web sitesi tasarlanmıştır (UNESCO Hatay Gastronomi Şehri, 2017).</p>
 <p>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</p> <p>Designated UNESCO Creative City in 2017</p>	<p>Kütahya</p> <p>Zanaat ve Halk Sanatları Şehri</p> <p>2017</p>	<p>Çinisiyle ünlü Kütahya 2017 yılında UNESCO Zanaat ve halk Sanatları Şehri olarak ilan edilmiştir. Kütahya Valiliği ve Kütahya Belediyesi'nin katkılarıyla seçilen şehirde, uluslararası festivaller (Uluslararası Çini Festivali), Çini ve Seramik Araştırma ve uygulama merkezi, İleri Teknoloji Merkezi gibi geliştirme ve araştırma kurumları dikkat çekmektedir. Ayrıca Belediye ve Kültür Turizm Müdürlüğü'nün kültürel etkinliklere, kültürel mirasa (Somut ve Somut olmayan), Yaşayan İnsan Hazinesi ve yerel zanaatkarların desteklenmesi ile bir kalkınma stratejisi belirlediği görülmektedir (Kütahya Belediyesi, 2019).</p>
 <p>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</p> <p>Designated UNESCO Creative City in 2017</p>	<p>İstanbul</p> <p>Tasarım Şehri</p> <p>2017</p>	<p>2017 yılında İstanbul Turizm Atölyesi, İstanbul Kalkınma Ajansı ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin katkılarıyla yoğun bir çalışma yürütülerek tasarım şehri olarak ilan edilmiştir. İstanbul, Yaratıcı Endüstriler Konseyi (YEKON) 2023 İstanbul Vizyonu, sürdürülebilir kalkınma, yaratıcılığın ve yeniliğin kentte yaşayan vatandaşlar için de benimsenmesi, 39 ilçe için kentsel strateji olarak desteklenmesini hedeflemektedir. İstanbul, her yıl uluslararası düzeyde tanınmış tasarım ve moda etkinlik ve faaliyetlerine ev sahipliği yapmaktadır. 41 kongre merkezi ve 225 sanat galerisi ile birlikte önemli kültürel altyapıya sahiptir. (UNESCO, 2020).</p>
 <p>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</p> <p>Designated UNESCO Creative City in 2019</p>	<p>Afyonkarahisar</p> <p>Gastronomi Şehri</p> <p>2019</p>	<p>2019 yılında Afyonkarahisar, Gastronomi Şehri olarak kabul edilmiştir. Projeye dâhil edilen en son gastronomi şehri Afyonkarahisar'dır. 8000 yıllık özgün yemek kültürü ve mutfağı ile Afyonkarahisar Belediyesi katkılarıyla seçilen şehir UNESCO Yaratıcı Şehirler logosuyla bir web sitesi kurmuştur (UNESCO Afyonkarahisar Gastronomi Şehri, 2020).</p>
 <p>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</p> <p>UNESCO Creative Cities Network City Of Music</p>	<p>Kırşehir</p> <p>Müzik Şehri</p> <p>2019</p>	<p>Son olarak 2019 yılı Ekim ayında başvurusu kabul edilen Kırşehir UNESCO Müzik şehri olarak ilan edilmiştir. Kırşehir Valiliği ve Ahiler Kalkınma Ajansı iş birliği ile Belediye Başkanlığı tarafından başvurusu yapılan şehirde Muharrem Ertaş, Neşet Ertaş, Hacı Taşan ve Çekiç Ali gibi halk ozanları, abdallık ve bozlak geleneğinin mirasları ön plana çıkmaktadır (T.C. Kırşehir Valiliği, 2019).</p>

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı ile ilgili yapılmış çalışmalar incelendiğinde; gastronomi alanından ağı dahil olan şehirlerin değerlendirildiği araştırmaların daha fazla olduğu görülmektedir. Dünya genelinde somut olmayan kültürel miras ve gastronomi arasındaki ilişki kavramsal olarak değerlendirildiği (De-Miguel-Molina vd., 2016), 2018 yılı itibarıyla ağı katılmış tüm gastronomi şehirlerinin gastronomi turizmi açısından incelendiği (Akdu ve Akdu, 2018), *gastronomi şehri* ünvanını sahip Macau (Çin) şehrinin (Yu ve Sun, 2019), Florianopolis (Brezilya) şehrinin (Emmendoerfer, Emmendoerfer ve Ashton, 2016), Georgetown (Malezya) şehrinin (Khoo ve Badarulzaman, 2014) incelendiği çalışmalar bulunmaktadır. Ayrıca ulusal yazında Türkiye'deki *gastronomi şehri* ünvanına sahip Gaziantep (Mutlu, 2019; Akın ve Bostancı, 2017; Giritlioğlu, İpar ve Karakan, 2016) ve Hatay (Demirtaş ve Pektaş, 2020; Taştan ve İflazoğlu, 2018) şehirlerinin yanı sıra Kocaeli (Alyakut ve Küçükömürler, 2019), Bitlis (Arıncı, 2017) ve Mardin (Gürbüz, Serçek ve Toprak, 2017) şehirlerinin gastronomi şehri olarak Yaratıcı Şehirler Ağı'na katılma potansiyellerinin değerlendirildiği çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların yanı sıra Şanlıurfa şehrinin *müzik şehri* olma potansiyelinin araştırıldığı (Yetkin, 2019), 2004-2015 yılları arasında ağı dahil olan tüm *edebiyat şehirlerinin* incelendiği (Yalçın ve Turan, 2018), İzmir şehrinin *tasarım şehri* olma potansiyelinin incelendiği (Dereli, 2016) çalışmalar yapılmıştır.

Yaratıcı şehirler film alanı kapsamındaki literatür incelendiğinde, yaratıcı endüstriler ve kültürel miras turizmi arasındaki ilişki üzerinden İstanbul ve Londra film endüstrilerinin karşılaştırıldığı (Durmaz, Platt ve Yiğitcanlar, 2009), Antalya şehrinin film endüstrisindeki gelişmeler doğrultusunda *film şehri* olma potansiyelinin incelendiği (Durmaz, Yiğitcanlar ve Velibeyoğlu, 2008; Ajanovic ve Çizel, 2015) sınırlı sayıda çalışma belirlenmiştir. Filmlerin, insanlar üzerinde önceden tahmin edilmesi zor değişkenlerden etkilenerek filmde çekilen bölgeyi ziyaret etme isteği yarattığı genel olarak kabul görmektedir (Beeton, 2004). Filmler, içine yerleştirme işlemi sonrasında destinasyonların çok sayıda insana tanıtılmasında önemli bir pazarlama aracı olarak görülmektedir (Saltık, Coşar ve Kozak, 2010). İnsanların TV programları ve filmlerin çekildiği yerleri izlemelerinin etkisiyle, o yerleri gidip görme isteği ile ortaya çıkan film turizmi (Beeton, 2008), günümüzde uluslararası düzeyde önem taşıyan bir turizm çeşidi konumundadır. Bu bağlamda, yaratıcı sektörler içinde film alanından uluslararası bir platformun üyesi olmanın; film turizminin gelişimine, destinasyonun uluslararası düzeyde tanıtımına, iç turizmin hareketlendirilmesine ve dış turizmin gelişimine destek olacağı söylemek mümkündür.

Yaratıcı Şehirler Ağı, Film Alanı UNESCO tarafından belirlenmiş olan kriterler doğrultusunda uygun olan şehirlerin başvuruları UNESCO tarafından değerlendirilmektedir. Başvurular öncelikli olarak UNESCO Türkiye Milli Komisyonu tarafından düzenlenmekte ve sonrasında Uluslararası Ağ'a sunulmaktadır. UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'na film alanından başvuru kriterleri Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 2. Unesco Yaratıcı Şehirler Ağı Film Alanı Başvuru Kriterleri

Unesco Yaratıcı Şehirler Ağı Film Alanı Başvuru Kriterleri	i. Film stüdyoları, film çekimi yapılan alan ve manzaralar vb. gibi filmle ilgili önemli altyapının bulunması
	ii. Filmlerin yapımı, dağıtımı ve ticarileştirilmesine ilişkin sürekli veya kanıtlanmış bağlantıların varlığı
	iii. Film festivallerine, gösterimlerine ve filmle ilgili diğer etkinliklere ev sahipliği yapma deneyimi
	iv. Yerel, bölgesel ve uluslararası düzeyde işbirliği girişimleri
	v. Arşivler, müzeler, özel koleksiyonlar ve/veya film enstitüleri biçiminde film mirasına sahip olması
	vi. Film/sinema okulları ve eğitim merkezleri
	vii. Yöresel veya ulusal film yapımını ve/veya yönetimini yaygınlaştırma çabası
	viii. Yabancı filmler hakkında bilgi paylaşımını teşvik eden çalışmalar

Kaynak: Unesco (2014, s. 2)

Tüm dünyada film alanı üzerinden başvurusu kabul edilen 2019 itibarıyla 18 şehir bulunmaktadır (UCCN, Cities of Film, 2020). Şekil 3'te Unesco Yaratıcı Şehirler Ağı'na dahil olan tüm film şehirleri dünya haritası üzerinde gösterilmektedir (UCCN Busan City of Film, 2020).

Şekil 2. Dünya Geneline UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı Film Şehirleri

Şekil 2’de yer alan Bradford (Birleşik Krallık - 2009), Sidney (Avustralya - 2010), Galway (İrlanda - 2014), Sofya (Bulgaristan - 2014), Busan (Güney Kore - 2014) Santos (Brezilya - 2015), Roma (İtalya - 2015), Bitola (Makedonya - 2015), Lodz (Polonya - 2017), Qingdao (Çin - 2017), Bristol (Birleşik Krallık - 2017), Terrassa (İspanya - 2017), Sarajevo (Bosna Hersek - 2019), Postdam (Almanya - 2019), Yamagata (Japonya - 2017), Wellington (Yeni Zelanda - 2019), Valladolid (İspanya - 2019), Mumbai (Hindistan - 2019) şehirleri, Film Şehri olarak UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı’na kabul edilmiştir. Tablo 3’te UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı’nda yer alan film şehirleri hakkında bilgi yer almaktadır.

Tablo 3. UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı Film Şehirleri

Şehir	Yıl	Film Komisyonu	Web Sitesi	Film Şehrinin Özellikleri
Bradford (Birleşik Krallık)	2009	Var	Var	10 yılı aşkın süredir Film Şehri unvanına sahip olan Bradford, her sene düzenli olarak film festivalleri düzenlemektedir. İlkokul film sinema eğitimlerinin yanı sıra Bradford Üniversitesi’nde doktora düzeyi dâhil olmak üzere, film ile ilgili 45 farklı bölümde eğitimler vermektedir.
Sidney (Avustralya)	2010	Var	Var	Sydney, Avustralya için sinema merkezi olarak kabul edilmektedir. Ülkede tüm insanların yaklaşık %60’ı burada bulunan prodüksiyon ve post prodüksiyon işlerinde istihdam edilmektedir.
Busan (Güney Kore)	2014	Var	Var	Güney Kore’de film çekimi yapılan ilk şehirdir. TV programlarında ilgi çekici bir yer olarak değerlendirilen Busan aynı zamanda doğal güzellikleri ile de dikkat çekmektedir. Asya için film ve görsel endüstrisinde hayati önem taşıyan yaratıcı merkez haline gelmiştir. Busan’da sloganı “Herkes için Film” olan bir sinema merkezi bulunmaktadır. Ayrıca Asya’nın önde gelen festivalleri arasında yer alan Busan Uluslararası Film Festivali (BIFF), 1996 yılından bu yana Busan’da gerçekleştirilmektedir.
Galway (İrlanda)	2014	Var	Var	Tarihi ve mimarisi ile öne çıkan Galway’in, doğal çekicilikleri senarist ve yazarların dikkatini çekmiştir. Şehirde Sanat Evi Sineması kurulmasının yanı sıra, film çekimleri ve film festivalleri desteklenmektedir.
Sofya (Bulgaristan)	2014	Var	Yok	Bulgaristan’ın en büyük sinema okulu olan NAFTA Sofya’dadır. 18 yıldır devam eden Sofya Film Festivali Balkanlar’ın en büyük ve önemli film festivalidir. Özellikle gençler için istihdam yaratılması konusunda hassas davranılmaktadır.
Santos (Brezilya)	2015	Var	Var	1900’lere kadar uzanan film mirasına sahiptir. Santos Film Komisyonu liderliğinde son 5 yılda 300 çekim yapılmış ve 2.3 milyon ABD Doları katma değer sağlanmıştır. Toplum Sineması etkinlikleri ve haftalık açık hava sineması etkinlikleri

Şehir	Yıl	Film Komisyonu	Web Sitesi	Film Şehrinin Özellikleri
				düzenlenmektedir. Cine Escola projesi ile alanda gençlere özel istihdam imkânı yaratılmaktadır.
Roma (İtalya)	2015	Var	Var	20. yy başlarına kadar uzanan film tarihi ve mirasına sahip olan Roma'da Cinecitta (Şehir sinemaları) Stüdyoları bulunmaktadır. 2006'dan bu yana düzenlenen Uluslararası Roma Film Festivali, dünyanın en iyi film festivalleri arasında kabul görmektedir. E-Motion Rome projesi ile edebiyat, film ve sinemada yolu kesişenler için kültürlerarası çeşitliliği ve diyalogu güçlendirmektedir. Uluslararası Film Koruma Okulu ile öğrenci değişim programı bulunmaktadır.
Bitola (Makedonya)	2015	Bilgi yok	Yok	Şehrin film mirası 20. yy'a kadar uzanmaktadır. Manaki Kardeşler Uluslararası Görüntü Yönetmenleri Film Festivali ile ünlüdür. Manaki Kardeşler Osmanlı Balkanları'nda çekilen ilk filmle ülkede tanınmaktadır.
Lodz (Polonya)	2017	Var	Var	1948 yılında Ulusal Film Okulu kurulmuştur. Polonya için film merkezi haline gelmiştir. Lodz Üniversitesi'nde Film Tarihi ve Teorileri Bölümü oluşturulmuştur. Film müzesi ve film festivalleri ile dikkat çekmektedir.
Qingdao (Çin)	2017	Var	Var	Çin sinemasının evi olarak tanımlanmaktadır. 1900'lü yıllara kadar uzanan film mirası bulunmaktadır. Qingdao yaratıcı endüstrilerdeki payı 2016 yılında %14,8 artışla 8.1 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır. Su altı stüdyosu dahil olmak üzere 10.000 m ² 'lik alanda 30 adet stüdyo bulunmaktadır.
Bristol (Birleşik Krallık)	2017	Var	Var	Birleşik Krallık'ın en büyük 10 şehri arasında olan Bristol, sinema için önemli bir merkez haline gelmiştir. 11 yıldır devam eden film festivalleri ve dünyaca ünlü filmleri ile dikkat çekmektedir. İstihdama ve sinema eğitimine katkı sağlamaktadır.
Terrassa (İspanya)	2017	Var	Var	İspanya'nın film alanında öncü şehirlerinden biridir. 1887 yılında ilk film gösterimi yapılmıştır. Şehirde, 100 yıllık bölgesel sinema tarihini içerisinde barındıran Katalonya Film Arşivi, Kütüphane ve Sinema Kompleksi bulunmaktadır.
Yamagata (Japonya)	2017	Var	Var	Yamagata'da 1989'dan bu yana düzenlenen Uluslararası Belgesel Film Festivali, Asya'daki ilk belgesel film festivali olarak bilinmektedir. Vatandaşlar için Film Okulu bulunmaktadır. Film alanında yaratıcı endüstriler ile istihdam desteklenmekte ve uluslararası konferanslara ev sahipliği yapmaktadır.
Sarajevo (Bosna-Hersek)	2019	Bilgi yok	Var	Ülkede, sinema film ve festivallerinin merkezi haline gelmiştir. Sarajevo Film Festival her sene düzenli olarak yapılmaktadır. Çok sayıda ulusal ve uluslararası festivallere ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca Sarajevo Sinema Okulu bulunmaktadır.
Postdam (Almanya)	2019	Bilgi yok	Var	Birçok filmin çekildiği Postdam'da öne çıkan önemli unsurlardan birisi Filmpark'tır. Çekilen filmler ile renklendirilmiş parkta 3D vb. çeşitli sinematografik eğlence faaliyetleri de yapılmaktadır. Bölgenin en büyük film festivali Postdam'da gerçekleştirilmektedir.
Valladolid (İspanya)	2019	Bilgi yok	Var	60 yılı aşkın süredir sinema ve film faaliyetlerinin gerçekleştirildiği şehirde çok sayıda film festivali düzenlenmektedir. Valladolid Film Ofisi bulunmaktadır.
Wellington (Yeni Zelanda)	2019	Bilgi yok	Yok	Wellington için film sektörü kültürel kimliğin bir parçası haline gelmiştir. Dünyaca ünlü ve önemli çok sayıda filmin çekimine ev sahipliği yapmıştır. Çok sayıda film festivali düzenli olarak yapılmaktadır.
Mumbai (Hindistan)	2019	Bilgi yok	Var	Mumbai, Hindistan için film çekimlerinin yapıldığı ve tüm dünya tarafından "Bollywood" olarak bilinen önemli bir destinasyondur. Geniş film platoları ile öne çıkmakta ve çok sayıda turist çekmektedir.

Kaynak: UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'ndan erişilen bilgilere dayalı olarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 3'te sunulduğu üzere 2009-2019 yılları arasında ağa katılmış, 16 farklı ülkeden 18 şehir yer almaktadır. Birleşik Krallık ve İspanya, 2 farklı yaratıcı film şehrine sahipken, Almanya, Avusturya, Bosna Hersek, Bulgaristan, Brezilya, Çin, Hindistan, İrlanda, İtalya, Japonya Kore, Makedonya, Polonya, ve Yeni Zelanda birer şehir yaratıcı film şehri unvanını taşımaktadır. Film alanından Yaratıcı Şehirler Ağı'na dahil olan şehirler başvuru kriterleri kapsamında incelendiğinde, film şehirlerinin genel olarak (i) film ile ilgili altyapı, stüdyolar, film çekimi yapılan alan ve manzaralar vb.'nin bulunması, (ii) filmlerin yapımı, dağıtımı ve ticarileşmesi sürekli ve kanıtlanmış bağlantıların olması ve (iii) sinema ile ilgili festivallere, gösterimlere ve çeşitli etkinliklere ev sahipliği yapma deneyimine sahip olunması kriterlerini karşıladığı görülmektedir. 12 Film Şehri'nde film komisyonunun varlığı belirlenirken, 6 tanesinde bu konuyla ilgili bilgiye ulaşılamamıştır. Yalnızca 15 tanesinin web sayfasına ulaşılmıştır. Diğer şehirler için özel olarak tasarlanmış bir web sayfasına rastlanmamıştır. İlk yaratıcı film şehri ünvanının 2009'da Bradford şehrine verildiği, hemen ardından 2010'da Sidney'in film alanından yaratıcı şehirler ağına dahil olduğu, bununla birlikte 2011-2013 yılları arasında hiçbir şehrin Yaratıcı Film Şehri Ağı'na katılmadığı anlaşılmaktadır. 2014 ve 2015 yıllarında üçer adet, 2017 ve 2019 yıllarında ise beşer adet olmak üzere son altı yılda 16 yeni şehrin Yaratıcı Film Şehri unvanı aldığı görülmektedir. Yaratıcı Film Şehri unvanı alan şehirlerin son yıllarda gösterdiği dikkat çekici artışı, konuya verilen önemin bir göstergesi olarak nitelendirmek mümkündür.

YÖNTEM

Bu çalışma, Türkiye'de bazı şehirlerin film alanı üzerinden UCCN'ye katılım potansiyelinin incelenmesini amaçlamaktadır. Çalışmada, Türkiye'de film turizmi konusunda öne çıkan destinasyonlar UCCN film alanı kriterleri üzerinden değerlendirilmekte ve yaratıcı şehirler ağına girme potansiyelleri incelenmektedir. Araştırmada, Türkiye'de film ve dizi çekiminin yoğun bir şekilde gerçekleştirildiği belirtilen ve ünlü film çekim yerleri olarak nitelendirilen şehirler incelenmiştir. Bu kapsamda, belirtilen şehirlerin araştırma evreni olarak belirlenmesinde, Unesco Yaratıcı Şehirler Ağı Film Alanı Başvuru Kriterlerinin (i) Film ile ilgili altyapı, stüdyolar, film çekimi yapılan alan ve manzaralar vb. Olması ve (ii) Filmlerin yapımı, dağıtımı ve ticarileşmesi sürekli ve kanıtlanmış bağlantıların varlığı kriterlerini kısmen veya büyük oranda karşılamaları temel oluşturmaktadır. Türkiye'de önemli film ve dizilerin çekildiği şehirler olarak belirtilen (FilmingInTurkey, 2020); Aksaray, Antalya, Artvin, Burdur, Bursa, Nevşehir, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Karabük (Safranbolu), Konya, Mardin, Muğla, Rize, Şanlıurfa ve Trabzon şehirleri araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu listede yer almalarına karşın, hali hazırda UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'na üye oldukları ve tek bir alan üzerinden başvuru yapılabildiği için Gaziantep ve İstanbul araştırma evrenine dâhil edilmemiştir. Akdu ve Akın (2016) çalışmalarında, film ve dizilerin etkisiyle en fazla ziyaret edilen şehirlerin Muğla, Nevşehir, İstanbul, Rize, Artvin olduğunu açığa çıkarmıştır. Çalışma sonucunda belirlenen şehirlerin, bu çalışmada incelenen şehirlerle büyük oranda örtüşmesini, araştırma konusunun önemini ve araştırma alanının uygunluğunun göstergesi olarak nitelendirmek mümkündür.

Araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, “öznel olmanın olumsuz bir araştırma davranışı olmadığını, tersine bu öznelliğin gerektirdiği sorumluluğu önceden kabul ederek, açık biçimde araştırma bulgularının ortaya konmasının önemli ve gerekli olduğunu savunur” (Yıldırım ve Şimşek, 2016: s. 44). Bu çalışmada da nitel araştırma yürütüyor olmanın ayırıcılığı olarak araştırma yürütülmüş ve araştırma bulguları açıkça sunulmuştur. Doküman incelemesi yapılarak ikincil veri kaynaklarından elde edilen veriler yorumlanarak özet halinde sunulmuştur. Doküman incelemesi, araştırma konusu ile ilgili geçmişteki olay ve olguların yer aldığı yazılı, görsel, işitsel materyallerin yanı sıra kurumsal bilgi ve belgelerin analizini ifade etmektedir (Şahin ve Gürbüz, 2018). Doküman incelemesi büyük örnekleme ulaşımları, bireysellik ve özgünlük olanağı sunması, zamandan tasarruf sağlaması, tepkiselliği barındırmaması, daha düşük maliyetlerle gerçekleştirilebilmesi gibi güçlü yanların yanı sıra, standardize edilmiş bir biçiminin olmaması, olası yanlışlık ihtimalinin bulunması, yalnızca aktarılan verilerin değerlendirilebilmesi gibi zayıf yanlara da sahiptir (Bailey, 1982'den akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016). Veriler Haziran - Ekim 2020 zaman aralığında sanal ve basılı veri kaynaklarından edinilmiştir. Araştırma verilerinin incelenmesinde betimsel analizden yararlanılmıştır. Betimsel analiz uygulanmasında temel amaç, elde edilen bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu bağlamda, bu çalışmada araştırma alanı olarak belirlenen şehirlerde, UCCN Film Alanına ilişkin olduğu belirlenen ikincil verilere betimsel analiz uygulanarak,

araştırmanın amacı doğrultusunda okuyucuya şehirlerin film alanına kabul edilmek için sahip olmaları beklenen özellikleri taşıma durumları yorumlanarak, özet halinde sunulmuştur.

BULGULAR

Araştırma evrenini oluşturan 14 şehre ilişkin bulgular alfabetik sıralamaya göre sunulmaktadır.

Aksaray: 1970'li yıllarda Yeşilçam filmlerine ev sahipliği yapan Aksaray'da son zamanlarda daha çok Somuncu Baba, Celaleddin Harzemşah, Komutan, Diriliş Ertuğrul (bir bölümü), Osman, Deliler, Karınca gibi tarihi film ve diziler çekilmektedir. Yerel yönetim, kültürel ve tarihi öneme sahip mekânların canlandırılması için film ve dizi yapımcılarını teşvik etmektedir. Film ve dizi çekimleri için yerel yönetim ve paydaşların desteğiyle Güzelyurt ve Kızılkaya ilçelerinde doğal alanlarda geçici film platoları kurulmuştur (Aksaray Belediyesi, 2020). 1. İhlara Film Festivali 2015 yılında düzenlenmiş ancak devam etmemiştir (Aksaray Belediyesi, 2015). Aksaray Valiliği (2020), film ve dizi çekimlerini desteklemekte ve tanıtımını yapmaktadır.

Antalya: Uluslararası Antalya Film Festivali, Altın Portakal Film Festivali gibi önemli festivallerin yapıldığı Antalya İli'nde çok sayıda dizi ve film çekildiği görülmektedir (Durmaz, Yigitcanlar ve Velibeyoğlu, 2008; Ajanovic ve Çizel, 2015). Büyük Yemin (1969), Alageyik (1969), Berlin Kaplanı, Vatan Sağolsun, Veda, G.O.R.A., Recep İvedik 5, Romantik Komedi-2, Çılgın Dershane 3, Kaybedenler Kulübü Yolunda, Ekşi Elmalar (bir kısmı) Antalya'da çekilen yerli filmler arasındadır (Wikipedia, 2020). Antalya, yabancı filmlerin de önemli platolarından biri olmuştur. Criminal Minds: Beyond Borders filmi 2016 yılında Antalya'da çekilmiştir. Avrupanın en büyük film stüdyosu olarak ifade edilen Antalya Film Stüdyosu, henüz kurulum aşamasındadır (Antalya Film Stüdyoları, 2020). Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından 7. Ulusal Genç Çınarlar Kısa Film Yarışması, 2019'da Antalya'da düzenlenmiştir. 2016 yılında Alanya Kristal Kale Uluslararası Film Festivali yapılmıştır. Altın Portakal Sinema Okulu, Antalya Film Akademisi gibi sinema ve film ile ilgili eğitim kurumları tarafından çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir (Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü, 2019; Antalya Altın Portakal Sinema Okulu, 2020). Antalya Büyükşehir Belediyesi, Stratejik Planı, 2015-2019 incelendiğinde film festivalleri (ulusal ve uluslararası) ve film yarışmalarının desteklendiği ve teşvik edildiği görülmektedir (Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2014).

Artvin: Doğası ile ön planda olan Artvin'de çekilen Karadeniz dizileri dikkat çekmektedir. Kovan, Yolcu, OHA: Oflu Hoca'yı Aramak, Benim İçin Üzülme, Kalandar Soğuşu, Artvinli, Sevdaluk gibi dizi ve filmlere ev sahipliği yapan il çok sayıda da ziyaretçi almaktadır. Şehirde 2018'de ikincisi düzenlenen Artvin Uluslararası Altın Boğa Doğa Filmleri Festivali organize edilmektedir (T.C. Artvin Valiliği, 2018).

Burdur: Doğal güzellikleri ve bozulmamış kültürü ile doğal bir film platosu olarak ilgi çeken Burdur İli'nde sınırlı sayıda film çekilmiştir. Locman ve Ne Çıkarsa Bahtına Gari filmleri Burdur'da çekilen filmler arasındadır. Burdur'da düzenlenen film festivaline rastlanmamıştır ancak Antalya Altın Portakal Film Festivali Burdur ve Isparta'da da (bazı yıllarda) düzenlenmektedir. 2020 Uluslararası Göç Filmleri Festivali çevrimiçi olarak düzenlenmiştir (T.C. Burdur Valiliği, 2020).

Bursa: Sev Kardeşim, Kış Masalı, Kehribar, Keskin Bıçak, Kınalı Kar (Cumalıkızık), Melekler Adası, Yanık Koza, Al Yazmalı, İstanbullu Gelin, Kuruluş (Cumalıkızık), Dar Alanda Kısa Paslaşmalar, İçerideki (Cumalıkızık), İpekli Mendil gibi birçok dizi ve filme ev sahipliği yapan Bursa İli'nde, Cumalıkızık ilçesi öne çıkmaktadır. Çeşitli sinema etkinlikleri ve film festivallerine de ev sahipliği yapan şehirde, Bursa Film Ofisi ve Film Komisyonu bulunmaktadır (Bursa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2019; T.C. Bursa Valiliği, 2019; Bursa Film Komisyonu, 2017).

İzmir: Tarihi, doğal güzellikleri ve iklimi ile dikkat çeken İzmir'de 1960'lardan bu yana 50'yi aşkın dizi ve film çekilmiştir. İzmir Nazım Hikmet Kültür Merkezi'nde Film Yapım Atölyesi (İzmir Nazım Hikmet Kültür Merkezi, 2019) Alsancak'ta Kısa Film Okulu (Kısa Film Okulu, 2019) vb. film, sinema kursu veren kurumlar faaliyet göstermektedir. İzmir'de Uluslararası İzmir Film Festivali, İzmir Kısa Film Festivali, Uluslararası Artemis Film Festivali, Çocuk Filmleri Şenliği, Uluslararası 2 Yaka Kısa Film Festivali gibi uzun süredir düzenli devam eden festival ve etkinlikler bulunmaktadır. İzmir Ateşler İçinde (1959), Zorla Evlendik (1962), Gönül Avcısı (1962), Susuz Yaz (1963), Fıstık Gibi Maşallah (1964),

Taçsız Kral (1973), Canım Kardeşim (1973), Turist Ömer Uzay Yolunda (1973), Baba Bizi Eversene (1974), Ateş Böceği (1975), Şabaniye (1984), Babam ve Oğlum (2005), Veda (2009), Dedemin İnsanları (2011), Hadi İnşallah (2014), Mucize (2015), Bitmeyen Şarkı (dizi-2010), Fatmagül'ün Suçu Ne? (2010), Kavak Yelleri (2007), Kalbim Ege'de Kaldı (2015), Sen Çal Kapımı (2020) gibi çok sayıda film ve dizi İzmir'de çekilmiştir. Özellikle Seferihisar'da film turizmi faaliyetlerinin gerçekleştiği bilinmektedir (Çelik, 2019). Bununla beraber, İzmir'in UCCN'ye tasarım alanından başvurusu için yerel aktörlerin işbirliğiyle çalışmaların sürdürüldüğü görülmektedir (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2017; Dereli, 2016). Sinema sektöründe istihdamın İzmir'de güçlendirilmesi, gençlerin sinema kariyerlerini yapabilecekleri bir proje geliştirmekle birlikte film çekim ekiplerine fon sağlamak için Sinema İzmir Projesi (Sinema İzmir Fonu) ve Ege Çeşme Projesi kapsamında film platosu kurulması tasarlanmaktadır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2019).

Karabük: İlde, UNESCO Dünya Miras Listesi'nde bulunan ve tarihi, evleri ve doğasıyla dikkat çeken Safranbolu ilçesi öne çıkmaktadır. Seven Ne Yapmaz, Yamak Ahmet, Erkekler Ağlamaz gibi dizilerle ünlü Safranbolu'da, 2000 yılından bu yana düzenli olarak Altın Safran Uluslararası Belgesel Film Festivali gerçekleştirilmektedir (Altın Safran Film Festivali, 2019). Ayrıca Halk Eğitim Merkezi'nde, 2017-2018 yılları arasında senaryo yazarlığı kursu verilmiştir (Safranbolu Kültür Eğitim Merkezi, 2020). Emanetim Safranbolu Belgesel Filmi ve Karımı Gördünüz mü? film galası hakkında bilgi paylaşımı Karabük Valiliği tarafından yapılmıştır (T.C. Karabük Valiliği, 2018; 2019).

Konya: Tarihi ve kültürel yapısı itibarıyla tüm dünyanın ilgisini çeken, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Konya ilinde, daha çok tarihi dizi ve filmler çekilmektedir. Direniş Karatay filmi için kurulan film platosu Selçuklu'da bulunmaktadır (KTO Karatay Üniversitesi, 2018). Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından düzenlenen Kısa Film Atölyesi, Uluslararası Öğrenci Filmleri Festivali, Konya Çocuk Film Festivali gibi etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır (Konya Çocuk Festivali, 2018; Kısa'ca Film Festivali, 2019).

Mardin: Son Darbe, Salkım Hanım'ın Taneleri, Labirent, Gönül Yarısı, Aşka Sürgün, Berivan, Ağa Kızı, Unexpected (İsveç Yapımı) gibi yerli ve yabancı dizi ve filmler Mardin'de çekmiştir. 2006 yılından itibaren Uluslararası Mardin Festivali düzenlenmektedir. Özellikle yerli dizilerin etkisiyle Mardin'de film turizmi faaliyetlerinin gerçekleştiği görülmektedir (Kervankıran ve Çuhadar, 2017).

Muğla: Şehirde çok sayıda yerli film (Tarkan: Viking Kanı, Bodrum Hakimi, Dondurmam Gaymak, Entelköy Efeköy'e Karşı, Ekşi Elmalar, İftarlık Gazoz, Öldür Beni Sevgilim, 7. Koğuştaki Mucize,) ve yabancı film (Skyfall, The Water Diviner) ve TV programı çekilmiştir. Uzun yıllardır yerli dizilere de (Büyük Yalan, Baba Ocağı, Güzel Köylü, Bir Deniz Hikayesi) ev sahipliği yapan Muğla'da, 2020 yılı itibarıyla Kalk Gidelim ve Sefirin Kızı dizilerinin çekimi devam etmektedir. Muğla Uluslararası Film Festivali, Marmaris Uluslararası Film Festivali, Uçan Süpürge Uluslararası Film Festivali, Köyceğiz Kaunos Altın Aslan Türk Filmleri Festivali, Marmaris Uluslararası Kadın ve Sanat Festivali, Marmaris Kısa Film Festivali, Bodrum Çocuk Filmleri Festivali, Uluslararası Göç Filmleri Festivali, Uluslararası İşçi Filmleri, Uluslararası Gezici Filmmor Kadın Filmleri Festivali, Uluslararası Bodrum Çevre Filmleri Festivali, Datça Altın Badem Film Festivali, Bodrum Sürdürülebilir Yaşam Kısa Film Festivali, Fethiye Sürdürülebilir Yaşam Kısa Film Festivali gibi çeşitli ulusal ve uluslararası festivallere ev sahipliği yapmaktadır. İlde ayrıca Yılmaz Erdoğan tarafından kurulan bir film platosu ile Muğlalı yönetmen Yüksel Aksu tarafından eğitim verilen bir Oyunculuk Okulu/Sinema Atölyesi bulunmaktadır. Tarihi, doğal ve kültürel zenginlikleriyle doğal bir film platosu işlevini gören Muğla'da son yıllarda film turizmi faaliyetlerinin gerçekleştiği, özellikle yerli dizi çekimlerinin gerçekleştiği ilçelere paket turların düzenlendiği görülmektedir (Saltık, Coşar ve Kozak, 2010; Saltık ve Dönmez, 2020). Muğla Ticaret ve Sanayi Odası, yerel yönetimler, yönetmen ve yapımcılar ile turizm paydaşları tarafından ulusal ve uluslararası işbirliğine yönelik girişimlerde bulunulduğu da görülmektedir (MUTSO, 2017).

Nevşehir: Doğası ve peri bacaları ile dikkat çeken Kapadokya'da çok sayıda film ve dizi çekimi yapılmıştır. Asmalı Konak, Yer Gök Aşk, Hayalet Sürücü en çok bilinenler arasındadır. Bu sene ilk olarak düzenlenmesi planlanan Kapadokya Turizm Filmleri Festivali organize edilmektedir (Nevşehir Belediyesi, 2020). Nevşehir'de daha çok kültürel ve gastronomi temalı festivaller düzenlendiği görülmektedir (T.C. Nevşehir Valiliği, 2019a; 2019b).

Rize: Kültürü ve doğasıyla her zaman film ve dizilere, belgesellere konu olan Karadeniz Bölgesi'ndeki ilde; Sevdaluk, Benim için Üzülme gibi diziler çekilmiştir. Çay, Doğa ve Gençlik Filmleri Festivali'nin yanı sıra, her yıl farklı illerde düzenlen Karadeniz Kadın Belgesel Film Günleri (bazı yıllarda) gerçekleştirilmektedir (Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018). Rize Belediyesi Gençlik Merkezi Medya Akademisi'nde senaryo, video, kurgu vb. eğitimler verilmekte ve kısa film yarışması düzenlenmektedir (Rize Belediyesi Gençlik Merkezi ve Bilgi Evi, 2020).

Şanlıurfa: Balıklıgöl, Göbeklitepe, Harran ve Halfeti ile bilinen Şanlıurfa'da Söyleyin Anama Ağlamasın, Bana Git De, Bırakma Beni Eşkıya, Adressiz Sorgular gibi filmler çekilmiştir. 2019 yılı itibarıyla Atiye dizisinin çekimleri devam etmektedir. Doğal güzellikleri, tarihi ve kültürel mirası ile önemli değerleri barındıran Şanlıurfa'da, 2019 yılında Uluslararası Göbeklitepe Film Festivali düzenlenmiştir.

Trabzon: Oflu Hocanın Şifresi, Sümela'nın Şifresi, Sen Anlat Karadeniz gibi çeşitli dizi ve filmler Trabzon'da çekilmiştir. Sen Anlat Karadeniz dizisinin hem yurtiçinde hem yurtdışında izlenmesi ve sevilmesiyle Trabzona gelen turist sayısında artış yaşanmıştır (Taş, Başkan ve Taş, 2017). 2017 yılında ilki yapılan Uluslararası Trabzon Film Festivali düzenlenmektedir.

Yukarıda her şehir için ayrı ayrı açıklanmış olan filmlerle ilgili faaliyet bulguları incelenerek, UNESCO yaratıcı şehirler film alanı kriterleri de gözetilmek suretiyle altı grup altında toplanmıştır. Bu gruplar, 1) Ulusal film ve dizi çekimi, 2) Uluslararası film ve dizi çekimi, 3) Film platosunun varlığı, 4) Düzenli veya uzun süreli film festivallerinin olması, 5) Film/sinema okulunun olması, 6) Yerel yönetimlerin tanıtım çabaları veya bilgi paylaşımları olarak belirlenmiştir. Araştırmada incelenen şehirlerin filmle ilgili faaliyet gruplarını gerçekleştirme/sahip olma durumlarına göre yapılan değerlendirme sonuçları Tablo 4'te sunulmaktadır.

Tablo 4. Şehirlerde Film Faaliyetlerinin Gerçekleştirilme Durumuna İlişkin Bulgular

Şehir	1.Ulusal Film ve Dizi Çekimi	2.Uluslararası Film ve Dizi Çekimi	3.Film Platosu Varlığı	4.Film Festivali (Düzenli/ Uzun süre)	5.Film/ Sinema Okulu	6.Yerel Yönetimin Tanıtım Çabaları /Bilgi Paylaşımı
Aksaray	✓	X	✓**	X	X	✓
Antalya	✓	✓	✓*	✓	✓	✓
Artvin	✓	X	✓**	X	X	✓
Burdur	✓	X	✓**	X	X	X
Bursa	✓	X	✓**	✓	✓	✓
İzmir	✓	✓	✓*	✓	✓	✓
Karabük	✓	X	✓**	✓	✓	✓
Konya	✓	X	✓	✓	✓	✓
Mardin	✓	✓	✓**	✓	X	X
Muğla	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Nevşehir	✓	✓	✓**	X	X	✓
Rize	✓	X	✓**	✓	✓	✓
Şanlıurfa	✓	X	✓**	X	X	✓
Trabzon	✓	X	✓**	X	X	X

*Yapım Aşamasında, ** Doğal Film Platosu.

Tablo 4 incelendiğinde, araştırmada incelenen on dört şehrin her birinde en az iki grupta yer alan filmle ilgili faaliyetleri yürüttüğü görülmektedir. Buna göre en az sayıda faaliyet yürüten iki şehir, belirlenen faaliyet gruplarından yalnızca ikisini gerçekleştiren Burdur ve Trabzon'dur. Aksaray, Artvin ve

Şanlıurfa'da üç grupta; Mardin ve Nevşehir dört grupta; Bursa, Karabük, Konya ve Rize'de beş grupta; Antalya, İzmir ve Muğla'da ise tüm gruplarda yer alan film faaliyetlerinin gerçekleştirildiği görülmektedir.

Faaliyet gruplarından, ulusal film ve dizi çekiminin yapılmasını kapsayan 1. grup ile (doğal veya yapay) film platosunun varlığını gösteren 3. gruptaki faaliyetlerin tüm şehirlerde gerçekleştirildiği görülmektedir. Yerel yönetimlerin tanıtım çabaları veya bilgi paylaşımları olarak belirlenen 6. grup faaliyetleri on bir şehirde yürütülmektedir. 4. grubu oluşturan uzun süredir düzenli olarak gerçekleştirilen film festivaline ev sahipliği yapan sekiz şehir vardır. Araştırmada incelenen şehirlerin yarısında, 5. faaliyet grubu olarak belirtilen film/sinema okulu çalışmaları gerçekleştirilmektedir. Gerçekleştirilme oranı en düşük olan film faaliyetleri ise 2. grupta yer alan uluslararası film ve dizi çekimlerinin yapıyor olmasıdır. Yalnızca beş şehirde uluslararası film ve dizi çekimlerinin yapıldığı görülmektedir.

Araştırma bulguları doğrultusunda ortaya çıkan film faaliyeti grupları, ayrıca Unesco Yaratıcı Şehirler Ağı, film alanı başvuru kriterleri kapsamında değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda, filmle ilgili faaliyet gruplarının, UCCN Film Şehri kriter(ler)ini karşılama durumları belirlenmiştir. Bazı faaliyet gruplarının birden fazla başvuru kriterini karşılamaya tek başına veya diğer gruplarla birlikte katkı sağlıyor olması nedeniyle ilişkilendirme sonucu bir matris formunu almıştır. Tablo 5'te filmle ilgili faaliyet gruplarının, UCCN Film Şehri kriter(ler)ini karşılama durumları yer almaktadır.

Tablo 5. Filmle İlgili Faaliyet Gruplarının, UCCN Film Şehri Kriter(ler)ini Karşılama Durumları

UCCN Film Şehri Kriterleri	Filmle İlgili Faaliyet Grupları					
	1	2	3	4	5	6
i. Film stüdyoları, film çekimi yapılan alan ve manzaralar vb. gibi filmle ilgili önemli altyapının bulunması	x	x	x			
ii. Filmlerin yapımı, dağıtımı ve ticarileştirilmesine ilişkin sürekli veya kanıtlanmış bağlantıların varlığı	x		x			
iii. Film festivallerine, gösterimlerine ve filmle ilgili diğer etkinliklere ev sahipliği yapma deneyimi				x		
iv. Yerel, bölgesel ve uluslararası düzeyde işbirliği girişimleri		x				
v. Arşivler, müzeler, özel koleksiyonlar ve/veya film enstitüleri biçiminde film mirasına sahip olması						
vi. Film/sinema okulları ve eğitim merkezleri					x	
vii. Yöresel veya ulusal film yapımını ve/veya yönetimini yaygınlaştırma çabası	x					
viii. Yabancı filmler hakkında bilgi paylaşımını teşvik eden çalışmalar		x				x

Tablo 5 araştırma bulgularında açığa çıkan filmle ilgili faaliyet gruplarının başvuru kriterlerini karşılamadaki etkinlikleri açısından incelendiğinde, bulgularda ortaya çıkan 6 farklı faaliyet grubu içinden 1. grupta yer alan ulusal film ve dizi çekiminin i., ii. ve vii. kriter olmak üzere üç başvuru kriterinin karşılanmasına katkı sağladığı görülmektedir. 2. grubu oluşturan uluslararası film ve dizi çekiminin de i., iv. ve viii. kriterlerin karşılanmasına katkı sağladığı belirlenmiştir. 3. grup olarak belirlenen film platoları i. ve ii. kriter olmak üzere iki kriterin karşılanmasına katkı sağlamaktadır. 4. grubu oluşturan düzenli veya uzun süreli film festivallerinin olması birebir iii. başvuru kriteri ile, 5. grupta yer alan film/sinema okulunun olması ise birebir vi. başvuru kriteri ile eşleşmektedir. 6. grupta yer alan faaliyetlerin ise viii. başvuru kriterinin karşılanmasına kısmen katkı sağladığı görülmektedir. Araştırmada, filmle ilgili gerçekleştirildiği belirlenmiş hiçbir faaliyet grubunun v. kriterin karşılanmasına katkı sağlamadığı anlaşılmıştır.

Bir matris formunda olan Tablo 5'te sunulan bulgular, UCCN film alanı başvuru kriterlerinin karşılanma durumu açısından da yorumlanmıştır. Buna göre başvuru kriterlerinden;

(i) Film ile ilgili altyapı, stüdyolar, film çekimi yapılan alan ve manzaralar vb. olması kriteri, araştırma bulgularında ortaya çıkan 1., 2. ve 3. grupta yer alan unsurların varlığıyla karşılanmaktadır,

- (ii). Filmlerin yapımı, dağıtımı ve ticarileştirilmesine ilişkin sürekli veya kanıtlanmış bağlantıların varlığı kriteri, 1. ve 3. gruptaki film faaliyetleri ile desteklenmektedir,
- (iii) Film festivallerine, gösterimlerine ve filmle ilgili diğer etkinliklere ev sahipliği yapma deneyimi kriteri, araştırma bulgularında belirlenen 4. Gruptaki faaliyetlerle yerine getirilmektedir,
- (iv) Yerel, bölgesel ve uluslararası düzeyde işbirliği girişimleri kriteri, 2. gruptaki faaliyetler ile kısmen desteklenmektedir,
- (v) Arşivler, müzeler, özel koleksiyonlar ve/veya film enstitüleri biçiminde film mirasına sahip olması kriterini karşılamaya yönelik herhangi bir faaliyet grubunun ortaya çıkmadığı görülmektedir,
- (vi) Film/sinema okulları ve eğitim merkezleri kriteri, araştırma bulgularında belirlenen 5. Gruptaki faaliyetlerle yerine getirilmektedir,
- (vii) Yöresel veya ulusal film yapımını ve/veya yönetimini yaygınlaştırma çabasını işareteden kriter, 1. gruptaki faaliyetler ile kısmen desteklenmektedir,
- (viii) Yabancı filmler hakkında bilgi paylaşımını teşvik eden çalışmaları kapsayan kriter, 2. ve 6. faaliyet gruplarıyla kısmen desteklenmektedir.

Bu bağlamda araştırmada incelenen şehirlerin tüm faaliyet gruplarını yürütüyor olsa bile, film alanı başvuru kriterlerinden olan film mirasına ilişkin (arşivler, müzeler, özel koleksiyonlar, film enstitüleri vb.) bir faaliyetin gerçekleştirilmediği bulgusuna ulaşılmıştır.

SONUÇ

Küreselleşmenin etkisiyle tek tip kültüre evrilmenin önüne geçmek, yerel kültürlerle sahip çıkmak, korumak ve sürdürülebilir kılmak için stratejiler geliştirilmektedir. Kültürel ve yaratıcı endüstrilerin katma değerinin yüksek oluşu ve bu doğrultuda bu endüstrilerin, ekonomik kalkınma hızını artırması nedeniyle önemli bir pazar ortaya çıkmıştır. 2004 yılında UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'nın kurulmasının da etkisiyle son yıllarda yaratıcı endüstrilerin maddi ve maddi olmayan değerlerde ortaya çıkardığı olumlu yansımalar nedeniyle giderek ilgi gördüğü açıktır. UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı kapsamında; edebiyat, film, müzik, zanaat ve halk sanatları, tasarım, gastronomi ve medya sanatları olmak üzere yedi farklı yaratıcı alan belirlenmiştir. Yaratıcı alanlar içinden şehrin kültürel yapısına en uygun alan üzerinden yapılan başvuru ve alınan unvan ile şehrin marka değeri/kimliği kazanması sağlanmaktadır. Türkiye'de 2020 yılı itibarıyla film, medya sanatları ve edebiyat alanından başvuru bulunmamaktadır. Özellikle film turizminin son yıllardaki gelişimi de gözetildiğinde, Türkiye'de UNESCO yaratıcı şehirler ağına film alanı üzerinden katılımda yüksek potansiyele sahip şehirler olabileceği öngörülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada Türkiye'deki film çekimlerine yoğun bir şekilde ev sahipliği yapan 14 adet şehrin yaratıcı film şehri olma potansiyelleri ikincil veriler üzerinden incelenmiştir. Araştırmada incelenen şehirler Aksaray, Antalya, Artvin, Burdur, Bursa, İzmir, Karabük, Konya, Mardin, Muğla, Nevşehir, Rize, Şanlıurfa ve Trabzon'dur.

İkincil veri kaynaklarından edinilen verilerin betimsel analiziyle gerçekleştirilen araştırma sonucunda incelenen şehirler, filmle ilgili faaliyetleri gerçekleştirme durumlarına ve bu faaliyetlerin başvuru kriterlerini karşılama durumuna göre değerlendirilmiştir. UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'na Film Alanından üye olma potansiyelleri incelenen şehirlerde, ulusal film çekimlerinin sayısının yüksek oluşu, şehirlerin doğal film platosu olarak kullanımının yaygınlığı, film temalı festivallerin varlığı ve film çekimleriyle ilgili bilgi paylaşımının yapılması faaliyetlerinin öne çıktığı görülmektedir. Ancak, şehirlerin genelinde film platosu olarak kullanılan alanların şehirlerin doğal peyzajı olduğu, profesyonel anlamda bir film platosuna sahip sınırlı sayıda şehir olduğunu belirtmek gerekmektedir. Araştırmada incelenen tüm şehirlerin yerel yönetimlerinin filmlerle ilgili faaliyetlerin tanıtımı ve bilgi paylaşımı konusunda bir çaba içinde olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte belirtilen paylaşımların odağında filmle ilgili faaliyetlerden ziyade ilgili kurum, kişi veya törenlerin olması nedeniyle, film endüstrisine veya film turizmine katkı sağlama konusunda oldukça sınırlı etkiye sahip oldukları görülmektedir. Araştırmada incelenen şehirlerin ancak yarısında film veya sinema eğitimi özel veya kamu kurumları aracılığıyla yürütüldüğü, uluslararası film ve dizi çekimlerine ev sahipliği yapmanın ise en seyrek olarak gerçekleştirilen film faaliyeti olduğu belirlenmiştir.

Film faaliyetleri gruplarından yalnızca iki tanesini gerçekleştiren, görece daha az sayıda film çekimine ev sahipliği yapan Burdur ve Trabzon'un yaratıcı film şehri olma potansiyellerinin, incelenen şehirler arasında en düşük şehirler olduğu görülmüştür. Aksaray, Artvin ve Şanlıurfa şehirlerinin, Burdur ve Trabzon şehirlerinden daha fazla faaliyeti gerçekleştirmekle birlikte, altı grupta toplanan film faaliyetlerinin ancak yarısını yürüttüğü, dolayısıyla başvuru kriterlerini karşılama oranlarının da benzer şekilde düşük kaldığı anlaşılmıştır. Mardin ve Nevşehir şehirlerinin, belirlenen film faaliyetlerinin yarısından fazlasını gerçekleştirmeleri nedeniyle başvuru kriterlerini karşılama oranları da biraz daha yüksektir. Bu nedenle öncesinde belirtilen beş şehre göre, yaratıcı şehirler film alanına daha yakın olarak değerlendirilmişlerdir. Mardin ve Nevşehir uluslararası film çekimlerine ev sahipliği yapmaları nedeniyle öne çıkarken, her iki şehirde film veya sinema eğitiminin verildiği bir kurumun olmaması dikkat çekmektedir. Bursa, Karabük, Konya ve Rize şehirlerinin, araştırmada belirlenen film faaliyetlerinin önemli bir bölümünü kısmen veya tamamen gerçekleştiren şehirler olmaları nedeniyle yaratıcı film şehri olma potansiyellerinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Bursa ilinde film komisyonunun ve film ile ilgili eğitimlerin, Konya'da Selçuklu Film Platosu ve Film Akademisi'nin varlığı bu iller için önemli üstünlük sağlamaktadır. Bursa, Karabük ve Konya'da, uluslararası film çekimlerinin gerçekleştirilmesinin sağlanması, şehirlerin başvuru kriterlerini karşılama durumlarına katkı sağlayacaktır. Bahsi geçen on bir şehrin dışında kalan üç şehir, araştırmada incelenen altı gruptaki film faaliyetlerini kısmen veya tamamen gerçekleştiren, dolayısıyla başvuru kriterlerini karşılama düzeyleri daha yüksek olan şehirler olarak öne çıkmaktadır. Araştırma sonucunda Yaratıcı Film Şehri olma potansiyelleri yüksek olarak belirlenen bu grupta, Antalya, İzmir ve Muğla şehirleri bulunmaktadır.

Antalya şehri, 1950'lere dayanan film mirası ile uzun süredir yapılan ulusal ve uluslararası festivalleri, uygun doğası, iklimi ve coğrafyası ile film ve dizi çekimlerinin vazgeçilmez yerlerden biridir. Antalya, hali hazırda kıyı turizmi için dünyanın her yerinden turist çekmektedir. UNESCO Film Alanı başvuru kriterleri incelendiğinde Film Şehri unvanı için uygun olduğu görülmektedir. Özellikle uluslararası bir saygınlığa sahip olan Altın Portakal Film Festivali'ne ev sahipliği yapmanın Antalya için üstünlük sağladığı düşünülmektedir. Durmaz, Yiğitcanlar ve Velibeyoğlu (2008) çalışmalarında Antalya İli'nin yaratıcı sektörler içinde film endüstrisi ile ilgili gelişimini ele alarak film endüstrisinde Avrasya için önemli bir film merkezi haline dönüşme potansiyelinin yüksek olduğunu belirtmiştir. Ajanovic ve Çizel (2015) ise, Antalya İli'ni UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı Film Alanı'ndan kabul edilebilirliğine dair çalışmalarında, şehrin film alanından kabul edilme olasılığının yüksek olduğunu vurgulamıştır. Bu çalışmanın sonucu, araştırma konusuyla ilgili sınırlı sayıdaki araştırmalara uyum göstermektedir.

İzmir için de film alanından başvurunun uygun olduğu gözlemlenmektedir. Film ve sinema okulları, uzun süredir devam eden film ve sinema festival ve etkinlikleri ile birçok film ve diziyeye ev sahipliği yapmış İzmir'in Film Kenti unvanı için güçlü adaylardan olduğu belirlenmiştir. İzmir'de kamu ve özel sektör temsilcilerinin etkin işbirliği ile film sektörüyle ilgili projelendirme çalışmaları da şehrin film alanından ağa girme potansiyelini artırmaktadır. Bununla birlikte İzmir'in sahip olduğu yaratıcı şehir ağı olma potansiyelini değerlendirerek, Tasarım Kenti unvanı olmayı kendine hedef seçmiş olduğu görülmektedir (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2017; Dereli, 2017).

Muğla şehri, film çekimlerine ev sahipliği yapma tarihi çok eskilere dayanan bir şehirdir. Muğla, tarihi, kültürel ve doğal güzellikleri, elverişli iklimi ve coğrafyası ile ulusal ve uluslararası turizmin önemli merkezlerinden birisidir. Önceleri doğası ve turizm çekicilikleri ile öne çıkan Muğla'nın, son yıllarda özgün kültürü, yaşam tarzı ve kültürel değerleri ile ziyaretçileri ve film yapımcılarını etkilediği görülmektedir. Birçok film ve diziyeye konu veya mekan olan şehirde, destinasyondaki film çekimlerinin artışına bağlı olarak film turizmi faaliyetlerinin de gerçekleştirildiği görülmektedir. Çalışmanın sonucu Muğla'nın film turizmi potansiyelini incelemek üzere gerçekleştirilen ve şehirde çekilen dizi ve filmlerin çokluğuna ve artışına işaret eden çalışmalarla (Saltık, Coşar ve Kozak, 2010; Saltık ve Dönmez, 2020) uyum göstermektedir. Araştırmada incelenen şehirlerin genelinde olduğu üzere Muğla'da da doğal peyzaj yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak şehirde etkin biçimde uluslararası düzeyde faaliyet gösteren bir film platosunun varlığı, Muğla'nın araştırma kapsamında incelenen şehirlere göre bir adım öne çıkmasını sağlamaktadır. 1970'li yıllardan itibaren film, dizi, belgesel çekimlerinin yanı sıra ulusal ve uluslararası çeşitli festivallere ev sahipliği yapmış ve yerel yönetim aktörlerinin konuyla ilgili girişimlerinin söz konusu olduğu Muğla şehrinin, UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'na Film Alanı üzerinden başvurusunun elverişli olduğu görülmektedir.

Araştırma sonucunda yaratıcı film şehri olma potansiyeli yüksek olarak belirlenen Antalya, İzmir ve Muğla şehirleri tüm dünyada doğası, denizi ve iklimi ile tanınmaktadır. Kıyı turizmi için önemli destinasyonlardan olan şehirler için uluslararası saygın bir ağa üye olmak, küresel bir unvan kazanmak, kültürel faaliyetleri ve yaratıcılığı teşvik ederek, bölgede kültür turizminin, yaratıcı turizmin yaygınlaşmasını hızlandırmak için önemli adımlardan biri olacaktır. Uluslararası bu ağa katılımı gerçekleştirecek tanıtım desteği, destinasyonların deniz, kum ve güneş haricinde kültürünün, yerel mutfağının ve tarihinin daha geniş kitlelere ulaşmasını ve marka değerinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Başvurunun yapılması ve başarılı şekilde sonlanması, turizmin on iki aya yayılması için bir fırsat yaratırken, bölgede yaratıcı endüstrilerin ortaya çıkardığı istihdam olanakları ve katma değer ile ekonomik kalkınma desteklenmesi için oldukça önemlidir. Kültürü ve yaratıcılığı sürdürülebilir kalkınmanın önemli unsuru olarak gören UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'na film alanından kabul edilmek şehirlerin marka değeri kazanması açısından da önem taşımaktadır. UNESCO Film Şehri unvanını alması, uluslararası, ulusal ve yerel düzeyde bölgenin ve kültürün tanınmasına katkı sağlayacaktır. Böylelikle kültürün nesilden nesle aktarılması sağlanacak, bölge yaratıcılığa teşvik edilerek, turistik faaliyetler aracılığıyla sürdürülebilir kalkınma desteklenecektir. Yaratıcı şehirler ağına film alanından başvuru kriterlerinin sağlanmasına yönelik gerçekleştirilecek çalışmalar aynı zamanda 2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı'nda (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2019) vurgulanan kültür ekonomisinin bileşenlerini içerecek şekilde yaratıcı endüstrilerin geliştirilebileceği ortamların oluşturulmasına, dolayısıyla şehirlerin ulusal stratejilere uyumlu hareket yeteneği kazanımına sağlayacağı katkı nedeniyle önem taşımaktadır. Bunun yanında, yaratıcı şehirler ağına film alanından başvurmak üzere geliştirilecek faaliyetlerin, şehirlerin 11. Kalkınma Planında (2019) vurgulanan kültürel endüstrilerin çeşitlendirilmesi, kültür endüstrileri ve kültürel girişimlere yönelik destek mekanizmalarının geliştirilmesi hedeflerine ulaşılmasında da önemli oranda katkı sağlayabilecek olması, konunun ilgili şehirlerin yönetsel organlarınca dikkate alınmasının gerekliliği ve anlamlılığına işaret etmektedir.

Bu çalışmada sunulan sonuçlar, yalnızca doküman incelemesi üzerinden elde edilen verilere dayanarak hazırlanmıştır. Çalışmanın en önemli kısıtı, yalnızca ikincil verilere ilişkin bulguları içeriyor olmasıdır. Gelecek araştırmalarda çoklu veri toplama yöntemleriyle veri toplanarak araştırmanın kapsamının genişletilmesi önerilmektedir. Yüz yüze görüşme ve yerinde gözlem gibi derinlemesine bilgi toplanacak araştırma teknikleriyle toplanacak araştırma verileri, çalışmanın ve bulgularının zenginleşmesini sağlayacaktır. Araştırma kapsamında yapılan literatür taramasında, araştırma konusunda yapılmış oldukça sınırlı sayıda çalışmanın yapıldığı görülmüştür. Bu bağlamda uluslararası yazında daha fazla tartışılmaya başlanan, genel olarak yaratıcı şehirler ağı, özel olarak yaratıcı film şehirleri konularının ulusal yazında da farklı kapsam ve yöntemlerle incelenmesinin turizm yazınına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. UNESCO önderliğinde gerçekleştirilen ve turizm endüstrisindeki belirgin etkileri nedeniyle öne çıkan önemli uygulamalar olarak Yaratıcı Şehirler Ağı ve Kültürel Miras Listesi oluşumları arasındaki ilişkileri değerlendirmeye yönelik çalışmaların da araştırma konusunun farklı boyutlarıyla incelenmesine olanak sunacağı öngörülmektedir.

Bilgilendirme:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1- Araştırmacılar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamışlardır.
- 2- Bu çalışma, 1-2 Eylül 2020 tarihlerinde gerçekleştirilen 5. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar E-Kongresi'nde (5th International Scientific Research E-Congress, IBAD-2020) sözlü olarak sunulan ve kongre kitabında özet olarak basılmış olan bildirinin geliştirilmesiyle hazırlanmıştır.
- 4- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- 5- Makalemizde ikincil verilerin taranmasıyla elde edilen verilerin incelenmiş olması nedeniyle etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur.
- 7- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Ajanovic, E. ve Çizel, B. (2015). Unesco Yaratıcı Kentler Ağı ile Antalya kentinin değerlendirilmesi. *Mediterranean Journal of Humanities*, V(1), 1-16.
- Akdu, U. ve Akdu, S. (2018). Turizm tanıtımında gastronomik değer vurgusu: UNESCO Gastronomi Şehirleri örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(4), 933-952.
- Akdu, U. ve Akın, M.H. (2016). Film ve dizilerin destinasyon tercihlerine etkileri. *Journal of International Social Research*. 9(45), 1042-1052.
- Akın, A.G.N. ve Bostancı, A.G.B. (2017). Unesco Yaratıcı Şehirler Ağı kapsamında Gaziantep: Mevcut raporlar bağlamında bir değerlendirme. *Sustainable Development*, 8(19), 110-124.
- Aksaray Belediyesi (2015). 1. Ihlara Film Festivali. 14 Haziran 2020 tarihinde <https://www.aksaray.bel.tr/etkinlikler-136/1-ihlara-film-festivali200138> adresinden erişildi.
- Aksaray Belediyesi (2020). *Aksaray'da çekilen Celaledin Harzemsah ve Komutan Adli Dizi ve Filmin Seti*. 14 Temmuz 2020 tarihinde https://www.aksaray.bel.tr/haberler-78/belediye-baskani-dincer-ve-vali-aydogdu-aksarayda-cekilen-celaledin-harzemsah-ve-komutan-adli-dizi-ve-filmin-setini-ziyaret-etti_21-07-2020 adresinden erişildi.
- Alyakut, Ö. ve Küçükkömürler, S. (2018, Mart). Kocaeli gastronomi potansiyelinin Yaratıcı Şehirler Ağı kapsamında değerlendirilmesi. *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi- Kültürü Sempozyumu V* (s.1779-1804), Kocaeli.
- Antalya Büyükşehir Belediyesi, Antalya'ya İyi Gelecek, 2015- 2019 Antalya Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı, 2014. 31 Ekim 2020 tarihinde https://antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/Raporlar%2FStratejikPlan%2F2015-2019_Stratejik_Plan.pdf adresinden erişildi.
- Antalya Film Stüdyoları. 16 Haziran 2020 tarihinde <http://www.antalyastudios.com/> adresinden erişildi.
- Antalya Altın Portakal Sinema Okulu. 30 Ekim 2020 tarihinde <https://www.antalyaff.com/tr/page/index/4/102> adresinden erişildi.
- Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğü (2019). Ulusal Genç Çınarlar Liseler Arası Film Yarışması. 31 Ekim 2020 tarihinde <https://antalya.meb.gov.tr/www/ulusal-genc-cinarlar-liseler-arasi-kisa-film-yarismasinda-oduller-sahiplerini-buldu/icerik/1893> adresinden erişildi.
- Arınç, K. (2017). UNESCO Yaratıcı Kentler Ağı için bir öneri: Bitlis gastronomi kenti. *Electronic Turkish Studies*, 12(29), 87-106.
- Aslan, G. (2017). Yaratıcı endüstrilerin yükselişi: Geçmiş, bugün ve gelecek. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(4), 109-122.
- Beeton, S. (2004). Rural tourism in Australia- Has the gaze altered? Tracking rural images through film and tourism promotion. *International Journal of Tourism Research*, 6(3), 125-135.
- Beeton, S. (2008). From the screen to the field: The influence of film on tourism and recreation, *Tourism Recreation Research*, 33(1), 39-47.
- Bursa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2019). 6. Uluslararası Yed-I Vilayet Kısa Film Festivali. 20 Temmuz 2020 tarihinde <https://bursa.ktb.gov.tr/TR-243660/6-uluslararasi-yed-i-vilayet-kisa-film-festivali.html> adresinden erişildi.
- Bursa Film Komisyonu (2017). About us. 20 Temmuz 2020 tarihinde <http://bursafilmcommission.com/about-us> adresinden erişildi.
- Comunian, R. (2011). Rethinking the creative city: The role of complexity, networks and interactions in the urban creative economy. *Urban Stud*, 48(6), 1157-1179.
- Çelik, Ö.Ç. (2019). Film turizmi ve Sığacık'a (İzmir) etkileri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 432-460.

- Department for Digital, Culture, Media and Sport (DCMS). *Creative industries mapping document. Department of Culture, Media and Sport, UK, London, 2001.* 10 Haziran 2020 tarihinde <https://www.gov.uk/government/publications/creative-industries-mapping-documents-2001> adresinden erişildi.
- Della Lucia, M. ve Segre, G. (2017) Intersectoral local development in Italy: The cultural, creative and tourism industries. *International journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 11(3), 450-462.
- De-Miguel-Molina, M., De-Miguel-Molina, B., Santamarina, V. ve Segarra-Oña, M. (2016). Intangible heritage and gastronomy: The impact of UNESCO gastronomy elements. *Journal of Culinary Science & Technology*, 14(4), 293-310.
- Demirtaş, N. ve Pektaş, K. (2020). UNESCO yaratıcı gastronomi şehri Hatay'ın yerel gastronomi işletmecilerinin bakış açısıyla farkındalık düzeyinin incelenmesi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 2724-2745.
- Dereli, H. C. (2017). Tasarım kenti olmayı hedefleyen İzmir'in zihinsel altyapısını dönüştürmek için bir etkinlik tasarımı önerisi. *Yedi Sanat Tasarım ve Bilim Dergisi*, 17, 25-38.
- Durmaz-Drinkwater, B., Platt, S. ve Yigitcanlar, T. (2010). Creativity, culture tourism and place-making: Istanbul and London film industries. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 4(3), 198-213.
- Durmaz, B., Yigitcanlar, T. ve Velibeyoglu, K. (2008) Creative cities and the film industry: Antalya's transition to a Eurasian film centre. *The Open Urban Studies Journal*, 1(1), 1-10.
- Emmendoerfer, M.L., Emmendoerfer, L. ve Ashton Guerra, M.S. (2016, Haziran). Analysis of the heritage requalification process to the recognition of a UNESCO creative city of gastronomy. *Proceedings of TCL 2016 Conference*, 163-173, Infota, Budapest, Hungary.
- Filming in Turkey. *Film Lokasyonları*. 14 Haziran 2020 tarihinde www.filminginturkey.com.tr adresinden erişildi.
- Gaziantep Belediyesi (2015). Gaziantep Dünya Gastronomi Şehri oldu. 06 Haziran 2020 tarihinde <https://www.gaziantep.bel.tr/tr/haberler/gaziantep-dunya-gastronomi-sehri-oldu#:~:text=UNESCO%2C%20bug%C3%BCn%202033%20%C3%BCkeden%2047,%C3%B6nc%C3%BC%20%C5%9Fehir%20olma%20%C3%B6zelli%C4%9Fini%20kazand%C4%B1> adresinden erişildi.
- Giritlioğlu, İ., İpar, M.S. ve Karakan, H.İ. (2016). Gastronomi alanında UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı üyeliğinin Gaziantep şehrine olası avantajları üzerine bir araştırma. *3rd International Congress on Social Sciences, China to Adriatic, Congress Book*, Antalya.
- Gürbüz, S., Serçek, G. Ö. ve Toprak, L. (2017). Mardin'in Unesco yaratıcı şehirler ağında "gastronomi kenti" olabilirliliğine ilişkin paydaş görüşleri. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(1), 124-136.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hall, P. (2000). Creative cities and economic development. *Urban Studies*, 37(4), 639-649.
- Hocaoğlu, D. (2015). Yaratıcı endüstrilerin yerel ekonomilerdeki önemi ve tasarımın bu endüstrilere katkısı. *Planlama 2015*, 25(3), 189-194.
- Işıkman, N.G. (2017). Temel kavramlar ışığında yaratıcı endüstriler. *İletişim: Araştırmaları Dergisi*, 14, 75-86.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi (2017). *Dünya tasarım başkenti adayları arasına İzmir'de girdi*. 24 Temmuz 2020 tarihinde <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/dunya-tasarim-baskenti-adaylari-arasina-izmir-de-girdi/26569/156> adresinden erişildi.

- İzmir Büyükşehir Belediyesi (2019). *Başkan Soyer'den sinema sektörüne iki müjde*. 30 Ekim 2020 tarihinde <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/baskan-soyer-den-sinema-sektorune-iki-mujde/40881/156> adresinden erişildi.
- İzmir Nazım Hikmet Kültür Merkezi. *Sinema atölyeleri*. 24 Temmuz 2020 tarihinde <https://izmir.nhkm.org.tr/sinema-atolyeleri/> adresinden erişildi.
- Kervankıran, İ. ve Çuhadar, M. (2017, Ekim). Mardin'de çekilen dizi ve filmlerin yereldeki yansımaları. Vol. 18. 18. *Ulusal Turizm Kongresi* içinde. 935-942. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Khoo, S.L. ve Badarulzaman, N. (2014) Factors determining George Town as a city of gastronomy. *Tourism Planning & Development*, 11(4), 371-386.
- Kısa Film Okulu. 24 Temmuz 2020 tarihinde http://kisafilmokulu.com/?fbclid=IwAR2fv0Beru_rHPVWRdltAJwwVVMK5c4TWXSArRdRV-dwgw6xSdAT-dFw21w adresinden erişildi.
- Kısa'ca Film Festivali. *Kısa'ca Film Festivali, 2019*. 27 Temmuz 2020 tarihinde <http://kisacafilmfestivali.com/> adresinden erişildi.
- Konya Çocuk Festivali. *Konya Çocuk Festivali, 2018*. 27 Temmuz 2020 tarihinde <http://www.konyacocukfestivali.com/> adresinden erişildi.
- Kütahya Belediyesi (2019). *UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı 13. Genel Kurul Toplantısı*. 14 Haziran 2020 tarihinde <http://www.kutahya.bel.tr/haber.asp?id=3087> adresinden erişildi.
- KTO Karatay Üniversitesi (2018). *Bilim insanları Direniş Karatay Film Platosu'na hayran kaldı*. 30 Ekim 2020 tarihinde <https://www.karatay.edu.tr/Haber/bilim-insanlari-direnis-karatay-film-platosu-na-hayran-kaldi.html> adresinden erişildi.
- Lee, N. ve Pose, A.R. (2014) Innovation in creative cities: Evidence from British small firms. *Industry and Innovation*, 21(6), 494-512.
- Mutlu, H. (2019). UNESCO Gastronomi alanında rehber kriterlerin Gaziantep gastronomisi açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(67), 929-936.
- Muğla Ticaret ve Sanayi Odası (MUTSO). *Muğla Bollywood'a set olacak, 2017*. 10 Ağustos 2020 tarihinde <http://www.mutso.org.tr/haberler/mugla-bollywooda-set-olacak> adresinden erişildi.
- Nevşehir Belediyesi (2020). *Nevşehir Belediyesi Uluslararası Turizm Filmleri Festivali'ne ev sahipliği yapıyor*. 29 Ekim 2020 tarihinde <http://www.nevsehir.bel.tr/haber-detay/6379/nevsehir-belediyesi-uluslararası-turizm-filmleri-festivali-ne-ev-sahipligi-yapiyor> adresinden erişildi.
- Nižić, BR.K., Rudan, M.E. ve Trinajstić, M. (2019) The role of creative cities in regional development. *Poslovna Izvrnost ZAGREB God XIII*, 13(1), 35-54. doi: 10.22598/pi-be/2019.13.1.35.
- Popescu, R.I. ve Coboş, R.A. (2012). Creative city and urban development – competitiveness through culture. Sibiu in the context of UNESCO Creative Cities Network. *Humanities and Social Sciences Review*, 01(02), 491-504.
- Rize Belediyesi Gençlik Merkezi ve Bilgi Evi (RİBEGEM). *Kısa Film Yarışması, 2020*. 28 Ekim 2020 tarihinde <http://www.ribegem.com/1001-gozle-rize-film-festivalinde-atolye-calismalari-basliyor.html> adresinden erişildi.
- Richards G. (2011). Creativity and Tourism: The state of the art. *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1225-1253.
- Richards, G. (2014) Creativity and tourism in the city. *Current Issues in Tourism*, 17(2), 119-144.
- Richards, G. ve Marques, L. (2012). Exploring creative tourism: Introduction. *Special Issue of the Journal of Tourism Consumption and Practice*, 4(2), 1-11.
- Richards, G. ve Raymond, C. (2000) Creative tourism. *ATLAS News*, 23, 16-20.

- Safranbolu Kültür Eğitim Merkezi. 18 Ağustos 2020 tarihinde <http://www.sakem.org/> adresinden erişildi.
- Saltık I.A., Cosar, Y. ve Kozak, M. (2010). Televizyon dizilerinin destinasyon pazarlaması açısından olası sonuçları. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(1), 41-50.
- Saltık, I.A. ve Dönmez, F.G. (2020, Ekim). A model proposal for identifying the relationship between film tourists' motivation, expectations and satisfaction. *Conference on Managing Tourism Across Continents*. (s. 293-304). (MTCOON-2020) Proceedings, Turkey.
- Taş, S., Kamber Taş, S. ve Başkan, K. (2017). Turistik Destinasyon tercihlerinde filmlerin ve TV dizilerinin etkisi: Doğu Karadeniz Bölgesi örneği. *Journal of International Social Research*, 10(54), 1134-1145.
- Taştan, H. ve İflazoğlu, N. (2018). Hatay'ın Unesco gastronomi şehri olması ile ilgili yerel restoran işletmelerinin farkındalığının değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(3), 384-393.
- T.C. Aksaray Valiliği (2020). *Aksaray dizi ve sinema filmlerine ev sahipliği yapıyor*. 31 Ekim 2020 tarihinde <http://aksaray.gov.tr/aksaray-dizi-ve-sinema-filmlerine-ev-sahipligi-yapiyor> adresinden erişildi.
- T.C. Artvin Valiliği (2018). *Artvin 2. Uluslararası Altın Boğa Doğa Filmleri Festivali başladı*. 1 Temmuz 2020 tarihinde <http://www.artvin.gov.tr/artvin-2-uluslararasi-altin-boga-doga-filmleri-festivali-basladi> adresinden erişildi.
- T.C. Burdur Valiliği (2020). *Göç Filmleri Festivali*. 12 Temmuz 2020 tarihinde www.burdur.gov.tr/uluslararasi-goc-filmleri-festivali-merkezicerik adresinden erişildi.
- T.C. Bursa Valiliği (2019). *Yaşayan Osmanlı köyü Cumalıkızık*. 31 Ekim 2020 tarihinde <http://www.bursa.gov.tr/yasayan-osmanli-koyu-cumalikizik> adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Bakanlığı. *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)*, 2019. 28 Ekim 2020 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf> adresinden erişildi.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. *2020-2023 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı, 2019*. 31 Ekim 2020 tarihinde <https://www.akillisehirler.gov.tr/wp-content/uploads/EylemPlani.pdf> adresinden erişildi.
- T.C. Karabük Valiliği (2018). *"Karımı Gördünüz mü?" film ekibinden Vali Çeber'e ziyaret*. 31 Ekim 2020 tarihinde <http://www.karabuk.gov.tr/karimi-gordunuz-mu-film-ekibinden-vali-cebere-ziyaret> adresinden erişildi.
- T.C. Karabük Valiliği (2019). *Emanetim Safranbolu gala gecesi yapıldı*. 31 Ekim 2020 tarihinde <http://www.karabuk.gov.tr/emanetim-safranbolu-gala-gecesi-yapildi> adresinden erişildi.
- T.C. Kırşehir Valiliği (2019). *UNESCO Kırşehir müziğini tescilledi*. 12 Haziran 2020 tarihinde <http://www.kirsehir.gov.tr/unesco-kirsehir-muzigini-tescilledi> adresinden erişildi.
- T.C. Nevşehir Valiliği (2019a). *Ürgüp İlçemizde Uluslararası Bağ Bozumu Festivali kortej yürüyüşündeyiz*. 30 Ekim 2020 tarihinde <http://www.nevsehir.gov.tr/urgup-ilcemizde-uluslararasi-bag-bozumu-festivali-kortej-yuruyusundeyiz> adresinden erişildi.
- T.C. Nevşehir Valiliği (2019b). *I. Uluslararası Avanos-Kapadokya Dünya Halk Dansları Festivali katılımcılarından valilik ziyareti*. 31 Ekim 2020 tarihinde <http://www.nevsehir.gov.tr/i-uluslararasi-avanoskapadokya-dunya-halk-danslari-festivali-katilimcilarindan-valilik-ziyareti> adresinden erişildi.
- T.C. Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2019). *Çay, Doğa ve Gençlik Filmleri Festivali Kısa Film Yarışması*. 15 Ağustos 2020 tarihinde www.rize.ktb.gov.tr/TR-215527/cay-doga-ve-genclik-filmleri-festivali-kisa-film-yarismasi.html adresinden erişildi.

- Uluslararası Altın Safran Film Festivali. 18 Ağustos 2020 tarihinde <https://altinsafran.org/tr/belgesel-film-yarismasi/> adresinden erişildi.
- United Nations Development Programme (UNDP). *The sustainable development goals report, 2017*. 6 Haziran 2020 tarihinde <https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/sustainable-development-goals/un-sustainable-development-goals-report-2017.html> adresinden erişildi.
- UNESCO (2006, Ekim). Towards sustainable strategies for creative tourism, discussion report of the planning meeting for 2008. *International Conference on Creative Tourism*, Santa Fe, New Mexico, U.S.A. 6 Haziran 2020 tarihinde <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001598/159811e.pdf> adresinden erişildi.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organizations (UNESCO). *The creative cities network: a global platform for local endeavour, 2014*. 14 Haziran 2020 tarihinde http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/Creative_cities_brochure_en.pdf adresinden erişildi.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organizations (UNESCO). *UNESCO creative cities network annual meeting, 2015*. 6 Haziran 2020 tarihinde http://en.unesco.org/creative-cities/sites/creative-cities/files/List%20of%20UNESCO%20Creative%20Cities_May2015.pdf adresinden erişildi.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organizations (UNESCO). *Global report on culture for sustainable urban development. culture: urban future -key resource for sustainable urban development, 2016*. 14 Haziran 2020 tarihinde unesdoc.unesco.org/images/0024/002459/245999e.pdf adresinden erişildi.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organizations (UNESCO). *UNESCO creative cities network (uccn) "building a collective vision for the future" strategic framework, 2017*. 6 Haziran 2020 tarihinde https://en.unesco.org/creative-cities/sites/creative-cities/files/Strategic-framework_UCCN.pdf adresinden erişildi.
- UNESCO Afyonkarahisar gastronomi şehri. 6 Haziran 2020 tarihinde <https://gastroafyon.org/> adresinden erişildi.
- UNESCO Busan City of Film. *UNESCO creative cities of film*. 25 Ekim 2020 tarihinde <http://www.unescobusan.org/eng/contents/view.do?mId=41> adresinden erişildi.
- UNESCO Cities of Film Network. *Cities of film*. 31 Ekim 2020 tarihinde <https://citiesoffilm.org/#> adresinden erişildi.
- UNESCO creative cities network. 14 Haziran 2020 tarihinde <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/creativity/creative-cities-network/about-creative-cities> adresinden erişildi.
- UNESCO Hatay gastronomi şehri (2017). *Hatay gastronomi şehri*. 14 Haziran 2020 tarihinde www.hataygastronomi.com adresinden erişildi.
- UNESCO yaratıcı şehirler ağı. 12 Ağustos 2020 tarihinde <https://en.unesco.org/creative-cities/creative-cities-map> adresinden erişildi.
- Wikipedia. *Antalya' da çekilen dizi ve filmler*. 16 Ağustos 2020 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/Kategori:Antalya'da_%C3%A7ekilmi%C5%9F_filmler adresinden erişildi.
- Yalçın B., ve Turan C. (2018). Creative cities network for marketing touristic products: An analysis on literary cities. *Journal of Tourism, Culture and Territorial Development Almatourism*, 9(18), 135-149.
- Yencken, D. (1988). The creative city. *Meanjin*, 47(4), 597-608.

- Yencken, D. (2013). Creative cities. *Space place and culture by future leaders*. 1-21. 6 Haziran 2020 tarihinde https://www.futureleaders.com.au/book_chapters/pdf/Space-Place-Culture/David-Yencken.pdf. adresinden erişildi.
- Yetkin, K. M. (2019). *UNESCO Yaratıcı Kentler Ağı müzik kenti kriterleri bağlamında Şanlıurfa'nın müzik kenti olarak değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yu, C., ve Sun, R. (2019). The role of Instagram in the UNESCO's creative city of gastronomy: A case study of Macau. *Tourism Management*, 75, 257-268.

Erkek Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Yaşadığı Mesleki Sorunlar

Öğretmen Ali Er¹
Doç. Dr. Hüseyin Ergen^{2*}

Geliş tarihi: 21.09.2020
Kabul tarihi: 17.11.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 359-383
Yıl: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 13%

Bu makalede araştırma ve yayım etiğine uyulmuştur.

¹ Mersin Üniversitesi, Türkiye,
ali_er42@hotmail.com
ORCID ID 0000-0002-4170-6961

² Mersin Üniversitesi, Türkiye,
ergen@mersin.edu.tr
ORCID ID 0000-0002-2611-1863

* Sorumlu yazar

ÖZ

Bu araştırmada devlet okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan erkek okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin karşılaştığı sorunların ortaya konulması amaçlanmıştır. Katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum, kıdem yılı, mezuniyeti, çalıştığı yaş grupları ve okul türü de bu amaç doğrultusunda değerlendirilmektedir. Yapılan çalışma erkek okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin sorun tanımlamalarını tarama araştırma deseni ile belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın evrenini Mersin ili Toroslar ilçesinde devlete bağlı okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapmakta olan 263 okul öncesi eğitim öğretmenleri oluşturmuştur. Örnekleme; bu evrende ulaşılabilen tüm bireyler oluşturmuş olup evrenin %90'ına ulaşılmıştır. Araştırma, Toroslar'da kamuya bağlı anasınıfı ve bağımsız anaokullarında çalışan 236 öğretmenle yapılmıştır. Veri toplama sürecinde önce araştırmacılar tarafından geliştirilen okul öncesi öğretmenleri için yarı yapılandırılmış "Öğretmen Görüşme Formu" kullanılmış, 5 erkek 5 kadın öğretmene uygulanmıştır. Görüşmelerden ve literatür taramasından elde edilen bilgilerle erkek okul öncesi öğretmenlerinin sorunları belirlenmiş ve bir anket formu oluşturulmuştur. Oluşturulan anket formu 10 öğretmen üzerinde uygulanarak anket ile ilgili genel bir geri dönüt bildirim alınmıştır. Geri dönütlere göre tekrar anket üzerinde düzeltmeler yapılmış daha sonra 5 uzman görüşü de alınarak anket maddeleri belirlenmiştir. Araştırma sonunda elde edilen verilere göre öğretmenler genel olarak; teneffüs ihtiyaçlarını, ikili öğretimdeki sabah ve öğleye öğrencilerin dengesiz dağılım durumlarını, velilerin okul öncesi eğitim hakkında yeterli bilgiye sahip olmamalarını, öğretmenler arasında kıyaslama yapmalarını, velilerin okul öncesi eğitimi kadın işi olarak görmelerini ve velilerin okul öncesi eğitimi bakım hizmeti olarak görmelerini sorun olarak gördükleri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Eğitim, Erkek Okul Öncesi Öğretmeni, Okul Öncesi Eğitim Sorunları.

Professional Problems Encountered by Male Preschool Teachers

Teacher Ali Er^{1*}
Assoc. Prof. Dr. Hüseyin Ergen²

First received: 21.09.2020
Accepted: 17.11.2020

Citation:
IBAD Journal of Social Sciences
Issue: Special Issue **Pages:** 359-383
Year: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 13%

¹Mersin University, Turkey,
ali_er42@hotmail.com
ORCID ID 0000-0002-4170-6961

²Mersin Üniversitesi, Turkey,
ergen@mersin.edu.tr
ORCID ID 0000-0002-2611-1863

* Corresponding Author

ABSTRACT

In this research, it is aimed to reveal the problems of male teachers who work at public preschool institutions. Participants' age, gender, marital status, seniority year, graduations, age groups they work and the school types are also evaluated in accordance with this purpose. The study is aimed to define the male preschool teachers' problems with survey research pattern. 263 preschool teachers who work at public preschool institutions in Toroslar district of Mersin province comprise the universe of the research. All of the individuals who could be reached in this universe composed the sampling and %90 of the universe was reached. The research was done with 236 teachers who work at state bound nursery schools and independent nursery schools in Toroslar. In data collection process, firstly, a semi-structured teacher interview form which was developed by researchers for the preschool was used and applied to 5 male teachers and 5 female teachers. Referring to literature review and interviews, problems encountered by male preschool teachers were determined and a survey was composed. By applying the survey forms on 10 teachers, general feedback was received. According to feedbacks, corrections were done on the survey, after words by the help of 5 professional opinions survey items were created. According to the data obtained after research; teachers generally consider the need of break, unbalanced dispersion of students in dual education, parents' insufficient information about preschool education, parent's comparisons among teachers, their views about preschool education as women's work and maintenance service as a problem.

Key words: Preschool Education, Male Preschool Teacher, Preschool Education Problems

1. GİRİŞ

Okul öncesi dönem çocuğun gelişiminin ve öğrenmesinin en hızlı olduğu dönemdir. Eğitimciler ve psikologlar ilk altı yaşın bireyin dil, bilişsel, sosyal, fiziksel, ruhsal ve yaratıcılık gelişimi açısından önemli olduğu fikri üzerine birleşmişlerdir. Bu dönem çocuğun kişiliğinin şekillenmesinde kritik bir dönemdir. Özellikle çocuğun yeteneklerinin ortaya çıkarılması, ihtiyaçlarının karşılanması, yaşama uyum için temel alışkanlıkların kazandırılması ve onu ilköğretime hazırlaması nitelikli bir okul öncesi eğitimle gerçekleşebilir. Okul öncesi eğitimi vermekle yükümlü olan kurumlar, çocukların bireysel farklılıklarına ve gelişim özelliklerine uygun çok sayıda uyarıcının bulunduğu ortamı sunan ve onların tüm gelişimlerini toplumun kültürel değerleri ve özellikleri doğrultusunda en iyi biçimde yönlendiren, çocukları toplumsal yaşama, geleceğe ve temel eğitime hazırlamada aileye destekle sorumludur (Zembat, 2005).

Çocuklar; soru soran, yaratıcı güçlerini kullanarak hayal eden, sürekli öğrenme durumu ile ilgili merakını giderme ihtiyacı taşıyan bireylerdir. Çocukların bu meraklarının doğru bir şekilde giderilmesi planlanmış, sistemli bir eğitim sayesinde olmaktadır. Çocukların bu ihtiyaçlarının karşılanmasında ise okul öncesi eğitim büyük rol oynamaktadır.

Okul öncesi dönem çocuğun doğumundan itibaren ilkokul çağına kadar geçen yaklaşık 6 yıllık bir süreci kapsamaktadır. Okul öncesi eğitimle ilgili çeşitli tanımlar yapılmakla birlikte hepsinin temelde birbirine benzediği görülmektedir. Okul öncesi eğitim; zorunlu eğitim çağı başlayana kadar çocukların, beden, zihin, duygu ve sosyal gelişimlerini düzenli bir ortam içinde daha iyi gerçekleştiren, onlara iyi alışkanlık ve davranışlar kazandıran, var olan yeteneklerinin geliştirilmesine katkı sunan, onları ilköğretime hazırlayan bir eğitim sürecidir (Taner ve Başal, 2005).

Çocukların okul öncesi yılları, öğrenme potansiyellerinin oldukça yüksek olduğu ve kişilik temellerinin atıldığı dönemdir. Çocukların bu dönemde karşılaşmış olduğu tüm yaşantılar, en az kalıtsal özellikleri kadar önemlidir. Bu döneme denk gelen okul öncesi yaşları; ileri yaşlara olan etkisi nedeniyle, yaşamın kritik dönemlerinden biri olarak görülmektedir. Bu dönemde çocuğa sağlanacak deneyimlerle kazanacağı bilgi, beceri ve alışkanlıklar, onun sonraki öğrenim yaşamının yanı sıra sosyal ve duygusal yaşamını da biçimlendirecek güçtedir. Dolayısıyla okul öncesi dönemde çocukların aldığı eğitim daha sonraki yaşantılarında önemli bir etken haline gelmiştir (Argon ve Akkaya, 2008).

Okulöncesi eğitimin en önemli unsurlarından biri öğretmenlerdir. Bu dönemde, çocuk ilk kez aileden ayrılacağı için öğretmen, çocuğun okula uyum sağlamasında önemli rol oynar Okul öncesi eğitim sürecinde, öğrencilerin gelişim alanları öğretmenleri tarafından desteklenmektedir. Aynı zamanda onların istenmedik davranışlarının önlenmesi, istendik davranışlar kazanmaları, ileride özdenetimlerini sağlayan bireyler olması için öğretmenlere çok önemli görevler düşmektedir (Akman, Akyol, Arslan, Baydemir ve Kükürtçü, 2011). Bu görevlerin etkili bir şekilde yerine getirilmesi ise kaliteli öğretmenlerle mümkündür. Okutan (2003)'a göre, okul öncesi eğitim yaşantılarının, kaliteli mekânlarda, çocukların gelişimlerine, ilgi ve ihtiyaçlarına cevap verebilen etkili programlarla sağlanması nitelikli öğretmenlerle mümkündür. Bundan dolayı nitelikli okul öncesi öğretmenlerinin sayılarının artırılması; çalışma koşullarının düzenlenmesine ve sorunlarının ortaya koyulup etkili bir şekilde çözülmesine bağlıdır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma; Mersin ili Toroslar ilçesinde devlet okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi eğitimde var olan sorunların erkek okul öncesi öğretmenlerince ne düzeyde yaşandığına ilişkin görüşlerini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Bunun yanında okul öncesi eğitimdeki sorunların erkek okul öncesi eğitim öğretmenlerinde ne düzeyde yaşandığını bazı değişkenler (cinsiyet, kıdem, yaş, medeni durum, mezuniyet, okuttuğu şube, çalıştığı okul türü) açısından incelemek araştırmanın bir diğer amacı olarak belirtilebilir.

1.2. Problem Durumu

Hızla gelişen ve değişen günümüz dünyasında insanların yaşam ve düşünme biçimleri, değer yargıları, beklenti ve sorunları da değişmiş, küreselleşmenin de etkisiyle insanların birbirini daha fazla etkilediği bir sürece girilmiştir. Eğitim ve öğretimin merkezinde insanın olduğu düşünüldüğünde yaşanan bu gelişmelerden en çok etkilenen meslek gruplarından birinin de öğretmenlik mesleği olduğu tespiti ve çözüm arayışları ihmal edilmemesi gereken çok önemli bir olgu olmaya devam etmektedir. Özellikle öğretmenin yetişme sürecinden itibaren sorunlar üzerinde durmak uzun vadeli yatırım olan eğitimin başarısına olumlu etki yapacaktır (Demir ve Arı, 2013)

Öğretmenlerin meslek hayatında başarısını etkileyen en önemli öğelerin başında yaşadıkları problemlerin geldiği tespit edilmiştir. Geçen yıllar hem ülke olarak hem de eğitim ve bilim alanındaki ilerlemeler öğretmen sıkıntılarının nicelik ve niteliksel değişime maruz kalmasına etki etmiş olabilir. Öğretmen problemlerini ilgilendiren en nitelikli çalışmalardan birisi de TÖB-DER tarafından yapılan ve UNESCO Milli Daimî Komisyonuna sunulan raporda bulunmaktadır. Bu rapora göre, öğretmenlerin genel olarak sıkıntıları; geçim sıkıntısı, güvenlik, hukuksal, öğretmen dağılımı ve atamalar ile öğretmenlerin gruplanması olarak belirlenmiştir (Demir ve Arı, 2013).

Ülke genelinde yapılan araştırmalar da okul öncesi öğretmenlerinin mesleklerinde karşılaştıkları problemler üzerine araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre genel olarak; okul öncesi öğretmenlerinin okul yönetimi, meslektaşları ve veliler ile bazı sorunlar yaşadıkları görülmektedir.

Bennet ve Kell (1984) okul öncesi eğitimin verildiği çocukların olduğu okullarda yaptıkları araştırmada şu sorunlar ortaya çıkmıştır: Öğretmenlerin geneli; koşulların daha iyi olması yönünde fikir belirtmişlerdir. Bunlardan bazıları mekânsal yetersizlik, materyal açısından eksiklikler, sınıf mevcudunun kalabalık olması gibi birtakım etkenlerden dolayı çocuklarla bireysel ilgilenememe durumundan dolayı sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Okul müdürleri ise; nitelikli personel eksikliği, mekân yetersizliği, sınıf mevcudunun kalabalık olması gibi güçlüklerle karşılaştıklarını belirtmiştir. Haley (1984) Nova Üniversitesi'nde sunduğu araştırma raporunda öğretmenlerin okul öncesi eğitimde yer verilen etkinliklerde eşit seviyede bilgiye sahip olmadıklarını açıklamıştır. Bunun için öğretmenlere iki ay süreyle hizmet içi eğitimler verilmiştir (akt. Başturan, 2018).

Yapılan araştırmalarda; öğretmenlerin bu sorunlardan okul yönetimi ile yaşadıkları problemlerin genel olarak; yöneticinin özel gün ve haftalarda sunulmak üzere okul öncesi öğretmenlerinden sınıfça hazırlanan etkinlik talep etmesi, anasınıfı aidatlarının kullanımı, sınıfın fiziksel şartlarındaki eksiklikler ve materyal eksikliği, yöneticiler tarafından okul öncesi eğitimin öneminin yeterince kavranamaması, öğretmenin yardımcı personel talebine duyarsız kalınması, yöneticinin öğretmenlere eşit mesafede olmaması gibi durumlar olduğu belirtilmiştir (Zembat, 2012). Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin yaşadıkları sorunlar ile ilgili yapılan bir araştırma raporunda ise; öğretmenlerin büyük çoğunluğunun okul yönetimiyle sorun yaşadığı sonucuna ulaşılmış. Okul yönetimiyle yaşanan sorunlar ise; okul öncesi eğitim programından yöneticilerin haberdar olmaması, yönetimin istek ve temennilere karşı ilgisiz olması, sınıftaki eksikliklerden kaynaklı sorun yaşanması, iletişim eksikliği gibi nedenler olarak belirtilmiştir (Kaya, 2013).

Zembat'ın (2012) yaptığı araştırmada öğretmenlerin meslektaşlarıyla yaşadıkları problemlerin genel olarak; farklı branş ve eğitim düzeylerinden olan öğretmenlerin bir arada çalışması, bilgi paylaşımında eksiklik, yarım gün eğitim veren kurumlarda iki öğretmenin aynı sınıfı kullanmak durumunda kalması, rekabet, tükenmişlik, ortak hareket edememe, öğretmenler arasında gruplaşma ve okul öncesi öğretmenin diğer branş öğretmenlerince küçümsenmesi gibi davranışların ön plana çıktığı belirtilmiştir. Kaya'nın (2013) yaptığı araştırma raporunda öğretmenlerin meslektaşlarıyla yaşadıkları sorunların genel olarak; aynı sınıfını kullanılma durumu, ortak bir plan olmadığından rekabet durumunun olmasından kaynaklı kıskançlık durumlarının yaşanması, toplu etkinliklerde ortaya çıkan fikir farklılıkları, kız-erkek sayısı eşitliliği ile sabahçı-öğlenci grupları arasındaki öğrenci sayısı tutarsızlığı gibi durumlar belirtilmiştir.

Yapılan araştırmalarda; okul öncesi öğretmenlerinin genel olarak velilerle de problem yaşadığı görülmektedir. Bu doğrultuda velinin öğretmenden beklentilerinin en önemli sorun alanlarından biri olduğu tespit edilmiştir. Bu beklentilerin neler olduğu ile ilgili ülkemizde yapılan birçok araştırma

bulunmaktadır. Okul öncesi öğretmenlerinin de bu beklentilerin bazılarını karşılarken problemler yaşadıkları görülmektedir (Özen, 2008). Kaya'nın (2013) yaptığı araştırma sonucunda öğretmenlerin velileriyle yaşadıkları sorunların genel olarak; velilerin okul öncesi eğitimi bakıcılık olarak algılamaları, bilgisiz olmaları, velilerin kişisel özellikleri, velilerin ilgisiz olmaları, malzeme alımı ve toplantılara katılım konularında yaşanan sıkıntılar, aidat gibi maddi konularda tartışmalar, iyi iletişim kuramamaktan kaynaklanan sorunlar olduğu belirtilmiştir.

Okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenler genelde kadındır. Oysa ki, erkek öğretmenlerin, çocuklar için olumlu erkek figürleri olmaları nedeniyle okul öncesi eğitimdeki gereklilikleri konusunda güçlü bir görüş vardır (Gülçiçek, 2017). Dee (2006), erkek öğretmenlerin farklı tarzlarının, seslerinin ve sınıftaki varlıklarının, öğretmene daha iyi cevap vermeleri için çocukları etkilediğini ve erkeklerin özellikle erkek öğretmenler tarafından öğretildiğinde daha yüksek bir başarı sergilediklerini iddia etmiştir. D'Arcy (2004), erkek öğretmenlerin iletişim ve ilişkideki çocuklarla etkileşime girme bakımından kadın meslektaşlarından farklı olduğunu, yani çocukların cinsiyet çeşitliliğini tecrübe etmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, erkek öğretmenler çocuklarına kendi deneyimlerini yaşatmakta ve erkek perspektifli etkinliklere katkıda bulunduğunu, erkek ve kadın öğretmenlerin okul ortamlarındaki iş birliğinin, çocukların karşı cinsiyetle sosyalleşmelerini sağladığını belirtmiştir. Russo ve Feder (2001) ise, erkek öğretmenlerin çocukların her iki cinsiyete de eşit saygı duymayı öğrenmelerini sağladıklarını ve bu durumda toplumdaki cinsiyet eşitliğini desteklediğini belirtmişlerdir. Elicker (2002), erkek öğretmenlerin okul öncesi eğitimdeki sayıları arttıkça, babaların okul öncesi eğitimde daha aktif olduğunu doğrulamıştır. Bunun nedeninin ise, erkek okul öncesi öğretmenlerinin babaların kendilerini rahat hissetmelerini sağlamaları olduğu ifade edilmiştir (Jones, 2009). Başka bir deyişle, okul öncesi eğitimdeki erkek öğretmenlerin varlığının erkeklerin de çocukların yaşamlarında sorumluluk alabileceğini ima ettiği ve bu öğretmenlerin babaları çocuklarının eğitiminde daha aktif olmaları için teşvik ettiğini göstermektedir (Öztürk, 2012).

Bu bulgulardan, erkek okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi eğitimdeki katkılarının önemli olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Bu durumda, öğretmenlerin de bu alanda yaşadığı sorunların ortaya konulmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Özellikle; erkek öğretmen görmeye alışkın olmayan öğrenci velileri, okul yönetimi, kadın öğretmenler ve öğrenciler zaman zaman şaşkınlık yaşamaktadırlar. Bu durumun bir yansıması olarak da erkek öğretmenler mesleki görevlerini yerine getirirken çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar (Sak, 2005). Bu sorunların neler olduğunun incelenmesi ve belirlenen sorunlara istinaden üretilecek çözüm önerileri erkek okul öncesi öğretmenlerinin mesleki yaşantılarında karşılaşılabilecek sorunlara karşı nasıl hareket etmesi konusunda bakış açısı sağlamasına yardımcı olacaktır.

1.3. Problem Cümlesi ve Alt Problemler

Okul öncesi eğitimde var olan sorunlar erkek okul öncesi öğretmenlerince ne düzeyde yaşanmaktadır?

Alt Problemler

Mersin ili Toroslar ilçesindeki kamu anaokulu ve anasınıflarında görev yapmakta olan öğretmenlerin okullarında yaşadıkları;

1. Okul öncesi eğitim sorunlarına ilişkin katılım düzeyleri nedir?
2. Okul öncesi eğitimin sorunlarının erkek okul öncesi öğretmenlerince ne düzeyde yaşandığına ilişkin katılım düzeyleri nedir?
3. Cinsiyet, kıdem, yaş, medeni durum, mezuniyet, okuttuğu şube, çalıştığı okul türü değişkenlerine göre; öğretmenlerin okul öncesi eğitimin sorunlarına ilişkin katılım düzeyleri arasında anlamlı fark var mıdır?
4. Cinsiyet, kıdem, yaş, medeni durum, mezuniyet, okuttuğu şube, çalıştığı okul türü değişkenlerine göre; öğretmenlerin okul öncesi eğitimin sorunlarının erkek okul öncesi öğretmenlerince ne düzeyde yaşandığına ilişkin katılım düzeyleri arasında anlamlı fark var mıdır?

1.4. Araştırmanın Önemi

Okul öncesi eğitim; 0-6 yaş grubu çocukların bireysel özelliklerine ve gelişimsel düzeylerine uygun, donanımlı uyarıcı çevre olanakları sağlayan ve çocukların gelişimlerini içinde bulunduğumuz

toplumun kültürel değerleri doğrultusunda en iyi şekilde yönlendiren eğitim sürecidir (Çetinkaya, 2010). Sağlıklı ve istenilen davranışlara sahip çocuklar yetiştirmek okul öncesi eğitimin en önemli amaçlarından biridir. Bu amaçları gerçekleştirmede en önemli paydaşlardan biri de öğretmenlerdir. (Şimşek ve İvrendi, 2014). Günümüzde okul öncesi dönemde erkek öğretmenler de görev almaya başlamış bulunmaktadır. Geçmiş yıllarda hep kadınlar tarafından yapılan bu meslekte erkek öğretmen görmek alışkın olunmadık bir durumdur.

Okul öncesi öğretmenleri görevlerini yerine getirirken çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Alan yazın taraması yapıldığında genel olarak okul öncesi eğitimin sorunları ile ilgili araştırmalar bulunmaktadır. Fakat erkek okul öncesi öğretmenlerinin mesleki görevlerini yerine getirirken karşılaştığı sorunlarla ilgili Türkiye’de yapılmış herhangi bir araştırmaya rastlanmamış olup bu yönüyle araştırmanın okul öncesi eğitim alanına katkısının olacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma ile Mersin ili Toroslar ilçesindeki kamu anaokulu ve anasınıflarında görev yapan okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi eğitimin sorunları ve bu sorunların erkek okul öncesi öğretmenlerince ne düzeyde yaşadıklarını tespit etme amaçlanmıştır. Bu doğrultuda bu çalışma ile erkek okul öncesi öğretmenlerin görevlerini yerine getirirken karşılaştığı sorunların ne düzeyde yaşadıklarını tespit ederek yüksek düzeyde yaşadıkları sorunlara istinaden üretecek çözüm önerileri ile erkek okul öncesi öğretmenlerinin mesleki yaşantılarında karşılaşılabilecek sorunlara karşı erkek öğretmenlerin nasıl hareket etmeleri konusunda kendilerine bakış açıları sağlaması açısından önem taşımaktadır.

2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Okul öncesi eğitim ve sorunlarıyla yapılmış başlıca ilgili araştırmalar şöyle sıralanabilir:

Gündoğan’ın (2002) yaptığı araştırmada Denizli ilinde 52 çalışan 253 okul öncesi öğretmenine kendisi tarafından geliştirilen bir anket uygulamıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin çalıştıkları kurumlara göre farklı sorunlarla karşılaştıklarını ortaya koymuştur. Anasınıfında çalışan öğretmenlerin çalışma koşulları açısından bağımsız anaokullarında çalışan öğretmenlere göre daha fazla sorunla karşılaştığı saptanmıştır. Bunun yanında öğretmenlerin eğitim durumu, meslekteki kıdemleri, branşları ve hizmet içi eğitime katılma durumları ile karşılaşılan sorunlar arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır (Gündoğan,2002).

Başturan’ın (2018) yaptığı araştırmada, İstanbul ili Anadolu yakasında devlet ve özel okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapmakta olan, kartopu örnekleme yoluyla seçilmiş 118 okul öncesi öğretmenine kendisi tarafından geliştirilen okul öncesi öğretmenleri için demografik bilgi formu ve yarı yapılandırılmış öğretmen görüşme formu uygulanmıştır. Araştırma sonucunda devlet ve özel okullarda görev yapan okul öncesi öğretmenlerinin öğretmen görüşme formunda bildirdikleri sorunlar arasından 8 temel sorun tanımlanmış; bu sorunlar araştırmacının yaptığı analiz ve görüşmelere göre; çalışma saatleri ve mola yetersizliği, maaş yetersizliği, sınıf mevcutları, değersizlik, velilerle ilgili problemler, okul şartları ve sınıf materyalleri ile ilişkili problemler olarak ortaya çıkmıştır.

Demircan Aydın’ın (2017) yaptığı araştırmada nitel yöntem kullanılmış olup amaçlı örneklem seçilerek İstanbul ili Levent, Şişli, Kağıthane, Bahçelievler, Bahçelievler, Sarıyer ve Yenibosna ilçelerine bağlı 10 bağımsız anaokulunun ve 10 da bünyesinde ana sınıfını bulanan ilkokulun yöneticileri ve öğretmenlerine görüşme formu uygulanmıştır. Araştırma sonucunda görüşme yapılan öğretmenlerin ve yöneticilerin okul öncesi eğitim sürecinde karşılaştıkları yönetsel sorunların çalıştıkları kurum çerçevesinde değiştiği görülmüştür. Bağımsız anaokulunda çalışan öğretmenler yönetsel açıdan ilkokullara bağlı anasınıflarında çalışan öğretmenlere kıyasla daha az sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Gülçiçek’in (2017) yaptığı araştırmada nitel yöntem kullanılmış olup amaçlı örneklem seçilerek araştırmanın örneklemini; Ankara’da yaşayan 11’i kadın 2’si erkek toplam 13 veli oluşturmuştur. Bu çalışmanın bulguları ebeveynlerin eğitim-öğretim yılının başında çocuklarının erkek okul öncesi öğretmenine yönelik olumlu ve olumsuz algıları olduğunu ortaya koymuştur. Olumsuz algılar açısından, katılımcılar erkek öğretmenler ile ilgili olarak; çocuk istismarı, kız çocukları ile iletişim

kuramama, çocukların öz bakımı ile baş edememe gibi konularda endişeleri olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca erkek öğretmenlerin anne olmama durumunu bir dezavantaj olarak görmüşlerdir. Olumlu algılar açısından, katılımcılar erkek öğretmenlerin çocuklar üzerinde daha fazla kontrolü olduğunu ve erkeklerin anne olmama durumunu onlar için bir avantaj olarak görmüşlerdir.

Çetinkaya'nın (2010) yaptığı çalışmada 2009-2010 öğretim yılı ikinci döneminde İstanbul ili Bahçelievler ilçesindeki resmi ilköğretim okullarının anasınıflarında çalışan tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen 35 resmi ilköğretim okulunda görev yapmakta olan 135 okul öncesi öğretmenine, araştırma kapsamında geliştirilen anket uygulanmıştır. Okul öncesi eğitimde fiziki yapı, bu araştırmanın esas konusunu oluşturmuştur. Çalışmanın sonunda; anasınıflarının yarısında yemekhane bulunmadığı, olanların ise ihtiyaçları karşılamada yetersiz kaldığı, anasınıflarının yarısında yemek yenilen ortamlarda güvenlik önlemlerinin alınmadığı, sınıf büyüklüğü öğrenci sayısına göre önemli bir kesim tarafından yeterli bulunmuş ancak kurumların bina içindeki ve dışındaki alanları çocukların serbestçe oynamasına imkan sağlayacak nitelikte ve ferahlıkta olmadığı, sosyal aktivitelerin düzenlenebileceği alanlar olmadığı ve binada veliler ile bireysel görüşmelerin yapılabileceği ayrı bir alan olmadığı, anasınıflarında ihtiyacı karşılar düzeyde ilgi köşesi bulunduğu, bu ilgi köşelerindeki materyallerin çocukların rahatlıkla oynayabilecekleri biçimde güvenli, uygun olduğu ve teknolojik araçların da bulunduğu ancak ilgi köşelerindeki materyallerin sayıca yetersiz olduğu, anasınıflarının pencere ve kapı özelliklerinin çocukların güvenli, ısı ve gürültü yalıtımlı sağlıklı bir ortamda eğitim almalarını sağlama açısından standartlara uygun olduğu, sınıf içi tüm alanların ve sınıftaki eşyaların düzenli olarak temizlendiği, mutfak araç-gereçlerinin sağlık kurallarına uygun olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Ağgül Yalçın ve Yalçın'ın (2018) yaptığı çalışmada tarama yöntemi kullanılarak araştırmanın örnekleme Ağrı il merkezindeki okullarda görev yapan 82 okul öncesi öğretmeninden oluşmuştur. Araştırmacılar tarafından hazırlanan ve 12 açık uçlu soru içeren yazılı görüş formuyla toplanan veriler betimsel analiz yaklaşımı ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda öğretmenlerin sınıf büyüklüklerinin öğrenci sayısı ve etkinlikler için uygun olmadığını, okul öncesi eğitim kurumlarında bahçenin muhakkak olması gerektiğini, okul öncesi eğitim verilen sınıfların ilköğretimle aynı çatı altında olmaması gerektiği, ailelerin çoğunlukla okul öncesi eğitimi destekledikleri, etkinliklere ara verilmeden devam edilmesinin çocuklar ve öğretmenler için uygun olmadığını, anne ve baba tutumlarının uygulamaları ve etkinlikleri olumsuz etkilediklerini düşündükleri belirlenmiştir. Ayrıca öğretmenlerin, beslenme konusunda çocukların yemek seçmesi, ailelerin gönderilen listeye uymaması, sağlıksız beslenme istekleri gibi hususlarda sorun yaşadıkları, okul öncesi eğitim programının kazanım ve göstergeler açısından anlaşılır olmadığını düşündükleri, programın uygulanabilmesi için sınıf büyüklüklerinin ve materyal eksikliklerinin sorun olduğunu düşündükleri, programın değerler, din eğitimi gibi konularda yetersiz olduğunu ve öz bakım becerilerini kazandırmada yetersizlikler taşıdığını düşündükleri çalışmanın ulaşılan sonuçları olmuştur.

Kök, Küçükoğlu, Tuğluk ve Koçyiğit'in (2007) yaptıkları çalışmada betimsel araştırma yöntemi kullanılmış ve öğretmen görüşleri taranmıştır. Araştırma evrenini Erzurum ilinde görev yapan 80 okul öncesi öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmada örneklem tespitine gidilmemiş ve Büyükşehir belediye sınırlarındaki tüm okul öncesi öğretmeni araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; Öğretmenlerin neredeyse tamamı sınıflarının okul öncesi eğitiminin gereklerine ve öğrenci ihtiyaçlarına uygun olmadığını, sınıfların fiziki donanımının yetersiz olduğunu, araç gereç ve materyallerinin eski ve yetersiz olduğunu ve okulun çevre düzenlemesi ve oyun bahçesinin olmadığını veya yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Öğretmenler okul içi genel planlama sınıf içi faaliyetleri planlamada okul idaresinin engelleriyle karşılaştıklarını, program içeriğinin yeterli olmadığını ve üzerinde değişiklik yapılmasına izin verilmediğini, ayrıca yeni plan yapma konusunda kendilerinin yeterince bilgili olmadıkları gibi bu konuda onlara rehberlik edecek kişilerinde olmadığını ifade etmişlerdir.

Sak'ın (2005) yaptığı çalışmada örneklem bölgeler arası gelişmişlik düzeyleri dikkate alınarak rastgele örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. İç Anadolu Bölgesinden 46, Doğu Anadolu bölgesinden 60 olmak üzere, iki bölgeden toplam 106 erkek okul öncesi öğretmeni ile her iki bölgedeki erkek öğretmen sayıları göz önünde bulundurularak İç Anadolu Bölgesinden 132, Doğu Anadolu

Bölgesinden 143 olmak üzere toplam 275 öğrenci velisi araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırmada araştırmacı tarafından geliştirilen anket kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; İlçe ve daha küçük yerleşim yerlerinde göreve başlayan erkek öğretmenlerin şehir merkezinde göreve başlayan erkek öğretmenlerden daha fazla olumsuz durumlarla karşılaştıkları bulunmuştur. 3 yıl ve üzeri kıdeme sahip erkek okul öncesi öğretmenlerin göreve başladıklarında 2 yıl ve daha az kıdeme sahip erkek öğretmenlerden daha fazla olumsuz durumlarla karşılaştıkları saptanmıştır. 27-32 yaş aralığındaki erkek okul öncesi öğretmenlerin göreve başladıklarında 22-26 yaş aralığındaki erkek öğretmenlerden daha fazla olumsuz durumlarla karşılaştıkları saptanmıştır. İç Anadolu Bölgesindeki velilerin erkek öğretmen ile ilk karşılaştıklarında Doğu Anadolu Bölgesindeki velilerden daha fazla olumsuz yargılara sahip oldukları ancak bu olumsuz yargılarından daha sonra kurtuldukları ve bunların yerine olumlu yargılar geliştirdikleri bulunmuştur. Erkek çocuğa sahip velilerin, erkek öğretmenler hakkında kız çocuğa sahip velilerden daha fazla olumlu yargılara sahip oldukları saptanmıştır. İç Anadolu Bölgesindeki velilerin yaşlarına göre maddelere verdikleri yanıtlar karşılaştırıldığında hiçbir maddede anlamlı fark olmadığı ancak Doğu Anadolu Bölgesindeki 31 yaş ve üstü velilerin, erkek öğretmenler hakkında 30 yaş ve altı velilerden daha fazla olumlu yargılar geliştirdikleri bulunmuştur. Velilerin eğitim düzeyleri arttıkça erkek okul öncesi öğretmenleri hakkındaki olumsuz yargılarının azaldığı saptanmıştır.

Zaimoğlu Öztürk, Kaya ve Durmaz'ın (2015) yaptığı araştırma tarama modelinde yapılmış olup veriler nitel araştırma yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2012-2013 eğitim-öğretim yılında MEB tarafından okul öncesi öğretmenlerine yönelik olarak düzenlenmiş bir hizmet içi eğitim faaliyetindeki 208 öğretmen oluşturmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların karşılaştığı sorunlar arasında, öğretmenlerin %55,8'inin okul yönetimi ile sorun yaşamadıkları, %38,5'inin ise sorun yaşadıklarını belirttikleri, öğretmenlerin okul yönetimi ile yaşadıkları en önemli sorunlar arasında, okul yönetiminin okul öncesi eğitim programından yeterince haberdar olmamaları (%26,6) ve yönetimin istek/temennilere ilgisiz olmaları (%19,1) ve katılımcıların zümre arkadaşlarıyla yaşadıkları en sık sorun "Aynı sınıfın kullanılması (%25,5)", ikinci sık sorun da "Ortak bir plan olmadığından rekabet ortamı olması, kıskançlık (%21,6)" gibi sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir.

Ergen ve Günay'ın (2019) yapmış oldukları araştırmada; Mersin ili Erdemli ilçesinde çalışan öğretmenlerin yaşadığı yönetimle ilgili sorunlar hakkındaki görüşleri anket yoluyla elde edilmiştir. Araştırma bulgularına göre; öğretmenlerin genelde "şikayetçi" olmadıkları ancak sorunların çözümüne daha fazla katılmak istedikleri ortaya çıkmıştır. Bu durum; öğretmenlerin üst düzey ihtiyaçlarına yönelik motivasyon faktörlerinin sağlanmasını bekledikleri şeklinde yorumlanmıştır.

3. YÖNTEM

Bu bölümde yapılan çalışmada, çalışmanın evreni, örnekleme, veri toplama aracı, veri toplama aracının nasıl uygulandığı, toplanan verilerin değerlendirilmesi sırasında kullanılan istatistikî yöntemlere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan erkek okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin karşılaştığı sorunları inceleme amacıyla tarama modellerinden biri olan betimsel tarama modeli uygulanmıştır. Betimsel tarama, geniş gruplar üzerinde yürütülen, gruptaki bireylerin bir olgu ve olayla ilgili görüşlerinin, tutumlarının alındığı, olgu ve olayların betimlenmeye çalışıldığı araştırmalardır (Karakaya, 2012, s. 59).

3.2. Çalışma Grubu

Bu araştırma, Mersin ili Toroslar ilçesinde devlet okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi eğitimde var olan sorunların erkek okul öncesi öğretmenlerince ne düzeyde yaşandığını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada veri toplanan okullar bağımsız (Kamu) anaokulları ile kamuya ait anasınıflardır.

Çalışma Mersin ilinin Toroslar ilçesinde yürütülmüştür. Toroslar nüfusu 2018 yılı sonu itibari ile 295.663'dür. Toroslar İlçesi, nüfus bakımından genel olarak Mersin'in yerli halkının yer aldığı bir

ilçedir. Bölgede büyük sanayi kuruluşlarının azlığı insanları eğitim ve öğretimi önemsemeye ve devlet memurluğunu tercih etmelerine yol açmıştır. Okula ve eğitime değer veren, kadınlarının da çoğunun çalıştığı bir bölgede okulöncesine ihtiyaç ve katılımı arttırmaktadır.

Toroslar ilçesinde; 161 okulda, 1965 derslikte, 68.803 öğrenciye 3366 öğretmen ile eğitim verilmektedir. Derslik başına düşen öğrenci sayısı ilköğretimde 39, genel ortaöğretimde 26, mesleki teknik eğitimde ise 26'dır. İlçede devlete bağlı toplamda 49 okul öncesi eğitim kurumu bulunmaktadır. 10 anaokulu, 39 ilköğretim okulları bünyesinde anasınıfı bulunmaktadır. Devlete bağlı okul öncesi eğitim kurumlarındaki öğrenci sayısı 7222'dir. Bu branşta 263 kadrolu öğretmen hizmet vermektedir. Öğretmenlerden 241'i kadın, 22'si erkek öğretmendir.

Araştırmanın evrenini Mersin ili Toroslar ilçesinde devlete bağlı okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapmakta olan 263 okul öncesi eğitim öğretmeni oluşturmuştur. Örnekleme; bu evrende ulaşılabilen tüm bireyler oluşturmuş olup evrenin %90'ına ulaşılmıştır. Araştırma, Toroslar'da kamuya bağlı anasınıfı ve bağımsız anaokullarında çalışan 236 öğretmenle yapılmıştır. Cinsiyet, öğretmenlikteki kıdem yılı, yaş, medeni durum, mezuniyet, yaş grubu ve okul türü değişkenlerine göre öğretmenlerin sayıları hakkındaki detaylı bilgi Tablo 3.1'de verilmiştir.

Tablo 3.1. Araştırmaya katılan öğretmenlerin demografik dağılım istatistiği (n=236)

Özellikler	Kategori	n	\bar{X}	ss	%
Cinsiyet	Kadın	214	1,09	0,29	90,6
	Erkek	22			9,4
Kıdem Yılı	0-10	124	2,61	0,71	52,5
	11-15	80			33,9
	16+	32			13,6
Yaş	20-30	37	2,00	0,56	15,7
	31-40	160			67,8
	41+	39			16,5
Medeni Durum	Evli	183	1,22	0,41	77,5
	Bekâr	53			22,5
Mezuniyet Durumu	Okul Öncesi Eğitim	228	1,03	0,18	96,6
	Diğer Eğitim Fak.	8			3,4
Yaş Grubu (Şube)	4 yaş	37	3,02	0,57	15,7
	5 yaş	159			67,4
	4-5 yaş	40	1,50	0,50	16,9
Okul Türü	Anaokulu	116			49,2
	Anasınıfı	120			50,8

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama aracı olarak bir anket formu geliştirilirken bağımsız anaokullarında ve anasınıflarında çalışan okul öncesi öğretmenleri ile okul öncesi eğitimin sorunları hakkında tartışılmış yine bu sorunların ne kadarının erkek öğretmenler tarafından daha fazla sorun olarak görüldüğü üzerine öğretmenler ile konuşularak ön anket maddeleri oluşturulmuştur. Literatür taraması ve öğretmen görüşmelerine dayalı olarak oluşturulan taslak üzerinde beş öğretim üyesinin de görüş ve onayı alınmış ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Daha sonra 10 öğretmene geliştirilen anket formu uygulanarak anlaşılmayan hususlar düzeltilmiştir. Sonuç olarak, 5'li Likert tipi ölçek puanlaması ile yanıt alınacak şekilde oluşturulan 34 madde, okul öncesi eğitimde yaşanan sorun olduğuna ve erkek öğretmenlerin daha fazla sorun yaşadığına katılma açısından 'Okulöncesi Eğitimde Yaşanan Sorunlar' başlıklı bir anket formu haline getirilmiştir.

Anket formları uygulanmadan önce üniversiteden ve Mersin il Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alınarak 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı'nın mart ayı içerisinde Toroslar ilçesinde bulunan okulöncesi öğretmenlerine elden, birebir görüşülerek teslim edilmiştir. Mart ayı içinde 20 günlük süre içerisinde 236 öğretmene uygulanıp hepsinden de eksiksiz bir şekilde gerekli süre içerisinde toplanmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Anket maddelerinden elde edilen puanlar şu kriterlere göre yorumlanmıştır: (a) 1-1,49 arası “hiç katılmıyorum”; (b) 1,5-2,49 arası “az katılıyorum”; (c) 2,5-3,49 arası “orta düzeyde katılıyorum”; (d) 3,5-4,49 arası “çoğunlukla katılıyorum”; (e) 4,5-5,0 arası “tamamen katılıyorum”.

Araştırmanın, hedefleri doğrultusunda hazırlanan ölçek tipinde anket formuyla toplanan veriler üzerinde istatistiksel çözümler yapılabilmesi ve verilerin analizi için SPSS programı kullanılmış, verilerin analizinde frekans, yüzde, t-testi, Mann Whitney U testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA testi) alt başlıklarında kullanılan Tukey ve Scheffe teknikleri kullanılmıştır. Analiz yapılırken okul öncesi öğretmenlerinin yaşadığı sorunlar ve erkek okul öncesi öğretmenlerinin yaşadığı sorunlar olarak iki ayrı kısımda inceleme yapılmıştır. Katılımcıların görüşleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığı $p < 0,05$ seviyesinde test edilmiştir.

İki kategorili olan medeni durum ve okul türü değişkenlerine ilişkin farkların analizinde t-testi kullanılmıştır. Kıdem yılı, şube ve yaş değişkenlerine ilişkin farklar ise ANOVA ile analiz edilmiş olup, farkların hangi gruplardan kaynaklandığının belirlenmesinde Tukey HSD ve Scheffe analizi yapılmıştır. Cinsiyet ve mezuniyet durumu değişkenlerine ilişkin farklar ise t-testinin parametrik olmayan karşılığı olan Mann Whitney U testi ile analiz edilmiştir.

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırmaya katılan öğretmenlerin her bir maddeye verdikleri yanıtlardan elde edilen puanlar ve bu puanların öğretmen karakteristiklerine göre farklılık oluşturup oluşturmadığına ilişkin test sonuçları yer almaktadır. Öğretmenlerin anket maddelerinde verdikleri yanıtların ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 4.1’de görülmektedir.

Tablo 4.1. Anket maddelerinden alınan puanların ortalama ve standart sapmaları

Maddeler	Okul öncesi eğitimde sorun olduğuna katılma			Erkek okul öncesi öğretmenin daha fazla sorun yaşadığına katılma		
	n	\bar{X}	ss	n	\bar{X}	ss
1 Okulumuzdaki kişisel ihtiyaçlara yönelik fiziksel koşulların (lavabo vb.) yeterli olmaması	236	2,61	1,56	236	2,55	1,58
2 Sınıf, yemekhane ve ortak kullanım alanlarının fiziksel koşullarının yeterli olmaması	236	2,91	1,50	236	2,63	1,50
3 Ortak kullanılan sınıf ve alanların temizliğinin öğretmenlerce yapılması	236	2,19	1,48	236	2,28	1,59
4 Öğretmenlerin teneffüs ihtiyacını gidermesi için bir düzenleme olmaması	236	4,30	1,32	236	3,77	1,69
5 Okul yöneticilerinin okul öncesi eğitimle ilgili bilgisinin yeterli olmaması	236	2,54	1,47	236	2,37	1,41
6 Okul yöneticilerinin okul öncesi eğitimi öğretmenlerine olumsuz önyargıyla yaklaşması	236	2,33	1,45	236	2,42	1,53
7 Denetim ve değerlendirmenin nitelikten çok niceliğe dayanması	236	3,21	1,38	236	2,90	1,45
8 Öğretmenlere öğrencilerden okul adına para toplatılması	236	3,35	1,66	236	2,93	1,74
9 Öğretmenlerin evrak yükünün fazla olması	236	3,94	1,26	236	3,36	1,55
10 Yöneticilerin okul öncesi eğitimin amaçları dışında beklentilerinin olması	236	2,71	1,43	236	2,59	1,47
11 Öğretmenlere yardımcı olacak personel yetersizliği	236	3,94	1,39	236	3,73	1,48
12 Meslektaşların karşı cinsten öğretmenlere olumsuz önyargıyla yaklaşması	236	2,16	1,36	236	2,62	1,59
13 Meslektaşların kendi cinsinden öğretmenlere olumsuz önyargıyla yaklaşması	236	2,22	1,39	236	2,23	1,42
14 Meslektaşların karşı cinsten öğretmenlere mobbing uygulaması	236	2,05	1,36	236	2,22	1,43

15	Sınıflardaki öğrenci sayılarının fazlalığı	236	3,78	1,40	236	3,27	1,59
16	İkili öğretimde öğrencilerin sabah ve öğleye dengesiz dağılımı	236	4,03	1,37	236	3,54	1,60
17	Öğrencilerin öğretmeni kabullenmesinde güçlük yaşanması	236	1,86	1,17	236	2,58	1,41
18	Öğretmenin öğrencilerin kendilerinden korktuğunu hissetmesi	236	1,76	1,13	236	2,58	1,43
19	Geç gelen öğrencilerin sınıf düzenini bozması	236	3,20	1,37	236	2,92	1,44
20	Devam zorunluğu olmaması nedeniyle velilerin esnek davranması	236	3,44	1,39	236	3,08	1,49
21	Öğrencilerin okula uyumunda sıkıntı yaşanması	236	2,69	1,19	236	2,83	1,28
22	Sınıftaki öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerinin farklı olması	236	3,81	1,13	236	3,38	1,44
23	Öğrencilerin öz bakım becerilerinin yeterince gelişmemiş olması	236	3,50	1,21	236	3,24	1,38
24	Okullara görüşmeye genellikle kadın velilerin gelmesi	236	3,61	1,43	236	3,98	1,28
25	Velilerin çocukların eğitimiyle yeterince ilgilenmemeleri	236	3,60	1,17	236	3,32	1,42
26	Velileri öğretmenler arasında kıyaslama yapmaları	236	4,01	1,22	236	4,04	1,29
27	Velilerin okul öncesi eğitimi bakım hizmeti olarak görmeleri	236	4,29	1,02	236	4,15	1,26
28	Velilerin okul öncesi öğretmenliğini kadın işi olarak görmeleri	236	4,02	1,26	236	4,20	1,27
29	Velilerin okul öncesi eğitimi hakkında yeterli bilgilerinin olmaması	236	4,07	1,08	236	3,72	1,40
30	Eğitim öğretim materyalinin yetersizliği	236	3,64	1,28	236	3,19	1,47
31	Eğitim programının ihtiyacı karşılamaması	236	2,96	1,38	236	2,61	1,37
32	Kullanılan öğretim yöntemlerinin amaçlara uygun olmayışı	236	2,66	1,32	236	2,36	1,27
33	Eğitim programının öğretmenlerce farklı uygulanması	236	2,91	1,29	236	2,84	1,31
34	Öğretmenlerin özel eğitime gereksinimi olan öğrencilerle ilgili bilgisinin yetersizliği	236	3,55	1,29	236	3,19	1,46

Araştırma grubunu oluşturan öğretmen adaylarının ankette yer alan ifadelere katılma düzeylerini gösteren sonuçlar Tablo 2’de gösterilmektedir. Her bir ifadenin aldığı ortalamaya göre okul öncesi eğitimde sorun olduğuna katılma durumunda en yüksek oranda katılım; 4, 16, 26, 27, 28, 29. maddelerde iken en düşük oranda katılım ise; 14, 17 ve 18. maddeler de gerçekleşmiştir. Her bir ifadenin aldığı ortalamaya göre Erkek okul öncesi öğretmenin daha fazla sorun yaşadığına katılma durumunda en yüksek oranda katılım; 26, 27, 28. maddelerde iken en düşük oranda katılım ise; 3, 13, 14 ve 32. maddelerde gerçekleşmiştir.

Okul öncesi eğitimde sorun olduğuna katılma durumu ortalamalarına bakıldığında; “Öğretmenlerin teneffüs ihtiyacını gidermesi için bir düzenleme olmaması” maddesi ankete katılan öğretmenlerin en yüksek sorun olarak gördükleri maddedir (M4, $\bar{X}=4,30$). “İkili öğretimde öğrencilerin sabah ve öğleye dengesiz dağılımı” maddesi öğretmenlerin sorun olarak gördüğü maddelerden biridir (M16, $\bar{X}=4,03$). “Velileri öğretmenler arasında kıyaslama yapmaları” maddesi yine öğretmenlerin yüksek düzeyde sorun olarak gördükleri maddelerden biridir (M26, $\bar{X}=4,01$). “Velilerin okul öncesi eğitimi bakım hizmeti olarak görmeleri” maddesi de öğretmenlerin yüksek düzeyde katılımı gördükleri sorunlardandır (M27, $\bar{X}=4,29$). “Velilerin okul öncesi öğretmenliğini kadın işi olarak görmeleri” maddesi de öğretmenler tarafından sorun olarak görülmüştür (M28, $\bar{X}=4,02$). “Velilerin okul öncesi eğitim hakkında yeterli bilgilerinin olmaması” maddesi ankete katılan öğretmenler tarafından yüksek düzeyde sorun olarak görülmektedir (M29, $\bar{X}=4,07$). En düşük oranda sorun gördükleri maddeler ise; “Meslektaşların karşı cinsten öğretmenlere mobbing uygulaması” maddesi (M14, $\bar{X}=2,05$), “Öğrencilerin öğretmeni kabullenmesinde güçlük yaşanması” maddesi (M17, $\bar{X}=1,86$), “Öğretmenin öğrencilerin kendilerinden korktuğunu hissetmesi” maddesidir (M18, $\bar{X}=1,76$). Erkek okul öncesi öğretmenin daha fazla sorun yaşadığına katılma durumu ortalamalarına bakıldığında “Velileri öğretmenler arasında kıyaslama yapmaları” maddesi (M26, $\bar{X}=4,04$), “Velilerin okul öncesi eğitimi bakım hizmeti olarak görmeleri” maddesi (M27, $\bar{X}=4,15$) öğretmenler tarafından erkek öğretmenlerin daha fazla sorun yaşadıklarını düşündükleri maddelerdir. En yüksek oranda erkek öğretmenler için

daha fazla sorun olarak düşündükleri madde ise; “Velilerin okul öncesi öğretmenliğini kadın işi olarak görmeleri” maddesi (M28, $\bar{X}=4,20$) olarak görülmüştür. En düşük oranda erkek öğretmenlerin sorun yaşadıklarını düşündükleri maddeler ise; “Ortak kullanılan sınıf ve alanların temizliğinin öğretmenlerce yapılması” maddesi (M3, $\bar{X}=2,28$), “Meslektaşların kendi cinsinden öğretmenlere olumsuz önyargıyla yaklaşması” maddesi (M13, $\bar{X}=2,23$), “Meslektaşların karşı cinsten öğretmenlere mobbing uygulaması” maddesi (M14, $\bar{X}=2,22$) ve “Kullanılan öğretim yöntemlerinin amaçlara uygun olmayışı” maddesidir (M32, $\bar{X}=2,36$).

4.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Elde Edilen Bulgular

Anket maddelerinden elde edilen puan ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Mann-Whitney U Testi sonuçları Tablo 4.2’de sunulmaktadır.

Tablo 4.2. Cinsiyet Değişkenine Göre Alınan Mann-Whitney U Testi Sonuçları

		n	\bar{X}	ss	z	p
Okul öncesi eğitimde sorun olduğuna katılma						
M17	Kadın	214	114,96	1,15	-2,735	0,006
	Erkek	22	152,93	1,29		
M24	Kadın	214	122,10	1,40	-2,630	0,009
	Erkek	22	83,45	1,53		
Erkek okul öncesi öğretmenin daha fazla sorun yaşadığına katılma						
M24	Kadın	214	122,22	1,20	-2,808	0,005
	Erkek	22	82,27	1,67		
M25	Kadın	214	121,56	1,40	-2,200	0,028
	Erkek	22	88,75	1,42		
M30	Kadın	214	121,31	1,47	-2,019	0,043
	Erkek	22	91,18	1,40		

$p < 0,05$

Okul öncesi öğretmeni için sorun:

“Öğrencilerin öğretmeni kabullenmesinde güçlük yaşanması” maddesinde (M17) öğretmenlerin cinsiyet durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmuş olup ($p=0,006 < 0,05$); erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Erkek (152,93) > Kadın (114,96)].

“Okullara görüşmeye genellikle kadın velilerin gelmesi” maddesinde (M24) öğretmenlerin cinsiyet durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmuş olup ($p=0,009 < 0,05$); kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Kadın (122,10) > Erkek (83,45)].

Erkek okulöncesi öğretmeni için daha çok sorun:

“Okullara görüşmeye genellikle kadın velilerin gelmesi” maddesinde (24.madde) öğretmenlerin cinsiyet durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmuş olup ($p=0,005 < 0,05$); kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerin de daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Kadın (122,22) > Erkek (82,27)].

“Velilerin çocukların eğitimiyle yeterince ilgilenmemeleri” maddesinde (M25) öğretmenlerin cinsiyet durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmuş olup ($p=0,043 < 0,05$); kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerin de daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Kadın (121,56) > Erkek (88,75)].

“Eğitim öğretim materyalinin yetersizliği” maddesinde (M30) öğretmenlerin cinsiyet durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmuş olup ($p=0,043 < 0,05$); kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerin de daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Kadın (121,31) > Erkek(91,18)].

4.2. Kıdem Değişkenine Göre Elde Edilen Bulgular

Öğretmenlerin kıdem yılları 0-10 yıl, 11-15 yıl ve 16+ yıl olmak üzere üç kategoride ele alınmıştır. Anket maddelerinden elde edilen puan ortalamalarının kıdem değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan ANOVA sonuçları Tablo 4.3'te sunulmaktadır.

Tablo 4.3. Kıdem Değişkenine Göre Alınan ANOVA Sonuçları

	Kareler toplamı	df	Ort. Karesi	F	p	Fark
Okul öncesi eğitimde sorun olduğuna katılma						
M14	Gruplar arası	13,752	2	6,876	3,782	,024 (11-15)<(16+)
	Gruplar içi	423,638	233	1,818		
	Toplam	437,390	235			
Erkek okul öncesi öğretmenin daha fazla sorun yaşadığına katılma						
M11	Gruplar arası	13,803	2	6,901	3,204	,042 (0-10)<(11-15)
	Gruplar içi	501,909	233	2,154		
	Toplam	515,712	235			

p<0,05

Okulöncesi öğretmeni için sorun:

M14: Meslektaşların karşı cinsten öğretmenlere mobbing uygulaması. 11-15 yıl < 16+ yıl. Kıdemi 16 yıl ve üzeri olan öğretmenler ile 11-15 yıl kıdeme sahip öğretmenler arasında “Meslektaşların karşı cinsten öğretmenlere mobbing uygulaması” maddesinde anlamlı bir fark bulunmuş olup, kıdemi 16 yıl ve üzeri olan öğretmenlerin 11-15 yıl kıdeme sahip öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

Erkek Okulöncesi Öğretmeni için daha çok sorun:

M11: Öğretmenlere yardımcı olacak personel yetersizliği. 0-10 yıl < 11-15 yıl. Kıdemi 11-15 yıl olan öğretmenler ile kıdemi 10 yılın altında olan öğretmenler arasında “Öğretmenlere yardımcı olacak personel yetersizliği” maddesinde anlamlı bir fark bulunmuş olup, kıdemi 11-15 yıl olan öğretmenlerin 10 yılın altında kıdeme sahip öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

4.3. Yaş Değişkenine Göre Elde Edilen Bulgular

Öğretmenlerin yaş durumları 20-30, 31-40, 41+ olmak üzere üç kategoride ele alınmıştır. Anket maddelerinden elde edilen puan ortalamalarının yaş değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan ANOVA sonuçları Tablo 4.4'te sunulmaktadır.

Tablo 4.4. Yaş Değişkenine Göre Alınan ANOVA Sonuçları

	Kareler toplamı	df	Ort. karesi	F	p	Fark
Okul öncesi eğitimde sorun olduğuna katılma						
M13	Gruplar arası	13,478	2	6,739	3,544	,030 (20-30)>(31-40)
	Gruplar içi	443,064	233	1,902		
	Toplam	456,542	235			
M14	Gruplar arası	21,779	2	10,890	6,105	,003 (20-30)>(31-40)
	Gruplar içi	415,611	233	1,784		
	Toplam	437,390	235			
M16	Gruplar arası	13,206	2	6,603	3,557	,030 (20-30)<(31-40)
	Gruplar içi	432,523	233	1,856		
	Toplam	445,729	235			
Erkek okul öncesi öğretmenin daha fazla sorun yaşadığına katılma						
M18	Gruplar arası	17,274	2	8,637	4,317	,014 (31-40)<(41+)
	Gruplar içi	466,196	233	2,001		
	Toplam	483,470	235			

$p < 0,05$

Okulöncesi öğretmeni için sorun:

M13: Meslektaşların kendi cinsinden öğretmenlere olumsuz önyargıyla yaklaşması. 20-30 > 31-40. Yaşı 20-30 arasında olan öğretmenler ile yaşı 31-40 arasında olan öğretmenler arasında “Meslektaşların kendi cinsinden öğretmenlere olumsuz önyargıyla yaklaşması” maddesinde anlamlı bir fark bulunmuş olup ($p=0,030 < 0,05$); yaşı 20-30 arasında olan öğretmenler yaşı 31-40 arasında olan öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

M14: Meslektaşların karşı cinsten öğretmenlere mobbing uygulaması. 20-30 > 31-40. Yaşı 20-30 arasında olan öğretmenler ile yaşı 31-40 arasında olan öğretmenler arasında “Meslektaşların karşı cinsten öğretmenlere mobbing uygulaması” maddesinde anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,003 < 0,05$); yaşı 20-30 arasında olan öğretmenler yaşı 31-40 arasında olan öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

M16: İkili öğretimde öğrencilerin sabah ve öğleye dengesiz dağılımı. 20-30 < 31-40. Yaşı 20-30 arasında olan öğretmenler ile yaşı 31-40 arasında olan öğretmenler arasında “İkili öğretimde öğrencilerin sabah ve öğleye dengesiz dağılımı” maddesinde anlamlı bir fark bulunmuş olup ($p=0,030 < 0,05$); yaşı 20-30 arasında olan öğretmenler yaşı 31-40 arasında olan öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

Erkek Okulöncesi Öğretmeni için daha çok sorun:

M18: Öğretmenin öğrencilerin kendilerinden korktuğunu hissetmesi. 31-40 < 41+. Yaşı 41+ olan öğretmenler ile yaşı 31-40 arasında olan öğretmenler arasında “Öğretmenin öğrencilerin kendilerinden korktuğunu hissetmesi” maddesinde anlamlı bir fark bulunmuş olup ($p=0,014 < 0,05$); yaşı 41’in üzerinde olan öğretmenler yaşı 30-40 arasında olan öğretmenler bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

4.4. Medeni Durum Değişkenine Göre Elde Edilen Bulgular

Öğretmenlerin medeni durumu evli ve bekâr olmak üzere iki kategoride ele alınmıştır. Anket maddelerinden elde edilen puan ortalamalarının medeni durum değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan t-testi sonuçları Tablo 4.5’te sunulmaktadır.

Tablo 4.5. Medeni Durum Değişkenine Göre Alınan Puanların t-testi Sonuçları

		n	\bar{X}	ss	t	p
Okul öncesi eğitimde sorun olduğuna katılma						
M24	<i>Evli</i>	182	3,47	1,45154	-2,817	0,005
	<i>Bekâr</i>	53	4,09	1,27497		
Erkek okul öncesi öğretmenin daha fazla sorun yaşadığına katılma						
M9	<i>Evli</i>	182	3,21	1,55774	-2,539	0,012
	<i>Bekâr</i>	53	3,83	1,47721		
M20	<i>Evli</i>	182	2,97	1,46951	-1,987	0,048
	<i>Bekâr</i>	53	3,43	1,55055		
M34	<i>Evli</i>	182	3,09	1,42862	-2,083	0,038
	<i>Bekâr</i>	53	3,56	1,53810		

$p < 0,05$

Okulöncesi öğretmeni için sorun:

“Okullara görüşmeye genellikle kadın velilerin gelmesi maddesinde” (24.madde) evli ve bekar öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,005 < 0,05$); bekar öğretmenlerin evli öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Bekar(4,09) > Evli(3,47)].

Erkek Okulöncesi Öğretmeni için daha çok sorun:

“Öğretmenlerin evrak yükünün fazla olması” maddesinde (M9) evli ve bekâr öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,012<0,05$); bekar öğretmenlerin evli öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Bekar (3,83) > Evli (3,21)].

“Devam zorunluğu olmaması nedeniyle velilerin esnek davranması” maddesinde (M20) evli ve bekar öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p: 0,048<0,05$); bekar öğretmenlerin evli öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Bekar (3,43) > Evli (2,97)].

“Öğretmenlerin özel eğitime gereksinimi olan öğrencilerle ilgili bilgisinin yetersizliği” maddesinde (34. Madde) evli ve bekar öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p: 0,038<0,05$); bekar öğretmenlerin evli öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Bekar (3,56) > Evli (3,09)].

4.5. Mezuniyet Durumu Değişkenine Göre Elde Edilen Bulgular

Öğretmenlerin mezuniyet durumu Okul Öncesi Eğitim Fakültesi ve Diğer Eğitim Fakültesi olmak üzere iki kategoride ele alınmıştır. Anket maddelerinden elde edilen puan ortalamalarının mezuniyet durumu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan Man Whitney U testi sonuçları Tablo 4.6’da sunulmaktadır.

Tablo 4.6. Mezuniyet Durum Değişkenine Göre Alınan Puanların Man Whitney U testi Sonuçları

		n	\bar{X}	ss	z	p
Okul öncesi eğitimde sorun olduğuna katılma						
M4	<i>Okul öncesi eğitim</i>	228	120,10	1,28	-2,460	,014
	<i>Diğer eğitim fakültesi</i>	8	72,88	1,88		
Erkek okul öncesi öğretmenin daha fazla sorun yaşadığına katılma						
M11	<i>Okul öncesi eğitim</i>	228	120,10	1,46	-2,041	,041
	<i>Diğer eğitim fakültesi</i>	8	73,00	1,58		

$p<0,05$

Okul Öncesi Öğretmeni için sorun:

“Öğretmenlerin teneffüs ihtiyacını gidermesi için bir düzenleme olmaması” maddesinde (M4) öğretmenlerin mezuniyet durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmuş olup ($p=0,014<0,05$); okul öncesi eğitim fakültesinden mezun olan öğretmenler diğer eğitim fakültelerinden mezun olan öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Okul öncesi eğitim fakültesi (120,10) > Diğer Eğitim Fakültesi (72,88)].

Erkek Okulöncesi Öğretmeni için daha çok sorun:

“Öğretmenlere yardımcı olacak personel yetersizliği” maddesinde (M11) öğretmenlerin mezuniyet durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmuş olup ($p=0,041<0,05$); okul öncesi eğitim fakültesinden mezun olan öğretmenler diğer eğitim fakültelerinden mezun olan öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerin de daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} : Okul öncesi eğitim fakültesi (120,10) > Diğer Eğitim Fakültesi (73,00)].

4.6. Şube Değişkenine Göre Elde Edilen Bulgular

Öğretmenlerin görüşleri okutulan şubeye göre; 4 yaş, 5 yaş ve 4-5 yaş olarak üç kategoride ele alınmıştır. Anket maddelerinden elde edilen puan ortalamalarının okutulan şube değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan ANOVA sonuçları Tablo 4.7’de sunulmaktadır.

Tablo 4.7. Şube Değişkenine Göre Alınan Puanların ANOVA testi Sonuçları

		Kareler toplamı	df	Ort. karesi	F	p	Fark
Okul öncesi eğitimde sorun olduğuna katılma							
M1	Gruplar arası	27,923	2	13,962	5,939	,003	(3<4),(2<4)
	Gruplar içi	547,755	233	2,351			
	Toplam	575,678	235				
M2	Gruplar arası	15,209	2	7,605	3,432	,034	2<4
	Gruplar içi	516,261	233	2,216			
	Toplam	531,470	235				
M3	Gruplar arası	28,757	2	14,378	6,805	,001	(3<4),(2<4)
	Gruplar içi	492,277	233	2,113			
	Toplam	521,034	235				
M5	Gruplar arası	29,429	2	14,715	7,068	,001	(3<4),(2<4)
	Gruplar içi	485,058	233	2,082			
	Toplam	514,487	235				
M6	Gruplar arası	13,206	2	6,603	3,172	,044	2<4
	Gruplar içi	485,014	233	2,082			
	Toplam	498,220	235				
M15	Gruplar arası	18,996	2	9,498	5,002	,007	(2<4),(3<4)
	Gruplar içi	442,410	233	1,899			
	Toplam	461,407	235				
M16	Gruplar arası	12,561	2	6,280	3,378	,036	2<4
	Gruplar içi	433,168	233	1,859			
	Toplam	445,729	235				
M31	Gruplar arası	12,666	2	6,333	3,384	,036	2<4
	Gruplar içi	435,991	233	1,871			
	Toplam	448,657	235				
M33	Gruplar arası	12,298	2	6,149	3,731	,025	2<4
	Gruplar içi	384,007	233	1,648			
	Toplam	396,305	235				
Erkek okul öncesi öğretmenin daha fazla sorun yaşadığına katılma							
M1	Gruplar arası	21,494	2	10,747	4,386	,013	2<4
	Gruplar içi	570,896	233	2,450			
	Toplam	592,390	235				
M3	Gruplar arası	19,793	2	9,896	3,999	,020	2<4
	Gruplar içi	576,614	233	2,475			
	Toplam	596,407	235				
M5	Gruplar arası	13,764	2	6,882	3,506	,032	2<4
	Gruplar içi	457,422	233	1,963			
	Toplam	471,186	235				
M10	Gruplar arası	17,466	2	8,733	4,107	,018	2<3
	Gruplar içi	495,483	233	2,127			
	Toplam	512,949	235				
M31	Gruplar arası	12,902	2	6,451	3,502	,032	2<3
	Gruplar içi	429,234	233	1,842			
	Toplam	442,136	235				
M32	Gruplar arası	10,635	2	5,318	3,315	,038	2<3
	Gruplar içi	373,750	233	1,604			
	Toplam	384,386	235				
M33	Gruplar arası	11,586	2	5,793	3,412	,035	2<3
	Gruplar içi	395,613	233	1,698			
	Toplam	407,199	235				

p<0,05

Okul Öncesi Öğretmeni için sorun:

M1: Okulumuzdaki kişisel ihtiyaçlara yönelik fiziksel koşulların (lavabo vb.) yeterli olmaması. 4 yaş < 4-5 yaş, 5 yaş < 4-5 yaş. 4 yaş grubu öğretmenleri ile 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri arasında ve 5 yaş grubu öğretmenleri ile 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri arasında “Okulumuzdaki kişisel ihtiyaçlara yönelik fiziksel koşulların (lavabo vb.) yeterli olmaması” maddesinde anlamlı bir fark bulunmuş olup ($p=0,003<0,05$); Tukey HSD ve Scheffe analiz sonuçlarına göre; 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri, 4 yaş ve 5 yaş grubunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

M2: Sınıf, yemekhane ve ortak kullanım alanlarının fiziksel koşullarının yeterli olmaması. 4 yaş < 4-5 yaş. 4 yaş grubu öğretmenleri ile 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri arasında “Sınıf, yemekhane ve ortak kullanım alanlarının fiziksel koşullarının yeterli olmaması” maddesinde anlamlı bir fark bulunmuş olup ($p=0,034<0,05$); Tukey HSD ve Scheffe analiz sonuçlarına göre; 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri, 4 yaş grubunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

M3: Ortak kullanılan sınıf ve alanların temizliğinin öğretmenlerce yapılması. 4 yaş < 4-5 yaş, 5 yaş < 4-5 yaş. 4 yaş grubu öğretmenleri ile 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri arasında ve 5 yaş grubu öğretmenleri ile 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri arasında “Ortak kullanılan sınıf ve alanların temizliğinin öğretmenlerce yapılması” maddesinde anlamlı bir fark bulunmuş olup ($p=0,001<0,05$); Tukey HSD ve Scheffe analiz sonuçlarına göre; 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri, 4 yaş ve 5 yaş grubunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

M5: Okul yöneticilerinin okul öncesi eğitimle ilgili bilgisinin yeterli olmaması. 4 yaş < 4-5 yaş, 5 yaş < 4-5 yaş. 4 yaş grubu öğretmenleri ile 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri arasında ve 5 yaş grubu öğretmenleri ile 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri arasında “Okul yöneticilerinin okul öncesi eğitimle ilgili bilgisinin yeterli olmaması” maddesinde anlamlı bir fark bulunmuş olup ($p=0,001<0,05$); Tukey HSD ve Scheffe analiz sonuçlarına göre; 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri, 4 yaş ve 5 yaş grubunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

M6: Okul yöneticilerinin okul öncesi eğitimi öğretmenlerine olumsuz önyargıyla yaklaşması. 4 yaş < 4-5 yaş. 4 yaş grubu öğretmenleri ile 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri arasında “Okul yöneticilerinin okul öncesi eğitimi öğretmenlerine olumsuz önyargıyla yaklaşması” maddesinde anlamlı bir fark bulunmuş olup ($p=0,044<0,05$); Tukey HSD ve Scheffe analiz sonuçlarına göre; 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri, 4 yaş grubunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

M15: Sınıflardaki öğrenci sayılarının fazlalığı. 4 yaş < 4-5 yaş, 5 yaş < 4-5 yaş. 4 yaş grubu öğretmenleri ile 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri arasında ve 5 yaş grubu öğretmenleri ile 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri arasında “Sınıflardaki öğrenci sayılarının fazlalığı” maddesinde anlamlı bir fark bulunmuş olup ($p=0,007<0,05$); Tukey HSD ve Scheffe analiz sonuçlarına göre; 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri, 4 yaş ve 5 yaş grubunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

M16: İkili öğretimde öğrencilerin sabah ve öğleye dengesiz dağılımı. 4 yaş < 4-5 yaş. 4 yaş grubu öğretmenleri ile 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri arasında “İkili öğretimde öğrencilerin sabah ve öğleye dengesiz dağılımı” maddesinde anlamlı bir fark bulunmuş olup ($p=0,036<0,05$); Tukey HSD ve Scheffe analiz sonuçlarına göre; 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri, 4 yaş grubunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

M31: Eğitim programının ihtiyacı karşılamaması. 4 yaş < 4-5 yaş. 4 yaş grubu öğretmenleri ile 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri arasında “Eğitim programının ihtiyacı karşılamaması” maddesinde anlamlı bir fark bulunmuş olup ($p=0,036<0,05$); Tukey HSD ve Scheffe

analiz sonuçlarına göre; 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri, 4 yaş grubunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

M33: Eğitim programının öğretmenlerce farklı uygulanması. 4 yaş < 4-5 yaş. 4 yaş grubu öğretmenleri ile 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri arasında “Eğitim programının öğretmenlerce farklı uygulanması” maddesinde anlamlı bir fark bulunmuş olup ($p=0,025<0,05$); Tukey HSD ve Scheffe analiz sonuçlarına göre; 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri, 4 yaş grubunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

Erkek Okul Öncesi Öğretmeni için daha çok sorun:

M1: Okulumuzdaki kişisel ihtiyaçlara yönelik fiziksel koşulların (lavabo vb.) yeterli olmaması. 4 yaş < 4-5 yaş. 4 yaş grubu öğretmenleri ile 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri arasında “Okulumuzdaki kişisel ihtiyaçlara yönelik fiziksel koşulların (lavabo vb.) yeterli olmaması” maddesinde anlamlı bir fark bulunmuş olup ($p=0,013<0,05$); Tukey HSD ve Scheffe analiz sonuçlarına göre; 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubunda çalışan öğretmenlerin, 4 yaş grubunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde kadın öğretmenlere göre daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

M3: Ortak kullanılan sınıf ve alanların temizliğinin öğretmenlerce yapılması. 4 yaş < 4-5 yaş. 4 yaş grubu öğretmenleri ile 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri arasında “Ortak kullanılan sınıf ve alanların temizliğinin öğretmenlerce yapılması” maddesinde anlamlı bir fark bulunmuş olup ($p=0,020<0,05$); Tukey HSD ve Scheffe analiz sonuçlarına göre; 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubunda çalışan öğretmenlerin, 4 yaş grubunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde kadın öğretmenlere göre daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

M5: Okul yöneticilerinin okul öncesi eğitimle ilgili bilgisinin yeterli olmaması. 4 yaş < 4-5 yaş. 4 yaş grubu öğretmenleri ile 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubu öğretmenleri arasında “Okul yöneticilerinin okul öncesi eğitimle ilgili bilgisinin yeterli olmaması” maddesinde anlamlı bir fark bulunmuş olup ($p=0,032<0,05$); Tukey HSD ve Scheffe analiz sonuçlarına göre; 4-5 yaş birlikte eğitim gören öğrenci grubunda çalışan öğretmenlerin, 4 yaş grubunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde kadın öğretmenlere göre daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

M10: Yöneticilerin okul öncesi eğitimin amaçları dışında beklentilerinin olması. 4 yaş < 5 yaş. 4 yaş grubu öğretmenleri ile 5 yaş grubu öğretmenleri arasında “Yöneticilerin okul öncesi eğitimin amaçları dışında beklentilerinin olması” maddesinde anlamlı bir fark bulunmuş olup ($p=0,018<0,05$); Tukey HSD ve Scheffe analiz sonuçlarına göre; 5 yaş grubunda çalışan öğretmenlerin, 4 yaş grubunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde kadın öğretmenlere göre daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

M31: Eğitim programının ihtiyacı karşılamaması. 4 yaş < 5 yaş. 4 yaş grubu öğretmenleri ile 5 yaş grubu öğretmenleri arasında “Eğitim programının ihtiyacı karşılamaması” maddesinde anlamlı bir fark bulunmuş olup ($p=0,032<0,05$); Tukey HSD ve Scheffe analiz sonuçlarına göre; 5 yaş grubunda çalışan öğretmenlerin, 4 yaş grubunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde kadın öğretmenlere göre daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

M32: Kullanılan öğretim yöntemlerinin amaçlara uygun olmayışı. 4 yaş < 5 yaş. 4 yaş grubu öğretmenleri ile 5 yaş grubu öğretmenleri arasında “Kullanılan öğretim yöntemlerinin amaçlara uygun olmayışı” maddesinde anlamlı bir fark bulunmuş olup ($p=0,038<0,05$); Tukey HSD ve Scheffe analiz sonuçlarına göre; 5 yaş grubunda çalışan öğretmenlerin, 4 yaş grubunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde kadın öğretmenlere göre daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

M33: Eğitim programının öğretmenlerce farklı uygulanması. 4 yaş < 5 yaş. 4 yaş grubu öğretmenleri ile 5 yaş grubu öğretmenleri arasında “Eğitim programının öğretmenlerce farklı uygulanması” maddesinde anlamlı bir fark bulunmuş olup ($p=0,035<0,05$); Tukey HSD ve Scheffe analiz

sonuçlarına göre; 5 yaş grubunda çalışan öğretmenlerin, 4 yaş grubunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde kadın öğretmenlere göre daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.

4.7. Okul türü değişkenine göre elde edilen bulgular

Öğretmenlerin çalıştıkları okul türü devlete bağlı kamu kurumlarından olan anaokulları ile ilkökul, ortaokul, liselerin bünyesinde bulunan anasınıfları olarak iki kategoride ele alınmıştır. Anket maddelerinden elde edilen puan ortalamalarının okul türü değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan t-testi sonuçları Tablo 4.8’de sunulmaktadır.

Tablo 4.8. Okul Türü Değişkenine Göre Alınan Puanların t-testi Sonuçları

		n	\bar{X}	ss	t	p
Okul öncesi eğitimde sorun olduğuna katılma						
M1	Anaokulu	116	2,20	1,51237	-4,105	0,000
	Anasınıfı	120	3,01	1,51731		
M2	Anaokulu	116	2,56	1,50529	-3,703	0,000
	Anasınıfı	120	3,26	1,42448		
M3	Anaokulu	116	1,84	1,36161	-3,643	0,000
	Anasınıfı	120	2,53	1,53356		
M5	Anaokulu	116	2,13	1,44401	-4,326	0,000
	Anasınıfı	120	2,94	1,41002		
M6	Anaokulu	116	2,13	1,45002	-2,011	0,046
	Anasınıfı	120	2,51	1,44352		
M8	Anaokulu	116	2,83	1,65736	-4,950	0,000
	Anasınıfı	120	3,85	1,51350		
M9	Anaokulu	116	3,77	1,36469	-2,037	0,043
	Anasınıfı	120	4,10	1,13608		
M15	Anaokulu	116	3,51	1,57967	-2,968	0,003
	Anasınıfı	120	4,05	1,15118		
M30	Anaokulu	116	3,45	1,34741	-2,270	0,024
	Anasınıfı	120	3,83	1,19757		
Erkek okul öncesi öğretmenin daha fazla sorun yaşadığına katılma						
M1	Anaokulu	116	2,18	1,53177	-3,518	0,001
	Anasınıfı	120	2,90	1,56860		
M2	Anaokulu	116	2,26	1,45278	-3,847	0,000
	Anasınıfı	120	3,00	1,47244		
M3	Anaokulu	116	1,90	1,43241	-3,729	0,000
	Anasınıfı	120	2,65	1,65766		
M5	Anaokulu	116	2,06	1,39393	-3,310	0,001
	Anasınıfı	120	2,66	1,38013		
M6	Anaokulu	116	2,21	1,56486	-2,109	0,036
	Anasınıfı	120	2,63	1,47775		
M8	Anaokulu	116	2,47	1,64429	-4,135	0,000
	Anasınıfı	120	3,38	1,73051		
M9	Anaokulu	116	3,15	1,58033	-2,004	0,046
	Anasınıfı	120	3,55	1,51072		
M10	Anaokulu	116	2,39	1,52018	-2,024	0,044
	Anasınıfı	120	2,78	1,41530		
M11	Anaokulu	116	3,47	1,59052	-2,719	0,007

	<i>Anasınıfı</i>	120	3,99	1,32523		
M15	<i>Anaokulu</i>	116	3,02	1,67572	-2,352	0,020
	<i>Anasınıfı</i>	120	3,50	1,47241		
M24	<i>Anaokulu</i>	116	3,81	1,43808	-2,039	0,043
	<i>Anasınıfı</i>	120	4,15	1,10499		
M28	<i>Anaokulu</i>	116	4,03	1,40143	-2,019	0,045
	<i>Anasınıfı</i>	120	4,36	1,11471		

p<0,05

Okulöncesi öğretmeni için sorun:

“Okulumuzdaki kişisel ihtiyaçlara yönelik fiziksel koşulların (lavabo vb.) yeterli olmaması” maddesinde (M1) anaokulunda çalışan öğretmenler ile anasınıfında çalışan öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,00<0,05$); anasınıfında çalışan öğretmenlerin anaokulunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Anasınıfı (3,01) > Anaokulu (2,20)].

“Sınıf, yemekhane ve ortak kullanım alanlarının fiziksel koşullarının yeterli olmaması” maddesinde (M2) anaokulunda çalışan öğretmenler ile anasınıfında çalışan öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,00<0,05$); anasınıfında çalışan öğretmenlerin anaokulunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Anasınıfı (3,26) > Anaokulu (2,56)].

“Ortak kullanılan sınıf ve alanların temizliğinin öğretmenlerce yapılması” maddesinde (M3) anaokulunda çalışan öğretmenler ile anasınıfında çalışan öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,00<0,05$); anasınıfında çalışan öğretmenlerin anaokulunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Anasınıfı (2,53) > Anaokulu (1,84)].

“Okul yöneticilerinin okul öncesi eğitimle ilgili bilgisinin yeterli olmaması” maddesinde (M5) anaokulunda çalışan öğretmenler ile anasınıfında çalışan öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,00<0,05$); anasınıfında çalışan öğretmenlerin anaokulunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Anasınıfı (2,94) > Anaokulu (2,13)].

“Okul yöneticilerinin okul öncesi eğitimi öğretmenlerine olumsuz önyargıyla yaklaşması” maddesinde (M6) anaokulunda çalışan öğretmenler ile anasınıfında çalışan öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,046<0,05$); anasınıfında çalışan öğretmenlerin anaokulunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Anasınıfı (2,51) > Anaokulu (2,13)].

“Öğretmenlere öğrencilerden okul adına para toplatılması” maddesinde (M8) anaokulunda çalışan öğretmenler ile anasınıfında çalışan öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,00<0,05$); anasınıfında çalışan öğretmenlerin anaokulunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Anasınıfı (3,85) > Anaokulu (2,83)].

“Okul Öğretmenlerin evrak yükünün fazla olması” maddesinde (M9) anaokulunda çalışan öğretmenler ile anasınıfında çalışan öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,043<0,05$); anasınıfında çalışan öğretmenlerin anaokulunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Anasınıfı (4,10) > Anaokulu (3,77)].

“Sınıflardaki öğrenci sayılarının fazlalığı” maddesinde (M15) anaokulunda çalışan öğretmenler ile anasınıfında çalışan öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,003<0,05$); anasınıfında çalışan öğretmenlerin anaokulunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Anasınıfı (4,05) > Anaokulu (3,51)].

“Eğitim öğretim materyalinin yetersizliği” maddesinde (M30) anaokulunda çalışan öğretmenler ile anasınıfında çalışan öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,024<0,05$); anasınıfında çalışan öğretmenlerin anaokulunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. (\bar{X} = Anasınıfı (3,83) > Anaokulu (3,45)].

Erkek Okulöncesi Öğretmeni için daha çok sorun:

“Okulumuzdaki kişisel ihtiyaçlara yönelik fiziksel koşulların (lavabo vb.) yeterli olmaması” maddesinde (M1) anaokulunda çalışan öğretmenler ile anasınıfında çalışan öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,001<0,05$); anasınıfında çalışan öğretmenlerin anaokulunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Anasınıfı (2,90) > Anaokulu (2,18)].

“Sınıf, yemekhane ve ortak kullanım alanlarının fiziksel koşullarının yeterli olmaması” maddesinde (M2) anaokulunda çalışan öğretmenler ile anasınıfında çalışan öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,00<0,05$); anasınıfında çalışan öğretmenlerin anaokulunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Anasınıfı (3,00) > Anaokulu (2,26)].

“Ortak kullanılan sınıf ve alanların temizliğinin öğretmenlerce yapılması” maddesinde (M3) anaokulunda çalışan öğretmenler ile anasınıfında çalışan öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,00<0,05$); anasınıfında çalışan öğretmenlerin anaokulunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Anasınıfı (2,65) > Anaokulu (1,90)].

“Okul yöneticilerinin okul öncesi eğitimle ilgili bilgisinin yeterli olmaması” maddesinde (M5) anaokulunda çalışan öğretmenler ile anasınıfında çalışan öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,001<0,05$); anasınıfında çalışan öğretmenlerin anaokulunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. (\bar{X} = Anasınıfı (2,66) > Anaokulu (2,06)].

“Okul yöneticilerinin okul öncesi eğitimi öğretmenlerine olumsuz önyargıyla yaklaşması” maddesinde (M6) anaokulunda çalışan öğretmenler ile anasınıfında çalışan öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,036<0,05$); anasınıfında çalışan öğretmenlerin anaokulunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Anasınıfı (2,63) > Anaokulu (2,21)].

“Öğretmenlere öğrencilerden okul adına para toplatılması” maddesinde (M8) anaokulunda çalışan öğretmenler ile anasınıfında çalışan öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,00<0,05$); anasınıfında çalışan öğretmenlerin anaokulunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Anasınıfı (3,38) > Anaokulu (2,47)].

“Öğretmenlerin evrak yükünün fazla olması” maddesinde (M9) anaokulunda çalışan öğretmenler ile anasınıfında çalışan öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,046<0,05$); anasınıfında çalışan öğretmenlerin anaokulunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Anasınıfı (3,55) > Anaokulu (3,15)].

“Yöneticilerin okul öncesi eğitimin amaçları dışında beklentilerinin olması” maddesinde (M10) anaokulunda çalışan öğretmenler ile anasınıfında çalışan öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,044<0,05$); anasınıfında çalışan öğretmenlerin anaokulunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Anasınıfı (2,78) > Anaokulu (2,39)].

“Öğretmenlere yardımcı olacak personel yetersizliği” maddesinde (M11) anaokulunda çalışan öğretmenler ile anasınıfında çalışan öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p: 0,007<0,05$); anasınıfında çalışan öğretmenlerin anaokulunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Anasınıfı (3,99) > Anaokulu (3,47)].

“Sınıflardaki öğrenci sayılarının fazlalığı” maddesinde (M15) anaokulunda çalışan öğretmenler ile anasınıfında çalışan öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,020<0,05$); anasınıfında çalışan öğretmenlerin anaokulunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi

öğretmenlerinde daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Anasınıfı (3,50) > Anaokulu (3,02)].

“Okullara görüşmeye genellikle kadın velilerin gelmesi” maddesinde (M24) anaokulunda çalışan öğretmenler ile anasınıfında çalışan öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,043<0,05$); anasınıfında çalışan öğretmenlerin anaokulunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Anasınıfı (4,15) > Anaokulu (3,81)].

“Velilerin okul öncesi öğretmenliğini kadın işi olarak görmeleri” maddesinde (28.madde) anaokulunda çalışan öğretmenler ile anasınıfında çalışan öğretmenler arasında anlamlı fark bulunmuş olup ($p=0,045<0,05$); anasınıfında çalışan öğretmenlerin anaokulunda çalışan öğretmenlere göre bu maddeyi erkek okul öncesi öğretmenlerinde daha çok sorun olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. [\bar{X} = Anasınıfı (4,36) > Anaokulu (4,03)].

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

5.1. Tartışma

Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi eğitimde var olan sorunların erkek okul öncesi öğretmenlerince ne düzeyde yaşandığını tespit etmek amacıyla yapılan araştırmanın bulguları dikkate alındığında öğretmenler genel olarak; velilerin öğretmenler arasında kıyaslama yapmalarını, velilerin okul öncesi eğitimi bakım hizmeti olarak görmeleri ve velilerin okul öncesi öğretmenliğini kadın işi olarak görmeleri maddelerinin erkek okulöncesi öğretmenlerinde daha çok sorun teşkil ettiği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda; toplumumuzda hala okul öncesi öğretmenliğinin bir kadın mesleği olarak görüldüğü ve bu yüzden erkek okul öncesi öğretmenlerine eğitim yönünden güvenilmediği sonucuna ulaşılabılır. Yine toplumumuzun okul öncesi eğitimin amacını ve gerekliliğini kavrayamadığı günümüz şartlarında bile okul öncesi eğitimi sadece bakım hizmeti olarak gördükleri sonucuna ulaşabiliriz. Bu ön yargılar erkek öğretmenlerin işlerine odaklanmasını güçleştirmekte ve okul öncesi eğitimin gerekliliklerini yerine getirmelerinde zorlanmalarına neden olmaktadır.

Gülçiçek'in (2017) yapmış olduğu araştırmaya göre; katılımcılar erkek öğretmenlerin anne olmama durumunu dezavantaj olarak görmüşler ve okul öncesi öğretmenliğinin kadın işi olduğu kanısına varmışlardır. Bu sonuçlar ile bu araştırmada da elde edilen bulgular benzerlik göstermektedir. Yine aynı araştırmada katılımcılar erkek öğretmenlerin çocuklar üzerinde daha fazla kontrolü olduğunu ve erkeklerin anne olmama durumunu onlar için bir avantaj olarak görmüşler ve erkek öğretmenlerin öğretmenlik yaparken bazı avantajlarının olabileceğini ve bu durumda okul öncesi öğretmenliği içerisinde erkek öğretmenlere de yer verilmesi kanısına varmışlardır. Bu durum bir nevi toplumda bazı açılardan bakıldığında erkek öğretmenlerin okul öncesi eğitimde faydalı olabilecekleri sonucu çıkmıştır. Fakat bu sonuç araştırma bulgularımızla örtüşmemektedir.

Demirtaş, Demir ve Demir'in (2014) yapmış olduğu araştırmaya göre; katılımcılardan bazıları erkek öğretmenlerin çocuklarının öz bakım ihtiyaçlarını gideremeyecekleri kanısına varmışlar. Bu yüzden erkek öğretmenin zorluk yaşayacağı düşüncesini savunmuşlardır. Bu araştırmada da velilerin okul öncesi eğitimi bakım hizmeti olarak görmeleri ve bu doğrultuda erkek öğretmenlerin bu hizmeti gerçekleştirirken zorlanacakları algısı devam etmiş ve bu durum araştırma bulgularımızla da örtüşmektedir.

Cameron'in (2001) yapmış olduğu araştırmaya göre; okul öncesi eğitimin, aileler tarafından çocuk bakımı ve beslenmesi olarak algılanması ve bu mesleği kadınların yapmasının daha uygun olduğu sonucuna ulaşılması yaptığımız araştırma bulgusuyla örtüşmektedir.

Sarı ve Basarır'ın (2016) yapmış olduğu araştırmaya göre; okul öncesi eğitimin kadının doğasına daha uygun olduğu ve okul öncesi eğitiminin çocuk bakımıyla alakalı olduğu düşünülerek kadın öğretmenlerin daha çok tercih edildiği sonucuna ulaşmış. Bu sonuçta yaptığımız araştırma bulgularıyla örtüşmüştür.

Yalçın, Macun ve Yalçın'nın (2017) yapmış oldukları araştırmada da kadın öğretmenlerin annelik iç güdüsü ve çocukla daha iyi iletişim kuracakları inancından dolayı erkek öğretmenlere güvenin daha az

olduğu kanısına varılmış, bu doğrultuda yaptığımız araştırma bulgusuyla bu araştırmanın örtüştüğü görülmüştür.

Ergen ve Günay'ın (2019) yapmış oldukları çalışmada, öğretmenlerin saygı gereksinimleriyle ilişkilendirilen bazı maddelerdeki ifadelerle erkek öğretmenlerin daha fazla katıldıkları ortaya çıkmıştır. Bu bulgu, mevcut araştırmanın bulgularıyla örtüşmektedir.

5.2. Sonuç

Araştırma sonuçlarına göre; öğretmenler genel olarak, teneffüs saatlerinin olmamasını bir sorun olarak görmüşlerdir. Okul öncesi öğretmenliği haricindeki diğer branşlarda görev yapan öğretmenlerin belirli bir ders saatinden sonra teneffüs yapıyor olmaları ama okul öncesi öğretmenlerinin 5 dakika da olsa dinlenme fırsatı bulamaması öğretmenler açısından sorun olarak görüldüğü belirlenmiştir. İkili eğitim yapan okul öncesi eğitim kurumlarında özellikle öğlenci devredeki gruplara öğrenci sayısının aşırı yüklenmesi ve sabahçı gruplara göre öğrenci sayılarının fazla olma durumu öğretmenler açısından adaletsizlik olarak görülmüş ve sorun olarak tespit edilmiştir. Okul öncesi eğitim kurumlarındaki velilerin okul öncesi eğitimi bakım hizmeti olarak görmesi velilerin eğitime karşı bakış açılarını göstermekte bu durumu da öğretmenler sorun olarak gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Yine velilerin öğretmenler arasında kıyaslama yapmasını okul öncesi öğretmenleri genel olarak sorun olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenlerin birbirleri arasında kıyaslanması öğretmenlerin kendilerinde baskı ortamı yaratılmasına yol açmasını sağladığını bu durumda öğretmenlerde huzursuzluğa yol açtığı sonucuna ulaşılabilir. Velilerin okul öncesi eğitimi kadın işi olarak görmeleri de okul öncesi öğretmenleri tarafından sorun olarak görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Aslında bu durum okul öncesi hizmetini bakım hizmeti olarak görme sorunuyla benzerlikler içermektedir. İçinde yaşadığımız toplum genel olarak çocuk bakım hizmetini kadınların daha iyi yapacağını düşünmekte bu durumda da küçük çocuklarla kadın öğretmenlerin daha iyi ilgileceğini düşünmektedirler. Okul öncesi eğitimi kadın işi olarak görmelerine bu düşüncenin sebep olduğu söylenebilir. Velilerin okul öncesi eğitim hakkındaki yetersiz bilgisi araştırma sonucunda yüksek düzeyde sorun olarak görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Velilerin genel olarak okul öncesi eğitime bakış açısı ve eğitim hakkındaki bilgilerinin yetersizliği bu sorunların ortaya çıkmasına etken olduğu söylenebilir.

Araştırma sonunda öğretmenler, erkek okul öncesi öğretmenlerin kadın öğretmenlere göre daha çok sorun yaşadıklarını düşündükleri sorunlar olarak; velilerin öğretmenler arasında kıyaslama yapması, velilerin okul öncesi eğitimi bakım hizmeti olarak görmesi ve velilerin okul öncesi öğretmenliğini kadın işi olarak görmesi durumları ortaya çıkmıştır. Bu sonuca göre toplum tarafından okul öncesi öğretmenliğinin kadın işi olarak görülmesi çocuk bakıcılığı görevini erkek öğretmenlerin yapamayacağını düşünülmesi durumu okul öncesi eğitimin veliler tarafından yeterince anlaşılmadığını, eğitimin amaçlarının yeterince kavranmadığı sonucuna ulaşılabilir. Tabii bu durumda eğitimin kavranması için Bakanlık tarafından veli bilinçlendirme programları hazırlanmalı, toplumda gerekli farkındalığı oluşturmak için okul öncesi eğitimin amaç ve hedefleri sosyal ortamlarda, kamu spotları halinde TV'de sık sık yer verilebilir. Bunlar haricinde eğitici seminerler düzenlenebilir. Ayrıca, bu doğrultuda gerekli bilgilendirmeler toplum nezdinde yapılabilir.

Okul öncesi eğitimin toplumda kadın işi olarak görülmesi de toplum olarak bu eğitime karşı nasıl bilinçsiz bakış açımızın olduğunu göstermektedir. Oysa ki yurt dışı araştırmalarında genel olarak erkek rolünün bu eğitimin içinde bulunması çocuklar açısından önemli olduğu dile getirilmektedir. Bu yüzden Bakanlık tarafından bir politika oluşturulup erkek öğretmenleri bu eğitime çekebilmek için çeşitli teşvik uygulamalarına gidilebilir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1- Araştırmacıların katkı oranı beyanı buraya yazılmalıdır.
- 2- Bu makale birinci yazarın Mayıs 2019'da Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsüne sunduğu Dönem Projesi çalışmasına dayanmaktadır
- 3- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır
- 4- Araştırma verileri 2019 Mart ayı içinde toplanıp yorumlanmıştır.
- 5- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Ağgöl Yalçın, F. ve Yalçın, M. (2018). Okul öncesi öğretmenlerin okul öncesi eğitimin sorunlarıyla ilgili görüşleri: Ağrı ili örneği. *İlköğretim Online*, 17(1), 367-383.
- Argon, T. ve Akkaya, M. (2008). Ebeveynlerin okul öncesi eğitime ve okul öncesi eğitim kurumlarına yönelik görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16, 413-430.
- Akman, B., Baydemir, G., Akyol, T., Arslan, A.Ç. ve Kükütçü, S.K. (2011) Okulöncesi öğretmenlerinin sınıfta karşılaştıkları sorun davranışlara ilişkin düşünceleri. *E-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences*, 6(2), 1306-3111.
- Başturan, C. (2018). *Devlet ve özel okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin mesleki sorun tanımlarının incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Cameron, C. (2001). Promise or problem? a review of the literature on males working in early childhood services. *Gender, Work and Organization*, 8(4), 430-439.
- Çetinkaya, B. (2010). *Türkiye’de okul öncesi eğitim ve sorunları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- d’Arcy, C. (2004). *Males studying and working in early childhood education: Advantages, barriers, challenges and examples of successful strategies to recruit, retain and support men*. NSW: Community Services and Health Industry Skills Council.
- Demir, M. K. ve Arı, E. (2013). Öğretmen sorunları: Çanakkale ili örneği. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(1), 107-126.
- Demircan Aydın, Z. (2017). *Öğretmen ve yöneticilerin okul öncesi eğitimi değerlendirmeleri ve bu alanda yaşanan yönetimsel sorunlar*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dee, T. S. (2006). The why chromosome: How a teacher's gender affects boys and girls. *Education Next*, 6(4), 68-75.
- Demirtaş, H., Demir, H. C. ve Demir, M., (2014) Türkiye’deki anaokullarında erkek öğretmen algısı. *International Journal of Early Childhood Education Research*, 3(7), 60-95.
- Elicker, J. (2002). More men in early childhood education? Why? *Young children*, 57(6), 50-54.
- Ergen, H. ve Günay, T. (2019). Okul öncesi öğretmenlerinin çalıştığı kurumlarda yaşadığı yönetsel sorunlarla ilgili görüşleri. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 63-89.
- Gülçiçek, T., (2017). *Ebeveynlerin erkek okul öncesi öğretmenleri ile ilgili algılarının incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gündoğan, A. (2002). *Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar (Denizli ili örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Jones, J. (2009). Briefing paper: men in early childhood education. *New Zealand Journal of Teachers' Work*, 6(1), 28-34.
- Karakaya, İ. (2012). Bilimsel araştırma yöntemleri. A. Tanrıoğen (Ed.) *Bilimsel araştırma yöntemleri* içinde. 57-86. Ankara: Anı.
- Kaya, N., (2013). *Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin yaşadığı sorunlar ve hizmet içi eğitim ihtiyaçları araştırma raporu*. 12 Mart 2019 tarihinde <https://www.academia.edu/6954387> adresinden erişildi.

- Kök, M., Küçüköğlü, A., Tuğluk, M. N. ve Koçyiğit, S., (2007). Okul öncesi eğitimin sorunlarına ilişkin öğretmen görüşleri (Erzurum ili örneği). *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 160-171.
- Milli Eğitim Temel Kanunu. (1973, 24 Haziran). *Resmî Gazete* (Sayı: 1739).
- Okutan, N. (2003). *Erken çocukluk eğitimi politikaları: Yaygınlaşma, yönetim ve yapılar toplantısı raporu*. Ankara: M.E.B., AÇEV, UNICEF ve Eğitim Reformu Girişimi.
- Özen, Ş. (2008). *Okul öncesi eğitim ve aile: Anne ve babaların okul öncesi eğitimden beklentileri (Kars ili örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Öztürk, M. (2012). *The influences of male early childhood education teachers on parental involvement*. Unpublished doctoral dissertation, University of Texas at San Antonio.
- Russo, S., Feder, T. (2001). A preliminary investigation of barriers faced by male early childhood pre-service teachers. *Early Child Development and Care*, 170(1), 57-75.
- Sak, R., (2005). *Erkek okul öncesi öğretmenlerin göreve başladıklarında karşılaştıkları durumlar ve bu öğretmenlerin velilerinin erkek okul öncesi öğretmenleri hakkındaki düşünceleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sarı, M., & Başarır, F. (2016). Analyzing teachers' perceptions of "female teacher" and "male teacher" within traditional gender roles. *International Journal of Education and Research*, 4(3), 205-224.
- Şimşek, Z. C. ve İvrendi, A. (2014). Ebeveynlerin okul öncesi eğitim kurumlarından beklentileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(2), 240-254.
- Taner, M. ve Başal, H.A., (2005). Farklı sosyoekonomik düzeylerde okul öncesi eğitimi alan ve almayan ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin dil gelişimlerinin cinsiyete göre karşılaştırılması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 395-420.
- Yalçın, F., A., Yalçın, M. ve Macun, B. (2017). Okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi eğitimde öğretmen cinsiyeti ile ilgili görüşleri. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(24), 693-710.
- Zaimoğlu Öztürk, F., Kaya, N. ve Durmaz, E., (2015). Okul öncesi öğretmenlerinin görev sürecinde yaşadıkları eğitimsel sorunlar ve çözüm önerileri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, Hüseyin Hüsnü Tekışık Özel Sayısı*, 2(7), 67-93.
- Zembat, R. (2005). *Okul öncesi eğitimde nitelik: güncel konular*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Zembat, R. (2012). Okul öncesi öğretmenlerinin okul yöneticisi, meslektaşları ve aileler bağlamında algıladıkları çatışma durumlarının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 37(163), 203-215.

Kültürlerarası Duyarlılık, Etnikmerkezcilik ve Sosyal Medya Kullanımı Etkileşimi

Öğretim Görevlisi Laçın Akyl^{1*}
Prof. Dr. Osman Yıldırım²

Geliş tarihi: 15.09.2020
Kabul tarihi: 17.11.2020

Atıf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 384-395
Yıl: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 17%
Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹İstanbul Arel Üniversitesi, Türkiye,
lacinakyl@arel.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-7816-3131

²İstanbul Arel Üniversitesi, Türkiye,
osmanyildirim@arel.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-8900-3050

* Sorumlu yazar

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, kültürlerarası duyarlılık, etnikmerkezcilik ve sosyal medya kullanımı arasındaki ilişkilerin incelenmesidir. Bu amaçla, literatürde yer alan kültürlerarası duyarlılık, etnikmerkezcilik ve sosyal medya kullanımı ölçeklerinden yararlanılarak bir araştırma anketi oluşturulmuştur. Kolayda örnekleme yöntemi ile üç ayrı üniversitede okuyan ve ankete katılımı kabul eden 803 meslek yüksekokulu öğrencisine yüz yüze anket uygulanarak araştırma verisi toplanmıştır. Araştırma anketini oluşturan her bir ölçeğin, literatürdeki kullanımı araştırılmış ve ölçeklerle ilgili olarak güvenilirlik analizleri ile doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Ayrıca, araştırma hipotezlerini test etmek amacıyla, araştırma değişkenleri arasındaki etkileri ve ilişkileri gösteren regresyon analizi ile korelasyon analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, etnikmerkezcilik bağımlı değişkeninin sosyal medya kullanımı ve kültürlerarası farklılık alt boyutları ile % 46,3 oranında açıklanmıştır. Ayrıca, sosyal medya kullanımı için regresyon katsayısı ($\beta = ,135$; $p < 0,05$) bulunduğundan etnikmerkezcilik ile sosyal medya kullanımı arasında istatistiksel olarak pozitif yönlü ilişki vardır. Diğer yandan, sosyal medya anksiyetesi için regresyon katsayısı ($\beta = ,109$; $p < 0,05$) bulunduğundan, sosyal medya anksiyetesi ile etnikmerkezcilik arasında pozitif yönlü anlamlı olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, kültürlerarası farkındalık boyutları ile etnikmerkezcilik arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültürlerarası Duyarlılık, Etnikmerkezcilik, Sosyal Medya Kullanımı

Intercultural Sensitivity, Ethnicity and Social Media Use Interaction

Lecturer Laçın Akyl^{1*}
Prof. Dr. Osman Yıldırım²

First received: 15.09.2020
Accepted: 17.11.2020

Citation:
IBAD Journal of Social Sciences
Issue: Special Issue **Pages:**384-395
Year: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 17%

¹Istanbul Arel University, Turkey,
lacinakyil@arel.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-7816-3131

²Istanbul Arel University, Turkey,
osmanyildirim@arel.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-8900-3050

* Corresponding Author

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the relationships between intercultural sensitivity, ethnocentrism and social media use. For this purpose, a research questionnaire was created by using the scales of intercultural sensitivity, ethnocentrism and social media use in the literature. Survey data were collected by applying face-to-face questionnaires to 803 vocational school students who were studying at three different universities with the easy sampling method and accepted to participate in the survey. The use of each scale that constitutes the research questionnaire in the literature has been investigated, and reliability analyzes and confirmatory factor analyzes have been performed for the scales. In addition, in order to test the research hypotheses, correlation analysis with regression analysis showing the effects and relationships between research variables was performed. According to the findings, the ethnic centrist dependent variable was explained with the sub-dimensions of social media use and intercultural difference at a rate of 46.3%. In addition, since there is a regression coefficient for social media use ($\beta = .135$; $p < 0.05$), there is a statistically positive relationship between ethnocentrism and social media use. On the other hand, since there is a regression coefficient ($\beta = .109$; $p < 0.05$) for social media anxiety, it is seen that there is a positive meaning between social media anxiety and ethnocentrism. Similarly, statistically significant positive relationships were found between the dimensions of intercultural awareness and ethnocentrism.

Keywords: Intercultural Sensitivity, Ethnicity, Use of Social Media

GİRİŞ

Her alanda olduğu gibi yükseköğrenim alanında da öğrenciler, kültürel farklılıklar ile karşılaşmaktadır. Yurt dışında eğitime devam etme ihtiyacı durumunda veya yurt dışı kurumlarla eğitim işbirliği söz konusu olduğunda, öğrenciler farklı kültürler ile yüz yüze gelmektedirler. Bireylerin farklı kültürlerle yaklaşımındaki farklılıklar nedeniyle bir takım kavramlar öne çıkmaktadır. Örneğin, sosyal medya kullanımı, farklı kültürleri hızla öğrenmeyi sağlaması veya farklı kültürlerin ayrıntılarını öğrenme fırsatı yaratmaktadır. Diğer yandan, farklı kültürler söz konusu olduğunda, bireylerin kendi kültürlerine sahip çıkma hali belirlemekte ve etnikmerkezci yaklaşım ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanımı, farklı kültürlerle gösterdikleri duyarlı davranışlar ile etnikmerkezci yaklaşımları arasındaki etki araştırılmıştır. Üniversite öğrencilerinin eğitim sırasında veya eğitimleri bittikten sonra uluslararası ilişkileri artmaktadır. Üniversite gençliğinin yurt dışı temasının etkili ve verimli olması bakımından, gençliğin etnik merkezci yaklaşımı ve kültürlerarası duyarlılıkları önemli varsayılmış ve bu kavramlara dikkat çekilmiştir. Araştırma verisi toplamak amacıyla, literatürde yer alan ölçeklerden faydalanılarak tasarlanan anket kullanılmıştır.

Etnikmerkezcilik ilk olarak 1906 yılında W. G. Sumner tarafından tanımlanmıştır (Orhon, Yılmaz, 2013, s. 83). Etnikmerkezcilik, “bireyin en güçlü şekilde eşleştiği gruba verilen merkezi konum” olarak tanımlanmaktadır (Öğüt, 2011, s. 81).

Kültürlerarası duyarlılık ise “kültürlerarasındaki farklılıkları anlamaya, takdir etmeye, bunları Kabul ve motive etmeye yönelik arzular” olarak tanımlanmaktadır (Öğüt, 2011, s. 93).

Kültürlerarası Duyarlılık: Chen ve Starosta (1996) tarafından kültürlerarası duyarlılık ölçeği tanımlanmıştır. Chen ve Starosta (1996) tarafından ileri sürülen kültürlerarası duyarlılık ölçeği daha sonra Guo-Ming ve Starosta (2000) tarafından yeniden ele alınmıştır. Chen-Starosta modeli daha sonra başkaları tarafından çalışılmıştır (Fritz vd., 2005). Kültürlerarası duyarlılık ölçeğinin Türk literatüründe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması 2011 yılında Bulduk, Tosun ve Ardıç tarafından gerçekleştirilmiş ve çalışmanın Cronbach Alpha katsayısı 0,72 olarak belirtilmiştir (Bulduk, Tosun, Ardıç; 2011).

Kültürlerarası duyarlılıkta Chen ve Starosta'nın kültürlerarası duyarlılık ölçeğinin dışında Milton Bennett (1986) tarafından kültürlerarası duyarlılık gelişim modeli oluşturulmuştur. Mitchell R. Hammer ve Milton Bennett (1998) tarafından oluşturulan kültürlerarası gelişim envanterinin amacı kültürlerarası duyarlılık gelişim modelinde belirlenen kültürlerarası farklılıkların yönelimlerini değerlendirmektir (Bekiroğlu, Balcı, 2014, s. 436).

Kültürlerarası duyarlılık ve etnikmerkezcilik üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Öğüt (2017) “Kültürlerarası Duyarlılık Düzeyi ile Etnikmerkezcilik, Yaşam Doyumu ve Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” adlı çalışmasında kültürlerarası duyarlılık düzeylerinin katılımcıların ülke dışında bulunma ve bulunmama durumlarına göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır (Öğüt, 2017).

Demir ve Üstün (2017) ise “Öğretmen Adaylarının Kültürlerarası Duyarlılık ve Etnikmerkezcilik Düzeylerinin İncelenmesi” adlı çalışmasında katılımcıların mezun oldukları lise tipinin kültürlerarası duyarlılık düzeyi ile etkisinin anlamlı olduğu öte yandan etnikmerkezcilik düzeylerindeki etkisinin ise anlamlı sonuca ulaşmadığı tespit edilmiştir (Demir, Üstün, 2017).

Tezcan (2020) “Turist Rehberlerinin Kültürlerarası Duyarlılık ve Etnikmerkezcilik Düzeylerini Etkileyen Faktörler” adlı çalışmasında katılımcıların yaşamış oldukları coğrafi bölge ve yerleşim yerleri ile kültürlerarası duyarlılık ve etnikmerkezcilik düzeyleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir (Tezcan, 2020).

Bilgiç ve Şahin (2019) “Hemşirelik Öğrencilerinin Kültürlerarası Duyarlılık ve Etnikmerkezcilik Düzeyleri” adlı çalışmasında katılımcıların kültürlerarası duyarlılık düzeyleri yükseldikçe etnikmerkezcilik düzeylerinin düştüğü tespitine varmıştır (Bilgiç, Şahin, 2019).

Literatür incelendiğinde, kültürlerarası duyarlılık, kültürlerarası farkındalık ve kültürlerarası iletişim, kültürlerarası duyarlılık kavramını açıklamak için birbirinin yerini alabildiği görülmektedir (Guo-Ming, Starosta, 2000; Olson ve Kroeger, 2001; Coffey vd., 2013).

Etnikmerkezcilik: Bu çalışmada, Neuliep ve McCroskey (1997) tarafından geliştirilen 18 maddelik 5'li Likert tipi Etnikmerkezcilik Ölçeği kullanılmıştır. Neuliep vd. (2001), yaptıkları nicel bir çalışma ile üniversite öğrencilerinin etnikmerkezcilik düzeylerini incelemişlerdir. Etnikmerkezcilik ölçeğinin Türkçeye uyarlama çalışması Üstün (2011) tarafından yapılmıştır (Üstün, 2011).

Sosyal Medya Kullanım: Özellikle internetin yaygın kullanımı sosyal medya kullanımını da yaygınlaştırmıştır. İnternetin sosyal medya kullanımının etkisi akran ilişkilerinin kalitesi üzerinde etkiler yaratmış ve yeni bir iletişim ortamı yaratmıştır (Subrahmanyam ve Greenfield 2008; Valkenburg ve Peter, 2007).

Bu araştırmada, katılımcıların sosyal medyaya bakış açısını ortaya koymak üzere, Gerrit vd. (2017) tarafından geliştirilmiş ölçek kullanılmıştır.

YÖNTEM

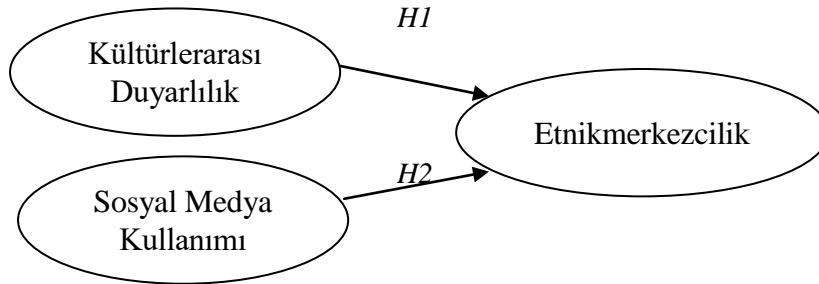
Her gün kendini geliştiren üniversite öğrencisi gençlerin kültürlerarası duyarlılıkları, etnik merkezci yaklaşımları bu çalışma için önemli varsayılmıştır. Diğer yandan gelişime açık üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanımını çok yoğun kullandıkları kabul edilerek araştırmaya sosyal medya kullanımı değişkeni eklenmiştir. Veri toplamak amacıyla, İstanbul'da faaliyet gösteren üç farklı vakıf üniversitesi meslek yüksek okulu öğrencileri seçilmiştir. Kolayda örnekleme yöntemi ile anketi gönüllü olarak doldurmayı Kabul eden öğrencilere yüz yüze anket uygulanarak araştırma verisi toplanmıştır.

Elde edilen veriler kullanılarak, her bir araştırma değişkenini temsil eden ölçeklerin doğrulayıcı faktör analizleri, korelasyon güvenirlik analizleri SPSS programı yardımıyla yapılmıştır. Çoklu regresyon analizi yardımıyla hipotezlerin açıklaması yapılmıştır.

Araştırma Modeli ve Hipotezler

Araştırma modeli Şekil 1'dedir. Bu araştırma modeline göre aşağıdaki gibi 2 hipotez türetilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Hipotez 1: Kültürlerarası duyarlılık etnikmerkezciliği istatistiksel olarak etkiler.

Hipotez 2: Sosyal medya kullanımı etnikmerkezciliği istatistiksel olarak etkiler.

Kullanılan İstatistikler

Araştırmada toplanan anket cevapları SPSS 22.00 ve AMOS 24.0 programı kullanılarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerle ilgili doğrulayıcı faktör analizleri ve Cronbach's Alpha, değerleri de hesaplanmıştır. Araştırma modeli hiyerarşik regresyon ve korelasyon analizleri uygulanarak test edilmiştir.

Araştırma Ölçekleri

Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeği: Kültürlerarası duyarlılık ölçeği daha sonra Guo-Ming ve Starosta (2000) tarafından geliştirilmiştir. Kültürlerarası duyarlılık ölçeğinin Türkçeye uyarlama çalışması Bulduk, Tosun, Ardıç (2011) tarafından yapılmıştır.

Etnikmerkezcilik Ölçeği: Bu çalışmada Neuliep ve McCroskey (1997) ölçeği kullanılmıştır. Etnikmerkezcilik ölçeğinin Türkçeye uyarlama çalışması Üstün (2011) tarafından yapılmıştır.

Sosyal Medya Ölçeği: Veri toplamak amacıyla, katılımcıların sosyal medya bakımından görüşleri, Gerrit vd. (2017) tarafından geliştirilen sosyal medya ölçeği kullanılmıştır.

BULGULAR

Demografik Özellikler

Ocak 2019-Şubat 2019 ayları arasında uygulanan anket çalışması için 820 kişi ile anket yapılmıştır. Ancak yapılan inceleme sonucunda 17 adet anketin doldurma oranı çok düşük olduğundan değerlendirme dışı tutulmuştur. Böylelikle katılımcı sayısı 803 olarak belirlenmiştir. Anket katılımcılarının demografik özelliklerine ilişkin yüzdesel dağılım Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerinin Yüzdesel Dağılım Tablosu

		n	N %
Cinsiyet	Erkek	350	44,8%
	Kadın	450	56,2%
Yaş	20 den az	220	27,5%
	20-25 arası	550	68,7%
	25-30 arası	20	3,0%
	30 ve üzeri	10	2,5%
Bölüm	Adalet/İş Sağlığı ve Güvenliği	120	16%
	Sağlık bölümleri	350	46,6%
	Muhasebe/Bankacılık/İşletme	90	12%
	Sanat/Tasarım	50	5,9%
	Halkla İlişkiler/ Radyo TV	20	2,9%
Kredi	Sivil Havacılık	100	13,4%
	Diğer	20	2,9%
	1,5 ve daha az	60	8%
	1,6-2,5	400	53,4%
	2,6-3,5	340	42,6%
	3,6 ve üzeri	45	4,9%

Doğrulamalı Faktör Analizleri

Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) ile her ölçek için ayrı ayrı ölçüm modellerinin anlamlı olup olmadığı AMOS 22.0 paket programı ile araştırılmıştır. Tablo 2’de sunulan uyum indeks değerlerine (serbestlik derecesi ile düzeltilmiş Ki- Kare (χ^2) değeri, Ki-Kare değeri/Serbestlik derecesi, diğer uyum iyiliği indeksleri) göre ölçüm modellerinin kabul edilebilir olduğu görülmüştür. Daha sonra tam modelin uygunluğu iyi uyum ölçütleri yardımıyla değerlendirilmiştir (Schermelleh-Engel vd., 2003).

Tablo 2. Doğrulayıcı Faktör Analizinde Kullanılan Uyum İyiliği İndeksleri ve Uyum Değerleri

İndeksler	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ^2 / df	$0 \leq \chi^2/df \leq 2$	$2 < \chi^2/df \leq 3$
GFI	$\geq 0,90$	0,85-0,89
CFI	$\geq 0,97$	$\geq 0,95$
SRMR	$\leq 0,05$,06 \leq SRMR \leq ,08
RMSEA	$\leq 0,05$,06 \leq RMSEA \leq ,08

Ölçüm modelinde kullanılan ölçekler ile ilgili olarak yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçları Tablo 3,4 ve 5’de gösterilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizinde model test değerleri, ($P < 0,05$), χ^2 (1527,003), χ^2/df (3,55) bulunduğundan Ölçüm modeli için Doğrulayıcı Faktör Analizinin anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Modelin uyum indeks değerleri **GFI** (.905), **CFI** (.947), **SRMR** (.0511), **RMSEA** (.053) kabul edilebilir sınırlar içinde yer aldığından ölçüm modelinin DFA’sı geçerli olduğu anlaşılmaktadır (Fornell ve Larcker, 1981; Schermelleh-Engel vd., 2003).

Tablo 3. Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeğinin (ISS) DFA Sonuçları

Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeğinin İfadeleri (ISS)		Boyut	Standardize edilmemiş	Standardize edilmiş tahmini değer	C.R.	P
ISS13	<---	PI	1,000	,846		
ISS22	<---	PI	,848	,733	19,359	***
ISS23	<---	PI	,739	,729	19,842	***
ISS8	<---	RD	,747	,746	19,983	***
ISS16	<---	RD	,884	,691	19,212	***
ISS18	<---	RD	1,000	,716		
ISS3	<---	CI	1,000	,753		
ISS4	<---	CI	1,025	,804	22,182	***
ISS5	<---	CI	,938	,718	20,175	***
ISS10	<---	CI	,794	,647	18,205	***
ISS9	<---	EI	1,000	,778		
ISS12	<---	EI	1,415	,795	16,436	***
ISS15	<---	EI	1,377	,761	16,123	***
ISS14	<---	AI	1,000	,807		

*** $p < 0.001$ ** $p < 0.01$ * $p < 0.05$ (Modifikasyon sonrası DFA sonuçlarına göre tabloda yer alan ifadelerin tümünün standartlaştırılmış regresyon katsayıları $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır)

Tablo 4. Etnikmerkezcilik Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi

Ölçek İfadeleri		Boyut	Standardize edilmemiş	Standardize edilmiş tahmini değer	C.R.	P
ETN5	<---	ETN	,567	,795	26,350	***
ETN6	<---	ETN	,692	,742	25,650	***
ETN8	<---	ETN	,618	,717	24,707	***
ETN10	<---	ETN	,534	,711	22,279	***
ETN13	<---	ETN	,702	,693	21,501	***
ETN15	<---	ETN	,829	,657	20,981	***
ETN17	<---	ETN	,957	,778	25,863	***
ETN18	<---	ETN	,960	,733	23,823	***
ETN19	<---	ETN	,987	,766	25,499	***
ETN20	<---	ETN	1,00	,823		

*** $p < 0.001$ ** $p < 0.01$ * $p < 0.05$

Tablo 5. Sosyal Medya Kullanımı Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi

Ölçek İfadeleri		Boyut	Standardize edilmemiş	Standardize edilmiş tahmini değer	C.R.	P
SMU6	<-	SMU	,760	,717	18,857	***
SMU5	<-	SMU	1,021	,711	17,726	***
SMU4	<-	SMU	,939	,712	16,744	***
SMU3	<-	SMU	,976	,655	15,501	***
SMU2	<-	SMU	1,000	,758		
SMU9	<-	SMA	,943	,600	12,362	***
SMU8	<-	SMA	1,000	,867		

*** $p < 0.001$ ** $p < 0.01$ * $p < 0.05$

Araştırmada kullanılan ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirliği araştırması yapılmaktadır. Bu çalışmada, Cronbach's Alpha güvenilirlik analizi kullanılmıştır. Tablo 6 ile gösterilen güvenilirlik katsayısı yüksek güvenilirlik düzeyindedir.

Korelasyon Analizi

İki değişken arasındaki ilişki, ikili ya da basit korelasyon ismi verilen korelasyon teknikleriyle bulunur. Araştırma değişkenleri ile ilgili olarak yapılan korelasyon analizi sonuçları Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Korelasyon Analizi ve Güvenilirlik Değerleri

Ölçek	\bar{X}	S D	PI	RD	CI	EI	AI	SMU	SMA	ETN
Kültürlerarası Etkileşime Katılım (PI)	3,8	,9	1							
Kültürel Farklılıklara Saygı Duyuma (RD)	2,1	,9	-,400**	1						
Kültürlerarası Etkileşimde Özgüven (CI)	3,6	,9	,444**	-,380**	1					
Kültürlerarası Etkileşimden Zevk Alma (EI)	3,9	1,0	,260**	-,669**	,348**	1				
Kültürlerarası Etkileşime Özen Gösterme (AI)	4,0	,9	,570**	-,496**	,497**	,352**	1			
Sosyal Medya Kullanımı (SMU)	2,8	,9	,099**	,134**	,098**	-,202**	,104**	1		
Sosyal Medya Kaygısı (SMA)	2,8	1,1	-,009	,184**	-,004	-,242**	-,047	,474*	1	
Etnikmerkezcilik (ETN)	2,3	,9	-,218**	,580**	-,246**	-,593**	-,327**	,294*	,331**	1
Güvenilirlik Katsayısı Cronbach's Alpha			,842	,801	,833	,834	,800	,830	,810	,910

*** $p < 0.001$ ** $p < 0.01$ * $p < 0.05$

Araştırmada kullanılan etnikmerkezcilik (ETN), sosyal medya kullanımı (SMU), sosyal medya kaygısı (SMA), kültürel farklılıklara saygı duyma (RD), kültürlerarası etkileşimden zevk alma (EI), kültürlerarası etkileşime özen gösterme (AI), kültürlerarası etkileşime katılım (PI) ve kültürlerarası etkileşimde özgüven (CI) değişkenleri için hesaplanan güvenilirlik katsayıları ($\text{Alpha} > 0.80$) olduğundan yüksek güvenilirlik düzeyindedir.

Korelasyon analizinde; etnikmerkezcilik (ETN) bağımlı değişkenine, sosyal medya kullanımı alt boyutları olan sosyal medya kullanımı (SMU), sosyal medya kaygısı (SMA) pozitif yönlü etki etmektedir. Ayrıca, etnikmerkezcilik (ETN) bağımlı değişkenine kültürler arası farklılık ölçeği alt boyutları olan; kültürel farklılıklara saygı duyma (RD), kültürlerarası etkileşimden zevk

alma (EI), kültürlerarası etkileşime özen gösterme (AI), kültürlerarası etkileşime katılım (PI) ve kültürlerarası etkileşimde özgüven (CI) değişkenleri negatif olarak etki etmektedir.

Çoklu Regresyon Analizi

Regresyon analizi, aralarında ilişki olan iki ya da daha fazla değişkenden birinin bağımlı değişken, diğerlerinin bağımsız değişkenler olarak ayrımı ile aralarındaki ilişkinin bir matematiksel eşitlik ile açıklanması sürecini anlatır (Hair vd.,1998).

Etnikmerkezcilik (ETN) bağımlı değişkeninin, sosyal medya kullanımı ölçeği alt boyutları, sosyal medya kullanımı (SMU), sosyal medya kaygısı (SMA) ve kültürler arası farklılık ölçeği alt boyutları ile; kültürel farklılıklara saygı duyma (RD), kültürlerarası etkileşimden zevk alma (EI), kültürlerarası etkileşime özen gösterme (AI), kültürlerarası etkileşime katılım (PI) ve kültürlerarası etkileşimde özgüven (CI), hiyerarşik regresyon analizi kullanılarak test edilmiştir.

Tablo 7. Etnikmerkezcilik Bağımlı Değişkeninin Sosyal Medya Kullanımı ve Kültürler Arası Duyarlılık Ölçeği Alt Boyutları ile Açıklanması

Değişkenler	Standardize Edilmemiş Sabitler		Standardize Edilmiş Sabitler	t	p	ΔR^2	R^2
	β	Standart Hata	Standart β				
PI	,020	,031	,020	,647	,518	,018	(%46,3)
RD	,290	,036	,292	8,124	,000**	,289**	
EI	-,276	,030	-,309	-9,132	,000**	,105**	
AI	-,087	,032	-,090	-2,726	,007**	,002*	
CI	-,004	,029	-,004	-,130	,896	,000	
SMU	,135	,028	,137	4,782	,000**	,035**	
SMA	,109	,023	,133	4,745	,000**	,013*	

Etnikmerkezcilik (ETN) bağımlı değişkeninin sosyal medya kullanımı ve kültürlerarası duyarlılık ölçeği alt boyutları ile açıklanması modelinde etkili değişkenlerin tamamından hesaplanan açıklama oranı % 46,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu modelle etnikmerkezcilik (ETN) değişkenindeki değişimin % 46,3'ü bu modeldeki etkili değişkenlerden kaynaklanmaktadır.

Sosyal medya kullanımı ölçeği alt boyutlarında; sosyal medya kullanımı (SMU) için regresyon katsayısı ($\beta = ,135$; $p < 0,05$) bulunduğu etnikmerkezcilik (ETN) değişkeninin pozitif yönlü anlamlı olduğu görülmektedir. Sosyal medya kullanımı (SMU) değişkeninin değerinin artması, etnikmerkezcilik (ETN) değişkeninin yükselmesine neden olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal medya kaygısı (SMA) için regresyon katsayısı ($\beta = ,109$; $p < 0,05$) bulunduğu etnikmerkezcilik (ETN) değişkeninin pozitif yönlü anlamlı olduğu görülmektedir. Sosyal medya kullanımı (SMU) değişkeninin değerinin artması, etnikmerkezcilik (ETN) değişkeninin yükselmesine neden olduğu anlaşılmaktadır.

Kültürlerarası farklılık ölçeği alt boyutlarında; kültürel farklılıklara saygı duyma (RD) için regresyon katsayısı ($\beta = ,290$; $p < 0,05$) bulunduğu etnikmerkezcilik (ETN) değişkeninin pozitif

yönlü anlamlı olduğu görülmektedir. Kültürel farklılıklara saygı duyma (RD) değişkeninin değerinin artması, etnikmerkezcilik (ETN) değişkeninin yükselmesine neden olduğu anlaşılmaktadır. Kültürlerarası etkileşimden zevk alma (EI) için regresyon katsayısı ($\beta = -.276$; $p < 0,05$) bulunduğundan etnikmerkezcilik (ETN) değişkeninin negatif yönlü anlamlı olduğu görülmektedir. Kültürlerarası etkileşimden zevk alma (EI) değişkeninin değerinin artması, etnikmerkezcilik (ETN) değişkeninin azalmasına neden olduğu anlaşılmaktadır. Kültürlerarası etkileşime özen gösterme (AI) için regresyon katsayısı ($\beta = -.087$; $p < 0,05$) bulunduğundan etnikmerkezcilik (ETN) değişkeninin negatif yönlü anlamlı olduğu görülmektedir. Kültürlerarası etkileşime özen gösterme (AI) değişkeninin değerinin artması, etnikmerkezcilik (ETN) değişkeninin azalmasına neden olduğu görülmektedir. Kültürler arası farklılık ölçeği alt boyutlarından kültürlerarası etkileşime katılım (PI) ve kültürlerarası etkileşimde özgüven (CI) değişkenlerinin etnikmerkezcilik (ETN) bağımlı değişkeni üzerinde etkili olmadıkları anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Sosyal medya kullanımı günümüzde bireyler arasında çok yaygın olduğu gibi üniversite öğrencileri arasında da çok yaygındır. Bu nedenle, araştırma hipotezlerinin araştırılması amacıyla üniversitede okuyan öğrencilerin görüşlerine başvurulmuştur. Özellikle gençler sosyal medya araçlarını çok fazla kullanmaktadırlar. Diğer yandan, küreselleşen dünyada farklı kültürlerden kişiler çok sık bir biçimde bir araya gelmekte veya iletişime geçmektedirler. Farklı kültürlerden haberdar olan kişiler, kendi kültürlerini ve kendi değer yargılarını da yeniden değerlendirme gibi bir durumla da yüz yüze gelebilmektedirler.

Gençlerin sosyal medya kullanımının yaygın olması ve diğer kültürler ile daha çok yüz yüze gelmeleri göz önüne alınarak bu araştırma için örneklem olarak üniversite öğrencileri seçilmiştir.

Elde edilen istatistiksel bulgulara göre, araştırma değişkenleri arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Örneğin etnik merkezlik ile kültürel farklılıklara saygı duyma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur (0,58). Diğer yandan, araştırma verileri hiyerarşik regresyon analizine tabi tutulmuş ve araştırma değişkenlerinin birbirlerini etkilerine bakılmış ve araştırma hipotezleri sınanmıştır.

Tablo 7 ile verilen istatistiksel bulgulara göre, etnikmerkezcilik (ETN) bağımlı değişkeninin sosyal medya kullanımı ve kültürler arası duyarlılık ölçeği alt boyutları ile açıklanması modelinde etkili değişkenlerin tamamından hesaplanan açıklama oranı % 46,3 olarak gerçekleşmiştir. Her ne kadar sonuçların genelleme iddiası olmamakla beraber (kolayda örnekleme yöntemi) bu modelle etnikmerkezcilik değişkenindeki değişimin % 46,3'ü bu modeldeki etkili değişkenlerden kaynaklanmaktadır (Hipotez 1 ve Hipotez 2 kabul edilmiştir).

Bu araştırma ile etnikmerkezciliğin üzerinde etkili olan faktörlere dikkat çekilmek istenmiştir. Bu bakımdan, genelleştirme iddiası olmamakla beraber, araştırma sonuçları literatüre katkı yapan orijinal sonuçları olan bir çalışma olmuştur.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

- 1- Yazarların araştırma tasarımı, anket yoluyla veri toplama, veri analizi, makaleyi dergi formatına uygun bir şekilde biçimlendirme gibi katkıları bulunmaktadır. Tüm yazarların katkı oranı eşit düzeydedir.
- 2- Bu makale 01-02 Eylül 2020 tarihinde gerçekleştirilen 5th International Scientific Research E-Congress (IBAD-2020)'de sunulmuş, genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.
- 3- Çalışmaya katılan tüm öğrencilere teşekkür ediyoruz.
- 4- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- 5- Veriler 2019 yılında toplanmış ve yorumlanmıştır.
- 6- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Bekiroğlu, Balcı, (2014). Kültürlerarası iletişim duyarlılığının izlerini aramak: iletişim fakültesi öğrencileri örneğinde bir araştırma. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 35, 429-460.
- Bilgiç, Ş., Şahin İ., (2019). Hemşirelik öğrencilerinin kültürlerarası duyarlılık ve etnikmerkezcilik düzeyleri. *SDÜ Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(3), 230-236.
- Bulduk S, Tosun H, Ardıç E. (2011). Türkçe kültürler arası duyarlılık ölçeğinin hemşirelik öğrencilerinde ölçümsel özellikleri. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics-Law and History*, 19(1), 25-31.
- Chen, G., Starosta, W. (1996). *Intercultural communication competence: a synthesis. communication yearbook*. ed. Brant B. Burleson. (19), 353-383. California: Sage Publications.
- Coffey, A. J., Kamhawi, R., Fishwick, P., Henderson, J. (2013). New media environments' comparative effects upon intercultural sensitivity: a five-dimensional analysis. *International Journal of Intercultural Relations*, (37), 605-627.
- Demir, S., Üstün, E., (2017). Öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık ve etnikmerkezcilik düzeylerinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 1-11.
- Fornell, C., Larcker, D. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50.
- Fritz, W., Graf, A., Hentze, J., Mollenberg, A., Chen, G. M. (2005). An examination of Chen and Starosta's model of intercultural sensitivity in Germany and the United States. *Intercultural Communication Studies*, 14(1), 53-65.
- Gerrit I. van Schalkwyk, Carla E. Marin, Mayra Ortiz, Max Rolison, Zheala Qayyum, James C. McPartland, Eli R. Lebowitz, Fred R. Volkmar, Wendy K. Silverman (2017). Social media use, friendship quality, and the moderating role of anxiety in adolescents with autism spectrum disorder. *J Autism Dev Disord*, (47), 2805–2813.
- Guo-Ming, C., J. William Starosta, J.W. (2000). The development and validation of the intercultural sensitivity scale. *Annual Meeting of the National Communication Association*, 86. Seattle, WA, November 8(12), 4-5.
- Hair, J., Anderson, R.E., Tapham, R.L. (1998). *Multivariate data analysis*. New York: Prentice Hall.
- Neuliep, J.W., McCroskey, J. (1997). The Development of a u.s. and generalized ethnocentrism scale. *Communication Research Reports*, 14(4), 385-398.
- Neuliep, J. W., McCroskey, J. C., Chadoir.M. (2001). A cross cultural comparison of ethnocentrism among Japanese and United States college students. *Communication Research Reports*, 2(18), 137-146.
- Olson, C. L., Kroeger, K. R. (2001). Global competency and intercultural sensitivity. *Journal of Studies in International Education*, (5), 116-137.
- Orhon, E.N., Yılmaz, A. (2013). *Küreselleşme ve kültürlerarası iletişim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Öğüt, N. (2017). *Kültürlerarası duyarlılık düzeyi ile etnikmerkezcilik, yaşam doyumu ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, (8), 23–74.
- Subrahmanyam, K., Greenfield, P. (2008). Online communication and adolescent relationships. *Future Child*, 18(1), 119–146.

- Tezcan, A.E., (2020). *Turist rehberlerinin kültürlerarası duyarlılık ve etnikmerkezcilik düzeylerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Üstün, E. (2011). *Öğretmen adaylarının kültürlerarası duyarlılık ve etnikmerkezcilik düzeylerini etkileyen etmenler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Valkenburg, P. M., Peter, J. (2007). Preadolescents' and adolescents' online communication and their closeness to friends. *Developmental Psychology*, 43(2), 267–277.

Müzik Öğretmenliği Lisans Öğrencilerinin Çalgı Sınavındaki Performans Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi

Doç. Dr. Mehmet Serkan Umuzdaş^{1*}
Hatice Tök²

Geliş tarihi: 21.09.2020
Kabul tarihi: 18.11.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 396-410
Yıl: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 23%
Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi,
Türkiye, sumuzdas@yahoo.com
ORCID ID 0000-0002-5455-2770

² Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi,
Türkiye, haticetok19@hotmail.com
ORCID ID 0000-0001-7251-5722

* Sorumlu yazar

ÖZ

Bu araştırma, müzik öğretmenliği lisans programında çalgı eğitimi almakta olan öğrencilerin Sürekli-Durumluk Kaygı Düzeyleri'nin cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, çalgı farklılığı, mezun olduğu lise ve okumuş oldukları üniversite değişkenlerine göre durum tespiti yapmak amacıyla yapılmıştır. Araştırmada nicel betimsel yöntem benimsenmiştir. Çalışma, 2019-2020 güz yarıyılında öğrenim görmekte olan Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı lisans öğrencileri (N= 341) ile yürütülmüştür. Araştırma verilerinde, Spielberg vd. (1964) tarafından geliştirilmiş olan, Öner ve Le Compte (1983)' nin Türkçe'ye uyarladığı "Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri" kullanılmıştır. Bu araştırmada Envanterin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı $\alpha=0,92$, KMO analizi sonucu 0,960, Barlett's testi sonucu 6464,957 olarak saptanmıştır. Her iki analiz sonucunda $p=0,000$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Verilerin analizi için SPSS 22.0 paket programından yararlanılmıştır. Çalışmada belirlenen değişkenler bakımından müzik öğretmenliği lisans öğrencilerinin yaş, sınıf, çalgı ve üniversite değişkenlerine göre SDK düzeylerini belirlemede gruplararası iki faktörün bağımlı değişken üzerindeki etkisini ayrı ayrı test etmek yerine, faktörlerin temel etkilerini ve iki faktörün bağımlı değişken üzerindeki ortak etkisini eş zamanlı olarak test etmek için "Anova" testi kullanılmıştır. Cinsiyet ve mezun olduğu lise değişkenine göre SDK düzeylerini belirlemede ise tek faktörlü gruplar arası desenler için iki ilişkisiz örneklem ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek için "bağımsız t" testi kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, sürekli ve durumluk kaygı arasında anlamlı bir fark görülmüştür. Müzik öğretmenliği lisans öğrencilerinin sürekli ve durumluk kaygıları cinsiyet, yaş ve sınıfa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Çalgı farklılığı ise sürekli kaygı durumunda anlamlı çıkmıştır. Mezun olunan lise ve okumuş oldukları üniversite değişkenine göre ise anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Çalgı sınavı, kaygı, öğrenci, performans kaygısı, müzik eğitimi

An Examination of The Performance Anxiety Levels of Undergraduate Music Teaching Students in The Instrument Exams According to Various Variables

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Serkan Umuzdaş^{1*}
Hatice Tök²

First received: 21.09.2020
Accepted: 18.11.2020

Citation:
IBAD Journal of Social Sciences
Issue: Special Issue **Pages:** 396-410
Year: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 23%

¹ Tokat Gaziosmanpaşa University,
Turkey, sumuzdas@yahoo.com
ORCID ID 0000-0002-5455-2770

² Tokat Gaziosmanpaşa University,
Turkey, haticetok19@hotmail.com
ORCID ID 0000-0000-0000-0000

* Corresponding Author

ABSTRACT

Quantitative descriptive method has been adopted in order to analyze the trait-state anxiety levels of students who are studying instrument in the Music Teaching Undergraduate Program according to gender, age, grade level, instrument difference, high school they graduate and the university they studied. The study was conducted with undergraduate students (N= 341) of the Department of Music Education, Department of Fine Arts Education, Faculty of Education of the Black Sea region who are studying in the fall semester of 2019-2020. Data from the study Spielberg et al. The "continuous-state anxiety inventory" developed by Öner and Le Compte (1983), adapted to Turkish, was used. In this study, the Cronbach Alpha reliability coefficient of the Inventory was determined as $\alpha = 0,92$, the KMO analysis result was 0,960, and the Bartlett's test result was 6464,957. As a result of both analyzes, it was found to be significant at the $p = 0.000$ significance level. SPSS 22.0 package program was used for data analysis. In determining the SDK levels according to age, grade, instrument and university variables, instead of testing the effect of two intergroup factors on the dependent variable separately, the "Anova" test was used to simultaneously test the main effects of the factors and the joint effect of the two factors on the dependent variable. In determining the SDK levels according to the variable of gender and graduated high school, "independent t" test was used to test whether the difference between two unrelated sample averages was significant for designs between groups with one factor. The continuous anxiety inventory was conducted at a time when the students were away from the stress of the exam, and the status anxiety inventory was conducted just before the final exam. According to the findings of the study, there was a significant difference between persistent and situational anxiety. The continuous and situational concerns of music teacher students vary significantly according to gender, age and class. The difference in the instrument was significant in the case of constant anxiety. There was no significant difference between the graduated high school and the university they studied.

Keywords: Instrument exam, anxiety, student, performance anxiety, music education

GİRİŞ

Kaygı, bir bireyin tehdit olarak algıladığı bir uyarana maruz kaldığında yaşadığı bedensel, duygusal ve zihinsel değişimlerle birlikte ortaya çıkmakta olan bir tepki halidir. Bireyin kişiliğini ve davranışını incelemekte olan gerek biyolojik gerekse fizyolojik alanlardaki tüm kuramlarda çoğu zaman kaygıya da yer verilmiştir. Kimileri tarafından kaygı, bireyin kimliğini oluşturan temel bir güç olarak kabul edilmekte, kimileri tarafından ise bireyin kimliğinin yapılanmasında ve tutumun ortaya konmasında önemli bir faktör olarak görülmektedir.

Kaygı kavramı bilimsel olarak 19. yüzyılda Freud tarafından ele alınmış bir kavramdır. Freud' tan önce kaygı, korku kavramı ile beraber ele alınmış olup Freud'un çalışmalarıyla birlikte kaygı korkudan ayrı bir kavram olarak tanımlanmıştır. Freud kaygıyı, bireyin tehlikeli bir durum esnasında etkili bir tutum sergileyememe ve bu durum karşısında direnememe sonucu bilinç dışı olarak meydana gelen duygu olarak açıklamıştır (Üludaş, 2005, s.7). Kaygı, bireyin tehdit karşısında hissettiği korku, stres ya da huzursuzluk hali olarak da tanımlanabilmektedir. (Büyüköztürk, 1997, s.453). Ayrıca kaygı, kapsamlı olarak bireyin sezilen bir tehlikeyle karşılaşması durumunda ortaya çıkan güçsüzlük hissini sürdürdüğü duygusal bir durum olarak da açıklanabilmektedir.

Bireyin sürekli olarak huzursuzluk içinde yaşaması, çoğu kez mutsuz olması durumu da söz konusu olabilir. Sürekli kaygı, içten kaynaklanan, doğrudan dış tehditlerle ilişkisi olmayan bir kaygı türüdür. Bu durumda birey, benliğinin tehdit edildiğini algılar ya da içinde olduğu vaziyetleri stresli olarak yorumlar (Öner ve Le Compte, 1985, s.2).

Genellikle tehlikeli durumların ortaya çıkardığı korkunun ve tedirginliğin, bireyin yaşamış olduğu normal ve geçici olduğu kabul edilmektedir. Bireyin bulunduğu duruma dolaylı olarak bağlı olabilen sürekli kaygı da kişilik özelliğini belirleyebilmektedir. Kişilik özelliği bireyin kaygıya olan eğiliminden etkilenebilir. Kaygılı birey, içinde olduğu durumları stresli olarak algılayabilir. Sürekli kaygı, olağan durumların bireyin benliği tehdit edici unsur algısıyla meydana gelen mutsuzluk duygusudur (Öner ve Le Compte, 1985, s.2). Yüksek sürekli kaygı düzeyine sahip bireylerde, kolaylıkla incinme ve olumsuz düşüncelere kapılma görülür. Bu bireyler durumluk kaygıyı diğer kişilere göre daha yoğun ve daha sık yaşarlar. Sürekli ve durumluk kaygı arasındaki etkileşimde görüldüğü üzere, müzisyenlerde de durumluk kaygıya bağlı olarak bir kaygı durumu ortaya çıkmış ve bu kaygı durumu MPK olarak nitelendirilebilmektedir.

Kaygı, bireyin temel duygularından biri olarak kabul edilir. Bireyin, kötü bir olayın var olması olasılığına ilişkin bir sıkıntı hissetmesi durumudur. Bu duygu, panik derecesine kadar farklı yoğunluklarda olabilir. Kaygı durumunda kan basıncının yükselmesi, kaslarda gerginlik, ağız kuruluğu, el ve ayaklarda terleme gibi fizyolojik belirtiler görülebilir. Tehlikeli durumların ortaya çıkardığı bu kaygı türü çoğunlukla her bireyin başına gelebilen, geçici olarak bir duruma bağlı olan duyguyu oluşturur. Bu "durumluk kaygı" olarak tanımlanır (Öner ve Le Compte, 1985, s.1).

Performans kaygısı ise, bireyin sergileyeceği performans hakkında negatif sonuçlar almaktan, eleştirilmekten, yeterince başarılı olamamaktan endişe duymasıdır. Le Blanc (akt. Alptekin, 2012)'a göre performans kaygısı yaş, sağlık ve yeterli hazırlanma süresi, izleyici sayısı, ezberin iyi olması, seyircilerin bilgi düzeyi, sanatçının onlara atfettiği önem, ses/görüntü kayıt araçlarının kullanılması gibi faktörlerden etkilenmektedir. Performans kaygısı, kişide fizyolojik (nefes darlığı, kalp çarpıntısı, ağız kuruluğu, mide bulantısı, titreme, soğuk eller, aşırı tuvalet ihtiyacı), bilişsel (özgüven kaybı, performans hakkındaki düşünceler, hatırlama problemleri, hata yapma korkusu, dikkat ve denge kaybı, hatanın sonuçlarına dair çıkarımlar, statü kaybı öngörüsü, performanstan kopma korkusu) ve davranışsal (güçsüzlük, sesin titremesi, çevreye karşı agresif tavırlar, gergin ve kalkık omuzlar, sosyal ilişkilerde bozulma) belirtilerle hazırlık ve performans sırasında kendini gösterir (akt. Tokinan, 2013). Cox ve Kenardy (1993, s.53), performans kaygısını bireyin başka insanlar önünde motor becerilerini kontrol edememe veya bir hata yapma korkusuyla ilişkili olarak meydana gelen kaygı durumu olarak tanımlamıştır. Performans kaygısı ile baş etmenin davranışsal boyutuna bakıldığında ise bireyler, bu kaygının üstesinden gelmek yerine pekte işlevli olmayan davranış durumları sergilemektedir. Birey kaygının üstesinden gelemeyeceğini düşündüğünde kaygı hissi uyandıran tüm durumlardan kaçmak ya da kaçınmak isteyebilmektedir. Eğer

birey tüm kaçma ya da kaçınma davranışlarına rağmen göstereceği performanstan uzaklaşamıyorsa kendine göre tedbirler alıp o performansı göstermeye çabalayabilir.

Performans sergileme denildiğinde akla ilk gelen meslek gruplarından biri de müzisyenlerdir. Gerek sahnede gerekse sınavlarda bu performans sergileme süreci onlar için kaçınılmaz bir hal almaktadır. Performans kaygısı, amatör müzisyenlerden profesyonel müzisyenlere kadar müzikle uğraşan (solistler, orkestra ve opera müzisyenleri vb.) geniş bir kitleyi etkisi altına alabilmektedir. Dolayısıyla müzik performansı, müzik çalışmaları sürecinin oldukça önemli bir parçası olarak kabul edilmektedir. Birçok çalışmada bu problemin varlığı kesin bir şekilde ele alınırken, performans sergileyen müzisyenler de yaşanan zorlukların en önemli nedeninin Müzik Performans Kaygısı (MPK) olduğunu belirtilmektedir.

Müzik performansı bilişsel, duyuşsal, ve fizyolojik boyutları olan duygusal ve davranışsal bir yapıdır. Bir topluluk karşısında ve bir amaç doğrultusunda performansın gerçekleşmesini ve bu performansın sosyal ve bilişsel yönünü ortaya koymaktadır. Performansın içerdiği çeşitli durumların performans sırasında veya öncesinde ortaya çıkan kaygı ve çeşitli bileşenleri ile ilişkili olduğu görülmektedir. Çalgı eğitimi almakta olan her öğrenci bireysel çalgı final sınavlarında ya da sahnede performans sergilerken kaygı yaşamaktadır. Sınav esnasında öğrenci, bir komisyon tarafından değerlendirileceğini düşündüğü için performans esnasında istediği performansı sergileyemez hale gelebilmekte ve bu durumdan oldukça yakınabilmektedir. Sahne performansında değerlendirilme kaygısı olmasa da dinleyiciler tarafından beğenilmeme korkusu, düşüncelerini etkisi altına almaktadır. Öğrenciler, bireysel çalgı performansını devinişsel olarak sergileyeceğini düşündüğünden performanslarını sergilediğinde başkaları tarafından izlenmek ve yanlış yapma korkusu, beğenilmeme vb. gibi nedenlerle paniğe kapılabilmekte ve kaygının yarattığı zihinsel, bedensel, duygusal ve tepkisel belirtilerini gösterebilmektedirler. Bu belirtilerin arasında, el ve ayaklarda terleme veya titreme, kalp atımının hızlanması, ağız kuruluğu vb. belirtiler sıralanabilir. Sonuç olarak performans, her müzisyenin hayatında olan önemli bir parçadır ve müzik, bireyin hayatında olduğu sürece performansını sergileyeceği ortamlar da hayatının merkezinde olacaktır.

Müzik performansının sergilenmesi amatör ya da profesyonel olarak eğitim alan veya almakta olan her bir bireyin hayatında nadiren ya da sıklıkla karşılaşmakta olduğu bir durumdur. MPK ise sergilenecek olan performans sırasında ya da öncesinde karşılaşılan bir durumdur. Kaygının belli bir düzeyde olması ve bireyin bir işi yapabilmesi için motivasyon sağlayan bir ortam yaratırken kaygının çok fazla olması durumunda birey, özellikle sahne ya da sınav performansı sırasında normal şartlarda rahatlıkla yapabileceği durumlarda bile bireyi zorlayıcı duruma sokabilmektedir. MPK' nın ortaya çıkışı, nedenleri ve kaygıyı hangi durumların ne şekilde etkilediğini anlamak, bireyin müzik eğitimi sürecinin başarılı bir şekilde devam ettirilebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Müzik eğitimi almakta olan öğrencilerin gerek sınavlarının gerekse konserlerde sergilediği performanslarının başarısızlıkla ya da istedik durum sergileyememe vb. sonuçlanması onları olumsuz etkileyebilmektedir. Bu araştırma ile müzik eğitimi bölümlerinde öğrenim görmekte olan lisans öğrencilerinin yaşamış oldukları kaygının çeşitli nedenleri ve kaygı durumunu tanımları sağlanabilir. Bu kaygı durumu öğrencilerin bilişsel, duyuşsal, fizyolojik ve devinişsel alanlarında onlara yardımcı olabilir.

Buna göre araştırmanın amacı, müzik öğretmenliği lisans programında çalgı eğitimi almakta olan öğrencilerin çalgı sınavı performans kaygılarını çeşitli değişkenlere göre incelemektir. Ayrıca sürekli kaygılarının da çalgı performans kaygısıyla ilişkilerini ortaya koymaktır. Bu amaçlar doğrultusunda müzik öğretmenliği lisans programında çalgı eğitimi almakta olan öğrencilerin, çalgı sınavı performans kaygıları çeşitli değişkenlere göre anlamlı farklılık göstermekte midir? sorusuna yanıt aranmıştır.

Alt Problemler

1. Müzik öğretmenliği lisans öğrencilerinin Sürekli-Durumluk Kaygı (SDK) puanları cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
2. Müzik öğretmenliği lisans öğrencilerinin SDK puanları yaşa göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. Müzik öğretmenliği lisans öğrencilerinin SDK puanları sınıf düzeylerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

4. Müzik öğretmenliği lisans öğrencilerinin SDK puanları çalgıya göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
5. Müzik öğretmenliği lisans öğrencilerinin SDK puanları mezun oldukları liseye göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
6. Müzik öğretmenliği lisans öğrencilerinin SDK puanları okuduğu üniversiteye göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Müzik öğretmenliği lisans programında çalgı eğitimi almakta olan öğrencilerden elde edilen nicel verilerin işlendiği bu araştırma, lisans öğrencilerinin SDK düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla betimsel tarama modeli bir çalışmadır. Öğrencilerin SDK düzeylerini belirlemek amacıyla Spielberger vd. (1964) tarafından geliştirilen “Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri” kullanılmıştır. Bu envanterler, sürekli kaygı 20, durumluk kaygı 20 olmak üzere toplam 40 maddeden oluşmaktadır. 4’lü likert tipidir. Sürekli Kaygı Envanteri, bireyin içinde bulunduğu koşullardan bağımsız olarak kendini değerlendirmesi olarak kullanılır. Durumluk Kaygı Envanteri ise, bireyin içinde bulunduğu duruma ait nasıl hissettiğini belirlemeye yarar. Envanterde ters ve düz ifadeler bulunmaktadır. Puanlama 20 ile 80 arasında değişmektedir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 güz yarıyılı Orta Karadeniz Bölgesi’nde Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı’nda çalgı eğitimi almakta olan (N=341) lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemine göre Orta Karadeniz Bölgesi’nde beş üniversite bulunmaktadır fakat ülkemizi de etkisi altına alan Covid-19 salgını nedeniyle eğitim ve öğretime ara verilmesi durumunda Kastamonu Üniversitesine ait veriler araştırmacıya ulaşamamıştır.

Tablo 1’de çalışma grubunun değişkenlere göre dağılımları gösterilmektedir.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Değişkenlere Göre Dağılımları

Değişken		f	%
Katılımcılar	Kız	204	59,82
	Erkek	137	40,17
Yaş	18-21	248	72,72
	22-25	82	20,04
	26-29	9	2,63
	30-33	2	0,58
Sınıf	Lisans 1	91	26,68
	Lisans 2	64	18,76
	Lisans 3	94	27,56
	Lisans 4	92	26,97
Çalgı	Keman	83	24,34
	Viyola	27	7,91
	Çello	37	10,85
	Kontrbas	1	0,29
	Flüt	54	15,83
	Gitar	49	14,36
	Bağlama	34	9,97
	Piyano	25	7,33
	Ud	11	3,22
	Şan	15	4,39
	Kanun	3	0,87
	Klarnet	1	0,29
	Ney	1	0,29

Mezun Olunan Lise	GSL	238	69,79
	Alan Dışı	101	26,61
Üniversite	Abant İzzet Baysal Üniversitesi	80	23,46
	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	63	18,47
	Karadeniz Teknik Üniversitesi	102	29,91
	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi	96	28,15

Veri Toplama Araçları

Müzik Eğitimi Bölümü'nde çalgı eğitimi gören öğrencilerin SDK' larını belirlemek için "Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri" kullanılmıştır. Öğrencilerin SDK düzeylerini belirlemek amacıyla Spielberger vd. (1964) tarafından geliştirilen "Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri" kullanılmıştır.

3.3.1. Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri

Envanterin her biri 20 madde ve 4'lü likert tipinde olmak üzere iki ayrı ölçeği vardır. Sürekli kaygı envanteri; birey içinde bulunduğu durum ve koşullardan bağımsız olarak kendini nasıl hissettiğini belirler. Durumluk kaygı envanteri; bireyin belirli bir anda ve belirli koşullarda kendini nasıl hissettiğini belirler. (Spielberger vd. 1970)

Olumlu duyguları belirten ifadeler 4 puan, olumsuz duyguları belirten ifadeler ise 1 puan olacak şekilde puanlama yapılmıştır. SDK envanterinde düz ve ters ifadeler yer almaktadır. Olumlu duyguları belirten ters ifadelerde 1 değerindekiler 4, 4 değerindekiler ise 1' e dönüştürülmektedir. Olumsuz duyguları belirten düz ifadelerde 4 değerindeki cevaplar kaygının düzeyinin yüksekliğini göstermektedir. Ters ifadelerde ise 4 değerindekiler düşük, 1 değerindekiler de kaygı düzeyinin yüksek olduğu göstermektedir. İki envanterden elde edilen kaygı düzeyinin toplam puan değeri 20 ile 80 arasında değişmektedir. Puan ne kadar yüksek olursa yüksek kaygı düzeyini, ne kadar düşük olursa da düşük kaygı düzeyini belirtmektedir. Türkçe formun geçerlik ve güvenilirliği ise Öner ve Le Compte tarafından 1985 yılında yapılmıştır.

Kuder-Richardson 20 formülünün genelleştirilmiş bir formu olan alpha korelasyonları ile saptanan güvenilirlik katsayılarının, Sürekli Kaygı Ölçeği için .83 ile .87 arasında; Durumluk Kaygı Ölçeği için .94 ile .96 arasında olduğu bulunmuştur. Bu elde edilen verilerde Türkçe ölçeklerin yüksek madde homojenliği ve iç tutarlılığa sahip olduğu görülmektedir. Her maddenin varyansıyla tüm ölçekten elde edilen puan varyansının ilişkisini arayan Item Remainder korelasyonu tekniği, ölçeği oluşturan maddelerin geçerliği ve güvenilirliği hakkında ayrıntılı bir bilgi sağlar. Sürekli Kaygı Ölçeği için .34 ile .72; Durumluk Kaygı Ölçeği için ise; .42 ile .85 arasındadır. Ölçeğin test tekrar test yönteminden elde edilen güvenilirlik katsayıları; Sürekli Kaygı Ölçeği için .71 ile .86 arasında; Durumluk Kaygı Ölçeği için .26 ile .68 arasında değiştiğini göstermektedir. SDK ölçeğinin Türkçeleştirilmesinde yapı ya da deneysel kavram geçerliği ve kriter geçerliği olmak üzere iki ayrı teknikte gerçekleştirilmiştir (Öner ve Le Compte, 1983, s.11).

Bu Araştırmada ise envanterin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı $\alpha=0,92$, KMO analizi sonucu 0,960, Barlett's testi sonucu 6464,957 olarak saptanmıştır. Her iki analiz sonucunda $p=0,000$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Elde edilen güvenilirlik katsayılarının oldukça yüksek olduğu; bir başka deyişle envanterin kaygıyı ölçmede yüksek derecede güvenilir ve güncel sonuçlar verdiği görülmüştür.

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı 2019-2020 güz yarıyılında öğrenim görmekte olan lisans öğrencilerine uygulanmıştır. Araştırmaya katılım sağlayan üniversite öğrencilerinin dağılımları şu şekildedir: Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nden 80 kişi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nden 63 kişi, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nden 102 kişi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nden ise 96 altı kişiye ulaşılmıştır. Envanterler gönüllü olan öğrencilere

uygulanmıştır. Sürekli kaygı envanteri, öğrencilerin sınav stresinden uzak bir zaman diliminde uygulanmış olup durumluk kaygı envanteri ise final sınavından hemen önce uygulanmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırma verilerinin normal dağılıma uygunluğunu belirlemek amacıyla Kolmogorov-Smirnov normalite testi yapılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen önem düzeyi 0,57 olarak belirlenmiştir. Verilerin analizinde, normal dağılımdan dolayı, parametrik testlerden olan t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi 0,05 alınmıştır. Yaş, sınıf, çalgı ve üniversite değişkenlerine göre SDK düzeylerini belirlemede gruplararası iki faktörün bağımlı değişken üzerindeki etkisini ayrı ayrı test etmek yerine, faktörlerin temel etkilerini ve iki faktörün bağımlı değişken üzerindeki ortak etkisini eş zamanlı olarak test etmek için “Anova” testi kullanılmıştır. Cinsiyet ve mezun olduğu lise değişkenine göre SDK düzeylerini belirlemede ise tek faktörlü gruplar arası desenler için iki ilişkisiz örneklem ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını test etmek için “bağımsız t” testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın amaçları doğrultusunda toplanan verilerden elde edilen bulgular, tablolaştırılarak verilmiş ve yorumları yapılmıştır. Müzik öğretmenliği lisans öğrencilerinin SDK’ nin cinsiyete göre t-testi sonuçları Tablo 2’ de gösterilmiştir.

Tablo 2. SDK Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

	N	Ortalama (\bar{x})	Standart Sapma(σ)	sd	t	p
Sürekli Kaygı						
Kız	204	44,87	8,77	339	3,21	,001
Erkek	137	41,81	8,41			
Durumluk Kaygı						
Kız	204	45,25	11,49	339	3,07	,002
Erkek	137	41,45	10,61			

Müzik öğretmenliği öğrencilerinin SDK’ ları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Sürekli kaygı $t_{(339)}=3.21$, $p<.01$. Durumluk kaygı $t_{(339)}=3.07$, $p<.01$. Kız ve erkeklerin SDK düzeylerinin durumunda yapılan bağımsız t testi sonucunda kız ve erkeklerin kaygı düzeylerinin birbirinden farklı olduğu görülmüştür. Sürekli kaygıya baktığımızda ($t_{0,05; 75} = 3,21$) kız öğrencilerin ($\bar{x}= 44,87$) erkek öğrencilere ($\bar{x}= 41,81$) göre daha fazla kaygılandığı görülmüştür. Durumluk kaygıda ($t_{0,05; 75} = 3,07$) ise yine kız öğrencilerin ($\bar{x}= 45,25$) durumluk kaygı düzeyi erkek öğrencilere ($\bar{x}= 41,45$) göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Müzik öğretmenliği lisans öğrencilerinin SDK puanlarının yaşa göre ANOVA sonuçları Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. SDK Puanlarının Yaşa Göre ANOVA Sonuçları

	f, \bar{x} ve ss Değerleri				ANOVA Sonuçları				
	N	\bar{x}	SS (σ)	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Sürekli Kaygı									
18-21	248	44,46	8,85	G. Arası	764,076	3	254,692	3,395	,018
22-25	82	41,13	8,30	G. İçi	25283,989	337	75,027		
26-29	9	42,55	5,91	Toplam	26048,065	340			
30-33	2	49,50	6,36						

Durumluk Kaygı										
18-21	248	44,92	11,14	G. Arası	1361,783	3	453,931	3,645	,013	
22-25	82	40,35	11,57	G. İçi	41973,844	337	124,551			
26-29	9	42,77	7,29	Toplam	43335,636	340				
30-33	2	38,00	4,24							

Analiz sonuçları, müzik öğretmenliği öğrencilerinin SDK düzeyleri arasında yaş bakımından anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Sürekli Kaygı $F_{(3, 337)}=3.39$, $p<.01$. Durumluk Kaygı $F_{(3, 337)}=3.64$, $p<.01$. Bulgulara göre farkın kaynağı 18-21 ve 22-25 yaş aralığında olan öğrenciler olarak görülmektedir. Müzik öğretmenliği lisans öğrencilerinin SDK puanlarının sınıf düzeyine göre ANOVA sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. SDK Puanlarının Sınıf Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları

	f, \bar{x} ve ss Değerleri				ANOVA Sonuçları					
	N	\bar{x}	SS (σ)	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p	
Sürekli Kaygı										
Lisans 1	91	46,31	8,46	G. Arası	1384,381	3	461,460	6,305	,000	
Lisans 2	64	45,06	9,53	G. İçi	24663,683	337	71,186			
Lisans 3	94	42,02	7,69	Toplam	26048,065	340				
Lisans 4	92	41,67	8,75							
Durumluk Kaygı										
Lisans 1	91	47,74	11,14	G. Arası	2380,802	3	783,601	6,530	,000	
Lisans 2	64	44,01	11,57	G. İçi	40954,835	337	121,528			
Lisans 3	94	42,42	7,29	Toplam	43335,636	340				
Lisans 4	92	40,88	4,24							

Analiz sonuçları, müzik öğretmenliği öğrencilerinin SDK düzeyleri arasında sınıf bakımından anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Sürekli Kaygı $F_{(3, 337)}=6,30$, $p<.01$. Durumluk Kaygı $F_{(3, 337)}=6.53$, $p<.01$. Bulgulara göre farkın kaynağı 1, 3 ve 4. sınıflardır. SDK düzeyinde en çok 1. sınıfların kaygılı olduğu görülmektedir. Ardından ise 2, 3 ve 4. sınıflar gelmektedir.

Müzik öğretmenliği lisans öğrencilerinin SDK puanlarının çalgıya göre ANOVA sonuçları Tablo 5.'te verilmiştir.

Tablo 5. SDK Puanlarının Çalgıya Göre ANOVA Sonuçları

	f, \bar{x} ve ss Değerleri				ANOVA Sonuçları					
	N	\bar{x}	SS (σ)	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p	
Sürekli Kaygı										
Keman	83	44,51	9,49	G. Arası	1656,736	12	138,061	1,857	,039	
Viyola	27	43,22	7,11	G. İçi	24391,326	328	74,364			
Çello	37	45,75	6,68	Toplam	26048,065	340				
Kontrbas	1	27,00	.							
Flüt	54	40,59	8,49							
Gitar	49	42,87	9,48							
Bağlama	34	44,70	7,81							
Piyano	25	47,28	8,18							
Ud	11	40,45	9,13							
Şan	15	42,00	7,19							
Kanun	3	44,00	11,26							
Klarnet	1	46,00	.							
Ney	1	53,00	.							

Durumluk Kaygı									
Keman	83	46,83	11,85	G. Arası	2106,729	12	175,561	1,397	,166
Viyola	27	40,33	12,72	G. İçi	41228,908	328	125,698		
Çello	37	46,37	9,61	Toplam	43335,636	340			
Kontrbas	1	41,00	.						
Flüt	54	42,18	11,96						
Gitar	49	43,10	9,69						
Bağlama	34	42,32	10,71						
Piyano	25	43,56	9,74						
Ud	11	38,45	11,99						
Şan	15	41,93	13,31						
Kanun	3	45,33	6,65						
Klarnet	1	32,00	.						
Ney	1	40,00	.						

Analiz sonuçları, müzik öğretmenliği öğrencilerinin sürekli kaygı düzeyi arasında çalgı bakımından anlamlı bir fark olduğunu fakat durumluk kaygı düzeyi arasında anlamlı fark olmadığını göstermektedir. Sürekli Kaygı $F_{(12, 328)}=1,85$, $p<.01$. Durumluk Kaygı $F_{(12, 328)}=1.39$, $p>.01$. Bulgulara göre Sürekli kaygı düzeyi en çok ve en az olan çalgılar sırasıyla; ney, piyano, klarnet, çello, bağlama, keman, kanun, viyola, gitar, şan, flüt, ud ve kontrbas öğrencileri gelmektedir. Durumluk kaygı düzeyi en çok ve en az olan çalgılar ise sırasıyla; keman, çello, kanun, piyano, gitar, bağlama, flüt, şan, kontrbas, viyola, ney, ud ve klarnet öğrencileri gelmektedir.

Müzik öğretmenliği lisans öğrencilerinin SDK' nın mezun olduğu liseye göre t-testi sonuçları Tablo 6' da gösterilmiştir.

Tablo 6. SDK Puanlarının Mezun Olduğu Liseye Göre T-Testi Sonuçları

	N	Ortalama (\bar{x})	Standart Sapma(σ)	sd	t	p
Sürekli Kaygı						
GSL	238	43,55	8,89	337	,15	,875
Alan Dışı	101	43,72	8,49			
Durumluk Kaygı						
GSL	238	43,86	11,47	337	,54	,588
Alan Dışı	101	43,15	10,05			

Müzik öğretmenliği öğrencilerinin SDK' ları mezun olduğu liseye göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Sürekli kaygı $t_{(339)}=.15$, $p>.01$. Durumluk kaygı $t_{(339)}=.54$, $p>.01$. GSL ve alan dışı mezun olunan liselerin sürekli-durumluk kaygı düzeylerinin durumunda yapılan bağımsız t testi sonucunda GSL ve alan dışı mezun olanların kaygı düzeylerinin birbirinden farklı olduğu görülmüştür. Sürekli kaygıya göre GSL' den mezun olan öğrencilerin sürekli kaygı düzeyi ($\bar{x}=43,55$) alan dışından mezun olan öğrencilere göre ($\bar{x}=43,72$) daha düşüktür. Durumluk kaygı ($t_{(0,05; 75)}=.54$)' ya göre GSL' den mezun olan öğrencilerin durumluk kaygı düzeyi ($\bar{x}=43,86$) alan dışından mezun olan öğrencilere göre ($\bar{x}=43,15$) daha yüksektir.

Müzik öğretmenliği lisans öğrencilerinin SDK puanlarının üniversiteye göre ANOVA sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. SDK Puanlarının Üniversiteye Göre ANOVA Sonuçları

	f, \bar{x} ve ss Değerleri			Var. K.	ANOVA Sonuçları				
	N	\bar{x}	SS (σ)		KT	Sd	KO	F	p
Sürekli Kaygı									
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	80	44,21	8,67	G. Arası	49,710	3	138,061	,215	,886
				G. İçi	25998,354	337	74,364		
				Toplam	26048,065	340			
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	63	43,55	10,42						
Karadeniz Teknik Üniversitesi	102	43,71	9,13						
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi	96	43,15	7,16						
Durumluk Kaygı									
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	80	44,55	11,22	G. Arası	822,900	3	175,561	2,174	,091
				G. İçi	42512,736	337	125,698		
				Toplam	43335,636	340			
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	63	42,74	10,63						
Karadeniz Teknik Üniversitesi	102	41,87	11,59						
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi	96	45,65	11,23						

Analiz sonuçları, müzik öğretmenliği öğrencilerinin SDK düzeyi arasında üniversite bakımından her iki durumda da anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Sürekli Kaygı $F_{(3, 337)}=,215$, $p>.01$. Durumluk Kaygı $F_{(3, 337)}=2.174$, $p>.01$. Bulgulara göre sürekli kaygı puan düzeyinin en yüksekte en küçüğe sıralamasında Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi gelmektedir. Durumluk kaygıda ise, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi gelmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalgı eğitimi almakta olan müzik öğretmenliği lisans öğrencilerinin SDK düzeylerini çeşitli değişkenlere göre tespit etmek amacıyla yapılan araştırmanın bu bölümünde; elde edilen bulgulardan ulaşılan sonuçlar ve bu bulgulara göre geliştirilen öneriler bulunmaktadır.

Tartışma

Araştırmada cinsiyet değişkenine göre, SDK düzeylerinin kızların erkeklerden anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur. SDK düzeyinin cinsiyet değişkenini ele alan çalışmalara bakıldığında Umuzdaş vd. (2019), yapmış oldukları müzik öğretmenliği öğrencilerinin çalgı sınavı performans kaygısını çeşitli değişkenlere göre SDK ve toplam kaygı düzeylerini inceledikleri çalışmada sürekli kaygı durumunda kız öğrencilerin kaygı düzeyleri erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu, durumluk kaygıda ise erkek

öğrencilerin kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Wesner vd. (1990), müzisyenler arasında performans kaygısının ortaya çıkması konusunu ele aldığı çalışmada müzik öğrencilerine ve öğretim üyelerine performans kaygısı ile ilgili deneyimlerini ve tutumlarını öğrenmek için yapılan anketin sonucunda kadınların performans kaygısı erkeklere göre daha yüksek çıktığı görülmektedir. Tatar (1997), yapmış olduğu müzisyenlerin kişilik özellikleri, konser kaygıları ve aralarındaki ilişkiyi incelediği çalışmada durumluk kaygı da kız öğrencilerin kaygı düzeyleri erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğunu saptamıştır. Topoğlu (2014)'de müzik öğretmeni adaylarının kişisel özellikleri ile durumluk kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, kız öğrencilerin performans öncesi kaygı düzeylerinin erkek öğrencilere göre anlamlı derecede yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Duman'ın (2008) yapmış olduğu çalışmada cinsiyet değişkeninin sınav kaygısı düzeyi üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Araştırmadaki bulguların sonuçlarına göre kız öğrencilerin SPK' ları, erkek öğrencilerin kaygılarından fazladır. Patston ve Osborne (2015)'un ergenlerde MPK ve mükemmeliyetçiliği incelediği çalışmada performans kaygısı konusunda kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre önemli oranda daha yüksek puanlar aldığı görülmüştür. 5 çalgı ve şan alanında profesyonel müzisyenlerle birlikte yürüttüğü çalışmada Hamann (1982), kadın müzisyenlerin erkek müzisyenlere göre daha fazla performans kaygısı yaşadığı ve buna karşılık kadınların göstermiş olduğu performanslar erkeklere oranla daha iyi olduğu sonuçlanmıştır. Aydın (2017), MPK düzeyi ve duygusal zeka düzeylerin çeşitli değişkenlere göre incelediği çalışmada kızların MPK' sı, erkeklerin MPK' sından anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir. Baydağ ve Alpagut (2016) müzik eğitiminde sahne-performans kaygısının müzik eğitimi bölümü ve konservatuvar öğrencileri karşılaştırılmasında ise kaygı ile kişilik arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ve kızların erkeklere göre daha yüksek düzeyde performans kaygısı duyduğu çıkan sonuçlar arasındadır. Çirakoğlu (2013) ve Nacaklı ve Dalkıran (2011)'de performans kaygısının kişilik özellikleriyle ilişkili olabileceği sonucuna varmıştır. Deniz (1997)'in mesleki müzik eğitimi bölümü öğrencilerinin konser kaygılarını ele aldığı çalışmada elde ettiği bulgulara göre cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık saptanmaktadır. Tokinan (2014)'nın müzik öğretmen adaylarının MPK üzerine yapmış olduğu çalışmada da kızların performans kaygısı erkeklere göre yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Iusca ve Dafinoiu (2011) lisans öğrencilerinde performans kaygısı ve düzeyinde cinsiyetin ve enstrümanın etkisine bakmışlar ve performans kaygısı düzeyinin cinsiyete ve müzik aletine göre değiştiği sonucuna ulaşmıştır. Aydın ve İşgörür (2018) ortaokul ve lise düzeyinde öğrenim görmekte olan konservatuvar öğrencilerinin MPK' sını ele aldığı da MPK' larının cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermekte olduğunu saptamıştır. Küçük (2010), müzik öğretmenliği bölümü okuyan öğrencilerin SPK, benlik saygısı ve çalgı başarıları arasındaki ilişkiyi ele aldığı çalışmada öğrencilerin SPK düzeyi üzerinde cinsiyetin herhangi bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

Kılıç (2018), ele aldığı çalışmada öğrencilerin kaygı düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı bir fark görülmediğini tespit etmiştir. Yokuş vd. (2013), müzik öğretmeni aday adaylarının cinsiyet değişkeni açısından SDK' sında anlamlı farklılık bulunmadığını saptamıştır. Araştırmalardan elde edilen sonuçlar bu çalışmadan elde edilen sonuçlarla doğru orantı göstermektedir. Buna ek olarak eğitimin farklı alanlarında da bu sonuçları destekleyen pek çok çalışmaya rastlanmaktadır.

Yaş değişkeni incelendiğinde SDK düzeylerinin arasında anlamlı farklılık gösterdiğine ilişkin bulgulara ulaşılmıştır. SDK düzeyinin yaş değişkenini ele alan çalışmalara bakıldığında Tokinan (2014)'ın öğretmen adaylarının MPK' ları çalışmada yaş değişkeninde anlamlı bir fark görülmemiştir. Yokuş vd. (2013) yapmış olduğu çalışmada müzik öğretmeni aday adaylarının yaş değişkeni açısından SDK düzeylerinde anlamlılık bulamamıştır. Wesner (1990), müzisyenler arasında performans kaygısının ortaya çıkması konusunu ele aldığı çalışmada müzik öğrencilerine ve öğretim üyelerine performans kaygısı ile ilgili deneyimlerini ve tutumlarını öğrenmek için yapılan anketin sonucunda yaş değişkeni performans kaygısını etkilemediği görülmüştür. Elde edilen sonuç bu araştırmacıların yapmış olduğu çalışmayı desteklememektedir.

Sınıf düzeyi değişkenine bakıldığında SDK düzeylerinin arasında anlamlı farklılık vardır. SDK düzeyinin sınıf düzeyini ele alan çalışmalar incelendiğinde Umuzdaş vd. (2019), yapmış oldukları müzik öğretmenliği öğrencilerinin çalgı sınavı performans kaygısını çeşitli değişkenlere göre SDK ve toplam kaygı düzeylerini inceledikleri çalışmada durumluk kaygıda sınıf, çalgı ve akademik başarı puanları

değişkenleri arasında anlamlı farklılık görülmektedir. Nacakcı ve Dalkıran (2011), öğrencilerin bireysel çalgı sınavına yönelik kaygılarını araştırdığı çalışmasında müzik öğretmenliği bölümü okuyan 2.ve 3. sınıflar arasında anlamlı bir fark saptamışlardır. 2. sınıflar, 3. sınıflara göre daha fazla kaygı yaşamaktadır. Aydın (2017), konservatuvarda öğrenim görmekte olan ortaokul ve lise bölümü müzik öğrencilerinin MPK düzeyleri ile duygusal zeka seviyelerinin çeşitli değişkenlerle ilişkisini incelediği çalışmadan elde edilen bulgulara göre MPK' nın sınıf değişkeni ile arasında anlamlı farklar olduğu görülmektedir. Edmonson (2012) alt sınıflar ve üst sınıfların müzik eğitimi lisans programları arasındaki MPK düzeylerindeki farklılıkları belirlenmesini amaçlayan çalışmasında alt sınıfların MPK' nın üst sınıflara göre daha düşük olduğunu tespit etmiş ve performans kaygısının her seviyedeki müzisyeni etkileyebilecek olduğunu söylemiştir. Patston ve Osborne (2016), 5 ve 12. sınıflar arasındaki mükemmeliyetçiliğin gelişim üzerindeki ilerlemesine ve MPK düzeyini ele aldıkları çalışmalarında, bu mükemmeliyetçilik ve MPK' nın yaşa tabii olarak ve deneyimle beraber arttığı sonucuna ulaşmışlardır. Bununla beraber lisans öğrencilerinde de sınıf düzeyi arttıkça öğrencide mesleki çevre beklentisi ve farkındalık düzeyi de kaygının artışında etkili olabilmektedir. Tokinan (2014)' ın öğretmen adaylarının MPK'ları çalışmasında sınıf değişkeninde anlamlı bir fark görülmemiştir. Küçük (2010), müzik öğretmeni adaylarının sınav kaygısı puanları sınıf değişkeni açısından anlamlı bir fark yaratmamıştır. Kılıç (2018), öğrencilerin lisans son sınıf olması piyano sınavlarındaki performans kaygısı düzeylerini önemli ölçüde etkilediği ve gelecek hakkında fazla kaygılandıkları, 1. sınıfların ise daha düşük düzeyde kaygıya sahip olduğu tespit etmiştir.

Çalgı değişkeni incelendiğinde öğrencilerin sürekli kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğunu fakat durumluk kaygı düzeyi arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir. SDK düzeyinin çalgı değişkenini ele alan çalışmalara göre, Iusca ve Dafinoiu (2011) tarafından lisans öğrencilerinin performans kaygı düzeyi ve performans düzeylerinde enstrüman ve cinsiyetin etkisine bakılmış ve araştırma sonucunda yaylı çalgı çalmakta olan lisans öğrencilerin kaygı düzeyleri üflemler ve piyano çalan öğrencilerden daha fazla olduğunu tespit edilmiştir.

Öğrencilerin mezun olduğu lise değişkenine bakıldığında, SDK düzeyleri arasında anlamlı fark olmadığı görülmektedir. Aydın ve İşgörür (2017) müzik öğrencilerinin MPK' ları çeşitli değişkenlere göre incelediği çalışmasında mezun oldukları okul türünün MPK açısından anlamlı bir fark oluşturmadığı tespit etmiştir. Yokuş vd. (2013) yapmış olduğu çalışmada müzik öğretmeni aday adaylarının mezuniyet değişkeni bakımından SDK' sında anlamlılık saptamamıştır. Sazak ve Ece (2004)' nin çalışmasında, mezun olduğu okul değişkenine göre öğrencilerin kaygı seviyesinde anlamlı bir fark saptamamışlardır.

Küçük (2010), güzel sanatlar lisesi ve alan dışı liseden mezun olan müzik öğretmenliği öğrencilerinin sınav kaygısı puanları arasında anlamlılık bulamamıştır. Tokinan (2014)'ın öğretmen adaylarının müzik performans kaygıları çalışmasında yaş değişkeninde anlamlı bir fark görülmemiştir. Nacakcı ve Dalkıran (2011), müzik eğitimi öğrencilerin bireysel çalgı sınavına yönelik kaygı düzeylerinde mezuniyet değişkenine göre anlamlı bir fark saptamamıştır.

Üniversite değişkeni incelendiğinde öğrencilerin SDK düzeyleri arasında da anlamlı fark olmadığı görülmektedir. Tatar (1997), yapmış olduğu müzisyenlerin kişilik özellikleri, konser kaygılan ve aralarındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında okul değişkenine göre durumluk kaygıda anlamlı bir fark saptamakta ve sürekli kaygıda ise böyle bir farklılık görülmemektedir. Deniz (1997)' in mesleki müzik eğitimi bölümü öğrencilerinin konser kaygılarını ele aldığı çalışmasında elde ettiği bulgulara göre okul değişkeni açısından anlamlı farklılık saptamaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma bulgularına göre müzik öğretmenliği bölümü lisans öğrencilerinin çalgı sınavındaki performans kaygılarından yola çıkılarak, araştırmada elde edilen alt problemler doğrultusunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

1. Müzik öğretmenliği lisans öğrencilerinin SDK' sının cinsiyete göre ortalama puanlarına bakıldığında, istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. SDK' dan alınan puanlara göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız t-testi sonucunda kız ve erkek öğrencilerin SDK envanterinden alınan puanlara göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Sürekli kaygı

$t(339)=3.21$, $p<.01$. Durumluk kaygı $t(339)=3.07$, $p<.01$. Yapılan test sonucunda kızların SDK' sı, erkeklerin SDK' sından istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksek görülmektedir.

2. Müzik öğretmenliği lisans öğrencilerinin SDK' sınnın yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için yapılan ANOVA testinin her iki kaygı durumu için ortalama puanlarına bakıldığında, analiz sonuçları anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Sürekli Kaygı $F(3, 337)=3.39$, $p<.01$. Durumluk Kaygı $F(3, 337)=3.64$, $p<.01$. Farkın kaynağı 18-21 ve 22-25 yaş aralığında olanlardır.

3. Müzik öğretmenliği lisans öğrencilerinin SDK' sınnın sınıf düzeylerin göre farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için yapılan ANOVA testinin ortalama puanlarına bakıldığında, analiz sonuçları anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Sürekli Kaygı $F(3, 337)=6.30$, $p<.01$. Durumluk Kaygı $F(3, 337)=6.53$, $p<.01$. Araştırmada SDK düzeyleri sınıf değişkenine göre 1, 3 ve 4. sınıf öğrencileri anlamlı bir ilişki vardır. Kaygı düzeyi en çok 1. sınıflarda en düşük ise 4. sınıflarda görülmüştür. Bu nedenle 1. sınıfların ilk defa komisyon tarafından değerlendirilmeleri etki etmiş olduğu düşünülebilir. Fakat her lisans programında öğrenim görmekte olan öğrencilerin kaygı düzeyi aktif rol almaktadır.

4. Müzik öğretmenliği lisans öğrencilerinin SDK' sınnın çalgıya göre farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için yapılan ANOVA testinin ortalama puanlarına bakıldığında, analiz sonuçları, sürekli kaygı düzeyi arasında sınıf bakımından anlamlı bir fark olduğunu fakat durumluk kaygı düzeyi arasında anlamlı fark olmadığını göstermektedir. Sürekli Kaygı $F(12, 328)=1.85$, $p<.01$. Durumluk Kaygı $F(12, 328)=1.39$, $p>.01$. Sürekli kaygı düzeyi en çok ve en az olan çalgılar sırasıyla; ney, piyano, klarnet, çello, bağlama, keman, kanun, viyola, gitar, şan, flüt, ud ve kontrbas öğrencileri gelmektedir. Durumluk kaygı düzeyi en çok ve en az olan çalgılar ise sırasıyla; keman, çello, kanun, piyano, gitar, bağlama, flüt, şan, kontrbas, viyola, ney, ud ve klarnet öğrencileri gelmektedir.

5. Müzik öğretmenliği lisans öğrencilerinin SDK' sınnın mezun olduğu liseye göre farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için yapılan bağımsız t-testinin ortalama puanlarına bakıldığında, anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Sürekli kaygı $t(339)=.15$, $p>.01$. Durumluk kaygı $t(339)=.54$, $p>.01$. Sürekli kaygı'ya göre GSL' den mezun olan öğrencilerin sürekli kaygı düzeyi $(\bar{x}=43,55)$ alan dışından mezun olan öğrencilere göre $(\bar{x}=43,72)$ daha düşük olduğu görülmektedir. Durumluk kaygı'ya göre GSL' den mezun olan öğrencilerin durumluk kaygı düzeyi $(\bar{x}=43,86)$ alan dışından mezun olan öğrencilere göre $(\bar{x}=43,15)$ daha yüksek olduğu görülmektedir.

6. Müzik öğretmenliği lisans öğrencilerinin SDK' sınnın üniversiteye göre farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için yapılan ANOVA testinin ortalama puanlarına bakıldığında, analiz sonuçları her iki durumda da anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Sürekli Kaygı $F(3, 337)=.215$, $p>.01$. Durumluk Kaygı $F(3, 337)=2.174$, $p>.01$. Bulgulara göre sürekli kaygı puan düzeyinin en yüksekte en küçüğe sıralamasında Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi gelmektedir. Durumluk kaygıda ise, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi gelmektedir.

Bu sonuçlardan yola çıkılarak, SDK' nın ya da MPK' nın birden fazla çalışmada değinildiği gibi kızların erkeklere göre çok daha yüksek olduğu saptanmıştır. Literatür incelenebildiği kadarıyla bu durumu neden-sonuç ilişkisiyle ele alan bir çalışma görülmemektedir. Dolayısıyla kızların erkeklere göre neden daha çok kaygılandığı ve bunu en aza indirme ile ilgili çalışmalar yapılması önerilebilir. Müzik öğrencilerinin çalgı sınavında ya da konserinde performansını gösterdiği alandaki müzikal ve teknik beceriyi sergilemenin yanında, yaşamış oldukları kaygı düzeylerini de kontrol edebilmelerine ilişkin ilgili çalışmalara yön verilebilir. Dolayısıyla bir müzisyenin öğrencilik yaşamı boyunca branşıyla alakalı müzikal gelişime ve tekniksel beceriye gösterilen önem kadar, öğrencinin performans kaygısını yönetmesine dair bilinçli bir yaklaşıma da önem verilebilir ve MPK yaşayan öğrencilerin, durumluk kaygı düzeylerinin en aza indirgenmesinde yardımcı olunabilir. Kaygıyı en aza indirme için tedavi yöntemleri bulunmaktadır. Bu yöntemler arasında psikolojik, fiziksel ya da mental ve zihinsel teknikler bulunmaktadır. Kaygının bu gibi tekniklerle azalması azalmadığını inceleyen deneysel çalışmalara rastlanmamıştır. Bu konu ileriki çalışmalar için incelenmeye alınabilir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

1- Araştırmacıların katkı oranı eşittir.

2-Bu çalışma Tokat Gaizosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doç. Dr. Mehmet Serkan UMUZDAŞ danışmanlığında Hatice TÖK tarafından hazırlanan “Müzik Öğretmenliği Lisans Öğrencilerinin Çalgı Sınavındaki Performans Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

3- Makalenin verileri 2019 yılında toplanmış ve yorumlanmıştır.

4- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

5- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

Alptekin, A. G. (2012). Müzik performans anksiyetesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 137-148.

Aydın, B. (2017). *Konservatuvarda ortaokul ve lise düzeyinde öğrenim gören müzik öğrencilerinin müzik performans kaygı düzeyleri ile duygusal zeka düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Aydın, B. ve İşgörür, Ü. (2018). Ortaokul ve lise düzeyinde öğrenim gören konservatuvar öğrencilerinin müzikperformans kaygılarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi (AMADER)*, 4(7), 1-20.

Baydağ, C. ve Alpagut, U. (2016). Müzik eğitimi bölümü ve konservatuvar öğrencilerinin sahne/performans kaygısı açısından karşılaştırılması (Pilot Çalışma). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(44), 857-864.

Büyüköztürk, D. (1997). Araştırmaya yönelik kaygı ölçeğinin geliştirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 12(12), 453-464.

Cox, W. J. B. ve Kenardy, J. (1993). Performance anxiety, social phobia, and setting effects in instrumental music students. *Journal of Anxiety Disorders*, 7(1), 49-60.

Çırakoğlu, O. C. (2013). Sahnedeki düşman: müzisyenlerde performans kaygısı üzerine bir gözden geçirme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 16(32), 95-104.

Deniz, J. (1997). Mesleki müzik eğitimi öğrencilerinin konser kaygılarının cinsiyet, kişilik ve okul değişkenleri açısından incelenmesi. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10, 75-82.

Duman, G.K. (2008). *İlköğretim 8.sınıf öğrencilerinin durumluk sürekli kaygı düzeyleri ile sınav kaygısı düzeyleri ve ana-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir.

Edmonson, J. M. (2012). Differences in music performance anxiety levels between underclassmen and upperclassmen music education undergraduates. *Texas Music Education Research*, 15-19.

Hamann, D.L. (1982). An assessment of anxiety in instrumental and vocal performances. *Journal of Research in Music Education*, 30(2), 77—90.

Iusca, D. and Dafinoiu, I. (2011). Performance anxiety and musical level of undergraduate students in exam situations: the role of gender and musical instrument. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 33, 448-452.

Kılıç, D. B. Ç. (2018). An Investigation of Music Teacher Candidates Performance Anxiety Levels in Piano Examinations. *Journal of Education and Learning*, 7(1), 299-308.

Küçük, D. P. (2010). Müzik öğretmeni adaylarının sınav kaygısı, benlik saygısı ve çalgı başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 37-50.

- Nacakcı, Z. ve Dalkıran, E. (2011). Müzik eğitimi anabilim dalı öğrencilerinin bireysel çalgı sınavına yönelik kaygıları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(5), 46-56.
- Öner, N. and Le Compte A. (1983). *Concurrent validity and reliability of state-trait anxiety Inventory in Turkish population*. İstanbul: Boğaziçi University Press.
- Öner, N. and Le Compte, A. (1985). *Durumluk-sürekli kaygı envanteri el kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Patston, T. and Osborne M. (2015). The developmental features of music performance anxiety and perfectionism in school age music students. *Performance Enhancement & Health*, 4(1-2), 42-49.
- Sazak, N. ve Ece A.S. (2004). Bolu Anadolu güzel sanatlar lisesi öğrencilerinin ÖSS ve özel yetenek sınavlarına yönelik kaygıları. *1924 – 2004 Musiki Muallim Mektebinden Günümüze Müzik Öğretmeni Yetiştirme Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Spielberger, C. D. and Weitz, H. (1964). Improving the academic performance of anxious college freshmen: A group-counseling approach to the prevention of underachievement. *Psychological Monographs: General and Applied*, 78(13), 1–20.
- Spielberger, C. D., Gorsuch, R. L. and Lushene, R. E. (1970). *Manual for the state-trait anxiety inventory*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Tatar, J. (1997). *Müzisyenlerin kişilik özellikleri, konser kaygılan ve aralarındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tokinan, B. Ö. (2013) Kenny müzik performans kaygısı envanterini Türkçe'ye uyarlama çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 56-65.
- Tokinan, B. (2014). Öğretmen adaylarının performans kaygılarının bireysel özellikler bakımından incelenmesi. *NWSA-Fine Arts*, 9(2), 84-100.
- Topoğlu, O. (2014) Musical performance anxiety: relations between personal features and state anxiety levels of pre-service music teachers. *International Online Journal of Educational Sciences*, 6(2), 337-348.
- Umuzdaş, M. S., Tök, H. and Umuzdaş, S. (2019). An examination of the performance anxiety levels of undergraduate music teaching students in the instrument exams according to various variables ("Case of Tokat Province"). *International Journal of Higher Education*, 8(4), 221-230.
- Üldeş, İ. (2005). *Öğretmen ve öğretmen adaylarına yönelik matematik kaygı ölçeği (MKÖ-Ö)'nin geliştirilmesi ve matematik kaygısına ilişkin bir değerlendirme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Wesner, R. B., Noyes, R. Jr. and Davis, T. L. (1990). The occurrence of performance anxiety among musicians. *Journal of Affective Disorders*, 18(3), 177-185.
- Yokuş, T., Yokuş, H. ve Kalaycıoğlu, Ş. G. (2013). Müzik öğretmeni aday adaylarının sürekli-durumluk kaygı düzeyleri ve müzik özel yetenek sınavı başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 8(1), 153-163.

Ortaöğretim Çağındaki Gençlerde Finansal Eğitimin Finansal Okuryazarlık Üzerindeki Etkisi

Doç. Dr. Şehnaz Bakır Yiğitbaş^{1*}
Dr. Öğr. Üyesi Erdem Temeloğlu²
Öğr. Gör. Adnan Şimşek³

Geliş tarihi: 23.09.2020
Kabul tarihi: 18.11.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 411-432
Yıl: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 20%
Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Türkiye, sehnazbakir@comu.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-5541-2462

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Türkiye, etemeloglu@comu.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-8572-9172

³ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Türkiye, adnansimsek@comu.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-5395-8656

* Sorumlu yazar

ÖZ

Bu araştırma Çanakkale ili Ayvacık ilçesindeki ortaokullarda eğitim gören gençlerde tasarruf bilinci oluşturmak ve gelecek dönemlerde tasarruflarını verimli alanlara yönlendirmelerini sağlamak amacıyla finansal okuryazarlık konusunda bir altyapı kazandırmayı amaçlanmaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için ortaöğretimde eğitim gören 12-14 yaş grubuna finansal eğitim verilmesi planlanmıştır. Projenin oluşturulması ve uygulanması aşamasındaki temel beklenti, ortaöğretim öğrencilerinin finansal konu ve sorunlara bakış açısının değişeceği ve onların gelecekteki finansal yönetim becerilerinin artmasına önemli katkı yapacağı yönündedir. Eğitim sonrasında gençlerin günlük basit harcamalara ilişkin daha rasyonel hareket etmesi, parasal işlemleri daha kolay yapması, ihtiyaçlar ve istekleri doğru bir şekilde ayırt etmesi, bilinçli tüketim yapması ve tasarruf farkındalığına erken yaşlarda ulaşması ve böylece ülke ekonomisine doğrudan ya da dolaylı katkı yapması beklenmektedir. Finansal eğitimin gençlerin finansal okuryazarlığı üzerindeki etkisi anket soruları ile ölçülmüştür. Nicel yöntemle dayanan formel yapıdaki anket soruları hem finansal eğitim öncesi hem de finansal eğitim sonrası uygulanmıştır. Bu çalışmada, finansal eğitimin ortaöğretim düzeyindeki gençlerin finansal okuryazarlıkları üzerinde olumlu bir etki yarattığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Finansal Okuryazarlık, Tasarruf, Finansal Eğitim

The Impact of Financial Literacy Education on Financial Literacy of Secondary School Students

Assoc. Prof. Dr. Şehnaz Bakır Yiğitbaş^{1*}

Assist. Prof. Dr. Erdem Temeloğlu²

Lec. Adnan Şimşek³

First received: 23.09.2020

Accepted: 18.11.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 411-432

Year: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 20%

¹ Çanakkale Onsekiz Mart University,
Turkey, sehnazbakir@comu.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-5541-2462

² Çanakkale Onsekiz Mart University,
Turkey, etemeloglu@comu.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-8572-9172

³ Çanakkale Onsekiz Mart University,
Turkey, adnansimsek@comu.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-5395-8656

* Corresponding Author

ABSTRACT

This study aims to provide the foundation for financial literacy in order to raise awareness of savings among the students studying in secondary schools in Ayvacık district of Çanakkale province and to enable them to direct their saving to productive areas in the future. For this purpose, financial education is planned for the 12-14 age group studying in secondary education. The main expectation during the creation and implementation phase of the project is that secondary school students' perspective on financial issues and problems will change, and it will make a significant contribution to their future financial management skills. After the training, the youth are expected to act more rationally regarding daily simple expenses, to make monetary transactions easier, to distinguish the needs and desires accurately, to make conscious consumption and to reach savings awareness at an early age and thus to contribute directly or indirectly to the national economy. The impact of financial education on the financial literacy of the young was measured with survey questions. The survey questions in a formal structure based on the quantitative method were applied both before and after financial education. In this study, it was found that financial education has a positive effect on the financial literacy of the youth at secondary education level.

Keywords: Financial Literacy, Savings, Financial Education

GİRİŞ

Günümüzde sürdürülebilir kalkınma hedefini desteklemek amacıyla tasarruf bilincinin yükseltilmesi, birikimlerin artırılması ve bunun içinde tabana yayılan bir finansal okuryazarlığın sağlanması önem kazanmaktadır. Atkinson ve Messy (2012) özellikle krediye bağımlılığı azaltması açısından ekonomik birimlerin tasarruf davranışının finansal okuryazarlığın önemli bir bileşeni olduğunu belirtmektedir. Toplumda finansal okuryazarlığın artırılması finansal eğitimin yaygınlaştırılması ile mümkün olabilecektir. Finansal eğitim almış bireylerin iktisadi konulardaki davranış biçimiyle ülke ekonomisine önemli faydalar sağladığı bilinen bir gerçektir.

Finansal okuryazarlık kavramı, literatürde çok çeşitli tanımlara konu olmakla birlikte, en yalın haliyle Noctor ve diğerleri (1992)'nin vermiş olduğu tanıma benimseyebiliriz. Buna göre, finansal okuryazarlık, bireylerin paranın yönetilmesine ve kullanılmasına dair bilinçli değerlendirmeler yapabilme ve etkili kararlar alabilme becerisidir. Finansal okuryazarlıkla ilgili iki temel unsurun ön plana çıktığı söylenebilir; bunlardan ilki, bireylerin mali kaynaklarını etkili bir biçimde yönetebilecek bilgi ve beceriye sahip olması, ikincisi ise bu bilgi ve beceriyi kullanma kabiliyetidir. Bu ise finansal kavramlar, ürünler ve hizmetler konusunda bilgi sahibi olmayı gerektirir.

Bir toplumda finansal okuryazarlık düzeyinin artması ancak finansal eğitimin yaygınlaştırılması ile sağlanacaktır. Bu açıdan, finansal okuryazarlık, finansal alanda bilgili tüketicilerin yetiştirilmesi için bir amaç, finansal eğitim ise bu amaca ulaşmayı sağlayan bir araçtır (Goel ve Khanna, 2013). Finansal eğitim; tüketicilerin ve yatırımcıların finansal ürün, hizmetler ve kavramlar hakkında öğretme yoluyla bilgi sahibi olmaları, finansal riskler ve fırsatlara ilişkin farkındalıklarının artması, kararlarını kendi çıkarlarını gözeterek alma ve bunu uygulamada bir güven oluşturma sürecidir (OECD, 2008, Goel ve Khanna, 2013).

Finansal eğitimin önemi, bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerini artırmasında yatmaktadır. Nitekim finansal okuryazarlık seviyesi düşük olan bireylerde ödeme gücüne göre borçlanma, düşük maliyetli olarak borçlanma ve borçları zamanında ödeme konusunda olumsuz davranışlar daha yaygındır (Hastings ve diğerleri, 2012). Oysa, finansal okuryazarlık seviyesi yüksek bireyler, borç ödeme kapasitelerini daha iyi belirleyebilmekte ve bütçelerine uygun borçlanma kararları alabilmektedirler (Lusardi ve Tufano, 2009). Diğer taraftan, finansal okuryazarlığın geliştirilmesi, bireylerin tasarruf davranışını pozitif yönde etkilemektedir (OECD, 2014). Finansal okuryazarlık seviyesi yüksek olan bireylerin tasarruf araçları konusunda daha fazla bilgi sahibi olmaları tasarruf eğilimlerini etkileyecektir. OECD (2005) tasarruf eksikliğinin finansal bilgi ve beceri eksikliğinden kaynaklanması durumunda, bunun finansal eğitim ile aşılabileceğini belirtmektedir.

O halde bir toplumda finansal okuryazarlık düzeyinin artırılması için etkin finansal eğitim programlarının oluşturulması gerekmektedir. Finansal eğitim alacak hedef kitle için ilk olarak finansal okuryazarlık seviyesinin ölçülmesi, sağlıklı bir ölçüm yapılabilmesi için de finansal okuryazarlık tanımının ve çerçevesinin iyi belirlenmesi, objektif ve güvenilir göstergelerle ölçülmesi gerekmektedir. Birçok ülkede, finansal okuryazarlık seviyelerini ölçmeye yönelik hem kamu ve özel sektör, hem de uluslararası kuruluşlar tarafından anketler yapılmış ve bu anketlerde genel olarak finansal okuryazarlık seviyesinin düşük olduğu belirlenmiştir. Bireylerin finansal kararlar almada yeterli beceri düzeyine sahip olmadıkları, tasarruf ve yatırıma ilişkin kavramlara yeterince hâkim olmadıkları bu anketlerde tespit edilmiştir. (Lewis ve Messy, 2012). Bu nedenle, birçok Avrupa ülkesinde, toplumda finansal okuryazarlık performansını artırmaya yönelik önemli çalışma, uygulama ve kampanyalar başlatılmıştır.

Uluslar arası kuruluşlar tarafından yapılan anketlerde, daha düşük gelir seviyesine sahip olan ülkelere finansal okuryazarlık düzeyinin yüksek gelirli ülkelere göre daha düşük olduğunu ortaya koymuştur. Bu anketler içerisinde Türkiye'nin finansal okuryazarlık sıralaması dikkat çekmektedir. Örneğin International Network on Financial Education (OECD/INFE)'nin 12 Ekim 2016 tarihinde yayınlamış olduğu "Yetişkin Finansal Okuryazarlık Yetkinlik Anketi", 17'si OECD üyesi olmak üzere toplam 30 ülkede gerçekleştirilmiş ve Türkiye finansal bilgi, finansal davranış ve finansal tutum düzeyi genel ortalama skorunda ankete katılan 30 ülke arasında 21. sırada, ankete katılan 17 OECD üyesi ülke arasında da 15. sırada yer almıştır. Bu anket sonucu Türkiye'de finansal okuryazarlık seviyesinin artırılması ve finansal eğitimlerin yaygınlaştırılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Dünya genelinde hem genel bir kamuoyuna ulaşmayı hem de belirli hedef gruplarına yönelik bir çok finansal eğitim programları uygulanmaktadır. Ancak, finansal alışkanlıkların erken yaşlarda şekillendiği göz önüne alınacak olursa, erken yaşta verilen finansal eğitim, finansal okuryazarlığın temelini oluşturmada iyi bir fırsat yaratmış olacaktır (OECD, 2014). Hem erken yaşlarda finansal farkındalık ve tasarruf bilincinin artırılması hem de gençlerin ailelerine kıyasla daha çok finansal riskle ve karmaşık finansal araçla karşılaşmaları, gençler için verilecek finansal eğitimin önemini artırmaktadır. Özellikle Türkiye gibi, gençlerin nüfus içerisindeki göreceli payının yüksek olduğu ülkelerde gençler için finansal eğitimin önemi bir kat daha artmaktadır. Gençlerin çalışma yaşamına atılmadan önce ilk gençlik dönemlerinde bütçeleme ve tasarruf etme, masraflarını ve borçlarını kontrol altına alma gibi konularda bilinçli olmalarını sağlayacak finansal eğitim programlarının oluşturulması gerekmektedir. Daha erken yaşlarda öğrenilen ve uygulanan finansal davranışlar daha kalıcı olarak yaşamın sonraki aşamalarında bireylerin finansal davranışlarının belirleyicisi olabilecektir. Bu ise bireysel ve toplumsal refahın artmasına, ülke ekonomisinin sağlıklı gelişmesine tabandan/temelden katkı sağlayacaktır.

Bu araştırmada, toplumda finansal okuryazarlık seviyesinin artırılmasına katkı sağlamak amacıyla üniversite destekli araştırma projeleri kapsamında özellikle finansal eğitimin henüz yaygınlaştırılmadığı ilçelerde/kasabalarda gençlere finansal eğitim verilmesi ve eğitim sonrasında gençlerin finansal okuryazarlık düzeylerinin artırılması ve ölçülmesi amaçlanmaktadır. Bu araştırmada, her konuda olduğu gibi finansal okuryazarlık eğitiminin de en azından ortaöğretim çağından itibaren verilmeye başlanması düşüncesinden hareket edilmiştir. Projenin amacı, ilk gençlik dönemini temsil eden ortaokul çağındaki gençlerin mali varlıklarını yönetme davranışlarını olumlu yönde etkilemek, tasarruf yapma alışkanlıklarını özendirmek ve toplumun sağlıklı bir finansal yapıya kavuşturulmasını sağlamaktır. Finansal eğitim alacak kitle olarak, Çanakkale ili Ayvacık ilçesindeki ortaokullarda eğitim gören ve ilk gençlik dönemini temsil eden 12-14 yaş genç grubu seçilmiştir. Finansal eğitim Ayvacık ilçesi merkezinde yer alan, 7. ve 8. sınıflarda eğitim gören ortaöğretimdeki toplam 320 öğrenciye verilmiştir.

Hedef kitle olarak seçilen gençlerin finansal okuryazarlık seviyelerini artırmak için belirli bir program çerçevesinde hareket edilmiştir. İlk olarak finansal okuryazarlık literatürü kapsamlı bir şekilde araştırılmış, incelenmiş ve finansal okuryazarlık düzeyini ölçebilecek göstergeler belirlenmiştir. Bu göstergelerin, 12-14 yaş grubunda yer alan gençlerin finansal okuryazarlık düzeylerini ölçebilecek nitelikte olmasına özen gösterilmiştir. Araştırmada bilgi toplama yöntem ve aracı olarak formel yapıda düzenlenmiş ve belirli sayıda soru içeren “nicel yöntem”e göre hazırlanmış bir anket formu kullanılmıştır. Anket formunda yer alan sorularla öğrencilerin, para ve bankaların rolü, tasarruf, faiz, bütçe, harcamalar, istek ve ihtiyaçlar vb. temel kavramlar ile tasarruf anlayışına sahip olup olmadığı konusunda seviyeleri belirlenmiştir.

İkinci aşamada ölçülen değerlere uygun düzeyde bir finansal okuryazarlık eğitimi verilmiş ve ardından elde edilen sonuçlar çerçevesinde bir değerlendirme yapılmıştır. Finansal okuryazarlık eğitimi başta proje yürütücüsü ve iki öğretim elemanı araştırmacı olmak üzere, Ayvacık Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin araştırmaya dahil edilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Erişilmek istenilen amaç, ortaöğretim öğrencilerinin konu hakkında seviyelerini öğrenip, finansal eğitim sonrasında öğrencileri finansal terimler ve konular hakkında bilinçlendirmek ve eğilimlerini arttırmaya yönelik öneriler geliştirmektir. Bu amaca bağlı olarak, finansal eğitimde, ekonominin nasıl bir düzen içerisinde işlediği, bireyin finansal tutum ve davranışlarının toplumsal fayda ve zarara nasıl yol açacağı ve toplum olarak yaşam standartlarımızı yükseltmek için nasıl bir sorumluluk bilinci ile hareket etmemiz gerektiği felsefesinden hareketle, bu bilinci aşılacak temel bilgiler verilmiştir. Finansal eğitim sonrası temel beklenti, ortaöğretim öğrencilerinin finansal konu ve sorunlara bakış açısının değişeceği ve gelecekteki finansal yönetim becerilerinin artmasına önemli katkı yapacağı yönündedir. Bu beceri düzeyine ulaşan gençlerin günlük basit harcamalara ilişkin daha rasyonel hareket etmesi, parasal işlemleri daha kolay yapması, bilinçli bir tüketim yapması, ihtiyaçlar ve istekleri doğru bir şekilde ayırt edebilmesi ve bir tasarruf bilinci farkındalığına erken yaşlarda ulaşması böylece ülke ekonomisine doğrudan ya da dolaylı katkı yapması projeden beklenen sonuçtur.

Üçüncü aşamada, hem finansal eğitim öncesi ve hem de finansal eğitim sonrası uygulanan anketlerden elde edilen veriler değerlendirilmiştir ve finansal eğitimin gençlerin finansal okuryazarlığı üzerinde etkisi tespit edilmiştir. Finansal eğitim sonrası, öğrencilere uygulanan anket aracılığıyla eğitimin fayda düzeyi belirlenmiştir. Çünkü, projenin amacı finansal kavram ve anlayışa yeterli düzeyde sahip olmayan gençlerin finansal bir eğitim sürecinden geçirilerek, eğitim sonrasında gençlere finansal kavramları anlama ve

finansal ürünleri doğru kullanma ve bütçelerini yönetme becerilerini geliştirmektir. Haklarını bilen, ekonomik faaliyetlere üretken bireyler olarak katılan, finansal araç ve ürünleri kendi yararına kullanma becerisi geliştiren kişilerin hem kendisinin, hem çevresinin refahını arttırması ve hem de sağlıklı bir ekonominin gelişimi için gerekli temel alt yapının oluşumuna katkıda bulunması arzulanmıştır. Bu son aşamada, bu hedeflere ne ölçüde ulaşıldığı değerlendirilmiştir.

Proje kapsamında gerçekleştirilen bu araştırma, kırsal bölgelerde/ilçelerde yaşayan gençlerin finansal bir eğitimle -yapılan ön araştırmalardan da görüldüğü gibi- ilk kez buluşacak olması ve meslek yükseköğretimlerinin finans ve bankacılık bölümlerinin bu konuda sosyal bir sorumluluk projesi üstlenmesi ile finansal farkındalık yaratacak olması açısından özgün bir çalışma olmayı hedeflemiştir. Projede bankacılık ve sigortacılık programında eğitim gören öğrencilerin ilk etapta eğitimci olarak yetiştirilip daha sonra edindikleri bu bilgileri ortaöğretimdeki öğrencilere aktarmaları, onların araştırma bilincinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Bu çalışmanın hem bu boyutu hem de ortaöğretim çağındaki öğrencilerin finansal eğitim almaları ile aynı çevredeki öğretmen ve ebeveynler üzerinde yaratacağı dolaylı etki de dikkate alınacak olursa projenin yaygın etkisinin yüksek olacağı anlaşılabilir.

LİTERATÜR TARAMASI

Finansal okuryazarlık üzerine yapılan ilk çalışmaların, 1990'lı yılların sonu ve 2000'li yılların başında, ABD ve İngiltere gibi finansal sistemin gelişmiş olduğu ülkelerde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu çalışmalarda finansal okuryazarlığın demografik değişkenler (cinsiyet, eğitim düzeyi, gelir, yaş grubu) açısından durumu ve tasarruf/para yönetimi gibi diğer değişkenler üzerindeki etkileri araştırılmaktadır. Araştırmaların özellikle üniversite öğrencileri üzerine yoğunlaştığı ve bireylerin finansal okuryazarlık düzeyinin düşük olduğu yönünde tespitler yapıldığı görülmektedir. Örneğin, Chen ve Volpe (1998) 924 üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları çalışmalarında öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyelerini, finansal okuryazarlık ve öğrencilerinin karakteristikleri arasındaki ilişkiyi ve finansal okuryazarlığın öğrencilerin düşüncelerine ve kararlarına olan etkisini araştırılmışlar, üniversite öğrencilerin kişisel finans hakkında bilgili olmadıkları ve bu nedenle bilgiye dayalı karar almada sorunlar yaşayabileceklerini belirtmişlerdir. Beal ve Delpachitra (2003), Avustralya'daki Southern Queensland Üniversitesi'nde (USQ) eğitim gören ve 789 öğrencinin katıldığı anket çalışması ile üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini lojistik regresyon modeli kullanarak incelemişler ve üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Lusardi (2008) çalışmasında Amerika Birleşik Devletleri'nde düşük seviye finansal okuryazarlığın yaygın olduğu, düşük eğitim düzeyine sahip bireylerde finansal okuryazarlığın daha düşük seviyelerde olduğunu, finansal okuryazarlık seviyesi düşük bireylerin daha az tasarrufta bulunduğunu tespit etmiştir.

Bireylerde finansal okuryazarlık seviyesini aile yapıları ile ilişkilendiren çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, Cude ve diğerleri (2006) öğrencilerin finansal bilgi davranışlarını nasıl edindikleri ve risk üstlenme derecelerini etkileyen faktörleri incelemişlerdir. Bu araştırma University Of Georgia (UGA)'dan 491, Luisiana State University (LSU)'dan 1400 öğrenci olmak üzere, toplam 1891 öğrencinin anket çalışmasına katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucuna göre hem risk hem finansal okuryazarlık düzeyinin aileden öğrenildiği ve ailenin çocukların finansal sosyalleşmelerinde kilit rol oynadığı belirlenmiştir. Lusardi, Mitchell ve Curto (2010) gençler arasında yaptıkları finansal okuryazarlık araştırmasında, finansal okuryazarlık seviyesinin düşük olduğunu; genç yetişkinlerin üçte birinden daha azının faiz, enflasyon, risk dağıtım gibi temel kavramları bildiğini saptamışlardır. Ayrıca, finansal okuryazarlığın sosyo-demografik özellikler ve aile finansal bilgi düzeyi ile ilgili olduğu görülmüştür. Murphy (2005), işletme okuyanların okumayanlara göre ve eğitilmiş ailelerin eğitimsiz ailelere göre daha yüksek bir finansal okuryazarlık seviyesine sahip olduğunu tespit etmiştir.

Finansal okuryazarlıkta cinsiyetin etkisi üzerine birçok araştırma yapılmış ve yapılan araştırmalarda genel olarak erkeklerin kadınlardan, daha yüksek başarı gösterdikleri görülmüştür (Worthington, 2006; Mandell, 2008; Almenberg ve Save-Söderbergh, 2011). Wagland ve Taylor (2009) ise cinsiyet faktörünün finansal okuryazarlık üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını belirtmişlerdir. Bazı çalışmalarda refah seviyesinin finansal okuryazarlık üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu gösterilmiştir. Örneğin, Delavande ve diğerleri (2008) refah seviyesinin finansal okuryazarlık üzerinde pozitif etki yarattığını tespit etmişlerdir.

Jappelli ve Padula (2011) 39 ülkeyi karşılaştırmalı olarak analiz etmiş ve finansal okuryazarlığın, ulusal tasarruflar konusunda güçlü bir belirleyici faktör olduğunu keşfetmiş ve finansal okuryazarlığın ulusal tasarruf seviyesini direkt etkileyen faktörlerden biri olduğunu bulmuştur. Bu çalışmaya göre, genel finansal okuryazarlık skorunun standart sapmasındaki bir seviyelik artış ulusal tasarrufun % 3,6 artırdığını tespit etmiştir. Lusardi, Michaud, ve Mitchell (2013), çalışma kariyerlerinin erken aşamalarında finansal eğitim alan gençlerin, hayatlarının geri kalanında daha fazla finansal kazanç elde ettiklerini göstermiştir. Worthington (2006), Avustralya’da yaşayan yetişkin insanların finansal okuryazarlıklarını incelemişler, finansal okuryazarlık düzeyi en yüksek olan kişilerin 50-60 yaş aralığındaki, profesyoneller, işyeri veya çiftlik sahipleri ile üniversite öğrencileri olduğunu tespit etmişlerdir. Finansal okuryazarlık düzeyi en düşük olan grup ise; işsizler, kadınlar ve düşük eğitim seviyesine sahip olan katılımcılardır.

Finansal eğitimin finansal okuryazarlık üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu yönündeki düşüncenin aksine Mandell ve Klein (2007) genç yetişkinlerin, bireysel finans hakkında kurs görmelerine rağmen düşük finansal okuryazarlık puanına sahip olduğunu tespit etmişler ve bunun nedenini bireylerin öğrenmeye ve yeteneklerinin geliştirmeye karşı olan motivasyon eksikliğinden kaynaklandığı hipotezine dayandırmışlardır. 1997, 2000, 2002, 2004 ve 2006 yıllarında lise son sınıf öğrencilerine anketler uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, yıllar geçtikçe, anket sonuçları daha düşük yüzdelere sahip olmaktadır. Yani, Amerika’da lise son sınıf öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyeleri düşmektedir. Para yönetimi ve bireysel finans ile ilgili verilen derslerin, öğrencilerin finansal bilgisizliklerini gideremediği ve bu doğrultuda motivasyon eksikliği olduğu saptanmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerde finansal okuryazarlığın önemi konusunda genellikle bir fikir birliği ön plana çıkmakla birlikte gelişmekte olan ülkelerdeki çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir (Wagland ve Taylor, 2009). Ancak, son yıllarda gelişmekte olan ülkelerde de finansal okuryazarlık üzerine çalışmaların arttığı görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır; Sabri ve Mac Donald (2010) Malezya’daki üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlıkları ile tasarruf davranışları arasındaki ilişki incelemek amacıyla Malezya’daki 11 üniversiteden 2519 öğrenciye anket uygulanmışlar ve finansal okuryazarlık ile tasarruf davranışları arasında pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Krizek ve Hradil (2012) Çek Cumhuriyeti’nde tesadüfi olarak seçilen 2120 üniversite öğrencisine online anket uygulamışlar ve erkeklerin finansal okuryazarlık düzeyinin kadınlara göre daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Nidar ve Bestari (2012) araştırmalarında, Endonezya’daki üniversite öğrencilerine uyguladıkları anket sonucunda öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerini etkileyen faktörlerin; eğitim düzeyi, fakülte, gelir düzeyi, aileden edinilen bilginin etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Türkiye’de ise finansal okuryazarlık konusuna son yıllara kadar yeterli önemin verilmediği görülmektedir. Finansal okuryazarlık ölçümünde davranışların etkilerinin belirlenmesi amacıyla OECD INFE (2012) araştırması anketi çeşitli sorularla dikkatli alışveriş, bütçeleme, tasarruf ve yatırım gibi davranışlar hakkında bilgi edinmeye amaçlamıştır. Araştırmaya katılanlardan İngiliz Virgin Adası katılımcıları en yüksek finansal davranış puanını alırken, Türkiye sondan ikinci sırada ancak yerini alabilmiştir.

Türkiye’de finansal okuryazarlık üzerine yapılan araştırmalara bakıldığında son yıllarda bu konudaki çalışmaların arttığı görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: Er ve diğerleri (2017), lise öğrencilerinin, Sarıgül (2014), Şahin (2014) meslek yüksekokulu öğrencilerinin, Bayram (2015), Alkaya ve Yağlı (2015), Kılıç ve diğerleri (2015), Şamiloğlu ve diğerleri (2016), Sezer ve Gümüş (2016), Tuna ve Ulu (2016), Kocabıyık ve Teker (2018) lisans öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeyinin tespitine yönelik olarak çalışmışlardır. Bu çalışmalar büyük oranda benzer sonuçlara ulaşmışlardır. Örneğin, Er ve diğerleri (2017) eğitim alanları ile finansal bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu, ekonomi ve finans alanında alınan ders sayısı ve ders çeşitliliğinin finansal okuryazarlık düzeyini etkilediği ve cinsiyetin de finansal okuryazarlık düzeyini etkileyen bir faktör olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Sarıgül (2014), 3 farklı üniversiteden 1127 öğrenciye yaptıkları anketlerle eğitim bilimleri ve sağlık bilimleri öğrencilerinin diğerlerinden daha düşük finansal okuryazarlığa sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Kılıç ve diğerleri (2015) erkeklerin kadınlara oranla, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin diğer tüm fakülte öğrencilerine oranla daha yüksek finansal okuryazarlık düzeyine sahip oldukları sonucuna yaptıkları anketlerle ulaşmışlardır. Şamiloğlu ve diğerleri (2016), işletme öğrencilerinin diğer öğrencilere göre daha yüksek finansal okuryazarlık bilgisine sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Bu araştırmalar finansal

eğitimin önemini vurgulamakla birlikte, finansal okuryazarlık üzerine üniversite öğrencilerine yönelik olarak yapılan anket çalışması ve bunun sonuçlarını yayınlamak şeklinde ortak bir niteliğe sahiptirler.

Finansal okuryazarlığın geliştirilmesi yönünde Türkiye’deki uygulamalara¹ baktığımızda hem resmi hem de sivil toplum kuruluşları tarafından finansal okuryazarlığın toplumda yaygınlaştırılması yönünde önemli adımların atıldığı ve finansal eğitim politikalarının belirlendiği görülmektedir. Bu konudaki ilk adım 3 Haziran 2011 tarihinde Finansal İstikrar Komitesi’nin kurulmasıdır. Komite, Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakanın başkanlığında, Hazine Müsteşarı ile TCMB, BDDK, SPK ve TMSF başkanlarından oluşmaktadır. Finansal İstikrar Komitesi tarafından hazırlanan “Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları”na ilişkin 2014/10 sayılı Başbakanlık Genelgesi 5 Haziran 2014 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Strateji ve Eylem Planı kapsamında, ailelere finans konusunda eğitimler verilmesi, ev hanımlarının, çalışmayan gençlerin, yaşlıların vs. finansal konularda bilgilendirilmesi hedeflenmiştir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği (FODER) ile imzaladığı iş birliği protokolü çerçevesinde, 14-25 yaş grubu çocuk ve gençlere bilinçli harcama, mevcut kaynaklarını etkin kullanma ve tasarruf konusuna ilişkin finansal okuryazarlık ve farkındalık eğitimleri düzenlemektedir. Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü’nün 2016 yılında TEB ile imzalamış olduğu Finansal Okuryazarlık İş Birliği Protokolü çerçevesinde bütçeleme, tasarruf etme, yatırım yapma, borçlanma ile finansal hak ve yükümlülükler konusunda öğretmen ve öğrencilerin finansal farkındalık ve bilinç düzeylerini artırmaya yönelik seminerler düzenleneceği belirtilmiştir.

2015 yılında yayımlanan Onuncu Kalkınma Planında “Öncelikli Dönüşüm Programı” nda yer alan “Yurtiçi Tasarrufların Arttırılması ve İsrafın Önlenmesi Programı” çerçevesinde belirlenen ilk politika “Finansal farkındalığın artırılması ve finansal eğitimin yaygınlaştırılması”dır. SPK sorumluluğunda yürütülecek bu eylemde ülkemizdeki finansal okuryazarlık düzeyinin izlenmesine yönelik periyodik aralıklarla anket çalışmaları yapılması, finans konusunda eğitim ve tanıtım materyalleri ile eğitici görseller oluşturulması, konferans, seminer, TV-radyo programları ve yarışmalar yoluyla finansal konulara ilginin artırılması, aile fertleri ve kadınların, öğretmenler ile eğitim yöneticilerinin, kamu ve özel sektörde işe yeni başlayanların finansal farkındalıklarının ve finansal okuryazarlık seviyelerinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılacağı belirtilmiştir. İlk ve orta öğretim düzeyinde müfredattaki ve yaygın eğitim programlarındaki temel finans konularının geliştirilmesine de yer verilmiştir.

Finansal okuryazarlık ve erişim amaçlı olarak kurulan, OECD tarafından akredite edilmiş Türkiye’deki ilk ve tek sivil toplum kuruluşu FODER ise 2012 yılından itibaren gençler, ilköğretim öğrencileri, girişimciler, askerler, kadımlar vb. farklı hedef kitlelerin finansal farkındalıklarını artırmayı ve finansal okuryazarlık seviyelerine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Doğu Grubu’nun “3 Kumbara Finansal Okuryazarlık Eğitimi Programı” çocukları finansal konularda bilinçlendirmeyi amaçlamaktadır. Program kapsamında dördüncü sınıf öğrencilerinin “hedeflerini plana dönüştürebilmeleri, istek, ihtiyaç, birikim, tasarruf, gelir, gider ve paylaşım gibi kavramları öğrenmeleri ve bütçe yapabilmelerine yönelik farkındalık ve bilgilendirme faaliyetleri düzenlenmektedir. Bu kapsamda, çocukların harçlıklarını iyi yönetebilmeleri ve para konusunda doğru alışkanlıklar edinebilmeleri için birikim, paylaşım ve harcama kumbaralarıyla yeni bir uygulama başlatılmıştır. Program kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı ile birlikte belirlenen illerde ilkökul 4. sınıf öğrencilerine sınıf içi eğitimler verilmekte, Milli Eğitim Bakanlığı ve Doğu Grubu iş birliğiyle 2017 yılı sonuna kadar 81 ilde yarım milyon öğrenciye ulaşılması hedeflenmektedir.

Kalkınma Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Habitat Kalkınma ve Yönetişim Derneği, Visa Europe Türkiye ve üye bankalarının katılımıyla 2009 yılında başlatılan “Paramı Yönetebiliyorum Projesi”, ülkemizde 15-30 yaş arası gençlerin kişisel mali kaynaklarını bütçelemelerine ve finansal hizmetleri doğru kullanmalarına destek olacak bir eğitim imkânı sunmaktadır. Ülke genelinde finansal okuryazarlık alanında farkındalık oluşturmak amacıyla TEB’in kurmuş olduğu TEB Aile Akademisi ise bütçe oluşturma ve yönetimi, aile giderlerini kontrol altında tutma taktikleri, borçların doğru yönetimi, yatırım yaparken dikkat edilmesi gereken hususlar, bireysel emeklilik, kredi ve kredi kartlarının doğru kullanımı gibi konularda eğitimci sertifikasına sahip şube müdürleri ve gönüllü TEB çalışanları tarafından birebir ve ücretsiz finansal eğitim hizmeti vermektedir. ING’nin tasarruf davranışlarını etkilemek amacıyla

¹ Bkz. Çiğdem Karataş. (2017).

kurmuş olduğu “Turuncu Damla Programı” 3. ve 4. sınıf öğrencilerine yönelik olarak finansal okuryazarlık eğitimleri vermektedir.

Özetle, Türkiye’de hem resmi kuruluşlar ve finans kuruluşları hem de sivil toplum örgütleri tarafından finansal okuryazarlık seferberliğinin başlatıldığı söylenebilir. “Ortaöğretim Çağındaki Gençlerde Finansal Okuryazarlık ve Tasarruf Bilincinin Geliştirilmesi” adlı üniversite projesi çerçevesinde gerçekleştirilen bu araştırma ise, bu seferberliği destekleyici ve tamamlayıcı nitelikte olup, gençliğin ilk başlangıç döneminde olan ve finansal eğitim alma imkanına henüz sahip olmamış ve kırsal bölgelerde eğitim gören 12-14 yaş grubu ortaöğretim öğrencilerine finansal eğitim verilmesini hedeflemiştir. Gençlerin finansal bilgi, tutum ve davranışlarını yönlendirmek amacıyla öğrencilere finansal eğitim verilmiş ve finansal eğitimin öğrencilerin finansal okuryazarlıklarına etkisi belirlenmiştir.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı, Hipotezi ve Kitle

Araştırmada, ortaöğretim çağındaki öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi, tasarruf davranışlarının analiz edilmesi ve finansal eğitimin öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyine etkisinin incelenmesi hedeflenmiştir. Finansal okuryazarlık eğitimle yakından ilgilidir ve eğitim düzeyi yüksek olanların finansal okuryazarlık düzeyi ile ilgili sorulara verdiği cevapların doğruluk oranının da yükseleceği beklenmektedir (Sekita, 2011). Finansal beceriye sahip olma herhangi bir bilgi donanımı olmadan ve bu bilgiyi kullanmasını bilmeden mümkün değildir. Bu bağlamda, araştırma, finansal eğitim düzeyi arttıkça finansal okuryazarlık seviyesinin de artacağı temel hipotezine dayanmaktadır. Ayrıca, öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyinin cinsiyet, gelir düzeyi, ailenin eğitim düzeyi gibi demografik özelliklerle olan ilişkisi de araştırılmış ve öğrencilerin demografik özelliklerine göre finansal okuryazarlık düzeyinin farklılaşp farklılaşmadığı test edilmiştir.

Araştırmanın hedef kitesini Çanakkale’nin Ayvacık ilçesi merkezinde yer alan 7. ve 8. sınıf ortaokullarında eğitim gören öğrenciler oluşturmaktadır. İlk gençlik dönemi olan 12-14 yaş genç grubunun hedef kitle olarak belirlenmesi nedeniyle ortaöğretimde eğitim gören 7. ve 8. sınıf öğrencileri seçilmiştir. Bu kapsamda, Ayvacık ilçesinde yer alan üç ortaokulun (Atatürk Ortaokulu, Ümmühan Ortaokulu ve İmam Hatip Ortaokulu) 7. ve 8. sınıf öğrencinin toplam sayısı olan 320 öğrenci, araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniğinden yararlanılmıştır. Bu konuda araştırma boyunca izlenen strateji; birinci aşamada finansal okuryazarlık literatürünün incelenerek “finansal okuryazarlık” seviyesini ölçen doğru anket sorularını oluşturmak, her bir öğrenciye uygulanacak anket sorularının yüzyüze uygulamasını sağlamaktır. Anket soruları hazırlanırken öğrencilerin tasarruf bilinci ve tasarruf davranışı, temel bankacılık bilgisi, faiz hesaplamaları, temel ekonomi bilgileri ve günlük basit hesaplamalara dayalı bilgilerini ölçebilecek düzeyde olmasına özen gösterilmiştir ve “Etik Kurul” izni Çanakkale Üniversitesi Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Etik Kurulu 26.08.2019 tarih 6 nolu toplantı 2019/46 sayısı ile alınmış 40 sorudan oluşan bir anket hazırlanmıştır.

Finansal okuryazarlık düzeyinin ölçülmesinde belirli bir standart bulunmamakla birlikte temel bazı göstergelerden yararlanılmaktadır. Bu konuda kullanılan bazı göstergeler bazen temel ekonomi terimlerini bilmekle (Hilgert, Hogarth ve Beverley, 2003) bazen de günlük parasal hesaplamaları ya da faiz hesaplamalarını yapabilmek ya da bileşik faiz, nominal ve reel getiri arasındaki farklılıklar ve risk çeşitlendirmesi gibi temel finansal kavramlara ait bilgi ile ilişkilendirilmektedir (Lusardi, 2008). Dolayısıyla, finansal okuryazarlık için farklı göstergelerin kullanılıyor olması, finansal okuryazarlıktan ne anlaşılması gerektiği ile ilgili nasıl bir tanım verdiğiniz ile doğrudan ilintili olabilmektedir. Örneğin Mandell (2006) finansal okuryazarlığı yeni ve karmaşık finansal enstrümanlar arasında değerlendirme yeteneğine sahip olmak ve bilgiye dayalı kararlar almak ve böylelikle en doğru uzun vadeli tercihlere yönelmek olarak tanımlamaktadır. Bu çalışmada ise finansal okuryazarlık, bireyin parasını, varlıklarını, borçlarını kısacası bütçesini yönetmesi ile eşdeğer olarak kullanılan bir kavram olarak ele alındığı için

paranın değerini etkileyebilecek enflasyon kavramı, faiz bilgisi, faiz hesaplama, paranın zaman değeri, tüketim, tasarruf gibi kavramlar gösterge olarak kullanılmıştır.

Finansal okuryazarlık anketlerine bakıldığında, örneğin 2010-2011 yılında gerçekleştirilen “OECD INFE Anketi”nde ilk bölümde finansal bilginin, ikinci bölümde finansal davranışın ölçülmesi amaçlanmıştır. Finansal bilginin ölçümü için matematiksel bölme işlemi, basit ve bileşik faiz hesaplamaları, paranın zaman değeri, enflasyon, risk ve getiri kavramları ile risk çeşitlendirmesi konularını içeren sorular oluşturulmuştur. Finansal bilgi düzeyinin yüksek kabul edilebilmesi için sekiz sorudan en az altısının doğru cevaplandırılması gerekmektedir. Finansal davranışları ölçmenin amaçlandığı ikinci bölümde yer alan sorular ise, para yönetimi, bütçeleme, finansal karar alma süreçleri ve tasarruf etme gibi konuları içermekte olup, dokuz sorudan en az altısını doğru cevaplandıranların finansal okuryazarlık düzeyinin yüksek olduğuna karar verilmiştir.

Bu araştırmada anket soruları hem finansal bilgi hem de finansal davranışı ölçmeye yönelik olarak hazırlanmış, öğrencilerin sorulara verdikleri doğru cevapların sayısına bakmaktan ziyade, anketler finansal eğitim öncesi ve sonrasında olmak üzere iki kez uygulandığı için doğru cevaplardaki yüzdesel artışa bakılmış ve böylelikle öğrencilerin finansal bilgi ve davranışındaki değişikliği gözlemlemek şeklinde olmuştur. Anket sorularında, hedef kitle olarak seçilen öğrenci grubunun aşağıda belirtilen parametreler arasında ilişki kurması beklenmektedir:

- Üretim ve para ilişkisi
- Faiz ve para ilişkisi
- Tasarruf ve faiz ilişkisi
- Tasarruf yapmada bankaların rolü ve önemi
- Tüketim ve tasarruf ilişkisi
- Parayı doğru şekilde kullanabilme
- Tasarrufların ekonomik zenginleşme ile ilişkisi
- Borçlanma ve kredinin işleyişi ve ekonomideki önemi
- Enflasyonun gelire etkisi
- Bütçe yapmada tüketim ve tasarruf dengesini oluşturma

Araştırmanın ilk aşamasında, finansal eğitim öncesinde öğrencilerin finansal bilgi ve davranış seviyeleri anket uygulaması ile belirlenmiştir. İkinci aşamada 7. ve 8. sınıf ortaöğretim öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyelerini artıracak ve tasarruf bilinçlerini geliştirecek eğitimler verilmiştir. Bu çerçevede Ayvacık Meslek Yüksekokulu Finans-Bankacılık ve Sigortacılık bölümü 2. sınıf öğrencilerinden hem başarılı olduğu düşünülen hem de bu konuda gönüllü olan, seçilmiş öğrencilere 3 ay kadar bir zaman diliminde finansal okuryazarlık eğitimi verilmiş ve böylelikle ortaöğretimde eğitim verecek eğitimciler yetiştirilmiştir. Hem anketlerin uygulanması hem de finansal eğitimler, bu seçilmiş 13 Meslek Yüksekokulu öğrencisi tarafından akademisyenlerin gözetiminde gerçekleştirilmiştir. Finansal okuryazarlık eğitimleri, ortaokulda eğitim gören öğrencilerin normal okul müfredatlarını aksatmayacak şekilde okulların yöneticileri ile yapılan planlama ve belirli bir koordinasyon çerçevesinde yürütülmüştür. Eğitimler için gerekli araç ve gereçler (bilgisayar, projeksiyon vb.) için okullardaki altyapı olanakları incelenmiş ve bu konuda herhangi bir sıkıntı ile karşılaşılması. Finansal eğitim öncesi Milli Eğitim okulları ile yapılan görüşmeler doğrultusunda ders programları hazırlanmıştır. Araştırmanın temel gereçleri; derslik, anket sorularını içeren fotokopiler, power-point şeklinde hazırlanan ders notlarının eğitim esnasında paylaşılması amacıyla bilgisayar, projeksiyon ve problem çözümleri için yazı tahtası ve tahta kalemleridir. Mevcut araç ve gereçler dahilinde her bir okulun ilgili dersliklerinde yüz yüze dersler anlatılmıştır. Eğitim sürecinin tamamlanması ile ardından örneklem grubunu oluşturan öğrencilere ikinci kez anket uygulanmıştır. Eğitim ve anket uygulaması tamamlandıktan sonra elde edilen veriler SPSS programına aktarılmış ve bu programda “eğitim öncesi” ve “eğitim sonrası” sonuçlarının karşılıklı olarak değerlendirilebilmesine olanak tanıyan veriler elde edilmiştir. Durum tespiti ve sonuçların ölçme ve değerlendirilmesinde soru formlarına dayanan “nicel anket yöntemi” kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, öncelikle betimsel analiz tekniklerinden olan yüzde ve frekans analizi yapılmıştır. Bu analiz ile katılımcıların sorulara verdikleri cevapların dağılımı tespit edilmiştir. Ayrıca, ankete katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre finansal okuryazarlık sorularına verdikleri cevapların dağılımları görmek amacıyla çapraz tablo analizi (crosstab) ve yine öğrencilerin cinsiyetlerine

göre anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla ise bağımsız örneklem için t-testi uygulanmıştır.

BULGULAR

Hedef kitleye uygulanan ankette, ilk olarak öğrencilerin demografik özellikleri belirlenmiş, ardından tasarruf bilinci ve davranışları ortaya konulmuş, son olarak temel bankacılık ve temel ekonomi bilgileri ve günlük basit matematiksel işlemler yapma becerileri ile ölçülen finansal okuryazarlık düzeyleri, finansal eğitim öncesi ve sonrası olmak üzere değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerine ait frekans ve yüzdelik dağılımları Tablo 1’de yer almaktadır. Araştırmaya 320 öğrenci katılmıştır. Katılımcıların %43,3’ü kız, %56,7’si erkektir. Öğrencilerin %37,4’ü 7. sınıf, %62,3’ü 8. sınıfta eğitim almaktadır. Buna göre erkek öğrenciler kız öğrencilere göre, 8. sınıf öğrenci sayısı, 7. sınıf öğrenci sayısına göre çoğunluktadır. Öğrencilerin ailelerinin gelir seviyelerinin düşük olduğu görülmektedir; 3.000 TL’nin altında gelir edenlerin %40’lık bir kesimi kapsadığı görülmektedir. Anne ve babalarının eğitim düzeylerine bakıldığında ilköğretim mezunu olan annelerin oranı %63,9, babaların oranı %56,1, lise mezunu annelerin oranı %24, babaların oranı %30,2, üniversite mezunu olan anneler %9,3, babalar ise 12,5’ dir. Yüksek öğrenim görmüş anne ve babalarının oranı ortalama %10 seviyesinde iken, yarısından fazlasının ilköğretim mezunu olması öğrenci ailelerinin eğitim seviyelerinin genel olarak yüksek olmadığını göstermektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Demografik Özellikler		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kız	139	43,3
	Erkek	182	56,7
Sınıf	7. Sınıf	120	37,4
	8. Sınıf	200	62,3
Ailenin Aylık Geliri	2000 TL’den az	41	12,8
	2001 – 3000 TL	88	27,4
	3001 – 4000 TL	56	17,4
	4001 – 5000 TL	37	11,5
	5001 TL ve üzeri	56	17,4
Babanın Eğitim Düzeyi	İlköğretim	180	56,1
	Lise	97	30,2
	Üniversite	40	12,5
Annenin Eğitim Düzeyi	İlköğretim	205	63,9
	Lise	77	24,0
	Üniversite	30	9,3

Finansal Okuryazarlık Bilgi Düzeyine İlişkin Bulgular

-Tasarruf Bilinci ve Davranışı

Finansal eğitime katılan öğrencilerin tasarruf bilinci ve tasarruf davranışını ölçmeye yönelik oluşturulan sorular ve bu sorulara verilen cevapların dağılımı Tablo 2a ve 2b’de görülmektedir.

Tablo 2a. Katılımcıların Tasarruf Bilinci ve Davranışı

Göstergeler	Seçenekler	Frekans	Yüzde
Ailelerin aylık harcama planı yapması	Evet	167	52
	Hayır	139	43,3
	Cevap vermeyen	15	4,7
Ailelerden harçlık alınması	Evet, hergün	205	63,9
	Evet, bazı günler	111	34,6
	Hayır	3	0,9
	Cevap vermeyen	2	0,6

	Evet	106	33
Harçlığın tamamının harcanması	Hayır	207	64,5
	Cevap vermeyen	8	2,5
	Evet	201	62,6
Kumbara kullanımı	Hayır	119	37,1
	Cevap vermeyen	1	0,3
	Evet	264	82,2
Tasarruf yapmada kumbaranın rolü	Hayır	54	16,8
	Cevap vermeyen	3	0,9
	Evet	227	70,7
Harcama planı yapma	Hayır	92	28,7
	Cevap vermeyen	2	0,6
	Evet	200	62,3
Düzenli olarak para biriktirme	Hayır	120	37,4
	Cevap vermeyen	1	0,3
	Gelirin düşük olması	7	2,2
Para biriktirmeme nedeni	Tasarruf yapmanın anlamsız olması	5	1,6
	Parayı harcamanın daha keyifli olması	55	17,1
	Bilmiyorum	78	24,3
	Cevap vermeyen	176	54,8
	Evet	261	81,3
Malların fiyatlarını kıyaslama	Hayır	53	16,5
	Cevap vermeyen	7	2,2
	Evet	206	64,2
Tüketim-tasarruf ilişkisini kavrama (Daha fazla tüketimin daha az tasarrufa yol açması)	Hayır	104	32,4
	Cevap vermeyen	11	3,4

Tasarruf bilincinin ailede kazanılan bir alışkanlık olduğu düşünülerek, öğrencilere ailelerinde aylık harcama planının yapılıp yapılmadığı sorulmuş (Tablo 2a), %52,3'ü evet, %43,3'ü hayır cevabını vermiştir. Öğrencilerin %63,9'u ailelerinden hergün harçlık alırken, bazı günler harçlık alanların oranı %34,4'dür. Harçlığının tamamını harcayanların oranı %33 iken, tamamını harcamayanların oranı %64,5'dir. Diğer taraftan bir kumbaraya sahip olmanın öğrencileri tasarruf yapmaya teşvik etmedeki rolünü öğrenmek amacıyla kumbara kullanıp kullanmadıkları sorulmuş bu soruya %62,6'sı evet, %37,1'i hayır cevabını vermiştir. Bir kumbaraya sahip olmanın para biriktirme ve tasarruf yapma davranışını etkileyeceğini düşünenlerin oranı %82,2, etkili olmadığını düşünenlerin oranı %16,8'dir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu tasarruf yapmada kumbaranın rolüne inanmaktadır.

Tablo 2a'da görüldüğü gibi öğrencilerin %70,7'si paralarını nasıl, nerede ve ne zaman harcayacakları ile ilgili plan yapmakta ve %62,3'ü parasını düzenli olarak biriktirmektedir. Parasını biriktirmeyenlere bunun nedenleri sorulduğunda, yanıt verenlerin %2,2'si gelirinin düşük olmasını gösterirken, %1,6'sı tasarruf yapmayı anlamsız bulmakta, %17,1'i parayı harcamanın daha keyifli olduğunu düşünmekte, %24,3'ü ise nedenini bilmemektedir. Öğrencilerin tasarruf bilincini ölçmek amacıyla alışverişlerde satın alacakları malların fiyatlarına ilişkin bir kıyaslama yapıp yapmadıkları sorulmuş ve %81,3'nün fiyat kıyaslaması yaptığı görülmüştür. Öğrencilerin tüketim ve tasarruf arasındaki ilişkiyi ne ölçüde kavradıklarını görebilmek amacıyla "ne kadar çok tüketirsek o kadar az tasarruf yapmış oluruz, paramız daha az birikir" ifadesinin doğru olup olmadığı sorulmuş ve %64'ü doğru cevap vermiştir. Bu cevaplara

bakıldığında öğrencilerin ailelerinin yarısından fazlasının aylık harcama planı yaptığı ve öğrencilerin de yarısından fazlasının tüketim-tasarruf dengesi kurmaya çalıştığını tespit edebiliriz. Bu sonuçlar SPK'nın 2012 yılında yapmış olduğu "Finansal Yeterlilik Anketi"nde kırsal bölgede tasarruf yapma eğiliminin yüksek olduğu (kentsel bölgelere göre) sonuçlarıyla da uyumludur.

Finansal eğitim boyunca, öğrencilere bir işte çalışmadıkları halde evde uygulayabilecekleri birçok tasarruf tedbirlerinden bahsedilmiştir. Finansal eğitim sonrası öğrencilerin aile içi tasarruf davranışlarında bir değişiklik olup olmadığına bakıldığında, aile bütçesine katkı sağlayan öğrencilerin oranı finansal eğitim öncesi %66 iken, bu oran finansal eğitim sonrası %72'ye yükselmiştir. Hedef kitle olarak seçilen grubun genel olarak aile gelirinin düşük olması finansal eğitim öncesinde de öğrencilerin tasarruf eğiliminin düşük olmadığını ancak finansal eğitim sonrası öğrencilerin tasarruf farkındalıklarının daha fazla arttığını söyleyebiliriz. Öğrencilerin parayı doğru bir şekilde kullanma davranışlarını değerlendirmek amacıyla sorulan bir soruda (Tablo 2b), ailelerinin gelirlerinin ay başından önce tükenmesi durumunda ne yapmasının daha doğru olacağı sorulmuş, cevap verenlerin %2,8'i ev, araba gibi varlıkların satılması gerektiğini düşünürken, %15,9'u akraba, çevre ya da bankadan borç alınmasını, %3,7'si ek iş yaparak para kazanmasını ve %72,3'ü de önceki aylarda gelirinin bir kısmını harcamaması ve biriktirmesi gerektiğini düşünmektedir. Eğitim sonrasında bu oranlar sırasıyla; %2,8, %8,1, %5,6 ve %81,6 olarak değişmiştir. Bu sorudaki doğru cevap "önceki aylarda gelirinin bir kısmını harcamaması ve biriktirmesi" seçeneği olduğu için eğitim sonrasında öğrencilerin tasarruf bilinçlerinin daha da yükseldiğini söylemek mümkündür.

Tablo 2b. Katılımcıların Tasarruf Bilinci ve Davranışı

Göstergeler	Seçenekler	Eğitim Öncesi		Eğitim sonrası	
		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Aile bütçesine katkı	Evet	212	66	231	72
	Hayır	96	29,9	84	26,2
	Cevap vermeyen	13	4	6	1,9
Tasarrufun önemini kavrama (aybaşından önce gelirin tükenmesi)	Ev, araba gibi varlıklarını satması	9	2,8	9	2,8
	Ek iş yaparak para kazanması	51	15,9	26	8,1
	Akraba, çevre ya da bankadan borç alması	12	3,7	18	5,6
	Önceki aylarda gelirinin bir kısmını harcamaması ve biriktirmesi	232	72,3	262	81,6

-Temel Finansal Okuryazarlık Bilgisi

Öğrencilere temel finansal okuryazarlık bilgilerini ölçmek amacıyla temel bankacılık ve temel ekonomi bilgilerini içeren sorular yöneltilmiştir. Bankanın önemini anlama ve işlevini kavrama, bankacılık temel bilgileri ile ilgili olarak öğrencilere yöneltilen sorulara verilen cevaplar değerlendirildiğinde (Tablo 3a), eğitim öncesi öğrencilerin %75,7'si, eğitim sonrası %85'i biriktirilen paranın evde değil, bir banka hesabında bulundurulmasının daha güvenli olduğunu düşünmektedir. Birçok bankanın çocukların para biriktirmelerini sağlamak ve onları tasarrufa yönlendirmek için "turuncu çocuk hesabı", "birikimli mevduat hesabı", "ilk imza hesabı" gibi uygulamalarından öğrencilerin %26,8'si eğitim öncesi haberdar olduğunu belirtirken bu oran eğitim sonrasında %76'ya yükselmiştir. Bankacılık uygulamaları ile ilgili olarak gençlerin bilgilendirilmesinin yararlı olduğu görülmektedir.

Tablo 3a. Temel Finansal Okuryazarlık Bilgisi (Temel Banka Bilgileri)

	Eğitim öncesi		Eğitim sonrası	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Paranın bankada muhafaza edilmesinin daha güvenilir bulunması				
Evet	243	75,7	273	85,0
Hayır	67	20,9	41	12,8
Cevap vermeyen	11	3,4	7	2,2
Bankaların çocuklar için vadeli hesap uygulamaları bilgisi				

Evet	86	26,8	244	76,0
Hayır	224	69,8	73	22,7
Cevap vermeyen	11	3,4	4	1,2
Banka hesapları bilgisi (Çocukların yasal olarak hesap açabilmesi)				
Evet	216	67,3	246	76,6
Hayır	94	29,3	69	21,5
Cevap vermeyen	11	3,4	6	1,9
Vadeli hesap bilgisi				
Evet	178	55,5	253	78,8
Hayır	132	41,1	59	18,4
Cevap vermeyen	11	3,4	9	2,8
Faiz bilgisi				
Evet	201	62,6	254	79,1
Hayır	98	30,5	55	17,1
Cevap vermeyen	22	6,9	12	3,7
Para-üretim bilgisi (Bankaya yatırılan paranın kullanımı)				
Harcanır	43	13,4	29	9,0
Kasada tutulur, kullanılmaz	166	51,7	55	17,1
İhtiyacımızı karşılayan malları üreten işletmelere borç verir, işletmeler bu parayı kullanarak üretim yaparlar	27	8,4	212	66,0
Bilmiyorum	73	22,7	22	6,9
Cevap vermeyen	12	3,7	3	0,9

Banka temel bilgisinin ölçülmesinde kullanılan bir diğer soruda (Tablo 3a), öğrencilerin %67,3'ü 18 yaşından küçük olanların, anne ve babalarının veya yasal vasisi olmadan banka hesabı açtırmayacakları konusunda bilgi sahibi iken, bu bilgi düzeyinin eğitim sonrasında yükseldiği görülmektedir (%76,6). Eğitime katılan öğrencilerin temel bankacılık bilgilerini ölçmek için vadeli hesap ve faiz kavramına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Biriktirilen paranın, bir bankada “vadeli mevduat” adı altında bir hesap açıp yatırıldığında belirli bir süre sonra (aylık, üç aylık, yıllık) paranın daha fazla olacağını bilgisine öğrencilerin %55,5'i sahip iken bu oran eğitim sonrasında %78,8'e yükselmiştir.

Eğitim kapsamında hedeflenen amaçlardan biri de gençlerin, faizin para ekonomisinde neden gerekli bir mekanizma olduğunu anlamalarını sağlamaktır. Bu çerçevede öğrencilere bazı sorular yöneltilmiştir. Paramızı bankaya yatırdığımızda, bankanın bu parayı kullanacağı için bize karşılığında fazladan bir para ödeyeceği ve buna da faiz denildiği bilgisine, öğrencilerin %62,6'sı sahip iken eğitim sonrasında bu oranın %79,1'e yükseldiği görülmektedir. Bu soru aynı zamanda öğrencilerin para-faiz ilişkisini ne oranda kavradığını ölçmektedir. Araştırma kapsamında gençlerin kavraması istenilen bir başka konu ise tasarruf-para-banka-üretim ilişkisi olduğu için eğitim süresince bu konuda temel bilgiler aktarılmış ve bunu ölçmeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Bir bankaya yatırılan paranın banka tarafından harcanacağını düşünenlerin oranı %13,4, kasada tutulup harcanmayacağını düşünenlerin oranı %51,7, ihtiyacımızı karşılayan malları üreten işletmelere borç verip, işletmelerin de bu parayı kullanarak üretim yapacaklarını düşünenlerin oranı %8,4 iken, bu oranlar eğitim sonrasında sırasıyla, %9, %17,1 ve %66 olarak değişmiştir. Eğitim öncesi ve sonrası cevaplar karşılaştırıldığında öğrencilerin finansal okuryazarlık bilgi düzeylerinin arttığı görülmektedir.

Araştırma kapsamında yürütülen finansal eğitimde hedeflenen amaçlardan biri de, öğrencilerin faiz hesaplamalarını yapabilmelerini sağlamaktır. Buna ilişkin ankette (Tablo 3b) hem basit faiz hem de bileşik faizle ilgili sorulara yer verilmiştir. Özellikle basit faiz hesaplamasında öğrencilerin ilgili soruya verdikleri doğru cevap oranı eğitim öncesi %37,1 iken, eğitim sonrasında bu oran %81,9'a yükselmiştir.

Ancak bileşik faiz hesaplamasında öğrencilerin zorlandıkları ama yine de eğitim sonrasında bu konuya ilişkin soruda doğru cevap oranının yükseldiği görülmektedir. Sonuç itibarıyla, bankaların ekonomideki önemini ve aracılık işlevini kavrama, bankaların üretimdeki rolü ve etkisi, faizin para ekonomisindeki rolü, vadeli hesapların para birikimine etkisi ve faiz hesaplama gibi konularda eğitime katılan öğrencilerin bilgi seviyelerinin önemli oranda arttığı gözlenmektedir.

Tablo 3b. Temel Finansal Okuryazarlık Bilgisi (Faiz Hesaplama)

Basit faiz hesaplama				
	Eğitim öncesi		Eğitim sonrası	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
105 TL'den az	15	4,7	11	3,4
105 TL'den fazla	75	23,4	26	8,1
Tam 105 TL	119	37,1	263	81,9
Bilmiyorum	93	29	17	5,3
Cevap vermeyen	19	5,9	4	1,2
Bileşik faiz hesaplama				
	Eğitim öncesi		Eğitim sonrası	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
200 TL'den fazla	75	23,4	62	19,3
200 TL'den az	82	25,5	122	38
Tam 200 TL	27	8,4	89	27,7

Tablo 4'de yer alan sorular ise, temel ekonomi bilgisini ölçmeyi amaçlamaktadır. İlk iki soru, harcama alışkanlıkları, tüketim ve borçlanma arasındaki ilişkinin ne düzeyde algılandığını gösteren ve günümüzde ödemelerde sıklıkla kullanılan kredi kartı hakkındadır. Kredi kartı kullanımının gelirimiz limitinde yapılması gerektiği ve gelirimizden daha fazlasını harcamanın borçlanmak anlamına geleceğini düşünen gençlerin oranı eğitim öncesinde %67,6 iken, eğitim sonrasında bu oran %72,9 seviyesine yükselmiştir. Harcamalarımızı kontrol etmek için kredi kartı kullanımına bir sınır getirmesi gerektiğini, örneğin kredi kartının aylık taksitlerinin, gelirimizin ¼'ünü geçmemesi gerektiği düşüncesine katılanların oranı 71,3'den 77,9'a yükselmiştir.

Tablo 4. Temel Ekonomi Bilgisi

	Eğitim Öncesi		Eğitim sonrası	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Kredi kartı-borçlanma ilişkisini anlama				
Evet	217	67,6	234	72,9
Hayır	88	27,4	79	24,6
Cevap vermeyen	16	5	8	2,5
Kredi kartı limiti-gelir ilişkisini kavrama				
Evet	229	71,3	250	77,9
Hayır	72	22,4	64	19,9
Cevap vermeyen	20	6,2	7	2,2
Enflasyon ve satın alma gücü arasındaki ilişkiyi kavrama				
Evet	204	63,6	234	72,9
Hayır	93	29	82	25,5
Cevap vermeyen	24	7,5	5	1,6
Enflasyon kavramı				
Evet	105	32,7	257	80,1
Hayır	200	62,3	56	17,4

Cevap vermeyen	16	5	8	2,5
Paramın zaman değeri-enflasyon ilişkisi				
Bugünden fazla	57	17,8	68	21,2
Bugünden az	63	19,6	88	27,4
Tamamen aynı	81	25,2	101	31,5
Bilmiyorum	104	32,4	48	15
Cevap vermeyen	16	5	16	5
Paramın zaman değeri				
Arkadaşınız ailesi	105	32,7	94	29,3
Sizin aileniz	85	26,5	82	25,5
Her ikisi de eşit oranda zengin olur	52	16,2	100	31,2
Bilmiyorum	64	19,9	38	11,8
Cevap vermeyen	15	4,7	7	2,2
Cevap vermeyen	23	7,2	9	2,8
Paramın işlevini kavrama				
Evet	235	73,2	251	78,2
Hayır	63	19,6	61	19
İhtiyaç ve istek ayrımını yapabilme				
Evet	227	70,7	262	81,6
Hayır	71	22,1	53	16,5
Cevap vermeyen	23	7,2	6	1,9

Yine Tablo 4’de, ihtiyaç ve istek arasındaki farkı anlama, paranın ekonomideki rolü, paranın zaman değeri, enflasyon kavramı bilgisi, enflasyon ve satın alma gücü arasındaki ilişkiyi kavrama ve anlamaya yönelik soruların değerlendirmeleri yer almaktadır. Özellikle enflasyon bilgisinin eğitim öncesinde düşük olduğu eğitim sonrasında bu seviyenin büyük oranda yükseldiği görülmektedir (%32,7 den %80,1) Benzer şekilde enflasyon ve paranın satın alma gücü arasındaki ilişkiyi doğru kavrayanların oranı eğitim sonrasında artmıştır. Bir ülke ekonomisinin zenginleşmesinin o ülkenin yapacağı üretimle doğru orantılı olacağını düşünen gençlerin oranı eğitim öncesinde de yüksek iken, eğitim sonrasında biraz daha artmıştır. Diğer taraftan ihtiyaçlar ile istekler arasındaki farkın kavranmasında gençlerin algı düzeyinin yüksek olduğu, eğitim sonrasında bu konudaki farkındalığın daha da arttığı görülmektedir.

Tablo 5. Günlük Basit Hesaplamalar

Seçenekler	Eğitim Öncesi		Eğitim sonrası	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Aylık geliriniz 2.500 TL ise, gelirinizin 500 TL’sini tasarruf ederseniz, gelirinizin yüzde kaçını tasarruf etmiş olursunuz?				
40%	40	12,5	17	5,3
30%	48	15	36	11,2
20%	148	46,1	233	72,6
10%	55	17,1	27	8,4
Cevap vermeyen	30	9,3	8	2,5
Ahmet aylık 3.000 TL kazanmaktadır. Aylık, 1.000 TL kira ödemekte, 1.200 TL mutfak masrafı, 300 TL ulaşım masrafı, 350 TL diğer harcamalar için ayırmaktadır. Ahmet’in aylık kazandığı para ve harcamalara göre 600 TL para biriktirmesi için ne kadar süre geçmesi gerekmektedir?				
Bir ay	42	13,1	13	4

İki ay	43	13,4	19	5,9
Dört ay	60	18,7	203	63,2
Altı ay	134	41,7	82	25,5
Cevap vermeyen	42	13,1	4	1,2
“Ayşe internetten satın alacağı kitap için, A kitabevinde fiyatın 20 TL, B kitabevinde ise 3 dolar (\$) olduğunu görmüştür. 1 doların 6 TL olduğunu varsayalım. Buna göre Ayşe’nin, A kitabevinden kitabı alması daha hesaplı değildir.” ifadesinin doğru olduğunu düşünüyor musunuz?				
Evet	190	59,2	229	71,3
Hayır	100	31,2	85	26,5
Cevap vermeyen	31	9,7	7	2,2
Ali ve Mustafa fiyatı 2.000 TL olan cep telefonunu satın almak için para biriktirmeye karar vermişlerdir. Başlangıçta Ali’nin 1000 TL.’ si, Mustafa’nın 800 TL’si vardır. Bir yıl boyunca Ali her ay 80 TL, Mustafa ise 100 TL biriktirdiğinde, aşağıdaki seçeneklerden hangisi doğru olur?				
Bir yıl sonra her ikisi de telefonu satın alabilir	91	28,3	45	14
Bir yıl sonra telefonu sadece Ali satın alabilir	52	16,2	41	12,8
Bir yıl sonra telefonu sadece Mustafa satın alabilir	108	33,6	206	64,2
Bir yıl sonra telefonu her ikisi de alamaz	39	12,1	21	6,5
Cevap vermeyen	31	9,7	8	2,5

Son olarak ankette, gençlerin günlük basit hesaplamaları ne ölçüde yapabildiğini ölçmeye yönelik sorulara yer verilmiştir. Tablo 5’de görüldüğü gibi eğitim öncesi verilen cevaplarla eğitim sonrası verilen cevaplar karşılaştırıldığında finansal eğitim sonrası doğru cevaplara verilen oranın yüzdesel olarak yükseldiği görülmektedir.

Bu araştırmada, tasarruf bilinci ve tasarruf davranışı, temel bankacılık bilgisi, faiz hesaplamaları, temel ekonomi bilgisi ve günlük basit harcamaları yapabilme becerisinin cinsiyet, yaş, gelir düzeyi ve ailenin eğitim durumu ile olan ilişkilerine bakılmış cinsiyet haricinde diğer değişkenler anlamlı çıkmamıştır. Tablo 6a, 6b,6c, 6d, 6e’de cinsiyet ile finansal okuryazarlık soruları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla öncelikle çapraz tablo analizi (crosstab) yapılmıştır. Daha sonra ise cinsiyet ile finansal okuryazarlık soruları arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığı bağımsız örneklem için t-testi ile tespit edilmiştir. Buna göre, aşağıda yer alan tablolar incelendiğinde cinsiyet ile tüm sorular arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde önemli bir farklılık vardır. Burada dikkat edilmesi gereken husus ise, eğitim öncesine göre eğitim sonrasında bu önemli farkın daha da belirginleştiğidir. Bu sonuç, eğitimin finansal okuryazarlık düzeyini arttırdığı şeklinde yorumlanabilir. Bir diğer husus ise, finansal okuryazarlık sorularına kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla doğru yanıt verdiği görülmektedir. Bu durum kız öğrencilerin finansal okuryazarlık konusunda erkek öğrencilere göre daha başarılı olduğu şeklinde ifade edilebilir.

Tablo 6a. Cinsiyet ve Finansal Okuryazarlık İlişkisi

Seçenekler	TASARRUF BİLİNCİ VE DAVRANIŞI							
	Eğitim Öncesi				Eğitim sonrası			
	Kız		Erkek		Kız		Erkek	
	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans
Doğru	69,38	868	63,98	1048	77,62	971	62,88	1030
Yanlış	30,62	383	36,02	590	22,38	280	37,12	608
Toplam	100	1251	100	1638	100	1251	100	1638
P değeri	0,05*				0,02*			

***:p<0.001 **:p<0.01 *:p<0.05

Tablo 6b. Cinsiyet ve Finansal Okuryazarlık İlişkisi

Seçenekler	TEMEL BANKACILIK BİLGİSİ							
	Eğitim Öncesi				Eğitim sonrası			
	Kız		Erkek		Kız		Erkek	
	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans
Doğru	51,08	497	53,30	679	87,25	849	71,90	916
Yanlış	48,92	476	46,70	294	12,75	124	28,10	358
Toplam	100	973	100	1274	100	973	100	1274
P değeri	0,05*				0,03*			

***:p<0.001 **:p<0.01 *:p<0.05

Tablo 6c. Cinsiyet ve Finansal Okuryazarlık İlişkisi

Seçenekler	FAİZ HESAPLAMALARI							
	Eğitim Öncesi				Eğitim sonrası			
	Kız		Erkek		Kız		Erkek	
	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans
Doğru	25,54	71	35,71	130	61,87	172	58,51	213
Yanlış	74,46	207	64,29	234	38,13	106	41,49	151
Toplam	100	278	100	364	100	278	100	364
P değeri	0,001***				0,000***			

***:p<0.001 **:p<0.01 *:p<0.05

Tablo 6d. Cinsiyet ve Finansal Okuryazarlık İlişkisi

Seçenekler	TEMEL EKONOMİ BİLGİSİ							
	Eğitim Öncesi				Eğitim sonrası			
	Kız		Erkek		Kız		Erkek	
	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans
Doğru	56,27	704	54,88	899	74,50	932	60,62	993
Yanlış	43,73	547	45,12	739	25,50	319	39,38	645
Toplam	100	1251	100	1638	100	1251	100	1638
P değeri	0,02*				0,01**			

***:p<0.001 **:p<0.01 *:p<0.05

Tablo 6e. Cinsiyet ve Finansal Okuryazarlık İlişkisi

Seçenekler	GÜNLÜK BASİT HESAPLAMALAR							
	Eğitim Öncesi				Eğitim sonrası			
	Kız		Erkek		Kız		Erkek	
	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans
Doğru	38,84	216	39,83	290	75,00	417	62,36	454
Yanlış	61,16	340	60,17	438	25,00	139	37,64	274
Toplam	100	556	100	728	100	556	100	728
P değeri	0,05*				0,003**			

***:p<0.001 **:p<0.01 *:p<0.05

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmanın temel çıkış noktası, Türkiye’de düşük olan tasarruf eğiliminin artırılabilmesi amacıyla ilk gençlik döneminde yer alan 12-14 yaş grubu öğrencilerin tasarruf bilincinin geliştirilmesine katkı sağlamak için temel bir ekonomi bilgisini içeren finansal okuryazarlık eğitimi vermektir. Türkiye’de son yıllarda üretimdeki düşüşler, işsizlik oranı, enflasyon oranı ve dış borçlardaki artışlar nedeniyle ekonomik anlamda zor bir süreçten geçilmektedir. Bu sürecin rahatlatılmasında en önemli unsur üretken yatırımları artırmaktır. Ancak bunun için sermaye birikimi ve sermaye birikimi için ise tasarruf oranlarının artırılması gerekmektedir. Tasarruf oranının artması toplumda yer alan her bireyin bilinçli tüketimi, ihtiyaçlar ile istekleri doğru ayırt etmesi, biriktirdiği parayı bankacılık sistemi içerisine aktarmasının önemini kavraması ve rasyonel bir bütçe yapması ile doğru orantılıdır. Gençlerin belirtilen konularda doğru bir şekilde yönlendirilmelerinin ekonomiye ve sürdürülebilir kalkınmaya katkı yapması beklenmektedir.

Finansal eğitimin olası etkilerinin değerlendirildiği araştırmalara bakıldığında da finansal eğitimin bireyin ve toplumun genel tasarruf düzeyini artırdığı, finansal bilgi birikimi ile finansal davranışlar ve tercihler arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Ancak bu tespitlere rağmen bu konuda verilmesi gereken eğitimin nitelikleri, uygulama alanları vb konularda üniversiteler açısından dikkate değer öneriler bulunmadığı gibi herhangi bir pratik uygulama da görülmemektedir. Bu araştırma projesinde yapılacak saha çalışmasının ve elde edilen sonuçların finansal okuryazarlık literatürüne de bu bakımlardan katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Araştırma süresi boyunca elde edilmek istenen bazı pratik sonuçlar vardır; bu ise gençlerin çalışma yaşamına atılmadan önce bütçeleme ve tasarruf etme, masraflarını ve borçlarını kontrol altına alma gibi konularda bilinçli olmalarını sağlayacak finansal eğitim programlarının oluşturulması ve uygulanmasıdır. Böylelikle, daha erken yaşlarda öğrenilen ve uygulanan finansal davranışlar daha kalıcı olarak yaşamın sonraki aşamalarında bireylerin finansal davranışlarının belirleyicisi olabilecektir. Bu ise bireysel ve toplumsal refahın artmasına, ülke ekonomisinin sağlıklı gelişmesine tabandan/temelden katkı sağlayacaktır.

Türkiye’nin genç nüfuslu bir ülke olması, ilk gençlik yıllarında finansal eğitimin önemini artırmaktadır. Teknolojiyi, yeni iletişim kanallarını ve günümüz ihtiyaçlarını en iyi bilen kitle gençlerdir. Onların finansal farkındalıklarının yüksek olması, tasarruf davranışlarına yansiyacak, böylece diğer yaş gruplarını ve hedef kitleleri de pozitif olarak etkileyecektir. Bu araştırmanın, üniversitelerin finans ve bankacılık bölümlerinin, toplumun her kesiminde yaygınlaştıracak finansal eğitim konusunda sorumluluk üstlenmeleri ile bu konuda da bir farkındalık oluşturması beklenmektedir. Böylelikle gençler ve toplumun diğer kesimlerinde finansal okuryazarlık düzeyi “çarpan etkisi” ile daha da yükselmiş olacaktır.

Yukarıda belirtilen amaç ve hedefler doğrultusunda, araştırma kapsamında örneklem olarak seçilen gruba finansal eğitim dersleri verilmiştir. Eğitimden beklenen sonuç, gençlerin temel ekonomi ve bankacılık bilgisi, faiz hesaplamaları vb. konularda bilgi düzeylerini artırmalarını sağlamak ve tasarruf davranışlarını olumlu yönde etkilemek olmuştur. Bu çerçevede değerlendirildiğinde istenen hedeflere büyük ölçüde ulaşıldığını söylemek mümkündür. 40 sorudan oluşan anket soruları öğrencilere hem eğitim öncesinde hem de eğitim sonrasında uygulanmış ve eğitim sonrasında temel bankacılık bilgisi konusunda gençlerin bilgi düzeyinin arttığı görülmüştür. Özellikle tasarruf edilen paranın yastık altında

değil bankacılık sistemine yönlendirilmesinin ekonomiye sağlayacağı katkının kavranması bu projede önemsenen konulardan biridir. Gençlerin, küçük tasarruf sahiplerinin bankaya yatırdıkları paraların bankalar tarafından üretim yapacak işletmelere kredi olarak verilmesi ve böylelikle tasarrufların üretimde kullanılması mekanizmasını anlamaları finansal eğitim aracılığıyla sağlanmıştır. Bu anlayış, paranın ekonomik sistem içinde yer almasının ekonominin, birey ve işletmelerin yararına olacağına vurgu yapması açısından önemlidir. Ayrıca para ve faiz ilişkisi de bu eğitimde ön plana çıkartılmış ve para ekonomisinde faizin varlık nedeni açıklanmıştır. Böylelikle, gençlerin ekonomide hem bankaların hem de faizin işlevini daha kolay kavramaları sağlanmıştır.

Diğer taraftan gençlerin vadesiz/vadeli mevduat, 18 yaş altı genç ve çocukların birimin yapmalarını teşvik edecek banka uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmaları ve faizin nasıl hesaplandığı temel bilgisine ulaşmaları sağlanmıştır. Ancak bileşik faiz hesaplamalarında beklenen düzeyde yeterli bir kavrama olmadığı anket sonuçlarından görülmektedir. Ayrıca, Türkiye’de kredi kart kullanımının bilinçli bir şekilde yapılmaması nedeniyle erken yaşlarda bu konuda da bir farkındalık oluşturulmak istenmiştir. Gençlerin eğitim öncesinde de kredi kartı kullanımının bir borçlanma anlamına geldiğini ve kredi kartı harcamalarının gelirimiz ölçüsünde yapılması gerektiği temel bilgisine büyük oranda sahip oldukları görülmektedir.

Proje kapsamında yürütülen finansal eğitim süresince, gençlerin herhangi bir gelir veya kazançları olmamasına rağmen aile içinde yapabilecekleri tasarruflara ilişkin çok sayıda örnekler verilmiş, alışverişlerde malların fiyatlarını kıyaslama, bir malı satınalmadan önce onun istek mi yoksa ihtiyaç mı olduğu konusunda “10 saniye” kuralını uygulayabilme gibi örneklerle tasarruf bilinci bir miktar daha artırılabilmiştir. Bu konu paranın yönetimi konusunda bir farkındalık oluşturması açısından önemsenmiş ve nitekim anket sorularına verilen cevaplara bakıldığında bu yönde yine olumlu bir gelişme sağlanmıştır.

Paranın yönetimi ve tasarruf bilincinin geliştirilmesi için temel olan finansal okuryazarlığın ilk adımlarından biri de temel ekonomi bilgisine sahip olmaktır. Bu çerçevede, finansal eğitim süresince gençlere paranın tarihi, paranın ekonomideki rolü, ekonomide esas olan şeyin para değil üretim olduğu ve paranın sadece bir araç olduğu vurgulanmış ve paranın zaman değeri anlatılmıştır. Bu kapsamda enflasyon kavramının da bilinmesi ve enflasyon oranlarındaki yükselmenin paranın satın alma gücünü nasıl olumsuz etkilediğinin anlaşılması önemli olduğu için gençlere para, enflasyon, paranın zaman değeri gibi konular anlatılmış ve temel bir ekonomi bilgisi kazandırılmak istenmiştir. Bu konuda da istenen amaca büyük ölçüde ulaşıldığı anket sonuçlarından görülmüştür. Diğer taraftan, günlük hayatımızda sıklıkla karşılaştığımız basit hesaplamalara ilişkin örnekler çözülmüş ve öğrencilerin matematiksel işlem yapma becerileri artırılmıştır.

Finansal eğitim projesinin gençlere sağlayacağı yararın dışında, finansal okuryazarlık eğitimi ve bunun sonuçları ile ilgili olarak literatüre de bir katkı yapması beklenmektedir. Teorik olarak geniş bir literatüre sahip olan bu konunun, toplumsal bir dönüşümü hedeflemesi açısından pratikte de yaygınlaştırılmasının literatüre özgün bir katkı sunacağı düşünülmektedir. Finansal okuryazarlık değişkenlerinin cinsiyet, ailenin geliri ve eğitimi, öğrencilerin sayısal derslerdeki başarısı gibi değişkenlerle olan ilişkisi tespit edilmek istenmiş sadece cinsiyet değişkeninin anlamlı çıktığı görülmüştür. Kız öğrenciler erkek öğrencilere göre tasarruf davranışı, temel ekonomi bilgisi, bankacılık bilgileri açısından finansal eğitim sonrasında erkek öğrencilere göre daha iyi bir performans göstermişlerdir. Aslında, teorik olarak ailenin gelir ve eğitiminin de finansal okuryazarlık seviyesi üzerinde etkili olduğu düşünülmekte ve araştırmalarda bu yönde bulgulara ulaşılmaktadır. Ailenin eğitim seviyesi arttıkça ya da gelir seviyesi yükseldikçe gençlerin daha iyi bir finansal okuryazarlık seviyesine sahip olacağı düşünülmektedir. Ancak bu araştırmada, bu ilişkiler istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır. Ayvacık ilçesinde yaşayan ailelerin gelir seviyelerinin büyük oranda düşük olması ve benzer gelir gruplarına sahip olmaları ve eğitim seviyelerinin de genelde düşük olmasının bu sonucu ortaya çıkarmakta etkili olduğu düşünülmektedir.

Özet olarak araştırma ile ilgili genel bir değerlendirmek yapmak gerekirse; proje süresince uygulanan finansal eğitim ile hedeflenen amaçlara büyük oranda ulaşılmıştır. İlk olarak hedef kitle seçilen 12-14 yaş grubuna finansal okuryazarlık eğitimi verilmiş ve bunun olumlu yansımaları olduğu gözlemlenmiştir. İkinci olarak, Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin bu projede eğitimci olarak yer

almaları hem onların ekonomi bilgi düzeylerinin artmasına hem de finansal farkındalık düzeylerinin ve güvenlerinin artmasına katkı sağlamıştır. Son olarak Milli Eğitim okulları ve Üniversite arasında bir işbirliği oluşmuş ve bu tür etkinliklerin proje olmadan da sürdürülebileceği bir ortam yaratılmıştır. Bunun ise üniversitelerin toplumsal dönüşüme katkı sağmaları açısından son derece önemli olduğu düşünülmektedir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1- Araştırmacıların katkı oranı eşittir.
- 2- Bu çalışma "5th International Scientific Research E-Congress (IBAD - 2020)" adlı kongrede bildiri olarak 2 Eylül 2020 tarihinde sunulmuş sözlü bildirinin genişletilmiş halidir.
- 3- Bu çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince, SBA-2019-3070 nolu proje olarak desteklenmiştir.
- 4- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- 5- Makalemizde etik kurulu izni Çanakkale Üniversitesi Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Etik Kurulu 26.08.2019 tarih 6 nolu toplantı 2019/46 sayısı ile alınmıştır.
- 6- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Alkaya, A. ve Yağlı, İ. (2015). Finansal okuryazarlık-finansal bilgi, davranış ve tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF öğrencileri üzerine bir uygulama. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40), 585-599.
- Almenberg, J. ve Save-Söderberg J. (2011). Financial literacy and retirement planning in Sweden. *CeRP Working Paper, No:112*.
- Atkinson, A. ve Messy, F. (2012). Measuring financial literacy: results of the OECD/International Network on Financial Education (INFE) pilot study. *OECD Çalışma Tebliği, No. 15*. 15 Temmuz 2019 tarihinde <http://dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en> adresinden erişildi.
- Bayram, S. S. (2015). Finansal okuryazarlık ve para yönetimi davranışları: Anadolu Üniversitesi öğrencileri üzerine uygulama. *Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi*, 2(2), 105-135.
- Beal, D. J., ve Delpachitra, S. B. (2003). Financial literacy among Australian University students. *Economic Papers, The Economic Society of Australia*, 22(1), 65-78.
- Chen, H. ve Volpe, R. P. (1998). An analysis of personal financial literacy among college students. *Financial Services Review*, 7(2), 107-128.
- Cude, B., Lawrence, F., Lyons, A., Metzger, K., LeJeune, E., Marks, L., ve Machtmes, K. (2006). College students and financial literacy: what they know and what we need to learn. *Proceedings of the Eastern Family Economics and Resource Management Association*, 102-109.
- Delavande, A., Rohwedder, S. ve Willis, R. (2008). Preparation for retirement, financial literacy and cognitive resources. *Michigan Retirement Research Center Working Paper, No:190*.
- Er, B., Şahin, Y.E. ve Mutlu, M. (2017). Finansal eylem ve finansal okuryazarlık: üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırma. *Finans, Ekonomik ve Politik Yorumlar*, 54(630), 75-88.
- Goel, I. ve Khanna, S. Ram. (2013). Financial education as tool to achieve financial literacy. *Eastern Economic Forum*, 338-345.
- Hastings, J.S., Madrian, B.C. ve Skimmyhom, W.L. (2012). Financial literacy, financial education and economic outcomes. *National Bureau of Economic Research Çalışma Tebliği No. 18412*.

- Hilgert, M. A., Hogarth, J. M., ve Beverly, S. G. (2003). Household financial management: the connection between knowledge and behavior. *Federal Reserve Bulletin* 89, 309-322.
- Jappelli, T. ve Padula, M. (2011). Investment in financial literacy and saving decisions. *CSEF Working Paper, No. 272*.
- Karataş, Ç. (2017). *Finansal okuryazarlığın geliştirilmesinde merkez bankalarının rolü ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası için bir değerlendirme*. Merkez Bankası Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Kılıç, Y., Ata, H. ve Seyrek, İ. (2015). Finansal okuryazarlık: üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 66, 129- 150.
- Kocabıyık, T. ve Teker, T. (2018). Finansal okuryazarlık: Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma. *SSAD Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 117-144.
- Krizek, J. T., Cems-Mım, L. L. M., ve Hradil, I. (2012). Standard in financial literacy for university students: methodology and empirical evidence. *International Journal of Business and Social Research*, 2(7), 21-32.
- Lewis, S. ve Messy, F. (2012). Financial education, savings and investments: an overview. *OECD Çalışma Tebliği No. 22*.
- Lusardi, A. (2008). Financial literacy: an essential tool for informed consumer choice? *National Bureau of Economic Research Working Paper No.14084*.
- Lusardi, A. ve Tufano, P. (2009). Debt literacy, financial experiences, and overindebtedness. *NBER Working Paper No: 14808*.
- Lusardi, A., Mitchell, O. S. ve Curto, V. (2010). Financial Literacy among the young. *The Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 358-380.
- Mandell, L. (2006). Financial literacy: if it's so important, why isn't it improving? *Networks Financial Institute Policy Brief, (2006-PB), 08*.
- Mandell, L. ve Klein, L.S. (2007). Motivation and financial literacy. *Financial Services Review*, 16(2), 105-116.
- Mandell, L. (2008). *In overcoming the saving slump: how to increase the effectiveness of financial education and saving programs*. ed. Annamaria Lusardi, 257-279. USA: University of Chicago Press.
- Murphy, A.J. (2005). Money, money, money: an exploratory study on the financial knowledge of black college students. *College Student Journal*, 39(3), 478-488.
- Nidar, S. R., ve Bestari, S. (2012). Personal financial literacy among university students (case study at Padjadjaran University students, Bandung, Indonesia). *World Journal of Social Sciences*, 2(4), 162-171.
- Noctor, M., Stoney, S. ve Stradling, R.(1992). *Financial literacy: a discussion of concepts and competences of financial literacy and opportunities for its Introduction into young people's learning, Report prepared for the National Westminster Bank*. London: National Foundation for Education Research.
- OECD. (2005). *Improving financial literacy analysis of issues and policies*. Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2008). *OECD Journal: General papers, special issue: Financial education*, 2008/3. Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2014). *Financial education for youth: The Role of schools*. Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2016). *OECD/INFE international survey of adult financial literacy competencies*. Paris: OECD Publishing.

- Sabri, M. F. ve MacDonald, M. (2010). Savings behaviour and financial problems among college students: the role of financial literacy Malaysia. *Cross-Cultural Communication*, 6(3),103-110.
- Sarıgül, H. (2014). A survey of financial literacy among university students. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ekim, 207-224.
- Sekita, S. (2011). Financial literacy and retirement planning in Japan. *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(4), 637-656.
- Sezer, D. Ve Gümüş, U.T. (2016). Finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi: üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 26(2), 1-37.
- SPK. (2012). Türkiye finansal yeterlilik araştırması sonuç raporu. 27 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.spk.gov.tr/Duyuru/Dosya/20121116/0> adresinden erişildi.
- Şahin, C. (2014). Bir meslek yüksekokulu öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesine ilişkin bir araştırma: Bozüyük meslek yüksekokulu örneği. *Uluslararası Hakemli Ekonomi Yönetimi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 19-29.
- Şamiloğlu, F., Kahraman, Y. E. ve Bağcı, H. (2016). Finansal okuryazarlık araştırması: Erciyes Üniversitesi öğrencileri üzerinde bir uygulama. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICAFR 16 Özel Sayısı*, 308-318.
- Tuna, G. ve Ulu, M.O. (2016). Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi: işletme bölümü öğrencileri üzerine bir araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICAFR 16 Özel Sayısı*, 128-141.
- Wagland, S. P. ve S. Taylor (2009).When it comes to financial literacy, is gender really an issue? *Australasian Accounting Business and Finance Journal*, 3(1), 13-25.
- Worthington, A. C. (2006). Predicting financial literacy in Australia. *Financial Services Review*, 15(1), 59-79.

Türk Bankalarında Dijital Bankacılık Uygulamalarının İnsan Kaynakları Stratejileri Kapsamında İşe Alımlar Üzerine Bir Tahmin

Öğr. Gör. Dr. Perihan Tüzün^{1*}

Geliş tarihi: 23.10.2020
Kabul tarihi: 19.11.2020

Atıf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 433-452
Yıl: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 11%
Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ Isparta Uygulamalı Bilimler
Üniversitesi, Türkiye,
perihantuzun@isparta.edu.tr,
ORCID ID 0000-0003-3245-2100

* Sorumlu Yazar

ÖZ

Teknoloji yoğunluğunun en fazla hissedildiği sektörlerden biri olan bankacılık sektörünün, baş döndüren hızla yaşanan teknolojik gelişmeleri hizmetlere kısa sürede dönüştürebildiği bilinen bir gerçektir. Bankacılık sektöründe, müşteri talepleri ve küresel konjonktürün gerektirdiği hizmetleri sunabilmek ve çağın gerisinde kalmamak için sürekli bir rekabet söz konusudur. Bu rekabette teknoloji yatırımları her ne kadar önemli ise de, insan kaynağı kullanımı önemini hala koruyan bir husustur. Bu çalışmada, Türk Bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankalara ait toplam şube sayısı, toplam çalışan sayısı, ATM sayısı, telefon bankacılığına gelen çağrı sayısı, internet bankacılığı kullanıcı sayısı, mobil bankacılık kullanıcı sayısı gibi parametreler kullanılarak, ileriki döneme ait tahminlerde bulunulmuştur. Bu tahminlerden yola çıkarak bankaların insan kaynakları stratejilerinde işe alımın ne yönde olabileceği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Bankacılık, Çalışan Sayısı, İnsan Kaynakları Stratejileri, Gri Tahminleme.

An Estimation of Digital Banking Practices in Turkish Banks on Recruitments Under Human Resources Strategies

Lec. Dr. Perihan Tüzün^{1*}

First received: 23.10.2020

Accepted: 19.11.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:**433-452

Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 11%

¹ Isparta University of Applied Sciences, Turkey,
perihantuzun@isparta.edu.tr,
ORCID ID 0000-0003-3245-2100

* Corresponding Author

ABSTRACT

It is a known fact that the banking sector, which is one of the sectors where the technology intensity is felt the most, can transform the technological developments experienced with dizzying speed into services in a short time. In the banking sector, there is a constant competition in order to provide the services required by customer demands and the global conjuncture for not to stay behind the times. Although technology investments are important in this competition, the use of human resources is still an important issue. In this study, using parameters such as the total number of branches belonging to banks operating in the Turkish banking sector, the total number of employees, the number of ATMs, the number of incoming calls to telephone banking, the number of internet banking users, and the number of mobile banking users, the exact numbers for the future period are calculated. Based on these estimates, it was discussed how the recruitment might be estimated in the human resources strategies of the banks.

Keywords: Digital Banking, Number of staff, HRM Strategies, Grey System Theory.

GİRİŞ

Günümüzde yoğun olarak kullanılan teknoloji, durağanlıktan uzak, anlık gelişmeleri içinde barındıran bir hâl almıştır. Bu yönüyle de teknoloji yoğun iş yapan sektörlerin gelişmeleri yakından takip etmesi ve her an kendilerini güncellemesi zorunlu hale gelmiştir. Bankacılık sektörü, pazarlama, teknoloji ve insan kaynağının her üçünü de yoğun olarak kullanan bir sektördür. Bankaların çalışma stratejileri, başka etkenlerin yanında, bu üçlü yapının etkisiyle şekillenmektedir. Yakın bir geçmişe kadar, “bankaların alternatif dağıtım kanalları” dendiğinde aklımıza telefon bankacılığı, otomatik para makinaları (ATM), internet bankacılığı gelmekte iken, şu anda yine internet alt yapısı ile kullanılmakta olan ve mobil cihazlarda işlerliği bulunan mobil bankacılık uygulamaları sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Bunun yanında, bankaların pazarlama faaliyetlerinin de bu yöne yöneldiği, yazılı ve görsel basın, sosyal medya gibi kanallarla bankaların mobil bankacılık uygulamalarının kullanılması için yönlendirme yaptıkları bilinen bir gerçektir.

Bankacılık, ülkemiz toplumu gibi toplumlarda, kişilerden bağımsız düşünülemez. Müşteri açısından, kimi zaman bankanın kendisi değil, müşteri temsilcisinin kim olduğu daha önemli hale gelebilmektedir. Şüphesiz, bu duruma sebep, karşısındaki kişiye duyulan güven ve geçmişten bu yana süregelen bankacı-müşteri ilişkisidir. Çoğu zaman, banka çalışanının, bulunduğu bankadan farklı bir kurumda bankacılık yapmaya devam etmesi, müşteri ile olan ilişkisini yeni kurumunda da devam ettirmesi sonucunu doğurmaktadır. Büyük şehirler de dâhil olmak üzere, tecrübeli çalışan alımlarında belirli bir müşteri portföyüne sahip olan çalışanların tercih sebebi olması, sektör içerisinde teamül halini almıştır. Teknoloji ile birlikte düşünüldüğünde, bankaların insan kaynakları stratejilerinde işe alımla ilgili bir takım değişiklikler de meydana gelmiştir. Günümüzde teknolojiyi bilen ve kullanabilen, nitelikli, yeniliklere hızla uyum sağlayabilen çalışanlar tercih edilmeye başlanmıştır. Dijital kanalların etkinliğinin giderek artması, şube çalışanından ziyade “Bilgi Teknolojileri” bölümlerine insan kaynağı ihtiyacında artış göstermiştir.

Çalışmada, bankaların dijital bankacılık uygulamalarının neler olduğu, nasıl kullanıldığı ve bankalara yansıyan maliyetleri, müşterilere yansıyan maliyetleri, olumlu yönleri ve olumsuz yönleri tartışılacak, insan kaynakları yönetim stratejilerinin biçimlerine ve önemine değinilecektir. Bu çalışmada, 2011-2017 yılları arasındaki Türkiye’de faaliyet gösteren toplam banka sayısı, toplam şube sayısı, toplam ATM sayısı, bankaların çağrı merkezleri aracılığıyla alınan toplam gelen çağrı sayısı, toplam aktif internet bankacılığı ve toplam aktif mobil bankacılık kullanıcı sayısı temelinde Gri Tahmin yöntemlerinden en çok tercih edilen GM(1,1) Metodu kullanılarak, 2018-2023 yılları arasındaki değerleri tahmin edilmiştir. Elde edilen tahmini değerlere göre bankaların insan kaynakları stratejilerindeki işe alım konusunda ne gibi değişikliklere yol açacağı tartışılmıştır.

LİTERATÜR TARAMASI

Araştırma literatürü, müşterilerin bankacılık teknolojilerine yönelik tutumlarını anlamayı ve böylece gelişimsel planlama ve pazarlama için çıkarımlar sağlamayı amaçlayan birçok çalışma barındırmaktadır (Sundarraaj ve Wu, 2005, s. 427). Dijital bankacılık uygulamalarından bahsedildiğinde ilk akla gelen araç olan ATM’ler ile ilgili alan yazında birçok çalışma bulunmaktadır. ATM, bankacılığın şube dışına taşınması için ilk ortaya çıkan uygulamalardan biridir. Ancak yapılan çalışmaların çoğu insan kaynakları stratejileri ile ilgili değildir (Hatta ve Liyama, 1991; Rogers ve Walker, 1996; Ojeka ve Ikpefan, 2011; Korkmaz vd., 2015; Koca, 2018). Genel olarak, banka kârlılığı, müşteriler açısından avantajlar ve ATM ile ilgili güvenlik konularına değinildiği görülmüştür.

Telefon bankacılığı konusunda, bilgi teknolojileri, müşteri tanıma prosedürleri, müşterilerin şube dışı bankacılık kanallarına uyum süreçleri, banka kârlılığına katkısı, SMS ile doğrulama işlemleri gibi çeşitli konular ile ilgili çalışmalar bulunmaktadır (Edwards, Quinn, Dalziel ve Jack, 1997; Ahmad ve Buttle, 2002; Sundarraaj ve Wu, 2005; Gunson, Marshall, Morton ve Jack, 2011; Peevers, Douglas, Marshall ve Jack, 2011; Alikhani, Azad, Mousavi ve Mahmoudzadeh, 2013). Telefon bankacılığı çağrı merkezi çalışanlarında yapılan araştırmaların başında çalışanların sağlık problemleri ile ilgili incelemeler bulunmaktadır (Halford ve Cohen, 2003; Sri ve Panchanatham, 2012; Ansaloni, vd., 2014; Pochada ve Chaiklieng, 2015; Chang, Zivin, Gross ve Neidell, 2019). Lin ve arkadaşları (2010), Tayvan’daki bir

bankada çağrı merkezi çalışanları için algılanan iş stresi ve sağlık durumunun nasıl farklılaştığını ve ayrıca gelen (gelen aramalar) ve giden (giden aramalar) arama etkinlikleriyle olan ilişkilerini araştırmıştır. Örnek banka, anket sırasında yaşları 19 ile 54 arasında değişen 289 çağrı merkezi çalışandan veriler toplanmıştır. Veriler, bireysel faktörler, sağlık şikâyetleri, algılanan düzey iş stresi ve başlıca iş stres faktörleri gibi konular hakkında değerlendirilmiş ve çağrı merkezi çalışanlarının algıladıkları stres düzeyinin sağlıklarını derin olarak etkilediği ortaya koyulmuştur.

İnternet bankacılığı, hem kurumsal hem de bireysel müşteriler tarafından yaygın olarak kullanılan bir uygulama olduğundan, literatürde çok fazla internet bankacılığı konusunu içeren çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı teknik altyapılar ve güvenlikle ilgiliyken, diğer kısmı genellikle, internet bankacılığının müşteriler tarafından benimsenmesi (Furst, Lang ve Nolle, 2002; Cheng, Lam ve Yeung, 2006; Safeena, Date, Kammani ve Hundewale, 2012; Hanafizadeh, Behboudi, Koshksaray ve Tabar, 2014; Yurttadur ve Süzen, 2016; Teka, 2017; Rahi, Ghani ve Ngah, 2020; Lin, Wang ve Hung, 2020) konusu hakkındadır. Bunun dışında, banka karlılığı ve yönetime etkileri (Daniel ve Storey, 1997; Siam, 2006; Driga ve Isac, 2014; Felix, 2014; Roy, 2018), müşteri memnuniyeti (Uzundağ, 2013; John ve Rotimi, 2014) gibi konular araştırılmıştır. Ayrıca banka çalışanlarının internet bankacılığı ya da diğer elektronik bankacılık kanalları nedeniyle yaşamış oldukları iş güvenliği sorunları (Adelani, 2019; Ahmed ve Rahman, 2020; Khattab, Ahmed ve Al-Maghi, 2020) hakkında çalışmalar bulunmaktadır.

İnternet bankacılığı ve mobil bankacılık uygulamaları, aynı amaçla kullanılmaları nedeniyle akademik çalışmalar genellikle her iki başlığı da kapsar şekilde gerçekleştirilmiştir. Bazı çalışmalarda ise, internet bankacılığı ve mobil bankacılığın her ikisi de kast edilerek elektronik bankacılık ifadesi kullanılmıştır. Mobil bankacılık ya da elektronik bankacılık başlığı altında yapılmış olan çalışmalar incelenmiştir. Sardana ve Singhania (2018), yapmış oldukları çalışmada dijital bankacılık uygulamalarının tamamından söz ederek, mevcut durumu ortaya koymak amacıyla bir literatür araştırması gerçekleştirmiştir. Başta internet bankacılığı ve mobil bankacılık olmak üzere, ATM, Debit Kart (banka kartı), EFT (Elektronik Fon Transferi) gibi başlıklar ele alınmıştır. Aynı şekilde Shaikh ve Karjaluo (2015), literatür araştırması olarak gerçekleştirdikleri çalışmada genellikle mobil bankacılık uygulamalarının teknoloji kabulü ve kullanıcının yaşam tarzı ve kullandığı akıllı cihazın özellikleri ile uyumlu olduğunu belirtmiştir. Mishra ve Bisht (2013), Hindistan'da yapmış oldukları çalışmada mobil bankacılığın geliştirilmesi için, finans kurumları, telekomünikasyon kuruluşları, düzenleyici ve denetleyici kurumların yanında müşterilerin de sürece dâhil edilerek gelişme sağlanabileceğini önermiştir. Afshan ve Sharif (2016), mobil bankacılığın benimsenmesi hakkında yaptıkları çalışmada, mobil bankacılık kabulünün davranışsal, çevresel ve teknolojik boyutlarını analiz etmiştir. Sonuç olarak, davranışsal, çevresel ve teknolojik özelliklerin mobil bankacılığın kabullenilmesinde etkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Erol, Çınar ve Duramaz (2015), yaptıkları çalışmada, elektronik bankacılık gelişiminin banka kârlılığı üzerine etkilerini incelemiştir. 2006-2012 arası dönem için, banka kârlılıklarının faiz dışı gelirlerinde (işlem ücretleri vs.) %1,12'lik bir artışın söz konusu olduğunu belirtmiştir. Elektronik bankacılık hizmetleri ile ilgili yapılmış bir diğer çalışmada, elektronik bankacılık uygulamalarının, hız, güvenlik, etkinlik ve maliyet avantajı yanı sıra kullanıcı ve müşteri memnuniyeti açısından geldiği nokta değerlendirilmiştir (Aytar, Yeğen ve Erdemir, 2012). Aynı şekilde, Erben Yavuz ve Babuşçu (2018), elektronik bankacılık uygulamalarının bankalara sağlamış olduğu avantajlar ile ilgili çalışmasında, ciddi oranda maliyet avantajı sağlanması ve müşteriler açısından da zaman tasarrufu sağladığından söz etmiştir. Elektronik bankacılık uygulamalarının, hukuki açıdan değerlendirilmesi ile ilgili çalışmalar da bulunmaktadır (Lawack-Davis, 2012).

Bankaların insan kaynakları yönetim stratejileri ile ilgili literatür araştırıldığında Malatya'da faaliyet gösteren banka şubesi çalışanları üzerinde gerçekleştirilmiş bir çalışmada, kariyer yönetimi çerçevesinde, kariyer planlaması, kariyer geliştirilmesi vb. konular incelenmiştir. Çalışma sonucunda ilgili banka şubelerinin %76'sında kariyer yönetim faaliyetlerinin uygulandığı ve uygulamanın en önemli nedenlerinin çalışanların yönetime dâhil edilmesi ve kaliteli bir yönetim örneği sergilemek olduğu bulunmuştur (Deniz ve Ünal, 2007). Gürbüz, Kumkale ve Oğuzhan (2013) çalışmalarında, Trakya bölgesinde 20 bankada çalışan 382 banka çalışanından elde edilen veriler ışığında, çalışan güçlendirme uygulamalarının banka çalışanlarında örgütsel bağlılığı artırdığı sonucuna ulaşmıştır. Koçak ve Erdoğan (2011) tarafından yapılan çalışmada toplam 5 bankada 10 kişi ile görüşülmüştür. Çalışanın seçimi,

eğitim ve kariyer süreçleri, insan kaynakları süreçlerinde şubelere yetki verip vermediği, sendikalaşma gibi konular ele alınmıştır. Çalışma sonucunda, genel olarak bankaların sendikalaşmaya olumlu bakmadıkları, müşteri memnuniyeti önemsendiği için, çalışanlara karşı tutumlar ve eğitim desteklerinin olumlu olduğu bulunmuştur. Yıldız (2011), Türk bankacılık sektöründeki bir özel mevduat bankasının 421 yöneticisi üzerinde gerçekleştirdiği araştırmasında, insan, yapısal ve müşteri sermayesi unsurlarından oluşan entelektüel sermayenin, bankaların hem subjektif (algılanan) hem de objektif (nicel) performansını olumlu yönde etkilediğini bulmuştur. Majumder (2012), Bangladeş'te banka çalışanları üzerinde yapmış olduğu araştırmada, bankaların insan kaynakları yönetimi uygulamalarının, özel bankalarda çalışanları eşit derece memnun etmediğini bulmuştur. Çalışanların çoğu ücret, ödül ve motivasyon, kariyer gelişimi, eğitim gibi konulardan memnun olmadığından bankaların insan kaynakları uygulamalarının geliştirilmesi gerektiğini önermiştir. Bahsedilen çalışmaların yanında, bankacılık sektöründe uygulanan insan kaynakları yönetim tarzları (Bartel, 2004; Yurdatapan, 2011; Tondre, 2015; Prakash, 2015), çalışan eğitimi ve kariyer gelişimi (Çerik ve Bozkurt, 2010; Özçelik ve Akçay, 2019), yetenek yönetimi ve performans (Cantekinler, 2007; Altunoğlu, Atay ve Terlemez, 2015), istihdam (Ayan, 2012), kayırmacılık (Büte, 2011), iş tatmini (Gürbüz, 2011) gibi birçok farklı konuda ulusal ve uluslararası çalışma bulunmaktadır.

Bu çalışmanın çıkış noktası olan dijital bankacılık uygulamalarının bankaların insan kaynakları yönetimi stratejilerine olası etkileri ile ilgili bir keşif çalışması niteliğinde olan Latif, Mahmood ve Ali (2020)'nin araştırması nitel olarak kurgulanmış bir çalışmadır. İnsan kaynakları uygulayıcıları ile bazı derinlemesine görüşmeler yapılmış ve bir bankacılık örgütünde meydana gelen insan kaynakları yönetimi değişikliklerinin bağlamı ve doğası hakkında belgeler analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda insan kaynakları yönetimi işlevinin değişen ve gelişen rolünün ortaya çıkan üç tema ortaya koyulmuştur. Yeni bankacılık işlevlerinin çeşitli yeteneklerle çalışanlara aşılması, çevik çalışma (yeniliğe uyum sağlama) kültürünü harekete geçirmenin önemi ve çalışanların veri ve teknolojiyi kullanma deneyimine artan odaklanmasının sağlanması bu üç temayı ifade etmektedir.

KAVRAMSEL ÇERÇEVE

Bu bölümde bankacılıkta insan kaynakları yönetimi, bankalarda dijital (elektronik) bankacılık uygulamaları ve Gri Tahmin yöntemlerinden GM(1,1) modeli hakkında bilgi verilmektedir.

Bankacılıkta İnsan Kaynakları Yönetimi

Bankacılık sektöründe eğitilmiş, vasıflı ve hızla gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri becerisine sahip çalışanlara duyulan ihtiyaç açık bir şekilde görülmektedir. Uygun insan kaynakları yönetimi politikaları ile artan rekabet ortamında mevcut çalışanların elde tutulması ve yeni gelişmelere entegre edilmesi, bankaların rekabet kabiliyetlerini ve müşteri memnuniyetlerini artırmalarını sağlamaktadır (Koçak ve Erdoğan, 2011, s. 260-263).

Bartel (2004)'e göre hizmet sektörü üç önemli noktada üretim sektöründen farklılaşmaktadır. Hizmet sektöründe, somut bir maldan söz etmek mümkün değildir, aynı anda üretilip tüketilme eğilimindedir ve tüketiciyi üretim ve teslimata dâhil eder. İnsan kaynakları yönetimi, hizmet sektörünün büyük bir parçası olan bankalarda oldukça etkili bir rol oynar. İnsan kaynağının yönetimi ve risk yönetimi, bankaların yüz yüze geldiği iki temel zorluktur. Bankaların insanları ve riski nasıl yönettiği, başarılarını belirlemektedir. Yetenekli ve etkin insan gücü olmadan, riskin yönetilmesi de mümkün değildir (Tondre, 2015, s. 130).

Bankacılıkta İnsan Kaynakları Yönetiminin Önemi: Örgütlerin verimli bir biçimde çalışabilmesi, örgütleri oluşturan çalışanın etkili yönetilmesine ve onlardan yararlanabilme derecesine bağlıdır (Deniz ve Ünal, 2007, s. 103). Bu nedenle, geçmişte olduğu gibi, bu konuyla ilgilenen örgüt içerisindeki birimler artık "personel" bölümleri değil, "İnsan Kaynakları" olarak adlandırılan bölümler haline almıştır. Şüphesiz, bu sadece bir isim değişikliğinden ibaret olmamış, çalıştırılan insan kaynağına gereksinimle örgüt içerisinde başlayan süreç, çalışanın işe başlatılmasıyla son bulmayan ve çalışan işe devam ettiği sürece devam eden bir hal almıştır.

Geçmişte işyeri kalitesi; teknoloji, makine-teçhizat, işyerinin diğer çevresiyle alakalı olanaklar iken, günümüzde ilk başta bu olanakların sağlanmış olması olağan kabul edilmektedir. İnsan kaynağına

atfedilen önem birinci planda yer almaya başladığı için, her firmanın fark yaratacağı alan insan kaynağını yönetme biçimi haline gelmiştir. Örgütün sahip olduğu değerler ve örgüt kültürü bir örgütten diğerine kolayca taşınmamaktadır, dolayısıyla her örgütün kendine özgü bir insan kaynağı stratejisi olması olağandır (Koçak ve Erdoğan, 2011, s. 261).

Bankaların bugüne kadar tanık oldukları büyük ölçüde hizmet temelli rekabetin aksine, rekabet artık yoğun olarak teknoloji tabanlı rekabet şeklinde kendini göstermektedir. Teknolojik olarak iyi donanımlı, yapısal olarak yalın ve sermayesi kuvvetli yeni bankaların ortaya çıkması, sunulan hizmetlerin çeşitliliği ve maliyeti ile müşteri beklentilerinin karşılanma hızı ve verimliliği açısından piyasalarda fark yaratacaktır. Yoğun rekabetin yaşandığı bir piyasada ayakta kalabilmek için bankaların verimlilik açısından ölçüm yapması gerekir. Her banka için iç ve dış piyasa ile ilgili rekabet verimliliği açısından büyük bir fark yaratan önemli bir faktör, insan kaynakları faktörüdür (Prakash, 2015, s. 95). Teknolojiyi en iyi kullananlar, genç ve eğitim seviyesi yüksek olan kesim olarak karşımıza çıktığı için, bankaların daima sistem alt yapısı ve insan kaynağı ile müşterilerinden bir adım önde olmaları gerekmektedir. Aksi takdirde rekabet güçlerini kaybedecekleri açıktır. Bankalar, insan kaynakları yönetimi konusunda, yapılarındaki kurumsallığın da etkisi ile nitelikli eleman çalıştırma konusunda oldukça başarılıdır. Ancak işe alım süreci sonrasında da, çalışan motivasyonu ve meslek gelişimleri ile ilgili destek ve eğitimler sayesinde gerek çalışanların motivasyonunu artırmaya, gerekse iş yapış biçimlerini geliştirmeye çaba sarf etmelidir.

Bankacılıkta İnsan Kaynakları Yönetimi Stratejileri Kapsamında İşe Alım Prosedürleri: İnsan kaynakları yönetimi stratejisi, “Örgüt çevresindeki değişimlere göre ileride meydana gelecek ihtiyaçlarını öngörerek talep edilebilecek özelliklere sahip insan kaynağını geliştirmeye yönelik planlar, programlar ve eğilimler bütünü” şeklinde tanımlanmıştır (Özgeldi, 2002’den aktaran Deniz ve Ünal, 2007, s. 103-104).

Nihai hedefi kâr elde etmek olan ticari bir işletme olarak bankalarda, insan kaynakları stratejileri, bankanın yöneldiği genel strateji ile uyumlu olmalıdır. Teknoloji alt yapısını geliştirip alternatif dağıtım kanallarına müşterileri yönlendirmeyi ve bu yolla maliyetlerini azaltıp kâr elde etmeyi hedefleyen bir bankanın, şüphesiz, şube ağını genişletmesi ve şubelerde fazladan çalışan istihdam etmesi yanlış olacaktır. Bu nedenle, ilk olarak bankanın genel stratejisine göre insan kaynağının planlanması önem arz etmektedir.

İnsan kaynakları planlamasından sonra önemli olan husus, işlerin analizi, iş tanımları ve iş özelliklerinin belirlenmesidir. İş analizi kısmında, bir işin görev ve beceri gereksinimlerini ve bu iş için işe alınması gereken kişi türünü belirleme prosedürü gerçekleştirilmektedir. İş tanımları adı verilen aşama, işin görev, sorumluluk, raporlama ilişkileri, çalışma koşulları ve denetim sorumluluklarının listesi olarak ifade edilmektedir. İş özelliklerinin belirlenmesi kısmında ise, işin “insan gereksinimlerinin” yani zorunlu eğitim, beceri, kişilik yapısı gibi konulara karar verilmesi hedeflenmektedir (Dessler, 2020, s. 100). İş özelliklerinin belirlenmesi tamamlandıktan sonra, işe uygun çalışan özelliklerinin belirlenmesi ve çalışan alımı konuları gündeme gelmektedir.

Çalışan alımı söz konusu olduğunda, birçok bankanın yaklaşımı ilk olarak iç kaynaklara (halihazırda çalışan personeline) başvurmaktır (HSBC, YKB, QNB-Finansbank, Ziraat Bankası). Analizi gerçekleştirilmiş olan işe, uygun olduğunu düşünen çalışanların başvuru yapabilmesi için, ilgili pozisyonlar banka içi çeşitli platformlarda ilân edilmektedir. Böylece örgüt, terfi ya da tayin beklentisi olan çalışanların taleplerinin bir kısmını bu şekilde karşılamaktadır. İç kaynaklardan sonuç alınamadığı takdirde, bankalar dış kaynaklara başvurmaktadır. Çeşitli yöntemlerle pozisyonla alakalı ilanlar verilmekte ve toplanan başvurular arasında işe en uygun olanlar görüşmeye çağırılarak, adayların nitelikleri ve kişisel özellikleri dikkate alınarak, kimi zaman yazılı, kimi zaman sözlü, kimi zaman ise her iki yöntem uygulanarak çalışan seçimi gerçekleştirilmektedir.

İşe seçilen adaylar, ilk olarak oryantasyon programına tabi tutulmaktadır. Çalışanın kişisel özellikleri, nitelikleri, işin gerektirdiği özellikler göz önünde bulundurularak, çalışanlar, çeşitli eğitimler ve kişisel gelişim etkinliklerine tabi tutulmaktadır. Sadece ilk işe girişte değil, çalışanlar çalıştığı süre boyunca örgüt içi ve örgüt dışı olmak üzere, yetkinliklerini geliştirmeleri amacıyla eğitim programlarına tabi

tutulmaktadır. Çalışanların becerilerinin geliştirilmesi, tutum ve davranışlarının değiştirilmesi, fikirlerin oluşturulması sürecinde ve örgütlerin yeniden yapılandırılma çalışmalarının tamamı eğitim ile mümkündür (Cantekinler, 2007, s. 47-51).

Bankalarda Dijital (Elektronik) Bankacılık Uygulamaları

Dünyada ve Türkiye’de bankacılığın şube dışına taşınmasında etkili olan teknolojik ilk yenilik sayılan ATM’ler (otomatik vezne makinesi), zaman geçse de, 7/24 para çekebilme olanağı tanıdığı ve sürekli yenileri ilave edilen bankacılık hizmetlerini karşılayabildiğinden, ortaya çıkışından bu yana işlerliğini devam ettirmiştir. Bir banka şubesinin yapabildiği işlemlerin neredeyse tamamını gerçekleştirebildiğinden kullanımlarının uzun zaman daha devam edeceği (belki de tamamen nakitsiz bir dünya düzenine ulaşıncaya kadar) düşünülmektedir.

Otomatik vezne makineleri (ATM) yanında, banka kartları, telefon bankacılığı, internet bankacılığı, mobil bankacılık uygulamaları, mobil ödemeler ve teknolojinin etkisi ile her geçen gün çeşitlenen geniş bir ürün yelpazesinin ortaya çıkması ile dijital bankacılık teknolojileri yıllar içinde artmıştır. Hem yerel hem de küresel fırsatlar yaratmak için dijital çağın altyapısını kullanma konusunda büyük fırsatları gören bankalar, rekabetteki artış ve sektördeki diğer çeşitli zorluklar, kendilerine benzersiz kazanç kaynakları sunan yeni dijital modelleri hızla benimsemeye başlamıştır (Sardana ve Singhanian, 2018, s. 28).

Otomatik Vezne Makinesi (ATM): Bilgisayarlar 1950’lerin ortasında Japon endüstrisine tanıtılmış ve bilgisayarlaşma hızla ilerlemiştir. Japonya’nın finans kurumları ise 1954’te bilgisayarlaşmaya başlamıştır. Otomatik para yatırma makineleri (AD’ler), nakit verme makineleri (CD’ler) ve son kullanıcılar olarak genel halkın vezne pencerelerine gerek duymadan paralarını yatırabileceği, çekebileceği veya aktarabileceği otomatik para çekme makineleri (ATM’ler) ortaya çıkmıştır. Günümüzde tüm dünyada nakit işlerini ve çok çeşitli müşteri hizmetlerini geliştirmek için araçlar olarak yaygın şekilde kullanılmaktadır (Hatta ve Liyama, 1991, s. 295-296). Diğer şube dışı bankacılık uygulamalarından en büyük farkı, zaman kısıtı olmaksızın para yatırma ve çekme işlemlerinin şube dışında gerçekleştirilebilmesidir.

Türkiye’nin en büyük özel bankası olan Türkiye İş Bankası, 1987 yılında Türk tüketicisine otomatik vezne makinelerini (ATM) tanıtarak Türkiye’de elektronik bankacılığın temelini atmış ve 1998 yılı itibariyle ülkedeki ATM sayısı 7.400’ü aşmıştır (Polatoğlu ve Ekin, 2001, s. 156). Günümüzde ise Türkiye’de faaliyette bulunan ATM sayısı 31/12/2019 itibari le 46.749’dur (Türkiye Bankalar Birliği [TBB], 2020). Bankacılık hizmetlerinin artarak ilave edilebildiği bilgisayar alt yapısı sayesinde geçerliliğini sürdürmesi olasıdır. ATM’lerin kullanımı için ortaya çıkarılmış ATM kartları (debit kart), aynı esnada banka ve ATM harici işyerlerinde kullanıma olanak sağlayan üye işyerlerinde kredi kartlarının da ortaya çıkmasıyla yoğun olarak nakit taşıma gereksinimi olmaksızın kullanıma elverişli hale gelmiştir.

Telefon Bankacılığı: Şube veya ATM bankacılığına kıyasla, telefon bankacılığının daha uygun maliyetli olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra kolaylık, erişilebilirlik ve kazanılan zaman gibi unsurlar birçok müşterinin telefon bankacılığını tercih etmesinin sebeplerinden bazılarıdır (Sundarraaj ve Wu, 2005, s. 429). Zamandan bağımsız olarak bazı bankacılık işlemlerin anlık gerçekleşmesine, bazılarının ise işlem emirlerinin alınmasına ve ilk mesai saati başlangıcında işleme alınmasına olanak tanımaktadır. Dünya’da telefon bankacılığı yirmi yılı aşkın süredir sürekli olarak ve kullanışlı bir özellik haline gelmiş ve tüm bankalar bu özelliği hizmetlerinin bir parçası olarak vermeye başlamıştır (Alikhani, Azad, Mousavi ve Mahmoudzadeh, 2013, s. 2737).

1997 yılının sonlarında, telefon bankacılığı hizmeti, müşterilerin nakit çekme dışındaki tüm işlemlerini yapmalarına izin verdiği için Türk müşteriler arasında da popüler hale gelmiştir (Polatoğlu ve Ekin, 2001, s. 157). Bankalar açısından şube açma maliyetlerinin ortadan kalkması, onay prosedürlerinin müşterinin kendisine tanımlanmış olan şifreler aracılığıyla tamamlanabilmesi gibi faydaları bulunmakta iken, müşteri için ise, şubeye ulaşma, şubede sıra bekleme, şubeden yapılan işlemler için alınan yüksek tutarlı işlem ücretlerini bertaraf etmek için cazip hale gelmektedir. Telefon bankacılığı, internet bankacılığı ve mobil bankacılık gibi kullanımı genellikle daha genç yaş grubu tarafından tercih edilen

uygulamaların aksine bir çalışan yardımıyla işlemlerin gerçekleştirilmesi nedeniyle daha büyük yaş grupları tarafından tercih edilebilmektedir.

İnternet Bankacılığı: İnternet bankacılığının ilk hali olarak ifade edilen bilgisayar bankacılığında, tüketiciler doğrudan bankanın bilgisayarıyla kablolu bir bağlantı kullanarak para transferi yapmak, faturalarını ödemek, hesap bakiyelerini kontrol etmek, hesap ekstrelerini incelemek ve çek siparişi vermek ve ödemeyi durdurma emri vermek gibi diğer bankacılık işlerini yürütmek için banka hesaplarına erişebilmekteydi (Anguelov, Hilgert ve Hogarth, 2004, s. 3). Ardından açık ağ alt yapısını kullanan internet bankacılığı, bankacılığın şubeden çıkıp kişilerin buldukları lokasyonlarda kendi kendilerine bankacılık işlemlerini yapmasına olanak tanıyan ve aynı anda birçok kişinin hizmetten yararlanmasını sağlayan bir yapıya dönüşmüştür. Dolayısıyla, kişilerin bir banka şubesi, ATM ya da telefon bankacılığına gerek duymadan, internet bağlantısı ve bir bilgisayar yardımıyla işlemlerin kendi kendilerine gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır.

Dünyada ilk “Security First Network Bank (SFNB)”, 1995 yılında güvenli çevrimiçi bağlantılı olarak faaliyet göstermeye başlamıştır (Lin, Wang ve Hung, 2020, s. 3). Türkiye’de ise internet bankacılığını ilk olarak 1997 yılı Haziran ayında Türkiye İş Bankası faaliyete geçirmiş ve takiben Temmuz 1997’de Garanti Bankası müşterilerine internet hizmetini sunmaya başlamıştır (Uzundağ, 2013, s. 36). O günden bu yana giderek artan bir şekilde kullanılmaktadır. İlk zamanlar, havale, EFT, virmen gibi para transfer işlemleri gerçekleştirilebilirken, günümüzde, döviz, altın, hisse senedi gibi yatırım ürünlerinin alım-satımı, fatura tahsilatları, cep telefonu görüşme bedeli yükleme, ceza ödeme, öğrenci harçlarının ödenmesi, e-devlet uygulamalarına şifresiz giriş, kredi başvurusu ve kullanımı işlemleri gibi birçok farklı işlemin gerçekleştirilmesine olanak tanımaktadır.

Mobil Bankacılık: Mobil bankacılık, bir dizi yeni mobil teknoloji harikasının şimdilik en sonucusudur. Otomatik vezne makinesi (ATM), telefon ve internet bankacılığı geleneksel bankacılık ürünleri için etkili dağıtım kanalları sunsa da, birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede perakende ve mikro-finans bankaları tarafından kurulan en yeni dağıtım kanalı olarak, mobil bankacılığın önemli etkileri bulunmaktadır (Safeena, Date, Kammani ve Hundewale, 2012, s. 1021).

İnternet bankacılığının zamandan bağımsız işlem yapabilme yeteneğinin yanında, mobil bankacılıkta mekândan bağımsızlık da söz konusudur. Kablosuz ağ bağlantılarını kullanarak, kablosuz cihazlar yardımıyla işlemler her an, her yerden gerçekleştirilebilmektedir. Bankaların sağlamış oldukları, internet tabanlı ve mobil cihazlara indirilebilen uygulamalar sayesinde, çeşitli yöntemler kullanılarak (göz okuma, parmak izi okuma, çizilebilen şifreler gibi) sisteme giriş yapılan ve tıpkı internet bankacılığındaki gibi birçok farklı bankacılık işleminin gerçekleştirilmesi mümkün hale gelmiştir. Bu hizmet aynı zamanda bir takım ticari ilişkilerin güvenli şekilde yürütülmesi amacıyla da kullanılmaktadır (Aytar, Yeğen ve Erdemir, 2012, s. 6).

Dijital bankacılık uygulamaları ilk etapta yüklü bir teknoloji yatırımı gerektirmesinin yanında, uzun vadede şube açma maliyetleri, açılan şubede çalışan istihdam edilmesi, şubede gerçekleştirilen işlem başına basılması gerekli olan dekont maliyetine kadar bir çok kalemde tasarruf etmesine sebep olmaktadır. Yapılacak yatırımın fiziki olarak şubelere yapılması yerine bilgi teknolojileri alt yapısına yönlendirilmesi mümkün hale gelmektedir. İlâveten, piyasadaki değişen rekabet koşulları ve yoğunlaşan rekabet ortamı içinde, etkin bir şekilde çalışmayı başaranlar hayatta kalmaya devam edecek, başaramayanlar ise, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır (Aytar, Yeğen ve Erdemir, 2012, s. 4).

Gri Tahmin Yöntemlerinden GM(1,1) Modeli

Gri sistem teorisi, ilk olarak 1980’lerin başında Deng (1982) tarafından ortaya atılan disiplinler arası bir bilimsel alandır. O zamandan beri teori, kısmen bilinmeyen parametrelere sahip sistemlerle başa çıkma yeteneği ile oldukça popüler hale gelmiştir. Geleneksel istatistiksel modellere üstünlük olarak, gri modeller, bilinmeyen sistemlerin davranışını tahmin etmek için yalnızca sınırlı miktarda veriye ihtiyaç duymaktadır (Deng, 1989’ dan aktaran Kayacan, Ulutaş ve Kaynak, 2010, s. 1784). Gri sistem gri sayılar ile tanımlanabilmektedir. Gri sayı, değeri kesin olarak bilinmeyen fakat alabileceği değerler için sınırları bilinen sayılara verilen isimdir. Gri sistemler, bilinen bilgi miktarına göre adlandırılır. Tam bilgiye sahip sistemler beyaz, tam olarak bilinmeyen bilgiye sahip sistemler siyah, kısmi bilgiye sahip sistemler gri

renk ile temsil edilir (Lin, Chen ve Liu, 2004, s. 197). Gri Tahmin yöntemlerinden GM(1,1) modeli, tek değişkene sahip birinci dereceden türevlenebilir eşitliklerin yer aldığı gri modeli tanımlamak için kullanılmaktadır (Liu ve Lin, 2010, s. 107).

GM(1,1) modeli yedi aşamadan oluşmaktadır (Liu ve Lin, 2010, s. 107-108):

Aşama 1: Aşağıdaki gibi ham bir veri seti oluşturulur. $X^{(1)} = (x^{(1)}(1), x^{(1)}(2), x^{(1)}(3), \dots, x^{(1)}(n))$ ile birikim oluşturduğu dizi belirtilir.

$$X^{(0)} = (x^{(0)}(1), x^{(0)}(2), x^{(0)}(3), \dots, x^{(0)}(n)) \quad (1)$$

Aşama 2: Ardından $X^{(0)}k + ax^{(1)}(k) = b$ GM(1,1) modelinin orijinal formu olarak anılır, burada GM(1,1) sembolü "tek değişkende birinci dereceden gri modeli" temsil eder.

$$X^{(1)} = (x^{(1)}(1), x^{(1)}(2), x^{(1)}(3), \dots, x^{(1)}(n)) \quad (2)$$

$$X^{(0)}k + ax^{(1)}(k) = b \quad (3)$$

Aşama 3: $Z^{(1)}(k)$ bitişik komşu araçlarla $X^{(1)}$ 'den üretilen dizi olsun.

$$\text{Yani; } Z^{(1)}(k) = \frac{1}{2} (x^{(1)}(k) + x^{(1)}(k-1)), k = 2, 3, \dots, n. \quad (4)$$

$$X^{(0)}k + az^{(1)}(k) = b \text{ GM(1,1) modelinin temel formu olarak anılır.} \quad (5)$$

Aşama 4: $X^{(0)}$ 'in negatif olmaması dışında $X^{(0)}$, $X^{(1)}$ ve $Z^{(1)}$ yukarıdakiyle aynı olsun. $X^{(1)}$ ve $Z^{(1)}$ serileri oluştuktan sonra $\hat{a} = (a, b)^T$ parametrelerinin bir dizilimi ise,

$$Y = \begin{bmatrix} x^{(0)}(2) \\ x^{(0)}(3) \\ \vdots \\ x^{(0)}(n) \end{bmatrix}, B = \begin{bmatrix} -z^{(1)}(2) & 1 \\ -z^{(1)}(3) & 1 \\ \vdots & \vdots \\ -z^{(1)}(n) & 1 \end{bmatrix} \quad (6)$$

En küçük kareler yöntemiyle tahminlenirse, $x^{(0)}k + az^{(1)}(k) = b$ eşitliğinin kullanılmasıyla GM(1,1) modelinin parametrelerini gösteren \hat{a} vektörü hesaplanır. $\hat{a} = (a, b)^T$ şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$\hat{a} = (B^T B)^{-1} B^T Y \quad (7)$$

Aşama 5: Eğer,

$$\hat{a} = (B^T B)^{-1} B^T Y \text{ ise;}$$

$\frac{dx^{(1)}}{dt} + ax^{(1)} = b$, şeklinde gösterilen birinci dereceden türevi alınabilen eşitlik elde edilir;

$$x^{(1)}t = \left(x^{(1)}(1) - \frac{b}{a}\right) e^{-at} + \frac{b}{a} \text{ ile gösterilir. Yani, } \hat{x}^{(1)}(k+1) = \left(x^{(1)}(1) - \frac{b}{a}\right) e^{-ak} + \frac{b}{a}, \quad k=1,2,3, \dots, n. \quad (8)$$

Aşama 6: Daha sonra elde edilmiş olan birinci dereceden türevi alınabilir eşitliğe ters kümülatif işlemi uygulanır ve tahmin edilen değerler aşağıda bulunan model ile elde edilir.

$$\hat{x}^{(0)}(k+1) = a^{(1)}\hat{x}(k+1) = \hat{x}^{(1)}(k+1) - \hat{x}^{(1)}(k) = (1 - e^a) \left(x^{(0)}(1) - \frac{b}{a}\right) e^{-ak}, \quad k=1,2,3, \dots, n. \quad (9)$$

Aşama 7: Ardından üretilen tahmin değerlerinin hata payı hesaplanır ve modelin gelecek dönem değerlerini tahmin için kullanılıp kullanılmayacağı test edilir. $X^{(0)}$ ham veri setinin herhangi bir k değeri için tahmin hatası $\varepsilon^{(0)}(k)$ ile gösterilir. Şu şekilde hesaplanır;

$$\varepsilon^{(0)} = (\varepsilon(1), \varepsilon(2), \dots, \varepsilon(n)) = (x^{(0)}(1) - \hat{x}(1), x^{(0)}(2) - \hat{x}(2), \dots, x^{(0)}(n) - \hat{x}(n)) \quad (10)$$

$X^{(0)}$ ham veri setinin herhangi bir k elemanı için hata oranı ise, Δ_k olarak belirtilir.

Aşağıdaki şekilde hesaplanıp, yüzdesi alınarak ifade edilir.

$$\Delta_k = \left(\left| \frac{\varepsilon(1)}{x^{(0)}(1)} \right|, \left| \frac{\varepsilon(2)}{x^{(0)}(2)} \right|, \dots, \left| \frac{\varepsilon(n)}{x^{(0)}(n)} \right| \right) = \{\Delta_k\}_1^n \quad (11)$$

Ortalama görelî hata ise eşitlik 12 ile hesaplanır.

$$\bar{\Delta} = \frac{1}{2} \sum_{k=1}^n \Delta_k \quad (12)$$

Bu hesaplama sonrasında modelin test doğruluk ölççeğine göre kontrol edilir. Eğer; $\bar{\Delta} < \alpha$ ise gelecek tahmini yapılabilir. $1 - \bar{\Delta}$ ise, modelin güvenirlilik oranını verir.

BULGULAR

Bu çalışmada, Türkiye’de faaliyet gösteren bankalara ait bazı değişkenlerinin (*toplam banka sayısı, toplam şube sayısı, toplam ATM sayıları, bankaların çağrı merkezleri aracılığıyla almış oldukları toplam müşteri çağrıları, toplam aktif internet bankacılığı ve toplam aktif mobil bankacılık kullanıcı sayılarını*) geçmiş yıllara ait verileri kullanılarak gelecek yıllara/dönemlere ait tahmini değerlerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Amaç doğrultusunda, TBB internet sitesinden temin edilmiş olan 2011-2017 yılları arasındaki, toplam banka sayısı, toplam şube sayısı, toplam ATM sayısı, bankaların çağrı merkezleri aracılığıyla alınan toplam müşteri çağrı sayısı, toplam aktif internet bankacılığı ve toplam aktif mobil bankacılık kullanıcı sayısı çalışmanın veri setini oluşturmaktadır (Türkiye Bankalar Birliği [TBB], 2020). Bahsi geçen verilerin, Gri Tahmin yöntemlerinden GM(1,1) Metodu kullanılarak, 2019-2023 yılları arasındaki değerleri tahmin edilmiştir. Çalışmanın önemi, neredeyse 190.000 çalışana sahip bir sektör olması nedeniyle, kariyerine devam eden ya da bu sektörde kariyer edinmek isteyen kişiler için bir öngörü çalışması olmasıdır. Ayrıca, ilgili literatürde Gri Tahmin ile dijital bankacılık uygulamalarının tahmini arasında bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu yöntemle, *banka kârlılıkları* (Ömürbek, Aksoy, Akçakanat, 2018; Ömürbek, Akçakanat, Aksoy, 2018), *maliyet tahmini* (Özer Keçe, Ömürbek, Acar, 2016), *kredi kartı kullanımı* (Yıldırım, Keskindürk, 2015), *bankalardaki bireysel kredi risklerinin tahmini* (Aksoy ve Akçakanat, 2019), *tekstil moda renk tercih trendi* (Lin vd., 2010), *sığır eti tüketimi* (Zeng, Li, Meng ve Zhang, 2019), *bilimsel yayınların tahmini* (Aydemir, Bedir ve Özdemir, 2013), *basınç verileri* (Kaleli, Ceviz ve Erentürk, 2014), *deformasyon tahmini* (Taşçı, 2017), *doğalgaz talep tahmini* (Oruç ve Çelik Eroğlu, 2017; Wang, Liu ve Yang, 2018; Lu, 2018), *ekonomik büyüme tahmini* (Önalın ve Başgeçmez, 2018), *elektrik üretim ve tüketim tahmini* (Zhao ve Zhou, 2018; Şahin, 2018; Es, 2020), *sağlık sektörü harcamaları* (Öztürk ve Bilgil, 2019), *sağlık sektörüne talep tahminleri* (Zor ve Çebi, 2018; Şahin, 2019; Oruç ve Başağaoğlu Fındık, 2020), *kripto para fiyatları tahmini* (Şahin ve Bağcı, 2020), *inşaat endüstrisi tedarik zinciri tahmini* (Nguyen ve Tran, 2018; Nguyen, 2020), *turist sayıları tahmini* (Javed, Ikram, Tao ve Liu, 2020), *kalite yönetm sistemlerinin geleceği* (Ikram, Zang ve Sroufe, 2020), *uçak endüstrisi tahmini* (Carmona-Benitez ve Nieto, 2020), *otomobil endüstrisi talebi* (Tran, 2018) gibi farklı disiplinlere ait konular üzerinde tahminlemeler yapıldığı görülmüştür. Gri Tahmin yöntemlerinden birisi olan GM(1,1) Modeli kullanılarak bankalara ait bazı değişkenlerinin tahminlenmesi bu çalışmanın özgün tarafına vurgu yapmaktadır.

Çalışma kapsamında TBB (2020)’den Türk bankacılık sisteminde faaliyet gösteren tüm bankalara ait veriler elde edilerek, toplam banka sayısı, toplam şube sayısı, çalışan sayısı, ATM, Telefon bankacılığı gelen çağrı sayısı, internet bankacılığı kullanıcı sayısı ve mobil bankacılık kullanıcı sayısı verilerine ait korelasyon, ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. İlgili hesaplamalar Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Değişkenler Arasındaki Korelasyon, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişkenler	İBKS	MBKS	TBGÇS	BS	ŞS	ATMS	ÇS
İBKS	1						
MBKS	-0,103***	1					
TBGÇS	0,419***	0,760***	1				
BS	0,494***	0,621***	0,896***	1			
ŞS	0,534***	-0,565***	-0,093***	0,109***	1		

Değişkenler	İBKS	MBKS	TBGÇS	BS	ŞS	ATMS	ÇS
ATMS	0,344***	0,827***	0,949***	0,891***	-0,050***	1	
ÇS	0,635***	-0,371***	0,148***	0,322***	0,969***	0,189***	1
Ort.	14.096.980,75	20.133.489,13	108.430.620,00	46,50	10.700,63	42.654,0	194.625,8
Std. Sp.	3.250.249,012	17.716.839,145	16.501.856,296	0,926	413,150	4.722,64	5.446,837

Kodlama: İnternet Bankacılığı Kullanıcı Sayısı: *İBKS*; Mobil Bankacılığı Kullanıcı Sayısı: *MBKS*; Telefon Bankacılığı Gelen Çağrı Sayısı: *TBGÇS*; Banka Sayısı: *BS*; Şube Sayısı: *ŞS*; ATM Sayısı: *ATMS*; Çalışan Sayısı: *ÇS*

Korelasyon analizi sonucu elde edilen değer ilişki düzeyini (r) göstermektedir (bkz. Ural ve Kılıç, 2013, s. 244). Değişkenlere ait tahmini değerlerin hesaplanmasından önce değişkenler arasında çoklu doğrusallık sorunu (değişkenler arası korelasyon değerinin 0.85'in üstünde olması) olup olmadığının incelenmesi için korelasyon analizi yapılmıştır (Gürbüz, 2019, s. 42). Elde edilen sonuçlara göre değişkenler arasında bir çoklu doğrusallık sorunu tespit edilmemiştir. Uygulamanın ikinci aşaması olan değişkenlerin tahminlemesine geçilmiştir. Tahminen 7 farklı değişken olduğu için örnek olarak "banka sayısı" değişkeninin tahminlemesi aşamalar üzerinde gösterilmiş olup diğer değişkenlerde de bu aşamalar uygulanmıştır. Banka sayısının GM(1,1) göre tahminlenmesi için gerekli aşamalar aşağıda maddeler halinde gösterilmektedir. Bunlar:

Aşama 1: Eşitlik (1) kullanılarak aşağıdaki denklem elde edilmektedir.

$$X^{(0)} = (45,0; 45,0; 47,0; 47,0; 47,0; 47,0)$$

Aşama 2: Eşitlik (2) kullanılarak aşağıdaki denklem elde edilmektedir.

$$X^{(1)} = (45,0; 90,0; 137,0; 184,0; 231,0; 278,0)$$

Verilerin tahminlemeye uygunluğu için yarı düzgünlük ve yarı üssellik değerlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Yarı düzgünlük değerleri aşağıda gösterilmektedir.

$$a) p(5) = \frac{x_{(5)}^{(0)}}{x_{(4)}^{(1)}} = \frac{47,0}{184,0} = 0,25543$$

$$b) p(6) = \frac{x_{(6)}^{(0)}}{x_{(5)}^{(1)}} = \frac{47,0}{231,0} = 0,20346$$

Yarı üssellik değerleri aşağıda gösterilmektedir.

$$a) \sigma^{(1)}(5) = \frac{x_{(5)}^{(1)}}{x_{(4)}^{(1)}} = \frac{231,0}{184,0} = 1,25543$$

$$b) \sigma^{(1)}(6) = \frac{x_{(6)}^{(1)}}{x_{(5)}^{(1)}} = \frac{278,0}{231,0} = 1,20346$$

Aşama 3: Eşitlik (4) kullanılarak aşağıdaki denklem elde edilmektedir.

$$Z^{(1)} = (45,0; 67,5; 113,5; 160,5; 207,5; 254,5)$$

Aşama 4: Eşitlik (6) kullanılarak aşağıdaki matris elde edilmektedir.

$$Y = \begin{bmatrix} 45,0 \\ 47,0 \\ 47,0 \\ 47,0 \\ 47,0 \end{bmatrix}; B = \begin{bmatrix} 67,5 & 1 \\ 113,5 & 1 \\ 160,5 & 1 \\ 207,5 & 1 \\ 254,5 & 1 \end{bmatrix}$$

Eşitlik (7) kullanılarak aşağıdaki denklem elde edilmektedir.

$$\hat{a} = (B^T B)^{-1} B^T Y = \begin{bmatrix} -0,00851 \\ 45,23239 \end{bmatrix}$$

Aşama 5: Eşitlik (8) kullanılarak aşağıdaki denklem elde edilmektedir.

$$\frac{dx^{(1)}}{dt} - 0,00851x^{(1)} = 45,23239$$

$$\hat{x}^{(1)}(k+1) = \left(x^{(1)}(1) - \frac{b}{a}\right) e^{-ak} + \frac{b}{a} = 5360,00000e^{-0,00851k} - 5315,00000$$

$$x^{(1)} = (90,8; 137,0; 183,6; 230,6; 278,0)$$

Aşama 6: Eşitlik (9), (10) ve (11) kullanılarak aşağıdaki denklem elde edilmektedir.

$$x^{(0)} = (45,8; 46,2; 46,6; 47,0; 47,4)$$

Tablo 2. Banka Sayısı İçin Kurulan Modelin Hata Payı ve Görelî Hata Oranının Hesaplanması

Yıllar	Ham Veri	Tahmini Veri	Hatalar	Görelî Hatalar
	$x^{(0)}k$	$\hat{x}^{(0)}k$	$\varepsilon(k) = x^{(0)}k - \hat{x}^{(0)}k$	$\Delta_k = \frac{ \varepsilon(k) }{x^{(0)}(k)}$
2012	45,0	45,0	0,00000	0,00000
2013	45,0	45,8	-0,81001	0,01800
2014	47,0	46,2	0,79847	0,01699
2015	47,0	46,6	0,40360	0,00859
2016	47,0	47,0	0,00536	0,00011
2017	47,0	47,4	-0,39629	0,00843

Aşama 7: Eşitlik (12) kullanılarak aşağıdaki ortalama görelî hata değeri elde edilmektedir.

$$\bar{\Delta} = \% 1,04244$$

Bu değerin çok düşük bir düzeyde olduğu ve banka sayısı ile ilgili gelecek tahmini değerlerinin %98,96 oranında bir güvenlilikle tahmin edildiği görülmektedir.

Tablo 3. Banka Sayısı İçin Gelecek Dönemler için Tahmin Değerleri

Yıllar	Tahmini Banka Sayısı	Tahmini Banka Sayısı (\approx)
2018	47,8	48
2019	48,2	48
2020	48,6	49
2021	49,0	49
2022	49,5	50
2023	49,9	50

Türkiye’de faaliyet gösteren tüm bankaların sayısı önümüzdeki iki yıllık süreçte 2020 Haziran itibari ile TBB (2022)’nin ilan ettiği banka sayısı olan 48’den iki fazla yani 50 bankaya çıkması tahmin edilmiştir. Şube sayısı, çalışan sayısı, ATM Sayısı, internet bankacılığı kullanıcı sayısı, mobil bankacılık kullanıcı sayısı ve telefon bankacılığı gelen çağrı sayısının hesaplanmış değerleri Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4. Değişkenlerin Gelecek Yıllara ait Değerlerin Tahmini Sonuçları

Değişkenler	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Şube Sayısı	9.945	9.729	9.519	9.312	9.111	8.913
Çalışan Sayısı	185.906	183.138	180.411	177.725	175.078	172.471
ATM Sayısı	48.176	49.083	50.007	50.948	51.907	52.884
İnternet Bankacılığı Kullanıcı Sayısı	10.289.483	9.102.495	8.052.438	7.123.515	6.301.751	5.574.786
Telefon Bankacılığı	120.918.790	121.353.053	121.788.876	122.226.263	122.665.222	123.105.757

Değişkenler	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Gelen Çağrı Sayısı						
Değişkenler	2020 3Ç	2020 4Ç	2021 1Ç	2021 2Ç	2021 3Ç	2021 4Ç
Mobil Bankacılık Kullanıcı Sayısı	61.529.027	66.094.716	70.999.197	76.267.609	81.926.957	88.006.251

Türkiye’de faaliyet gösteren 2020 Haziran itibari ile 10.132 (*gerçek değer*) olan şube sayısının 2023 sonunda 8.913 (*tahmini değer*) şubeye kadar düşmesi tahmin edilmiştir. Şube sayısının düşme tahmini ile benzerlik gösteren banka çalışanlarının 2020 Haziran sonu itibariyle 187.490 olan sayısı 2023 sonunda 172.471 kişiye kadar düşmesi tahminlenmiştir. 2015 yılından bu yana sektördeki bankacı sayısının sürekli azalıyor olması, yapılan tahmini destekler niteliktedir. 2010 yılından bu yana ATM sayıları, şube dışı bankacılık uygulaması olması nedeniyle sürekli artan bir seyir göstermektedir. Bu nedenle elde edilen altı yıllık tahminde bu artışın devam edeceği beklenmektedir. İnternet bankacılığı aktif kullanıcı sayısı 2016 yılından bu yana azalış göstermektedir. Dolayısıyla 2020-2023 arası hesaplanan tahmin değerleri bu trendin devam edeceği beklentisini oluşturmaktadır. Aktif olarak mobil bankacılık kullanan kullanıcı sayıları, paylaşılmaya başlandığı 2011 yılından bu yana sürekli artış göstermektedir. yıllık veriler (2012-2017 arası) ile tahminleme denenmiş olup, Gri Tahmin yöntemi olan GM(1,1) Modeline uygun olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle, 2019-4 çeyrek ve 2020-2 çeyrek verileri olmak üzere toplamda 6 çeyrek verisi kullanılarak tahmin gerçekleştirilmiştir. Eski verileri destekler nitelikte altı çeyreklik tahmin artış trendini göstermektedir. Telefon bankacılığı gelen çağrı sayıları incelendiğinde, 2012-2017 yılları arasında az da olsa artışlar bulunmaktadır. Gerçekleştirilen 6 yıllık tahminde de artış trendi söz konusudur.

SONUÇ

İnsan kaynakları stratejilerinin değişiklik gösteren yapısı, büyük ölçüde bankacılık sisteminin dijitalleşmesi ve teknolojik ürünler kullanılarak bankacılık işlemlerinin, müşterilerin kendileri tarafından zaman ve mekândan bağımsız olarak yapabilir hale gelmesine bağlıdır. Bu kapsam göz önünde bulundurularak yapılmış olan bu çalışmada ilk olarak, Türkiye’de faaliyet gösteren toplam banka sayısı, toplam şube sayısı, toplam çalışan sayısı gibi insan kaynağı ile ilgili veriler ile alternatif bankacılık kanalları olarak adlandırılan toplam ATM sayısı, internet bankacılığı aktif kullanıcı sayısı, mobil bankacılık aktif kullanıcı sayısı ve telefon bankacılığına gelen toplam çağrı sayısı arasındaki korelasyon, ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Ardından veriler ile ilgili hazırlanmış olan, 7 farklı parametreye ait olan 6 dönemlik tahminler gerçekleştirilmiştir. Gri Tahmin yöntemi ile verilerin tahminlenmesi sonucunda, banka sayısı, ATM sayısı, mobil bankacılık kullanıcı sayısı ve telefon bankacılığı gelen çağrı sayılarının artacağı tahmin edilirken, toplam şube sayısı, toplam çalışan sayısı ve internet bankacılığı kullanıcı sayılarının azalacağı tahmin edilmiştir. Banka sayısı artışı söz konusu olacak olsa bile, bunun toplam şube ve toplam çalışan sayısına artış yönünde bir değişime yol açmayacağı görülmektedir. Şube sayısının azalacağı tahmini ve buna bağlı olarak toplam banka çalışanı sayısının azalacağı tahmini de makul görülmektedir. Bankalar, geçmişte yeni şube açılmasına ve müşterilerle, müşterinin bulunduğu lokasyonda ve şube-müşteri etkileşimi içerisinde çalışmaya ağırlık vermiştir. Ancak günümüzde bu anlayış, şube açmanın yüksek maliyetli bir yatırım olması, alternatif dağıtım kanallarının büyük bir müşteri kesimi tarafından süreç içinde benimsenmiş olması, daha az personelle daha yüksek iş hacmi ve kârlılığının yakalanabilmesi gibi nedenlerle, yeni şube açmak bir yana, mevcut şubelerin kapanması sonucunu doğurmuştur. Hatta kurulu olan şubelerde minimum düzeyde personel çalıştırmanın bankalar tarafından tercih edileceği düşünülmektedir. Şube sayısı ve çalışan sayısı değişkenlerinin arasındaki korelasyon değerleri de bu ilişkiyi destekler niteliktedir.

ATM sayılarının artış tahmini ile ilgili olarak, bankacılığın kişiler tarafından günde güne artarak bankaya gitmeden yapılmaya başlanmış olması ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu artış, ATM’lerin yirmi yılı aşkın bir süredir ülkemizde şube harici nakit para çekme ve yatırma işlemlerinin yapıldığı tek yöntem olmasına bağlı olabilir. Yurttadur ve Süzen (2016), yaptıkları çalışmada kullanılan banka imkânlarının başında, internet bankacılığında sonra ATM geldiğini belirtmiştir. Müşterilerin banka kanalı tercihlerini araştıran çalışmalarda, genellikle ATM’lerin yaygın olması tercihi ön plana çıkmaktadır. Çalışmalarda ağırlıklı olarak anket yöntemi tercih edilmiştir (Yurttadur ve Bulut, 2015;

Korkmaz, vd., 2015; Tepeli ve Daşkıran, 2019). Öte yandan internet bankacılığı kullanıcı sayısı tahmininde bir azalma söz konusu iken, mobil bankacılık aktif kullanıcı sayısı tahminleri artmaktadır. Bu durumu, bilgisayarların sabit bir yerden hizmetlere ulaşım sağlamasına karşın, akıllı taşınabilir cihazlar yardımıyla kullanılan mobil bankacılık uygulamalarının, her yerden her zaman prensibi ile kullanılabilmesi açıklamaktadır. Elbette toplumdaki akıllı telefon kullanım alışkanlığının hızlı bir şekilde artış göstermesi ve akıllı telefonların çalışma prensibinin kablosuz ağ bağlantıları ile sağlanması gibi konular etkili olmuştur.

Toplam şube ve çalışan sayılarındaki azalma tahmini, ATM sayıları artış tahmini ve mobil bankacılık artış tahmini ile beraber düşünüldüğünde, (aralarındaki ilişkinin çok yüksek düzeyde ve aynı yönlü olduğunu göz önünde bulunduracak olursak) bankaların daha az maliyetli, daha az kişi çalıştırmaya ihtiyaç duyulan elektronik kanalları tercih edeceği açıktır. Ayrıca şube kârlılıkları ile ilgili yapılmış bir araştırmada Çılan ve Can (2013), bir şubede çalışan personel sayısı arttıkça kârlılığa olumlu etkisi olduğunu belirtmiştir. Ancak her ilave eleman, ilave yükümlülükler getireceğinden, bankalar artık minimum düzeyde çalışan istihdam etmek istemektedir. Ayrıca şubeler, ekonomik konjonktürden oldukça yakından etkilenmektedir. Arabacı (2018), bankacılık sektörünü incelediği çalışmada kriz dönemlerinde bankaların şube sayılarında azalmaya gitmesinden bahsetmiştir. Çalışma, BDDK verileri dikkate alınarak, verilerin yorumlanması ile gerçekleştirilmiştir. Krizler geçicidir uzun ya da kısa süre sonra sektörlerde toparlanmalar gözlemlenebilir, ancak teknolojik gelişme için aynısını söylemek mümkün değildir. Teknoloji ile ilgili gelişmeler her zaman daha iyiye, daha kârlıya, daha az maliyetliye yönelik olarak gerçekleştirildiği için, bankaların insan kaynakları stratejilerinin değişikliklere uğraması sürpriz olmayacaktır. Latif, Mahmood ve Ali (2020) nitel bir çalışma olarak şekillendirdikleri araştırmalarında, insan kaynakları işlevinin değişen ve gelişen rolünün ortaya çıkan üç temasından söz etmiştir. Ayrıca, elektronik bankacılık uygulamalarının banka çalışanları tarafından algılanması ile ilgili Adelani (2019) tarafından yapılan Nijerya’da gerçekleştirmiş olduğu araştırmada, elektronik bankacılık ile banka çalışanlarının iş güvenliği arasındaki ilişki incelenmiştir. Veriler, bir anket aracılığıyla toplanmış ve frekanslar, ortalamalar ve standart sapma gibi tanımlayıcı istatistikler aracılığıyla analiz edilmiştir. Hipotez testlerinde ise ki kare yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, elektronik bankacılığın benimsenmesinin bankacılık sektöründe doğrudan iş kaybına yol açmadığını göstermiştir. Ancak bu sonuca rağmen, görüşülen katılımcıların çoğu, elektronik bankacılığın artan oranda benimsenmesiyle birlikte öngörülebilir gelecekte iş kaybının mümkün olduğuna inandıklarını belirtmiştir. Aynı şekilde Ahmed ve Rahman (2020)’nin çalışmada, yeni teknolojilerin dâhil edilmesi ve büyüyen elektronik bankacılık sektörüyle birlikte bankacılık kurumlarında iş gereksinimleri hızla değiştiğinden, banka çalışanlarının bankacılık kurumlarında sahip oldukları iş güvencesi düzeyini bulmak amaçlanmıştır. Çalışma, çalışanların iş güvenliğine yönelik tutumunu ortaya çıkarmak için 7’li Likert ölçekli bir anket kullanılarak gerçekleştirilmiştir. İncelenen değişkenler; otomatik vezne makinesi (ATM), internet bankacılığı hizmetleri, elektronik para transferi ve telefon bankacılığının, banka çalışanlarının iş güvencelerine yönelik genel tutumu üzerindeki etkisidir. Çalışma, 101 katılımcıdan alınan yanıtları kullanarak SPSS’te regresyon yöntemi kullanılmış ve tüm değişkenlerin negatif bir korelasyon yerine iş güvenliği ile pozitif bir ilişkisi olduğunu keşfetmiştir. Çalışanların gelişen teknoloji nedeniyle iş güvenliklerinden önemli ölçüde etkilenmediği anlaşılmıştır. Çalışma sonucunda, bankaların işe alma politikasını daha fazla teknik işçi istihdam etmeye ve bilgi boşluğunu doldurmak için eğitim programları yürütmeye kaydırmasından kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmalar bir arada değerlendirildiğinde, çalışanın fonksiyonunun çeşitli yeteneklerle desteklenmesi, dinamik çalışma kültürünü harekete geçirmenin önemi ve çalışanların veri ve teknolojiyi kullanma deneyimine artan odaklanmadır. Görüldüğü üzere, teknolojiyi kullanabilen ve kendisini (eğitim, kurs gibi desteklerle) geliştirebilen çalışanlar bankalar tarafından tercih edilmektedir.

Sonuç olarak, çalışanların kendileri ile ilgili geliştirebilecekleri yönlerin yanında, bankaların da eleman alım sürecinden itibaren uygulama değişikliklerine ihtiyacı bulunmaktadır. Bankalar, azalan şube ve çalışan sayılarına rağmen işe alımlarını sürdürecektir. Ancak işe alımına ağırlık verilecek personellerin, özellikle küresel ölçekte yaşanan salgının da (COVID-19) etkisiyle, teknoloji ile iç içe, yazılım bilgisi olan, uzaktan bağlantılarla evinden çalışabilecek ve yaşanan yeniliklere kolay ve kısa sürede alışabilen özelliklere sahip çalışanlar olması beklenen bir durumdur. Bankacılık sektörü için en önemli konulardan

biri olan satış ve pazarlama personellerinden de benzer özelliklerin talep edilmesi olasıdır. Konu çerçevesinde, yabancı yazında da rastlanan çalışanlar açısından dijital bankacılık uygulamaları ile ilgili ileriki zaman dönemi içerisinde beklentiler konuları çalışılabilecek konular arasındadır.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır:

1- Öğr. Gör. Ali Şimşek hocama desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

2- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur. Çalışmaya esas teşkil eden verileri Türkiye Bankalar Birliği (TBB)'ne ait internet sitesinden alınmıştır.

3- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Adelani, T. (2019). Electronic banking and employees' job security in Lafia Nasarawa State, Nigeria. *Lafia Journal of Economics and Management Sciences*, 4(2), 89-107.
- Afshan, S. ve Sharif, A. (2016). Acceptance of mobile banking framework in Pakistan. *Telematics and Informatics*, (33), 370-387.
- Ahmad, R. ve Buttle, F. (2002). Retaining telephone banking customers at frontier bank. *International Journal of Bank Marketing*, 20(1), 5-16.
- Ahmed, O. ve Rahman, B. (2020). Employees of commercial banks learning to unlearn: a case study on the impact of electronic banking in the commercial banks of Bangladesh. *International Journal of Business and Technopreneurship*, 10(1), 31-50.
- Aksoy, E., Akçakanat, Ö. (2019). Bankalarda bireysel kredi riskinin GM(1,1) modeli ile tahmin edilmesi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 70-98.
- Alikhani, E., Azad, N., Mousavi, S. ve Mahmoudzadeh, S. (2013). The role of personal and social characteristics on acceptance of new telephone banking services. *Management Science Letters*, (3), 2737-2742.
- Altunoğlu, A., Atay, H. ve Terlemez, B. (2015). İnsan kaynakları bakış açısından yetenek yönetimi: bankacılık sektörü uygulama örneği. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37(1), 47-70.
- Anguelov, C., Hilgert, M. ve Hogarth, J. (2004). *U.S. consumers and electronic banking, 1995-2003*. USA: Fed. Federal Reserve Bulletin.
- Ansaloni, G., Cichella, P., Morelli, C., Alberghini, V., Finardi, E., Guglielmin, A., ..., Stagni, C. (2014). Evaluation of work-related stress in call-center workers: application of a methodology. *Giornale Italiano Di Medicina Del Lavoro Ed Ergonomia*, 36(1), 32-37.
- Arabacı, H. (2018). Türkiye'de bankacılık sektörünün gelişimi (2000-2016). *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 25-42.
- Ayan, E. (2012). Türk bankacılık sektöründe istihdam analizi ve istihdamın artırılması olanakları. *Business and Economics Research Journal*, 3(1), 41-57.
- Aydemir, E., Bedir, F. ve Özdemir, G. (2013). Gri sistem teorisi ve uygulamaları: bilimsel yazın taraması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 187-200.

- Aykaç, B. (1999). *İnsan kaynakları yönetimi ve insan kaynaklarının stratejik planlanması*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Aytar, O., Yeğen, İ. ve Erdemir, N. (2012, Şubat). *Elektronik şube ve elektronik bankacılık hizmetleri*. Uşak Üniversitesi Akademik Bilişim Konferansı. (s. 1-11). Uşak.
- Bartel, A. (2004). Human resources management and organizational performance: evidence from retail banking. *Industrial and Labor Relations Review*, 57(2), 181-203.
- Becker, B. ve Huselid, M. (2006). Strategic human resources management: where do we go from here? *Journal of Management*, 32(6), 898-925.
- Büte, M. (2011). Kayırmacılığın çalışanlar üzerine etkileri ile insan kaynakları uygulamaları ilişkisi: Türk kamu bankalarına yönelik bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 383-404.
- Cantekinler, M. (2007). *Bankacılık sektöründe performans yönetimi ve özel bir bankada performans yönetimine ilişkin uygulama*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Carmona-Benitez, R.B. ve Nieto, M.R. (2019). SARIMA damp trend grey forecasting model for airline industry. *Journal of Air Transport Management*, (82), 1-10.
- Çerik, Ş. ve Bozkurt, S. (2010). Çalışanları örgütsel sosyalizasyon ve kariyer çapalarına yönelik algılamaları arasındaki ilişkinin incelenmesi ve banka çalışanlarına yönelik bir araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (35), 77-97.
- Chang, T., Zivin, J., Gross, T. ve Neidell, M. (2019). The effect of pollution on worker productivity: evidence from call center workers in China. *American Economic Journal: Applied Economics*, 11(1), 151-172.
- Cheng, T., Lam, D. ve Yeung, A. (2006). Adoption of internet banking: an empirical study in Hong Kong. *Decision Support Systems*, (42), 1558-1572.
- Çılan, Ç. A. ve Can, M. (2013). Banka şubelerinin performanslarını etkileyen faktörlerin kanonik korelasyon analizi ile incelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (EYİ 2013 Özel Sayısı), 285-296.
- Daniel, E. ve Storey, C. (1997). On-line banking: strategic and management challenges. *Long Range Planning*, 30(6), 890-898.
- Deng, J.-L. (1982). Control problems of grey systems. *Systems and Control Letter*, 1(5), 288-294.
- Deniz, M. ve Ünal, A. (2007). İnsan kaynaklarının bir fonksiyonu olarak örgütsel kariyer yönetimi ve bir uygulama. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 2(2), 101-109.
- Dessler, G. (2020). *Human resources management sixteenth edition*. Florida: Pearson Education.
- Driga, I. ve Isac, C. (2014). E-banking services – features, challenges and benefits. *Annals of The University of Petroşani, Economics*, 14(1), 49-58.
- Edwards, K., Quinn, K., Dalziel, P. ve Jack, M. (1997). Evaluating commercial speech recognition and dtmf technology for automated telephone banking services. *The Institution of Electrical Engineers*, (4), 1-6.
- Erben Yavuz, A. ve Babuşçu, Ş. (2018). Türk bankacılık sektöründe penetrasyon; internet bankacılığı ve mobil bankacılık ürünlerindeki penetrasyonun analizi. *Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 24-57.
- Erol, İ., Çınar, S. ve Duramaz, S. (2015). Bankaların yeni gelir kaynağı: elektronik bankacılık işlem ücretleri, Türk bankacılık sektöründe banka karlılığına etkisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 1-21.

- Es, H.A. (2020). Gri tahmin modelleri ile toplam enerji talep tahmini: Türkiye örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 10(3), 771-782.
- Felix, P. (2014). Prospects and challenges of electronic banking in Ghana: the case of Zenith Bank, Sunyani. *International Journal of Advances in Management. Economics and Entrepreneurship*, (1), 6-14.
- Furst, K., Lang, W. ve Nolle, D. (2002). Internet banking. *Journal of Financial Services Research*, 22(1/2), 95-117.
- Gunson, N., Marshall, D., Morton, H. ve Jack, M. (2011). User perceptions of security and usability of single-factor and two-factor authentication in automated telephone banking. *Computers & Security*, (30), 208-220.
- Gürbüz, G., Kumkale, İ. ve Oğuzhan, A. (2013, Eylül). Bankacılık sektöründe personel güçlendirme uygulamalarının örgütsel bağlılığa etkisi: Trakya bölgesi bankalarında araştırma. *International Conference on Eurasian Economies 2013*. St. Petersburg.
- Gürbüz, S. (2011). Stratejik insan kaynakları yönetiminin örgütsel bağlılığa ve iş tatminine etkisi: insan kaynakları yöneticileri üzerinde bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 397-418.
- Gürbüz, S. (2019). *AMOS ile Yapısal Eşitlik Modellemesi: temel İlkeler ve Uygulamalı Analizler*. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Halford, V. ve Cohen, H. (2003). Technology use and psychosocial factors in the self-reporting of musculoskeletal disorder symptoms in call center workers. *Journal of Safety Research*, (34), 167-173.
- Hanafizadeh, P., Behboudi, M., Koshksaray, A. ve Tabar, M. (2014). Mobile-Banking adoption by Iranian bank clients. *Telematics and Informatics*, 31, 62-78.
- Hatta, K. ve Liyama, Y. (1991). Ergonomic study of automatic teller machine. *International Journal of Human-Computer Interaction*, 3(3), 295-309.
- HSBC. (2020, 21 10). 6 Ağustos 2020 tarihinde www.hsbc.com.tr: <https://www.hsbc.com.tr/hsbc-hakkinda/insan-kaynaklari/hsbcde-kariyer> adresinden erişildi.
- Ikram, M., Zang, Q. ve Sroufe, R. (2020). Future of quality management system (ISO 9001) certification: novel grey forecasting approach. *Total Quality Management & Business Excellence*, 1-28.
- Javed, S.A., Ikram, M., Tao, L. ve Liu, S. (2020). Forecasting key indicators of China's inbound and outbound tourism: optimistic-pessimistic method. *Grey Systems: Theory and Application*, 1-23.
- John, O.ve Rotimi, O. (2014). Analysis of electronic banking and customer satisfaction in Nigeria. *European Journal of Business and Social Sciences*, 3(3), 14-27.
- Kaleli, A.R., Ceviz, M.A. ve Erentürk, K. (2014). İçten yanmalı motorların ardışık çevrimlerinde oluşan maksimum basınç verilerinin gri öngörücüler kullanılarak tahmini. *Ordu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 4(1), 1-14.
- Kayacan, E., Ulutas, B. ve Kaynak, O. (2010). Grey system theory-based models in time series prediction. *Expert Systems with Applications*, (37), 1784-1789.
- Khattab, I., Ahmed, A. ve Al-Maghi, O. (2020). The implications of e-banking channels on job security and personal development. *Banking & Financial Studies*, (35), 9-39.
- Koca, Z. (2018). ATM (otomatik vezne makinası) güvenilirliği ve yapılması gerekenler. IVSS 2018.
- Koçak, O. ve Erdoğan, Z. (2011). Bankacılık sektöründe yeni insan kaynakları yönetimi yaklaşımları hakkında bir uygulama. *Sosyal Siyaset Konferansları*, 60(1), 259-283.

- Korkmaz, M., Yücel, A., Germir, H., Gümüş, S., Aytaç, A.ve Karta, N. (2015). Türk bankacılık sektöründe atm sorunları ve müşteri memnuniyet algısının uygulamalı bir örneği. *Uluslararası Hakemli Ekonomi Yönetimi Araştırmaları Dergisi*, (4), 113-140.
- Latif, K., Mahmood, N. ve Ali, N. (2020). Exploring sustainable human resource management change in the context of digital banking. *Journal of Environmental Treatment Techniques*, 8(2), 779-786.
- Lawack-Davis, V. (2012). The legal and regulatory framework of mobile banking and mobile payments in South Africa. *Journal of International Commercial Law and Technology*, 7(4), 318-327.
- Lin, J.J., Sun, P.T., Chen, J.J.-R., Wang, L.J., Kuo, H.C., Kuo, W.G. (2010). Applying gray model to predicting trend of textile fashion colors. *The Journal of The Textile Institute*, 101(4), 360-368.
- Lin, W.-R., Wang, Y.-H. ve Hung, Y.-M. (2020). Analyzing the factors influencing adoption intention of internet banking: applying dematel-anp-sem approach. *Plos One*, 15(2), 1-25.
- Lin, Y., Chen, M. ve Liu, S. (2004). Theory of grey systems: capturing uncertainties of grey information. *Kybernetes*, 33(2), 196-218.
- Lin, Y.-H., Chen, C.-Y. ve Hong, L. Y.-C. (2010). Perceived job stress and health complaints at a bank call center: comparison between inbound and outbound services. *Industrial Health*, (48), 349-356.
- Liu, S. ve Lin, Y. (2010). *Grey systems theory and applications*. Chennai: Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
- Lu, S-L. (2018). Integrating heuristic time series with modified grey forecasting for renewable energy in Taiwan. *Renewable Energy*, 1-9.
- Majumder, T. (2012). Human resource management practices and employees' satisfaction towards private banking sector in Bangladesh. *International Review of Management and Marketing*, 2(1), 52-58.
- Mishra, V. ve Bisht, S. (2013). Mobile banking in a developing economy: a customer-centric model for policy formulation. *Telecommunications Policy*, (37), 503-514.
- Nguyen, H-K. (2020). Combining DEA and ARIMA models for partner selection in the supply chain of Vietnam's construction industry. *Mathematics*, 8(866), 1-20.
- Nguyen, N-T. ve Tran, T-T. (2018). Raising opportunities in strategic alliance by evaluating efficiency of logistics companies in Vietnam: a case of Cat Lai Port. *Neural Computing and Applications Forum*, 1-12.
- Ojeka, S. ve Ikpefan, O. (2011). Electronic commerce, automation and online banking in Nigeria: challenges and benefits. *Iranian Journal of Management Studies*, 4(2), 29-52.
- Ömürbek, V., Akçakanat, Ö. ve Aksoy, E. (2018). Kamu sermayeli bankaların karlılıklarının gri tahmin yöntemi ile değerlendirilmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5(29), 3455-3468.
- Ömürbek, V., Aksoy, E. ve Akçakanat, Ö. (2018). Bankaların grup bazlı karlılıklarının gri tahmin yöntemi ile değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(23), 75-89.
- Önalın, Ö., Başgeçmez, H. (2018). Estimation of economic growth using grey cobb-douglas production function: an application for us economy. *Business, Economics and Finance –JBEF*, 7(2), 178-190.
- Oruç, K.O. ve Başoğlu Fındık, A. (2020). Gri tahminleme ile Süleyman Demirel üniversitesi ağız dış sağlığı merkezi'nde yatan hasta sayılarının tahmini. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37), 193-212.

- Oruç, K.O. ve Çelik Eroğlu, Ş. (2017). Isparta ili için doğalgaz talep tahmini. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), 31-42.
- Özçelik, M. ve Akçay, V. (2019). Bankacılık sektöründe dijitalleşmenin kariyer platosu ile ilişkisi. *Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(22), 150-163.
- Özer Keçe, F., Ömürbek, V., Acar, D. (2016). Gri temelli maliyet tahmini. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 453-461.
- Öztürk, Z. ve Bilgil, H. (2019). Mathematical estimation of expenditures in the health sector in Turkey with grey modeling. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 35(3), 52-58.
- Peevers, G., Douglas, G., Marshall, D. ve Jack, M. (2011). On the role of sms for transaction confirmation with ivr telephone banking. *International Journal of Bank Marketing*, 29(3), 206-223.
- Polatoğlu, V. ve Ekin, S. (2001). An empirical investigation of the Turkish consumers' acceptance of internet banking services. *International Journal of Bank Marketing*, 19(4), 156-165.
- Poochada, W. ve Chaiklieng, S. (2015). Ergonomic risk assessment among call center workers. *Procedia Manufacturing*, (3), 4613 – 4620.
- Prakash, O. (2015). Human resource management in banking sector. *Anusandhanika*, 7(1), 95-99.
- QNB-Finansbank. (2020, 21 10). www.qnbfinansbank.com. 6 Ağustos 2020 tarihinde <https://www.qnbfinansbank.com/insan-kaynaklari/insan-kaynaklari-politikalari/ise-alim-ve-kariyer-yonetimi> adresinden erişildi.
- Rahi, S., Ghani, M. ve Ngah, A. (2020). Factors propelling the adoption of internet banking: the role of e-customer service, website design, brand image and customer satisfaction. *International Journal of Business Information Systems*, 33(4), 549-569.
- Rogers, W. ve Walker, N. (1996). A survey of automatic teller machine usage across the adult life span. *Human Factors*, 38(1), 156-166.
- Roy, A. (2018). Business impacts of electronic banking technologies. *Int. J. Electronic Banking*, 1(2), 113-128.
- Safeena, R., Date, H., Kammani, A . ve Hundewale, N. (2012). Technology adoption and Indian consumers: study on mobile banking. *International Journal of Computer Theory and Engineering*, 4(6), 1020-1024.
- Şahin, E.E. ve Bağcı, B. (2020). Kripto para fiyatlarının tahmininde gri sistem teorisi: yöntemsel karşılaştırma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 219-232.
- Şahin, T. (2019). Ruh sağlığı ve hastalıkları polikliniğine olan talebin zaman serileri modelleri ile tahmini. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 22(4), 749-764.
- Şahin, U. (2018). Forecasting of Turkey's electricity generation and consumption with Grey prediction method. *Mugla Journal of Science and Technology*, 4(2), 205-209.
- Sardana, V. ve Singhania, S. (2018). Digital technology in the realm of banking: a review of literature. *International Journal of Research in Finance and Management*, 1(2), 28-32.
- Shaikh, A. ve Karjaluooto, H. (2015). Mobile banking adoption: a literature review. *Telematics and Informatics*, (32), 129-142.
- Siam, A. (2006). Role of the electronic banking services on the profits of Jordanian banks. *American Journal of Applied Sciences*, 3(9), 1999-2004.
- Sri, D. ve Panchanatham, N. (2012). Health issue leads to employee attrition in Chennai based call center industry. *International Journals of Marketing and Technology*, 2(5), 210-218.

- Sundarraaj, R. ve Wu, J. (2005). Using information-systems constructs to study online- and telephone-banking technologies. *Electronic Commerce Research and Applications*, (4), 427-443.
- Taşçı, L. (2017). Çok Değişkenli Gri Sistem Teorisi ile Deformasyon Tahmini. *Fırat Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 29(1), 277-283.
- Teka, B. (2017). Assessment of the practices and challenges of electronic banking adoption in Ethiopia. *International Journal of Research in It and Management*, 7(3), 82-94.
- Tondre, A. (2015). Human resource management in banking sector. *International Journal for Administration in Management. Commerce and Economics*, (3), 130-137.
- Tran, T-T. (2018). Building forecasting model of automobile industry based on Grey theory: A case study of Nissan motor corporation. *International Journal of Advanced and Applied Sciences*, 5(10), 7-15.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2020, 09 22). www.tbb.org.tr. 6 Ağustos 2020 tarihinde <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> adresinden erişildi.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2013). *Bilimsel araştırma süreci ve spss ile veri analizi*. 4. Baskı. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Uzundağ, Ş. (2013). *Türkiye'de internet bankacılığının gelişimi ve internet bankacılığına ilişkin tüketici davranışları analizi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Aydın.
- Wang, Q., Liu, S., Yan, H. (2018). The application of trigonometric grey prediction model to average per capita natural gas consumption of households in China. *Grey Systems: Theory and Application*, 6, 1608-1618.
- Yıldırım, B.F., Kesintürk, T. (2015). Kredi kartı kullanım istatistiklerinin gri tahmin ve genetik algoritma tabanlı gri tahmin metodu ile tahmini: karşılaştırmalı analiz. *Bankacılar Dergisi*, 94, 65-80.
- Yıldız, S. (2011). Entelektüel sermayenin işletme performansına etkisi: bankacılık sektöründe bir araştırma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 11-28.
- Yurdatapan, S. (2011). *Türk bankacılık sektöründe insan kaynakları yönetimi uygulamalarını belirlemeye yönelik bir araştırma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Edirne.
- Yurttadur, M. ve Süzen, E. (2016). Türkiye'de banka müşterilerinin internet bankacılığına yaklaşımlarının incelenmesi üzerine bir uygulama. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 93-120.
- Zeng, B., Li, S., Meng, W. ve Zhang, D. (2019). An improved gray prediction model for China's beef consumption forecasting. *Plos One*, 14(9), 1-18.
- Zhao, L. ve Zhou, X. (2018). Forecasting electricity demand using a new grey prediction model with smoothness operator. *Symmetry*, 10(693), 1-13.
- Ziraatbank. (2020, 21 10). www.ziraatbank.com.tr. 6 Ağustos 2020 tarihinde <https://www.ziraatbank.com.tr/tr/bankamiz/insan-kaynaklari/ziraatli-olmak> adresinden erişildi.
- Zor, C. ve Çebi, F. (2018). Demand prediction in health sector using fuzzy grey forecasting. *Journal of Enterprise Information Management*, 31(6), 937-949.

Türkiye’de Fındık İhracatının Box-Jenkins Yöntemiyle Modellenmesi ve İhracat Öngörüsü

Doktora Öğrencisi Tuğçe Meryem Kılıç^{1*}
Doç. Dr. Şule Turhan²

ÖZ

Ülkemiz fındık üretim ve ihracatında Dünya’da ilk sırada yer alarak fındık pazarında söz sahibi ülke durumundadır. Bu nedenle fındık piyasasının şekillenmesinde önemli rolü vardır. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de 1961-2018 yıllarına ait fındık ihracatının zaman serileri ile modellenerek 2023 yılına kadar olan fındık ihracat öngörüsünün yapılmasıdır. Fındık ihracatı veri tabanına FAO’dan ulaşılmış ve 2019-2023 yıllarını tahminlemek için ARIMA modeli kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucu en uygun modelin ARIMA(1,1,11) olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlara göre 2019 yılında Türkiye’nin fındık ihracatının 162 bin ton, 2023 yılına gelindiğinde ise 176 bin ton olacağı tahmin edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fındık ihracatı, ARIMA, zaman serisi

Geliş tarihi: 30.09.2020
Kabul tarihi: 19.11.2020

Atıf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı **Sayfa:** 453-461
Yıl: 2020

This article was checked by *Turnitin*
Similarity Index 30%.

¹Uludağ Üniversitesi, Ziraat Fakültesi,
Tarım Ekonomisi Bölümü, Türkiye,
ktuguce1@gmail.com,
ORCID ID 0000-0001-5886-8230

²Uludağ Üniversitesi, Ziraat Fakültesi,
Tarım Ekonomisi Bölümü, Türkiye,
sbudak@uludag.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-9155-8170

*Sorumlu yazar

Modelling of Hazelnut Export by Using Box-Jenkins Method and Export Forecast in Turkey

Phd Student Tuğçe Meryem Kılıç^{1*}
Assoc. Prof. Dr. Şule Turhan²

First received: 30.09.2020

Accepted: 19.11.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 453-461

Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 30%

¹Uludag University, Faculty of
Agriculture, Agricultural Economics
Department, Turkey,
ktugce1@gmail.com,
ORCID ID 0000-0001-5886-8230

²Uludag University, Faculty of
Agriculture, Agricultural Economics
Department, Turkey,
sbudak@uludag.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-9155-8170

***Corresponding Author**

ABSTRACT

Our country has a arbater place in hazelnut market by getting the first ranking in manufacturing and exporting of hazeknuts all over the World. Therefore, it has an important role in shaping the hazelnut market. The aim of this study is, by modelling the hazetnut exportation between 1961-2018 with time series, make a prediction of hazelnut exportation till 2023. It was reached to Hazelnut export database via FAO and ARIMA modelling has been used to predict the years 2019-2023. As a result of the analysis, it was determined that the most suitable model was ARIMA (1,1,11). According to the results, Turkey's hazelnut exports was 162b tons in 2019 and it has been determined that when it becomes 2023 it will reach upto 176 thousand tons.

Keywords: Hazelnut export, ARIMA, time series

GİRİŞ

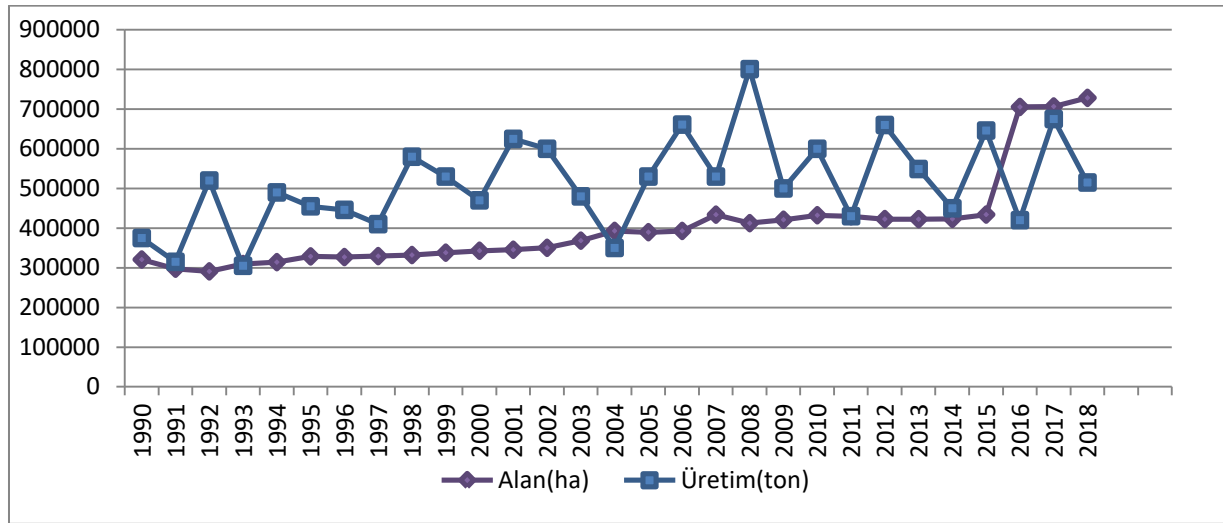
Türkiye, bulunduğu konum itibariyle tarım potansiyeli yüksek toprak ve iklim özelliklerine sahiptir. Ülkemiz fındık üretim ve ihracatında Dünya’da ilk sırada yer alarak fındık pazarında söz sahibi ülke durumundadır (Eryılmaz ve Kılıç, 2019). Fındık üretimi yaygın olarak Karadeniz bölgesinde yapılmakta ve engebeli tarım arazilerinin büyük çoğunluğu bu üretime ayrılmaktadır. Bölgede fındık üretiminin, tarım dışında gelir sağlayamayan işletmeler için tek gelir kaynağı olması da yetiştiriciliğin önemli olduğunu göstermektedir (Bayramoğlu ve Gündoğmuş, 2018).

Fındık, Türkiye’nin en önemli ihraç ürünü olmakla birlikte üretici konumunda olan başka ülkelerde bulunmaktadır. Fakat üretimleri daha çok iç tüketime yönelik olduğundan ihracatta daha gerilerde kalmaktadırlar. 2018 yılı FAO verilerine göre, Dünya fındık üretiminin %59,7si Türkiye’de, gerçekleştirilmektedir. Ülkemizde fındık üretimi ilk başlarda Doğu Karadeniz bölgesi ile sınırlı iken sonraki yıllarda Batı Karadeniz’ doğru yayılım göstermiştir. Üretim alanlarında görülen bu genişlemenin en önemli sebeplerinden biri devletin fındığa alım garantisi vermesi ve bazı yıllarda uygulanan yüksek destekleme politikalarıdır (Alkan ve Kılıç, 2007).

Dünyada yeni fındık üreticilerinin ortaya çıkması ve buna bağlı olarak üretimde yaşanan artışlar, Türkiye’nin Dünya fındık ihracatındaki payının azalmasına yol açmıştır. Türkiye yıllarca tekel sayılabilecek düzeyde fındık üretimine sahip olduğundan ürünlerini de nispeten rekabetsiz bir ortamda daha kolay ihraç etmiştir (Eryılmaz ve Kılıç, 2019). Daha sonraki yıllarda ise bazı değişiklikler yaşanmıştır. 1960’lı yıllara baktığımızda Dünya fındık ihracatının yaklaşık %70’ini Türkiye yaparken, bu oran 2018 yılına gelindiğinde %64,7 ye gerilemiştir. Yine de Dünya ihracatının ve üretiminin büyük çoğunluğunu halen Türkiye karşılamaktadır. Karadeniz İhracatçı Birliklerinin 2019 yılı fındık ihracatı raporuna göre; Türkiye’nin en fazla fındık ihraç ettiği ülke İtalya olmuş (84bin ton) ve bundan 547 milyon dolar gelir elde etmiştir. İtalya’yı takiben Almanya’ya 73 bin ton ve Fransa’ya 23bin ton ihracat yapılarak Türkiye’den fındık ithal eden ilk 3 ülkeyi temsil etmektedirler (KİB, 2019).

Türkiye’de fındık üretimine bakıldığında ise yaklaşık 700.000 ha alanda yapılmakta olup 440.000 ailenin geçiminde de önemli bir paya sahiptir (Atsan ve Karapınar, 2019). 1990-2015 yılları arasında ise ortalama 385.000 ha alanda fındık üretimi yapılmıştır. Türkiye’nin fındık üretim alanı ve üretimi Şekil 1’de gösterilmiştir. Buna göre 1990-2018 yılları itibari ile yıllık ortalama 520.000 ton fındık üretilmektedir (FAO, 2020). 2019 verilerine bakıldığında ise fındık üretimimiz 776 bin ton olarak önceki yıla göre %50,6 artış göstermiştir. Ayrıca fındık üretiminin %95’ini Ordu, Giresun, Samsun, Sakarya, Düzce, Trabzon, Zonguldak, Artvin, Kocaeli ve Bartın illeri oluşturmaktadır (TÜİK, 2020).

Şekil 1. Türkiye’nin fındık üretim alanı ve üretim miktarı

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de 1961-2018 yıllarına ait fındık ihracatının zaman serileri ile modellenerek 2023 yılına kadar olan fındık ihracat öngörüsünü yapmaktır.

Zaman serileri, özelliği ve yapısı itibarıyla gelecek tahmininde kullanılan bilgi kaynağı olmakla birlikte bir yöntemdir. Zaman serilerinden anlamlı veriler elde edilebilmesi için serilerin durağan olması gerekmektedir. Değişkenlerin zaman içinde belli bir değere yaklaşmaları durağanlık olarak tanımlanmakta ve serilerin durağanlığını test etmek için bazı yöntemler kullanılmaktadır (Tari, 2014).

Zaman serilerini oluşturmak için, ARIMA modeli yaklaşımı sırasıyla aşağıdaki adımlara dayanmaktadır (Manoj ve Madhu, 2012):

- (1) Model Tanımlama,
- (2) Parametre Tahmini ve Seçimi,
- (3) Tanısal Kontrol (veya Modal Doğrulama),
- (4) Modelin kullanımınıdır.

ARIMA modeli yaklaşımı ile fındık ihracat öngörüsünün yapılması, bu alanda ihracat gerçekleştiren işletmelerin ve kurumların ihracat planlarını yapabilmeleri ve rekabet edebilirliğimizi değerlendirmek açısından önemlidir.

MATERYAL ve METOT

Çalışma dönemini kapsayan 1961-2018 yıllarına ait fındık ihracat verileri Gıda ve Tarım Örgütü’nden elde edilmiştir (FAO, 2020).

Çalışmada veri setinin durağanlığı Dickey Fuller testi (ADF) birim kök sınaması ile test edilmiştir. ADF testi için önerilen regresyon modeli;

$$Y_t = \delta Y_{t-1} + \sum \beta_{im} \Delta Y_{t-i+1} + \epsilon_t \quad (1)$$

$$Y_t = a_0 + \delta Y_{t-1} + \sum \beta_{im} \Delta Y_{t-i+1} + \epsilon_t \quad (2)$$

$$Y_t = a_0 + \delta Y_{t-1} + \beta t + \sum \beta_{im} \Delta Y_{t-i+1} + \epsilon_t \quad (3)$$

ADF testi için kullanılan modellerde Y durağanlığı belirlenmek istenen değişkeni, t zamanı, Δ fark parametresini α, δ ve β sabit katsayıları, m gecikme sayısını, εt en küçük kareler varsayımlarına uyan tesadüfî hata terimlerini göstermektedir. Modellerde (1) numaralı denklem sabitsiz ve trendsiz modeli, (2) numaralı denklem sabitli modeli ve (3) numaralı denklem de sabitli ve trendli modeli göstermektedir (Bayramoğlu, 2018). ADF ile elde edilen sonuçlar %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde MacKinnon kritik değerleriyle karşılaştırılabilir. Eğer ADF testi t istatistiği MacKinnon kritik değerinden mutlak olarak büyük değilse, seri durağan değildir ve durağanlığı sağlanıncaya kadar farkının alınması gerekmektedir (Beşkaya ve Manan 2009). Ayrıca serilerin durağanlığı ACF (Oto-regresif Korelasyon Fonksiyonu) ve PACF (Parçalı Oto-regresif Korelasyon Fonksiyonu) grafikleri Eviews istatistik programında ilgili istatistik testler yardımıyla bir diğer yöntem olarak incelenmiştir (Bars ve ark. 2018).

Birim kök sınaması ile test edildikten sonra seri için öngörüler ARIMA modelleriyle belirlenmiştir. Uygun ARIMA (p,d,q) modelini belirlemek üzere her bir seriye ilişkin ACF ve PACF incelenmiş, parametrelerin anlamlılığı kontrol edilmiştir. Uygun modelin seçiminde AIC (Akaike bilgi kriteri) ve BIC (Schwartz Bayesci bilgi kriteri) kriterlerinden yararlanılmıştır ve en iyi sonuçları üreten model öngörü modeli olarak seçilerek ileriye yönelik tahminler gerçekleştirilmiştir (Çelik, 2015). ARIMA (p,d,q) modeli için uygun p, d ve q değerlerinin belirlenmesinde göz önünde bulundurulması gereken birçok kriter bulunmaktadır. Bu kriterler; tahmin edilen parametrelerin anlamlı olması, F istatistik anlamlılığı, AIC ve SIC bilgi kriterlerinin alternatif modellere göre küçük olması şeklinde özetlenebilir

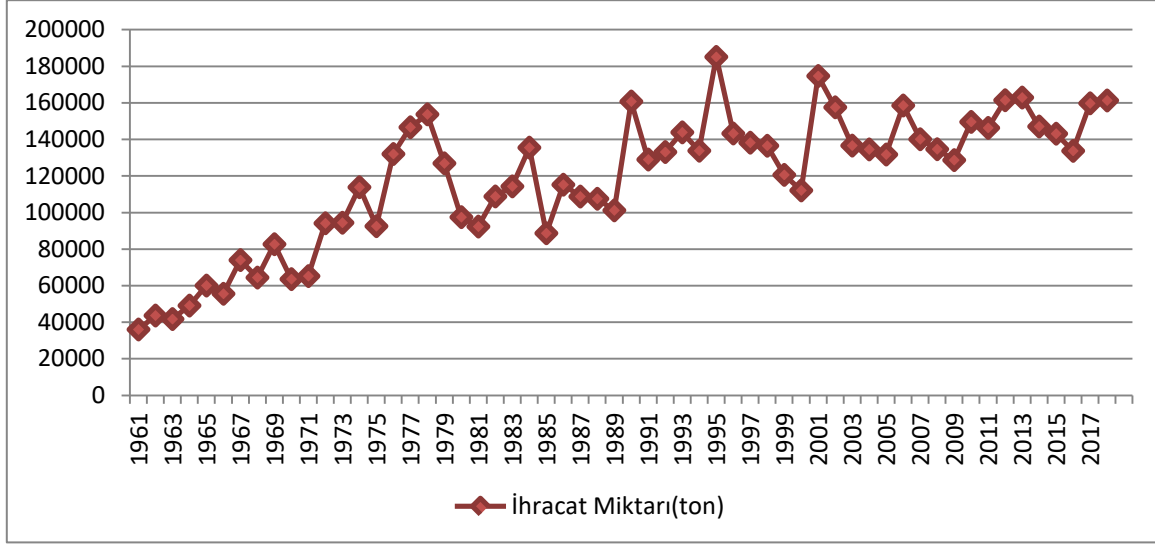
(Çakan, 2020). Çalışmada 2019–2023 yılları için öngörüler Eviews 2010 programında ARIMA modelleriyle belirlenmiştir.

BULGULAR

Bitkisel ürünlerden biri olan fındığın ihracat miktarı için 1961-2018 dönemine ait yıllık zaman serisi analizi yapılmıştır. Zaman serisi grafiği Şekil 2’de verilmiştir. İlk olarak verilerin normal dağılım

gösterip göstermediğine bakılmış ve p değerinin 0,05’den yüksek çıkmasıyla normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir.

Şekil 2. Türkiye’nin 1961-2018 yılları arasında yaptığı fındık ihracatı

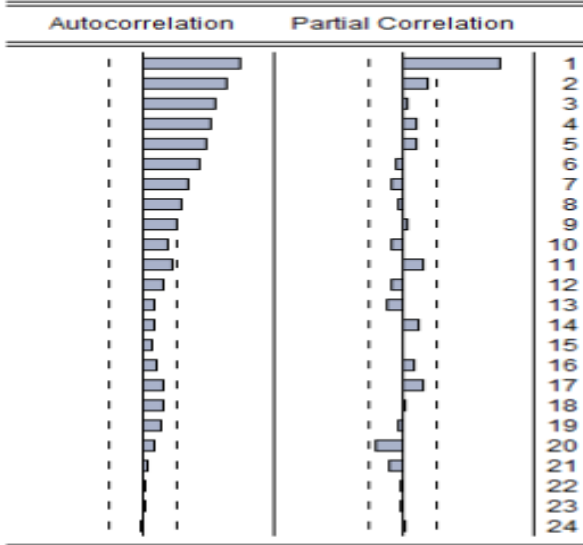
Şekil 2’de verilerin dalgalanmalar gösterdiği görülmektedir. Bunu daha net belirleyebilmek ve serinin durağanlığını test amacıyla Eviews istatistik programında, Dickey Fuller testi (ADF) birim kök sınaması yapılmıştır. Seri düzey seviyede durağan olmadığından, serinin durağanlaştırılması için birinci fark alınmıştır (Çizelge 1). Yapılan Dickey–Fuller test istatistiğine göre serinin birinci farkı için ADF değeri -10,715 olarak bulunmuş ve %1, %5, %10 anlamlılık seviyesinde kritik değerlerinden küçük olması sebebiyle serinin birim köklü olmadığı yani durağan olduğu görülmektedir ($P < 0.01$).

Çizelge 1. Genelleştirilmiş Dickey-Fuller Testi (ADF)

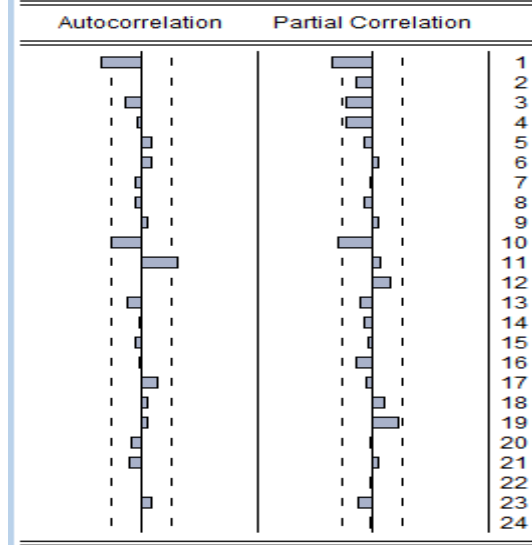
	Düzyer	1.Fark
ADF t-istatistiği	0,391	-10,715
Olasılık değeri *	0,793	0,000
% 1 düzeyinde	-2,607	-2,607
% 5 düzeyinde	-1,947	-1,947
% 10 düzeyinde	-1,613	-1,613

*MacKinnon (1996) tek taraflı p değerleri

ARIMA modeli durağan serilere uygulanması gerektiğinden ADF testi gibi bir başka durağanlık ölçme yöntemi ise ACF ve PACF grafiklerinin incelenmesi metodudur (Çiçekgil ve Yazıcı, 2016). Serinin düzeyde ACF ve PACF grafiklerine bakıldığında birçok gecikmenin güven sınırlarını aştığı ve durağan olmadığı görülmektedir. Bu durumda seriye 1. Dereceden fark işlemi uygulanmış ve durağanlığı sağlanmıştır. Serinin düzey ACF, PACF grafikleri Şekil 3’te ve 1. Fark ACF, PACF grafikleri ise Şekil 4’te gösterilmiştir.

Şekil 3. Fındık ihracatına ait otokorelasyon (ACF) ve kısmi otokorelasyon (PACF) grafikleri

Şekil 4. Birinci farkı alınmış serinin otokorelasyon (ACF) ve kısmi otokorelasyon (PACF) grafikleri

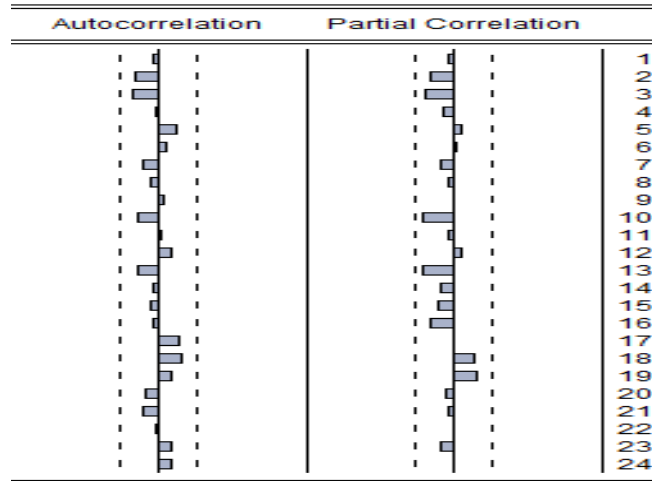
Şekil 4’te ACF ve PACF grafiklerine bakıldığında her iki grafikte de ilk gecikmeden sonra ilişkiler arasındaki büyüklüğün hızlı bir şekilde azalarak sifira yaklaştığı ve grafikler arasında bir uyum olduğu görülmektedir. Gecikmeler her iki grafikte de önemli olduğundan seriye en uygun modelin ARIMA (1,1,11) olmaktadır. ACF grafiğinde 11. gecikmeye ait ilişki önemli olduğundan $q=11$, PACF grafiğinde ilk gecikmeye ait ilişki önemli olduğu için $p=1$ ’dir. Serinin ise birinci farkı alındığından $d=1$ olmaktadır.

En uygun modele karar vermek için katsayıların önemlilik testi sonuçlarına bakılmış ve modele ilişkin değerler Çizelge 2’de gösterilmiştir. ARIMA (1,1,11) modelinin en uygun model olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($p<0,05$). Bu modelin artık değerlerine ait grafik Şekil 5’te verilmiştir. Artıkların sınırlar içerisinde yer alması bu serinin bir akgürültü (white noise) serisi olduğunu göstermekte ve modelin uygunluğunu açıklamaktadır.

Çizelge 2. ARIMA (1,1,11) modeline ilişkin sonuçlar

Parametre	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	p değeri (olasılık değeri)
AR(1)	-0,348	0,147	-2,370	0,020
MA(11)	0,375	0,122	3,066	0,000

Şekil 5. Modele ait artıkların otokorelasyon ve kısmi otokorelasyon grafikleri

Uygun modelin seçimi için tüm olası modellerin parametre anlamlılığına, otokorelasyon sorununun olup olmadığına, hataların normalliğine ve akgürültü seri durumuna bakılmış ve sigma değeri, AIC ve SIC bilgi kriterlerinin en düşük, $AdjR^2$ değerinin en yüksek olduğu ARIMA (1,1,11) modeli seçilmiştir. Diğer ARIMA modellerine ilişkin sonuçlar Çizelge 3’te gösterilmiştir.

Çizelge 3. Çeşitli ARIMA modellerine ilişkin sonuçlar

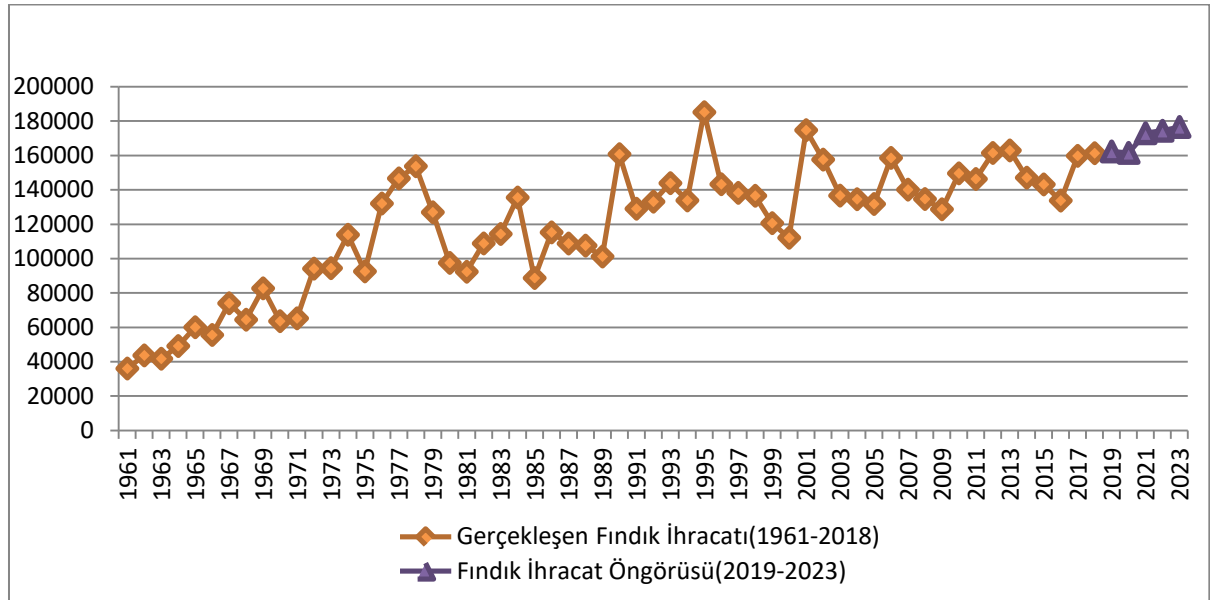
Model	Sigma Değeri	$AdjR^2$ (Düzeltilmiş r^2)	AIC	SIC
ARIMA(1,1,11)	3,54E+08	0,209	22,694	22,837
ARIMA(1,1,1)	3,65E+08	0,185	22,703	22,847
ARIMA(1,1,0)	4,10E+08	0,101	22,778	22,885
ARIMA(0,1,1)	3,76E+08	0,145	22,712	22,784
ARIMA(10,1,1)	3,65E+08	0,185	22,704	22,848

Çizelge 4’te uygun olan ARIMA (1,1,11) modeli kullanılarak yıllar itibariyle 2019-2023 dönemini kapsayan 5 yıllık fındık ihracatının öngörülmesi yapılmıştır. Buna göre 2019 yılından sonra fındık ihracatında artışlar yaşanacağı gözlenmektedir. Bu durum fındık ihracatçısı ülke konumunda olmamız dolayısıyla önemlidir.

Çizelge 4. 2019-2023 arasında fındık ihracatı öngörüsü (ton)

Yıllar	Öngörü
2019	162349.3
2020	161505.5
2021	172927.8
2022	174384.7
2023	176584.3

Şekil 6. Fındık ihracat miktarının 1961-2018 yılları arasında gerçekleşen ve 2019-2023 yılları arasında öngörülen değişimi

Şekil 6’da fındık ihracatının 2019 yılından itibaren 5 yıllık dönemde artarak devam edeceği gösterilmiştir. Sadece 2020 yılında önceki seneye göre 843 ton daha az ihracat yapılacağı tahmin edilmektedir. 2020-2023 yılları arası ise artan bir trend eğilimindedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Fındık üretimi ve ihracatında küresel pazara hâkim Türkiye, 2018 yılı verilerine göre dünya toplam fındık üretiminin %60’ını, fındık ihracatının ise %65’ini karşılamıştır. Fındık üretimi Türkiye’nin pek

çok ilinde yapılmakta fakat alternatif ürünlerin üretilmesi mümkün olan bölgelerde fındık üretimi yapılması tartışma konusu olmuştur. Hem kalite hem de mutlak ya da mukayeseli üstünlük prensiplerinin uygulanması gerektiği ortaya konulmuştur. Bu sebeple Tarım ve Orman Bakanlığı 2004 yılından itibaren fındık üretiminin kalite bakımından önde olan alanlarda uzmanlaşmasını amaçlamaktadır (Uzundumlu ve ark. 2019).

Dünyada fındık ihracatında Türkiye’yi İtalya ve Azerbaycan takip etmektedir. Türkiye, uluslararası fındık piyasasının şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Türkiye fındık üretimi dünya fındık fiyatlarının oluşumuna etki ederken, aynı zamanda dünya ihracatını da etkilemektedir (Bars ve ark. 2018). Türkiye, rakip fındık üreticisi komşu ülkelerle karşılaştırıldığında, akredite laboratuvarlarda yapılan analiz sistemlerinin oturmuş olması, birkaç kademede titizlikle yapılan iç kontrol uygulamaları ve Türk fındığının üstün kalitesi nedeniyle ihracatta önemli bir yeri bulunmaktadır (İİB, 2016).

Bu çalışmada Türkiye’nin geçmiş yıllara ait fındık ihracatı incelenmiş ve 2019-2023 yılları için ihracat tahmini yapılmıştır. Yapılan analizlerde en uygun modelin ARIMA(1,1,11) olduğu tespit edilmiş ve 2019 yılında yaklaşık 162 bin ton fındık ihracatı tahmin edilmişken 2023 yılında bu rakamın 176bin ton civarında olması beklenmektedir.

Ülkemizde bazı yıllarda pazarlama problemlerinden dolayı stoklar oluşmaktadır. Bunun sebebi üretimin, ihracat ve iç tüketimden fazla olmasıdır. Türkiye’nin Dünya fındık üretim ve ihracatında önemli bir paya sahip olduğu bilinmesine rağmen bu üründen yeteri kadar yarar sağlandığı söylenememektedir. Bunun sebeplerinden biri işlenmiş fındık ürünlerinin ihracatının ve üretiminin çok az olması, diğer bir sebep ise farklı pazarlara ürün ihracatının çok düşük seviyelerde yapılmasıdır (Hekimoğlu ve Altındağ, 2006). Pazarı büyütmek için daha etkin pazarlama ve tanıtım faaliyetleri gerçekleştirilmesi sürdürülebilir ihracatın desteklenmesi açısından önemli olacaktır.

Rekoltenin fazla olacağı ve stokların yaşanacağı yıllarda piyasa dengelerinin korunması amacıyla “lisanslı depoculuk” sisteminin ve altyapısının oluşturulması hem fındık ihracatçılarımız hem de üreticilerimiz için önem arz etmektedir. Diğer yandan katma değerün ülkemizde kalmasını sağlamak ve istihdamı artırmak için işlenmiş fındık ürünlerinin üretimine daha çok destek verilmeli ve böylece mevcut fındık ihracatımız içerisinde katma değerli fındık ihracat payı artırılmalıdır.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1- Araştırmacıların katkı oranı şu şekildedir: TMK: Fikir; TMK: Tasarım; TMK, ŞT: Kaynakların toplanması; TMK: Analiz ve/veya yorum; ŞT: Literatür taraması; TMK, ŞT: Yazıyı yazan; ŞT, TMK: Eleştirel inceleme
- 2- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır. (Varsa belirtiniz.)
- 3- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur. Fındık ihracatı veri tabanına FAO’dan ulaşılmıştır.
- 4- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Alkan, I. ve Kılıç, O. (2007). Samsun ili Terme ilçesinin ova ve yüksek kesimindeki fındık işletmelerinin karşılaştırmalı ekonomik analizi. *OMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22(2), 171-178.
- Atsan, T., Karapınar, A. (2019). Türkiye fındık ihracatını etkileyen faktörler: çekim modeli uygulaması. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(89), 430- 444.
- Bars, T., Uçum, İ. ve Akbay, C. (2018). arima modeli ile türkiye fındık üretim projeksiyonu. *KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi*, 21(Özel Sayı), 154-160.
- Bayramoğlu, M.M. (2018). Türkiye’de oduna dayalı orman ürünleri üzerine bir araştırma: Zaman serisi analizi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 19(1), 18-26.
- Bayramoğlu, Z. ve Gündoğmuş, E. (2018). Dünya fındık piyasasının analizi. *Ekonomik Yaklaşım*. 18(65), 71-89.

- Beşkaya, A. ve Manan, Ö. (2009). Ekonomik özgürlükler ve demokrasi ile ekonomik performans arasındaki ilişkinin zaman serileri ile analizi: Türkiye örneği. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 47-66.
- Çakan, V.A. (2020). Türkiye yaş incir üretimi ve kuru incir ihracatı için öngörü: arima modeli yaklaşımı. *Journal Of Tekirdag Agricultural Faculty*, 17(3), 357-368.
- Çelik, Ş. (2015). Türkiye’de bal üretiminin zaman serileri ile modellenmesi. *SAÜ Fen Bilimleri Dergisi*, 19(3), 377-382.
- Çiçekgil, Z. ve Yazıcı, E. (2016). Türkiye’de tavuk yumurtası mevcut durumu ve üretim öngörüsü. *TEAD*, 2(2), 26-34.
- Eryılmaz, G. ve Kılıç, O. (2019). Türkiye’nin organik fındık üretimi ve ihracatındaki gelişmeler. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(1), 41-54.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). *Crops and livestock products*. 09 Aralık 2020 tarihinde <http://www.fao.org/faostat/en/#data/TP> adresinden erişildi.
- Hekimoğlu, B. ve Altındağ, M. (2006). *Fındık sektörünün durumu, sorunları ve çözüm önerileri*. Samsun: T.C. Samsun Valiliği Tarım İl Müdürlüğü.
- İstanbul Fındık ve Mamulleri İhracatçıları Birliği (İİB). (2016). Fındık ve mamulleri ihracatında sektör sorunları ve çözüm önerileri. 1 Aralık 2020 tarihinde <http://www.iib.org.tr/tr/diger-findik-ve-mamulleri-ihracatinda-yasanan-sorunlar-ve-cozum-onerileri.html> adresinden erişildi.
- Karadeniz İhracatçı Birlikleri (KİB). 7 Eylül 2020 tarihinde www.kib.org.tr/tr/ihracat-istatistikler adresinden erişildi.
- Manoj, K. ve Madhu, A. (2012). An application of time series arima forecasting model for predicting sugarcane production in India. *Studies in Business and Economics*, 9(1), 81-94.
- Tarı, R. (2014). *Ekonometri*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). 9 Aralık 2020 tarihinde www.tuik.gov.tr adresinden erişildi.
- Uzundumlu, A.S., Bilgiç, A., Ertek, N. (2019). Türkiye’nin fındık üretiminde önde gelen illerin 2019-2025 yılları arasındaki fındık üretimlerinin ARIMA modeliyle tahmin edilmesi. *Akademik Ziraat Dergisi*, 8(Özel Sayı), 115-126.

Öğrenme Güçlüğü Tanısı Olan 7-12 Yaş Arasındaki Çocukların İnsan Figürü Çizimlerinin İncelenmesi

Mehmet Güney¹
Emrullah Can Yavuz^{2*}
Dr. Taşkın Taştepe³

Geliş tarihi: 01.10.2020
Kabul tarihi: 23.11.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 462-472
Yıl: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 30%
Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye,
guney.akademik@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-0962-5643
²Kırklareli Üniversitesi, Türkiye,
ecanyavuz@gmail.com,
ORCID ID 0000-0001-8243-5478
³Ankara Üniversitesi, Türkiye,
taskintastepe@gmail.com
ORCID ID 0000-0003-2603-4041

* Sorumlu yazar

ÖZ

Bu çalışmada öğrenme güçlüğü tanısına sahip olan yedi-on iki yaş arasındaki çocukların insan figürü çizimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi ve çocukların beklenen performans ile gözlenen performansları arasında farklılıklar olup olmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Betimsel araştırma modellerinden kesitsel araştırma modeli kullanılarak yürütülen araştırmanın çalışma grubunu Ankara ilinde özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam eden ve öğrenme güçlüğü tanısı almış yedi-on iki yaş arasındaki 47 çocuk oluşturmaktadır. Araştırma verileri araştırmacılar tarafından oluşturulan demografik özelliklere ilişkin değişkenleri içeren “Çizim Analiz Formu” ve “Koppitz Bir İnsan Çiz Testi” kullanılarak toplanmıştır. Araştırma sonucunda; öğrenme güçlüğü tanısı olan çocukların gözlemlenen performanslarının beklenen insan figürü çizimlerinin altında kaldığı, erkeklerin çizimlerinde kaş, kirpik ve giyim gibi çevresel faktörlerden etkilenen alanların kızlara göre daha az yer aldığı, eğitim seviyesi ve yaşın ilerlemesiyle insan çizimindeki eksik parçaların azaldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öğrenme güçlüğü, insan figürü çizimi, çocuk resimleri

Investigation of the Human Figure Drawings of Children between 7-12 Years with Diagnosis of Learning Difficulty

Mehmet Güney¹
Emrullah Can Yavuz^{2*}
Dr. Taşkın Taştepe³

First received: 01.10.2020

Accepted: 23.11.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 462-472

Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 30%

¹Kırıkkale University, Turkey,
guney.akademik@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-0962-5643

²Kırklareli University, Turkey,
ecanyavuz@gmail.com,
ORCID ID 0000-0001-8243-5478

³Ankara University, Turkey,
taskintastepe@gmail.com
ORCID ID 0000-0003-2603-4041

* Corresponding Author

ABSTRACT

In this study, it was aimed to examine human figure drawings of children between the ages of 7 and 12 with a diagnosis of learning difficulty in terms of various variables and to examine whether there are differences between the expected performance and observed performance of children. The study group of the research, which is carried out using a cross-sectional research model, one of the descriptive research models, consists of 47 children between the ages of 7 and 12 who have attended a special education and rehabilitation center in Ankara and diagnosed with learning difficulty. The research data were collected by using the "Drawing Analysis Form", created by the researchers, which includes variables related to demographic characteristics and the "Koppitz Draw a Person Test". As a result of the research, it was determined that the observed performances of children with a diagnosis of learning difficulty were below the expected human figure drawings, the areas affected by environmental factors such as eyebrows, eyelashes and clothing were included in the drawings of boys less than girls, and the missing parts in the human drawing decreased with the advancement of education level and age.

Anahtar Kelimeler: Learning Difficulty, human figure drawings, child drawings

GİRİŞ

Resim, çocuğun kişiliğini anlamak, zihinsel ve çevresel özelliklerine ilişkin bilgi edinmek konusunda yardımcı olan etkili bir araçtır. Sözcüklerin ifade ettiği anlamların ötesine geçebilen çocuk resimleri, çocuğun iç dünyası ve gelişim süreci ile ilgili bilgi vermekte çocuğu tanıma ve anlama süreçlerinde yardımcı olmaktadır (Diğler, 2018). Çocuklar çevrelerinde duydukları, gördükleri, deneyimledikleri durumlara ilişkin zihinlerinde oluşan temsilleri kâğıda aktararak kendi sanat dillerini oluşturmaktadır. Bu süreç içerisinde algısal gelişim, olgunlaşma ve deneyimlerle birlikte çocuklar var olan becerileri arasına yenilerini ekleyerek gelişim süreçlerini sürdürmektedirler. Renkleri öğrenmekte, sembollerini ve şekilleri tasarlayarak kâğıda yansımalarını görmekte, kendi yorumlarını katarak ürünler ortaya çıkarmaktadır. Çocukların gelişim süreçlerine bağlı olarak çizim becerilerinde farklılıklar meydana gelmekte ve temel düzeyden ileri düzeylere doğru giden bir süreç gözlenmektedir (Artut, 2017). Çocukların yaş ve gelişim özellikleri doğrultusunda çizgisel gelişimlerine bağlı olarak insan figürü çizimleri de değişmekte ve gerçeğe yaklaşmaktadır (Dağlıoğlu, 2014). Başlangıçta çok fazla eksik bulunan insan figürü çizimleri yaşa bağlı olarak gelişmekte ve beş-yedi yaş arasında gerçeğe yakın olmaya başlamaktadır. Dokuz-on iki yaş arasında insan figürü çizimleri anatomiye uygun ve oldukça ayrıntılı çizilmektedir. Çocuklar, çizimlerinde cinsiyet farklılıklarını göz önünde bulundurarak erkek ve kız kıyafetlerini ayrıntı olarak belirgin bir şekilde çizimlerine yansıtmaktadır (Yavuzer, 2017). Geçen (2018) gelişim süreci ve büyümenin çocukların figürlerinde meydana getirdiği değişiklikleri incelediği araştırmasında çocukların fiziksel ve bedensel gelişimlerine paralel olarak resimde yer alan figürlerin formalsal oluşumunun değiştiği ve etkilendiği, bilişsel ve toplumsal gelişime bağlı olarak ise resimde zengin bir anlatım ve içeriğe yer verdikleri sonucuna ulaşmıştır. Çocukların çizim becerileri üzerinde etkili olan yaş, büyüme ve olgunlaşmanın yanı sıra algısal, görsel motor koordinasyon boyutlarını ele alan araştırma sonuçlarına bakıldığında; görsel motor koordinasyonun çocukların çizim becerileri üzerinde doğrudan bir etki yarattığı, çocuğun yaşına ek olarak görsel algı, görsel motor koordinasyon becerileri ve sözel becerilerinin çizim becerileri üzerinde etkili olan faktörler arasında yer aldığı görülmektedir (Senese vd., 2020). Koppitz (1966) araştırmasında çocukların insan figürü çizimlerinde parçaların bütünleşme ve birleşmesinde zayıflık olduğunu, eğik figürlerin yer aldığı, vücut ve kol parçalarının ihmal edildiği bulgularına ulaşmıştır. İlkokul yıllarında çocukları tarama açısından önemli olacağını ifade ettiği insan figürü çizimi testinin potansiyel öğrenme problemlerini de erken dönemde fark etme açısından önemli olduğunu belirtmiştir.

Dinleme, konuşma, okuma, yazma, akıl yürütme veya matematiksel becerileri edinme ve kullanma zorluğu yaşayan çocukları nitelikle için kullanılan öğrenme güçlüğü terimi çocukların zekâ seviyelerinden bağımsız olarak öğrenme alanında yaşadıkları birtakım sorunlara atıfta bulunmaktadır (National Joint Committee on Learning Disabilities, 2016). Öğrenme güçlüğü tanısına sahip olan çocukların görsel algı ve tarama, el göz koordinasyonu, işler bellek, odaklanmış bellek gibi bilişsel işlev becerilerinde ve mekânsal ilişkileri doğru biçimde algılama konusunda yaşadıkları güçlükler bu sorunların arasında yer almaktadır. Bununla birlikte öğrenme süreçlerinde aktif olarak kullandıkları, yazılı anlatım, kopyalama ve çizim becerileri üzerinde etkili olmaktadır (Bender, 2016). Literatürde yer alan araştırma sonuçlarına da yansıyan bu sorunlar öğrenme güçlüğü tanısına sahip olan çocukların çizim becerileri üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Özat (2010) öğrenme güçlüğü tanısına sahip olan öğrencilere yönelik uyguladığı resim dersi eğitimine dayalı görsel algı eğitim programının çocukların göz-motor koordinasyon, şekil-zemin ve mekân-konum algısı gibi görsel algılama becerisinin alt basamaklarında ilerlemeler meydana geldiği ve istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar ortaya çıkardığı sonucuna ulaşmıştır. Bir başka çalışmada ise öğrenme güçlüğü tanısına sahip olan ve olmayan öğrencilerin çizim becerileri ölçüm ve analizler yapan özel düzeneklerle deneysel desende incelenmiş ve öğrenme güçlüğü tanısına sahip olan çocukların kopyalama, yatay ve dikey çizgi çizme becerilerinde hata oranlarının daha yüksek çıktığı, şekillerde formalsal bozulmaların meydana geldiği ve çizgilerde eğiklikler olduğu gözlemlenmiştir (Galli vd., 2011). Öğrenme güçlüğü tanısına sahip olan bir grup çocuğa uygulanan saat çiz testi sonucunda çocukların en fazla saat kadranına sayıları yerleştirmede hata yaptıkları, akrep ve yelkovan gibi saatin bileşenlerini çizmeyi unuttukları, sayıları saat yönü sırasına uygun olarak yerleştirme sorunu yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar, çocukların yaşadıkları bu sorunların öğrenme güçlüğü tanısının genel eşlikçilerinden olan bilişsel çarpıtma ve dikkatin dağınık olması durumlarından kaynaklandığı ifade ederek bu testin öğrenme sorunlarının erken tespiti ve

müdahalesinde kullanılabileceğini belirtmiştir (Khalifeh, Pezeshk ve Sharifi, 2017). Geçmişten günümüze çocuk resimleri çocuğu tanıma, gelişimini izleme ve değerlendirme gibi birçok amaçla kullanılmaktadır (Yavuzer, 2017). Yapılan araştırma sonuçları göz önünde bulundurulduğunda, çocuk resimleri çocukların gelişim alanları ve yaşından beklenen gelişimsel görevlerin çocuktaki yansımaları hakkında önemli ip uçları vermektedir. Bu nedenle çocuk resimlerini değerlendirme aracı olarak kullanmak, normalden sapmaların olduğu durumları tespit ederek müdahale etmek ve çocukların gelişimlerini desteklemek açısından oldukça önemlidir.

Çocukların çizim gelişim evreleri göz önünde bulundurulduğunda basit karalamalardan sonra insan figürü çizimine doğru bir gelişim gösterdiği görülmektedir. Öncelikler kafadan aşağıya doğru sarkan kollar ve çöp adam çizimleri ile başlayan bu süreçte insan figürü çizimlerinin içerisine geometrik şekillerde girmeye başlayarak (yuvarlak kafa, kare ve üçgen gövde gibi), el ve parmak çizimleri gibi detaylarla süreç devam etmektedir (Yavuzer, 2017). Çocukların insan figürü çizimlerinde görülen bu aşamalar kullandıkları çizgisel formlar öğrenme güçlüğü tanısı olan çocukların çizim becerileri ve bu alanda yaşadıkları güçlükleri de ortaya koyacağı düşünülerek çizim becerilerinin insan figürü çizimleri üzerinden incelenmesinin önemli bulgular ortaya çıkaracağı düşünülmektedir. Bu çalışmada öğrenme güçlüğü tanısına sahip olan yedi-on iki yaş arasındaki çocukların insan figürü çizimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi ve çocukların beklenen performans ile gözlenen performansları arasında farklılıklar olup olmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Öğrenme güçlüğü tanısı olan çocukların okuma-yazma, düşüncelerini ve gördüklerini kâğıda aktarma gibi kendini ifade etme süreçlerinin motor beceri, görsel algılama ve çizim becerilerinden etkilenmesinden yola çıkılarak öğrenme güçlüğü tanısı olan öğrencilerin yaşadıkları görsel algılama, mekân zemin ilişkisi, motor beceri zayıflığı sorunlarının çocukların çizimlerdeki yansımalarını gözlemlemek amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada, verilen bir durumu ortaya koymak, incelemek ve ilişkileri aydınlatmak için kullanılan betimsel araştırma modellerinden kesitsel araştırma modeli kullanılmıştır. Tarama modelinin alt türlerinden olan kesitsel araştırma modelinde aynı zaman dilimi içerisinde benzer özelliklerdeki farklı gruplar ile çalışma gerçekleştirilmektedir (Büyüköztürk, 2018; Can, 2019). Zaman faktörünün etki etmediği o andaki verileri içerdiği için bu çalışmada bu model tercih edilmiştir.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, Ankara ilinde özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam eden ve öğrenme güçlüğü tanısı almış yedi-on iki yaş arasındaki 47 çocuktan oluşmaktadır. Çalışma grubuna dâhil olan çocuklarda gönüllülük, ek engel (otizm, down sendromu, zihinsel yetersizlik vb.) olmaması ve öğrenme güçlüğü destek eğitim programından yararlanmaları göz önünde bulundurulmuştur.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmacılar tarafından oluşturulan demografik özelliklere ilişkin değişkenleri içeren “Çizim Analiz Formu” ve “Koppitz Bir İnsan Çiz Testi” kullanılarak ve Mart 2018-Mayıs 2018 aralığında toplanmıştır.

2.3.1. Koppitz Bir İnsan Çiz Testi

Koppitz (1968) tarafından gelişimsel ve duygusal özellikler dikkate alınarak beş-on iki yaş çocukların çizimlerini incelemek için geliştirilmiştir. Çizimlerde aşağıda yer alan 30 kriter dikkate alınmaktadır. Bunlar;

1. Kafa	11. Boyun	21. Bacaklar
2. Gözler	12. Vücut	22. İki taraflı bacaklar
3. Göz bebekleri	13. Kollar	23. Dizler
4. Kaşlar ve kirpikler	14. İki taraflı kollar	24. Ayaklar

5. Burun	15. Aşağı doğru inen kollar	25. İki taraflı ayak
6. Burun delikleri	16. Omuzdan çıkan kollar	26. Profil
7. Ağız	17. Dirsekler	27. İyi oran
8. Çift dudak	18. Eller	28. Giyim/bir özellik veya hiçbiri
9. Kulaklar	19. Parmaklar	29. Giyim/iki-üç özellik
10. Saç	20. Doğru sayıda parmaklar	30. Giyim/dört-beş özellik

Test, puanlama sistemi ile zekâ yordaması için kullanılabilirdiği gibi sıklıkla yukarıdaki boyutların var olup olmamasına göre de değerlendirilmektedir. Koppitz (1968) tarafından beklenen, gözlenen, olağan ve olağandışı olarak gruplandırılan bu yöntemde yaşa ve cinsiyete göre beklenen kriterlerin olup olmaması göz önünde bulundurulmaktadır. Beklenen durum, o yaş aralığındaki çocukların %86-%100'ü arasında o boyutun çizimlerinde görüldüğü anlamına gelmektedir. En alt düzeyde o yaş aralığında olması gereken boyutun olmaması önem arz etmektedir (Dağlıoğlu, 2014).

2.3.2. Çizim Analiz Formu

Uygulamacılar tarafından oluşturulan Çizim Analiz Formu'nda, çocukların uygulama kodları (F1, F2 gibi), yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi gibi bilgilerin yanı sıra uygulamacıların çocukların çizdiği resimler hakkındaki analiz sonuçlarını not aldığı çizim analizi bölümü yer almaktadır. Uygulamacılar bu formu kullanarak çocukların çizim yapma esnasındaki çizim davranışlarını, aktardığı düşünceleri de not alarak çizim sürecinde gözlenen becerileri kodlamaktadır.

2.4. Veri Toplama Süreci

Araştırma verileri toplanmadan önce çocuklarla görüşülerek araştırmanın amacı ve içeriği anlatılmıştır. Daha sonra araştırmaya gönüllü olarak dâhil olmak isteyen çocuklarla uygulamaya başlanmıştır. Araştırmaya katılan her bir çocuk ile bireysel olarak görüşme yapılmış ve her görüşmede sadece bir çocuk ve bir uygulamacı olacak şekilde uygulama ortamı düzenlenmiştir. Uygulama esnasında çocuklara kullanabilmeleri için kalem, kâğıt ve boya gibi çizim materyalleri sunulmuş ve "Bir insan resmi çizmeni istiyorum. Çizebildiğin en detaylı insan resmi olsun" yönergesiyle çocukların çizim yapmaları istenmiştir. Uygulama esnasında çocukları rahatlatmak ve gerçek performanslarını sergileyebilmeleri adına çizdikleri resimlerin belirli bir kalıbının olmadığı, kendi hayal ettikleri insan figürü çizimlerini kâğıda yansıtılmalarını ve yaptıkları çizimin doğru, yanlış veya eksik olarak değerlendirilmeyeceği belirtilmiş sadece detaylı olarak bir insan çizimleri istenerek veriler toplanmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırmacılar tarafından özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerindeki gönüllü çocuklar ile gerçekleştirilen çalışmalarda demografik bilgiler alınmış, sonrasında çizebildikleri en iyi insan resmini çizimleri istenmiştir. Resimlerden elde edilen veriler uygun istatistiksel yöntemler ile araştırmacılar tarafından analiz edilmiş ve araştırmacılar arası güvenilirlik %95,7 olarak bulunmuştur. Araştırmanın güvenilirliği hesaplanırken Miles ve Huberman'ın (1994) önerdiği "Güvenirlik= (Görüş Birliği/Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)x100" formülü kullanılmıştır. İnsan figürünün alt boyutlarında cinsiyet, sınıf grubu ve yaş grubuna göre beklenen frekansla gözlemlenen frekans karşılaştırılıp, değişkenler arası ilişkiyi sorgulamak için parametrik olmayan testlerden "İki Yönlü Ki-Kare Testi" yapılmıştır. Testin ön koşulları olan, alt grupların en az %80'inde beklenen değeri beşin altında hücre olmamasına, serbestlik derecesinin 1 olduğu durumlarda süreklilik düzeltilmesinin yapılmasına dikkat edilerek uygun koşullardaki veriler analiz edilmiştir (Can, 2019). Bununla birlikte testte yer alan Koppitz (1968) tarafından beklenen ölçütlerin yaş ve cinsiyete göre olma durumuna ilişkin frekans tablosu oluşturulmuştur.

3. BULGULAR

Koppitz'in bir insan çiz testinde yaş ve cinsiyetlere göre beklenen ölçütlerin çalışma grubundaki öğrenme güçlüğü olan çocukların resimlerinde bulunma yüzdesine ilişkin bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo1. Yaşa ve Cinsiyete Göre Beklenen Ölçütlere İlişkin Frekans Tablosu

Beklenen	7 Yaş		8 Yaş		9 Yaş		10 Yaş		11 Yaş		12 Yaş	
	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek
Baş	%100	%66,7	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100
Gözler	%100	%33,3	%100	%100	%100	%90,9	%100	%100	%100	%100	%100	%100
Burun	%50	%33,3	%33,3	%33,3	%100	%45,5	%66,7	%60	%50	%33,3	%100	%66,7
Ağız	%100	%0	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%83,3	%100	%100
Vücut	%100	%66,7	%66,7	%66,7	%100	%72,7	%100	%80	%50	%66,7	%100	%83,3
Bacaklar	%100	%66,7	%66,7	%100	%100	%90,9	%66,7	%100	%100	%83,3	%100	%66,7
Kollar	%100	%33,3	%66,7	%100	%100	%90,9	%100	%100	%100	%100	%100	%100
Ayaklar	%100	%33,3	%66,7	%66,7	%100	%63,9	%66,7	%40	%75	%50	%100	%50
İki Taraflı Kollar	%100	%33,3	%66,7	%100	%100	%90,9	%100	%100	%100	%83,3	%100	%100
İki Taraflı Bacaklar	%100	%66,7	%66,7	%100	%100	%90,9	%100	%66,7	%100	%83,3	%100	%66,7
Saç	%100	%33,3	%100	%100	%100	%100	%100	%80	%100	%100	%100	%100
Boyun	%100	%0	%0	%66,7	%100	%66,7	%100	%80	%50	%83,3	%100	%66,7
Aşağı Doğru İnen Kollar	%0	%0	%33,3	%33,3	%100	%9,1	%100	%40	%50	%16,7	%100	%83,3
Omuzdan Çıkan Kollar	%0	%0	%0	%66,7	%100	%9,1	%66,7	%0	%50	%33,3	%100	%66,7
Giyim (2-3 özellik)	%100	%0	%33,3	%66,7	%100	%18,2	%66,7	%40	%50	%33,3	%100	%50

■ Kızlar için beklenen ölçütler ■ Erkekler için beklenen ölçütler

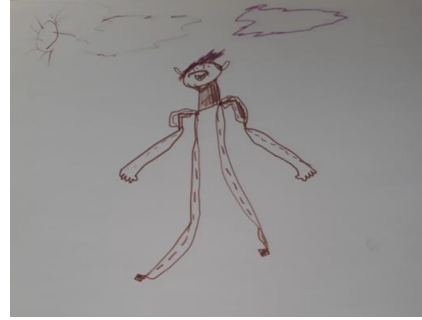
Tablo 1'de beklenen ölçütler incelendiğinde öğrenme güçlüğü olan çocuklar, özellikle erkekler, birçok boyutta %86'nın altında kalmaktadır. Başın her yaş grubunda büyük çoğunluk veya tamamı tarafından resmedildiği görülürken, gözlerin yedi yaş erkeklerde beklenen bir ölçüt olmasına rağmen yalnızca %33,3'ü tarafından resmedildiği görülmektedir. Burun ölçütüne bakıldığında yedi yaşındaki erkeklerde (%33,3), sekiz yaşındaki kız ve erkeklerde (%33,3), dokuz (%45,5) ve on bir (%33,3) yaşındaki erkeklerde nadiren görülmektedir. Ağız çizimleri ise yedi yaş erkek çocuklarının hiçbirinin resminde yer almamıştır. Beklenen kriterlerde kol çizimi yedi yaşındaki erkeklerin yalnızca %33'ünün resminde yer alırken, ayak çizimi ise yedi yaş erkeklerin %33,3'ünde, on yaş erkeklerin de %40'ında yer almaktadır. Yedi yaşındaki erkeklerin büyük çoğunluğunun resimlerinde iki taraflı kollar resmedilmezken, benzer bir durum aşağı doğru inen kol çiziminde on ve on bir yaş erkeklerde de görülmektedir.

Tablo 1 çerçevesinde çocukların çizdiği insan figürlerinden örnekler incelendiğinde, Resim-1'de on yaşındaki bir erkek çocuktan beklenenin üzerinde giyim özellikleri gibi unsurlara yer verirken beklenen burun, ayak ve aşağı doğru inen kollar gibi temel unsurlar çizimde görülmemektedir. Benzer şekilde Resim-2 incelendiğinde, dokuz yaşında bir erkek çocuk resminden beklenen burun ve ayak gibi unsurlar yer almamaktadır. Resim-3'te yedi yaşında bir kız çocuğunun resminden beklenen unsurlardan sadece

vücut çizimi eksik görülürken, Resim-4'e bakıldığında on bir yaşındaki kız çocuğunun çiziminde burun, vücut, boyun, giyim, omuzdan çıkan ve aşağı doğru inen kol gibi beklenen birçok unsur eksiktir.

Resim 1. Erkek- 10 yaş

Resim 2. Erkek- 9 yaş

Resim 3. Kız- 7 yaş

Resim 4. Kız- 11 yaş

Çalışmaya katılan çocukların cinsiyet değişkenlerine göre çizimlerinin incelenmesine ilişkin bulgular Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo2. Çocukların İnsan Figürü Çizimlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesi

Boyutlar		Kız		Erkek		φ	X ²	p
		n	%	n	%			
Kaşlar ve Kirpikler	Var	10	71,4	7	20,6	,483	9,09	,001
	Yok	4	28,6	27	79,4			
Giyim-İki üç özellik	Var	9	64,3	11	32,4	,294	2,95	,041
	Yok	5	35,7	23	67,6			
Giyim-Dört beş özellik	Var	5	35,7	3	8,8	,328	3,40	,023
	Yok	9	64,3	31	91,2			

Tablo 2 incelendiğinde, insan çizimlerinde kaşlar ve kirpiklerin çizimiyle öğrenme güçlüğü olan çocukların cinsiyeti arasında orta düzeyde anlamlı bir ilişkisi olduğu görülmektedir [$X^2(1, n=48)=9,09$; $p=,001$; $\phi=,483$]. Giyim özellikleri incelendiğinde en az iki üç kıyafet çiziminin olup olmaması durumu cinsiyet ile anlamlı ancak çok düşük düzeyde bir ilişki göstermektedir [$X^2(1, n=48)=2,95$; $p=,041$; $\phi=,294$]. Dört-beş giyim özelliği çizimleri ile cinsiyet arasında da benzer bir şekilde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki vardır [$X^2(1, n=48)=3,40$; $p=,023$; $\phi=,328$]. Anlamlı fark bulunan insan çizimi alt boyutlarının tamamında kız çocuklarında görülme yüzdesi erkeklerin resimlerine göre daha yüksektir.

İlkokul ve ortaokula devam etmesine göre gruplanan katılımcıların çizimlerine ilişkin bulgular Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3. Çocukların İnsan Figürü Çizimlerinin Sınıf Değişkenine Göre İncelenmesi

Boyutlar		İlkokul		Ortaokul		ϕ	X^2	p
		n	%	n	%			
Göz Bebekleri	Var	5	21,7	15	60,0	,388	5,73	,007
	Yok	18	78,3	10	40,0			
Kaşlar ve Kirpikler	Var	3	13,0	14	56,0	,449	7,88	,002
	Yok	20	87,0	11	44,0			
Çift dudak	Var	7	20,4	15	60,0	,296	3,11	,040
	Yok	16	69,6	10	40,0			
Boyun	Var	9	39,1	19	76,0	,374	5,27	,010
	Yok	14	60,9	6	24,0			
Aşağı Doğru İnen Kollar	Var	4	17,4	14	56,0	,398	6,06	,006
	Yok	19	82,6	11	44,0			
Omuzda Çıkan Kollar	Var	4	17,4	11	44,0	,287	2,81	,047
	Yok	19	82,6	14	56,0			

Tablo 3'e göre çalışmaya katılan çocukların çizimleri incelendiğinde göz bebekleri çiziminin düşük düzeyde sınıf değişkeni ile anlamlı bir ilişkisi bulunmaktadır [X^2 (1, n=48)=5,73; p=,007; ϕ =,388]. Kaş ve kirpik çiziminin insan figürlerinde bulunması ile sınıf grupları arasında, orta düzeyde anlamlı bir ilişki vardır [X^2 (1, n=48)=7,88; p=,002; ϕ =,449]. İki dudağın birlikte çizilmesi ilkokul ve ortaokul çocukları arasında düşük düzeyde de olsa anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır [X^2 (1, n=48)=3,11; p=,040; ϕ =,296]. Boyun çizimi [X^2 (1, n=48)=5,27; p=,010; ϕ =,374] ve aşağı doğru inen kollar [X^2 (1, n=48)=6,06; p=,006; ϕ =,398] ile sınıf grupları arasında ise orta düzeyde anlamlı bir ilişki görülmektedir. İlkokul ve ortaokul çocuklarının omuzdan çıkan kolların çiziminde sınıf grupları ile anlamlı bir ilişki bulunmakta ancak bu ilişki düşük düzeydedir [X^2 (1, n=48)=2,81; p=,047; ϕ =,287]. Anlamlı ilişki bulunan boyutların tamamında ilkokuldan ortaokula doğru ilerledikçe çizimlerde görülme yüzdesi yükselmektedir.

Öğrenme güçlüğü olan çocukların yaş gruplarına göre çizimlerinin incelenmesine ilişkin bulgular Tablo 4'de yansıtılmaktadır.

Tablo 4. Çocukların İnsan Figürü Çizimlerinin Yaş Değişkenine Göre İncelenmesi

Boyutlar	Yaş Grubu	7-8 Yaş		9-10 Yaş		11-12 Yaş		V	X^2	p
		n	%	n	%	n	%			
Kaşlar ve Kirpikler	Var	3	27,3	2	10,0	12	70,6	,562	15,16	,001
	Yok	8	72,7	18	90,0	5	29,4			

Tablo 4'e bakıldığında yaş gruplarına göre insan çizimi alt boyutlarından yalnızca kaşlar ve kirpiklerin olup olmama durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yaş grupları ve kaş, kirpik çizimi arasındaki ilişkinin orta düzeyde olduğu tabloda görülmektedir [X^2 (2, n=48)=15,16; p=,001; V=,562].

4. TARTIŞMA

Öğrenme güçlüğü tanısı olan çocuklar Koppitz (1968)'in ölçütlerinde yer alan yüzdelerin altında kalmaktadır. Özellikle erkeklerin birçok yaş grubunda ölçütleri karşılayamadığı görülürken, kızların da erken yaşlarda ölçütlerin altında kaldığı, ilerleyen yaş ile yaşitlarına uyum gösterdiği görülmektedir. Çizimdeki burun, boyun gibi daha ayrıntılı boyutların çizimlerde görülme yüzdesi daha da düşmektedir. Çizimlerde vücut bölümlerinin baştan ayağa doğru azaldığı, vücut kol ve ayaklardaki ayrıntılara daha az dikkat edildiği bulunmuştur. Öğrenme güçlüğü tanısı olan çocukların çizim becerilerinin daha zayıf olduğuna ilişkin çalışmalar alan yazında sıklıkla yer almaktadır. Öğrenme güçlüğü olan çocukların ince motor becerilerinin zayıf olmasından kaynaklı çizim becerilerinin de zayıf olduğu Ibrahim vd. (2019)'nin çalışmasında yer almaktadır. Kashfi vd. (2019)'nin de çalışmasında ince motor becerileri desteklenen çocukların öğrenmenin temelinde olan yürütücü işlev becerilerinde ilerleme olduğu bulunmuştur. Öğrenme güçlüğü olan çocukların çizim becerilerindeki gelişimin incelendiği çalışmada, öğrenme güçlüğü olan çocukların çizgilerinin ve çizgi açılarının daha hatalı olduğu ifade edilmiştir (Galli vd., 2011). Bununla birlikte öğrenme güçlüğü olan çocukların saat çizimlerinin değerlendirilmesinde eksik çizimlerin dikkat eksikliği ve bilişsel çarpıtmalardan kaynaklandığı belirtilmiştir (Khalifeh, Pezeshk ve Sharifi, 2017).

Kız ve erkekler arasında vücudun bölümlerine ilişkin farkın kaş, kirpik ve giyim özelliklerinin çiziminde görülmektedir. Bu durumda akran etkileşiminden kaynaklı çevresel faktörlerin daha etkili olduğu düşünülmektedir. Cox (1998), çocukların çizimlerinin kültürel ve çevresel faktörlerden etkilendiğini ve değişim geçirebildiğini çalışmasında belirtmiştir. Birçok kız çocuğunun resimlerinde eksik uzuvlar olsa da Cox'un belirttiği gibi kültürel öğelere ve aksesuarlara yer verildiği gözlemlenmiştir.

Bu araştırmada ilkökul ve ortaokul eğitimine devam eden çocuklar arasında ise göz bebeği, kaş ve kirpik, çift dudak, boyun, aşağı inen kollar, omuzdan çıkan kollar gibi daha ayrıntılı çizim boyutları arasında fark olduğu görülmektedir. Öğrenme güçlüğü tanısı olan çocukların aldığı eğitimle birlikte yaşitlarını yakalamasından kaynaklı çizimlerin geliştiği, yaşitlarıyla arasındaki farkın kapandığı düşünülmektedir. Eğitimin çizim becerileri üzerindeki etkisini yansıtan Özat (2010)'ın çalışmasında, öğrenme güçlüğü olan çocukların aldıkları resim eğitimi ile beraber görsel algılama becerilerinde gelişme olduğu belirlenmiştir. Hikâye anlatımının çocuk resimleri üzerindeki etkisinin incelendiği bir diğer araştırmada ise hikâye eğitiminden sonra çocukların resim çizimlerinde anlamlı derecede farklılaşma gözlemlenmiştir (Onuk, 2017).

Erken yıllarda kaş ve kirpik çizimleri resimlerde yer almazken, ileriki yaşlarda daha sık çizimlerde yer almaya başlamıştır. Yaş ile beraber zekâ faktörüyle çocukların çizimleri arasında korelasyonel bir ilişki olduğu Bensusur, Eliot ve Hedge (1997)'nin çalışmasında da yer almaktadır. Dağhoğlu (2014) da araştırmasında, yaş büyüdükçe çocukların çizimlerinde gelişme olduğunu ifade etmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Öğrenme güçlüğü tanısı olan çocukların insan figürü çizimlerinin, yaşıyla uyumlu gelişim gösteren çocukların insan figürü çizimlerinde görülen gelişim aşamalarına ait özellikleri gösterip göstermediklerini incelemek ve yedi-on iki yaş grubu öğrenme güçlüğü tanısı olan çocukların insan figürü çizimlerinin yaşa göre gelişimsel olarak incelenmesinin amaçlandığı bu araştırmanın sonucunda; öğrenme güçlüğü tanısı olan çocukların beklenen insan figürü çizimlerinin altında kaldığı, bu oranın erkeklerde daha düşük olduğu bulunmuştur.

Erkek çocukların çizimlerinde, kaş, kirpik ve giyim gibi çevresel faktörlerden etkilenen alanların, kız çocukların çizimlerine göre daha az yer aldığı görülmüştür. İnsan figürlerindeki diğer boyutlarda kızlar ve erkekler arasında çizimlerde görülme sıklığı açısından anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Bu durumda, çizim sırasında F46'nın "Böyle saç yapmayı arkadaşımından öğrendim." ifadesinde olduğu gibi akran etkileşiminin önemli olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte eğitim seviyesi ve yaş arttıkça çocukların çizimlerindeki eksik parçaların azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın sonuçları doğrultusunda aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

- Sonraki dönemde yapılacak çalışmalarda daha geniş bir örneklem ile öğrenme güçlüğü olan çocuklar ile yaşıyla uyumlu gelişim gösteren çocukların resimleri arasında karşılaştırma yapılabilir, deneysel bir çalışmada uygulanan programın etkisi değerlendirilebilir.
- Çocukların çizimlerine etki eden çevresel ve gelişimsel değişkenlerin ayrıntılı incelendiği, çocukların kendi çizimlerinin değerlendirilip nitel boyutun dâhil edildiği çalışmalar planlanabilir.
- Öğrenme güçlüğü olan çocukların resimlerinin bilişsel modele göre değerlendirilip ilişkilendirilebileceği bir çalışma hazırlanabilir.
- Öğrenme güçlüğü olan çocukların eğitim ortamına yönelik çizimlerinin yaşlılarıyla uyumlu gelişim gösteren çocukların çizimleri ile içerik olarak karşılaştırılabilir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1- Araştırmacıların katkı oranı eşittir.
- 2- Uluslararası IV. Çocuk Gelişimi Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.
- 3- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- 4- Araştırma verileri 2018 yılında toplanmış ve yorumlanmıştır.
- 5- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Artut, K. (2017). *Okul öncesinde resim eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bender, W. N. (2016). *Öğrenme güçlüğü olan bireyler ve eğitimleri*. (H. Sarı, Çev. Ed.) Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bensur, B.J., Eliot, J. ve Hedge, L. (1997). Cognitive correlates of complexity of children's drawings. *Perceptual and Motor Skills*, 85, 1079-1089.
- Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: istatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum*. 24. Baskı. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Can, A. (2019). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Cox, M. (1998). Drawings of people by australian aboriginal children: the intermixing of cultural styles. *Journal of Art and Design Education*, 17(1), 71-79.
- Dağlıoğlu, H. E. (2014). 5-7 Yaş grubu çocukların insan figürü çizimlerinin gelişimsel açıdan değerlendirilmesi. *International Online Journal of Educational Sciences*, 6(2), 510-523.
- Diğler, M. (2018). *Okul öncesinde resim eğitimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Galli, M., Vimercati, S. L., Stella, G., Caiazzo, G., Norveti, F., Onnis, F., ve Albertini, G. (2011). A new approach for the quantitative evaluation of drawings in children with learning disabilities. *Research in developmental disabilities*, 32(3), 1004-1010.
- Geçen, F. (2018). Çocuğun gelişim basamaklarına göre figürleri ele alma biçimleri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(10), 60-83.
- Ibrahim, S., Harun, D., Baharudin, S. ve Hui, E. J. T. (2019). Motor performance and functional mobility in children with specific learning disabilities. *Med J Malaysia*, 74(1), 35.

- Kashfi, E. T., Sohrabi, M., Saberi Kakhki, A., Mashhadi, A. ve Jabbari Nooghabi, M. (2019). Effects of a motor intervention program on motor skills and executive functions in children with learning disabilities. *Perceptual and motor skills*, 126(3), 477-498.
- Khalifeh, A., Pezeshk, S. ve Sharifi, M. (2017). Clock face drawing in children with learning disabilities: an old problem revisited. *International Journal of Psychology*, 11(2), 26-47.
- Koppitz, E. M. (1968). *Psychological evaluation of children's human drawings*. New York: Crune and Stratton.
- Koppitz, E. M. (1966). Emotional indicators on human figure drawings and school achievement of first and second graders. *Journal of clinical psychology*, 22(4), 481-483.
- Miles, M. B., Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks: CA: Sage.
- National Joint Committee on Learning Disabilities (2016). *Learning disabilities: Issues on definition*. 24 Ekim 2020 tarihinde <https://www.ncld.org/research/state-of-learning-disabilities/> adresinden erişildi.
- Onuk, D. (2017). *Aile yaşam merkezlerinde verilen resim derslerinde hikaye anlatım yönteminin çocuk resimlerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Özat, N. E. (2010). *Öğrenme güçlüğü yaşayan çocuklarda frostig görsel algı eğitim programının etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Senese, V. P., Zappullo, I., Baiano, C., Zoccolotti, P., Monaco, M., ve Conson, M. (2020). Identifying neuropsychological predictors of drawing skills in elementary school children. *Child Neuropsychology*, 26(3), 345-361.
- Yavuzer, H. (2017). *Resimleriyle çocuk, resimleriyle çocuğu tanıma*. İstanbul: Remzi Kitabevi

Halide Edib Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* adlı Romanında Kadının Milliyetçiliği

Dr. Neslihan G. Albay^{1*}

Geliş tarihi: 27.09.2020
Kabul tarihi: 24.11.2020

Atıf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 473-483
Yıl: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 30%

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi,
Turkey, n.albay87@gmail.com,
ORCID ID 0000-0003-1933-0125

* Sorumlu yazar

ÖZ

Kurtuluş Savaşı'nın önemli ve içten bir tanığı olarak öne çıkan istisnai romanlardan biri olan *Ateşten Gömlek*'te, bir ulusun yeniden varoluş mücadelesi, anlatıcı Peyami'nin sayıklamalarıyla dile getirilmiştir. Bağımsızlık savaşımızı ve bu mücadelede omuz omuza savaştığı silah arkadaşlarını, içtenlikle anlatan Halide Edib Adıvar, *Ateşten Gömlek* adlı romanıyla Kurtuluş Savaşı'nın ateşten gömleğini bütün canlılığıyla gözler önüne sermiştir. İzmir'in ve kurtuluşunun sembolü haline gelen Ayşe, gittikçe kendisine bağlanan İhsan ve Peyami için ateşten gömlek olur. Her ikisi de İzmir yolunda, İzmir kızının peşinden giderek ölmeye ant içmişlerdir. Bir yandan düşmanla, bir yandan da kendi duygularıyla savaşan İhsan, cephede şehit düşer. Türklük şuuru ve mücadele azmiyle dolu olan Ayşe, millî mücadeleye hemşire olarak katılır ve İstanbullu gençlere ilham olur. Vatanın bağımsızlığı uğrunda kadınlar da erkeklerle yarışacak derecede çeşitli roller alarak mücadele etmeye hazırdır ve muktedirdir. *Ateşten Gömlek*'te bir ulusun yeniden var oluş mücadelesini aşk ve dava ikilemi içerisinde irdeleyen romancı hem toplumsal hem ulusal hem de bireysel özgürlük mücadelesini, ateşten gömlek benzetmesiyle daha da somut bir hale getirmiştir. Kişisel tercih ve duyguların önüne geçen millî dava uğrunda verilen fedakârlıklar söz konusu olduğunda, kadınların rolü en az erkeklerinki kadar büyüktür. Bu çalışmanın amacı, İzmir'in kurtuluşunu tek aşkı ve hayali yapan Ayşe'nin millî mücadele ruhuyla hareket ederken, Kurtuluş Savaşı sırasında yaşanan aşk ve ilişkilerin nasıl bir "Ateşten Gömlek" olduğunu fark edip, kendisini millî davaya adanmışlığı göstermektir.

Anahtar Kelimeler: ulus, kadın, milliyetçilik, Halide Edib, *Ateşten Gömlek*

Women's Nationalism in Halide Edib Adıvar's *Shirt of Flame*

Dr. Neslihan G. Albay^{1*}

First received: 27.09.2020
Accepted: 24.11.2020

Citation:
IBAD Journal of Social Sciences
Issue: Special Issue **Pages:** 473-483
Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 30%

¹Istanbul Sabahattin Zaim University,
Turkey, n.albay87@gmail.com,
ORCID ID 0000-0003-1933-0125

* Corresponding Author

ABSTRACT

In one of the exceptional novels that stand out as an important and sincere witness of the War of Independence, *The Shirt of Flame*, a nation's struggle for re-existence, was expressed by the narrator Peyami's delirium. Halide Edib Adıvar, who sincerely tells about our war of independence and her comrades with whom she fought shoulder to shoulder in this struggle, reveals the Flame Shirt of the War of Independence in all its vividness with his novel *The Shirt of Flame*. Ayşe, which has become the symbol of Izmir and its liberation, becomes a shirt of flame for İhsan and Peyami, who are increasingly attached to her. Both of them swore to die by following the Izmir girl on the way to Izmir. İhsan, fighting with the enemy and his own emotions on the one hand, falls a martyr at the front. Filled with the consciousness of Turkishness and the determination to fight, Ayşe joins the national struggle as a nurse and inspires the young people of Istanbul. Women are ready and able to fight for the independence of the country by taking on various roles to compete with men. The novelist, who examines the struggle for the re-existence of a nation in the dilemma of love and cause in *The Shirt of Flame*, has made the struggle for both social, national and individual freedom even more concrete with the analogy of a shirt of flame. When it comes to the sacrifices made for the national cause that override personal preference and feelings, the role of women is at least as great as that of men. Therefore, the aim of this study is to show how Ayşe, who made the liberation of İzmir her only love and dream, acted with the spirit of national struggle, realized that the love and relations experienced during the War of Independence were like a "The Shirt of Flame" and gave priority to the national cause.

Keywords: nation, woman, nationalism, Halide Edib, *the Shirt of Flame*

GİRİŞ

Milliyetçilik, yirminci yüzyılın başlarında Türk toplumunda toplumsal dönüşüm için bir sıçrama tahtası olarak tasarlanmıştır. Yerelciliğin muhafazakâr doğası ile milletin kültürel köklerini güçlendirecek bir mihenk taşıydı. Dili basit Türkçe olan yeni bir Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil etmekteydi. Yirminci yüzyıl Türkiye'sinde milliyetçiliğin ayırt edici yönlerinden biri, kültürel Türklük anlayışında cinsiyet ve milliyet arasındaki karşılıklı etkileşimdi. Yirminci yüzyılın başları, otoriteyle çatışmayı ve yabancı güçlerin dayattığı kültürel emperyalizmin prangalarından kurtulmuş, bağımsız bir ulus-devletin inşasını gerektirdi. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş süreci, yeni milleti, modernleşme, batılılaşma ve sekülerleşme hareketleriyle etkileşim içinde şekillenmeye teşvik etmiştir. Türkiye'de ulusal bağımsızlığın, edebi ve kültürel hareketliliğin yanı sıra sanat ve toplumdaki köklü değişimlerle de kazanıldığı açıktır. Bu sadece belirli bir bölgedeki bir toprağın sınırlarını koruma sorunu değil, kültürel değerlere, normlara ve adetlere tutunma, ulusal edebiyata yeniden sahip çıkma ve kültürel erozyonun, yolsuzluğun ve emperyalizmin hücumuna uğramadan ulusal gelenek ve görenekleri sürdürme sorunudur.

Bu yeni ulusal kimliğin inşa sürecinin cinsiyet yönü, emperyalizm karşıtlığı / sömürgecilik karşıtlığı ve yirminci yüzyıldaki dil meselesi kadar dikkate alınmalıdır. Sömürgecilik sonrası ulusal kimlik iddiası ve kadın alt sınıfın varlığı, kadın haklarına odaklanmanın bir sonucu olarak bir gerilim yaratmıştır. Halide Edib Adıvar, millî edebiyatın yeniden canlandırılmasından kaynaklanan çatışmaları kadın bakış açısıyla ele alarak millet ve toplumsal cinsiyet kavramlarını sorunsallaştırmıştır. Milliyetçilik aynı zamanda kadınların koşullarının iyileştirilmesi ve haklarının genişletilmesi amacına hizmet etmiştir. Milliyetçilik, bireyleri aynı gruba mensup bireyler olarak “ulus” denilen ayrı bir gruba yerleştirirken, feminizm de toplumsal cinsiyeti inşa etme sürecinde kadınları ayrı bir kategoriye yerleştirerek ulusal sınırların ötesine geçmiştir. Öte yandan milliyetçi hareketlerin özgürleştirici ilkelerinden en çok yararlananlar kadınlar olmuştur. Cinsiyet, dil ve millet hakkında eleştirel düşünmek sadece kadınları düşünmekle ilgili olmayıp, aynı zamanda Türk tarihini, kültürünü ve kimliğini anlamakla da ilgilidir. Bu çalışma, Türkiye'de yirminci yüzyılın başında ulus inşa sürecinde kadının rolünü, Halide Edib Adıvar'ın hem edebi yönü hem de gerçek yaşam deneyimiyine dayanarak ele alacaktır. Ayrıca, hükümete bile gerektiğinde eleştirel bir tavır alıp emperyalizm karşısında milletini ve millî kültürünü korumak için mücadele eden, millî mücadele yıllarının önemli bir tanığı olarak Halide Edib'in *Ateşten Gömlek* adlı romanında kadınların kültürel milliyetçiliğe nasıl katkıda bulunduğunu da inceleyecektir.

İhtilal ve isyan günlerini resmeden *Ateşten Gömlek*, Halide Edib Adıvar'ın, Kurtuluş Savaşı'nın sembolik olarak ateşten gömleğinin içinden çıkmış en önemli eserlerinden biridir. Anadolu'ya olan hissiyatını “Ateşten Gömlek” ifadesiyle mecazi bir şekilde aktaran Halide Edib, aslında ordu hayatında karşılaşmış olduğu Peyami'ler, İhsan'lar ve Ayşe'lerin hikâyesini anlatmaktadır. Türk gençliğinin sırtındaki “Ateşten Gömlek”, Anadolu'ya yakışan ve onu en iyi anlatan anahtar kelimeler olmuştur. Milliyetçiliğe dair çözümlenelerde toplumsal cinsiyet olgusunu yakından ele aldığımızda, Najmabadi ilginç bir tespitte bulunur: “Sevgili ve anne olarak vatan, kadın kavramlarını değiştirerek yeni kadınlıklar, yeni erkeklikler doğurdu” (Najmabadi, 2009, s.133). Milliyetçilik kapsamında yeni oluşturulan cinsiyet kavramlarıyla ilgili olarak, Najmabadi ayrıca şu sonuca varır: “Kadın vatani korumakla yükümlü bir erkekler topluluğu olarak modern devlet, simgesel düzeyde de giderek daha fazla erkekleştirildi. Vatan, korunan bir kadın kategorisine iyiden iyiye sokuldukça, devlette o ölçüde koruyucu erkek niteliği kazandı” (Najmabadi, 2009, s.154). Milliyetçi tahayyülde kadınlar sadece kültürel geleneklerin aktarıcısı olarak sembolik bir role sahipken, milliyetçi kurgularda kadınlar yalnızca kendilerine yüklenen sembolik rollerle değil, milliyetçi mücadelelerin katılımcıları olarak da ortaya çıkmaktadırlar.

Milliyetçilik ve yazın, söylem ya da çözümlenmeler bağlamında uzun bir süre göz ardı edilen toplumsal cinsiyet farklılıklarının, özellikle de kadınların millet ve milliyetçiliklerin inşa sürecine katkıları ve üstlendikleri roller, yapılan çalışmalarla gözler önüne serilmiştir. Milliyetçi projelerin toplumsal cinsiyetçi kurgulara dayandığı ortaya konmuş, milliyetçilik hareketlerinde kadın kimliğinin özel alanda yalnızca iyi bir eş ve anne olmanın ötesinde millî kültürün aktarıcısı olarak ve millî mücadelenin doğrudan katılımcısı ve destekleyicisi olarak da aktif rol oynadığı belirlenmiştir. Türk milletinin sesi ve Türk milliyetçiliğinin temsilcisi durumunda sembolik bir eser olan Halide Edib'in *Ateş'ten Gömlek* adlı eseri, yeni ulusun inşa sürecinde kadının üstlenmiş olduğu çeşitli rollere dikkat çekmiş, mücadelecisi

tavriyla erkeklerle aynı platformda millî davaya sahip çıktığını ortaya koymuştur. Romanda bütün millet, Ermeni soykırımı konusunda maruz kaldıkları siyasal şiddete karşı propaganda hareketlerine başlamıştır. Çünkü ancak bu şekilde Türk milleti sesini duyurabilir ve kendisine atılan iftiralara karşı çıkabilirdi. Halide Edib, Türk milletinin üzerinde kara bulut gibi dolaşan bu karalama projesini ironik bir şekilde şöyle anlatır:

Dünyanın bütün insanlığı birdenbire alnımıza kötü, karanlık bir damga yapıştırmıştı. Ermeni kitalini yapan ve medeniyet düşmanı Almanlarla teşriki mesai eden medeniyet düşmanları bizdik. Zalim, barbar ve insaniyetin ortadan kaldırması lazım gelen insanlar bizdik. Bizde yeis filan yoktu, çocuk gibi yepyeni, taptaze ruhlarımızla medeni dünyanın bu fikrini tashih etmeye karar vermiştik (Adıvar 2007, s.31).

İzmir'in işgali sırasında Ayşe'nin eşi Mukbil Bey'i Yunanlılar parçalamış, oğlu Hasan'a kurşun isabet etmiş, ölmüş, Ayşe yaralanmıştır (Adıvar 2007, s.37). Meşhur Sultanahmet Mitinginden bir gün önce Cemal ile Peyami Ayşe'yi vapurdan almaya gittiklerinde Ayşe'yi gördüğü o ilk ânı Peyami şöyle dile getirir: "*Cemal'in yanında kolu bağlı bir bağ içinde simsiyah örtülü bir kadın. İçimden: --İzmir geliyor, dedim*" (Adıvar 2007, s.39). Peyami'nin bu mecazi söylemi, Ayşe'nin nasıl millî davayla, milletle bütünleşmiş olduğunun apaçık göstergesidir. Erkek egemen cinsiyetçi söylemin tersine, Halide Edib, kadını milletle özdeşleştirir. Peyami gibi, İhsan da Ayşe'nin yeşil bir İzmir hayalinden derinden etkilenmiştir ve İzmir'in kurtuluşunun Ayşe'nin kalbini kazanmak anlamına geldiğini İhsan açıkça hissetmektedir: "Sözün kısası, senin gibi, herkes gibi ben de Ayşe sıtmasına tutuldum, fakat ötekiler gibi ben sadece sırtımı ateş kamçısının darbesine verip İzmir'e doğru yürümedim; herkes İzmir'e doğru giderken ben Ayşe'ye doğru gittim" (Adıvar 2007, s.168-169). İhsan, İzmir'e girmeyi başarır, Ayşe'nin sevgisini kazanmayı ve onunla evlenmeyi umuyor. İhsan emin olmak için Ayşe'ye sorar: "Ayşe, eğer İzmir'e ilk giren fırka benim mensup olduğum fırka olmasa bile ben yine bir sancaktar nefer gibi ilk bayrağı götüreceğim. İzmir'e girersem benim olur musun, söyle?" (Adıvar 2007, s.175) İhsan, Ayşe'yi millî dava uğrunda bir ödül olarak görmüştür ve onu hayallerinin zirvesine yerleştirmiştir. Fakat Ayşe millî davayı ön plana koyup, mecazi aşkı ikinci plana atmıştır. Eğer İhsan İzmir'e girmeyi başarır, Ayşe'yle evlenmeyi hak edecektir. İhsan'ın iç dünyasına tercüman olmaya çalışan Peyami, kendisi de dâhil olmak üzere milliyetçi bir ruhun vermeye çalıştığı bu çetin sınavı ateşten gömlek metaforuyla şöyle vurgular: "İşte, diyorum, şu dik erkâniharp yakasının altında kızıl bir gömlek, ateşin bir gömlek var. Bu zavallının teninin içine bu ateşin nasıl geçtiğini kendi gömleğim gibi biliyordum. Bu kızıl gömleği Ayşe'nin gözleri tutuşturdu. Bu garip gömleği İhsan'dan başka acaba kaç kişi taşıyacak? İhsan'ın içindeki fırtınanın ihtilalin soğumasına imkân vermeyen, insanı; keselerli ve taabı ateş sathında yakan "Gömlek!" (Adıvar 2007, s.61-62) Türk milleti ile İngilizler arasındaki çatışma ve bu çatışmaya bağlı olarak yaşadıkları hezimetin hesabını sorarcasına Mister Cook, suçlayıcı ve önyargılı bir şekilde Haşmet Bey'e haykırır:

Yani siz Kolonel, İttihatçı olmadığınızı anlatmak istiyorsunuz. Hep aynı terane, paşalarınızdan kadınlarınıza kadar... Harp ilan edildiği zaman nerede idiniz? İngiliz esirlerine niye fena muamele ettiniz? Ermenileri niye kestiniz? İngilizler gibi büyük bir millete nasıl karşı çıkıyorsunuz? Bu kadar sene İngilizlerin parasını, kanını, zamanını israf ettiniz, İngiltere sizi asla affetmeyecektir (Adıvar 2007, s.51).

Kolonyal terim ve söylemlerle Türkleri İngiliz himayesini kabul etmeye davet eden Mister Cook, alaycı bir şekilde İngiliz sömürgeciliğini savunur: "Evet, İngiliz himayesini baştan başlayarak hepiniz istemelisiniz. Bakın Hindistan'a, ne Mesut. Allah bizi beyaz adamdan ayırmasın, diye hep dua ederler. Gerçi bu zor işi İngiltere kabul eder mi bilmem, fakat sizin için başka türlü kurtuluş var mı? Bilhassa Çanakkale'de katlettiğiniz altmış bin İngiliz var. Samimi bir nedamet olursa belki İngiltere affedebilir" (Adıvar 2007, s.52). Mister Cook'un bu ironik dayatması karşısında Ayşe, cesurca haykırır: "İngilizler aklarını talep edenlere versinler Mösyö, affi zalimler değil, mazlumlar verir. Çanakkale'de dövüşürken ne asi, ne esirdik. Namuslu bir millet gibi dövüştük, öldük, öldürdük. Ne zamandan beri ve hangi milletle harp edilir de mağlup olduğu zaman ona katil denilir? (Adıvar 2007, s.52) Ayşe, İngilizlerin İzmir'de yapmış olduğu yıkıcı tahribatı gözler önüne sererek Mister Cook'un iddialarını çürütür: "Siz bizden af talep ediniz. Dün mütareke yaptınız, dün silahlarımızı bize bıraktırdınız. Bugün memleketimize hırsızları

katilleri gönderiyorsunuz ve katilleri, hırsızları, tarihi bir şerefi olan büyük donanmanız himaye etti. Yeşim İzmir'i kan ve alev içinde bıraktınız” (Adıvar 2007, s.53).

Bu çalışmada, Türk milletinin kendine ait olduğunu düşündüğü toprağın, yani anavatanın, kadın imgeleriyle simgelenmesi gerektiğini vurgulamak istiyorum. Halide Edib Adıvar'ın 1922'de yayımlanan *Ateşten Gömlek* adlı romanının 2006 baskısı, Türk Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu'nun (annelerle dolu) ünlü yaşam tarihçisi Yakup Kadri Karaosmanoğlu'na açık bir mektupla açılıyor. 1919-1923 yılları arasında yapılan Türk Kurtuluş Savaşı sırasında kadınlar cephede aktif görevler üstlendi, cephaneye taşıdı, destek hizmetleri sağladı veya bazen düşmanla savaştı. Ünlü bir feminist ve yazar olan Halide Edib (Adıvar), Mustafa Kemal'e savaş sırasında gazeteci, asker ve hemşire olarak eşlik etmiş ve onbaşı olmuştu. Halide Edib, yeni ulusun doğuşunu şöyle tasvir eder: “Anadolu'nun, yalçın kayalar gibi, insanın kafasına, suratına, adeta maddi bir acı ile çarpan hayatına girdiğim zaman onu yadırgamamıştım. Göçmüş bir harabe ile kanlar içinde doğan taze şeyi bu emsalsiz ve ıssız “dekor” içinde göreceğimi biliyor gibiydim” (Adıvar 2007, s.11). Çetin bir mücadele sonucu savaş ortamından yeni bir ulus inşa sürecine doğru ilerleyen Anadolu, ateşten gömleğini hakkıyla taşıyabilmiş ve aydınlığa çıkmıştır. Edib'in sözünü ettiği "bu yeni şey", doğuşunu herkesin özel katılımına uyan bir şekilde anlatmayı hedeflediği yeni Türk milletidir. Carol Delaney, Türkiye'nin temelini, anavatan Anadolu'nun ve bu romanda genç Türk subaylar tarafından temsil edilen baba Atatürk'ün birliği aracılığıyla yeniden doğması metaforuna dayandığını savunuyor (Delaney 1995). Alıntıda adı geçen terkedilmiş yer elbette Anadolu'dur, uzun zaman önce İstanbul tarafından terk edilmiş, şimdi de kendi kendine yeni bir hayat bulmaya çalışıyor. Halide Edib'in romanı, işgale direniş yıllarını anlatan bir geleneğe uygundur. Erkek romancılar da kadın karakterleri “bağımsızlık romanlarının” kalbine yerleştirmiş olsalar da Halide Edib sadece erkekler savaşa gittiğinde evde bırakılmanın nasıl bir şey olduğunu değil aynı zamanda cephenin de neye benzediğini anlatarak, savaş hakkında yazan tek kadın romancıdır. Bu anlamda roman, İstanbul salonunun ve Anadolu cephesinin iki zıt sahnesi hakkında bilgi vermektedir. Her iki sahnede de çeşitli Türk kadınları bulunmaktadır ve bu yazının amaçları doğrultusunda, farklı sosyal çevrelerden gelen kadınların bu çabaya nasıl katkıda bulunduğuna ve bağımsızlık hareketine katkılarının nasıl kavramsallaştırıldığını inceleyeceğim. Romanda öne çıkan üç kadın Selime, Ayşe ve Kezban, kadınlığın bir ülkenin kurtuluşu ya da yeni bir ulusun yaratılması için seferber edildiğinde alabileceği çeşitli biçimleri sembolize etmektedir. Millet, onların uyumlu çalışma ve gayretleri sayesinde doğacaktır. Özyürek ise “ulusluk genellikle erkek vatandaşlar arasında kardeşlik fikrine dayanıyor” olduğu (Özyürek 2006, s.67-8) (Mosse 1985, Pateman 1988, Hunt 1992) düşüncesini bize hatırlatır. Vatani bir kadın olarak görüntüleyerek kurulan (Najmabadi 2009, s.97) *Ateşten Gömlek*'teki bu önemli kardeşliğin, genç subayların aynı zamanda güzel bir kadın olan ve düşman tarafından kaybedilen İzmir şehri temsil eden bir sembol olan Ayşe'ye olan bağlılıklarıyla yaratılmış olduğunu tartışacağım. Halide Edib, romandaki tüm kadın karakterler arasında, Ayşe'yi ülkenin kurtarılmasına ve yeni bir ulusun doğmasına en iyi şekilde yardımcı olabilecek ideal Türk kadını olarak sunar.

Ateşten Gömlek'in anlatıcısı, kafasındaki kurşunla Ankara'da bir hastanede yatan bir memurdur. Okuyucuya, Yakup Kadri'ye yazdığı açılış mektubunda, kafasından kurşun çıkarılmadan ya da kafası boşaltılmadan önce, Halide Edib'in duygularını tekrarlayarak hikâyesini anlatmak istediğini söyler. İzmirli uzak kuzeni Ayşe'nin Yunan işgali sırasında eşi ve oğlu öldürüldükten sonra İstanbul'a kaçıp onlarla yaşamaya geldiğini anlatarak başlar. Bir süre sonra anlatıcı Peyami ona âşık olur ve arkadaşı İhsan'ın da ona âşık olduğundan şüphelenerek aşk acısı çeker. İlçeden gelen, uzak bir akraba olarak (İstanbul dışındaki her yer ilçe olarak kabul edilir, kozmopolit İzmir bile) Ayşe, anlatıcının annesi ve arkadaşlarının yüksek sınıf salonlarıyla tanışır. Şehir İngiliz işgali altındadır ve bu sosyete hanımları, İngiliz subayları ve gazetecileri evlerine davet ederek Ermenilerin durumu hakkındaki 'gerçeği', Türkiye'nin İngilizlerin çok iyi bir dostu olduğunu ve düşmanlığa gerek olmadığını söylerler. Bu salonların başkahramanı, çok “a-la-française” olarak nitelendirilen ve anlatıcının Türk karşıtı propagandayı reddederek savaş mücadelesine katkıda bulunan İstanbul'un diğer bölgelerinden gelen bazı kadınlara karşıt olarak sunduğu Salima Hanım'dır.

Köprü'nün öbür tarafında da bir hanım faaliyeti vardır, orada daha genç, daha yeni bir kadın unsuru, Darülfünunlular, genç muallimler, genç şairler çakır... Darülfünun salonunda, Türk Ocağı'nda fesli, çarşafli daimî bir faaliyet vardır... Fakat ne yapsalar bu taraf için hepsi yaya ve alaturkadırlar. Onlar bir gün sefaretlerden birine Türk davası lehine bir muhtıra gönderseler bu

taraf hemen en köhne Hariciye memuru hanımlarından en şık ve en iyi Fransızca söyleyenlerine kadar mükemmel bir muhalif heyetle muhalif bir muhtıra yapar, gönderirler. Bunlar, Türkiye'nin asil kadınları diye imza ederler, her zaman İtilaf Devletleri'ne sadık kalan, Alman aleyhtarları kadınlar o pespaye mahlûkların dediklerini siyasi notalarla tekzip ederler (Adıvar 2007, s.34-35).

İstanbul'daki kadınlar arasındaki bu uçurum, o zamanki iki siyasi düşünce çizgisini sembolize ediyor - biri bu soylu hanımlar tarafından desteklenen, müttefik güçleri mümkün olan her şekilde yatıştırmak ve 1. Dünya Savaşı'nda Almanya ile ittifakın bir hata olduğunu kabul etmek. Burada genç öğrenciler ve öğretmenler tarafından sembolize edilen Jön Türkler' in izlemiş olduğu diğer yol, yenilgiye karşı bir tür meydan okumak ve imparatorluk eski ihtişamını geri kazanana kadar düşmanlığı sürdürmektir. Romanın kahramanı Ayşe, İstanbul'a geldiğinde bu ikileme karşı karşıya kalır ve yaptığı şey, üçüncü bir yol, daha fazla zafer peşinde koşmadan, Türklere ait olanın “doğal” hakla ıslahını sağlamaktır. İzmir'i yeniden ele geçirme ısrarı, Grosby'nin tanımladığı gibi toprakların, özellikle kaybolduğunda ve yeniden kazanılacağına akrabalık oluşumuna nasıl katkıda bulunduğunun bir tezahürüdür. Siyasi olarak bölünmüş İstanbul'da, ulusal topraklar olarak tasavvur edilen şeyin kutsallığı konusundaki ısrarı, bir gün tüm genç Türk subayları bu şık salonlardan birinde bir araya getirirken, beklenmedik bir şekilde İzmir'deki Türk tahlisyesinden kurtulan biri olarak onunla konuşmaya gelmiş bir İngiliz gazetecinin görüşleriyle çelişir. İzmir'in yaşadıklarını uzunca anlattıktan sonra gazeteci ayrılır ve memurlar saygılarını sunmak için Ayşe'nin etrafına gelirler. Peyami o anı şöyle aktarır:

Hepsi, be-tahsis, Ayşe'nin, Yunanlıların kırdığı sol elini öptüler. Kurtuluş Harbi'nin âlemi olan bu el hepsinin kalbinde Kerbela ihtirası, şehadet humması uyandırmıştı. Her biri o eli öperken, Ayşe her birinin gözlerine, bir ay evvel annemin odasında İhsan'ı kalbinin gözüyle ilk gördüğü andaki gibi baktı. Yanaklarında aynı humret, gözlerinde aynı ateş ve ümit vardı (Adıvar 2007, s.58).

Düşman istilasından kurtulan Ayşe'nin bedeni, yaralı elini öpmek için sırayla erkeklerin kardeşlik yaptığı ya da bir akrabalık kurduğu figür olur. Burada düşmanın kaybettiği vatan sadece kadın olarak değil, Ayşe şahsında kadın olarak somutlaşır. Ve karşılığında Ayşe, bir kadından farklı davranır. Kıskanç anlatıcının (Peyami'nin) tahmin edeceği gibi Ayşe İhsan'a olan sevgisini kurtarmaz ama memleket için ölmeye hazır olan tüm erkekleri aynı ışıktaki görür, onlara sevgi ve lütuf yağdırır. Böylelikle Ayşe, kayıp vatanın simgesi olma sorumluluğunu üstlenir, kurtuluşu için erkeklere ateş açar. (Bu anlatıcının gizli çığıdır. S.40) “İzmir mücadelesinin mukaddes bir alameti” (Adıvar 2007, s.80) olarak nitelendirilen Ayşe'nin “ateşin gölgesinde köylü yemenisi altında yeşil gözleri çocuk gibi genç ve canlı idi. Birdenbire siyah gölgeler onun etrafına münkat ve minnettar toplandılar. Ah, sevgili ve ateşli İzmir! Seni Ayşe'de mi görüp ateşe gidiyoruz; yoksa Ayşe senin kızın olduğu için mi bizi yeşil İzmir'e kızıl kanlarımızı akıtarak sürüklüyor?” (Adıvar 2007, s.84) Ayşe, çatışmaların yaşandığı Anadolu'ya gitmek için İstanbul'dan çıkmayı başardığında, hemşire olarak hareket etmeye başlar ve anlatıcı, insanlarla olan yakınlığını şöyle anlatır:

Ayşe hemen kendi yükünü açtırdı; tentürdiyot, pamuk ve sargı çıkardı. Yarayı sardı. Tekrar hepsinin gözlerinde ibadete benzer bir muhabbetle etrafına toplandılar. Sonra hastayı bindirdik; yavaş yavaş ilerledik. Avlunun yanından geçerken herkes Ayşe'nin yüzüne bakıyordu... Her köyden geçtiğimiz zaman birkaçı köye gidiyor, cebinde yumurta, peynir ne bulursa Ayşe'ye getiriyorlardı (Adıvar 2007, s.82).

Burada ima edildiği gibi Ayşe, ölümlüler arasında yürüyen bir tanrıça olur ve çabalarının takdir edilmesini isteyenler, ona bir tanrıya adak adar gibi işlev gören bir şeyler verirler. “Ayşe kolları sıvalı girer, çıkar, ağaçlar arasından gelip, giden beli fişekli, arkaları tüfekli dolaşanlara ya ilaç ya da akıl vermekle meşguldür. Artık her şeylerini gelip ona soruyorlar, dertlerini ona anlatıyorlar” (Adıvar 2007, s.89). Hemşireliğinin yanı sıra, Ayşe askerlerin dertlerini dinler, onlara moral verir ve manevi destek olur. Çoğu zaman Ayşe, kendisine bağlanan İhsan'a âşik olabileceğine dair anlatıcının endişelerini ve Ayşe'nin kendi ilan ettiği davayı çürüten, doğaüstü bir karaktere bürünür: Onun tek davası memleketi İzmir'i geri almaktır. Bu amaçla, sadece askerlere ilham vermekle kalmayacak, kendisi de cepheye gidecek ve cepheye gitmesini engellemeye çalıştıklarında savaş ortamındaki katkı ve rolünü şöyle ifade eder:

Bana bak, Peyami, ben, en çok beni korumak isteyenlerden, rafta saklanacak bir nevi mahlûk gibi beni sakımanlardan nefret ederim. Ben, İzmir için ne tüfek atabilirim ne de İzmir'in düşmanlarını at üstünde kovalayabilirim. Fakat İzmir yolunda gömleksiz, tütünsüz, hatta ekmezsiz, kimsesiz ölenlerin hayatında biraz teselli olabilirim. Hastalıklarına bakırım, ölürlerken bir kardeş gibi gözlerini kaparım (Adıvar 2007, s.97-98).

Romanda birçok kişi tarafından İzmir'in kızı olarak anılan Ayşe, burada bir kez daha “İzmir yolunda olanların” hepsinin kardeşi olduğunu ve Peyami'nin korktuğu gibi birini diğerinden daha farklı görmediğini açıkça ortaya koymaktadır. Halide Edib'in Ayşe'yi hem cinsel aşk hem de eşit derecede ilkel öldürme eylemi için fazlasıyla tanrısal olarak kurguladığı açıktır. Ayşe'nin bu ilahiliğine karşı koymak, Edib'in romanda sunduğu üçüncü kadın imajıdır. Orduya katılmak isteyen öksüz köy kızı Kezban, komutan İhsan'a tutulur ve tanıştıktan kısa bir süre sonra bunu açıkça ortaya koyar. Ayşe'yi hemen rakip olarak görür ve her şehirli kadından daha iyi ateş edebileceğini iddia eder. Kezban, diğer kadınların savaşta savaştığı gerçeğinden çok iyi haberdar. Ancak Kezban'ın cepheye gitme konusundaki ısrarı, anlatıcı (Peyami), onun içinde yaşamak zorunda olduğu koşulları öğrendiğinde başka bir renk alır:

Ağası gideli yengesi onu daha fazla işletiyor ve dövüyormuş, hatta el işi yapmasa karnı bile doymuyormuş. Kimsesi yokmuş. Babasını öldüren ve kendini aç, çıplak bırakan gâvurlarla artık o da dövüşmek istiyordu... İlk defa olarak Ayşe ile onun yüzündeki müşabeheti gördüm, aynı yeşil gözler ve kat'i çene. Ayşe'nin nadir çiçekler gibi garip bir kızılılıkla açılan büyük dudaklarına mukabil bunun küçük ve manasız bir çocuk ağzı var. Fakat hep o şimşek gibi karanlık daireleri içinde tehlike, ateş ve ihtirasla çakan yeşil ışıklar. Bu, Anadolu'nun gözleridir” (Adıvar 2007, s.117-118).

Kezban için, yeni bir ulus inşa etme idealine bağlı olduğu için savaşmak, açıkça daha acil ve içgüdüsel bir zorunluluk, babasının ölümünün intikamını ve bu durumun kendisini indirgelediği itaatın intikamını alabileceği bir araçtır. Kezban için cepheye gitmek, evinde kaldığı zaman yapmak zoruna kaldığı angaryadan kaçmasına fırsat sağlayacaktır. İstanbul'daki ayrıcalıklı kadınlar propaganda faaliyetleriyle meşgul olurken, cephe Kezban'a özgürlük alanı sağlamaktadır. İhsan, Kezban'ı geri çevirmek için ikna etmeye çalışsa da Kezban diretir: “Gitmicam, gitmicam! Tüfek atamam mı, elin şehirden karılar gelir de ben gelip bir iş tutamam mı, diyordu.” (Adıvar 2007, s.93) Peyami, Kezban'ın bu halini şöyle yorumlar: “Hakikat yeşil gözleri öyle genç bir ihtirasla tutuşuyordu ki, bu küçük mahlûkun herhangi bir ihtilalci gibi dövüşebileceğini kaniydim. İhsan onu sonra gelip alacaklarını, şimdi dönmesini tavsiye ettikçe o, coşuyor ve haykırıyordu: -Amanın anam, içim yanıyo, ben galaman, ben galaman.” (Adıvar 2007, s.93) İhsan'ın aksine direktiflerine rağmen Kezban, İzmir'e giden halk trenine biner ve fark edilince anlatıcıya şu itirafta bulunur: “O yiğit bir avrat, dedi. İki elim yanıma gelecek neyleyim, kahpe değil, emme kahpe gibi erleri birbirine gatiyo. Yiğit canlar uğruna telef olup gidiyo. O sarı oğlan, Mülazım Ahmet Rıfki neden öldü? Emme ben biliyom. Şehirli avrat gamından asıl Cumandan Bey' yanıyo. Tıpkı benim gibi” (Adıvar 2007, s.127). Kezban'ın itirafı cesurca görünse de Halide, sevginin kabulü ve ona göre davranmanın ordu için yıkıcı olduğu sonucuna bağlı olarak olay örgüsünü kurar. Kezban'a aşık olan bir asker, Kezban'ın komutana olan sevgisini anlar ve ardından rütbeleri bölerek haydutlara katılarak neredeyse komutanı öldürür ve İzmir manevrasını sona erdirir. İhsan, Peyami'ye, kendisinin böylesine melodramatik bir aşk karmaşasına karışabileceğini bilmemesi gereken Ayşe'ye bundan hiçbir şey bahsetmeyeceğine dair yemin ettirir.

Ancak İhsan'ın Ayşe'ye olan aşkını gizli tutma kararlılığı çok uzun sürmez ve “Ateşten Gömlek” kitabıyla aynı isimdeki bölümde İhsan kalbini Peyami'ye açar. Halide Edib, İhsan'ın taşıdığı yükün diğerlerinden daha fazla olduğunu ima eder.

Sözün kısası, senin gibi, herkes gibi ben de Ayşe sıtmasına tutuldum, fakat ötekiler gibi ben sadece sırtımı ateş kamçısının darbesine verip İzmir'e doğru yürümedim; herkes İzmir'e doğru giderken ben Ayşe'ye doğru gittim. Ta ilk günlerde rıhtımda onun yeşil gözlerini, kırmızı dudaklarını gördüğüm an bu cihanın zehirleri kanıma, damarlarıma geçti. Ben kadını yakından görmüş bir insanım; fakat bu defa bu, kadın sıtmasından, aşktan başka bir şeye, bir tauna, bir felakete benziyordu... Bütün arzum onun arkasından koştukça insandan uzaklaşan yüzüne yaklaşmak, gözlerinin, dudaklarının arkasındaki o harikulade şeyi (ölüm mü, hayat mı bilmiyorum) almak. Ayşe'nin gözleri, dudakları ne ifade ederse, onun ben en muti esiri oldum.

Bir serap gibi dokunulmayan bu kadına temas etmek için hayatta vermeyeceğim, yapmayacağım bir şey, kat etmeyeceğim bir mesafe yoktu (Adıvar 2007, s.169).

Burada da görebileceğimiz gibi, cinsel ve ilahi aşk imgeleri, savaş imgeleri ile karıştırılarak İhsan'ın yaşadığı duygunun gücünü yansıtmaktadır. İhsan, dünyada önemsedığı her şeyi Ayşe'nin imajına yansıtır ve Peyami'ye onu alana kadar rahat etmeyeceğini söyler. Bu, bir kadın olarak vatan imgesinin başarısıdır. İhsan, Ayşe'yi vatanla aynı pedastala oturtmakla kalmıyor, aynı zamanda, evlenmiş ve de anne olmuş olmasına rağmen manevi ve saf bir varlık olarak Ayşe'yi yeniden temsil edecek Peyami için, Ayşe'nin hikâyesini yeniden oluşturmaktadır. İhsan, Ayşe'nin evliliğiyle ilgili anlattıklarından şunu çıkarır:

İzmir'in yeşil kırlarında bir kır çiçeği gibi büyüyen çocukluğunu biliyordum. Atlarını, buzağılarını, hatta kuzularını bile ayrı ayrı hatırlardı. Sonra izdivacından bahsetti. Öyle sakın bir bahsedışı vardı ki... Kendi telaffuz etmeden bu kadar şükranla, muhabbetle hatırladığı belki kendi için ölen Mukbil Bey'in silik yüzü Ayşe'de aşk uyandırmamış olduğunu anlıyordum. O köylerde kollarımın arasında sıkıttığım kızlardan daha bakir, daha dudakları busenin yıldırım raşesini duymamıştı. Onun hakiki sahibi ben olacak, ihtirasımın, cennetimin bütün hummasını ona telkin edecektim (Adıvar 2007, s.174).

Bu, İhsan'ın Ayşe'nin evliliğinin önemini küçümseme ve İzmir'i Ayşe'nin kutsal sevgilisi olarak görme girişimidir. İzmir'i sevgiyle ve ayrıntıyla anlatırken, kocasından bahsederken pek etkilenmiyor. Burada, kızlarına, oğullarına genel olarak rızık sağlayan aile gücünü temsil eden anavatan fikri bir kez daha vurgulanmaktadır. Ayşe'nin kendini İzmir'in kızı gibi hissettiği ve bir aidiyet duygusu yaratarak bu her şeyi veren idil fikrini aktardığı açıktır. Peyami'yle birlikte, halkı kendi memleketine sahip çıkabilmesi için yeni kuracakları ordunun hayalini kuran İhsan, memleket hülyasını şöyle anlatır:

Yalnız İzmir'i almak yetmez. Memleketi temizlemek lazım. Anadolu ordusu İzmir'den sonra öyle bir harp açacak ki... Köhne şeyleri, karanlık şeyleri, halkı sefil ve esir eden şeyleri hep temizleyecek ve yıkacak... Hemşire Ayşe ile biz bunları daima konuşurduk. O bana İzmir'in ne mamur, ne mesut olduğunu hep anlattı. Biz Yunan'ı çıkardıktan sonra biz, evet ordu, Anadolu'yu baştanbaşa mamur ve mesut edeceğiz. Artık İstanbul'a hiç dönmeyeceğiz (Adıvar 2007, s.121).

Sevgili İzmir'ini ona geri verecek kişi olarak İhsan, Ayşe'nin vatan sevgisini miras alan kişi olmak istiyor. Kocasından bir oğlu olmasına rağmen, İhsan'ın onu daha önce cinsel aşkı yaşamamış bir kadın gibi resmetmesi elbette çok önemlidir. Nitekim İhsan'ın Ayşe'nin bir gün İzmir'e girme hayaline verdiği tepkiyi tanımlama şekli, cinsel bir uyanıştan, hatta karşılıklı aşklarının tamamlanmasından başka bir şey değildir ("İzmir'e girme" fikriyle mümkün olmuştur):

Bir akşam onunla, İzmir'e ineceğimiz günü konuştuk. Ben de artık konuşabiliyor ve o kadar çabuk yorulmuyordum. İzmir'in sokaklarında boru çalarak ilk yürüyecek Türk firkasını tahayyül ediyorduk. İzmir'de ilk Akdeniz'i görecek, kırmızı bayrağı sahilde Türk kanları akan rıhtımda dolaştıracak kıtayı yâd ettik. O zaman Ayşe birdenbire ayağa kalktı, kısılmış lambanın zayıf ziyasına rağmen gözlerindeki ateşi, vecd ile açılan kırmızı dudaklarının titreyişini, bütün vücudunun, bütün ruhunun uyanışını gördüm (Adıvar 2007, s.174-75).

Ayşe'nin vatan aşkını, mecazi aşka dayanan metaforlarla resmeden İhsan, Ayşe'nin İzmir tutkusu karşısında büyülenmiştir: "aşkının ilk busesini dudaklarından alan bir ateşin kadın gibi canlanmıştı. O arzın en iptidai mahlûkatından daha derin bir aşk ve ihtiras taşıyor, onun İzmir hülyası onu, tarihin en muhteris kadınından fazla sarsıyordu. Hiçbir busenin sadmesi beni Ayşe'nin İzmir'in yeşil hayaliyle sarsılması kadar sarstığını bilmiyorum" (Adıvar 2007, s.175). Davasını her şeyden üstün tutan Ayşe, kendisini davasından da çok seven İhsan'a şart koşmuştu. "İhsan, dedi, İzmir'e girdikten ve Akdeniz'in kıyılarında yeşil İzmir için akan kanları tesit ettikten sonra istediğin zaman seninle evlenirim. O ana kadar yemin et, kalbinin bütün ateşi sade İzmir'e gitmek için yanacak..." (Adıvar 2007, s.176) Ayşe ve İhsan arasındaki olası bir aşk ihtimaline karşı birtakım endişe ve şüphelerin etkisiyle Peyami kurgular: "O, İhsan'a İzmir'e girerse evleneceğini söylemişti. Yoksa İhsan'ı sevmemişti. Ben biliyorum. O kimseyi sevmemişti. Yalnız İzmir'e girecek adamı sevecekti." (Adıvar 2007, s.214) Mecazi aşk, Ayşe'nin vatan ve millet sevdasının önüne geçemez. Ayşe'nin şartlı evlilik teklifi İhsan'ın kalbini

tamamen İzmir'e yönelmek ve millî dava ateşini fitillemek içindir. Peyami, Ayşe'nin davasına o kadar inanmıştır ki Ayşe'nin İhsan'ı şahsen sevebilme ihtimali neredeyse yok gibidir.

Ateşten Gömlek'te bir ulusun yeniden var oluş mücadelesini aşk ve dava ikilemi içerisinde irdeleyen romancı hem toplumsal hem ulusal hem de bireysel özgürlük mücadelesini, ateşten gömlek benzetmesiyle daha da somut bir hale getirmiştir. Kişisel tercih ve duyguların önüne geçen millî dava uğrunda verilen fedakârlıklar söz konusu olduğunda, kadınların rolü en az erkeklerinki kadar büyüktür. Vatani yüceltme yolunda kadınlar tarafından verilen fedakârlıklar ve ulusal savaşım onları canları pahasına da olsa mecazi aşkın ötesine götürür ve yüceltir. En sonunda Ayşe ve İhsan cephede ölürlere ve yan yana gömülürler. İzmir'de kahramanca savaşırken kendilerini feda eden Ayşe ve İhsan için Peyami şu yorumu yapar: "İşte birbirinizi aldınız. İzmir'e girdiniz! (Adıvar 2007, s.213) Kadın figürler, ulusal kurtuluş pahasına aşklarını, hatta hayatlarını feda ederler. *Ateşten Gömlek*'te Ayşe'ye duyulan aşk, vatana duyulan aşkla iç içe geçmiştir. Ayşe, kurtarılacak vatanın ikonu haline dönüşür. Halide Edib, kurtuluş savaşını işleyen romanında aşk ve ulus kavramını birbiriyle yer değiştirebilen iki öge olarak kullanır.

Ordunun haricinde hiçbir kuvvete inanmayan ben, ihtilalin icabatı diye çeteler idare ettiğim zaman hep Ayşe'yi düşündüm. Memleketi baştanbaşa yiyen isyanları hala titreyerek hatırladığım bir şiddetle bastırırken, asi köyleri yakar, asi insanları asarken Ayşe'nin gözlerindeki yeşil ışıkların aydınlattığı İzmir yolunu açıyordum. Bütün bu dehşeti telkin eden aynı kadının bana merhametin, rikkatin en ince tecellilerini de telkin ettiğini hissettim. Bambaşka bir adam, Ayşe'nin yeniden yoğurduğu, şekil verdiği bir adam olmuştum (Adıvar 2007, s.170).

İhsan, Ayşe'yi bu haliyle gördükten ve bir şekilde Ayşe'nin memleketinin düşmanın elinden kurtulmasını hayal ederek aşklarını doyurduktan sonra, İzmir'e giren adamdan hiçbir şeyi inkâr edemeyeceğini söyleyerek, reddettiği kendisiyle evlenmesini isteme cesareti bulur. Ama yaşadıklarından sonra bu evlilik Ayşe için imkânsız hale gelir. Sonra İhsan onu zorla öptüğünde, İhsan'ın hem gücü hem de içinde bulunduğu ruh hali karşısında şaşırır ve İzmir'e girince onunla evlenmeyi kabul eder. Ancak evlilik vaadinden sonra bile İhsan'a özel bir şefkat göstermez ve vaktini yetimlere ve yaralıları ayırmaya devam eder. Fakat İhsan bin bir zorluk ve meşakkatle kazanılmış kutsal vatanla özdeşleşen Ayşe'ye olan derin hislerini bir puta taparcasına anlatır:

Onu nasıl ve ne derin sevdim. Çocukken bir kitapta resmini görmüştüm. Hindistan'da taşınan Buda heykelini dini bir günde gezdirirlerken Hintlilerin onun taş tekerlekleri altına uzanıyor, orada dini bir vecd içinde ezilip ölüyorlardı. Ben de orada, merhametin, kuvvetin ve bütün mustarip vatanımın bir timsali gibi orada ateş ve kan içinde bizim olan kadının ayaklarının altına yatmak ve ezilmek istedim (Adıvar 2007, s.190-91).

Nitekim İhsan'ın Ayşe'ye olan sevgisi, onu bir ilah olarak tanımlamasıyla sonuçlanır ve bu tanrının istediği armağanlar, sevgilisi İzmir'in kapılarının açılmasıdır. Ancak Ayşe, İzmir kapılarına ulaşmadan önce, geçen seferki kadar sinirli olmadığına, İhsan'a onunla evlenmeyeceğini, ancak kendi hesabına İzmir'e girmek istemesi gerektiğini söyleme fırsatı bulur. Sonunda İzmir'in kapılarını açan son savaşta ikisi de ölür ve ölümlerinin yasını tutmak anlatıcıya bırakılır. Romanın son sürprizi, Halide Edib'in Peyami'nin hastanedeki ölümünü bize bildirdiği bir son söz olarak en sonunda gelir. Doktorlar, onun berrak anlarında mırıldandığı isimleri kontrol eder ve ağzında gevelediği karakterlerin hiçbir kaydını bulamazlar. Bu bir hata olarak okunabilir ama Peyami'nin anlattığı kadın ve erkeklerin, canlı detaylara rağmen, bu insanları ve hikâyeleri Ayşeler ve İhsanlar havuzundan inşa eden bir zihnin kurgusu olabileceği gibi bir işaret olarak da okunabilir. Bireysel hikâyeleri önemli değil, ortak çabaları, yani yazarın endişesi millettir. Kahraman olarak İhsan ve kahraman olarak Ayşe, Anderson'un anlattığı gibi ulus inşası projesinde rollerini yerine getirirler.

Ayşe ve İhsan, romanın açılışındaki duygulara uygun olarak, daha sonra bu çetin ya da alev gömleğinin somut bir örneği olur. Ayşe ise romanda tasvir edilen tüm kadınların idealinin temsilcisidir. O, vatanseverliğiyle, sık İstanbul salonlarının Salima'sının antitezidir ve maneviyatıyla, kendisinin de yaptığı gibi bir birleştirici olmaktan ziyade saflarda uyumsuzluğa neden olan tutkulu genç kadın Kezban'ın antitezidir. Ayşe, erkeklerin kendisine duyduğu sevginin bedensel yönlerini görmezden gelir ve inkârında bu aşkı vatan sevgisine dönüştürür, bu adamların çabalarını memleketi İzmir'i düşmandan kurtarma projesine kanalize eder. Bu dönüşüm aynı zamanda Halide Edib'in kullandığı metafor ağında

da kendini göstererek, yüksek bir ideale ait olma deneyiminin ve kendini kadına layık olduğunu kanıtlayarak deneyiminin genellikle aynı terimlerle ifade edildiği konusunda bizi uyarır. Halide Edib, milletin kurucu annesi olarak nitelendirilebilmesi için kişinin konuşma ile sessizlik, eylem ve sabır, tutku ve maneviyat arasında ince bir denge kurması gerektiğini öne sürmüştür.

Yirminci yüzyılın başlarında Türk milletinin ulus devlet olma mücadelesini gerçekçi bir anlatımla resmeden *Ateşten Gömlek*'te, Halide Edib Adıvar aslında vatan toprağıyla özdeşleşen kadının milliyetçiliğinin erkeğin milliyetçiliğinin arkasındaki temel dayanak ve motivasyon kaynağı olduğunu göstermeye çalışmıştır. Hemşire, hastabakıcı, asker gibi çeşitli rollerle ulus inşa sürecine büyük katkı sağlayan kadının milliyetçiliği sembolik olmaktan öteye geçip en az erkekler kadar vatanın temsilcisi olma özelliğini kazanmıştır. Erkek egemen milliyetçi yazına kadının sesini getirmiş olan Halide Edib, milliyetçiliğin sadece erkeklere münhasır bir şey olmadığını, kadının da millî mücadelede aktif olarak rol alabileceğini kanıtlamıştır. Aşk ve dava ikilemi içerisinde gitgeller yaşayan İhsanlar, Peyamiler gibi milliyetçi erkeklerin perspektifinden Ayşelerin, Kezbanların millî davaya olan sarsılmayan inançları etkileyicidir. Kolonyal güçlerin karşısında bile dimdik durabilen, eğilip bükülmeyen, irade ve duruşları, milliyetçi kurgulardaki erkek egemen cinsiyetçi söylemleri de dize getirmiş, kadının milliyetçi sesini duyurmuş ve kendilerini milliyetçi söylemde kabul ettirmişlerdir. Ulus-inşa sürecinde kendi cinsiyetlerinin de ötesine giderek, erkeklerin de rollerini benimseyerek vatan toprağıyla tam anlamıyla bütünleşmişler, erkekleştirilmiş yazına bir nevi başkaldırmışlardır.

SONUÇ

Halide Edib, Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşum sürecinde hem vizyon sahibi hem de aktivist olarak “yeni bir millet” ve “yeni bir kadın” profilinin yapılandırılmasında önemli rol oynamıştır. Kadınları ulus kurucu olarak yücelten Halide Edib, kadınların ev içindeki kısıtlı rolünün, toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki katıksız ayrımı yıkararak siyasete aktif katılımları yoluyla genişletildiğini göstermiştir. Halide Edib, Batılılaşma hareketine toplumsal uyumun, ancak “kadının” eğitiminin teşvik edildiği kültürel ve siyasal yaşama kadın ve erkeğin eşit katılımı ve “anadile” tutunmasıyla mümkün olduğunu savunmuştur. Edib, dil ve ulusal kimlik arasındaki yakın ilişkiye ve kadınların sosyal hayata aktif katılımına ve toplumdaki statülerinin yükselmesine büyük önem vermiştir çünkü bu sadece 'kayıp cinsiyetin' ataerkil sistemle özdeşleşmesi açısından değil, aynı zamanda daha liberal ve demokratik bir sosyal düzenin önemli bir göstergesi olduğu için de önemliydi. Bu çalışma aynı zamanda Halide Edib'in dünya çapındaki tüm sömürge karşıtı milliyetçilikler lehine İngiliz emperyalizmine karşı benimsediği eleştirel tavrı da ortaya koymuştur.

Halide Edib'in milliyetçilik anlayışı liberal hümanizme ve manevi ve maddi değerler arasındaki denge fikrine dayanmaktadır. Aşırı milliyetçilik hareketlerinin insanlığın, barışın ve medeniyetlerin sonunu hazırladığı için tehlikeli olduğuna inanmıştır. Feminist oryantalizmin ve Batı feminizminin sömürge ve emperyalist projelerle suç ortaklığını bilen Halide Edib, Batı değerlerini olduğu gibi benimsemeye veya taklit etmeye karşıydı. Batılılaşmayı yeni medeniyet içerisinde toplumsal bir dönüşüm biçimi olarak kabul etmeden önce “batılı” olmanın anlamını sorgulamayı önermiştir. Türk milleti ve toplumu, toplumsal cinsiyet ayrımı yapmadan işbirliği içerisinde çalışırsa, ulusal bağımsızlık mücadelesinde kendine güvenen bireyleri ile şiddeti, bağnazlığı ve işlevsiz eğitim sistemini aşabileceğini düşünüyordu. Yeni ulus ve yeni medeniyet anlayışını sosyal yönden aktif kadınlarla desteklemiştir. Ona göre yeni ulus, ancak geçmişini inkâr etmezse ve aynı zamanda değişime açık olursa hayatta kalabilirdi. Örneğin, Adıvar'ın *Maske ve Ruh*'u, hem Adıvar'ın savaş karşıtı tavrını hem de bireysellik ve bireysel özgürlük fikrine verdiği desteği yansıtmaktadır. Adıvar, manevi ve maddi değerlerin uyum içinde birleşmesinin medeniyetlerin gelişmesi için temel olduğunu düşünmüştür. Toplumun dönüşümü için reform hareketlerinde biçimciliği ve taklidi eleştirmiştir. Liberal hümanizm ilkesinden yola çıkarak, maddi ve manevi değerleri arasında dengeli bir düzene sahip, bireylerine haklar, görüş bildirme ve ulusal bağımsızlık açısından daha fazla özgürlük vaat eden eşitlikçi bir toplumda insanların yaşam standartlarının yükseltilmesi için sosyal reformları desteklemiştir.

Ülkesinin kurtuluşunda farklı şekillerde öncü rol oynayan Halide Edib, siyasi olmaktan çok kültürel milliyetçiliğin müjdecisiydi. Yazar, kadın cinsiyetiyle ilgili toplumsal rolleri ve kalıpları yıkararak ulusal savaş tarihine hem maddi hem de manevi anlamda katkıda bulunmuştur. Adıvar, milleti ve kişisel duyguları arasındaki ikilemini kurgusal karakterlerine yansıtarken, yeni milleti “anne” rolü üzerinden

tahakkümsüz bir cumhuriyet olarak tasavvur etmiştir. İdealizmi, aşkı, fedakârlığı ve millî göreve bağlılığı sorgulamıştır. (Daha önce erkeklerle özdeşleştirilen) millet için ölme görevini erkeklerden alır ve bu kutsal görevi yeni ulusun sembolü olarak kadınlara verir. Kadınlar, kamusal ve siyasi hayata cinsiyetsiz veya kadınlıklarından yoksun olarak kabul edilir. Kadınlar ayrıca ulusal duyguları veya görevleri paylaşma konusunda da erkeklerle aynı haklara sahiptir. Adıvar, ülkenin kurtuluşunun Millî Kurtuluş Savaşı'nda mücadele kadın ve erkeklerin uyumlu bir şekilde hareket etmelerine bağlı olduğunu ima ederek, ülke sevgisi uğruna mecazi aşkın feda edilmesi gerektiği fikrini aşılarmıştır. Adıvar'a göre yeni Türk milletinin doğuşu, cinsiyet, ırk ve statüden bağımsız olarak ulus inşa sürecine herkesin özel katılımıyla mümkün olmuştur. Adıvar, cinsiyetler arasındaki keskin ayrılıkları yumuşatarak, erkeğin gücünün önemi kadar, kadının da ulusal mücadeleye olan katkısının önemini vurgulamıştır. Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* adlı romanı, millî değerleri, millî dili koruyarak ulusal bağımsızlığı geri kazanma gayretini tüm gerçekliğiyle resmetmektedir.

Bu çalışmada, yeni Türk ulus-devletinin oluşum sürecinde feminist ve milliyetçi bir yazar olarak Halide Edib'in oynadığı roller değerlendirildiğinde ortaya çıkan Türk millî bilincini yeniden tanımlamaya çalıştım. Ulusal kültürün önemini vurgulanması ile milliyetçi hareketlerin merkezi bir parçası olduğu için Türkiye'de kadının statüsünün iyileştirilmesi arasında bir paralellik vardı. Kültürel geçmişle hesaplaşması ve kültürel gelenekleriyle ilişki kurması, Adıvar'ın ulusal fikirlerini yeniden kavramsallaştırmasını sağlamıştır. Türk milleti ve toplumsal cinsiyet üzerine düşünceleriyle, ülkesi içinde ve dışında tarihi ve edebi araştırmalarda hem egemen millet fikrini sorgulamış hem de Türk tarihi, toplumsal cinsiyet ve kültürel miras üzerine yeni perspektifler sunmuştur.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır:

- 1- Bu çalışmada emeği geçen Prof. Hürriyet Özden Sözalın ile Dr. Nagihan Haliloğlu'na minnet ve teşekkürlerimi sunarım.
- 2- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur. Çalışmada doküman analizi yapılmıştır.
- 3- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Anderson, B. (1991). *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso.
- Delaney, C. (1995). Father state, motherland, and the birth of modern Turkey. (Yanagisako S. and Delaney C. eds.). *Naturalizing power: essays in feminist cultural analysis* içinde. 177-199. New York, London: Routledge Press.
- Adıvar, H. E. (2007). *Ateşten Gömlek*. İstanbul: Can Yayınları.
- Adıvar, H. E. (1968). *Kenan cobanları-maske ve Ruh*. İstanbul: Atlas Kitabevi.
- Grosby, S. (2005). *Nationalism: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Hunt, L. (1992). *The family romance of the French Revolution*. London: Routledge.
- Mosse, G. L. (1985). *Nationalism and sexuality: Respectability and abnormal sexuality in modern Europe*. New York: Howard Fertig.
- Najmabadi, A. (2009). Sevgili ve ana olarak erotik vatan: sevmek, sahiplenmek, korunmak. (A. G. Altınay, Der.). *Vatan millet kadınlar* içinde. 129-167. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özyürek, E. (2006). *Nostalgia for the modern: State secularism and everyday politics in Turkey*. Duke: Duke University Press.
- Pateman, C. (1988). The fraternal social contract. (ed. J. Keane). *Civil society and the state* içinde. 101-27. London: Verso.

İlkokul Çağı Öğrencilerinin Ders Çalışma Sürecinde Teknolojik Araç Kullanımına İlişkin Veli Görüşleri

İbrahim Fidan^{1*}
Dr. Öğr. Üyesi Feti Çelik²

Geliş tarihi: 02.11.2020
Kabul tarihi: 24.11.2020

Atıf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 484-512
Yıl: 2020

This article was checked by Turnitin.
Similarity Index 23%

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi,
Türkiye,
ibrahimfidan199215@hotmail.com,
ORCID ID 0000-0002-4487-4792

² Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi,
Türkiye, fcelik@mehmetakif.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-9883-8922

* Sorumlu yazar

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, ilkökuller çağı öğrencilerinin derslerinde Teknolojik Araç (TA: bilgisayar, telefon, tablet ve televizyon) kullanımına ilişkin veli görüşlerini velilerin; cinsiyeti, yaş aralığı, öğrenim düzeyi, evde kullanılan Teknolojik Araç (TA) sayısı, öğrencilerin; sınıf düzeyleri, TA kullanım süresi, evde internet bağlantısı değişkenlerine göre farklılaşma olma durumunu incelemektir. Araştırma betimsel nitelikte bir alan araştırması olup tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma evrenini Burdur ili Bucak ilçe merkezinde öğrenim gören bütün ilkökuller öğrenci velileri oluşturmaktadır. Araştırma verileri, Burdur İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile iletişim kurularak olasılık temelli örnekleme yöntemlerinden rastlantısal kümeleme yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın verilerini 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Burdur ili Bucak ilçesinde sekiz ilkökuller ve bir özel ilkökullerde öğrenim gören 418 öğrencinin velileri oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri, araştırmacı tarafından uyarlanan "İlkokul Çağı Öğrencilerinin Ders Çalışma Sürecinde Teknolojik Araç Kullanımına İlişkin Veli Görüşleri" ölçeği ile toplanmıştır. Çalışma ölçeğinin Cronbach's alpha güvenirlik katsayısı ,78 olarak hesaplanmıştır. Verilerin analizi, SPSS 22 programı kullanılarak yapılmıştır. Verilerin analiz edilmesinde frekans, yüzde, aritmetik ortalama, standart sapma, Mann Whitney U Testi, Kruskal Wallis Testi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, velilerin ilkökuller öğrencilerinin Teknolojik Araç (TA) ile zaman geçirirken aile rehberliğini önemsedikleri görülmüştür. Velilerin, öğrencilerin sıklıkla TA kullanımlarının beden sağlığı, arkadaşlık ilişkileri, ders başarıları ve sosyal iletişim becerilerini olumsuz etkilediğini düşündükleri saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ders Çalışma Süreci, İlkokul Çağı, Teknolojik Araç Kullanımı.

Parents' Views Regarding the Use of Technological Tools in the Study Process of Primary School Students

İbrahim Fidan^{1*}
Dr. Öğr. Üyesi Feti Çelik²

First received: 02.11.2020

Accepted: 24.11.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 484-512

Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 23%

¹ Burdur Mehmet Akif Ersoy University,
Turkey,
ibrahimfidan199215@hotmail.com,
ORCID ID 0000-0002-4487-4792

² Burdur Mehmet Akif Ersoy University,
Turkey, fcelik@mehmetakif.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-9883-8922

* Corresponding Author

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the parents' views on the use of Technological Tools (TA: computer, phone, tablet and television) in primary school students' lessons; gender, age range, education level, number of Technological Tools (TA) used at home, students; to examine the differentiation according to grade levels, duration of TA usage, and home internet connection variables. The research is a descriptive field study and a survey model has been used. The universe of the research consists of parents of all primary school students studying in Bucak district center of Burdur province. The research data were collected using the random clustering method, one of the probabilistic sampling methods, by contacting the Burdur Provincial Directorate of National Education. The data of the research are composed of the parents of 418 students studying at eight primary schools and one private primary school in Bucak district of Burdur province in the 2017-2018 academic year. The data of the research were collected with the "Parents' Opinions on the Use of Technological Tools in the Study Process of Primary School Students" adapted by the researcher. Cronbach's alpha reliability coefficient of the working scale was calculated as 78. Data analysis was done using SPSS 22 program. Frequency, percentage, arithmetic mean, standard deviation, Mann Whitney U Test, Kruskal Wallis Test were used to analyze the data. As a result of the study, it was observed that parents care about family guidance while spending time with the Technological Tool (TA) of primary school students. It was found that the parents thought that the frequent use of TA of the students negatively affected their physical health, friendship relations, course success and social communication skills.

Keywords: Study Process, Primary School Age, Technological Vehicle Use.

GİRİŞ

Okula yeni başlayan öğrenciler heyecan, coşku ve merak duygusu içindedirler. Merak duyguları ilkökul birinci sınıf öğrencilerinde ise en üst düzeye çıkabilmektedir. Okul ortamında farklı sınıf düzeylerinin ve farklı ders gruplarının olduğunun bilinci ilk olarak ilkökul birinci sınıf öğrencilerinde oluşur. Böyle farklı durumlar ile karşılaşan ilkökul öğrencileri üzerinde bu durumun etkileri üst düzeyde görülmektedir. İlkokul dönemi, öğrencilerin anne ve babaları ile ders çalışma sürecinde etkileşimin başlangıcı olarak kabul edebileceğimiz bir zaman dilimine denk gelmektedir. Özellikle ders çalışma süreci ve alışkanlıklarının belirlenmesinde ilkökul çağı başlangıç olarak kabul görmektedir. Ders çalışma süreci ise evde yapılan ödev ve araştırmaları içine alır. Öğrenciler erken yaşlarda Teknolojik Araçlar (TA: bilgisayar, telefon, tablet ve televizyon) ile vakit geçirmektedir. Bu durum ise TA'ların öğrencileri gerçek oyun kültüründen alıkoyarak kendileri için henüz çok erken olan bir dönemde kaldırılabileceklerinin üzerinde miktarda uyarana maruz bırakabileceği tehlikesi söz konusudur. Bu Teknolojik Araç (TA)'lar ile sağlanan sanal dünyanın gerçeği yansıtmaktan uzak olması, öğrenciyi gerçeklerden izole bir yaşama doğru çekmesi, farkındalığını ve yaratıcılığını azaltması gibi eleştiriler dile getirilen görüşler arasındadır (Akbulut, 2013).

Teknolojik araçların (TA) eğitimde kullanılması alışlagelmiş öğretim yöntemlerine nazaran öğrencilerin daha uzun dinlemelerine ve derinlemesine konuyu kavramalarına ortam hazırlayıp fırsat vermektedir. Ayrıca eğitimde TA kullanımıyla bireyler içselleştirilmiş bilginin yanında, bu bilginin nasıl ve nerede kullanılacağı hususunda yeterlilikte kazanmaktadır (Kenar, 2012). Bilgi arama ve okul ile ilgili faaliyetlerde TA'ları işe koşma şeklinde betimlenen kullanım amaçlarının ikinci planda kalabildiği, TA'ların daha çok güncel gelişme ve dedikodulardan haberdar olmak, müzik dinlemek, oyun oynamak, sohbet etmek, dosya indirmek, eğlenmek ve benzeri amaçlar için kullanıldığı gözlemlenmektedir (Bayraktar ve Gün, 2007).

Öğrencilerin TA kullanımının fiziksel, bilişsel ve psikososyal sonuçları hakkında daha bilinçli olmamız gerekmektedir. TA'ların uzun süreli kullanımı bir takım fizyolojik sorunlara sebep olabilmektedir. Gelişim döngüsünü tamamlamamış olan öğrencilerde bu fizyolojik problemler çok daha ciddi boyutlarda yaşanabilmektedir. Özellikle uzun süreli TA kullanımı, oturuş bozuklukları nedeniyle kas ve iskelet sistemi rahatsızlıklarının gözlemlenmesi, vücutta gerginlik ve tutulma yaşanması sıklıkla rastlanan bir durumdur. Ayrıca göz yorgunluğu, gözde ağrı ya da acıma, kuruluk ve benzeri rahatsızlıklar görülebilmektedir. Bunun dışında TA'lardan yayılan radyasyon dalgalarının öğrencileri yetişkinlere nazaran daha ciddi bir biçimde etkilemesi söz konusudur (Akbulut, 2013).

Öğrencilerin karakterinin şekillendiği, bireylerle uyum içerisinde olabilmeye becerisinin kazanıldığı olumlu veya olumsuz etkilerin yansıdığı ilk çevre ailedir. Aile, ilkökul öğrencilerinin yoğun şekilde etkileşim halinde olduğu gelişim, davranış ve öğrenme adına etkinliklerin yapıldığı en temel ortamdır. Bu yüzden aile, öğrencilerin davranış becerilerinde ve eğitimlerinde öncelikli bilgilerin edinildiği ortamdır. Bu ortamda aileler öğrencilerin eğitiminden ve gelişiminden sorumlu hale gelmektedir (Çamlıbel Çakmak, 2010).

Özellikle sosyalleşme yetileri bağlamında TA kullanımının birey üzerindeki etkileri hakkında yapılmış araştırmalara sıklıkla rastlamak olanaklıdır. Ülkemizde bu araştırmalardan bir tanesi 2008 yılında tamamlanmıştır (Kuzu, 2008). Araştırmada en sık rapor edilen sorunlardan bir tanesinin mesajlaşma programı açık olmadığı zamanlarda bireyi kendisini huzursuz hissetmesi olduğu ortaya konmaktadır. Ayrıca TA kullanımına bağlı olarak öğrencilerin babalardan, babaların ise annelerden daha sık psikososyal sorun yaşadığı görülmektedir. Aile bireylerinin TA kullanım süreleri arttıkça, yaşanan psikososyal sorunlarında arttığı gözlemlenmiş; öğrencilerde yetişkinlere göre daha ciddi sorunlar yaşandığı ortaya konmuştur. Araştırmanın ciddi bulgularından bir tanesi aile bireylerinin çoğunlukla TA kullanımına bağlı olarak ortaya çıkabilecek psikososyal sorunlara ilişkin çok az bilgi sahibi olmalarıdır.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), verilerine göre, 2016 yılı Nisan ayında hanelerin %96,9'unda cep telefonu veya akıllı telefon, %22,9'unda masaüstü bilgisayar, %66'sında taşınabilir bilgisayar bulunmaktadır. Bu yoğunlukta kullanılan TA'ların kullanımının araştırma sorgulama becerilerini geliştirmeye yönelik olması gerekir. Çağın gerektirdiği değişim ve gelişimlere ayak uydurmak için insanların TA kullanımı gün geçtikçe artmaktadır. Bir toplumun gelişmişlik düzeyine günümüzde

doğrudan etkisi olan TA'lar, her alanda etkisini hissedilir derecede göstermektedir. TA kullanımının yaygınlaşması eğitim alanını etkilemektedir (Özçiftçi ve Çakır, 2015). Günümüzde toplumsal yaşamın bir parçası durumuna gelen TA'lar, ortam olarak içinde birçok araç bulundurmaktadır. Bu araçların toplumsal yaşamda kullanılan araçlara olan benzerliği ve kullanım kolaylığı nedeniyle, TA kullanımı hızla yaygınlaşmıştır. Başaran'a (2005) göre, öğrenciler farklı ders çalışma becerisine sahiptir. Bu beceri içerisinde, öğrencilerin okul hayatı ve ders çalışma becerileri ile gözlenebilen ve gözlenemeyen davranışların tümü; ders çalışırken ve ders dinlerken hissettikleri, öğretmene ve derse karşı ilgi düzeyleri ve tutumları, ders çalışma yöntemleri, ders çalışma ortamlarının düzenlenmesi ve sınava hazırlanma süreçleri girmektedir. Öğrenmeyi kişinin kendisinin öğrenmesi, insanın kendini saran durumları, değerleri becerileri, problem çözme öğrenmesidir. Bunu sağlamak için insan denemelere girer, sorular sorar, araştırır, inceler, gözlem yapar, bilenlerle görüşür ve okur (Demirezen ve Akhan, 2012). TA gelişiminin hızlı bir şekilde ilerlediği dünyada, insanların ihtiyaçları büyük ölçüde değişmektedir (Avcı ve Nazlı, 2005). Küçükahmet'e (2009) göre, ders çalışma becerileri, öğrencilerin okulda geçirdikleri zaman ile çevrede geçirilen zamanlarda edilen bilgi ve davranışların hayata yansması şeklindedir. Ders çalışma becerilerini bilgisayar, telefon, tablet ve televizyon gibi sık kullanılan TA'lar yönlendirmekte ve etkilemektedir.

TA'ları doğru şekilde, doğru miktarda kullanmak elbette zararlı değil, yararlı bir kullanım olmaktadır. Öğrencilerin zekâ oyun becerilerini geliştirmeye yönelik çok özel oyunlara (egzersizler) TA'lar ile kolayca ulaşılabilir. TA başında çok fazla oyun oynayan öğrencilerin, gerçek hayattan kopuk olduğu görülmekte ve bu süreç boyunca sosyal becerileri zayıflamaktadır. Öğrenciler, bir oyunda elde ettiği kıdemi, ulaştığı seviyeyi bir saygınlık unsuru olarak görebilmekte ve arkadaş çevresinde bu özellikleriyle saygınlık kazanmaya çalışmaktadır (Beder, 2015).

Velileri tarafından, öğrenciye daima TA sunulmayacağına ve bunun zaten yanlış olduğu bilindiğine göre çeşitli kısıtlamalara gidilmesi kaçınılmazdır. Ancak bu kısıtlamalar için gecikmiş olunmasından dolayı öğrencinin, mutsuz bir öğrenciye dönüşmesine sebep olmaktadır. Bağımlılıktan anlaşılan TA'ların bilinçli ve kontrollü kullanılmaması durumunda TA'ların zararlarının katlanarak artmasıdır. Böylelikle öğrencilerde TA bağımlılığı sorunu meydana gelir (Sünbül, 2008). Öğrencilerin gelişimi açısından aile ile beraber geçirdikleri hayatlarının ilk yılları çok önemlidir. İlk yıllarda kazanılan beceri, tutum, kazanım ve alışkanlıklar ilerleyen yıllarda öğrencilerin yaşantılarını etkilediği görülmektedir (Akpınar, 2005). TA kullanımının öğrenciler üzerinde etkisi oldukça fazla düzeyde olmaktadır. Bu etkileşimin olumlu şekilde olması öğrenci başarısını doğrudan etkilemektedir. Bu yüzden öğrenciler için tavsiye edilen günlük TA kullanım sürelerine uyulursa TA'lar yararlı; uyulmazsa zararlıdır. Bu durumlar öğrencilerin zeka katsayısında (IQ) artışı etkilemektedir (Ata, Altun, Avcı, Er ve Öztürk, 2010).

Öğrenciler, bazı riskleri öngörememektedirler. Hangi uygulamaların faydalı, hangi uygulamaların zararlı olduğu konusunda velileri tarafından öğrencilere rehberlik yapılması gerekliliği unutulmamalıdır. Bu durumlar, öğrencilerin eğitici ve öğretici içerik zenginliğini etkilemektedir (Aslanargun, 2007). Kendini tamamlama duygusuna erişen öğrenciler ilkököl döneminden itibaren çok daha üretken hale gelmektedir. Aynı zamanda duygusal gelişim açısından oldukça önemli bir beceri bütünü haline gelmektedir. Bu durumların, öğrencilerin yaratıcılık becerilerini etkilemektedir (Aktay ve Güven Aktay, 2015). Teknolojik Araçlar (TA)'lar insan yaşamını önemli ölçüde etkilemiştir. TA'lar, öğretimde yardımcı bir rol üstlenmeli fakat öğretimin amacı haline getirilmemelidir. TA'ları sadece var olduğu için kullanmaya çalışılmamalı veya TA'lar kullanılmadığında çağ dışı kalınacakmış gibi bir korkuya kapılmamalıdır (Alpar, Batdal ve Avcı, 2007).

6-15 yaş grubunun neredeyse yarısının her gün TA kullandığını, erkeklerin %48 ile %43 oranına sahip kızlara göre biraz daha sık internet kullandığı görülmektedir. Bu yaş grubundakilerin %90'ından fazlası her gün veya haftada en az bir kez TA kullanmaktadır. Ayda en az bir defa veya ayda bir defadan az diyenlerin oranı ortalama %8 oranındadır. Haftalık kullanım sürelerine bakıldığında 6-15 yaş grubunun neredeyse yarısı haftada 3-10 saat TA ile vakit geçirmektedir. Bu yaş grubunda erkeklerin daha fazla TA ile vakit geçirdiği söylenebilir. 6-15 yaş grubu öğrencilerin TA kullanım amaçlarına bakıldığında ödev yapma veya öğrenme amacıyla TA'lara başvurma oranının %85 ile ilk sırada yer aldığını, sonra sırasıyla %79 ile oyun oynama ve %57 ile bilgi arama amaçlarının geldiği görülmektedir (Güler, Şahinkayası ve Şahinkayası, 2017). Verimli TA kullanımı sayesinde öğrencilerin fikirlerini

deneyebilecekleri bir ortama da kavuşmuş olacaklardır. TA'lar sayesinde üretilen her düşünce geniş bir kesime ulaşabilir olmaktadır. Böylelikle ortaya çıkarılan her üretken düşünce kısa sürede gönderilebilir, tartışılabilir ve bir an önce işe koşulabilir hale gelmiştir (Şimşek, 2002). TA'ların bilinçli kullanım eğitimi önemle çalışılması gereken konulardan biridir. Bilgisayar, telefon, tablet ve TV'lerin işlevleri giderek artmakta ve ders çalışma süreçleri ile birlikte eğitimin toplumsal değişimini etkilemektedir. TA'larda değişimin yaşamın diğer alanları ile birlikte öğrencilerin ders çalışma süreçlerini de etkilemesi kaçınılmazdır (Seferoğlu, 2008). Ders çalışma süreçlerinde TA kullanımını sağlayabilen öğrenciler öğrenmiş oldukları araştırma, sorgulama becerileri sayesinde derslerinde olumlu yansımalarını görmektedir. (Ata, Altun, Avcı, Er ve Öztürk, 2010).

Sakarya, Tercan ve Çoklar (2011), tarafından yapılan çalışmada, öğrencilerin bilgi kaynağı olarak kullandıkları en önemli kaynağın internetin olduğu ve ders kitabı, çalışma kitabı, ansiklopedi gibi kaynaklardan çok daha öncelikli bir yer edindiği görülmüştür. İlkokul öğrencilerinin büyük bölümünün interneti; bilgi aramak, oyun oynamak, haberleşmek, film izlemek, müzik dinlemek, haber takip etmek gibi nedenlerle kullandığı görülmüştür. Eğitimde öğretmenlerin görevi, öğrencileri hayata en hazır halde yetiştirerek bırakmaktır. Özellikle günümüzde öğrencilerin donanımlı ve problem çözme becerilerinin üst düzeyde olması beklenmektedir. Bu durum öğrencilerin TA kullanma becerilerinin olması ile mümkündür (Karaman ve Kurfallı, 2008). Özellikle ilkokul öğrencilerinin TA'ları kullanırken yaşayabilecekleri birçok tehlike bulunmaktadır. Öğrenciler, zararlı yazılım ve TA'lar üzerinden tehlikelere maruz kalabilmektedir (Odabaşı, Kabakçı ve Çoklar, 2007).

Kayıran'a (2010) göre, internet öğrencilere araştırma becerisi kazanmanın yanında bilgisayar oyunları ile öğrencilerin eğlenmesine yardımcı olmaktadır. İnternetin olumsuzluklarından öğrenci ve ergenleri korumak için öğrenciler ile velilerin bilgisayar oyunlarını birlikte oynaması gerektiğini ortaya koymuştur. Oynanan oyunların öğrencilere kişilik katkılarının olup olmadığı veliler ile birlikte değerlendirilmelidir. Toplumumuzda işin kolayına kaçmadan sorunların belirlenmesi gerekir. Bu şekilde uygulamaların nadirliği, üzerinde durulması gereken sosyolojik sorunların en önemlilerinden biridir (Ayhan, 2008). TA kullanımının beceri eğitiminin ilkokullarda doğru bir biçimde verilebilmesi, sınıfla etkinliklerin belli ölçütlerle yapılması için öğretmenlerin ve velilerin gerekli özeni göstermeleri oldukça önemlidir (Aktay ve Güven Aktay, 2015).

Bu çalışmanın amacı, velilerin ilkokul çağı öğrencilerinin ders çalışma sürecinde Teknolojik Araç (TA) kullanımına ilişkin görüşlerinde velilerin; cinsiyeti, yaş aralığı, öğrenim düzeyi, evde kullanılan TA sayısı, öğrencilerin; sınıf düzeyleri, TA kullanım süresi, evde internet bağlantısında farklılaşma durumunu incelemektir. Teknolojik Araç (TA)'ların ders çalışma süreçlerinde verimli ve etkin kullanımı ilkokul döneminde çok önemlidir. TA'ların öğrencilerin yaşamlarında büyük rolü olduğu bilinmektedir. Bu etkilerin nasıl ve ne yöne doğru ilerlediği önem arz etmektedir. Öğrencilerin ilk eğitim aldıkları yer olan aile kurumunun olduğu bilinmektedir. Velilerin, TA kullanımı konusunda öğrencilere doğru yönlendirmeyi yapıyor olması beklenmektedir. TA kullanma becerisi özellikle öğrencilerin okumayı öğrendiği ilkokul çağında öğrencileri üst düzeyde etkilemektedir. Bu yüzden öğrencilerin TA'ları nerelerde ve nasıl kullanması gerektiğini bilmesi, öğrencilerin TA'ları doğru kullanıp bilgiye hızlı ulaşma ve fikirler üretme noktasında ders çalışma süreçlerinde kullanmalarına yararlı olacaktır.

İlkokul çağı öğrenci velileriyle bu araştırmayı yaparak ihtiyacın giderilebileceği düşünülmektedir. Bu çalışmayla ilkokul çağı öğrencilerinin ders çalışma sürecinde TA kullanımında veli görüşlerini çeşitli değişkenlere göre inceleyip nasıl olduğu ortaya konulacaktır. Böylelikle ilkokul çağı öğrencilerinin TA'ları daha çok ne amaç doğrultusunda kullandığı ile veli görüşlerinin ilişkisini belirleyip bu konuda farkındalıkları artırılmaya çalışılacaktır.

İlkokul çağı öğrencilerinin ders çalışma sürecinde TA (Teknolojik Araç; bilgisayar, telefon, tablet ve televizyon) kullanımlarının veli görüşleri dağılımına göre;

- Veli madde ortalama puanları nasıldır?
- Veli cinsiyetine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
- Veli yaş aralığına göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
- Veli öğrenim düzeyine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

- Evde kullanılan Teknolojik Araç (TA) sayısına göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
- Öğrencilerin sınıf düzeyine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
- Öğrencilerin TA kullanım süresine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
- Evde internet bağlantısı olma durumlarına göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma betimsel nitelikte bir alan araştırması olup tarama modeli kullanılmıştır. Bu araştırma ilkökul çağrı öğrencilerinin ders çalışma sürecinde TA kullanımında veli görüşlerini belirlemeye yönelik olarak çalışıldığından tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da olan bir durumu olduğu şekliyle tasvir etmeyi amaçlayan (Karasar, 2000) ve bir konuya ya da olaya ilişkin katılımcı görüşlerinin ilgi, beceri, yetenek, tutum vb. özelliklerinin belirlendiği genellikle diğer araştırmalara göre daha büyük örneklem üzerinde yapılan araştırmalardır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008).

Evren ve Örneklem

Evren, araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elemanlar bütünüdür. Evren, soyut bir kavramdır; tanımlanması kolaydır fakat ulaşılması güçtür ve hatta çoğu zaman olanaksız bir bütündür. Bu nedenle, araştırmalarda kullanılan “evren” terimini “çalışma evreni” olarak algılamak gerekir (Karasar, 2017). Örneklem ise çalışma evreninin büyüklüğü ya da çokluğu sebebiyle bütün elemanlara ulaşma imkânı olmadığı zamanlarda çalışma evrenini temsilen çalışma evreni içinden seçilen gruplara denir (Cebeci, 2014; Balcı, 2015). Araştırma verileri, olasılık temelli örnekleme yöntemlerinden rastlantısal kümeleme yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Bu çalışmanın evrenini Burdur ili Bucak ilçe merkezinde ilkökulda öğrenim gören 2118 öğrencinin velileri, örneklemini ise Burdur ili Bucak ilçe merkezinde bulunan sekiz ilkökul ve bir özel ilkökulda öğrenim gören 418 öğrencinin velileri oluşturmaktadır. Örneklem araştırmacının yaşadığı yere ve görev yaptığı okula yakın olması nedeniyle kolay ulaşılabilir niteliktedir. Çalışmada toplamda 418 veliden elde edilen veriler kullanılmıştır. Tablo 1’de araştırmaya katılan velilerin ve öğrencilerin demografik özellikleri verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Velilerin ve Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler		N	Yüzde (%)
Veli Cinsiyet	Kadın	282	68
	Erkek	126	30
	Toplam	408	98
Yaş Aralıkları	35 Ve Altı	189	45
	36-45	189	45
	46 Ve Üstü	16	4
Öğrenim Durumu	Toplam	394	94
	İlkokul	108	26
	Ortaokul	68	16
	Lise	125	30
Öğrenci Sınıf Düzeyleri	Üniversite	96	23
	Lisansüstü	15	4
	Toplam	412	99
	1.sınıf	73	17
Öğrenci TA Kullanım Süresi	2.sınıf	113	27
	3.sınıf	85	20
	4.sınıf	121	29
	Toplam	392	93
TA Sayısı	Hiç	120	29
	1 Yıldan Az	23	6
	1 Yıl	12	3
	2 Yıl	10	2
TA Sayısı	3 Yıl	14	3
	3 Yıldan Fazla	222	53
	Toplam	401	96
	1 Adet	102	25
TA Sayısı	2 Adet	154	37
	3 Adet	122	30
	4 Adet	30	7
	Toplam	418	100

İnternet Bağlantısı	Var	195	47
	Yok	147	35
	Toplam	342	82

Katılımcıların demografik özelliklerini gösteren Tablo 1 incelendiğinde, katılımcıların 282'si (%68) kadın, 126'sı (%30) erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların 45 yaş ve altı 378 kişi (%90) oluşturmaktadır. Velilerin 108'inin (%26) ilkokul mezunu, 68'inin (%16) ortaokul mezunu, 125'sinin (%30) lise mezunu, 96'sının (%23) üniversite mezunu ve 15'inin (%4) lisansüstü mezunu olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların evlerinde bulunan TA sayısı incelendiğinde evlerde 102'sinin (%24) bir adet, 154'ünün (%35) iki adet, 122'sinin (%29) üç adet ve 30'unun (%7) dört adet TA sayısına sahip olduğu tespit edilmiştir. Katılımcı öğrencilerinin 73'ü (%17) birinci sınıf, 113'ü (%27) ikinci sınıf, 85'i (%20) üçüncü sınıf, 121'i (%29) dördüncü sınıf olarak belirlenmiştir. Katılımcı öğrencilerinin çoğunluğunun üç yıldan fazla bilgisayar kullanma tecrübesi olduğu 222 (%52) tespit edilmiştir. Velilerin 195 (%47) kişinin evlerinde internet erişimi olduğu görülmüştür.

Veri Toplama Aracı

Çalışma kapsamında toplanan veriler, Burdur ili Bucak ilçesinde ilkokula giden öğrencileri olan velilerden, çalışma grubunu oluşturan okulların idarecileri ile görüşülerek veriler toplanmıştır. Yapılan çalışma ile ilgili yeterli bilgiler verilmiştir. Çalışmanın yapılabilmesi için gerekli izinler alınmıştır. Ölçek araştırmacı tarafından ilkokul idarecilerine ve sınıf öğretmenlerine dağıtılmıştır. Okul idarecileri tarafından ve öğretmenler aracılığıyla velilere ulaştırılmış, velilerden formları doldurmaları istenmiştir. Bu kapsamda 528 adet veliye ölçek yollanmış, bu velilerden 418 adeti doldurarak okul idarecilerine veya sınıf öğretmenlerine teslim etmiştir. Bu çalışmada toplam 418 veliden elde edilen veriler kullanılmıştır.

Yapılan çalışmada Kılınç (2015) tarafından 'Okulöncesi Çağındaki Çocukların Teknoloji Kullanımı Hakkında Ebeveyn Görüşlerinin İncelenmesi' olarak gerçekleştirdiği yüksek lisans tez çalışmasında kullanılan 31 madde bu çalışmaya uyarlanarak "ilkokul çağı öğrencilerinin ders çalışma sürecinde teknolojik araç kullanımına ilişkin veli görüşleri" şeklinde kullanılmıştır.

Ölçek toplamda 25 maddeden oluşmaktadır. Likert tipine göre hazırlanmış olup soldan sağa "1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2- Katılmıyorum, 3-Fikrim Yok, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde sıralanmıştır. Hazırlanan ilkokul çağı öğrencilerinin ders çalışma sürecinde teknolojik araç kullanımına ilişkin veli görüşleri ölçeği iki Türkçe öğretmeni, bir Bilişim ve Teknolojileri öğretmeni ve ölçme değerlendirme alanında öğretim üyesinin olduğu toplam dört kişilik uzman yardımıyla incelenmiştir. Ölçek toplamda 25 maddeden oluşup Likert Tipi şekline göre hazırlanmıştır.

Yapılan çalışmanın ön denemesi araştırmacının görev yaptığı Antalya ili Döşemealtı ilçesi Dağ ilkokulu birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü sınıflarda öğrenim gören 127 öğrenci velisinin tamamına ulaşılarak yapılmıştır. Cronbach's Alpha Güvenirlilik Katsayısı ,78 olarak hesaplanmıştır. Yapı geçerliği kavramsal yapının tam olarak açığa çıkarılması konusuna ilgilidir. Yapı geçerliğini test etmek ve aynı niteliği ölçen değişkenleri bir araya getirerek ölçmeyi az sayıda faktör ile açıklamak amacıyla açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır (Büyüköztürk, 2011; Şencan, 2005).

Açımlayıcı faktör analizi, araştırmacının ölçme aracının ölçtüğü faktörlerin sayısı hakkında bilgi sahibi olmadığı ve ölçme aracıyla ölçülen faktörlerin doğası hakkında bilgi edinmeye çalıştığı inceleme türüdür (Tavşancıl, 2010). Açımlayıcı faktör analizi birbiri ile ilişkili çok sayıda değişkeni bir araya getirerek kavramsal olarak anlamlı daha az sayıda yeni değişkenler bulmak amacıyla yapılır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012).

Elde edilen verilerin faktör analizine uygunluğunu saptamak amacıyla Kaiser- Meyer Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett's Sphericity testi yapılmıştır. KMO katsayısı, verilerin ve örneklem büyüklüğünün seçilen analize uygun ve yeterli olduğunu belirlemek, Bartlett's Sphericity testi ise verilerin çok değişkenli normal dağılımdan gelip gelmediğini kontrol etmek amacıyla kullanılan istatistiksel bir tekniktir (Kan ve Akbaş, 2005). Açımlayıcı faktör analizinin yapılabilmesi için KMO değerinin en az .60 olması gerektiği uzmanlar tarafından ifade edilmiştir (Büyüköztürk, 2011). Pilot uygulamada elde edilen verilerin KMO değeri .76 olarak hesaplanmış ve verilerin faktör analizi yapabilmek için yeterli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bartlett Sphericity testi ise ($\chi^2 = 1576.931$, $p = .000$) anlamlı bulunmuştur. Bartlett's testi değerinin .000 düzeyinde anlamlı bulunması, verilerin çok değişkenli normal dağılıma

sahip olduğunu göstermektedir (Borg ve Gall, 1989; Tabachnick ve Fidell, 2013). Bu sonuçlara göre pilot çalışma sonrasında elde edilen verilerin faktör analizi yapmaya uygun olduğuna karar verilmiştir.

Yapıdaki faktör sayısına karar verilmesinin ardından maddelerin faktör yükleri ve binişik olma durumları incelenmiştir. Elde edilen faktör deseni ve maddelerin faktör yük değerleri Tablo 2’de verilmiştir. Yapılan analizler sonucunda ölçek 6 faktörlü ve 25 maddeli bir yapı sergilemektedir.

Tablo 2. İlkokul Çağı Öğrencilerinin Ders Çalışma Sürecinde Teknolojik Araç Kullanımına İlişkin Veli Görüşleri Ölçeğinin Faktör Deseni

Madde No.	1. Faktör	2. Faktör	3. Faktör	4. Faktör	5. Faktör	6. Faktör
21	.718					
22	.704					
23	.835					
17	.788					
24	.516					
4		.684				
5		.761				
7		.641				
25		.543				
8		.539				
14		.548				
11			.734			
19			.789			
9			.756			
15				.764		
20				.768		
3				.741		
16				.681		
10					.787	
13					.765	
12					.597	
1					.701	
6						.785
2						.561
18						.589

Tablo 2’de görüldüğü üzere, ölçeğin boyutları düzeyinde faktör yük değerleri birinci faktör için .835 ile .516 arasında, ikinci faktör için .761 ile .539 arasında, üçüncü faktör için .789 ile .734 arasında, dördüncü faktör için .768 ile .681 arasında, beşinci faktör için .787 ile .597 arasında ve altıncı faktör için .785 ile .561 arasında değişmektedir. Analizler sonucunda elde edilen 6 faktör içerdikleri ifadelerle göre isimlendirilmiştir. Buna göre birinci faktör “Teknolojik Araç Kullanımında Aile Rehberliği”, ikinci faktör “Teknolojik Araç Kullanmanın Faydaları”, üçüncü faktör “Teknolojik Araç Kullanım Alanları”, dördüncü faktör “Teknolojik Araç Kullanmanın Zararları”, beşinci faktör “Teknolojik Araç Kullanım Becerisi” ve altıncı faktör “Öneriler” olarak isimlendirilmiştir.

İlkokul Çağı Öğrencilerinin Ders Çalışma Sürecinde Teknolojik Araç Kullanımına İlişkin Veli Görüşleri ölçeğinin boyutlarının güvenilirliğini hesaplamak için veriler üzerinde iç tutarlılık analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonrasında her alt boyutu için Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları Tablo 3’te gösterilmiştir. Buna göre birinci boyut için iç tutarlılık katsayısı ,72 ikinci boyut için iç tutarlılık katsayısı ,84 üçüncü boyut için iç tutarlılık katsayısı ,76 dördüncü boyut için iç tutarlılık katsayısı ,87 beşinci boyut için iç tutarlılık katsayısı ,76 ve altıncı boyut için iç tutarlılık katsayısı ,78 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 3. İlkokul Çağı Öğrencilerinin Ders Çalışma Sürecinde Teknolojik Araç Kullanımına İlişkin Veli Görüşleri Ölçeğinin Güvenirlilik Analizi

Faktörler	Cronbach Alpha (α) Değeri
1. Faktör	0,724396
2. Faktör	0,843748
3. Faktör	0,764983
4. Faktör	0,867688
5. Faktör	0,756611
6. Faktör	0,786745
Toplam	0,780695

Verilerin Analizi

Bu çalışmada değişkenler arası farklılığı belirleyebilmek için parametric olmayan testlerden Mann Whitney U Testi analizi yapılmıştır. Ayrıca velilerin, öğrencilerin ders çalışma sürecinde TA kullanım düzeylerini ölçmek için toplanan veriler Sosyal Bilimler Veri Analizi Programı (SPSS) 22 paket programı ile analiz edilmiştir. Sonuçlarda gruplar arasında anlamlı farklılıkları bulmak için Kruskal Wallis Testi, Mann Whitney U Testi kullanılmıştır. Kruskal Wallis Testi bir faktör çatısı altında, iki ya da daha fazla bağımsız grubun ortalamalarını kıyaslamak için kullanılır. İlkokul çağı öğrencilerinin ders çalışma sürecinde TA (Teknolojik Araç; bilgisayar, telefon, tablet ve televizyon) kullanımlarında; veli cinsiyet değişkenine göre Mann-Whitney U Testi, yaş aralığı değişkenine göre Kruskal-Wallis Testi, öğrenim düzeyi değişkenine göre Kruskal-Wallis Testi, evde kullanılan TA sayısı değişkenine göre Kruskal-Wallis Testi, sınıf düzeyi değişkenine göre Kruskal-Wallis Testi, öğrencilerin TA kullanım süresi değişkenine göre Mann-Whitney U Testi ve internet bağlantı durumu değişkenine göre Mann-Whitney U Testi yapılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

“İlkokul çağı öğrencilerinin ders çalışma sürecinde Teknolojik Araçların (TA) kullanımında veli görüşleri nasıldır?” alt probleme ilişkin bulgular ve yorumları Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 4. Veli Görüşlerinin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Puanları

Maddeler	\bar{x}	s
1. Boyut: Teknolojik Araç Kullanımında Aile Rehberliği		
İlkokula giden çocuğumu teknolojik araçlar yerine kardeşi ve arkadaşları ile birlikte oynamaya teşvik ederim.	4,2895	1,03893
İlkokula giden çocuğuma teknolojik araçları kullanırken süreyi sınırlandırırım.	4,2615	,94991
İlkokula giden çocuğumun kullanacağı bilgisayar programlarını dikkatlice seçerim.	4,2829	,99532
İlkokula giden çocuğum bilgisayar kullanırken yaptıkları ile ilgili ona sorular sorarım.	4,0819	1,06540
Teknolojik araçlardaki oyun seçimlerinde ya da oyunun oynanmasında çocuğum tamamen özgürdür.	1,9046	1,11944
2. Boyut: Teknolojik Araç Kullanmanın Faydaları		

Uygun programlar kullanıldığında bilgisayar, tablet gibi teknolojik araçlar çocukların dilsel gelişimine katkı sağlar.	3,1990	1,22393
Eğitici programlar kullanıldığında bilgisayarlar, tabletler gibi teknolojik araçlar ilkökul eğitiminde kitaplara göre daha faydalıdır.	2,6927	1,15464
Teknolojik araçların kullanımı çocuğumun dikkat gelişimini artırır.	2,3932	1,06287
Teknolojik araç kullanmalarına izin verilen çocuklar daha yaratıcıdır.	2,5788	1,07609
İlkokula giden çocuğum günlük yaşamında ve eğitimi sırasında öğrendiği pek çok kavramı teknolojik araçların sunduğu oyunlar ile pekiştirir.	2,5878	1,47790
Teknolojik araçların sıklıkla kullanımı çocukların dünyayı daha iyi tanımalarını sağlar.	2,4732	1,14286
3. Boyut: Teknolojik Araç Kullanım Alanları		
İlkokula giden çocuğumun öğrenmelerinin kalıcı olması için bilgisayarı, tableti vb. teknolojik araçları kullanırım.	2,7946	1,11446
Çocuğuma şekilleri öğretmek için bilgisayar, tablet vb. gibi teknolojik araçları kullanırım.	2,7664	1,15355
Çocuğumun araştırmalarında bilgisayar, tablet gibi teknolojik araçları kullanırım.	3,6790	1,05571
4. Boyut: Teknolojik Araç Kullanmanın Zararları		
İlkokul çağındaki çocukların teknolojik araçları sık kullanmaları onların arkadaşları ile olan ilişkilerini zayıflatır.	4,0882	1,21095
Çocukların bilgisayarla fazlaca zaman geçirmesi çocukların beden sağlığının bozulmasına neden olur.	4,1796	1,22296
Teknolojik araçların kullanımı çocukların sosyalleşmesini olumsuz yönde etkiler.	4,0898	1,14590
Teknolojik araçları fazlaca kullanan çocuklar kendilerini rahatlıkla ifade edemezler.	3,7840	1,17535
5. Boyut: Teknolojik Araç Kullanım Becerisi		
İlkokula giden çocuğum ders çalışma sürecinde akıllı telefonları rahatlıkla kullanabilir.	2,3456	1,26595
İlkokula giden çocuğum internet üzerinden ders araştırmaları yapmayı becerir.	3,3407	1,16210
İlkokula giden çocuğumun telefonumdan ders araştırmaları yapmasına izin veririm.	3,3447	1,14948
İlkokula giden çocuğum teknolojik araçları kullanırken zorlanır.	2,4866	1,16755
6. Boyut: Öneriler		
Rehber eşliğinde kullanıldığında teknolojik araçlar ilkökul çağındaki çocukların ders çalışmalarında oldukça faydalıdır.	3,8034	1,10855
İlkokul çağındaki çocukların ders çalışmalarında bilgisayar, tablet gibi teknolojik araçlar kullanılmalıdır.	3,1214	1,14404
İlkokul çağındaki çocuklar kesinlikle bilgisayar, tablet gibi teknolojik araçlar kullanmalıdır.	2,7560	1,15228

Araştırmada Tablo 4 incelendiğinde en yüksek maddelerin ortalamaları: *Teknolojik Araç Kullanımında Aile Rehberliği* alt boyutunda “ilkokula giden öğrencileri TA yerine kardeşi ve arkadaşları ile birlikte oynamaya teşvik ederim ($\bar{X}= 4,29$), ilkokula giden öğrencilere TA kullanırken süreyi sınırlandırırım ($\bar{X}= 4,26$), ilkokula giden öğrencileri kullanacağı bilgisayar programlarını dikkatlice seçerim ($\bar{X}= 4,28$), ilkokula giden öğrencilere bilgisayar kullanırken yaptıkları ile ilgili ona sorular sorarım ($\bar{X}= 4,08$). En düşük maddenin ortalaması ise, “TA oyun tercihlerinde ya da oyunun oynanmasında ilkokul öğrencileri tamamen özgürdür ($\bar{X}= 1,90$)”. Velilerin, *ilkokul öğrencilerini TA kullanırken tamamen özgür bırakmama* nedeni olarak öğrencilerin henüz TA kullanımında karşılaşılabilecekleri tehlikelere karşı kendilerini koruyamayacakları düşüncesi olabilir. Araştırma sonuçları göz önüne alınırsa velilerin ilkokula giden öğrenciler üzerinde *aile rehberliğine* önem verdiği görülmektedir.

En yüksek maddelerin ortalamaları: *Teknolojik Araç Kullanmanın Faydaları* alt boyutunda, “uygun programlar kullanıldığında TV, bilgisayar, tablet gibi TA’lar öğrencilerin dilsel gelişimine katkı sağlar ($\bar{X}= 3,20$), eğitici programlar kullanıldığında bilgisayar, tablet gibi TA’lar ilkokul eğitiminde kitaplara göre daha faydalıdır ($\bar{X}= 2,69$), TA’ları kullanmalarına izin verilen öğrenciler daha yaratıcıdır ($\bar{X}= 2,58$), ilkokula giden öğrencilerin günlük yaşamında ve eğitimi sırasında öğrendiği pek çok kavramı TA’ların sunduğu oyunlar ile pekiştirir ($\bar{X}= 2,58$). En düşük maddelerin ortalaması ise, “TA’ların sıklıkla kullanımı öğrencilerin dünyayı daha iyi tanımalarını sağlar ($\bar{X}= 2,47$), TA’ların kullanımı öğrencilerin dikkat gelişimini artırır ($\bar{X}= 2,39$)”. Velilerin, *ilkokul öğrencilerinin TA kullanırken*, hayatı daha iyi tanımaları ile fazla ilgisi olmadığını düşündükleri bunun nedeninin ise hayatın sosyal ilişkiler ile canlı olarak öğrenilebileceğini savunmaları olabilir. TA kullanımlarının öğrencileri tek bir noktaya sürekli bakmaları ile gerçekleştiğini düşünmeleri böylece öğrencilerin dikkat gelişimini artırmadıklarını savundukları söylenebilir.

En yüksek maddelerin ortalamaları: *Teknolojik Araç Kullanım Alanları* alt boyutuna bakıldığında, “ilkokul öğrencilerinin araştırmalarında bilgisayar, tablet gibi TA’ları kullanırım ($\bar{X}= 3,68$), ilkokula giden öğrencilerin öğrenmelerinin kalıcı olması için bilgisayarı, tableti vb. TA’ları kullanırım ($\bar{X}=2,80$)”. En düşük maddenin ortalaması ise, “ilkokul öğrencilerine şekilleri öğretmek için TV, bilgisayar, tablet vb. gibi TA’ları kullanırım ($\bar{X}= 2,77$)”. Velilerin, ilkokul öğrencileri TA kullanırken ihtiyaç duydukları araştırma alanları ve öğrenme etkinliklerini TA kullanmadan da yürütülebileceğini savundukları söylenebilir.

En yüksek maddelerin ortalamaları: *Teknolojik Araç Kullanmanın Zararları* alt boyutuna bakıldığında, “ilkokul öğrencilerinin bilgisayarla fazlaca zaman geçirmesi öğrencilerin beden sağlığının bozulmasına neden olur ($\bar{X}= 4,18$), ilkokul çağındaki öğrencilerin TA’ları sürekli kullanmaları arkadaşlık ilişkilerini zayıflatır ($\bar{X}= 4,09$), TA’ların kullanımı ilkokul öğrencilerin sosyalleşmesini olumsuz yönde etkiler ($\bar{X}= 4,09$), TA’ları fazlaca kullanan ilkokul öğrencileri kendilerini rahatlıkla ifade edemezler ($\bar{X}=3,78$)”. Velilerin ilkokul öğrencileri TA kullanırken; gerçek arkadaşlıklar yerine sanal arkadaşlıkları tercih etmeleri, kendi düşüncelerine karşı bir düşüncenin hiçbir zaman olmadığı ve olumsuz davranış ve söylemlerine karşı bir tepkinin verilmediği için arkadaşlık ilişkilerini zayıflattığı, sosyalleşmelerinin olumsuz etkilendiği ve kendilerini ifade eden kelime ve cümle sayılarındaki azalış ile söyleyeceklerini rahatlıkla anlatamadıkları düşüncesi hâkim olabilir. İlkokul öğrencilerinin erken yaşta itibaren TA’ların başında uzun süre durmaları sonucunda duruş bozukluklarına neden olabileceği düşüncesi hâkim olabilir. İlkokula giden öğrencilerin TA’lar karşısında fazla zaman geçirmeleri onları sosyal, fiziksel ve bilişsel olarak olumsuz etkilediği görülür.

En yüksek maddelerin ortalamaları: *Teknolojik Araç Kullanım Becerisi* alt boyutuna bakıldığında, “İlkokula giden öğrenciler internet üzerinden ders araştırmaları yapmayı becerir ($\bar{X}= 3,34$), ilkokula giden öğrencinin telefonundan ders araştırmaları yapmasına izin veririm ($\bar{X}= 3,34$).” En düşük maddelerin ortalaması ise, “ilkokula giden öğrenciler TA’lar kullanırken zorlanır ($\bar{X}= 2,49$), ilkokula giden öğrenciler ders çalışma sürecinde akıllı telefonları rahatlıkla kullanabilir ($\bar{X}= 2,35$).” Velilerin ilkokula giden öğrencileri TA’ları ders araştırma süreçlerinde aslında rahatlıkla kullanamadıklarını nedeninin ise daha çok oyun oynama becerilerine sahip olduklarını savundukları söylenebilir.

En yüksek maddelerin ortalamaları: *Öneriler* alt boyutuna bakıldığında, “rehber eşliğinde kullanıldığında TA’lar ilkokul çağındaki öğrencilerin ders çalışmalarında oldukça faydalıdır ($\bar{X}= 3,80$), ilkokul çağındaki öğrencilerin ders çalışmalarında bilgisayar, tablet gibi TA’lar kullanılmalıdır ($\bar{X}=$

3,12)”. En düşük maddenin ortalaması ise, “İlkokul çağındaki öğrenciler kesinlikle bilgisayar, tablet gibi TA’ları kullanılmalıdır ($\bar{X}= 2,76$).” Velilerin ilkökuller öğrencileri TA kullanırken; TA’ların ders çalışma süreçlerinde kullanımını zorunluluk olarak görmediğini, TA başında yapabileceği etkinlikleri yaparak yaşayarak yapılması ile sonuca ulaşılabileceği düşüncesi hâkim olabilir.

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

“İlkokul çağı öğrencilerinin ders çalışma sürecinde Teknolojik Araç (TA) kullanımında veli görüşleri cinsiyete göre anlamlı bir fark göstermekte midir?” alt probleme ilişkin bulgular ve yorumları Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Veli Görüşlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Alt Ölçek	Cinsiyet	n	Sıra Ort.	Sıralar Toplamı	U	W	Z	p																																																												
Teknolojik Araç Kullanımında Aile Rehberliği	Kadın	281	206,41	58000,50	16464,50	24214,500	-,892	,372																																																												
	Erkek	124	195,28	24214,50					Teknolojik Araç Kullanmanın Faydaları	Kadın	281	196,50	55217,00	15596,00	55217,000	-1,686	,092	Erkek	124	217,73	26998,00	Teknolojik Araç Kullanım Alanları	Kadın	280	194,46	54450,00	15110,00	54450,000	-2,094	,036*	Erkek	124	220,65	27360,00	Teknolojik Araç Kullanmanın Zararları	Kadın	281	202,98	57037,00	17416,00	57037,000	-,006	,996	Erkek	124	203,05	25178,00	Teknolojik Araç Kullanma Becerisi	Kadın	281	205,13	57641,50	16823,50	24573,500	-,558	,577	Erkek	124	198,17	24573,50	Öneriler	Kadın	280	199,85	55958,50	16618,50	55958,500	-,690
Teknolojik Araç Kullanmanın Faydaları	Kadın	281	196,50	55217,00	15596,00	55217,000	-1,686	,092																																																												
	Erkek	124	217,73	26998,00					Teknolojik Araç Kullanım Alanları	Kadın	280	194,46	54450,00	15110,00	54450,000	-2,094	,036*	Erkek	124	220,65	27360,00	Teknolojik Araç Kullanmanın Zararları	Kadın	281	202,98	57037,00	17416,00	57037,000	-,006	,996	Erkek	124	203,05	25178,00	Teknolojik Araç Kullanma Becerisi	Kadın	281	205,13	57641,50	16823,50	24573,500	-,558	,577	Erkek	124	198,17	24573,50	Öneriler	Kadın	280	199,85	55958,50	16618,50	55958,500	-,690	,490	Erkek	124	208,48	25851,50								
Teknolojik Araç Kullanım Alanları	Kadın	280	194,46	54450,00	15110,00	54450,000	-2,094	,036*																																																												
	Erkek	124	220,65	27360,00					Teknolojik Araç Kullanmanın Zararları	Kadın	281	202,98	57037,00	17416,00	57037,000	-,006	,996	Erkek	124	203,05	25178,00	Teknolojik Araç Kullanma Becerisi	Kadın	281	205,13	57641,50	16823,50	24573,500	-,558	,577	Erkek	124	198,17	24573,50	Öneriler	Kadın	280	199,85	55958,50	16618,50	55958,500	-,690	,490	Erkek	124	208,48	25851,50																					
Teknolojik Araç Kullanmanın Zararları	Kadın	281	202,98	57037,00	17416,00	57037,000	-,006	,996																																																												
	Erkek	124	203,05	25178,00					Teknolojik Araç Kullanma Becerisi	Kadın	281	205,13	57641,50	16823,50	24573,500	-,558	,577	Erkek	124	198,17	24573,50	Öneriler	Kadın	280	199,85	55958,50	16618,50	55958,500	-,690	,490	Erkek	124	208,48	25851,50																																		
Teknolojik Araç Kullanma Becerisi	Kadın	281	205,13	57641,50	16823,50	24573,500	-,558	,577																																																												
	Erkek	124	198,17	24573,50					Öneriler	Kadın	280	199,85	55958,50	16618,50	55958,500	-,690	,490	Erkek	124	208,48	25851,50																																															
Öneriler	Kadın	280	199,85	55958,50	16618,50	55958,500	-,690	,490																																																												
	Erkek	124	208,48	25851,50																																																																

Anlamlılık düzeyi= * $p < ,05$

Tablo 5’te Mann Whitney U Testi analiz sonuçlarına göre, yalnızca teknolojik araç kullanım alanları alt boyutunda erkek veliler lehine anlamlı bir farklılık vardır [$U= 15110,000$; $Z= -2,094$; $p < ,05$]. Bu sonuçlara göre erkek velilerin (Sıra ortalaması: 220,65) kadın velilere (Sıra ortalaması: 194,46) oranla ilkökuller öğrencilerinin ders çalışma sürecinde TA’ları kullanmalarının daha fazla olduğu belirlenmiştir. Farklılığın ise öğrenciler ile boş zamanlarını daha çok öğrencilerle kullanan kadın velilerin TA kullanımına daha endişeli yaklaşımları olduğu söylenebilir. Erkek veliler kadın velilere göre TA’ları ilkökuller eğitiminde çeşitli kullanım alanlarının olduğunu savunmaktadır. Bunun nedeni

olarak erkek velilerin TA eğitim düzeylerinin kadın velilere göre daha yüksek olduğu düşünülebilir. Erkek velilerin TA kullanımına başlamaları kadın velilere göre daha erken yaşta olduğundan erkek veliler, öğrencilerin TA kullanımlarının desteklenmesi gerektiğini düşündüğü söylenebilir.

Diğer beş boyutun analiz sonuçları incelendiğinde ise velilerin cinsiyet değişkeni açısından teknolojik araç kullanımında aile rehberliği [$U= 16464,500$; $Z= -,892$; $p> ,05$], teknolojik araç kullanmanın faydaları [$U= 15596,000$; $Z= -1,686$; $p> ,05$], teknolojik araç kullanmanın zararları [$U= 17416,000$; $Z= -,006$; $p> ,05$], teknolojik araç kullanım becerisi [$U= 16823,500$; $Z= -,558$; $p> ,05$] ve öneriler [$U= 16618,500$; $Z= -,690$; $p> ,05$] alt boyutlarında velilerin düşünceleri arasında herhangi bir anlamlı fark bulunamamıştır.

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

“İlkokul çağı öğrencilerinin ders çalışma sürecinde Teknolojik Araç (TA) kullanımında veli görüşleri yaş aralığına göre anlamlı bir fark göstermekte midir?” alt probleme ilişkin bulgular ve yorumları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Veli Görüşlerinin Yaş Aralığı Değişkenine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Alt Ölçek	Yaş Aralıkları	n	Sıra Ort.	χ^2	df	p
Teknolojik Araç Kullanımında Aile Rehberliği	35 ve altı	186	200,16	,500	2	,779
	36-45	189	192,41			
	46 ve üstü	16	190,03			
	Toplam	391				
Teknolojik Araç Kullanmanın Faydaları	35 ve altı	186	180,16	8,279	2	,016*
	36-45	189	212,96			
	46 ve üstü	16	179,75			
	Toplam	391				
Teknolojik Araç Kullanım Alanları	35 ve altı	185	179,81	7,016	2	,030*
	36-45	189	210,38			
	46 ve üstü	16	201,16			
	Toplam	390				
Teknolojik Araç Kullanmanın Zararları	35 ve altı	186	195,53	,289	2	,865
	36-45	189	195,21			
	46 ve üstü	16	210,72			
	Toplam	391				
Teknolojik Araç Kullanım Becerisi	35 ve altı	186	198,42	1,3132	2	,519
	36-45	189	196,23			
	46 ve üstü	16	165,09			
	Toplam	391				

Öneriler	35 ve altı	185	190,45	,926	2	,629
	36-45	189	201,10			
	46 ve üstü	16	187,81			
	Toplam	391				

Tablo 6’da Kruskal-Wallis Testi sonuçlarına göre, alt boyutların teknolojik araç kullanmanın faydaları alt boyutunda [$\chi^2(2)= 8,279$, $p< ,05$] ve teknolojik araç kullanım alanları [$\chi^2(2)= 7,016$, $p<,05$] alt boyutunda anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Analizlerin sonucunda farklılığın TA kullanmanın faydaları alt boyutunda 36-45 yaş velileri lehine olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılığın nedeni olarak TA’ları gerekli olduğu durumlarda kullanan kesimin yaş aralığından kaynaklı olduğunu söylenebilir. Teknolojik araç kullanım alanları alt boyutunda ki farklılığın 36-45 yaş velileri lehine olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılığın nedeni ise bu yaş grubu velilerin artık TA’ların hayatın hangi alanlarında kullanılabileceğini, öğrencilere hangi alanlarda fayda getirebileceğini biliyor olmasından kaynaklı olduğu söylenebilir. 36-45 yaş velilerinin öğrenciler ile daha güçlü bir iletişime sahip olması sonucundan kaynaklı teknolojik araç kullanmanın faydaları ve teknolojik araç kullanım alanlarında onların lehine anlamlı farkın bulunduğu söylenebilir.

Diğer dört boyutun analiz sonuçları incelendiğinde ise velilerin yaş aralıkları değişkeni açısından teknolojik araç kullanımında aile rehberliği [$\chi^2(2)= ,500$, $p> ,05$], teknolojik araç kullanmanın zararları [$\chi^2(2)= ,289$, $p> ,05$], teknolojik araç kullanım becerisi [$\chi^2(2)= 1,313$, $p>,05$] ve öneriler [$\chi^2(2)= ,926$, $p> ,05$] alt boyutlarında velilerin düşünceleri arasında herhangi bir anlamlı fark bulunamamıştır.

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

“İlkokul çağı öğrencilerinin ders çalışma sürecinde Teknolojik Araç (TA) kullanımında veli görüşleri öğrenim düzeyine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?” alt probleme ilişkin bulgular ve yorumları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Veli Görüşlerinin Öğrenim Düzeyi Değişkenine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Alt Ölçek	Öğrenim Durumları	n	Sıra Ort.	χ^2	df	p
Teknolojik Araç Kullanımında Aile Rehberliği	İlkokul	108	192,34	11,420	4	,022*
	Ortaokul	67	173,80			
	Lise	124	213,82			
	Üniversite	95	230,79			
	Lisansüstü	15	199,23			
	Toplam	409				
Teknolojik Araç Kullanmanın Faydaları	İlkokul	108	222,19	8,899	4	,064
	Ortaokul	67	211,72			
	Lise	124	201,16			
	Üniversite	95	197,37			
	Lisansüstü	15	131,30			
	Toplam	409				

Teknolojik Araç Kullanım Alanları	İlkokul	108	202,96	4,570	4	,334
	Ortaokul	67	199,75			
	Lise	123	199,38			
	Üniversite	95	222,78			
	Lisansüstü	15	162,97			
	Toplam	408				
Teknolojik Araç Kullanmanın Zararları	İlkokul	108	191,04	11,935	4	,018*
	Ortaokul	67	175,36			
	Lise	124	210,62			
	Üniversite	95	226,88			
	Lisansüstü	15	252,87			
	Toplam	409				
Teknolojik Araç Kullanma Becerisi	İlkokul	108	211,17	4,170	4	,383
	Ortaokul	67	181,76			
	Lise	124	209,64			
	Üniversite	95	203,55			
	Lisansüstü	15	235,23			
	Toplam	409				
Öneriler	İlkokul	108	191,85	5,989	4	,200
	Ortaokul	67	213,74			
	Lise	123	201,11			
	Üniversite	95	223,15			
	Lisansüstü	15	164,00			
	Toplam	408				

Anlamlılık düzeyi= *p< ,05

Tablo 7'de Kruskal-Wallis Testi sonuçlarına göre, alt boyutların teknolojik araç kullanımında aile rehberliği [$\chi^2(2)= 11,420$, p< ,05] ve teknolojik araç kullanmanın zararları [$\chi^2(2)= 11,935$, p< ,05] alt boyutlarında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Analizlerin sonucunda farklılığın ise öğrenim düzeyi arttıkça aile rehberliğine verilen önemin arttığı ve teknolojik araç kullanmanın zararlı etkilerinin daha fazla olduğu görüşünü düşündükleri görülmüştür. Çünkü velilerin öğrenim düzeyi arttıkça TA'ların

çağın getirdiği yeniliklere bağımlılık derecesine neden olduğu ve öğrencilerin daha çok zararlı sonuçlarına maruz kaldıkları düşüncesini benimsedikleri söylenebilir.

Diğer dört boyutun analiz sonuçları incelendiğinde ise öğrenim düzeyi değişkeni açısından teknolojik araç kullanmanın faydaları [$\chi^2(2)= 8,899$, $p> ,05$], teknolojik araç kullanım alanları [$\chi^2(2)= 4,570$, $p> ,05$], teknolojik araçları kullanım becerisi [$\chi^2(2)= 4,170$, $p> ,05$] ve öneriler [$\chi^2(2)= 5,989$, $p> ,05$] alt boyutlarında velilerin düşünceleri arasında herhangi bir anlamlı fark bulunamamıştır.

Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

“İlkokul çağı öğrencilerinin ders çalışma sürecinde Teknolojik Araç (TA) kullanımında veli görüşleri evde kullanılan TA sayısına göre anlamlı bir fark göstermekte midir?” alt probleme ilişkin bulgular ve yorumları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Veli Görüşlerinin Evde Kullanılan TA Sayısı Değişkenine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Alt Ölçek	Sınıfı	n	Sıra Ort.	χ^2	df	P
Teknolojik Araç Kullanımında Aile Rehberliği	1 adet	102	191,35	3,652	3	,302
	2 adet	152	197,24			
	3 adet	121	218,38			
	4 adet	30	209,73			
	Toplam	405				
Teknolojik Araç Kullanmanın Faydaları	1 adet	102	192,37	3,728	3	,292
	2 adet	152	198,89			
	3 adet	121	219,66			
	4 adet	30	192,73			
	Toplam	405				
Teknolojik Araç Kullanım Alanları	1 adet	102	176,20	7,314	3	,063
	2 adet	151	214,89			
	3 adet	121	207,41			
	4 adet	30	209,77			
	Toplam	404				
Teknolojik Araç Kullanmanın Zararları	1 adet	102	191,75	1,918	3	,590
	2 adet	152	208,58			
	3 adet	121	201,46			
	4 adet	30	219,18			
	Toplam	405				
Teknolojik Araç Kullanımın Becerisi	1 adet	102	199,66	4,78933	3	,188
	2 adet	152	192,39			

	3 adet	121	210,12			
	4 adet	30	239,37			
	Toplam	405				
Öneriler	1 adet	102	166,04			
	2 adet	151	218,85			
	3 adet	121	204,20	15,829	3	,001*
	4 adet	30	237,32			
	Toplam	404				

Anlamlılık düzeyi= *p< ,05

Tablo 8’de Kruskal-Wallis Testi sonuçlarına göre, alt boyutların sadece öneriler [$\chi^2(2)= 15,829$, p< ,05] alt boyutunda anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Analizlerin sonucunda farklılığın ise TA sayısı arttıkça velilerin daha fazla TA kullanımına yönelik önerilerinin arttığı görülmüştür. Velilerin öğrencilerin TA’lar ile etkileşim seviyelerinin durumu arttıkça velilerde oluşan endişe durumlarının artmasından kaynaklı nasıl daha faydalı kullanılabilir sorusuna cevap aradıkları söylenebilir.

Diğer beş boyutun analiz sonuçları incelendiğinde ise TA sayısı değişkeni açısından teknolojik araç kullanımında aile rehberliği [$\chi^2(2)= 3,652$, p> ,05], teknolojik araç kullanmanın faydaları [$\chi^2(2)= 3,728$, p> ,05], teknolojik araç kullanım alanları [$\chi^2(2)= 7,314$, p> ,05], teknolojik araç kullanmanın zararları [$\chi^2(2)= 1,918$, p> ,05] ve teknolojik araç kullanım becerisi [$\chi^2(2)= 4,789$, p> ,05] alt boyutlarında velilerin düşünceleri arasında herhangi bir anlamlı fark bulunamamıştır.

Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular

“İlkokul çağı öğrencilerinin ders çalışma sürecinde Teknolojik Araç (TA) kullanımında veli görüşleri öğrencilerin sınıf düzeylerine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?” alt probleme ilişkin bulgular ve yorumları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Veli Görüşlerinin Öğrencilerin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Alt Ölçek	Sınıfı	n	Sıra Ort.	χ^2	df	p
Teknolojik Araç Kullanımında Aile Rehberliği	1.sınıf	73	194,60			
	2.sınıf	113	191,91			
	3.sınıf	85	188,93	1,715	3	,634
	4.sınıf	121	207,25			
	Toplam	392				
Teknolojik Araç Kullanmanın Faydaları	1.sınıf	73	182,58			
	2.sınıf	113	188,07			
	3.sınıf	85	188,02	6,894	3	,075
	4.sınıf	121	218,73			
	Toplam	392				

Teknolojik Araç Kullanım Alanları	1.sınıf	73	175,18	4,670	3	,198
	2.sınıf	113	197,79			
	3.sınıf	84	191,08			
	4.sınıf	121	210,30			
	Toplam	392				
Teknolojik Araç Kullanmanın Zararları	1.sınıf	73	202,67	1,378	3	,711
	2.sınıf	113	189,71			
	3.sınıf	85	205,87			
	4.sınıf	121	192,53			
	Toplam	392				
Teknolojik Araç Kullanım Becerisi	1.sınıf	73	166,08	14,5443	3	,002*
	2.sınıf	113	180,96			
	3.sınıf	85	207,28			
	4.sınıf	121	221,79			
	Toplam	392				
Öneriler	1.sınıf	73	164,39	11,937	3	,008*
	2.sınıf	113	188,30			
	3.sınıf	84	199,28			
	4.sınıf	121	219,99			
	Toplam	392				

Tablo 9’da Kruskal-Wallis Testi sonuçlarına göre, alt boyutların teknolojik araç kullanım becerisi alt boyutunda [$\chi^2(2)= 14,544$, $p < ,05$] ve öneriler alt boyutunda [$\chi^2(2)= 11,937$, $p < ,05$] anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Analizlerin sonucunda farklılığın, ilkokul çağı öğrencilerinin ders çalışma sürecinde teknolojik araç kullanım becerisi alt boyutunda ilkokul sınıf düzeylerinde üçüncü sınıflar ve dördüncü sınıflar lehine olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılığın nedeni olarak fiziksel ve zihinsel gelişimin giderek artması sonucunda öğrencilerin teknolojik araç kullanım becerilerine yansımından kaynaklı olduğu söylenebilir. Öneriler alt boyutunda ki farklılığın da ilkokulda ilerleyen sınıf seviyeleri lehine doğru olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılığın nedeni ise ilkokulda ilerleyen sınıflarda öğrencilerin araştırma gereksinimlerinin ve ders konularının artması ile birlikte veli başarı beklentilerinin oluşması olduğu söylenebilir.

Diğer dört boyutun analiz sonuçları incelendiğinde ise sınıf düzeyleri değişkeni açısından teknolojik araç kullanımında aile rehberliği [$\chi^2(2)= 1,715$, $p > ,05$], teknolojik araç kullanmanın faydaları [$\chi^2(2)= 6,894$, $p > ,05$], teknolojik araç kullanım alanları [$\chi^2(2)= 4,670$, $p > ,05$] ve teknolojik araç kullanmanın zararları [$\chi^2(2)= 1,378$, $p > ,05$] alt boyutlarında velilerin düşünceleri arasında herhangi anlamlı fark bulunamamıştır.

Yedinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

“İlkokul çağı öğrencilerinin ders çalışma sürecinde Teknolojik Araç (TA) kullanımında veli görüşleri öğrencilerin TA kullanım süresine göre anlamlı bir fark göstermekte midir?” alt probleme ilişkin bulgular ve yorumları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Veli Görüşlerinin Öğrencilerin TA Kullanım Süresi Değişkenine Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Alt Ölçek	Süre	n	Sıra Ort.	SıralarTo p.	U	W	Z	p
Teknolojik Araç Kullanımında Aile Rehberliği	3 yıldan az	120	157,41	18889,0	11629,00	18889,00	-1,836	,066
	3 yıldan fazla	220	177,64	39081,0				
Teknolojik Araç Kullanmanın Faydaları	3 yıldan az	120	158,41	19009,5	11749,50	19009,50	-1,679	,093
	3 yıldan fazla	220	177,09	38960,5				
Teknolojik Araç Kullanım Alanları	3 yıldan az	120	151,53	18032,0	10892,00	18032,00	-2,571	,010*
	3 yıldan fazla	220	179,99	39598,0				
Teknolojik Araç Kullanmanın Zararları	3 yıldan az	120	159,60	19151,5	11891,50	19151,50	-1,526	,127
	3 yıldan fazla	220	176,45	38818,5				
Teknolojik Araç Kullanım Becerisi	3 yıldan az	120	163,10	19571,5	12311,50	19571,50	-1,037	,300
	3 yıldan fazla	220	174,54	38398,5				
Öneriler	3 yıldan az	120	152,72	18173,5	11033,50	18173,50	-2,405	,016*
	3 yıldan fazla	220	179,35	39456,5				

Anlamlılık düzeyi= * $p < ,05$

Tablo 10’da Mann Whitney U Testi analiz sonuçlarına göre, TA kullanım süresi değişkeni açısından teknolojik araç kullanım alanları [$U= 10892,00$; $Z= -2,571$; $p< ,05$] ve öneriler [$U= 11033,50$; $Z= -2,405$; $p> ,05$] alt boyutlarında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu sonuçlara göre üç yıldan fazla TA kullanan öğrenciler üç yıldan az kullanan öğrencilere göre ilkökulda ders çalışma sürecinde TA’ları daha fazla kullandıkları belirlenmiştir. Üç yıldan fazla TA’ları kullanan öğrenci velilerinin bu aletleri öğrencilerin ders araştırma alanlarında kullanım önerilerinin olduğu tespit edilmiştir. Diğer dört boyutun analiz sonuçları incelendiğinde ise teknolojik araç kullanım süresi değişkeni açısından teknolojik araç kullanımında aile rehberliği [$U= 11629,00$; $Z= -1,836$; $p> ,05$], teknolojik araç kullanmanın faydaları [$U= 11749,50$; $Z= -1,679$; $p> ,05$], teknolojik araç kullanmanın zararları [$U= 1891,50$; $Z= -1,526$; $p> ,05$] ve teknolojik araç kullanım becerisi [$U= 12311,50$; $Z= -1,037$; $p> ,05$] alt boyutlarında velilerin düşünceleri arasında herhangi anlamlı fark bulunamamıştır.

Sekizinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

“İlkokul çağı öğrencilerinin ders çalışma sürecinde Teknolojik Araç (TA) kullanımında veli görüşleri evde internet bağlantı durumuna göre anlamlı bir fark göstermekte midir?” alt probleme ilişkin bulgular ve yorumları Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Veli Görüşlerinin İnternet Bağlantı Durumu Değişkenine Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Alt Ölçek	Bağlantı	n	Sıra Ort.	Sıraların Toplamı	U	W	Z	p																																		
Teknolojik Araç Kullanımında Aile Rehberliği	var	194	178,83	34693,00	12546,00	23277,000	-1,822	,068																																		
	yok	146	159,43	23277,00					Teknolojik Araç Kullanmanın Faydaları	var	194	178,49	34627,50	12611,50	23342,50	-1,733	,083	yok	146	159,88	23342,50	Teknolojik Araç Kullanım Alanları	var	193	177,39	34236,50	12662,5	23393,50	-1,608	,108	yok	146	160,23	23393,50	Teknolojik Araç Kullanmanın Zararları	var	194	177,07	34352,50	12886,5	23617,50	-1,435
Teknolojik Araç Kullanmanın Faydaları	var	194	178,49	34627,50	12611,50	23342,50	-1,733	,083																																		
	yok	146	159,88	23342,50					Teknolojik Araç Kullanım Alanları	var	193	177,39	34236,50	12662,5	23393,50	-1,608	,108	yok	146	160,23	23393,50	Teknolojik Araç Kullanmanın Zararları	var	194	177,07	34352,50	12886,5	23617,50	-1,435	,151	yok	146	161,76	23617,50								
Teknolojik Araç Kullanım Alanları	var	193	177,39	34236,50	12662,5	23393,50	-1,608	,108																																		
	yok	146	160,23	23393,50					Teknolojik Araç Kullanmanın Zararları	var	194	177,07	34352,50	12886,5	23617,50	-1,435	,151	yok	146	161,76	23617,50																					
Teknolojik Araç Kullanmanın Zararları	var	194	177,07	34352,50	12886,5	23617,50	-1,435	,151																																		
	yok	146	161,76	23617,50																																						

Teknolojik Araç Kullanım Becerisi	var	194	167,91	32574,00				
	<hr/>				13659,	32574,00	-,568	,570
	yok	146	173,95	25396,00				
Öneriler	var	193	181,98	35122,00				
	<hr/>				11777,	22508,00	-2,606	,009*
	yok	146	154,16	22508,00				

Anlamlılık düzeyi= *p< ,05

Tablo 11’de Mann Whitney U Testi analiz sonuçlarına göre, internet bağlantısı değişkeni açısından öneriler alt boyutunda anlamlı bir fark bulunmuştur [U= 11777,000; Z= -2,606; p< ,05]. Bu sonuçlara göre evlerinde internet bağlantısı olan velilerin (Sıra ort.= 181,98) evlerinde internet bağlantısı olmayan velilere (Sıra ort.= 154,16) göre ilkökul öğrencilerinin eğitiminde TA kullanımlarının daha yoğun olduğu söylenebilir. Evlerinde internet bağlantısı olan velilerin, interneti ders çalışma süreçlerinde öğrenciler tarafından kullanılması gerektiği düşüncesini benimsedikleri söylenebilir.

Diğer beş boyutun analiz sonuçları incelendiğinde ise internet bağlantı durumu değişkeni açısından teknolojik araç kullanımında aile rehberliği [U= 12546,000; Z= -1,822; p> ,05], teknolojik araç kullanmanın faydaları [U= 12611,500; Z= -1,733; p> ,05], teknolojik araç kullanım alanları [U= 12662,500; Z= -1,608; p> ,05], teknolojik araç kullanmanın zararları [U= 12886,500; Z= -1,435; p> ,05] ve teknolojik araç kullanım becerisi [U= 13659,000; Z= -,568; p> ,05] alt boyutlarında velilerin düşünceleri arasında herhangi anlamlı fark bulunmamıştır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Günümüz dünyasında teknolojiye meydana gelen hızlı değişimler bireylerin TA’ları erken yaşta kullanmaya başlamasını da beraberinde getirmiştir. Kılınc’ın yaptığı “Okulöncesi Çağındaki Çocukların Teknoloji Kullanımı Hakkında Ebeveyn Görüşlerinin İncelenmesi (2015)” adlı tez çalışmasına göre, doğdukları anda TA’lar ile tanışan öğrenciler bunun sonucu olarak çok küçük yaşta TA’ları kullanmaya başlamaktadır. Bu doğrultuda yapılan çalışmalarda; velilerin, ilkökul çağı öğrencilerinin ders çalışma süreçlerinde TA kullanımını kontrol etme eğiliminde buldukları belirlenmiştir (Berson ve Berson, 2005).

Veliler, öğrencilerin TA kullanımının ders çalışma sürecinde faydalı olabileceğini ve TA’ların çeşitli kullanım alanlarının olduğunu düşünselerde aynı zamanda TA’ların zararlarının olduğunu belirtmektedir. Veliler, öğrencilerin TA kullanım becerisine sahip olduğu fakat kullanımının nasıl olması gerektiği hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmadıklarını düşünmektedir. Aktay ve Aktay (2015), tarafından yapılan, “İlkokullarda Teknoloji Eğitimi” çalışmasında günümüzde ilkökullardaki teknoloji eğitiminin çoğunlukla yetersiz olduğu ya da teknoloji eğitimi verilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye ile diğer ülkeler karşılaştırıldığında özellikle gelişmiş ülkelerde tablet ve akıllı telefon kullanım oranlarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu duruma bağlı olarak da 15 yaş ve 15 yaş altı çocukların TA’lar ile etkileşimlerinin gelişmiş ülkelerde daha fazla olması doğal bir durumdur. TA’lara erişim arttıkça TA’lar ile olan etkileşim ve TA’larda harcanan süreler de artacaktır. TA’lar ile geçirilen sürenin artması TA’ları eğitimin bir parçası durumuna getirmiştir. Eğitim kavramı, öğrenme veya ihtiyaç duyulduğunda bilgiye erişme günümüzde farklılaşmış olup şu anda teknoloji tabanlı eğitime doğru bir yönelim söz konusudur. Özellikle mobil teknolojilerin yaygınlığının eğitimde bir fırsata dönüştürülmesi gerekmektedir (Güler, Şahinkayas ve Şahinkayas, 2017).

Güler ve Şahinkayası (2017) “İnternet ve Mobil Teknolojilerin Yaygınlaşması: Fırsatlar ve Sınırlılıklar” adlı çalışmada Dünya ve Türkiye’deki mobil teknolojilere ve internete erişim ile bunların kullanım durumları incelenmiş; mobil bilişim teknolojilerinin eğitimde yarattığı fırsatlar ve sınırlılıklar ele alınmıştır. Dünya’da ve Türkiye’de internet erişimi ve mobil teknoloji sahipliği hızlıca yaygınlaşmakta, bu teknolojilerin kullanım süresi de artmaktadır. Çoğu ülke yaşanan dijital çağa gerisinde kalmamak amacıyla bilgi üretiminde hayati role sahip internetin ve mobil teknolojilerin kullanımı ve yaygınlaşması için politikalar üretmektedir. Bu teknolojilerin eğitim alanında kullanımı için iki avantaj söz konusudur: birincisi öğrencilerin yaşanan dijital çağa adaptasyonu, bugünün TA’ları ile barışık olmaları ve geleceğin TA’larına hazır olmaları; ikincisi hâlihazırda kullanılan fakat yeterince faydalanılmayan bu TA’lardan eğitim amaçlı yararlanılmasıdır. Bu durum özellikle çok küçük yaşlara kadar inen mobil teknoloji ve internet kullanımı için eğitim alanında bir fırsat arayışına yol açmaktadır. Ancak ülkemizde internet erişimi edinmeme nedenleri arasında “içerik faydasız, zararlı veya ilginç değil” düşüncesinin en yüksek orana sahiptir. Bu düşüncenin altında dijital ortamda yer alan içerik ve uygulamaların çoğunun İngilizce olması, özgün ya da ihtiyacı karşılayacak nitelikte olmaması gibi nedenler yatmaktadır. Bu sonuç doğrultusunda bakıldığında internet ve mobil teknolojilerin yaygınlığının eğitimde fırsatlara dönüştürülmesi için ülkemizin ihtiyaç duyduğu ve üretilmesi gereken politikalar, yerli (Türkçe) ve uygun pedagojilerde geliştirilecek olan e-içerik ve uygulamalara yönelik olmalıdır.

Aktay ve Aktay (2015) “İlkokullarda Teknoloji Eğitimi” adlı çalışmada, ilkokullarda teknolojinin yerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmada, günümüzde ilkokullardaki teknoloji eğitiminin çoğunlukla yetersiz olduğu ya da hiç yer almadığı ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra ilkokulda öğretmenlerin bir kısmı teknoloji eğitimi etkinlikleri yapmazken; bir kısmı ders etkinlikleri içerisinde teknoloji ile internetin yararları ve zararları, klavye kullanma, dosya oluşturma, ofis programları kullanımı gibi konularda eğitim verdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Şad ve Arıbaş (2015), tarafından yapılan “Bazı Gelişmiş Ülkelerde Teknoloji Eğitimi ve Türkiye İçin Öneriler” çalışmasında, ‘ABD, İngiltere ve Fransa gibi kalkınmış ülkelerde uygulanan eğitim programları içerisinde teknoloji öğretiminin yerinin saptaması ve Türkiye’deki mevcut durumla karşılaştırılması amaçlanmıştır. Yapılan karşılaştırmada adı geçen ülkelerin teknoloji eğitimi açısından genel bir bilinç geliştirdikleri ve eğitim sistemlerini de buna göre geliştirdikleri görülmüştür.

NTT Docomo (2015) yedi Avrupa ülkesinde (Belçika, Danimarka, İrlanda, İtalya, Portekiz, Romanya, Birleşik Krallık) ve Japonya’da çocukların mobil telefon ve internet kullanımı üzerine yapılan bir araştırmaya göre 10-12 yaş aralığında olan çocukların %34’ünün tablet ve %69’nun mobil telefon kullandığı anlaşılmaktadır. Yapılan çalışmada Danimarka %60,1 oranı ile tablet ve %93 oranı ile mobil telefon kullanımında bu ülkeler arasında en yüksek kullanım oranına sahiptir. Ayrıca mobil telefon kullanan çocukların %71’i internete kendi cihazları üzerinden erişirken, bu oran akıllı telefonu olanlarda %95’e kadar yükselmektedir (NTT docomo, 2015). Aynı araştırmada mobil internet kullanan çocukların %88’i video izlemek, %81’i sosyal ağ hizmetleri kullanmak ve %77’si ise ders çalışmak için mobil internetten yararlandığı bulgusuna erişilmiştir. Ülkeler birbirleri ile kıyaslandığında Birleşik Krallık öğrencilerinin mobil interneti %91 ile en çok “Ders Çalışmada” kullandıkları görülmektedir. Diğer taraftan Japonya hariç diğer ülkelerde çocukların en çok mobil interneti video izleme/yükleme ve sosyal ağ hizmetlerinde faydalanma için kullanıldığı göze çarpmaktadır. İkinci olarak, İngiltere’de yapılan bir araştırma 5-15 yaş grubu çocukların bireysel tablet sahiplikleri ve tablet üzerinden internet kullanımının 2014’te 2013’e göre iki katına çıktığını ve %71’inin tablet kullandığını bildirmektedir. 5-15 yaş grubu için mobil telefon üzerinden internet kullanım oranının arttığı, fakat bilgisayar üzerinden giderek azaldığı bildirilmektedir. 5-15 yaş grubu içerisinde en fazla mobil telefon sahiplik oranı %80 ile 12-15 yaş grubuna aittir. 5-15 yaş grubu için 2013’te %13 olan akıllı TV erişimi 2014’de %39’a çıkmıştır. 5-15 yaş grubu için tablet üzerinden oyun oynama oranı artarken (2013’te %23-2014’te %30) diğer cihazlar üzerinden azalmaktadır (2013’te %81- 2014’te %77). 2014 yılında 12-15 yaş arası çocuklar bir haftada TV izlemeye göre internet kullanımına daha fazla zaman harcamıştır (bir haftada 17,2 saat internet kullanımı 15,7 saat TV izleme) (Ofcom, 2014).

Atalay ve Anagün (2014), tarafından yapılan “Kırsal Alanlarda Görev Yapan Sınıf Öğretmenlerinin Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kullanımına İlişkin Görüşleri” adlı çalışmasında, kırsalda çalışan sınıf öğretmenlerinin, öğrenme-öğretme sürecinde bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımı ile ilgili kendi

yeterliklerine, fiziki ortamın yeterliğine, teknolojik araç-gereç yeterliğine ve öğrenme-öğretme sürecinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin katkısına yönelik görüşlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda kırsalda görev yapan sınıf öğretmenlerinin çoğunluğunun kendini teknoloji kullanımı konusunda yeterli gördüğü ortaya konmuştur. Öğretmenlerin yarısı çalıştıkları okulun fiziki koşullarını bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımı bakımından yeterli bulurken, diğer yarısı yetersiz olarak nitelendirmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının öğrenmeye yönelik olarak; başarı, kolaylaştırıcılık, motivasyon, ilgi ve dikkati sağlama, anlamlı öğrenme ve zamanı etkili kullanma boyutlarında katkı sağladığını belirtmişlerdir. Araştırma sonucunda sınıf öğretmenlerinden bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımı konusunda kendini yeterli ve yetersiz gören tüm öğretmenlerin yenilikleri izleme ve mesleki gelişime açık oldukları ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, sınıf öğretmenlerine hizmet içi eğitimler düzenlenebilir.

Kolburan, Geçer ve Gökdaş (2014), tarafından yapılan “Öğretmenlerin Bilgi ve İletişim Teknolojilerinden Yararlanma Durumlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi” adlı çalışmada, ilköğretim okullarında görevli öğretmenlerin bilgi ve iletişim teknolojilerini (BİT) kullanma sıklıkları, mesleki gelişimleri için bilgi edinme kaynakları ve BİT kullanımını etkileyen değişkenlerin hiyerarşik yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanımda kıdem ve görev yapılan ilin, hizmet içi eğitim alma durumunun önemli değişkenler olduğu bulunmuştur. Katılımcıların kendilerine ait bilgisayar sahibi olma düzeylerinin genel olarak yüksek olduğu görülmektedir. “Bilgisayar kullanarak alıştırma yapma” maddesine katılımcıların çoğunlukla haftada birkaç defa seçeneğini işaretledikleri görülmektedir. “Bilgisayar kullanarak simülasyon veya deney yapma” maddesine ilişkin kullanım sıklığı düşük olmakla birlikte en yüksek kullanım sıklığı olarak ayda birkaç defa seçeneğinde yoğunlaşmıştır. “Eğitim amaçlı bilgisayar oyunları oynama” maddesine ilişkin olarak birkaç defa seçeneğinin en çok işaretlenen madde olarak ortaya çıkması, yine eğitim yazılımları konusundaki yetersizliklerin birer yansıması olarak değerlendirilebilir. “E-posta yoluyla haberleşme” maddesine ilişkin olarak, kıdem değişkenine göre katılımcıların daha çok haftalık kullanımı tercih ettikleri görülmektedir. Yapılan kay kare testi sonucunda katılımcıların “E-posta yoluyla haberleşme” maddesine ilişkin kıdem değişkeni ile kullanım sıklıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. “İnternet üzerinden sohbet etme” maddesine ilişkin katılımcıların kıdem değişkenine göre yararlanma sıklıklarına bakıldığında hiç yararlanmayanların oranlarının %38,4 ile %56,6 aralığında değişim gösterdiği belirlenmiştir. Gruplar kullanım sıklıkları bakımından en çok haftalık kullanımı tercih etmektedirler. Kıdem düzeyi azaldıkça “İnternet üzerinden sohbet etme” sıklığının arttığı görülmektedir. Yapılan kay kare testi sonucunda “İnternet üzerinden sohbet etme” maddesine ilişkin olarak kıdem değişkeni ile kullanım sıklığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Genç neslin daha çok dijital ortamlarda yetişmesi ve teknolojiyle etkileşiminin daha fazla olması bu sonucun oluşmasındaki önemli faktörlerden birisi olarak değerlendirilebilir. Erkek katılımcıların, kadın katılımcılara göre daha uzun süredir bilgi ve iletişim teknolojilerini eğitsel amaçlı kullandıkları belirlenmiştir. Alan yazında da cinsiyet konusunda benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Eroldoğan, 2007; Karaman Kurfalı, (2008). Bunun bir nedeni olarak, Deniz’in (2005), öğretmenlerin bilgisayara ilişkin tutumlarını belirlemeye yönelik araştırmasında vurgulandığı üzere cinsiyetler arasında “bilgisayara ilgi duyma” alt ölçeğinde erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlere göre ilgilerinin daha fazla olmasından kaynaklanmış olduğu düşünülmüştür.

Sarı ve Kunt (2014), tarafından yapılan “İlkokul ve Ortaokul Öğrencilerinin Sınıf Düzeylerine Göre İnternet Kullanım Durumlarının Belirlenmesi” araştırmanın amacı, ilkokul ve ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre interneti kullanım amaçlarını, internetin yarar ve zararlarına ilişkin görüşlerini incelemektir. Analizler sonucunda; öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıfın, ailenin aylık gelirinin, anne ve babanın öğrenim durumunun yükselmesine bağlı olarak evlerinde bilgisayara ve internete sahip olma durumlarında artış meydana geldiği görülmüştür. Öğrencilerin internete girecekleri adresleri belirleme konusunda en etkili kaynağın arama motorları olduğu, ailelerin ve öğretmenlerin öğrencilerin internete girecekleri adresleri bulmaları konusunda desteklerinin düşük olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin bilgisayar kullanım amaçları arasında oyun oynamanın ve ödev için araştırma yapmanın ilk sıralarda yer aldığı belirlenmiştir.

Şen ve Gülcan (2012), tarafından yapılan “İlköğretim 4. ve 5. Sınıflarda Verilen Ev Ödevleri Konusunda Veli Görüşleri” adlı çalışmada, ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıfta okuyan öğrenci velilerinin ev

ödevlerine ilişkin görüşlerinin ve varsa önerilerinin betimsel yolla belirlenmesi amaç edinilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre çocuklara ev ödevlerini yaparken çoğunlukla annelerin yardımcı olduğu ve genel olarak velilerin ev ödevlerini destekledikleri görülmüştür. Velilerin önerilerine bakıldığında; ev ödevlerinin öğrencilerin mantık yürütme, araştırma inceleme yapma, kendi başına çalışabilme, grup olarak çalışabilme, kitap okuma alışkanlığı kazanma vb. becerilerin geliştirilmesinde katkı sağlaması gerektiğini söylemektedirler. Ayrıca veliler proje-performans ödevleri yerine, günlük ev ödevleri verilerek, öğrencilerin ödevlerini kendi kendilerine yapabilmeleri için öğretmenler tarafından yeterli zaman ve destek sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Veliler, çocuklar ev ödevlerini yaparken mutlaka yardım etmelerinin gerektiğini ve aynı zamanda internet kullanımının daha çok hazır ödevleri kopyalamak şekli ile olduğunu ve okullarda daha sağlıklı bir değerlendirmenin yapılması gerektiğini ifade etmiştir.

Erdemir, Bakırcı ve Eyduran (2009), tarafından yapılan “Öğretmen Adaylarının Eğitimde Teknolojiyi Kullanabilme Özgüvenlerinin Tespiti” adlı çalışmanın amacı, öğretmen adaylarının eğitimde interneti, bilgisayar ve öğretim amaçlı teknolojiyi farklı değişkenlere göre kullanabilme ve hazırlayabilme beceri düzeyleri hakkındaki görüşlerini tespit etmektir. Öğretmen adayları, interneti ve bilgisayar öğretim amaçlı kullanabilmede kendilerini yeterli görmezken, arama motorlarını kullanmada yeterli olduklarını, öğretim amaçlı basit materyalleri hazırlayabildiklerini ancak karmaşık ve çok amaçlı öğretim cihazlarını hazırlayamadıklarını belirtmişlerdir. Öğretim amaçlı teknolojiyi kullanabilme alanında özgüvenin, kadın öğretmen adaylarında erkek öğretmen adaylarına göre daha yüksek seviyede olduğu sonucuna varılmıştır. Adaylara bilgisayar ve öğretim amaçlı teknoloji kullanmayı gerektiren bireysel araştırma ve proje ödevleri ile bu özgüven farkı giderilebilir.

Karaman ve Kurfalı (2008), tarafından yapılan “Sınıf Öğretmenlerinin Bilgi ve İletişim Teknolojilerini Öğretim Amaçlı Kullanım Düzeyleri” adlı çalışmanın amacı, yapılandırmacı yaklaşıma göre yeniden düzenlenen ilköğretim programında bilgi teknolojileri kullanımının öğretmenler tarafından uygulamaya ne derece geçirilebildiğini ortaya koymaktır. Öğretmenler bilgi teknolojilerini kullanmalarına engel olan birinci sebep olarak, bilgi teknolojilerinin kullanımında yeterli bilgi ve beceriye sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca evinde ve sınıfta kullanabileceği bilgisayar ve internet bağlantısı olan öğretmenlerin diğer öğretmenlere göre internette araştırma yapmak, eğitim CD’lerini derslerinde kullanmak gibi farklı amaçları gerçekleştirmek için bilgi teknolojilerinden daha fazla faydalandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yavuz ve Coşkun (2008), tarafından yapılan “Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Eğitimde Teknoloji Kullanımına İlişkin Tutum ve Düşünceleri” adlı çalışmanın amacı, ilköğretim sınıf öğretmenliği öğrencilerinin eğitimde teknolojik araç gereç kullanımına karşı tutum ve sahip oldukları fikirleri belirlemektir. Öğrencilerin eğitimde teknolojik araç gereçleri kullanmalarının, öğrencilerin tutumlarını olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda öğrencilerin teknoloji kullanımı hakkında olumlu fikirleri olduğu belirlenmiştir.

Velilerin, ilköğretim çağı öğrencilerinin ders çalışma süreçlerinde TA kullanımı ile ilgili öğrenim düzeyine göre düşüncelerinde; TA kullanımında aile rehberliği ve TA kullanmanın zararları alt boyutunda üniversite ve lisansüstü veliler lehine anlamlı bir fark göstermektedir. TA kullanımının öğrencilerin sosyal ve duygusal gelişimleri ile bilişsel ve psikomotor gelişimlerini iyi yönde etkilediği belirtilirken, erken yaşlarda TA kullanımının öğrencilerde bazı kötü etkileri olduğu da ifade edilmiştir (Çelik, 2019; Yazar, 2015; Yetiş, 2010 ve Zorlu, 2017).

Erken yaşlarda TA kullanımının yararları ve zararları üzerinde her ne kadar eğitimciler birleşmesede ilköğretim dönemindeki öğrencilerin büyük çoğunluğunun günlük yaşantılarında TA’ları kullandıkları da bir gerçektir. Öğrencilerin TA’ları kullanım şekillerinin onların karakteri ve davranışları üzerinde etkin bir rolü olduğu görülmektedir. Bu nedenle ilköğretim dönemindeki öğrencilerin velilerine, TA kullanımı konusunda büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir.

Velilerin ilköğretim dönemindeki öğrencilerin TA kullanımı konusunda bir farkındalık oluşturmalarının önemi üzerinde durulmaktadır. Bu nedenle velilerin ilköğretim dönemindeki öğrencilerin TA kullanımına ilişkin düşüncelerinin belirlenmesine yönelik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. TA kullanımlarının öğrenciler üzerinde karar verme, problem çözme, araştırma, sorgulama, yaratıcılık, sosyal ilişkiler gibi

yetkinliklerine yaptığı etki anlaşılır derecede görülmektedir. TA'ları hayatımızdan çıkarmamız artık neredeyse imkansız duruma gelmiştir. Günlük hayatımızın her anında faydalandığımız TA ile çok küçük yaşta tanışan öğrenciler doğru kullanım ve iyi yönlendirmeler ile öğrenim hayatlarında ilerlemeleri başarılı şekilde gösterebilirler.

Tüm bireyler için 'Eğitim, velilerin yaptıkları, öğrettikleri ve gösterdikleri ile başlar, okulun eğitim-öğretim anlayışı ile devam eder.' Yargısı toplumsal kurallar çerçevesinde herkes tarafından doğru olarak kabul edilebilir. Öyle ise toplum olarak eğitimin ailede başladığı bilincindeyiz. Bu durumda doğduğu andan itibaren evde öncelikle anne sonra baba ile iletişim kuran öğrenci, TA kullanımıyla ilk kez velilerin kullandığı TA'lar aracılığı ile tanışmaktadır. Öğrencinin küçük zihinsel şemalarına, karşılaştığı TA'lar dikkat çekici gelmekte ve ilgilerini o yöne kaydırmaktadır. TA'ların dünyasına kapıldığı takdirde kaybolup gitmeye müsait olan öğrenciler TA'ları doğru ve verimli kullandıklarında geniş bir bilgi denizi ile karşılaşacaklardır.

Günümüz dünyasında teknolojik araçlar ile bilgi arasındaki etkileşimin fazla olduğu görülmektedir. Bu etkileşimi olumlu yöne çekebilen öğrencilerin ve velilerin başarıya ulaşması kaçınılmazdır. Bu yüzden öğrencilerin TA'ları nerede, nasıl ve niçin kullandıklarının üzerinde durulması gerekmektedir.

Araştırma sonuçlarına bakıldığında velilerin aile rehberliği boyutundaki söylemlere katılım durumlarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Velilerin ilkökul dönemi öğrencilerinin TA'larla zaman geçirmekten ziyade ilk olarak kardeşi/kardeşleri ve arkadaşları ile oynamaya teşvik ettikleri belirlenmiştir. Bu yüzden velilerin ilkökul dönemi öğrencilerinin TA'lar kullanma vakitlerinin ölçütünü kendilerinin belirledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Velilerin öğrencileri TA karşısında başıboş bırakmadıkları, öğrencilerin etkinliklerde kullanacakları programları ve ders başarılarını olumlu etkileyecek oyunları kendilerinin seçtiklerini ifade ettikleri görülmüştür. Velilerin TA kullanmanın zararları alt boyutundaki ifadelerle katılım durumlarının yüksek olduğu saptanmıştır. Buna göre velilerin ilkökul dönemi öğrencilerinin TA'ları sık sık kullanmalarının onların arkadaşları ile olan ilişkilerini zayıflatacağına, TA'lar ile çok zaman geçirmelerinin öğrencilerin beden sağlığını olumsuz yönde etkileyeceğine, TA kullanımının öğrencilerin sosyalleşmesinin önünde bir engel olduğuna ve TA'ları fazlaca kullanan öğrencilerin kendilerini rahat bir şekilde ifade edemeyeceklerini düşündükleri saptanmıştır.

TA kullanım şekillerinin ders başarılarına olan yansımaları bulunmaktadır. İlkokul öğrencileri, TA'lar ile faydalı kazanımların olduğu oyunlar oynamalıdır. Böylelikle hem öğrenme becerilerini geliştirmeleri hem de internet ve oyunların olumsuz yönlendirmelerinden uzaklaşmaları sağlanır. Hayatın temel taşlarının atıldığı dönemde öğrencilerin özellikle velileri tarafından yönlendirmelerinin doğru alanlara yapılması gerekmektedir.

Günümüzde öğrencileri etkileyen en büyük faktör TA kullanımının yoğunluğudur. Hayatın her alanında kullanılan TA'ların öğrenme üzerinde bir araç olduğu anlatılırsa fayda görülür. TA'lar sayesinde birçok bilgiye hızlı şekilde ulaşıldığı ve bu özelliğinin amaca ulaşmak için bir araç olarak kullanıldığı anlatılmalıdır. Öğrenciler üzerinde velilerin tutum ve davranışları etkili olmaktadır. Bu yüzden öncelikle velilerin TA kullanımını araç olarak algılaması ve bu şekilde kullanması gerekmektedir.

Veliler TA'ları sadece boş vakit etkinliklerinin değerlendirilmesi için kullanılan araçlar olarak görmekten vazgeçmelidir. TA kullanımı konusunda tam bir bilince ve yetkinliğe sahip olmayan veliler bilmeyerekte olsa öğrencileri TA bağımlısı olmaya ,az da olsa, sürüklemektedir. Bilinçsiz TA kullanımının olumsuz etkileri hemen ortaya çıkmaya bile gelecekte öğrencilerin davranışlarında ve hayata bakışlarında önemli bir etkisinin olması kaçınılmazdır.

Sonuç olarak; TA kullanımından sonra insanların kendilerine olan katkısının beraberce tartışılması sonucunda faydalı kullanımlarının arttığı görülecektir. TA'lar sayesinde üretkenliğimizin artacağı ve düşüncelerimizi kolaylıkla çevreye ulaştırabileceğimizin bilinmesi gerekmektedir. Halâ azımsanmayacak sayıda ki öğrencide TA'ları sadece boş zaman dolduran oyunların olduğu düşüncesi ön plana çıkmaktadır ve bu yüzden velilerin TA kullanımına endişe ile yaklaşımları devam etmektedir. TA kullanımlarının faydalı yönlerinin ortaya çıkması ile bu endişeler giderilebilir. Toplum olarak TA bağımlılığı yerine TA'lar ile daha üretken bir nesil nasıl olunur sorusu üzerine düşünmemiz gerekmektedir.

- 1) Araştırma Türkiye'nin değişik illerinde ve daha büyük örneklem grupları üzerinde yapılarak elde edilen sonuçlar karşılaştırılabilir.
- 2) Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeline göre desenlenmiştir. Velilerin görüşlerinin derinlemesine incelenebilmesi amacıyla nitel araştırma yöntemleri kullanılarak benzer çalışmalar yapılabilir.
- 3) Eğitsel oyun yazılımları geliştirilip öğrencilerin TA'lar başında geçirdiği süre daha verimli hale getirilebilir.
- 4) Öğretmenler derse girdiği sınıfta belirli aralıklarla velilere yönelik gösteriler düzenleyerek ve velilerin bu yolla öğrenci performansı hakkında bilgilendirilmelerini sağlayarak velilerin TA'ların etkin kullanımı hakkında drama, tiyatro etkinliklerine katılmaları sağlanabilir.
- 5) Okullarda velileri de içine alan teknolojik araç kullanım sınıfları kurulabilir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1- Araştırmacıların katkı oranı eşittir.
- 2- Bu çalışma Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde Dr. Öğr. Üyesi Feti ÇELİK danışmanlığında İbrahim FİDAN tarafından hazırlanan "İlkokul Çağı Öğrencilerinin Ders Çalışma Sürecinde Teknolojik Araç Kullanımına İlişkin Veli Görüşleri" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Ayrıca 21-23 Ekim 2018 tarihleri Arasında, Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi, Kırgızistan Celal-Abad Devlet Üniversitesi ve Kazakistan Farabi Devlet Üniversitesi'nin Ev Sahipliğinde Antalya'da Düzenlenen Sadab 2.Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu'nda Sözlü Bildiri olarak sunulmuştur.
- 3- Makalenin verileri 2018 yılında toplanmış ve yorumlanmıştır.
- 4- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, A. (2011). Okul değişkenlerinin eğitimde verimliliğe etkisi. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 45-64.
- Adıgüzel, T., Gürbulak, N. ve Sarıçayır, S. (2011). Akıllı tahtalar ve öğretim uygulamaları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 457-472.
- Akbulut, Y. (2013). Çocuk ve ergenlerde bilgisayar ve internet kullanımının gelişimsel sonuçları. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 53-68.
- Akpınar, Y. (2005). *Bilgisayar destekli eğitimde uygulamalar*. 2. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aktay, S. ve Güven Aktay, E. (2015). İlkokullarda teknoloji eğitimi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(19), 17-44.
- Aksoy, H. H. (2003). Uluslararası karşılaştırma ölçütlerinin kullanımı ve Türkiye. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 1(1), 51-60.
- Alkan, C. (1998). *Eğitim teknolojisi: disiplin, kuram, süreç, ortam, uzman, uygulama*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Alkan, C. (1998). *Eğitim teknolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Alkan, C. (2011). *Eğitim teknolojisi*. 8. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Alpar, D., Batdal, G. ve Avcı, Y. (2007). Öğrenci merkezli eğitimde eğitim teknolojileri uygulamaları. *Banan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 19-31.

- Altan, T. ve Tüzün, H. (2011). Teknoloji-zengin bireysel öğrenme ortamlarının fatih projesindeki yeri akademik bilişim. 11-13. *Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, 2-4 Şubat 2011 İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Altun Akbaba, S. ve Çakan, M. (2008). Öğrencilerin sınav başarısına etki eden faktörler: LGS/ÖSS sınavlarındaki başarılı iller örneği. *İlköğretim Online*, 7(1), 157-173.
- Arıbaş, S. ve Şad, N. S. (2010). *Bazı gelişmiş ülkelerde teknoloji eğitimi ve Türkiye için öneriler*. Bu Çalışma, 01-03 Eylül 2008'de Sakarya'da Düzenlenen 17. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresinde Sunulan "Kalkınmış Ülkelerde ve Türkiye'de Teknoloji Öğretimi" başlıklı Çalışmanın Geliştirilmiş Halidir. *Milli Eğitim*, (185), 278-299.
- Aslanargun, E. (2007). Okul - aile işbirliği ve öğrenci başarısı üzerine bir tarama çalışma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(18), 119-135.
- Ata, B., Altun, A., Avcı, E., Er, H. ve Öztürk, T. (2010). *Bilim teknoloji ve sosyal değişme*. 3. Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Atalay, N. ve Anagün Ş. S. (2014). Kırsal alanlarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımına ilişkin görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - Journal of Qualitative Research in Education*, 2(3), 9-27.
- Avcı, Y. ve Nazlı, S. (2005). Sınıf rehberliği etkinliklerinin öğrencilerin verimli ders çalışma alışkanlıkları, akademik başarıları ve sınav kaygıları üzerindeki etkisi. *BAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(11), 135-152.
- Balcı, A. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma: yöntem teknik ve ilkeler*. 11. Baskı. Ankara: Pegem Yayınları.
- Bayraktar, N. (2017). *Teknoloji nedir? önemi, faydaları ve zararları*. 29 Mayıs 2019 tarihinde <https://paratic.com/teknoloji-nedir/> adresinden erişildi.
- Beder, A. (2015). *Ortaokul öğrencilerinin güvenli internet kullanım durumlarının belirlenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Berson, I., Berson, M. (2005). Challenging online behaviors of youth: findings from a comparative analysis of young people in the US and New Zealand. *Social Science Computer Review*, 23(1), 29-38.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çamlıbel Çakmak, Ö. (2010). Okul öncesi eğitim kurumlarında aile katılımı. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 1-18.
- Çiftçi, S., Taşkaya, S. M. ve Alemdar, M. (2013). Sınıf öğretmenlerinin Fatih projesine ilişkin görüşleri. *İlköğretim online*, 12(1), 227-240.
- Demir, Ö. (2013). Öğretmen adaylarının ders çalışma sırasında bilişsel farkındalık becerilerini kullanma düzeylerinin incelenmesi: Nitel bir çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44, 133-148.
- Demirezen, S. ve Akhan, N. E. (2013). İlköğretim öğrencilerinin ders çalışma üzerine algıları. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), 169-183.
- Duru, S. ve Çoğmen, S. (2017). İlkokul ve ortaokul öğrencileri ile velilerin ev ödevlerine yönelik görüşleri. *İlköğretim Online*, 16(1), 354-365.
- Ekinci Vural, D. ve Kocabaş, A. (2016). Okul öncesi eğitim ve aile katılımı. *Electronic Journal Of Social Sciences*, 59(15), 1174-1185.
- Erdemir, N., Bakırcı, H. ve Eydurhan, E. (2009). Öğretmen adaylarının eğitimde teknolojiyi kullanabilme özgüvenlerinin tespiti. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 6(3), 99-108.

- Göç, B. (2019). *Teknolojinin zararları ve yararları çocuklar için*. 02 Haziran 2019 tarihinde [https://www.mentalup.net/blog/teknolojinin zararları ve yararları](https://www.mentalup.net/blog/teknolojinin-zararlari-ve-yararlari) adresinden erişildi.
- Güler, H., Şahinkayası, Y. ve Şahinkayası, H. (2017). İnternet ve mobil teknolojilerin yaygınlaşması: *Fırsatlar ve Sınırlılıklar Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 187.
- Gültekin, M. ve Kılıç, Z. (2014). İlköğretimde çocuğu olan ailelerin çocuklarının eğitim ve öğretiminde karşılaştıkları sorunlar ve eğitim gereksinimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 182(182), 85-112.
- Güvenç, H. (2010). Ders çalışma özyeterlik algısı ölçeği'nin geliştirme çalışması. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 59-69.
- Karaman, K. M. ve Kurfalı, H. (2008). Sınıf öğretmenlerinin bilgi ve iletişim teknolojilerini öğretim amaçlı kullanım düzeyleri. *Kuramsal Eğitim Bilim*, 1(2), 43-56.
- Karasar, N. (2000). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kenar, İ. (2012). Teknoloji ve derslerde teknoloji kullanımına yönelik veli tutum ölçeği geliştirilmesi ve tablet pc uygulaması. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları*, 2(2), 123-139.
- Demirel, Ö. (2003). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Khasawneh, O. M., ve Al-Awidi, H. M. (2008). The effect of home computer use on jordanian children: a parental perspective. *Journal of Educational Computing Research*, 39(3), 267-284.
- Kılıncı, S. (2015). *Okulöncesi çağındaki çocukların teknoloji kullanımı hakkında ebeveyn görüşlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.
- Kolburan-Geçer, A. ve Gökdaş, İ. (2014). Öğretmenlerin bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanma durumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 89-112.
- Küçükahmet, L. (2009). *Program geliştirme ve öğretim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- MEB (2003). *İlköğretim kurumları yönetmeliği*. 27/08/2003 Tarihli 25212 Sayılı Resmi Gazete.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), (2004). *İlköğretim fen ve teknoloji dersi (4-5. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- Murphy, C. ve Beggs, J. (2003). Primary Pupils and teachers use of computers at home and school. *British Journal Of Educational Technology*, 34(1), 79-83.
- Odabaşı, H. F., Kabakçı, I. ve Çoklar, A. N. (2007). *İnternet, çocuk ve aile*. 2. Baskı. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Özçiftçi, M. ve Çakır, R. (2015). Öğretmenlerin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ve eğitim teknolojisi standartları özyeterliklerinin incelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 5(1), 1-19.
- Özen, H. Güleş, H. ve Aypay, A. (2012). İlköğretim okulu öğrencilerinin okula, aileye ve sosyal çevreye ilişkin değer yargıları. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 3(6), 51-74.
- Sakarya, S., Tercan, İ. ve Çoklar, A. N. (2011). İlköğretim öğrencilerinin interneti ve arama motorlarını kullanma durumları. *5th International Computer Instructional Technologies Symposium*, 22-24, September, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Sarı, S. ve Kunt, H. (2015). İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre internet kullanım durumlarının belirlenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (40), 0-0.
- Seferoğlu, S. S. (2008). İlköğretim okullarında teknoloji kullanımı: yaşanan sorunlar, gözlemler ve çözüm önerileri. *Eğitimde Küreselleşme ve Bilişim Teknolojileri I. Uluslararası Konferansı Bildiriler Kitabı*. 45-53. Bakü, Azerbaycan.

- Seferoğlu, S.S., Akbıyık, C. ve Bulut, M. (2008). İlköğretim öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının bilgisayarların öğrenme/öğretme sürecinde kullanımı ile ilgili görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35, 273-283.
- Sevinç, M. (2006). *Evensel ve yerel değerlerin eğitime yansımaları, küreselleşme ahlak ve değerler*. (Ed. Yurdagül Mehmedoğlu ve Ali Ulvi Mehmedoğlu). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Sönmez, V. (2007). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sünbül, A. M. (2008). *Eğitime yeni bakışlar*. 3. Baskı. Eğitim Akademi Yayınları.
- Şad, N. ve Arıbaş, S. (2010). Bazı gelişmiş ülkelerde teknoloji eğitimi ve Türkiye için öneriler. *Malatya İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(185), 278-299.
- Şahinkayası, H. ve Şahinkayası, Y. (2004). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi (böte) bölümü lisans programında bulunan “öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme” dersinin analizi. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, 6-9 Temmuz 2004 İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.
- Şen, H. Ş. ve Gülcan, M. G. (2014). İlköğretim 4. ve 5. sınıflarda verilen ev ödevleri konusunda veli görüşleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, 29-41.
- Şenol, Ş. (2012). *Araştırma ve örnekleme yöntemleri*. 1. Basım. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Şimşek, N. (1997). *Derste eğitim teknolojisi kullanımı*. 2. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Şimşek, N. (2002). *Derste eğitim teknolojisi kullanımı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yavuz, S. ve Coşkun, A. E. (2008). Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin eğitimde teknoloji kullanımına ilişkin tutum ve düşünceleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 276-286.
- Yıldırım, A., Doğanay, A. ve Türkoğlu, A. (2000). *Okulda başarı için ders çalışma ve öğrenme yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldız, N., Akbulut, Ö. ve Bircan, H. (2002). *Ki-Kare ve Kolmogorov-Smirnov uygunluk testlerinin simülasyon ile elde edilen veriler üzerinde karşılaştırılması*. 3. Baskı. Erzurum: Şafak Yayınları.

Türkiye’de Yaşayan Iraklı Göçmenlerin Deizm ve Ateizme Yönelik Tutumları

Doktorant Mohammed Ghrairi^{1*}
Prof. Dr. Hüseyin Peker²

Geliş tarihi: 29.10.2020
Kabul tarihi: 28.11.2020

Atıf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 513-525
Yıl: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 17%
Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye,
muhamad.alnajim@yahoo.com,
ORCID ID 0000-0002-2133-2624

² Giresun Üniversitesi, Türkiye,
huseyin.peker@giresun.edu.tr
ORCID ID 0000-0003-1075-700X

* Sorumlu yazar

ÖZ

Irak, antik çağlardan günümüze kadar onlarca medeniyete ve devlete ev sahipliği yapmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrıldıktan sonra günümüze kadar birçok savaşlar ve darbeler atlatan Irak’ta özellikle Körfez Savaşları’ndan sonra komşu ülkelere kitlesel göçler başlamıştır. Bu araştırma makalesi kapsamında, Türkiye’ye göç eden Iraklı göçmenlerin dini yönelim ölçeği ekseninde, deizm ve ateizme yönelik tutumları sayısal veriler ile analiz edilmiştir. Göçmenlik, mültecilik gibi olguların din psikolojisi üzerine etkileri araştırılmıştır. 19. yüzyılın belirli dönemlerinde birçok disiplinin araştırma konusu olan din olgusundan hareketle, tarihsel olaylar ve değişen yaşam koşulları çerçevesinde din olgusunun ve dindarlığın tartışılıp ölçülebilmesi de din psikolojisinin farklı boyutlarına etki etmektedir. Türkiye’de yaşayan Iraklı göçmenlerin deizm ve ateizme yönelik tutumlarının ölçülmesi de bu araştırma kapsamı çerçevesinde hazırlanmıştır ve veri toplama yöntemleri kullanılarak kapsamlı bulgular elde edilmiştir. Elde edilen veriler analiz edilerek Türkiye’deki Iraklı göçmenlerin, deizme ve ateizme yönelik yaklaşım ve tutumları incelenmiş, din psikolojisi kapsamındaki yönelimleri araştırılarak bulgular halinde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Göç, Ateizm, Deizm, Din Psikolojisi.

The Attitudes toward Deism and Atheism of Iraqi Refugees Living in Turkey

PhD Candidate Mohammed Ghrairi^{1*}
Prof. Dr. Hüseyin Peker²

First received: 29.10.2020

Accepted: 28.11.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 513-525

Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 17%

¹ Ondokuz Mayıs University, Turkey,
muhamad.alnajim@yahoo.com,

ORCID ID 0000-0002-2133-2624

² Giresun University, Turkey,
huseyin.peker@giresun.edu.tr

ORCID ID 0000-0003-1075-700X

* Corresponding Author

ABSTRACT

Iraq has hosted dozens of civilizations and states from ancient times to the present. After leaving the Ottoman Empire Iraq which many wars and coups have got over until today, especially after Gulf Wars mass migrations began to neighboring countries. Within the scope of this research paper, for Iraqi immigrants who migrated to Turkey in religious orientation scale of the axis their attitudes towards deism and atheism was analyzed by numerical data. The effects of facts such as immigration and refugee on the psychology of religion were investigated. Based on the phenomenon of religion, which is the subject of many disciplines during certain periods of the 19th century, the fact that religion and religiousness can be discussed and measured also affects the different dimensions of the sociology of religion within framework of historical events and changing living conditions. The measurement of attitudes toward deism and atheism of Iraqi refugees living in Turkey was prepared within the framework of this research scope and comprehensive findings have been obtained by using data collection methods and approaches and attitudes toward deism and atheism of Iraqi refugees in Turkey were examined, the tendencies in the sociology of religion are investigated and presented as findings.

Keywords: Migration, Atheism, Deism, Religious Psychology.

GİRİŞ

Göç olgusu, insanlığın tarihsel süreçte sıklıkla karşı karşıya kalmış olduğu kadim bir toplumsal gerçekliktir (Aydemir ve Şahin, 2017, s. 360). Göç, günümüzde hem akademik alanda hem de kamuoyunda oldukça önemli bir yere sahiptir. Modern ulus devletlerin oluşmasıyla birlikte sınırların belirginliğinin artması, göç olgusunun da problematiğini önemli oranda değişime uğratmıştır. İnsanların ülke sınırlarını geçmeleri, çeşitli resmi prosedür ve şartlara bağlanarak insanlar kontrollü bir yapıya ulaştırılmaya çalışılmıştır.

Günümüzde göç olgusu bütün ülkelerin ve uluslararası örgütlerin başlıca gündem maddelerinden birisidir. Küreselleşme süreciyle birlikte sınırların önemsizleşeceği ve insanların, metaların ve bilginin sınır gözetmeksizin hareket edeceği düşüncesi yirmi birinci yüzyılın ilk yıllarında yaygın olsa da bugünden bakıldığında sınırların önemsizleştiğini ve serbest dolaşımın insanları da kapsayacak şekilde genişlediğini söylemek mümkün görünmemektedir. Ekonomik, siyasal ve sosyal sorunlar ülkelerin yabancılara ve göçmenlere karşı sınırlayıcı politikalara yönelimlerini artırmaktadır.

Göç eden insan topluluğu, kendi anlam dünyasını yanında taşımakla birlikte, içine taşındığı yeni dünyanın kültürel standartlarını da benimsemek zorunda kalmaktadır. Ancak yeni koşullara uyum sağlamaya çalışan mülteciler ya da göçmenler; dini, kültürel veya ekonomik sıkıntılarla da karşı karşıyadır (Akkır, 2019, s. 471). Zira dinsel inançların ve felsefelerin insan yaşamındaki yeri, insanların hislerinde ve duygularındaki payı oldukça önemlidir. İnsanların deneyimledikleri olumsuz olayların dinsel inançları ve felsefeleri üzerinde etkileri olup olmadığı, göç etmek zorunda kalan ve bu süreçte olumsuzluklar yaşayan insanların ateizme ve deizme yönelimlerinin ve bakışlarının ne olduğu önemli sorular olarak durmaktadır.

Göç meselesi ve ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlar tüm dünyada önemli bir sorun iken bu sorun, Ortadoğu’da çok daha yakıcı bir şekilde hissedilmektedir. Savaşların, çatışmaların, ekonomik ve siyasi krizlerin aralıksız bir şekilde devam ettiği Ortadoğu’da insanlar sürekli olarak göç etmek zorunda kalmaktadırlar. Ortadoğu bölgesinin zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına sahip olması, tarih boyunca bu bölgeyi küresel ve bölgesel çatışmaların hedefi haline getirmiştir. Günümüzde de iç savaşlar, terör olayları, siyasi ve ekonomik sorunlar tüm hızıyla devam ederken bölgenin birçok ülkesinde insanlar yaşadıkları bölgelerden göç etmek zorunda kalmaktadırlar.

Irak’ın Ortadoğu’nun kalbi olarak nitelendirilebilecek bir coğrafi konuma sahip olması, zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına ev sahipliği yapmasının yanı sıra çeşitli inançların ve etnik kökenlerin yaşadığı bir bölge olması, ülkeyi Ortadoğu’daki çatışmaların ve sorunların da merkezi haline getirmiştir. Tarih boyunca küresel güçler için hep önemli bir ülke olan Irak, günümüzde de tam anlamıyla istikrara kavuşmuş değildir. Ülkede yaşanan mezhepsel, etnik ve siyasi çatışmalar da Iraklıların göç etmesindeki başlıca nedenlerden sayılmaktadır. Yaşadıkları yerlerden göç eden Iraklıların sığındıkları ülkelere birisi de Türkiye’dir. Irak’ta yaşanan bütün çatışma ve sorunlarda Türkiye, Irak’tan yoğun göç alan bir ülke konumunda olmuştur. Bu bağlamda Türkiye’ye göç eden Iraklı göçmenlerin ateizme ve deizme yönelik tutumlarının belirlenmesi ve göçün inanç eğilimine etkisinin araştırılarak sonuçlarının ortaya konulması önem arz etmektedir.

PROBLEM

Göç; sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel nedenlerle nüfusun birey, aile, grup veya topluluklar halinde yaşamını sürdürdüğü yeri değiştirmesi şeklinde tanımlanabilir. Bu durumun, bir ülkeden bir başka ülkeye doğru gerçekleşmesiyle uluslararası göç ortaya çıkmaktadır (Sağlam, 2006, s. 34). Netice itibarıyla göç, durağan bir olgudan ziyade, nedenleri ve sonuçları ile beraber algılanan ve dolayısıyla bu süreci anlatan bir kavramdır (Akkuş, 2013, s. 6; Başlar, 2018, s. 340). Dünyada son 10 yılda göç kavramıyla bağlantılı olarak göçmen, sığınmacı ve mülteci kavramları sıklıkla kullanılmaktadır ve çoğu zaman birbirleriyle eş anlamlı olarak ifade edilmektedir.

Bu bağlamda sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel nedenlerle gönüllü ya da zorunlu bir biçimde kendi yaşadığı ülkesinden başka bir yere ya da ülkeye giden kişilere göçmen denilmektedir. Eğer göçmenler, kaçak yollardan ülkelere giriş yapmışlarsa kaçak göçmen olarak nitelendirilmektedirler. Göçmenlik kavramı, çoğunlukla sığınmacı, mülteci gibi kavramlarla eşdeğer tutulmaktadır. Bir göçmen, başka bir

ülkeye kaçak yollardan giriş yapmış ancak zulüm, korku, şiddet gibi durumlardan dolayı giriş yaptığı ülkeye sığınma talebinde bulunmuşsa, göçmen iltica etmiş göçmen statüsünde değerlendirilir (Kara ve Korkut, 2010, s. 154-155).

Mülteci, göçmen ve ilticacı göçmen statülerinden farklı olarak birçok durumdan dolayı ülkesi tarafından artık korunamayacak durumda olup başka bir ülkeye göç etmiş ve ancak belirli şartları yerine getirdiğinde mülteci sıfatını elde edebilecek göçmenler için kullanılan bir terimdir. Irk, din, mezhep, milliyet, siyasi düşünce ve sosyal aidiyet olmak üzere 5 özelliği yüzünden zulüm ve şiddete maruz kalmış kişiler, mülteci sıfatını kazanabilir (Bhugra ve Gupta, 2011, s. 12).

Göç ve göçmenlik Türkiye’nin bir gerçeğidir. Birçok ülkeyle sınıra sahip ve gelişmekte olan bir ülke olduğu için Türkiye pek çok göçmen açısından göç edilebilecek hedef ülkeler arasındadır. Diğer yandan Türkiye, Avrupa kıtası ile sınır komşusu olup geçiş yollarına sahiptir. Bu da Avrupa ülkelerine gidecek göçmenlerin uğrak noktası haline getirdiğinden Türkiye’yi transit ülke konumuna da sokmaktadır (Tepealtı, 2019, s. 129). Bunun sonucu olarak ise Türkiye yasal ya da kaçak olarak binlerce göçmenin girdiği bir ülke halini almıştır.

Ateizm, kelime anlamı olarak tanrıya inanmayan, tanrının ya da tanrıların var olmadığı düşüncesini ifade etmektedir (Akdemir, 2005, s. 350). Dolayısıyla ateizm, evreni yarattığı, evrenin yasalarını koyduğu, evrenin işleyişine bir şekilde müdahale ettiği düşünülen tabiatüstü bir varlık türüne veya bir yaratıcıya inanmamaktır (Cevizci, 2010, s. 163). Ateizmin temelinde, tanrının varlığını reddetme düşüncesi bulunmaktadır (Hyman, 2010, s. 21). Bu yönüyle ateizmi teizm ve tanrı düşüncesine bir tepki ve yadsıma olarak değerlendirmek mümkündür. Ateizmin, tanrıyı reddetme hususunun dışında ayrıca, insanın doğuştan tanrı inancıyla doğmadığını öne süren bazı düşünürler tarafından, bilinçte herhangi bir tanrı fikrinin olmaması olarak da tanımlanmaktadır (Topaloğlu, 2001, s. 16).

Ateizm kavramına ilişkin farklı tanımlama ve yaklaşımlar bulunsa da bunlarda ortak olan yönün, tanrı inancının yokluğu olduğunu söylemek yanlış bir değerlendirme olmayacaktır. Ateizm kavramı tarihsel süreç içerisinde farklı şekillerde ve bağlamlarda tanımlanmasının yanında çoğu zaman deizm veya bilinmezlik manasına gelen agnostisizm kavramları ile eşanlamlı olarak da kullanılabilmiştir. Hâlbuki deizm kavramı ateizmden farklı bir kavramdır.

Bu bağlamda deizm kavramının ateizm kavramına göre daha karmaşık bir teorik muhtevasının olduğunu söylemek mümkündür. Deizm kavramı kelime kökeni olarak Latince’de ‘tanrı’ manasını karşılayan ‘deus’ kelimesinden türetilmiştir. Dolayısıyla deizm, kelime anlamı olarak Yunanca’da yine tanrı anlamındaki theostam türetilmiş olan ‘teizm’ ile aynı kökten gelmektedir. Dolayısıyla kelime kökeni olarak deizm ve teizm aynı anlama gelirken ateizm kavramı ise her ikisinin zıt anlamını karşılamaktadır (Aydın, 2014, s. 173).

Etimolojik köken itibarıyla hem deizm hem de teizm tanrı veya tanrıların varlığına inanmak anlamına gelseler de (Wood, 2005, s. 2251) tarihsel süreç içerisinde, deizm, özgün kuramsal bir mana kazanarak doğal din veya dinsiz tanrı mefhumlarıyla yakın anlamlı hale gelirken, teizm ise, daha dinsel bir bağlam kazanarak, her şeyin yaratıcısı olarak tanrı inancını ifade etmek için kullanılmıştır (Erdem, 1994, s. 109).

Deizmin tanımlanması konusunda da çeşitli farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Deizmi evreni ve evrendeki varlıkları yaratan ama dinlerin iddia ettiği gibi vahiy veya mucize gibi herhangi bir doğüstü yolla ona artık bir daha müdahale etmeyen bir tanrıya inanma şeklinde tanımlanmaktadır (Ayvaz, 2002, s. 22). Başka bir tanımda ise, deizm, mutlak yaratıcı olarak kabul edilen ancak evren ile devam eden bir ilişki ve bağı reddedilen bir tanrı anlayışına dayandırılmaktadır (Bolay, 2004, s. 209). Görüldüğü gibi, deizm tanımları konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır ancak bu yaklaşımlarda ortak olan hususun, bir tanrının varlığını kabul etmek ancak dinlerin kabul ettiği şekilde evreni tamamen kontrol eden ve yöneten bir tanrı inancının olmaması olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla deizm, tanrının varlığını kabul etmesiyle ateizmden, tanrının kural ve yasalarla dünyaya hükmetmediğini öne sürerek de teizm ve dinlerden ayrılmaktadır.

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

Bireylerin farklı sosyo-kültürel ortamdan gelmeleri onların dünya görüşü, değer, norm ve davranış kalıplarında farklılaşmalara yol açmaktadır (Güvenç, 1997). Bu bağlamda göçmenler ülkelerinin dışında buldukları süre zarfında yalnızca bireysel ve sosyal ilişkiler ile sınırlı kalmamakta, din, inanç, gelenek vb. konularda da önemli etkileşim ve değişimlerle karşı karşıya kalabilmektedirler (Güllü, 2016, s. 1113).

Bu çerçevede yapmış olduğumuz araştırmanın konusunu, Türkiye’de yaşayan Iraklı göçmenlerin deizm ve ateizme yönelik tutumları oluşturmaktadır. Tüm dünyada göç olgusu, göçmenlik durumu oldukça önemli bir mesele iken göçün insanların manevi ve psikolojik durumunu ne yönde etkilediği ve insanların yaşadıkları deneyimler sonucunda ateizme ve deizme yönelik bakış açılarında değişimler olup olmadığı, olduysa ne yönde olduğu hususları bilinmemektedir.

Araştırmanın amacı ise, Türkiye’de yaşayan Iraklı göçmenlerin ateizm ve deizme yönelik tutumlarının belirlenmesi, yaşadıkları göç deneyiminin inançlarını veya inançsızlıklarını ne yönde etkilediğinin ortaya konulması ve Türkiye’deki Iraklı göçmenlerin tutumlarında belirleyici olan faktörlerin açıklığa kavuşturulmasıdır. Ayrıca Türkiye’deki Iraklı göçmenlerin ateizm ve deizme yönelik tutumlarının din psikolojisi çerçevesinden incelenmesi amaçlanmaktadır.

Türkiye’deki Iraklı göçmenlerin, deizm ve ateizme yönelik yaklaşım ve tutumlarının ortaya konulması genel anlamda, tüm dünyada benzer süreçleri yaşamış insanların yönelimleri, yaklaşımları ve dini-psikolojik durumları hakkında bilgiler sunacağı için önemlidir. İnsanların yaşadıkları olayların ve karşılaştıkları sorunların düşünsel dünyalarında nasıl etkilerde bulunduğu her zaman için önemli bir husustur. Dolayısıyla Türkiye’deki Iraklı göçmenlerin deizm ve ateizme yönelik tutumlarının incelenmesi önemli ve özgün bir araştırma olma özelliği göstermektedir. Araştırma sonucunda, ortaya konulacak bulgular, günümüzde küresel çapta bir mesele haline gelen göçmenlerin inançsal yaklaşımlarını ve tutumlarını yansıtmaları dolayısıyla alanda daha sonra yapılacak benzer çalışmalar için kaynak olabilecek önem ve özelliktedir.

ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ, SINIRLILIKLARI VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın hipotezleri şu şekildedir: Türkiye’ye göç etmiş Iraklı göçmenlerin deizm ve ateizme yönelik tutumlarında belirgin bir değişiklik olmuştur. Iraklı göçmenler için yaşadıkları göç süreci deneyimi ve yeni geldikleri yaşam alanındaki sosyal, ekonomik ve kültürel birçok sebep, onların ateizme ve deizm dair tutumlarında belirleyici nedenlerdir. Türkiye’de yaşayan Iraklı göçmenlerin ateizme ve deizm yöneliminde ve göç sonrası inanç eğiliminde cinsiyete, medeni hale, eğitim düzeyine ve ekonomik duruma göre farklılık bulunmaktadır.

Araştırmanın asıl evrenini, Türkiye’de yaşayan Iraklı göçmenler oluşturmaktadır. Ancak Türkiye’de yaşayan Iraklı göçmen sayısı ve ülkeye dağılım durumları göz önüne alındığında bütünü tutumunu tespit etmek mümkün değildir. Bu nedenle çalışma Samsun il sınırları içinde yaşayan Iraklı göçmenlerle sınırlı tutulmuştur. Yaklaşık 70 bin Iraklı göçmenin yaşadığı tahmin edilen Samsun il merkezinde Iraklı göçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları mahallerde rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen 407 kişi araştırmanın örneklem grubunu oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak demografik özellikleri belirlemek için kişisel bilgi formu, göç öncesi ve sonrası inanç ve inançsızlık durumundaki değişimine dair inanç ve düşünceleri belirlemek için de inanç/inançsızlık anketi uygulanmıştır. Elde edilen verilerin analizinde tarama modeline dayalı betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler SPSS paket programı ile analiz edilmiştir. Sonuçlar anlamlılık düzeylerine göre yorumlanırken 0,05 anlamlılık düzeyi olarak kullanılmış olup; $p < 0,05$ olması durumunda değişkenlerin normal dağılım ile gelmediği, $p > 0,05$ olması durumunda ise değişkenlerin normal dağılım ile geldikleri belirtilmiştir. Gruplar arası farklılıklar olduğundan, değişkenlerin normal dağılım ile gelmemesinden dolayı ‘Mann Whitney U Testi’ kullanılmıştır. Nominal değişken gruplar arasındaki değerler incelenirken Ki-Kare analizi yapılmıştır.

Tanımlayıcı istatistikler; sayımla belirlenen değişkenler için sayı ve yüzdelik (%) ölçümle belirlenen değişkenler için ise ortalama±standart sapma şeklinde gösterilmiştir. İncelenen sürekli değişkenlerin normal dağılım parametrelerini karşılayıp karşılamadığı ‘Kolmogorov-Smirnov Testi’ ile değerlendirilmiş, normal dağılım gösterdiği tespit edilen değişkenlerinin gruplar arası karşılaştırması için ‘İki Ortalama Arasındaki Farkın Önemlilik Testi (T test)’ ve ‘ANOVA’ testleri kullanılmıştır. Kategorik değişkenlerin karşılaştırılmasında ‘Ki-Kare Testi’ kullanılmıştır.

BULGULAR

Araştırma bulguları kapsamında öncelikle örneklem grubunun demografik özelliklerine bakıldığında katılımcıların 253’ü erkek, 154’ü kadındır. Katılımcılar arasında erkeklerin oranı %62,2, kadınların oranı ise %37,8’dir (Tablo 1).

Tablo 1. Cinsiyet Durumu

		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	253	62,2
	Kadın	154	37,8
	Toplam	407	100,0

Tablo 2. Medeni Hal Durumu

		Frekans	Yüzde
Medeni Hal	Evli	265	65,1
	Bekâr	111	27,3
	Dul	21	5,2
	Boşanmış	10	2,5
	Toplam	407	100,0

Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında, 265’i evli, 111’i bekâr, 21’i dul ve 10’u boşanmıştır. Medeni hali evli olanların oranı %65,1, bekâr olanların oranı %27,3, dul olanların oranı %5,2 ve boşanmış olanların oranı %2,5’dir (Tablo 2).

Tablo 3. Öğrenim Durumu ve Verileri

		Frekans	Yüzde
Eğitim	İlköğretim	41	10,1
	Ortaöğretim	175	43,0
	Üniversite	143	35,1
	Lisansüstü	48	11,8
	Toplam	407	100,0

Katılımcıların öğrenim durumu ve meslek verileri incelendiğinde, 41’inin (%10,1) ilköğretim, 175’inin (%43,0) ortaöğretim, 143’ünün (%35,1) üniversite ve 48’inin (%11,8) lisansüstü mezunu olduğu görülmektedir (Tablo3).

Tablo 4. Meslek Durumu

Meslek	İşçi	52	12,8
	Memur	91	22,4
	Zanaatkâr	264	64,9
	Toplam	407	100,0

Anket katılımcıların meslekleri incelendiğinde, katılımcıların 52’si işçi, 91’i memur, 264’ü zanaatkârdır. Katılımcılar arasında mesleği işçi olanların oranı %12,8, memur olanların oranı %22,4, zanaatkâr olanların oranı ise %64,9’dur (Tablo 4).

Tablo 5. Göçten önce çalışma durumu

Soru	Yanıt	Frekans	Yüzde
Göçten önce çalışıyor muydunuz?	Evet	316	77,6
	Hayır	91	22,4
	Toplam	407	100,0

Katılımcıların iş, çalışma ve ekonomik durumlarına dair veriler incelendiğinde, ‘göçten önce çalışıyor muydunuz?’ sorusuna 316 kişi evet, 91 kişi ise hayır yanıtını vermiştir. Bu durumda katılımcıların %77,6 oranındaki bir kesiminin göçten önce çalıştığı, %22,4 oranındaki bir kesiminin ise çalışmadığı görülmektedir (Tablo5).

Tablo 6. Şu anda Türkiye’de çalışma durumu

Soru	Yanıt	Frekans	Yüzde
Şu anda Türkiye’de çalışıyor musunuz?	Evet	143	35,1
	Hayır	264	64,9
	Toplam	407	100,0

‘Şu anda Türkiye’de çalışıyor musunuz?’ sorusuna da katılımcıların 143’ü evet, 264’ü ise hayır yanıtı vermiştir. Bu durumda katılımcıların %35,1 oranındaki bir kesiminin Türkiye’de çalıştığı, %64,9 oranındaki bir kesiminin ise Türkiye’de çalışmadığı görülmektedir.

Tablo 7. Ekonomik Durumu

Soru	Yanıt	Frekans	Yüzde
Ekonomik durum	Fakir	20	4,9
	Ortanın altında	93	22,9
	Orta	294	72,2
	Toplam	407	100,0

Ankete katılanların ekonomik durumlarına bakıldığında, katılımcıların 20’si fakir, 93’ü ortanın altında, 294’ü ise orta durumdadır. Anket katılımcıların %4,9’u ekonomik durum olarak fakir, %22,9’u ortanın altında, %72,2’si ise orta durumdadır (Tablo 7).

Tablo 8. Ateist Kimliğine Yönelik Yaklaşımların Durumu

		Sayı	Yüzde
Kendimi ateist olarak tanımlarım ve bu kimliğimi diğer kimliklerimden daha önde görürüm.	Kesinlikle Katılmıyorum	336	82.56
	Katılmıyorum	61	14.99
	Kararsızım	0	0
	Katılıyorum	0	0
	Kesinlikle Katılıyorum	10	2.45
	Toplam	407	100.0

Ankete katılanların ateist kimliğine yönelik yaklaşımlarına bakıldığında, “Kendimi ateist olarak tanımlarım ve bu kimliğimi diğer kimliklerimden daha önde görürüm” önermesine katılımcıların %82,56’sı “kesinlikle katılmıyorum” derken, %14,99’u “katılmıyorum” ve %2,45’i “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Verilen yanıtlar incelendiğinde %97,55’lik büyük çoğunluğun kendisini ateist olarak tanımlamadığı görülmektedir. Diğer yandan, %2,45’lik bir kesim ise kendini ateist olarak tanımlamakta ve bu kimliğini diğer kimliklerden daha önde görmektedir (Tablo 8).

Tablo 9. Deist Kimliğine Yönelik Yaklaşımların Durumu

		Sayı	Yüzde
Kendimi deist olarak tanımlarım ve bu kimliğimi diğer kimliklerimden daha önde görürüm.	Kesinlikle Katılmıyorum	173	42.51
	Katılmıyorum	92	22.60
	Kararsızım	61	14.99
	Katılıyorum	30	7.37
	Kesinlikle Katılıyorum	51	12.53
	Toplam	407	100.0

Ankete katılanların deist kimliğine yönelik yaklaşımlarına bakıldığında “Kendimi deist olarak tanımlarım ve bu kimliğimi diğer kimliklerimden önde görürüm” önermesine katılımcıların %42,51’i “kesinlikle katılmıyorum” derken, %22,60’ı “katılmıyorum”, %7,37’si “katılıyorum” ve %12,53’ü “kesinlikle katılıyorum” yanıtını vermiştir. Verilen yanıtlar analiz edildiğinde %65’lik çoğunluğun kendisini deist olarak tanımlamadığı, diğer yandan katılımcıların yaklaşık %20’sinin kendisini deist olarak tanımladığı ve bu kimliğini diğer kimliklerinden daha önde gördüğü anlaşılmaktadır (Tablo 9).

Araştırma bulguları kapsamında anket katılımcılarının sorulara verdiği cevaplar veri analiz yöntemleri ile test edildiğinde inanç/inançsızlık yönelim ölçeğine göre inanç/ inançsızlık eğiliminin doğru orantılı olduğu saptanmıştır. Puana göre inanç oranı artmış veya düşmüştür. Bulgular çerçevesinde anket katılımcılarının büyük bir çoğunluğu inançlıdır. Anket katılımcılarının göç sonrası kapsayan sorulara verdiği cevaplar çerçevesinde minimum puanın 9, maksimum puanın ise 45 olduğu tespit edilmiştir; yani göç sonrası anket katılımcılarının inanç eğilimlerinde düşme olduğu görülmüştür (Tablo 10).

Tablo 10. İnanç/ İnançsızlık Yönelim Tutum Puanları

	Oranlar
Standart Sapma Oranı	7,21993
Minimum Puan	73, 00
Maksimum Puan	104, 00
	Göç Sonrası Oranlar

Standart Sapma Oranı	4,48863
Minimum Puan	13,00
Maksimum Puan	29,00

Tüm elde edilen bulgulardan hareketle parametrik olmayan testler çerçevesinde yapılan analizlerde, göç sonrası inanç eğilimi frekans analizleri incelendiğinde 9. soru olan “Göç sonrasında dini inanışlarımda ve dini inanışlarımda şekillendirdiği sosyal çevremdeki insanlarda hiçbir değişiklik olmadı.” maddesine verilen cevap, araştırmanın en önemli bulguları arasındadır. 3,79 puan ile en fazla olumlu cevap verilen soru olmuştur. 7. Soru olan “Göç sırasında ve sonrasında yaşadığım olumsuz şeyler beni Allah’tan uzaklaştırdı.” maddesine verilen cevaplar neticesinde ise 1,36 puan ortalaması ile en olumsuz cevap verilen soru olarak 9. sorunun bir nevi karşılığı olmuştur ve anket katılımcılarının inanç eğilimlerini göçün çok fazla etkilemediği görülmüştür. Ancak az da olsa inanç eğilimlerinde göçten sonra düşüş yaşanmıştır (Tablo 11).

Tablo 11. 7. ve 9. Soruların Frekans Analizleri

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Ort
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
s. 7	291	71	96	24	10	2	10	2	0	0	1,36
s. 9	21	5	50	12	60	15	137	34	139	34	3,79

Yapılan hipotez testleri çerçevesinde hem inanç/inançsızlık yöneliminde ve göç sonrası inanç eğiliminde cinsiyete ve medeni hale göre olan testlerde, p değerleri 0,05’ten büyük bulunmuştur ve aralarında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Tablo 12 ve 13).

Tablo 12. Cinsiyete Göre İnanç/İnançsızlık Yönelimi ve Göç Sonrası İnanç Eğilimi

	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	p değeri
İnanç/İnançsızlık Yönelimi	Erkek	253	209,89	0,194
	Kadın	154	194,32	
	Toplam	407		
Göç Sonrası İnanç Eğilimi	Erkek	253	211,51	0,097
	Kadın	154	191,66	
	Toplam	407		

Tablo 13. Medeni Hale Göre İnanç/İnançsızlık Yönelimi ve Göç Sonrası İnanç Eğilimi

	Medeni Hal	N	Mean	Sıra Ortalaması	p değeri
İnanç/İnançsızlık Yönelimi	Evli	265	91,30	199,54	0,000
	Bekâr	111	92,7027	223,35	
	Dul	21	83,9524	63,50	
	Boşanmış	10	99,0000	352,50	
	Toplam	397			
Göç Sonrası İnanç Eğilimi	Evli	265	20,7321	196,85	0,865
	Bekâr	111	21,2883	203,70	
	Dul	21	21,1905	201,33	
	Boşanmış	10	21,0000	188,50	
	Toplam	397			

Eğitim düzeyine göre inanç/inançsızlık yönelimi ve göç sonrası inanç eğilimi incelendiğinde 0, 05’ten küçük bulunan p değeri ile anlamlı farklar bulunmuştur. Bulgulara Iraklı göçmenlerin eğitim düzeyi arttıkça inanç eğilimlerinde azalış meydana gelmiştir (Tablo 14 ve 15).

Tablo 14. Eğitim Düzeyine Göre İnanç/İnançsızlık Yönelimi ve Göç Sonrası İnanç Eğilimi

	Eğitim düzeyi	N	Mean	Sıra Ortalaması	p değeri
İnanç/İnançsızlık Yönelimi	İlköğretim	41	96,6829	297,63	0,000
	Ortaöğretim	175	91,6000	198,63	
	Üniversite	143	89,9580	185,49	
	Yüksek lisans	48	91,2708	198,75	
	Toplam	407			

Tablo 15. Eğitim Düzeyine Göre İnanç/İnançsızlık Yönelimi Göç Sonrası İnanç Eğilimi

	Eğitim düzeyi	N	Mean	Sıra Ortalaması	p değeri
Göç Sonrası İnanç Eğilimi	İlköğretim	41	26,1707	342,63	0,000
	Ortaöğretim	175	20,9860	167,19	
	Üniversite	143	19,4914	205,66	
	Yüksek lisans	48	21,3958	214,85	
	Toplam	407			

Yapılan testler neticesinde ekonomik duruma göre inanç/inançsızlık yönelimi ve göç sonrası inanç eğiliminde, p değerleri 0, 05’ten küçük bulunarak anlamlı farklar bulunmuştur. Ekonomik düzeylerine

göre fakir olan kişilerin inanç eğilimleri yüksektir, ancak ekonomik düzey arttıkça inanç eğilimlerinde azalmalar artmaktadır (Tablo 16).

Tablo 16. *Ekonomik Duruma Göre İnanç/İnançsızlık Yönelimi ve Göç Sonrası İnanç Eğilimi*

	Ekonomik Durum	N	Mean	Sıra Ortalaması	p değerleri
İnanç/İnançsızlık Yönelimi	Fakir	20	96,5000	272,00	0,01
	Ortanın altında	93	89,6344	173,40	
	Orta	294	91,7449	209,05	
	Toplam	407			
Göç Sonrası İnanç Eğilimi	Fakir	20	19,0000	165,00	0,029
	Ortanın altında	93	21,8710	229,12	
	Orta	294	20,7415	198,71	
	Toplam	407			

TARTIŞMA

Güncel ve tartışmalı bir teori olan sekülerleşme, göç olgusu ile beraber yeni anlamlar kazanmaya başlamıştır. Göç ile sekülerleşme arasındaki ilişkiyi analiz ederek genel bir sonuca ulaşmak oldukça zor görünmektedir. Zira göç sonrasında dindarlaşma ya da sekülerleşme göç eden toplum ve göç edilen yere göre farklı sonuçları beraberinde getirmektedir. Başka bir deyişle göç, bazı durumlarda dinin etkisini güçlendirirken bazı durumlarda da seküler tasavvurun etki alanını genişletmektedir. (Akkır, 2019, s. 479, 488).

Nitekim Türkiye’den Avrupa’ya Erasmus programı kapsamında giden öğrencilerin dini kimlik ve yaşantılarının bazı boyutlarını karşılaştırmalı olarak analiz etmeyi amaçlayan bir araştırmada; öğrencilerin seküler ve çoklu inançların bulunduğu bir toplumda yaşamının neticesinde kimlik, din ve ahlak ile ilgili bazı konularda sorgulama, değişim ve çatışma yaşadıkları sonucuna varıldığı görülmüştür (Güllü, 2016, s. 1113). Buna göre göç olgusunun sekülerleşme ile ilişkisinin olduğu ve insanların kültürel, ekonomik veya dinsel kimliklerini etkilediği açıktır.

Bu bağlamda Akkır (2019) tarafından yapılan ve İstanbul’da ikamet eden Suriyeli mülteciler üzerinden sekülerleşme ile göç olgusu arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada; mültecilerin göç sonrası seküler bir tavra sahip oldukları saptanmıştır. Bunun arka planında ise yeni toplumsal gerçekliğe uyum ya da toplumsal kodları farklı olan Türkiye toplumuna uyum gösterme isteği, Türkiye’nin ve kent kültürünün sağlamış olduğu özgür ortam dolayısıyla mahalle baskısından uzaklaşma, dini doğru öğrenme ve yaşamış oldukları trajik hadiselerden dolayı tanrıyla hesaplaşmanın doğurduğu bilinç değişiminin olduğu görülmüştür.

Türkiye’de yaşayan Iraklı göçmenlerin deizm ve ateizme yönelik tutumlarının belirlenmesi ve göçün inanç eğilimine etkisinin araştırıldığı çalışmamızda ise katılımcıların büyük çoğunluğunun Allah inancına sahip olduğu (%97.55) ve kendisini ateist olarak tanımlayan kişilerin çok az olduğu (%2.45) saptanmıştır. Diğer yandan katılımcıların %65’lik çoğunluğun kendisini deist olarak tanımlamadığı, %20’sinin ise kendisini deist olarak tanımladığı ve bu kimliğini diğer kimliklerinden daha önde gördüğü saptanmıştır. Bu anlamda Iraklı göçmenlerin hem göç öncesi hem de göç sonrası ateizme karşı tepkili oldukları ancak göç sonrasında Allah’a inanç konusunda az da olsa değişiklik olduğu görülmüş buna karşın deizme geçiş sürecinin etkilerinin bariz biçimde kendini belli ettiği tespit edilmiştir. Buna göre çalışmanın başında belirtilen “*Türkiye’ye göç etmiş Iraklı göçmenlerin deizm ve ateizme yönelik yaklaşımlarında belirgin bir değişiklik olmuştur.*” hipotezi ateizm konusunda sınırlı

ölçüde kalmakla birlikte deizm konusunda belirgin şekilde geçerlilik kazanmıştır. Bu sonuç göçün dindarlık üzerinde olumsuz etkisinin olduğunu ortaya koymakta ve Akkır’ın (2019) sekülerleşme ile göç olgusu arasında yapmış olduğu çalışmasıyla da uyumluluk göstermektedir.

Yukarıda da değinildiği üzere çalışmamızda göç olgusunun inanç üzerinde olumsuz bir etkisinin varlığı saptanmakla birlikte bu etkinin bazı değişkenler bakımından söz konusu olduğu görülmektedir. Bu bağlamda göçün katılımcıların inanç eğilimlerine olan etkisi özellikle eğitim ve ekonomik seviyeyi ölçen sorular üzerinde yapılan değerlendirmeler sonucunda kendisini göstermiştir.

Ataizm ya da deizme eğilimin en önemli sebeplerinden birisi dünyevileşmedir. Belli bir ekonomik seviye ve refaha kavuşan kesimler, dinin getirdiği kural ve kaideleri zaman içinde sıkıcı bulmakta, özgür iradeleri karşısında bir engel olarak görmektedirler (Gündoğar ve Yürgüç, 2019, s. 651). Voltan Acar vd. (1996) tarafından yapılan bir araştırmada üst sosya-ekonomik düzeyde yer alan bireylerin % 53’ü din ile az ilgili olduklarını bildirirken % 20’si din ile hiç ilgili olmadıklarını ifade etmişlerdir. Genel bir eğilim olarak sosya-ekonomik düzey yükseldikçe "din ile az ilgili" olduğunu belirtenlerin oranında da bir yükselme ortaya çıkmaktadır. Bizim çalışmamızda da benzer bir durumun varlığı dikkat çekmekte olup ekonomik durumu orta seviyenin üzerinde olan katılımcıların inanç eğilimlerinde düşüş olduğu saptanmıştır. Buna göre Iraklı göçmenlerin göç süreci deneyimi sırasında ekonomik sebeplerin en çok belirleyici sebep olduğu ve bu çerçevede özellikle deizme ilişkin yaklaşımlarda bu durumun daha belirgin olduğu görülmüştür.

Diğer yandan eğitim düzeyi yükseldikçe, insanlar birçok olguyu neden-sonuç ilişkisine bakarak irdelemeyi ve sorgulamayı öğrendikleri, dolayısıyla inançları da sorgulayabildikleri görülmektedir. Voltan Acar vd. (1996) tarafından yapılan araştırmada okuryazar veya ilkökul mezunları arasında çok dindar veya dindarların % 81 oranında olduğu görülmektedir. Buna karşın öğrenim düzeyi yükseldikçe çok dindar ve dindarların oranında bir azalma gözlenmiştir. Özellikle üniversite veya yüksekokul mezunları arasında din ile hiç ilgisi olmayanların oranı diğer düşük eğitim seviyesine sahip katılımcılara nazaran daha yüksektir. Sonuçta din ile hiç ilgisi olmayanların en çok öğrenim düzeyi yüksek gruplar arasında yer aldıkları görülmüştür. Bizim çalışmamızda da benzer bir sonuca varıldığı söylenebilir. Buna göre eğitim düzeyi arttıkça dini yönelimin ve Allah inancının azaldığı, bu bağlamda katılımcıların eğitim düzeylerinin dini yönelimlerine büyük oranda etki ettiği saptanmış olup göç sonrasında da bu etkinin arttığı tespit edilmiştir. Diğer yandan cinsiyet ve medeni duruma göre inanç eğiliminde anlamlı bir fark görülmemiştir.

SONUÇ

Göç olgusu, insanlık tarihinin başından beri süregelen evrensel bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç olgusundan hareketle göçmen, mülteci gibi kavramlarla da yaşamlarımızda sıkça karşılaşmaktayız. Göç olgusunun insan yaşamı üzerinde birçok etkisi bulunmaktadır ve bu etkiler en çok insan sağlığı ve psikolojisi üzerinde kendisini göstermektedir. Göçün bireyin dini inancı üzerinde de etkisinin olacağı kuşkusuzdur.

Samsun ili özelinde Türkiye’de yaşayan Iraklı göçmenlerin deizm ve ateizme yönelik tutumlarının belirlenmesi ve göçün inançlarını ve inançsızlıklarını ne yönde etkilediğinin araştırıldığı çalışmamızda göçün Iraklı göçmenler üzerinde inanç noktasında olumsuz etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır. Bu olumsuz etkinin özellikler eğitim ve ekonomik seviye arttıkça anlamlı bir hal aldığı görülmüş, buna karşın cinsiyet ve medeni duruma göre inanç eğiliminde anlamlı bir fark görülmemiştir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1- Araştırmacıların katkı oranı eşittir.
- 2- Bu makale, “Türkiye’deki Iraklı Göçmenlerin, Deizm’e ve Ateizm’e Yaklaşımları” adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.
- 3- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- 4- Makale verileri 2018 yılında toplanmış ve yorumlanmıştır.
- 5- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Akdemir, F. (2005). Ateizmin tarihi üzerine kısa bir deneme. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(18-19), 347-363.
- Akkır, R. (2019). Sekülerleşme ve göç ilişkisi: Suriyeli mülteciler örneği. *Bilimname*, XXXVIII(2), 469-499.
- Akkuş, A. S. (2013). *Türkiye’de göçmen kaçakçılığı ve hukuksal boyutu*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Aydemir, S. ve Şahin, M. C. (2017). Tek tanrılı dinlerde göç olgusuna sosyolojik bir yaklaşım: Göç teorileri açısından bir analiz. *Journal of Islamic Research*, 28(3), 359-371.
- Aydın, S. M. (2014). *Din felsefesi*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Ayvaz, M. (2002). *Deizm-bilim ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Başlar, Y. (2018). The crime of migrant smuggling in Turkish legal system in the light of recent developments. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(2), 337-366.
- Bhugra, D. ve Gupta, S. (2011). *Migration and mental health*. New York: Cambridge University Press.
- Bolay, H. S. (2004). *Felsefi doktrinler ve terimler sözlüğü*. (9. bs.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Cevizci, A. (2010). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Erdem, H. (1994). Deizm. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Güllü, İ. (2016). Yeni bir göç türü olarak öğrenci göçü, kimlik ve dindarlık ilişkisi üzerine sosyolojik bir analiz. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42), 1106-1119.
- Gündoğar, H. ve Yürgüç, M. S. (2019). Deizm bağlamında ortaöğretim okullarında inanç algısı - Adıyaman örneği-. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(11), 643-670.
- Güven, B. (1997). *Kültürün ABC’si*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hyman, G. (2010). *Ateizmin kısa tarihi*. (D. Şendil, Çev.). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Kara, P. ve Korkut, R. (2010). Türkiye’de göç, iltica ve mülteciler. *Türk İdare Dergisi*, (467), 153-162.
- Tepealtı, F. (2019). Avrupa Birliği’ne yönelik Türkiye geçişli (transit) göç hareketleri ve Türkiye’nin düzensiz göçle mücadelesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, (41), 125-140.
- Topaloğlu, A. (2001). *Tanrıtanımazlığın felsefi boyutları: teizm ya da ateizm*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye’de göç olgusu ve kentleşme. *Türkiye Araştırmaları*, (5), 34-44.
- Voltan Acar, N., Yıldırım, İ. ve Ergene, T. (1996). Bireylerin dindarlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (12), 45-56.
- Wood, A. W. (2005). Deism. (Lindsay Jones ed.). *Encyclopedia of religion* içinde. New York: Thomson.

Hemşirelerde Algılanan Stres ve Stres Semptomlarının İşten Ayrılma Eğilimi Üzerindeki Etkisi

Dr. Öğr. Üyesi Gülşen Çetin Aydın^{1*}
Prof. Dr. Serpil Aytaç²
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Şanlı³

Geliş tarihi: 02.09.2020
Kabul tarihi: 28.11.2020

Atıf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 526-538
Yıl: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 19%
Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
Türkiye, gulsenaydin@kmu.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-8371-2251
² Bursa Uludağ Üniversitesi, Türkiye,
saytac@uludag.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-6659-4639
³ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
Türkiye, yaseminsanli@kmu.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-9169-0577

* Sorumlu yazar

ÖZ

Sağlık hizmetlerinin kalitesi kullanılan ekipman ve teçhizatın yanı sıra mutlu sağlık çalışanları ile ilişkilendirilmektedir. Ancak stres, çalışma yaşamında personelin verimliliğini, mutluluğunu, iş tatminini ve buna bağlı olarak da özel yaşamını olumsuz etkileyen ve işten ayrılma eğilimini arttıran önemli bir faktördür. Sağlık sektöründe hizmet veren meslek gruplarından en yoğun çalışma temposuna sahip olan hemşirelik, stresten en çok etkilenen meslektir. Bunun temel sebebi olarak uzun ve yorucu çalışma saatlerini, zamana karşı yarış halinde olmalarını, fiziksel çalışma koşullarını, nöbet sistemiyle çalışmalarını, iş yükü vb. olduğunu söylemek mümkündür. Bu sebeplerden kaynaklı olarak yaşadıkları uykusuzluk, yetersiz ve kötü beslenme, çalışma arkadaşları arasındaki çatışma, rol belirsizliği gibi baskı ve zorlama yaratan durumlar, stres düzeylerinin artmasına sebep olmaktadır. Kalp-damar sistemi hastalıkları, dolaşım sistemi bozuklukları, üreme sistemi hastalıkları, deri hastalıkları, baş ağrısı ve migren vb. rahatsızlıklar, yaşanan stresin fizyolojik etkilerini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan depresyon, kaygı vb. psikolojik olarak da sorunlara yol açmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma, bir devlet hastanesinde görev yapan hemşirelerin çalışma yaşamında algıladıkları stres ve ortaya çıkan stres semptomlarının işten ayrılma eğilimi üzerindeki etkisini ölçmeyi amaçlamaktadır. İşten ayrılma eğiliminin stres semptomlarıyla tutarlı korelasyonlar sergileyeceği ve bu semptomların işten ayrılma eğilimini etkileyeceği beklentisi, araştırmanın temel hedefini oluşturmuştur. 263 kişilik bir hemşire örnekleminde elde edilen bulgulara göre, iş stresindeki artışın, işten ayrılma eğilimini artırdığı ($r=0,34$, $p>0,001$), anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostilite adını taşıyan beş ana stres semptom grubuna ilişkin verilerin işten ayrılma eğilimiyle olan ilişkide korelasyonlar olumsuz benlik alt semptomu hariç diğerleriyle pozitif yönde ve istatistiksel açıdan anlamlı olmakla birlikte, en yüksek korelasyonun hostilite semptom grubuyla elde edildiği ($r= 0.21$, $p > 0.001$); bireylerin hostilite düzeyleri arttıkça, işten ayrılma eğilimlerinin arttığı anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Stres, hemşire, işten ayrılma eğilimi, stres düzeyi, semptom.

The Effects of Perceived Stress and Stress Symptoms on Nurses' Tendency to Leave Work

Assist. Prof. Dr. Gülşen Çetin Aydın^{1*}

Prof. Dr. Serpil Aytaç²

Assist. Prof. Dr. Yasemin Şanlı³

First received: 02.09.2020

Accepted: 28.11.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 526-538

Year: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 19%

¹ Karamanoglu Mehmetbey University,
Turkey, gulsenaydin@kmu.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-8371-2251

² Bursa Uludag University, Turkey,
saytac@uludag.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-6659-4639

³ Karamanoglu Mehmetbey University,
Turkey, yaseminsanli@kmu.edu.tr,
ORCID ID 0000-0001-9169-0577

* Corresponding Author

ABSTRACT

The quality of healthcare services is correlated with happy healthcare professionals as well as the equipment used. However, stress is an important factor in working life, which negatively affects the productivity, happiness, job satisfaction, and consequently the private life of the staff and increases the tendency to leave. Nursing, which has the most intense working tempo of the occupational groups serving in the health sector, is the profession most affected by stress. It is possible to say that the main reasons of this are long and tiring working hours, being in a race against time, physical working conditions, working with the shift system, workload and so on. Due to these reasons, situations that create pressure and compulsion such as insomnia, poor diet, malnutrition, the conflict between colleagues, role ambiguity causes an increase in stress levels. Some disorders like cardiovascular system diseases, circulatory system disorders, reproductive system diseases, skin diseases, headache, and migraine reveal the physiological effects of the stress experienced. On the other hand, depression and anxiety like diseases also cause psychological problems. In this context, this study aims to measure the effect of perceived working life stress and stress symptoms of nurses working in a public hospital on the tendency to leave. The expectation that the tendency to leave the job will exhibit consistent correlations with the stress symptoms and that these symptoms will affect the tendency to leave the job constituted the main target of the study. According to the findings obtained from a sample of 263 nurses, it is understood that the increase in job stress increases the tendency to leave ($r=0,34$, $p>0,001$). The correlations of the data related to five main stress symptom groups named as anxiety, depression, negative self, somatization, and hostility in the relation with the tendency to leave are positive and statistically significant with the others except for negative ego sub-symptom. The highest correlation is obtained with the hostility symptom group ($r = 0.21$, $p> 0.001$), and it is also understood that as the hostility level of individuals increases, the tendency to leave their jobs also increases.

Keywords: Stress, nurse, tendency to leave, stress level, symptom.

GİRİŞ

İnsanı temel alan çalışmaların genelinde daha iyi bir yaşam düzeyine ulaşma amaçlanmaktadır. Bu sebeple gerek bireysel gerekse toplumsal konuların temelinde insan unsuru yer almaktadır. Özellikle son yıllarda çalışma yapısının değişmesiyle birlikte yaşam kalitesinin artırılmasına oldukça önem verilmektedir. Önceleri bir meta aracı gibi görünen insan, artık kıymetli bir sermaye kaynağı olarak görülmektedir. Bu sebeple yapılan bilimsel çalışmaların temelinde insanlığa yönelik daha iyi bir yaşam sunma düşüncesi yer almaktadır. Ancak stres ve strese etki eden faktörler yaşam kalitesini büyük ölçüde etkilemektedir.

Stres olgusu gerek günlük yaşamda gerekse çalışma yaşamında sıklıkla gündeme gelmektedir. Özellikle çalışma yaşamında meydana gelen gelişmeler sonucu bireylerin, yeni çalışma biçimlerine uyum sağlamaları ve ortaya çıkan belirsizliklerle mücadele etmelerine gereksinim duyulmaktadır (Önder ve diğerleri, 2014, s. 22). Bu düşünceden hareketle stres ve etkilerinin en çok görüldüğü meslek grubu olan hemşirelerin maruz kaldıkları iş stresi ele alınmak istenilmiştir.

Literatürde çalışma koşulları kıyaslandığında hemşireliğin en stresli mesleklerden biri olduğunu ifade etmektedir. Özellikle hemşirelerin maruz kaldığı stresin işteki performanslarını doğrudan etkilediğini ve bu konuda hassas davranılması gerektiğini vurgulamaktadır. (Selye, 1976; Newlin, 1984; Boswell, 1992). Hemşirelik mesleği başlarda doktorların yardımcısı olarak görülse de ilerleyen yıllarda sağlık sistemindeki dönüşümlerden etkilenmiş ve toplum sağlığı hemşireliğine dönüşmüştür. Yeni durumda giderek karmaşık hale gelen sağlık sorunlarının çözümünde sağlık kurumlarına başvuran hastalar ile ilgilenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla zamanla hastane içerisindeki artan sorumluluğu, işteki stresinin artmasına ve buna bağlı olarak iş tatmininin azalmasına neden olmuştur (Boswell, 1984, s.221).

Hemşirelerin stres kaynaklarına bakıldığında hasta bakımı, çalışma koşulları, hasta yakınlarının özel ilgi talepleri, çalışma arkadaşlarıyla yaşadıkları çatışma sonrası gerginlik, bakılacak hasta sayısının çokluğu, sosyal desteğin azlığı şeklinde sıralanabilmektedir. Bu ve bunlar gibi diğer stres faktörleri iş stresini arttırmaktadır. Dolayısıyla literatürde belirtildiği gibi iş stresi çalışanlardaki iş doyumunu azaltmakta, duyarsızlaşmayı arttırmakta ve devamsızlıkla başlayan işten ayrılmalara yol açmaktadır (Özaltın ve Nehir, 2007, s.61).

Hemşirelik mesleği, hastaların sağlık durumlarının yakından takip edilmesini ve anında müdahale edilmesini gerektirmektedir. Bu sebeple, hemşirelerin hastada meydana gelen değişimleri takip etmesi gerekmektedir. Dolayısıyla riskli bir iş yapmaları ve zamana karşı yarışmaları nedeniyle çalışma ortamındaki stres seviyeleri oldukça yüksektir (Öndaş Aybar ve Parlar Kılıç, 2020, s.30). Yapılan çalışmalar hemşirelerin işteki stres düzeyleri arttıkça performanslarının düştüğü, iş tatminlerinin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna bağlı olarak hemşirelerin devamsızlığı ve işten ayrılma davranışları artan bir eğilim göstermektedir (Önder ve diğerleri, 2014, s.22).

Daha iyi bir yaşam düşüncesinin temelinde öncelikli olarak özel hayat yer alıyor gibi görünse de insanların zamanının büyük çoğunluğunu iş hayatında geçirdiği kaçınılmaz bir gerçektir. Bu gerekçeden hareketle çalışmada öncelikle stres ve işten ayrılma kavramları üzerinde durulmuştur. Kavramlara ilişkin literatüre yer verildikten sonra bir ilimizde bulunan devlet hastanesinde görev yapan hemşirelerin iş stresine bağlı olarak algıladıkları stres semptomlarının işten ayrılma eğilimleri üzerine etkisini tespit etmeye yönelik yapılan anket çalışmasının yöntem, bulgu ve sonuçlarına yer verilmiştir.

STRES VE İŞTEN AYRILMA NİYETİ KAVRAMLARI

Çalışmada sağlık sektörü çalışanlarından hemşirelerin algıladıkları stres ve stres semptomlarının işten ayrılma eğilimleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu sebeple çalışmada stres ve işten ayrılma kavramlarının literatürdeki karşılığına yer verilecektir.

2.1. STRES

Stres, olağandışı kısıtlama, istek, fırsat ve görev ile karşılaşma durumunun bireyde yarattığı gerilim ve kaygı hissidir. Stres kavramı, mevcut ya da algılanan tehlike karşısında insan vücudundaki dengenin bozulması anlamına gelmektedir. Denge, bireyin karşılaştığı fiziksel ve duygusal tehditler nedeniyle bozulmaktadır. Bu sebeple, farklı kaynakların yol açtığı stres bireyler üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır (Çankaya, 2020, s. 123; Taş ve Özkara, 2020, s. 479). Bu etkiler fizyolojik, psikolojik ve

davranışsal boyutta gerçekleşmektedir. Bu üç boyuttaki ortak nokta ise; uyumsuz bir durumun varlığıdır. Stres çalışmayı zorlaştırabilir, fiziksel ve psikolojik semptomlara sahip olabilir. Bu semptomlar arasında en yaygın olanı, aşırı sinirlilik, yorgunluk, konsantre olma zorluğu, çaresizlik hissi, kendine güvensizlik, hızlı, dağınık düşünceler, algı kontrolü kaybı, uyku güçlüğü, iştahta değişiklikler, sindirim problemleri, baş ağrıları, isteksizlik, sık enfeksiyonlar veya hastalıklardır. Stres, çalışma yaşamında örgüt iklimini ve örgüt aidiyetini belirgin bir şekilde etkilemekte ve uyumunu bozmaktadır. Çalışanın stres ile karşılaşması halinde anksiyete ve gerginlik hissiyatının arttığı söylenebilmektedir (Erdilek Karabay, 2015, s. 118; Taş ve Özkara, 2020, s. 480).

İş stresi ise, çalışan bireyin iş yerinde sahip olduğu kapasite ve kaynaklarını aşan bir durum ile karşılaşmasıdır. İş stresi, aynı zamanda çalışan bireylerin bağlı buldukları kurumda algıladıkları, değerlendirdikleri ve yaşadığı olumsuzluklara cevap aradığı süreci ifade etmektedir. Çalışanların işte stres yaşamaları halinde işe devam etmek istemedikleri ve devamsızlık yaptığı, işte başarı elde edemediği ve verimliliklerinin düştüğü gözlenmiştir. Bu davranışların sonucu olarak ise, depresyon, sinirlilik ve uyku problemi yaşadıkları ifade edilmektedir (Sökmen ve Şimşek, 2016, s. 610; Taş ve Özkara, 2020, s. 480).

İş stresinin yalnızca işe devamsızlığı ve işten ayrılma niyetini arttırdığını söylemek mümkün değildir. O'Neill ve Davis (2011), 164 çalışan üzerinde yaptıkları çalışmada iş stresinin daha düşük iş tatminine yol açtığı ve işten ayrılma eğilimini arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Irawanto ve arkadaşlarının (2015) mesleki stresi belirlemek üzere Endonezya'nın en büyük ücretli otoyol işletmesinden birinde çalışan 108 kadın çalışan üzerinde yaptığı çalışmada mesleki stresin çalışanların performansını önemli ölçüde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Bhatti ve diğerlerinin (2016) iş stresinin bankacılık sektöründe örgütsel bağlılık üzerindeki etkisini kontrol etmek üzere 3 farklı banka ve 30 çalışan ile yaptıkları çalışmada iş stresi ile örgütsel bağlılık arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sonuçlar ayrıca, stresin çalışanın örgüte olan bağlılığını azaltan önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır.

2.2. İŞTEN AYRILMA NİYETİ

İşten ayrılma niyeti, çalışan bağlı buldukları kurumdan planlı ya da plansız olmak üzere ayrılmak istemesi halidir. Aynı zamanda bu durum, kişinin ait olduğu kurumda çalışmak istememesini ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile işten ayrılma, çalışanın iş yapma eylemine devam etmemesi ve kurumu terk etmesi anlamına gelmektedir. İşten ayrılma, kişinin örgütten fiili olarak ayrılması olarak kabul edilirken işten ayrılma niyeti ise, kişinin davranışsal bir tutum olarak örgütten çekilme isteğini ifade etmektedir (Telli vd, 2012). İşten ayrılma niyeti, ayrılma davranışının düşünsel ve eylem boyutu arasındaki bağlantıyı kurma ve karar vermeyi ifade etmektedir. Bu niyet, ileri bir zaman aralığında kişinin örgütten ayrılması anlamına gelmektedir. Bireyi işten ayrılmaya iten faktörler arasında yaş, cinsiyet, çalışma süresi, ücret, tazminat, eğitim, alternatif iş fırsatları, insan kaynakları uygulamaları, tecrübe ve örgüt kültürü gibi değişkenler yer almaktadır. İşten ayrılma davranışının psikolojik, sosyolojik ve ekonomik etkileri bulunmaktadır. Bu sebeple örgütte ciddi sorunlara yol açmaktadır (Çankaya, 2020, s. 123; Sökmen ve Şimşek, 2016, s. 611; Erdilek Karabay, 2015, s. 115; Diktaş ve Özgeldi, 2020, s. 24).

İşten ayrılma davranışı gönüllü ve gönülsüz olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. Çalışanın kendi rızası ve kişisel sebepler ile işi bırakması halinde gönüllülük durumdan bahsetmek mümkündür. Aksi halde örgüt kaynaklı sebeplerden ve bireyin örgütten beklentilerinin karşılanmaması sonucu işten ayrılması gönülsüz işten ayrılma olarak ifade edilmektedir. Bunların yanı sıra yeni bir iş imkânı elde etmesi, yüksek ücret ve daha iyi fırsatlar elde edecek olması da işten ayrılma davranışının gerekçeleri arasında sayılabilmektedir (Sağır, 2020, s.96).

Kurumlar, işten ayrılma davranışı içerisinde olan çalışanları örgütte tutabilmek için bazı önlemler almak ya da mevcut çalışma koşullarında iyileştirme yapmak zorundadır. Çalışanın örgüt ile arasındaki olumsuz durum ve davranışlara sebep olan faktörlerin ortadan kaldırılması ve duygusal zekanın iyileştirilmesi halinde çalışan performansında bir artış sağlanabileceği gibi aynı zamanda işten ayrılma davranışı da engellenebilir. İşten ayrılma niyetinin erken tespit edilmesi halinde kurumlar personel kayıplarının da önüne geçebileceklerdir. Olumsuz koşulların erken teşhisi çalışanların örgütsel bağımlılık düzeyinin artmasını da sağlayacaktır (Sağır, 2020, s. 96; Diktaş ve Özgeldi, 2020, s. 24; Cıranoglu, 2020, s. 62; Şahan, 2020, s. 125).

İşletmeler açısından bakıldığında çalışanların işyerinden ayrılması, tecrübeli ve yetenekli çalışanların

telafisinin zor olmasının yanı sıra maliyet ve zaman kaybı olarak da değerlendirilmektedir. Çalışanın ayrılması, işletmenin rekabet imkanını yitirmesine, yeni eleman arayışına girmesine ve çalışanın işyerindeki haklarını talep etmesi halinde maliyet yüküne de yol açmaktadır. Öte yandan işyerinde meydana gelen huzursuz çalışma ortamı diğer çalışanları da olumsuz etkilemektedir (Cıranoglu, 2020, s. 63).

3. AMAÇ

Bu çalışmanın amacı, sağlık sektöründe yoğun iş temposuyla çalışan hemşirelerin algıladıkları stres durumları ve ortaya çıkan stres semptomlarının boyutlarını ortaya koyarak, bu semptomların işlerinden ayrılma istekleri üzerinde ne derece rol oynadığını tespit etmektir.

Bu amaçla bu çalışmanın temel sorunsalı;

- Hemşirelerin yaptıkları işe ilişkin stres ve işten ayrılma eğilimleri hangi düzeydedir ve aralarında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Hemşirelerin işe ilişkin yaşadıkları stres ve algıladıkları stres semptomlarının işten ayrılma niyeti üzerinde etkisi var mıdır? sorularına cevap aranmıştır.

4. YÖNTEM

Bu araştırma, tanımlayıcı bir çalışma olup, 2019 yılında Karaman Devlet Hastanesi'nde çalışan ve araştırmanın evrenini oluşturan 350 hemşireye Tam Sayım Yöntemi ile anket tekniği kullanılarak uygulanmıştır. Çalışmanın yapılabilmesi için Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (44 sayılı ve 26.12.2012 tarihli) ve İl Sağlık Müdürlüğünden (87757741/799 sayı ve 23.02.2019 tarihli) yazılı izin alınmıştır. Ayrıca veri toplama aracı olan anketi dolduran hemşirelerden yazılı ve sözel bilgilendirilmiş onamları da alınmıştır.

Toplamda 68 sorudan oluşan anket formları, Başhekimlik aracılığı ile kapalı zarflarda hastanede çalışan tüm hemşirelere dağıtılmış ve bir hafta sonra geri toplanmıştır. Araştırmada örneklem seçimine gidilmeden evrenin tümüne ulaşmak hedeflenmiş ancak, araştırmaya katılmayı kabul eden 291 hemşire araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Geri dönüş yapan 291 kişiden, eksik ve hatalı doldurulan toplam 28 anket formu değerlendirilmeye alınmamıştır. Örneklemin %74,5'ine ulaşılmıştır.

Verilerin toplanmasında, ankette katılımcıların **Demografik Özelliklerine Yönelik Bilgi Formu** yer almış, ayrıca streslerini ölçmek için **İşe Bağlı Stres Ölçeği**, stres semptomlarını tespit etmek için **Kısa Semptom Envanteri** ve işten ayrılma eğilimlerini tespit etmek üzere **İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği** kullanılmıştır.

a-Demografik bilgi formu; Literatür desteği ile hazırlanan (Aytaç, 2017; Sökmen ve Şimşek, 2016; O'Neill ve Davis, 2011; Özaltın ve Nehir, 2007.) hemşirelerin cinsiyeti, yaşı, medeni durumu, çalıştığı birim, çalışma yılı gibi demografik özelliklerine ilişkin sorulardan oluşmaktadır.

b-İş Stresi Ölçeği; House ve arkadaşları (1972) tarafından geliştirilen İşe Bağlı Stres Ölçeği, çalışanın iş yerinde yaşadığı stresi ölçmektedir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması Efeoğlu (2006) tarafından yapılmıştır. Ölçek maddelerinin Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları 0.71 ile 0.89 arasında değiştiği ve Cronbach alfa güvenilirlik katsayısının 0.84 olarak tespit edildiği belirtilmektedir. Yedi sorudan oluşan 5'li likert tipi olan ölçek tek bir faktörden oluşmaktadır. Ölçekte cevaplar, 1=Kesinlikle katılmıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum şeklinde cevaplandırılmaktadır. Ölçek maddelerinin puan ortalamaları alınarak toplam puan hesaplanmaktadır.

c-Kısa Semptom Envanteri: Katılımcıların deneyimledikleri stres semptomlarına yönelik veriler, Derogatis (1992) tarafından geliştirilen ve Şahin & Durak (1994) tarafından Türkçeye uyarlanarak geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan Kısa Semptom Envanteri (KSE-Brief Symptom Inventory) kullanılarak toplanmıştır. Kısa Semptom Envanteri (SCL-90-R) genel bir psikopatoloji değerlendirmesi yapan beşli Likert tipi (0= hiç- 4= çok fazla) kendini değerlendirme türü bir envanter olup, Türkçe uyarlanmasında elde edilen "Anksiyete", "Depresyon", "Olumsuz Benlik", "Somatizasyon" ve "Hostilite" olmak üzere beş faktör ve 53 maddeden oluşmaktadır (Şahin ve Durak 1994). Alt boyutlar içerik olarak incelendiğinde (Aytaç, 2017);

Anksiyete: 13 maddelik bu alt faktör, bireyin belirli bir nesneye, duruma karşı ısrarlı korku tepkisini yansıtır.

Depresyon: Genel karamsarlık, ümitsizlik, güdülenme eksikliği, intihar düşünceleri, bilişsel ve somatik belirtileri içeren yaşantı duyumsamalarını yansıtan 12 maddeden oluşur.

Olumsuz Benlik Algısı: Bireyin kendini başkalarıyla karşılaştığında, kişisel yetersizlik ve küçüklük duygularına kapılarak, kişiler arası ilişkilerinde kendisini küçük görmesi, bu ilişkilerde zorluk çekmesi, rahatsızlık hissetmesi gibi olumsuz düşünce ve duyguları yansıtır. 12 maddeden oluşmaktadır.

Somatizasyon: 9 maddeden oluşmakta olup, vücudun kalp, damar, mide, bağırsak, solunum ve diğer sistemlerdeki fonksiyon bozukluklarıyla ilgili sıkıntıları yansıtmaktadır. Ayrıca çözümlenemeyen engelleme veya çatışma sonucu ortaya çıkan işlevsel ve fiziksel bozuklukları da tespit eder.

Hostilite, (Öfke-Düşmanlık): Kızma, huzursuz olma, karşı koyma, düşmanlık, saldırganlık, sinirlilik, öfke hali, küskünlük gibi özellikleri vurgular. 7 maddeden oluşmaktadır.

Kısa Semptom Envanteri, normal örneklerde olduğu gibi, çeşitli psikiyatrik ve medikal hastalarda da ortaya çıkabilecek bazı psikolojik semptomları yakalamak amacıyla geliştirilmiş çok boyutlu bir semptom tarama ölçeğidir. Ölçekten alınabilecek puan 0 ile 212 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan puanların yüksekliği psikolojik belirtilerinin yoğunluğunu ve sıklığını göstermektedir. Ölçeğin değerlendirilmesinde her alt ölçek için belirlenen toplam, o alt ölçek için belirtilen madde sayısına bölündüğünde o boyut için puan elde edilmektedir. Ölçeğin orijinalinde Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı 0.96' bulunmuştur (Şahin ve Durak, 1994).

d-İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği (Predict Turnover Scale), Blau ve Boal (1989) tarafından geliştirilen, Türkçe uyarlaması Deliorman ve arkadaşları (2009) tarafından yapılan ve geçerlilik ve güvenilirliği Türkçe çeşitli araştırmalarda test edilen işten ayrılma niyeti (İAN)ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, kişilerin işten ayrılma eğilimlerini ölçmektedir. Toplam 4 ifadeden oluşmakta olup, 1- Hiçbir zaman, 5- her zaman seçeneklerinden ibaret 5 li Likert tipi bir ölçektir. Tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçek maddelerinin puan ortalamaları alınarak toplam puan hesaplanmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı 0.86' bulunmuştur (Deliorman, Taştan Boz, Yiğit ve Yıldız, 2009).

Verilerin değerlendirilmesinde Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 23.0 paket programı kullanılmıştır. Verilerin normal dağılıma uygunluğunu test etmek için veri setinin 50'den büyük olması nedeniyle Kolmogorov Smirnov testi kullanılmıştır (Altunışık vd., 2017). Yapılan normallik testinde verilerin normal dağılım göstermesi nedeniyle ($z=0,71$, $p>0,05$) bu çalışmada parametrik analizler kullanılarak bulgulara ulaşılmıştır. Bu doğrultuda, tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra, çalışanlardaki “iş stresi”, “stres semptomları” ve “işten ayrılma niyetleri” arasındaki ilişkilerin incelenmesinde Pearson Korelasyon Analizi, iki bağımsız grubun karşılaştırılmasında bağımsız örneklem için t-testi ve regresyon analizi kullanılmıştır. Korelasyonel analizler iki grup değişken arasındaki bağlantılara ilişkin önemli bilgi sağlamakla birlikte, hangi semptom grup ya da gruplarının katılımcıların işten ayrılma niyetlerini yordamada daha etkili olduğu sorusunun yanıtlanmasında fayda vardır. Yaş ve çalışma süresi değişkenlerinin de kullanıldığı çoklu regresyon analizleriyle bu sorunun yanıtı aranmıştır. Analizler sonucunda elde edilen bulgular %95 güven aralığında ve %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin Türkçe versiyonlarının daha önce birçok sayıda farklı çalışmada kullanıldığı ve Türkçe geçerlik ve güvenilirliği genel kabul gördüğü için yapı geçerliliğinin kontrol edilmesine gerek görülmemiştir (Karakoç ve Dönmez, 2014).

5. BULGULAR

Araştırmaya katılan hemşirelerin yaş aralığı 20 ve 55 yaş arasında değişmekte olup, yaş ortalaması yaklaşık 33 ve standart sapması 8'dir. ($32,7\pm 8,11$). Mesleklerinde çalışma yılı açısından değerlendirildiğinde de 1 ile 33 yıl arasında değişen, ortalama 7 yıllık bir çalışma yıllarına sahip oldukları anlaşılmıştır ($6,8\pm 6,92$). Katılımcıların % 80'i kadın, % 20'si erkektir. Medeni durumlarına bakıldığında % 59'unun evli, % 36'sının bekar olduğu görülmektedir.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin Cronbach Alpha katsayısı ile hesaplanan iç tutarlılıkları, ölçeklere ait madde sayısı ve ortalamaları ile standart sapmaları Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1. Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler (Cronbach Alpha güvenilirlik katsayıları, Ortalama ve Standart Sapmaları)

ÖLÇEKLER		Madde Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	C.Alpha
İşten Ayrılma Niyeti		4	2,79	0,73	0,79
İş Stresi		7	3,06	0,94	0,88
Kısa Semptom Envanteri (KSE)		53	1,03	0,82	0,98
Alt Boyut	Anksiyete	13	0,97	0,87	0,93
	Depresyon	12	1,16	0,97	0,94
	Olumsuz Benlik	12	0,99	0,89	0,93
	Somatizasyon	9	0,91	0,79	0,88
	Hostilite	7	1,14	0,82	0,83

Çalışmada kullanılan ölçeklere ilişkin tanımlayıcı bilgiler tablo 1 de görülmektedir. İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği 4 maddeden oluşmakta olup Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı 0,79 dur, 7 maddeden oluşan İş stresi ölçeğinin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı 0,88'dir. Toplam 53 maddeden oluşan Kısa semptom envanterinin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı 0,98; olup, anksiyete alt boyutu 0,93; depresyon alt boyutu 0,94; olumsuz benlik alt boyutu 0,93; somatizasyon alt boyutu 0,88 ve hostilite alt boyutu 0,83 güvenilirlik katsayılarına sahiptir.

Cronbach Alpha katsayısının 0.60 ile 0.80 arasında olması ölçeğin orta güvenilir, 0.80 ile 1.00 arasında olması ise ölçeğin yüksek güvenilir olduğunu göstermektedir (Kayış, 2009 ve Kılıç, 2016). Güvenilirlik katsayısı 0,70'den büyük olan ölçeklerin, yeterli güvenilirliğe sahip olduğu kabul edilmektedir. Bu doğrultuda çalışmada kullanılan ölçekler yeterli güvenilirlik düzeyine sahiptir.

Kullanılan ölçeklerin toplam korelasyonları Pearson Korelasyon Analizi ile hesaplanmış ve Tablo-2'de sunulmuştur. Görülebileceği gibi, tüm korelasyon katsayıları beklenen doğrultularda gerçekleşmiştir.

Tablo 2. Değişkenler arasındaki Korelasyon Analizi

	İş Stresi	İşten Ayrılma Niyeti	KSE	Anksiyete	Depresyon	Olumsuz Benlik	Somatizasyon
İşten Ayrılma Niyeti	,338**	1					
KSE	,289**	,164**	1				
Anksiyete	,247**	,149*	,964**	1			
Depresyon	,282**	,191**	,953**	,889**	1		
Olumsuz Benlik	,252**	,110	,957**	,922**	,885**	1	
Somatizasyon	,255**	,121*	,906**	,844**	,831**	,819**	1
Hostilite	,353**	,210**	,861**	,785**	,782**	,783**	,768**

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed). *Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Ölçekler arasındaki korelasyonlar incelendiğinde işten ayrılma niyeti, iş stresi ve stres semptomları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Ancak, işten ayrılma niyeti toplam puanı ile Kısa Semptom Envanteri'nin alt boyutları arasındaki korelasyonlar olumsuz benlik alt semptomu hariç diğerleriyle pozitif yönde ve istatistiksel açıdan anlamlı olmakla birlikte, en yüksek korelasyon "hostilite" semptom grubuyla elde edilmiştir ($r=0.21$, $p>0.001$). Bireylerin hostilite yani öfke, düşmanlık, kızgınlık,

düzeyleri arttıkça, işten ayrılma niyetleri de artmaktadır. Diğer taraftan iş stresindeki artışın da işten ayrılma niyetini arttırdığı görülmektedir ($r=0,34$, $p>0.001$).

Alt boyutlar incelendiğinde, stres değişkeninin tüm semptom gruplarıyla %1 anlam düzeyinde pozitif ve anlamlı ilişkiler sergilediği görülmektedir. Yine hostilete semptom grubu işe ilişkin stresle en yüksek pozitif korelasyonu (0.35; $p>0.001$) sergilemektedir. Diğer taraftan Depresyon semptom grubuna ait korelasyon incelendiğinde (0,28; $p> 0.001$) stresle pozitif yönde yüksek korelasyon sergilediği anlaşılmaktadır. İşten ayrılma niyeti ile semptom grupları arasındaki ilişkide anlamlılık düzeyine ulaşmayan katsayı olumsuz benlik semptom grubuna aittir (0.11; $p<0.01$). Anksiyete ve Somatizasyon semptomları ise işten ayrılma niyeti ile %5 anlamlılık düzeyinde bir ilişkiye sahiptir. Hostilite semptom grubu değişkeninin iş stresi ve işten ayrılma niyeti ile en yüksek pozitif ilişkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır (stres için 0.35; işten ayrılma niyeti için 0.21; p 'ler >0.001); bireyin iş stresinin varlığı, hostilete semptomlarındaki artışa neden olmakta ve beraberinde genel memnuniyetsizliği belirten işten ayrılma olasılığı da artmaktadır.

Hangi stres semptom gruplarının katılımcıların işten ayrılma niyetlerini yordamada daha etkili olduğu sorusuna cevap aramak için çoklu regresyon analizi uygulanmıştır. Regresyon analizinde iki ayrı değişken grubuna (stres ve semptom gruplarına) yaş ve çalışma süresi değişkenleri de sırayla regresyon denkleminde eklenmesi yoluyla gerçekleştirilmiştir; böylece, özellikle semptom gruplarının açıklanan varyansa katkı miktarlarının da saptanması hedeflenmiştir.

Tablo 3. İşten Ayrılma Niyeti Üzerinde Etkide Bulunan Değişkenlerin Çoklu Regresyon Analizi

Model	B	St. Sapma	β	F	P	VIF
Model 1						
Sabit	1,996	0,144		33,725	0,00**	1,000
Stres	0,261	0,045	0,338**			
Model 2						
Sabit	2,559	0,243				
Stres	0,224	0,047	0,290**			1,155
Anksiyete	0,101	0,140	0,122			8,824
Depresyon	0,220	0,107	0,291*	7,049	0,00**	6,276
Olumsuz Benlik	-0,306	0,130	-0,375*			7,940
Somatizasyon	-0,112	0,108	-0,122			4,284
Hostilite	0,153	0,092	0,172			3,286
Çalışma süresi	0,013	0,008	0,127			1,852
Yaş	-0,020	0,007	-0,226*			1,863

Not: Model 1 için $R^2 = 0,12$ ($p < 0,001$); Model 2 için $R^2=0,19$ ($p < 0,001$) **, $p < 0,05^*$

Durbin Watson= 1,904

Model 1, işten ayrılma niyetini stres değişkeni tek başına varyansın %12 sini açıklarken, Model 2 de stres, yaş, çalışma süresi ve stres semptomlarının tümü modele eklendiğinde varyansın %19 unu açıklamaktadır.

Kurulan bu çoklu regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlıdır. Model 2 de stres, Depresyon, Olumsuz benlik ve Yaş değişkenlerinin istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki içinde olduğu, özellikle Olumsuz benlik ve yaş değişkenlerinin negatif etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir ifade ile işten ayrılma niyeti üzerinde stres değişkeninin önemli bir etkisi olduğu, diğer taraftan stres semptomlarından depresyon ve olumsuz benlik değişkenleri ile birlikte yaş değişkeninin de yordayıcı etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

Kurulan regresyon modelinin Durbin-Watson katsayısı 1,904 olması ve varyans şişkinlik değerlerinin (VIF) 10'dan düşük değerler alması, bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantının ve otokorelasyonun olmadığını göstermiştir.

Ayrıca, çalışmada stres, stres semptomları ve alt boyutları ile işten ayrılma eğiliminin cinsiyete göre farklılığını test etmek amacıyla t testi yapılmış, ancak ölçekler ve stres semptomlarına ilişkin alt boyutlarla cinsiyet arasında ilişki bulunamamıştır ($p>0.05$). Diğer bir ifade ile bu çalışmada iş stresi, stres semptomları ve işten ayrılma eğilimlerinin cinsiyete göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre, hemşirelerin iş stresi ile işten ayrılma niyetleri arasında aynı yönde anlamlı bir ilişki olduğu, ayrıca hemşirelerin iş stresi ve algıladıkları stres semptomlarının işten ayrılma niyeti üzerinde etkisi olduğu anlaşılmıştır. Elde edilen bulguların, araştırmanın temel sorularına yanıt verdiği görülmektedir.

6. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yoğun ve yorucu çalışma saatlerinin yanında aşırı iş yükü altında bulunan hemşirelik mesleği, işten ayrılma davranışının en yoğun görüldüğü mesleklerden biridir. Bu araştırma, önemli bir meslek grubu olan sağlık çalışanlarından hemşirelerin iş stresleri ve stres semptomlarının işten ayrılma eğilimleri ile olan ilişkilerini incelemek amacıyla yapılmıştır. İşten ayrılma eğiliminin stres semptomlarıyla tutarlı korelasyonlar sergileyeceği beklentisi, araştırmanın temel hedefini oluşturmuştur. Bu doğrultuda yapılan çalışmanın diğer uygulamalar doğrultusunda karşılaştırmalı bir çalışma olması açısından ilgili yazına teorik ve uygulama bağlamında katkısı olacağı düşünülmektedir.

Hemşirelerin iş stresleri, stres semptomları ve işten ayrılma eğilimleri 263 kişilik bir hemşire örnekleminde elde edilmiştir. Anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostilite adını taşıyan beş ana semptom grubuna ilişkin verilerin işten ayrılma eğilimiyle olan bağlantıları korelasyon ve regresyon teknikleriyle incelenerek söz konusu bulgulara ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar alan yazındaki sonuçlarla uygunluk göstermektedir.

Aytaç (2011), bir üniversite hastanesinde görev yapan 178 yardımcı sağlık personeli üzerinde yaptığı çalışmada, sağlık çalışanlarının işe ilişkin duygularının stres tepkileri üzerindeki etkisini İşe İlişkin Duygusal İyilik Hali Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri ile araştırmış, elde ettiği bulgulara göre sağlık çalışanlarının işlerine ilişkin iyilik hallerindeki olumsuz duygu durumlarının tüm stres semptom gruplarıyla pozitif yönde anlamlı ilişkiler sergilediği, olumlu duygu durumlarının ise, somatizasyon grubu hariç, diğer tüm stres semptom gruplarıyla negatif ilişki içinde olduğu sonucunu elde etmiştir. Aytaç'ın (2011) elde ettiği bulgular bu çalışmanın sonuçları ile örtüşmektedir.

Rickard ve arkadaşlarının (2012), 484 hemşire üzerinde yaptığı çalışmada, hemşirelerin mesleki streslerinin ve işten ayrılma oranlarının azaltılmasına yönelik örgütsel müdahalenin etkisini değerlendirmiştir. Hemşirelerin stres halinde işteki verimliliklerinin azaldığı, performanslarının düştüğü, devamsızlık yaptığı ve en önemlisi işten ayrılma niyetleri olduğu sonucu elde edilmiştir. Benzer bir ifadeyi bu çalışma için de söylemek mümkündür. Hemşirelerdeki iş stresinin varlığı, hostilite semptomlarındaki artışa neden olmakta ve beraberinde genel memnuniyetsizliği belirten işten ayrılma niyeti de artış göstermektedir.

Yüksel (2015) tarafından hemşirelik öğrencilerinin ruhsal belirti durumlarını ve etkilediği düşünülen faktörlerin belirlenmesi amacıyla yapılan araştırmada, öğrencilerin somatizasyon puan ortalamalarının sınıf değişkeni farkı istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. İkinci sınıf öğrencilerinin somatizasyon puanı 3 ve 4. Sınıf öğrencilerinin puanından daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Öğrencilerin cinsiyetlerine, üniversite yaşamlarında kaldıkları yere, ailesiyle yaşadığı yer, aile ve kendi ekonomik durumunu değerlendirmelerine göre yapılan gruplamalarda ise Kısa Semptom Envanteri toplam ve alt ölçek puan ortalamaları istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılık göstermemiştir.

Erdilek Karabay'ın (2015) İstanbul'da faaliyet gösteren özel hastanede çalışan 206 sağlık personeli ile yaptığı çalışmada iş stresinin işten ayrılma niyetini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Çalışanların maruz kaldığı iş stresinin işten ayrılma niyetini arttırdığını ve iş-özel yaşam üzerinde çatışma etkisi yarattığı sonucuna ulaşmıştır. Karabay'ın çalışmasında elde ettiği bulgular bu çalışmayı destekler niteliktedir.

Aytaç (2017), Stres Kaynakları ve Stres Semptomlarının Öfke Kontrolü ile İlişisini ölçmek üzere 5725 Polis memuru üzerinde yaptığı bir çalışmada, stres kaynakları, stres semptomları ve öfke tarzları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Aytaç'ın (2017) araştırma sonuçlarına benzer sonuçları bu çalışmada da görmek mümkündür. Ölçekler arasındaki korelasyonlar incelendiğinde işten ayrılma niyeti, iş stresi ve stres semptomları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Ancak, işten ayrılma niyeti toplam puanı ile KSE'nin alt boyutları arasındaki korelasyonlar olumsuz benlik alt semptomu hariç diğerleriyle pozitif yönde ve istatistiksel açıdan anlamlı olmakla birlikte, en yüksek korelasyon "hostilite" semptom grubuyla elde edilmiştir ($r=0.21$, $p>0.001$). Bireylerin hostilite yani öfke, düşmanlık, kızgınlık, düzeyleri arttıkça, işten ayrılma niyetleri de artmaktadır. Diğer taraftan iş stresindeki artışın da işten ayrılma niyetini arttırdığı görülmektedir ($r=0,34$, $p>0.001$).

Çelik ve Yıldız (2018) hemşirelerde mesleki bağlılığın örgütsel özdeşleşme ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi ölçmeyi amaçlamıştır. Gaziantep ilinde bulunan hastanelere çalışan 428 kamu ve 239 özel sektör çalışanı ile yaptıkları çalışmada mesleki bağlılığın ve özdeşleşmenin işten ayrılma niyetini negatif düzeyde anlamlı etkilediği anlaşılmıştır.

Öndaş Aybar ve Parlar Kılıç (2020) bir ilimizde bulunan üniversite hastanesi yoğun bakım ünitelerinde çalışan 165 hemşire üzerinde yaptığı çalışmada hemşirelerin etik sorunlar karşısında maruz kaldıkları stres düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda hemşirelerin algıladıkları stres düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, bizim çalışmamızla da benzerlik göstermekte olup hemşirelerin iş stresinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Çankaya (2020) bir hastanede 256 sağlık çalışanı üzerinde yaptığı çalışmada iş stresinin işten ayrılma eğilimine etkisini ölçmüştür. Çalışmanın sonunda stresin işten ayrılma niyeti üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu ve çalışanların işten ayrılma davranışlarının %24,5 oranında stres kaynaklı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Benzer sonuçlara bu çalışmada da ulaşılmıştır. Hostilite semptom grubu değişkeninin iş stresi ve işten ayrılma niyeti ile en yüksek pozitif ilişkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır (stres için 0.35; işten ayrılma niyeti için 0.21; p 'ler >0.001); bireyin iş stresinin varlığı, hostilite semptomlarındaki artışa neden olmakta ve beraberinde genel memnuniyetsizliği belirten işten ayrılma olasılığı da artmaktadır.

Özçelik Kaynak ve Öztuna (2020), sözleşmeli olarak göreve yeni başlayan 119 hemşire ile yaptıkları çalışmada hemşirelerin işten ayrılma eğilimlerini ölçmeyi amaçlamışlardır. Bir yıl içerisinde 119 hemşireden 42'sinin işten ayrıldığı sonucuna ulaşmışlardır. Yapılan çalışmada her üç hemşireden birinin yıl sonunda kurumdan ayrıldığı tespit edilmiştir. Çalışmada, hemşirelerin örgütsel bağlılık düzeyinin düşük ve işten ayrılma eğiliminin yüksek olduğu anlaşılmıştır.

Literatürde çalışma konusu ile benzerlik kurulan araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre; hemşirelerin maruz kaldıkları iş stres düzeylerinin işten ayrılma eğilimleri üzerinde etkisi olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu çalışmada da stresin çalışanların işten ayrılma niyetini etkilediği ve çalışanların işten ayrılma nedenlerinin genellikle stres kaynaklı olduğu konusunda alan yazınındaki benzer çalışmalarla örtüşen sonuçlar elde edildiğini söylemek mümkündür.

Bu çalışmada, araştırmanın temel sorunsalı olarak belirtilen, "hemşirelerin iş stresi ve işten ayrılma niyeti arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve stres semptomlarının da işten ayrılma niyetini etkilediği" sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın sadece bir ilimizdeki devlet hastanesinde uygulanmış olması ve verilerin sadece anket yöntemiyle elde edilmiş olması çalışmanın kısıtlarını oluşturmaktadır. Başka çalışmalarda farklı özel ve devlet hastanelerinde farklı örneklem grupları üzerinde ve hatta değişik sektörlerde benzer çalışmaların uygulanması durumunda daha farklı sonuçlara ulaşılabilecektir. Çalışma, sağlık sektöründe faaliyet gösteren bir hastanede çalışan hemşirelerin stres, stres semptom göstergeleri ve işten ayrılma eğilimlerinin ele alması bakımından önem taşımaktadır.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1- Araştırmacıların katkı oranı şu şekildedir: 1. Yazar: %35 2. Yazar: %35. Yazar: %30
- 2- Bu çalışmanın özeti, 01-02.09.2020 tarihleri arasında düzenlenen 5th International Scientific Research E-Congress (IBAD-2020) etkinliğinde sunulmuştur. Ayrıca çalışmanın özet metni kongre özet kitapçığında yayınlanmıştır.
- 3- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- 4- Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (44 sayılı ve 26.12.2018 tarihli) ve İl Sağlık Müdürlüğünden (87757741/799 sayı ve 23.02.2019 tarihli) yazılı izin alınmıştır.
- 5- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Altunışık R., Coşkun R., Bayraktaroğlu S., Yıldırım E. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri (SPSS uygulaması)*. 9. Baskı. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Aytaç, S. (2017). Stres kaynakları ve stresin psikolojik semptomlarının öfke kontrolü ile ilişkisi: polis memurları üzerine bir araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları*, 69(2), 1-27
- Aytaç, S. (2011). Çalışanların işlerine ilişkin duygularının stres tepkileri üzerindeki etkisi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 55(1), 833-851.
- Bhatti, M. H., Bhatti, M. H., Akram, M. U., Hashim, M. ve Akram, Z. (2016). Relationship between job stress and organizational commitment: An empirical study of banking sector. *Journal of Business Management and Economics*, 7(1), 29-37.
- Blau G., Boal K., (1989). Using job involvement organizational commitment interactively to predict turnover. *Journal of Management*, 15(1), 115-127.
- Boswell C. A. (1992). Work stress and job satisfaction for the community health nurse. *Journal of Community Health Nursing*, 9(4), 221-227.
- Cıranoglu M. (2020). Etkileşimli Liderlik yaklaşımının hemşirelerin işten ayrılma niyetlerine etkisi ve işten ayrılma niyetinin demografik faktörlerle ilişkisi: Bursa ilinde özel hastanelerde bir alan araştırması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15(1), 61-80.
- Çankaya M. (2020). Hastane çalışanlarındaki iş stresinin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi. *Business and Management Studies: An International Journal*, 8(1), 121-143.
- Çelik M., Yıldız B. (2018). Hemşirelerde mesleki bağlılık, özdeşleşme ve işten ayrılma niyeti ilişkisi: kamu sektörü ve özel sektör karşılaştırması. *Kastamonu Üniversitesi İİBF Dergisi*, 20(2), 47-75.
- Deliorman R. B., Taştan Boz İ., Yiğit İ., Yıldız S. (2009). Tükenmişliği ölçmede alternatif bir araç: Kopenhag tükenmişlik envanterinin Marmara üniversitesi akademik personeli üzerine uyarlanması. *İ.Ü. Yönetim Dergisi*, 20(63), 77-98.
- Derogatis, L.R (1999). *The brief symptom inventory-BSI administration, scoring and procedures manual-II*. USA: Clinical Psychometric Research Inc.
- Derogatis, L.R. ve Cleary, P. A. (1977). Confirmation of dimensional structure of the SCL-90: A study in construct validation. *Journal of Clinical Psychology*, 33(4), 981-989.
- Derogatis, L.R., Lazarus, L. (1994). SCL 90-R Brief symptom inventory and matching clinical rating scales. (Ed. Maruish M. E.). The use of psychological testing for treatment planning and outcome assessment içinde. 217-248. USA: Lawrence Erlbaum Associates.

- Diktaş G., Özgeldi M. (2020). Çalışan performansı ve işten ayrılma niyeti konularında örgütsel sinizm ve sosyal zekânın rolü. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 18(2), 11-28.
- Efeoğlu İ.E. (2006). *İş-aile yaşam çatışmasının iş stresi, iş doyumunu ve örgütsel bağlılık üzerindeki etkileri: ilaç sektöründe bir araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Erdilek Karabay M. (2015). Sağlık personelinin iş stresi, iş- aile çatışması ve iş-aile-hayat tatminlerine yönelik algılarının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkilerinin belirlenmesi üzerine bir araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 13(26), 113-134.
- House, R. J., Rizzo, J. R. (1972). Role conflict and ambiguity as critical variables in model of organizational behavior. *Organizational Behavior and Human Performance*, 7, 467-505.
- Irawanto, D. W., Noermiyati, Primasari, D. (2015). The effect of occupational stress on work performance of female employees: Study in Indonesia. *Asia-Pacific Journal of Management Research and Innovation*, 11(4), 336-345.
- Karakoç A., Dönmez P. (2014). Ölçek geliştirme çalışmalarında temel ilkeler. *Tıp Eğitimi Dünyası*, 13(40), 39-49.
- Newlin B. (1984). Stress reduction for the critical care nurse: a stress education program. *Occupational Health Nursing*, June, 315-319.
- O'Neill, J. W. ve Davis, K. (2011). Work stress and well-being in the hotel industry. *International Journal of Hospitality Management*, 30(2), 385-390.
- Öndaş Aybar D., Parlar Kılıç S. (2020). Bir üniversite hastanesinde çalışan yoğun bakım hemşirelerinin karşılaştıkları etik sorunların stres düzeylerine etkisi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 29-35.
- Önder G., Aybas M., Önder E. (2014). Hemşirelerin stress seviyesine etki eden faktörlerin öncelik sırasının çok kriterli karar verme tekniği ile belirlenmesi. *Optimum Journal of Economics and Management Sciences*, 1(1), 21-35.
- Özaltın G., Nehir S. (2007). Ankara ilindeki hastanelerin yoğun bakım ünitelerinde çalışan hemşirelerin iş ortamındaki stress etkenleri ve kullandıkları başetme yöntemlerinin belirlenmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(3), 60-68.
- Özçelik Kaynak K., Öztuna B. (2020). İşe yeni başlayan hemşirelerin örgütsel bağlılıkları ile personel devir oranları: dokuz eylül üniversitesi hastanesi hemşireleri üzerine bir araştırma. *Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 27-38.
- Rickard, G., Lenthall, S., Dollard, M., Opie, T., Knight, S., Dunn, S., Wakerman, J., Macleod, M., Seiler, J. and Brewster-Webb, D. (2012). Organisational intervention to reduce occupational stress and turnover in hospital nurses in the northern territory. *Australia, Collegian*, 19(4), 211-221.
- Sağır M. (2020). Cam tavan sendromunun bankacılık sektöründe çalışan kadınlarda işten ayrılma niyetine etkileri. *Stratejic Public Management Journal*, 6(11), 91-102.
- Selye H. (1976). *The stress of life*. (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.
- Sökmen A., Şimşek T. (2016). Örgütsel bağlılık, örgütle özdeşleşme, stres ve işten ayrılma niyeti ilişkisi: bir kamu kurumunda araştırma. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18(3), 606-620.
- Şahan S. (2020). Hemşirelikte örgütlenme ve örgütsel bağlılık. *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi*, 28(1), 122-127.
- Şahin, N. ve Durak, A. (1994). Kısa semptom envanteri (brief symptom inventory- BSI): Türk gençleri için uyarlaması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 44- 56.
- Taş A., Özkara Z. U. (2020). İş stresinin algılanan yönetici desteği ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkide üstlendiği rol. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(21), 475-504.

- Telli E., Ünsar, A. S. Ve Oğuzhan, A. (2012). Liderlik davranış tarzlarının çalışanların örgütsel tükenmişlik ve işten ayrılma eğilimleri üzerine etkisi: konuyla ilgili bir uygulama. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 2, 135-150.
- Yüksel A. (2015). Hemşirelik öğrencilerinin ruhsal durumları ve etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(2), 215-226.

Mimari Tasarım Eğitiminde Biyomimikri ve Form İlişkinin Kullanımı Üzerine Bir Literatür İncelemesi

Araş. Gör. Burcu Ölgün^{1*}

Geliş tarihi: 14.09.2020
Kabul tarihi: 30.11.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 539-551
Yıl: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 11%

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ Işık Üniversitesi, Türkiye,
burcuolgen@gmail.com,
ORCID ID 0000-0001-8534-0343

* Sorumlu yazar

ÖZ

Tasarımda form oluşturma süreci, pek çok farklı alanın esin kaynağı olarak kullanılabilirliği bir süreçtir. Bu alanlardan biri olan biyomimikri, doğa ile tasarımı bir araya getirmektedir. Doğadan esinlenilerek tasarlanan çalışmaların bazılarında doğal formların birebir kopyalanarak sonuç ürüne aktarıldığı görülmüştür. Bu yaklaşımla ortaya çıkan ürünler ise doğanın birer taklidi olmaktadır. Bunun yanı sıra, doğadan esinlenerek tasarlamak, tasarım eğitiminde kullanılan yaratıcı yaklaşımlardan biridir. Doğadaki formların soyutlanarak tasarıma aktarılması eğitimde faydalı bir pratik olmaktadır. Bu bağlamda çalışmada, doğadaki formlardan esinlenen tasarım anlayışının sonuç ürününe yansımaları konusu örnekler üzerinden araştırılmış ve mimari tasarım eğitimindeki yansımaları incelenmiştir. Nitel olarak ele alınan araştırma için veriler, veri tabanı tarama yöntemi ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda, biyomimikri yaklaşımının mimari tasarım eğitiminin sınırlarını geliştirerek fayda sağladığı ve öğrencilerde realist ve yaratıcı bir bakış açısı geliştirdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İç Mimarlık, Tasarım, Biyomimikri, Biyometrik Tasarım

A Literature Review on The Use of Biomimicry and Form Relation in Architectural Design Education

Res. Assist. Burcu Ölgün^{1*}

First received: 14.09.2020

Accepted: 30.11.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 539-551

Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 11%

¹ Işık University, Turkey,
burcuolgen@gmail.com,
ORCID ID 0000-0001-8534-0343

* Corresponding Author

ABSTRACT

Design is inspired by many different areas in the form creation process. Biomimicry, one of these areas, combines nature and design. In some nature-inspired works, it was seen natural forms were copied and directly transferred to the final design. The products that emerge with this approach are imitations of nature. Besides, the concept of design inspired by nature is one of the creative approaches used in design education. Designing by abstracting forms in nature is a beneficial practice in education. In this context, designs inspired by nature were investigated through examples, and the reflections of the approach in architectural design education were examined. The research is qualitative, and the data were collected by database scanning method. As a result of the study, it was determined that the biomimicry approach benefited by improving the limits of architectural design education and developed a realistic and creative perspective in students.

Keywords: Interior Architecture, Design, Biomimicry, Biomimetic Design

1. GİRİŞ

Tasarımda form oluşturma sürecinde farklı alanlardan faydalanılmaktadır. Bunlardan biri de biyomimikridir. Form tasarlama aşamasında biyomimikri yaklaşımı benimsendiğinde çoğunlukla biçimsel adaptasyon yapıldığı görülmektedir. Biçimlerin doğrudan adapte edilmesi sonucunda ortaya çıkan ürünler doğanın birer taklidi olmaktadır. Fakat biyomimikri yaklaşımı için tek başına doğal formları taklit etmek yeterli olmamaktadır. Biyomimikri, doğanın çalışma sistemlerinin incelenmesi sonucu çözüme ulaşmayı gerektirmektedir. Tasarımda biyomimikriden söz edilebilmesi için tasarım nesnesinin, kullanıma yönelik bir problemin çözümüne karşılık gelmesi gerekir.

Biyomimikri tasarımsal düşünceyi gerektiren bir yaklaşım olmakla birlikte, gerçek yaşam sorunlarına çözüm olmaktadır (Omar, Sharudin, Ahmad, Azizan, Yusof ve Ahmad, 2017). Bu anlamda doğa, tasarıma ve mimariye çeşitli şekillerde ilham kaynağı olmuş, biyomimikri sayesinde ekolojik ve sürdürülebilir tasarımlar ortaya çıkmıştır (Rao, 2014). Fakat biyomimikri ilkeleri tasarımda kullanıldığında sonuç ürünler doğanın taklidi olabilmektedir (Rossin, 2010). El-Zeiny, biyomimikrinin İç Mimarlıkta iki farklı yaklaşımla uygulandığından bahsetmiştir: problem odaklı yaklaşım ve çözüm odaklı yaklaşım. Problem odaklı yaklaşımda öncelikli olarak problem tasarımcılar tarafından belirlenir sonrasında doğada bulunan biyolojik çözümlerle eşleştirilir. Çözüm odaklı yaklaşımda ise ilk olarak biyolojik çözüm bulunarak tanımlanır ve çözüme uygun problem aranır (El-Zeiny, 2012). Biyomimikri tasarım ve mimaride olduğu kadar mimari tasarım eğitiminde de yaratıcı bir yaklaşım olarak uygulanmaktadır. Tasarım eğitiminde biyomimikrinin kullanılması, öğrencilerin mekanizmaları tanıma ve algılama yetilerinin gelişmesinin yanı sıra çeşitli sistemleri tasarımla birleştirme becerisi kazandırmaktadır (Stevens, Kopnika, Mulder, de Vries, 2020). Tasarım eğitimi perspektifinden bakıldığında ise biyomimikri, eğitimde kullanılan ve öğrencilerin yaratıcı düşünce gücünü geliştirdiği tespit edilmiş yaklaşımlardan biridir (Taghavi, 2016).

Bu bilgilere dayanarak, biyomimikrinin tasarım eğitimlerinde uygulanmasının öğrencilerin form oluşturma sürecini algılamasına katkı sağladığı düşünülmektedir (Taghavi, 2016). Bu bağlamda çalışmada, biyomimikrinin mimari tasarım eğitiminde kullanılması konusundaki farklı yaklaşımları incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yapılan nitel çalışmada biyomimikri ve form ilişkisini ele almak adına öncelikle biyomimikri yaklaşımıyla tasarlanmış mimari yapılar irdelenmiş, sonrasında literatürde mevcut olan, biyomimikrinin mimari tasarım eğitimlerinde kullanılması üzerinde yapılmış dört çalışma incelenmiştir. Bu araştırma teorik ve tanımlayıcı bir literatür incelemesidir. Araştırma verileri ise veri tabanı analizi ile elde edilmiştir. Bu bağlamda çalışmada, biyomimikri ve form ilişkisi mimari tasarım üzerinden ele alınarak biyomimikrinin mimari tasarım eğitiminde kullanımı üzerine yapılmış çalışmalar incelenmiştir.

2. BİYOMİMİKİRİ VE FORM

Biyomimikri kelimesinin kökeni Yunanca ‘bios’ (yaşam) ile ‘mimesis’ (benzetme) kelimelerinin birleşiminden gelmektedir (Benyus, 1997). Bilim insanları biyomimikriyi farklı şekillerde tanımlamıştır. Bu tanımlar arasından biyolog Benyus’un tanımı şöyledir: “doğadaki en iyi fikirleri inceleyen ve ardından insan sorunlarını çözmek için tasarımları ve süreci taklit eden yeni bir disiplin” (Benyus, 1998). Gruber ise “mimari problemler için yenilikçi potansiyel gösteren biyoloji ve mimarların örtüşen alanlarının incelenmesidir” şeklinde tanımlamıştır (Gruber, 2008). Biyomimikri ve form ilişkisinde doğadaki biçimlerin forma adapte edilmesi yöntemi sıklıkla kullanılmaktadır. Fakat Biyomimikri doğal formların taklit edilmesinin ötesindedir, doğanın çalışma sistemlerini kullanmayı gerektirir. Doğadan ilham almak üç adımda gerçekleşmektedir: form, süreç ve ekosistem. Öncelikle ilham alınan organizma veya ekosistem detaylı olarak incelenir. Doğada bulunan çözüm tasarım süzgecinden geçirilerek sonuç ürüne dönüşür.

Doğadan alınan sistemin tasarım ürün aracılığıyla bir soruna çözüm olması sürecindeki El-Zeiny’nin bahsettiği üç adımdan biri olan doğadan alınan ‘form’, tasarıma soyutlama yöntemiyle aktarılmaktadır. Form, Kandinsky tarafından bir dışsal, bir de içsel anlama sahip bir kavram olarak tanımlanmıştır. Dışsal anlamı, renk ve yüzeyleri ayıran çizgiyken, içsel anlamı farklı yoğunluklardadır. Bu anlamda form Kandinsky’ye göre “bu içsel anlamın dışsal ifadesidir” (Kandinsky, 2015). Başka bir deyişle form, soyut ya da somut bir kavramın biçimsel olarak ifade edilmesidir. Soyutlama ise Eroğlu’nun tanımına göre “bir

şeyin ayırt edici özelliklerinden birini düşünce yoluyla yalıtıma ve o özelliği, nesnenin öbür özelliklerinden bağımsız olarak ele almaya dayanan düşünsel işlem”dir (Eroğlu, 2006).

Bu bölümde biyomimikrinin mimari tasarımda kullanımıyla ilgili üç farklı örnek incelenmiştir. Bunlar: Fuksas, Santiago Calatrava ve Antoni Gaudi'nin tasarlamış olduğu örneklerdir. Seçilen örnekler uygulanmış mimari projelerdir. Çalışmalar biyomimikrinin mimari tasarıma farklı yaklaşımlarla yansımalarını örneklemektedir.

La Sagrada Familia, Barselona-İspanya (Antoni Gaudi)

La Sagrada Familia, yapımına 1882 yılında başlanan ve 1883 yılında Mimar Antoni Gaudi'nin devraldığı fakat mimarın 1926 yılında hayatını kaybetmesiyle yarım kalan bazilikedir. Antony Gaudi doğa hayranlığını şu cümleyle ifade etmiştir: “Her şey doğanın büyük kitabından gelir” (Craven, 2006). 19. yüzyılda yaşamış olan Gaudi, doğal formları ve sistemleri detaylı bir şekilde incelemiş ve tasarımlarında kullanmıştır. Hiperbolik ve parabolik tonoz ve kemerler, helezonik iskeleler ve eğimli sütunlar ile iç veya dış destek gerektirmeden dengeli bir şekilde ayakta durabilen sistemler tasarlamıştır (Pearson, 2001). Gaudi, doğadaki formların çeşitliliğini anlayabilmiş ve tasarım sorunlarına bu çeşitlilikte bulunduğu çözümlerle yaklaşmıştır (Martinelli, 1967) (Görsel 1).

Görsel 1. *Sagra de Familia-Barselona, Antoni Gaudi.*

Saint Exupery Havaalanı Tren İstasyonu, Lyon-Fransa (Santiago Calatrava)

Lyon-Stolas Saint Exupery havaalanı tren istasyonu Mimar Santiago Calatrava tarafından tasarlanmış ve 1989-1994 yılları arasında inşa edilmiştir. Calatrava, insan bedeninden esinlenerek tasarladığı mimari eserleriyle bilinmektedir. Bu yapıda da bacakları ayrı şekilde yan yana duran insan vücutlarının birleşmesiyle strüktürel yapıyı oluşturan formu elde etmiştir. Merkezdeki kabuk insan gözünün yapısına atıfta bulunurken, bazı açılardan kuş formunu andırmaktadır. Fakat mimar yapıyı tasarlariken kuşlar hakkında hiç düşünmediğini belirtmiştir (Januszkiewicz, 2006). Calatrava yapılarında insan bedeni, hareket ve davranışları yanı sıra bitki örtüsü ve hayvan iskeletlerinden de yola çıkmıştır. Mimar, bu doğal formları tasarımlarında forma ve dinamik yapıya aktarmıştır (Gosciniak, Januszkiewicz, 2019) (Görsel 2).

Görsel 2. Saint Exupery Havaalanı Tren İstasyonu-Lyon, Santiago Calatrava.

La Nuvola, Roma-İtalya (Fuksas)

La Nuvola, Roma Kongre Merkezi ve Otel yapısı Fuksas mimarlık firması tarafından tasarlanmış ve 2016 yılında inşası tamamlanmıştır. Yapının dış kabuğu geçirgen bir strüktüre sahiptir, bu sayede içerideki kütle dışarıdan algılanabilmektedir. Binanın merkezinde yer alan bu iç kabuk “bulut” olarak adlandırılmıştır, yapı bu isimle anılmaktadır (La Nuvola). Bulut, bir yürüyüş yolu olarak tasarlanmıştır ve içinden geçilerek oditoryuma ulaşılmaktadır. Bu amorf iç kabuk, isminden de anlaşılacağı üzere doğadaki ‘bulut’lara atıfta bulunmaktadır (Fuksas, 2016). Tasarımda dış kabuk ile bölgenin 1930’lardaki rasyonalist mimarisini, içerideki amorf strüktür ile de Roma’nın organik mimari dokusu yansıtılmıştır (Mattioli, 2017) (Görsel 3).

Görsel 3. La Nuvola-Roma, Fuksas.

Örnekler değerlendirildiğinde; tasarımda biyomimikrinin hem biçim hem sistem odaklı olarak kullanılabilirliği görülmektedir. Örneklerde doğal formlar mimari yapıya strüktürel olarak yansıtılmıştır. Doğadan alınan çıkış noktası soyutlanıp tasarımcı süzgecinden geçirilerek sonuç ürüne dönüştürüldüğünde ortaya özgün çalışmalar çıkmaktadır.

3. MİMARİ TASARIM EĞİTİMİNDE BİYOMİMİKRI YAKLAŞIMLARI

Araştırma kapsamında mimari tasarım eğitiminde biyomimikri yaklaşımını konu eden 4 çalışma incelenmiştir. Bunlardan dördü ders kapsamında biri ise atölye çalışması kapsamında gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar 2013-2020 yılları arasında yapılmıştır. Örneklerin tamamı uluslararası çalışmalar olup üç örnek Türk araştırmacılar, bir örnek ise yabancı araştırmacı tarafından yapılmıştır. Örneklem incelemesi sonucu, biyomimikrinin mimari tasarım eğitimindeki farklı uygulamalarının ortaya koyulması amaçlanmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Mimari Tasarım Eğitiminde Biyomimikri Yaklaşımları Üzerine Seçilen Araştırma Örneklemi.

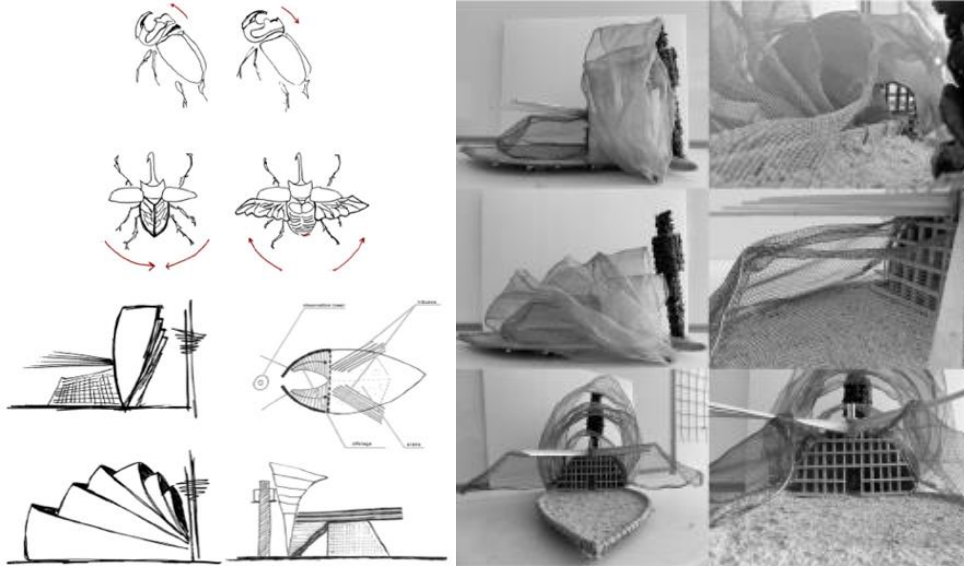
Araştırmacı	Yıl	Yayın Adı	Kapsam	Metot
Yurtkuran, S., Kırılı, G., Taneli, Y.	2013	Learning from Nature: Biomimetic Design in Architectural Education	Temel Tasarım Stüdyosu	Deney
Tavşan, C., Tavşan, F., Sönmez, E.	2014	Biomimicry in Architectural Design Education	Mimari Tasarım Dersi	Deney
Amer, N.	2019	Biomimetic Approach in Architectural Education: Case study of 'Biomimicry in Architecture' Course	Mimarlıkta Biyomimikri Dersi	Deney
Tuğlu Karşlı, U., Özker, S.	2020	A Biomimetic Design Experience in Informal Interior Architecture Education	Çalıştay	Deney

İncelenen çalışmalar, öğrencilerle birlikte yürütülmüş deneysel çalışmalardır. Örnekler, öğrencilere verilen bilgiler, izlenen yöntemler ve ortaya çıkan sonuç ürünler üzerinden değerlendirilerek karşılaştırılmıştır. Bu araştırma nitel ve tanımlayıcıdır, araştırma yöntemi ise veri tabanı analizi olarak belirlenmiştir. Veri tabanı olarak, Google Scholar ve Web of Science dizinleri kullanılmıştır.

3.1. Doğadan Öğrenme: Mimarlık Eğitiminde Biyometrik Tasarım (2013)

Yurtkuran, Kırılı ve Taneli'nin 2013 yılında Uludağ Üniversitesi, Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nde Temel Tasarım Stüdyosu kapsamında gerçekleştirdiği çalışma (Learning from Nature: Biomimetic Design in Architectural Education), biyomimikri aracılığıyla öğrencilerin problem çözme ve üç boyutlu düşünme yetilerini geliştirmeyi amaçlamıştır. Çalışma seminer, öğrenci sunumları ve stüdyo deneyi olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Biyomimikri konusu seminer ve öğrenci sunumlarıyla öğrenildikten sonra, öğrencilerden edindikleri bilgileri doğadaki canlı sistemlerle eşleştirmeleri istenmiştir. Araştırma kapsamında 48 öğrenciyle çalışılmıştır. Öğrenciler doğadan çeşitli eklem bacaklı canlılar seçmişlerdir. Canlıların hareket, biçim, davranış gibi özelliklerine dikkat ederek tasarım problemini çözmek üzere yönlendirilmişlerdir. Çalışmalardan birine vaka analizi yapılmıştır (Görsel 7).

Görsel 4. Öğrenci Çalışması. (Yurtkuran, Kırılı, Taneli, 2013).

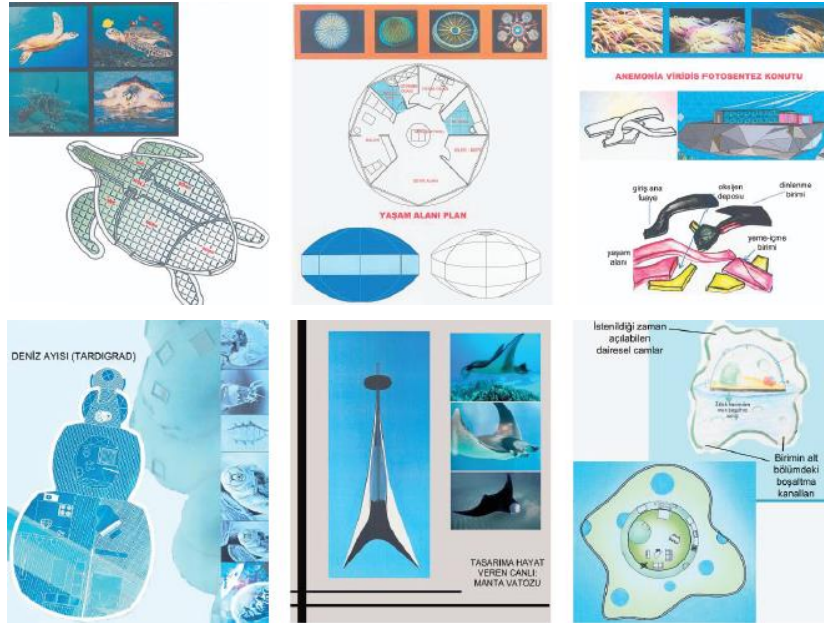

Seçilen örnekte dövüş kafesi tasarlanmış ve gergedan böceğinden yola çıkılmıştır. Canlının, kalkan görevi gören kalın deri yapısı ve kabuğunun altına gizlenen kanatlara sahip olmasından bahsedilmiştir. Böceğin formu ve verdiği mekânsal tepkiler göz önünde bulundurulmuştur. Tasarımda, böceğin hareketli olan kanat ve boynuz parçalarından yola çıkılmıştır. Bu öğrenci çalışması, üçüncü aşamadaki görevlerin hepsinin tamamlanması dolayısıyla seçilmiştir. Çalışma sonucunda, doğadan öğrenmenin yaratıcı düşüncüyü ve sorun çözme yetisini geliştirdiği tespit edilmiştir. Öğrencilerin çalışmayı öğretici, eğlenceli ve ilgi çekici buldukları gözlemlenmiştir.

3.1. Mimari Tasarım Eğitiminde Biyomimikri (2014)

Tavşan C., Tavşan F. ve Sönmez'in 2014 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nde Mimari Tasarım Bilgisi dersi kapsamında gerçekleştirdiği çalışmada (Biomimicry in Architectural Design Education), canlıların mimari tasarıma kattığı faydaları ortaya koymak üzere tasarımda biyomimikri yöntemini uygulamak amaçlanmıştır. Mimari tasarım yaklaşımı olarak dört farklı yaklaşımdan bahsedilen çalışmada (Pragmatik, Tipolojik, Kanonik, Analogik), yaklaşımlar arasında analogi metoduyla ilerletilmiştir. Deneysel çalışmanın öncesinde biyomimikrinin mimaride kullanımına dair bilgilere yer verilmiştir. Yapılan deneye 100 öğrenci katılmıştır ve öğrencilerden deniz altında bir konut tasarlamaları istenmiştir. Deney altı aşamada gerçekleştirilmiştir. Bu aşamalar: konunun tanımlanması, literatür araştırması, araştırmanın analizi, inceleme ve görüş belirtme, tasarım ve sunum aşamaları olarak belirlenmiştir. 6 öğrenci çalışması örnek olarak yayına dâhil edilmiştir. Her ne kadar çalışma analogik olarak yapılmışsa da öğrenci çalışmalarında sistem odaklı yaklaşımlar da görülmüştür (Görsel 8).

Görsel 5. Öğrenci Çalışmaları. (Tavşan C., Tavşan F., Sönmez, 2014).

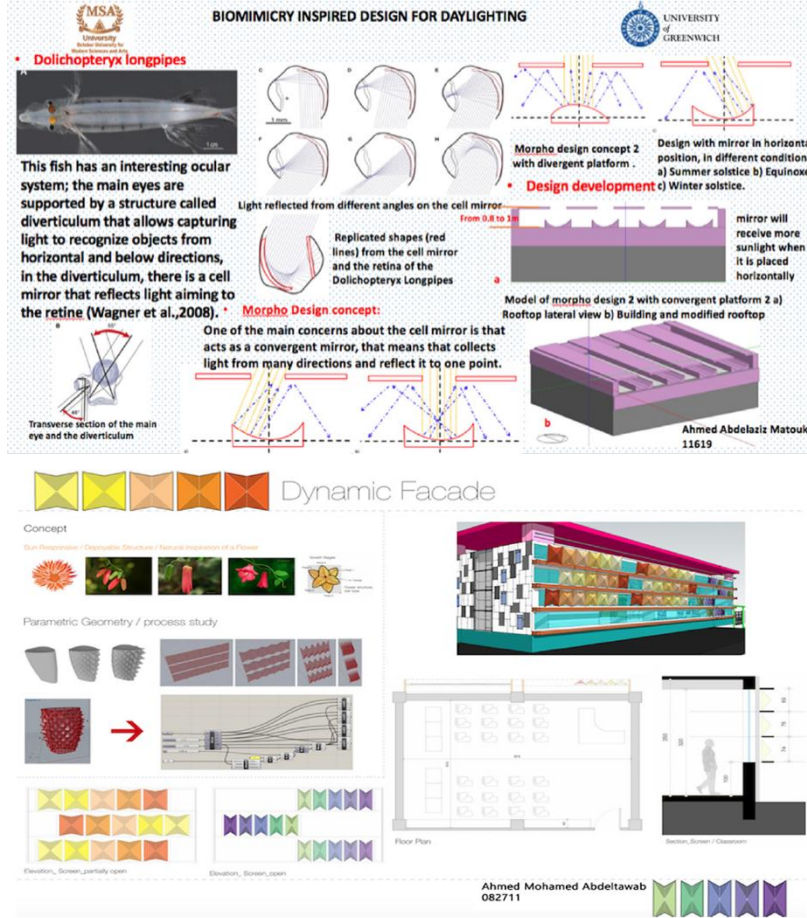
Çalışmadan seçilen örneklerde, deniz kaplumbağası, diatomlar, anemonia viritis, deniz ayısı, manto vatozu ve amoeba'dan yola çıkılmıştır. Seçilen canlıların özellikleri ve tasarımda uygulanma prensiplerine yer verilmemiştir. Çalışma sonucunda, tasarım ile doğa arasındaki ilişkinin öğrencideki yaratıcı merak duygusunu ve öğrenme hızını arttırdığı gözlemlenmiştir.

3.2. Mimarlık Eğitiminde Biyometrik Yaklaşım: 'Mimarlıkta Biyomimikri' Dersi Vaka Çalışması (2019)

Amer'in 2019 yılında Mısır Modern Bilimler ve Sanatlar Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nde Mimaride Biyomimikri dersi kapsamında gerçekleştirdiği çalışmada (Biomimetic Approach in Architectural Education: Case study of 'Biomimicry in Architecture'), biyomimikrinin tasarım için çıkış noktası olarak kullanılmasını ortaya koymak amaçlanmıştır. Öncelikle öğrencilerin dersle ilgili düşüncelerini öğrenmek adına anket çalışması yapılmış, sonrasında öğrencilere biyomimikri hakkında sekiz farklı başlık üzerinden bilgiler verilmiştir. Öğrenciler gruplar halinde çalışmıştır. Öğrencilere çeşitli görevler verilmiştir. Bunlar: biyomimikri yaklaşımıyla tasarlanmış iki binanın seçilip incelenmesi, doğal organizmalardan yola çıkarak konsept tasarlanması ve iki farklı bitkinin çevreleriyle uyumunu inceleyerek yapı kabuğu tasarlanması. Deney sonucunda öğrencilere anket çalışması yapılmıştır. Öğrencilerin yarısının dinamik cephe tasarımları üzerine farklı yollar denemek ilgilerini çekmiş, geri kalan öğrenciler ise gün ışığını en yüksek seviyede kullanabilmek konusunda biyomimikriyi faydalı bulmuşlardır. Yayın kapsamına dahil edilen iki öğrenci çalışmasından birinde Dolichopteryx longipes

isimli balıktan diğerinde ise Lithops salicola isimli bir bitkiden yola çıkılmıştır. Örneklerde sistem odaklı yaklaşımın benimsendiği görülmüştür (Görsel 6).

Görsel 6. Öğrenci Çalışmaları. (Amer, 2019).

Çalışma sonucunda, öğrencilerin doğadan ilham alarak tasarlamak konusunda motive oldukları gözlemlenmiştir. Biyomimikri disiplininin sürdürülebilir mimari konusuna ışık tutabileceği sonucuna varılmıştır.

3.3. Enformel İç Mimarlık Eğitiminde Biyometrik Tasarım Deneyimi (2020)

Tuğlu Karşlı ve Özker'in 2020 yılında BIOStructure isimli çalıştay ile öğrenci trienali kapsamında gerçekleştirdiği çalışma (A Biomimetic Design Experience in Informal Interior Architecture Education), biyometrik tasarım yaklaşımının İç Mimarlık eğitiminde kullanımını ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmada, biyometrik tasarım yaklaşımları 'çözüm odaklı' ve 'sorun odaklı' olarak iki başlıkta incelenmiştir. Bunun yanında, tasarımda soyutlama aşaması 'ilke odaklı' ve 'biçim odaklı' olarak ikiye ayrılmıştır. İlke odaklı yaklaşımda çalışma prensiplerinden yola çıkılırken, biçim odaklı yaklaşımda formdan yola çıkılmaktadır. Çalışmada, biyomimikrinin İç Mimarlık alanında kullanılması konusundaki zorlulardan ve biçim odaklı yaklaşımların sıklıkla görüldüğünden bahsedilmiştir. Aynı zamanda biçim odaklı yaklaşımların biyomimikriden çok analojinin konusu olduğuna değinilmiştir. Yapılan çalıştay kapsamında 18 öğrenci çalışmış, öğrencilerden pavyon strüktürü tasarımları istenmiştir. Çalışmada birinci ve ikinci sınıf öğrencilerinin form oluşturma sürecini biçimsel olarak ele aldığı, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinin doğadan strüktür, işlev ve karakteristik özellik gibi materyaller olarak tasarım yaptığı gözlemlenmiştir. Araştırmada bütün öğrencilerin çalışmalarına yer verilmiştir. Araştırma kapsamında yürütülen atölye çalışmasında, öğrencilere biyomimikrinin tasarımda kullanımındaki farklı yaklaşımları aktarmak ve onlara bu yaklaşımlarla tasarım yaptırmanın farklı bir bakış açısı kazanılmasına fayda sağladığı gözlemlenmiştir. Makalede yer verilmiş olan 15 çalışmadan 4'ü örnek teşkil etmesi açısından seçilmiştir (Görsel 6). Örneklerde, doğadaki sistemler ele alınarak yani 'ilke

odaklı yaklaşım' ile tasarıma yansıtılmıştır. Örnek öğrenci çalışmalarında kelebek, örümcek ağı, plankton ve mercandan yola çıkılmıştır. Örneklerden birinde kelebek kanadının esnekliği ele alınarak çözüm odaklı ve ilke odaklı yaklaşımlar uygulanmıştır.

Görsel 7. Öğrenci Çalışmaları: kelebek, örümcek ağı, plankton ve mercan. (Tuğlu Karlı, Özker, 2020).

Çalışma sonucunda, biyomimikrinin tasarım eğitiminde yaratıcı bir disiplinlerarası yaklaşım olabileceği tespit edilmiştir. Ayrıca, tasarım ve biyoloji öğrencilerinin yapacağı bir atölye çalışmasının iki disiplini bir araya getirecek yenilikçi bir çalışma olabileceği önerilmiştir.

4. DEĞERLENDİRME

Çalışma kapsamında seçilmiş 4 makalede biyomimikri ve mimari tasarım ilişkisini eğitim bağlamında disiplinlerarası bir yaklaşım olarak ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmalar arasından bir tanesi çalıştay kapsamında, üçü ders kapsamında yapılmıştır. Çalışmalar biyomimikrinin tasarımda kullanılmasını deneysel olarak ele almıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Araştırma örnekleminin değerlendirilmesi.

Araştırmacı	Yıl	Kapsam	Metot	Amaç	Sonuç
Yurtkuran, S., Kırılı, G., Taneli, Y.	2013	Temel Tasarım Stüdyosu	Deney	Problem çözme ve üç boyutlu düşünme yetisini geliştirmek.	Doğadan öğrenmenin yaratıcı düşüncüyü ve sorun çözme yetisini geliştirdiği tespit edilmiştir.
Tavşan, C., Tavşan, F., Sönmez, E.	2014	Mimari Tasarım Dersi	Deney	Canlıların mimari tasarıma kattığı faydaları ortaya koymak üzere tasarımda biyomimikri yöntemini uygulamak.	Tasarım ile doğa arasındaki ilişkinin öğrencideki yaratıcı merak duygusunu ve öğrenme hızını arttırdığı gözlemlenmiştir.
Amer, N.	2019	Mimarlıkta Biyomimikri Dersi	Deney	Biyomimikrinin tasarım için çıkış noktası olarak kullanılmasını ortaya koymak.	Öğrencilerin doğadan ilham alarak tasarlamak konusunda motive oldukları gözlemlenmiştir
Tuğlu Karşlı, U., Özker, S.	2020	Çalıştay	Deney	Biyometrik tasarım yaklaşımının İç Mimarlık eğitiminde kullanımını ortaya koymak.	Biyomimikrinin tasarım eğitiminde yaratıcı bir disiplinlerarası yaklaşım olabileceği tespit edilmiştir.

Yurtkuran, Kırılı ve Taneli'nin çalışmasında (2013) öğrencilerden eklem bacaklı canlıları seçmeleri ve bu canlıların özelliklerini tasarımlarında kullanmaları beklenmiştir. Bu sınırlama öğrencileri zorlayarak onları yaratıcı düşünmeye yöneltmiştir. Çalışma sonucunda biyomimikrinin sorun çözme yetisinin geliştirerek yaratıcı düşüncüyü arttırdığı gözlemlenmiştir.

Tavşan C., Tavşan F. ve Sönmez'in çalışmasında (2014) öğrencilerden deniz altı yaşamı için bir konut tasarımları beklenmiştir. Çalışma için belirlenen deney aşamaları araştırmayı sağlam temellere oturtmuş, öğrencilere sistematik şekilde yol göstermiştir. Çalışma sonucunda doğa ile tasarım arasında ilişki kurmanın öğrenme hızını arttırdığı ve yaratıcı merak duygusunu geliştirdiği gözlemlenmiştir.

Amer'in çalışmasında (2019) biyomimikri ve tasarım konusunda detaylı bilgi aktarımı yapılmış ve öğrenciler için çeşitli görevler oluşturulmuştur. Bu görevler sayesinde öğrenciler biyomimikrinin tasarımda uygulanmasıyla ilgili farklı bakış açılarına deneyimlemişlerdir. Çalışma sonucunda, öğrencilerin doğa ile tasarımı birleştirme konusunda motive oldukları gözlemlenmiş, biyomimikrinin sürdürülebilir mimaride kullanılabilmesi sonucuna varılmıştır.

Tuğlu Karşlı ve Özker'in çalışmasında (2020) biyometrik tasarım ve tasarımda soyutlama yaklaşımları detaylı olarak ele alınmıştır. Yürütülen atölye çalışması kapsamında üst sınıf öğrencileri ilke odaklı soyutlama yaklaşımını benimsemişken bir ve ikinci sınıf öğrencileri biçim odaklı yaklaşımı benimsemiştir. Öğrencilerin yöntem konusunda serbest bırakılması çalışmada özgün sonuçların elde edilmesine katkı sağlayan sebeplerden biridir. Bu bağlamda, tasarım eğitiminin ileri seviyelerinde belirli bir sistemi algılama ve tasarıma yansıtma becerilerinin geliştiği sonucu çıkarılabilir. Çalışmada, biyomimikrinin yaratıcı bir yaklaşım olduğu ve biyoloji ile tasarım disiplinlerinin bir araya gelmesinin faydalı çalışmalar ortaya çıkartabileceği sonucuna varılmıştır.

Çalışmaların ortak amacı, biyomimikri yaklaşımının tasarım eğitiminde kullanılmasını ortaya koyarak öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmektir. Bu ortak amaç doğrultusunda, çalışmalardan üçü ders kapsamında biri ise atölye çalışması kapsamında gerçekleştirilmiştir. Ders kapsamında gerçekleştirilen çalışmalardan biri, biyomimikri ve mimarlık ilişkisini konu alan bir ders altında yapılmış ve deneye geçmeden önce biyomimikri yaklaşımı detaylıca işlenmiştir. Diğer iki çalışmada ise mimari tasarım konulu dersler kapsamında deneyler yürütülmüş ve öğrencilere verilen kısa bilgiler ışığında çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Atölye çalışması kapsamında gerçekleştirilen çalışmada ise öğrenciler konu hakkında bilgilendirilmiş ve belirli bir kısa zaman diliminde çalışılmıştır. Yurtkuran, Kırılı ve Taneli'nin (2013) çalışmasında öğrencilere eklem bacaklı canlılar seçtirilmiş, canlıların davranışları ve formları ile tasarım problemleri çözülmeye çalışılmıştır. Tavşan C., Tavşan F. ve Sönmez'in (2014) çalışmasında biyomimikri analogi metoduyla tasarımlara yansıtılmıştır. Öğrenciler seçecekleri doğal form konusunda serbest bırakılmıştır. Amer'in (2019) çalışmasında öğrencilere üç farklı görev verilmiştir. Bu görevler öğrencileri yönlendirmede faydalı olmuştur. Tuğlu Karşlı ve Özker'in (2020) çalışmasında ise tasarlanacak ürün pavyon strüktürü olarak sınırlandırılmış fakat doğal formların seçimi

ve tasarıma aktarım yöntemi serbest bırakılmıştır. Biyomimikri çok geniş kapsamlı bir konudur. Bu bağlamda, öğrencilere koyulan sınırlandırmalar konuyu daha iyi algılamalarını ve sorun-çözüm eşleştirmesini daha iyi yapabilmelerini sağlayabilmektedir. Bunun yanında, meslek hayatlarında karşılarına pek çok sınırlamayla karşılaşacakları için, çalışmaların gerçekçiliği karşılması açısından, belirli sınırlar koyan deneyler öğrencileri zorlayarak mesleki anlamda gelişimlerine de katkı sağlamıştır. Çalışmaların ortak sonucu, biyomimikrinin mimari tasarım eğitiminde kullanılmasının yaratıcı bir yaklaşım olabileceği yönündedir. Biyomimikrinin öğrencilerde yaratıcı düşüncüyü ve problem çözme becerilerini geliştirdiği gözlemlenmiştir. Bunların yanında, doğa üzerine çalışmanın öğrencilerin ilgisini çektiği ve motivasyonlarını arttırdığı tespit edilmiştir.

5. SONUÇ

Bu çalışma, biyomimikri ve form ilişkisini ele alarak mimari tasarım eğitimindeki yansımalarını incelemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda, ilk aşamada biyomimikrinin mimarideki farklı uygulamalarını örnekleyen çalışmalar ele alınmıştır. Örneklem sonucunda, biyomimikrinin mimari tasarımda hem biçim hem sistem odaklı kullanılabilirliği görülmektedir.

İkinci aşamada ise mimari tasarım eğitiminde biyomimikrinin kullanımını konu eden beş makale incelenmiştir. Bu makalelerin ortak yanı, biyomimikrinin mimari tasarım eğitiminde kullanılmasının yaratıcı bir yaklaşım olabileceği ve öğrencilerin perspektiflerini geliştirdiği sonucuna ulaşmalarıdır. Çalışmalardan elde edilen öğrenci tasarımları göz önünde bulundurulduğunda, biyomimikri mekân tasarımına hem biçimsel olarak yansımış hem de biyolojik sistemler kullanılmıştır. Çalışmalarda, doğadan esinlenen formun soyutlanarak tasarıma aktarılması veya doğadan alınan sistemin çalışma prensiplerinin tasarımda kullanılması sonucunda özgün ürünlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Biyomimikrinin tasarımda kullanılmasının öğrencilere form yaratma sürecini öğrenmeleri konusunda katkı sağladığı görülmektedir. Aynı zamanda, yaklaşımın doğru uygulandığı örnekler biyomimikrinin tasarımda yaratıcı ve yenilikçi bir yaklaşım olduğunu göstermektedir.

Tasarım eğitiminde öğrencilerden, yola çıkılan bir kavramı soyutlayarak form tasarımlarını istenmektedir. Bu bağlamda, biyomimikrinin tasarım eğitiminde yaratıcı bir disiplinlerarası yaklaşım olarak kabul gördüğü ve öğrencilere geçerli yöntemler uygulandığı gözlemlenmiştir. Biyomimikri ve form ilişkisinin mimari örnekler üzerinden ele alınarak mimari tasarım eğitimindeki yansımalarının irdelendiği çalışmada, doğadan alınan verilerin yaratıcı yöntemlerle, üzerinde detaylıca düşünülerek ve tasarım prensipleri gözetilerek sonuç ürüne dönüştürülmesinin daha doğru sonuçlar ortaya çıkardığı sonucuna varılmıştır. Bunun yanı sıra, biyomimikrinin öğrencilerin tasarım eğitimine karşı ilgi ve motivasyonlarını arttırdığı görülmüştür. Öğrencilerin, doğada keşfettikleri çözümleri gerçek yaşam sorunlarında kullanmaya teşvik edilmesi realist bir perspektiften bakmalarını sağlamakta, ayrıca mimari tasarım eğitiminin sınırlarını genişletmektedir. Sonuç olarak biyomimikri, öğrencilerin farklı sistemleri tanıması, algılaması ve tasarıma yansıtması açısından yaratıcı, yenilikçi ve sürdürülebilir bir yaklaşımdır.

Tasarım eğitiminde biyomimikri yaklaşımının etkin kullanılabilmesi için öğrenciler tamamen serbest bırakılmamalı, çeşitli sınırlandırmalar getirilmelidir. Atölye çalışmalarında, öğrenme ve araştırma aşaması uzun tutulmalıdır. Öğrenciler biyomimikri yaklaşımını iyi kavramalı ve seçtikleri canlı formlar hakkında detaylı araştırma yapmalıdır. Bunların yanında, yapılacak olan deneysel çalışmalar aşamalandırılmalı ve gözlemin daha verimli olabilmesi için, deney öncesi ve sonrasında öğrencilere anket çalışması yapılmalıdır.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır:

- 1- Bu makale 1-2 Eylül 2020 tarihinde düzenlenen 5th International Scientific Research E-Congress (IBAD-2020) kongresinde özet bildiri olarak sunulmuştur.
- 2- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur.
- 3- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Amer, N. (2019). Biomimetic approach in architectural education: case study of 'biomimicry in architecture' course. *Ain Shams Engineering Journal*, 10(3), 499–506.
- Benyus, J.M. (1997). *Biomimicry*. New York: Harper Collins.
- Benyus, J.M. (1998). *Biomimicry: Innovation Inspired by Nature*. Perennial: Harper Collins.
- Craven, J. (2006). *Master Architects: Antoni Placid Guillem Gaudi Cornet*. 6 Haziran 2020 tarihinde <http://architecture.about.com/library/blgaudi.htm> adresinden erişildi.
- El-Zeiny, R. M. A. (2012). Biomimicry as a problem solving methodology in interior architecture. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 50(Temmuz), 502–512.
- Eroğlu, Ö. (2006). *Resim sanatı sözlüğü*. İstanbul: Nelli Sanat Evi Yayınları.
- Fuksas (2016). New EUR Rome convention center and hotel 'the cloud', Roma-İtalya. 6 Haziran 2020 tarihinde <https://fuksas.com/the-cloud/> adresinden erişildi.
- Gosciniak, M., Januszkiewicz, K. (2019). Architecture inspired by nature. Human body in Santiago Calatrava's works. Sophisticated approach to architectural design. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 471(8), 1-10.
- Gruber, P. 2008. *Biomimetics in Architecture*. Reading, U.K.: The University of reading Institute for Building Construction and Technology.
- Januszkiewicz, K. (2006). Bionics in Santiago Calatrava's works. T. Bobka, J. Rajczyk (ed.). in Trends in the development of housing and industrial construction. Czestochowa: Czestochowa University of Technology.
- Kandinsky, W. (2015). *Sanatta ruhsallık üzerine*. (Çev. G. Ekinci). İstanbul: Altıkırbeş Yayın.
- Martinelli, C. (1967). *Gaudi: His life, his theories, his work*. Barcelona: Colegio Oficial de Arquitectos de Cataluna y Baleares.
- Mattioli, G. (2017). *The Cloud by Studio Fuksas Brings a Touch of Modern Baroque to Rome's Rationalist EUR Neighborhood*. Archdaily, Şubat 2017. 6 Haziran 2020 tarihinde <https://www.archdaily.com/805315/the-cloud-by-studio-fuksas-brings-a-touch-of-modern-baroque-to-romes-rationalist-eur-neighborhood> adresinden erişildi.
- Mcgee, B., Park, N., Portillo M., Bosch, S. ve Swisher, M. (2020). DIY Biophilia: Development of The Biophilic Interior Design Matrix as a Design Tool. *Journal of Interior Design*, 44(4), 201-221.
- Omar, W.N.F.W., Sharudin, H., Ahmad, M.A., Azizan, H.A., Yusof, F.M. ve Ahmad, M.A. (2017). Analysis of students understanding on biomimicry design approach. *Academic Journal of Science*, 07(03), 503-512.
- Pearson, D. (2001). *New organic architecture: the breaking wave*. California: University of California Press.
- Rao, R. (2014). Biomimicry in architecture. *International Journal of Advance Research in Civil, Structural, Environmental and Infrastructure Engineering and Developing*, 1(3), 101-107.
- Rossin, K.J., (2010). Biomimicry: nature's design process versus the designer's process. *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 138, 559-570.
- Stevens, L., Kopnina, H., Mulder, K., de Vries, M. (2020). Biomimicrt design thinking education: a base-line exercise in preconceptions of biological analogies. *International Journal of Technology and Design Education*, February. 20 Haziran 2020 tarihinde <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10798-020-09574-1> adresinden erişildi.

- Taghavi, S. (2016). *Using biomimicry as an educational tool in interior architecture design studio*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Eastern Mediterranean University, KKTC.
- Tavsan, C., Tavsan, F. ve Sonmez, E. (2015). Biomimicry in architectural design education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 182, 489–496.
- Tuğlu Karşlı, U. ve Özker, S. (2020). A biomimetic design experience in informal interior architecture education. *Design and Technology Education*, 25(1), 80-95.
- Yurtkuran, S., Kırılı, G. ve Taneli, Y. (2013). Learning from nature: biomimetic design in architectural education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 89, 633–639.

GÖRSEL KAYNAKÇA

- Görsel 1.** Gaudi, A., *La sagrada Familia*. 20 Haziran 2020 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/tatil/la-sagrada-familia-en-unlu-turistik-cazibe-merkezi-2450697> adresinden erişildi.
- Görsel 2.** Calatrava, S., *Saint Exupery Havaalanı Tren İstasyonu-Lyon*, 20 Haziran 2020 tarihinde <https://www.calatrava.com/projects/lyon-saint-exupery-airport-railway-station-colombier-saugnieu.html> adresinden erişildi.
- Görsel 3.** Fuksas, *La Nuvola*, 20 Haziran 2020 tarihinde <https://fuksas.com/the-cloud/> adresinden erişildi.
- Görsel 4.** Yurtkuran, S., Kırılı, G. ve Taneli, Y. (2013). Learning from nature: biomimetic design in architectural education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 89, 633–639.
- Görsel 5.** Tavsan, C., Tavsan, F. ve Sonmez, E. (2015). Biomimicry in architectural design education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 182, 489–496.
- Görsel 6.** Amer, N. (2019). Biomimetic approach in architectural education: case study of ‘biomimicry in architecture’ course. *Ain Shams Engineering Journal*, 10(3), 499–506.
- Görsel 7.** Tuğlu Karşlı, U. ve Özker, S. (2020). A biomimetic design experience in informal interior architecture education. *Design and Technology Education*, 25(1), 80-95.

Üniversite Öğrencilerinin Girişimciliğe İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi

Doç. Dr. İbrahim Çankaya^{1*}
Prof. Dr. Aycan Çiçek Sağlam²

Geliş tarihi: 22.09.2020
Kabul tarihi: 02.11.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa:552-560
Yıl: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 19%
**Bu makalede araştırma ve yayım
etiğine uyulmuştur.**

¹Uşak Üniversitesi, Türkiye,
ibrahim.cankaya@usak.edu.tr
ORCID ID 0000-0001-9684-4985

²Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi,
Türkiye, aycancecek@mu.edu.tr
ORCID ID 0000-0003-2498-4117

* Sorumlu yazar

ÖZ

Girişimciliğin sürdürülebilir olması yaşam boyu öğrenmeye bağlıdır. Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin mevcut branşları dışında uzmanlaşmak istedikleri alanları belirlemektir. Çalışma, nitel araştırma yönteminde durum desenlidir. Çalışma grubu 2018-2019 akademik yılında Uşak Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültesi dördüncü sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Fen fakültesinden elli, mühendislik fakültesinden elli, toplamda yüz öğrenci ile görüşülmüştür. Öğrenciler amaçlı örnekleme tekniği ile belirlenmiştir. Veriler, yarı yapılandırılmış bir görüşme formu ile toplanmış ve NVİVO paket programında analiz edilmiştir. Öğrenci görüşleri betimsel olarak değerlendirilmiştir. Fen fakültesi son sınıf öğrencileri “acil tıbbi hizmetler, bilgisayar programcılığı, ilk yardım, laborant, işaret dili, İngilizce ve Rusça tercümanlık ve antrenörlük” alanlarında sertifika sahibi olmak istediklerini belirtmişlerdir. Mühendislik fakültesi son sınıf öğrencileri “bilgisayar programlama, İngilizce tercümanlık, iş sağlığı ve güvenliği, gıda güvenliği, gayrimenkul danışmanlığı ve yatırım danışmanlığı” alanlarında sertifika sahibi olmak istediklerini belirtmişlerdir. Üniversiteler sürekli eğitim merkezleri aracılığı ile yaşam boyu öğrenmeyi desteklemelidir.

Anahtar Kelimeler: Girişimci üniversite, sürekli eğitim merkezleri, yaşam boyu öğrenme.

Investigation of University Students' Opinions for Entrepreneurship

Assoc. Prof. Dr. İbrahim Çankaya^{1*}
Prof. Dr. Aycan Çiçek Sağlam²

First received: 22.09.2020

Accepted: 02.11.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 552-560

Year: 2020

This article was checked by *iThenticate*.
Similarity Index 19%

¹Uşak University, Turkey,
ibrahim.cankaya@usak.edu.tr

ORCID ID 0000-0001-9684-4985

²Muğla Sıtkı Koçman University, Turkey,
aycancicek@mu.edu.tr

ORCID ID 0000-0003-2498-4117

* Corresponding Author

ABSTRACT

Sustainability of entrepreneurship depends on lifelong learning. The aim of this study is to determine the areas that university students want to specialize in other than their current branches. This is a qualitative study in case study pattern. The study group consists of 4th grade students studying at Uşak University Faculty of Science and Engineering in the 2018-2019 academic year. Total of one hundred students, fifty from the science faculty, fifty from the engineering faculty, were interviewed. Students were determined by purposeful sampling technique. Data has been collected by a semi structured interview form and have been analyzed with NVIVO. Students' views were evaluated descriptively. Senior students of science faculty stated that they would like to have certificates in the fields of emergency medical services, computer programming, first aid, laboratory, sign language, English and Russian translator and coaching. Senior students of the faculty of engineering stated that they would like to have certificates in computer programming, English translator, occupational health and safety, food safety, real estate consultancy and investment consultancy. Universities should support to lifelong learning through continuing education centers.

Keywords: Entrepreneur university, continuing education centers, lifelong learning.

GİRİŞ

Üniversiteler toplumsal gelişmelerden etkilenen ve çevre ile bilgi alış verişi yapan örgütlerdir. Üniversitelerin toplumu etkilememesi veya dünyadaki değişimlerin etkisine kapalı olması mümkün değildir. Çünkü üniversiteler sosyal ve ekonomik gelişmelere karşı kayıtsız kalırsa etkililiğini kaybetme tehlikesiyle karşılaşabilir (Yıldız, 2019). Bu nedenle entropi yaşamamak için üniversitelerin girişimciliğe ve yeniliğe açık olması gerekir (Rifkin ve Howard,2018). Üniversiteler tarihsel süreç içerisinde iç ve dış etkenlere bağlı olarak farklı misyonlar kazanmıştır. Önce bilgi üretim merkezde yer alan üniversiteler sanayi toplumu ile birlikte araştırma ve geliştirme merkezi haline gelmiş ve üçüncü olarak da sosyal ve ekonomik gelişmelere yön veren stratejik bir merkez olma özelliği kazanmıştır (Sakınç ve Aybarç Bursalıoğlu, 2012). Küresel gelişmelerle birlikte piyasanın hızlı ve esnek talepleri üniversiteleri de yapısal değişime zorlamıştır. Kamu kaynak desteğinin azalması, kamusal fonların yetersiz olması üniversiteleri yeni kaynak arayışına itmiş ve bu durum kaynaklarını kendi oluşturabilen girişimci üniversite modelini doğurmuştur (Eckel, 2002). Girişimci üniversite, yeni trend üniversite olarak nitelendirilir. Girişimci üniversite eğitim-öğretim, araştırma - geliştirme ve sosyal sorumluluk projeleri olmak üzere kendi içerisinde üç farklı misyonu barındıran üniversitedir (Baldini, 2006). Girişimci üniversite modelinde devlet, kurumsal hizmetleri sağlamaktan çok destekleyici olma görevini üstlenir. Bu tip üniversitelerin gelir kaynakları arasında öğrenci harçları, iş dünyası ve sivil toplum örgütleri ile gerçekleştirdikleri projeler, yayın gelirleri ve bağışlar yer almaktadır (Arap, 2010). 1980 yılından sonra Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliğine üye ülkelerde birçok farklı fakülteyi bünyesinde barındıran grand üniversite yerine piyasa ihtiyaçlarına ve bireysel yeteneklere hitap eden, yalın örgüt yapısına sahip girişimci üniversite modelinin önem kazanmaya başladığı görülmektedir. Girişimci üniversitelerin en önemli özellikleri arasında üniversite sanayi işbirliği, piyasaları yakından izleme ve piyasa taleplerine hızlı cevap verme, iç ve dış paydaşların talepleri karşısında sürekli eğitim merkezleri aracılığıyla yaşam boyu öğrenmeye yönelme yer almaktadır (Yokoyama, 2006; Çiftçi, 2010).

Küresel çapta gerçekleşen değişimler şüphesiz Türkiye’de yükseköğretim sistemi üzerinde de etkili olmuş ve girişimci üniversite modeli daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Türkiye’de girişimci üniversite sürecindeki engeller arasında; güçlü kamu bürokrasisi, üniversite – sanayi işbirliğinin yetersiz olması, üniversitelerin gelir kaynaklarının kamu kaynakları ile sınırlı olması, öğrenci ve iş dünyasının beklentileriyle uyumlu olmayan öğretim programları yer alır (OECD,2015; Eurostat, 2019). Dünya Çalışma Örgütü (ILO, 2019) verilerine göre OECD ülkeleri arasında genç işsizlik ortalaması %13 Türkiye’de bu oran %26 düzeyindedir. Bu durum, Türkiye’de özellikle üniversitelerde gençlere mesleki becerileri kazandırmak ve meslek becerisi geliştirmek amaçlı uzmanlık eğitimlerinin verilmesini gerekli hale getirmektedir. Bu noktada atılması gereken ilk adım öğrencilerin uzmanlaşmak istedikleri farklı alanları belirleyerek sürekli eğitim merkezleri aracılığıyla bu beklentilere hızlı cevap verebilmektir. Buna rağmen Türkiye’de girişimciliğe ilişkin alanyazında yapılan araştırmalara bakıldığında: Kılıç, Keklik ve Çalış (2012) işletme bölümü öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini cinsiyete ve diğer demografik özelliklere göre karşılaştırmıştır. İşcan ve Kaygın (2011) yaptıkları araştırmada iktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencilerinin girişimciliğe ilişkin tutumlarını değerlendirmiştir. Korkmaz (2000) işletme bölümü öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada üniversite öğrencilerinin girişimciliğe ilişkin görüşlerini cinsiyet değişkeni bakımından karşılaştırmıştır. Korkmaz (2012) işletme bölümü öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada girişimcilik eğilimini cinsiyet, kişilik ve ailevi değişkenlere göre karşılaştırmıştır. Yapılan çalışmalarda genellikle iktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencilerinin girişimciliğe ilişkin algı ve tutumları değerlendirilmiştir. Bu çalışmada ise, uzman yetiştirmede önemli yeri olan fen ve mühendislik fakültelerindeki öğrencilerin girişimcilik konusundaki temel beklentileri incelenmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın temel amacı, fen ve mühendislik fakültesi son sınıf öğrencilerinin mevcut branşlarının yanısıra uzmanlaşmak istedikleri alanları belirlemektir. Bu uzmanlık alanlarının saptanmasıyla, yükseköğretimde beceri kazandırma amaçlı sürekli eğitimler amacına uygun gerçekleştirilebilecektir. Bu bağlamda çalışmada aşağıda yer alan ifadeye cevap aranmış ve araştırma bulguları bu doğrultuda saptanmıştır:

- *Branşınız dışında uzmanlık sertifikasına sahip olmak istediğiniz farklı üç alanı sırasıyla yazınız*

YÖNTEM

Bu çalışma, nitel araştırma yönteminde durum desenli bir çalışmadır. Durum desenli çalışmalar, güncel olan ve araştırmacının değişkenler üzerinde kontrolünün olmadığı bir durumda neden ve sonuç ilişkisini anlamak için kullanılan araştırma yöntemidir (Leymun, Odabaşı ve Yurdakul, 2017; Baş ve Akturan, 2017; Yıldırım ve Şimşek, 2019).

Çalışma Grubu

Çalışma grubu 2018-2019 akademik yılı bahar döneminde Uşak Üniversitesi Fen ve Mühendislik Fakültelerinde dördüncü sınıfta öğrenim görmekte olan öğrencilerden oluşmuştur. Araştırmacılar tarafından Fen Fakültesinde dördüncü sınıfa devam eden 50 öğrenciden oluşan birinci grup, Mühendislik Fakültesi dördüncü sınıfa devam eden 50 öğrenciden oluşan ikinci grupla eş zamanlı olarak yüz yüze görüşülmüştür. Araştırmacılar tarafından görüşme öncesi gerekli açıklamalar yapılarak, öğrencilerin görüşlerini görüşme formuna yazılı olarak ifade etmeleri istenmiş olup öğrenciler tamamen gönüllülük esasına göre amaçlı örnekleme tekniği ile belirlenmiştir. Fen fakültesi öğrencileri matematik ve moleküler biyoloji bölümlerinden oluşurken, mühendislik fakültesi öğrencileri inşaat, makine ve nanoteknoloji mühendisliği bölümlerinden oluşmuştur.

Veri Toplama Aracı

Görüşme formu, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve “branşınız dışında uzmanlık sertifikasına sahip olmak istediğiniz farklı üç alanı sırasıyla yazınız” biçiminde yarı yapılandırılmış bir ifadede oluşmaktadır. Görüşme formunun güvenilirliği (inanırlılık) eğitim bilimleri bölümünden bir, Türkçe öğretmenliği bölümünde bir olmak üzere toplamda iki uzman görüşü ile sağlanmıştır. Nitel araştırmalarda veri toplama aracının alanda uzman kişilerin görüşleri alınarak oluşturulması ile araştırmanın inanırlığı (güvenirliği) sağlanmaya çalışılır (Başkale, 2016). Öğrencilerin yazılı olarak ifade ettikleri sıralamaya ilişkin görüşlerinin doğrudan metin içerisinde gösterilmesi de güvenilirliği artırmaya yöneliktir (Aypay, 2020).

Verilerin Analizi

Mühendislik ve fen fakültesi öğrencilerinden oluşan iki ayrı grup eş zamanlı olarak uzmanlık sertifikasına sahip olmak istedikleri alanları görüşme formu üzerinde sırasıyla belirtmişlerdir. Öğrencilerin yazılı görüşleri NVİVO 11 programında betimsel olarak analiz edilmiştir. Betimsel analizde esas olan görüşmelere ilişkin, dokümanları ve gözlemlere ilişkin notları doğrudan alıntılarla probleme ilişkin veriyi üst tema, kategori ve alt tema altında anlamak ve sunmaktır (Balcı, 2018 ; Günbayı, 2019). Bu çalışmada öğrencilerin sıra ile belirttikleri uzmanlaşmak istedikleri meslek alanları kategori olarak belirlenmiştir. Kategorilerin ifade edilme sayısı ise frekans tablosu ile gösterilmiştir.

BULGULAR

Bu kısımda, fakültelerdeki öğrencilerin hangi bölümlerde okudukları ve uzmanlık alanlarının kaç öğrenci tarafından tercih edildiğini içeren bulgular tablo şeklinde gösterilirken, fen ve mühendislik fakültesi son sınıf öğrencilerinin yarı yapılandırılmış görüşme formuna yazılı olarak verdikleri görüşleri ise NVİVO 11 programında fotoğrafik çıktı olarak gösterilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubunda Yer Alan Öğrencilerin Bölümlere Göre Dağılımı

Fen ve Mühendislik Fakültesi Öğrencilerinin Bölümleri	Öğrenci Sayısı
<i>Matematik</i>	27
<i>Moleküler Biyoloji</i>	23
<i>İnşaat Mühendisliği</i>	18
<i>Makine Mühendisliği</i>	22
<i>Nanoteknoloji Mühendisliği</i>	10

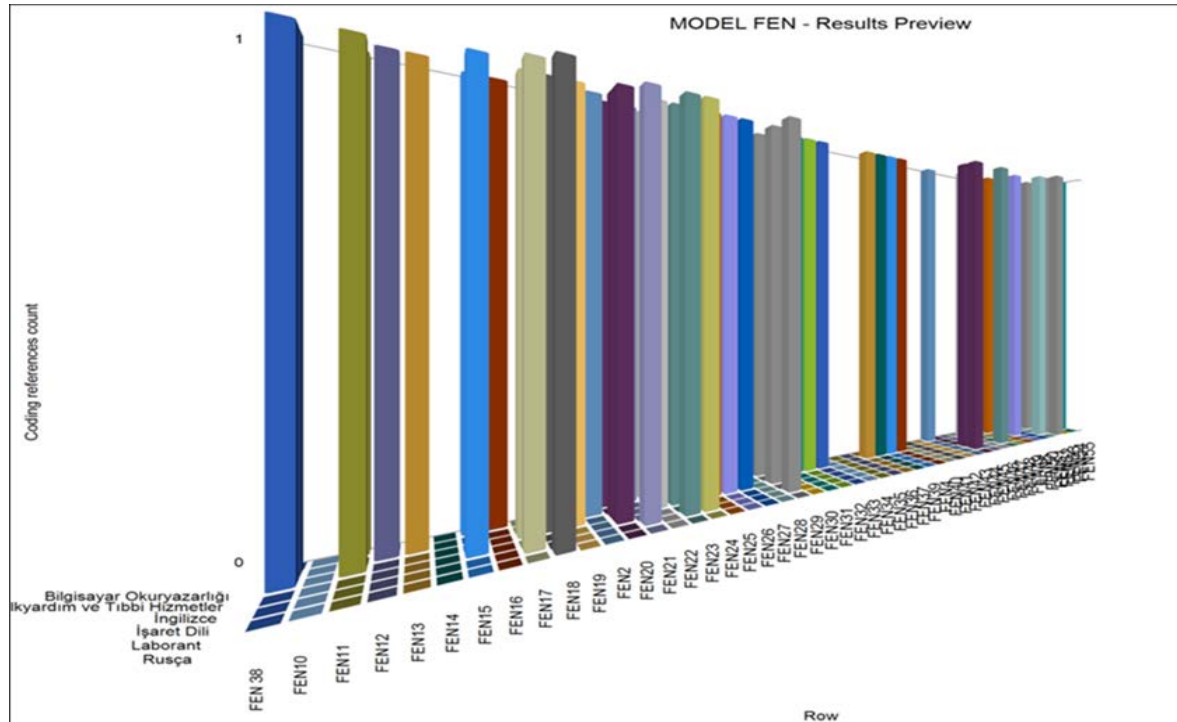
Fen fakültesi öğrencileri matematik ve moleküler biyoloji bölümü öğrencilerinden, mühendislik fakültesi öğrencileri ise inşaat, makine ve nanoteknoloji mühendisliği bölümlerindeki öğrencilerden oluşmuştur.

Tablo 2. Fen ve Mühendislik Fakültesi Öğrencilerinin Uzmanlaşmak İstedikleri Alan Tercihleri Frekans Tablosu

Uzmanlık Sertifikasına Sahip Olmak İstenilen Mesleki Alan	Fen Fakültesi Öğrencilerinin Tercih Sayısı	Mühendislik Fakültesi Öğrencilerinin Tercih Sayısı
<i>Bilgisayar yazılım</i>	27	26
<i>Acil tıbbi hizmetler</i>	22	8
<i>İngilizce tercümanlık</i>	33	30
<i>İşaret dili</i>	17	1
<i>Laborant</i>	35	7
<i>Rusça tercümanlık</i>	4	28
<i>Gıda güvenliği</i>	36	5
<i>İş güvenliği ve sağlığı</i>	18	22
<i>Gayrimenkul danışmanlığı</i>	2	38
<i>e- pazarlama</i>	8	27
<i>Antrönörlük</i>	15	---
<i>Kamu denetçiliği</i>	1	21

Fen ve mühendislik fakültesi öğrencilerinin en fazla uzmanlık sertifikasına sahip olmak istediği alanlar; *yazılım*, *ingilizce tercümanlık*, *iş güvenliği ve sağlığıdır*. Fen fakültesi öğrencilerinin en çok uzmanlaşmak istedikleri alanların; *laborant*, *gıda güvenliği*, *acil tıbbi hizmetler* ve *antrönörlük* olduğu görülmüştür. Mühendislik fakültesi öğrencilerinin en çok uzmanlaşmak istedikleri alanların; *Rusça terümanlık*, *gayrimenkul danışmanlığı*, *e pazarlama* ve *kamu denetçiliği* olduğu görülmüştür. Öğrencilerin fakültere göre tercihlerini içeren görüşlerine ilişkin analiz çıktıları ise şekil 1 ve 2’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Fen Fakültesi Son Sınıf Öğrencilerinin Uzmanlaşmak İstedikleri Alanları Gösteren Analiz Çıktısı

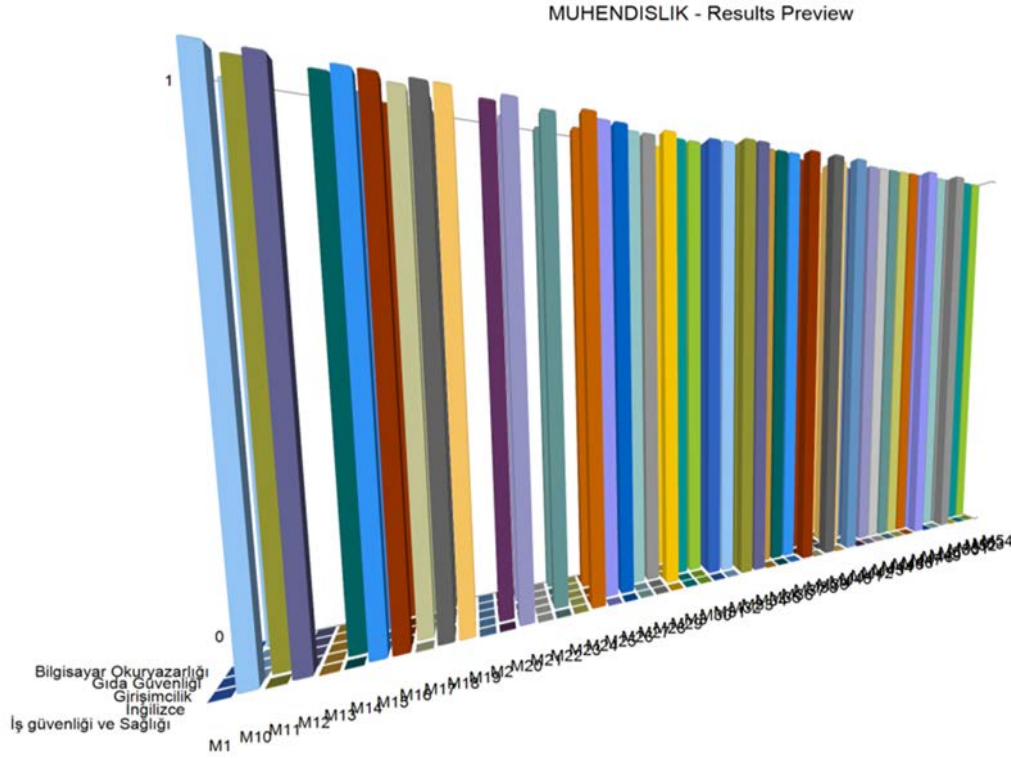

Genel olarak fen fakültesi son sınıf öğrencilerinin temel alanları dışında uzmanlık sertifikasına sahip olmak istedikleri alanlara ilişkin görüşleri fotoğrafik olarak gösterilmiştir (Şekil 1). Fen fakültesi öğrencilerinin görüşlerine ilişkin doğrudan alıntılardan bazıları şunlardır: “*Uzmanlık sertifikasına en çok sahip olmak istediğim alan İngilizce tercümanlık, ilk yardım uzmanı ve bilgisayar yazılımı*” (fen fakültesi öğrencisi 3). “*Alanım dışında uzmanlık sertifikasına sahip olmak istediğim alan sadece*

laborantlık” (fen fakültesi öğrencisi, 12). “İlk sırada beden dili uzmanı, ikinci sırada Rusça tercüman, üçüncü sırada ise antrönörlük sertifikamın olmasını isterim” (fen fakültesi öğrencisi, 23).

Fen fakültesi öğrencilerinin uzmanlaşmak istedikleri alanlar; *Acil tıbbi hizmetler, bilgisayar yazılım programlama, ilk yardım, laborant, işaret dili, İngilizce tercüman, Rusça tercüman ve antrenörlüktür.* Fen fakültesi öğrencilerinin sahip olmak istedikleri uzmanlık alanları birbirinden farklılık göstermektedir. Yüksek öğretim kurumlarında bireysel tercihlerin dikkate alınması girişimcilik eğitimi kapsamında düzenlenecek kurslar açısından önemlidir.

Şekil 2. Mühendislik Fakültesi Son Sınıf Öğrencilerinin Uzmanlaşmak İstedikleri Alanları Gösteren Analiz Çıktısı

Şekil 2’de mühendislik fakültesi son sınıf öğrencilerinin uzmanlaşmak istedikleri alanlara ilişkin bilgiler grafik şeklinde gösterilmiştir. Mühendislik fakültesi öğrencilerinin görüşlerine ilişkin doğrudan alıntılardan bazıları şunlardır: “Uzmanlık sertifikasına sahip olmayı arzuladığım alanlar gıda güvenlik uzmanı, iş güvenliği uzmanı ve e pazarlama” (mühendislik fakültesi öğrencisi,7). “Branşım dışında bilgisayar program yazılımcılığı ve İngilizce tercümanlık sertifikasına sahip olmak isterim”(mühendislik fakültesi öğrencisi,46).

Mühendislik fakültesi son sınıf öğrencilerinin tercih ettikleri alanlar *bilgisayar yazılım programlama, İngilizce tercümanlık, iş sağlığı ve güvenliği, gıda güvenliği, gayrimenkul danışmanlığı ve e- pazarlama.* Pazarlama ve gayrimenkul danışmanlığı konusunda uzmanlaşmayı mühendislik fakültesi öğrencilerinin fen fakültesi öğrencilerine kıyasla daha çok tercih ettikleri görülmektedir.

Fen fakültesi ve mühendislik fakültesi öğrencilerinin uzmanlaşmak konusunda ortak alanlar ise; *dijital yazılım, danışmanlık hizmetleri ve yabancı dil tercümanlığı.* Bu meslekler analitik düşünmeyi ve disiplinler arası çalışmayı gerekli kılmaktadır.

SONUÇ

Üniversite öğrencilerinin temel alanları dışında uzmanlaşmak istedikleri diğer alanlar incelendiğinde yükseköğretimde çok yönlü uzmanlaşma ve istihdam edilebilirlik iki önemli stratejik unsur olarak görülebilir. Üniversitelerin, öğrencilerin girişimcilik potansiyelini artırabilmek için sürekli eğitim merkezleri aracılığıyla yaşam boyu öğrenmeye yönelmeleri zorunluluk haline gelmiştir. Fen ve mühendislik fakültesi öğrencilerinin uzmanlaşmak istedikleri alanlar arasında *dijital yazılım,*

tercümanlık, iş güvenliği ve iş sağlığı, danışmanlık hizmetleri, kamu denetmeni, iletişim uzmanı, laborant, ilk yardım hizmetleri ve acil sağlık hizmetleri yer almaktadır. Mevcut görüşler literatürde yer alan verilerle karşılaştırıldığında tercih edilen bu alanları destekler nitelikte Dünya Ticaret Örgütü (ILO, 2011) 2020 yılı sonrasına yönelik “Türkiye istihdam beklentisi raporunda” yer alan *yeminli tercüman, iş güvenliği, danışmanlık hizmetleri, kamu denetçiliği, özel iletişim uzmanı, bilgisayar yazılım programcılığı, laborant, ilk yardım uzmanı, acil tıbbi hizmetler* gibi mesleklerde istihdam beklentisinin önemine vurgu yapmıştır. OECD (2017; 2018) raporunda 18-29 yaş kategorisinde yer alan eğitilmiş gençlerin Türkiye’de istihdam edilirlilik oranı %35 düzeyinde kalırken bu oranın OECD ortalaması %52 düzeyindedir. Mevcut durum bu çalışmada saptanmış olan, öğrencilerin birden fazla alanda uzmanlaşma beklentisinin olmasının gerekçelerinden biri olarak gösterilebilir. TÜİK (2020) raporuna göre genç işsizlik oranı Türkiye’de % 26 ile OECD ülkeleri içerisinde ön sırada yer almaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de mevcut ekonomik koşullar, bu çalışmada saptanan üniversite öğrencilerinin çok yönlü uzmanlaşma isteğini etkileyen ekonomik koşullar arasında gösterilebilir. Çalışmada saptanan bulguları destekleyebilecek yönde; Karıman (2017) yaptığı çalışmada üniversite öğrencilerinin girişimcilik potansiyeline sahip olduğunu saptamış olup, İşcan ve Kaygın (2011) Kırıkkale ve Kars Üniversitelerinde öğrenciler üzerinde yaptıkları çalışmada öğrencilerin %50 ye varan oranda kendi işini kurma eğiliminde olduklarını, Can (2014) Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Veteriner Fakültesi öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada öğrencilerin % 64 nün kendi işinin uzmanı olarak iş kurmak istediklerini, Bozkurt ve Erdurur (2013) çalışmasında girişimci olmak isteyen öğrencilerin girişimcilik eğiliminin de yüksek olduğunu, Özdemir, Saygılı ve Yıldırım (2016) ise yaptıkları çalışmada üniversite öğrencilerinin kendi mesleğinde profesyonel olmak isteğinin onların girişimcilik potansiyelini pozitif yönde etkilediğini belirlemiştir. Mevcut bulgular, bu çalışmadaki öğrencilerin kendi branşlarının yanı sıra farklı alanlarda da uzmanlaşma eğilimi içerisinde olmasını destekleyen unsurlardır. Ayrıca Özdemir (2016) çalışmasında girişimcilik eğitimlerinin verildiği 93 üniversitede girişimcilik konusunda üniversite yönetimlerinde fakındalık oluştuğunu ortaya koymuştur.

Sonuç olarak, Türkiye’de üniversiteler sürekli eğitim merkezleri aracılığı ile gerek öğrenci beklentilerini, gerek iş dünyasının beklentilerini karşılayabilmek için yaşam boyu öğrenmeye daha fazla önem vermelidir. Üniversiteler yaşam boyu öğrenme merkezleri ile iş dünyasının ihtiyaç duyduğu mesleki becerileri kazandırmaya ve geliştirmeye yönelik eğitimlere hız verebilir. Üniversiteler, yabancı dil pratiğini artırmak için yurt dışı dil öğretim merkezleri ile işbirliği yaparak öncelikle kendi öğrencilerine yabancı dil pratiği için uzaktan erişimli ortamları oluşturabilirler. Üniversiteler organize sanayi birlikleri ile protokoller yaparak iş dünyasında önemsenen beceri ve donanımları öğrencilere kazandırmak amaçlı kısa dönemli sertifika kursları düzenleyebilir. Bu çalışma üniversite öğrencilerinin uzmanlaşmak istedikleri alanları belirlemeye yönelik olduğundan yapılacak farklı bir çalışmayla uzmanlık alanları konusunda iş dünyasının da beklentileri belirlenebilir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1- Araştırmacıların katkı oranı eşittir.
- 2- Bu çalışma, 26-28 Nisan 2018 tarihinde 2. Uluslararası Sınırsız Eğitim ve Araştırmalar Sempozyumunda sözlü olarak sunulmuş bildirinin genişletilmiş halidir.
- 3- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- 4- Makale verileri 2020 yılından önce toplanmış ve yorumlanmıştır.
- 5- Makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Arap, S. K. (2010) Türkiye yeni üniversitelerine kavuşurken: Türkiye’de yeni üniversiteler ve kuruluş gerekçeleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(1), 1-29.
- Aypay, A. (2020). *Araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Balcı, A. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Baldini, N. (2006). University patenting and licensing activity: A review of the literature. *Research Evaluation*, 15(3), 197-207.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2017). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenilirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28.
- Bozkurt, Ö. ve Erdurur, K. (2013). Girişimci kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimindeki etkisi: potansiyel girişimciler üzerinde bir araştırma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(2), 57-78.
- Can, M. F. (2014). Veteriner fakültesi öğrencilerinin girişimcilik potansiyel ve eğilimlerinin analizi: Mustafa Kemal Üniversitesi örneği. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 25(3), 81-86.
- Çiftçi, M. (2010). Girişimci üniversite ve üçüncü kuşak üniversiteler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, 341-348.
- Eckel, P. (2002). *Governing entrepreneurial strategic alliances that capitalize on the curriculum. changing enterprises project of American council on education*. 1 Ocak 2019 tarihinde www.usc.edu/dept/chepa/gov/rf2002/eckel.pdf adresinden erişildi.
- Eurostat (2019). *Databases*. 5 Ocak 2019 tarihinde <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> adresinden erişildi.
- Günbayı, İ. (2019). Developing a qualitative research manuscript based on systematic curriculum and instructional development. *European Journal of Social Sciences Studies*, 3(3), 124-153.
- International Labour Organization (2019). *Databases*. 19 Ocak 2019 tarihinde <https://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/lang--en/index.htm> adresinden erişildi.
- International Labour Organization (2011). *Türkiye’de mesleki görünüm*. Ankara: Dünya Ticaret Örgütü Türkiye Çalışma Ofisi Yayınları.
- İşcan, Ö. F. ve Kaygın, E. (2011). Potansiyel girişimciler olarak üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 275-286.
- Karıman, E. (2017). *Girişimci üniversite olma yolunda Ondokuz Mayıs Üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Kılıç, R., Keklik, B., & Çalış, N. (2012). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri üzerine bir araştırma: Bandırma IIBF işletme bölümü örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 423-435.
- Korkmaz, O. (2012). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini belirlemeye yönelik bir araştırma: Bülent Ecevit Üniversitesi örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(2), 209-226.
- Korkmaz, S. (2000). Girişimcilik ve üniversite öğrencilerinin girişimcilik özelliklerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 163-179.
- Leymun, Ş. O., Odabaşı, F., & Yurdakul I. (2017). Eğitim ortamlarında durum çalışmasının önemi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 367-385.

- OECD (2015). *Education at glance*. 1 Şubat 2019 tarihinde https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2015_eag-2015-en adresinden erişildi.
- OECD (2017). *Education at glance*. 2 Şubat 2019 tarihinde https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2017_eag-2017-en adresinden erişildi.
- OECD (2018). *Education at glance*. 29 Eylül 2019 tarihinde https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2018_eag-2018-en adresinden erişildi.
- Özdemir, P. (2016). *Girişimci üniversiteler ve Türkiye’de girişimcilik eğitimi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özdemir, A., Saygılı, M., & Yıldırım, K. (2016). Risk alma eğilimi ve başarıya ihtiyacının girişimcilik potansiyeline etkisi: üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *İşletme Bilimi Dergisi*, 4(2),12-140.
- Rifkin, J. ve Howard, T. (2018). *Entropi: Dünyaya yeni bakış*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Sakınç, S. ve Bursalıoğlu, S. A. (2012). Yüksek öğretimde küresel bir değişim: Girişimci üniversite modeli. *Yüksek Öğretim Bilim Dergisi*, 2(2), 92-99.
- TÜİK (2020). *Temel istatistikler*. 8 Mayıs 2020 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> adresinden erişildi.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2019). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldız, O. (2019). Girişimci üniversitenin kavramsal çerçevesi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 25-34.
- Yokoyama, K. (2006). Entrepreneurialism in Japanese and UK universities: governance, management, leadership and funding. *Higher Education*, 52(3), 523-555.

Kayısı Üretiminde Önde Gelen İllerin 2019-2025 Üretim Tahminleri

Doktora Öğrencisi Tuba Karabacak¹
Doç. Dr. Ahmet Semih Uzundumlu^{2*}

Geliş tarihi: 17.09.2020
Kabul tarihi: 08.12.2020

Atıf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 561-573
Yıl: 2020

This article was checked by Turnitin.
Similarity Index 29%
Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹Atatürk Üniversitesi, Türkiye,
tubakarabacak3535@gmail.com
ORCID ID 0000-0001-5041-4891

²Atatürk Üniversitesi, Türkiye,
asuzsemi@atauni.edu.tr
ORCID ID 0000-0001-9714-2053

* Sorumlu yazar

ÖZ

Sağlık açısından tüketilmesi oldukça önemli olan kayısının yaş ve kuru olmak üzere iki şekilde üretimi yapılmaktadır. Üretim miktarı açısından dünyada önde gelen ülkelerden biri olan Türkiye ihracat noktasında da büyük bir paya sahiptir. Dünya kuru kayısı ihracatında birinci sırada yer alan Türkiye 2018 yılı ihracat verilerine göre %36,2'lik kısmını ABD, Fransa, Rusya Federasyonu, Almanya ve Birleşik Krallığın yer aldığı altı ülkeye, taze kayısı ihracatının %74'lük kısmını Rusya Federasyonu ve Irak ülkelerine gerçekleştirmiştir. 1991 yılında Türkiye'de kayısı üretimi 276.000 ton iken bu miktar 2018 yılı itibarıyla 750.000 tona ulaşmıştır. Üretim miktarında büyük paya sahip illerin başında Malatya gelmektedir. Malatya dünya kuru kayısı ihracatında %85'lik bir payla sırasıyla ABD, Fransa, Almanya ülkeleri başta olmak üzere 122 ülkeye kuru kayısı ihracatı gerçekleştirmektedir. Malatya ili kayısı üretiminde ve ihracatta önemli bir yere sahip olmakla birlikte ihracatta ve sofralık tüketimde diğer illerdeki kayısı üretimi de ekonomiye yön vermektedir. Mersin, Elazığ, Kahramanmaraş, Iğdır, Hatay, Antalya, Isparta, Kayseri ve Sivas illeri de kayısı üretimi miktarı açısından önemli bir yere sahiptir. Bu çalışma ile kayısı üretim miktarında önde gelen illerin 1991-2018 yıllarında gerçekleştirmiş oldukları üretim miktarları temel alınarak 2019-2025 yılları üretim miktarlarının tahmin edilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada illerin 28 yıllık kayısı üretim miktarları için Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri kullanılmıştır. Tahminleri gerçekleştirmek için ARIMA modeli kullanılmış olup en uygun modeli belirlemek için AIC, BIC, SSE, MSE, MPE kriterlerinden yararlanılmıştır. Verilerin analizi SAS 9.4 istatistik programı aracılığıyla yapılmıştır. Analiz sonucu ile kayısı ihracatında önemli bir paya sahip olan Malatya'nın ve diğer dokuz ilin mevcut kayısı üretimi artırmak ve üretimde sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: ARIMA Modeli, Kayısı, Malatya, Türkiye

Apricot Production Forecasts of the Leading Provinces in 2019-2025 Periods

PhD. Candidate Tuba Karabacak¹
Assoc. Prof. Dr. Ahmet Semih Uzundumlu^{2*}

First received: 17.09.2020
Accepted: 08.12.2020

Citation:
IBAD Journal of Social Sciences
Issue: Special Issue **Pages:** 561-573
Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 29%

¹Atatürk University, Turkey,
tubakarabacak3535@gmail.com
ORCID ID 0000-0001-5041-4891

²Atatürk University, Turkey,
asuzsemi@atauni.edu.tr
ORCID ID 0000-0001-9714-2053

* Corresponding Author

ABSTRACT

Apricot which is very important to be consumed in terms of health is produced in two ways as fresh and dried. Turkey is a leading country for production quantity and export. Turkey which also ranks first at the export of dried apricot in the world, is made export according to 2018 export data; 36.2% of dried apricot export were made to six countries including USA, France, Russian Federation, Germany, and The United Kingdom, and also 74% of fresh apricot export has been made to Russian Federation and Iraq. In 1991, while apricot production was 276,000 tons in Turkey, this amount reached 750,000 tons in 2018. Malatya is the leading province with the largest share in the apricot production quantity. Malatya exports dried apricots to 122 countries, the USA, France and Germany, respectively, with a share of 85% in the world dried apricot exports. Malatya province, in addition to having an important place in the production and export of apricot it also contributes indirectly to export and fresh consumption of other provinces. Also Mersin, Elazığ, Kahramanmaraş, Iğdır, Bursa, Antalya, Isparta, Kayseri and Sivas provinces have importance in terms of the amount of the apricot production in Turkey. This study aims to estimate the apricot production amounts of 2019-2025 by considering the production amounts realized by the leading provinces in apricot production in 1991-2018. Turkey Statistical Institute (TURKSTAT) data is used for 28 years' production quantity of these provinces in this study. The ARIMA model was used to making the predictions and in determining the most appropriate model were used to AIC, BIC, SSE, MSE, MPE criteria. The data was analyzed using SAS 9.4 statistical program. As a result of analysis, suggestions were made in order to increase the production and ensure sustainability in the production of the existing apricots of Malatya and nine other provinces which have an important share in apricot exports.

Keywords: ARIMA Model, Apricot, Malatya, Turkey

GİRİŞ

Tür itibariyle kayısı; besin maddelerince zengin, humuslu, derin ve geçirgen toprakları seven bir meyvedir. Köken itibariyle Türkistan, Orta Asya ve Çin'i kapsayan oldukça geniş bir coğrafyaya sahip ve dünyanın birçok yerinde yetiştirilmekte olan kayısı en fazla Akdeniz'e yakın olan ülkelerde yetişmektedir (Anonim, 2019). İşlenmiş haliyle yıl boyunca tüketilebilen ve farklı endüstrilerde kullanılabilen bir meyve çeşidi olan kayısının hasat dönemi kısadır. Toprak yapısına göre değerlendirilerek sofralık veya kurutulmuş olarak üretimi yapılır. Dünya genelinde taze kayısı tüketim eğilimi oldukça fazladır (Koçal, 2011). Ayrıca kayısının kullanım alanının geniş olması onun ticari ürün olarak önem kazanmasına neden olmuştur. Kayısı bu bağlamda, hem yaygın hem de talep gören bir üründür (Atış ve Çelikoğlu, 2017). Türkiye, Dünya Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) verilerine göre kayısı üreten ülkeler arasında ilk sıradadır ve 2018 yılı itibariyle 750 bin ton üretim miktarına sahiptir. Dünya geneline bakıldığında kayısı üretiminde önde gelen ülkelerin başında %23,1 bir pay ile Türkiye gelmektedir (FAO, 2019). Türkiye'de 2018 yılı toplam kayısı üretim miktarı bakımından Malatya %53 ile 1. sırada, Mersin %12 ile 2. sırada ve Elazığ ise %7 ile 3. sırada yer almaktadır. Kayısı üretiminin yapıldığı diğer iller ise bu sırayı şöyle takip etmektedir; %5 ile Iğdır, %4,5 ile Hatay, %4 ile Kahramanmaraş, %2 ile Antalya ve %1'lik paylara sahip olan Isparta ve Kayseri'dir (TÜİK, 2019). Üretim yapıldığı diğer iller ise toplam üretim %9'luk kısmını oluşturmaktadır. Malatya haricindeki illerde üretim genellikle sofralık olarak yapılmaktadır. Kayısı üretiminde Malatya önemli bir kayısı üretim merkezi olması itibariyle, Türkiye'nin kuru kayısı ihracatında ayrı önem arz eden bir ildir. Aynı durum yaş kayısı için de geçerli olup, yaş kayısı üretiminin yarısından fazlasını da yine Malatya gerçekleştirmektedir. Ancak üretim, yoğun olarak kuru kayısıya yönelik olup, üretilen kayısının büyük bir kısmı kurutulmakta ve kurutulmuş kayısının yaklaşık %90'lık kısmı ihraç edilmektedir (Çatı ve Yıldız, 2007). Kuru kayısı ihracatında uluslararası standarda ulaşmak ihracat engelini ortadan kaldırmaktadır. Özellikle kuru kayısındaki kükürt oranının doğru ve sağlıklı şekilde uygulanması ciddi önem taşımaktadır. Nitekim kükürtleme uygulaması, kuru kayısı üretiminde kayısının kurutulma süresini azaltmak, ürünün doğal rengini korumak, raf ömrünü uzatmak, fermantasyon ve böceklenmeyi önlemek amacıyla yapılan zorunlu bir işlem olarak görülmektedir (Öztürk ve Karakaş, 2017). Kuru kayısı ihracatı özellikle belirli ülkelerde yoğunlaşmıştır. Türkiye'nin kuru kayısı ihracatını gerçekleştirdiği ülkeler dikkate alındığında, ABD'nin büyük paya sahip olduğu ve sırasıyla Fransa, İngiltere ve Almanya'nın ABD'yi takip ettiği görülmektedir. Kuru kayısı ihracatı gerçekleştirdiğimiz ilk on ülke bütün kuru kayısı ihracatı içerisinde %65'lik bir paya sahiptir. 2010 yılı Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) tarafından Kuru Meyve ve Mamulleri Sektörü adı altında yayınlanan rapora göre Türkiye'nin 2023 hedefleri doğrultusunda kuru meyve ihracat payının %25'e ulaşmasının hedeflendiği belirtilmektedir. Bu hedef doğrultusunda da kuru kayısı, kuru meyveler içerisindeki payı dikkate alındığında ihracatta önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir (TİM, 2010). Kayısı, sofralık (taze), kurutulmuş meyve ve meyve suyu (Asma, 2000; Topcu ve Uzundumlu, 2010), olarak kullanıldığı gibi çekirdeğinden de çerez ve kozmetik ilaç sanayide yararlanıldığı bilinmektedir (Asma, 2000; Muradoğlu vd., 2011). Ayrıca kayısı reçel, pekmez, pestil, marmelat, dondurma, pasta vb. ürünlerin yapımında da kullanılmaktadır (Koçal, 2011; Muradoğlu vd., 2011; Atış ve Çelikoğlu, 2017). Diğer birçok üründe olduğu gibi kayısıda da Türkiye katma değer sorunu ile karşı karşıya bulunmaktadır. Ayrıca bu üründe değişen iklim şartlarına adapte olabilecek ıslah çalışmaları üzerinde fazla bir çalışma olmaması verimlilik artırılması ve sürdürülebilirlik sağlanması açısından bazı sıkıntılar yaşamaktadır. Türkiye ekonomisi açısından önemli olan kayısının maliyetini azaltıcı, verimlilik ve kalite standartlarının daha geliştirilerek ürünün katma değer artırıcı faaliyetler üzerine politikalar yapılması önemlidir (Sarıbaş, 2012; Öztürk ve Karakaş, 2017). Bu bağlamda kayısı ve kayısıdan elde edilen diğer ürünler için alternatif pazar oluşturulması, ulusal ihracat hedeflerine ulaşılabilmesi bakımından da önem arz etmektedir. Ayrıca kayısı üretiminde önemli bir paya sahip olan illerin sosyoekonomik açıdan kalkınması da önem taşımakta ve bu illerde çalışan tarım işçilerini doğrudan etkilemektedir (FKA, 2010). Son dönemlerde tüketici tercihlerinde meydana gelen renk, tat, hoş koku ve büyüklük gibi farklı özelliklere sahip kayısı çeşitlerini olan talep artışı nedeniyle yüksek meyve kalitesine sahip yeni çeşitlerin ıslahına yönelik çalışmalar önem kazanmıştır (Çuhacı vd., 2020). İklim değişikliğinin tarımsal sistemler için çeşitli sonuçları olacağı açık olmakla beraber özellikle organik kayısı tarımında çiçek yanıklığı ve ortaya çıkardığı hastalıklar ile önemli kayıplar vermektedir (Treson vd., 2020).

Bu çalışmada, Türkiye’de kayısı üretiminde önde gelen illerin, 1991-2018 yılları arasındaki kayısı üretim miktarları dikkate alınarak 2019-2025 yılları için, üretim miktarlarının tahmin edilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca kayısı ihracatında önemli bir paya sahip olan Malatya’nın ve diğer dokuz ilin mevcut kayısı üretimini artırmak ve üretimde sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla hangi stratejilerin geliştirmesi gerektiğine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

2.1. Materyal

Çalışmanın verilerini Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) kaynağından elde edilen veriler oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmada dergi, kitap, internet kaynakları, bildiriler, yüksek lisans ve doktora çalışmaları ile ulusal ürün raporlarından yararlanılmıştır.

2.2. Yöntem

Çalışmada Türkiye’de kayısı üretiminde önde gelen illerin 2018-2025 yıllarına ait üretim miktarının belirlemede ARIMA modeller kullanılmıştır. Kayısı üretiminde önde gelen on ilin TÜİK’te var olan 1991-2018 yıllarına ait 28 yıllık verileri SAS 9.4 istatistik paket programında ARIMA modelleri ile analiz edilmiş; AIC, BIC, SSE, MSE ve MPE gibi kriterler dikkate alınarak her bir il ve Türkiye toplamı için en iyi tahmini veren ARIMA modelleri analiz edilmiştir.

2.2.1. ARIMA Modelleri

Ekonomik politikaların geliştirilmesi ve uygulanan politikalara yön verilmesi amacıyla mevcut veriler vasıtasıyla tahminleme yapılması oldukça önem taşımaktadır. Dolayısıyla zaman serilerinin geçmiş dönem değerleri dikkate alınarak gelecekte alacağı değerler tahmin edilir (Meçik ve Karabacak, 2011). Zaman serilerinde 50 değişken ve üzerinde çalışmanın daha iyi sonuçlar verdiği ilgili çalışmalar mevcut olup, 20 ve altındaki kısa serilerde, AIC'nin basit modeller önermesi nedeniyle beklenilirliği düşük zayıf tahmin sonuçları ortaya çıkaracağı düşünülmektedir (Anonymous, 2020). Modelin tahmininde önemli bir husus ise serinin durağanlığının belirlenmesidir (Meçik ve Karabacak, 2011). Durağanlık, “ortalamasıyla varyansı zaman içinde değişmeyen ve iki dönem arasındaki ortak varyansı bu ortak varyansın hesaplandığı döneme değil de yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olan olasılıklı süreç” (Gujarati, 2005) olarak ifade edilmektedir. Zaman serilerinin birçoğu gerçekte durağan bir yapıda değildir. Bu nedenle bu gibi durumlarda, geleceğe yönelik tahminlerin elde edilebilmesi için, serinin fark alma işleminin yapılması gerekmektedir (Bozkurt, 2007). ARIMA modelleri, durağan olmayan ancak fark alma işlemiyle durağan hale dönüştürülmüş serilere uygulanan modellerdendir (Kaynar ve Taştan, 2009). Bu model hem durağan hem de durağan olmayan zaman serilerine başarılı bir şekilde uygulanabilen bir model olma özelliğindedir (Yıldırım, 2019). Zaman serilerinin ifade edilebileceği fonksiyonel formlar ARIMA modellerinde olduğu gibi, otoregresif, hareketli ortalama ve bu bileşenlerin çeşitli derecelerden gecikmelerine bağlı olarak ifade edilebilen stokastik fark denklemleri şeklinde olabilmektedir (Kaiser ve Maraval, 2000).

Doğrusal durağan stokastik modeller, durağan olmayan doğrusal stokastik modeller ve mevsimlik modeller Box-Jenkins modelleri olup üç grupta ele alınmaktadır (Box vd., 2016; Bircan ve Karagöz 2003). Serilerin fark alındıktan sonra, $d = 0$ olarak gözlemleniyorsa ise ARIMA modeli AR, MA yada ARMA modeline dönüşecektir. Bu bağlamda ARIMA modellerinin Box-Jenkins modellerinin tamamını kapsadığı görülmektedir. Serilerin fark alma işleminden sonra dereceleri sırasıyla $d = 1$ değerini aldığı zaman serisi doğrusal, $d = 2$ değerinde ise parabolik eğri şeklindedir (Yaman vd., 2001).

Zaman serilerinde verilerin durağanlığı sağlanarak ve p , d ve q değerleri belirlenmekte, p ve q değerlerini belirlemede SCAN ve ESACF deneme sıralama ölçüt testleri kullanılmaktadır. Ayrıca burada en uygun modeli belirlemek için bu değerlerden en küçük SBC, AIC veya BIC kriterlerine sahip modelin en uygun model olduğu kabul edilmektedir (SAS, 2014; Ray ve Bhattacharyya, 2015; Uzundumlu vd., 2019).

Serilerde beyaz gürültü (white-noise) varsa bu modelin durağan olduğunu anlamına gelmektedir ve gecikme işlemi yapılmadan ARMA(p,q) olarak tahminlerde bulunmasını sağlanabilir (SAS, 2014). “Eğer beyaz gürültü olmadığı durumlarda Dickey-Fuller testi ile serilerde birim kök

araştırması yapılarak serinin durağan olmadığı bu nedenle birinci, ikinci veya üçüncü dereceden verilerin farkının alınarak durağanlaştırılması sağlanmaktadır” (Uzundumlu vd., 2018; Uzundumlu vd., 2019). Matematiksel formda şu şekilde ifade edilebilir (Yavuz vd., 2013; Uzundumlu vd., 2010).

$$d=0: y_t = Y_t \quad (1)$$

$$d=1: y_t = Y_t - Y_{t-1} \quad (2)$$

$$d=2: y_t = (Y_t - Y_{t-1}) - (Y_{t-1} - Y_{t-2}) = Y_t - 2Y_{t-1} + Y_{t-2} \quad (3)$$

ARIMA modelini formül (4)'teki gibi ifade etmiştir.

$$1 - a_1B^1 - a_2B^2 \dots - a_pB^p * (1 - B)^d y_t = (1 - \theta_1B^1 - \theta_2B^2 - \dots - \theta_qB^q) \varepsilon_t \quad (4)$$

$(1 - B)^d$ terimi d'ninci dereceden fark işlemi olup, $(1 - B)^d y_t$ ifadesi d=1 için $By_t = y_{t-1}$ diye yazılabilir. Ayrıca d=2 için $B^2y_t = y_{t-2}$ veya $B^1y_{t-1} = y_{t-2}$ yazılabilmektedir (Kadılar, 2009).

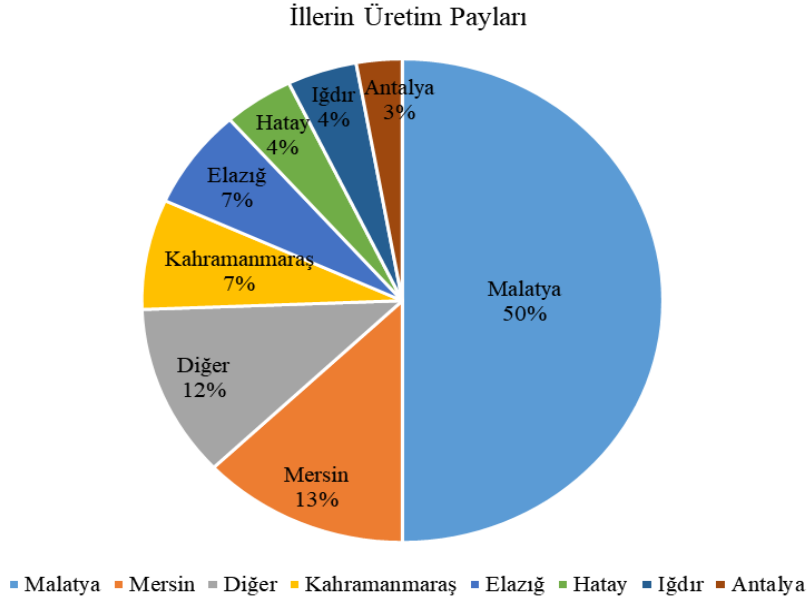
Veriler aykırı bir durum olmadan, eksiksiz, normal dağılıma uygunluğu sağlanmalı ve durağanlığı kök testleri aracılığıyla bakılmalı, durağanlık 1, 2 veya 3. yıldaki gecikmeler ile yapılmalıdır (Hasmida, 2009; Kurtoğlu vd., 2019; Uzundumlu vd., 2019).

ARIMA modellerini belirlemede en iyisini elde etmek için bazı kriterler kullanılmaktadır. Bu kriterlerden Akaike Information Criteria (AIC) ve Bayesian Information Criteria (BIC) en çok tercih edilendir (SAS, 2014). Çalışmada SAS 9.4 programında SCAN ve ESACF ile belirlenen BIC değerlerini elde eden p ve q değerleri ayrı ayrı analize dahi edilerek en küçük SBC, SSE, MSE, MAE, MAPE, RMSE ve DW sonuçlarına göre en küçük BIC ve AIC değerlerini elde eden en uygun ARIMA modellere göre analizler yapılarak sonuca ulaşılmıştır.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA

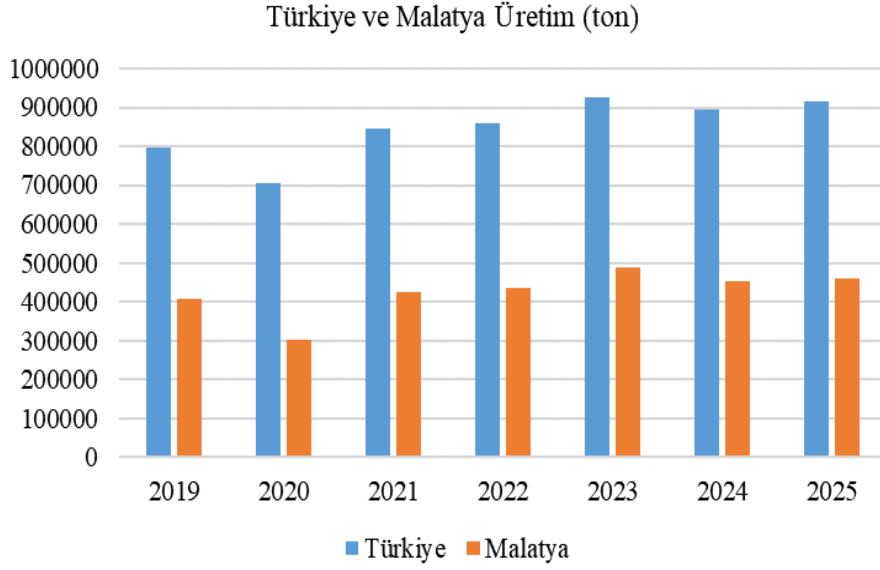
Türkiye’de kayısı üretiminde önde gelen illerin 2019-2025 yılı üretim payları Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Türkiye’de kayısı üretiminde önde gelen illerin 2019-2025 yılı üretim payları

Grafikteki pay dağılımında Malatya’nın %50 ile büyük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Malatya’yı %13 ile Mersin, %7 ile Kahramanmaraş, %7 ile Elazığ, %4 ile Hatay, %4 ile Iğdır, %3 ile Antalya izlemektedir. Diğer illerdeki kayısı üretim miktarının Türkiye üretimindeki payı %12’dir.

Şekil 2. Türkiye ve Malatya'nın 2019-2025 kayısı üretim tahminleri

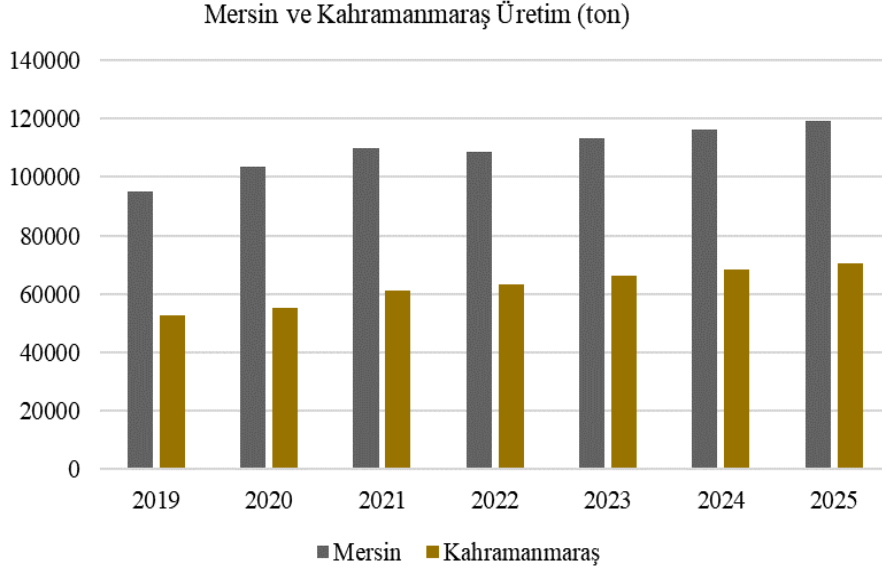

Türkiye kayısı üretim tahmini için ARIMA (4,1,1) modeli kullanılmış olup, 2019-2025 yılında kayısı üretimi sırası ile 780, 708, 845, 859, 930, 895 ve 915 bin ton üretim beklenmektedir.

Topuz vd. (2018), ARIMA (2,1,1) modeline göre 2017-2021 yıllarında Türkiye'nin kayısı üretimini 652, 749, 648, 744, 658 ve 732 bin ton arasında olacağını tahmin etmişlerdir. Bu tahminlerinde bizim tahminlerden biraz düşük olarak tespit etmişlerdir. TÜİK (2020), 2017-2019 yılını 985, 750 ve 846 bin ton olarak elde edilen sonuçları ilan etmiştir. Yapılan çalışmada 2018 yılı neredeyse hatasız olarak tahmin edilirken 2017 ve 2019'da daha düşük bir tahmin belirlemişlerdir. Bizim yapmış olduğumuz çalışmada 2019 değeri 780 bin ton tahmin gerçekleşen 846 bin tondan biraz aşağı olarak tahmin edilmiştir. Uzundumlu ve Karabacak (2019) 1961-2018 verilerini kullanarak 2019 yılını 705 bin ton ve 1992-2018 yılı verilerini kullanarak ta 745 bin ton üretim tahmin etmişlerdir. Bu da gösteriyor ki daha fazla zamanla çalışmak son yıldaki verilerin tahmininde daha fazla sapma olmasına neden olmaktadır.

Aynı dönemler dikkate alınarak yapılan tahminde Malatya için ARIMA (3,1,1) modeli kullanılmıştır. Malatya'nın 2019-2025 döneminde yıllık kayısı üretiminin 407-460 bin ton arasında olması beklenmektedir. Bu üretim miktarının Türkiye üretiminin yarısını oluşturduğu gözlemlenmiştir. TOBB (2020), 2018-2020 yıllarında Malatya için kayısı üretim tahminlerini 401,4, 391,8 ve 381,7 bin ton ve kurutmalık çeşitlerin üretimdeki payının %83-90 arasında olduğu ve kurtulduktan sonra ise yaş üretimin %25'ine sahip bir üretim gerçekleştirildiği vurgulanmıştır. TÜİK (2020), 2018-2019 yılını 673 ve 401 bin ton olarak elde edilen sonuçları ilan etmiştir. Bizim çalışmada da 2018-2020 yılında tahmin edilen değerler 519, 412 ve 407 bin ton olarak belirlenmiştir.

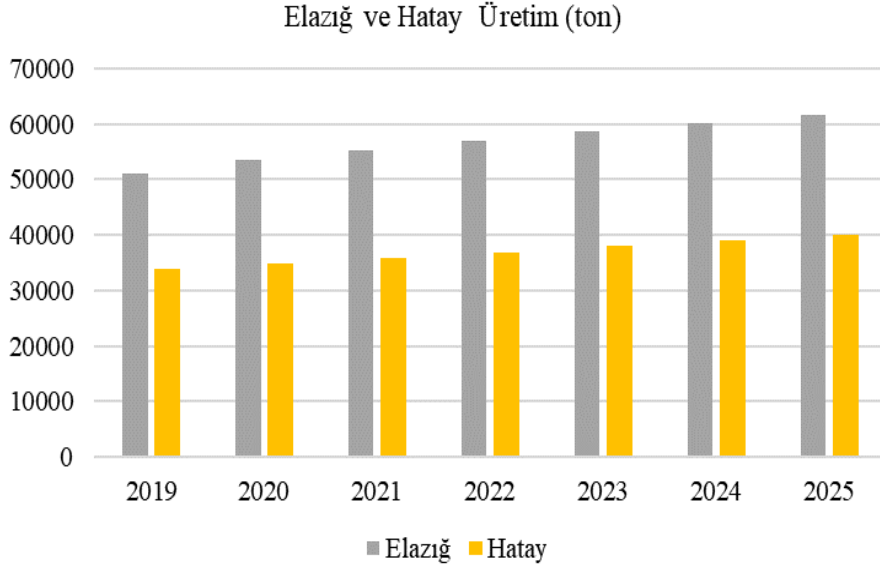
Şekil 3. Mersin ve Kahramanmaraş'ın 2019-2025 kayısı üretim tahminleri

Mersin ili için ARIMA (1,1,4) modeli kullanılmış, üretim miktarı 95-120 bin ton arasında tahmin edilmiştir. TÜİK (2020), de belirtildiği üzere Mersin ilinin 13 ilçesinde kayısı yetiştiriciliği yapılmakta olup, üretimin %80'den fazlası Mut ve %10 civarındaki üretimi de Tarsus ilçesinde gerçekleşmektedir. %1'den fazla üretime sahip diğer ilçeleri ise Gülnar erdemli ve Akdeniz'dir. MUTSO (2020), Mersinin Mut ilçesinin 2007 yılında coğrafik işaret olarak sofralık kayısı patenti aldığı ve sofralık kayısı ihtiyacının %85'ini karşıladığı ve UİB (2020) MUTSO dan aldığı bilgilerle 2017-2020 döneminde 95, 140, 110 ve 140 bin ton üretim tahmininde bulunmuşlardır. Bu durumda Mersin ilinde aynı dönemde 120, 175, 140 ve 175 bin ton üretim tahmini beklenmektedir. 2017-2019 da gerçekleşen değerler ise, 87, 89 ve 140 bin tondur. Bizim çalışmada 2019 yılı için tahmini değer 95 bin ton olarak belirlenmiştir. Buradaki beklenen üretimden daha fazla üretimin gerçekleşmesinde iklim şartlarının ve meyve veren yeni ağaçların etkisi olduğu düşünülmektedir. Son (2018), Mersin ilinde son yıllarda kayısı ekim alanının arttığını ancak olumsuz hava koşullarının yıllık üretim miktarını etkilediğini bu nedenle kaliteli ve erkenci çeşitlerin sayılarının artırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca TEPGE (2020), kayısı üretim ve kalitesinin artırılmasına yönelik 2005 yılından itibaren sertifikalı ve standart fidan kullanımı yaparak yeni kayısı bahçesi tesis eden çiftçilere dekar başına destek verildiği vurgulanmıştır.

Kahramanmaraş için en uygun model ARIMA (2,1,1) olarak belirlenmiştir. Üretim miktarı 52-70 bin ton arasında değişmektedir. TÜİK (2020), Kahramanmaraş'ta yetişen kayısının %98'i Elbistan'da üretilmektedir. ETO, (2020), 2019 yılı yaş kayısı rekoltesinin 70 bin ton olmasını tahmin edildiğini açıklamıştır. Bu çalışmada ise 2019 yılında 55 bin ton olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu bölgede yaşanan ilkbahar geç don olayı ve aşırı yağışların etkisi 2018 yılı kayısı rekoltesini olumsuz etkilemiştir. TÜİK (2020), 2019 yılı gerçekleşen kayısı üretiminin 65 bin ton olması 2019 yılı ikliminin olumlu etkisi olarak düşünülebilir.

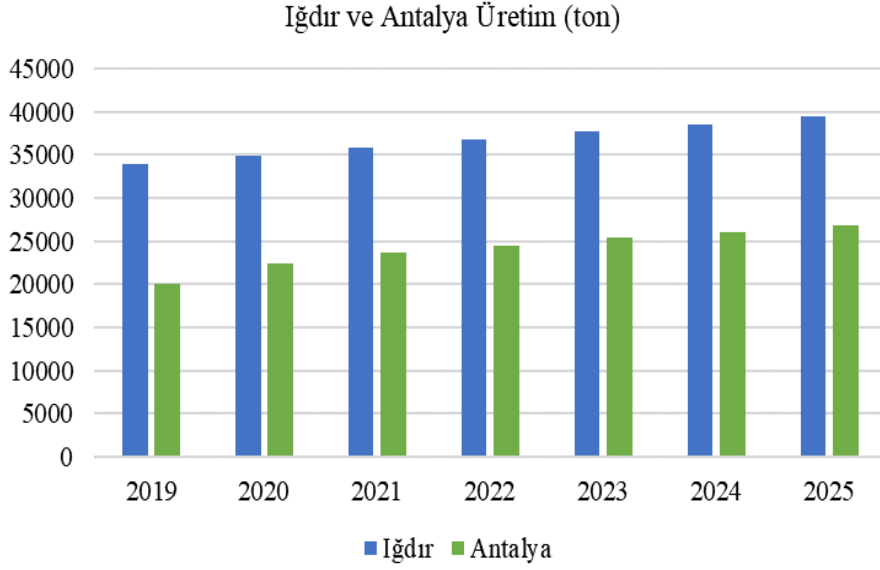
Şekil 4. Elazığ ve Hatay'ın 2019-2025 kayısı üretim tahminleri

Elazığ için en iyi model ARIMA (3,1,1) olarak belirlenmiş ve üretim miktarının 51-62 bin ton arasında değiştiği gözlemlenmiştir. Tahminde üretimdeki payı Kahramanmaraş ile aynıdır. Külekçi vd.. (2016), İlde en fazla kayısı üretimi Merkez, Keban ve Baskil ilçelerinde yetiştirildiğini ve toplam kayısı üretiminin %96'sının bu 3 ilçede yapıldığını belirtmiştir. Tarım İl Müdürlüğü ürün masaları komisyon raporlarına göre 2020'de iklim şartlarının uygun seyretmesi halinde rekoltede %20 artış beklendiği belirtmiştir (BÜGEM, 2020). Bu durumda 2019 yılında gerçekleşen 56 bin ton üretimin 2020 için 67 bin ton olması öngörülmektedir. Bu çalışmada 2019 ve 2020 yılı üretim tahminleri 51 ve 54 bin ton olarak beklenmektedir. Üretim tahminin 2019 yılında birbirine yakın olduğu 2020 yılında ise ancak iklim koşullarına bağlılığın fazla olduğu bu bölgede şartların olumlu geçmesi halinde gerçekleşmesinin mümkün olması ile açıklanabilir.

Hatay için ARIMA (0,1,0) en uygun model olarak belirlenmiştir. Üretim miktarı 34-40 bin ton arasındadır. Hatay İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (HTOM, 2020), Hatay ilinin başta Arsuz olmak üzere sekiz ilçesinde kayısı üretiminin yapıldığını belirtmiştir. Ayrıca 2020 yılında bazı ilçelerde zeytine alternatif olarak yetiştirilmeye başlanmıştır. Bu da üretimin 2020 itibarıyla 2019 yılına göre artacağını göstermektedir. Bu çalışmada da benzer olarak bir artışın olacağı öngörülmektedir. 2019 yılı 35 bin ton tahmin edilirken, 2020 yılı için 36 bin ton olacağı belirlenmiştir.

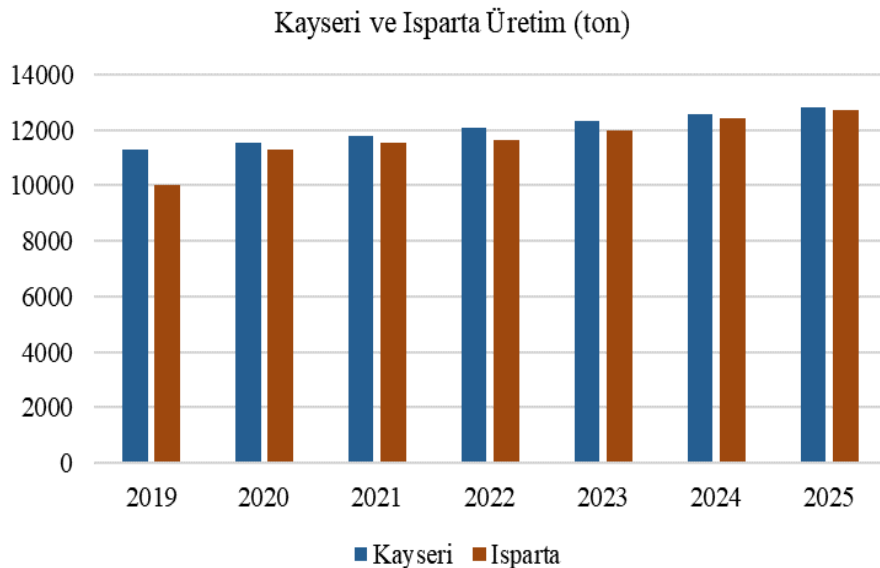
Şekil 5. Iğdır ve Antalya'nın 2019-2025 kayısı üretim tahminleri

Iğdır için ARIMA (0,1,1) ve Antalya için ARIMA (1,1,1) modeli kullanılmıştır. Iğdır da üretiminin 1992 yılına kıyasla dört katına çıkararak 34-40 bin ton arasında değiştiği belirlenmiştir. Ertürk vd. (2016), Iğdır'da, Kağızman ve Tuzluca'yı içine alan bölgede önemli miktarda kayısı üretimi yapıldığını belirtmiştir. Ayrıca Türkiye'deki diğer illere göre hasadın erken olması lezzet ile aroma bakımından üstün olması ve neredeyse tamamının yaş olarak pazarlanması, ağaç başına verim de oldukça yüksek olması bakımından üretimin yıllar itibariyle artacağını desteklemektedir. TÜİK (2020) verilerine göre 2019 yılında Iğdır ilinde kayısı üretimi yaklaşık 40 bin ton olup, Tuzluca %56, Merkez %38, Karakoyunlu %5 ve Aralık ilçesi %1'lik üretim payına sahiptir. Bu çalışmada ise 2019 yılı için tahmin edilen üretim 34 ve 2000 yılı için 35 bin ton civarındadır.

Antalya'nın 2019-2025 yılı üretiminin 20-27 bin ton arasında değer alacağı tespit edilmiştir. TÜİK (2020) verilerine göre 2019 yılında kayısı üretimi 16 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Antalya üretimindeki tahminlerin biraz yüksek çıkmasının nedeni 2014-2015 yıllarında üretimin 27 bin tonlara çıkmasından kaynaklanmaktadır.

Şekil 6. Kayseri ve Isparta'nın 2019-2025 kayısı üretim tahminleri

Isparta için ARIMA (2,1,0) ve Kayseri için ARIMA (0,1,1) modeli kullanılmıştır. Isparta için üretimin 10-13 bin ton, Kayseri için ise 11-13 bin ton arasında değer aldığı gözlemlenmiştir. TÜİK (2020) verilerine göre 2019 yılında Kayseri’de 12,5 bin ton, Isparta’da ise 10 bin ton kayısı üretimi yapılmıştır. Bizim çalışmamız ile benzer sonuçlara varılmıştır. Sivas ili ise ARIMA (4,1,1) modeli ile tahmin edilmiştir. Üretimi ise 2019 yılı itibariyle yaklaşık 8 bin ton 2025 yılına doğru ise üretimde düşüşler olacağı gözlemlenmiştir. Kalan diğer iller ise üretim miktarının %12’lik kısmını oluşturmaktadır. Diğer iller için ARIMA (5,1,0) modeli kullanılmıştır. Diğer illerin üretimin 60-70 bin ton arasında değerler aldığı belirlenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yıllar itibariyle öne çıkan, sadece Türkiye’nin değil dünyanın da kayısı üretim merkezi olarak bilinen Malatya’nın 2019-2025 yılları kayısı üretiminde artış olması beklenmektedir. Ayrıca üretim payındaki yerini de korumaya devam etmektedir. 1992 yılında üretimdeki miktarı 163 bin ton iken yıllar içerisinde üretimini artırarak bu miktarın 2025 yılı itibariyle 460 bin ton olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Mersin, Malatya’nın en yakın rakibi olup 2025 yılında 119 bin ton üretime ulaşması beklenmektedir. Kahramanmaraş ve Elazığ’ın üretimdeki payları aynı olup %7’dir. Üretimlerinin ise 2025 yılında Kahramanmaraş için 70 bin ton, Elazığ için 62 bin ton olması beklenmektedir. Üretimdeki payları eşit olan diğer iller ise Antalya ve Iğdır’dır. %4’lük paya sahip bu iki ilin yıllar itibariyle üretim miktarlarında artış hızları farklıdır. Iğdır’ın 1992 yılında 11 bin ton olan üretiminin, 2025 yılına kadar dört katına çıkacağı beklenmektedir. Antalya’nın üretim miktarı 1991’den bu yana artış-azalış göstererek seyretmiştir. Ancak 2019-2025 yıllarında ise artarak devam edeceği sonucuna varılmıştır. Isparta ve Kayseri’de de üretimde artış gözlenmektedir. Sivas’ta ise durum biraz farklıdır. 1991’den itibaren üretimde dalgalanmalar oldukça fazladır. 2019 yılında 8 bin tonluk üretim yapacağı tahmin edilirken 2025’e doğru bu miktarın azalacağı sonucuna varılmıştır. Üretimin yapıldığı diğer illerin toplamında ise üretiminin 60-70 bin ton arasında olacağı ve üretimdeki miktarın yıllar itibariyle düşüşe geçeceği gözlemlenmiştir. Bu durum kayısı üreten illerin mevcut üretimlerini artırıp rakiplerinin başka ürün üretme eğilimine zorlaması ile açıklanabilir. Neticede yıllar itibariye kayısı üretiminde önde gelen illerin gelecekte üretimlerini artıracığı gözlemlenmektedir.

Malatya, toprak özelliği bakımından hem kurutmalık hem de sofralık üretime oldukça elverişlidir. Ayrıca kurutmalık kayısı ağırlıklı üretim yapmakta olan Malatya’nın, gerekli kalite standartlarına ulaşması dünya kuru kayısı fiyatında daha da söz sahibi olmasını sağlayacaktır. Nitekim kayısının bu noktada uluslararası bir kalite ve standarda ulaşması ihracat sürecinde engel yaşamamasını sağlayacaktır. Bu engellerden en sık karşılaşılanı kükürtleme oranının fazla ve sağlıklı şekilde uygulanmasıdır. Dolayısıyla uygulanan kükürtleme oranının doğru ve sağlıklı bir şekilde yapılması gerekmektedir. Böylece kuru kayısı üretiminde lider il olan Malatya’nın kükürtleme oranında uluslararası standardı uygulaması kuru kayısı ihracatını daha da kolaylaştıracaktır. Malatya’dan sonra üretimde önde gelen diğer iller sofralık kayısı üretiminde verimin artırılması yönündeki tedbirleri yerine getirmelidir. Benzer şekilde tadıyla ön plana çıkan Iğdır kayısı da sofralık olarak tüketilmektedir. Dolayısıyla üretimdeki payının artırılması ve üreticisinin desteklenmesi için politikaların geliştirilmesi elzemdir. Kayısı üretimi yapan illerin kayısı fiyatlarına olumlu etkisi, kayısının kullanım alanının fazla olması, üretime elverişli iller için alternatif bir ürün olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca kayısı birliğinin kurulması hem üretici açısından hem de tarımı verimli, sürdürülebilir, çevre dostu, uluslararası pazarlarda rekabet edebilir kılması bakımından önemlidir. Bir başka açıdan ise diğer dünya ülkeleri gibi Türkiye’de iklim parametrelerinin değişiminden etkilenmektedir. Nitekim bu değişimden en çok tarımsal üretim etkilenmektedir. Dolayısıyla kayısı üretiminde de bu faktörlerin etkisini azaltmak veya önlemek amacıyla tüketici tercihleri dikkate alınarak iklim değişikliğine uyum sağlayacak türlerin yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda kayısı üretiminin az veya hiç yapılmadığı illerin kayısı üretimine yönlendirilmesi yeni pazar kanalları oluşturulmasına olanak sağlayacaktır. Ayrıca üretimde iklimin etkisini nispeten hafifletecektir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1- Araştırmacıların katkı oranı eşittir.
- 2- Bu çalışmanın bir bölümü Hoca Ahmet Yesevi 2. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresinde 6-8 Aralık 2019 tarihinde Erzurum Atatürk Üniversitesinde sunulmuştur.
- 4- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- 5- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur.
- 7- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Anonim. (2019). *Malatya kayısı*. 12 Kasım 2019 tarihinde <https://malatya.tarimorman.gov.tr/Menu/17/Malatya-Kayisisi> adresinden erişildi.
- Anonymous. (2020). *Forecasting very short time series*. 24 Ekim 2020 tarihinde <https://otexts.com/fpp2/long-short-ts.html> adresinden erişildi.
- Asma, B. M. (2000). *Kayısı yetiştiriciliği*. Malatya: Evin Ofset.
- Atış, E. ve Çelikoğlu, Ş. (2017). Kağızman ilçesinde kayısı üretimi ve yöre ekonomisine katkıları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 36, 191-205.
- Bircan, H. ve Karagöz, Y. (2003). Box-Jenkins modelleri ile aylık döviz kuru tahmini üzerine bir uygulama. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 49-62.
- Box, G. E., Jenkins, G. M., Reinsel, G. C. ve Ljung, G. M., (2016). *Time series and forecasting and control. 5th Edition*. USA: John Wiley & Sons Inc. Hoboken, New Jersey.
- Bozkurt, H. (2007). *Zaman serileri analizi*. Bursa: Ekin yayınevi.
- BÜGEM. (2020). *Ürün raporu.*: Ankara.Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü Kayısı Rekoltesi Tespit Komisyonu.
- Çuhacı, Ç., Karaat, F. E., Uğur, Y., Erdoğan, S. and Asma, B. M. (2020). Fruit quality and biochemical characteristics of new early ripening apricots of Turkey. *Journal of Food Measurement and Characterization*, 1-10.
- Çatı, K. ve Yıldız, S. (2007). Türkiye’de kuru kayısı üretim ve pazarlama problemleri ve çözüm önerileri. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(1), 113-125.
- Ertürk, Y. E., Karadaş K. ve Geçer, M. K. (2016). Iğdır ilinde kayısı üretimi ve pazarlaması. *VII. Bahçe Ürünlerinde Muhafaza ve Pazarlama Sempozyumu*, 1, 44-49.
- ETO. (2020). *Kayısı*. 28 Ağustos 2020 tarihinde <http://elbistan.ziraatodasi.org.tr/dokumanlar> adresinden erişildi.
- FAO. (2019). *FAOSTAT*. 28 Ağustos 2020 tarihinde www.faostat.fao.org adresinden erişildi.
- FKA. (2010). *Sektörel araştırmalar serisi 1 - Kayısı araştırma raporu*. Malatya: Fırat Kalkınma Ajansı Yayınları.
- Gujarati, D. (2005). *Basic econometrics*. 3th edition. (Çev. Abrishami. H.) Tahran: Tehran university (in Persian).
- Hasmida, H. (2009). *Water quality trend at the upper part of johor river in relation to rainfall and runoff pattern*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Faculty of Civil Engineering, University Technology, Malezya.
- HTOM. (2020). *Kayısı*. 01 Eylül 2020 tarihinde <https://hatay.tarimorman.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Kadılar, C. (2009). *SPSS uygulamalı zaman serileri analizine giriş*. 2. Baskı. Ankara: Bizim büro yayınevi.

- Kaiser, R. ve Maravall A. (2000). *Notes on time serie analysis, arima models and signal extraction. banco de espana*. İspanya: Servicio de Estudios, Papers 12.
- Kaynar, O. ve Taştan, S. (2009) Zaman serileri tahmininde ARIMA-MLP melez modeli. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(3), 141-149.
- Koçal, H. (2011). *Kayısı yetiştiriciliği*. Malatya: Meyvecilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü.
- Kurtoğlu, S., Uzundumlu, A. S. ve Bilgiç, A. (2019). Türkiye'nin 2018-2025 dönemindeki yumurta üretiminin ARIMA modeliyle tahmini. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(97), 34-42.
- Külekçi M., Dönmez, R. ve Güler, M. (2016). Elazığ ilinde kayısı yetiştiren işletmelerin ekonomik performanslarının ölçülmesi. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 33(3), 130-136.
- Meçik, O. ve Karabacak, M. (2011). ARIMA modelleri ile enflasyon tahminlemesi: Türkiye uygulaması. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(22), 178-198.
- Muradoğlu, F., Pehlivan, M., Gündoğdu, M. ve Kaya, T. (2011). Iğdır yöresinde yetiştirilen bazı kayısı genotiplerin fizikokimyasal özellikleri ile mineral içerikleri. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 17-22.
- MUTSO. (2020). *Kayısı rekolte tahmini*. 02 Eylül 2020 tarihinde <http://www.mutso.org.tr/> adresinden erişildi.
- Öztürk, D. ve Karakaş, G. (2017). Kayısı üretimi ve pazarlama sorunları; Malatya ili örneği. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 113-125.
- Ray, S. and Bhattacharyya, B. (2015). Availability in different source of irrigation in India: a statistical approach. *Ecosystem*, 5(3A), 109-116.
- Sarıbaş, E. B. (2012). *Türkiye kayısı sektörünün ekonomik analizi: Malatya ili üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- SAS. (2014). *SAS 13.2 User's Guide The ARIMA Procedure*. NC, USA: SAS Institute Inc., Cary. 12 Kasım 2019 tarihinde <https://support.sas.com/documentation/onlinedoc/ets/132/ARIMA.pdf> adresinden erişildi.
- Son, L. (2018). Bazı sofralık kayısı çeşitlerinin Silifke/Mersin ekolojik koşullarındaki verim ve kalite özellikleri üzerine araştırmalar. *Çukurova Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 33(2), 17-22.
- TEPGE. (2020). *Tarım ürünleri piyasa raporu, kayısı raporu. tarımsal ekonomi ve politika geliştirme enstitüsü 2020 yılı yayınları*. 02 Eylül 2020 tarihinde <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Menu/27/Tarim-Urunleri-Piyasalari> adresinden erişildi.
- TİM. (2010). *Kuru meyve ve mamulleri sektörü proje raporu. Türkiye 2023 ihracat stratejisi sektörel kırılım projesi*. Ankara: Türkiye İhracatçılar Meclisi.
- TOBB. (2020). *2018-2020 yılı illerin kayısı rekoltesi tahmini*. 31 Ağustos 2020 tarihinde <https://tarimorman.gov.tr/Duyuru> adresinden erişildi.
- Topuz, B. K. Bozoğlu, yıl M. Başer, U. and Eroğlu, N. A. (2018). Forecasting of apricot production of turkey by using box-jenkins method. *Turkish Journal of Forecasting*, 2(2), 20-26.
- Tresson, P., Brun, L., de Cortazar-Atauri, I. G., Audergon, J. M., Buléon, S., Chenevotot, H., ... & Mercier, V. (2020). Future development of apricot blossom blight under climate change in Southern France. *European Journal of Agronomy*, 112, 125960.
- TÜİK. (2019). *Türkiye ve onun illerinin kayısı üretim verileri*. 14 Kasım 2019 tarihinde http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1001 adresinden erişildi.

- TÜİK. (2020). *Türkiye ve onun illerinin kayısı üretim verileri*. 31 Ağustos 2020 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr> adresinden erişildi.
- UİB. (2020). *Uludağ ihracatçı birlikleri genel sekreterliği kayısı rekolte tahmini*. 02 Ağustos 2020 tarihinde <http://uib.org.tr/tr/bulten-2020-202.html> adresinden erişildi.
- Uzundumlu, A.S., Bilgiç, A. ve Ertek, N. (2019). Türkiye'nin fındık üretiminde önde gelen illerin 2019-2025 yılları arasındaki fındık üretimlerinin ARIMA modeliyle tahmin edilmesi. *Akademik Ziraat Dergisi*, 8, 115-126.
- Uzundumlu, A. S. ve Karabacak, T. (2019). Kayısı üretiminde önde gelen illerin 2019-2025 üretim tahminleri. *Hoca Ahmet Yesevi 2. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi*. 6-8 Aralık, Erzurum.
- Uzundumlu, A. S. Oksuz, M. E. ve Kurtoglu, S. (2018). Future of fig production in Turkey. *Journal of Tekirdag Agricultural Faculty*, 15(2), 138-146.
- Uzundumlu, A. S. ve Topcu Y. (2010). Taze kayısının Dünya ve Türkiye'deki mevcut durumu. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 3(1), 43-53.
- Yaman, K. Sarucan, A. Atak M. ve Aktürk N. (2001) Dinamik çizelgeleme için görüntü işleme ve arıma modelleri yardımıyla veri hazırlama. *Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 16(1), 19-40.
- Yavuz, F., Bilgic, A., Terin, M. and Guler, I. O. (2013). Policy implications of trends in Turkey's meat sector with respect to 2023 vision. *Meat Science*, 95(4), 798-804.
- Yıldırım, A. (2019). *Talep tahmin yöntemlerinin karşılaştırmalı analizi: Gıda sektöründe bir uygulama*. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.

Covid-19 Günlerinde Bireylerin Psikolojik Sağlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi

Doç. Dr. Nurten Kimter^{1*}

Geliş tarihi: 05.09.2020
Kabul tarihi: 08.12.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 574-605
Yıl: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 18%
Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
Türkiye, nurtenkimter@comu.edu.tr
ORCID ID 0000-0002-5736-7191

* Sorumlu yazar

ÖZ

Covid-19 salgını ilk kez Çin'in Wuhan kentinde 2019 yılının Aralık ayında ortaya çıkmıştır. Daha sonra hızla dünyanın pek çok ülkesine yayılarak şu ana kadar milyonlarca kişinin enfekte olmasına, bir milyondan fazla kişinin ölmesine yol açmaya devam etmektedir. Tüm dünyada ve ülkemizde aylardır süren Covid-19 salgınının, tüm dünya ülkeleri, toplumlar ve bireyler üzerinde çok yönlü olarak etkileri mevcuttur. Covid-19 salgınının bireyler ve toplumlar üzerindeki etkileri, özellikle siyasi, sosyal, ekonomik, psikolojik ve dini yaşam alanlarında ön plana çıkmıştır. Bu araştırmanın temel amacı Covid -19 salgın sürecinde bireylerin cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, gelir düzeyleri, öznel dindarlık algısı vb. sosyo-demografik ve kültürel özellikleri ile psikolojik sağlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki ve farklılık olup olmadığını ortaya koymaktır. Araştırmanın çalışma grubunu, 337 kişi oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak, "Kişisel Bilgi Formu" ve "Psikolojik Sağlık Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin analizinde, t-testi, varyans analizi ve korelasyon testlerinden yararlanılmıştır. Araştırmanın sonunda bireylerin sosyo-demografik ve kültürel özellikleri ile psikolojik sağlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde farklar ve ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Psikolojik Sağlık, Sosyo-Demografik ve Kültürel Faktörler

Examining the Psychological Resilience Levels of Individuals in the Days of Covid-19 in Terms of Some Variables

Assoc. Prof. Dr. Nurten Kimter^{1*}

First received: 05.09.2020

Accepted: 08.12.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 574-605

Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 18%

¹Çanakkale Onsekiz Mart University,
Turkey, nurtenkimter@comu.edu.tr
ORCID ID 0000-0002-5736-7191

* Corresponding Author

ABSTRACT

The Covid-19 outbreak first appeared in Wuhan, China, in December 2019. It continues to spread rapidly to many countries of the world, causing the infection of millions of people and the death of more than one million people. The Covid-19 epidemic, which has lasted for months all over the world and in our country, has multiple effects on all countries, societies and individuals. The effects of the Covid-19 epidemic on individuals and societies have come to the fore, especially in political, social, economic, psychological and religious life spheres. The main purpose of this research is to determine the gender, age, education level, income level, subjective perception of religiosity of individuals during the Covid -19 epidemic process. to reveal whether there is a significant relationship and difference between socio-demographic and cultural characteristics such as psychological resilience levels. The study group of the research consisted of 337 people. "Personal Information Form" and "Psychological Resilience Scale" were used as data collection tools. T-test, analysis of variance and correlation tests were used to analyse the data. At the end of the study, it was determined that there are statistically significant differences and relationships between the socio-demographic and cultural characteristics of the individuals and their psychological resilience.

Keywords: Covid-19, Psychological Resilience, Socio-Demographic and Cultural Factors

GİRİŞ

Yeryüzünde yaşamın var olduğu andan itibaren meydana gelen ve binlerce ya da milyonlarca insanın ölümüne yol açan doğa olayları, insanların yaşamını önemli ölçüde ve olumsuz bir şekilde etkilediği için genel olarak “doğal afet” olarak nitelendirilmektedir. Günümüzde başta küresel iklim değişikliği olmak üzere pek çok nedene bağlı olarak meydana gelen doğal afetlerin sayıları, süreleri, etkileri ve hızları her geçen gün artmaktadır. Aniden gelişen ve etkileri çok geniş çaplı olan doğal afetlerden birisi de salgın ve bulaşıcı hastalıklardır (Kadioğlu, 2011’den akt; Karakış, 2019). Herhangi bir hastalığın belirli bir bölgede ve zaman diliminde her zaman görüldüğünden daha fazla görülmesi durumuna salgın hastalık ya da epidemiy denilir. (Topçu, Söyletir ve Doğanay, 1996). Şu an tüm dünyayı ve ülkemizi derinden etkileyen Covid-19 salgını ilk kez Çin’in Wuhan kentinde 2019 yılının Aralık ayında ortaya çıkmıştır. Daha sonra hızla dünyanın pek çok ülkesine yayılarak milyonlarca kişinin enfekte olmasına, şu ana kadar yaklaşık bir milyondan daha fazla kişinin ölmesine yol açmaya da devam etmektedir. 2019’un Mart ayında Dünya Sağlık Örgütü tarafından epidemiy ilan edilmiştir. Tüm dünyada ve ülkemizde aylardır süren Covid-19 salgınının, tüm dünya ülkeleri, toplumlar ve bireyler üzerinde çok yönlü olarak etkileri mevcuttur. Covid-19 salgınının bireyler ve toplumlar üzerindeki etkilerinin, siyaset, sanat, tıp, ekonomi, sosyal hayat, psikoloji ve dini yaşam alanlarında ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte salgın hastalık dönemleri, meydana getirdikleri etki bakımından insanları özellikle fizyolojik ve psikolojik olarak daha fazla etki altına almakta, böylece toplumlar ve insanlar üzerinde tedirginlik, korku ve endişe gibi birçok farklı ruhsal problemler meydana getirmektedirler. Kişiler bu gibi dönemlerde kendilerini bir taraftan salgın hastalıktan korumaya çalışırken bir taraftan da psikolojik olarak sağlam kalma çabası içerisinde girebilmektedirler (Karal ve Biçer, 2020).

Bilindiği üzere Covid-19 salgını sürecinde, insanların ve toplumların hayatlarında bir çok alışkanlık ve davranış değişikliği zorunlu hale getirmiştir. Covid-19 salgını sürecinde insanların serbestçe ve sınırsızca ülkeler ve şehirler arası seyahat etme özgürlüklerinin kısıtlı hale gelmesi, eş, dost, komşu, akraba ziyaretlerini gerçekleştirme, bayramlaşma, düğün, sünnet, cenaze merasimlerine katılma, büyük topluluklar halinde sosyal mesafesiz birbirleriyle samimice yeme, içme, oturma, eğlenme, sevdiklerine dokunma, sarılma, toplu ibadet etme, eğitim, alışveriş, tatil vb. gibi aktivitelerinde, pek çok değişiklik meydana gelmiştir. Başka bir deyişle insanlar alışageldikleri önceki yaşam tarzlarının aksine bir kriz ve olağanüstü durum nedeniyle pek çok davranış ve alışkanlıklarını değiştirerek yeni bir hayat tarzını benimseme ve sürdürme durumu ile karşı karşıya gelmişlerdir. İnsanların ve toplumların hayatlarında meydana gelen bu değişiklikler ve yeni yaşam tarzına uyum süreci, bireyler üzerinde büyük baskılara, strese ve sorunlara neden olabilmektedir. Bu sorunlardan en önemlisi de daha önceki alışlagelmiş yaşam tarzının aksine yeni yaşam tarzına ve davranış değişikliklerine uyum problemi. İşte bazı insanlar yeni yaşam tarzına ve mevcut koşullara daha kolay ve başarılı bir şekilde uyum gösterebilirken bazı kimseler ise bu kriz durumuna, olağanüstü şartlara uyum sağlamakta epey zorlanmakta, ruhsal hastalık semptomları ve anormallikler sergileyebilmektedir. Bu bağlamda yeni ve farklı bir yaşam tarzının yaşanması ve yeni koşullara uyumun söz konusu olduğu Covid -19 salgını döneminde 18 yaş ve üstü kişilerin psikolojik sağlık düzeylerinin ne durumda olduğu önem arz etmektedir. Bu amaçla araştırmamızda, cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, gelir düzeyleri, medeni durumları, yaşanan yerleşim yeri, oturulan ev tipi, kronik rahatsızlık durumu, birlikte yaşanan kişi sayısı, öznel dindarlık algısı, dua ve ibadet etme sıklıkları, gibi sosyo-demografik ve kültürel özellikler ve salgın günlerinde kişilerin koronavirüse karşı duygu, düşünce ve tutum ve davranışları ile psikolojik sağlık arasında anlamlı bir farklılık / ilişki olup olmadığı araştırılmaya değer bulunmuş ve incelenmiştir.

Psikolojik sağlık, kökleri 1950’li yıllara kadar dayanan bir kavramdır. Psikolojik sağlık, klasik psikolojinin sorun odaklı anlayışından, bireyin pozitif özelliklerine odaklanması ve geliştirilmesi gerektiğini dile getiren pozitif psikoloji anlayışına geçişle gündeme gelerek, tıp alanında ortaya çıkmıştır (Ezer, 2017). Alan yazında bir cismin elastik olma durumu ve asıl formuna kolay bir şekilde dönebilmesi anlamında Latince’den gelen “resilience” kelimesinin Türkçe’deki karşılığı psikolojik sağlık, yılmazlık (Gizir, 2016), psikolojik dayanıklılık, psikolojik güçlendirme ya da kendini toplama gücü şeklindeki kavramlarla ifade edilmektedir.

Ülkemizde 2004-2014 yılları arasında “resilience” kavramıyla ilgili yapılmış olan araştırmalar incelemiş ve “resilience” kavramının dilimize beş farklı kavram şeklinde çevrildiği görülmüştür. Söz konusu kavrama ilişkin olarak yapılmış olan lisansüstü tezlerin ve araştırmaların % 1.78’inde psikolojik güçlendirme, % 5.35’inde kendini toparlama gücü, % 26.78’inde yılmazlık, % 28.57’inde psikolojik dayanıklılık ve % 37.50’inde psikolojik sağlık olarak kullanıldığı görülmüştür (Işık, 2016). Dolayısıyla yapılan araştırmalarda “resilience” kelimesinin karşılığı olarak en fazla psikolojik sağlık kavramı kullanıldığı için bizim araştırmamızda da aynı kavramın kullanılması tercih edilmiştir. Ruh sağlığını koruyucu yönde bir tampon görevi gören psikolojik sağlık kavramı farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Wolin ve ark. (1993) psikolojik sağlamlığı; “geri sıçrama, zorluklara katlanma ve kendini onarma kapasitesi” olarak tanımlarken Herrman ve ark. (2011) psikolojik sağlamlığı genellikle, pozitif uyum, zorlu yaşam olayları sonrasında ruh sağlığının korunması veya yeniden kazanılması şeklinde tanımlamaktadırlar. Turgade ve Fredrickson’a (2004) göre ise psikolojik sağlamlık, negatif duygusal tecrübeler, stresli yaşam deneyimlerine karşı esnek bir uyum kapasitesidir. Psikolojik sağlamlık kavramı, hayatta karşılaştığımız olumsuz yaşantılar karşısında güçlü olabilmeyi ve kalabilmeyi ifade etmektedir (Kararımak, 2006). Fraser ve ark. (1999) ise sıkıntılı durumlar karşısında, olağanüstü koşullara uyum sağlayarak olumlu ve beklenmedik sonuçlar elde etme durumunu ifade etmek için psikolojik sağlamlık terimini kullanılmaktadırlar. Buradan hareketle, psikolojik sağlamlık olumsuz olaylardan, depresif duygu ve benzeri durumlardan sonra kişinin kendisini kolayca toparlayabilmesi, zorlayıcı yaşam olaylarından sonra eski haline tekrar geri dönebilmesi olarak tanımlanabilir (Ramirez, 2007).

Genel olarak koruyucu faktörlerle risk faktörlerinin etkileşimiyle olumsuz durum ve şartlara uyum sağlayabilme süreci olan psikolojik sağlamlık, gelişim psikologları tarafından olumsuz durumlara başarılı uyum sağlayabilme becerisi olarak ifade edilmiştir (Stein, 1995). Risk faktörlerini, kişisel, ailesel ve sosyal risk faktörleri olmak üzere üç grupta ele almak mümkündür. Kişisel risk faktörlerini, özgüven ve oto-kontrol azlığı, etkili başa çıkma mekanizmalarının olmayışı, uyumsuz davranışlar ve agresif oluş, genetik bozukluk, sosyal değerlere yabancı olma vb. oluşturmaktadır. Boşanma, aile içi şiddet, düşük sosyo-ekonomik düzey, ebeveyn yoksunluğu vb. ailesel risk faktörleri; doğal afetler, terör, savaş, göç vb. toplumsal risk faktörleri arasında ifade edilebilir (Kararımak, 2006; Terzi, 2006).

Risk faktörlerinin etkisini azaltmaya ve bireyin gelişimsel ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olan koruyucu faktörler de bireysel, ailevi ve aile dışındaki koruyucu faktörler şeklinde sınıflandırılabilir (Terzi, 2006). Dolayısıyla bireylerde, psikolojik sağlamlığın ortaya çıkabilmesi öncelikle kişinin koruyucu faktörleri işe koşması için risk durumunun olması gerekir. Daha sonrasında kişinin risk durumunun getirdiği olumsuzluklar karşısında uyum sağlaması ve olumlu sonuçlar elde edebilmesi durumu söz konusudur (Kararımak ve Siviş Çetinkaya, 2011). Bu nedenle psikolojik sağlamlık kavramı her şey yolundayken ortaya çıkan bir durum olmayıp bir yakının kaybı, ciddi bir hastalık ya da hastalık tehdidi, boşanma, doğal afetler, ölümcül bir virüsün salgını gibi travmatik yaşantılar sonrasında harekete geçen bir süreçtir (Yazıcı Çelebi, 2020). Onun için bu gibi travmatik yaşantılar sonucunda bireylerin üzerindeki yıkıcı etkiyi azaltarak uyum sürecini kolaylaştıran psikolojik sağlamlık kavramı bir kişilik özelliği olarak nitelendirilebilir (Özkapu, 2019). Başka bir deyişle psikolojik sağlamlığın, bireylerin zor koşullarla kolaylıkla başa çıkabilmesini sağlayan bilişsel, duygusal ve sosyal özellikleri barındıran içsel bir yetenek, bir kişilik özelliği olduğu ileri sürülmektedir (Eraslan, 2014). Bununla birlikte önceki araştırmalarda psikolojik sağlamlık kavramının, kişinin kalıtsal olarak ortaya çıkan mizaç yönünü belirten bir kişilik özelliği olduğu ileri sürülmesine rağmen günümüzde bu kavramın değişken ve dinamik bir yapıya sahip olduğu ifade edilmektedir (Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000). Bireylerin yaşamda karşılaştıkları bir takım sıkıntı ve zor durumlarla baş etmesinde önemli katkısı olan psikolojik sağlamlık konusunda kişilerin doğuştan getirdiği bazı avantaj ve dezavantajlar olsa da (Ekşi, Boyalı ve Ümmet, 2019) psikolojik sağlamlık doğuştan sahip olunan bir özellik olmayıp öğrenilebilir ve geliştirilebilir bir özelliktir (Buz ve Genç, 2019). Bu nedenle erken dönemlerde psikolojik sağlamlığı geliştirmeye ve güçlendirmeye çalışmak büyük önem arz etmektedir. Zira erken çocukluk dönemindeki çocuklar ebeveynleri izleyerek gözlem yoluyla günlük stres yaratan olaylarla nasıl başa çıkabileceklerini öğrenmektedirler (Özbey, 2019). Psikolojik sağlamlık durumlarının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi yönünde erken yaşlardan itibaren desteklenen çocukların yetişkinlik dönemlerinde zorluklar karşısında daha

dayanıklı oldukları, daha sağlıklı ve uzun yaşadıkları, ilişkilerinde daha umutlu, mutlu, okul ve iş hayatında daha başarılı oldukları, depresyona girme olasılıklarının da daha düşük olduğu ileri sürülmektedir (Best Start Resource Centre, 2018). Psikolojik olarak sağlam olan kişiler, stres verici büyük olayların ve riskli durumların karşısında duygusal veya fiziksel bozukluk yaşamadan bu gibi durumların üstesinden gelebilen kişilerdir (Sipahioğlu, 2008). Psikolojik olarak sağlam olan kimseler, sosyal özellikleri açısından etkili iletişim kurmakta; duygusal özellikleri açısından, kendine güvenleri, öz saygı düzeyleri ve kendilerini kabulleri, duygularını denetleme ve farkına varma becerileri yüksek düzeyde olup, yeni durumlara çabucak uyum sağlayabilme yeteneğine sahip, kaygı ve engellenmelere karşı direnme güçleri son derece yüksek olan kimselerdir. Ayrıca, psikolojik sağlık düzeyi yüksek olan kişiler, stresli ve travmatik olaylarla etkili şekilde baş edebilen, dışsal yüklemelerden çok içsel yüklemelerde bulunabilen kişilerdir (Eraslan Çapan ve Arıcıoğlu, 2014). Psikolojik sağlığı yüksek olan bireyler, çok yönlü bakış açısına sahip olduklarından stres yarATICI olaylar ve travmatik durumlardan daha az etkilenmekte ve bunların üstesinden daha kolaylıkla gelebilmektedirler (Okan, Yılmaztürk ve Kürüm, 2020).

İnsanoğlu hayatı boyunca pek çok olumsuz durumla, örseleyici, sarsıcı ve stresli yaşam olaylarıyla karşı karşıya gelebilmektedir. Yaşamda karşılaşılan olumsuz yaşantılar karşısında bireylerin bu tür olumsuzluklara verdikleri tepkiler ve bu durumlarla başa çıkma stratejileri birbirlerinden farklı olabilmektedir. Bazı insanlar stresli ve travmatik durumlar karşısında anksiyete, depresyon gibi çeşitli ruhsal rahatsızlık belirtileri gösterebilirken ve yaşadıkları bu olumsuz süreç çok fazla uzun sürerken, bazı insanlar ise bu tür olumsuz yaşantıların meydana getirdiği ruh halinden kendilerini daha çabuk kurtararak normal yaşantılarına dönebilmektedirler. İşte pozitif psikoloji bakış açısıyla bakıldığında bireylerin zor ve sıkıntılı yaşam olaylarından sonra hızlıca kendilerini toparlayarak normal yaşantılarına dönebilme güçleri psikolojik sağlık kavramıyla ifade edilmektedir (Doğan, 2015). Son yıllarda ruh sağlığı alanında, olumsuz hayat şartlarına rağmen bunların üstesinden başarıyla gelebilen kişiler üzerinde yapılan araştırmalar bir hayli dikkat çekmektedir (Traş ve Aydın, 2019). Dolayısıyla sıkıntılı ve zor yaşam olaylarında kişilerde psikolojik sağlığı, nelerin harekete geçirdiği, psikolojik sağlık üzerinde hangi faktörlerin etkili olduğu günümüzde tartışılan ve araştırmacıların merak ve ilgisini çekmeye devam eden bir konudur (Kararımak ve Siviş Çetinkaya, 2011). İşte bu bağlamda bu çalışmada, aylardır tüm dünyayı etkisi altına alan ve tüm insanlığı tehdit eden, milyonlarca insanın enfekte olmasına ve şu ana kadar yaklaşık bir milyondan fazla kişinin ölümüne yol açan bir salgın hastalık olan Covid-19 salgın günlerinde, toplumumuzdaki bireylerin bir kişilik özelliği ya da geliştirilebilir bir ruh sağlığı kriteri olarak psikolojik sağlık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMA VE YÖNTEM

Amaç ve Yöntem

Bu araştırmada, korona günlerinde 18 yaş ve üzeri bireylerin psikolojik sağlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Tarama yöntemi ve çevirim içi anket şeklinde gerçekleştirilen bu araştırma, betimsel ve korelasyonel türden nicel bir araştırmadır. Araştırmanın verileri 22 Mayıs - 23 Temmuz 2020 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırmada etik kurul izinleri (ÇOMÜ Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Etik Kurulu, 21.05.2020 tarih ve 05 sayılı karar) ve ölçek kullanım izinleri alınmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmada ülkemizde yaşayan 18 yaş ve üzeri bireyler araştırmanın evrenini, evrenden tesadüfi örnekleme yoluyla seçilmiş olan 337 kişi araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak “Kişisel Bilgi Formu” ve “Psikolojik Sağlık Ölçeği” kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formunda cinsiyet, yaş, gelir, eğitim durumu, medeni durum, yaşanan yerleşim yeri, kronik rahatsızlığı olup olmama, evde oturan kişi sayısı, meslek türü, öznel dindarlık algısı, dua ve

ibadet etme sıklıkları, dua ve ibadetlerin kişiler üzerindeki etkisine dair ve kişilerin koronavirüsle ilgili bir takım duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını ölçmeye yönelik sorular yer almaktadır.

Psikolojik Sağlık Ölçeği

Araştırmada kullanılan ve Doğan tarafından Türkçe'ye uyarlama çalışması gerçekleştirilen Psikolojik Sağlık Ölçeği, bireylerin psikolojik sağlığını ölçebilmek amacıyla Smith ve ark. (2008) tarafından geliştirilmiştir. 5'li likert tipinde ve 6 maddeden oluşan Psikolojik Sağlık Ölçeği, öz bildirim tarzında bir ölçme aracıdır. Ölçekte bulunan ve tersten kodlanan maddeler çevrildikten sonra, alınan yüksek puanlar, yüksek psikolojik sağlığa işaret etmektedir. Psikolojik Sağlık Ölçeği'nin geliştirilmesi ve geçerlik-güvenirlilik çalışmalarının ilk ikisi üniversite öğrencileri diğer ikisi de kalp ve fibromiyalji hastaları olmak üzere dört farklı çalışma grubu üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin, yapı geçerliğini belirlemek için yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda 4 farklı örneklem grubu için sırasıyla, toplam varyansın % 61, % 61, % 57 ve % 67'sini açıklayan tek faktörlü bir yapı elde edilmiş, ölçek maddelerine ilişkin faktör yüklerinin ise, .68 ile .91 arasında değiştiği gözlenmiştir. Ölçeğin güvenilirliği iç tutarlık ve test tekrar test yöntemleriyle hesaplanmıştır. Buna göre, iç tutarlık güvenirlik katsayısının .80 ile .91 arasında değiştiği, test tekrar test güvenirlik katsayısının ise, .62 ile .69 arasında olduğu tespit edilmiştir. Ölçüt bağıntılı geçerlik çalışmasında ise söz konusu ölçek ile ego sağlığı, iyimserlik, yaşam amaçları, sosyal destek, olumlu başa çıkma stratejileri ve olumlu duygular arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Psikolojik Sağlık ile, kötümserlik, depresyon, anksiyete, olumsuz duygular, algılanan stres ve olumsuz başa çıkma stratejileri arasında ise negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur (Doğan, 2015).

Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin analizi için SPSS 25 paket programı kullanılmıştır. Araştırmada verilerin normalliğini test etmek için yapılan analizler sonucunda dağılımın normal olduğu görülmüş ve parametrik testlerden yararlanılmıştır. Çarpıklık (Skewness) katsayısı -.143; basıklık (Kurtosis) katsayısı ise -.338 bulunmuştur. Verilerin analizinde, açımlayıcı faktör analizi, frekans dağılımı, aritmetik ortalama, t-testi, tek yönlü varyans analizi ve korelasyon testlerinden yararlanılmıştır. Araştırmada anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır. Araştırma, 18 yaş ve üzeri 337 erkek ve kadın katılımcıdan oluşan örneklem, ölçme araçları, kullanılan istatistikî tekniklerle ve araştırmanın yapıldığı zaman dilimi ile sınırlıdır.

Hipotezler

Araştırmanın amacına uygun olarak şu hipotezlerin test edilmesi düşünülmektedir:

- H1.** Genel olarak katılımcıların psikolojik sağlık düzeyleri düşük olacaktır.
- H2.** Kadınların psikolojik sağlık düzeyleri erkeklerden daha düşük olacaktır.
- H3.** Örneklemin sosyo-kültürel ve demografik özelliklerine göre psikolojik sağlık düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlılık düzeyinde farklılıklar olacaktır.
- H4.** Katılımcıların öznel dindarlık algılarına göre, psikolojik sağlık düzeylerinde farklılıklar olacaktır.
- H5.** Örneklemin ibadet etme düzeylerine göre psikolojik sağlık düzeylerinde farklılıklar olacaktır.
- H6.** Katılımcıların dua etme düzeylerine göre psikolojik sağlık düzeylerinde anlamlılık derecesinde farklılıklar olacaktır.
- H7.** Örneklemin Covid-19 salgın günlerinde korku, kaygı, endişe, stres ve depresif belirti şeklindeki duygu, düşünce ve davranış tarzlarını tecrübe etme ve yaşama durumları ile psikolojik sağlıklarını arasında negatif yönde ve anlamlılık derecesinde ilişkiler olacaktır.

BULGULAR

1. Psikolojik Sağlık Ölçeğine İlişkin Bulgular

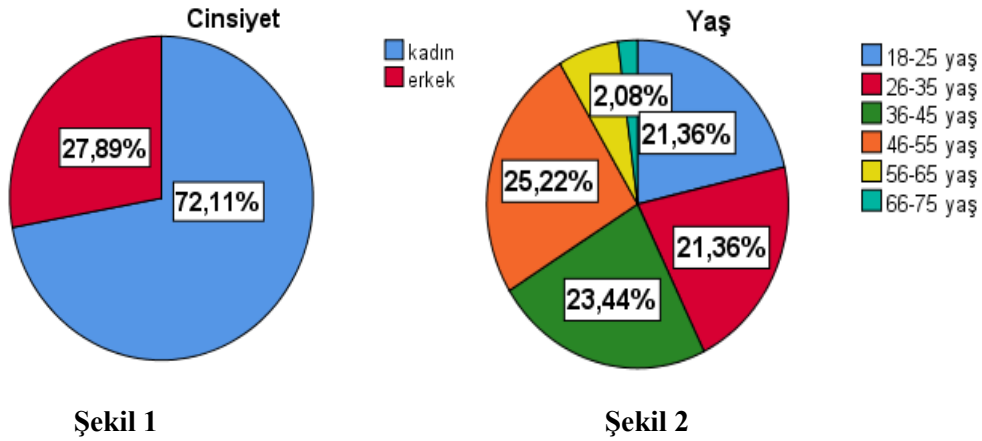
Araştırmada elde edilen veriler üzerinden Psikolojik Sağlık Ölçeğine ilişkin gerçekleştirilen analizler sonucunda ölçeğin güvenilir, geçerli ve tek boyutlu bir ölçüm aracı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1. Psikolojik sağlık ölçeğine ilişkin bulgular

KMO ve Bartlett Testi Sonuçları		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO)		.87
Bartlett Testi	X ²	885.46
	sd	15
	p	.00
Güvenirlilik Katsayısı	Cronbach Alfa	.87

Katılımcıların 6-30 arası puan alabilecekleri Psikolojik Sağlık Ölçeği'nden alınan yüksek puanlar, psikolojik sağlık bakımından yüksek düzeyde olmanın bir göstergesi olmaktadır. Araştırmada Psikolojik Sağlık Ölçeği'ne ilişkin gerçekleştirilen analizler sonucunda; katılımcıların psikolojik sağlık düzeylerinin yüksek derecede (20.52) olduğu görülmüştür.

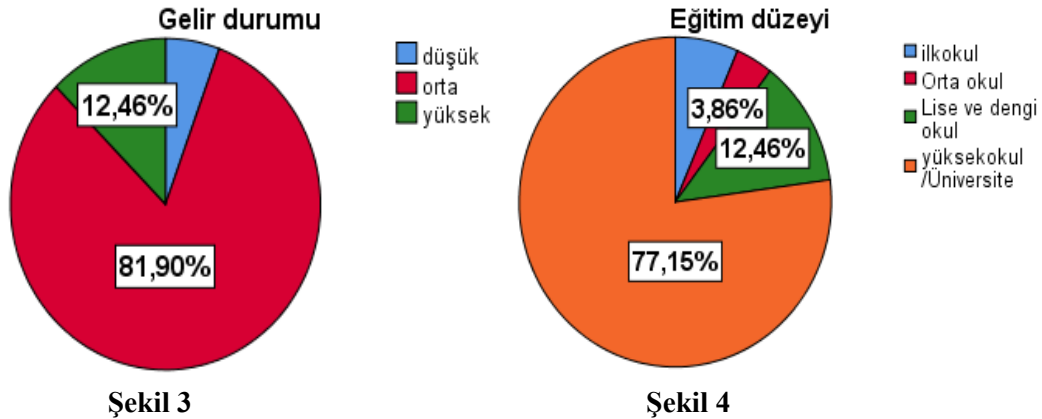
2. Sosyo-Kültürel ve Demografik Faktörlere İlişkin Bulgular

Şekil 1

Şekil 2

Araştırmaya katılan kişilerin cinsiyetlerine göre dağılımlarına bakıldığında; örneklemin %72,11'inin (n=243) kadın katılımcılardan; %27,89'unun (n=94) erkek katılımcılardan oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılan bireylerin yaş durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında %25,22'ini (n=85) 46-55 yaş arası kişilerin teşkil ettiği görülmektedir. 36-45 yaş arası kişilerin %23,44 oranında (n=79); diğer taraftan 18-25 yaş arası gençlerin ve 26-35 yaş arası genç yetişkinlerin sayı ve oran bakımından eşit düzeyde oldukları (%21,36, n=72) görülmektedir. Araştırmaya katılan 56-65 yaş arası kişilerin oranı ise % 6,50'tir (n=22). Katılımcılardan sayı ve oran bakımından diğerlerine göre en az sayıda olanların 66-75 yaş arası yaşlılar (% 2,08, n=7) olduğu gözlenmektedir.

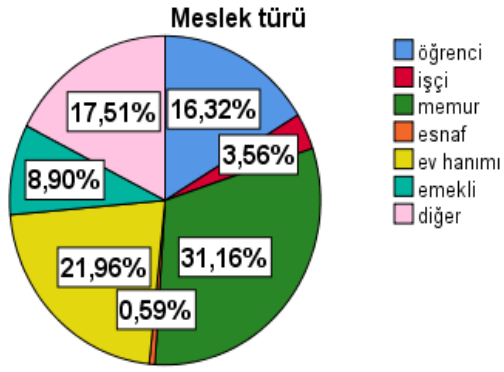

Şekil 3

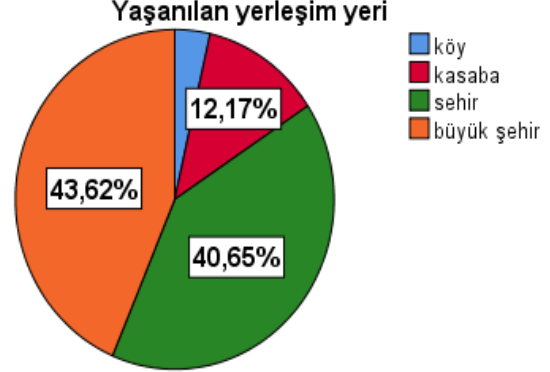
Şekil 4

Şekil 3'te görüleceği üzere gelir düzeyleri bakımından araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunun orta gelir düzeyine sahip oldukları (% 81,90, n=276); bunları yüksek gelir düzeyine sahip olanların (%12,46, n=42) takip ettiği görülmektedir. Gelir düzeyi düşük olanların ise sayı ve oran bakımından

en düşük grubu (% 5.60, n=19) teşkil ettiği gözlenmektedir. Araştırmaya katılan kişilerin büyük çoğunluğunun (%77.15, n=260) yüksek okul/üniversite mezunu olduğu, daha sonra bunları lise mezunu (%12.46, n=42) ve ilkokul mezunu olanların takip ettiği (%6.53, n=22) görülmektedir. Araştırmaya katılanlardan sayı ve oran bakımından en az sayıda olanların ise orta okul mezunu olanların olduğu tespit edilmiştir (%3.90, n=13).

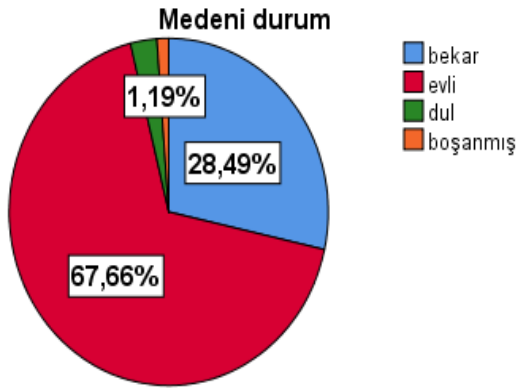
Şekil 5

Şekil 6

Şekil 5'te görüleceği üzere araştırmaya katılanların %31.16'sının (n=105) memur olduğu görülmektedir. Bunları ev hanımı olanların takip ettikleri (%21.96, n=74) görülmektedir. Araştırmaya katılanların %16.30'unu (n=55) öğrenciler; %8.90'unu (n=30) emekliler; %3.60'ını (n=12) işçiler teşkil etmektedir. Araştırmaya katılanlardan sadece 2 kişinin (% 0.60, n=2) esnaf olduğu görülmektedir.

Yine şekil 6'da görüleceği üzere araştırmaya katılanların yarısına yakını büyük şehirde yaşayanlar (% 43.60, n=147); %40.7'sini ise şehirlerde yaşayanlar teşkil etmektedir. Katılımcıların %12.20'sini (n=41) ise kasabada oturanlar teşkil etmektedir. Araştırmaya katılanlardan sayı ve oran bakımından en az olanların ise köyde oturanlar olduğu (%3.60, n=12) tespit edilmiştir.

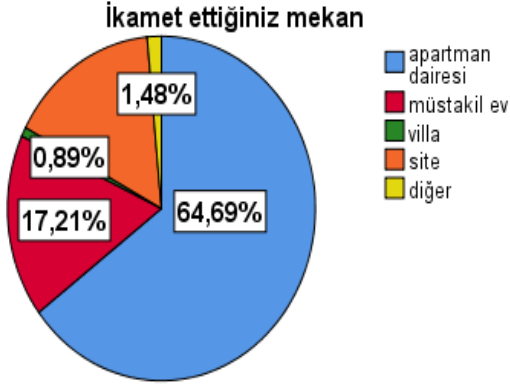
Şekil 7

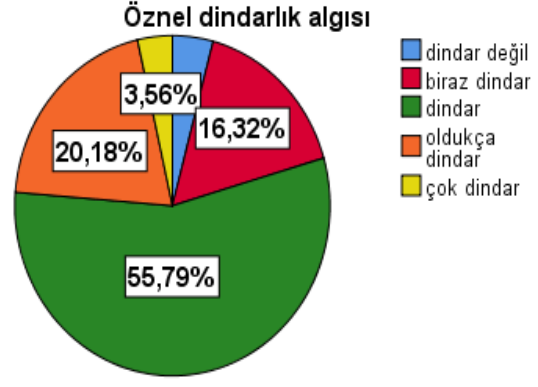
Şekil 8

Araştırmaya katılanların medeni durumlarına bakıldığında, büyük çoğunluğunun evli olduğu (%67.66, n=228); %28.49'unun (n=96) bekar olduğu ve %2.70'inin de (n=9) dul olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanlardan çok azının ise boşanmış oldukları (%1.20, n=4) gözlenmiştir.

Katılımcıların Covid-19 salgını sürecinde buldukları evde kaç kişi olarak yaşadıklarına bakıldığında, %38.28'inin (n=129) buldukları evde dört kişi olarak yaşadıklarını; %22.55'inin (n=76) buldukları evde beş veya beşin üzerinde kişi ile yaşadıklarını ifade ettikleri görülmüştür. %22.26'sının ise (n=75) buldukları evde üç kişi olarak yaşadıklarını, %12.76'sının ise (n=43) iki kişi olarak yaşadıklarını belirttikleri tespit edilmiştir. Araştırmaya katılanlardan sadece % 4.20'sinin (n=14) buldukları evde tek olarak yaşadıklarını ifade ettikleri görülmüştür.

Şekil 9

Şekil 10

Yine şekil 9’da görüleceği üzere araştırmaya katılanlardan yarısından fazlasının apartman dairesinde (%64.69, n=218), %17.21’inin (n=58) müstakil evde, %15.70’sinin (n=53) sitede ve % 0.90’nın ise (n=3) villada oturdukları görülmüştür. Katılımcılardan 5 kişi ise (%1.50, n=5) ikamet ettikleri mekan hakkında diğer şekilde görüş bildirmiştir.

Öznel dindarlık algısı bakımından araştırmaya katılanlara bakıldığında; katılımcılardan yarısından fazlasının (%55.79, n=188) kendilerini dindar olarak nitelendirdikleri görülmüştür. %20.18’i (n=68) ise kendilerinin çok dindar olduklarını; %16.32’si (n=55) biraz dindar olduklarını; %4.20’si (n=14) ise dindar olmadıklarını ileri sürmüşlerdir. Katılımcılardan çok az bir kısmı ise (%3.56, n=12) kendilerinin çok dindar olduklarını ifade etmişlerdir.

Şekil 11

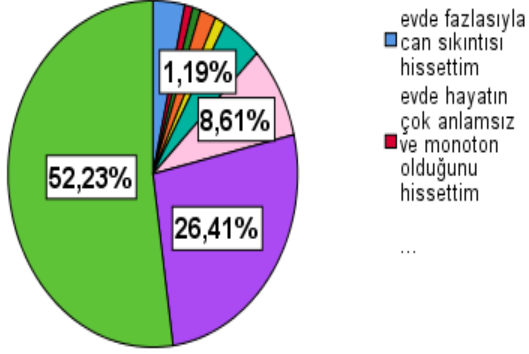
Şekil 12

Şekil 11’de görüleceği üzere katılımcıların yarısından fazlası (%59.05, n=199) düzenli olarak ibadet ettiklerini; %18.69’u (n=63) ara sıra ibadet ettiklerini; %17.51’i (n=59) sık sık ibadet ettiklerini; %3.86’sı (n=13) pek ibadet etmediklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan sadece üç kişi (% 0.90, n=3) ise hiç ibadet etmediklerini ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılanların dua etme sıklıklarına bakıldığında ise yaklaşık % 90’ının sık sık ve düzenli olarak dua ettikleri (sık sık dua edenler: %44.81, n=151 ve düzenli olarak dua edenler: % 44.81, n=151) tespit edilmiştir. Katılımcılardan %8.61’i (n=29) ara sıra dua ettiklerini; %1.50’si (n=5) pek dua etmediklerini ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılanlardan sadece bir kişi (% 0.30, n=1) ise hiç dua etmediğini belirtmiştir.

Araştırmaya katılanlara Covid-19 sürecinin en çok ne hissettirdiğine dair yöneltilen bir soruya %52.23’ü (n=176) “her zaman yaptığım gibi gerekli önlemleri aldıktan sonra Allah’a tevekkül etmenin iç huzurunu hissettim” şeklinde cevap verirken %26.41’i (n=89) “gerekli önlemleri aldıktan sonra çok fazla kaygılanmanın ve korkuya kapılmanın yersiz olduğunu hissettim” şeklinde cevap vermişlerdir. Örneklemin %8.61’i (n=29) ise “kendime ve yakınlarıma virüs bulaşacağı endişesiyle büyük bir korku hissettim,” %4.50’si (n=15) “yaşamın değersiz ve anlamsız olduğunu hissettim,”

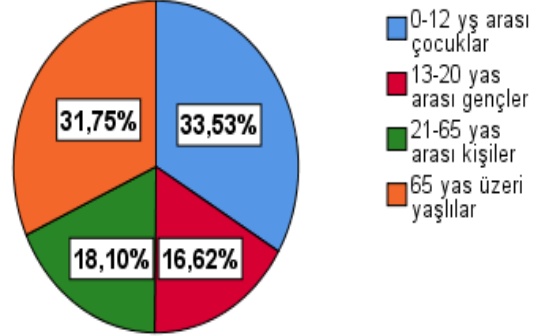
%3.60'ı (n=12) “evde fazlasıyla can sıkıntısı hissettim,” %1.80'ni (n=6) “salgın uzun süre devam ederse evde çıldıracağımı hissettim,” %1.20'si (n=4) “büyük bir stres ve ölüm kaygısı hissettim,” %0.90'nı (n=3) “evde hayatın çok anlamsız ve monoton olduğunu hissettim,” ve diğer %0.90 (n=3) oranında bir katılımcı kitlesi ise “sosyal anlamda kendimi çok yalnız hissettim” şeklinde cevap vermişlerdir.

Covid-19 salgın süreci size en çok ne hissettirdi?

Şekil 13

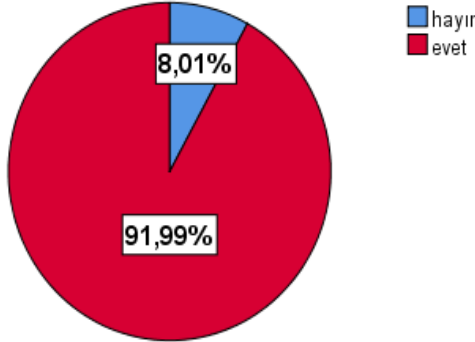
Covid-19 salgın sürecinden en çok kimler olumsuz etkilendi?

Şekil 14

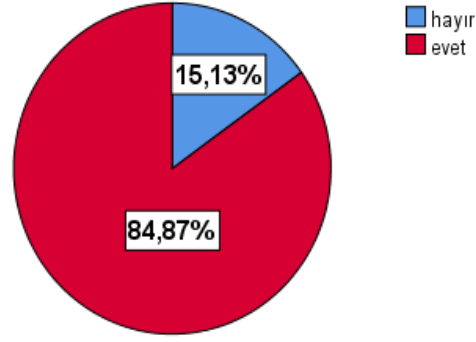
Şekil 14'te görüleceği üzere katılımcılardan %33.53'ü (n=113) Covid -19 salgın sürecinden en olumsuz şekilde etkilenenlerin 0-12 yaş çocuklar olduğunu; %31.16'sı (n=105) ise en olumsuz biçimde etkilenenlerin 65 yaş ve üzeri yaşlılar olduğunu ifade etmişlerdir. %18.10'u (n=61) ise en çok olumsuz şekilde etkilenenlerin 21-65 yaş arası kişiler olduğunu belirtmişlerdir. Covid-19 salgın sürecinden en olumsuz şekilde etkilenenlerin 13-20 yaş arası kişiler olduğunu ileri sürenlerin ise sayısı ve oran bakımından en düşük düzeyde oldukları (%16.62, n=56) görülmektedir.

Evinizde internet var mı?

Şekil 15

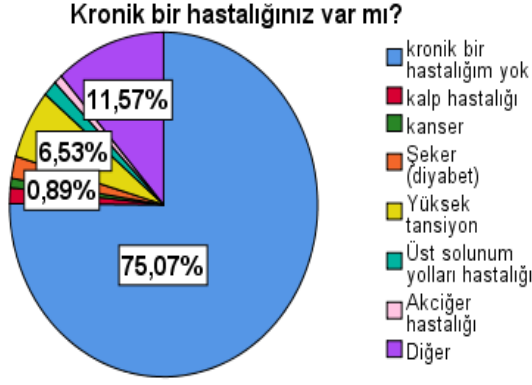
Evinizde bilgisayar var mı?

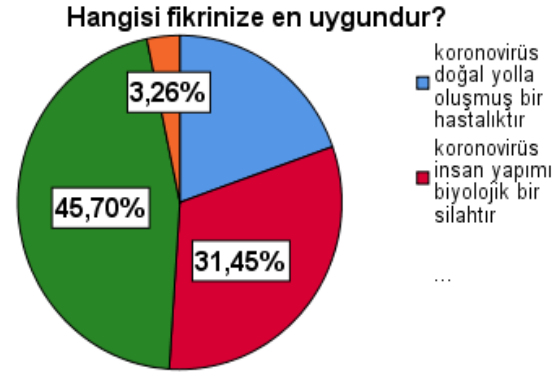
Şekil 16

Covid-19 salgın sürecinde katılımcılara evlerinde internet olup olmadığı sorulduğunda; örneklemin %91.99'u (n=310) yani çok büyük bir kısmı evlerinde internet olduğunu, sadece yaklaşık %8.01'i (n=27) evlerinde internet olmadığını ifade etmişlerdir. Benzer şekilde katılımcıların yaklaşık %84.87'si (n=286) evlerinde bilgisayar olduğunu, %15.13'ü (n=51) ise evlerinde internet olmadığını belirtmişlerdir.

Şekil 17'de görüleceği üzere araştırmaya katılanların %75.07'si (n=253) kendilerinin kronik bir hastalığı olmadığını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte %6.53'ü (n=22) yüksek tansiyon, yaklaşık %2.10'unu (n=7) şeker (diyabet), %1.50'si (n=5) kalp hastalığı, %1.50'si (n=5) üst solunum yolları rahatsızlığı, %0.90'nı (n=3) kanser, %0.90'nı (n=3) akciğer hastalığı olduğunu, %11.28'i (n=38) ise kronik hastalıkları ile ilgili olarak “diğer” şeklinde görüş belirtmişlerdir. Örneklemin sadece %0.30'u (n=1) ise böbrek rahatsızlığı olduğunu ifade etmişlerdir.

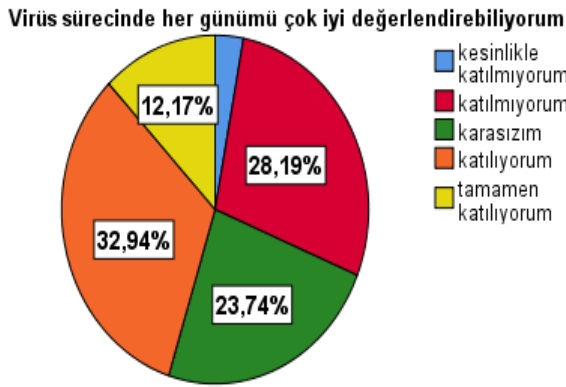

Şekil 17

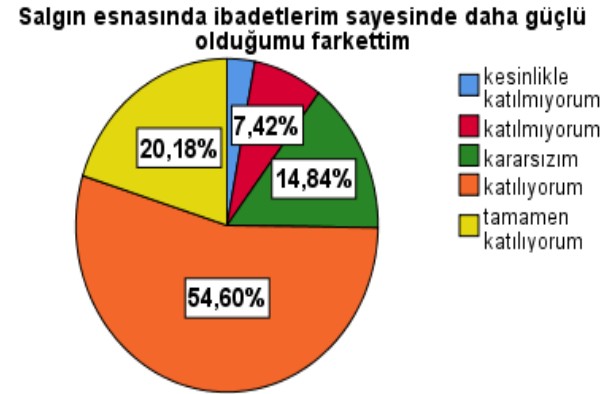

Şekil 18

Araştırmaya katılan bireylerin % 45.70'i (n=154) "koronavirüsün Allah'ın insanlar için bir imtihanı," % 31.45'i (n=106) "koronavirüsün insan yapımı biyolojik bir silah" olduğunu, % 19.60'ı (n=66) "koronavirüsün doğal yolla oluşmuş bir hastalık" olduğunu ifade etmişlerdir. %3.26'lık (n=11) bir kesim ise "koronavirüs Allah'ın insanları cezalandırmasıdır" şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Şekil 19

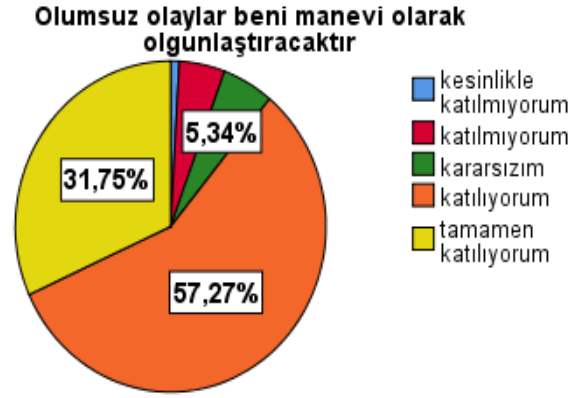

Şekil 20

Şekil 19'da görüleceği üzere araştırmaya katılanların %32.94'ü (n=111) "Covid -19 salgın sürecinde her günümü çok iyi bir şekilde değerlendirebiliyorum" şeklindeki görüşe katıldıklarını; %28.19'u (n=95) bu görüşe katılmadıklarını; yaklaşık %23.74'ü (n=80) kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Örneklemin %12.17'si (n=41) bu görüşe tamamen katıldıklarını, diğer taraftan sayı ve oran bakımından çok az bir kısmı ise (%3, n=10) kesinlikle katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

Yine araştırmaya katılanlardan yaklaşık yarısından fazlası (%54.60, n=184) "salgın esnasında ibadetlerim sayesinde kendimin çok daha güçlü olduğumu fark ettim" fikrine katıldıklarını; %20.18'i (n=68) bu fikre tamamen katıldıklarını; yaklaşık %14.84'ü (n=50) kararsız olduklarını; %7.42'si (n=25) bu görüşe katılmadıklarını ve %3'ü (n=10) ise kesinlikle katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Şekil 21'de görüleceği üzere Araştırmaya katılanlardan %57.27'si (n=193) "olumsuz olaylar beni olgunlaştıracaktır" fikrine katıldıklarını; %31.75'i (n=107) tamamen katıldıklarını; %5.34'ü (n=18) kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Örneklemin %4.70'i (n=16) söz konusu görüşe katılmadıklarını ifade ederken %0.90'ını (n=3) ise kesinlikle katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Şekil 21

3. Katılımcıların Sosyo-Demografik ve Kültürel Özelliklerine Göre Psikolojik Sağlık Düzeyleri Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular

Tablo 2. Katılımcıların cinsiyetlerine göre psikolojik sağlık düzeylerine ilişkin bulgular

Değerler	Cinsiyet	n	X	Ss	t	sd	p
Psikolojik sağlık	Kadın	243	3.36	.82	-2.67	215.38	.01
	Erkek	94	3.58	.64			

Tablo 2’de görüldüğü gibi, erkeklerin psikolojik sağlık puan ortalaması ($X=3.58$, $Ss=.64$), kadınların psikolojik sağlık puan ortalamasından ($X=3.36$, $Ss=.82$) anlamlı düzeyde ($t=2.67$, $p<.05$) yüksek bulunmuştur.

Tablo 3. Katılımcıların yaş, gelir ve eğitim seviyelerine göre Psikolojik sağlık düzeylerine ilişkin bulgular

Yaş	n	X	Ss	F	p	Fark
1)18-25 yas	72	3.07	.74	8.29	.00	1 ile 3,4 ve 5 arasında
2)26-35 yas	72	3.22	.71			
3)36-45 yas	79	3.57	.78			
4)46-55 yas	85	3.59	.71			
5)56-65 yas	22	3.95	.57			
6)66-75 yas	7	3.64	1.09			
Gelir	n	X	Ss	F	p	Fark
1)Düşük gelir	19	3.46	.72	.16	.86	yok
2)Orta gelir	276	3.41	.79			
3)Yüksek gelir	42	3.47	.74			
Eğitim Düzeyi	n	X	Ss	F	p	Fark
1)İlkokul mezunu	22	3.46	.56	.21	.89	yok
2)Orta okul mezunu	13	3.47	.89			
3)Lise ve dengi okul mezunu	42	3.49	.72			
4)Yüksekokul /Üniversite mezunu	260	3.40	.80			
Toplam	337	3.42	.77			

Tablo 3'te görüldüğü üzere araştırmaya katılanların yaşlarına göre psikolojik sağlık düzeylerine bakıldığında en yüksek psikolojik sağlık düzeyine ($X=3.95$, $Ss=.57$) 56-65 yaş grubundaki katılımcıların, en düşük psikolojik sağlık düzeyine ise ($X=3.07$, $Ss=.74$) 18-25 yaş arası kişilerin sahip oldukları görülmüştür. Katılımcıların yaşlarına göre psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlılık düzeyine ulaştığı görülmüştür ($F=8.29$, $p<.01$). Buna göre hangi yaş grupları arasında psikolojik sağlık bakımından anlamlılık derecesinde fark olduğunu tespit etmek için Tukey LSD testi gerçekleştirilmiştir. Yapılan Tukey LSD testi sonucunda anlamlılık düzeyindeki farklılıkların 18-25 yaş arası kişiler ile 36-45 yaş arası, 46-55 yaş arası ve 56-65 yaş arası kişiler arasında yaşça büyük olanlar lehine anlamlılık seviyesindeki farklılıklardan kaynaklandığı görülmüştür. Ayrıca 26-35 yaş arası kişilerle 56-65 yaş arası kişiler arasındaki farklılıklardan kaynaklandığı tespit edilmiştir ($p<.01$).

Yine tablo 3'te görüldüğü gibi katılımcıların gelir durumlarına göre psikolojik sağlık düzeylerine bakıldığında en yüksek psikolojik sağlık düzeyine ($X=3.47$, $Ss=.74$) yüksek gelir durumundaki kişilerin, en düşük psikolojik sağlık düzeyine ise ($X=3.41$, $Ss=.79$) orta gelir seviyesindeki kişilerin sahip oldukları tespit edilmiştir. Bununla birlikte katılımcıların gelir durumlarına göre psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlılık düzeyine ulaşmadığı görülmüştür ($F=.16$, $p>.05$). Katılımcıların eğitim seviyelerine göre psikolojik sağlık düzeylerine bakıldığında, en yüksek psikolojik sağlık düzeyine ($X=3.49$, $Ss=.72$) lise ve dengi okulda okuyan kişilerin sahip olduğu; en düşük psikolojik sağlık düzeyine ise ($X=3.40$, $Ss=.80$) yüksek okul/ üniversite mezunu olan kişilerin sahip olduğu görülmüştür. Bununla birlikte katılımcıların eğitim seviyelerine göre psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlılık düzeyine ulaşmadığı görülmüştür ($F=.21$, $p>.05$).

Tablo 4. Katılımcıların meslek türü, yerleşim yeri ve medeni durumlarına göre psikolojik sağlık düzeylerine ilişkin bulgular

Meslek	n	X	Ss	F	p	Fark
1)Öğrenci	55	3.22	.72	1.83	.09	1 ile 3 arasında
2)İşçi	12	3.24	1.04			
3)Memur	105	3.49	.78			
4)Esnaf	2	3.67	.00			
5)Ev hanımı	74	3.41	.80			
6)Emekli	30	3.75	.65			
7)Diğer	59	3.36	.76			
Yerleşim Yeri	n	X	Ss	F	p	Fark
1)Köy	12	3.07	.73	1.03	.38	yok
2)Kasaba	41	3.49	.67			
3)Şehir	137	3.40	.79			
4)Büyük şehir	147	3.45	.79			
Medeni Durum	n	X	Ss	F	p	Fark
1)Bekar	96	3.11	.71	9.02	.00	1 ile 2 arasında
2)Evli	228	3.53	.77			
3)Dul	9	3.43	.84			
4)Boşanmış	4	4.33	.24			
Toplam	337	3.42	.77			

Tablo 4'de görüldüğü gibi araştırmaya katılanların meslek türlerine göre psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki farklılıklara bakıldığında; en yüksek psikolojik sağlık düzeyine ($X=3.75$,

$S_s=.65$) emekli olanların sahip olduğu; en düşük psikolojik sağlık düzeyine ise ($X=3.22$, $S_s=.72$) öğrenci olan kişilerin sahip olduğu görülmüştür. Katılımcıların meslek türlerine göre psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki farklılıkların istatistiksel olarak anlamlılık düzeyine ulaştığı görülmüştür ($F=1.83$, $p<.05$). Söz konusu farklılıkların nereden kaynaklandığını tespit etmek için yapılan Tukey LSD testi sonucunda bu farklılıkların öğrenciler ile memurlar arasındaki farklılıklardan ve emekliler ile öğrenci, ev hanımı ve diğer kategorisindeki meslek grupları arasındaki farklılıklardan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Başka bir deyişle memurların psikolojik sağlık düzeylerinin öğrencilerden daha yüksek olduğu; emeklilerin de psikolojik sağlık düzeylerinin öğrencilerden, ev hanımlarından ve diğer kategorisindeki meslek grubunda olanlardan daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Yine tablo 4’de görüleceği üzere katılımcıların oturdukları yerleşim yerine göre psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki farklılıklara bakıldığında, en yüksek psikolojik sağlık düzeyine ($X=3.49$, $S_s=.67$) kasabada oturanların sahip olduğu; en düşük psikolojik sağlık düzeyine ise ($X=3.07$, $S_s=.73$) köyde oturan kişilerin sahip olduğu görülmüştür. Bununla birlikte katılımcıların oturdukları yerleşim yerine göre psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlılık düzeyine ulaşmadığı görülmüştür ($F=1.03$, $p>.05$). Araştırmada yapılan varyans analizi sonucunda boşanmış olan kişilerin en yüksek psikolojik sağlık düzeyine ($X=4.33$, $S_s=.84$); bekar olanların ise en düşük psikolojik sağlık düzeyine ($X=3.11$, $S_s=.71$) sahip oldukları görülmüştür. Katılımcıların medeni durumlarına göre psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki farklılıkların istatistiksel olarak anlamlılık seviyesine ulaştığı tespit edilmiştir ($F=9.02$, $p<.01$). Söz konusu farklılıkların evli olanlarla bekar olanlar arasındaki farklardan; ayrıca boşanmış olanlarla bekar, evli ve dul olanlar arasındaki farklardan kaynaklandığı görülmüştür. Buna göre evli olanların bekar olanlardan, boşanmış olanların da bekar, evli ve dul olanlardan psikolojik sağlık bakımından daha yüksek düzeyde oldukları söylenebilir.

Tablo 5. Katılımcıların oturdukları evdeki kişi sayısı ve kronik rahatsızlık durumlarına göre psikolojik sağlık düzeylerine ilişkin bulgular

Evdeki kişi sayısı	n	X	Ss	F	p
1)Bir kişi	14	3.25	.68	.48	.75
2)İki kişi	43	3.55	.81		
3)Üç kişi	75	3.42	.73		
4)Dört kişi	129	3.41	.78		
5)Beş ve üzeri kişi	76	3.39	.82		
Kronik rahatsızlık durumu	n	X	Ss	F	p
1)Kronik bir hastalığım yok	253	3.42	.78	.77	.61
2)Kalp hastalığı	5	3.93	.99		
3)Kanser	3	4.00	.83		
4)Şeker (diyabet)	7	3.55	.58		
5)Yüksek tansiyon	22	3.45	.69		
6)Üst solunum yolları hastalığı	5	3.27	1.19		
7)Akciğer hastalığı	3	3.61	.96		
8)Diğer	39	3.30	.75		
Toplam	337	3.42	.77		

Tablo 5’te görüldüğü üzere katılımcıların oturdukları evdeki kişi sayısına göre psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki farklılıklara bakıldığında, en yüksek psikolojik sağlık düzeyinin ($X=3.55$, $S_s=.81$) buldukları evde iki kişi olarak oturanlara ait olduğu; en düşük psikolojik sağlık düzeyine ise ($X=3.25$, $S_s=.68$) buldukları evde tek kişi olarak oturan kişilere ait olduğu görülmüştür. Bununla birlikte araştırmaya katılanların oturdukları evdeki kişi sayısına göre psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlılık seviyesine ulaşmadığı tespit edilmiştir ($F= .48$,

$p > .05$). Katılımcıların kronik bir hastalığa sahip olup olmadıklarına göre psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki farklılıkları tespit etmek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Yapılan varyans analizi sonucunda kanser ($X=4.00$, $Ss=.83$) ve kalp hastalıkları olan ($X=3.93$, $Ss=.99$) kişilerin en yüksek psikolojik sağlık düzeyine sahip oldukları görülmüştür. Üst solunum hastalığı olan kişilerin ise en düşük psikolojik sağlık düzeyine ($X=3.27$, $Ss=1.19$) sahip oldukları tespit edilmiştir. Bununla birlikte araştırmaya katılanların kronik rahatsızlıklarına göre psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlılık seviyesine ulaşmadığı görülmüştür ($F= .77$, $p > .05$).

Tablo 6’da görüldüğü üzere katılımcıların öznel dindarlık algısına göre en yüksek psikolojik sağlık düzeyine ($X=4.06$, $Ss=.66$) “çok dindar” olanların sahip olduğu; en düşük psikolojik sağlık düzeyine ise ($X=3.07$, $Ss=.77$) “biraz dindar” olan kişilerin sahip olduğu görülmüştür. Katılımcıların öznel dindarlık algılarına göre psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki farklılıkların istatistiksel olarak anlamlılık seviyesine ulaştığı görülmüştür ($F= 5.67$, $p < .01$). Söz konusu farklılıkların nereden kaynaklandığını tespit etmek için yapılan Tukey LSD testi sonucunda ise bu farklılıkların “biraz dindar” olanlar ile “dindar” ve “oldukça dindar” olanlar arasındaki farklılıklardan kaynaklandığı görülmüştür. Ayrıca “dindar olmayanlar” ile “biraz dindar”, “dindar”, “oldukça dindar” ve “çok dindar” olanlar arasındaki farklılıklardan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle “dindar” ve “oldukça dindar” olanların psikolojik sağlık düzeylerinin “biraz dindar” olanlardan anlamlılık derecesinde daha yüksek olduğu görülmüştür. Yine “biraz dindar”, “dindar”, “oldukça dindar” ve “çok dindar” olanların psikolojik sağlık düzeylerinin “dindar olmayanlardan” anlamlılık seviyesinde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6. Örneklemen öznel dindarlık algısı, dua ve ibadet etme sıklıklarına göre psikolojik sağlık düzeylerine ilişkin bulgular

Öznel dindarlık algısı	n	X	Ss	F	p	Fark
1)Dindar değil	14	3.23	.75	5.67	.00	2 ile 3 ve 4 arasında 1 ile 2, 3, 4 ve 5 arasında
2)Biraz dindar	55	3.07	.77			
3)Dindar	188	3.46	.77			
4)Oldukça dindar	68	3.51	.71			
5)Çok dindar	12	4.06	.66			
Dua etme sıklığı	n	X	Ss	F	p	Fark
1)Pek dua etmem	6	3.19	.93	5.60	.01	4 ile 2 ve 3 arasında
2)Ara sıra dua ederim	29	3.22	.72			
3)Sık sık dua ederim	151	3.28	.79			
4)Düzenli olarak dua ederim	151	3.61	.73			
İbadet etme sıklığı	n	X	Ss	F	p	Fark
1)Hiç ibadet etmem	3	3.94	.25	9.84	.00	1 ile 2 arasında 5 ile 2, 3 ve 4 arasında
2)pek ibadet etmem	13	2.85	.84			
3)Ara sıra ibadet ederim	63	3.16	.81			
4)Sık sık ibadet ederim	59	3.14	.77			
5)Düzenli olarak ibadet ederim	199	3.61	.70			
Toplam	337	3.42	.77			

Yine tablo 6’da görüldüğü gibi araştırmaya katılanların dua etme sıklıklarına göre psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki farklılıklara göz atıldığında; “düzenli olarak dua ettiğini” söyleyenlerin en yüksek psikolojik sağlık düzeyine ($X=3.61$, $Ss=.73$) sahip oldukları; “pek dua etmem” şeklinde görüş bildirenlerin ise en düşük psikolojik sağlık düzeyine ($X=3.19$, $Ss=.93$) sahip olduğu

görülmüştür. Yapılan varyans analizi sonucunda Covid-19 salgın günlerinde bireylerin dua etme sıklıklarına göre psikolojik sağlık düzeylerindeki farklılıkların istatistiksel olarak anlamlılık seviyesine ulaştığı görülmüştür ($F=5.60, p<.01$). Bu farklılıkların “düzenli olarak dua edenler” ile “sık sık dua edenler” ve “ara sıra dua edenler” arasındaki farklılıklardan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla “düzenli olarak dua edenlerin” psikolojik sağlık düzeylerinin “ara sıra dua edenler” ve “sık sık dua edenlerden” anlamlı derecede daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Katılımcıların ibadet etme sıklıklarına göre psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki farklılıklara göz atıldığında; en yüksek psikolojik sağlık düzeyine ($X=3.94, Ss=.25$) “hiç ibadet etmem” şeklinde görüş bildirenlere ait olduğu; en düşük psikolojik sağlık düzeyine ise ($X=2.85, Ss=.84$) “pek ibadet etmem” diyenlere ait olduğu görülmüştür. Katılımcıların ibadet etme sıklıklarına göre psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki farklılıkların istatistiksel olarak anlamlılık düzeyine ulaştığı görülmüştür ($F=9.84, p<.01$). Yapılan Tukey LSD testi sonucunda söz konusu farklılıkların “hiç ibadet etmem” şeklinde görüş bildirenlerle “pek ibadet etmem” şeklinde görüş bildirenler arasındaki farktan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Ayrıca “düzenli olarak ibadet ettiğini” söyleyenler ile “pek ibadet etmem”, “ara sıra ibadet ederim” ve “sık sık ibadet ederim” şeklinde görüş bildirenler arasındaki farktan kaynaklandığı görülmüştür. Başka bir anlatımla düzenli olarak ibadet edenlerin psikolojik sağlık düzeylerinin “pek ibadet etmeyen”, “ara sıra ibadet eden” ve “sık sık ibadet eden” bireylerden anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7. Katılımcıların salgın sürecinde ibadetleri sayesinde kendilerini daha güçlü hissetme durumlarına göre psikolojik sağlık düzeylerine ilişkin bulgular

İbadetler sayesinde daha güçlü hissetme	n	X	Ss	F	p	Fark
1) Kesinlikle katılmıyorum	10	3.30	.51	14.87	.00	1 ile 5 arasında
2) Katılmıyorum	25	3.43	.60			
3) Kararsızım	50	2.89	.86			
4) Katılıyorum	184	3.39	.70			
5) Tamamen katılıyorum	68	3.91	.71			
Toplam	337	3.42	.77			2 ile 5 arasında 3 ile 2, 4 ve 5 arasında

Tablo 7’de görüldüğü gibi araştırmaya katılanların “salgın esnasında ibadetleri sayesinde kendilerini çok daha güçlü hissetme” durumlarına göre psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki farklılıklara göz attığımızda; en yüksek psikolojik sağlık düzeyinin ($X=3.91, Ss=.71$) “tamamen katılıyorum” diyenlere ait olduğu; en düşük psikolojik sağlık düzeyinin ise ($X=2.89, Ss=.86$) “kararsızım” diyenlere ait olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılanların ibadetleri sayesinde kendilerini daha güçlü hissetme durumlarına göre psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlılık seviyesine ulaştığı görülmüştür ($F=14.87, p<.01$). Yapılan Tukey LSD testi sonucunda ise söz konusu farklılıkların “tamamen katılıyorum” şeklinde görüş bildirenlerle “kesinlikle katılmıyorum” ve “katılmıyorum” şeklinde görüş bildirenler arasındaki farklardan kaynaklandığı görülmüştür. Ayrıca “kararsızım” şeklinde görüş bildirenler ile “katılmıyorum”, “katılıyorum” ve “tamamen katılıyorum” şeklinde görüş bildirenler arasındaki farklardan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Başka bir deyişle kararsızım şeklinde görüş bildirenlerin psikolojik sağlık düzeylerinin anlamlı şekilde daha düşük olduğu görülmüştür.

Tablo 8. Örneklemenin Covid-19 günlerindeki duygu, düşünce ve davranışları ile psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki ilişkilere dair bulgular

Değişkenler	Psikolojik sağlık		
	n	r	p
İlişkilerde gerginlik ve öfke hissetme	337	-.33**	.00
Yalnız, değersiz ve sevilmediğini hissetme	337	-.25**	.00
Virüs bulaşır diye büyük stres ve kaygı hissetme	337	-.33**	.00
Büyük strese girdim günlerce uyumadım	337	-.24**	.00
Hastalanma korkusu ve kaygısı yaşıyorum	337	-.25**	.00
Virüsü düşündüğümde kalbim küt küt atıyor	337	-.17**	.01
Elim ayağım titriyor, terler boşanıyor	337	-.15**	.01
Virüsü düşündüğümde ölüm korkusu yaşıyorum	337	-.20**	.00
Maske, mesafeye rağmen virüs bulaşacağı endişesi yaşıyorum	337	-.28**	.00
Virüs korkusu ile evden hiç çıkmıyorum	337	-.27**	.00
Virüs bulaştığında hastalığı atlatamam	337	-.33**	.00

Ayrıca araştırmada, Covid-19 salgın günlerinde duygu, düşünce ve davranış tarzları ile psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki ilişki pearson korelasyon analizi ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Tablo 8’de görüldüğü üzere örneklemenin koronavirüs salgın günlerinde korku, kaygı, endişe, stres ve depresif belirti şeklindeki bu gibi durumları yaşama ve sergileme durumları ile psikolojik sağlıklarını arasında beklenildiği gibi negatif yönde ve anlamlılık düzeyinde ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Buna göre Covid-19 salgın günlerinde katılımcıların “insanlarla olan ilişkilerinde gerginlik ve öfke hissetmesi ($r = -.33^{**}$),” “kendilerini yalnız, değersiz ve sevilmediğini hissetmesi, ($r = -.25^{**}$)” “virüs bulaşır diye büyük stres ve kaygı hissetmesi ($r = -.33^{**}$),” “büyük strese girip günlerce uyumaması ($r = -.24^{**}$),” “hastalanma korkusu ve kaygısı yaşamaması ($r = -.25^{**}$),” “virüsü düşündüğünde kalbinin küt küt atması ($r = -.17^{**}$),” “elinin ayağının titreyip vücudundan terler boşanıyor olması ($r = -.15^{**}$),” “virüsü düşündüğünde ölüm korkusu yaşıyor olması ($r = -.20^{**}$),” “maske ve mesafeye rağmen virüs bulaşacağı endişesi yaşıyor olması ($r = -.28^{**}$),” “virüs korkusu ile evden hiç çıkmıyor olması ($r = -.27^{**}$),” “virüs bulaştığında hastalığı atlatamam şeklinde düşünmesi ($r = -.33^{**}$)” ile psikolojik sağlık düzeyleri arasında bir ilişki olup olmadığı incelenmiş ve katılımcıların bu gibi durumları yaşama sıklıkları ile psikolojik sağlık düzeyleri arasında negatif yönde ve anlamlılık derecesinde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($p < .01$).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Covid-19 salgın günlerinde bireylerin psikolojik sağlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesini konu edinen bu araştırmada, değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlılık seviyesinde bazı farklılık ve ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla araştırmanın başlangıcında ileri sürülen hipotezlerinin büyük çapta doğrulandığı görülmüştür. Araştırmaya katılan 18 yaş ve üstü bireylerin yarısından fazlasının kadın (%72.1) geriye kalan kısmının ise (%27.9) erkek olduğu görülmektedir. Bu durumun, genel olarak gerek gönüllülük ilkesine göre gerçekleştirilen araştırmalara katılım gerekse anket formlarını doldurma konusunda kadınların erkeklerden daha istekli ve ilgili davrandıklarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Araştırmaya katılan bireylerin yaş durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında sayı ve oran bakımından en yüksek oranı 46-55 yaş arası kişilerin (%25.2) teşkil ettiği görülmektedir. Daha sonra bunları sırasıyla 36-45 yaş arası kişilerin (%23.4) takip ettiği gözlenmektedir. Katılımcılardan sayıca ve oran bakımından en az olanların ise 66-75 yaş arası yaşlılar olduğu (%2.1) olduğu gözlenmektedir. Bu husus da ileri yaştaki kişilerin teknolojiye ilgi ve teknolojiyi etkin bir biçimde kullanma hususunda gençlere göre biraz daha geride olmalarından kaynaklanabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca yaşlı kesimin görme problemlerine bağlı olarak okuma, yazma ve online anket doldurma konusunda sıkıntı yaşamalarından kaynaklanabileceğini akla getirmektedir. Örneklemenin gelir düzeyleri bakımından büyük çoğunluğunun orta gelir düzeyine sahip olduğu (% 81.9); gelir düzeyi düşük olanların ise sayıca ve oran bakımından en düşük grubu (% 5.6)

teşkil ettiği belirlenmiştir. Eğitim düzeyi bakımından araştırmaya katılan kişilerin büyük çoğunluğunun (%77.2) yüksek okul/üniversite mezunu olduğu, daha sonra bunları lise mezunu olanların (%12.5) takip ettiği, en az sayıda olanların ise orta okul mezunu olanların olduğu (%3.9) görülmektedir. Bu husus da ülkemizde her geçen gün eğitim seviyesi yüksek olan insanların sayıca arttığını ortaya koymaktadır. Meslek grupları açısından araştırmaya katılanların yarısından fazlasının memur olduğu (%31.2), bunları ev hanımı olanların takip ettiği (%22) görülmektedir. Esnaf grubundan araştırmaya katılanlardan sadece 2 kişinin (0.6) olduğu görülmektedir. Yerleşim yerlerine göre araştırmaya katılanların yarısına yakını büyük şehirlerde (%43.6) ve şehir merkezlerinde oturanlar (%40.7'sini) teşkil etmektedir. Araştırmaya katılanlardan sayı ve oran bakımından en az olanların ise köyde oturanlar olduğu (%3.6) görülmüştür. Medeni durumlarına göre katılımcıların büyük çoğunluğunu evli olanların (%67.7); %28,5'ni bekar olanların, çok az bir kısmının (%1.2) ise boşanmış olanlardan oluştuğu gözlenmiştir. Yine katılımcılardan %38.3'ünün Covid-19 salgınında buldukları evde dört kişi olarak yaşadıklarını; %22.6'sının buldukları evde beş veya beşin üzerinde kişi ile birlikte yaşadıkları görülmüştür. Araştırmaya katılanlardan sadece %4.2'si buldukları evde tek olarak yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılanlardan yarısından fazlasının apartman dairesinde (%64.7), %17,2'sinin müstakil evde, %15.7'sinin sitede ve %0.9'nun ise villada oturdukları tespit edilmiştir.

Öznel dindarlık algısı bakımından araştırmaya katılanlara göz atıldığında; katılımcılardan yarısından fazlasının (%55.8) kendilerini dindar; %20.2'sinin kendilerini oldukça dindar; %16.3'ünün biraz dindar; %4.2'sinin ise dindar olmayan olarak algıladıkları görülmüştür. Katılımcılardan çok az bir kısmı ise kendilerinin çok dindar olduklarını ifade etmişlerdir. Araştırmada katılımcıların yarısından fazlası (%59.1) düzenli olarak ibadet ettiklerini; %18.7'si ara sıra ibadet ettiklerini; %17.5'i sık sık ibadet ettiklerini; %3.9'u pek ibadet etmediklerini, %0.9'u ise hiç ibadet etmediklerini belirtmişlerdir. Dua etme sıklıkları bakımından örneklemin yaklaşık % 90'ının sık sık ve düzenli olarak dua ettikleri (sık sık dua edenler %44.81 ve düzenli olarak dua edenler %44.81) tespit edilmiştir. Katılımcılardan %8.6'sı ara sıra dua ettiğini; %1.5'i pek dua etmediğini, bir kişi (%0.3) ise hiç dua etmediğini ifade etmiştir. Araştırmaya katılanlardan yaklaşık %52'si Covid-19 salgın sürecinde en çok "her zaman yaptığım gibi gerekli önlemleri aldıktan sonra Allah'a tevekkül etmenin iç huzurunu hissettim" şeklinde; yaklaşık %26'sı "gerekli önlemleri aldıktan sonra çok fazla kaygılanmanın ve korkuya kapılmanın yersiz olduğunu hissettim" şeklinde cevap vermişlerdir. Bununla birlikte %8.6'sı ise "kendime ve yakınlarıma virüs bulaşacağı endişesiyle büyük bir korku hissettim", %4.5'i "yaşamın değersiz ve anlamsız olduğunu hissettim," %3.6'sı "evde fazlasıyla can sıkıntısı hissettim," %1.8'i "salgın uzun süre devam ederse evde çıldıracağımı hissettim," %1.2'si "büyük bir stres ve ölüm kaygısı hissettim," %0.9'u "evde hayatın çok anlamsız ve monoton olduğunu hissettim," ve geriye kalan %0.9 oranında bir katılımcı kitlesi ise "sosyal anlamda kendimi çok yalnız hissettim" şeklinde cevap vermişlerdir. Salgından en çok kimlerin etkilendiğine dair soruya ise katılımcılardan yaklaşık %34'ü Covid-19 salgın sürecinden en olumsuz şekilde etkilenenlerin 0-12 yaş çocuklar olduğunu; %31.2'si ise en olumsuz biçimde etkilenenlerin 65 yaş ve üzeri yaşlılar olduğunu ifade etmişlerdir. Salgından en az olumsuz şekilde etkilenenlerin 13-20 yaş arası kişiler olduğunu ileri sürenlerin ise en az sayıda oldukları (%16.6) tespit edilmiştir.

Covid-19 salgın sürecinde katılımcılara evlerinde internet olup olmadığı sorulmuş ve örneklemin yaklaşık %92'si yani çok büyük bir kısmı evlerinde internet olduğunu, yaklaşık %8'i ise evlerinde internet olmadığını ifade etmişlerdir. Benzer şekilde katılımcıların yaklaşık %85'i evlerinde bilgisayar olduğunu, yaklaşık %15'i ise evlerinde bilgisayar olmadığını ifade etmişlerdir. Yine örneklemin yaklaşık %75'i kendilerinin kronik bir hastalığı olmadığını ifade etmişlerdir. Diğer taraftan örneklemin %6.5'i yüksek tansiyon, yaklaşık %2'si şeker (diyabet), %1.5'i kalp hastalığı, %1.5'i üst solunum yolları rahatsızlığı, %0.9'u kanser, %0.9'u akciğer hastalığı olduğunu, %0.3'ü böbrek rahatsızlığı olduğunu %11'i ise kronik hastalıkları ile ilgili olarak "diğer" şeklinde görüş belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan bireylerin yaklaşık %46'sı "koronavirüsün Allah'ın insanlar için bir imtihanı," yaklaşık %32'si "koronavirüsün insan yapımı biyolojik bir silah" olduğunu, yaklaşık %20'si "koronavirüsün doğal yolla oluşmuş bir hastalık" olduğunu ifade etmişlerdir. 11 kişi ise (%3.3) "koronavirüs Allah'ın insanları cezalandırmasıdır" şeklinde görüş bildirmiştir. Araştırmaya katılanlardan yaklaşık %33'ü "Covid-19 salgın sürecinde her günümü çok iyi bir şekilde

değerlendirebiliyorum” şeklindeki görüşe katıldıklarını; %28.2’si bu görüşe katılmadıklarını; yaklaşık %24’ü kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Diğer taraftan örneklemin sayı ve oran bakımından çok az bir kısmı ise (%3) kesinlikle katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Yine örneklemin yaklaşık yarısından fazlası (%55) “salgın esnasında ibadetlerim sayesinde kendimin çok daha güçlü olduğunu fark ettim” fikrine katıldıklarını; %20’si bu fikre tamamen katıldıklarını; %7.4’ü bu görüşe katılmadıklarını ve %3’ü kesinlikle katılmadıklarını, yaklaşık %15’i ise katılıp katılmamakta kararsızlık gösterdiklerini belirtmişlerdir. Benzer şekilde örneklemin yaklaşık %57’si “ olumsuz olaylar beni olgunlaştıracaktır” fikrine katıldıklarını; yaklaşık %32’si tamamen katıldıklarını; %4.7’si söz konusu görüşe katılmadıklarını; %0.9’u kesinlikle katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Diğer taraftan katılımcıların %5.3’ü bu konuda kararsızlıklarını dile getirmişlerdir.

Araştırmanın sonucunda, katılımcıların psikolojik sağlık düzeylerinin yüksek derecede olduğu görülmüştür. İlgili literatüre göz atıldığında araştırmaların çoğunda genellikle katılımcıların psikolojik sağlıklarının orta düzeyde olduğu görülürken (Erkoç ve Danış, 2020; Durmuş ve Okanlı, 2018; Dursun ve Özkan, 2019; Aydın, Öncü, Akbulut ve Küçükklıç, 2019) bazı araştırmalarda ise bizim araştırma bulgularımıza benzer bulgulara rastlanmaktadır. Örneğin; Uysal ve arkadaşlarının İstanbul’da ikamet eden 314 yetişkin üzerinde yaptıkları bir araştırmada, örneklemin (X= 4.74) yüksek düzeyde psikolojik sağlık düzeyine sahip olduğu görülmüştür (Uysal, Göktepe Kaya, Karagöz ve İlerisoy, 2017). Benzer şekilde üniversiteli öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmada da, öğrencilerin psikolojik dayanıklılıklarının “iyi” düzeyde olduğu tespit edilmiştir (Duman, Köroğlu, Göksu ve Talay, 2020).

Araştırmanın sonucunda, erkeklerin psikolojik sağlık düzeylerinin kadınlardan anlamlı derecede daha yüksek olduğu bulunmuştur. Cinsiyet psikolojik sağlığı etkileyen faktörlerden birisidir. Toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak kadın ve erkeklerin farklı sorumluluklar üstlenmesi ve buna bağlı olarak çeşitli alanlarda farklı düzeyde stres verici durumlar yaşaması onların psikolojik sağlıklarını da farklı şekillerde etkilemektedir (Aydın ve Egemberdiyeva, 2018). İlgili literatüre göz atıldığında bizim araştırma bulgularımızı destekleyen araştırma bulguları olduğu görülmektedir. Örneğin; Fuller-Iglesias ve ark. (2008) gerçekleştirdikleri bir çalışmada, erkeklerin psikolojik dayanıklılığının kadınlardan daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir (Akt: Bennett, 2015) Yine ülkemizde Aydın ve ark. öğretmen adayları üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmanın sonucunda, erkek öğretmen adaylarının psikolojik sağlık düzeylerinin, kadın öğretmen adaylarınınkinden anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Aydın, Öncü, Akbulut ve Küçükklıç, 2019). Benzer şekilde Karakış’ın (2019); Yazıcı Çelebi’nin (2020); Taşgın ve ark. (2017); Erkoç ve Danış’ın, (2020); Deniz ve ark. (2020) gerçekleştirdikleri araştırmalarda da erkeklerin psikolojik sağlık düzeylerinin kadınlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Kadın katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeylerinin erkeklerden daha düşük olmasının nedeni, toplumda kadınların erkeklerden daha fazla role sahip olmaları ve bu durumlarının mental anlamda onlara daha fazla yük getirmesinden ve ayrıca kadınların daha duygusal bir yapıya sahip olmalarından kaynaklı olabileceği ileri sürülmüştür (Aydın, Öncü, Akbulut ve Küçükklıç, 2019).

Diğer taraftan yapılan araştırmalarda tam tersi yönde yani kadınların psikolojik sağlık düzeylerinin erkeklerden anlamlı derecede daha yüksek olduğunu ortaya koyan araştırmaların olduğu da görülmektedir (Özden, 2015; Çutuk, Beyleroğlu, Hazar, Akkuş Çutuk ve Bezci, 2017; Durmuş ve Okanlı, 2018; Atan ve Ünver, 2019; Koç Yıldırım, Yıldırım, Otrar, ve Şirin, 2015; Alkım Arı ve Çakıt, 2020; Önder ve Gülay, 2008). Ayrıca yapılan bazı araştırmalarda ise psikolojik sağlığın cinsiyete göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir (Işık, ve Çelik, 2020; Karal ve Biçer, 2020; Bektaş ve Özben, 2016; Parmaksız, 2019; Kararımak, ve Güloğlu, 2014; Aydın ve Egemberdiyeva, 2018; Özkapu, 2019; Can ve Cantez, 2018). Yine Alkım Arı ve ark. (2020) 2019 yılında Türkiye’de ‘resilience’ kavramı ve cinsiyet üzerine yapılan 57 lisansüstü tezi meta analiz yöntemi ile incelediği bir araştırmasında, kadın ve erkeklerin cinsiyetlerine göre psikolojik sağlık düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlılık derecesinde bir farklılık olmadığını tespit etmiştir.

Kısacası, yapılan araştırmaların bazılarında bizim araştırmamızda olduğu gibi erkeklerin kadınlardan, bazılarında kadınların erkeklerden daha yüksek psikolojik sağlıkları olduğu gözlenirken bazı araştırmalarda ise psikolojik sağlığın düzeyinin cinsiyete göre farklılık göstermediğine dair bulgular

elde edildiği görülmektedir. Cinsiyet değişkeni ile psikolojik sağlık arasında değişik türden ilişki veya farklılıkların var olması, psikolojik sağlık üzerinde cinsiyet değişkeninin yanında yaşanan travmalar, sağlıksız yaşam koşulları, hayattaki stres faktörleri, sağlık ve zeka durumları, sosyal desteğin olup olmaması gibi başka pek çok faktörün de etkili olmasından kaynaklandığı ileri sürülmektedir (Erkoç ve Daniş, 2020).

Araştırmanın sonucunda katılımcıların yaşına göre psikolojik sağlık düzeylerine bakıldığında; yaş değişkenine göre psikolojik sağlık düzeylerinde anlamlılık seviyesinde farklılıklar olduğu görülmektedir. Farklılığın kaynağını tespit etmeye yönelik gerçekleştirilen Tukey LSD testi sonucunda ise, anlamlılık düzeyindeki farklılıkların 18-25 yaş arası kişiler ile 36-45 yaş arası, 46-55 yaş arası ve 56-65 yaş arası kişiler arasında yaşça büyük olanlar lehine olduğu görülmüştür. Ayrıca 26-35 yaş arası kişilerle 56-65 yaş arası kişiler arasındaki farklılıklardan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Başka bir deyişle araştırmada yaş düzeyi arttıkça psikolojik sağlamlığın da artma eğiliminde olduğu görülmüştür. İlgili literatüre bakıldığında benzer yönde araştırma bulgularının olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Giresun Üniversitesi'nde öğrenim gören öğretmen adayları üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada, öğretmen adaylarının yaş durumları ile psikolojik sağlık düzeyleri arasında düşük düzeyde pozitif yönde ve anlamlılık seviyesinde bir ilişki olduğu görülmüştür. Başka bir deyişle öğretmen adaylarının yaş seviyeleri arttıkça psikolojik sağlık düzeylerinin de arttığı tespit edilmiştir (Aydın, Öncü, Akbulut ve Küçükkılıç, 2019). Yine Aydın ve arkadaşının gerçekleştirdiği bir araştırmada da yaş değişkeninin üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlık puanlarını pozitif yönde ve anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir (Aydın ve Egemberdiyeva, 2018).

Bununla birlikte Çutuk ve ark. (2017); Karal ve Biçer'in gerçekleştirdiği araştırmalarda tam tersi yönde yani yaşa bağlı olarak psikolojik sağlamlığın azaldığını ortaya koyan bulguların olduğu da görülmektedir (Çutuk ve ark. 2017; Karal ve Biçer, 2020). Ayrıca bazı araştırmalarda yaş değişkeninin psikolojik sağlık üzerinde bir etkisinin olmadığı, yaşlarına göre katılımcıların psikolojik sağlamlıklarının değişmediği de tespit edilmiştir (Soysal, 2016; Deniz, Çimen ve Yüksel, 2020; Bektaş ve Özben, 2016; Özkapu, 2019).

Araştırmanın sonucunda katılımcıların gelir durumlarına göre psikolojik sağlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Literatüre bakıldığında gelir durumu değişkeni ile psikolojik sağlık arasında bizim araştırma bulgularımızı destekler nitelikte araştırmaların olduğu görülmektedir. Örneğin; Ak (2016) tarafından orta okul öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada, öğrencilerin gelir düzeyine göre psikolojik sağlık ve Ergen Gelişimi Ölçeği alt boyutlarında anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür. Yine Soysal'ın (2016) 195 kişilik bir örneklem grubu üzerinde gerçekleştirdiği bir araştırmada, Çutuk ve ark. (2017) judo sporcuları üzerinde yaptıkları bir araştırmada, Taşgın ve ark. (2019) üniversite gençliği üzerinde gerçekleştirdikleri bir araştırmada ve Parmaksızın (2019) yetişkinler üzerinde gerçekleştirdiği bir araştırmada, katılımcıların ekonomik durumlarına göre psikolojik sağlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Diğer taraftan az sayıdaki bazı araştırmalarda ise gelir durumunun psikolojik sağlamlığı anlamlı düzeyde etkilediği tespit edilmiştir (Bektaş ve Özben, Şüheda, 2016).

Araştırmanın sonucunda katılımcıların eğitim seviyelerine göre psikolojik sağlık düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Araştırmadan elde edilen bu bulgunun, konu ile ilgili yapılan diğer araştırma bulgularını destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Örneğin; Orta Anadolu'da yaşayan 389 yetişkin üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada da katılımcıların eğitim düzeyine göre psikolojik dayanıklılık toplam puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığı tespit edilmiştir (Parmaksız, 2019). Yine 350 kişilik bir örneklem grubu üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada, psikolojik sağlık düzeyi ile eğitim durumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığı görülmüştür (Karal ve Biçer, 2020). Benzer şekilde İstanbul'da faaliyet gösteren özel hastane çalışanlarından 384 kişi üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada, katılımcıların eğitim durumlarına göre psikolojik sağlık düzeylerinde istatistiksel olarak farklılık olmadığı belirlenmiştir (Deniz, Çimen ve Yüksel, 2020).

Bununla birlikte konu ilgili yapılan araştırmaların bir kısmında ise psikolojik sağlamlıkla eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlılık derecesinde farklılık ve ilişkiler olduğu gözlenmiştir. Bu

bağlamda Soysal'ın (2016) yaptığı çalışmada, lise ve altı ile üniversite mezunu katılımcıların psikolojik dayanıklılık seviyeleri arasında, eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma olduğu tespit edilmiştir. Başka bir deyişle söz konusu araştırmada, üniversite mezunu olan katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeylerinin, lise mezunu olan katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Benzer şekilde Çakır'ın (2009) Londra'da yaşayan 248 Türk göçmen kadın üzerinde gerçekleştirdiği doktora çalışmasında, orta ve yüksek seviyede eğitim düzeyine sahip olmanın, yüksek psikolojik sağlık düzeyi ile ilişkili bulunduğu görülmüştür. Yine liseli öğrenciler üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada ve İzmir'de 835 evli birey üzerinde yapılan bir araştırmada da, örneklem grubunu oluşturan bireylerin psikolojik dayanıklılık düzeyinin yüksek eğitim seviyesine sahip olanların lehine anlamlılık derecesinde farklılaştığı tespit edilmiştir (Koç Yıldırım ve ark., 2015; Bektaş ve Özben, 2016).

Özetle ifade etmek gerekirse eğitimin bireylere bilinç ve farkındalık kattığı, sosyalleştirdiği, kendilerini ifade ve iletişim yeteneklerini güçlendirdiği ayrıca eğitimin zeka düzeyi ile de ilintili olması sebebiyle eğitim seviyesinin yükselmesine paralel olarak kişilerin hayattaki sıkıntı, stres ve travma durumları ile baş etme becerisi olarak nitelendirilebileceğimiz psikolojik sağlık düzeylerinin de artması doğal ve beklenen bir durumdur. Bununla birlikte bizim araştırmamızda olduğu gibi bazı araştırmalarda ise belki diğer başka faktörlerin de etkisi ile eğitim durumunun psikolojik sağlık üzerindeki etkisi ortaya çıkmamış olabilir.

Araştırmanın sonucunda katılımcıların meslek türlerine göre psikolojik sağlık düzeylerinde anlamlılık derecesinde farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Buna göre memurların psikolojik sağlık düzeylerinin öğrencilerden daha yüksek olduğu; emeklilerin de psikolojik sağlık düzeylerinin öğrencilerden, ev hanımlarından ve diğer kategorisindeki meslek grubunda olanlardan daha yüksek olduğu gözlenmiştir. İlgili literatüre bakıldığında direk meslek gruplarına göre bireylerin psikolojik sağlıklarını ele alan araştırma bulgularına rastlanılamamıştır. Bununla birlikte bazı araştırmalarda katılımcıların bir işte çalışıp çalışmama ya da bir işteki çalışma sürelerine göre psikolojik sağlık düzeylerinin incelendiği ve çoğunlukla bir işte çalışıp çalışmamanın psikolojik sağlığı etkilemediği yönünde bulgular elde edilmiştir. Örneğin; İzmir'de 835 evli yetişkin üzerinde yapılan bir araştırmada, evli bireylerin bir işte çalışıp çalışmama göre psikolojik dayanıklılık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir (Bektaş ve Özben, 2016). Benzer şekilde İstanbul'da 418 orta okul öğrencisi üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada, psikolojik sağlık düzeylerinin babanın çalışıp çalışmama durumuna göre farklılaşmadığı bulunmuştur (Ak, 2016). Bir işte çalışma süreleri bakımından da İstanbul'da 384 özel hastane çalışanı üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada da, katılımcıların hastanedeki çalışma süresine göre psikolojik sağlık düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlılık derecesinde bir farklılık olmadığı görülmüştür (Deniz, Çimen ve Yüksel, 2020). Bununla birlikte az sayıda da olsa bir işte çalışıp çalışmama durumuna göre psikolojik sağlık düzeylerinde anlamlı farkın olduğunu ortaya koyan araştırma bulgularının olduğuna da rastlanmaktadır. Örneğin; orta okul öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada, annenin çalışma durumuna göre öğrencilerin psikolojik sağlık düzeylerinin anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür. Söz konusu araştırmada, çalışmayan annelerin çocuklarının ev içi etkinliklere katılım puan ortalamalarının çalışan annelerin çocuklarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Ak, 2016).

Araştırmanın sonucunda katılımcıların oturulan yerleşim yerine göre psikolojik sağlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Konu ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında, araştırma bulgularımızı destekler nitelikte araştırma sonuçları olduğu görülmektedir. Örneğin; 389 yetişkin üzerinde yapılan bir araştırmada, yaşanan yerleşim yerine göre katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmüştür (Parmaksız, 2019). Benzer şekilde üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen bir başka araştırmada da, katılımcıların psikolojik sağlık düzeylerinin, yaşamını geçirdiği yere göre manidar bir şekilde farklılaşmadığı tespit edilmiştir (Can ve Cantez, 2018).

Araştırmanın sonucunda katılımcıların oturdukları evdeki kişi sayısına göre psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki farklılıklara bakıldığında, en yüksek psikolojik sağlık düzeyinin buldukları evde iki kişi olarak oturduğunu belirtenlere; en düşük psikolojik sağlık düzeyinin ise buldukları

evde tek kişi olarak oturan kişilere ait olduğu görülmüştür. Bununla birlikte araştırmaya katılanların oturdukları evdeki kişi sayısına göre psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlılık seviyesine ulaşmadığı tespit edilmiştir. İlgili literatür incelendiğinde; araştırmalarda katılımcıların oturdukları evdeki kişi sayısına göre psikolojik sağlık düzeylerine ilişkin bir bulguya rastlanmadığı için bu konuda karşılaştırma yapma imkanımız olmamıştır. Ancak bazı araştırmalarda kardeş sayısının psikolojik sağlamlığı etkileyen bir faktör olabileceği noktasından hareket edilerek kardeş sayısına göre katılımcıların psikolojik sağlık düzeyleri ele alınmıştır. Zira ailedeki çocuk sayısının çok olmasının, anne-baba tarafından yeterince ilgilenilememesi, çocukların ihmal edilmesi gibi durumlara ve olumsuz yaşantılara sebep olabileceği ve sonuç itibarıyla de bu hususun bireylerin psikolojik sağlık düzeylerini olumsuz yönde etkileyebileceği ileri sürülmüştür (Aydın ve Egemberdiyeva, 2018). Bazı araştırma sonuçlarının da bu fikri doğruladığı tespit edilmiştir. Örneğin; üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada, kardeş sayısı değişkeninin örneklemin psikolojik sağlık düzeyini negatif yönde ve anlamlı düzeyde yordadığı tespit edilmiştir (Aydın ve Egemberdiyeva, 2018). İstanbul'da bir ortaokulda öğrenim gören 461 öğrenci üzerinde yapılan bir başka araştırmada da benzer şekilde, kardeş sayısına göre psikolojik sağlık ve ergen gelişimi ölçeğinin ev içi ilişkilerde ilgi alt boyutundaki puan ortalamalarının kardeş sayısına göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Buna göre tek çocuk olan öğrencilerin ev içi ilişkilerde ilgi düzeylerinin, iki ve daha fazla sayıda kardeşi olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Ak, 2016).

Diğer taraftan literatürde bizim araştırma bulgularımızla benzer şekilde katılımcıların kardeş sayılarına yani evdeki kişi sayısına göre katılımcıların psikolojik sağlık düzeylerinde anlamlılık derecesinde bir fark ya da ilişki olmadığını ortaya koyan araştırma sonuçlarının da olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Özkapu'nun (2019) psikolojik danışmanlar üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada, Karal ve Biçer'in (2020) katılımcıların çekirdek veya geniş ailede olma durumlarına yani ailedeki kişi sayısı değişkenine göre psikolojik sağlık düzeylerini inceledikleri araştırmalarda katılımcıların psikolojik sağlık düzeylerinin, ailedeki kardeş /kişi sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Araştırmanın sonucunda katılımcıların kronik bir hastalığa sahip olup olmadıklarına göre psikolojik sağlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Konu ile ilgili yapılan araştırmalara göz atıldığında benzer yönde araştırma bulgularının olduğu görülmektedir. Örneğin; Karakış'ın (2019) hemşireler üzerinde yaptığı bir araştırmada, hemşirelerin herhangi bir sağlık probleminin bulunması durumunun afete hazırlık algısı ve psikolojik sağlık düzeylerini etkilemediği ortaya çıkmıştır. Yine Ak'ın (2016) ortaokul öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği bir araştırmada, Psikolojik Sağlık ve Ergen Gelişimi Ölçeği alt boyut puan ortalamalarının öğrencilerin psikolojik yardım alıp alma durumuna göre farklılaşmadığı görülmüştür. Esasen katılımcıların kronik rahatsızlığa sahip olma durumlarına göre psikolojik sağlık düzeylerinde anlamlılık derecesinde farklılık olması beklenirken böyle bir sonucun ortaya çıkmaması diğer başka faktörlerin etkisinden kaynaklanmış olabilir. Nitekim sağlıkla ilgili fakültelere giden öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırma sonucu bu hususu ortaya koymaktadır. Bahadır'n (2006) gerçekleştirdiği söz konusu araştırmada, kendisi hastalık geçiren ve bu nedenle tedavi gören öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın sonucunda katılımcıların medeni durumlarına göre psikolojik sağlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Evli olanların bekar olanlardan, boşanmış olanların da bekar, evli ve dul olanlardan psikolojik sağlık bakımından daha yüksek düzeyde oldukları tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalara bakıldığında bazı araştırmalarda bizim araştırmamızda olduğu gibi katılımcıların psikolojik sağlık düzeylerinde evli olanların lehine farklılıklar ortaya çıktığı gözlenirken, bazı araştırmalarda ise medeni durum değişkenine göre bireylerin psikolojik sağlık düzeylerinde anlamlılık düzeyinde farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Örneğin; Orta Anadolu'da yaşayan 389 yetişkin üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada, katılımcıların medeni durumlarına göre psikolojik sağlık puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu, dolayısıyla evli bireylerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin bekar olanlardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Parmaksız, 2019) Yine onkoloji hemşireleri üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada ise, medeni durum değişkenine göre evli olan hemşirelerin psikolojik sağlık düzeylerinin, evli olmayanlara oranla

daha yüksek olduğu bulunmuştur. Başka bir deyişle söz konusu araştırmada, evli olan hemşirelerin psikolojik sağlık düzeyleri, bekar olanlara oranla daha yüksek bulunmuştur (Üzar Özçetin, Sarioğlu ve Dursun, 2019). Diğer taraftan Karal ve Biçer'in (2020) gerçekleştirdikleri araştırmada, Ak'ın (2016) ortaokul öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada ve 195 kişilik bir örneklem grubu üzerinde gerçekleştirilen bir başka araştırmada, katılımcıların ya da ebeveynlerinin evli yada bekar olması bakımından psikolojik dayanıklılık seviyelerinde anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmüştür.

Araştırmanın sonucunda katılımcıların öznel dindarlık algılarına göre psikolojik sağlık düzeyleri arasında anlamlılık düzeyinde farklılıklar bulunmuştur. Buna göre kendilerini “dindar” ve “oldukça dindar” olarak algılayanların psikolojik sağlık düzeylerinin “biraz dindar” olarak algılayanlardan istatistiksel olarak anlamlılık derecesinde daha yüksek olduğu görülmüştür. Yine kendilerini “biraz dindar”, “dindar”, “oldukça dindar” ve “çok dindar” olarak nitelendirenlerin psikolojik sağlık düzeylerinin “dindar olmayanlardan” anlamlılık seviyesinde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın sonucunda katılımcıların ibadet etme sıklıklarına göre psikolojik sağlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Bu farklılıkların “hiç ibadet etmem” şeklinde görüş bildirenlerle “pek ibadet etmem” şeklinde görüş bildirenler arasındaki farktan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Ayrıca “düzenli olarak ibadet ettiğini” söyleyenler ile “pek ibadet etmem”, “ara sıra ibadet ederim” ve “sık sık ibadet ederim” şeklinde görüş bildirenler arasındaki farktan kaynaklandığı görülmüştür. Başka bir ifadeyle düzenli olarak ibadet edenlerin psikolojik sağlık düzeylerinin “pek ibadet etmeyen”, “ara sıra ibadet eden” ve “sık sık ibadet eden” kişilerden anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Covid-19 salgın günlerinde bireylerin dua etme sıklıklarına göre de psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki farklılıkların istatistiksel olarak anlamlılık seviyesine ulaştığı görülmüştür. Buna göre “düzenli olarak dua edenlerin” psikolojik sağlık düzeylerinin “ara sıra dua edenler” ve “sık sık dua edenlerden” anlamlı derecede daha yüksek olduğu görülmüştür.

Araştırmada “Covid-19 salgını esnasında ibadetleri sayesinde kendilerini çok daha güçlü hissetme” durumlarına göre katılımcıların psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki farklılıklara baktığımızda; en yüksek psikolojik sağlık düzeyinin bu fikre “tamamen katılıyorum” diyenlere ait olduğu; en düşük psikolojik sağlık düzeyinin ise “kararsızım” diyenlere ait olduğu görülmüştür. Üstelik katılımcıların ibadetleri sayesinde kendilerini daha güçlü hissetme durumlarına göre psikolojik sağlık düzeyleri arasındaki bu farklılıkların istatistiksel olarak anlamlılık seviyesine ulaştığı görülmüştür.

Tek başına bir beceri olmaktan çok çeşitli faktörlerin etkileşimiyle ortaya çıkan bir süreç olarak değerlendirilen psikolojik sağlamlığın bireysel özellikler, ailevi ve toplumsal faktörler yanında dindarlık ve maneviyat düzeyinden de etkilendiği ileri sürülmektedir (Connor, Davidson and Lee, 2003). Zira din, genel anlamda bireyin yaşantısının tümünü kuşatıp birçok yönden etkilediği için dindarlığın da, kişinin ego sağlamlık düzeyini etkilediği düşünülmektedir. Bu nedenle psikolojik sağlamlığı, din ve maneviyat ile ilişkilendiren çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalarda din/maneviyat ile psikolojik sağlamlık arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu ifade edilmekte, din ve maneviyatın zor durumlarda bireylerin destek aldığı bir güç kaynağı olduğu ileri sürülmektedir. Esasında yapılan pek çok araştırma sonucunda, dinin fiziksel ve ruh sağlığı üzerinde olumlu yönde etkisi olduğu ortaya konmuştur (Seybold ve Hill, 2001). Bütün dinlerde olduğu gibi İslam dininde de Allah, inananlar için sonsuz bir sevgi ve güven kaynağı, kötülere cezalandıran bir güç ve otorite olduğu için Allah inancı, inanan insanın hayatının düşünsel, duygusal ve davranışsal tüm boyutlarında etkili bir faktördür. Sonuç itibarıyla dini inanç bireylerin travmatik ve zor yaşam olayları ile baş etmelerinde yani psikolojik sağlamlıklarında da son derece etkili bir faktördür (Erdoğan, 2015). Nitekim bizim araştırma bulgularımızda olduğu gibi gerek yurtdışında gerekse yurt içinde yapılan pek çok araştırma sonucu da bu hususu ortaya koymaktadır. Örneğin; Endonezya’da psikoloji ve eğitim fakültesi öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada, dindarlığın sosyal desteğe göre psikolojik dayanıklılığı çok daha güçlü bir şekilde etkilediği ortaya koyulmuştur (Hasan, 2012). Ülkemizde İlahiyat ve Spor Bilimleri fakültelerinde öğrenim gören 300 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan bir araştırmada, fakülte değişkenine göre dini ağırlıklı eğitim alan ilahiyat fakültesi öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin anlamlı bir şekilde spor bilimleri fakültesi

öğrencilerinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu araştırmada dinin gerek kişilerinin hayatlarında anlam verici bir fonksiyon icra etmesi gerekse insanlara hayatlarında zor ve olumsuz görünen durum ve olayların olumlu yönlerini fark etmelerini sağlaması hasebiyle psikolojik sağlıklarına olumlu yönde katkıda bulunduğu ifade edilmiştir (Atan ve Ünver, 2019). Yine Sezgin'in (2016) üniversiteli öğrencilerin psikolojik sağlıkları ile dindarlık seviyelerini incelediği araştırmasında da; dindarlığın duygu boyutu ile psikolojik sağlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Yağbasanlar'ın (2018) 692 üniversite öğrencisi üzerinde gerçekleştirdiği araştırmasında; dini yönelim ve öz-şefkat ile psikolojik dayanıklılık arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür. Buna göre öğrencilerin dini yönelimleri ve öz-şefkat seviyeleri arttıkça psikolojik dayanıklılık düzeylerinin de arttığı görülmüştür. Korkmaz (2018) tarafından İstanbul ve Kahramanmaraş'ta ikamet eden 702 kişi üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada da, dindarlık ile ego sağlığı arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu bulunmuştur. Ayrıca aynı araştırmada dindarlığın, ego sağlık değişkenini pozitif yönde yordadığı tespit edilmiştir.

Kişinin kendi gözündeki dindarlığı diyebileceğimiz öznel dindarlık algısı bakımından, inanan her birey din konusunda kendisini uzak ya da yakın bir noktada görmesine rağmen dindarlık bağlamında bireyin kendini gördüğü nokta, her zaman gerçekte durduğu noktayı tam olarak göstermiyor olabilir. Bununla birlikte gerek bireyi merkeze alan psikoloji bilimi, gerekse son ilahi din olan İslam dinine göre kişinin kendisini inanç bakımından nasıl gördüğü ve değerlendirdiği yani öznel dindarlık algısı çok önemlidir. Çünkü kendisini dindar olarak gören bireylerle görmeyen bireylerin aynı noktada durduklarını söylemek doğru değildir. Bu husus öznel dindarlıkla psikolojik sağlık arasındaki ilişki bakımından da geçerlidir (Erdoğan, 2015). Bu bağlamda bizim araştırmamızda olduğu gibi ülkemizde 596 üniversite öğrencisi üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada katılımcıların öznel dindarlık algıları ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Yani kendini dindar olarak değerlendiren öğrencilerin daha az dindar olarak değerlendiren öğrencilere göre psikolojik olarak daha dayanıklı oldukları ortaya çıkmıştır (Erdoğan, 2015).

İç güdümlü ve dış güdümlü dindarlık kavramlarını ortaya atarak dindarlığın iki ayrı boyutuna dikkat çeken Allport, içsel dindarlığın dışsal dindarlığa göre daha koruyucu ve tedavi edici olduğunu ifade etmiştir (Allport, 1963). Bu bağlamda hayatta yaşanan risk durumlarından ve travmatik yaşam olaylarından sonra toparlanma sürecinde, yani psikolojik sağlık düzeyinde dine yönelim biçimlerinin etkili olacağı ileri sürülmektedir. Çünkü sıkıntılı ve zor durumlarda pek çok kimse için din, önemli ve güvenli bir sığınak olarak görülmektedir (Erdoğan, 2015). Nitekim yurt dışında, İran'da 350 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan ve dini yönelim biçimlerinin psikolojik dayanıklılıkla ilişkisini ele alan bir araştırmada, içsel yönelimli dindarlıkla psikolojik dayanıklılık arasında pozitif yönde ilişki olduğu ve içsel yönelimli dindarlığın psikolojik dayanıklılığın en önemli belirleyicisi olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Seidmahmood, Rahimi and Mohamedi, 2011). Benzer şekilde ülkemizde Erdoğan tarafından dört farklı üniversiteden seçilen 596 öğrenci üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada, öğrencilerin içsel dini yönelimleri ile psikolojik dayanıklılıkları arasında pozitif bir ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Başka bir deyişle üniversite öğrencilerinin içten gelen duygularla dine yönelme eğilimleri arttıkça psikolojik sağlık düzeylerinin de arttığı görülmüş ve dini içselleştirerek yaşamaya çalışmanın psikolojik dayanıklılığı arttırdığı ve travmanın olumsuz etkilerini azalttığı ifade edilmiştir (Erdoğan, 2015). İnsanlar Allah'a en fazla güçlük ve sıkıntı anlarında yönelirler ve Allah'tan kendilerini bu zor ve sıkıntılı durumdan kurtarmasını ve yardım etmesini isterler. Allah'a olan güçlü inancı sayesinde kişi, O'nun bu durumdan kendisini kurtaracağına inanıp O'na güvenir ve sığınır. Bu sebeple Tanrı algısı ve tasavvuru da yani Allah'ı sevginin kaynağı olarak gören sevgi yönelimli Tanrı algısına sahip olma da kişilerin ruh sağlığını korumakta ve daha dayanıklı olmalarına katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla ilgili, seven, affeden Tanrı algısının, içsel dini yönelimin ve öznel dindarlık algısının kişilerin psikolojik dayanıklılıkları açısından risk faktörlerini azaltan veya ortadan kaldıran koruyucu faktör işlevini gördükleri kabul edilmektedir (Erdoğan, 2015).

Ayrıca çok boyutlu dindarlık anlayışına göre, dinin davranış boyutu içerisinde değerlendirilebilecek olan dua ve ibadetler, bunları yerine getirme sıklıklarının da psikolojik sağlıkla ilişkili olduğu görülmektedir. Gerek yurtdışı gerekse yurtiçi literatürde bu konuda da bizim araştırma bulgularımızı destekler nitelikte araştırma sonuçlarının olduğu tespit edilmiştir. Örneğin; yurtdışında asker aileleri üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada, maneviyatı ve dinî ayin ve ibadetleri evliliklerine dâhil eden

kişilerin yaşadıkları önemli krizlerden sonra daha çabuk toparlandıkları ve psikolojik olarak daha dayanıklı oldukları görülmüştür. Dini ayin ve ibadetleri evliliklerine ve yaşamlarına dahil etmeyenlerin ise evliliklerinde zorluklar yaşadıkları ve psikolojik olarak daha dayanıksız oldukları tespit edilmiştir (Hamlin- Glover, 2009). Esasında Batıda dini katılımın yani kiliseye gitme, tören ve ayinlere katılmanın bireylerin stres durumlarıyla etkili bir şekilde başa çıkma becerisini arttırdığına dair araştırma bulgularına sıkça rastlanmaktadır (Levin and Vanderpool, 1987). Reutter ve Bigatti (2014)'nin dindarlık ve maneviyatla psikolojik sağlık arasındaki ilişkiyi incelemek için yaptıkları bir çalışmada da, dindarlık ve maneviyatın psikolojik dayanıklılık için etkili bir faktör olduğunu, özellikle de dini organizasyonlara ve faaliyetlere katılmanın beraberinde getirdiği sosyal destek sebebiyle dindarlığın psikolojik dayanıklılık için önemli bir kaynak olabileceğini ortaya koymuşlardır. Ülkemizde Bursa ilinde dört ayrı ortaöğretim kurumunda 450 ergen üzerinde yapılan bir çalışmada da, dua ve ibadetin ruh sağlığı üzerindeki etkisi araştırılmış, Tanrı'ya olan inançları güçlü olan ergenlerin diğerlerine göre ruh sağlığı bakımından daha dirençli oldukları, dua ederek ve ibadetlerini yaparak sıkıntı ve zorlukların üstesinden gelmeye çalıştıkları görülmüştür (Koç, 2004). Özetle ifade etmek gerekirse Allah'a imanın bir gereği olarak yapılan ve dini inancın dış dünyadaki tezahürleri olan dua ve ibadetler, bireylerin iyi oluşlarını, mutluluk ve öz güven düzeylerini, benlik saygılarını arttırdığı ve sosyal destek anlamında insanlarla olan ilişki ve iletişimlerini güçlendirdiği için psikolojik sağlık düzeylerine de olumlu yönde katkıda bulunmakta, risk faktörlerine karşı ruhsal sağlığı koruyucu yönde fonksiyon icra etmektedirler (Kımtır, 2017; Kımtır, 2015; Kımtır, 2016).

Araştırmanın sonucunda katılımcıların “insanlarla olan ilişkilerinde gerginlik ve öfke hissetmesi,” “kendilerini yalnız, değersiz ve sevilmediğini hissetmesi,” “virüs bulaşır diye büyük stres ve kaygı hissetmesi,” “büyük strese girip günlerce uyumaması,” “hastalanma korkusu ve kaygısı yaşaması,” “virüsü düşündüğünde kalbinin küt küt atması,” “elinin ayağının titreyip vücudundan terler boşanıyor olması,” “virüsü düşündüğünde ölüm korkusu yaşıyor olması,” “maske ve mesafeye rağmen virüs bulaşacağı endişesi yaşıyor olması,” “virus korkusu ile evden hiç çıkmıyor olması,” “virüs bulaştığında hastalığı atlatamam şeklinde düşünmesi” ile psikolojik sağlık düzeyleri arasında bir ilişki olup olmadığı incelenmiş ve katılımcıların bu gibi durumları yaşama sıklıkları ile psikolojik sağlık düzeyleri arasında negatif yönde ve anlamlılık derecesinde ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmada katılımcıların Covid-19 salgını günlerinde stres, korku, endişe, kaygı ve depresif belirti niteliğinde bir takım ruhsal hastalık semptomlarını sergileme durumlarıyla psikolojik sağlıklarını arasında beklenildiği gibi negatif yönde anlamlılık düzeyinde ilişkiler olduğunun tespit edilmesi, ilgili literatürle de uygunluk arz etmektedir. Zira ilgili literatüre göz atıldığında psikolojik sağlığın yalnızlık, umutsuzluk, stres, kaygı ve depresyonla negatif yönde ilişkili olduğuna dair; diğer taraftan sosyal destek, umut, iyimserlik ve benlik saygısı ile pozitif yönde ilişkili olduğunu ortaya koyan pek çok araştırma sonucu olduğu görülmektedir. Yalnızlık, içedönük olmayı, duygu ve düşüncelerini başkalarına açıklamada zorlanmayı, sosyal ilişkilerde sorun yaşamayı ya da sosyal ilişkiler kurmada yetersiz olmayı, karar verme yetersizliğini, kendinin ya da diğerlerinin zayıflıklarına odaklanmayı içine alan bir kavramdır (Copel, 1988). Bu anlamda yalnızlık insanların hayatlarındaki koruyucu ve risk faktörleri olarak nitelendirilebilecek değişkenlerle ilişkili olduğu için psikolojik sağlıkla da doğrudan ilişkilidir (Güloğlu ve Kararımak, 2010). Bu bağlamda Lee ve ark. (2020) Latin göçmenler üzerinde yaptıkları bir çalışmada da yalnızlık ile psikolojik dayanıklılık arasında negatif yönde bir ilişki bulunmuştur. Yine Kocaeli Üniversitesi, Eğitim Fakültesinde öğrenim gören 410 öğrenci üzerinde gerçekleştirilen bir çalışmada, yalnızlık ile psikolojik sağlık arasında negatif yönde ve anlamlılık düzeyinde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu çalışmada, psikolojik olarak sağlam olan bireylerin yüksek benlik saygısına sahip olan ve daha az yalnızlık hisseden kişiler olduğu görülmüştür. Aynı araştırmanın ikinci kısmından elde edilen bulgular ise benlik saygısından sonra psikolojik sağlığın yalnızlığı yordayan önemli bir değişken olduğunu ortaya koymuştur (Güloğlu ve Kararımak, 2010). Diğer taraftan insanlarla olumlu ilişkilere sahip olma anlamına gelen sosyal desteğin tüm yaş gruplarındaki kişilerin psikolojik sağlığına katkıda bulunan önemli bir faktör olduğu aşikardır. Konu ile ilgili araştırma bulgularının da bu yönde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Soylu'nun (2018) İzmir'de yaşayan boşanmış 319 kadın üzerinde yaptığı bir çalışmada da; sosyal destek ile psikolojik sağlık arasında doğrudan bir korelasyon olduğu tespit edilmiş ve sosyal desteğin psikolojik sağlık açısından önemli bir faktör olduğu belirtilmiştir. Başta sağlık ve

ekonomi alanındaki endişelere bağlı olarak tüm dünyada ilan edilen ve hayata geçirilen karantina süreci, salgın boyunca gerek kişiler arasındaki fiziki teması kaldırmak gerekse sosyalleşmeyi kısıtlamak suretiyle hem duygusal anlamda insanların yalnızlaşmasına neden olmakta hem de yalnızlığı gitgide arttırmaktadır. Bu durumdan bireylerin psikolojik sağlık düzeyleri olumsuz yönde etkilenmektedir (Çetin ve Anuk, 2020).

Araştırmamızda virüs nedeniyle stres, endişe, geleceğe yönelik kaygı ve depresif belirtiler yaşanması durumları ile psikolojik sağlık arasında negatif ilişkiler yaşanması da diğer araştırma bulgularıyla uygunluk göstermektedir. Nitekim yapılan araştırmalarda psikolojik sağlık ile algılanan stres arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır (Armata and Baldwin, 2008). Psikolojik sağlık, bireylerin stresli yaşantıları olumlu değerlendirmelerine ve bu olaylarla başarılı bir şekilde baş etmelerine yardımcı olmaktadır. Bu anlamda psikolojik dayanıklılık, stresin negatif sonuçlarını azaltan ve uyum sağlamayı kolaylaştıran bir nitelik (özelli) olarak görülmektedir (Jacelon, 1997). Judo sporu ile uğraşan kişiler üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada, sporcuların psikolojik sağlık düzeyleri ile anksiyete yani kaygı düzeyleri arasında negatif yönde ve anlamlılık düzeyinde bir ilişki oldu tespit edilmiştir (Çutuk ve ark., 2017). Yine Lise öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada, gelecek kaygısının psikolojik sağlığı negatif yönde yordadığı tespit edilmiştir (Dursun ve Özkan, 2019). İstanbul'un farklı ilçelerinde devlet okullarında öğrenim gören 521 ergen üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada, sosyal kaygı ile psikolojik sağlık arasında negatif yönde anlamlılık düzeyinde ilişki olduğu tespit edilmiş, ayrıca dışlanma ve sosyal kaygının psikolojik sağlığın anlamlı yordayıcıları olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Işık ve Çelik, 2020). Yazıcı Çelebi'nin (2020) araştırmasında, katılımcıların % 28'i kendilerini zaman zaman Covid-19 belirtileri açısından yokladığını, % 35'i ise bunu bazen yaptıklarını ifade etmiştir. Tüm bu sonuçlara bakılarak Covid-19 salgının kişilerin yaşamların olumsuz yönde etkilediği, belirsizlik duygusuna yol açtığını ve kaygı düzeylerini yükselttiği ileri sürülmüştür. 18 yaş ve üstü bireylerde gerçekleştirilen bir araştırmada, katılımcıların %24'ü yaşadıkları kaygı nedeniyle uyku düzenlerinin bozulduğunu, % 24 ise kısmen bozulduğunu belirtmişlerdir. Bu durumda katılımcıların yaklaşık olarak yarısının uyku düzenlerinin salgın sürecinde olumsuz yönde etkilendiği ileri sürülmüştür. Bu bağlamda, 18 yaş ve üstü bireyler üzerinde gerçekleştirilen söz konusu araştırmada, salgından duyduğu kaygı nedeniyle uyku düzeni bozulan bireylerin psikolojik sağlık düzeylerinin, bu sorunu bazen yaşayanlardan ve hiç yaşamayanlardan daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Yazıcı Çelebi, 2020). Hastalık ve ölüm kaygısının yoğun bir şekilde yaşandığı Covid-19 salgın döneminde bu duygularla baş edebilmede psikolojik sağlığın bu süreci kolaylaştırıcı yönde bir etkisi olduğu söylenebilir (Yazıcı Çelebi, 2020). Zira Covid-19 salgın sürecinde her ne kadar kronik hastalığı olanların ve 65 yaş üstü bireylerin risk altında olduklarına vurgu yapılırsa da salgın süresince yaşanan kaygının küresel olduğu söylenebilir. Ayrıca salgın sürecinde yaşanan endişe sadece bireyin kendisi ile sınırlı olmayıp kişinin ailesi, sevdiği için de endişelenmesi ve kaygı, panik, korku gibi yoğun duygular yaşamasına neden olmaktadır. Salgın süresince risk altında olmak, virüs salgınının ne zaman biteceğini tam olarak bilememek, salgın sürecinde yaşanması muhtemel olan sosyal ve ekonomik zorluklara yönelik belirsizlik ve en önemlisi de kendimizi ve ailemizi bu süreçte nasıl koruyacağımıza yönelik endişelerimiz ister istemez bizlerde yoğun stres ve kaygıya neden olabilmekte (MEB, 2020) ve ruh sağlığımızı olumsuz yönde etkilemektedir. Bununla birlikte, salgın süreci, herkesi aynı düzeyde etkilememekte, bazı insanların normalin üstünde kaygılandıkları hatta panik atak belirtileri gösterdikleri görülmektedir. Bu husus da onların psikolojik sağlık düzeyleriyle ilişkili olmaktadır. Çünkü psikolojik sağlık, bireylerin stresli yaşantıları olumlu değerlendirmelerine ve bu olaylarla başarılı bir şekilde baş etmelerine yardımcı olmaktadır.

Araştırmalarda psikolojik sağlık ile depresyon arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu da görülmektedir (Bonanno ve ark., 2007; Anderson, 2011; Edward, 2005; Felten and Hall, 2001). Zira risk faktörlerinin koruyucu faktörler tarafından telafi edilmesiyle "psikolojik dayanıklılık", risk faktörlerinin koruyucu faktörler tarafından telafi edilemeyeceği durumunda ise "depresyon" bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, psikolojik dayanıklılığın psikolojik iyi oluş ile pozitif, depresyon ile negatif bir ilişkide olması beklenilebilecek bir sonuçtur (Sağ, 2016). Bu nedenle araştırmamızda mevcut literatürle uyumlu bir şekilde katılımcıların koronavirus günlerinde depresif türden belirti gösterme sıklığı ile psikolojik sağlık düzeyleri arasında negatif yönde bir ilişki

saptanmıştır. Diğer taraftan 468 katılımcı üzerinde yapılan bir araştırmada ise; psikolojik dayanıklılık ile öznel iyi oluş arasında anlamlı bir ilişki olduğu, ayrıca psikolojik dayanıklılığı yüksek olan kişilerin daha az psiko-somatik şikayette bulunduğu, depresyon ve kaygıya yatkınlık düzeylerinin ise daha az olduğu görülmüştür (Manning, Williams ve Wolfe, 1988). Benzer şekilde üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen bir başka araştırmada da, örneklemin mutluluk düzeyleri ile kendini toplama gücü arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur (Kaya ve Demir, 2017). Özetle ifade etmek gerekirse ruhsal sağlıkla yakından ilişkisi olan psikolojik sağlık, depresyon ve anksiyete bozuklukları gibi ruh sağlığı problemlerinin ve stres tepkilerinin kontrol altına alınabilmesinde çok önemli bir yere sahiptir (Connor and Zhang 2006).

Araştırmada elde edilen bulgulardan hareket edilerek şu şekilde önerilerde bulunulabilir:

- ✓ Tüm dünyanın ve ülkemizin çok yönlü olarak derinden etkilendiği, milyonlarca kişinin enfekte olduğu ve şu ana kadar yaklaşık bir milyondan fazla kişinin hayatını kaybettiği bu Covid-19 salgını sürecinde; bireylerin psikolojik sağlığını arttırmaya yönelik eğitimler, seminerler ve etkinliklerin belirli aralıklarla ve sık sık düzenlenmesi, toplumsal ruh sağlığı açısından ve bu kritik dönemden ruhsal anlamda çok fazla zarar görmeden tüm dünyada ve ülkemizde korono ile birlikte yeni dünya düzenine ve yaşam şekline uyum sağlayabilme açısından son derece faydalı olabilir.
- ✓ Covid-19 salgını sürecinde kişilerin psikolojik sağlıklarının önemine dair diğer kamu, özel kurum ve kuruluşlar, yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşlarının bilgilendirilmesi yoluyla konu hakkında ortak projeler geliştirilebilir.
- ✓ Salgın hastalık döneminde daha geniş bir örneklem grubu üzerinde Covid-19 salgınının etkilerinin incelenmesi, konu hakkında daha fazla bilgi vereceği gibi araştırmaya da zenginlik katacaktır.
- ✓ Salgından en çok etkilenen kesimlerin başında çocuklar ve yaşlılar geldiği için bu dönemde özellikle çocuk ve yaşlıların psikolojik sağlık düzeyleri incelenebilir ve böylece salgının psikolojik etkilerinin önlenmesi çalışmalarına ağırlık verilebilir.
- ✓ Yine cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim ve gelir durumu gibi sosyo-demografik ve kültürel değişkenlerin psikolojik sağlıkla ilişkisi anlamında birbirinden farklı araştırma sonuçları bulunduğundan bu hususta daha kesin ve net sonuçlar elde edebilmek için bu değişkenleri de kapsayan daha çok sayıda araştırma yapılması faydalı olabilir.
- ✓ Covid-19 sürecinde ihtiyacı olan bireylere çeşitli kurumlar aracılığı ile online danışmanlık hizmetlerinin verilmesi salgının insanlar üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması hususunda yardımcı olabilir.
- ✓ Ayrıca Covid-19 salgınının meydana getirdiği stres ve kaygı durumlarını ortadan kaldırmak için salgınla baş etmede kişilere kolaylaştırıcı etki yapan, psikolojik sağlık düzeylerini yükseltici çalışmaların yapılması büyük önem arz etmektedir.
- ✓ Dindarlık, psikolojik sağlık açısından koruyucu bir faktör olduğu için din eğitimi veren kişi ve kurumlar, iç güdümlü dindarlığı ve sevgi merkezli Tanrı algısını geliştirmeye önem vermelidirler. Ayrıca psikoloji biliminin araştırma ve verilerini göz önünde bulundurarak psikolojik olarak daha sağlıklı ve dayanıklı bireyler yetiştirmeye katkı sağlayacak öğretim yöntem ve tekniklerini geliştirmeli ve uygulamalıdır (Erdoğan, 2015).

Bilgilendirme / Acknowledgement:

- 1- Bu makale, 1-2 Eylül 2020 tarihinde düzenlenen 5th International Scientific Research E-Congress (IBAD- 2020)'de sunulan sözlü bildiriden kısmen yararlanılarak hazırlanmıştır.
- 2-Araştırmanın verileri, 22 Mayıs-23-Temmuz 2020 tarihleri arasında toplanmıştır.
- 3-Araştırmada kullanılan ölçek için izin alınmıştır.
- 3-Araştırmada etik kurul (ÇOMÜ Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Etik Kurulu, 21.05.2020 Tarih ve 05 Sayılı karar) izinleri alınmıştır.
- 4- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Ak, Ç. (2016). *Orta okul öğrencilerinin duygusal zekaları ile psikolojik sağlamlıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Alkım Arı, F. Çakıt, (2020).E. Investigation of resilience in terms of gender: A meta-analysis study. *Research on Education and Psychology (REP)*, 4(Special Issue), 34-52.
- Allport, G.W. (1963). Behavioral science, religion and mental health. *Journal of Religion and Health*, 2, 187-197.
- Anderson, M. S. (2011). *Factors of resiliency and depression in adolescents*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, University of Winconsin – La Crosse.
- Armata, P.M. ve Baldwin, D.R. (2008). Stress, optimism, resiliency and cortisol with relation to digestive symptoms or diagnosis. *Individual Differences Research*, 6, 123-138.
- Atan, T. ve Ünver, Ş.(2019).Spor Bilimleri Fakültesi ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin karşılaştırılması. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14(20), 207-222.
- Aydın, İ., Öncü, E., Akbulut, V. ve Küçükkılıç, S. (2019). Öğretmen adaylarında boş zaman sıkılma algısı ve psikolojik sağlamlık ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 21(1), 1-15.
- Aydın, M. ve Egemberdiyeva, A. (2018). Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin incelenmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 3(1), 37-53.
- Bahadır, E. (2009). *Sağlıkla ilgili fakültelerde eğitime başlayan öğrencilerin psikolojik sağlamlık düzeyleri* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, H.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bektaş, M. ve Özben, Ş. (2016).Evli bireylerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin bazı sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 215-240.
- Bennett, K. M. (2015). *Emotional and personal resilience through life. future of an ageing population: evidence review foresight*. Government Office for Science: University of Liverpool March: 1-44.
- Best start resource centre (2018). *Building resilience in young children*. 15 Eylül 2020 tarihinde <http://www.ecdc.syr.edu/wp-content/uploads/Building-Resilience-1.pdf>. adresinden erişildi.
- Bonanno, G. A., Galea, S., Bucchiarelli, A., & Vlahov, D. (2007). What predicts psychological resilience after disaster? The role of demographics, resources, and life stress. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 75(5), 671-682.
- Buz, S. ve Genç, B. (2019). Sosyal hizmet uzmanları için psikolojik dayanıklılığın önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 623-642.
- Can, M. ve Cantez, K. E. (2018). Üniversite öğrencilerinin mutluluk, psikolojik sağlamlık ve öz yeterlik düzeyleri arasındaki ilişki. *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, 4(2), 61-76.
- Connor, K. M., Davidson, J. R.& Lee, L. C. (2003). Spirituality, resilience, and anger in survivors of violent trauma: A community survey. *Journal of Traumatic Stress*, 5(16), 487-494.
- Connor, K.M. & Zhang, W. (2006) Recent advances in the understanding and treatment of anxiety disorders. *Resilience: Determinants, Measurement, and Treatment Responsiveness*. *CNS Spectr*, 11(10 Suppl 2), 5-12.
- Copel, L.C. (1988). Loneliness: A conceptual model. *Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Nursing*, 26(1), 14-19.

- Çakır, S. G. (2009). *Factors and mechanisms of resilience among Turkish migrant women in the UK*. Yayınlanmamış doktora tezi,, The Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University, Ankara.
- Çetin, C. ve Anuk Ö., (2020). Covid 19 pandemi sürecinde yalnızlık ve psikolojik dayanıklılık: Bir kamu üniversitesi öğrencileri örnekleme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7859, 170-189.
- Çutuk, S., Beyleroğlu, M., Hazar, M., Akkuş Çutuk, Z. ve Bezci, Ş. (2017). Judo sporcularının psikolojik dayanıklılık düzeyleri ile kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11(1), 109-117.
- Deniz, S., Çimen, M. ve Yüksel, O. (2020).Psikolojik sağlamlığın iş stresine etkisi: Hastane çalışanlarına yönelik bir araştırma. *Sakarya Üniversitesi, İşletme Bilimi Dergisi (JOBS)*, 8(2), 351-370.
- Doğan, T. (2015).Kısa psikolojik sağlamlık ölçeği'nin türkçe uyarlaması:geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(1), 93-102.
- Duman, N., Köroğlu, C., Göksu, P. ve Talay, A. (2020).Üniversite öğrencilerinde mental iyi oluş ile psikolojik dayanıklılık ilişkisi. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 4(7), 9-17.
- Durmuş, M. ve Okanlı, A. (2018). Üniversite öğrencilerinin problem çözme becerileri ile psikolojik dayanıklılık düzeylerinin değerlendirilmesine yönelik bir araştırma. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 2(4), 177-189.
- Dursun, A. ve Özkan, M. S. (2019). Ergenlerin gelecek kaygıları ile psikolojik sağlamlıkları arasındaki ilişkide yaşam doyumunun aracı rolü. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 3(5), 23-37.
- Edward, K. L. (2005). Resilience: A protector from depression. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, 11(4), 241-243.
- Ekşi, H. ve Boyalı, C. ve Ümmet, D. (2019). Öğretmen adaylarının spiritüel iyi oluş ile yaşamda anlam değişkenlerinin psikolojik dayanıklılığı yordaması: Bir yapısal eşitlik modeli (YEM) denemesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(4),1695-1704.
- Eraslan Çapan, B. ve Arıcıoğlu, A. (2014). Psikolojik sağlamlığın yordayıcısı olarak affedicilik. *Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 70-82.
- Erdoğan, E. (2015).Tanrı algısı, dini yönelim biçimleri ve öznel dindarlığın psikolojik dayanıklılıkla ilişkisi: Üniversite örnekleme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(29), 223-246.
- Erkoç, B. ve Danış, M. Z. (2020). Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin tespit edilmesine yönelik bir araştırma. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 34-42.
- Ezer, H.İ. (2017). *Ergenlik döneminde yaygın kullanılan savunma mekanizmaları ile psikolojik sağlamlık ve mutluluk düzeyi arasındaki ilişki: Hatay il merkezi örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Çağ Üniversitesi, Mersin.
- Felten, B. S. & Hall, J. M. (2001). Conceptualizing resilience in women older than 85:Overcoming adversity from illness or loss. *Journal of Gerontological Nursing*, 27(11),46-53.
- Fraser, M. W.,Richman, J. M. & Galinsky, M. J. (1999). Risk, protectionand resilience: toward a conceptual framework for social work practice. *Social Work Research*, 23, 129-208.
- Gizir, C. A. (2016). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerine bir derleme çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 113-129.
- Güloğlu, B.ve Kararımak, Ö. (2010). Üniversite öğrencilerinde yalnızlığın yordayıcısı olarak benlik saygısı ve psikolojik sağlamlık. *Ege Eğitim Dergisi*, 11(2), 73-88.

- Hamlin-Glover, D. L. (2009). *Spirituality, religion, and resilience among military families*. Yayınlanmamış elektronik tez, Florida State University, USA.
- Hasan, A. B. P. (2012). Role of resilience factors in academic life: Study of religiosity and social support in Indonesia Islamic Private University. *Proceeding 1st International Conference on Behavioral and Social Science Research*. University Tunku Abdul Rahman, Kampar, Perag, Malaysia, 2 November 2012.
- Herrman, H., Stewart, D. E., Diaz-Granados, N., Berger, E. L., Jackson, B. & Yuen, T. (2011). What is resilience?. *Canadian Journal of Psychiatry. Revue Canadienne De Psychiatrie*, 56(5), 258-265.
- Işık, Ş. (2016). Türkiye’de kendini toparlama gücü konusunda yapılmış araştırmaların incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 6(45), 65-76.
- Işık, Y. ve Çelik, E. (2020). Ergenlerde psikolojik sağlamlığın sosyal dışlanma, sosyal kaygı, cinsiyet ve sınıf düzeyi açısından incelenmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 174-209.
- Jacelon C. S. (1997). The trait and process of resilience. *Journal of Advanced Nursing*, 25, 123–129.
- Karal, E.ve Biçer, B. G. (2020). Salgın hastalık döneminde algılanan sosyal desteğin bireylerin psikolojik sağlamlığı üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1),129-156.
- Kararımk, Ö. (2006). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler.*Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(26), 129-139.
- Kararımk, Ö. ve Siviş Çetinkaya, R. (2011). Benlik saygısının ve denetim odağının psikolojik sağlamlık üzerine etkisi: Duyguların aracı rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 30-43.
- Kararımk, Ö. ve Güloğlu, B. (2014). Deprem deneyimi yaşamış yetişkinlerde bağlanma modeline göre psikolojik sağlamlığın açıklanması. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43(2), 01-18.
- Karakış, S. (2019) *Kamu hastanelerinde çalışan hemşirelerin afetlere hazır oluşluk durumları ve psikolojik sağlamlıkları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Kaya, Ö. S. ve Demir, E. (2017). Kendini toparlama gücü ve stresle başa çıkma stratejilerinin mutluluk düzeyini yordama gücü. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*,(33), 18-33.
- Koç, M. (2004). Ergenlik döneminde dua ve ibadet algılarının ruh sağlığına etkileri üzerine bir alan araştırması. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (10), 115-157.
- Koç Yıldırım, P., Yıldırım, E., Otrar, M. ve Şirin, A. (2015). Ergenlerde psikolojik dayanıklılık ile benlik kurgusu arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (42), 277-297.
- Korkmaz, S. (2018). Dindarlık ile ego sağlamlığı ve empati arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Bilimname*, XXXVI, 587-607.
- Kımtır, N. (2017). *Oruç ve mutluluk*. Bursa:Emin Yayınları.
- Kımtır, N. (2015). Ruh sağlığı bağlamında namaz ve benlik saygısı ilişkisi. *Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 7, 36-65.
- Kımtır, N. (2016). Namaz ve psikolojik iyi olma arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *EKEV Akademi Dergisi*, 20(68), 299-332.
- Lee, J., Hong, J., Zhou, Y.& Robles, G. (2020). The relationships between loneliness, social support, and resilience among latinx Immigrants in the United States. *Clinical Social Work Journal*, 48, 99–109.

- Levin, J. S. & Vanderpool, H. Y. (1987). Is frequent religious attendance really conducive to better health?: Toward an epidemiology of religion. *Social Science & Medicine*, 24(7), 589-600.
- Luthar, S. S., Cicchetti, D. & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71(3), 543-562.
- Manning, M. R., Williams, R. F. & Wolfe, D. M. (1988). Hardiness and the relationship between stressors and outcomes. *Work & Stress*, 2(3), 205-216.
- Okan, N., Yılmaztürk, M. ve Kürüm, B. (2020). Bilinçli farkındalık ve psikolojik sağlık arasındaki ilişkide temel empati becerilerinin aracı rol etkisinin incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 319-335.
- Önder, A. ve Gülay, H. (2008). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin psikolojik sağlamlığının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 192-197.
- Özbey, S. (2019). Okul öncesi çocuklar için sosyal duygusal iyi oluş ve psikolojik sağlık ölçeğinin (PERİK) geçerlik güvenirlik çalışması. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 756-786.
- Özden, T. (2015). *Ergenlerin psikolojik sağlık düzeylerinin önemli yaşam olayları, algılanan sosyal destek ve okul bağlılığı açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Özkapu, Y. (2019). *Suriyeli çocuklarla çalışan psikolojik danışmanların kişilik özellikleri ve öz yeterlik algılarının psikolojik sağlamlıkları üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Parmaksız, İ. (2019). İyimserlik, özgecilik ve medeni durumun psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkileri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48, 285-302.
- Ramirez, E.R. (2007). Resilience: A new concept analysis. *Nursing Forum*, 42(2), 73- 82.
- Reutter, K. K., & Bigatti, S. M. (2014). Religiosity and spirituality as resiliency resources: moderation, mediation, or moderated mediation? *Journal for the Scientific Study of Religion*, 53(1), 56-72.
- Sağ, B. (2016). *Erken dönem uyumsuz şemalar ve pozitif algının, psikolojik dayanıklılık, depresyon ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Seidmahmoodi, J., Rahimi C., & Mohamedi N. (2011). Resiliency and religious orientation: Factors contributing to posttraumatic growth in Iranian subjects. *Iran Journal of Psychiatry*, 6(4), 145-150.
- Seybold, K. S. & Hill, P. C. (2001). The role of religion and spirituality in mental and physical health. *Current Directions In Psychological Science*, 10(1), 21-24.
- Sezgin, K. (2016). *Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlık ve dindarlık düzeylerinin incelenmesi: Dicle Üniversitesi Örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Sipahioğlu, Ö. (2008). *Farklı risk gruplarındaki ergenlerin psikolojik sağlamlıklarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Soylu, Y., (2018). Boşanmış kadınlarda psikolojik sağlamlığı açıklamaya yönelik bir model geliştirme. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 8(49), 81-100.
- Soysal, M. N. (2016). *Facebook bağımlılığı ve psikolojik dayanıklılık*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Stein, H. (2006). Maltreatment, attachment and resilience in the orphans of Duplessis. *Psychiatry*, 69 (4), 306-313.

- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2020). *Salgın dönemlerinde psikolojik sağlığımızı korumak*. Ankara: Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü. 15 Eylül 2020 tarihinde http://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_03/30112459_ailecocuk.pdf adresinden erişildi.
- Taşgın, Ö., Bozgeyikli, H., Boğazlıyan, E. E. (2017). Üniversiteli gençlerin işsizlik kaygıları ile psikolojik dayanıklılıkları arasındaki ilişki. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 6(15), 551-567.
- Terzi, Ş. (2006). Kendini toparlama gücü ölçeği'nin uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(26), 77-84.
- Topçu, W. A., Söyletir, G. ve Doğanay, M. (2017). *Enfeksiyon hastalıkları*. İstanbul:Nobel Tıp Kitabevleri
- Traş, Z.ve Aydın, E.(2019). Üniversite öğrencilerinde benlik saygısı ile kendini toparlama gücü arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 71-78.
- Tugade, M. M. & Fredrickson, B. L. (2004). Resilient individuals use positive emotions to bounce back form negative emotional experiences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86, 320-333.
- Uysal, V., Göktepe Kaya, A., Karagöz, S. ve İlerisoy, M. (2017). Dinî başa çıkma ile umut, hayat memnuniyeti ve psikolojik sağlık arasındaki etkileşim üzerine bir araştırma. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52, 139-160.
- Üzar Özçetin, Y. S., Sarioğlu, G. ve Dursun, S. İ. (2019). Onkoloji hemşirelerinin psikolojik sağlık, tükenmişlik ve psikolojik iyi oluş düzeyleri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 11(Suppl 1), 147-164.
- Wolin, S. J. &Wolin, S. (1993). *The resilient self - how survivors of troubled families rise above adversity*. New York: Villard Books.
- Yağbasanlar, O. (2018). *Üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılıkları ile dini yönelimleri ve öz-şefkatleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yazıcı Çelebi, G. (2020). Covid 19 salgınına ilişkin tepkilerin psikolojik sağlık açısından incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 471-483.

Kitlesizleştirme Kavramının Haber Sitelerine ve Tasarıma Yansımaları

Arş. Gör. Münire Yıldız^{1*}

Geliş tarihi: 04.11.2020
Kabul tarihi: 10.12.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 606-617
Yıl: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 15%

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye,
munireyildiz@sdu.edu.tr,
ORCID ID 0000-0003-2064-9555

* Sorumlu yazar

ÖZ

Dijitalleşen devinimli çağımızda her alanda olduğu gibi iletişim teknolojilerinde de yenilikler görülmektedir. Medya hem dünyada hem de Türkiye’de biçimsel ve içeriksel bakımdan bir değişim yaşamaktadır. Bu değişimde her ne kadar teknoloji etkili görülse de asıl belirleyici olan toplumdur. Toplumun gelişmişlik düzeyi, kültürü, yapısı, sosyoekonomik gücü bu değişimde temel unsurdur. Değişim ve inovasyon hareketinin giderek artmasından gazetecilik de etkilenmiştir. İnternetin gelişimiyle gazetecilik geleneksel yaklaşımdan ayrılmıştır. Bugün “internet gazeteciliği” olarak adlandırılan bir kavram doğmuştur. 21. yy’a gelindiğinde internet gazete siteleri çoğalmış ve yeni arayışlara girmiştir. Yeni iletişim olanaklarının sunduğu en önemli özelliklerden birisi kitlesizleştirmedir. Bu çalışmada yeni medya kavramının ne olduğu ele alınarak özellikleri açıklandıktan sonra kitlesizleştirme özelliği üzerinde durulmuştur. Amaç, kitlesizleştirme kavramının haber siteleri üzerindeki yansımalarını belirlemektir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Medya, Kitlesizleştirme, Sayfa Tasarımı, Gazete, İletişim

Reflections of the Concept of Depersonalization on News Sites and Design

Res. Asst. Münire Yıldız^{1*}

First received: 04.11.2020

Accepted: 10.12.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 606-617

Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 15%

¹ Süleyman Demirel University, Turkey,
munireyildiz@sdu.edu.tr,
ORCID ID 0000-0003-2064-9555

* Corresponding Author

ABSTRACT

In our digitalized dynamic age, innovations are seen in communication technologies, as in all areas. The media world is experiencing a change in both the formal and contextual care in Turkey. Although technology is seen as effective in this change, society is the main determinant. The development level, culture, structure and socioeconomic power of the society are the main factors in this change. It has been affected by the increase of change and innovation movement. Journalism has been separated from the traditional with the advent of the Internet. Today, a concept as "internet journalism" was born. In the 21st century, internet newspaper websites have proliferated and started new searches. One of the advanced features of new communication possibilities is depersonalization. This resource focuses on the feature of depersonalization after explaining what the concept of new media is. The aim is to reflect the concept of de-massing on the news website.

Keywords: New Media, Depersonalization, Page Design, Newspaper, Communication

GİRİŞ

İnternet inter (arası) ve net (ağ) sözcüklerinden oluşmaktadır. Türk Dil Kurumunun sözcük tanımlamasına göre, genel ağ olarak ifade edilmektedir (sozluk.gov.tr). 1957 yılında Sovyetler Birliği'nin Sputnik'le uzaya fırlatılması üzerine ABD bu uzay yarışında bir adım atma gereği hissetmiştir. Başkan Eisenhower emriyle 1958 yılında İleri Araştırma Programları Ajansı (ARPA) paket yönlendirmeli bilgisayar ağı olarak internete başlangıç yapmıştır. ARPANET olarak adlandırılan bu sistem ile ABD ordusunun iletişim sistemlerinin saldırı karşısında korunma şekli araştırılmıştır. Sonrasında askeri durumlarla ilgili araştırma laboratuvarları ve üniversiteleri birbirine bağlamak için geliştirilmeye devam edilmiştir. 1982 yılına gelindiğinde bu ağa bağlı bilgisayarların sayısı artmıştır. Bunun üzerine ABD hükümeti, "MILNET" adlı yeni bir askeri amaçlı başka bir ağı ortaya çıkarmıştır (Gürcan, 1999, s. 38; Timisi, 2003, s. 122-123). ABD ile Sovyetler Birliği arasında geçen "Soğuk Savaş" döneminin bir ürünü olarak ortaya çıkan Arpanet 1990 yılında adı internet olarak anılmaya başlanmıştır (Özgen, 2000:59). Türkiye, 1993 yılında TUBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu) ve ODTÜ (Orta Doğu Teknik Üniversitesi-TR-Net) işbirliği ile DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) projesi kapsamında interneti kullanmıştır. Sonraları Ege Üniversitesi (1994), Bilkent Üniversitesi (1995), İstanbul Teknik Üniversitesi (1996) internete bağlanmıştır (Karaduman, 2005, s. 142).

Dünya genelinde birçok kişinin kullandığı internet, sağlık, turizm, eğitim, ulaşım, iletişim, bankacılık gibi çeşitli sektörlerde kendini göstermektedir. Yaşamımızın her kısmında varlığını sürdüren internet, günlük kullanımda en çok %62 oranıyla araştırma amacıyla kullanılmaktadır. Sağlık alanında yapılan araştırmalar da bu orana dahildir. Ardından %58 oranında alışveriş, %50 oranında bankacılık işlemleri bu sırayı takip etmektedir. Ayrıca, iş arama ve turizm konusunda da internet oldukça fazla kullanılmaktadır (blog.kmk, 2005).

İnternet, yöndeşme, etkileşim, eşzamanlılık olmak üzere temel niteliğe sahiptir. Yöndeşme, ses, veri ve kitle iletişiminin bütünleşip tek bir ortam haline gelmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Dijk, 1999, s. 9; Gorman ve McLean, 2005, s. 11). "Yöndeşme, yeni bir medya manzarasının ortaya çıkmasının temelinde yer alan teknolojik, düzenleyici ve endüstriyel değişimlerle; politik ve sosyo-kültürel bağlamdaki değişimlerin birleşiminin bir sonucu" olarak kabul edilmektedir (Taş, 2008, s. 1). Yöndeşme, geleneksel gazeteye, radyoya ve televizyona ait özelliklerin tek bir ortamda bulunmasına yöneliktir. İnternetin bir diğer önemli özelliği ise, çift taraflı etkileşimdir. Süreç bağlamında gerçekleştirilen etkileşim kavramının tanımı "kaynak ile alıcı arasındaki veya daha geniş anlamda herhangi bir sayıda kaynak ve alıcı arasındaki çok yönlü iletişim" olarak geçmektedir (Pavlik, 1998, s. 137). Etkileşim kavramının özellikler bağlamında yapılan tanımı "bir telekomünikasyon kanalı aracılığı ile kişiden kişiye iletişim (örneğin; telefon) ve kişi ile makine arasındaki etkileşimi (örneğin; elektronik bankacılık işlemleri) sağlayan teknolojiler" şeklindedir (Carey, 1989, s. 328). Algılama açısından etkileşimin tanımı "cevap verme ve sörf yapma bileşenlerinin oluşturduğunu" dile getirmişlerdir (Wu 1999). Etkileşim kavramının tanımlarının dayandırıldığı bu üç unsuru içeren tanımlar içerisinde en önemlisi, İletişim Bilimci Carrie Heeter'in tanımıdır. Heeter'a göre, "etkileşimin, var olan seçeneklerin karmaşıklığı, kullanıcının enformasyona ulaşmak için gösterdiği çaba, kullanıcıya cevap verme, enformasyon kullanımının izlenmesi, kullanıcıya sağlanan enformasyon ekleme kolaylığı ve kullanıcılar arasında kişiler arası iletişim kurma kolaylığını içeren çok boyutlu bir kavram"dır (Heeter, 1989). İnternetin eşzamansızlık özelliğiyle sahip olduğu bir diğer temel nitelik "eşzamansızlık"tır. Eşzamansızlık, iletişimde bulunan kişilerin zamana ve makana bağlı kalmaksızın birbirleri ile iletişim kurmalarıdır. İnternet sayesinde dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleşen olaya kullanıcılar erişebilir hale gelmiştir (Williams, 2003, s. 213).

İnternet kullanımının yaygınlaşmasıyla, yeni bir habercilik türü ortaya çıkmıştır. Bu yeni habercilik, internet aracılığıyla yayınlanan bir çeşit alternatif medyadır. Genel anlamda elektronik yayıncılık olarak adlandırılrsa da , özel bir terim olarak internet gazeteciliği şekilde tanımlanmaktadır.

İnternet gazeteciliği, gazeteciliğin çeşitli yöntemleri kullanılarak internet iletişim yolu ile insanların bilgilendirilmesi işlemidir (Yüksel ve Gürcan, 2001, s. 18). İnternet gazeteciliğinin temeli teletext yayınlarına dayanmaktadır. İnternet gazeteleri ilk olarak ABD'de oluşmuştur. 1995 yılında Washington Post, New York Times, Daily Mirror, Herald Tribune gibi sekiz büyük gazete, baskı için hazır hale gelen gazete sayfalarını çevrimiçi olarak yayımlayabilmek için Yeni Yüzyıl Yayın Ağı isimli bir şirket

kurmuştur. Böylece haber yayıncılığında sanal dönem örgütsel olarak başlamıştır. Başlangıçta gazetelerin web siteleri, basılı hali ile aynı görünüme ve içeriğe sahipti. Şehir rehberleri ve online alışveriş gibi eklentiler ve güncellenebilen haber içerikleri bulunmaktaydı. Zamanla yeni iletişim teknolojileri sayesinde haber siteleri yeniden şekillenmiş, farklı biçim ve özgün içeriğe sahip olmuştur (Gürcan, 1999, s. 18, 32, 160). İnternet gazeteciliğinin süreci, üç döneme ayrılmaktadır. İlk dönemde, gazeteciler haberleri geleneksel gazete için üretip onları internette yayınlamıştır. İkinci dönemde, gazeteciler artık internete özel haber içerikleri ortaya koymaya başlamıştır. Üçüncü dönemde ise, interaktif iletişime geçilmiştir. Haber ortaya koyma ve kullanıcıya içeriği denetleme olanağı verilmeye başlanmıştır (Tokgöz, 2000, s. 69).

İnternet, gazeteciliğe sunduğu çeşitli yenilikler bulunmaktadır. Öncelikle kişiler, hızlı bir şekilde istediği anda istenilen bölgeyle ilgili habere erişebilir hale gelmiştir. İnternette yararlanan kişiler sadece izleyici, dinleyici, okuyucu değil aynı zamanda katılımcıdır. Kullanıcıya multimedia/çoklu ortam sunar. İnternet kullanıcısı aynı ortam içinde müzik dinleyebilir, video izleyebilir, bağlantılara tıklayıp ekstra bilgi alabilir ya da düşünce ve görüşlerini yorumlar kısmına yazarak habere katılabilir. Ayrıca, internet araştırma yapma konusunda da kolaylık getirmesiyle sitede yayınlanan haberi bir diğer sitelerdekiyle kıyaslayıp doğrulama imkanı bulunabilir. Buna ek olarak haberin önceki durumuna bakmak için arşiv olanağına ulaşılabilir.

Sonuç olarak, internet başta hedef kitleye enformasyonun ulaştırılabileceği bir araç olarak düşünülmüştür. Ancak, internetin gelişimi sayesinde media sektörü de kayıtsız kalamamış internet gazeteciliği olarak adlandırılan türü ortaya çıkarmıştır. İnternet gazeteciliği, klasik gazetenin internet aracılığıyla dijital ortama aktarılmasıdır. İnternet gazeteciliği internetin yaygınlaşması ile birlikte ivme kazanmış yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

KİTLESİZLEŞTİRME KAVRAMI VE KAPSAMI

Yeni media ile ilgili yapılan tanımlamalarda tek ve net bir ifade bulunmamaktadır. Ortaya konulan tanımlar, teknolojik, endüstriyel, sosyal ve kültürel unsurlar çerçevesinde şekillenmektedir. İletişim ortamları ve bilgisayar teknolojilerinin birbirine eş zamanlı gelişim göstermesi yeni media tanımının bu şekilde çerçevesizlenmesine neden olmuştur

“Yeni medya”, bir bölümü bilgisayarlara (bilgi-işlem) özgü işlemleri, bir bölümü ise iletişim araçlarına (haberleşme-telekomünikasyon ve yayıncılık) özgü yapıları barındıran iki yönlü, ‘melez’ bir medyadır (Törenli, 2005, s. 87).

Whittaker bir kavram olarak “yeni medya”nın geleneksel medyadaki teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak yaklaşık 1980’lerde ortaya çıktığını dile getirmektedir (Tingöy ve Bostan, 2007, s. 234).

Rogers yeni medyayı üç özellikle açıklamaktadır (Tingöy ve Bostan, 2007, s. 235).

- **Etkileşim**
- **Kitlesizleştirme**
- **Eşzamansızlık**

Yeni medyanın etkileşim özelliği sayesinde kitle ürünlerle etkileşim halinde olduğu gözlenmektedir. Williams, Rice ve Rogers etkileşimi “bir iletişim sürecindeki katılımcıların, rollerini değiştirebildikleri, karşılıklı görüşmeleri üzerinde kontrollerinin olması” olarak tanımına ek olarak Ha ve James de “Haber veren ve dinleyen birbirlerinin iletişim ihtiyaçlarına yanıt verme kapsamı” tanımını dile getirmektedir (Yolcu, 2008, s. 70). Eşzamansızlık özelliği ile yeni medyanın senkronize olmaya ihtiyaç duymadan mesaj gönderme ya da alma gibi etkinlikleri gerçekleştirebilmektedir. Kullanıcı, bilgilere dilediği zamanda ulaşmakta ve gönderilen mesajlara dilediği zaman cevap verebilmektedir (Tingöy ve Bostan, 2007, s. 235).

Yeni medya ayrı ayrı birelere özel veya bir gruba genel mesajlar iletebilme, mailing list yöntemi ile aynı mesajı farklı kişi ya da gruplara gönderebilme, mesaj değişim sağlama gibi olanaklar gün yüzüne çıkarmıştır (Törenli, 2005:160-161). Gelişen teknolojilerin ortaya koyduğu en önemli özelliklerden birisi, kitlesizleştirmedir. Kitlesizleştirmenin sözcük anlamı “standartlaştırılmış veya homojen bir yapıyı kırmak, bireysel zevklere ve özel ilgilere hitap etmek” olarak geçmektedir (Dictionary, 2016). Yolcu kitlesizleştirmeyi “bağdaşık (homojen) mesajların geniş bir grup insana aktarılması yerine, yeni medyanın kişiselleştirilmiş ve özel mesajları belirli kullanıcılara gönderebilmesi” olarak açıklamaktadır (Yolcu, 2008:67). Tanımlardan çıkarılan sonuca göre, kullanıcılar içerisinde her bir bireyle ayrı olarak özel mesaj

alışverişinin yapılması kitesizleştirme özelliğinin imkanlarını göstermektedir.

Yeni medyanın kitesizleştirme özelliği geleneksel medyadan ayrılmaktadır. Basılı gazete, televizyon, radyo gibi iletişim organları tarafından verilen mesajlarda hedef kitlenin seçim yapma, istediğini alma gibi bir lüksü bulunmamaktadır. Ancak, internet ile yeni medya sayesinde ilgi alanına göre tercih yapma olanağı doğmuştur. Kitesizleştirme kavramının haber tasarımlarına yansımaları internet gazeteciliğiyle ortaya çıkmıştır. İnternet gazeteciliğinde bu kavramı gazetenin üyelerine sunduğu avantajlarda görülmektedir. Yani gazete, üyelerine ilgi alanlarına yönelik haber sayfası önceliğini sunmaktadır. Bu durum, Washington Post, NewYork Times, Hürriyet, Cumhuriyet gibi gazetelerde mevcuttur. Hürriyet üyelik sayfasında kitesizleştirmeyi bir sloganla vurgulamaktadır. Üyelik için yapılan bu reklamda kitesizleştirmenin özelliklerinden yararlanılmıştır. Üye olduktan sonra kişiselleşecek bir haber sayfasının olacağını “İstediğim konuları seçebilir, kendi sayfamı oluşturabilirim” cümlesiyle anlatılmaktadır (Görsel 1).

Görsel 1. Üyelik için yapılan reklam-Hürriyet Gazetesi

Okur, ilgi alanlarını, özel zevklerini, ilgi duyduğu haberleri ve merak ettiği konuları ile ilgili anahtar sözcük girerek kendisine özel bir gazete ekranı oluşturabilmektedir. Bu durumda okur, istemediği ya da gereksiz bulunduğu bilgilerden uzak kalmaktadır. Ayrıca arşiv sisteminde bulunan haber hakkında detaylı bilgilere zorlanmadan ulaşabilmektedir. Bu konuda Cumhuriyet gazetesi aboneliklerde hem günlük hem de gazete arşivine ulaşım için kampanya başlatmıştır. Sitesinde verilen bilgilere göre, “Daha önce farklı firmalar aracılığıyla yürütülen Cumhuriyet Gazetesi Elektronik Arşiv Sistemi ile Cumhuriyet Gazetesi E-Gazete Abonelik Sistemi “**Cumhuriyet Gazetesi Günlük ve Arşiv Abonelik Sistemi**” olarak birleştirilmiştir” (Cumhuriyet, 2016). Böylelikle, abone olan kişiler hem günlük gazeteyi takip edebilir hem de 01.01.1930 tarihine kadar olan Cumhuriyet arşivine kısıtlama olmadan ulaşabilecektir (Görsel 2).

Görsel 2. Üyelik için yapılan reklam-Cumhuriyet Gazetesi

Halıcı, üyelik sistemine sahip internet gazeteleri için, okurun bir nevi kendi gazete sayfasını oluşturma imkanı verdiğinden söz etmiştir. Kullanıcı seçtiği kriterler doğrultusunda karşısına çıkan haberlerin hangi sürelerde güncelleneceğini de belirleyebileceğini ifade etmiştir (Halıcı, 2005, s. 162).

Sonuç olarak, kitesizleştirme, internet gazeteciliğine kişiselleştirmeye yönelik farklı bir boyut kazandırmıştır. Böylelikle birey kendi gazetesini yapılandırmış olmaktadır.

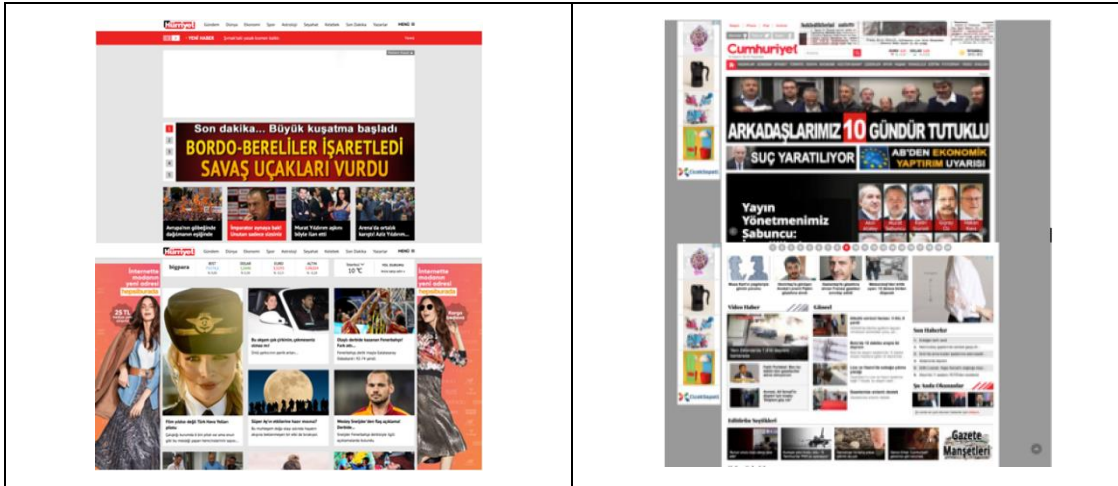
HABER SİTELERİNDE TASARIM VE KİTLESİZLEŞTİRME

İnternet gazeteciliğinde ve/veya geleneksel gazetecilikte kullanılan 5N1K (ne, nerede, ne zaman, nasıl, niçin, kim) kuralına günümüzde T, yani tasarım da eklenmiştir.

Layout olarak adlandırılan sayfa düzeni, okurun metni ve sayfada bulunan görsel ürünleri en az çabayla algılamasını sağlamak adına yapılan bir işlemdir. Layout, tasarımlara “kimlik kazandırmakta, okuyucuya aradığını kolay bulabilmesini sağlamakta, içerik değişse de temel yerleşim değişmeyerek izleyiciye görsel bütünlük sunmaktadır” (Şeker, 2004 s. 3-4). Layout, “geniş anlamda, çok bütün ayrıntılarıyla bir tasarımı anlatmak için taslak biçiminde göstermek işidir” (Pehtaş, 1993, s. 91). Becer, layout tanımını tasarımın görselleştirilmesinde oluşturulan taslaklar olarak ifade etmiştir (Becer, 2005, s. 75).

Sayfa tasarımlarında yazı, fotoğraf, logo ve grafik elemanların yerleşimi layout’un taslak aşamasında yapılır. Görsel elemanların önem sırasına göre bir düzen oluşturulur. Taslak sayesinde sayfa bitiminin öncesinde sorunların görünümü kolaylaşır. Oluşacak kompozisyonun yapısına bu aşamada karar verilir. Web sitelerinde içeriğe, hedef kitlenin durumuna göre layout yapısı değişmektedir. “Reklam, tanıtım, kişisel, magazinsel gibi görüntü ağırlıklı web siteleri ile içerik ağırlıklı e-dergiler ve aakapılarının (portal) düzenlemeleri farklıdır” (Keş, 2009:78). Örneğin Türkiye’deki haber siteleri için benzer içerik sitelerinin benzer layout yapısı kullanıldığını söyleyebiliriz (Görsel 3). Haber sitelerinde benzer bir layout kullanılması kopya olması demek değildir. Palma bu içerik benzerliği taşıyan siteler için şöyle bir açıklama yapmıştır; “İnsanlar çoğu web sayfasını bir ölçüde birbirine benzediği için kopya zannetmektedir. Yapısal açıdan bazı benzerlikler, sadelik, kolay kullanım, dolaşım gibi özelliklerden dolayıdır” (Palme, 2003’den akt. Keş, 2009:81). Benzer layout yapısının kullanılması, insanların aşına olması sebebiyle kolay anlaşılabilir olmayı sağlar.

Görsel 3. *Hürriyet ve Cumhuriyet Gazetesi Sayfa Tasarımı*

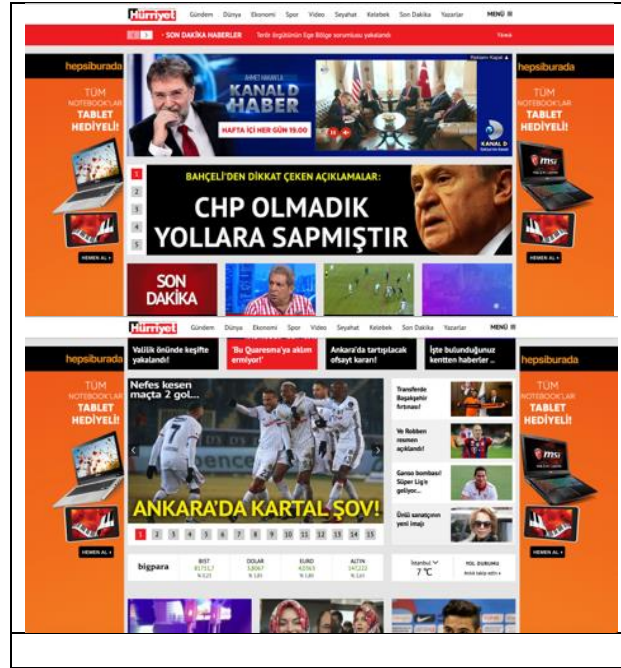
Metin ağırlıklı haber siteleri için bilginin aktarımı daha önemlidir. Metin tasarımının odak noktasına yerleştirilmelidir. Yanında kullanılan görsel elemanlar metnin önemini kaybettirmeyecek şekilde olmalıdır. Fotoğraf ve diğer görsel elemanların boyutları küçültülerek vurgu metne yapılır. Eğer metin değil de görsel vurgulanmak istenirse bu defa da fotoğraf önemi gösterebilecek yeterli büyüklükte olmalıdır. Yazı ve diğer görsel elemanlar onun vurgusu destekleyecek şekilde yerleştirilmelidir. Layout’ta içeriğin yapısına göre bir görsel hiyerarşi şekillenmelidir. Sayfada okura öncelikli olarak neyi vermek istenildiğine göre değişir.

Batı toplumunda okunma biçimi soldan sağa doğru yapılmaktadır. Web sayfasında okur ilk bakışta sayfanın bütüne hakim olamamakta ve gözler ilk olarak sol üst köşeyi görmektedir. HTML (Hypertext Markup Language) de bu yapıyla aynı özellikte yapılandırılmıştır (Lynch ve Horton, 2004).

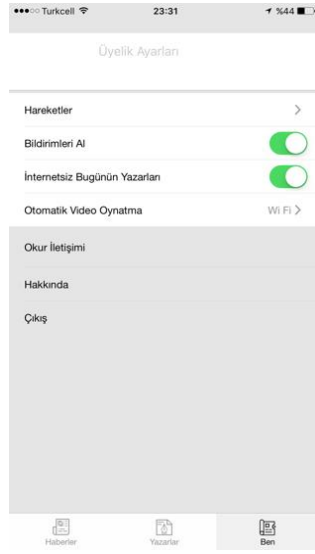
Türkiye’den bir örnek olarak Hürriyet gazetesinin internet sitesine bakıldığında, sıcak renkler göze çarpmaktadır. Logosu sol üstte yer almakta ancak küçük boyutlu kaldığı için belirginli azalmıştır. Navigasyon logoyla aynı hizaya, en üst bölgede yer almaktadır. Son dakika haberler için logonun hemen altında kırmızı zemin üzerine beyaz yazı ile kayan yazı stili tercih edilmiştir. Ancak 2008 yılı Milliyet gazetesindeki gibi zayıf bir etkisi vardır. Fakat buna ek olarak son dakika için spot da kullanılmıştır. Sol ve sağ sütunda reklamlara yer verilmiştir. Reklam rengi de gazetenin renk tercihini gibi sıcak renkleri yansıtmaktadır. Diğer haber sitelerinde görülen reklam çeşitliliğinin yanında Hürriyet’in sitesinde tek reklam kullanarak reklamlarda ve sayfada bütünlük sağlanmıştır. Karmaşalığı azaltmış, sayfayı

rahatlatmıştır. Sitede galeri için geniş bir yer ayrılmıştır. Sayfa tasarımında beyaz boşluğun dengesi korunmuş, sayfanın nefes alması ve haberlerin net bir biçimde göz çarpması sağlanmıştır. Manşet haber için başlık vurgu niteliği taşımıştır. Başlığa vurguyu yüklemek için, kontrastlık etkisinden yararlanılmış, siyah zemin üzerine beyaz yazı yazılmış ve punto ölçüsünü diğerlerine oranla daha fazla artırılmıştır. Manşet haber ile televizyon yayınlarının reklamı aynı ölçüde yer kaplamaktadır. Ancak manşet yazısının çarpıcı etkisi nedeniyle göz daha üstte yer aln reklam değil manşete odaklanmaktadır (Görsel 4). Hürriyet gazetesi, Türkiye’de bulunan gazeteler içerisinde bir ilki gerçekleştirmiş ve üyelik sistemiyle yeni medyanın kitlesizleştirme özelliğini uygulamıştır. Başlangıçta bilgisayar ekranı için düzenlenen bu sistem günümüzde telefon ve tablet uygulaması için kullanılmaktadır. Telefondan Hürriyet gazetesinin uygulamasını indirdikten kitlesizleştirmenin özelliklerinden faylanmak için sonra üyelik girişi yapmanız beklenmektedir. Giriş yapıldıktan sonra “Ben” butonu tıklanarak üyelik ayarları ile karşılaşmaktadır. Burada bildirim ayarları yapılmaktadır (Görsel 5). Daha sonra “haberler” butonundan “Özelleştir” sekmesi tıklanır. Buradan kategorilere ulaşılmaktadır. Okurun ilgi alanine göre bir haber sayfası oluşturulmaktadır. Anasayfada yer alması istenilen haberlerin kategori seçiminde ve sıralamasında değişiklik imkanı oluşmaktadır (Görsel 6). Fakat “Bugün” başlıklı kategorinin yeri değişmemektedir. Örnek olarak gösterilen resimde “Futbol” kategorisi ilgi alanlarına eklenmiş ve üst sıraya taşınmıştır. Sonucunda da anasayfada “Bugün”den sonra “Futbol” bölümü yer almaktadır. (Görsel 7-8). Kitlesizleştirmenin bu özelliği sayesinde okurlar kısıtlı zamanda istediği bilgiye ulaşabildiği gibi ayrıca kendilerini seçkin, önemli hisseder.

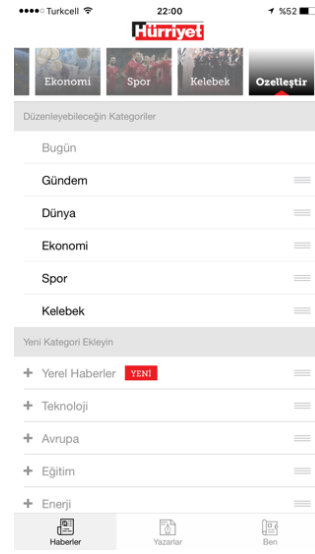
Görsel 4. Hürriyet Gazetesi Sayfa Tasarımı

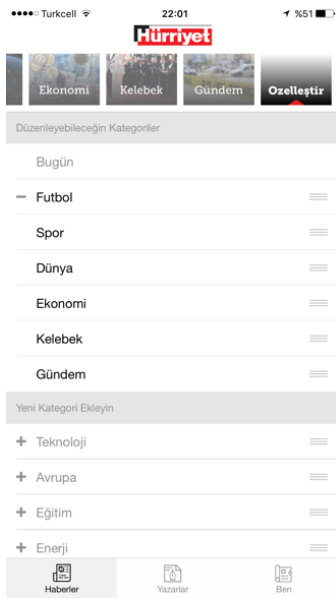
Görsel 5. Mobil Uygulamada Hürriyet Gazetesi “Ben” Butonu

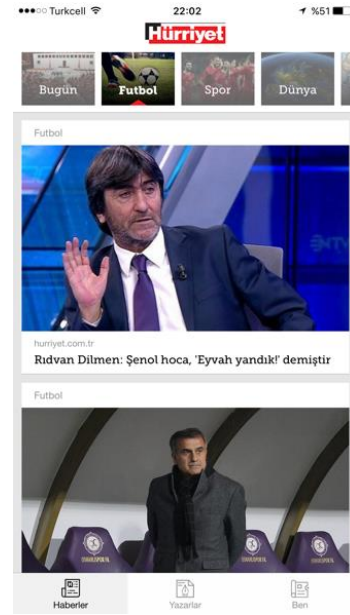
Görsel 6. Mobil Uygulamada Hürriyet Gazetesi “Haberler” Butonu

Görsel 7. Mobil Uygulamada Hürriyet Gazetesi “Futbol” Kategorisinin Üste Taşınması

Görsel 8. Mobil Uygulamada Hürriyet Gazetesi “Futbol” Kategorisinin Ana Sayfada Yeri

Haber siteleri için bir diğer örnek Hürriyet ile aynı medya kuruluşuna sahip olan Milliyet gazetesidir. Milliyet'in logosu, Hürriyet'e göre daha ön plandadır. Navigasyon yeri ve üst kısımda yer alan reklam gibi Hürriyet gazete sayfası ile benzer özellikleri vardır. Ancak aynı medya kuruluşunda var olmalarına karşın farklı özellikleri fazladır. Örneğin, Ne Hürriyet kadar sıcak renklerin ne de herhangi bir rengin hakim olduğu bir sayfa yapısı yoktur. Yan sütunlardaki reklam ise, sadece sol sütunda yer almaktadır. Reklam azlığı sayfayı rahatlatıcak gibi görünse de sayfa içinde yer alan flash ve son dakika imgeleri gözü hayli yormaktadır. Sayfada verilen sport haberlerdeki baskın renk kullanımı hiyerarşiyi yok etmiştir (Resim 9). Milliyette kitesizleştirme adına yapılan yenilikte üyelik/abonelik gerekmemektedir. Ancak bu kullanım mobil ve tablet uygulamaları için geçerlidir. Üye olmadan “Ayarlar” butonunu tıklayıp ve sonrasında “Bildirim” sekmesinden “Gündem, Finans, Spor, Magazin veya Tümü” seçim yapılmaktadır (Resim 10). Bu seçimle istenilen alanlarla ilgili haberler hakkında bildirimler alınmaktadır. Sayfa tasarımında herhangi bir değişiklik olmadan içeriksel farklılık meydana gelmektedir.

Görsel 9. Milliyet Gazetesi Sayfa Tasarımı

Görsel 10. Milliyet Gazetesi Kitlesizleştirme Örneği

Haber siteleri için dünyadan örnek The Washington Post gazetesi verilebilir. Gazetenin logosu sayfada ortalı şekilde hiyerarşide ilk sırada yer almaktadır. Sitede sol sütunda tek bir reklam yer almaktadır. Reklamın kapatma simgesine tıklandığında reklam gizlenmektedir. Manşet olan haber için tek ve etkili bir fotoğraf kullanılmıştır. Haber içilen seçilen fotoğrafta vurgulanmak istenen Trump'ın karede kontrast bir etkisi söz konusudur. Trump fotoğrafta, sarışınlığı, kırmızı kravatı ve jest/mimikleriyle ön plandadır. Trump yalnız fotoğrafta değil, siyah/beyaz bir tasarım içeren sayfanın bütününde de kontrastlık yaratmaktadır. Haberin ana başlığı logoya oranla daha küçük puntoda yazılmasına rağmen haberin okunmasına engel olmamaktadır. Sitede beyaz boşluğun kullanımı fazladır. Bu da tasarımda akışıklığa ve okurun yorulmasına engel olmaktadır. Haberler net bir biçimde yer almaktadır. Sayfa tasarımında galeri kullanılmamış, spot haberlerle içerik çeşitlendirilmiştir. Haberin anlatımında fotoğrafların yanı sıra video koyarak anlatım zenginleştirilmiştir (Görsel 11). The Washington Posta gazetesi de yeni medyanın kitlesizleştirme özelliğini kullanmaktadır. Bu özelliği üyelik sistemi ile gerçekleştirmektedir. Üyelerin ilgi alanlarına göre haber içerikleri yenilenirken, haber sayfası tasarımlarında bir değişiklik görülmemektedir.

Görsel 11. The Wahington Post Gazetesi Sayfa Tasarımı

Haber sayfası tasarımı için dünyadan verilen bir diğer örnek, The New York Times gazetesidir. The New York Times gazetesinin logosu, ana başlığı, fotoğrafı, metni The Washington Post gazetesinin logosuyla benzer konumda ve büyüklüktedir. Hemen hemen aynı layout yapısına sahiptirler. Diğer gazetede olduğu gibi sayfada, manşet haber için seçilen fotoğraf vurgu öğesi olarak ön plandadır. Menü yerindeki değişiklik gibi küçük değişiklikler gözlenmiştir. Sağ ve sol sütunda reklama yer verilmemiştir. Gazete klasik yapısını korumaktadır. Site, detaylardan rınmış, minimal bir stile sahiptir. Sayfanın minimal tarsi kitesizleştiriminin de temelinde yatan minimallik, detaylardan arınma fikriyle örtüşmektedir (Görsel 12). Kitesizleştiriminin en belirgin örneği olan abonelik sistemini The New York Times gazetesi de kullanmaktadır. Üyelerine, üç ayrı paket sunmaktadır. Biri sınırlı erişim, diğerinde haberler, yazılar ve hikayelerle ilgili yayınlanmayan detaylara ve fotoğraflara ulaşma, Times editörleri ve gazetecilerin ev sahipliği yaptığı canlı panel görüşmelerine ve özel etkinliklere katılma, 20'den fazla e-kitap kütüphanesine (Times'ın editörleri tarafından küratörlüğünde hazırlanmış en önemli hikayeler koleksiyonumuza) erişime imkanına sahiptir. Üçüncü paketteki üyeler ise, ikinci pakettekilerle ek olarak Will Shortz'ın bulmacalarına ve arşivine, oyun olanaklarından faydalanmaktadırlar.

Görsel 12. The New York Times Gazetesi Sayfa Tasarımı

İncelenen örneklerde haber sitelerinin sayfa yapıları birbirine benzerdir. Türkiye’de ve Dünya’dakiler için

sayfada standart bir yapı gözlenmiştir. İnternet gazeteciliğinde kitlesizleştirme özelliği ise çoğunlukla üyelik sistemlerinde görülmektedir.

SONUÇ

1990'lerden itibaren tüm dünyada yankı bulan internet, gazeteciliğe yeni bir bakış kazandırmıştır. Haberlerin tek bir kaynaktan belirli bir zaman içerisinde verildiği dönemden, eşzamansızlık özelliğinin damga vurduğu döneme geçilmiştir. Dahası okur, içeriği belirleyebilen olmuştur. Yeni iletişim teknolojilerinin interaktif yapısıyla gazetecilikte okurun aktif olduğu yeni bir dönem başlamıştır. Araştırmanın da konusu olan internet gazetelerini birbirinden ayıran temel özellik kitlesizleştirme olmuştur.

Haber sitelerinde kitlesizleştirme özelliği sayesinde, kişisel haber sunumu ortaya çıkararak kişiselleştirme olgusunu yaratmıştır. Okur, ilgi alanlarına göre gazeteyi kendi yapılandırma imkanı bulmuştur. Bu bakış açısıyla okura ayrıcalık tanınmış ve kişinin kendisini özel hissetmesi sağlanmıştır. İncelenen örneklerde kitlesizleştirme yöntemi içeriksel değişikliklerle yapılmaktadır. Oysaki, içerikteki farklılık tasarımlarla da desteklenebilir. Örneğin magazin ya da moda haberlerinde dişi fontlar (ince, kıvrımlı yazı karakterleri) ve tasarımlar kullanılabilir. Kadınlarla içerikli haber sayfaları için başlık yazıları el yazısı fontuyla (script font) tasarlanabilir. Renklerinde pembe ve kırmızı tonlarına yer verilebilir. Erkek içerikli magazine dergilerinde ise, kalın (bold) biçimli tırnaksız (sans serif) fontlar kullanılabilir. Hatta kalın tırnaklı yazı karakterleri de tercih edilebilir Koyu renklerle de tasarımlar desteklenebilir.. Aynı şekilde sanat kategorisindeki haberler için sanatsal ifadeyi vurgulayan font ve görsel elemanlarla destek sağlanabilir. Sayfaların bu şekilde konularına göre kişiselleştirilmesi, ayrı bir kimlik kazanması sayısal ortamda okurun ilgisini artırmada kullanılabilir. Okurun gazete tercihini etkileyebilir. Çünkü okur, herşeyin alıcı değildir, programın içeriğini seçer ve onu okur. Böyle bir aramada da kendine özel bir tasarımla karşılaşması, okurun o gazeteyi tercihinde etkili olur. Bu durum, diğer kitle iletişim araçlarının getirdiği rekabet ortamında gazeteye önemli bir ayrıcalık sağlayacaktır. Tasarımda kitlesizleştirme konusu yüzeysel olmayan bir araştırma konusu olacağından bir başka çalışma ile detaylı anlatılmalıdır.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

- 1-Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur.
- 2- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

Yolcu, Ö. (2008). *Küreselleşme bağlamında internet yayıncılığı ve küresel medya kuruluşlarının internetteki türkçe yayınlari (örnek olay: CNN TÜRK, BBC Türkçe servisi, DW türkçe servisi ve VOA türkçe servisinin internet yayınlari)*. Yayımlanmamış Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul.

Becer, E. (2005). *İletişim ve grafik tasarım*. İstanbul: Dost Yayınevi.

Carey, J. (1989) *Interactive media*. New York: Oxford University Press.

Cumhuriyet Gazetesinde Üyelik. 20 Nisan 2020 tarihinde http://www.cumhuriyet.com.tr/uye_adresinden erişildi.

Gürcan, H. İ. (2009). *Sanal gazetecilik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Halıcı, N. (2005). Online gazetecilik. *Yeni iletişim teknolojileri ve medya içinde*. (drl.) Sevda Alankuş. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

- İnternetin Kullanım Alanları (2005). 15 Mart 2020 <https://blog.kmk.net.tr/internetin-kullanim-alanlari.html> adresinden erişildi.
- Karaduman, M. (2005). İnternet ve gazetecilik. *Yeni iletişim teknolojileri ve medya içinde*. (drl.) Sevda Alankuş. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Keş, Y. (2009). *Elektronik yayıncılık ve web tasarımı*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Lynch, H. (2005). *Visual hierarch*. 15 Mart 2020 <http://webstyleguide.com/wsg2/page/hierarchy.html> adresinden erişildi.
- Özgen, M. (2000). İnternet ve Türkiye’de internet gazeteciliği. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 10, 57-64.
- Palme, J. (2003). *Web design layout principles why are most web pages designed the way they are?* 14 Şubat 2020 <https://people.dsv.su.se/~jpalme/layout/> adresinden erişildi.
- Pavlik, J. (1998) *New media technology: Cultural and commercial perspectives*. 2nd ed. Boston: Ally and Bacon.
- Pektaş, H. (1993). *Basın ilanlarında grafik tasarım ve layout*. 14 Şubat 2020 tarihinde <http://www.hasippektas.com/Makale/Basin%20Ilanlarinda%20Grafik%20Tasarim%20ve%20Layout.pdf> adresinden erişildi.
- Şeker, M. (2004). *Kuramsal temeller ve uygulama ilkeleriyle sayfa düzeni*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Taş, O. (2008) *İletişim alanında yöndeşme eğilimleri: teknoloji, pazar ve düzenleme*. 15 Şubat 2020 tarihinde <http://www.ilef.ankara.edu.tr/ki/yazi.php?yad=10040> adresinden erişildi.
- TDK, (Tarih yok). *İnternet*. 7 Aralık 2020 tarihinde <https://sozluk.gov.tr> adresinden erişildi.
- Tıngöy, Ö. ve Bostan, B. (2007). Future of new media, towards the ulimate medium: presence, immersion and MMORPGs. *5. International Symposium Communication in the Millennium Kitabı*, Indiana University School of Journalism, Bloomington (U.S.A.), 16-18 Mayıs 2007, 234-239.
- Tokgöz, O. (2000). *Temel gazetecilik*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Törenli, N. (2005). *Bilişim teknolojileri temelinde haber medyasının yeniden biçimlenişi: yeni medya, yeni iletişim ortamı*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Williams, K. (2003). *Understanding media theory*. London: Oxford University Pres.
- Wu, G. (1999). Perceived interactivity and attitude toward web site. *1999 American Academy of Advertising Conference*, 26 March 1999.
- Yüksel, E. ve H. İ. Gürcan (2001). *Habercinin el rehberi, soru ve örneklerle haber toplama ve yazma kural ve teknikleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

İstanbul'da Kentsel Mekânın Değişimi

Doç. Dr. Serpil Özker^{1*}

Geliş tarihi: 16.09.2020
Kabul tarihi: 11.12.2020

Atıf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa:618-638
Yıl: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 14%

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ Işık Üniversitesi, Türkiye,
serpil.ozker@isikun.edu.tr
ORCID ID 0000-0003-2372-2711

* Sorumlu yazar

ÖZ

Kentsel mekân, kent olgusunun ilk varoluşundan günümüze, toplum dinamiklerine bağlı olarak sürekli bir dönüşüm içindedir. Kentsel mekânın bu gelişim sürecinde, kentsel alana anlam yükleyen mimari ürün konuttur. Dolayısıyla bu süreçten ve değişimin yansımalarından etkilenen büyük kentlerden biri de İstanbul'dur. İstanbul'da 1950'li yıllarla birlikte hızla artan köyden kente göç, sonrasında çarpık yapılaşma gibi etkenler kontrol altına alınamayan kentsel dönüşüme imkân vermiştir. Özellikle 1980'lerde imar düzenlemeleri, nüfus artışı ve konut talebi konut üretimlerinin artmasına neden olmuştur. Köyden kente göç, farklı ekonomik sınıfların belirginleşmesi, yüksek rant, konut piyasasındaki rekabet, sınıfsal ve mekânsal ayrışmayı ortaya çıkarmıştır. Bu sayede yüksek güvenli, korunaklı yeni yaşam alanlarının şekillenmesi de kaçınılmaz olmuştur. Kent çeperine yayılan konut alanlarındaki gelişim, kent merkezlerinde yıkıp-yapma ya da dikey yaşam alanları şeklinde büyüme göstermiştir. Bu anlamda yaşanan değişim ve gelişim, ekonomik imkânlar çerçevesinde kent merkezinden ayrılan, bireyi sosyal çevreden uzaklaştıran yaşam alanlarına dönüşmüştür. İstanbul, yüksek rantlı sosyo-kültürel gelişimin göz ardı edildiği konut projeleri ile mekânsal anlamda ayrışmayı belirgin bir şekilde göstermektedir. Bu anlamda çalışmada, İstanbul'da kent içi, kent çeperlerine yayılan konutların kentsel ve mekânsal değişiminin irdelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, İstanbul'da konut sektörü, sosyo-kültürel, ekonomik değişimlerin konut sektörüne etkisi, kent içi, kent dışı konut alanları, kentsel mekânın değişimi "yeni konut eğilimleri ve konut sunum biçimleri" üzerinden incelenmiştir. Sonuç olarak İstanbul'da toplumsal ve kültürel yaşamın göstergesi olan konutun farklı yaklaşım, üretim biçimlerine rağmen, benzer özellikler ve ticari kaygılarla şekillenen, ayrıcalıklı ve ayrışmayı hissettiren, ekonomik sınıflar arasında kopukluğu ortaya çıkaran yaşam alanlarının belirgin bir şekilde ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Mekân, Konut, Mekânsal Ayrışma, Sosyo-kültürel değişim.

Change of Urban Space in Istanbul

Assoc. Prof. Dr. Serpil Özker^{1*}

First received: 16.09.2020

Accepted: 11.12.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 618-638

Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 14%

¹ Işık University, Turkey,
serpil.ozker@isikun.edu.tr,
ORCID ID 0000-0003-2372-2711

* Corresponding Author

ABSTRACT

Urban space is in a continuous transformation depending on the dynamics of society, from the first existence of the urban phenomenon to the present. In this development process of the urban space, the architectural product that gives meaning to the urban area is the residence. Therefore, one of the big cities affected by this process and the reflections of change is Istanbul. In Istanbul, factors such as rural-urban migration, which increased rapidly in the 1950s, and later unplanned construction, enabled urban transformation that could not be controlled. Especially in the 1980s, zoning regulations, population growth and housing demand led to an increase in housing production. Migration from the village to the city has revealed the distinction of different economic classes, high rent, competition in the housing market, class and spatial segregation. In this way, it was inevitable that new high security and sheltered living areas were formed. The development in residential areas that spread around the city periphery has grown in the form of demolition-building or vertical living spaces in city centers. In this sense, the change and development experienced has turned into living spaces that diverge from the city center within the framework of economic possibilities and move the individual away from the social environment. Istanbul clearly shows the spatial segregation with the housing projects in which the high-income socio-cultural development is ignored. In this sense, the study aimed to examine the urban and spatial change of the dwellings in the city center of Istanbul. In this context, the housing sector in Istanbul, the impact of socio-cultural and economic changes on the housing sector, urban and extra-urban housing areas, change of urban space have been examined through "new housing trends and housing presentation styles". As a result, it has been determined that despite the different approaches and modes of production of the residence, which is an indicator of social and cultural life in Istanbul, the living areas that are shaped by similar features and commercial concerns, that make you feel privileged and segregate, reveal the disconnection between economic classes.

Keywords: Housing, Urban Space, Spatial Separation, Socio-cultural change.

GİRİŞ

Toplum yapısı, kültürel etkenler, değişen yaşam koşulları, ekonomik, siyasi olaylar, temel yaşama birimi olan konutun değişimini her dönem etkilemiştir. Yaşam biçimleri, kültürel etkenler gibi unsurlar yıllar boyunca konuta dolayısıyla kentin dokusuna yansiyarak kullanıcı taleplerini değiştirmiştir. Bu tip değişimler, hem kent planlaması hem de mekânsal dönüşüm üzerinde köklü değişikliklere neden olmuştur. Kentsel mekân, kenti oluşturan bütündür ve kent olgusunun ortaya çıktığı günden bugüne toplumsal olaylara bağlı olarak değişime uğramıştır. Kentsel mekânın dönüşüm sürecinden etkilenen büyük kentlerden biri de İstanbul'dur. İstanbul, geçmişten günümüze içinde bulunduğu her dönemde hem toplumsal hem yapısal anlamda önemli bir kent olmuştur. 19. yüzyılda batılılaşma ile başlayan gelişim süreci, 1950'lerde köyden kente göçün artması, çarpık yapılaşma, gecekondulaşma gibi etkenlerin önüne geçilememesi, İstanbul'un kentsel dönüşümüne imkân vermiştir. Kentsel mekânın en önemli tanımlayıcısı konuttur, özellikle 1980'lerde dışa açılma ile birlikte konut talebi artış göstermiştir. Bu sayede geleneksel yaşamın ve Batılı anlayışın bir sentezi olan toplum yapısı, günümüzde küreselleşmenin etkisiyle toplumun geleneksel yaşam biçimini terk ederek farklılaşmasıyla sonuçlanmıştır (Zeylan, 2009a).

Kentsel mekânın değişimi çağın gereklilikleri ve kullanıcı talebi ile şekillenen özel alanlı farklı yapı tipleri ile belirginleşmiştir. Kent mekânının değişimi, konut üretiminin kentin her alanında kendini göstermesiyle ön plana çıkmıştır. Kentleşme ile başlayan büyük kent olgusunun anlamı konut ile farklılık kazanmaktadır. Konutun yapım şekli, bulunduğu çevrenin imajını etkilerken kentin önemli bir yansıtıcısı haline gelmektedir. Konut ve çevre özelliklerinin kendini göstermesi, mekânsal özelliklerinin bir bütün olarak ortaya çıkması sonucudur. Yoğun kent yaşamı, giderek birbirinden uzaklaşan, yaşam biçimleri farklılaşan konutları ortaya çıkarmıştır. Bu da üst ve alt gelir grubunun yaşam biçimini ve kent mekânının sınırlarını ayıran "ayrıcalıklı" bir anlamda "özelleştirilmiş yaşam alanlarının" ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle kullanıcının talebi konutu, konutun değişimi ise kenti etkiler hale gelmiştir. Kentsel yapıda bireylerin birbiriyle ilişkileri, kent mekânının biçimlenişi, mimari yapılanma, yaşam bölgelerinin ortaya çıkması, kentsel mekân dönüşümünün birer örneğidir. Bu süreçte kişilerin yaşamlarının önemli bir bölümünü geçirdikleri konutun işlevlerinde bir dönüşüm yaşanmakta, konut işlevlerinin değişimine paralel olarak bireylerin konut tercihleri de değişime uğramaktadır (Tosun ve Fırat, 2012a). Kentsel yapının değişimini etkileyen konut tercihleri ise farklı yaşam alanlarının belirginleşmesinde önemli etkidir. Farklılaşan yaşam biçimleri, sınıfsal ve mekânsal ayrışmaya neden olarak kent merkezi ve çeperlerinde yüksek güvenli, korunaklı yeni yaşam alanlarını ortaya çıkarmıştır. Kentsel elitin güvenlik ve kentsel sorunlar adına yerleştikleri bu mekânlar, toplumsal ve mekânsal bölünme şeklinde kendini göstermiştir (Marcuse ve Kepmen, 2000). Kent çeperlerinde müstakil, korunaklı, güvenli alanlar, kent merkezinde ise dikeyde yükselen korunaklı ofis ve rezidans konut anlayışı başlamıştır. Konut kullanıcılarını farklı yaşama yönlendiren yaşam biçimleri alt, alt-orta, orta, orta-üst, üst gelir grubu olarak sınıfsal ayrımları ortaya çıkarmıştır. Toplum şartlarının oluşturduğu ortak alanlar, yeni yaşam merkezi olarak biçim kazanmıştır. Bu sayede İstanbul, rantlı lüks tüketimden oluşan konut projeleri ile mekânsal ayrışmayı belirgin bir şekilde hissettirmektedir. Bu çerçevede, kullanıcı tercihi konut ve çevresini, çevre özellikleri de kenti etkileyerek, kent içi, kent çeperlerine yayılan, konut kullanıcılarının talebiyle beliren yaşam alanlarının kentsel mekânı değişime uğrattığı görülmektedir.

İstanbul, farklı kültüre sahip kişilerin yaşadığı ve farklı etnik kültürlerin birbirini etkilediği büyük bir kenttir. Var olduğu günden bugüne ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi anlamda değişimlerini her dönem mekânsallaştırmıştır. Bu sayede, konut ölçeğinde konutun kullanıcı talepleri ile dönüşümü kenti etkilemiştir. Bu doğrultuda çalışmada, kentleşme kavramını oluşturan nüfus artışının bir sonucu olarak, İstanbul'da kentsel mekânı etkileyen, kullanıcı talebiyle şekillenen konut sunum biçimlerinin irdelenmesi amaçlanmıştır. Konutun sunumunu etkileyen, kullanıcının yaşam biçiminin dikkate alındığı çalışmada, konut örnekleri "konum, çevre değeri, konut özellikleri" ile birlikte incelenmiş, ayrıcalıklı konut olarak öne çıkan özelleştirilmiş yaşam alanlarının tercih nedenleri irdelenmiştir. Bu kapsamda öncelikle İstanbul'un Anadolu ve Avrupa yakasında kent çeperi ve kent merkezinde yer alan, bulunduğu semtin lüks konut projeleri arasında, sınıfsal ayrışmayı belirgin olarak hissettiren, yüksek güvenli, az ve çok katlı yapılar ele alınmıştır. Çekmeköy, Kurtköy, Zekeriyaköy, Bahçeşehir, Levent, Maslak, Zincirlikuyu

ve Kartal'da, bulunduğu semtin lüks konut projeleri arasında yer alan toplam 12 adet konut örneği incelenmiştir. Bu yapılar, İstanbul'un özellikle inşaat sektörünün konut kullanıcılarını ikna etmeye yönelik yapılan gayrimenkul reklamları arasından popüler olduğu saptanan, yüksek güvenli ve farklı yaşam alternatiflerinin fazla olması nedeniyle seçilmiştir. Bu kapsamda, bulunduğu konum, kolay erişilebilir olması ve gayrimenkul sayfalarının popüler konutları arasında olmaları nedeniyle seçilen yapıların; konut kullanıcıları ile röportaj ve anket yapılmış, konut olgusuna bakış açıları, konut sunum tercihleri gibi sorulara cevap aranmış ve yapılar yerinde incelenmiştir. İstanbul'da konut sektörü ve kentsel mekânın değişimi "yeni konut eğilimleri ve konut sunum biçimleri" üzerinden irdelenmiştir. Kullanıcı talebi ile beliren farklı konut sunum biçimleri, bulunduğu çevreyi ve kent mekânını değiştirerek kullanıcı odaklı konut sunumu, kentin lüks tüketimi çerçevesinde değerlendirilmiştir.

1. İSTANBUL'DA KONUT SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

Konut ait olduğu kültür ya da etnik grubun yaşam biçimini, davranışlarını, çevresel tercihlerini, imgelerini, kendini kanıtlama ve donatımı ile bireyin kişilik ve ayrıcalığını yansıtan bir olgudur (Gür, 2000). Türkiye'de sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel tüm değişimler yaşamın her alanında olduğu gibi kentsel değişim üzerinde de etkili olmuştur. İstanbul'un kentsel gelişimine etki eden de tarihi ve kültürel mirasını günümüze kadar yaşatmış olmasıdır. Özellikle 19. yüzyılda batılılaşma ve beraberindeki değişim süreci, sosyal hayatın yanı sıra birçok yeniliğe imkân vermiştir. Batılı yaşam biçiminin önemli yansıması mimaride kendini göstermiştir. 19. yüzyılda nüfus artışı, arazi mülkiyetine ilişkin hukuki veriler, kentin büyümesini, yoğunlaşmasını, fiziki dokusunu ve konut biçimlerini ciddi boyutlarda etkilemiş, aile kavramı, mahalle yaşamı, geleneksel çerçevesine bağlı kalmayan özel alan, mekânsal kapalılık, içe dönüklük özelliklerinin çözülmesiyle birlikte önemli bir toplumsal değişim yaşanmıştır (Yücel, 1996a). 19. yüzyılda başlayan yeni yaşam biçimi Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiştir. Cumhuriyet dönemi ile birlikte toplumsal, ekonomik, siyasi değişimler öncelikle toplum yaşamı üzerinde etkili olmuş, bu değişimler konut biçimlerine de yansımıştır. Önce batılı evlerinde daha sonra İstanbul evlerinde batı tipi mobilya, donanım, malzeme, haberleşme, ulaşım araçları gibi mekân ve zamana bağımlılığı etkileyen konut yaşamını, konut organizasyonunu dolayısıyla konutun iç ve dış biçimlenişini farklılaştıran temel bir etken haline dönüşmüştür (Yücel, 1996b).

II. Dünya Savaşı sonrasında sosyo-ekonomik gelişmelerin ve sanayileşmenin yanı sıra politik tercihler, yerleşme stratejileri ve konut üretim modellerini etkilemiştir. Sanayileşme ile birlikte köyden kente büyük bir göç başlamış, kentleşme olgusu ülkenin temel sorunu haline gelmiş, büyük kentlerin çevresine kaçak yapılar yapılmış ve buna bağlı olarak da konut açığının artış göstermesi yeni bir konut kültürünün yerleşmesine neden olmuştur (Tapan, 1996). Konut kültüründe yaşanan değişimler alışkanlıkları değiştirmiş, kent merkezinde apartman yaşamı lüks yaşam haline dönüşmüştür. 1940-1950'li yıllar arasında % 20 olan kent nüfusu, 1950-1960 yılları arasında % 80,2'ye çıkmış, özellikle Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük kentlere göç eden kırsal nüfusun yarattığı konut ihtiyacı karşısında konut arzının az olmasından ötürü yükselen fiyatlar, bu kentlerin çevrelerinde gecekonduların oluşmasına yol açmıştır (Zeylan, 2009b). 1950'lerde başlayan köyden kente göç, İstanbul'da önüne geçilemeyen köylü-kentli ayrışmasını ortaya çıkarmıştır. Türkiye'de II. Dünya Savaşı sonrasında hızlı kentleşme başladığında kentleşmenin kavranmasına temel olan kuramlar, büyük ölçüde kenti bağımsız olarak ele alan ve köy-kent içinde kavranmaya çalışılan kuramlardır. Bu nedenle ilk yıllarda köyden kente göçen büyük gruplara kentteki köylüler denilmiştir (Tekeli, 2008). Köyden kente göç sonrasında sanayileşme ve kentleşme süreci daha da hızlanmış, İstanbul'da nüfus hızlı artmıştır. Yeni yaşam alanları, var olan nüfusa köylü nüfusunun eklenmesi, yeni yaşam biçimleri ve yeni iş alanlarını ortaya çıkarmıştır. Yeni yaşam biçimleri konut üretiminin artmasına ve kentsel alana yayılan yeni alanlara fırsat vermiştir. Büyük kentlerde ekonomik değişimler ve kent-köy ikileminin artış göstermesi, lüks konut üretimini artırmış ve yap-satçı üretim modelinin önünü açmıştır. Yap-sat süreci, kent içinde bahçeli, müstakil konutların, köşkların, konakların yap-satçıların eline geçmesine ve çevrenin hızla dönüşümüne neden olmuş, kent merkezinde bir apartman dairesi orta sınıfın ideali haline gelmiştir (İncedayı, 2002). 1950 ve 1980 yılları arasında ekonomik büyüme ve sanayileşme politikası, bir sanayi kenti oluşumunu ortaya çıkartırken, kırdan kente göçü ve hızlı bir kentleşmeyi de beraberinde getirmiş, bu oluşum kent çevresindeki kırsal, boş alanların kentsel alana dönüşümü ile sonuçlanmıştır (Ataöv ve Osmay, 2007a). 1980'li yıllara kadar devam eden bu süreç, 1980'lerde küreselleşme ile birlikte farklı biçimde yön kazanmıştır.

Türkiye'de dışa açılma ve beraberinde teknolojik yeniliklerin ülkeye girmesi, konut sektörünü önemli ölçüde etkilemiştir. 1980'li yıllara kadar aile kavramı ve buna bağlı planlanan konut tipolojileri, 1980'li yıllarla birlikte aile kavramından uzaklaşan bireysel kullanıma yerini bırakmıştır. Modernleşme hız kazanmış, aile kavramından uzaklaşan bireysellik ön plana çıkmış, tüketim toplumu haline dönüşen konut mekânlarında batılı unsurlar etkili olmaya başlamıştır (Zeylan, 2009c). Modernleşme ile birlikte köyden kente göç artmış, sosyal ve mekânsal ayrışmalar toplum yaşamının belirgin göstergeleri haline gelmiştir. Özel sektör temelli yapılaşan konut sektörü, önceleri orta gelire yönelik projeler geliştirirken artan talep karşısında konutlar üst-orta ya da üst gelir grubuna hitap etmiştir. Türkiye'nin ekonomik politikasına, demografik değişimlerine, sanayi gelişimine ve sanayide çalışan işgücünün yaşam alanlarıyla ilişkisine bağlı olarak, 1980 sonrasında metropoliten kent makroformunda iki eğilim görülmüştür. Birincisi, merkezi iş alanlarının sayıca artması, ikincisi ise kentsel gelişimin ana ulaşım ve çevre yolları boyunca merkez dışına yayılmasıdır (Osma, 1999). 2000'li yıllarla birlikte kent içi ve kent çeperlerine yayılan konut üretimleri artmış, konut tipolojileri kişiye özel olarak geliştirilmiştir. 2000'lerde özellikle yüksek duvarlarla çevrelenen, çok katlı, dışa kapalı, güvenli konut alanlarına talep artmış, sektörün bu alana yönelmesine imkân verilmiş, korunaklı yaşam kullanıcıların öncelikli tercihi olmuştur.

2. İSTANBUL'DA KENTSEL MEKÂNIN DEĞİŞİMİ: YENİ KONUT EĞİLİMLERİ

2000'li yıllar, içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve siyasi ortamın yansımaları olarak kentsel dönüşümün de hızlanmasını gerektirmiştir. Kentsel dönüşüm, kent mekânını dolayısıyla konut ve çevresini bulunduğu konum ve sorunlara bağlı olarak yenilemek anlamına gelmektedir. Bununla birlikte devletin eylem planlarında konut, kentleşme ve kentsel dönüşüm konularına öncelik verilmiş ve kentsel yaşam kalitesinin artırılması için kentsel dönüşümün gerekliliği vurgulanmış, yasal düzenlemelerle toplu konut ve kentsel dönüşüm projelerinin önü açılmıştır (Kara ve Palabıyık, 2009). “Kentsel dönüşüm, soylulaştırma, ayrışma” gibi kavramlar, küreselleşme ile birlikte ortaya çıkmış ve kentler üzerinde etkileri oldukça hızlı olmuştur (Bay, 2013a). Kentsel dönüşüm zamanla farklı anlamlara evrilmiş, yapı türünün gereksinimine göre iyileştirme ya da yeniden yapma gibi uygunluklarına göre yapılar ya yenilenmiş ya da yeniden yapılmıştır. Kentsel yenileme radikal bir müdahale olarak eskiyi yıkıp yeniden inşa eden dönüşüm sürecini içermiştir (Tekeli, 2003).

1980'lerde yaygınlaşan neoliberal ekonomi politikaları, konutu ihtiyaç olmaktan çıkarıp küresel dünya metropollerini için ekonominin temellendirildiği bir anahtar sektör haline getirmiştir. Tüketici eğilimleri reklamların da etkisiyle gereksinimlere cevap veren nitelikli konutlardan daha çok, pahalı ve lüks konutlara yönelmiş, bu eğilim, kentleşmenin ve tüketim kültürünün göstergesi olmuştur (Kılıç ve Ayataç, 2019). 1999 yılında yaşanan Marmara Depremi de konut sektöründeki taleplerde değişikliğe neden olan önemli bir kırılma noktasıdır. Günümüzde depreme dayanıklılık, korunaklı konutları talep edenler için öncelikli seçim kriterlerinden biri haline gelmiştir (Töre ve Som, 2009a). 2000'li yıllar inşaat sektörünün daha da geliştiği bir dönemdir, bu dönemde kent içi ve kent çeperlerine yayılan inşaat faaliyetleri artış göstermiştir. Üst ve orta gelir grubunun özel araç sahipliğinin artışı ile kent dışına açılma artmış, orman alanlarının yapılandırılmasıyla yeni siteler ve kapalı yerleşimler oluşturulmuştur. Bunların yanı sıra üst gelir grubu, kent merkezindeki tarihi konutları satın alarak restore etmiş, soylulaştırma ile büyük dönüşümler yaşanmıştır (Ataöv ve Osma, 2007b). Lefebvre (1991), kentsel mekân üretimini kapitalist üretim tarzının kendi varoluşunu sürdürebilmesi ve kendine alan yaratmasının bir yolu olarak tanımlamıştır. Kentsel mekânı okumak, sadece fiziksel katmanlar (sokak, blok, parsel, ada) üzerinden iki boyutlu değildir, çünkü kentsel mekânı anlamlı kılan kentsel alanı tamamlayan konut, konut kullanıcısının kültürel kimliği, yaşantısı, fizik mekânla kurulan sosyal ve psikolojik ilişkiler bütünüdür (Bay, 2013b). Bu nedenle kentsel mekân, kenti, içinde bulunan konutu, çevresini ve konut kullanıcılarını çevre dokusuyla birlikte tanımlamaktadır. Kentin toplum dinamikleriyle sürekli olarak temas halindedir, kentsel mekân değiştirilemez ve yoktan var edilmiş bir olguyu değil; toplumsal olarak inşa edilmiş bir örgütlenmeyi ifade eder, kent bağlamında her türlü değişim ve dönüşümün öncelikli olarak ekonomik, politik ve toplumsal bir bağlamı bulunmaktadır (Marmasan, 2014a). Kentleşme süreci, kentsel mekânın belirginleşmesine anlam yüklerken toplum dinamikleriyle birlikte çevresini de yansıtmaktadır.

Kentleşme, büyük şehirlerden biri olan İstanbul'da da kendini hissettirmiş, toplumsal yapının gelişimine bağlı olarak ilerlemiştir. İstanbul'daki hızlı kentleşme, konut talebini artırmış, özellikle şehir merkezinde

değişen kullanıcı taleplerini karşılamak amacıyla konutların konforunu artırmaya yönelik çalışmalar başlamıştır (İnal, 2007). “Şehir merkezinde yaşamayı tercih eden üst gelir grubu; “sosyal yaşama, iş merkezine, alışveriş merkezine yakın, yüksek güvenli” alanlar olması, şehir merkezinden uzak kent çeperlerinde yer alan alanlarda yaşamayı tercih eden üst gelir grubu ise; “orman içinde, şehrin kalabalığından izole, yüksek güvenli” alanlar olması nedeniyle tercih etmiştir. Kullanıcıların dışa kapalı, güvenli konut yerleşmelerinde, konut edinme isteğinin farklı beklentilere dayandığını, bu beklentilerin; bazıları için prestij ve statü sembolü, bazıları için de güvenlik ve mahremiyet kontrolü, bazıları için de boş zamanlarını değerlendirebileceği sosyal olanakların varlığı olarak tanımlanmıştır” (Blakely ve Synder, 1997). Özel yaşamın önem kazanması ve bireylerin ev olgusuna verdikleri değerin artmasında 21. yüzyılda egemen hale gelen tüketim toplumu paradigmasının önemli bir katkısı bulunmaktadır. Televizyon, gazete ve dergi ilanlarında, sadece bir ev değil yaşam tarzı pazarlanan reklamlara sık rastlanılmış, kentin kalabalığı, yoğunluğu gibi olumsuz özelliklerden uzak, fakat kente ulaşım imkânlarının geliştiği alanlardaki konutlar tercih edilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla küreselleşme sürecinde konutun anlamı ve sahip olduğu fonksiyonları da değişmiştir (Tosun ve Fırat, 2012b). Ayrıca, kent içi ve kent çeperlerine yayılan konut anlayışı dışında 2000’lerde lüks yaşamın sembolü olan penthouse, loft, rezidans gibi farklı konut tipolojileri de ortaya çıkmış, teknolojiye bağlı olarak sürdürülebilir yaklaşımlarla konut-ofis-alışveriş merkezi kapsamlı karma yapı kullanımları da önem kazanmıştır.

1990’larda başlayan ve günümüze kadar gelen konut anlayışının temelinde toplumsal olaylarla gelişen küreselleşme kavramı ile şekillenen kentsel dönüşüm yatmaktadır. Kentsel dönüşüm, üst gelir kullanıcılarının talebine göre şekillenerek kent planının dolayısıyla konut üretiminin arka planını oluşturarak konut kullanıcılarının birbirinden yabancılaşmasına dolayısıyla mekânsal ve sınıfsal ayrışmasına neden olmaktadır. Sınıfsal ayrışma, statü temeline dayalı olarak ortaya çıkarken, mekânsal ayrışma, bu statü farklılaşmasının somut ifadelerinden biri haline gelmektedir. Sınıfsal ayrışmanın, toplumdaki farklı kesimler arasındaki diyaloga zarar vermesi, kamusal alan kullanımını olumsuz etkilerken, toplumsal aşınmaya da neden olmaktadır (Özgür, 2006). Üst gelir grubunun bir arada yaşama arzusu, mekânsal ayrışmanın getirdiği sosyal ayrışma, dışa kapalı konut yerleşimleri ile belirginlik kazanmaktadır (Sadıkoğlu ve Özsoy, 2016a). Konut, sembolik ve gösterişçi tüketim olgusu ile istek ve ihtiyaçlara oranla, kişinin prestijinde önemli yer tutan, “ayrıcılık” sıfatını karşılayan bir nesne haline gelmiştir (Bay, 2013c). Ayrıcılık, bir anlamda özelleştirilmiş yaşam alanları, kişinin güvenlik ve özel alan ihtiyacının karşılanmasıdır. Yaşam tarzı, sosyal ve kültürel farklılıklar etrafında kümelenen insanlar, kendilerini toplumun geri kalanından ayırmak, statü simgesi olan konut tercihlerinde de bu seçimlerinin yansıtılmasını istemektedir. Bu sayede konut yalnızca barınak değil, piyasa koşulları içinde bir yatırım aracı ve statü simgesi haline gelmektedir (Özgür, 2006). “Sınıfsal ve mekânsal ayrışmanın tetikleyicisi kapitalist üretim biçimi ile insanları tüketime teşvik eden tüketim kültürüdür. Kişinin kültürel göstergeleri, sınıfsal konumuna ve statüsüne göre dışa vurulmakta, statü göstergelerini ortaya koymak için toplumsal alanda diğer sınıflarla mücadele etmektedir. Benzerleriyle ilişki kurarken kendinden daha az ekonomik, kültürel ve simgesel sermayeye sahip olan sınıfları dışlayan yaşam tarzı sınıfsal farklılaşmanın temel unsuru haline gelmektedir” (Korkmaz, 2009). Bu tip ayrışmalar sonucunda kullanıcının beklentisini karşılayan günümüz yeni konut eğilimleri, üst gelir grubunu hedefleyen farklı konut tipolojilerine dönüşmüş, inşaat firmaları farklı konut alternatifleri ile bir yarış içine girmiştir. Apartman dairesinin yerini kent içi ya da kent çeperinde yer alan kapalı, yüksek güvenli rezidans, loft, penthouse gibi yeni konut tipolojileri almaya başlamıştır.

3. İSTANBUL’DA KENTSEL MEKÂNIN DEĞİŞİMİ: KONUT SUNUM BİÇİMLERİ

Kentin farklılıklarını kapsayan yapısı içinde dengede bir uyum sağlayamaması, mekânsal olarak uyumsuzluğu beraberinde getirmektedir. Kentin çeşitli bölgelerinin farklı sınıflara ayrılması, kent ve çevresindeki yerel mimari dokunun farklı yapı tipolojileri ile bozulması, kentteki mekânsal ayrışmanın zemin hazırladığı, toplumsal olarak sorunlu bir ortamı yaratmaktadır (Marmasan, 2014b). Mekânın değişimi, toplumun ayrışmasına bağlıdır ve gelir düzeyindeki farklılıklar, toplumsal çatışmayı hızlandırmaktadır. Bu nedenle toplumun ve mekânın ayrışması, konutun sunumu üzerinde etkili olmaktadır. Türkiye’de değişen konut sunum biçimleri hem kenti, hem de toplumun tüm gruplarının yaşam biçimini etkilemekte, konutun kullanılma biçimi kullanıcıları etkilerken, aynı şekilde kullanıcılar da konut mekânlarını değiştirerek yeni kullanımlar elde etmektedir (Sadıkoğlu ve Özsoy, 2016b). Bu

sayede hem konut hem bulunduğu çevre kullanıcının tercihine göre şekillenmektedir. Konutun iç mekân örgütlenmesini belirleyen hane halkının niteliği, aile içi iş bölümü gibi temel sosyolojik unsurlar değişmez iken mekân kurgusunun çeşitliliği neredeyse şekilsiz bir yapıya dönüşmektedir. Konut iç mekân kurgusu, sunum modeline göre yaslandığı ev mitosunu çerçevesinde anlam kazanmaktadır (Adınır, 2006). Yaşam alanları, fonksiyonlar, günümüz tüketim kültürüne göre belirlenmekte, teknoloji doğrultusunda üretilmektedir. Bu sayede konut talebini belirleyen etkenler; nüfus artışı, aile yapısında değişiklikler, kentleşme, sosyo-kültürel gelişmeler, gelir seviyesi, sosyal talep ve yenilenme ihtiyacı olmaktadır (Sürmeli, 2003).

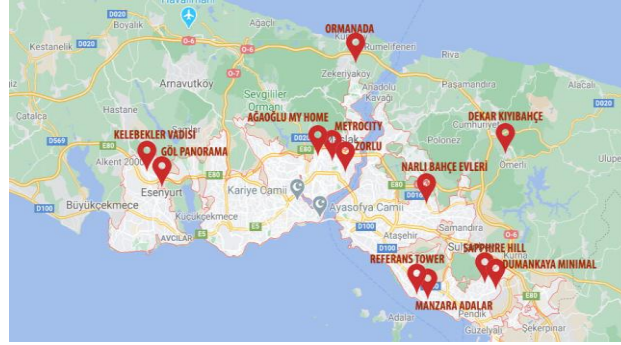
Konak, köşk ve yalılarda yaşayan, batılılaşma ve modernleşme sürecinde apartman veya tekil villalara yönelen üst gelir grubu, günümüzde dikeyde ve yatayda oluşturulan dışa kapalı, güvenli konut alanlarını tercih etmeye başlamıştır (Sadıkoğlu ve Özsoy, 2016c). Değişen zaman ile birlikte konut, kullanıcı profili, teknoloji, alışkanlıklar, ekonomik düzeyin gelişimi, konutun bulunduğu çevrenin de değişimini zorunlu kılmıştır. Kent merkezinde imar alanlarının kısıtlı olması, daha büyük ve ucuz arsa arayışları yatırımcıları kentin çeperlerine sürüklemiş ve kent bütününden bağımsız, kendi içinde kapalı küçük yerleşimler kurulmuştur (Sadıkoğlu ve Özsoy, 2016d). İstanbul, belirgin olarak konut sektörü ile ortaya çıkan sermayenin kentsel gelişmeye katıldığı kentler arasındadır. “Dışa kapalı, korunaklı yerleşme olarak adlandırılan bu yapılar, kentsel gelişimi legal/illegal olarak biçimlendirmede büyük role sahiptir. Kentin tüm hizmetlerinden faydalandıran ancak çevresine ördüğü yüksek duvarlar ve güvenlik önlemleri ile kendisini kentten soyutlayarak mekânsal ayrışmaya neden olan korunaklı yerleşmeler, kentte toplumsal çatışma ve ayrışmaların yolunu açmaktadır” (Töre ve Som, 2009b). Gelir durumuna göre konut mekânlarının değişimi, konut kullanıcılarının birbirinden kopmasına da neden olmuştur. Özel yaşam arayışı, komşusunu tanımamayı, her gün karşılaştığı insanlara yabancı muamelesi yapmayı, dış dünyanın içeriye girmesini engellemeyi beraberinde getirmiştir (İnsel, 1999). Özelleşen yaşam biçimi ile şekillenen mekânsal ve sınıfsal ayrışma, konut tipolojilerinin belirlenmesinde önemli bir etken olmuştur. 1990'lı yılların kültürel ikliminde egemenliğini sürdüren yüksek gelirli, yeni orta sınıf, kentteki diğer gruplarla temas etmekten çekinen; dolayısıyla gündelik yaşamı, bu kaygıyı yok edecek biçimde yeniden örgütlemektedir. Toplumun geri kalanından ayrılmak isteyen yeni orta sınıf, konut tercihlerini birer statü simgesi olarak tanımlamakta, özellikle sakin bir yaşam için kent dışı alanlara kayarak, kendilerine ait lüks bir yaşam oluşturma eğiliminde bulunmaktadır. Bu yeni lüks mekân örgütlenmeleri, dışa kapalı çoğunlukla villa ya da yüksek apartman bloklarından oluşmaktadır (Marmasan, 2014c). Bu sayede konut kullanıcılarının değişen talepleri, yaşam alanlarını ayrıştırarak farklı konut sunum biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

YÖNTEM

Kentsel gelişimin bir yansıması olan konut, özellikle büyük kentlerde kullanıcı talebine göre şekillenen yaşam biçimlerine dönüşmektedir. Konut kullanıcısı, içinde bulunduğu mekânı sosyal yaşama yakın fakat komşuluk ilişkilerinden uzak özel yaşama alanlarına göre ayrıştırmaktadır. Bu noktada kentsel büyümenin tetikleyicisi olan konut kullanıcılarının talepleri, konut tipolojileri ve sunum biçimleri üzerinde de etkili olmaktadır. Bu anlamda çalışmanın metodunu “konu ile ilgili literatür araştırması, benzer çalışmaların incelenmesi, seçilen alanlarda belirlenen konut kullanıcıları ile röportaj yapılması, anket, yerinde gözlem ve alan araştırması, verilerin toplanması, ortaya çıkan verilere göre değerlendirme” oluşturmaktadır. İstanbul'daki konut sektörü ve kentsel mekânın değişimine etki eden “yeni konut eğilimleri ve konut sunum biçimlerinin” nedenlerini ve konut sunumu üzerinde baskın olan kullanıcının konut üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak için çalışma hazırlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmada İstanbul'un Anadolu ve Avrupa yakasında kent çeperi ve kent merkezinde yer alan, gayrimenkul firmalarının web sayfaları arasında popüler konutları bulunan “Çekmeköy, Kurtköy, Zekeriyaköy, Bahçeşehir, Levent, Maslak, Zincirlikuyu ve Kartal” semtleri çalışmanın ana materyalini oluşturmaktadır. Bu semtlerde konut kullanıcıları tarafından tercih edilen yüksek güvenli, 4'ü kent merkezinde, 8'i kent çeperinde bulunan toplam 12 adet yapı (Görsel 1) öncelikle yerinde gözlem yapılarak incelenmiştir. Çalışmada incelenen 12 adet yapı, özellikle 2000 yılı sonrasında inşa edilen kent içi, kent çeperine göre konumu, konut tipleri, yaşam biçimi, çevre özellikleri ve lüks konut gibi nedenleri dışında gayrimenkul firmalarının popüler konutları arasında olması nedeniyle tercih edilmiştir. Bu yapılarda çalışmaya katkıda bulunmak isteyen, yapılar içinden rastgele seçilen 240 konut kullanıcısı ile röportaj yapılmıştır. Çalışma, literatür araştırması dışında yapıların ve konut kullanıcılarının özelliklerine

göre iki bölüm olarak ele alınmıştır. Birinci bölümde, ele alınan 12 adet yapının “yapım yılı, konumu, kat sayısı, yapı fonksiyonu, çevre özellikleri, mekân özellikleri” incelenmiş, ikinci bölümde önce konut kullanıcılarının yaş, cinsiyet, meslek ve aylık kazançları ile ilgili ön görüşme yapılmış, sonra “konut tercih sebebi, tercih ettikleri konut tipi, komşuluk ilişkileri” ile ilgili anket uygulanarak genel değerlendirme yapılmıştır. Yapıların “yapım yılı, konumu (kent merkezi/kent çeperi), kat sayısı, yapı fonksiyonu, çevre özellikleri, mekân özellikleri” Tablo 1 ve Tablo 2’de, “konut tercih sebebi, tercih ettikleri konut tipi, komşuluk ilişkileri” incelemesi ise Tablo 3’de verilmiştir. Anket sonuçları Şekil 1, Şekil 2 ve Şekil 3’de yer alan grafiklerde yorumlanmıştır. Tablodaki bilgiler, kullanıcıların yanıt verdiği sorulardır ve anket sonucunda ortaya çıkan sonuçlara göre belirtilmiş, yanıt verilmeyen sorular tabloda belirtilmemiştir. Bu doğrultuda çalışma, İstanbul’da kentsel mekânın değişimi “yeni konut eğilimleri ve sunum biçimleri” üzerinden incelenmiştir. Bu anlamda, mekânsal ve sınıfsal ayrışmanın belirgin bir şekilde hissedildiği konut sunumu, kullanıcı tercih ve beklentileri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Görsel 1. İncelenen Konutların Bulunduğu Konumlar

Tablo 1. İstanbul-Avrupa Yakasında Bulunan Konut Örnekleri

Yapı Adı	Yapım Yılı	Konum	Kat Sayısı	Yapı Fonksiyonu	Çevre Özellikleri	Mekân Özellikleri
Metrocity						

Görsel 2. Metrocity

2002

Levent
(Kent Merkezi)
(Yüksek Yapı)

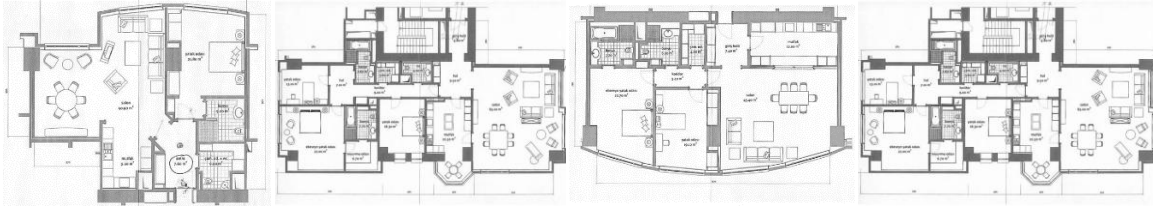
26

Konut, Ofis, AVM

Büyükdere caddesinde yoğun iş merkezi üzerindedir.

-5 kat AVM olan 1 kule ofis,
-205 daireden oluşan 26 katlı 2 adet kule-konut,
-Korunaklı, yüksek güvenli yapı.

Görsel 3. Metrocity Kat Planları

Mekân Özellikleri: Metrocity konutlarında, 26 katlı, 2 blok, 205 adet konutta, 1+1 konut tipinden 4+1 konut tipine kadar farklı formda konut seçenekleri bulunmaktadır. Yapıların 1. katında ise sosyal alanlar yer almaktadır. Geniş yapı bloğunun elverdiği kat planı üzerinde farklı plan alternatifleri yer almakta, özellikle farklı formdaki kat planlarının küçük mekânları, yaşam alanlarını işlevsiz hale getirmektedir. Konutların çoğu mobilyalı ve rezidans hizmetleri ile donanımlıdır. Yeşil alan kullanımı sınırlı olmakla birlikte alışveriş merkezi mevcuttur. İç mekânlarda kaliteli malzeme kullanımı ve akıllı sistem iç mekân konut hizmetine rağmen plan formları işlevsiz kalmaktadır. Konutlar, akıllı teknoloji ile donanımlıdır. Konut sunumu, rezidans hizmeti veren, dışa kapalı, korunaklı yapıdır.

Ağaoğlu My Home

Görsel 4. Ağaoğlu My Home

2014

Maslak
(Kent Merkezi)
(Yüksek Yapı)

33

Konut, Ofis, Ticari Ünite

TEM otoyolu kuzey yolu,

Maslak merkez aksı üzerindedir.

-33 katlı 3 kule,
-786 daireden oluşan 33 katlı 3 adet kule-konut,
-Korunaklı, yüksek güvenli yapı.

Görsel 5. Ağaoğlu My Home Kat Planları

Mekân Özellikleri: Ağaoğlu My Home konutlarında, 33 katlı, 3 kule, 786 adet konutta, 1+1 konut tipinden 4+1 konut tipine kadar farklı formda konut seçenekleri bulunmaktadır. Geniş yapı bloğunun elverdiği kat planı üzerinde farklı plan alternatifleri yer almakta, özellikle dikey planlama elverişli planlara imkân vermektedir. Ayrıca balkon ve teras bahçeleri de bulunmaktadır. Kaliteli malzeme kullanımı, akıllı teknoloji, yüzme havuzu, spor alanları, çocuk oyun alanları ile kapalı bir yaşamı kullanıcılarına sunmaktadır. Konutlar, akıllı teknoloji ile donanımlıdır. Yeşil alan kullanımı sınırlıdır. Konut sunumu, dışa kapalı, korunaklı yapıdır.

Zorlu Center

Görsel 6. Zorlu Center

2013

Zincirlikuyu
(Kent Merkezi)
(Yüksek Yapı)

18-22

Konut, Ofis, AVM, Performans Sanatları Merkezi, Otel

Ulus, Levazım, Barbaros, Zincirlikuyu aksı üzerinde bulunmaktadır.

-18-22 katlı 4 kule,
-584 daireden oluşan 4 adet kule-konut,
-Korunaklı, yüksek güvenli yapı.

Görsel 7. Zorlu Center Kat Planları

Mekân Özellikleri: Zorlu Center konutlarında, 18-22 katlı, 4 kule, 584 konutta, 1+1 konut tipinden 5+1 konut tipine kadar ayrıca dubleks, penthouse ve loft gibi farklı formda konut seçenekleri bulunmaktadır. Geniş yapı bloğunun elverdiği kat planı üzerinde farklı plan alternatifleri yer almakta, özellikle dikey planlama elverişli planlara imkân vermektedir. Kaliteli malzeme kullanımı, akıllı teknoloji, yüzme havuzu, spor alanları, çocuk oyun alanları, yan hizmetleri ve rezidans hizmetleri ile kapalı bir yaşamı kullanıcılarına sunmaktadır. Konutların çoğu mobilyalı ve rezidans hizmetleri ile donanımlıdır. Yeşil alan kullanımı sınırlı olmakla birlikte alışveriş merkezi mevcuttur. Ayrıca kule ve teras bahçeleri de bulunmaktadır. Konutlar, akıllı teknoloji ile donanımlıdır. Konut sunumu, dışa kapalı, korunaklı yapıdır.

Kelebekler Vadisi

Görsel 8. Kelebekler Vadisi

2011

Bahçeşehir
(**Kent Çeperi**)
(**Az Katlı**)

4

Konut, Ticari
Ünite

TEM bağlantısı
bulunmaktadır.

-4 katlı 8 blok,
84 adet konut, 82 adet
villa,
-Korunaklı, yüksek
güvenlikli yapı.

Görsel 9. Kelebekler Vadisi Kat Planları

Mekân Özellikleri: Kelebekler Vadisi konutları, 4 katlı, 8 blok, 84 adet konut, 82 adet triplex villadan oluşmaktadır. 4 katlı olan konutlar farklı seçeneklerde ve farklı formda konut seçenekleri sunmaktadır. Müstakil ve az katlı yapı olmaları nedeniyle plan tipleri geniş ve işlevseldir. Ayrıca balkon ve geniş teras bahçeleri de bulunmaktadır. Kaliteli malzeme kullanımı, akıllı teknoloji, yüzme havuzu, spor alanları, çocuk oyun alanları, yan hizmetleri ile kapalı bir yaşamı kullanıcılarına sunmaktadır. Konutlar, akıllı teknoloji ile donanımlıdır. Yeşil alan kullanımı mevcuttur. Konut sunumu, dışa kapalı, korunaklı yapıdır.

Göl Panorama Evleri

Görsel 10. Göl Panorama Evleri

2014

Bahçeşehir
(**Kent Çeperi**)
(**Yüksek Yapı**)

23, 35

Konut, Ticari
Ünite

TEM Otoyolu,
E-5 Otoyolu,
Atatürk
Havalimanı, 3.
Köprü,
3.havalimanına
bağlantısı
bulunmaktadır.

-23-35 kat arasında
değişen 10 blok,
1431 adet konut,
-Korunaklı, yüksek
güvenlikli yapı.

Görsel 11. Göl Panorama Evleri Kat Planları

Mekân Özellikleri: Göl Panorama konutlarında, 25-35 katlı, 10 blok, 1431 konutta, 1+1 konut tipinden 4+1 konut tipine kadar ayrıca dubleks ve loft gibi farklı formda konut seçenekleri bulunmaktadır. Geniş yapı bloğunun elverdiği kat planı üzerinde farklı plan alternatifleri yer almaktadır. Ayrıca balkon ve teras bahçeleri de bulunmaktadır. Kaliteli malzeme kullanımı, akıllı teknoloji, yüzme havuzu, spor alanları, çocuk oyun alanları, göl koruma havzası, yan hizmetleri, rezidans hizmetleri ile kapalı bir yaşamı kullanıcılarına sunmaktadır. Yeşil alan kullanımı sınırlıdır. Konutlar, akıllı teknoloji ile donanımlıdır. Konut sunumu, dışa kapalı, korunaklı yapıdır.

Ormanada

Görsel 12. Ormanada

2014

Zekeriyaköy 2-3
(Kent Çeperi)
(Az Katlı)

Konut,

İstanbul Havalimanı ve Yavuz Sultan Selim Köprüsüne bağlantısı bulunmaktadır.

-2-3 katlı 187 adet villa, 83 adet sıra ev,
-Korunaklı, yüksek güvenli yapı.

Görsel 13. Ormanada Kat Planları

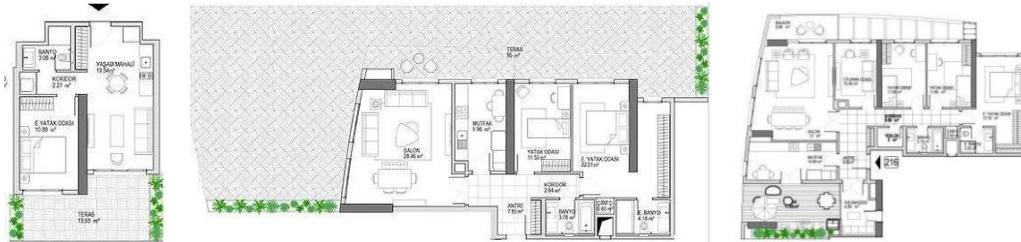

Mekân Özellikleri: Ormanada konutlarında, 2-3 katlı, 187 adet villa, 83 adet sıra ev, 4+1 konut tipinden başlayıp dubleks ve triplex gibi farklı formda konut seçenekleri bulunmaktadır. Müstakil ve az katlı yapı olmaları nedeniyle plan tipleri geniş ve işlevseldir. Ayrıca balkon ve geniş teras bahçeleri de bulunmaktadır. Kaliteli malzeme kullanımı, akıllı teknoloji, yüzme havuzu, spor alanları, çocuk oyun alanları ile kapalı bir yaşamı kullanıcılarına sunmaktadır. Yeşil alan kullanımı sınırlıdır. Konutlar, akıllı teknoloji ile donanımlıdır. Konut sunumu, dışa kapalı, korunaklı yapıdır.

Tablo 2. İstanbul-Anadolu Yakasında Bulunan Konut Örnekleri

Yapı Adı	Yapım Yılı	Konum	Kat Sayısı	Yapı Fonksiyonu	Çevre Özellikleri	Mekân Özellikleri
Referans Tower						
Görsel 14. Referans Tower	2020	Kartal (Kent Merkezi) (Yüksek Yapı)	24-31	Konut, Ticari Ünite	Metroya, hızlı sahile, yoluna bağlantısı bulunmaktadır.	- 24-31 kat arasında değişen 2 blok, 451 adet konut, -Korunaklı, yüksek güvenli yapı.

Görsel 15. Referans Tower Kat Planları

Mekân Özellikleri: Referans Tower konutlarında, 24-31 katlı, 2 blok, 451 konutta, 1+1 konut tipinden 5+1 konut ve penthouse daire tipine kadar farklı seçeneklerde ve farklı formda konut seçenekleri bulunmaktadır. Geniş yapı bloğunun elverdiği kat planı üzerinde farklı plan alternatifleri yer almaktadır. Ayrıca balkon ve teras bahçeleri de bulunmaktadır. Kaliteli malzeme kullanımı, akıllı teknoloji, yüzme havuzu, spor alanları, çocuk oyun alanları, yan hizmetleri ile kapalı bir yaşamı kullanıcılarına sunmaktadır. Konutlar, akıllı teknoloji ile donanımlıdır. Yeşil alan kullanımı sınırlıdır. Konut sunumu, dışa kapalı, korunaklı yapıdır.

Dekar Kıybahçe

Görsel 16. Dekar Kıybahçe

2019

Çekmeköy 2 Konut
(Kent Çeperi)
(Az Katlı)

Çekmeköy Ömerli, FSM ve YYS köprüsüne bağlantısı bulunmaktadır.

-2 katlı bahçeli dubleks evler 84 blok,
244 adet konut,
-Korunaklı, yüksek güvenlikli yapı.

Görsel 17. Dekar Kıybahçe Kat Planları

Mekân Özellikleri: Dekar Kıybahçe konutlarında, 2 katlı, 84 blok, 244 adet konutta 4+1 konut tipinden başlayıp dubleks ve triplex gibi farklı formda konut seçenekleri bulunmaktadır. Müstakil ve az katlı yapı olmaları nedeniyle plan tipleri geniş ve işlevseldir. Ayrıca balkon ve geniş teras bahçeleri de bulunmaktadır. Kaliteli malzeme kullanımı, akıllı teknoloji, yüzme havuzu, spor alanları, çocuk oyun alanları ile kapalı bir yaşamı kullanıcılarına sunmaktadır. Yeşil alan kullanımı mevcuttur. Konutlar, akıllı teknoloji ile donanımlıdır. Konut sunumu, dış kapalı, korunaklı yapıdır.

Sapphire Hill

Görsel 18. Sapphire Hill

2020

Kurtköy 10-12 Konut,
(Kent Çeperi)
(Yüksek Yapı)

Ticari Ünite

Sabiha Gökçen Havaalanına, Aydos Devlet Ormanına ve E-80 karayoluna bağlantısı bulunmaktadır.

-10-12 kat arasında değişen 5 blok,
366 adet konut,
-Korunaklı, yüksek güvenlikli yapı.

Görsel 19. Sapphire Hill Kat Planları

Mekân Özellikleri: Sapphire Hill konutlarında, 10-12 katlı, 5 blok, 366 konutta, 1+1 konut tipinden 4+1 konut tipine kadar farklı seçeneklerde ve farklı formda konut seçenekleri bulunmaktadır. Ayrıca balkon ve teras bahçeleri de bulunmaktadır. Kaliteli malzeme kullanımı, akıllı teknoloji, yüzme havuzu, spor alanları, çocuk oyun alanları, yan hizmetleri ile kapalı bir yaşamı kullanıcılarına sunmaktadır. Konutlar, akıllı teknoloji ile donanımlıdır. Yeşil alan kullanımı sınırlıdır. Konut sunumu, dış kapalı, korunaklı yapıdır.

Dumankaya Minimal

Görsel 20. Dumankaya Minimal

2010

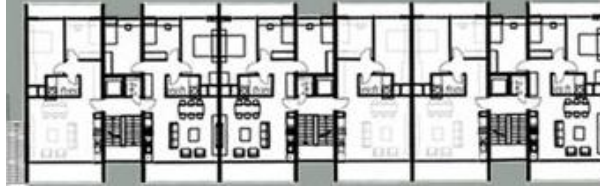
Kurtköy 2-4 Konut,
(Kent Çeperi)
(Az Katlı)

Ticari Ünite

E-5 karayoluna bağlantısı bulunmaktadır.

-2-4 kat arasında değişen 20 blok
175 adet konut,
-Korunaklı, yüksek güvenlikli yapı.

Görsel 21. Dumankaya Minimal Kat Planları

Mekân Özellikleri: Dumankaya Minimal konutlarında, 2-4 katlı, 20 blok, 175 adet konutta 1+1 konut tipinden başlayıp 3+1 konut tipine kadar farklı formda konut seçenekleri bulunmaktadır. Müstakil ve az katlı olmakla birlikte bitişik nizam olarak yapılmıştır. Konutların küçük balkonları mevcuttur. Kaliteli malzeme kullanımı, yüzme havuzu, spor alanları, çocuk oyun alanları ile kapalı bir yaşamı kullanıcılarına sunmaktadır. Yeşil alan kullanımı sınırlıdır. Konutlar, akıllı teknoloji ile donanımlıdır. Konut sunumu, dışa kapalı, korunaklı yapıdır.

Narlı Bahçe Evleri

Görsel 22. Narlı Bahçe Evleri

2020

Çekmeköy

5-20

Konut,
Ticari Ünite

Şile otoyoluna ve Çekmeköy merkeze bağlantısı bulunmaktadır.

-5-20 kat arasında değişen 5 blok,

342 adet konut,

-Korunaklı, yüksek güvenlikli yapı.

Görsel 23. Narlı Bahçe Evleri Kat Planları

Mekân Özellikleri: Narlı Bahçe konutlarında, 5-20 katlı, 5 blok, 342 konutta, 2+1 konut tipinden 4+1 konut tipine kadar farklı seçeneklerde ve farklı formda konut seçenekleri bulunmaktadır. Ayrıca balkon, teras evleri ve teras bahçeleri de bulunmaktadır. Kaliteli malzeme kullanımı, akıllı teknoloji, yüzme havuzu, spor alanları, çocuk oyun alanları, yan hizmetleri ile kapalı bir yaşamı kullanıcılarına sunmaktadır. Konutlar, akıllı teknoloji ile donanımlıdır. Yeşil alan kullanımı mevcuttur. Konut sunumu, dışa kapalı, korunaklı yapıdır.

Manzara Adalar

Görsel 24. Manzara Adalar

2018

Kartal
(Kent Çeperi)

18-40

Konut, Ofis,
Ticari Ünite

Sahil yolu ve E-5 karayoluna bağlantısı bulunmaktadır.

-18-40 kat arasında değişen 3 konut, 2 ofis blok,

975 adet konut,

-Korunaklı, yüksek güvenlikli yapı.

Görsel 25. Manzara Adalar Kat Planları

Mekân Özellikleri: Manzara Adalar konutlarında, 18-40 katlı, 3 blok, 975 konutta, 1+1 konut tipinden 5+1 konut tipine kadar farklı seçeneklerde ve farklı formda konut seçenekleri bulunmaktadır. Ayrıca balkon ve teras bahçeleri de bulunmaktadır. Kaliteli malzeme kullanımı, akıllı teknoloji, yüzme havuzu, spor alanları, çocuk oyun alanları, yan hizmetler ile kapalı bir yaşamı kullanıcılarına sunmaktadır. Konutlar, akıllı teknoloji ile donanımlıdır. Yeşil alan kullanımı sınırlıdır. Konut sunumu, dışa kapalı, korunaklı yapıdır.

Tablo 3. Konut Tercih Sebebi, Tercih Ettikleri Konut Tipi, Komşuluk İlişkileri İncelemesi

Konut Tipi	Kullanıcı Sayısı	Kullanıcı Yaş Aralıkları	Konut Tercih Sebebi	Tercih Ettikleri Konut Tipi	Buldukları yapı ve alandaki komşularla ilişkiler
1+1	25	20-30	Çevresel Etkenler: 25 kişi Konumu: 20 kişi Ulaşım İmkânları: 5 kişi Sakin Yaşam: 18 kişi Lüks Yaşam: 21 kişi Kent Merkezi: 9 kişi Kent Çeperi: 21 kişi Tüm Fonksiyonların Bir Arada Bulunması: 23 kişi Özel Yaşam Alanları: 25 kişi Kaliteli Malzeme Kullanımı: 21 kişi Sosyal Alanlar ve Yeşil Çevre: 25 kişi Rezidans Hizmetleri: 19 kişi Konut Planı: 12 kişi Depreme Dayanıklılık: 23 kişi Güvenlik Düzeyi: 24 kişi	1+1: 1 kişi 2+1: 1 kişi 3+1: 4 kişi 4+1 ve üzeri: 3 kişi Villa: 11 kişi Rezidans: 4 kişi Loft: 1 kişi Penthouse: -	21 konut sahibi, buldukları yapı içerisinde komşuluk ilişkilerinin olmadığını belirtmiştir.
2+1	27	20-35	Çevresel Etkenler: 21 kişi Konumu: 21 kişi Ulaşım İmkânları: 13 kişi Sakin Yaşam: 24 kişi Lüks Yaşam: 23 kişi Kent Merkezi: 2 kişi Kent Çeperi: 22 kişi Tüm Fonksiyonların Bir Arada Bulunması: 27 kişi Özel Yaşam Alanları: 23 kişi Kaliteli Malzeme Kullanımı: 23 kişi Sosyal Alanlar ve Yeşil Çevre: 23 kişi Rezidans Hizmetleri: 25 kişi Konut Planı: 20 kişi Depreme Dayanıklılık: 24 kişi Güvenlik Düzeyi: 27 kişi	1+1: - 2+1: - 3+1: 2 kişi 4+1 ve üzeri: 10 kişi Villa, 10 kişi Rezidans: 5 kişi Loft: - Penthouse: -	23 konut sahibi, buldukları yapı içerisinde komşuluk ilişkilerinin olmadığını belirtmiştir.
3+1	69	25-65	Çevresel Etkenler: 57 kişi Ulaşım İmkânları: 55 kişi Sakin Yaşam: 61 kişi Lüks Yaşam: 69 kişi Kent Merkezi: 15 kişi Kent Çeperi: 41 kişi Tüm Fonksiyonların Bir Arada Bulunması: 63 kişi Özel Yaşam Alanları: 68 kişi Kaliteli Malzeme Kullanım: 69 kişi Sosyal Alanlar ve Yeşil Çevre: 69 kişi Rezidans Hizmetleri: 51 kişi Konut Planı: 23 kişi Depreme Dayanıklılık: 61 kişi Güvenlik Düzeyi: 64 kişi	1+1: - 2+1: - 3+1: 4 kişi 4+1 ve üzeri: 12 kişi Villa: 32 kişi Rezidans: 19 kişi Loft: 2 kişi Penthouse: -	61 konut sahibi, buldukları yapı içerisinde komşuluk ilişkilerinin olmadığını belirtmiştir.
4+1 ve üzeri	17	25-65	Çevresel Etkenler: 17 kişi Konumu: 7 kişi Ulaşım İmkânları: 11 kişi Sakin Yaşam: 17 kişi Lüks Yaşam: 15 kişi Kent Merkezi: 3 kişi Kent Çeperi: 11 kişi Tüm Fonksiyonların Bir Arada Bulunması: 15 kişi Özel Yaşam Alanları: 13 kişi Kaliteli Malzeme Kullanımı: 15 kişi Sosyal Alanlar ve Yeşil Çevre: 11 kişi Rezidans Hizmetleri: 16 kişi Konut Planı: 14 kişi Depreme Dayanıklılık: 17 kişi Güvenlik Düzeyi: 17 kişi	1+1: - 2+1: - 3+1: - 4+1 ve üzeri: 1 kişi Villa: 12 kişi Rezidans: 3 kişi Loft: 1 kişi Penthouse: -	17 konut sahibi, buldukları yapı içerisinde komşuluk ilişkilerinin olmadığını belirtmiştir.
Villa	48	25-65	Çevresel Etkenler: 48 kişi Konumu: 48 kişi	1+1: - 2+1: -	42 konut sahibi, buldukları yapı içerisinde

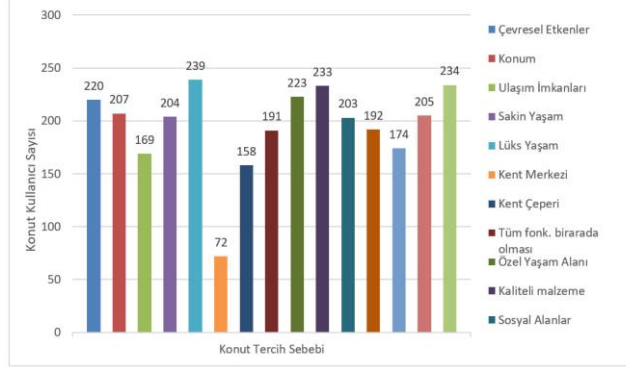
			Ulaşım İmkânları: 48 kişi Sakin Yaşam: 48 kişi Lüks Yaşam: 48 kişi Kent Merkezi: 3 kişi Kent Çeperi: 45 kişi Tüm Fonksiyonların Bir Arada Bulunması: 3 kişi Özel Yaşam Alanları: 48 kişi Kaliteli Malzeme Kullanımı: 48 kişi Sosyal Alanlar ve Yeşil Çevre: 48 kişi Rezidans Hizmetleri: 17 kişi Konut Planı: 45 kişi Depreme Dayanıklılık: 48 kişi Güvenlik Düzeyi: 48 kişi	3+1: - 4+1 ve üzeri: - Villa: 42 kişi Rezidans: 2 kişi Loft: 2 kişi Penthouse: 2 kişi	komşuluk ilişkilerinin olmadığını belirtmiştir.
Rezidans	30	35-45	Çevresel Etkenler: 30 kişi Konumu: 30 kişi Ulaşım İmkânları: 30 kişi Sakin Yaşam: 2 kişi Lüks Yaşam: 29 kişi Kent Merkezi: 28 kişi Kent Çeperi: 2 kişi Tüm Fonksiyonların Bir Arada Bulunması: 30 kişi Özel Yaşam Alanları: 30 kişi Kaliteli Malzeme Kullanımı: 27 kişi Sosyal Alanlar ve Yeşil Çevre: 12 kişi Rezidans Hizmetleri: 30 kişi Konut Planı: 30 kişi Depreme Dayanıklılık: 11 kişi Güvenlik Düzeyi: 30 kişi	1+1: - 2+1: - 3+1: - 4+1 ve üzeri: - Villa: 9 kişi Rezidans: 18 kişi Loft: - Penthouse: 3 kişi	30 konut sahibi, buldukları yapı içerisinde komşuluk ilişkilerinin olmadığını belirtmiştir.
Loft	15	35-50	Çevresel Etkenler: 3 kişi Konumu: 15 kişi Ulaşım İmkânları: 4 kişi Sakin Yaşam: 15 kişi Lüks Yaşam: 15 kişi Kent Merkezi: 5 kişi Kent Çeperi: 9 kişi Tüm Fonksiyonların Bir Arada Bulunması: 15 kişi Özel Yaşam Alanları: 1 kişi Kaliteli Malzeme Kullanımı: 15 kişi Sosyal Alanlar ve Yeşil Çevre: 3 kişi Rezidans Hizmetleri: 15 kişi Konut Planı: 15 kişi Depreme Dayanıklılık: 12 kişi Güvenlik Düzeyi: 15 kişi	1+1: - 2+1: - 3+1: - 4+1 ve üzeri: - Villa: 2 kişi Rezidans: 1 kişi Loft: 10 kişi Penthouse: 2 kişi	15 konut sahibi, buldukları yapı içerisinde komşuluk ilişkilerinin olmadığını belirtmiştir.
Penthouse	19	35-50	Çevresel Etkenler: 19 kişi Konumu: 19 kişi Ulaşım İmkânları: 3 kişi Sakin Yaşam: 19 kişi Lüks Yaşam: 19 kişi Kent Merkezi: 7 kişi Kent Çeperi: 7 kişi Tüm Fonksiyonların Bir Arada Bulunması: 15 kişi Özel Yaşam Alanları: 15 kişi Kaliteli Malzeme Kullanımı: 15 kişi Sosyal Alanlar ve Yeşil Çevre: 12 kişi Rezidans Hizmetleri: 19 kişi Konut Planı: 15 kişi Depreme Dayanıklılık: 9 kişi Güvenlik Düzeyi: 9 kişi	1+1: - 2+1: - 3+1: - 4+1 ve üzeri: - Villa: 7 kişi Rezidans: - Loft: - Penthouse: 12 kişi	19 konut sahibi, buldukları yapı içerisinde komşuluk ilişkilerinin olmadığını belirtmiştir.

BULGULAR

Kent merkezi ve kent çeperinde bulunan konutlarda yaşayan toplam 240 kişiyle röportaj ve 20 soruluk bir anket yapılmış, konut kullanıcılarının “konut tercih sebebi, tercih ettikleri konut tipi ve komşuluk ilişkileri” ile ilgili sorular sorulmuştur. Ankette cevap verilmeyen sorular tabloya dahil edilmemiştir. Konut kullanıcıları ile röportaj ve anket sonucunda, seçilen konutların kullanıcılar tarafından “prestij, statü göstergesi” ve “diğer konut projelerine göre daha tercih edilebilir” olduğu ifade edilmiştir. Röportaj

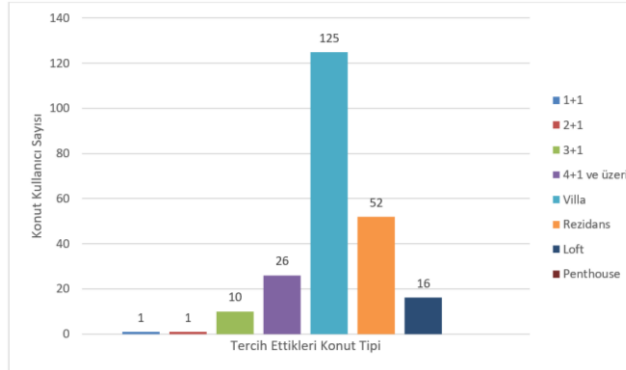
ve anket sonuçlarına göre “korunaklı, sosyal imkânlarla sahip, güvenli yaşam”, öncelikli tercihler arasındadır. 3+1 ve daha küçük konutların, konut kullanıcılarının ekonomik imkânları doğrultusunda tercih edildiği, imkânları elverdiğinde daha geniş konutlara geçmeyi hedeflediklerini, buldukları çevrenin sakin yaşam etkisi ve konut sayısının fazla olması nedeniyle de komşuluk ilişkilerinin zayıf ya da olmadığını ifade etmişlerdir. Bu anlamda çalışmada, kentsel dönüşümün ortaya çıkardığı konut tipolojilerinin kullanıcı talep, beklentilerine göre şekillendiği ve tercih edildiği gözlenmiştir. Ankete katılan 240 konut kullanıcısının “konut tercih sebepleri”, “tercih ettikleri konut tipi” ve “buldukları alanda komşuluk ilişkileri” oranları ise Şekil 1, Şekil 2, Şekil 3’de belirtilmiştir.

Şekil 1. Konut Tercih Sebepleri

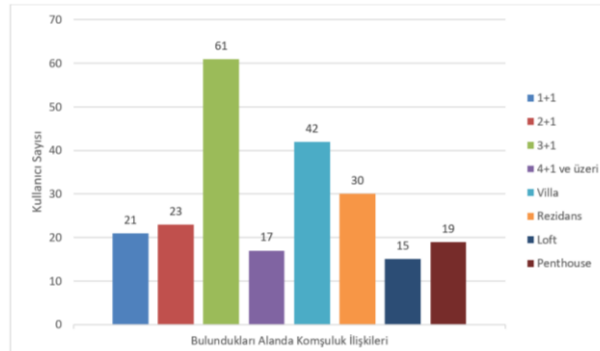
Ankete katılan 240 konut kullanıcısının “konut tercih sebepleri” arasında ilk on tercihi “çevresel etkenler, konum, sakin yaşam, lüks yaşam, özel yaşam alanı, tüm fonksiyonların bir arada bulunması, kaliteli malzeme kullanımı, konut planı, depreme dayanıklılık ve güvenlik düzeyi olduğu görülmüştür (Şekil 1).

Şekil 2. Tercih Ettikleri Konut Tipi

Ankete katılan 240 konut kullanıcısının gelir durumları ve gereksinimlerini karşılayabildiği durumda “tercih ettikleri konut tipi” arasında ilk sırada “villa” olduğu görülmüştür (Şekil 2). Anket yapılan konut kullanıcılarının 48’i villada yaşamaktadır. Ancak 240 kullanıcının 125’i daha sakin bir yaşam, geniş alan, müstakil yapı olmalarından dolayı villada oturmayı tercih etmektedir.

Şekil 3. Buldukları Alanda Komşuluk İlişkileri

Ankete katılan 240 konut kullanıcısının “buldukları alanda komşuluk ilişkilerinin” olmadığı görülmüştür (Şekil 3). Ankette en çok konut kullanıcısı 3+1 konut tipidir. Şekil 3’de komşuluk ilişkilerinin en zayıf olduğu konut tipinin de 3+1 konut tipi olduğu görünmesine rağmen asıl sebebin “ayrışık, müstakil ya da çok katlı, katta fazla daireli” konut tiplerinin günümüz konut tipolojileri içinde mekânsal ayrışmanın göstergesi haline geldiği görülmektedir.

DEĞERLENDİRME

Kent içi ve kent çeperlerine yayılan konut anlayışı, inşaat sektöründeki rekabeti ön plana çıkararak, farklı konut seçeneklerine imkân vermektedir. Konut sektörünün üst orta ve üst gelir grubu için kent çeperlerinde yüksek güvenlikli kapalı yerleşmelere yöneldiği görülmektedir. İstanbul’un konut sektörünün sürekli değişip, geliştiği rant odaklı lüks tüketimden oluşan konut projeleri, mekânsal ayrışmayı belirgin bir şekilde hissettirmektedir. İstanbul’da kent içi, kent çeperlerine yayılan ayrıcalıklı konutların kentsel ve mekânsal değişimi, toplumsal ve kültürel yaşamın göstergesine bağlıdır. Kentin ve konutun dönüşümünde güvenlikli alanlar, günümüz konut anlayışının belirleyicisi olmaktadır. Kullanıcı tercihlerini belirleyen etkenler arasında “1+1, 2+1, 3+1, 4+1, villa, rezidans, loft, penthouse” gibi farklı yaşam alternatifleri sunan konut tiplerinin yanı sıra “yeşil alanlar, sosyal alanlar, teras bahçe, balkon, fitness, spa, havuz, yüksek güvenlik önlemleri, alışveriş alanları, kuaför, kuru temizleme” gibi yan hizmetler, “internet, call center, otopark, jeneratör” gibi rezidans hizmetleri olduğu görülmektedir. Konut tercihlerinde önceliğin yüksek güvenlik olduğu, konut gereksinimlerinin dışında dışa kapalı ve sosyal ihtiyaçları karşılayabilen alanlara talep olduğu da gözlenmektedir. Konut sektöründeki mekânsal dönüşümün sınıfsal ayrışmaya sebebiyet vermesinin yanı sıra günümüz konut kullanıcılarının yoğun iş yaşamı sonrasında yalnızlığı tercih ettikleri de dikkat çekmektedir.

1980’lerde başlayan hızlı yapılanma ve konut üretimi önceleri İstanbul’un Avrupa yakasında, 2000’lerde ise Anadolu yakasında artış göstermiştir. Kent merkezinden kaçışın başladığı dönemlerde Avrupa yakasında; Bahçeşehir, İkitelli, Kemerburgaz, Anadolu yakasında; Kartal, Kurtköy, Çekmeköy gibi ilçelere rağbet başlamıştır. Yüksek güvenlikli, dışa kapalı konutlar genellikle yoğunlaşan iş merkezi çevrelerinde ya da tamamen kent merkezindeki yoğunluktan kaçış nedeniyle kent çeperlerinde inşa edilmiştir. İstanbul’da yüksek güvenlikli, dışa kapalı dört tip yerleşme olduğu görülmektedir.

1. Dikey Korumalı Yerleşmeler: Genellikle kent merkezinde iş alanlarına yakın, dikey yükselen yapılardır. Rezidans, ofis, AVM ve otel olarak kullanılmaktadır.
2. Yatay Korumalı Yerleşmeler: Genellikle kent çeperinde bitişik, ayrık nizam yatay yükselen ya da müstakil yapılardır.
3. Yarı-Yatay Korumalı Yerleşmeler: Kent içi ve kent çeperlerinde görülen apartman bloklarıdır.
4. Karma Tip Korumalı Yerleşmeler: Yeni yerleşmelerdir. Genellikle diğer korumalı yerleşmelerin en az iki ve/veya üçünü bünyelerinde barındırır ve herhangi bir gelir sınıfı için inşa edilebilir (Levent, Gülümser, 2004).

Bu anlamda günümüz konut üretim biçimleri, kent merkezinde gibi ancak kent çeperlerine yayılan, kentle ilişki kuran yapılara dönüşmüştür. Kent içi ve kent dışı alanlarda inşa edilen yüksek güvenlikli, dışa kapalı konutlar, kent yapılarında parçalanma, sınıfsal ayrışma, mekânsal ayrışma, kullanıcıların alt, orta ve üst gelir olarak keskin sınırlarla ayrılması, gelir durumuna göre özelleşen mekânların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu sayede çalışmada, kentnin mekânsal dönüşümünü etkileyen, konut kullanıcılarının yaşam biçimi, beklentileri ve talepleri olduğu görülmüştür.

SONUÇ

İstanbul’da özellikle 1980 sonrasında yaşanan toplumsal, siyasal ve ekonomik değişimlerin yansıması sermaye gruplarının konut alanlarına yatırım yapmasına imkân vermiştir. Kentleşme, hızlı nüfus artışı ve beraberinde çarpık yapılaşma, kent içi ve kent çeperlerinde farklılaşan yaşam biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Küçük bir kent kimliği ile tasarlanan yüksek güvenlikli, dışa kapalı konutlar, kullanıcı talebi doğrultusunda şekillenmiştir. Zamanla konut kullanıcıları arasında hem mekânsal hem sınıfsal ayrışmalar belirgin bir şekilde artmaya başlamıştır. İstanbul, konut sektöründe yaşanan rekabet ve yüksek rant içinde sosyo-kültürel gelişimin yansıdığı konut projeleri ile hem sınıfsal hem mekânsal

anlamda ayrışmayı belirgin bir şekilde göstermektedir. Yeni yaşam alanları, lüks yaşamı özendirici, komşuluk ilişkilerinin olmadığı, ekonomik sınıflar arasında kopukluğu hissettiren sınıfsal ve mekânsal ayrışmanın boyutları giderek artmaktadır. Bu anlamda çalışmada, İstanbul'da kentsel mekânın değişimi "yeni konut eğilimleri ve konut sunum biçimleri" bağlamında ayrıcalıklı konut olarak öne çıkan yaşam alanlarının tercih nedenleri irdelenmiş, kentsel mekânın değişimi, üst gelir grubunun talebine göre beliren statülere göre kimlik kazandığı görülmüştür.

Bu doğrultuda çalışmada, konut kullanıcıları ile yapılan röportaj ve anket verilerine göre;

"Çevresel etkenler, konum, sakin yaşam, lüks yaşam, özel yaşam alanı, tüm fonksiyonların bir arada bulunması, kaliteli malzeme kullanımı, konut planı, depreme dayanıklılık ve güvenlik düzeyinin" lüks konut alanlarının tercih edilmesinde önemli nedenler arasında olduğu,

Lüks konut tipolojilerinin gelir düzeyine göre belirginleştiği, 4+1 ve üzeri konutlara özellikle villa ve rezidansa talebin fazla olduğu,

Az katlı müstakil, çok katlı, tek kat üzerinde fazla daireli ve mekânlar arasında uzaklıkların fazla olduğu, bu nedenle komşuluk ilişkilerinin olmadığı,

Kent merkezi ya da kent çeperinin özellikle konum olarak seçilmediği, konutun bünyesinde barındığı gereksinimlerin, dışa kapalılığın ve yüksek güvenliğin konut tercihine yön verdiği görülmüştür.

Bu anlamda, kullanıcıyı "dışa kapalı, yüksek güvenli konutlara yönlendiren nedenlerin "çevresel etkenler (orman, göl, deniz gibi alanlarda yaşam isteği), konumu, sakin yaşam, lüks yaşam, özel yaşam alanı, tüm fonksiyonların bir arada bulunması (konut, ofis, AVM gibi...), kaliteli malzeme kullanımı, konut planı, depreme dayanıklılık, güvenlik düzeyi" olduğu bunların yanı sıra "ulaşım imkânları, yoğun kent içi yaşamdan kaçış, güvenlik kaygısı, statü farklılığının ortaya konmak istenmesi, gürültü ve kalabalıktan kaçma isteği, sosyal imkânlar, yeşil alan kullanımı" gibi etkenlerin de ikincil tercihler arasında olduğu görülmüştür. Lüks yaşam isteği, ayrıştırılmış alanlar, yüksek güvenlik, dışa kapalı, korumalı yerleşmeler, günümüz konut tipolojileri içinde mekânsal ayrışmanın göstergesi haline gelmiştir.

Bu doğrultuda İstanbul'da konut talebine yön veren kentsel mekânın değişimi, kullanıcı tercih ve beklentilerine göre şekillendiği gözlenmektedir. Tüketim kültürü, lüks konut kullanıcısının özgür hissetme duygusuyla özdeşleşerek bulunduğu çevreden ayrıştırmaktadır. Konut kullanıcısı, içinde yaşadığı konutu ve konutun çevresini oluşturan kentsel mekânı, ait oldukları yaşam tarzı ile bir araç olarak göstermektedir. Tüketim kültürünün bir sonucu olarak ayrıcalıklı alanlara yönelen üst gelir grubunun talepleri ile oluşan yeni konut eğilimleri ve konut sunum biçimleri kentsel mekânın değişiminde etkili olmaktadır. Sonuç olarak, İstanbul'da günümüz konut anlayışının kullanıcı talep ve beklentileri ile şekillendiği, konutun toplumsal ve kültürel yaşamın göstergesi olduğu, farklı yaklaşımlara rağmen konut üretim ve sunum biçimlerinin ticari kaygılarla şekillendiği, sınıfsal ayrışmanın belirgin olarak hissedildiği, ayrışan birey, ayrışan yaşam alanlarının ekonomik sınıflar arasında kopukluğu ortaya çıkardığı, kentsel mekânın değişimini etkileyen yaşam alanlarının belirgin bir şekilde ayrıştırıldığı tespit edilmiştir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır:

1- Bu makale, 1-2 Eylül 2020 tarihinde düzenlenen 5th International Scientific Research E-Congress (IBAD - 2020) kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

2- Makalede ele alınan çalışmada ve yapılan röportajlarda 2020 yılı öncesi verileri kullanılmıştır.

3- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Ataöv, A. ve Osmay, S. (2007a, b). Türkiye'de kentsel dönüşüme yöntemsel bir yaklaşım. *METU JFA*, 2007/2(24:2), 61-62, 63-64.
- Adınır, T. (2006). *Metropol gündelik yaşamının konutun dönüşümüne etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bay, E. (2013a, b, c). *Kentleşme sürecinde mekânsal ayrışmanın konut üzerinden değerlendirilmesi: İstanbul Şişli/Bomonti örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Blakely, E., Synder, M. G. (1997). *Fortress America, gated communities in the United States*. Washington: The Brookings Institution.
- Gür, Ş. Ö. (2000). *Doğu Karadeniz örneğinde konut kültürü*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- İnal, E. (2007). *İstanbul Levent bölgesindeki gayrimenkul pazarı ve karma kullanımlı bir yatırım projesinin finansal analizi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- İncedayı, D. (2002). *Mimari tasarım sürecinde katılımcı yaklaşım*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları.
- İnsel, A. (1999). Yaşam alanlarımıza sahip çıkmak. *Birikim Dergisi: Kentsel Yarılma*, 123, 23-25.
- Kara, M. ve Palabıyık, H. (2009). *1980 sonrası Türkiye'de konut politikaları: Toplu konut idaresi başkanlığı (TOKİ) gecekondü dönüşüm uygulamaları*. 16 Haziran 2011 tarihinde <http://idc.sdu.edu.tr> adresinden erişildi.
- Kılıç, H. ve Ayataç, H. (2019). Konut sunum biçimlerinin İstanbul'un sosyokültürel ve mekânsal değişimine etkileri. *Megaron*, 14(1), 110.
- Korkmaz, Y. N. (2009). Türkiye'de tüketim kültürü ve mekânsal ayrışma, medya tüketim ve yaşam tarzları: Türkiye medyasından örüntüler. *Ütopya*, 142-164.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Cambridge: Blackwell Publishing.
- Levent, T., Gülümser, A. (2004). İstanbul'un değişen yüzü: korumalı yerleşmeler. *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumu, Değişen Dönüşen Kent ve Bölge*, Ankara, 717-736.
- Marcus, P., Kepmen, R. V. (2000). *Globalizing cities. a new spatial order?* US: Blackwell Publishers.
- Marmasan, D. (2014a, b, c). Bir mekânsal ayrışma modeli olarak modern gettolaşma: televizyon reklamları üzerine bir inceleme. *Global Media Journal: TR Edition* 5(9), 223-228.
- Osmay, S. (1999). *1923'ten bugüne kent merkezlerinin dönüşümü. 75 yılda Köylerden Şehirlere*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayını.
- Özgür, F. E. (2006). *Sosyal ve mekânsal ayrışma çerçevesinde yeni konutlaşma eğilimleri: kapalı siteler, İstanbul, Çekmeköy Örneği*. Yayımlanmamış doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özgür, F. E. (2006). Sosyal ve mekânsal ayrışma çerçevesinde yeni konutlaşma eğilimleri: kapalı siteler, İstanbul, Çekmeköy Örneği. *Planlama Dergisi*, 4, 82.
- Özsoy, A. (2016a, b, c, d). Üst gelir grubu konut tercihi olarak rezidans kullanımı. *İdealkent*, 18(7), 232-228.
- Sürmeli, M. (2003). *Türkiye'de 1990 sonrası uygulanan konut politikaları ve sorunları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tapan, M. (1996). *Toplu konut ve Türkiye'deki gelişimi, tarihten günümüze konut ve yerleşme*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Tarih Vakfı Yayınları.

- Tekeli, İ. (2003). Kentleri dönüşümü mekân olarak düşünmek. *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu*, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Tekeli, İ. (2008). Kentleşme. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, 2, 857-859.
- Tosun, K. E., Fırat, Z. (2012a, b). Kentsel mekândaki değişimler ve kişilerin konut tercihleri: Bursa örneği. *Business and Economics Research Journal*, 3(1), 174-175.
- Töre, Ö. E., Som, K. S. (2009a, b). Sosyo-mekânsal ayrışmada korunaklı konut yerleşmeleri: İstanbul örneği. *Megaron*, 4(3), 121-125.
- Yücel, A. (1996a, b). *İstanbul'da 19. yüzyılın kentsel konut biçimleri, tarihten günümüze konut ve yerleşme*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Tarih Vakfı Yayınları. 306.
- Zeylan, P. K. (2009a, b, c). 19. yüzyıl sonrası Türkiye'de toplumsal değişimlerin konut mekânına etkisi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Görsel Kaynaklar

- Görsel 1. İncelenen konutların bulunduğu konumlar. 16 Haziran 2020 tarihinde: <https://www.google.com/maps/place/%C4%B0stanbul/@41.1092068,28.6006643,10z/data=!4m5!3m4!1s0x14caa7040068086b:0xe1ccfe98bc01b0d0!8m2!3d41.0082376!4d28.9783589?hl=tr>, 23.07.2020 adresinden erişildi. Konut konumları yazar tarafından hazırlanmıştır.
- Görsel 2. Metrocity. 23 Temmuz 2020 tarihinde <https://residenceindex.com/proje/13/metrocity.html> adresinden erişildi.
- Görsel 3. Metrocity kat planları. 22 Temmuz 2020 tarihinde https://www.metrocityc.com/daire_tipleri adresinden erişildi.
- Görsel 4. Aġaoġlu My Home. 22 Temmuz 2020 tarihinde <https://www.zingat.com/my-home-maslak-5514p> adresinden erişildi.
- Görsel 5. Aġaoġlu My Home kat planları. 22 Temmuz 2020 tarihinde <https://3dkonut.com/agaoglu-my-home-maslak/projesi> adresinden erişildi.
- Görsel 6. Zorlu Center. 25 Temmuz 2020 tarihinde <https://www.versatiegayrimenkul.com/ilandetay/ilan-zorlu-center-residence%27da-satilik-daire> adresinden erişildi.
- Görsel 7. Zorlu Center kat planları. 25 Temmuz 2020 tarihinde <https://3dkonut.com/zorlu-center/projesi/#katplan-2> adresinden erişildi.
- Görsel 8. Kelebekler Vadisi. 25 Temmuz 2020 tarihinde <https://www.milliyetemlak.com/dergi/kelebekler-vadisinde-villa-sahibi-olma-sansi> adresinden erişildi.
- Görsel 9. Kelebekler Vadisi kat planları. 25 Temmuz 2020 tarihinde <https://3dkonut.com/kelebekler-vadisi/projesi/> adresinden erişildi.
- Görsel 10. Göl Panorama Evleri, Erişim adresi: http://www.golpanoramaevleri.com/?sayfa=galeri#yasam_basladi/10 adresinden erişildi.
- Görsel 11. Göl Panorama Evleri kat planları. 20 Temmuz 2020 tarihinde <https://3dkonut.com/gol-panorama-evleri/projesi> adresinden erişildi.
- Görsel 12. Ormanada. 22 Temmuz 2020 tarihinde <http://www.vaa.com.tr/ormanada-da-satilik-h380-tipi-cok-iyi-konumlu-satilik-villa-223.html> adresinden erişildi.
- Görsel 13. Ormanada kat planları. 22 Temmuz 2020 tarihinde <https://3dkonut.com/ormanada/projesi> adresinden erişildi.
- Görsel 14. Referans Tower. 23 Temmuz 2020 tarihinde <https://www.zingat.com/referans-kartal-towers-8354p> adresinden erişildi.

- Görsel 15. Referans Tower kat planları. 23 Temmuz 2020 tarihinde <https://3dkonut.com/referans-kartal-towers/projesi>. adresinden erişildi.
- Görsel 16. Dekar Kıyıbahçe Çekmeköy. 21 Temmuz 2020 tarihinde <https://dekarkiyibahce.com/tr/dekar-kiyibahce-omerlide-yasam>. adresinden erişildi.
- Görsel 17. Dekar Kıyıbahçe Çekmeköy kat planları. 20 Temmuz 2020 tarihinde <https://3dkonut.com/dekar-kiyibahce/projesi>. adresinden erişildi.
- Görsel 18. Sapphire Hill20 Temmuz 2020 tarihinde <https://sapphirehill.com.tr/foto-galeri>. adresinden erişildi.
- Görsel 19. Sapphire Hill kat planları. 20 Temmuz 2020 tarihinde <https://3dkonut.com/sapphire-hill/projesi>. adresinden erişildi.
- Görsel 20. Dumankaya Minimal. 27 Temmuz 2020 tarihinde <https://www.zingat.com/site/dumankaya-minimal-329976b>. adresinden erişildi.
- Görsel 21. Dumankaya Minimal kat planları. 27 Temmuz 2020 tarihinde https://galeri3.arkitera.com/var/albums/Arkiv.com.tr/Proje/DB-Mimarlar/C4%B1k/Dumankaya-Minimal/mnml_11.jpg. adresinden erişildi.
- Görsel 22. Narlı Bahçe Evleri. 22 Temmuz 2020 tarihinde <http://ozgurprojects.com/proje-narli-bahce-evleri-1621.html>. adresinden erişildi.
- Görsel 23. Narlı Bahçe Evleri kat planları. 22 Temmuz 2020 tarihinde <https://3dkonut.com/narli-bahce-evleri/projesi>. adresinden erişildi.
- Görsel 24. Manzara Adalar. 22 Temmuz 2020 tarihinde <http://www.manzaraadalar.com.tr/kartal-manzara-adalar-dis-mekan-gorselleri>. adresinden erişildi.
- Görsel 25. Manzara Adalar kat planları. 20 Temmuz 2020 tarihinde <https://3dkonut.com/manzara-adalar/projesi/#katplan-2>. adresinden erişildi.

Haber İçeriğinde Yer Alan Bazı Sözcükler Sektörel İmaj Açısından Olumsuz Algı Yaratabilir mi? Kültür Balıkçılığı Ya da Balık Çiftlikleri

Dr. Görkem Dalkıran^{1*}

Geliş tarihi: 25.09.2020
Kabul tarihi: 12.12.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 639-661
Yıl: 2020

This article was checked by Turnitin.
Similarity Index 11%

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kastamonu İl Koordinatörlüğü gorkemdalkiran@gmail.com, ORCID ID 0000-0003-1026-0001

* Sorumlu yazar

ÖZ

Yazılı basında yer alan haber ve köşe yazıları, konu edindiği imgenin topluma aktarılması bakımından şüphesiz en etkili kitle iletişim araçlarından birisidir. Bu çalışmada son yıllarda gerek üretimde gerekse ihracatta önemli bir ivme kazanmış olan ülkemiz su ürünleri yetiştiriciliği sektörünü konu edinen ulusal gazete haberi içeriklerinin sektörü betimleyen bazı anahtar sözcüklere göre incelenmesi ve haber içeriği eğiliminin anahtar kelimelere göre değişip değişmediğinin irdelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma içerik analizi yöntemi ile yürütülmüştür. Bu kapsamda ulusal ölçekte yayınlanan en yüksek tiraja sahip ilk 6 gazetede 2010-2019 yılları arasında çıkan haber ve köşe yazılarının içerikleri “akuakültür ve/veya kültür balıkçılığı” anahtar kelimelerini içeren haberler olacak şekilde birinci grup, “balık çiftliği ve/veya balık çiftlikleri” anahtar kelimeleri içeren haberler olacak şekilde ikinci grup olarak incelenmiştir. Araştırma kapsamında taranan 896 adet haberden ilgili olan 575 adet haber ve köşe yazısı çalışma kapsamına dahil edilmiş ve haberler; yayımlanma tarihi, kategori, konuyu ele alış biçimi, haber içeriğinin eğilimi ve konu olmak üzere beş kategoride incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, su ürünleri yetiştiriciliği sektörü ile ilgili ulusal gazetelerimizde yapılan haberler içeriklerinin ortalama olarak negatiflere kıyasla (%46,26) daha çok pozitif eğilimli (%53,74) olduğu tespit edilmiştir. Ancak birinci grup haber ve köşe yazılarının çok büyük bir çoğunluğunun (%91,08) üretim miktarı ve istihdam, destekleme, ihracat gibi konuların yer aldığı olumlu içerik eğilimine sahip haberler olduğu tespit edilmiş iken, ikinci gruptakilerin büyük bir çoğunluğunun ise (%68,23) yaratılan çevre kirliliği ve çevre korunması, lezzet-fiyat-doğallık-kalite, üretim olumsuzlukları, sektör-turizm çatışması gibi konuların yer aldığı olumsuz içerik eğilimine sahip haberler olduğu anlaşılmıştır. Yapılan analize göre çalışma kapsamında belirlenen anahtar kelimeler ile haber içeriğinin eğilimi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p<0,05$). Çalışma sonucuna göre, “kültür balıkçılığı” ve “akuakültür” sözcüklerinin su ürünleri yetiştiriciliği yapan işletmeler açısından kamuoyunda olumlu bir simgesel algı yaratabileceği, “balık çiftliği” ve “balık çiftlikleri” sözcüklerinin ise olumsuz bir simgesel algı yaratabileceği değerlendirilmektedir. Bu nedenle gazetede yayımlanan haber ve köşe yazıları vasıtasıyla toplumda oluşturulan algıların gerek sektördeki işletmeler ve gerekse devlet tarafından sektörel imaj perspektifinde ele alınması gerektiği ve bu hususun yönetilmesi gereken bir başka unsur olduğu göze çarpmaktadır

Anahtar Kelimeler: Kültür balıkçılığı, Balık çiftliği, İçerik analizi, Haber, Köşe Yazısı

Can Some Words in News Content Create Negative Perception in terms of Sectoral Image? Aquaculture or Fish Farms

Dr. Gorkem Dalkiran^{1*}

First received: 25.09.2020

Accepted: 12.12.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:** 639-661

Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 11%

¹ Agriculture and Rural Development Support Institution, Provincial Coordination Unit for Kastamonu, Turkey,
ORCID ID 0000-0003-1026-0001

* Corresponding Author

ABSTRACT

News and columns in print media are one of the most efficient forms of mass media in terms of transferring its ideas to society. In this study, the aim was to examine news content mentioning the Turkish aquaculture sector, which has recently gained acceleration in production and export, in national newspapers based on some keywords depicting the sector, and to research whether or not the tendency of news content has changed depending on the keywords. The study has been performed with content analysis. For this purpose, the content of news and columns published between 2010 and 2019 in the highest circulation national newspapers were searched with two groups. The first group involved news and column rankings resulting from “aquaculture and/or culture fisheries” keywords, while the second group involved rankings based on “fish farm and/or fish farms” keywords. 575 of 896 news and columns were included as samples. News related to Turkey’s aquaculture sector was researched based on five different categories: publishing date, category, approach, the tendency of news content and subject. According to the results of this study, it is found that the aquaculture sector has been averagely portrayed with more positive information (53,74%) than negative (46,26%) in Turkish newspapers. But it has also been demonstrated that a clear majority (91,08%) of the first group has a positive content tendency, having subjects such as production quantity, employment, support and exports. Conversely, the second group generally has a negative content tendency (68,23%) having subjects such as environmental pollution and environmental protection, taste-price-naturality-quality and sector-tourism conflict. According to statistical analysis, it has been determined that there is a statistically significant relationship between keywords and the tendency of news content ($p < 0,05$). It can be said thanks to the findings that “aquaculture” and “culture fisheries” keywords can create a positive symbolic perception in public opinion for the sector, while “fish farm” and “fish farms” can create negative perceptions. Thus, this study has drawn attention to the fact that perceptions of society created by the news and columns in media are another factor that needs to be considered and managed by both businesses and government in terms of the sectoral image perspective.

Keywords: Aquaculture, Fish farm, Content analysis, News, Columns

INTRODUCTION

Human beings have made an effort to fulfill food requirements in order to maintain life since their existence on earth. This effort, occurring first in the form of hunter-gatherers, has transformed to a new dimension along with the cultivation of some plants and animal species. The transformation known as the agricultural revolution has led to social changes, and man has made permanent settlements and civilizations by abandoning nomadic lifestyles. This historical adventure beginning almost twelve thousand years ago has continued with strategical importance for meeting food requirements, and is likely to continue in the future as well (Harari, 2018, p. 60-89).

Today, agriculture is one branch of activity which may define a national economy. Modern agriculture has maximized efficiency so that the highest income may be obtained per unit area thanks to advancements in science and technology and the use of innovative production techniques. In this way, after fulfilling self-requirements, countries have found opportunities to export products in which they specialize, and agriculture has become a business line contributing to the economy for some countries (Dogan, Arslan, & Berkman, 2015, p. 31).

However, the prevalence of intensive production techniques has led to some disputations. There are commonly debated issues from using antibiotics in agricultural production to genetically modified organisms, from hormonal food to environmental problems created by agricultural facilities. While pesticide pollution is used to combat weeds and illness, chemical manure pollutions and irrigation-based problems are the most pervasive environmental issues in vegetative production; manure management, pollution, waste of hatcheries and slaughterhouses are seen as environmental problems that need to be solved by businesses in animal production. (Parlakay, Çelik, & Kiziltug, 2015, p. 21-22; Yibar & Soyutemiz, 2013, p. 98).

As we are faced with the necessity to meet our nutritional needs in order to sustain our lives, an important question that needs to be asked is how these problems that arise from production techniques can be managed. Hereby some concepts have come into prominence such as safe food, sustainable agriculture, and organic production. Although businesses or government seek to make production safe, sometimes they fail to break negative public perceptions. In this way it brings about both a negative climate for investments and affects the economy negatively by reducing consumer demand.

It should be recalled that demand of chicken and its products decreased after the emergence of the avian flu in Turkey in 2005. It was estimated that the sector turned a loss of ₺200 million just 3 months after the outbreak (Caki, 2007, p. 184). The producers, who felt these economic losses most severely, broadcasted advertisements via the Healthy Chicken Information Platform about consuming chicken produced hygienically and safely without any harm to public health. A reputable journalist who garnered public trust throughout his career appeared in these advertisements, and thus the ad was persuasive while conveying sincerity. There was a pervasive public opinion before the avian flu concerning the fact that chickens produced in integrate facilities were unhealthy because they had been fed artificial feed and grown in short periods of time, and it was stated that it were serious increment chicken consumption along with ads was placed on media. It was expressed in some studies that according to weekly results poultry consumption extended 14,5 times after ads, reaching its highest point compared to any point in the past (Tugcu, 2006, p. 73).

As seen in the example above, it is so clear to see the magnitude of mass media's effects on consumer demand both negatively and positively. Therefore, one of the most effective instruments in shaping public perception for any industry is mass media. Thusly it is declared that the role of shaping public opinion and behavior of mass media has been accepted widely, and in order to understand this, it is important, first, to understand the content of messages that are presented to the public in the news (Amberg & Hall, 2008, p. 143).

Media instruments, which have been introduced to us before or in the 21st century, have a function such as entertaining, giving information and news to the public, and have contributed to learning and the education of people as well. Despite a belief that mass media may have a limited effect on people's opinions and attitudes, it is said that as a result of its informational feature it affects cognitive phenomena

such as understanding, perceiving and comprehension of imaginative events (Tokgoz, 1984, p. 25). Additionally, it can be stated that creating a public perception is related to and depends on mass media since it brings up certain issues to the agenda (Gokce, 1996, p. 170).

Mass media can be categorized as printed, broadcasted and electronic media. Nowadays the most effective and important instrument of mass media is the internet. Indeed many mass media instruments, even including newspapers, have provided the opportunity for anyone to reach any information easily and quickly on internet (Erer, 2013, p. 25).

It is a fact that there is positive or negative public perception for the aquaculture industry and aquaculture products, as with other food production methods. Recently there has been more research regarding some issues like public opinion of aquaculture products and the effects on purchasing decisions or consumers' beliefs, or the acceptance of the aquaculture industry in social environments (Katranidis, Nitsi, & Vakrou, 2003; Saygi, Saka, Firat, & Katagan, 2006; Fernández-Polanco & Luna, 2012). In this study, the aim is to examine news published in national newspapers in Turkey related to the aquaculture industry gathering acceleration and supplying half of fisheries production of Turkey in terms of some keywords that are used for description of the industry, and to evaluate whether content of the news creates a negative perception in terms of sectoral image. It is done by determining whether news content that has a high impact for molding public opinion has a negative tendency or positive tendency in terms of these keywords.

CONCEPTUAL FRAMEWORK

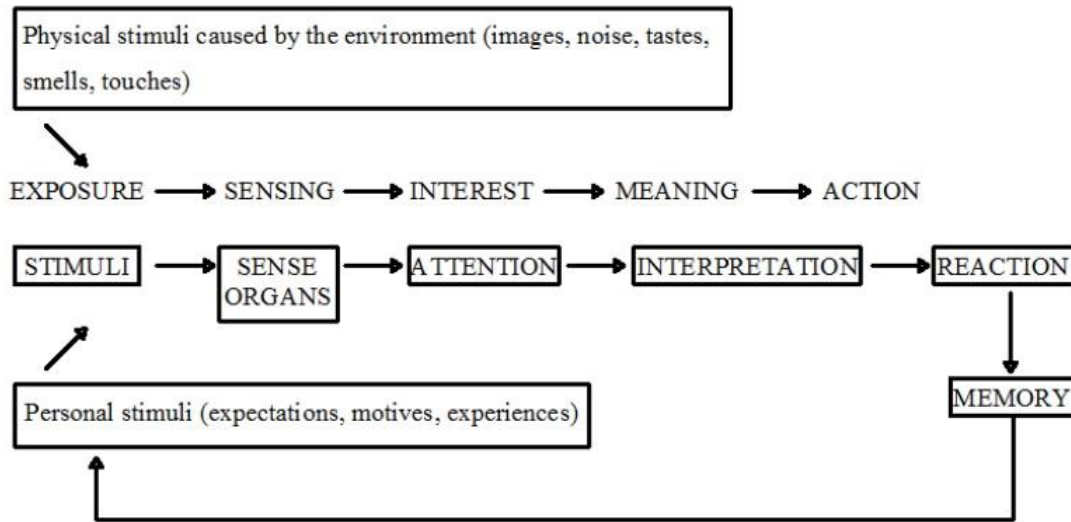
Perception and Its Types

The dictionary meaning of perception reproduced from the Latin words *perceptio* is stated as “*a belief or opinion, often held by many people and based on how things seem*”¹. Perception in philosophy, psychology and conceptual science is defined as the process of providing to be understood and awareness of emotional information. In a word, perception is actually our experience in the world around us, and it includes the process of both describing an environmental stimulant and of responding to it. Perception allows for identifying and describing information received from five sensory organs (sight, hearing, touch, smell and taste), then giving meaning by evaluating them (Qiong, 2017, p. 18).

In the perceiving process, people first communicate with their environment via his/her sense organs. Only considered stimulants, which are emitted from our environment by the thousands, have been associated with previous experiences and achievements. Information is transmitted to the brain and the thinking process related to perception begins. In other words, the perceiver decides how he/she judiciously identifies to sensory messages, when he/she experiences a stimulant. If it is explained in the framework of analysis-synthesis theory, it can be said that the perceiver who experiences the stimulant first develops a hypothesis regarding the stimulant in the light of contextual factors, then he/she compares it with schemata in his mind. The perceiving process can be shaped depending on a person's value judgements, goals and targets, requirements, cultures, knowledge levels, and previous experiences (Kayaoglu, 2013, p. 27; Ozs Salmanli & Pank, 2013, p. 51).

¹ <https://dictionary.cambridge.org/> Erişim tarihi: 17.07.2020

Figure 1: Process of Perceiving

Resource: Kaymaz & Sungur, 2015, p. 270

People process information received from stimulants in his/her environment via his/her senses by perceiving, and result, perception occurs. Perceptions can create or destroy value in the mind. In this way, the meaning of perceived things can change at certain periods for a person or can be re-identified. Moreover, in the perceiving process a person reaches a result by evaluating current and previous experiences. Since some variables such as a person’s current requirements, hopes, experiences and culture are important, the types of perception can simply be classified as symbolic perception, visual perception, sensual perception and selective perception (Tunc & Atilgan, 2017, p. 230).

Symbolic Perception: Humans have always received sensory information about intangible-tangible objects. Fictitious parts of these perceptions can be portrayed within a symbolic dimension. It can also lead a person throughout a mental process in order to be able to have an understanding of symbolic wholeness. All or one of many things such as gesticulation, mimic, tone of voice, emphasis on words, lapel pin, clothes etc. has created a symbolic perception model (Fidan & Yetis, 2018, p. 164).

Visual Perception: Many important parts of information are transmitted to our brain via the organ of sight. Visual perception is described as “*the ability of recognition and separation of visual stimuli, and transcription of it by means of connecting with previous experiences*”. In visual perception, a person screens, classifies, interprets and generalizes visual stimuli received with his/her eyes. Therefore, visual perception is related to comprehending visual features of objects (Beyoglu, 2015, p. 336).

Sensual Perception: Sensual perception is generally psychological, and can be stated as the degree of being impressed by ones’s emotion in the perceiving process. The current emotional structure of a person can shape his/her perception. However, it is sometimes seen that different people have different perceptions, even when the stimulants are the same (Sara & Kirikci, 2018, p. 4538).

Selective Perception: In selective perception, which is worded as perceptual selectivity, an event or phenomenon is perceived by focusing on differences such as requirements, values and hopes, physiological features, education and the beliefs of a person since it is not possible that a person can receive all stimuli in their environment (Cita & Kececioğlu, 2015, p. 25).

Although there are numerous factors affecting the perceiving process of a person, it can generally be said that some of these are motivation, learning, specializing and social infrastructure (Otara, 2011, p. 22).

Perception Management

“Senses” received from stimulants in external environments transform to “perception” by taking a shape in a person’s mind, the resulting process described as “perceiving”. Thus, perception management

is dependent on the basis of motivating people voluntarily by affecting this process. While perception management is practiced for directing the target audience in line with certain interests, it is used for purchasing a product or services or persuading individuals as well (Hamzacebi & Yozgat, 2019, p. 54).

Perception management first arises as a concept used for improving the acceptableness of US foreign and domestic policies, and is expressed as “*spreading or stopping of selected information by impressing to emotion, thinking, goal, logic, intelligence systems and their leader, and directing to target behaviors and thoughts in line with hopes of targeter as a result of this*”. When viewed from this aspect, although it is thought to bear a resemblance to propaganda where providing messages are domineeringly delivered to audiences, in terms of goals and results, perception management actually differs from propaganda with its features such as involving bidirectional communication process with interaction, shaping messages based on the receiver’s profile, and providing stimulants that change behavior and attitude (Ceng, 2018, p. 667).

Perception management have gained importance for several organization in the information age. It may be used as an instrument by countries, governments, security agencies, institutions and organizations, and ultimately businesses (Bakan & Kefe, 2012, p. 24).

Businesses and organizations use perception management as a practice of public relationship, referred to as communication management, taking a managerial approach of prioritizing social values, habits and emotions in order to manage and change people’s perception. This approach can be summarized as “*Think globally, act locally*” (Erbay & Aslan, 2019, p. 500).

While perception management studies generally investigate how perceptions of external stakeholders are managed, inter-organizational perception management studies are also highly important for realizing future goals of the organization, understanding and representing organizational identity in order to develop organizational effectiveness (Halderen, 2007, p. 24).

The acceptability of products or services served by businesses, occurring from positive perception, and more importantly, the sustainment of it can be possible with perception management. It is thought that organizational perception management includes four components: (1) perception of the organization, (2) actions or “tactics”, (3) spokespersons and (4) audiences (Elsbach, 2003, p. 300). Briefly, organizational perception management includes a process where perceptions of all internal and external stakeholders are considered.

Perception management, which takes the shape of public relations instruments by businesses or organizations, has a close relationship with organizational reputations and organizational images. Thus, it is appropriate to first describe these notions.

Organizational Reputation

Organizational reputation is the whole of values which imprints in the audience’s mind that has relationship with any organization and can be interpreted as good or bad. It is related to the organization’s past as it is in relationship with value judgements related to what businesses should do or should not do, and to beliefs about what is expected from the organization in the future. Even though organizational reputation is an intangible concept, it is still accepted as a strategic source that would create competitive advantages against competitors (Alniacik, Alniacik, & Genc, 2010, p. 95-96; Lange, Lee, & Dai, 2011, p. 155).

It is stated that organizational reputation interacts with the name and image of the organization. It can be also said that the organizational reputation arises from the whole of various images which occurs, interpreting expectations of public opinion for actions and plans of an organization (Ural, 2002, p. 84).

Organizational Image

There are various definitions for organizational image in literature. One of them is that organizational image is a product of a multivariate impact creation process which is received from organizations, businesses, several news sources and other stakeholders, and interacts with messages spreading from mouth to mouth (Cek, 2016, p. 104). In other words, organizational image is actually a general impression of belief of public opinion about a business. It is expressed that the organizational image

starts with emotions of customers and businessmen about the organization, aside from individual evaluation of purchased products (Rahayu & Zanky, 2018, p. 105).

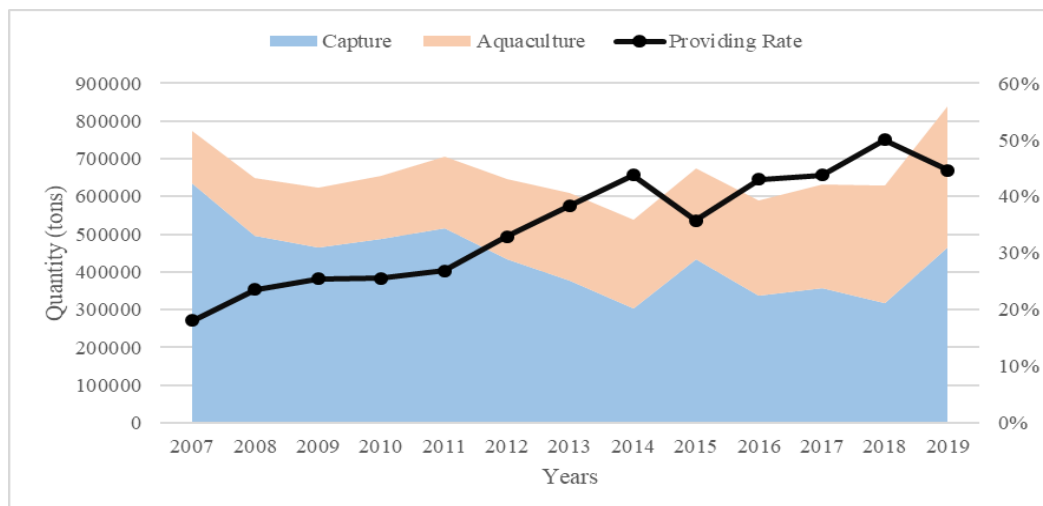
While reputation is defined as “dynamic barriers that are non-material, has competitive advantages against competitors, and blocks to be imitated” in terms of strategy, it also consists of “activities of a business; expectations and reactions about its actions, products and services; expectations of its future and reflections of its past” in terms of the organization (Bilbil, Sütcü, & Kiyat, 2013, p. 164). Thereby it is natural that organizations trying to build powerful reputations and images in the competitive environment expect to be perceived positively in society. In order to gain competitive advantages, businesses struggle to maintain a positive organizational image by using organizational and public relations within the frame of perception or reputation management instruments. Besides this, they attach importance to creating an organizational reputation, and sustainment and management of it (Doganci, 2017, p. 30). The existence of an organizational image depends on both a description of an organization as trustworthy, reputable and valuable by all stakeholders, and a perception that is positive (Unaldi, 2015, p. 101). Thus, organizations should carry out several actions in order to positively build their organizational images in society.

Aquaculture Industry

Public perception of businesses, which is created by organizational reputation and images, in any sector actually builds the sectoral image of this sector. In this section, the current, past and future state of the Turkish aquaculture industry, the subject on which this study is focused, is addressed.

The industry, which is also referred to as “aquaculture, culture fisheries or farming of aquatic organisms”, can be define as “an industrial process of raising aquatic organisms up to final commercial production within properly partitioned aquatic areas, controlling the environmental factors and administering the life history of the organism positively and it has to be considered as an independent from fisheries hitherto”. It is expressed by the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) that it is the most rapid developing food sector of the world (FAO, 2020). Nowadays, aquaculture products provide more than half of the global fisheries production, and it is known that competitiveness of countries, enhancing their aquaculture productions and developing their export capacity, increases as a result (Dalkiran, 2019, p. 62). Turkey has rapidly kept pace with the global trend of aquaculture production. The sector has balanced to capture production by gaining acceleration especially after the 1990s with the influence of some factors such as infrastructural developments, qualified human resources and technological advancements. It has similarly reached a point of supplying more than half of total fisheries production of Turkey. According to the data, the Republic of Turkey Ministry of Agriculture and Forestry General Directorate Fisheries and Aquaculture, there are 2.286 aquaculture businesses operated on inland and marine areas, with a total production capacity of 486.786 tons per year (MAF, 2020).

Figure 2. The Change of Turkish Fisheries Production by Years (TSI, 2020)

The change of Turkish capture and aquaculture production is shown on Figure 2. Aquaculture production reached 373.356 tons in 2019 by increasing 18% over the previous year, and supplied 45% of total production.

Dalkiran (2019, p:83) establishes that there is a statistically strong relationship between aquaculture quantity and the export value of Turkey, and led to an improvement in its competitive power index, which is calculated from revealed comparative advantages (RCA), as aquaculture quantity increases. It is deduced herefrom that the fisheries industry, which is a net exporter in terms of foreign trade, is in direct relation with the aquaculture sector contributing to the international competitive power of Turkey directly. Likewise, if an evaluation of seabass, seabream and rainbow trout species is done, which constitute a major part of total production, it can be clearly seen that Turkey is the leader of the world in terms of seabass and seabream production, and second in rainbow trout.

Since the sector has importance strategically for Turkey and there is a prediction that its quantity may increase in the future, it is believed that it is necessary to understand how public perception of the sector is affected, in order to determine management strategies regarding issues such as improving domestic demand for aquaculture products, setting up facilities in new areas and expanding capacity of current facilities.

Literature Review

Even though there are some studies performed regarding different issues by using content analysis methodology (Arslan & Koca, 2006; Yilmaz, 2007; Akyol, 2009; Tasdemir & Kus, 2011; Erdem & Gezen, 2014; Yegen, 2014; Pandir, Efe, & Paksoy, 2015), there is still no examining news related to aquaculture published in Turkish press. Thus, some international studies are given in this section chronologically.

Amberg and Hall (2008) investigated how United States newspaper coverage of farmed salmon fluctuated in the face of scientific information exposed to stories of emerging health and environmental risk in recent years, and which types of purported risks and benefits received the most attention. According to the results of the study, they determined that media attention to farmed salmon focuses more on negative information (e.g.; health and environmental risks) than on positive information (e.g.; health benefits). They expressed that while between 64 and 82% of text about farmed salmon described human health or environmental risks, only 2-9% described benefits in the time period between the years 2000-2005. Besides this, it was stated that positive environmental consequences of salmon aquaculture or the possibility that farmed salmon could bring low-cost protein to the public was virtually never mentioned in the news analyzed in the study.

Schlag (2011) utilized media representations, which were investigated in Germany, Norway and the UK over a five-year timeframe (2002-2007), as a proxy for public union. It was indicated that judging by media representations, aquaculture, which was presented as a complex activity comprising health, environmental, economic and socio-organizational dimensions, shares a variety of characteristics with most modern risk, in addition to stating that only economic themes were more often framed in terms of benefits rather than risks. As such, it was determined in the study that aquaculture had an overall negative representation in the media of all these countries. Of course, when looking at the wide-ranging risks highlighted in the media and the dominance of reporting on the industry's risks at the expense of its benefits, it was understandable how and why the industry and its diverse applications might elicit public concerns as the images portrayed by the media analyzed in the study are often negative. It was understood from the study that although the total coverage of the aquaculture sector and farmed fish might be low in comparison to other issues, the public in all three countries had been predominantly exposed to negative information. It was eventually shown that in turn the media's amplification of certain risks might skew public perceptions of farmed fish and the aquaculture industry more generally towards risks.

Feucht and Zander (2016) researched the media coverage of aquaculture in the most widely read German newspapers in the time period from 2008 to 2013. The results of the study showed that media primarily reported on the aquaculture industry in a positive to neutral tone. While economic benefits of the sector dominated coverage, potential negative aspects of aquaculture received less attention in news analyzed in

the study. Additionally, recirculated aquaculture systems and organic fish farming came to forefront as eco-friendly practices. Thus, the aquaculture industry in German media was described as being sustainable and practicing good management. It was summarized in the study that the general presentation of aquaculture industry in media was presented as follows: Aquaculture was a dynamic sector with potential for innovation-a sector that was able to connect environmental-friendly practices with local production and quality parameters such as freshness and taste. But aquaculture exhibited some critical issues with respect to the environment and animal welfare.

Forechlich et al. (2017) analyzed the sector by using 1.596 newspaper headlines from 26 developed and 42 developing countries, and they stated that there was a positive trend of general “aquaculture” coverage, while “marine” and “offshore” appeared more negative. It was expressed in the study that developing regions published proportionally more positive than negative headlines than developed countries. As a result of the study, it was suggested that better communication and investigations of the real versus perceived impacts of aquaculture could aid in clarifying the debate about aquaculture, and help support future sustainable growth.

In a study written by Olsen and Osmundsen (2017), how the aquaculture industry was portrayed in Norwegian newspapers was investigated, and how media topics and media framing may influence public opinion was discussed. The analysis in the study showed that the most frequent topics covered in Norwegian newspapers were connected to the environment, aquaculture industry and politics, where the concerns about the environment were dominant within the risk frame. Besides this, it was understood that the negative images portrayed by the media had a strong agenda-setting force, and might skew public opinion to a narrow focus on environmental risks, influencing both the debate’s content and regulators’ increased emphasis on environmental risks.

Duffy, Rickard and Grosswiler (2019) explored how environmental journalist’s routine new value judgements may influence reporting on marine aquaculture in New England. According to results of the study, it was determined that the newsworthiness of aquaculture was largely dependent on how journalists attribute individual news value to a story. Additionally, the results also confirmed how news values and objectivity routines might interact to produce informational bias in environmental new coverage.

METHODOLOGY

The Aim and Importance of Study

Production trends in global fisheries has changed into aquaculture. The countries, which are able to improve their production quantity thanks to technological advancements and scientific knowledge, expand their export capacity and even competitiveness. Aquaculture products constitute more than half of global fisheries production. Turkey has kept up with this trend, and its aquaculture production quantity has supplied half of total fisheries production for the past two years. So the export value of Turkey surpassed \$1 billion in 2019, and the goal for 2023 has been reached four years in advance. Thus, it can be said that the aquaculture industry is of vital importance for Turkey. However, conflicts encountered with users of the same resources, including the tourism sector, and discussions about its environmental risks can lead to different perceptions by the public in terms of sectoral images of aquaculture industry.

It is clearly stated that the research studies about aquaculture should be performed not only on natural sciences but also on perspectives of social sciences. It is also demonstrated that it is essential to investigate the limited public perception of aquaculture in various states in order to be able to develop risk communication strategies, and that studies should investigate media analysis addressing representations of aquaculture in order to track how the industry is portrayed to the public (Schlag, 2010, p. 842).

The aim of the study is to investigate news mentioning aquaculture industry in national newspapers, which is one of the mass media instruments shaping of public perception, in terms of some keywords depicting the sector, evaluate whether the tendency of the news content has changed depending on the keywords, and to determine how the sector is portrayed in the media.

It is seen that there is no study yet in literature about the representation of the Turkish aquaculture industry in media. Thus, this study is the first research done on the issue. In addition to this, the study would provide a scientific infrastructure for foreseeing how the keywords, selected by both businesses for forming public opinion and policy makers for determining the industry, can affect public opinion. Moreover, it would be able to be used to evaluate what are the effects of news related to aquaculture on shaping public perception intentionally or unintentionally.

Methodological Approach

The aim of this study is to examine whether content of news and columns, published in national newspapers on aquaculture, changes in accordance with some keywords depicting the industry. The document analysis method is chosen for this purpose. It is a systematic procedure for reviewing or evaluating printed or electronic documents. As a qualitative research method, document analysis requires that the data be examined and interpreted in order to elicit meaning, gain understanding, and develop empirical knowledge (Bowen, 2009, p. 27). In this way, news and columns published in the first six national newspapers having the highest circulation in Turkey (*Sabah*, *Sözcü*, *Hürriyet*, *Posta*, *Türkiye ve Milliyet*) on aquaculture is determined by searching in accordance with the selected keywords in its web pages, and then analyzed with the content analysis method between March – June months of 2020.

The content analysis method can be described as “*a research technique that provides to generally examine content systematically in the frame of predetermined classifications*”. The basis of this analysis method consists of systematically grouping data that is similar to each other with certain concepts. This decoding is able to generally be done with words (Erdem & Gezen, 2014, p. 24). The words that we encounter in almost every moment in our daily life reflect our opinions, attitudes and emotions, and are transferred from individuals/institutions to individuals/institutions via communication instruments and mutual interactions. The content analysis method is typically used in social sciences in order to expose the meaning of words clearly, objectively, reliably and scientifically (Kocak & Arun, 2006, p. 21). It is said that the content analysis as a research synthesis plays a crucial role in disseminating research knowledge and in shaping further research, policy, practice, and public perception. It can be classified into three sub-groups: meta-analysis, meta synthesis (thematic content analysis) and descriptive content analysis (Calik & Sozbilir, 2014, p. 34)

First of all, the keywords were created and grouped with the purpose of searching and the decoding of the news articles and columns in accordance with the study concept. The first group involved “Aquaculture” and “Culture fisheries” (KW1), and the second group was “Fish Farm” and “Fish Farms” (KW2). All groups were searched on web pages of newspapers separately and jointly. In total, 896 pages of news content were searched. Only one repeated news article was incorporated in study, but if the same article was in different newspapers, it was also incorporated in the study because it is possible that these newspapers can be reached by various readers, by evaluating it as different news. News unrelated to the study issue was separated, and content analysis was finally performed on 575 news articles. The articles were examined in five factors, publishing date, category, approach, tendency of news content and subject.

Analyzed data was transformed to a digital format by using a numeric coding system. Coding criteria were constituted similarly to Pandir, Efe and Aksoy’s (2015:9) study, and is shown in Table 1 in order to be able to objectively evaluate what paradigm of data coding in there was in this study. Descriptive (i.e. numerical and relationships) and inferential statistics (i.e. comparing meaning) tests were applied to the data set via SPSS V.23 package program. When deciding which inferential statistical method should be used, normality distribution of data was considered, and tests such as ANOVA, t-test, chi-square and correlation were used.

Table 1. *The Coding Criteria of Data*

Study Factors	Coding	Criteria
Publishing date	The years between 2010 – 2019	Annually
Keywords	Aquaculture and/or Culture Fisheries (KW1)	Taking part in text
	Fish Farm and/or Fish Farms (KW2)	Taking part in text
Category	News (1)	A whole of text published in newspaper, its supplement or its section, and written for giving information, and that its writer is known or not
	Columns (2)	A whole of text written by a columnist
Approach	Directly (1)	If the all content of news or columns are related to aquaculture.
	Indirectly (2)	If only a part of content of news or columns refers to aquaculture, even though all of it are not related to the sector
The tendency of news content	Positive (1)	If positive sides of the sector (export, quantity price mechanism, market regulation) is portrayed in news content
	Negative (2)	If negative sides of the sector (tourism conflict, environmental risks) is portrayed in news content
Subject	Fish consumption, production, export, environment pollution, environment protect, etc.	Central topic/theme of news content.

There is a suspicious and cautious approach to qualitative research methods against quantitative methods because it is not possible to determine qualifications with clear and sharp standards. Thus, qualification of the researches performed by using this method is evaluated in accurateness concept. Accurateness is regarded as most basic criteria for evaluation of a study's quality, and it gains its meaning with the scope of concepts such as objectivity, detachment, certainty, and measurability. Therefore, it is expressed if the researcher using qualitative research method places importance to these concepts, and if data collection and analysis process is systematic, regular and controllable, it would help to eliminate to some criticizes about the method (Yasar, 2018, p. 57). Since qualitative method is used in this study, it is constituted a test in purpose of evaluating of meaning in a news content within the framework of principle of objectivity, and confirming to content analysis-coding approach aimed at data set. For this purpose, a pilot study is conducted between July 6-13, 2020. 575 news analyzed in the study were regarded as target population, and 85 news were sampled with simple random sampling method ($d=0,05$ and 10% sampling error). Web pages' link of sample news were sent to 5 person who have graduate and undergraduate level on various occupation groups. It was requested to evaluate approach, tendency of the news content and subject of news from them, by telling what this study was aimed. It was not seen other factors (publishing date and category) as necessary to send them due to the fact that it was in acceptable qualification for everyone. Evaluating received from persons were coded with same system and transferred to digital platform, and compared to study's data. T-test results performed to comparing is shown Table 2 as follow.

Table 2. *T-test results of evaluating the study and persons*

Factors	Levene Statistics		t-test		
	F	p	t	df.	p
Approach	3,46	0,06	-1,39	168	0,17
Tendency of News Content	0,07	0,79	0,15	168	0,88
Subject	4,95	0,03	0,79	165,71	0,43

As we can see from Table 2, according to the t-test results, there is no statistically significant difference in evaluations between the study and persons ($p > 0,05$). Therefore, it is confirmed that the analyzed data in the study is objectively, verifiable and repeatable.

Limitations and Boundaries of the Study

The study is bounded with the years between 2010-2019 and the first six newspapers having the highest circulation in Turkey. On the other hand, since searching for news with selected keywords has been done on the web pages of newspapers by using themselves' search engine, the study is also limited with the searching-scanning algorithm of those web pages.

Research Questions and Hypotheses of the Study

Since media plays an important role in setting public perception, it is significant that understanding how the aquaculture industry is portrayed in national press. There are 3 questions and 7 hypotheses in this study. There are as follows:

(Q1): Does the use of keywords in news content change by year and by newspaper?

H₁: Change of keywords by years is a statistically significant difference.

H₂: Change of keyword by newspapers is a statistically significant difference.

(Q2): Does the tendency of news content change by year and by newspaper?

H₃: Change of tendency of news content by years is a statistically significant difference.

H₄: Change of tendency of news content by newspapers is a statistically significant difference.

(Q3): Does the tendency of news content change as positively or negatively by keywords, by news category, and by news approach?

H₅: There is a statistically significant relationship between the tendency of news content and keywords.

H₆: There is a statistically significant relationship between the tendency of news content and news category.

H₇: There is a statistically significant relationship between the tendency of news content and news approach.

Results

Descriptive Statistics

The circulation numbers of national newspapers of Turkey in the first quarter of 2020 (12 weeks between January 6th and March 28th) are shown in Table 3 as follows.

Table 3. The circulation number of national newspapers of Turkey in the first quarter of 2020²

No	Newspaper	January	February	March	First Quarter
1	Sabah	971.292	974.216	929.879	2.875.387
2	Sözcü	967.482	974.438	912.375	2.854.295
3	Hürriyet	863.185	857.586	820.578	2.541.349
4	Posta	650.922	653.421	608.906	1.913.249
5	Türkiye	529.179	538.712	533.149	1.601.040
6	Milliyet	502.205	502.159	496.520	1.500.884
	Others ³	3.071.039	3.128.137	2.913.505	9.112.681
	Total	7.555.304	7.628.669	7.214.912	22.398.885

As it is seen from Table 3 that the total circulation number of the first six national newspapers (13.286.204), which they are included in the study, constitute 59,32% of the total circulation in the first quarter of 2020.

The number of news, which are reviewed and analyzed for the study, is given in Table 4 per newspaper and keywords as follows:

² www.gazeteciler.com, www.medyaajans.com. (Access date: June 29th, 2020).

³ It involves the total circulation numbers of newspapers as *Takvim, Akşam, Yeni Şafak, Fanatik, Fotomaç, Korkusuz, Yeni Akit, Yeni Asır, Yeni Birlik, Cumhuriyet, Aydınlık, Doğru Haber ve Karar*.

Table 4. Number of reviewed (R) and analyzed (A) news.

Newspapers	Aquaculture		Culture Fisheries		Fish Farm		Fish Farms		Total	
	R	A	R	A	R	A	R	A	R	A
Sabah	8	3	50	41	55	30	34	19	147	93
Sözcü	2	2	27	26	30	18	14	5	73	51
Hürriyet	12	9	156	121	167	102	87	62	422	294
Posta	0	0	5	3	3	2	5	2	13	7
Türkiye	0	0	0	0	5	3	0	0	5	3
Milliyet	9	7	1	1	203	83	23	36	236	127
Total	31	21	239	192	463	238	243	124	896	575

Number of the analyzed news is shown in Table 5 per newspaper and years.

Table 5. Number of analyzed news.

Years	Sabah	Sözcü	Hürriyet	Posta	Türkiye	Milliyet	Total
2010	3	0	26	1	0	25	55
2011	9	0	33	1	0	22	65
2012	4	0	19	0	0	27	50
2013	23	1	15	2	0	12	53
2014	11	1	20	0	0	0	32
2015	20	2	45	0	0	4	71
2016	1	7	24	0	2	4	38
2017	9	18	62	0	0	12	101
2018	7	10	40	2	1	18	78
2019	6	12	10	1	0	3	32
Total	93	51	294	7	3	127	575

As it is understood from Table 5, it is seen that, according to searching performed with keywords, the years that having most news published related to aquaculture sector are 2015, 2017 and 2018 respectively. The years that fewest news are also 2014 and 2019. The newspaper publishing the most news about issue is Hürriyet, while Türkiye is fewest.

Number of analyzed news is given in Table 6 per newspapers and study factors.

Table 6. Number of analyzed news per study factors

Newspapers	Category		Approach		Tendency of the News Content		Total
	News	Column	Directly	Indirectly	Positive	Negative	
Sabah	86	7	46	47	66	27	93
Sözcü	49	2	21	30	21	30	51
Hürriyet	246	48	161	133	163	131	294
Posta	7	0	5	2	3	4	7
Türkiye	3	0	3	0	3	0	3
Milliyet	91	36	88	39	53	74	127
Total	482	93	324	251	309	266	575

It is understood from Table 6 that 482 (83,83%) of total analyzed news category are news, while 93 (16,17%) are column. The newspaper having highest number of column as percental (28,35%) is Miliyet, and Hürriyet follows it (16,33%). It is determined in Posta and Türkiye newspaper that they have no any column involving the keywords. Approach of 324 of analyzed news (56,35%) are directly to the issue, while 251 (43,65%) are indirectly. Türkiye newspaper is the highest of directly approach as percental (100,00%), and Milliyet follows it (69,29%), while Posta is the lowest (41,17%). The highest rate of direct news is in Türkiye newspaper (100,00%), and Milliyet follows it (69,29%), while the lowest rate is in Posta (41,17%). When it is looked to tendency of the news content factor, it is seen that 309 of analyzed news (53,74%) have positive tendency, while 266 of news (46,26%) have negative coverage. Sabah is the newspaper having highest rate (70,97%) of positive coverage, and Hürriyet (55,44%) follows it. Conversely, Sözcü is the newspaper having the lowest rate of positive coverage (41,18%).

The news analyzed in this study are categorized as subject categories and shown in Table 7. According to this, it is seen that 194 (91,08%) of news content involving first keyword group (KW1) have positive tendency, while only 19 (8,92%) are negative. The news having positive tendency mostly emphasize to

several subject such as production quantity-employment (29,38%), sector supports (26,29%), export value (20,10%), whereas others negative tendency underline to taste-price-naturality-quality (36,84%) and environment pollution-environment protection (36,84%). On the other hand, only 115 (31,77%) of news content involving second keyword group (KW2) have positive tendency, while 247 (68,23%) are negative. These positive news involves in the subject such as production quantity-employment (55,65%), entrepreneurship-investment (11,30%) and export (7,83%), whereas negatives lay weight on generally environment pollution-environment protection (81,38%), tourism conflict (6,07%) and ecosystem deterioration (4,45%).

Table 7. Number of analyzed news by subject categories

Keywords	n	Tendency of News Content	n	%	Subject	n	%					
Keywords 1 Aquaculture and/or Culture Fisheries	213	Positive	194	91,08	Production Quantity, Employment	57	29,38					
					Support	51	26,29					
					Export	39	20,10					
					Science, Technology, Innovation	15	7,73					
					Market Regulation	13	6,70					
					Using of Sources	7	3,61					
					Others	12	6,19					
		Negative	19	8,92	Taste, Price, Naturality, Quality	7	36,84					
					Pollution, Environment Protection	7	36,84					
					Production, Investment	3	15,79					
					Others	2	10,53					
					Keywords 2 Fish Farm and or Fish Farms	362	Positive	115	31,77	Production Quantity, Employment	64	55,65
										Support	2	1,74
Export	9	7,83										
Science, Technology, Innovation	6	5,21										
Using of Sources	4	3,48										
Eco-friendly production	4	3,48										
Entrepreneurship, Investment	13	11,30										
Training, Promotion	4	3,48										
Others	9	7,83										
Negative	247	68,23	Taste, Price, Naturality	4			1,62					
			Pollution, Environment Protection	201			81,38					
			Ecosystem deterioraiaon	11			4,45					
			Tourism Conflict	15			6,07					
			Production, Investment	7	2,84							
			Others	9	3,64							
Total	575	Positive	309	53,74	Production Quantity, Employment	121	39,15					
					Support	53	17,15					
					Export	48	15,53					
					Science, Technology, Investment	21	6,80					
					Using of Sources	11	3,57					
					Others	55	17,80					
					Negative	266	46,26	Taste, Price, Naturality, Quality	11	4,14		
		Pollution, Environment Protection	208	78,20								
		Production, Investment	10	3,75								
		Tourism Conflict	15	5,64								
		Others	22	8,27								

Hypothesis Tests

It is firstly controlled whether data is normal distribution or not in order to confirm to occurred hypothesis what statistic method should be used. For this purpose, it is performed normality test by calculating skewness and kurtosis parameters of data which are used oftenly in social sciences studies. Results are shown in Table 8.

Table 8. Normality Test of Data of Variables and Standart Errors

Variables	Skewness Parameter	S.E.	Kurtosis Parameter	S.E.
Years	-0,18	0,10	-1,32	0,20
Keywords	-0,54	0,10	-1,72	0,20
Newspaper	0,55	0,10	-0,66	0,20
Category	1,84	0,10	1,40	0,20
Approach	0,26	0,10	-1,94	0,20
Tendency	0,15	0,10	-1,98	0,20

According to Tabachnick and Fidell (2013), it is possible to say if skewness and kurtosis parameters are between $-1,5 < x < 1,5$, data distribution is normal. As we can see from Table 8, since either parameters for Years and Newspapers variables are in this interval, it is understood that distribution of only these variables is normal.

Spearman correlation analysis has been performed to understand whether relationships of research variables with each other are significant statistically or not, and to determine what is direction of correlation. Results is given in Table 9.

Table 9. Spearman Corelation Analysis Result for Variables (n=575)

	Newspaper	Publishing Date	Category	Keywords	Approach	Tendency
Newspaper	1,00					
Publishing Date	-0,21**	1,00				
Category	0,19**	-0,25**	1,00			
Keywords	0,30**	-0,11*	0,26**	1,00		
Approach	-0,16**	0,09*	-0,02	-0,31**	1,00	
Tendency	0,14**	-0,05	0,23**	0,57**	-0,13**	1,00

* Correlation is statistically significant at 0,05 level ($p < 0,05$).

** Correlation is statistically significant at 0,01 level ($p < 0,01$).

There are statistically significant and middle level positive correlation between keywords and tendency of news content variables ($p < 0,01$). Besides of this, there are also statistically significant but low-level correlation among other variables ($p < 0,05$, $p < 0,01$), as we can see from Table 9.

The chi-square test of independence has been performed to examine whether keywords changes and tendency of news content by publishing date, and or not. Results are shown in Table 10 and Table 11.

Table 10. The relationship between keywords and publishing date

Years	Keywords						X ²	sd	p
	KW1		KW2		Total				
	n	%	n	%	n	%			
2010	10	18,18	45	81,82	55	100			
2011	11	16,92	54	83,08	65	100			
2012	9	18,00	41	82,00	50	100			
2013	21	39,62	32	60,38	53	100			
2014	20	62,50	12	37,50	32	100			
2015	56	78,87	15	21,13	71	100	93,21	9	0,000
2016	16	42,11	22	57,89	38	100			
2017	35	34,65	66	65,35	101	100			
2018	22	28,21	56	71,79	78	100			
2019	13	40,63	19	59,37	32	100			
Total	213	37,04	362	62,97	575	100			

According to the test results, it is determined that there is statistically significant relationship between keywords taking part of news content and publishing date of the news ($p < 0,05$). Thus, H_1 hypothesis is confirmed.

As it is looked to frequency distribution, it is understood that news involving in “Aquaculture and/or Culture Fisheries” are published especially in 2014 and 2015 years, on the other hand “Fish Farm and/or Fish Farms” keywords of the news are more published in remained years.

Table 11. *The relationship between tendency of news content and publishing date*

Years	Tendency of News Content						X^2	sd	p
	Positive		Negative		Total				
	n	%	n	%	n	%			
2010	19	34,55	36	65,45	55	100			
2011	29	44,61	36	55,39	65	100			
2012	18	36,00	32	64,00	50	100			
2013	35	66,04	18	33,96	53	100			
2014	25	78,13	7	21,87	32	100			
2015	55	77,46	16	22,54	71	100	49,59	9	0,000
2016	23	60,53	13	39,47	38	100			
2017	54	53,47	47	46,53	101	100			
2018	35	44,87	43	55,13	78	100			
2019	14	43,75	18	56,25	32	100			
Total	309	53,74	266	46,26	575	100			

According to the test results, it is determined that there is statistically significant relationship between tendency of news content and publishing date of the news ($p < 0,05$). Thus, H_2 hypothesis is confirmed.

As it is looked to frequency distribution, while it is seen the news having positive tendency are more published between 2013-2017 years, whose negative tendency are more in all remained years. These results are also coherent within Table 10.

One-way ANOVA test is used in order to be able to evaluate whether keywords and tendency of news content changes by newspaper or not. Tamhane post-hoc test is also performed to determine what newspapers are different with each newspaper. Result is given in Table 12 and Table 13.

Table 12. *ANOVA test and Tamhane post-hoc test results for keywords among newspapers*

Newspapers	Keywords					Test statistics		
	KW1		KW2		Total	df	F	P
	Aquaculture and/or Culture Fisheries		Fish Farm and/or Fish Farms					
n	%	n	%	n				
Sabah ^a	44	69,84	49	30,16	93			
Sözcü ^a	28	54,90	23	45,10	51			
Hürriyet ^a	130	44,22	164	55,78	294	5	16,033	0,000
Posta ^{ab}	3	42,86	4	57,14	7			
Türkiye ^b	0	0,00	3	100,00	3			
Milliyet ^b	8	6,30	119	93,7	127			
Total	213	37,04	362	62,96	575			

Variables expressed with different superscript in same column are statistically different from each other ($p < 0,05$)

Newspapers	Mean Difference	Std. Error	p	95% Confidence Interval		
				Lower Bound	Upper Bound	
Sabah	Sözcü	0,08	0,09	0,99	-0,19	0,34
	Hürriyet	-0,03	0,06	1,00	-0,21	0,15
	Posta	-0,04	0,21	1,00	-0,96	0,87
	Türkiye	-0,47*	0,05	0,00	-0,63	-0,32
	Milliyet	-0,41*	0,06	0,00	-0,58	-0,24
Sözcü	Sabah	-0,08	0,09	0,99	-0,34	0,19
	Hürriyet	-0,11	0,08	0,93	-0,34	0,12
	Posta	-0,12	0,21	1,00	-1,02	0,78
	Türkiye	-0,55*	0,07	0,00	-0,77	-0,33
	Milliyet	-0,49*	0,07	0,00	-0,71	-0,26
Hürriyet	Sabah	0,03	0,06	1,00	-0,15	0,21

Sözcü	0,11	0,08	0,93	-0,12	0,34
Posta	-0,01	0,20	1,00	-0,95	0,92
Türkiye	-0,44*	0,03	0,00	-0,53	-0,36
Milliyet	-0,38*	0,04	0,00	-0,49	-0,27

Table 12. ANOVA test and Tamhane post-hoc test results for keywords among newspapers (Cont.)

Newspapers	Mean Difference	Std. Error	p	95% Confidence Interval		
				Lower Bound	Upper Bound	
Posta	Sabah	0,04	0,21	1,00	-0,87	0,96
	Sözcü	0,12	0,21	1,00	-0,78	1,02
	Hürriyet	0,01	0,20	1,00	-0,92	0,95
	Türkiye	-0,42	0,20	0,71	-1,37	0,52
	Milliyet	-0,37	0,20	0,86	-1,30	0,57
Türkiye	Sabah	0,47*	0,05	0,00	0,32	0,63
	Sözcü	0,55*	0,07	0,00	0,33	0,77
	Hürriyet	0,44*	0,03	0,00	0,36	0,53
	Posta	-0,43	0,20	0,71	-0,52	1,37
	Milliyet	0,06	0,02	0,06	-0,00	0,12
Milliyet	Sabah	0,41*	0,06	0,00	0,24	0,58
	Sözcü	0,49*	0,07	0,00	0,26	0,71
	Hürriyet	0,38*	0,04	0,00	0,27	0,49
	Posta	0,37	0,20	0,86	-0,57	1,30
	Türkiye	-0,06	0,02	0,06	-0,12	0,00

It is understood from the Table 12 that there is no statistically significant difference among Sabah, Sözcü and Hürriyet newspapers ($p>0,05$) for keywords. Similarly, although there is no difference between Türkiye and Milliyet newspapers ($p>0,05$), there are differences among Sabah, Sözcü and Hürriyet newspaper ($p<0,05$). Posta newspaper is also same with these two group newspaper ($p>0,05$). According to these results, H_3 hypothesis is also confirmed.

Table 13. ANOVA test and Tamhane post-hoc test results for tendency of news content among newspapers

Newspapers	Tendency of News Content				Test statistics			
	Positive		Negative		Total	df	F	P
	n	%	n	%				
Sabah ^a	66	70,97	27	29,03	93	5	5,17	0,00
Sözcü ^b	21	41,18	30	58,82	51			
Hürriyet ^{ab}	163	55,44	131	44,56	294			
Posta ^{abc}	3	42,86	4	57,14	7			
Türkiye ^c	3	100,00	0	0,00	3			
Milliyet ^b	53	41,73	74	58,27	127			
Total	309	53,74	266	46,26	575			

Variables expressed with different superscript in same column are statistically different from each other ($p<0,05$)

Newspapers	Mean Difference	Std. Error	p	95% Confidence Interval		
				Lower Bound	Upper Bound	
Sabah	Sözcü	-0,30*	0,08	0,01	-0,55	-0,05
	Hürriyet	-0,16	0,06	0,08	-0,32	0,01
	Posta	-0,28	0,21	0,98	-1,20	0,64
	Türkiye	0,29*	0,05	0,00	0,15	0,43
	Milliyet	-0,29*	0,06	0,00	-0,48	-0,10
Sözcü	Sabah	0,30*	0,08	0,01	0,05	0,55
	Hürriyet	0,15	0,08	0,62	-0,09	0,37
	Posta	0,02	0,21	1,00	-0,88	0,92
	Türkiye	0,59*	0,07	0,00	0,37	0,80
	Milliyet	0,01	0,08	1,00	-0,24	0,25
Hürriyet	Sabah	0,16	0,06	0,08	-0,01	0,32
	Sözcü	-0,14	0,08	0,62	-0,37	0,09
	Posta	-0,12	0,20	1,00	-1,06	0,81
	Türkiye	0,44*	0,03	0,00	0,36	0,53
	Milliyet	-0,14	0,05	0,14	-0,29	0,02

Table 13. ANOVA test and Tamhane post-hoc test results for tendency of news content among newspapers (Cont.)

Newspapers	Mean Difference	Std. Error	p	95% Confidence Interval		
				Lower Bound	Upper Bound	
Posta	Sabah	0,28	0,21	0,98	-0,63	1,20
	Sözcü	-0,01	0,21	1,00	-0,92	0,88
	Hürriyet	0,13	0,20	1,00	-0,81	1,06
	Türkiye	0,57	0,20	0,37	-0,37	1,52
	Milliyet	-0,01	0,21	1,00	-0,93	0,91
Türkiye	Sabah	-0,29*	0,05	0,00	-0,43	-0,15
	Sözcü	-0,59*	0,07	0,00	-0,80	-0,37
	Hürriyet	-0,44*	0,03	0,00	-0,53	-0,36
	Posta	-0,57	0,20	0,37	-1,51	0,37
	Milliyet	-0,58*	0,04	0,00	-0,71	-0,45
Milliyet	Sabah	0,29*	0,06	0,00	0,10	0,48
	Sözcü	-0,01	0,08	1,00	-0,25	0,24
	Hürriyet	0,14	0,05	0,14	-0,02	0,29
	Posta	0,01	0,21	1,00	-0,91	0,93
	Türkiye	0,58*	0,04	0,00	0,45	0,71

As it is understood from Table 13, even though there is no statistically significant difference between Milliyet and Sözcü newspaper for keywords ($p > 0,05$), it is found that Sabah and Türkiye newspapers does show significant difference each other statistically ($p < 0,05$). On the other hand, although Türkiye newspaper is same with all other newspaper, Posta newspaper is different statistically from all of them. According to these results, H_4 hypothesis is confirmed.

The chi-square test of is used to determine whether there is statistically relationship between tendency of news content and keywords. Test results is given Table 14.

Table 14. The relationship between tendency of news content and keywords

Keywords	Tendency of news content						X ²	sd	p
	Positive		Negative		Total				
	n	%	n	%	n	%			
KW1	194	91,08	19	8,92	213	100	189,76	1	0,000
KW2	115	31,77	247	68,23	362	100			
Total	309	53,73	266	46,27	575	100			

It is found that there is statistically significant relationship between the variables ($p < 0,05$). According to the test results, H_5 hypothesis is also confirmed. As we can see from frequency distribution, 91,08% of the news involving in first keywords group (Aquaculture and/or Culture Fisheries) have positive tendency, while the only 31,77% of news involving second keywords group (Fish Farm and/or Fish Farms) are portrayed positively. In other words, the only 8,92% of the news involving in first keywords group have negative tendency of news content, whereas 68,23% of the news involving second keywords group have negatively news coverage.

The chi-square test of is used to determine whether there is statistically relationship between tendency of news content and news category. Test results are shown as Table 15.

Table 15. The relationship between tendency of news content and news category

News Category	Tendency of News Content						X ²	sd	p
	Positive		Negative		Total				
	n	%	n	%	n	%			
News	283	58,71	199	41,29	482	100	29,67	1	0,000
Column	26	27,96	67	72,04	93	100			
Total	309	53,74	266	46,26	575	100			

It is also determined that there is statistically significant relationship between the variables ($p < 0,05$). According to the test results, H_6 hypothesis is confirmed. When it is looked frequency distribution, it is understood that 58,71% of the news in news category have positive tendency while only 27,96% of columns is positive. But, 41,29% of the news is portrayed as negatively while 72,04% of the columns have negative tendency.

The chi-square test of is used to determine whether there is statistically relationship between approach and the tendency of news content. Test results is shown as Table 16.

Table 16. *The relationship between the tendency of news content and approach*

Approach	Tendency of News Content						X ²	sd	p
	Positive		Negative		Total				
	n	%	n	%	n	%			
Directly	155	47,84	169	52,16	324	100	10,39	1	0,001
Indirectly	154	61,35	97	38,65	251	100			
Total	309	53,74	266	46,26	575	100			

As it is able to interpreted from Table 16, there is statistically significant relationship between the variables ($p < 0,05$). According to the test results, H_7 hypothesis is also confirmed. It is found that 47,84% of the directly news in approach category have a positive tendency, while only 61,35% of indirectly news is positive. Additionally, 52,16% of the directly news in approach category have a negative tendency, whereas only 38,35% of the indirectly news is published with negative tone.

Discussion and Conclusion

Aquaculture products would be as important in the near future in the point of quality protein supply. As having a voice in the EU market in terms of sector, Turkey has constituted various strategies oriented improving both production areas and quantity within the expanded global market. However, discussion on particularly both environmental effect of the sector and its level affects to acceptableness in society. In the light of this, it is revealed that public reflections for the sector opens new research areas. So scientists express that scientific researches on aquaculture should be expanded by performing social sciences studies laying on perspectives such as socio-economic structure, sociological impact, etc. as well as natural sciences (Schlag, 2010). When taking into consideration that there are limited study in related literature, from this perspective having done some researches is though that it needs having done some researches from this perspective.

In this study, news and columns published first six national newspapers which have the highest circulation rate in Turkey for 10 years period have been analyzed in terms of keywords depicting the sector, and been searched the answer to the three questions.

It is found that analyzed news in this study have generally positive tone ($n=309$, 53,74%) about the sector. It is seen that aquaculture sector has been portrayed in media as negatively in most countries (Amberg & Hall, 2008; Schlag, 2011; Forechlich, Gentry, Rust, Grimm, & Halpern, 2017; Olsen & Osmundsen, 2017; Duffy, Rickard, & Grosswiler, 2019). In the case of this, when it is compared to the other studies, this result differs from studies in literature on this issue except Feucht and Zander (2016).

According to both correlation analysis and chi-square test, there is statistically significant relationship between keywords and the tendency of news content ($X^2= 189,76$ $p < 0,05$, $C=0,57$ $p < 0,01$). While the news involving in the first keywords group have a positive tendency of news content, having the second keywords group have a negative. Some studies show that the presence of certain sounds in a brand name can alter expectations about even product's taste because there is a systematic relationship between sounds and their perceived meanings (Pathak & Calvert, 2020, p. 2). When taking into consideration of the role of mass media shaping public perception, in this case it can be deduced that "Aquaculture and/or Culture Fisheries" keywords make a positive symbolic perception on society, whereas "Fish Farm and/or Fish Farms" keyword make a negative as well.

Besides, it is also found that change of keywords by years is difference significant statistically ($p < 0,05$). Similarly, change of the tendency of news content by years and by newspapers is different ($p < 0,05$). It is concluded from this point that news on positive tone, or negative as well, with selected keywords is seen especially some years and some newspaper.

Furthermore, statistically significances of the relationship between news category and tendency of the news content means actually that columnist effects from their bias and writes by emphasizing negative information (pollution and environmental issues, etc.) about the sector, while news focuses largely on

positive ways (production, employment, export, etc.). This result is similar to Duffy, Rickard and Grosswiler's findings (2019).

Most of the negative news on the sector (n=208, 78,28%) subjects on environmental pollution and protection issues. But, a recent study shows that offshore marine aquaculture has a limited effect on the seas directly. Even if organic pollution parameters is highest especially in summer, it is stated that reason of this is that common user of the sources (population grow for tourism, agricultural activities, etc) increases in this season (Türk Çulha & Karaduman, 2020, p. 6).

All of these results are demonstrated to us that aquaculture sector has been averagely portrayed positive than negative on Turkish newspapers. But there are also shown that selected words used in media can shape public perception on positive way or negative way unintentionally or intentionally. Thus, suggestions of this study of which are determined according to its results can be ranked as follow:

- It would be useful if firms, NGOs or policy makers takes into consideration this issue when they present on the sector to an audience, since public perception about aquaculture can may changes by selected keywords.
- Since it is determined that most of the negative news on the sector focuses more on environmental issues, it is thought that it is better if platforms where telling what environmental effects and pollutants of the sector is, may be occurred by featuring especially eco-friendly production method. Thus businesses reflecting themselves with ecological approach and participating and/or arranging several socio-environmental events may be more competitive than others.
- It would be also beneficial that certain efforts should be made by NGOs, government and leader firm on the sector in order to break the bias, because of the fact that it is understood the tone of columns on aquaculture in newspapers has generally a negative tendency.
- It is eventually suggested that more comprehensive studies should be performed in a multidisciplinary approach such as aquaculture-business-communication perspectives by providing the integration of social and natural sciences all around the country since this study is the first research on this issue.

REFERENCES

- Akyol, A. (2009). Qualitive and quantitative features of newspaper advertising: A content analiysis on automotive advertisements. *Seljuk University Journal of Faculty of Letters*, (21), 1-27.
- Alniacik, E., Alniacik, U., & Genc, N. (2010). Are percieved importance levels of corporate reputation components affected by demograpich factors? *Balikesir University The Journal of Social Sciences Institute*, 13(23), 93-114.
- Amberg, S., & Hall, T. (2008). Communicating risks and benefits of aquaculture: A content analysis of US newsprint representations of farmed salmon. *Journal of the World Aquaculture Society*, 39(2), 143-157.
- Arslan, B., & Koca, C. (2006). An examination of representation of Women athlets-related articles in dailiy newspapers. *Hacettepe Journal of Sport Sciences*, 17(1), 1-10.
- Bakan, I., & Kefe, I. (2012). The organizational perspective of perception and perception management. *Kahramanmaras Sutcu İmam University Faculty of Economics and Administrative Sciences Journal*, 2(1), 19-34.
- Beyoglu, A. (2015). Perception, visual perception and illusion in art education: An examination in the works of Victoria Vasarely. *Trakya University Journal of Social Sciences*, 17(1), 333-348.
- Bilbil, E., Sütcü, C., & Kiyat, B. (2013). Research on corporate reputation quotient and brand loyalty in telecommunications sector in Turkey. *Öneri Journal Contemporary Studies in Social Sciences*, 10(39), 163-175.
- Bowen, G. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.

- Caki, S. (2007). The place and situation of poultry industry in Turkish economy. *Ege Academic Review*, 7(1), 153-189.
- Calik, M., & Sozibilir, M. (2014). Parameters of content analysis. *Education and Science*, 39(174), 33-38.
- Cek, K. (2016). The effects of corporate images on customers' behavior. *The Journal of Public Finance and Finance Articles/Writings*, (106), 101-128.
- Ceng, E. (2018). A politic analysis on the use of twitter as a perception management vehicle. *Journal of Erciyes Communication*, 5(4), 663-689.
- Cita, K., & Kececioglu, T. (2015). A research by performance management systems perception of employees. *EUL Journal of Social Sciences*, VI(II), 19-36.
- Dalkiran, G. (2019). *A study on international competitiveness position of aquaculture businesses in Turkey*. Unpublished Doctorate Thesis, Karabük University Institute of Graduate Program, Karabük.
- Dogan, Z., Arslan, S., & Berkman, A. (2015). Development and problems of agricultural sector in Turkey: A historical outlook. *Niğde Univeristy Academic Review of Economics and Administrative Sciences*, 8(1), 29-41.
- Doganci, M. (2017, Temmuz). *A research on the institutional perspectives of the university*. Unpublished Doctorate Thesis, Maltepe University, Institute of Social Sciences, İstanbul.
- Duffy, K., Rickard, L., & Grosswiler, P. (2019). Routine influences on aquaculture news selection: A Q method study with New England journalists. *Science Communication*, 1-31.
- Elsbach, K. (2003). Organizational perception management. *Research in Organizational Behavior*, 25, 297-332.
- Erbay, M., & Aslan, M. (2019). The effects of social values on perception management. *Ulakbilge Journal of Social Sciences*, 38, 497-504.
- Erdem, B., & Gezen, T. (2014). The examination of job advertisements for tourism establishments by content analysis method. *International Journal of Economics and Business*, 10(21), 19-42.
- Erer, S. (2013). Mass media and medical ethics. *Journal of Duzce University Health Sciences Institute*, 3(3), 24-28.
- FAO (2020). Food and agriculture organization of the United Nations. Retrieved August 10, 2020 from www.fao.org
- Fernández-Polanco, J., & Luna, L. (2012). Factors affecting consumers' beliefs about aquaculture. *Aquaculture Economics & Management*, 16(1), 22-39.
- Feucht, Y., & Zander, K. (2016). Aquaculture in German print media. *Aquaculture International*, 25, 177-195.
- Fidan, M., & Yetis, A. (2018). Perception in health communication: A research on public service announcements (PSA). *Journal of Selcuk Communication*, 11(2), 159-178.
- Forechlich, H., Gentry, R., Rust, M., Grimm, D., & Halpern, B. (2017). Public perceptions of aquaculture: Evaluating spatiotemporal patterns of sentiment around the World. *Plos One*, 12(1), 1-18.
- Gokce, O. (1996). Public opinion and mass media. *Journal of Social Sciences of the Turkic World*, 1(Spring), 163-171.
- Halderen, M. (2007). *Organizational identity expressiveness and perception management*. Rotterdam: Erasmus Research Institute of Management RSM Erasmus University.
- Hamzacebi, A., & Yozgat, U. (2019). Role of perception management of tourism sector. *International Journal of Management and Administration*, 3(5), 51-65.

- Harari, Y. (2018). *From animals into gods: A brief history of humankind*. (E. Genç, Trans.) İstanbul: Kolektif (Turkish Print).
- Katranidis, S., Nitsi, E., & Vakrou, A. (2003). Social acceptability of aquaculture development in coastal areas: The case of two Greek islands. *Coastal Management*, 31(1), 37-53.
- Kayaoglu, A. (2013). *Perception*. M. Goregenli, A. Kayaoglu, A. Bilgin, & F. Curun. (Eds.) Behavioral Science II, 27. Eskişehir: T.C. Anadolu University.
- Kaymaz, K., & Sungur, M. (2015). The effects of knowledge acquisition levels on perception in art education. *Anadolu Journal of Educational Sciences International, (Art Educational Special Issue)*, 266-281.
- Kocak, A., & Arun, O. (2006). The sampling problem in content analysis studies. *Journal of Selcuk Communication*, 4(3), 21-28.
- Lange, D., Lee, P., & Dai, Y. (2011). Organizational reputation: A review. *Journal of Management*, 37(1), 153-184.
- MAF. (2020). *Ministry of agriculture and forestry general directorate of fisheries and aquaculture, Fisheries statistics*. Ankara: Tarım Orman Bak.
- Olsen, M., & Osmundsen, T. (2017). Media framing of aquaculture. *Marine Policy*, 76, 19-27.
- Otara, A. (2011). Perception: A guide for managers and leaders. *Journal of Management and Strategy*, 2(3), 21-24.
- Ozsalmanli, A., & Pank, C. (2013). Perception management and its importance for ethics in public administration. *Journal of Law and Economic Researches*, 5(2), 47-61.
- Pandir, M., Efe, İ., & Paksoy, A. (2015). A content analysis on the representation of Syrian asylum seekers in the Turkish press. *Marmara Journal of Communication*, (24), 1-26.
- Parlakay, O., Çelik, A., & Kiziltug, T. (2015). Environmental issues caused by agricultural production and solution proposals in Hatay province. *Journal of Agricultural Faculty of Mustafa Kemal University*, 20(2), 17-26.
- Pathak, A., & Calvert, G. (2020). Sounds sweet, sounds bitter: How the presence of certain sounds in a brand name can alter expectations about product's taste. *Food Quality and Preference*, 83, 1-10.
- Qiong, O. (2017). A brief introduction to perception. *Studies in Literature and Language*, 15(4), 18-28.
- Rahayu, F., & Zanky, M. (2018). The effects of corporate image, users image, and product image towards purchasing interest of Suzuki motorcycle. *The First International Research Conference on Economics and Business*. 104-113. KnE Social Sciences.
- Sara, O., & Kirikci, S. (2018). Literature review: Planned behavior theory and behavioral economics. *Social Sciences Studies Journal*, 4(23), 4534-4548.
- Saygi, H., Saka, S., Firat, K., & Katagan, T. (2006). The consumption of fish and approach to fish culture of public opinion in İzmir central districts. *Ege University Journal of Fisheries & Aquatic Sciences*, 23(1-2), 133-138.
- Schlag, A. (2010). Aquaculture: an emerging issue for public concern. *Journal of Risk Research*, 13(7), 829-844.
- Schlag, A. (2011). Aquaculture in Europe: Media representations as a proxy for public opinion. *International Journal of Fisheries and Aquaculture*, 3(7), 158-165.
- Tabachnick, B., & Fidell, L. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston: Pearson.
- Tasdemir, A., & Kus, Z. (2011). The content analysis of the news in the national papers concerning the renewed primary curriculum. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 11(1), 16-23.

- Tokgoz, O. (1984). The role and importance of mass media in unaware learning. *Education and Science*, 23-28.
- TSI. (2020). *Turkish statistical institute fisheries statistics*. Ankara: TUIK.
- Tugcu, E. (2006). The village imagery created in commercials and the "integrated" chickens produced by avian flu. *International and Quarterly Journal of Cultural Studies*, 9(71), 71-74.
- Tunc, A., & Atilgan, A. (2017). An administrative understanding on perception: Perception administration. *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 3(3), 228-238.
- Türk Çulha, S., & Karaduman, F. (2020). The influence of marine fish farming on water and sediment quality: Ildır Bay (Aegean Sea). *Environ Monit Assess*, 192(8), 528, 1-10.
- Unaldi, N. (2015). The importance of reputation in health-care institutions. *Journal of Health and Nursing Management*, 2(2), 100-111.
- Ural, E. (2002). Reputation management as a public relations study creating value. *The Journal of Istanbul Commerce University*, 83-93.
- Yasar, M. (2018, Kasım). Qualitative problem in qualitative research. *MSKU Journal of Education*, 5(2), 55-73.
- Yegen, C. (2014). The presentation of woman murder news in the internet journalism: Sample of daily "Posta". *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 4(3), 15-28.
- Yibar, A., & Soyutemiz, E. (2013). Antibiotic use in food-producing animals and possible residual risks. *Journal of Veterinary Sciences of Ataturk University*, 8(1), 97-104.
- Yilmaz, R. (2007). Gender roles in advertisements: A content analysis of the advertisements published in Milliyet newspaper between the years, 1960 and 1990. *Journal of Selcuk Communication*, 4(4), 143-155.

İletişimde Çözüm Odaklılık Ölçeği'nin (İÇÖÖ) Geliştirilmesi, Geçerlilik ve Güvenilirliği

Dr. Ekrem Sedat Şahin^{1*}
Dr. Sümeyye Derin²

Geliş tarihi: 22.10.2020
Kabul tarihi: 15.12.2020

Atf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 662-674
Yıl: 2020

This article was checked by Turnitin.
Similarity Index 20%

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹Aksaray Üniversitesi, Türkiye,
ekremsedatsahin@aksaray.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-2499-1617

²Sakarya Üniversitesi, Türkiye,
sumeyyederin@sakarya.edu.tr
ORCID ID 0000-0002-9102-7561

* Sorumlu yazar

ÖZ

Bu çalışmada, yetişkin bireylerin iletişimde çözüm odaklılık düzeyini belirlemeye yönelik, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmek amaçlanmıştır. Bu amaçla çözüm odaklı yaklaşımın, iletişim diğer bir ifade ile dilin kullanımı konusuna verdiği değer incelenmiştir. İletişim, çözüm odaklı yaklaşımın merkezindedir. Çözümüne yönelmede ve ulaşmada dilin kullanımı belirleyici rol oynar. Çözüm odaklı dili kullanabilmek hem günlük hayatta hem de psikolojik danışmada probleme odaklanmak yerine çözüme odaklanmayı kolaylaştırabilir. Bu nedenlerle, çalışma kapsamında oluşturulan İletişimde Çözüm Odaklılık Ölçeği'nin (İÇÖÖ) geliştirilmesi sürecinde; 18 yaş ve üzerinde, elverişli/ uygun örnekleme yoluyla ulaşılan, 237 erkek ve 226 kadın; toplam 463 yetişkin birey ile çalışılmıştır. Ölçeğin geçerlilik çalışması kapsamında kaynak tarama, uzman görüşü alma, pilot uygulama ve yapı geçerliliğini inceleme gerçekleştirilmiştir. Yapı geçerliliği kapsamında 223 bireyden elde edilen veriler SPSS 23.0 Programında Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ile değerlendirilmiştir. AFA sonucunda ölçeğin 17 madde ve üç faktörden oluştuğu tespit edilmiştir. AFA'nın ardından ölçek yeniden farklı bir yetişkin grubuna uygulanmıştır. Bu uygulama sonucunda 182 yetişkinin verisiyle Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) gerçekleştirilmiştir. DFA'da uyum indeksi değerleri ise RMSEA= .068 CFI= .92, IFI= .92, GFI=.88, AGFI=.83 olarak bulunmuş ve DFA sonucunda ölçeğin 17 maddeli ve üç alt ölçekli yapıda, kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olduğu tespit edilmiştir. İÇÖÖ'nün güvenilirliği Cronbach Alfa (iç tutarlılık) yöntemi ile incelenmiştir. Ölçeğin hesaplanan Cronbach Alfa katsayısı .87'dir. Bu değer, ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak, yapılan analizler İÇÖÖ'nün 18 yaş ve üzerindeki yetişkin bireylerin iletişimde çözüm odaklılıklarını belirlemek amacıyla kullanılabileceğini göstermiştir. Bulgular ilgili alanyazın ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İletişimde Çözüm Odaklılık Ölçeği, geçerlilik, güvenilirlik

Development, Validity and Reliability of the Solution Focality in Communication Scale (SFCS)

Dr. Ekrem Sedat Şahin^{1*}
Dr. Sümeyye Derin²

First received: 22.10.2020
Accepted: 15.12.2020

Citation:
IBAD Journal of Social Sciences
Issue: Special Issue **Pages:** 662-674
Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 20%

¹Aksaray University, Turkey,
ekremsedatsahin@aksaray.edu.tr,
ORCID ID 0000-0002-2499-1617

²Sakarya University, Turkey,
sumeyyederin@sakarya.edu.tr
ORCID ID 0000-0002-9102-7561

* Corresponding Author

ABSTRACT

In this study, it is aimed to develop a valid and reliable measurement tool to determine the level of solution-focality in communication. For this purpose, the value given by the solution-focused approach to linguistic and communication has been examined. Linguistic, in other words, communication is at the center of the solution-focused approach. The use of linguistic plays a decisive role in orienting and reaching a solution. Using solution-focused linguistic can make it easier to focus on the solution instead of focusing on the problem in both daily life and psychological counseling. For these reasons, in the process of developing the Solution Focality in Communication Scale (SFCS), which was created within the scope of the study; 237 males and 226 females aged 18 years and over, available through convenience sampling; it was studied with a total of 463 adults. Within the scope of the validity study of the scale, source scanning, expert opinion, pilot application and construct validity were examined. Data obtained from 223 individuals within the scope of construct validity were evaluated by Explanatory Factor Analysis (EFA) in SPSS 23.0 Program. As a result of EFA, it was determined that the scale consists of 17 items and four factors. After EFA, the scale was applied to a different group of adults again. As a result of this application, Confirmatory Factor Analysis (CFA) was performed with the data of 182 adults. The fit index values in CFA were found as RMSEA = .068 CFI = .92, IFI = .92, GFI = .88, AGFI = .83, and as a result of CFA, the scale had acceptable fit values with 17 items and three subscales has been determined. The reliability of the SFCS was examined by the Cronbach Alpha (internal consistency) method. The calculated Cronbach Alpha coefficient of the scale is .87. This value showed that the scale is a highly reliable measurement tool. As a result, the analysis made showed that SFCS can be used to determine the solution-focused communication of adult individuals aged 18 and over. Findings were discussed in the light of the relevant literature.

Key Words: Solution Focality in Communication Scale, validity and reliability

GİRİŞ

Birey, içinde bulunduğu zorlayıcı durumlara ilişkin psikolojik destek almaya ihtiyaç duyabilir. Psikolojik desteği sağlayan alan uzmanı, psikoterapide; bireyin yaşadığı probleme, danışma sürecine ve ekonomik koşullara bağlı olarak farklı psikolojik danışma yaklaşımlarını uygulayabilir. Günümüzde zamanın ve özellikle paranın tasarrufu açısından, daha çok kısa süreli psikoterapilere yönelim olduğu söylenebilir. Danışanın sorunlarının çözümüne hem kısa sürede yardım edilmesi ve hem de danışanın ekonomik açıdan daha az ödeme ile psikolojik destek alması için uygulanan yaklaşımlardan biri de çözüm odaklı terapi yaklaşımıdır.

Çözüm odaklı psikolojik danışma yaklaşımı yapısalcı ya da modernist değildir. Bu yaklaşımda psikolojik danışma, danışanın danışmaya getirdiği sorundan ve sorunun çeşidinden ziyade; çoklu bir bakış açısına dayanır. Belirtilen çoklu bakış açısına göre problemin altında yatan nedeni ya da problemin doğasını bilmek çözüm için gerekli değildir (Nelson, 2011). de Shazer (1991), bir sorunu çözmede, onun nedenini bilmenin gerekliliğine inandığını belirtir. Yazara göre sorun ve çözümü arasında bir ilişki vardır. Eğer sorunla çözümü arasında doğrudan bir ilişki olsaydı, her bireyin aynı soruna aynı çözümü uygulaması gerekebilirdi. Oysa her birey aynı soruna çok sayıda işe yarar çözüm üretebilir.

Çözüm odaklı psikolojik danışma yaklaşımında bireyin, problemlerinden daha fazlası olduğuna inanılır. Bireyde eksikliklerden çok kaynaklar aranır. Onun olası ve arzu ettiği hedefleri incelenir. Gelecekteki hayallerinin gerçekleşmesine o an bile katkıda bulunan durumlar araştırılır. Danışan kendi hayatının her alanında “uzman kişi” olarak görülür (Güner, 2014). Diğer bir deyişle çözüm odaklı psikolojik danışmada bireye sadece problemleri olan kişi olarak bakılmaz. Birey çözüme yönelik kaynakları olan, güçlü ve değişmek için ufak adımlar atmaya başlamış, kendi hayatının uzmanı olarak görülür.

Çözüm odaklı yaklaşımda, sorunun içindeki istisnai durum ve anlar ile danışanların işe yarar ne yaptığını bulmaya (Corey, 2008) ve bulunanları çözüm için uygun bir şekilde kullanmaya odaklanılır. Psikolojik danışma sürecinde üç temel kural takip edilir. Bu kurallardan birincisi; danışanın herhangi bir yakınması bulunmuyorsa burada bir müdahaleye gerek olmadığını ifade eden “bozulmamışsa onarma” kuralıdır. İkinci kural, sorunların çözümünde uygulanan yol ve yöntemler etkili ise bu yol ve yöntemleri daha çok kullanmak gerektiğini belirten “işleyen çözüm yollarına başvurmada ısrarlı olma”dır. Üçüncü ve son kural ise işlemediği kanıtlanan bir yöntemi yeniden uygulamanın herhangi bir yararı olmadığını anlatan “işlemeyen çözüm yollarına başvurmama, farklı çözüm yolları deneme”dir (Berg ve Miller, 1992). Özetle bireyde yolunda giden süreçlere zarar vermeden, uygulamalarda başarı sağlamayan çözümlerde ısrarcı olmadan işe yarayan yol, yöntem ve teknikleri uygulamak bu yaklaşımın temelindeki esaslardır.

Çözüm odaklı psikolojik danışma yaklaşımında danışanın sorundan ziyade çözüme ilişkin konuşması, içinde bulunulan an ya da gelecekte işleme ihtimali yüksek çözümlere odaklanması sağlanır (Doğan, 1999). Danışan ne yaşamış olursa olsun işe yarar olarak davranabilme yeteneğine sahiptir. Geleceğe ve çözümlere pozitif bakabilir, kendisinin tek bir yönden değil de farklı yönlerden ibaret olduğunu görebilir. Danışanların yaşadığı her sorunun mutlaka istisnası vardır. Danışanın yaşadığı ufak değişiklikler; büyük değişikliklere neden olur. Danışanlar, sorun çözmeye yönelik niyetlerine güvenebilmelidirler. Onlar, değişimi isterler, değişimin olması için ellerinden geleni yaparlar ve değişmeye yetecek kapasiteleri vardır (Walter ve Peller, 2000). Psikolojik danışmanlar bu varsayımlara dayanarak danışanlarla işbirliği gerçekleştirebilirler.

Çözüm odaklı psikolojik danışma yaklaşımında danışanın olumlu değişimine, kaynaklarına odaklanılır. Değişim, özellikle olumlu değişim kaçınılmazdır. Danışan kendi hayatının uzman kişisidir. Psikolojik danışma sürecinde danışman en uygun müdahale yöntemini seçer. Psikolojik danışman ile danışan arasında işbirliğine dayalı ve geleceğe odaklanılan bir ilişki oluşturulur. Bu ilişki faydacı ve esnek. Psikolojik danışmada çözümler, danışan ve psikolojik danışmanın birlikte katılımıyla keşfedilir ve oluşturulur. Danışma sürecinde küçük değişimlerin daha büyük değişimlere yol açacağı ilkesi göz önüne alınır (Berg ve Miller, 1992; Davis ve Osborn, 2000). Çözüm odaklı psikolojik danışma sürecinde psikolojik danışmanın değil; danışanın isteklerine odaklanılır (Sklare, 2013). Özetle bu psikolojik danışma yaklaşımının özünde bireyin güçlü olduğuna, çözümleri görüp uygulayabileceğine ilişkin bir inanç bulunmaktadır. Psikolojik danışma süreci bu inanca uygun olarak planlanır ve uygulanır.

Çözüm odaklı psikolojik danışma yaklaşımı, dilin önemini vurgular. Dili psikolojik danışmada etkili bir şekilde kullanan yaklaşıma göre dil, gerçekleri birlikte inşa etmenin bir aracıdır (Plosker ve Chang, 2014). Dil, terapötik sürecin merkezinde bulunan önemli bir öğedir. de Shazer'ın bu konudaki duruşu daha da radikaldir. Ona göre; "dil," insan dünyasını oluşturur ve insan dünyası da tüm dünyayı oluşturur (de Shazer ve Berg, 1992). Çözüm odaklı psikolojik danışma yaklaşımında kullanılan işbirlikçi dil ile terapötik değişim arasında pozitif ilişki olduğunu ispatlayan araştırmalar bunun tam tersini ortaya koyanlardan çok daha fazladır (Franklin, Zhang, Froerer ve Johnson, 2016). Özetle çözüm odaklı yaklaşımda dil önemli bir müdahale ve değişim aracıdır. Bu durumda çözüm odaklı yaklaşımda önemli bir değere sahip olan dilin bir ölçme aracı ile incelenmesi; hem psikolojik danışma sürecindeki terapötik ilerlemeyi tespit etmeyi hem de bireylerin günlük hayatlarında kurdukları iletişimde ne derecede çözüm odaklı olduklarını görmelerini sağlayabilir.

Bu açıdan bakıldığında, bireylerin iletişimde çözüm odaklılıklarının ölçülmesi hem uygulayıcılar için hem de ileride gerçekleştirilecek olan araştırmalar için önemli görünmektedir. Bu bağlamda, bu araştırmanın amacı yetişkin bireylere yönelik geçerliliği ve güvenilirliği sağlanmış, iletişimde çözüm odaklılık ölçeği geliştirerek uygulayıcıların ve araştırmacıların kullanımına sunmaktır.

YÖNTEM

İletişimde Çözüm Odaklılık Ölçeği'nin (İÇÖÖ) (Ek-1) geliştirilmesi ve psikometrik özelliklerinin incelenmesini amaçlayan bu araştırmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Tarama yöntemi, geçmişte ya da içinde bulunulan anda var olan bir durumu mevcut şekliyle betimleme ve tanımlamayı amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2016). 18 yaş ve üstünde olan yetişkin bireylere yönelik olarak gerçekleştirilen bu araştırmada uygun/elverişli örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Dörnyei'ye (2007) göre elverişli örnekleme, hedef kitlenin üyelerinin kolay erişilebilirlik, coğrafi yakınlık, belirli bir zamanda kullanılabilirlik veya istekli olma gibi belirli pratik kriterleri karşıladığı örnekleme yöntemidir. Bu yöntem ile 2019 yılının Ekim ve Kasım aylarında, çevrim içi süreçler aracılığıyla 463 yetişkin bireye veri toplama araçları uygulanmıştır.

Çalışma Grubu

Ölçek geliştirme sürecinde, öncelikle uygulama yapılacak örneklemin uygunluğu ve büyüklüğünün yeterliliği göz önüne alınır (Heppner, Wampold ve Kivlighan, 2008). Gorsuch (1990) ölçme aracındaki değişken/madde sayısının en az beş katı kadar, örnekleme birey olmasının uygun olacağını belirtir. Buna bağlı olarak çalışma kapsamında hazırlanan ölçme aracı çevrim içi anket şeklinde 18 yaş ve üstündeki 280 yetişkin bireye uygulanmıştır. Bu uygulamada ölçeğin 133 erkek ve 128 kadın olmak üzere 261 birey tarafından eksiksiz doldurulduğu tespit edilmiştir. Ölçeği dolduran birey sayısı ölçme aracındaki değişken/madde sayısının 10 katından fazla olduğu bu bireylerin formlarından elde edilen bilgiler SPSS 23.0 programına aktarılarak İÇÖÖ'nün Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) gerçekleştirilmiştir. AFA'nın ardından İÇÖÖ Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) için veri toplamak amacıyla; 215 bireye yukarıda ifade edilen iletişim kanalları ile gönderilmiştir. Bu gönderiye 98'i kadın ve 104'ü erkek olmak üzere toplam 202 yetişkin bireyin eksiksiz yanıt verdiği tespit edilmiştir. Özetle İÇÖÖ'nün geliştirilme sürecinde çalışma grubunda 237 erkek ve 226 kadın; toplam 463 yetişkin birey ile çalışılmıştır.

İletişimde Çözüm Odaklılık Ölçeği'nin (İÇÖÖ) Geliştirilme Süreci

Ölçeğin kimlere yönelik olduğu ve ölçek puanlarının hangi amaçla kullanılacağını tespit edilmesi (DeVellis, 2003) aşaması ölçme aracı geliştirmenin ilk basamağıdır. İÇÖÖ'nün hedef kitlesi 18 yaş ve üzerindeki yetişkin bireylerdir. İÇÖÖ'den elde edilen puanlar yetişkin bireylerin iletişimde çözüm odaklılıkları konusunda bilgi sağlayacaktır. DeVellis (2003) ölçek geliştirmede ikinci basamağın ölçülmek istenilen yapının kavramsallaştırılması olduğunu belirtmiştir. İÇÖÖ, "iletişimde çözüm odaklılık" yapısını ölçmeye yönelik olarak hazırlanmıştır.

Ölçme aracı geliştirmenin üçüncü basamağında ölçülecek niteliğe en uygun maddelerin seçilmesi; alanyazına ve uzman görüşüne dayalı maddeler yazılarak madde havuzunun oluşturulması sağlanır (DeVellis, 2003). Bu kapsamda çözüm odaklı psikolojik danışma yaklaşımına yönelik olarak yurt dışı ve yurt içi alanyazını incelenerek madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzundan seçilen maddeler

psikolojik danışma ve rehberlik alanından en az doktora seviyesinde eğitim almış üç uzman tarafından içerik açısından; alanında yüksek lisans yapmış üç Türkçe Öğretmeni tarafından dil açısından incelenmiştir. Alan ve dil uzmanlarının katkılarıyla ölçeğin 23 maddelik pilot uygulama formu hazırlanmıştır. Pilot uygulama formu 37 yetişkin bireye e-mail aracılığıyla gönderilerek uygulanmıştır. Uygulamaya katılan bireyler tarafından anlaşılmadığı ifade edilen maddeler düzeltilerek ölçme aracı deneme uygulamasına hazır hale getirilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde İÇÖÖ'nün geçerliliği, güvenilirliği, puanlama ve yorumlanmasına ilişkin bilgiler sunulmuştur. İÇÖÖ'nün yapı geçerliliği; AFA ve DFA ile iç tutarlılığı ise Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı hesaplanarak incelenmiştir.

İletişimde Çözüm Odaklılık Ölçeği'nin (İÇÖÖ) Geçerliliği

İÇÖÖ uygulamasından elde edilen verilerde ölçeğin her bir maddesinin normallik varsayımını sağlayıp sağlamadığını tespit etmek için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) katsayılarına bakılmıştır. Çarpıklık değerinin -1.81 ile -0.24 aralığında; basıklık değerinin ise -0.39 ile 1.57 aralığında değiştiği görülmüştür. Basıklık ve çarpıklık katsayılarının +1,5 ile -1,5 değerleri arasında olması kabul edilebilir düzeydir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Ölçeğin verilerinin basıklık ve çarpıklık değerleri, kabul edilebilir seviyenin dışında olduğundan, verilerin malahobis uzaklıkları hesaplanarak uç değerlerin temizliği gerçekleştirilmiştir. Ardından çarpıklık ve basıklık değerleri yeniden hesaplanmıştır. Çarpıklık değerinin -1.04 ile -0.06 aralığında; basıklık değerinin ise -0.74 ile 1.45 aralığında değiştiği görülmüştür. Bu kapsamda ölçeğin verilerinin normal dağılıma sahip olduğuna karar verilerek AFA'ya geçilmiştir. Uç değerler çıkarıldıktan sonra 223 bireyin verisi ile AFA gerçekleştirilmiştir.

Herhangi bir veri grubuna AFA uygulanabilmesi için verilerin faktör analizine uygun olması ve örneklemdaki birey sayısının yeterli olması gerekir. AFA için Bartlett Küresellik Testi (Bartlett Test of Sphericity) ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Testi (Karaman, 2015) sonuçlarına bakılır. Bartlett Küresellik Testi, ölçme aracının verisinin çoklu normal dağılımdan gelmiş olmasını gerektirir. Belirtilen test sonucunda değer, düşük olursa sıfır hipotezi; yüksek olursa alternatif hipotez kabul edilir. Sıfır hipotezi red edilmediğinde faktör analizine devam edilemez (Akgül ve Çevik, 2003; Karagöz, 2016). Ölçeğin verilerinin faktör analizine uygunluğunu incelerken yapılması gereken diğer bir test Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Testidir. KMO Testi, örneklemin yeterliliği hakkında bilgi verir (Karaman, 2015). KMO değeri, .50'den küçük olduğunda kabul edilemez, .50-.60 arası ise kötü, .60-.70 arasındaysa zayıf/vasat, .70-.80 arası olduğunda orta, .80-.90 arasında ise iyi, .90'ın üzerinde ise mükemmeldir (Kaiser, 1974). İÇÖÖ uygulamasından elde edilen 223 veriye Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Testi ile Bartlett Küresellik Testi uygulandığında aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 1. İÇÖÖ Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik Testi Sonuçları

KMO ve Bartlett Testi		
Kaiser-Meyer-Olkin Testi	Örneklemin Yeterliliğinin Ölçümü	.88
Bartlett'in Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-Kare	1296.91
	sd	136
	p	.000

Faktör analizi gerçekleştirmek için değişkenler/maddeler arasındaki ilişkinin yüksekliğine bakılır. Tablo 1'de görüldüğü üzere $p < .05$ olduğundan Bartlett Küresellik Testi'nin sonucu anlamlıdır. Bu durum, değişkenler arasında yüksek korelasyonun olduğunu ve verilerin çoklu dağılımdan geldiğini gösterir. KMO değeri .88 olduğundan sonuç "iyi" olarak değerlendirilmiş ve örneklem büyüklüğünün yeterli (Karaman, 2015) olduğuna karar verilerek, faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

Kuramsal olarak faktör analizinin başında, ölçekteki madde-değişken sayısı kadar faktör bulunur (Büyüköztürk, 2010). Burada amaç, maddeler arasındaki ilişkileri en üst seviyede temsil eden az sayıda faktörü belirlemektir. İşlem sonucunda ortaya kaç tane faktör çıkacağı ile ilgili değişik kıstaslar mevcuttur (Karagöz, 2016; Özdamar, 2002; Tavşancıl, 2002). Bu kıstaslardan birincisi öz-değeri 1 olan

ve 1'den yüksek olan faktörlerin değerlendirmeye alınmasıdır (Özdamar, 2002). İkinci kıstas ise maddelerin faktörlere yerleşiminin incelenmesidir.

İÇÖÖ maddelerinin faktörlere dağılımını belirleyerek, yorumlanıp; isimlendirilebilecek faktörler oluşturmak için Orthogonal rotasyon yöntemleri içinde yer alan "Varimaks" tekniği uygulanmıştır. Varimaks tekniğinde basit yapıya ve anlamlı faktörlere erişimde faktör yükleri matrisinin sütunları öncelikle ele alınır (Karagöz, 2016). Analizde hedef varyansı en yüksek düzeyde çıkarmaktır. Varimaks, varyansı en yüksek seviyede ortaya çıkaran döndürme tekniğidir (Karaman, 2015).

Tabachnick ve Fidell (2013) faktör belirlemede döndürme işleminin uygulanıp; yorumlanmasının gerekli olduğunu ifade eder. Faktör sayısına karar verilirken her bir yöntemde döndürülmüş faktör matrisine bakılır. Faktör sayısı belirlenirken bir maddenin faktör yükünün minimum .30 olmasına ve ayrıca aynı madde birden fazla faktörde yük verdiğinde iki faktör arasındaki bu değer farkının minimum .1 olmasına dikkat edilir (Stevens, 2002). Maddenin faktör yük değerinin minimum .32 olması (Tabachnick ve Fidell, 2013) gerektiğini belirten yazarlar da vardır. Bazı durumlarda faktör yükünün negatif olduğu da görülebilir. Bunun anlamı; bu faktörün o değişkenle ters ilişkili olduğudur (Kline, 1994). Ayrıca kararlı bir faktörün en az üç değişken/madde içermesi gerekir (MacCallum, Widaman, Zhang ve Hong 1999). İÇÖÖ, açılımlayıcı faktör analizinde maddelerin faktör yük değeri .40 olarak belirlenmiş ve yukarıda belirtilen kurallara uygun olarak analizler gerçekleştirilmiştir.

İlk faktör analizinde elde edilen "döndürülmüş bileşen matrisleri" incelendiğinde ölçeğin altı faktörlü bir yapıda olduğu ve 6. faktörde sadece bir madde bulunduğu görülmüştür. Kararlı bir faktörde en az üç madde bulunması gerektiği kuralına bağlı olarak 6. faktördeki madde 18 çıkarılarak yeniden AFA gerçekleştirilmiştir. İkinci AFA'nın "döndürülmüş bileşen matrisleri" incelendiğinde ölçeğin beş faktörlü olduğu ancak 5. faktörde madde 4'ün tek olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle madde 4 çıkarılarak yeniden bir analiz yapılmıştır. Üçüncü AFA'nın "döndürülmüş bileşen matrisleri" incelendiğinde ölçeğin dört faktörlü olduğu ancak 4. faktörde 1. ve 14. maddenin olduğu görülmüştür. Ayrıca madde 19 ve 21'in ikinci ve üçüncü faktörde olmasına rağmen madde faktör yükleri arasında .1'den daha az fark olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle madde 1 ve 14 ile 19 ve 21 çıkarılarak yeniden bir analiz yapılmıştır. Dördüncü analiz sonucunda ölçeğin 17 maddeden ve üç alt ölçekten meydana geldiği belirlenmiştir. Bu analize ilişkin "açıklanan toplam varyans" Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. İÇÖÖ Açıklanan Toplam Varyans Değerleri

Bileşen	Özdeğer	Açıklanan varyans Yüzdesi	İlk Özdeğerler		Çıkarılan Boyutlar			Döndürme İşleminde Sonra	
			Toplam Açıklanan Varyans Değeri	Özdeğer	Açıklanan varyans Yüzdesi	Toplam Açıklanan Varyans Değeri	Özdeğer	Açıklanan varyans Yüzdesi	Toplam Açıklanan Varyans Değeri
1	5,925	34,852	34,852	5,925	34,852	34,852	3,675	21,620	21,620
2	1,722	10,127	44,980	1,722	10,127	44,980	3,117	18,336	39,956
3	1,201	7,063	52,042	1,201	7,063	52,042	2,055	12,086	52,042
4	,992	5,833	57,875						
5	,881	5,182	63,057						
6	,793	4,664	67,722						
7	,773	4,546	72,268						
8	,689	4,052	76,320						
9	,642	3,776	80,097						
10	,578	3,398	83,494						
11	,528	3,106	86,601						
12	,465	2,738	89,338						
13	,429	2,525	91,863						
14	,412	2,422	94,285						
15	,366	2,154	96,439						
16	,318	1,871	98,310						
17	,287	1,690	100,000						

Tablo 2'de görüldüğü gibi ilk özdeğerleri 1'in üstünde olan üç faktör bulunmakta ve bu faktörler toplam varyansın yüzde 52.04'ini açıklamaktadır. Son analiz "döndürülmüş bileşen matrisleri" de Tablo 3'te sunulmuştur.

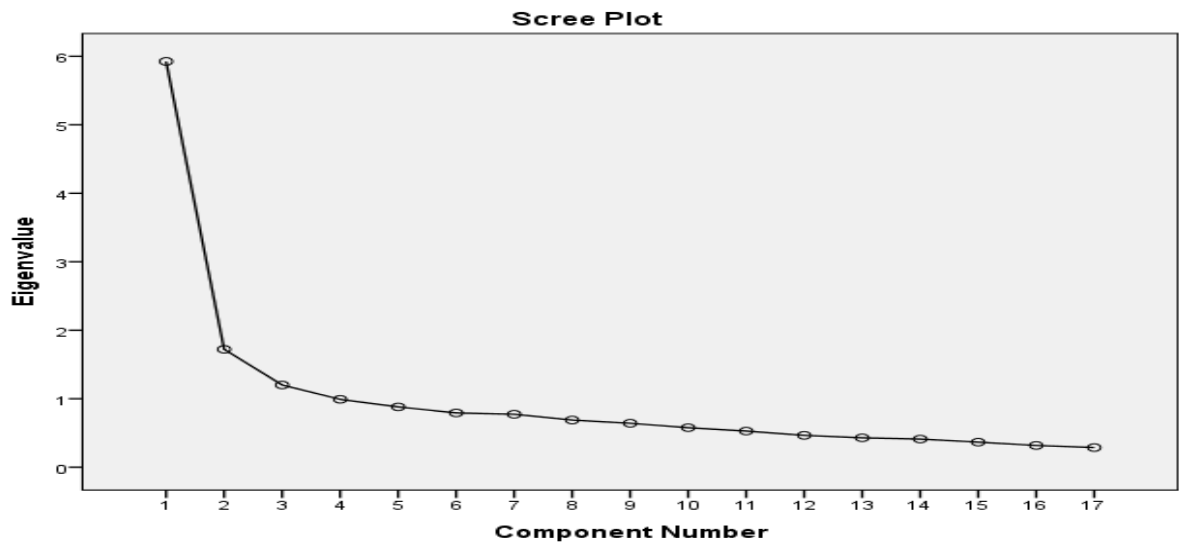
Tablo 3. İÇÖÖ Döndürülmüş Bileşen Matrisleri

	Bileşenler		
	1	2	3
M23	,759		
M17	,740		
M20	,668		
M10	,612		
M13	,610		
M5	,597		
M22	,490		
M11	,485		
M9		,716	
M7		,716	
M6		,662	
M8		,653	
M12		,612	
M2			,785
M3			,712
M16			,582
M15			,499

Tablo 3 incelendiğinde, İÇÖÖ'nün "döndürülmüş bileşen matrislerine" göre üç alt ölçeğinin bulunduğu görülür. Birinci alt ölçek sekiz, ikincisi beş ve üçüncü alt ölçek ise dört maddeden oluşmaktadır.

İÇÖÖ'nün yamaç eğim grafiğinde (Scree Plot) maddelerin faktörlere dağılımı daha net bir şekilde görülebilir. Yamaç eğim grafiği Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. İÇÖÖ Yamaç Eğim (Scree Plot) Grafiği

Özdeğerler, yamaç eğim grafiği ile incelenir. Burada düşey çizginin yataylaştığı noktaya kadar olan faktörler yoruma dahil edilir (Karagöz, 2016). İÇÖÖ yamaç eğim grafiği incelendiğinde üç faktörden sonra çizginin yataylaştığı görülür.

AFA sonucunda İÇÖÖ; "açıklanan toplam varyans değeri", "döndürülmüş bileşen matrisleri" ve yamaç eğim grafiği incelendiğinde maddelerin üç faktörde toplandığı görülmüştür. Ölçeğin AFA sonuçlarını

değerlendirmek amacıyla DFA yapılmasına karar verilerek, 17 maddelik form 215 yetişkin bireye gönderilmiş ve bu gönderiye cevap veren 202 bireyin verisi ile doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

Bilimsel araştırma metodunu uygulamadan önce ölçeğin her bir maddesinin normallik varsayımını sağlayıp sağlamadığını kontrol etmek için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) katsayıları incelenmiştir. Verilerinin basıklık ve çarpıklık değerleri tespit edilmeden malahobis uzaklıkları hesaplanarak uç değerlerin temizliği gerçekleştirilmiştir. Çarpıklık değerinin -0.59 ile 0.98 aralığında; basıklık değerinin ise -1.06 ile 0.52 aralığında değiştiği görülmüştür. Basıklık ve çarpıklık değerlerinin +1,5 ve -1,5 değerleri arasında olması kabul edilebilir düzeyde (Tabachnick ve Fidell, 2013) olduğu için 17 maddelik formun verilerinin normal dağılıma sahip olduğuna karar verilerek DFA'ya geçilmiştir. Uç değerler çıkarıldıktan sonra 182 bireyin verisi ile DFA gerçekleştirilmiştir.

Doğrulayıcı faktör analizi, önceden oluşturulan bir model aracılığıyla gözlenen değişkenlerden hareket edilerek gizil değişken (faktör) oluşturmaya dönük bir işlemdir (Myers, 2000). Bu işlemde araştırmacılar ölçüm hataları arasındaki ilişkiyi tespit ederken; faktörlerin birbirleri ile korelasyonlarının eşit olmasını bekler (Aytaç ve Öngen, 2010; Günden ve Miran, 2008). İşleme alınan model, araştırmacı tarafından tamamen kuramsal olarak belirlenip DFA ile test edilmiş ya da AFA sonucunda elde edilmiş olabilir (Schmitt, 2011). Önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi İÇÖÖ'nün AFA'sı sonucunda ortaya çıkan üç faktörlü yapısının uygunluğunun tespit edilmesi amacıyla "SPSS AMOS 23" kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

DFA'da model uyumunun test edilmesi amacıyla farklı istatistikler bulunur. Bu istatistiklerin arasında en çok kullanılanların Ki-kare istatistiği, RMSEA GFI ve CFI olduğu söylenebilir (Aytaç ve Öngen, 2010; Karagöz, 2016). Ki-kare istatistiği (Chi-Square Goodness), $\chi^2/df < 2$ ise mükemmel uyumu ve $\chi^2/df < 3$ ise kabul edilebilir bir uyumu ifade eder (Kelloway, 1998). Bryne (2001) Ki-kare istatistiği (Chi-Square Goodness) $\chi^2/df < 5$; karşılaştırmalı uyum indeksi (Comparative Fit Index) CFI $> .90$; yaklaşık hataların ortalama karekökü'nün (Root Mean Square Error of Approximation) RMSEA $< .070$ olması gerektiğini vurgular. Diğer değerler, iyilik uyum indeksi (Goodness of Fit Index) GFI $\geq .85$ ve düzeltilmiş uyum iyiliği indeksi (Adjusted Goodness of Fit Index) AGFI $\geq .85$ olduğunda modelin uygunluğunun kabul edilebilir (Jöreskog ve Sörbom, 1993; Karagöz, 2016; Marsh, Balla ve McDonald, 1988) olduğu ifade edilmiştir.

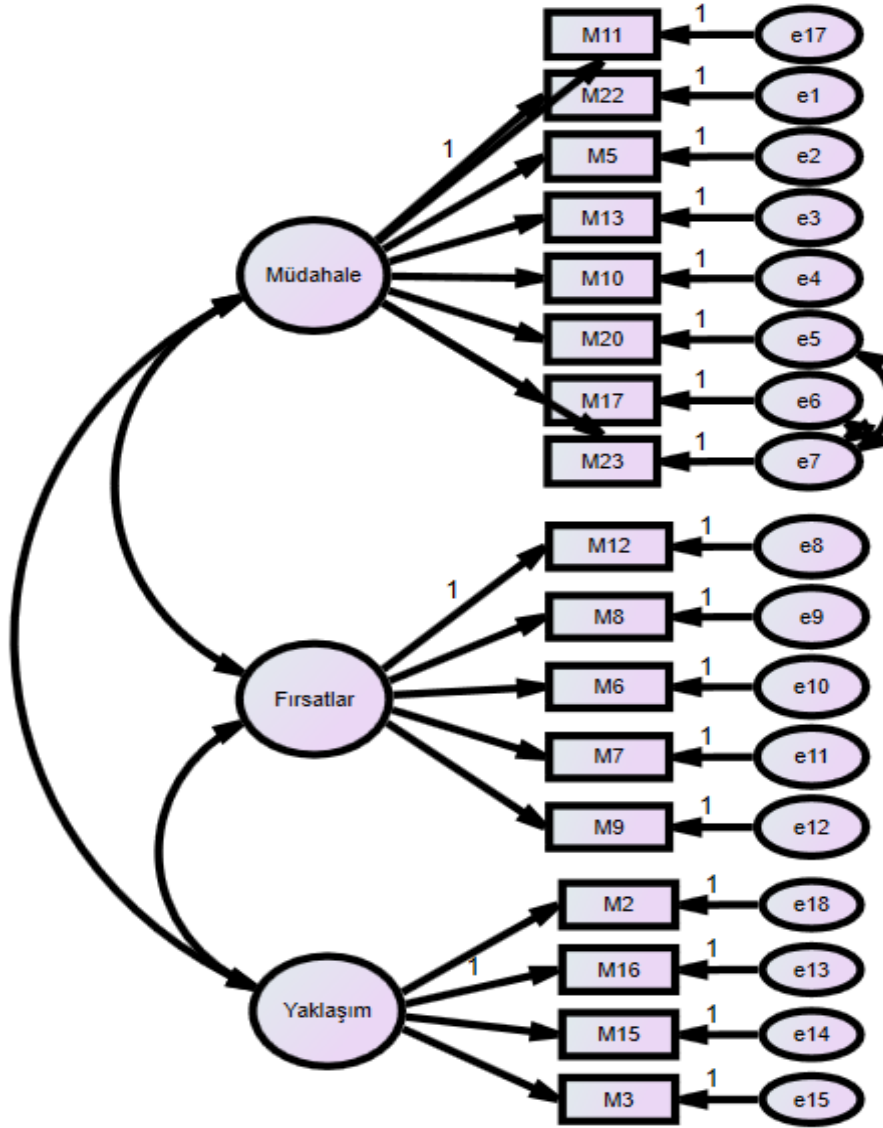
İÇÖÖ'nün AFA sonucunda ortaya çıkan 17 maddeli ve üç faktörlü yapısına DFA uygulanarak ortaya çıkarılan kovaryans matrisleri incelenmiştir. Burada ilk modelin uyum indeksleri; χ^2 (df= 116, n= 182)= 269.479, $p < .00$; $\chi^2/df = 2.32$; GFI= .86; CFI= .88; AGFI= .80; IFI= .88 ve RMSEA = .085 şeklinde ortaya çıkmıştır. Yukarıda sunulan bilgiler ışığında ölçeğin 17 maddelik formunun bazı uyum indeks değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu; ancak bazılarının kabul edilebilir düzeyde olmadığı söylenebilir. Karagöz'e (2016) göre DFA'da modifikasyon indeksleri incelenerek uygun düzeltmeler gerçekleştirilebilir. Modifikasyon indekslerinin gösterdiği düzeltmeler gerçekleştirildiğinde model daha iyi bir uyum ortaya koyar. Düzeltmeler, kuramsal yapı ile uyumlu olmalıdır. İÇÖÖ'nün modifikasyon indeksleri incelenerek birinci faktörde iki madde arasında karşılıklı bir şekilde hata kovaryansları ilişkilendirilmiş ve düzenlenmiş modelin uyumluluk indeksleri tekrar test edilmiştir. Test sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. İÇÖÖ Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

χ^2	p	χ^2/sd	GFI	AGFI	CFI	IFI	RMSEA
209.426	.00	1.84	.88	.83	.92	.92	.068

Tablo 4'te sunulan değerler incelendiğinde İÇÖÖ'nün 17 maddeli ve üç faktörlü bir modelde kabul edilebilir uyum düzeyine sahip olduğu görülür. İÇÖÖ'nün alt ölçeklerindeki madde içerikleri göz önüne alınarak ilk faktörü "İletişime Çözüm Odaklı Müdahale"; ikinci faktörü "İletişimde Çözüm Fırsatlarını Değerlendirme" ve üçüncü faktörü ise "İletişime Çözüm Odaklı Yaklaşım" şeklinde isimlendirilmiştir. DFA sonucunda elde edilen yapı, Şekil 2'de sunulmuştur.

Şekil 2. İÇÖÖ'ye İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Modeli

İletişimde Çözüm Odaklılık Ölçeği'nin (İÇÖÖ) Güvenilirliği

İÇÖÖ'nün güvenilirliği iç tutarlılık yöntemi ile incelenmiştir. İç tutarlılık yöntemi için Cronbach Alfa Katsayısı hesaplanmıştır. İÇÖÖ'nün Cronbach Alfa Katsayısı .87 olarak bulunmuştur. Karagöz'e (2016) göre ölçme aracının Cronbach Alfa katsayısı .80'in üzerinde ise araç, iç tutarlılığı olan, yüksek derecede güvenilir bir ölçme aracıdır. Buna istinaden İÇÖÖ'nün yüksek derecede güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

İletişimde Çözüm Odaklılık Ölçeği'nin (İÇÖÖ) Puanlanması ve Yorumlanması

İÇÖÖ'nün puanlamasında her bir madde için 1-5 arasında değişen yanıt seçeneği dikkate alınır. İÇÖÖ maddelerine verilen cevabın olumluluğu 1'den 5'e doğru gidildikçe artar. İÇÖÖ'nün 10. maddesi ters puanlanır. Ölçekten minimum 17 ve maksimum 85 puan alınmaktadır. Ölçekten alınan puan yükseldikçe bireyin iletişimde çözüm odaklılık düzeyinin yüksek olduğu söylenebilir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Çözüm odaklı psikolojik danışma yaklaşımı bireyin kaynaklarını ve kendini toparlama gücünü; amaçlı, olumlu değişim için bu kaynak ve gücün nasıl kullanılacağını ifade eden bir yaklaşımdır. Çözüm odaklı psikolojik danışma yaklaşımına alanyazında gün geçtikçe artan bir ilgi olmakla birlikte, bu yaklaşımın uyguladığı süreç ve mekanizma hakkında az sayıda araştırma bulunmaktadır (Grant, Cavanagh,

Kleitman, Spence, Lakota ve Yu, 2012). İletişimde Çözüm Odaklılık Ölçeği (İÇÖÖ) bu yaklaşımın iletişime verdiği öneme dayanarak geliştirilmiştir. İÇÖÖ'nün geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarına ilişkin ortaya çıkan bulgular ölçeğin, yetişkin bireylerin iletişimde çözüm odaklılık düzeylerini belirlemeye yönelik olarak kullanılabilirliğini göstermektedir. İÇÖÖ'nün geçerlilik çalışmaları kapsamında uygulanan AFA ve DFA, ölçeğin üç faktörlü yapıdan oluştuğunu göstermiştir. DFA sonucunda elde edilen RMSEA değeri .068 olarak tespit edilmiştir. Bu değer üç faktörlü yapının kabul edilebilir uyum gösterdiğini ifade etmektedir. İÇÖÖ'nün Cronbach Alfa katsayısı .87 bulunmuştur. Bu değer, ölçeğin güvenilirlik düzeyinin yüksek olduğunu ifade etmektedir.

Çözüm odaklı psikolojik danışma yaklaşımında dilin kullanımı diğer bir ifade ile iletişim tarzı, psikolojik danışma sürecinin önemli bir ögesidir (Sánchez-Prada ve Beyebach, 2014). Bireyin çözüme odaklanıp ulaşması ve değişimi sağlamasında kullanılan dil ve ona bağlı oluşan iletişim değerlidir. Bu durumda bireylere, "iletişimde çözüm odaklılık" öğretilerek onların günlük hayat içinde çözümlere ulaşması sağlanabilir. Bu kapsamda çözüm odaklı yaklaşımın temel kavramları bireylere kavratılır; onların kendi kendilerine uyum güçlüklerinin üstesinden gelmesi sağlanabilir.

Çözüm odaklı psikolojik danışma yaklaşımının temelde oldukça rahat ve kolay uygulanabilir görünmektedir. Birey problemini çözme veya zorlukların üstesinden gelebilme konusunda yeterli kaynaklara sahiptir. Çözüm odaklı psikolojik danışma oturumu beklendik çözüme ulaşmayı sağlayan bir araçtır (Jackson ve McKergow, 2002). Alanyazın incelendiğinde çözüm odaklı yaklaşıma dayalı; sınav kaygısıyla başa çıkma eğitim programı (İşlek, 2006), sınav kaygısı, saldırganlık eğilimi ve problem çözme becerileri (Sarıcı-Bulut, 2008) öfke kontrolü (Siyez ve Tuna, 2014) eğitim programlarının hazırlandığı ve uygulandığı görülür. Bu programlara benzer şekilde bireysel uyum güçlüklerinin bireyin kendisi tarafından ortadan kaldırılmasında çözüm odaklı yaklaşımın dil ve iletişim konusundaki içeriği ön plana çıkarılarak eğitim programları hazırlanıp uygulanabilir. Bireyin hayatının geri kalanında bu stratejileri kullanması sağlanabilir.

İletişimde Çözüm Odaklılık Ölçeği (İÇÖÖ), Türk kültürüne özgü olarak geliştirilmiştir. İÇÖÖ başta psikolojik danışmanlar, psikiyatristler, psikologlar ile sosyal hizmet uzmanları gibi insana yardım mesleği üyeleri ve bu konuda araştırma yapmayı planlayan profesyoneller tarafından kullanılabilir. İÇÖÖ, iletişimde çözüm odaklılık konusunda gerçekleştirilecek araştırmalarda kullanılabilir. Yine bu konuda deneysel çalışmalar gerçekleştirmeyi planlayan alan uzmanlarına, ölçme aracı olarak katkı sağlayabilir. Özetle İÇÖÖ, çözüm odaklı psikolojik danışma yaklaşımı konusunda psikolojik danışmanlar ve diğer insana yardım mesleği uzmanları için bir başvuru kaynağı olabilir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1- Araştırmacıların katkı oranı eşittir.
- 2- Bu çalışma, 04 Aralık 2020 - 05 Aralık 2020 tarihleri arasında düzenlenen Uluslararası Marmara Sosyal Bilimler Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.
- 3- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- 4- Çalışmanın verileri 2019 yılında toplanmış ve yorumlanmıştır.
- 5- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Akgül, A., & Çevik, O. (2003). *İstatistiksel analiz teknikleri*. Ankara: Emek Ofset.
- Aytaç, M., & Öngen, B. (2010). Doğrulayıcı faktör analizi ile yeni çevresel paradigma ölçeğinin yapı geçerliliğinin incelenmesi. *İstatistikçiler Dergisi*, 5, 14-22.
- Berg I. K. & Miller S. D. (1992). *Working with problem drinker: A solution-focused approach*. New York: W. W. Norton & Company Inc.
- Bryne, B. M. (2001). *Structural equation modeling with AMOS*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Corey, G. (2008). *Psikolojik danışma kuram ve uygulamaları*. (Çev. T. Ergene). Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Davis, T. E. & Osborn, C. T. (2000). *The solution focused school counselor: Shaping Professional Practice*. New York: Taylor & Francis.
- de Shazer, S. (1991). *Putting difference to work*. New York: Norton.
- de Shazer, S., & Berg, I. K. (1992). Doing therapy: A post-structural re-vision. *Journal of Marital and Family Therapy*, 18, 71- 81.
- de Jong, P. & Berg, I. K. (1998). *Interviewing for solutions*. Pacific Grove CA: Brooks/ Cole.
- DeVellis, R. F. (2003). *Scale development: Theory and applications*. London: Sage.
- Doğan, S. (1999). Çözüm odaklı kısa süreli danışma: Kuramsal bir inceleme. *Türk Psikolojik Danışma & Rehberlik Dergisi*, 2(12) 28- 38.
- Dörnyei, Z. (2007). *Research methods in applied linguistics*. New York: Oxford University Press.
- Franklin, C., Zhang, A. Froerer, A. & Johnson, S. (2016). Solution focused brief therapy: A systematic review and meta summary of process research. *Journal of Marital and Family Therapy* 43(1), 16- 30.
- George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference*. Boston: Allyn & Bacon.
- Gorsuch, R. L. (1990). Common factor-analysis versus component analysis- Some well and little known facts. *Multivariate Behavioral Research*, 25(1), 33-39.
- Grant, A. M. , Cavanagh, M. J. , Kleitman, S. , Spence, G. , Lakota, M. , Yu, N. (2012). Development and validation of the solution-focused inventory. *The Journal of Positive Psychology*, 7(4), 334-348.
- Günden, C., & Miran, B. (2008). Yeni çevresel paradigma ölçeğiyle çiftçilerin çevre tutumunun belirlenmesi: İzmir ili Torbalı ilçesi örneği. *Ekoloji Dergisi*, 18(69), 41-50.
- Güner, O. (2014). *Çözüm bende saklı! Çözüm odaklı danışma yöntemi*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Heppner, P. P., Wampold, B. E., & Jr. Kivlighan, D. M. (2008). *Psikolojik danışmada araştırma yöntemleri*. (D. M. Siyez. Çev. Ed.) Ankara: Mentis Yayıncılık.
- İşlek, M. (2006). *Çözüm odaklı yaklaşımlara göre düzenlenmiş sınav kaygısıyla başa çıkma eğitim programının üniversiteye hazırlanan öğrencilerin sınav kaygısı düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Jackson, P.Z., & McKergow, M. (2002). *The solutions focus: The SIMPLE way to positive change*. London: Nicholas Brealey.

- Jöreskog, K. G., & Sörbom, D. (1993). *LISREL 8: Structural equation modeling with the SIMPLIS command language*. USA: Scientific Software International; Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Kaiser, H. F. (1974). An index of factorial simplicity. *Psychometrika*, 39, 31-36.
- Karagöz, Y. (2016). *SPSS 23 ve AMOS 23 uygulamalı istatistiksel analizler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karaman, H. (2015). *Açımlayıcı faktör analizinde kullanılan faktör çıkartma yöntemlerinin karşılaştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kelloway, E. K. (1998). *Using LISREL for structural equation modeling*. Thousand Oaks, CA: Sage Publishers.
- Kline, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. London: Routledge.
- MacCallum, R. C., Widaman, K. F., Zhang, S., & Hong, S. (1999). Sample size in factor analysis. *Psychological Methods*, 4(1), 84-99.
- Marsh, H. W., Balla, J. R., & McDonald, R. P. (1988). Goodness-of-fit indexes in confirmatory factor analysis: The effect of sample size. *Psychological Bulletin*, 103(3), 391-410.
- Myers, W. H. (2000). A structural equation model of family factors associated with adolescent depression. *Dissertation Abstracts International: Section B: The Sciences and Engineering*, 61, 1620.
- Nelson, T. S. (2011). Solution-focused brief couple therapy. In D. K. Carson, & M. Casado-Kehoe (Eds.). *Case studies in couples therapy: theory-based approaches*. 275-287. USA: Taylor and Francis Group, LLC.
- Özdamar, K. (2002). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi*. Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Plosker, R. & Chang, J. (2014). A solution-focused therapy group designed for caregivers of stroke survivors. *Journal of Systemic Therapies*, 33(2), 35-49.
- Sánchez-Prada, A. & Beyebach, M. (2014). Solution-focused responses to "No improvement ": A qualitative analysis of the deconstruction process. *Journal of Systemic Therapies*, 33(1), 48-61.
- Sarıcı- Bulut, S. (2008). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin sınav kaygıları, saldırganlık eğilimleri ve problem çözme becerilerindeki yetersizliklerin sağaltımlarında grupla çözüm odaklı kısa terapinin etkileri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Schmitt, T. A. (2011). Current methodological considerations in exploratory and confirmatory factor analysis. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 29(4) 304-321.
- Siyez, D. M. & Tuna, D. T. (2014). Çözüm odaklı kısa süreli yaklaşıma dayalı öfke kontrolü eğitim programının lise öğrencilerinin öfke kontrolü ve iletişim becerileri düzeylerine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(41), 11-22.
- Sklare, G. B. (2013). *Okul danışmanları için çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma*. (Çev. D. M. Siyez). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Stevens, J.P. (2002). *Applied multivariate statistics for the social sciences*. New York: Taylor & Francis.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. USA: Pearson Education Limited.
- Tavşancıl, E. (2002). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Walter, J. L., & Peller, J. E. (2000). *Recreating brief therapy: Preferences and possibilities*. New York, NY, US: W W Norton & Co.

Kaosun Eşiğinde Kadın Yönetici: Cam Uçurum

Sevda Seven Şarkaya^{1*}
Doç. Dr. Fatma Çobanoğlu²

Geliş tarihi: 29.11.2020
Kabul tarihi: 16.12.2020

Atıf bilgisi:
IBAD Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: Özel Sayı Sayfa: 675-694
Yıl: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 12%

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

¹ Pamukkale Üniversitesi, Türkiye,
sevdaseven98@hotmail.com,
ORCID ID 0000-0003-3507-7705

² Pamukkale Üniversitesi, Türkiye,
fcobanoglu@pau.edu.tr
ORCID ID 0000-0002-3584-0814

* Sorumlu yazar

ÖZ

Bu çalışmada, okul yöneticileri ve öğretmenlerin, yönetici kavramına ilişkin cinsiyet algılarının ve tercihlerinin belirlenmesinin yanı sıra, kriz dönemlerinde yöneticilerin hangi özelliklere sahip olması gerektiğine ve bu tür durumlarda özellikle kadınların atanmasına ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması tercih edilmiştir. Maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemiyle farklı kademelerdeki devlet okullarında görev yapan öğretmenler ve yöneticiler arasından seçilen 69 katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yürütülmüştür ve verilere içerik analizi uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular ışığında; öncelikle erkek egemen yönetim ve toplumsal cinsiyet rolleri algısı nedeniyle, okul yönetiminde cinsiyetin değil, yöneticilik özelliklerinin, görev bilincinin ve kişilik gibi özelliklerin daha önemli olduğunu düşünmelerine rağmen hem öğretmenlerin hem de yöneticilerin yönetici kavramını “erkek olma” ile ilişkilendirdikleri ve erkek yönetici ile çalışmayı daha fazla tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, kadınların yönetim kademelerindeki görünürlüklerinin artmasının bu algıyı azalttığını düşündükleri de görülmüştür. Katılımcılarda kadın yöneticilere yönelik hassaslıkları nedeniyle yönetimle duygularıyla hareket etme ve fazla ayrıntıcı olmalarına ilişkin olumsuz; çoklu bakış açısına sahip olma, detay ve düzene önem verme ve iletişim becerilerine sahip olmalarına ilişkin olumlu bir algı olduğu anlaşılmıştır. Katılımcıların kriz dönemlerinde yöneticilerin sahip olmaları gerektiğini düşündükleri özelliklerin, sakin ve soğukkanlı olma, adil olma, sağ duyulu ve empati yeteneğine sahip olma gibi kişisel özelliklerin ve çözüm odaklı olma, kriz yönetimi becerisine sahip olma, deneyim ve bilgi gibi mesleki yeterlilikler olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin ve kadın yöneticilerin çoğunluğu kriz dönemlerinde kadın yöneticilerin atanmasını olumlu bir adım olarak görülürken erkek yöneticilerin bir bölümünün kadın yönetici atanmasının krizi daha da derinleştireceğini düşündüğü sonucuna ulaşılmıştır. Ancak araştırmanın en çarpıcı sonucu ise kadın yöneticilerin neredeyse yarısının kriz dönemlerinde özellikle atandıklarını düşünmelerine rağmen bunun nedeninin kadınların kriz yönetimindeki başarısı olduğunu düşünmeleridir.

Anahtar Kelimeler: Kaos, cam uçurum, kadın yönetici, eğitim örgütleri

Woman Administrator on The Edge of Chaos: The Glass Cliff

Sevda Seven Şarkaya^{1*}
Assoc. Prof. Dr. Fatma Çobanoğlu²

First received: 29.11.2020

Accepted: 16.12.2020

Citation:

IBAD Journal of Social Sciences

Issue: Special Issue **Pages:**675-694

Year: 2020

This article was checked by *Turnitin*.
Similarity Index 12%

¹ Pamukkale University, Turkey,
sevdaseven98@hotmail.com,
ORCID ID 0000-0003-3507-7705

² Pamukkale University, Turkey,
fcobanoglu@pau.edu.tr
ORCID ID 0000-0002-3584-0814

* **Corresponding Author**

ABSTRACT

In this study, it was aimed to determine gender perceptions and preferences regarding the concept of manager of the teachers and administrators and to examine their views on the characteristics of administrator in crisis periods and the appointment of women in such cases. For this purpose, a case study from qualitative research designs was preferred. With the maximum diversity sampling, semi-structured interviews were conducted with 69 participants selected from different levels of public schools, and content analysis was applied. In the light of the findings, although administrators and teachers think that administrative characteristics, task awareness and personality are more important in school administration than being male or female, they associated the concept of administrator with “being a man” and they prefer to work with male administrators because of the perception of male-dominated management and gender roles. On the other hand, it was observed that the increase in the visibility of women in management position decreased this perception. Participants had a negative opinion about acting with their feelings and being too detailed in management due to their sensitivity, and a positive perception of having multiple perspectives, giving importance to detail and order, and having communication skills towards female administrators. It was observed that the qualities that the participants think administrators should have in times of crisis are personal characteristics such as being calm and cool, fairness, common sense and empathy, and professional competencies such as being solution-oriented, having crisis management skills, experience, and knowledge. While most of the participants are a positive progress in the appointment of female administrators during crisis periods, it has been concluded that some of the male administrators think that the appointment of female will deepen the crisis. However, the most striking result of the study is that although almost half of the female administrators think that they are appointed in crisis periods, the reason is the success of women in crisis management.

Keywords: Chaos, Glass Cliff, Woman Administrators, Educational Organization.

GİRİŞ

Günümüz toplumları, “toplumsal cinsiyet eşitliği” ve “kadınların güçlendirilmesi” konularına her geçen gün daha fazla ağırlık vermektedir. Bu konuda geliştirdikleri uluslararası politika ve ulusal çabalarına rağmen, kadınların iş hayatına yetersiz katılımları ve dolayısıyla üst yönetim pozisyonlarında yetersiz temsil sorunu güncelliğini korumaktadır. Kadınların daha güçlü olabilmeleri için “ekonomik hayata eşit katılımları ve çalışma yaşamındaki konumlarının iyileştirilmesi” son derece önemli görülmektedir (Akdoğan, 2019, s. 8). Buna rağmen tüm dünyada ve Türkiye’de ekonomik ve siyasi yaşam başta olmak üzere diğer tüm alanlarda da kadınların yönetim ve karar alma süreçlerindeki temsil yüzdeleri ne yazık ki çok düşüktür. Kadınların üst kademelerdeki liderlik rollerine ulaşmada ve bu rollerde varlıklarını sürdürmede birçok görünemeyen (glass) ancak aslında var olan engellerle (ceiling) karşılaşılır. Elbette kadınların bu görünmeyen “cam tavanı” kırmaya başladıkları ve kamu sektöründe ilerledikleri gerçeğini de inkâr etmemek gerekir. Ne var ki son günlerde kadınların yönetim kademelerindeki bu ilerleyişleri heyecan yaratırken, kadınların yönetim kademelerine ulaştıklarında da baş etmeleri gereken yeni engellerin ortaya çıktığı görülmekte: “cam uçurum”.

Cam Uçurum

Cam uçurum kavramı ilk olarak işletme alan yazınında Ryan ve Haslam (2005) tarafından yapılan ve 2003 yılında İngiltere'deki şirketlerin yöneticilerinin atanmasıyla ilgili koşulları araştırdığı arşiv araştırmada kullanılmıştır. Bu araştırmacılar, şirketlerinin hisse fiyatı performansını, bir erkek veya kadın kurul üyesi atanmasından hemen önce ve sonra incelediler. Gördükleri çarpıcı sonuç ise yönetim kurullarına erkek atayan şirketlerin hisse fiyatı performansının, atamadan önce ve sonra nispeten istikrarlı olmasına rağmen genel bir finansal gerileme döneminde, kadın atayan şirketlerin, atamadan önceki aylarda sürekli olarak düşük performans göstermiş olmasıydı. Bu kapsamlı veri setinde, erkeklerin ve kadınların çok farklı koşullar altında yöneticiliğe atandıkları açıkça görülüyordu. Ryan ve Haslam bu farkın doğasını tanımlamak için “cam tavan” metaforunu genişleterek kadınların kendilerini bir “cam uçurumda” bulma ihtimalinin erkeklerden daha yüksek olduğunu öne sürdü (Haslam ve Ryan, 2008):

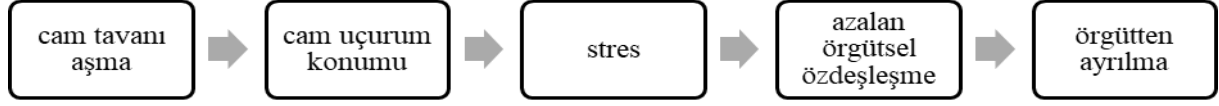
Liderlik pozisyonları nispeten riskli veya istikrarsızdır çünkü krizdeki örgüt birimlerin yönetimini içermeye olasıları daha yüksektir. Araştırmacılar, bu tür konumların onları elinde tutan kadınlar için potansiyel olarak tehlikeli olduğunu, çünkü sürekli olarak kötü performans gösteren şirketlerin hem mali durumları hem de yönetim kurullarında yer alan şirketler açısından dikkatleri çekebileceğini ileri sürüyorlar. Dahası, bu koşullarda nispeten nadir görülen iki olayın bir arada ortaya çıkması- bir kadın yöneticinin atanması ve kötü örgütsel sonuçların devam etmesi- bunların anlamlı bir şekilde ilişkili görülmesine yol açması muhtemeldir, çünkü bu birliktelik hâkim teoriler ve ideolojilere uyuyor. Bu da odağı şirketi etkileyen durumsal ve bağlamsal faktörlerden ziyade ilgili liderlerin bireysel yeteneklerine kaydırır (s. 531).

Laboratuvar deneyleri, cam uçurumun hayali örgütler için ve birçok araştırma katılımcısı türü arasında da ortaya çıktığını göstermiştir (Bruckmuller ve Branscombe, 2010). Ryan ve Haslam (2005, 2007) lisansüstü işletme öğrencileri, hukuk öğrencileri ve lise öğrencilerini kullanarak bir dizi deney gerçekleştirdi. Tüm bu deneyler, katılımcıların kadınları başarısızlıkların sorumlusu olarak seçtiklerini ve kilit kararları uygulamaktan sorumlu olduklarında daha az başarılı olduklarını ortaya koydu. Tüm bu deneyler boyunca yazarlar, kadınların güvensiz pozisyonlara yerleştirildiğinde başarısız olma olasılığının daha yüksek olduğu sonucuna vardılar (Sabharwal, 2015).

Yönetici olmak isteyen ya da bu konuda başarılı olan kadınlar, üst düzey yöneticilik kademelerine ulaşma ve bu kademelerde varlığını devam ettirmede çok fazla engelle karşı karşıya kalır (BlackChen, 2015). Göremedikleri engeller (cam tavan) ile baş etmeye çalışan kadınlar, örgütlerinde işlerin pek de iyi gitmediği zamanlarda da cam tavandan farksız “cam uçurum” pozisyonlarına atandıkları görülmektedir (Yıldız, Alhas, Sakal ve Yıldız, 2016). Cam uçurum, erkek ve kadınların birbirinden farklı koşullar altında yöneticilik pozisyonlarına getirildiklerini; başarısız olmanın ve eleştirilebilme riskinin yüksek olduğu pozisyonlara atanma olasılığının daha fazla olduğu bir fenomeni tanımlar (Ryan ve Haslam, 2008). Cam uçurum, örgütlerdeki erkek egemenliği (cinsiyetlendirilmiş kurumlar), işyerinde açık cinsiyetçilik veya ayrımcılık (örgütsel eşitsizlikler), kadınları kasıtlı olarak daha az destek ve büyüme fırsatları ile üst düzey pozisyonlara yerleştirme (güçlendirme eksikliği), grup dışındakileri daha az elverişli pozisyonlar almaya terk eden “erkekler için işler” şeklinde grup içi kayırmacılık ve gerekli

desteği sağlamadan (karar alma sürecine dahil olmama) sadece cinsiyet eşitliğini teşvik ediyormuş gibi görünmek için kadınları liderlik pozisyonlarına yerleştirmek gibi pek çok faktöre atfedilir (Sabharwal, 2015).

Şekil 1. Cam uçurum modeli (Ryan vd., 2007, s. 275)

Kadınlar, cam tavanı geçmeyi başardıkça, kendilerini daha güvensiz yöneticilik konumlarında bulma olasılığı erkeklere göre daha fazladır. Yeterince desteklenmeme, kaynak eksikliği ve bilgisizlikle birlikte artan başarısız olma olasılığı da bu konumları daha da stresli duruma sokar. Bunun yanında, sözü edilen bu stres, gittikçe kadının örgütüyle özdeşleşmesine ket vurarak uzaklaşmasına neden olabilir, bu da kadın yöneticinin örgütünü tam anlamıyla terk etmesine neden olabilir (Şekil 1). Ancak “cam uçurum” konusundaki asıl endişe verici durum, erkek yöneticiler başarısız olsalar da benzer pozisyonlarda devam etmeleri mümkün iken kadınların yönetimden uzaklaşmalarının ve dışlanmalarının söz konusu olmasıdır. Karatepe ve Arıbaş (2017), bu kavramın, kadınların örgütün kötü zamanlarında üst yönetimlere getirilerek durumlar daha da kötüleştikten sonra “kadından yönetici olmaz” algısını yaratmak adına erkeklerce geliştirildiğini iddia etmektedir.

Eğitim örgütleri açısından durum değerlendirildiğinde, kadın personel sayısı fazlalığına rağmen yönetim kadrolarında kadın yönetici oranının (2019 yılı itibarıyla %19) erkek yöneticilerden oldukça az olduğu gözlenmektedir (Yılmaz, 2020). Bu durum, kadın öğretmenlerin yönetimde neden düşük bir temsile sahip olduğu sorusunun gündeme gelmesine neden olmaktadır. Bu anlamda Yılmaz (2013), kadınların yönetim kadrolarında yer almamasında ataerkil toplum yapısının, toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği kadın algısının (anne, eş vb.), cinsiyete dayalı ayrışmanın, özgüven eksikliğinin, zirvede yalnız kalma korkusunun, kraliçe arı sendromunun (erkeklere özenmesi), mobbing ve önyargıların etkili olduğunu vurgulamaktadır. Sabharwal (2015) ise yetersiz temsilin nedenlerini “bireysel engeller (eğitim, finansman, kaynak ve deneyim eksikliği); cinsiyet temelli kalıp yargılar, iletişim tarzlarındaki farklılıklar, gayri resmi ağlardan dışlanma, iş / yaşam programları için sınırlı yönetim desteği, akıl hocalarının ve rol modellerin eksikliği, mesleki cinsiyet ayrımı ve tutumsal ve örgütsel önyargılar” olarak listelemektedir.

Kadın liderlerin yönetim pozisyonunda orantısız bir şekilde temsil edilmelerinin yanı sıra performans yönünden güçsüz olan örgütlere de kadın yöneticilerin atandığı öne sürülmektedir (Ryan ve Haslam 2005). Bu durumun eğitim kurumlarında da kadın yöneticilerin atanmasında etkili olup olmadığını ortaya koymak açısından önemli olduğu görülmektedir. Ayrıca Türkiye’de alan yazın incelendiğinde eğitim kurumlarında cam uçuruma ilişkin çalışmaların oldukça az sayıda olduğu görülmektedir. Bu anlamda, bu çalışmada kadınların sayıca fazla yer aldığı eğitim örgütlerinde görev yapan öğretmen ve yöneticilerin, yönetici kavramına ilişkin cinsiyet algılarının ve tercihlerinin belirlenmesinin yanı sıra, kriz dönemlerinin yöneticilerin hangi özelliklere sahip olması gerektirdiğine ve bu tür durumlarda özellikle kadınların atanması konusuna ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, öğretmen ve yöneticilerin (1) “yönetici” kavramına ilişkin cinsiyet algıları, (2) öğretmenlerin hangi yönetici ile çalışmak istedikleri, (3) Kaos dönemlerinin gerektirdiği yönetici özelliklerinin neler olduğu, (4) yöneticilerin kaos dönemi yöneticilik özelliklerine sahip olma derecesi, (5) Kaos dönemlerinde özellikle kadın yönetici atanması ve (6) kadın yöneticilerin, kendilerinin cam uçuruma maruz kalma durumuna ilişkin algılarının ne olduğu belirlemeye yönelik sorulara da yanıt aranmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Bu araştırmada öğretmenlerin ve yöneticilerin “cam uçurum sendromu” konusunu “nasıl algıladıkları” ve “ne düşündüklerini” ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu nedenle, bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden “durum çalışması” olarak tasarlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013:317).

2.2. Çalışma Grubu

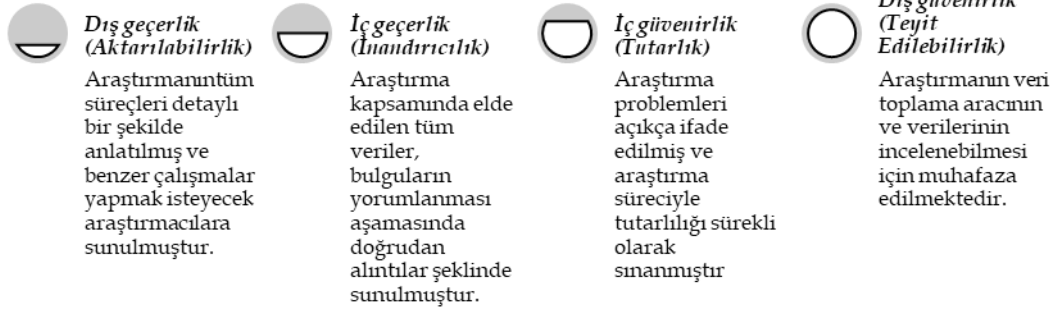
Araştırmanın çalışma grubunu, Denizli ilindeki farklı öğretim kademelerinde görev yapan öğretmenler ve yöneticiler arasından, “amaçlı örnekleme” yöntemlerinden “maksimum çeşitlilik örnekleme” yöntemiyle seçilen 28 öğretmen ve 41 yönetici olmak üzere toplam 69 katılımcı oluşturmaktadır. Çeşitliliği sağlamada katılımcıların görev türü, görev yaptıkları öğretim kademesi, okul türü ve cinsiyeti dikkate alınmıştır. Katılımcıların demografik özelliklere göre dağılımı Tablo 1 verilmektedir.

Tablo 1. Çalışma Grubuna İlişkin Demografik Özellikler

		Yönetici		Öğretmen	
		f	%	f	%
Cinsiyet	Kadın	23	56	15	54
	Erkek	18	44	13	46
Okul Türü	Anaokulu	7	17	2	7
	İlkokul	12	29	10	36
	Ortaokul	10	24	11	39
	İlk/Ortaokul	1	2	5	18
	Lise	11	27	5	18
Görev	Müdür	28	68		
	Müdür Yardımcısı	13	32		
Hizmet Yılı	8-14 yıl	7	17	7	25
	15-21 yıl	19	46	7	25
	22-28 yıl	7	17	5	18
	29 ve üzeri	8	20	4	14
Öğrenim Durumu	Lisans	20	49	22	79
	Yüksek Lisans	21	51	6	21
Yöneticilikteki Hizmet Yılı	1-7 yıl	19	46	5	18
	8-14 yıl	9	22	6	22
	15-21 yıl	8	20	-	-
	22 ve üzeri	5	12	-	-

2.3. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu hazırlanmasında öncelikli olarak taslak sorular hazırlanmış, sonrasında da uzman görüşü alınarak çalışma grubundan bağımsız yönetici ve öğretmenlerle pilot çalışma uygulanmıştır. Deneme uygulamasından sonra görüşme formuna son hali verilmiştir. Lincoln ve Guba'nın (1985, akt. Yıldırım ve Şimşek, 2013) nitel çalışmalar için “iç geçerlilik” için “inandırıcılık”; “dış geçerlilik” için “aktarılabirlik”; “iç güvenilirlik” için “tutarlılık” ve “dış güvenilirlik” için “teyit edilebilirlik” kavramlarını kullandığı görülmektedir. Bu konuda, bu çalışmada toplanan verilerin geçerliğine ve güvenilirliğine yönelik yapılanlar Şekil 1’de özetlenmiştir.

Şekil 1. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları

İçerik analizinin uygulandığı bu çalışmada, verilerin analizinde, öncelikle görüşme kayıtları bilgisayar ortamında yazıya aktarılarak veri seti oluşturulmuştur. Ardından araştırmacılar tarafından ayrı ayrı kodlanarak karşılaştırma yapılmıştır. Uzlaşılmayan noktalarda üçüncü bir uzmandan görüş alınmıştır. Kod – tema ilişkisi düzenlenirken “içsel benzeşiklik-dışsal ayrışıklık” özellikleri dikkate alınmıştır. Temalara uygun olarak ana tema-alt tema-kodlar son halini almıştır. Ardından ilgili temayı ve kodları yansıtan doğrudan alıntılara yer verilerek raporlaştırılmıştır. Bununla birlikte, bu çalışmanın geçerliği ve güvenilirliği için araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı ve süreci, verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması süreci ayrıntılı olarak ortaya konulmuştur.

3. BULGULAR**3.1. Yönetici Kavramına İlişkin Cinsiyet Algısı**

Araştırmaya katılan öğretmen ve yöneticilerin, “yönetici” kavramına yükledikleri cinsiyet algılarına ilişkin elde edilen verilere ait kodlar ve benzer kodların bir araya getirildiği alt temalar Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Öğretmen ve yöneticilerin “yönetici” kavramına ilişkin cinsiyet algıları

		Öğretmen		Yönetici		
Ana Tema	Alt Temalar	Kodlar	f	Alt Temalar	Kodlar	f
Yöneticiliğe İlişkin Cinsiyet Algısı	Kadın	Disiplin/Düzen	3	Erkek	Erkek egemen yönetim	14
		Duyarlılık/Empati	2		Toplumsal cinsiyet rolleri	8
		Gayretli	1		Kadınların istememesi	4
		Donanımlı	1		Duyguları karıştırmama	2
	Erkek	Erkek egemen yönetim	12	Cinsiyetten Bağımsız	Yönetimde kadının varlığı	10
		Toplumsal cinsiyet rolleri	3		Liderlik	4
		Kadınların istememesi	1		Güçlü iletişim	4
		Liderlik	3		Gelişime açıklık	3
	Cinsiyetten Bağımsız	Yöneticilik	7	Okul Türü	Alan bilgisi	3
		Yönetimde kadının varlığı	4		Anaokulu	1

Tablo 3 incelendiğinde, öğretmenlerin “yönetici” kavramına ilişkin cinsiyet algılarının “kadın”, “erkek” ve “cinsiyetten bağımsız” olmak üzere üç alt temada toplandığı görülmektedir. Öğretmenlerin yönetici kavramını düşündüklerinde ağırlıklı olarak akıllarına erkek yönetici geldiği görülmektedir. Erkek yönetici algısına sahip öğretmenlerin görüşlerinde özellikle erkek egemen yönetim anlayışının etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu konuda bir öğretmen “*Erkek geliyor. Yönetici daha çok erkek olduğu için...(Ö17)*” şeklinde görüş belirtirken bir başka öğretmen de benzer şekilde “*Erkek geliyor. Çevremizde eskiden beri bayan yönetici nadir gördüğüm bir durumdur. Dolayısıyla yönetici deyince cinsiyeti erkektir diye düşünüyorum...(Ö5)*” demiştir. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet rolleri, liderliğin “erkek” olma ile özdeşleştirilmesi ve kadınların yönetime talip olmamasının erkek yönetici algısında etkili olan diğer faktörler olduğu öğretmenler tarafından ifade edilmiştir. “*Aklıma erkekler geliyor. Sanırım ataerki toplum olmamız ve hala çalışan kadın algısının kültürümüze tam yerleşmemesinden olabilir...(Ö7)*”, “*Erkek. Çünkü erkeklerin liderlik, organizasyon, koçluk, analitik*

zekâ ve problem çözme yeteneklerinin kadınlara göre daha baskın olduğunu düşünüyorum...(Ö2)” ve “...Kadınlarınlar yönetici olmayı tercih etmedikleri için toplumumuzda böyle bir algı hakimdir (Ö16)” bu görüşleri örneklemetedir. Kadın yönetici algısına sahip öğretmenlerin görüşlerinde ise disiplin, düzen, duyarlılık, empati becerisi ve kadın yöneticilerin gayretinin etkili olduğu görülmektedir. Bu konuda bir öğretmen “...Ama işin içinde kadın olduğunda gerçekten her şey farklı oluyor. Neden mi, disiplin, nizam, empati hani derler ya kadın eli değmiş, işte ondan...(Ö1)” şeklinde görüşünü belirtmiştir. Cinsiyete dayalı olmayan yönetici algısında, yöneticilik özellikleri ve kadının yönetimdeki varlığının öğretmenlerin görüşlerinde öne çıkan iki önemli nokta olduğu görülmektedir. Yöneticilik özelliklerine vurgu yapan bir öğretmen “Öncelikle yönetici denilince cinsiyet ayrımı yapmadan yöneticilik vasfını taşıyan adaletli hukuk ve kuralları yönetmeliklere sahip kişilerden yönetici olmalıdır...(Ö20)” şeklinde görüş belirtirken bir başka öğretmen de benzer şekilde “Her ikisi de geliyor. Çünkü belirleyici olan cinsiyet değil yöneticilik vasfıdır. (Ö21)” düşüncesini ifade etmiştir. Kadının yönetimdeki varlığına ilişkin ise öğretmenler, “İkisi de geliyor, çünkü okuluma etrafımda kadın ve erkek idareciler var. (Ö11)” ve “6 senedir kadın yönetici ile çalıştığım için aklıma her ikisi de geliyor. (Ö8)” şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.

Yöneticilerin “yönetici” kavramına ilişkin cinsiyet algısında “erkek”, “okul türüne bağlı” ve cinsiyetten bağımsız” olmak üzere üç alt tema ortaya çıkmaktadır. Öğretmenler ile benzer şekilde yöneticilerde de yönetici kavramını düşündüklerinde ağırlıklı olarak erkek yönetici algısının öne çıktığı görülmektedir. Yönetici görüşlerine bakıldığında; bu algıda erkek egemen yönetimin daha fazla etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Bir yönetici “Geçmişten bugüne kadar yöneticilik kadrolarının çoğunluğunu erkekler oluşturduğu için ilk aklıma gelen erkek oluyor. (Y1)” şeklinde görüşünü belirtirken, bir başka yönetici de benzer şekilde “Yönetici kavramını düşündüğümüzde ilk aklıma erkek yönetici geliyor çünkü geleneksel normlarda bugüne kadar yönetim hep erkek egemenliğini gördük...(Y19)” demiştir. Diğer taraftan, erkek yönetici algısına sahip yöneticilerin ileri sürdüğü görüşlerde toplumsal cinsiyet rollerinin, kadınların yönetime talip olmamasını ve kadınların duyguları ile hareket ettiklerini düşünmelerinin etkili olduğu görülmektedir. Bu noktada ise yöneticiler, “Erkek geliyor. Çünkü yıllardır hep müdürler, amirler, başkanlar erkeklerden seçilmiş. Biraz anane kültürü kaynaklı olduğunu düşünüyorum...(Y37)”, “Erkek geliyor. Çünkü kadınlar yöneticiliğe talip olmuyor. (Y14)” ve “Yönetici deyince aklıma erkek gelmektedir. İnsan yapısı ve işleyişi yönünden böyle düşünmekteyim. Erkekler işlerinde ego yapmazlar ve basit, net bakış açısıyla olayları süzer ve değerlendirirler...(Y29)” şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir. Yöneticiliğe yönelik cinsiyet algısında ortaya çıkan diğer bir alt tema ise bazı yöneticilerin okul türüne göre yöneticiyi algıladıklarıdır. Bu konuda bir yönetici, “Yönetici olarak aklıma genel olarak önce erkek geliyor. Fakat bu mesleğe göre değişebiliyor. Mesela anaokulu yöneticisi deyince önce bayan geliyor...(Y38)” şeklinde görüşünü belirtmiştir. Yöneticilerin cinsiyete dayalı olmayan yönetici algısında ise, özellikle yönetimde kadının varlığının daha fazla vurgulandığı görülmektedir. Bu bağlamda bir yönetici, “Yönetici olmadan önce sorulsaydı bu soru erkek derdim. Ancak şu anda bu soruyu sorduğunuzda aklımda herhangi bir cinsiyet kavramı yöneticilikle beraber gelmiyor. (Y10)” şeklinde görüş belirtirken, bir başka yönetici benzer şekilde “İkisi de olabilir. Öyle algı içerisinde değilim. Çünkü birçok bayan yönetici tanıyorum. (Y27)” demiştir. Diğer taraftan, yöneticiler cinsiyete dayalı olmayan yönetici algılarında liderlik, güçlü iletişim, gelişime açıklık ve alan bilgisinin etkili olduğunu vurgulamıştır. “...Yöneticilik vasfını elde etmiş, kendisini liderlik konusunda geliştirmiş ve sürekli kendini yenileyen, geliştiren, okuyan, sorgulayan, olaylara eşit, tarafsızca bakabilen personeli tarafından kabul görülen kadın veya erkek bireyin okul yöneticisi olabilir diye düşünüyorum. (Y36)”, “Yönetici kavramını düşündüğümde aklıma cinsiyet gelmiyor. Yönetim işini yapabilen, alanında yeterli, uzman geliyor. (Y23)” ve “...Ancak, yönetici ve liderlik vasfına sahip olmaları gerekir. Güçlü iletişim becerisi olmalı, Mesleki gelişime açık olmalıdır. İyi bir lider olursa kadın ve Erkek olması fark etmez, ikisi de olabilir (Y20)” şeklindeki görüşleri bu durumu örneklemetedir.

3.2. Öğretmenlerin Yönetici Tercihi

Araştırmaya katılan öğretmenlerin birlikte çalışmayı tercih ettikleri yöneticiye yönelik görüşlerinden elde edilen verilere ait kodlar ve bu kodların bir araya getirildiği alt temalar Tablo 4’ de ve Tablo 5’ de öğretmenlerin cinsiyetlerine göre ayrı ayrı verilmiştir.

Tablo 4. Kadın Öğretmenlerin Yönetici Tercihleri

ANA TEMA	ALT TEMALAR	KODLAR	f
YÖNETİCİ TERCİHİ	Kadın	Kadın	4
		Kadımlar için avantaj olması	2
		İletişim becerileri	3
		Disiplinli ve düzenli	4
		Deneyimli	1
		Başarılı	1
		Prosedürlere bağlı kalmama	2
		Liderlik özellikleri	1
	Erkek	Erkek	5
		Detaylara takılmama	3
		Çalışma kolaylığı	2
		Daha az disiplinli, planlı ve kuralcı olma	3
		Kolay ikna edilme	2
	Cinsiyetten Bağımsız	Cinsiyetten bağımsız	7
		Adil	3
		Saygılı	2
		Donanımlı	2
Yönetim yeterliliği		5	
	İnsan ilişkileri	1	

Tablo 4’ de görüldüğü üzere, kadın öğretmenlerin yönetici tercihine ilişkin görüşlerinde ağırlıklı olarak cinsiyete dayalı olmayan yönetim anlayışının hâkim olduğu görülmektedir. Bu noktada, kadın öğretmenler cinsiyetten ziyade yöneticilik özelliklerinin önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle yöneticinin adil, saygılı, donanımlı, insan ilişkileri güçlü ve yönetim yeterliliğine sahip olması öne çıkan görüşlerdir. Bu konuda Ö17 görüşünü “*Adaletli, kararlı doğru verebilen ve okulu iyi yönetebilen bir yönetici ile çalışılmalıdır.*” şeklinde belirtirken Ö14 “*Yeterli donanıma sahip, adam kayırmayan ikili olmayan tarafsız yönetici ile çalışmak isterim.*” ve 21 “*Fark etmez. İşini olması gerektiği gibi yapan bir yönetici ile çalışmak en doğrusu*” şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir. Diğer taraftan, araştırmaya katılan kadın öğretmenlerden cinsiyete dayalı bir yönetici algısına sahip olanlarda erkek yönetici tercihinin daha fazla olduğu görülmektedir. Bu görüşteki kadın öğretmenler, kadın yönetici ile çalışmanın daha zor olduğunu, kadımlarda detaylara takılma ve kuralcılığın fazla olduğunu, erkek yöneticilerin ise daha esnek olduğunu ve ikna edilmesinin daha kolay olduğunu belirtmişlerdir. Şöyle ki, bu konuda “*ben erkek liderlerle çalışmayı tercih ederim. ... ince ayrıntuları düşünmek ince eleyip sık dokuma noktasında kadınla zıtlaşmak çok daha fazladır. Erkeği ikna etme noktasında bir bayan olarak daha kolay olduğundan erkekle çalışmak daha kolay geliyor bana (Ö22)*” ve “*Erkekler daha kolay inisiyatif alıyorlar. Erkekler daha sonuç odaklı, bayan yöneticiler daha detaycı olduğu için iş hayatını biraz daha zorlaştırdığını düşünüyorum. Kadınların özel hayatındaki problemleri iş hayatına daha fazla taşıdığını düşünüyorum(Ö2)*” ifade edilmiş görüşlerdir. Ancak az da olsa araştırmaya katılan kadın öğretmenlerden kadın yönetici ile çalışmak istediğine ilişkin görüş belirtenlerinde olduğu görülmektedir. Bu görüşe sahip kadın öğretmenler, özellikle kadın yönetici ile çalışmanın kendileri için avantaj olduğunu, kadın yöneticilerin iletişim becerilerinin yüksek, disiplinli ve düzenli, deneyimli ve başarılı olduklarını belirtmişlerdir. Bu konuda Ö1 “*Kadın yönetici ile çalışmayı isterim. Çünkü empati yeteneğinin daha çok geliştiğini düşünüyorum, daha disiplinli, derli toplu, kararlı davranacağını düşünüyorum. Kadın yönetici daha planlı ve programlı, özellikle bayan çalışanlar açısından avantajlı görüyorum. Çünkü bir bayanın halinden ancak bir bayan anlar.*” şeklinde görüş belirtirken diğer bir kadın öğretmen “*...işini bilen, tecrübeli, iletişim yöntemlerini bilen, başarılı ve prosedürlere takılmadan işlevsel hedeflerle çalışan bir bayan olursa daha tercihimdir (Ö4)*” demiştir.

Tablo 5. Erkek Öğretmenlerin Yönetici Tercihleri

ANA TEMA	Alt Temalar	Kodlar	f	
YÖNETİCİ TERCİHİ	Kadın	Kadın	2	
		Disiplinli	2	
	Erkek	Erkek	3	
		İletişim kolaylığı	1	
		Otorite	1	
		Duyularımı kontrol etme	1	
		Yönlendirilmeye kapalı	1	
		İş-yaşam dengesi	2	
		Oldukları gibi görünme	1	
		Beklenti	1	
		Her İki Cinsiyet Birlikte	Erkek ve kadın birlikte	1
			Detaylı düşünme	1
	Daha estetik		1	
	Öğrencilere yaklaşım		1	
	Ekip çalışması		1	
	Mevzuatın uygulanması		1	
	Disiplinli		1	
	Bireysel çalışma		1	
	Cinsiyetten bağımsız	Cinsiyetten bağımsız	7	
		Sorumluluklarının bilinci	6	
		İnsan ilişkileri	3	
		Liderlik özellikleri	6	
		Çözüm odaklı	1	
		Öğretmenleri sürece dahil etme	1	
Teknoloji kullanma becerisi		1		

Tablo 5 incelendiğinde, erkek öğretmenlerin yönetici tercihinde “erkek”, “kadın”, “ikisi birlikte” ve “cinsiyete dayalı olmayan” yönetici tercihi olmak üzere dört farklı bakış açısının ortaya çıktığı görülmektedir. Kadın öğretmenlerde olduğu gibi erkek öğretmenlerde de ağırlıklı olarak cinsiyetten ziyade yönetici özelliklerinin önemli olduğu görülmektedir. Bu konuda Ö8 görüşünü “*Ben işini layıkıyla yapan yöneticilerle çalışmak isterim.*” şeklinde ifade ederken Ö13 “*yetenekli, birikimli, saygın ve insan ilişkileri iyi bir yönetici ile*” ve Ö18 “*Ben kendinden emin kuralları ve görevlerini bilen öğretmenine sahip çıkan yöneticilerle çalışmak isterim.*” şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir. Diğer taraftan bir erkek öğretmen, yöneticilikte her iki cinsiyetin de birlikte çalıştığı bir ortamda çalışmayı tercih ettiğini belirtmiştir. Ö3 bu konuda “*Okullarda erkek ve kadın yöneticiler mutlaka olmalı. Kadınlar yapılmak istenen çalışmalarda daha ayrıntılı düşünebilen, görsel olarak daha estetik düşünen, öğrencilere anne duyguları ile yaklaşabilen, erkeklere göre daha hırslı yapıya sahip oluyorlar. Kadınlar ekip çalışmasına daha fazla önem verir. Erkekler ise yönetmelik çerçevesinde kurallara uygun, disiplinli bir yapıya sahip oluyorlar. Erkekler daha bireysel çalışırlar...*” şeklinde görüşünü ortaya koymuştur. Bununla birlikte, araştırmaya katılan erkek öğretmenlerden, sadece kadın ya da sadece erkek yönetici ile çalışmak isteyenlerin sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Bazı erkek öğretmenler, işini daha ciddiye alma ve disiplinli olma açısından kadın yönetici ile çalışmak istediklerini belirtmişlerdir. Bu konuda Ö24 görüşünü “*Bayan bir yöneticiyle çalışmak isterdim. Çünkü bayanların işlerini erkeklere göre daha ciddiye aldıklarını ve daha disiplinli çalıştıklarını düşünüyorum.*” şeklinde ifade etmiştir. Diğer taraftan, bazı erkek öğretmenler kadın yöneticilerle rahat iletişim kurulamadığını ve kadın yöneticilerin otorite sağlayamadığını, duygularını kontrol edemediğini, yönlendirilmeye açık olduklarını ve iş-aile dengesini kuramadıklarını, rol çatışması yaşadıklarını düşündüklerinden erkek yönetici ile çalışmak istediklerini belirtmişlerdir. Bu görüşü ortaya koyan örnekler şunlardır: “*Bayan yönetici ile gün içerisinde tüm meseleleri ele alırken kullandığınız kelimelere, ağzınızdan çıkacak ifadelere, oturunuza vs. Konularda daha fazla dikkat etmeniz gerekir... Karşı cins ile her konuyu konuşamayacağımı da dikkate aldığımda erkek yönetici ile çalışmak önceliğim olurdu. (Ö5)*” ve “*Kadın yöneticilere karşı*

değilim ancak; Kadınların fitratı ve yapısı gereği otorite kurma konusunda erkeklere göre biraz yetersiz kalmaları... şefkat ve merhamet duygularının ön plana çıkıyor olması (Ö6)''.

3. 3.Kaos Dönemi Yöneticilik Özellikleri

Kaos dönemlerinde yöneticilerin sahip olması gereken özelliklere yönelik öğretmen ve yöneticilerin görüşleri Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Öğretmenlere ve Yöneticilere Göre Kaos Dönemi Yöneticilik Özellikleri

Öğretmen		Yönetici		
ANA TEMA	Alt Temalar	f	Alt Temalar	f
KAOS DÖNEMİ YÖNETİCİLİK ÖZELLİKLERİ	Kişisel Özellikler		Kişisel Özellikler	
	Sakin ve soğukkanlı	10	Sakin ve soğukkanlı	16
	Adil	9	Adil	7
	Hızlı ve pratik	2	Empati yeteneği	5
	Güvenilir	2	Sağ duyulu	5
	Farklı görüşlere saygılı	2	Pratik zeka	4
	Dürüst	2	Güvenilir	3
			Demokratik	2
	Mesleki Yeterlilik		Mesleki Yeterlilik	
	Çözüm odaklı	10	Çözüm odaklı	12
	Kriz yönetimi yeterliliği	10	Kriz yönetimi yeterliliği	8
	Bilgili	6	Deneyim	7
	Sorumluluk bilinci	5	Gelişime açık	4
	İletişim becerisi	6	İletişim becerisi	4
	Deneyimli	3	Paydaşları sürece dahil etme	4
	Takım çalışması	3	Çok yönlü bakış	3
	Mevzuata hâkim	3	İnisiyatif alma	3
	Sosyal ilişkileri güçlü	3	Risk alabilme	2
	Farklı bakış açısına sahip	2	Mevzuata hâkim	2
	Planlama becerisi	2		
Şeffaflık	2			

Tablo 6’da görüldüğü üzere, kaos dönemi yöneticilik özelliklerine ilişkin öğretmenlerin ağırlıklı olarak yöneticinin mesleki yeterliliğine değindikleri görülmektedir. Bu konuda bir öğretmen “Krizi yönetebilmeli. Bir sonraki hamleleri her zaman düşünerek karar vermeli. Ekip çalışmalarına önem vermeli. Ekipçe alınan kararları uygulayabilmeli (Ö3)” şeklinde görüşünü ortaya koyarken bir diğeri de benzer şekilde “...Çözüm odaklı, eğitim yönetimi bilgisine sahip, mevzuata hâkim, sorunları sebep-sonuç ilişkisinde tahlil edebilen, kurumundaki diğer çalışanlar ile pozitif ve yapıcı iletişim kurabilen yöneticiler olmasını isterim(Ö6)” demiştir. Ayrıca bu konuda Ö15 görüşünü “Okulda kriz durumlarında liderlik özellikleri kuvvetli, net ve düzgün iletişim becerilerini kullanabilen, işbirlikçi ve takım çalışmasının önemli olduğunu bilen ve uygulama örneklerini daha önce de göstermiş olan yöneticiler olmalıdır.” şeklinde belirtmiştir. Ancak araştırmaya katılan öğretmenlerin yöneticilerin kişilik özelliklerine de yoğun olarak değindikleri görülmektedir. Özellikle yöneticinin kaos döneminde sakin ve soğukkanlı ve adil olması gerektiği konusundaki görüşleri benzerlik göstermektedir. Aynı zamanda yöneticinin hızlı ve pratik, güvenilir, farklı görüşlere saygılı ve dürüst olması gerektiği konusunda görüş belirtmişlerdir. Bu noktada Ö18 görüşünü “Soğukkanlı yönetmeliğe ve kendine hâkim sakin kalabilen yöneticilerle çalışmak isterim.” şeklinde belirtirken Ö21, “Sorumluluk sahibi, özverili, sakin, hızlı karar alabilen, aldığı kararları ivedilikle uygulayabilen.” ve Ö17, “Adaletli, tarafları dinleyen ve doğruyanlışı ayırt edebilen bir yönetici olmalıdır. Dik duruşu ve kararlılığı ile krizde hatalı davranışı uygun bir dille söyleyebilen yönetici olmalıdır.” şeklinde görüşlerini ortaya koymuşlardır.

Kaos dönemi yönetici özelliklerine ilişkin öğretmen görüşleri ile yönetici görüşlerinin benzerlik gösterdiği görülmektedir. Özellikle yöneticiler de bu konuda mesleki yeterliliklere ağırlıklı olarak değinmişlerdir. Şöyle ki, bu konuda “Bu durumlarda, yöneticilik sahasında deneyimi olan; krizi yönetme

noktasında hızlı, kapsamlı, politik düşünme becerisine sahip, krizin ya da yanlış giden olayların geçtiği çevreyi ve paydaşları çözümlenebilen, nesnel kararlar alabilen yöneticilerin görevde olması gerekir. (Y16)”, “Kriz dönemlerinde inisiyatif becerisi olan, çözüm odaklı davranabilen, kararlı, işbirlikçi çalışmayı önemseyen yöneticiler olmalı. (Y23)”, “...iyi bir ekip ruhu yaratması, olay ve olgulara yaklaşımı soğuk kanlı organize, iletişimi gayet güçlü, gerginlik yaratmadan, demokratik ve katılımcı liderlik özelliği taşıması ve sorun çözme yeteneğinin güçlü olan yöneticileri olması gerektiğini düşünüyorum. (Y36)” ve “Sorun çözme odaklı, değişikliğe açık, fikirlere önem veren, takım çalışmasına önem veren lider özelliklere sahip yöneticiler olmalı. (Y1)” ifadeleri bunlardan bazılarıdır. Ayrıca araştırmaya katılan yöneticilerin de öğretmenlerle benzer şekilde yöneticilerin sakin ve soğukkanlı, adil, güvenilir ve sağduyulu olması gibi kişilik özellikleri üzerinde yoğun olarak görüş belirttikleri görülmektedir. Bu konuda Y2 görüşünü “Sağ duyulu ve sakin yönetici olmalı kendisi stres sahibi gergin kişiler panik havası yaratır.” şeklinde ifade ederken Y7 “Uzlaştırıcı empati yeteneği kuvvetli, dinlemeyi bilen ve güvenilir” ve Y13 “Sakin, olaylar karşısında soğuk kanlı, anlayışlı...” şeklinde görüşlerini ortaya koymuşlardır.

3. 4. Kaos Dönemi Yöneticilik Özelliklerine Sahip Olma Derecesi

Kaos dönemlerinde gereken yöneticilik özelliklerine yöneticilerin sahip olma durumlarına ilişkin yöneticilerin görüşlerinden elde edilen bulgular Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Yöneticilerin Kaos Dönemi Yöneticilik Özelliklerine Sahip Olma Derecesi

		Kadın Yönetici		Erkek Yönetici		
Ana Tema	Alt Temalar	Kodlar	f	Alt Temalar	Kodlar	f
Kaosu Yönetebilme Özelliklerine Sahip Olma Derecesi	EVET	Evet	14	EVET	Evet	13
		Personel performansı	1		Deneyim	1
		Saldırıya uğrama	1		Eğitim	1
		Üst yönetim	1		Üst yönetim	1
	HAYIR	Hayır	3	HAYIR	Hayır	1
		Konumu koruma	1		Deneyim	1
		Müdür yardımcılığı	1			
	KISMEN	Kısmen	6	KISMEN	Kısmen	3
		Deneyim ihtiyacı	3		Duruma bağlı	4
		Duruma bağlı	1			

Tablo 13 incelendiğinde, kadın yöneticilerin büyük bir çoğunluğunun kaos dönemi yöneticilik özelliklerine sahip olduklarını düşündükleri görülmektedir. Bu noktada bir kadın yönetici “Tabii idarecilik herkese sorun çözmeyi öğretir. (Y3)” şeklinde görüşünü belirtirken bir başka kadın yönetici “Ben evet bu niteliklere sahip olduğumu düşünüyorum, her şeyden önce benim için bir kurumda personelin amaca ne kadar hizmet ettiği önemlidir... (Y16)” şeklinde görüşünü ortaya koymuştur. Diğer taraftan az sayıda da olsa kadın yöneticiler kaos dönemi yöneticilik özelliklerini taşımadıklarını belirtmiştir. Bu yönde bir kadın yönetici “Hayır. O yüzden müdür yardımcısı görevinden bir üst makama geçmeyi hiç düşünmedim ve yöneticilik görevini merkez ilçede görev alabilmek adına seçtim...(Y22)” demiştir. Ancak, deneyim eksikliği veya mevcut duruma bağlı olarak kaos dönemi yöneticilik özelliklerine kısmen sahip olduğunu vurgulayan kadın yöneticiler de olduğu görülmektedir. Bu bağlamda bir kadın yönetici “Bazılarında kısmen sahibim daha çok olay, olay yeri, stres yanı o an ki durum çok önemli (Y11)” diyerek mevcut duruma vurgu yaparken bir başka kadın yönetici ise “Ben bu niteliklere sahip miyim genelde Böyle davranmaya çalışıyorum Sonuçta idarecilik, yöneticilik tecrübe ile gelişen bir durum (Y19)” diyerek deneyim eksikliğine vurgu yapmıştır.

Kadın yöneticilerde olduğu gibi erkek yöneticilerin büyük bir çoğunluğu da kaos dönemi yöneticilik özelliklerine sahip olduklarını düşünmektedir. Bu noktada, genel olarak yöneticilerin uzun süredir bir görevi yerine getirmeleri ya da bu konuda lisansüstü eğitim almalarının etkili olduğu görülmektedir. Bir erkek yönetici “Evet ben 10 yıllık öğretmenlik, 18 yıl Müdür yardımcılığı ve 4 yıldır müdürlük yapıyorum. Yani idareciliğin içinden gelen bir müdür olarak görevdedim...(Y28)” şeklinde görüş belirtirken bir başka erkek yönetici “Evet düşünüyorum çünkü bu konuda eğitim aldım...(Y38)” şeklinde

görüşünü ortaya koymuştur. Sadece bir erkek yönetici deneyim eksikliği nedeniyle kaos dönemi yöneticilik özelliklerine sahip olmadığını ifade etmiştir. Bu konudaki görüşünü “*Tabii hayır.... Her yıl bir tecrübe olduğunu düşünüyorum (Y30)*” şeklinde belirtmiştir. Dikkat çeken bir başka görüş ise bir erkek yönetici, kaos dönemi özelliklerine sahip bir yönetici olup olmadığını karşındaki kişinin algısına bağlı olduğunu vurgulamasıdır. Bu noktada, “*Bu soruyu cevaplayabilmek mümkün değil çünkü biliyorum ki karşıdaki insanların beni gördüğü kadar olduğumu (Y40)*” diyerek yöneticilik algısının takipçiler tarafından belirlendiğini vurgulamıştır. Bazı erkek yöneticiler ise, kaos dönemi yöneticilik becerisinin ancak kaos döneminde ortaya çıkabileceğini ve yöneticiliğin bir apartman inşa etmeye benzediğini vurgulayarak kendilerinin kısmen bu özellikleri taşıdığını ifade etmişlerdir.

3.5. Kaos Durumlarında Kadın Yönetici Atanması

Kaos durumunda kadın yönetici atanmasına ilişkin kadın ve erkek öğretmenlerin görüşleri Tablo 8’de; kadın ve erkek yöneticilerin görüşleri ise Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 8. Kaos Durumunda Özellikle Kadın Yönetici Atanmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri

Ana Tema	Alt Temalar	Kadın Öğretmen		Erkek Öğretmen		
		Kodlar	f	Kodlar	F	
Kaosta Kadın Yönetici Atanma Durumu	Olumlu	Uygun	10	Olumlu	Farklı ve objektif bakış	3
		Sorun çözebilme	7		Bilgi ve donanım	2
		Yöneticilik özellikleri	3		Detayları fark edebilme/ titizlik	2
		Anaç	1		Okul iklimini yumuşatma	1
		Kibar ve sağ duyulu	1		Azimli	1
		Detaylı ve düzenli çalışma	1		Güven kazanma	1
		Daha fazla risk alma	1			
	Olumsuz	Aşağılama ve baskı	2	Olumsuz	Hemcinsleri ile anlaşmazlık	1
		Erkek egemen yöneticilik	1		Krizi büyütme	1
		Dedikodu	1		Sorumlu arama	1
		Engelleme	1		Önyargı	1
		Kişisel özellikler	1			
	Öneriler	Tarafgir kadın yönetici	1			
		Cinsiyetten bağımsız	2	Öneriler	Cinsiyetten bağımsız	5
		Güçlü bir duruş	1		Her okula kadın yönetici	1
		Her okula kadın yönetici	2		Okul türü	1
		Mesleki deneyim	1		Ek puan	1
		Annelik	1		Daimî görev	1
		Annelik	1			

Kaos durumunda kadın yönetici atanmasına ilişkin öğretmenlerin görüşlerine bakıldığında olumlu, olumsuz ve öneriler olmak üzere üç alt temanın oluştuğu görülmektedir. Özellikle kaos döneminde kadın yönetici atanmasına ilişkin kadın öğretmenlerin büyük bir bölümünün olumlu bir algıya sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Kadın öğretmenler, kadın yöneticilerin sorun çözmeye daha yatkın, anaç, kibar ve sağ duyulu olduklarını, detaylı ve düzenli çalışma yeteneğine, yöneticilik vasfına sahip olduklarını ve daha fazla risk alabildiklerini ifade ederek kaos döneminde özellikle kadın yönetici atanmasının doğru olduğunu vurgulamışlardır. Bu konuda bir kadın öğretmen, “*Kaos dönemlerinde kadınlar da rahatlıkla erkeklerin yapabileceği her çözümü bulup, uygulayabilirler. Hatta daha ayrıntılı durumu analiz edip, çözümleyebilirler. (Ö10)*” şeklinde görüş belirtirken bir başka kadın öğretmen benzer şekilde “*Kadınlar daha sağ duyulu, anaç, daha kibar, sorun çözmeye daha yatkın olduğu için olabilir. (Ö14)*” demiştir. Bunun yanında, bazı kadın öğretmenler erkek egemen yönetici anlayışı, kadın yöneticiyi aşağılama ve baskı kurulması, kadın yönetici hakkında dedikodu üretilmesi ve bireysel farklılıklar ve toplumsal görevlerin engel olması nedeniyle kaos durumunda kadın yönetici atanmasının doğru olmadığını belirtmişlerdir. Diğer taraftan bazı kadın yöneticilerin taraf tuttuğunu ve başarısız olan kadın yöneticilerin sonraki kadın yönetici adaylar için ön engel oluşturduğunu ifade ederek, kaos durumunda kadın yönetici atanmasını doğru bulmadıklarını vurgulamış, erkek yöneticinin daha doğru olduğunu söylemişlerdir. Bu bağlamda, bir kadın öğretmen “*Kadın yöneticiler doğru bir tercihtir bence. Fakat erkek yöneticilerin daha soğukkanlı, daha sakin ve daha az duygusal yaklaşımlarının olabileceğini*

düşündüğüm için erkeklerin biraz daha fazla doğru tercih olabileceğini düşünüyorum. (Ö2)” diyerek bu algıyı ortaya koymaktadır. Bir başka kadın öğretmen ise, “*Bireysel farklılıkları ve toplumsal görevlerini göz ardı edersek kadınların daha başarılı olabileceğini düşünüyorum (Ö11)*” şeklinde görüşünü belirtmiştir. Diğer taraftan, her okula bir kadın yönetici atanması, kadın yönetici sayısında belirgin bir artış olması ve kadın yöneticilerin güçlü bir duruş sergilemesi gerektiği de önerilmiştir. Bir kadın öğretmen “*Aslında, bu özelliklere sahip olan bir bayan yönetici neden olmasın. İhtiyaca bağlı olarak her okulda bayan yöneticinin olması gerekli...(Ö1)*” şeklinde görüş belirtmiştir. Ancak bazı kadın öğretmenler bu durumda kadın yöneticinin emzirme dönemini atlatmış ve mesleki tecrübesinin en az on yılın üzerinde olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu noktada bir kadın öğretmen, “*4. Maddedeki saydığım özelliklere sahip olgun bir yaşta ise yani mesleki tecrübesi en az 10 yılın üzerinde ve annelik (süt emzirme) dönemlerini birkaç yıl öncesinde atlatmış ise kadın yönetici de olabilir (Ö12)*” demiştir.

Kaos durumunda özellikle kadın yönetici atanmasına yönelik genel olarak erkek öğretmenlerin olumlu bir algıya sahip oldukları görülmektedir. Bu noktada, erkek öğretmenler, kadın yöneticilerin bilgi ve donanımına, farklı ve objektif bakış açısına, detayları fark etme becerisi ve titizliğe sahip olduklarını, azimli olduklarını, okul iklimini yumuşattıklarını ve personelin güvenini kazandıklarını ifade etmişlerdir. Bir erkek öğretmen, “*...Bence bayanlarla erkeklerin bakış açıları farklı. Bayanların olaylara yaklaşımları farklı. İrdeleme güçleri yüksek, sorgulamaları farklı, incelemeleri farklı. Bu anlamda kadın yöneticilerin atanması gerekli...(Ö25)*” derken başka bir erkek öğretmen “*Çok önemli değil ama kadın yöneticilerin iletişim dili daha yumuşak olabilir. Bu da okul iklimini yumuşatabilir(Ö13)*” demiştir. Kaos durumunda kadın yönetici atanmasına ilişkin olumsuz algıya sahip erkek öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde ise, kadın yönetici ile hemcinsleri arasında anlaşmazlık yaşandığını, kadın yöneticilerin kaosu büyüttüğünü ve sorumluluk alma yerine sorumlu aradıklarını ifade etmiştir. Diğer taraftan kadın yöneticiye önyargılı bir yaklaşımın olduğu da ifade edilmiştir. Bu konuda Ö 16, “*...Kadın yöneticilerin çalıştıkları ortamlarda kendi hemcinsleri ile daha zor anlaştıklarını ve bu yüzden sorunlar yaşandığına şahit oldum... Kadın yöneticilerin sorumluluğu kabul etmek yerine sorumlu aramaya yöneldiklerini düşünüyorum...*” şeklinde görüşünü belirtmiştir. Öneriler incelendiğinde ise erkek öğretmenlerin ağırlıklı olarak kaos durumunda cinsiyete dayalı olmayan bir yönetici anlayışının olması gerektiğini düşündükleri görülmektedir. Ayrıca, her okula ve okul türüne bağlı kadın yönetici atanmasını, kadın yöneticilere daimî görev verilmesini ve kız eğitim veren liseler için kadın yöneticilere ek puan verilmesini önermişlerdir. Ayrıca bir katılımcı, anne olan kadınların yönetici olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu konuda bir erkek öğretmen, “*...Görev ve sorumluluklarının bilincinde olan kadın idarecilerimize görevleri daimî olarak verilmelidir. Bana göre idareciliğin kadını ya da erkeği olmaz...(Ö19)*” şeklinde görüşünü belirtirken bir başka öğretmen de “*Kadın yönetici, özellikle “anne” olan kadın yöneticilerin ideal yönetici olduğunu ve bu tür durumlarda üstesinden gelebileceğini düşünüyorum. (Ö8)*” demiştir.

Tablo 9. Kaos Durumunda Özellikle Kadın Yönetici Atanmasına İlişkin Yönetici görüşleri

Ana Tema	Kadın Yönetici			Erkek Yönetici			
	Alt Temalar	Kodlar	f	Alt Temalar	Kodlar	f	
Kaosta Kadın Yönetici Atanma Durum	Olumlu	Bütüncül düşünme	8	Olumsuz	Duruma bağlı	4	
		Kadın yönetici	4		Cam uçurum	2	
		Cam uçurum	3		Farklı bakış açısı	1	
		Olumlu yaklaşım	4		Nezaketli ve naif	1	
		Titiz	2		Sezgisel	1	
	Olumsuz	Cam uçurum	1		Olumsuz	Hızlı ve doğru karar	1
		Faturayı kadına kesme	1			İletişim	1
		Başarısız kadın	1			Sorumluluk bilinci	1
		Yüksek performans	1			Erkek yönetici	3
		Duygusallık	1			Yetersiz	4
	Öneriler	Kayırmacılık	1		Kapris	2	
		Kadın yönetici sayısı	4		Korku ve dirayetsizlik	1	
	Cinsiyetten bağımsız	2	Öneriler	Cinsiyetten bağımsız	6		
				Yöneticilerden biri kadın	2		

Müdür yardımcılığı	1
Okulun türü	1
Psikolojik test	1

Kaos durumunda kadın yönetici atanmasına ilişkin yöneticilerin görüşlerinde de olumlu, olumsuz ve öneriler olmak üzere üç alt tema ortaya çıkmıştır. Tablo incelendiğinde, kaos durumu kadın yönetici atanmasına ilişkin kadın yöneticilerin ağırlıklı olarak olumlu bir algıya sahip oldukları görülmektedir. Bu noktada, kaos durumunda özellikle kadın yönetici atanmasını, cam uçurumdan ziyade kadın yöneticilerin çok yönlü düşünme becerisine sahip olmalarına, pozitif bir yaklaşım sergilemelerine, titiz olmalarına ve empati yeteneklerine sahip olmalarına bağlamaktadırlar. Bu konuda bir kadın yönetici “... krizi daha kolay çözüyor alışık oldukları şey ve çok yönlü düşünemedikleri için avantajlılar. (Y2)” şeklinde görüşünü ifade ederken bir başka kadın yönetici benzer şekilde “Kadın yöneticilerin sorun odaklı ve daha titiz çalıştığını düşünüyorum... olayları daha ayrıntılı görüp daha fazla çözüm bulduklarını düşünüyorum (Y8)” demiştir. Bununla birlikte, kadın yöneticilerin kaos dönemi kadın yönetici atanması konusunda olumsuz görüş bildirdikleri de görülmektedir. Bu noktada, faturanın kadına kesilmesi ve başarısızlığın kadın olmaya yüklenmesi nedeniyle cam uçurum uygulandığını ifade eden kadın yönetici olduğu gibi, kadın yöneticilere karşı hemcinslerinin ön yargılı yaklaşım sergilediğini ve erkek yöneticilerden fazla bir performans beklendiğini vurgulayan görüşlerde ileri sürülmüştür. Bu konuda bir kadın yönetici “...Kriz büyür ve de yerleşirse yanlış bir kadının üzerine yıkılım ki kaçabilelim. En nihayetinde ‘Kadın işte ne yapabiliirdi ki’ denilsin. Yani burada amaç algularla oynamaktır, sorunun taraflarca ve ilgililerce sorgulanmasını engelleyip faturayı kadına kesmek yoluyla işin içinden çıkmayı amaçlamaktadır... (Y16)” şeklinde görüş belirtirken bir başka kadın yönetici “...bayan idarecilerin erkek idarecilere göre pozitif yaklaşımlarının daha fazla olmasına rağmen özellikle bayan meslektaşları tarafından önyargılı davranış ve tutumlara maruz kaldığını, genel anlamda erkek idarecilere göre de daha iyi performans göstermek zorundaymış gibi hissettirildiğini kendim ve iletişimde bulunduğum bayan idareci arkadaşlarım adına da belirtmek isterim (Y7)” demiştir. Diğer taraftan bazıları ise, kadın yöneticilerin daha az profesyonel olduğunu, duyguları ile hareket ettiğini, yöneticilik vasfı zayıf kadın yöneticilerin atandığını ve bu noktada torpil uygulandığını ifade etmiştir. Bir kadın yönetici bu konuda “Kadınlar daha az profesyonel genellikle duygusal yaklaşıyorlar. (Y6)” şeklinde görüşünü ifade ederken bir başka kadın yönetici ise “Yöneticilik görevini çok iyi yapan soğuk kanlı ve kriterlere uygun bayan arkadaşlar var ama atamalar yapılırken göreve uygun özellik taşıyıp taşımadığına bakılmadığı için uygun olmayan bayan yöneticiler atanmakta... (Y22)” demiştir. Araştırmaya katılan bazı kadın yöneticiler de öğretmenler ile benzer önerilerde bulunmuştur. Bu bağlamda, yönetici algısının cinsiyete dayalı olmaması gerektiği, okul türüne göre yönetici atanması, kadın yöneticilerin sayısının artırılması ve okullarda yöneticilerden birinin kadın olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Diğer taraftan, kadın yöneticilerin önce müdür yardımcısı olarak göreve başlaması ve psikolojik testlere tabi tutulması gerektiğini de ileri sürmüşlerdir.

Kaos durumlarında kadın yönetici atanması konusunda olumlu algıya sahip erkek yöneticilerin görüşleri dikkate alındığında; erkek yöneticilerin de kaos durumunda kadın yönetici atanmasını, cam uçurum uygulanmasından ziyade kadın yöneticilerin farklı bakış açısına sahip olmaları, nezaketli ve naif olmaları, kişisel iletişimde çalışanların daha dikkatli davranışları ve görev-sorumlulukta hassasiyet göstermeleri ile açıklamışlardır. Bu konuda bazı öğretmenlerin görüşleri şunlardır: “...her ne kadar erkek egemen bir toplumsal yapıya sahip olsak da bir kurumda yönetici kadın olduğunda kurumsal ve kişisel iletişimde çalışanlar daha dikkatli, daha olumlu bir yol izlemekte buna bağlı olarak da görev – sorumluluk anlayışında daha hassas davranıldığı gözlemlenmektedir (Y24)”, “...Kadınlar çok ince düşünceli olduğu için işin rengine duruşuna konumuna her türlü detayı atlamıyor. Bu da öğretmenler ve velilerin çok seveceği bir yönetim şekli oluyor. (Y25)”. Diğer taraftan, erkek yöneticilerin bu konudaki görüşlerinin ağırlıklı olarak olumsuz olduğu da görülmektedir. Kaos döneminde erkek yöneticinin görev alması gerektiğini, kadın yöneticinin kaos döneminde görevlendirilmesinin ateşle oynamak anlamına geldiğini ve kaosun kaynağının kadın yönetici olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca kadın yöneticinin böyle bir durumda çözüm üretmede yetersiz kaldığını, karpisli olduğunu ve sorunlara karşı korktuğunu ve dirayetsiz olduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Bu konuda Y34 görüşünü “Kriz durumunda kadın yöneticileri böyle okullara atamak ateşle oynamak gibi olur. İyi çıkarsa çözebilir belki. Ama çoğunda

kriz durumunda çözüm üretme ve yönetim eksikliği var. Kaprisliler çoğu da bilgisiz zaten. En iyisini bile gördüm bazen sorun yaratıyorlar sırf kapristen” şeklinde dile getirmiştir. Benzer şekilde Y35 görüşünü “...Fakat kriz süreçlerinde teklif edildiğim okullardaki krizin nedeni kadın yöneticiler olduğu için bu konuda kadın yönetici görevlendirmenin çok sağlıklı olacağını düşünmüyorum.” şeklinde ifade ederken Y36 ise, “Böyle durumlarda okullara kadın yöneticilerin atanması krizin veya sorunun içeriğine göre yararlı da olabilir yararsız da olabilir. Hatta krizi daha da derinleştirebilir” ifadelerini kullanmıştır. Bununla birlikte, bazıları tarafından böyle bir durumda cinsiyete dayalı olmayan bir yönetici anlayışının olması gerektiği de ifade edilmiştir. Bu konuda Y31 görüşünü “Durum ne olursa olsun hangi cinsiyet değil hangi nitelik insanları kurtarır.” şeklinde belirtirken benzer şekilde Y26, “Burada cinsiyet değil yönetici tavrının önemli olduğunu düşünüyorum.” demiştir. Ayrıca bazı erkek yöneticiler, yöneticilerden birinin mutlaka kadın yönetici olması gerektiğini vurgulamıştır. Y25 bu konuda görüşünü “Aslında ilk sorunun cevabında da söyledim bence okullarda kadın erkek iki yöneticilerden de olması en güzeli...” şeklinde ifade etmiştir.

3. 6. Cam Uçuruma Maruz Kalma

Kadın yöneticilerin cam uçuruma maruz kalıp kalmadıklarına ilişkin görüşlerinden elde edilen veriler Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Cam Uçuruma Maruz Kalma Durumu

Ana Tema	Alt Temalar	Kodlar	f
Cam Uçurum	Maruz Kalma	Evet	10
		Kolaylıkla harcayabileceklerini düşünme	1
		Meslek lisesi	1
		Kadın başarır	1
		Farklı bakış açısı	1
	Maruz Kalmama	Hayır	12
		Pozitif ayrımcılık	2
		Donanımlı	1
		Olumlu bakış açısı	1
		Yöneticilik potansiyeli	1
		Bilmeme	1
		Kadın davranışları	1

Cam uçuruma maruz kalma durumuna ilişkin kadın yöneticilerin görüşleri incelendiğinde, öne çıkan düşünce, kadınların zor durumlarda yönetici olarak görevlendirilmelerindeki temel neden cam uçurumdan ziyade pozitif bir ayrımcılığın yapılması, kadına karşı olumlu bakış açısının gelişmesi, kadın yöneticilerin donanımlı olması ve yöneticilik potansiyeline sahip olmaları ve nitelikleri olarak görülmektedir. Bu konudaki bazı kadın yönetici görüşleri şunlardır: “Özellikle diyemem. Kadınlara tanınan pozitif ayrımcılık diyebilirim. Olması gereken de bir durum... (Y8)”, “Özellikle böyle bir durum olduğunu düşünmüyorum. Eskiye nazaran kadın yöneticilere bakış açısının değiştiğini düşünüyorum. Yani olumlu bir bakış açısı geliştiğini düşünüyorum... (Y18)”, “Hayır düşünmüyorum. Önceki idarecilerimin bendeki yönetici potansiyelini fark etmeleri ve beni cesaretlendirmeleri sayesinde, bunca yıldır yöneticilik yapıyorum (Y19)” Ayrıca araştırmaya katılan bazı kadın yöneticiler farklı bakış açısına sahip olma ve kadın başarır düşüncesinin kadın yöneticilerin görevlendirilmesinde etkili olduğunu vurgulamıştır. Bu konuda Y13 görüşünü “Evet, düşünüyorum. Çünkü kadın olarak farklı pencerelerden bakıyoruz” şeklinde ifade ederken Y1 görüşünü “Kadının üstesinden gelemeyeceği sorun yoktur” şeklinde ortaya koymuştur. Diğer taraftan araştırmaya katılan bazı kadın yöneticiler cam uçuruma maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu konuda Y11 görüşünü “Kolaylıkla harcayabileceklerini düşündükleri için verdiler beni o okula ama hakkından geldim. Yanıt evet kadın olduğu için atadılar...” şeklinde ortaya koyarken benzer şekilde Y10 görüşünü “Evet kesinlikle öyle düşünüyorum. Kadrom başka okulda olmasına rağmen şu an çalışmakta olduğum okula tam da bu yüzden görevlendirildim ve halen çalışmaktayım.” şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca Y9 da “Zaten meslek lisesinde müdür yardımcısıyım en zor örnekleri biz yaşıyoruz” şeklinde görüşünü belirtmiştir. Aynı zamanda bir kadın yönetici de cam uçuruma maruz kalma durumu açısından kararsız olduğunu ve aynı zamanda cam uçurumun yaşanmasının kadın yöneticilerin davranışlarından kaynaklandığını belirtmiştir. Bu konuda Y16

görüşünü “*Bunun cevabını net veremiyorum birebirde böyle bir durum gözlemledim. Ancak kadın yöneticiler bir çok okulda erkek egemen camiayı haklı çıkarırcasına kendilerini polemiklere kaptırıyorlar ve böylece erkek hegemonyasına çalışıyorlar*” şeklinde ortaya koymuştur.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Kadının etkin olarak çalışma hayatında yer alması ile çalışma yaşamındaki pozisyonu, üstlendiği roller ve çalışma hayatında yaşadığı problemler farklı açılardan ele alınıp tartışılmaktadır. Kadınların yalnızca çalışma hayatındaki durumları değil aynı zamanda özel ve toplumsal yaşamlarındaki rolleri üzerinde de durularak cinsiyet odağındaki bir yaklaşımla kadın ve erkekler arasındaki ilişkilerin dayandığı dinamikler sorgulanmaktadır. Bu dinamikler ele alınırken, erkek ve kadınların birbirinden farklı özellikler, yeterlilikler ve yönelimlere sahip olduğu yönünde bir algı oluşturulmuş ve iş yaşamında cinsiyete dayalı farklı iş bölümlerinin olacağına ilişkin bir kanaat ortaya çıkmıştır. Bu durum ise kadınların ve erkeklerin çalışma hayatına katılımını ve yönetimde yer almasını biçimlendirmiştir (Kızıldağ, 2018). Bu bağlamda bu çalışmada, kadınların sayıca fazla yer aldığı eğitim örgütlerinde görev yapan öğretmen ve yöneticilerin, yönetici kavramına ilişkin cinsiyet algılarının ve tercihlerinin belirlenmesinin yanı sıra, kriz dönemlerinin yöneticilerin hangi özelliklere sahip olması gerektirdiğine ve bu tür durumlarda özellikle kadınların atanması konusuna ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Okul yönetiminde cinsiyetin önemine ilişkin öğretmen ve yönetici görüşlerine bakıldığında, öğretmen ve yöneticilerin genel olarak okul yönetiminde cinsiyetin değil, yöneticilik özelliklerinin, görev bilincinin ve kişilik gibi özelliklerin daha önemli olduğunu düşündükleri görülmüştür. Ancak buna rağmen, öncelikle erkek egemen yönetim ve toplumsal cinsiyet rolleri algısı nedeniyle hem öğretmenlerin hem de yöneticilerin yönetici kavramını “erkek olma” ile daha fazla ilişkilendirdikleri ve bazı öğretmenlerin erkek yönetici ile çalışmayı tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ortaya çıkan bu çelişki, ataerki bir yapıda yaşamış olmanın ve toplumsal yapıdaki geleneksel erkek ve kadın rol algısının insanların algısını etkilemede önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Schein (2001) bu durumu, yönetim pozisyonunun doğasında erkeksi bir algının hâkim olması durumunda, diğer tüm koşullar eşitlenirse dahi, yönetimde kadın bir adaydan daha çok erkek bir adayın daha nitelikli olarak kabul edileceğini belirtmektedir. Diğer taraftan, Negiz ve Yemen (2011), içinde bulunulan toplum yapısının ve toplumsal değerlerin, aile yapısının ve yetiştirilme tarzının, siyasal ilgi ve çevrenin, inançlar ve dini değerlerin, ahlaki değerlerin, iletişim becerilerinin, eğitim türü ve düzeyinin ve kişilik yapısının kişinin yönetime ilişkin cinsiyet algısını etkileyen faktörler olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, Akbaş ve Taner (2017), eğer toplumda kadın liderlerin etkili olabileceğine ilişkin bir algı mevcut değilse, yönetimde cinsiyete dayalı bir önyargının oluşacağını ve örgütte bu yönde uygulamaların gerçekleştiği bir ortamın yaratılacağını vurgulamaktadırlar.

Ayrıca, katılımcılarda kadın yöneticilere yönelik yönetimde duygularıyla hareket etme, kaprisli ve iletişime kapalı olma, cinsiyetin arkasına saklanma, personelin ihtiyaçlarına duyarsızlık ve fazla ayrıntıcı olmalarına ilişkin olumsuz; çoklu bakış açısına sahip olma, detay ve düzene önem verme ve iletişim becerilerine sahip olmalarına ilişkin olumlu bir algı olduğu görülmektedir. Yılmaz (2020)’ın, eğitim kurumlarındaki kadınların yönetsel pozisyonlarda başarısız olarak algılanmasına neden olan faktörler üzerine yaptığı çalışmada, kadın yöneticilerin egolu, kaprisli, kompleksli olarak algılandığını ve bu nedenle yöneticilik için uygun bulunmadığını ayrıca kadınların anaç yapısı, erkeklerle göre daha kibar, düşünceli, yumuşak olarak görülmesi nedeniyle pozisyon için uygun olmadıklarının belirtildiğini, idarecilik yapısı için daha sert ve otoriter özellikler beklenildiğini, kadınların duygularını kontrol edemeyeceği, vereceği kararlarda duygularının etkisinin görüleceğinin düşünüldüğünü ortaya koyduğu bu sonuçlar çalışma ile benzerlik göstermektedir. Ryan ve Haslam (2007), bu konuda yapılan çalışmalarda kişilerin, erkeklerin kadınlara göre yönetim başarısına yönelik özelliklere daha fazla sahip olduklarını düşündüklerini ve erkeklerin duygusal olarak istikrarlı, agresif, kendine güvenen, rekabetçi, objektif, hırslı, bilgili ve güçlü olma gibi özelliklerinin yöneticilik özellikleri ile daha uyumlu olduğuna inandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, Olsson ve Walker (2004), kadınların örgütlerde yönetici pozisyonunda görev almasında iletişim becerilerinin, yaratıcılıklarının, risk alabilmelerinin, tutkularının, çalışanları harekete geçirebilme becerilerinin, sağduyu ve sezgi gücünün, farklılıkları kabullenme ve insana saygı duymanın etkili olduğunu ifade etmektedirler. Ancak erkek egemenliğine karşı durmada bu özelliklerin, kadınları sadece belli durumlarda üst yönetim pozisyonlarına taşımaya yettiği

görülmektedir. Bu noktada, kadınların yöneticilik özelliklerinin geliştirilmesi, bu konuda kadın yöneticilere okullarda hizmetiçi eğitimler verilmesinin veya eğitim yönetimi alanında lisansüstü eğitimler almaya özendirilmenin faydalı olabileceği söylenebilir.

Çalışmada ortaya çıkan bir diğer sonuç ise, katılımcılar kadınların yönetim kademelerindeki görünürlüklerinin artmasının bu algıyı azalttığını düşünmeleridir. Bu durum göstermektedir ki, kadınlar yönetim kadrolarına getirildiğinde ve yönetim becerilerini ortaya koyma imkânı verildiğinde toplumdaki yönetime cinsiyetçi bakış algısının önüne geçilmiş olunacaktır. Diğer taraftan kadınların yönetime gelmek istemediklerine ilişkin bir algının da mevcut olduğu görülmektedir. Bu durum değerlendirildiğinde, kadından beklenen toplumsal cinsiyet rollerini yerine getirme zorunluluğu hissetmesi, iş-yaşam dengesini sağlamada zorlanacağı inancı, erkek egemen anlayışın kadınlar üzerindeki baskısı, kadına yönelik uygulanan mobing ve dedikodunun kadınların yönetime talip olmamasının nedenleri arasında sayılabilir. Benzer şekilde, Yılmaz (2020) da bazı kadınların ön planda olup dikkat çekmekten çekindiklerini, ayrıca kendilerine fazladan iş yükü verilmesini istemediklerini bu nedenle de yönetim kademesinde yer almayı tercih etmediklerini belirtmektedir. Aynı şekilde Karaca (2007), toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumların, geleneksel değerlerin sorgulanmadan kabulünün, özgüven eksikliğinin, kendini geliştirme ve şartları değiştirme noktasındaki isteksizlik ve güvensizliğin, kariyer yönelimli olmama ya da kariyerde yükselmenin getireceği sorumlulukları ve gereklilikleri yerine getirmede başarısız olacağı inancının kadınların yönetici pozisyonunu tercih etmemesinde etkili olabileceğini vurgulamaktadır. Ayrıca, toplumun kadına yönelik algısının bu durumun önünde bir engel olduğunu belirtmektedir. Bu durum, kadınlarda “cinsel kişiliklerini” kaybederek toplum tarafından “erkek gibi kadın” olarak algılanacağı kaygısı yaratmaktadır. Ayrıca, kadının üstün bir başarı göstermesi durumunda bu başarının kadının yeterliliklerinden ziyade farklı durumlara çekilerek olumsuz algılamaların ortaya çıkacağı kaygısı yaşanmaktadır. Bu nedenle de kadınların üst yönetime gelmekten kaçındıklarını ifade etmektedir.

Araştırmanın bir diğer sonucu ise, katılımcıların kriz dönemlerinde yöneticilerin sahip olmaları gerektiğini düşündükleri özelliklerin, sakin ve soğukkanlı olma, adil olma, sağ duyulu ve empati yeteneğine sahip olma gibi kişisel özelliklerin ve çözüm odaklı olma, kriz yönetimi becerisine sahip olma, deneyim ve bilgi gibi mesleki yeterlilikler olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin ve kadın yöneticilerin çoğunluğu kriz dönemlerinde kadın yöneticilerin atanmasını olumlu bir adım olarak görürken erkek yöneticilerin bir bölümünün kadın yönetici atanmasının krizi daha da derinleştireceğini düşündüğü sonucuna ulaşılmıştır. Erkek yöneticilerin bu görüşünün altında yatan neden, erkek egemen yönetim anlayışının ve toplumun erkek cinsiyetle özdeşleştirdiği liderlik algısından kaynaklanıyor olabilir. Geleneksel rollerin kendilerine verdiği gücü kaybetme korkusu, kadına yönelik önyargılar ve sorunlara farklı yaklaşım biçimleri bu düşüncenin oluşumunda etkili olabilir. Yılmaz (2020), kadınların anaç yapısı, kibar, düşünceli ve yumuşak olarak algılanmaları nedeniyle yöneticilikte başarılı olamayacakları algısının hâkim olduğunu, bunun için daha sert ve otoriter özelliklerin gerekliliğine inanıldığını belirtmektedir. Mert (2019) bu noktada, erkek egemen örgüt kültürünün, kadınların kariyer basamaklarını çıkmalarında engel taşıyan önemli bir faktör olduğunu vurgulamaktadır. Erkek egemen örgüt kültürünün, erkeklerin kadınlardan daha iyi bir lider olacağı inancına odaklandığını belirtmektedir. Diğer taraftan, Alpman (1993) erkekler tarafından belirlenmiş kurallar çerçevesinde, yalnızca erkeklerin sahip olduğu düşünülen problem çözme, analitik ve soyut düşünme, görev başarmaya odaklı, duyarlılık ve güçlü kafaya sahip olma ve duyguları ile hareket etmeme ve karar vermede rasyonel olma gibi davranışların yöneticilik özellikleri olarak algılanmasının ve bu nedenle liderlik özelliklerinin erkek ile özdeşleştirilmesinin kadının yöneticilikte sorunlar yaşamasına sebep olduğunu ifade ederek erkeklerin kadına yönelik olumsuz bakışını ortaya koymaktadır.

Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı (Glick ve Fiske, 1996) da çalışmadan çıkan sonucu destekler niteliktedir. Glick ve Fiske (1996) erkeklerin kadınlardan üstün olduğunu öne süren cinsiyetçilik kavramın iki farklı boyutta ele almıştır. Yapılan çalışma, cinsiyetçiliğin kadınlara karşı önyargılı, ayrımcı ve düşmanca davranışları içerdiği gibi kadınların zayıf, korunmaya muhtaç varlıklar olarak algılanmasına da sebep olabileceğini göstermiştir. Bu noktada cinsiyetçilik kavramını *Düşmanca Cinsiyetçilik* ve *Korumacı Cinsiyetçilik* olmak üzere iki farklı boyutta ele almışlardır. Düşmanca cinsiyetçilik geleneksel cinsiyet algısını yansıtır ve kadınlara yönelik öfkeyi, cezalandırmayı ve erkeklerin üstün olduğu algısını savunur. Cinsiyetçiliğin diğer boyutu olan korumacı cinsiyetçilik ise,

kadınların, yüceltilmesi ve korunması gerektiği algısını savunur. Korumacı cinsiyetçilik her ne kadar cinsiyetçilik olarak algılanmasa da gerçekte cinsiyet eşitsizliğini ortaya koyar ve bu durumu destekler. Bu iki boyutun da örgüt yönetiminde kadın adayın uygun olup olmadığının değerlendirilmesinde ve kadınların hırslı ve tehditkâr olarak nitelendirilmesinde etkili olduğu varsayılmaktadır.

Araştırmanın en çarpıcı sonucu ise kadın yöneticilerin neredeyse yarısının kriz dönemlerinde özellikle atandıklarını düşünmelerine rağmen bunun nedeninin kadınların kriz yönetimindeki başarısı olduğunu düşünmeleridir. Bu durum, kadın yöneticilerin kriz yönetimi becerisinin yüksek olduğunu ve krizi iyi yöneterek okulda istenen olumlu iklimi oluşturduğunu göstermektedir. Ryan ve Haslam (2005)'in yaptığı çalışma bu durumu destekler niteliktedir. Ryan ve Haslam (2005) yaptıkları çalışmada, ekonomik açıdan düşük performans gösteren işletmelerde yönetici olarak kadınların tercih edildiğini, ancak ekonomik olarak durağan ve yükselişte olan işletmelerde ise erkek yöneticinin tercih edildiğini ortaya koymuşlardır. Diğer taraftan, daha fazla kadın yöneticiye sahip işletmelerde erkek yöneticilerin olduğu işletmelere oranla daha fazla performans artımının olduğunu, ancak başlangıç aşamasında kadın ve erkek yöneticiler arasındaki eşitsizlik sebebiyle erkek yöneticilerin daha başarılı olarak nitelendirildiğini ileri sürmektedirler. Bunun nedeninin, kadın yöneticinin değişim ve dönüşümü sağlamaya çalışırken, erkek yöneticinin mevcut yönetimi devam ettirme çabasından kaynaklandığı yönündedir. Bu durum, kadın yöneticilerin kriz anında daha başarılı olduğunu ve erkek yöneticilere oranla daha avantajlı olduklarını ortaya koymaktadır.

Araştırmaya katılan bazı kadın yöneticiler kriz dönemlerinde özellikle atandıklarını ve bunun sebebinin de başarısızlık durumunda bir üst yönetim tarafından kendilerinin kolaylıkla harcanabilecekleri olduğunu düşünmektedirler. Bu durum eğitim örgütlerinde de kadına yönelik cam uçurum algısının belli düzeylerde uygulandığını göstermektedir. Bu durum, kadın yöneticiler üzerinde baskı oluşturarak birçok sorunun oluşmasına neden olabilir. Cam uçuruma maruz kalan kadın yöneticilerin daha fazla stres yaşadığı ve örgüte olan bağlılıklarının azaldığı söylenebilir. Yaşanan bu sorunlar aynı zamanda okulun da zarar görmesine ve etkililiğinin azalmasına yol açabilir. Ryan, Haslam, Hersby, Kulick ve Atkins (2007) yaptıkları çalışmada, cinsiyet-stres-kimliklesizleştirme modeli, cam uçurum pozisyonlarının doğası gereği stresli olduğunu ileri sürmekte ve kadınları daha az örgütsel özdeşleşme duygusu yaşamaya yönlendirdiğini; bu durumun da bağlılığın azalmasına sebep olduğunu belirtmektedirler.

5. ÖNERİLER

Araştırmanın sonuçları, öncelikli olarak kadına karşı olumsuz yargıların ortadan kalkması için toplum eğitiminin önemini ortaya koyar niteliktedir. Özellikle aileden ve okullarda okul öncesi yaş grubundan başlayarak bu algının değişimine yönelik eğitimler verilmesi gerekmektedir. Küçük yaştan özellikle erkek çocuklarına evdeki sorumlulukların ortak olduğu ve paylaşılması gerektiği ve kadınların da erkeklerin de birlikte aynı işleri yaptığı bilinci kazandırılarak hayatın tüm alanlarında cinsiyete dayalı algı ortadan kaldırılabilir. Bunun yerine liyakat ve yeterliliğin önemi öne çıkarılabilir. Böylece kadına yönelik olumsuz algılar, önyargılar ortadan kaldırılabilir.

Araştırmada ulaşılan sonuçlar ışığında uygulayıcılara yönelik (1) okullardaki kadın yöneticilerin niceliksel olarak artırılmasının faydalı olacağı önerilebilir. Yönetimde kadının varlığının daha fazla hissedilmesi, kadın yöneticiye yönelik olumsuz bakışı değiştirerek yönetimde cinsiyete dayalı algıyı ortadan kaldırabilir. (2) Kadınların (özellikle evli ve çocuk sahibi olan) iş-yaşam dengesini sağlamaya yönelik destekleyici kararlar alınarak (kreş imkânı gibi) kadınların yönetici olmak için cesaretlendirilmeleri sağlanabilir. (3) Kadın yöneticilere, yönetim alanında hizmet içi eğitimler verilerek veya bu alanda lisansüstü eğitimler almaya özendirerek, yöneticilikteki zayıf yönleri geliştirilebilir ve böylece nitelikleri artırılabilir.

Araştırmacılara yönelik öneriler ise (1) Cam tavan veya cam uçurum değişkenleri, iş-yaşam dengesi, iş doyumu veya psikolojik iyi olma hali gibi değişkenler ile çalışılarak kadının yönetimdeki durumu daha kapsamlı olarak ele alınabilir. (2) Benzer bir çalışma, il ve ilçe milli eğitim müdürlüklerinde ve farklı veri toplama yöntemleriyle de yapılarak daha üst yönetimlerdeki cam uçurum durumunun ortaya konulması sağlanabilir. Böylelikle bu çalışmanın sınırlılıklarını oluşturan çalışma grubu (devlet okullarında görev yapan öğretmen ve yöneticiler) ve veri toplama yöntemi (nitel) de genişletilebilir.

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1- Bu makalede her iki yazarın da katkı oranı eşittir.
- 2- Makale, 29-31 Ekim 2020 tarihleri arasında düzenlenen “7. Uluslararası Kaos, Karmaşıklık ve Liderlik (7th International Symposium on Chaos, Complexity and Leadership (ICCLS))” sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.
- 3- Makalenin verileri 2019 yılında toplanmış ve yorumlanmıştır.
- 4- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Akbaş, N. ve Taner, B. (2017). Yönetim ve cinsiyet: Cam uçurum’un ötesi. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 193-214.
- Akdoğan, I. (2019). *Üst düzey karar almada kadın katılımı*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Alpman, A. (1993). *Kadınlar, liderlik, yöneticilik*. İstanbul: Mülkiyeliler Vakfı Yayınları.
- BlackChen, M. (2015). To lead or not to lead: Women achieving leadership status in higher education. *Advancing Women in Leadership Journal*, 35, 153-159.
- Bruckmuller, S. ve Branscombe, N.R. (2010). The glass cliff: When and why women are selected as leaders in crisis contexts. *British Journal of Social Psychology*, 49, 433-451.
- Glick, P. ve Fiske, S.T. (1996). The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 491-512.
- Karaca, A. (2007). *Kadın yöneticilerde kariyer engelleri: Cam tavan sendromu üzerine uygulamalı bir araştırma*. Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Karatepe, S. ve Arıbaş, N.N. (2017). İş hayatında kadın yöneticilere ilişkin cinsiyet ayrımcılığı. *Yasama Dergisi*, 31, 7-23.
- Kızıldağ, D. (2018). Yönetimde kadın sorunsalı. *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 14(1-2), 49-65.
- Mert, P. (2019). *Kadın öğretmenlerin yönetici olmaları önündeki engellerin cam tavan sendromu bağlamında incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi ve İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Eğitim Yönetimi ve Denetimi, İstanbul.
- Negiz, N. ve Yemen, A. (2011). Kamu örgütlerinde kadın yöneticiler: Yönetici ve çalışan açısından yönetimde kadın sorunsalı. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi SDU Faculty of Arts and Sciences Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 195-214.
- Olsson, S. ve Walker R. (2004). The wo-men and the boys. *Women in Management Review*, 19(5), 244-251.
- Ryan, M.K. ve Haslam, S.A. (2005). The glass cliff: Evidence that women are over-represented in precarious leadership positions. *British Journal of Management*, 16, 81–90.
- Ryan, M.K. ve Haslam, S. A. (2007). The glass cliff: Exploring the dynamics surrounding the appointment of women to precarious leadership positions. *Academy of Management Review*, 32(2), 549–72.
- Ryan, M.K. ve Haslam, S.A. (2008). The road to the glass cliff: Differences in the perceived suitability of men and women for leadership position in succeeding and failing organizations. *The Leadership Quarterly*, 19(5), 530-546.

- Ryan, M. K., Haslam, S. A., Hersby, M. D., Kulich, C. ve Atkins, C. (2007). Opting out or pushed off the edge? The glass cliff and the precariousness of women's leadership positions. *Social and Personality Psychology Compass*, 1(1), 266-279.
- Sabharwal, M. (2015). From glass ceiling to glass cliff: Women in senior executive service. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 25(2), 399-426.
- Schein, V. E. (2001). A global look at psychological barriers to women's progress in management. *Journal of Social Issues*, 57, 675-688.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, S., Alhas, F., Sakal, Ö. ve Yıldız, H. (2016). Cam uçurum: Kadın yöneticiler cam tavanı ne zaman aşar? *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(4), 1119-1146.
- Yılmaz, S.A. (2020). Eğitim kurumlarındaki kadınların idari pozisyonlarda başarısızlık algısını yaratan engeller üzerine nitel bir araştırma. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(3),310-333.
- Yılmaz, T. (2013). *Kadın ve erkek eğitim yöneticilerinin cam tavan sendromuna ilişkin alguları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.